

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కృతులు

(షష్టిపూర్తి మహోత్సవ ముద్రణము.)

సంపుటము 3

షష్టిపూర్తి మహోత్సవ సంఘము, బందరు,

౧౯౩౪.

నాటకములు

పాండవజననము

పాండవప్రవాసము

పాండవోద్యోగము

పాండవవిజయము

పాండవాశ్వమేధము

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము

దంభవామనము

అనర్ఘనారదము

సుకన్య

పాండవరాజసూయము

శ్రీ మత్పరదేవతాయైనమః.

శ్రీ

పాండవజననము

ఇందు వచ్చు పాత్రములు.

---

1 అంకము.

1 సూత్రధారుఁడు
2 నటి
3 పరాశరుఁడు
4 దాశుఁడు
5 మత్స్యగంధి

2 అంకము.

1 శంతనుఁడు
2 భీష్ముఁడు
3 దాశుఁడు

3 అంకము.

1 ఋషిబాలురు
2 భీష్ముఁడు
3 పరశురాముఁడు
4 అంబ
5 గంగ
6 నారదుఁడు
7 జమదగ్ని

4 అంకము.

1 వ్యాసులు
2 సత్యవతి
4 భీష్ముఁడు

5 అంకము.

1 సూర్యుఁడు
2 కుంతి
3 చెలికత్తె

6 అంకము.

1 పాండురాజు
2 కిందవుడు
3 మృగయుఁడు
4 కుంతి
5 మాద్రి
6 భటుఁడు

7 అంకము.

1 సిద్ధాంతి
2 ధృతరాష్ట్రుఁడు
3 భీష్ముఁడు
4 విదురుఁడు
5 ప్రతీహారి
6 కొందఱుఋషులు
7 కుంతి
8 పంచపాండవులు

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవ జననము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

మ. కరముల్ స్వచ్ఛ మొకండు వేఱొకఁడు రక్షశ్చక్రసంహారి భీ
కర మింకొక్కఁడు శత్రుసర్గమునకున్, గాండావళీశిక్షకున్
గురు వొక్కం డరికంఠలుంఠనవిధిన్ గ్రాహం బొకం డిట్టి శ్రీ
హరిపంచాయుధముల్ గడంగి జగదాహ్లాదంబుఁ గావించుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సూత్ర— (తెరపంకఁ జూచి) ఆర్యురాలా! సభ్యులు నాటకారంభమున కెదురు చూచుచున్నట్లు కొన్ని సూచనలఁ దెలియఁజేయుచున్నను, ఇంకను దెరయెత్తుట లేదేమి?

(నటి ప్రవేశించి)

నటి— ఆర్యపుత్రా! ప్రకృతోచితసామగ్రీసంపాదనపరాయణత్వమున నింత పలుకు నాలస్య మొనరించినందులకు మన్నింపుఁడు. కర్తవ్య మాజ్ఞాపింతురుగాక.

సూత్ర— కర్తవ్యమున కేమున్నది? అటు చూడుము.

తే. గీ. సభికులు గాఁ దరి సంద్రమో సరసిజాక్షి!
అందుఁ మన నాటకంబును యోగ్యపాత్ర
పోషితము చరియింపవలెఁ గదా! యింపు గనుఁగ
నిర్వికారివై గా నుండి కడపు మిన్న.

పాండవజననము.

నటి—(తనలో) మత్స్యగంధిని గమ్మందురు కాఁబోలును. (ప్రకాశము) ఆర్యా! నేను గడపుట యెందులకు? తామే సర్వమును నిర్వహింపఁ గలరు.

సూత్ర—(గౌరవముతో) ప్రేయసీ!

ఆ. వె. పేరు పూరుషులకుఁ దారసించును గాని
కార్యనిర్వహణము కామినులది
వెన్నెలయె జగంబు వెలయింపవలెఁ గాని
చంద్రుఁ డేమిచేయు? జలజనయన!

నటి— చక్కని దృష్టాంతమును జూపితిరి. పరస్పరసాహాయ్యమున [illegible] సర్వకార్యములును నెఱవేఱు నని తేలినది.

సూత్ర— ఇదియును ననుభూతమే కాని యనేక మహాకార్యములు స్త్రీల[illegible]నే నెఱవేఱినవియును గలవు.

క. కుల మడఁగిపోవు పదఁపడి
నిలిపెఁగదా! యొక్కసాధ్వి, నేఁడో రేపో
పొలియుచు వంశం బనుతఱి
వెలయించెం గాదె? యొక వివేకిని సుతలన్.

కావున నెంతటి నిర్వాహకురాండ్రైనను స్త్రీలయందుఁ గల [illegible] సందియము లేదు.

నటి— (తనలో) ఆర్యుని యుపన్యాసము సత్యవతిని గుంతిని స్మరింపఁ [illegible] చున్నది. (ప్రకాశము) కేవలబ్రహ్మచారులుగా నుండి యనేక మహాకార్యము లొనర్చిన పురుషసింహులు మాత్రము లేరా!

సూత్ర— లేకేమి?

తే. గీ. తండ్రిపెండిలికై పెండ్లి తాను మాని
కేవలబ్రహ్మచారియై కీర్తి కెక్కి
బలిమిమై స్వయంవరమున గెలిచి తెచ్చి
తమ్మునకుఁ బెండ్లిసేయఁడే! ధన్యుఁ డొకఁడు.

నటి— (తనలో) ఈయన సురాసురజేగీయమానపరాక్రమక్రముం డగు భీష్ముని [illegible] (ప్రకాశము) నాథా! మన మీ ప్రసంగములోఁ బ్రకృతమునే మఱచి యున్నారము. నేఁడు ప్రదర్శింపఁబడు నాటక మెయ్యది?

సూత్ర— (నవ్వి) వెఱ్ఱిదానా! అయ్యది నాందిలోనే సూచింపఁబడెఁగదా?

నటి— (యోజించి) పాండవజననము కాదుగదా?

సూత్ర— (సంతోషముతో)

తే. గీ. అంత సులభమును గాక యంత దుర్ల
భమ్మును గాక మధ్యమఫణితి నలరు
పద్యమునఁ గల్గు వ్యంగ్యంబు పయికిఁదీయ
నేర్చితివి నీదుభర్త సర్థింపఁ దగఁడె?

(కౌఁగిలించుకొనఁబోవును)

నటి— (సిగ్గుతోఁ దలవంచుకొని కొంచెము తొలఁగి) ఆర్యా! దీనికినిఁగవులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులేనా ?

సూత్ర— నీకొక్కటే గుఱుతును జెప్పుచున్నాఁడను. భారతకథను దెలుఁగులో స్వతంత్రించి నాటకముగా రచించినవారే లేరు. ఒకవేళనున్నను పాండవ పదచిహ్నితమగు నామ ముంచినవారు లేరు. ఉన్నను సుప్రసిద్ధులు లేరు.

క. పారాశర్యమునీంద్రుఁడు
భారతమును వ్రాసెఁ దెలుఁగుపఱచిరి కవితా
స్వారాజు లొక్కమూఁగురు
వీరిరువురు నాటకముగ వెలయించి రిలన్.

(తెరలో) ఎవరక్కడ? పుట్టనిబిడ్డకుఁ బేరు పెట్టుచున్నారు? పరిశుద్ధమగుపరాశర శబ్దమున కపత్యప్రత్యయ మనెడి కళంకమును గూర్చు సాహసము గూడనా?

సూత్ర— (విని) తీర్థయాత్రార్థమై బయలువెడలిన పరాశరమునీంద్రుని మాటలు వినవచ్చుచున్నవి. మన మీపాటికి సరుగుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

ప్రస్తావన.

పాండవజననము.

(అంతఁ బరాశరుఁడు ప్రవేశించును)

పరా— (సంతోషముతోఁ దనలో) ఔరా! తీర్థయాత్రామాహాత్మ్యము!

ఉ. ఎందఱు పెద్దలెందఱు మునీశ్వరు లెందఱు పండితుల్ మహా
నంద మొసంగఁజాలెడి ఘనంబగు నేఱులఁ గొంచు నెన్ని నే
డ్కం దులఁదూఁగు పట్టణముల గ్రామములన్ బురముల్ మఱెన్ని యా
చందము లన్నియున్ గనినఁ బ్రాంతము సంతసము గాకయుండునే?

(సంతోషావేశముతో) నా జన్మ మెంత ధన్యమైనది?

శా. కాశీయాత్ర యొనర్చితిన్ మఱి ప్రయాగక్షేత్రమున్ జూచితిన్
శ్రీశైలేశు భజించితిన్ గొలిచితిన్ శేషాచలావాసు రా
మేశున్ మ్రొక్కితి సన్నుతించితిని నీలాక్షబాధ్యక్షు రం
గేశున్ గాంచితి మెట్టినాఁడ నిఁక నెన్నే దివ్యదేశంబులన్.

(పరిక్రమించి) ఎదుట నేదో యొక నది పొడకట్టుచున్నయది.

(కొంతనడచి)

ఉ. నేరెడుపండుచాయ నవనీరదమండలిభాతి నీలపుం
జేరువిధానఁ దుమ్మెదలపింఛముగతిన్ గగనంబుపోల్కి నీ
నీరము పెన్నిగన్నిగల నింగొను సున్నది యింతచల్లనౌ
నారము లేని కొప్పు? యమునానదియే యిది యెల్లశంకలన్.

ఓహో దీనిరామణీయకము!

తే. గీ. నలుపయిన నేమి నిగుల నానంద మొసఁగు
సొబగు గల్గిన దీ నదీసుందరాంగి
ఇట్టి సొగసరి భార్యగా నేలుచున్న
నెన్ను రత్నాకరుఁడు కృతకృత్యతముఁడు.

(ఆకసమువంకఁ జూచి) అరుణగభస్తిబింబము చాలఁ బైకెక్కి మరల దిగుచున్నది. కావున నే నింతలో నీ నదిం గాఁటి యావలియొడ్డున నేదేని యొక పవిత్రప్రదేశమున నీరయి గడపి శేషించిన గ్రుంకులిడి విధివిహిత కృత్యము లాచరించుకొని మరలియుంబోయెద. (పరికించి) కర్ణధారుండు కాఁబోలును పుట్టెనుండి దిగి యిటు వచ్చుచున్నాఁడు. నన్నుం గూడ నవలియొడ్డు చేర్చిన వదవఁ బొమ్మనియెద.

(అంత దాశుఁడు ప్రవేశించును.)

దాశు— (తనలో) మరల నెవరో యొక బడబారి గాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు. నేఁ డేమోకాని యెంతసేపటికిని నాకుఁ గూటికే తీఱినది

ప్రథమాంకము.

కాదు. ఎప్పటితిండి? పొద్దుపోవువేళఁ దిన్నతిండి. ఏమైనను కూడు గుడిచిన పడఁపడిఁగాని యీయేఱును దాఁటింపఁజాలను. (తలవంచికొని పోవుచుండును.)

పరా— (సమీపించి) ఏమోయి మరకాఁడా! నన్నావలికి దాఁటింతువు గాని రమ్ము.

దాశ— (తేఱిపాఱఁజూచి) అయ్యా! ఒంటి ముం దయచేసి యచ్చోటఁ గూర్చుండుఁడండి. మా పిల్లదాని పంపించెదను. ఆమె మిమ్ముల నవల దింపి రాఁగలదు. నాకు సెలవొసంగుఁడు. కూటివేళ దాఁటిపోవుచున్నది. (నిష్క్రమించును)

పరా— (తనలో) ఓహో! యేమి వీనియోగ్యత? నా ప్రయాణమున కష్యాంతరము లేకుండఁ దనకొమరితె నంపనెంచినాఁడు. కానిమ్ము. ఇంతలో నీ యేటియొడ్డునం గల వృక్షరాజముల సొబగుం దిలకింతుఁగాక. (పరికించి)

సీ. కొమ్మలు దిగవంచి గోదాగులజంబాన
　　　　సేవించుచున్నట్టి చెట్లు కొన్ని
జలజలమనఁగఁ బుష్పముల నెల్లెడ రాల్చి
　　　　కైసేయుచున్న వృక్షములు గొన్ని
పొలుటాకులను గుప్పలు తెప్పలుగ నించి
　　　　ఛాదించుచున్న భూజములు గొన్ని
కడుబెడంగవు పుష్పాదులచే నొడలెల్ల
　　　　మెఱయించుచున్నట్టి తరులు గొన్ని

తే. గీ. అరమర యొకింతుకయు లేక యంతరమునఁ
ప్రీతిఫలింపు మహీజసంతతులు గొన్ని
కలిగి యీనది కనువారి కన్నుఁగవకుఁ
బండువు నొనర్చుఁ దనదుసంపత్తికలిమి.

(మత్స్యగంధి పుట్టితోఁ బ్రవేశించును.)

మత్స్య— అయ్యా! యీపుట్టిలో నెక్కుఁడు. మిమ్మావల దింపి వచ్చెదను.

పరా— (పరికించి ఆశ్చర్యముతో తనలో) ఔరా! యీ బాలికకొలమ్మున కెంత యదృష్టకాలము వచ్చినది! ఏమీ యీ బ్రహ్మదేవుని యవివేకము?

ఉ. జవ్వనముల్ విలాసమును జక్కదనంబును మేల్మిచెక్కులున్
మవ్వపుఁగన్నులున్ మురువుమాటలు కుల్కుపిసాళిగుబ్బలున్
నవ్వులతేటలున్ సొలపునన్ దగు మేటివిలాసపున్నడల్
నివ్వటిలంగఁజేసియును నీచపుజన్మము సంఘటించునే?

సీ. మృగశాబకములకు నేర్పెడి నేర్పు గలచూపు
సోయగం బొలుకు కందోయితళుకు
కుంభికుంభములయుక్కును ద్రొక్కి నిక్కనీ
ల్గెడి గుబ్బచన్గవలే బెడంగు
మాటిమాటికి ముద్దు మూటగట్టఁగఁ జాలు
మురువున మెఱయు నెమ్మోముహరువు
మిసమిసల్ నించు క్రొమ్మించుసంచు నడంచు
మెఱుఁగారు నెమ్మేని మెలపుసొలపు
తే. గీ. గనిసచో నెట్టి జడదారి కన్నుఁగవయు
రిచ్చపడు నట్టి యీమోవి మెచ్చులాఁడి
యచ్చరకుఁ బుట్టు పండక యక్కటకట!
మచ్చెములఁ బట్టు నెడ్డె కేమాడ్కిఁ బుట్టె?
(ధ్యానించుట నటించును.)

మత్స్య— (తనలో) ఈయనఘుఁ డేమో యోజించుచు నామాట వినిపించుకొన్నట్లేలేదు. "త్వరలో నమ్మునివరు నవలి కనిపిర" మ్మని తండ్రి నాకానతిచ్చెఁగదా! తడవు చేసితినేని జనకునాజ్ఞ ననాదరించిన దాన నగుదును. కావున నిమ్మహనీయు నిఁక నొకపరి వేగిరించెద. (ప్రకాశము) స్వామీ! తడయక దయసేయుఁడు. మిమ్మవల దింపి నేను వెనువెంటన యిటకు రావలయు.

పరా— (తనలో) ఔరా! యీమాటల పొందిక! ఇట్టిపలుకులతో నీకన్నియ యెవర నేమి కోరినను వృథా పోదు. (ప్రకాశము) ఇదుగో వచ్చుచున్నాఁడను. (పుట్టి నెక్కి మరల ధ్యానించుచుండును.)

మత్స్య— (పుట్టెను తెడ్డుతో నడుపును.)

పరా— (తనలో) ఇప్పటికిఁ దేలినది. ఈ సుందరి వసువీర్యసంభవ. ఈమె తల్లి నిక్కముగా నచ్చరయే కాని శాపవశమున మత్స్యమై యీబాలను గడుపున ధరించియున్న కాలమున నీదాశరాజు భృత్యులకుఁ జిక్కినది. వారా చేఁప యందమున కచ్చెరువంది తమ రాజునకుఁ గానుక పెట్టిరి. పదఁపడి యద్దాని గర్భమ్మున నిక్కన్నియయు నిఁక నొక బాలకుండును జన్మించిరి. ఈమె సర్వథా మాన్యురాలుగాని కేవల నీచురాలుగాదు. (యోజించి) ఏమో నామన మిత్తరలాక్షిం దగిలి మరలకున్నయది. ఇందుపాయమేమి? (పరికించి) ఈమె నావంక కేఁగియుం జూడక పుట్టె నడిపించుచున్నది. కొంచెము పలుకరించి చూతునా? (సంశయించి) మాటలాడ దేమో? (ధైర్యముతో) ఆడనిచో బలాత్కరించియేని

కృతకృత్యుఁడ నయ్యెద. ఇట్టి రహస్యసమయమున నన్నేమి సేయుదురు? (యోజించి) ఎట్టి గోప్యకృత్యములనైనఁ బంచభూతములును సూర్య చంద్రులును బరమాత్మయును జూచుచుందురుగదా! ఇదిగాక నేఁ జింతించినపని యోగ్యులకుచితమా! ఔచిత్యము మా టట్టులుండ బలాత్కరించుట యెంత నీచకృత్యము? (ఆలోచించి) అయినచోఁ గర్తవ్యమేమి? (నిశ్చయముగా) మాటలాడించి యిక్కన్నియ యనుగ్రహముం బడయుటకన్న వేఱొం డుపాయము లేదు. (ప్రకాశము) లతాంగీ! నీ పేరేమి?

మత్స్య— మత్స్యగంధి.

పరా— (ఆఘ్రాణించుట నటించి) ఓహో! యీ మత్స్యగంధ మీమె శరీరము నుండియే వచ్చుచున్నదేమి! పాపము! ఈ వాసన యీచక్కఁదనమున కెంతలోపముగా నున్నది! (వెనుక చూచి) అప్పుడే రేవటి నట్టనడిమికి వచ్చితిమి. ఇఁక నిక్కమలాక్షిని బ్రకృతోచిత ప్రసంగము లోనికిం దింపిన నేమియగును? (యోజించి)

తే. గీ. ఈయబల నిత్తలోదరి నీమనోజ్ఞ
నీ లతాతన్వి నీబాల నీమృగాక్షి
మొదల నొకపరి స్పృశియించి పిదపఁ గాని
యేప్రసంగమ్మునకుఁ గూడ నేను జాల.
(చేయి పట్టుకొనఁబోవును)

మత్స్య— (తొలఁగి తనలో) ఏమీ? యీమహాత్ముఁ డిటులొనర్చుచున్నాఁడు? ఔరా! పరమవిరక్తుండయ్యును నిట్టిపనికిఁ బూనినాఁడే! కానిమ్ము. నేర్పున మరలింపవలెఁగాని మఱియొక్కచో నొప్పేని ముప్పు రావచ్చును. మునులు శాపాయుధులుగదా! అందులో "నీయన వసిష్ఠుని మనుమఁ" డనికూడఁ దండ్రి నాకు వాక్రుచ్చియున్నాఁడు. (ప్రకాశము) దేవరా! మన మిరువురమును నొకటే ప్రక్క నుంటిమేని యీపుట్టె యీనట్టేట మునిఁగిపోవును. కావున మీ రావలివైపునకుం జనుఁడు.

పరా— (మున్నున్నచోటికి వచ్చి తనలో) ఇఁక నీలతాంగి నాకుఁ దక్కినదియే, లేనిచో నేమేని విరసత్వమును సూచింపదా? అవ్వలియొడ్డు చేరిన పిమ్మటఁ దప్పక నామనోరథమ్ము సఫలము చేయును. అప్పటి యంత దనుక నే నోపుటెట్లు? (యోజించి) ఈమె తియ్యనిపలుకులు కొన్ని వినుచుఁ గాలయాపనం బొనరించుకొందుఁగాక! (ప్రకాశము) ప్రియభాషిణీ! పుట్టె నట్టేట మునిఁగి పోవుననియా భయపెట్టెదవు? మునుఁగకుండఁగనే నీవు కడపఁగలవు. ఒకవేళ నీ వన్నట్లే మునుఁగుఁగాక.

ఉ. ఈఁదఁగ నేర్తువే కద శుభేక్షణ నీవు, స్వదాశ్రితు న్ననుజ్
గాఁదన కెట్టులేని యొక గట్టునఁ జెట్టకపోదువే ? చెలి !
నీదయకల్మి నేను నొక నీరనిధిన్ దరియింపనుంటి నిం
దీఁదఁగలేకపోదునె ? యిదెంత ? భవత్కుచకుంభ సంభృతిన్.

మత్స్య— (తనలో) సర్వవిధముల నిమ్మహానీయుని చిత్తము నాయందుఁ జిక్కినయది. వలదందునా ? శపించును. లేదేని కన్యాకాల్యమునకు భంగము కల్గును. ఇందేమిగతి ? (పరికించి) ఒడ్డుసమీపమునకు వచ్చితిమి. మరల నీయన నాయున్నచోటికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆహా ! కామాంధకార మెంత యవివేకమును బుట్టించుచున్నది ? (ప్రకాశము) స్వామీ ! యొకించుక తాళుఁడు. పుట్టి మునుఁగనచ్చు.

పరా— (చేయిపట్టుకొని) ఈపుట్టితో నిఁక మనకేమి యవసరము ? నన్ను మహామోహసముద్ర ముత్తరింపఁ జేయుటకు నీవే యొక పుట్టివగుదువు. తడయకుము. (అని ఒడిమాలుచుఁ జుబుకము పట్టుకొనఁబోవును)

మత్స్య— (తొలఁగి) స్వామి ! తపసుంటివారి యాజ్ఞకు నేనన నెంత ? ఎవ్వరైనను లోఁబడిపోవలయును. అయినను లజ్జపోఁగొట్టక నామనవి కొంచెము చిత్తగింపుఁడు.

ఉ. నీవు వసిష్ఠు మన్మఁడవు నేనొక జాలరివాని కూఁతురన్
భావమునందుఁ జూడు మిది భావ్యముగా దిటుచేసినన్ సులం
కా వెలిచేసి మ, మహానిపలా హాసియింద్రొ, తపఁ యి నష్టమై
పోవు భ... ఋతుల్ వెదఁగుఁబోకలుపం దగువారలౌదురే ?

క. తపసునకును వంశంబున
కుపశ్రమము సంభవించు నాశింపక యి
ట్టిశ్యక్తి జొరఁబడ నగునే ?
తపసులకెందేని యిట్టి తగులాము లున్నే ?

పరా— (మరలఁ జేయిపట్టుకొని) సుందరాంగి ! "స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి" కావున నీ వేకోలమువారవైనను దప్పులేదు. ఇదిగాక నీ జన్మమునుగూర్చి నీ కెఱుక లేదు గాని నాకుఁ బూర్ణముగాఁ దెలిసినది. నీవు బ్రాహ్మణక్షత్రియ జాతులకుఁ దగినదానవు. ఇది నిశ్చయము. ఇఁక జాగొనరింపక నన్ను మన్నింపుము. (ఆలింగనముఁ జేసికొనఁబోవును)

మత్స్య— (తొలఁగి తనలో) వీరు దివ్యజ్ఞానసంపన్నులు. వీరు చెప్పినది నిజము కావచ్చును. ఏమో ? నాజన్మ మెట్టిదియో ? వీరికిఁ దెలియును గాఁబోలు ఏమైనను నాకుఁ దండ్రి యనుమతిలేని పని యనుచితముగదా !

(ప్రకాశము)

ఉ. చేఁపలకంపుచే నెగడి చెప్పఁగరాని యసహ్యభావముం
జూపెడి నాశరీరమును జూచి వరింపఁగ నిచ్చగించె దీ
వోపికమాని, దీన సుఖియున్నదొ? లేదొ? గ్రహింపవయ్యయో
పాపపుమారుబారిఁ బడి పండితభావము రిత్తపుత్తురే!

మ. అనఘా! మానవజన్మమెత్తుట యసాధ్యం బగ్రజత్వమ్ము గై
కొనుటన్నం గడు దుర్లభం బదియు నీకుం జేకుఱెన్ మీఁద గా
సిని లెక్కింపక హానిపై తపమువాసిం జెంది పెంపొందు నీ
వనిమిత్తమ్ముగ మారుబారిఁ బడి నన్నాసింపఁగాఁ జెల్లునే?

పరా— నాకుఁ దపమును జపమును బుణ్యమును బురుషార్థమును నీవే. నీకంపు నా కింపగునప్పు డావిషయమై నా కెందుకు విరక్తి గలిగించెదవు? (యోజించి) పోనిమ్ము పాపము. నీ కీ కంపు మనమ్మున నేవంబు గలిగించుచున్నది కాబోలును సుందరీ!

క. మీనపుగంధము నీ నె
మ్మేనిన్ ద్యజియించుఁగాత నిక్కముగ నా
యానతి నిది మొదలుగ నీ
మేనన్ మృగమదపుఁదావి మేకొనుఁగాతన్.

ఇఁక మాటాడక నన్నాదరింపుము. (మరలఁ జేయి పట్టుకొనును)

మత్స్య— (తనశరీరము నాఘ్రాణించుట నటించి) ఔరా! యీమహాత్ముఁడు నా కెంతటియుపకృతి నాచరించినాఁడు! ఇందులకి య్యనఘుని కేమి ప్రత్యుపకారము చేయఁగలను? ఇట్లగుఁగాక. (ప్రకాశము)

ఉ. తుందుడు కింత చెల్లునె? బుధుండవుగావె? యెఱుంగవే? ధృతిన్
జెందుము చిత్తవృత్తి నిటు చిందరవందర చేయనేల? నా
యందము నీమనమ్మునకు నందినదేని ఘనస్మరోరగ
మ్మం దగఁదీర్తు నొద్దనకుఁబోవఁగని మ్మడుపమ్ము నిమ్ముగన్.

పరా— (పుట్టి దిగి యామె కరమును బట్టికొని దింపఁబోవును)

మత్స్య— (దిగి పుట్టి నొక కొయ్యకుఁ గట్టి యొడ్డెక్కును)

పరా— (మదనావేశముతోఁ గౌఁగిలింపఁ బోవును)

మత్స్య— (తనలో) ఇఁక నెట్లయిన నియ్యనఘుఁడు నన్ను విడువఁడు. నా తప్పిదము తల్లిదండ్రు లెఱుఁగకుండ నెట్లు దాఁచికొననేర్తును.

(ప్రకాశము)

తే. గీ. కన్నియను నేను నాతోడఁ గలయనుంటి
నోమహాత్మ ! యమోఘవీర్యుఁడవు నీవు
తల్లిదండ్రుల కే సమాధానమును వ
చింపఁగా నేర్తు ? ననఘాత్మ ! చెప్పవయ్య!

మ. తలిదండ్రుల్ తల లెత్తలేక కడుపంత న్మ్రగ్గి యెగ్గింతు ర
న్నలుఁదమ్ముల్ పెఱవారి మోములు గనన్ శంకించి లజ్జంద్రెవు నె
చ్చెలులన్నన్ గడు గేలిసేయుదురు వాసిన్ బెండ్లిగాఁబోదు క
న్నెలకున్ జారుఁడొనర్చు వేఁకటుల నెంతేఁ జింతఁగల్పింపవే !

పరా— తే. గీ. నీకు నాపొందుఁ జేసి కన్నెఱికమునకు
హాని వాటిల్లకుండెడు నది యటుండఁ
గోరుకొ మ్మిచ్చెదను నీవు గోరువరము
లెన్నియేనియు నోశర్వరీశ వదన !

ఉ. అచ్చరమచ్చెకంటుల యొయారము లారసి యూరకున్న నా
కిచ్చ జనించె నేఁడు తరళేక్షణ! దైవవశంబుఁ జేసి, నీ
మచ్చెవుఁ దావి యేడ ? నిను మన్ననఁ జేసి వరించు టేడ ? నా
సచ్చరితం బదేడ ? తనశక్యమె ? దైవకృతంబు దాఁటఁగన్.

మత్స్య— (సంతోషముతో) మహాత్మా ! నేనేమి కోరినను నొసంగెద నంటిరి
గానఁ గోరుకొనుచున్న దానను.

సీ. నిన్నుఁబోలంగల్గుచిన్నారిపొన్నారి
చిఱుతపాపని దయచేయు టొకటి
కన్యాత్వమున కించుకయు నింద నందు లే
పమ్ము లేకుండఁ గాపాడు టొకటి
తల్లిదండ్రుల కీయుదంత మించుకయును
దెలియకుండంగ సంధించు టొకటి
యక్షయం బగునట్టి యౌవనం బేవేళ
మించుకీర్తిని గటాక్షించు టొకటి

తే. గీ. మీనగంధమ్ము వాపి నామేనికిప్పు
డీ నొసంగిన కస్తూరితావి చేవ
చెడక వాసించుపద్ధతి చేయు టొకటి
నాకు దయచేసి యామీఁద నన్నుఁగొనుము.

గీ. నీకుఁ బ్రతిచెప్పఁ గానోప నీవెఱుంగ
నట్టి ధర్మంబుకలదె? కామాతురత్వ
మింతగా నీమనము నలయించెఁగాక
పట్టపగ లిట్టి కృతిసేయఁ బాఁడి యగునె?

పరా— సుందరీ! నీకోరినకోరిక లెల్ల నమోఘములై ఫలించుఁ గాక మఱియు నొక్క విశేషమ్ము వినుము.

మ. నిగమమ్ముల్ విడఁదీయువాఁడు సొబగు న్నేర్పున్ దయాళుత్వముం
దగువాఁ డుత్తముఁ డూర్జితాత్ముఁడు పురాణంబుల్ వెలిన్ జేసి యీ
జగతిన్ బేరును గాంచువాఁడు పరవిద్యాచాతుర్యధుర్యుండు నా
దు గుణమ్ముల్ గలవాఁడు నీ కొకసుపుత్రుం డుద్భవించుం జెలీ!

(ముద్దిడుకొనఁబోవును)

మాత్స్య— (తొలఁగి) మునీంద్రా! సర్వజ్ఞుండవగు నీ కొకరు బోధింపవలసినది లేశమును లేదు.

తే. గీ. "దాశపుత్రికతోడఁ బరాశరుండు
పట్టపగలు నదీతటీభాగమందుఁ
దగులుసేసె" నటంచు వింతగ. జనమ్ము
లాడికొను మాటలు సహింపనగునె? చెపుమ.

అదియునుం గాక.

తే. గీ. కాలనియమము పశులసాంగత్యమున క
నవసరముగాని మనుజుల కట్లు గాదు
కాన నామాట విని రాత్రికాల మబ్బు
దనుకఁ దాళుము పాపకృత్యం బిదేల?

తే. గీ. అఱయుచున్నాఁడు నాతండ్రి యవలియొడ్డు
నందు, మార్గస్థు లెవరేని యరుగుదేర
వచ్చు నేమైన నిటు పశువైఖరినిఁ జ
రింపుటకు నామనము సమ్మతింప దనఘ!

పరా— తలోదరీ! ఇప్పట్ల నీవు బోధించిన తెఱంగు గడు రమణీయము. ఇదిగో చూడుము. సర్వదృష్టినిరోధకం బగుమంచుం గల్పించుచున్నాఁడను. ఇంక నీసందియము దొలఁగెనుగదా!

మత్స్య— (ఆశ్చర్యముతో) ఔరా! ఈమహానుభావుని తపోమహిమ! ఏది గోరిన నదియే సంఘటించుచున్నాఁడు! ఇట్టి పరమపావనుని తనుసంపర్క-మున కెంతటి పుణ్యము చేసికొంటినో.

(తలవంచి నిలువంబడును.)

పరా— (మోమునెత్తి) లజ్జావతీ! ఆ పొదరింటిం జూడుము.

క. తుమ్మెద లెల్లెడ ఝుంకా,
రమ్ములు పొనరించుచుండె రాచిలుకల మొ
త్తమ్ములుఁ బికములుఁ గేకులు,
నమ్మద మొనరించుఁ గామిజనమిత్రములై.

చెలీ! నీకు నేఁడు కడు సుదినము.

క. సద్యోగర్భమ్మున నూ
ర్యద్యుతితో నీకుఁ గొమరుఁడై పుట్టుఁ జుమీ
యాద్యుఁడు నారాయణుఁ డా
విద్యానిధికతన జగము వెలయుఁ జెలియా!

సంశయింపకుము. ఈ రహస్యమ్ము దుర్భేదమైయుండు. కొలఁది కాలముననే నీకు నొక యుత్తమవంశసంభవుం డగు భూపాలుండు పతి కాఁగలఁడు.

ఉ. భారతకర్తయై కొడుకపారయశమ్మును గాంచు నీవునున్
భారతవంశము న్నిలిపి పావనకీర్తి వహింతు పూరకే
ధీరత గోలుపోయి వెలితిం బడు నొక్కొ? పరాశరుండు, సం
సారసుఖమ్ములన్ మరగు జాల్ములొకో? యనఘుల్, ఋషీశ్వరుల్

రమ్మ జాగుసేయకుము. (నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

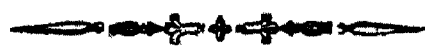
ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ
బడిన పాండవజననమ్మునఁ బ్రథమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః.

పాండవజననము

ద్వితీయాంకము

(అంత విరహావస్థతో శయనస్థుఁడై శంతనుఁడు ప్రవేశించును)

శంత— (నిట్టూర్పు పుచ్చి)

ఉ. వేఁటకు నెందు కేగితి? వివేకము నేఁటికిఁ గోలుపోయి యా
బోటిని గోరితిన్ సరియెపో! యది సమ్మతిఁ జూపనేల? య
య్యాటవికుండు దానిపిత యందుల కడ్డు వచింప నేల? యా
హాటకగాత్రి కూటమి కటా! యెటు లబ్బెడి నేని దిక్కెఁకన్.

కొలఁదిదినమ్ముల కిందటనే కదా నాప్రియురాలు జాహ్నవి కొమరుని నాకు నప్పగించి "వీఁడు సర్వవిద్యలయందును విద్వాంసుఁడయ్యె నిఁక వీనికి యౌవరాజ్యపదము నొసంగు"మని చెప్పి యంతర్హితయయ్యె. దాశరాజు తన దౌహిత్రునకు రాజ్యమీయవలయుననియు లేనిచోఁ గొమరె నీయ ననియు నిష్కర్షగాఁ జెప్పినాఁడు. అందులకే యొప్పుకొంటినేని,

మ. "కొమరుం డుండఁగఁ బెండ్లియాడు నవివేకం" డంచు నే కాక పు
త్రు మహీరాజ్యభరంబు పూనుపఁడహా! దుష్టుండు వీఁడంచు లో
కము నిందించు నశించు ధర్మము యశఃకాముల్ మహీపాలు ర
క్రిముఁ డీతండని గేలిసేసి కడు ధిక్కారింతు రక్కాలమున్

ఎట్లయినను అత్తలోదరినిఁ గొనికాని జీవింపఁజాలను. (మెచ్చుతో)

ఉ. ఆ యలరారు చూపులయొయ్యారము నాగమనంపు సౌరు నా
ప్రాయము తీరు నామురువు పల్కుల సొంపును నాయురోజసు
శ్రీయు నటుంత మేరకని జెప్పను గిప్పఁదరంబుగాని వ
క్కాయజరాజ్యలక్ష్మి నవకాయపరీమళభాగ్యసంపదల్.

తలోదరీ ! నీవు నిజముగా యోజనగంధివే యగుదువు. నీరూపరేఖా విలాసమ్ము లింతవరకున్ను విన్నందులకును బిడపఁ గన్నందుకును సరిపో యినది. అయిననేమి ? నీతండ్రి కేవలమూర్ఖుఁడై పెట్టిపట్టు పట్టి " తాఁ బట్టిన కుందేటికి మూఁడే కా " ళ్ళనుచున్నాఁడు. పోనీ నే నీ మహా మోహమ్మునం బడి యట్లేయని యొప్పుకొన్నను, నా కొమరుండు గాంగేయుం డేగతి సమ్మతించు ? వానిసమ్మతి లేనిచో సాక్షాద్భగవంతుఁడే నారాజ్యమ్మున నడుగు పెట్టఁ గలుగునా?

ఉ. పౌరవవంశవర్ధనుఁడు బాహుపరాక్రమధూర్వహుండు దు
ర్వారుఁడు జామదగ్న్యమునివర్యునిశిష్యుఁడు జహ్నుకన్యకా
దారకుఁ డ వ్వసిష్ఠమునితల్లజు సత్కృప నెల్లవేదముల్
పారము ముట్టినాఁడు గుణభవ్యుఁడు నా కొమరుం డలంతియే ?

శా. ఈరాజ్యంబఖిలంబు వానిది యొకండీనేల? యే నేల నే
నీ రాజుల్ విని సమ్మతింతురె ? వృథా యే నన్యథాచేసినన్
సారజ్ఞుల్ విని మెచ్చుకోని పనికై చర్చింపఁగా నేల ? దు
ష్ప్రారంభుం డితఁ డంచు నిందఁబడ నేలా ? నాకు లోకమ్మునన్

(నిట్టూర్పుపుచ్చి తన్మయత్వముతో) ప్రేయసీ ! యోజనగంధీ ! నీపాణిగ్రహణము నాకుఁ బ్రాప్తిలేదు. నే నేమి సేయుదును? అస్వతంత్రుఁడను.

చ. కొమరులకున్ వివాహములు కోరి యొనర్తురు తల్లిదండ్రు ల
క్రమ మిటఁ దారసించె మనకర్జము పుత్రునధీన మయ్యె వాఁ
డమలుఁడు వానికిం దెలిసెనా ? వెనుదీయఁడు వానితోడ నే
క్రమమునఁ జెప్ప నేరుతు ? మొగం బెటు లెత్తుకొనంగఁ జాలుదున్.

ఇం దుపాయ మేదియును దోఁచదు. (విచారించుచుండును.)

(అంత భీష్ముఁడు ప్రవేశించును.)

భీష్మ— (తనలో) తండ్రిగా రేలొకో వేఁటకు వెళ్లి వచ్చినది మొదలు పరా యత్తచిత్తులై రాజకార్యములయం దనాదరము గలిగి శయనగృహమ్మున కాలయాపనం బొనరించుచున్నారఁట.'? "కారణమే" మని మంత్రు లడిగియున్ను కృతార్థులు కారైరఁట ! దేహమం దస్వాస్థ్యమేమో యన కొందమన్న నయ్యది లేశమును గానరాదఁట ? ఇఁక నేమి కారణమో కదా ? (యోచించి) ఏమేని యగుఁగాక. ఆయనకోరికెం దీర్పకపోతి నేని నేను బుత్రుఁడ నెట్లగుదును ?

తే. గీ. బ్రతికి యున్నప్డు మాటను బాటి చేసి
మృతి గనినపిమ్మటను దగుకృతు లొనర్చి
యెవఁడు దండ్రికి సమ్మోద మొసఁగఁజేయు
వాఁడె పుత్త్రుండు సఫలంబు వానిబ్రతుకు.

క. "శ్రీరాముఁ డొక్కరుండును
బూరుం డొక్కరుఁడు దక్కఁ బుత్త్రులలోనన్
లేరు జనకునాజ్ఞను గర
మారాధించిన వినీతు" లందురు పెద్దల్.

కావుననే వారి నిప్పటికిని గౌరవ ప్రశంసా పాత్రులలో నగ్రగణ్యులుగాఁ జెప్పికొనుచున్నారు.

క. వ్రతములుఁ దపములు జపములు
పితృసేవకు లొచ్చు తనదు పెంపునకెల్లన్
గతి తండ్రియె కావుననే
"పితృదేవోభవ" యటంచు వేదము బలుకున్.

(పరికించి) తండ్రిగారేదియో యోజించుచున్నారు. (సమీపించి నమస్కరించును.)

శంత— (కౌఁగిలించుకొని) కుమారా! ఆయెడఁ గూర్చుండుము.

భీష్మ— (కూర్చుండి) తండ్రీ! "మీరేదియో తీరరాని విచారము మనమున నిడికొని కుందుచున్నా"రని మన మంత్రులు మొదలగువారు చెప్పికొనుచున్నారు. తమకును దుర్లభములగు కోరికెలు కలుగునా? అట్లయినచో నిఁక జగమ్మునఁ గృతార్థు లెవ్వరు?

చ. అనుపమమైన రాజ్యము, మహాత్ములు మంత్రులు, శత్రురాజమ
ర్దనమగు తేజమున్, ధన మదభ్రము, సౌఖ్యము కొల్ల, నందనుం
డనిమిషవాహినీప్రభవుఁ డన్నిఁట నున్నతి గాంచి మించి వా
రని వలపంత లోఁగొని కరంబు భరంబుగఁ గుందనేటికిన్.

శంత— (తనలో) నాకుఁగల యీకోరికె నీతనితో నేమనిచెప్పుదును? ఛీ! కామ మెంత గర్హ్యము? అందునను,

చ. కొమరులు గూఁతులుం గలిగి కొండొక ప్రాయముపోయి యప్పుడున్
దమి నిలుపంగఁజాలక వృథావ్యసనంబు మనంబు నొంపఁ గా
రము నెఱుఁగంగనేరక దురంతపుఁబెండిలిగోరుఁ బో! లులా
యమువలె మంచిచేష్టలకు నాత్మను జొన్పని మూఢుఁ డక్కటా!

యాథార్థ్య మెఱిఁగియును నే నమ్మగుపకు లోనైతి. అయిననగుదుం గాక! కొమరునితోఁగూడ నేమని చెప్పవాఁడను (యోజించి) ఇట్లగుఁ గాక (ప్రకాశము) కుమారా! సకలగుణశాలియగు నీయంటి కొమరుఁ డున్నవానికి విచార మన నేమి? దుర్లభమన నెట్టిది?

క. ఎనమండ్రఁగనియెఁ గొమరుల
ననిమిషనది నీదుతల్లి, యందఱిలో ని
న్నును మాత్రము నా కిచ్చెను
ఒనలోనే కలిపికొనియెఁ దక్కినసుతులన్.

నిన్నుఁ గూడ యథాపూర్వముగఁ దనలోనే చేర్చుకొన నుంకించు చుండ నేను సహింపక ప్రతిజ్ఞాభంగమ్మున కంగీకరించి వారించితి నంతట నాపె నాపైఁ గనలి తనయిచ్చం బోవుచు దీనవదనుండనగు నన్నుంజూచి "రాజా! విచారింపకుము నే నేదోయొక శాపకారణం మున నీకు భార్యనైతి. వసువులును నావలెనే శాపకారణమున మను ష్యులు కావలసియుండి నన్నుఁ బ్రార్థించుటచే నందుల కంగీకరించి యీదురితం బొనర్చుచుంటి. ఇపుడు నీచే వారింపఁబడి మొదటి ప్రతిజ్ఞ దప్పితివను నెపమున నేను బోవుచుంటి"నని చెప్పి నిన్నుం దీసికొని చని విద్యాబుద్ధులం జెప్పించి సత్యవాదిని గావున నప్పనముపాని తిరిగియు నా కప్పఁజెప్పె, అయిన నేమి?

క. ఒకకొడుకు కొడుకునుం గాఁ
డొకకన్నుసు గన్నుఁ గా దయో! పుత్రా! యిం
కొకఁడేని యథమపక్షం
బకటా! యుండంగవలదె? యాత్మజ దేవవ్రతా!

ఇందులకై నామనంబు కడు వ్యాకులపడుచున్నయది.

తే. గీ. దాశరాజను నొండొక్క ధన్యతముఁడు
గలఁడు వానికి నొక్కతె గలదు కూఁతు
రాకె నా కిచ్చుటకు నాతఁ డడ్డదిడ్డ
ములుగ నేమేమియో చెప్పె మొన్నఁ దనయ.

దానిపై నింటికి వచ్చి యేమియుఁ దోఁపక యిట్లుంటిఁ.

భీష్మ — (తనలో) "అతఁడు చెప్పిన యభ్యంతరమే"మని తలంచి గోరుచు కన్న వయ్యోడ కరఁగి యుతనివలననే వినుట కడు మంచిదిసుమా!

(ప్రకాశము) తండ్రీ! ఇందుల కింత చింతయేల? నే నిప్పుడ చని దాశరాజుం బ్రసన్నుఁ జేసి నీకోర్కె నెఱవేర్తు. నా కాజ్ఞయొసఁగుము.

(నిష్క్రమించును.)

శంత— (తనలో సంతోషముతో)

చ. కొమరుఁడ వన్న నీవె యిటు కోరినకోరిక దీర్చు పుత్రస
త్తములను వింటిమే? యకట! తప్పని యొప్పని యంత సందియం
బు మది నెఱుంగకే కడఁగి పూని మదీప్సితముం బొనర్చు నీ
కమరెడిఁగాక స్వేచ్ఛ కనుపై తగు జీవిత మేవితంబునన్.

సర్వ విఘ్నముల నీ యుద్యమంబు సద్యఃఫలప్రద మగుఁగాక! నీకు దాశుండు బాసుం డగుఁగాక!

(అంత దాశరాజ సహితముగా భీష్ముఁడు ప్రవేశించును.)

భీష్మ— (నమస్కరించి) తండ్రీ! ఇదుగో దాశరాజు! ఇయ్యనఘుండు తన పుత్రికను నాకుఁ బిన్నిఁగాఁ జేయుట కంగీకరించెను.

శంత— (సంతోషముతో) కుమారా! ఎట్లంగీకరింపఁ జేసితివి? అతఁడు గోరిన విషమపుఁగోరిక కేమి యుత్తరము నిచ్చితివి?

భీష్మ— ఈవిధముగా నుత్తరం బొసంగితిని.

శా. రాజ్యం బక్కఱ లేదు నాకు, సకలారాతి క్షమానాథ సా
మ్రాజ్యంబుల్ సనఁ గెల్చితెచ్చెదను నీపుత్రుండె యీసర్వముం
బూజ్యుండై భరియింపఁగాఁగలఁడు నీ యుంచుఁ డర్కుండుగా సాక్షులే
నే జ్యేష్ఠత్వము మాని యిచ్చితిని నీ కింకేల? శంకల్ నృపా!

శంత— (తనలో) ఔరా! వీని సాహసము! (యోజించి) ఔను! అప్రయోజకులుగాని సుప్రయోజకులకు రాజ్యాధికార మం దంత యాస యుండదు కదా! (ప్రకాశము) తండ్రీ! నీ సాహసమునకు సంతసించితిని. నీవు స్వేచ్ఛాజీవివి గమ్ము.

దాశు— (సంతోషముతో) గాంగేయా! ఇంతకు మున్ను నీవిట్లు చెప్పినప్పుడే నేను నిన్ను పరీక్ష యొనర్పఁదలఁచి మీ తండ్రిని సమక్షమున నే యడుగ వచ్చునని యున్నవాఁడను. నీవు సర్వవిఘ్నముల రాజ్యమునకుఁ దగియుండి "రాజ్యమక్కఱలే"దనుట యంత భాగ్యము గాదు. ఒకవేళ పితృభక్తి పరవశుండవై యిట్లు ప్రతిజ్ఞ పట్టితివే యనుకొందము.

క. నీ కౌమరులా నీ మనుమలా
తాఁకుదురు వివాదమునకుఁ దమ రాజ్యంబుల్
గై కొను తలఁపున, నిందుల
కేకరణిన్ బదులు చెప్పె? దెలుఁగఁగ పలయున్.

నాకు మొదటినుండియు నీవిషయముననే సంశయము.

ఉ. సోమకులైక భూషణుఁడు సుందరుఁ డందఱకన్న మేటి మా
కోమలి పెంపకుం గుదురు కోరియె మే మొసఁగంగవచ్చు మీ
రే మముఁ గోరినప్పు డిఁక నేటికి సందియ? మిట్టి యీనికిన్
మామయటన్నఁ జాలదె? కుమార! యిదొక్కటి లేకపోయినన్.

భీష్మ— (నవ్వి) తాతా! మీసందియ మింతమాత్రమే కదా? అటులైన నిదె
వినుఁడు.

ఉ. పెండిలి యాడినన్ బిదప బిడ్డలు పుట్టుట గల్గు నే నిదే
"పెండిలి మానుకొంటి" నని బిట్టు ప్రతిజ్ఞయొనర్చితిన్ మహీ
మండలి బ్రహ్మచారినయి మన్ననకుం గుదురాదుఁ గాక బ్ర
హ్మాండము మున్గిపోవునె? యహా! యొకఁ డీగతి నుండిపోయినన్.

శంత— (తత్తఱపాటుతో) తండ్రీ! ఇట్టి దారుణ ప్రతిజ్ఞ నేలపూనెదవు?
నా వివాహమున కేమి? మఱియొక విధముగాఁ గాపచ్చును. లేదా?
కాకపోనిమ్ము. నీయట్టికొమరుఁడుండ నాకుఁ బెండిలిమాత్రమెందులకు?
ఒక్కచో సంతానముగూడ లేకుండుటయుం దటస్థించినను రెండవపెండ్లి
కూడదు. విచారించిన దీనియం దెన్ని నష్టములు గలవో పరికింపుము.

సీ. భార్య యుండఁగ నొండు భార్యఁ గైకొనువారి
కస్తి కుక్కలకు నక్కలకు నెఱుక
సంతాన ముండియు "సతిలే" దనుచుఁ బెండ్లి
యాడు పెద్దలబుద్ధి యాఁడుబుద్ధి
ఉభయంబు లేదని యుపయమంబు వహించు
వృద్ధు డై వేచ్ఛకు నెదురువాఁడు
"వెనుకటిపెండ్లము వినదు మాట" యటంచుఁ
బెండ్లాడు వాఁడొక్క పెద్దమూర్ఖుఁ
తే. గీ. డెట్టులో కొంత జవ్వన మేగుపిదప
గ్రామ్యసుఖమునకై యొక కన్నెఁగోరు
వాఁడు హీనుఁడు తులువ యవ్వాఁడు దేబె
వాఁడు వీఁడె శంతనుఁ డిఁక లేఁ డొకండు.

ఇట్టిచపలునకై నీవుబ్రహ్మచారివి గావు టుచితమా! అదియునుంగాక,

క. మనమును బంచేంద్రియములు
తనయా ! కడుఁజంచలములు, దారవిహీనుఁ
జెనకి యధోలోకమునకుఁ
బనుచుఁ వాఁడెంత పెద్ద పండితుఁడేనిఁ.

భీష్మ— తండ్రీ! నీవు చెప్పినది సత్యమేకావచ్చును. ఐనను,

మ. కురువంశమ్మునఁ బుట్టి నిస్తులయశఃకూలంకషుల్ సత్యసం
గరు లాశాంతధరేశ్వరుల్ చిరతపఃకంజోద్భవుల్ తాతలై
పరఁగఁ బెంపు వహించి శంతనుమహీపాలాత్మజన్ముండనై
తిరుగన్నేర్తునె యన్నమాట కది కీర్తిఁ దెచ్చునే? నచ్చునే?
అదియునుంగాక

ఉ. గంగకుఁ బుట్టితిఁ నిఖిలకల్మషహారిణికిఁ మహానుభా
వుం గురుఁ గొల్చితిఁ బరశువుఁ గయిఁబూను మునీంద్రు, నిట్టి నే
నంగజుధాటి కోడి యొక యంగనదాస్యము సేయఁబూనుక
న్నం గుజిగల్గి నిల్చి ప్రతినఁ నెఱవేర్చుట పెంపు నింపదే?

ఆ. వె. పుట్టుబ్రహ్మచారి పట్టినపట్టు నె
ప్పట్టునందు వీడనట్టిఘనుఁడు
భార్గవుండు నా కుపాధ్యాయుఁ డాతండు
సిగ్గు వడఁడె ? ప్రతినచేసి తిరుగ.

శంత— కుమారా! అట్లు కాదు, ఏయవస్థకుఁ దగినట్టు లప్పుడు సంచరింప వలయు.

ఉ. "ఆదిని బ్రహ్మచర్యము ననంతరమందు గృహస్థధర్మ మా
మీఁద వనప్రవాస మటుఁమీద యతిత్వ" మటంచు బ్రహ్మ వి
ద్యాదరు లండ్రుగాదె? తనయా ! వినయమ్ముగలాఁడ వాగమా-
పాదితమైనధర్మము నెపమ్మున వమ్మొనరింపఁ బాడియే.

భీష్మ— జనకా! ఆంజనేయాదులగు నష్టలిత బ్రహ్మచారులను వినమా ?

శా. ఆయుర్దాయము హెచ్చు వచ్చును యశం బాశాపిశాచంబు ద
న్నైవ్యేగుఁ దనుకాంతి పెచ్చుపెరుఁగుఁ హైన్యం బుడంగుఁ జెడుఁ
మాయాసంగతి, దేహదార్ఢ్య మెసఁగుఁ మానం బవిచ్ఛిన్నమౌ
నే యెగ్గుల్ సహి బ్రహ్మచారులకు, నాత్మైశ్వర్యంబు గల్గుఁ దుదిఁ

శంత— తండ్రీ! చక్కఁగా విచారించినచో గార్హస్థ్యమును సమస్తపురుషార్థ సాధకముగాని వేఱొండు తెఱంగు గాదు.

మ. అతిథుల్ పూజితు లౌటచే శ్రుతులయం దాసక్తి గైకొంటచే
సుతులన్ గాంచుటచేఁ గుమారికల నచ్చోన్ భర్తలోఁ గూర్చి పెం
డ్లి తగం జేయుటచే గృహస్థిహమునం దేజోధికుండై పయిన్
మృతుఁడై మోక్షపదంబు గైకొనెడిఁ జుమ్మీ! దేవతాసేవ్యుఁడై.

భీష్మ— నిజమ్మనకు గార్హస్థ్య మట్టిదియే కావచ్చును. ఐనను ఎక్కడనో కాని యింపుఁ గృతార్థుఁడు చూపట్టఁడు.

మ. ధనమున్నన్ సతి లేక తత్సుఖము సందర్భించినన్ సంతతిన్
గన కాభాగ్యము గల్గ వేఱొకటి యక్కాఱ్యంబు చేకూఱ నిం
కను నొక్కం డవి గల్గ నొక్కఁ డదియుం గల్గన్ మఱొక్కం డిది లే
దనుకోర్కెప్పుడు తృప్తి యెక్కరణి లభ్యం బౌను సంసారికిన్ ?

శంత— (తనలో) ఓహో! వీని మనోనిశ్చయము కడు దుర్వారమై యున్నయది. చక్కఁగాఁ బరిశీలింప నిది యంతయు నాకు బుద్ధిచెప్పుటగాఁ వేఱొండు గాదు, కానిమ్ము. ఇట్లు గూడఁ జెప్పి చూచెదను. (ప్రకాశము) కుమారా! సర్వవిధములను "గార్హస్థ్యము నింద్య" మనికదా? నీవు సమర్థించుచుంటివి! అట్టియెడ నాకుమాత్ర మయ్యది సుఖకర మెట్లగును? నేనును జాలించికొనియెద. మనమిరువురమును నిట్లే యుందము. (దాశునిదిక్కై) రాజా! నీ కొమరెను నీయిష్టము వచ్చిన వరున కిచ్చి వివాహం బొనరించుకొమ్ము, నీవు కోరినహిరణ్యాక్షవరమ్ములు మ మ్మింతవఱకుఁ దెచ్చినవి.

దాశ— (తనలో) ఓహో! తుదకీ ప్రశంస వంశచ్ఛేదమునకు సూచకమగుచున్నదే! కానిమ్ము, ఇందులకు గాంగేయుం డేమి యుత్తర మిచ్చునో వినియెదఁ గాక!

భీష్మ— తండ్రీ! నేను బ్రహ్మచారిని. కావున నిట్లున్నచో నే లోపమును లేకుండెడిని. నీవో? ప్రకృత మే యాశ్రమమును లేక నిరాలంబుండవై యున్నాఁడవు. "అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత" యని వృద్ధులు వచియింతురు. ఒకవేళ నీవిప్పుడు సన్న్యాసాశ్రమముఁ గైకొనెద ననుకొన్న నది విరాగమ్ములేని నీ కుచితము గాదు. "విరక్తిలేని సన్న్యాసము ముక్తినొసఁగఁ గూర్చుటకుబదులు ముప్పు నొడఁగూర్చు" నని యనేకగ్రంథములు సెప్పుచున్నవి. కావున,

ఉ. సత్యవతిన్ వరింపుము యశస్కరులన్ సుతులన్ భరింపు మే
సత్యము పూనితిం బ్రతిన, సాగరముల్ స్థితి దప్పఁగాక యూ

దివ్యుఁడు చంద్రతారకలు తేజము డింతుపగాక మేటి దా
ర్ఢ్యము గల్గుఁగాక తిరుగండిఁక నీతనయుండు పూన్కికిన్.

(ఆకసమునుండి పుష్పవృష్టి గురియును.)

శాంత— (ఆశ్చర్యపడి చూచుచుండును.)

దాశు— (అట్లే చూచుచుండును.)

భీష్మ— తండ్రీ! చూచితివికదా! ఇందులకు దేవతలు గూడఁ దమ యంగీకారమును పుష్పవృష్టి మూలమున సూచించుచున్నారు.

శాంత— (సిగ్గుతో) కుమారా! ఈపుష్పవృష్టి సత్యసంధుండవగు నీ బ్రహ్మచర్యవ్రతము వెల్లడించుటకుఁగాని వృథాకాముకుండనగు నావివాహము ననుమతించుటకుఁ గాదు.

దాశు— రాజా! అట్లనుకొనకుము. ఇయ్యది నీవివాహమునకుఁ గూడఁ బ్రేరకమే, ఏమంటివా? మా సత్యవతి దేవేంద్రసఖుఁడగు సు[illegible]వసుని పుత్రిక. ఆ వసురాజునకు నిన్నల్లునిఁగాఁ గైకొను తలంపు పూర్ణముగా నుండి యొక్కనాఁడు నా యొద్దకు వచ్చి సత్యవతి తనకూఁతు రగుటం గూర్చి విస్తరించి వచించి యిట్లనియె.

ఉ. కలఁడుగదా! సమస్తరిపుఘస్మరుఁడైన ప్రదీపపుత్రుఁడ
య్యలఘుని శంతనుం బిలిచి యాత్మజనిచ్చి ననుం గృతార్థుఁగా
సలుపుము దీనిహేతువున సద్గతి నీకును నాకుఁ గూర్పు మి
క్కలికి నిఁకేమి గోరినను గైకొన నీయకుమన్న! గ్రన్ననన్.

దీనింబట్టి చూడఁ దనచెలికాఁడగు వసురాజుకోర్కె చెల్లునని దేవేంద్రుఁ డిట్లొనర్పించి యుండును.

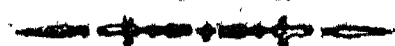
భీష్మ— తండ్రీ! నీ వియ్యనఘుం దోడ్కొని లఘుగౌరవమ్మునఁ జూచి మన్నించుచుండుము. నే నిప్పుడ యీయన యానతింజేసి యరిగి.

ఉ. బంగరుతేరిమీఁద నల భార్గవిఁ బోని-పదంబ నుంచి పే
ర్మిం గొని తెచ్చి యెల్లరును మెచ్చుకొనందగు మేటికల్మి న
ర్ధాంగిగఁ జేతు నీకుఁ, జరితార్థుఁడనౌదు మదంబకన్న నా
వెంగడు భక్తిఁగొల్తు నిఁక వేఱు వచింపకుమయ్య! మ్రొక్కెదన్.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ
బడిన పాండవజననమ్మునఁ ద్వితీయాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవజననము

తృతీయాంకము

(అంత నిరువురు ఋషిబాలురు ప్రవేశింతురు)

ప్రథ— చెలికాఁడా! జామదగ్న్యముని తన యాశ్రమము విడిచి యిర్యోడకుఁ రాఁ గత మేమై యుండునో?

ద్వితీ— ఏమీ? కారణము నీవెఱుఁగనే యెఱుఁగవా? ఆయనతో నపకుసుమ సుకుమారాంగియు యోగినీ వేషధారిణియు నగు నొక కన్నియ యున్నఁ జూచితివికదా?

ప్రథ— ఆ! చూచితిని. ఆమె యెవ్వరో? ఈయన వెనువెంట నుండుటకుఁ గారణమేమో?

ద్వితీ— తుదముట్ట వినుము. ఆమె కాశీరాజపుత్రి. అంబ యనునది. అంబికాంబాలికలు ఈమె చెల్లెండ్రు. ఈ మువ్వురకును దండ్రి స్వయంవరము చాటింపఁగా గాంగేయుఁడు సకలరాజలోకము నోడించి కన్యాత్రయమును దన రథమ్మున నిడికొని చని తన రెండవ తమ్ముఁడగు విచిత్రవీర్యునకుఁ బెండిలిసేయుతఱి నంబ యతనికి సవినయమ్ముగ నిట్లనియె.

ప్రథ— ప్రథమ సోదరుని వదలి రెండవవానికిఁ బెండ్లిసేయుట యెట్లు?

ద్వితీ— ఓహో! "సన్యాసి పెండ్లికి జట్టుదగ్గఱ నుండియు నెర" వన్నట్లు నీకు బొత్తిగా నీ చరిత్రమే తెలియదే? సరే, ఆసంగతి వచఁపడి విస్తరించి వచించెదను గాని ప్రకృతమును వినుము.

ప్రథ— కానిమ్ము. అంబ యేమనియెను?

ద్వితీ— తే.గీ. "సాళ్వ భూపాలకునియందుఁ జాలవలపు
గలదునాకు నాయందును గల దతనికి

బలపరాక్రమశాలివై పట్టితెచ్చి
నీవు ధర్మజ్ఞుఁడవు చెప్ప నేమిగలదు?"

ఈమాటకు భీష్ముండు సమ్మతించి సత్యవతి యనుమతింగూడఁ గైకొని "నీవు నీయిచ్ఛఁజను" మని వదలిపెట్టెను.

ప్రథ—(స్మృతి నభినయించి) పడఁపడి వృత్తాంతము నేనును గొంచె మెఱిఁగినదే. ఆరాజు "నీవు భీష్మునిచే నంటఁబడి రథమ్మున నుంచఁ బడితివిగాన నిన్ను నేనొల్ల" నన నామె తిరిగియు భీష్మునియొద్దకేతెంచి తన యవస్థ నివేదించుకొన నతండు "నీ పన్యసంగతచిత్తవుగాన నిన్ను నా తమ్మునికి వివాహము సేయ నొల్ల" ననుటయు నంబ జగదంబయై యుండెనఁటగదా!

ద్వితీ—(నవ్వి) అవును. పేరు విచారించినచో నీమెమాత్రమేకాదు. ఈ మువ్వురును జగన్మాతలుగా నుండఁదగినవారే. కానిమ్ము దీనికేమి. పిమ్మట "రెంటికిం జెడ్డ రేవణయై" ఋష్యాశ్రమముల పొంతఁ దపం బొనర్పు చుండ నొక్కతఱి యీమెమాతామహుండరుదెంచి చూచి యావద్వృత్తాంతమును విని యోదార్చి "అమ్మా! పరశురాముండు నాకుఁ బరమ మిత్రుఁడు కావున నీ వయ్యనఘునొద్దకుం జని చెప్పుము. అమ్మహనీయుండు భీష్మునిం బిలిపించి నీ యవమానము నెల్లనిఁ బాపఁగలఁడు" అని చెప్పఁగా మంచిదని యామె భార్గవు నాశ్రయించెను.

ప్రథ—సరే, ఈవిషయమై జామదగ్న్యముని తనశిష్యుఁడగు భీష్ముని మందలించుటకే కాఁబోలును రమ్మని వార్త చేసియున్నాఁడు.

ద్వితీ—(దృష్టినిగిడ్చి) అదుగో దేవవ్రతుఁడు, గురుదర్శనార్థమై వచ్చుచున్నాఁడు. మనము శీఘ్రముగా సమిదాహరణం బొనర్చికొని పోయి వీరికిఁ బరస్పరముం జరగు ప్రసంగము విని యానందింతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

(భీష్ముఁడు ప్రవేశించును.)

భీష్మ—(తనలో) గురువుగారు స్వాశ్రమమునుండి గదలివచ్చియు హస్తిపురికి రాక, మధ్య నీ సరస్వతీతీరమున దిగి నన్నుఁ బిలువనంపిరి. ఇందులకుఁ గత మేమో; కానిమ్ము తెనఁబోవుచు రుచు లెందుకు? (పరిక్రమించి) అదుగో గురువుగారు, ఎవరో యొకశిష్యురాలితో నేమో మాటలాడుచున్నారు. పోయి నమస్కరించెదఁగాక.

(అంబాసహితముగఁ బరశురాముండు ప్రవేశించును.)

పర-శా. అంతేవాసియె మాకు భీష్ముఁడతివా? యాతండు మా మాటకుం
సుంతైనం బ్రతిచెప్ప నోపఁ డొకచో శుంతత్వముం బూని తాఁ
బంతంబే వహియించుఁగాక పరశుప్రాగల్భ్యముం జేసి వి
న్వింతుం జింతిలనేల? యూఱడిలు మో నీరేజపత్రేక్షణా!

అంబ— స్వామీ! యతఁడు మహాపరాక్రమశాలి యనఁగాఁ బ్రపంచమునఁదానే యనియు నిఁక నెయ్యెడలను శూరులే లేరనియుం గడుగర్వించి యున్నాఁడు. కావునఁ దమ్ముఁగూడ లెక్కపెట్టఁడనియే యే నూహించెద. స్వయంవరమండపమ్మున ననేక రాజన్యసమక్షమ్మున నతండు పల్కిన ప్రగల్భమ్ములు చిత్తగింపుఁడు.

మ. "కలకుంగొడ్డలి వేల్పుకండు గురువౌఁగానన్ బ్రజాస్యుండు త
క్కొరులే శూరుల శూరులంచు మది నే నూహింప మీరిప్పు డె
ల్లరనుం జూడఁగ నీ లతాంగులను హేలన్ స్వీకరింతున్ వృథా
గరువం బేటికి? నిల్వరించి నను ధిక్కారింపుఁడా! భూపతుల్"

పర— (సంతోషముతో) వానిపరాక్రమ మట్టిదియే. వానియెదుట నీ రాజలోకం బన నెంత? దేవతలైనను నిలువఁ జాలరు.

మ. కృతవీర్యాత్మజుఁ డాదిగాఁ గల ధరిత్రీనాథులన్ జెక్కుటన్
బ్రతిపక్షక్షితినాథదర్పదళన ప్రజ్ఞామహోత్సాహులన్
ధృతిమన్ముఖ్యుల నేనెఱుంగుదు సహో! దేవవ్రతుం బోలు స
న్నుతుఁ డొక్కండును లేఁడు రాముఁడువినా నాఘాసురాజన్యులన్.

అంబ— (తనలో) ఔరా! ఈ మహావీరునికి శిష్యునియం దెంత గౌరవ మున్నది.

భీష్మ— (సమీపించి యంజలి ఘటించి)

సీ. ఏమహాభాగునం దిషువిద్య నెదఁజల్లి
మృత్యుంజయుఁడు కృతకృత్యుఁడయ్యె
ఎవనిశక్తికి మెచ్చి యవనీధరకుమారి
కొమరునికన్న నెక్కుడుగఁ జూచె
ఏమహావీరు పేరెద స్మరించి భీతిమై
నృపులాఁడుపోఁడుముల్ నేర్చుకొనిరి
ఎవఁడు కారణముగా నవనీసురుల కవ
నీపాలకత్వంబు నివ్వటిల్లె

తే. గీ. ఎవనిపితరులు రాజన్యనివహరక్త
ధారలఁ దృప్తులైరి యే ధన్యతముఁడు
శాపమునఁ జాపమునఁగూడ శక్తినెఱపె
నట్టినీకు నమస్కార మనఘమూర్తి. !

పర— (కౌఁగిలించుకొని) అబ్బాయీ ! అటు గూర్చుండుము.

అంబ— (భీష్మునివంకఁ గోపదృష్టితోఁ జూచుచుండును)

భీష్మ— (అంబవంకఁ దిరిగి తనలో) ఓహో ! ఈమె యీమహనీయుని కడ కేల రావలయును ? (యోజించి) నన్ను గురువుగారు పిల్పించుటకుఁ గారణ మీ కుహనాయోగినియే యై యుండదుకదా ?

పర— గాంగేయా ! నీ లోకోత్తరమ్ములగు గుణమ్ము లన్నియు విని నేను సంతసించుచుంటిని. నిన్నుంబోల నొరులకుఁ గాదు.

చ. “జనకుని పెండ్లిచేసి గుణసత్తమతన్ గయికొంటి” వంచుఁ “ద
మ్మునికి వివాహమున్ సలిపి ముజ్జగముల్ నుతికెక్కి”తంచు నీ
గానములు మానిసత్తములు గూడి ప్రశంస యొనర్పఁగాఁగడున్
వినివిని నీవివేకమును వేగతులన్ మది నెంతు నిచ్చలున్.

మ. విలువిద్దెన్ బలుమంది కిచ్చితిని మీపృథ్వీశులం దేమి పా
ఱులయందేమి నినుం బలెన్ మదికి నేరున్ మోదమున్ గూర్ప రీ
యిల నిన్నుంబలెఁ గీర్తికిం దెఱవులై యేపారఁబో రొక్కరున్
గలిగె న్నాకు భవద్వశంబున యశఃకైవల్యలీలాగతుల్.

భీష్మ— (తనలో) నన్నింతగా నీమహామహుఁడు నుతించుట యెందులకో ? ఈ యుపోద్ఘాత మూరకయ బయలుదేరు ననుటకు వలనుపడదు. తృణీకృతబ్రహ్మపురందరుండగు నీ జగదేకవీరునకు నావలననే కాదు మఱెవ్వరివలనను గానలసినకార్య మొకం డుండదు. కానిమ్ము. ఏదో తేలక యుండునా ? (వినయముగా ప్రకాశము) ఇదియంతయుఁ దమ యాశీర్వచనము. తమ శిష్యపరమాణువగు వీఁ డింతటినుతికిం దగఁడు. నాయందుఁ దమకంత యనుగ్రహమేని

ఉ. నాదగుబ్రహ్మచర్యము ప్రణష్టము గాక యెసంగునట్లు న
న్నెడన నేరు నాజిని జయింపక యుండెడునట్లు సత్యమం
దాదర మబ్బునట్లు ధనమందు నిరాశ జనించునట్లు మీ
పాదయుగాశ్రితు న్ననుఁ గృపన్ గని దీవన లీయ వేఁడెదన్.

పర— నీ గుణమ్ములన్నియు స్వతస్సిద్ధముగనే యున్నవి. ఇందుల కొకరి యాశీర్వచన మేఁటికి? (అంబను జూపి)

చ. అనఘుఁడవై సమస్త విషయమ్ములయందును మేలుబంతివై
పనుపడు నీకుఁ జెప్పఁ దగుపాటిదె? యీవిషయంబు; శూరతా
ఖనివయి యీ కనత్కనకగాత్రిని దెచ్చి పరిత్యజింపఁగాఁ
జనునె? యనాథయై యిది భృశంబు గృశించె నిటుల్ పొనర్తురే?

తే. గీ. గతము చింతింపఁగా నేల కడచిపోయె
నింక నేనియు నీ శర్వరీశవదన
ననుజునకుఁ బెండ్లిచేయు మీ యాఁడుగోడు
పోసికో నేల? నీవంటి పుణ్యమతికి.

ఆ. వె. అబల లస్వతంత్ర లగుటచే నంగనల్
వారిఁ బ్రోచుచుండ వలయుఁ బురుషు
లెచట స్త్రీజనంబు లెలమిమై నర్తింతు
రచట నిల్చు లక్ష్మి యనవరతము.

ఉ. అంగనలన్ వృథాగ నెవఁ డాఁచిడిపెట్టి తిరస్కరించు నా
వెంగలికిన్ యశోబలవివేకము లెల్ల నశించు నయ్యనా
ర్యుం గడు నిందసేయుదురు యోగ్యులు "వీఁ డధముం"డటంచు; స
త్సంగతిగల్గు నీ కిది యశస్కరమౌనె? తలంచి చూడుమా.

భీష్ము— (తనలో) ఓహో! తుద కీ యనాత్మజ్ఞ యీయుపాయ మాలోచించి యీమహాత్ము నాశ్రయించినది. ఆశ్రిత పక్షపాతిత్వము మహామహులకు సహజం బగుటచే నియ్యనఘుం డిందులకుఁ బూనుకొన్నాఁడు. కానిమ్ము. యథార్థము నివేదించిన వినకపోవునా? (ప్రకాశము)

మ. "ఎద నే సాళ్వునిఁ గోరియుంటి" నని తా నీ కన్నె నాతోడ దీ
నదశన్ జెప్పఁగ "నన్యసక్తహృదయన్ గైకొంట త"ప్పంచు నో
త్పాదవన్ బొమ్మని యానతిచ్చితి మహాయోగంబు చేకూరిన
ట్లని వేడ్కం జని వెంటనే మరలి తా నేతెంచె మాప్రోలికిన్.

అట్లు వచ్చి సాళ్వుండు తన్నవమానించుటకుఁ గారణంబు నేను గథమ్మునుంచి తెచ్చుట యని చెప్పి తన చెల్లెండ్రతోఁబాటు మదనుజునకుఁ దన్నుంగూడఁ బరిణయంబు గావింపు మని వేఁడుకొనఁగ నే నంగీకరింపనైతి; అందులకుఁ గారణంబు సర్వజ్ఞులగు తమకు నేను పరిక్షింప నవసరము లేదు.

క. కొండిక లగు కన్నియలకుఁ
బెండిలి యగు మీఁద నెట్లు పెండిలియౌ? నీ

యండజయానకు; నది గా
కొండొరు వలచిన లతాంగి నొప్పునె కొనఁగన్?

[illegible]— (కోపముతో) ఇంతకును నీవు చెప్పఁబూనిన ముఖ్యాంశమేమి? ఈమె నథోగతిపాలు చేసెదననియే కదా? ఏదో కొంచె మీ కన్నియయందు లోప ముండుటంబట్టియే యీవిషయము మావఱకు వచ్చుటయు మేము నీకుఁ జెప్పుటయు నీవు మామాట తృణీకరించుటయుఁ దటస్థించినది. నీ వీ స్వల్పలోపమున కీ యబల నింత యనాదరింతువేని నా చేయు ప్రతిజ్ఞ వినుము.

ఉ. చంపెద నిన్ను నీ యనుజుఁ జంపెద నీదగు బంధువర్గమున్
జంపెద నీదు భృత్యులను జంపెద నా కెవరడ్డమైనన్
జంపెద నీపురంబు పెలుచన్ బరశుజ్వలనాబ్ధిలోపలన్
దింపెద మున్నువోలె నృపతివ్రజమున్ బనిఁబూనిఁ దంపెదన్.

(పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు) ఏమీ! నాకు శిష్యుండవై యుండి యీమాత్రము నేని నాయాజ్ఞను మన్నింప నేరవుగా? అవురా! జాతి!

ఉ. క్షత్రియజాతి యంచెఱిఁగి క్షత్రియులెల్ల నపాత్రులన్ ద్విష
ద్గోత్రులు నం చెఱింగియును గొండొకకాలమునుండి "యెందుకీ
శత్రుత" యంచు మిమ్ములను జాత్రులుగాఁ గొనుచుంటి నేఁడు నా
గాత్ర మశేషమున్ రగులఁగా గమకించితి వోర! దుర్మతీ!

నీ వెట్టివాఁడ వైనను నీయందలి వాత్సల్యప్రాబల్యముంజేసి యింకొక్కమాట చెప్పుచుంటి నాలకింపుము.

ఉ. ఈకమలాక్షి కీవు గతియేదియుఁ గల్పన సేయవేని యీ
లోకములో మఱొక్క నృపలోకశిఖామణి యాదరింపఁ డే
కాకినియై యిటుల్ తిరుగఁగావలె యౌవనదుర్మదంబు పల్
పోకలు నేర్పవచ్చు నెటువోయిన నీదురితంబు నీదగున్.

క. చిన్నతనము మానుము నీ
కన్నన్ మూర్ఖుండఁ గానుగా? నేను; మృగా
క్షి న్నీదుతమ్మునికిఁ బెం
డ్లి న్నాకై సేయు మినుమడింపుము యశముల్.

క. ఎఱుఁగక తప్పొనరించియు
నెఱిగించినయప్పు డెఱిఁగి "యేప మిది" యటం
చరసి యది దిద్దుకొనుటయె
మరియాదసుమీ! వివేకమహితుల కెందున్.

భీష్మ— (తనలో) ఈయనఘుండు తా నేది తలఁచిన "నది యట్లు కావలయు"
ననువాఁడేగాని యొకరు చెప్ప త్రోవకు వచ్చువాఁడు గాఁడు.
పోనిమ్ము. "గుర్వాజ్ఞగదా?" యని యిందుల కొప్పుకొంద మన్న
నియ్యది యననురక్తదాంపత్య మగుటచేఁ గులనాశనంబునకు హేతు
వౌను. కావున నేదేని తెఱంగున నీమహాత్ము నొప్పించుటయు నొప్పు
కున్న నియ్యనఘు నాజ్ఞ చొప్పున నాహవంబునకు దిగుటయు నిందుఁ
గర్తవ్యములు. (ప్రకాశము)

చ. గురువరులయ్యు మాయెడలఁ గూరిమిగల్గినవారలయ్యు నొం
డొరుల తెఱంగునన్ బలుకు టొప్పునఁటయ్య! పరానురక్తయౌ
తరుణి కుటుంబమున్ జెఱుపదా? యిటు దా ముపదేశముం బొన
ర్తురె! "వినలే" దటంచు నను దూఱుదురే! యిది నాదు దోసమే?

క. గురు లేమనినను శిష్యులు
త్వరపడఁగారాదు వారె దయఁ జూతురు కో
పరసము కొండొక మరలిన
తఱి నట్లగుటన్ బ్రశాంతి దగు శిష్యులకున్.

తా మేమివచించినను నయ్యవి మా కాశీర్వచనములు. తమతో మాకు వివాద మెన్నఁటికిని సమంజసముగాదు. శాంతి వహించి యీ దీనుని మన్నింపఁ బ్రార్థించెదను. (అంజలిపట్టి నిల్చును.)

పర— (కోపముతో)

మ. "గురు వీతం"డని పూర్తిగా నెఱఁగియున్ గ్రూరుండవేకాక ధి
క్కరణంబుం బొనరింతువే ఖలమతీ! కార్యం బకార్యంబు నా
నెఱుఁగం జాలక యేను జెప్పెదనె? నీవే నాకు బోధించుటల్?
గరువం బింత జనించెనే? సరిసరే కానిమ్ము యుద్ధంబిఁకన్.

ఓరీ గురుద్రోహీ! క్షత్రియకులాంకూరమా!

చ. చిరముననుండి శాంతమును జెందిన నా హృదయంబులోని చి
చ్చురులఁగఁజేసియున్ బయికి యోగ్యగతి న్నటియించుచుంటి వే
నెఱుఁగనె? యింతమాత్రి మిదియే పరికింతువుగాక బ్రాహ్మణ
స్ఫురణము వేగఁబోయి బలముల్ గొలువన్ జనుదెమ్ము పోరికిన్.

భీష్మ— (తనలో) ఇఁక గురువుతో గ్రుద్దులాట యెట్లును దప్పదు. తప్పక పోవుఁగాక! ఇదియును గుర్వాజ్ఞగనుక నంత తప్పిదము గాదు. కాని వాక్పారుష్యము మాత్రము వారికిఁ జనుఁ గాని నాకు లేశమును జనదు. కావున వినయముగనే మనవి చేసికొందుఁ గాక. (ప్రకాశము) దేవా! దేవర వృథాగా నాపై నిట్లు కినిసిన నే నేమి మనవి చేసికొనువాఁడను?

శా. నాకున్ మీకును పోరు న్యాయ మగునే? నన్మీరు నిర్జించినన్
మీకున్ గీర్తిఘటిల్లునే? యొకట నే మి మ్మోడఁగాఁ జేసినన్
లోకుల్ కాకులు గేలిసేయరె? దయాళుత్వంబు వోనాడి నా
పైకిన్ వచ్చుట ధర్మమే? రిపుఁడనే? ప్రాజ్ఞుల్ ప్రశంసింతురే?

పర— (కోపముతో) ఏమీ! నీవే నన్ను నిర్జించెదవుగా? కానిమ్ము, నీకీ ధైర్య మెక్కడినుండి వచ్చినదో నే నెఱుఁగుదునులే.

ఉ. "రామున కోడె నీ పరశురాముఁ" డటంచును "వాఁడు క్షత్రియ
గ్రామణి" యంచునున్ దలఁచి కాఱులు ప్రేలఁదొడంగి తీవు శ్రీ
రాముఁడు నిన్నుఁబోలె నొక రాజకుమారుఁడు గాఁడు విష్ణుతే
జోమహితుండు నాపలెనె; సూక్ష్మమతుల్ గుఱుతింతు రింతయున్

క. రాముండె నేను నేనే రాముఁడు
మాయిరువురకుఁ బరాభవ మనఁగా
నేమి? యిది యొప్పకుందురె?
ధీమంతులుఁ దత్త్వవిదులుఁ దేజోధికులున్.

కానిమ్ము, దీనికేమి? నీవు సైన్యసమేతుండవై యరుదెమ్ము. సకలమ్మును బదఁపడి తెలియఁగలదు.

భీష్మ— (తనలో) పృథివి పుట్టినది మొద లెవ్వనికిని దటస్థింపని దురవస్థ నాకుఁ దటస్థించుచున్నది. కానిమ్ము. ఇందులకుఁ బ్రతిక్రియ కన్పట్టదు. నే నొకటి చెప్పిన వేఱొకటిగాఁ బరిణమింపఁజేయు నీ మహామహునితో నేమి వచించినను గలహకారణమే యగుచున్నది. (ప్రకాశము) స్వామీ! తామిప్పు డూహించినట్లు నేను దమ్మును జయింతుననికాని తాము శ్రీగా మున కోడిపోవుటచే నస్మదాదులకుఁ గూడ లొచ్చని కాని నా యభిప్రా యము కాదు. నే నేమి మనవిచేసికొన్నను దమ హృదయమున కది యన్య థాపరిణమించుచున్నది. కావున,

ఉ. దేవరయాజ్ఞ చొప్పున నిదే యనిఁ జేయగ నియ్యకొంటి మీ
సేవ పొనర్చి మున్ను కృషిచేసి గడించిన శస్త్రవిద్యయే
పావన తేజ! నాకిపుడు బాసట సేసెడుఁగాక సేన లిం
కేవియు నాకు నేటికి? మహీయము మీపదభక్తి చాలదే?

ఆజ్ఞ యొసంగుఁడు. రథినై యరుదెంచెదను.

(నిష్క్రమించును.)

అంబ— చూచితిరికద, మీ శిష్యుని దురహంకారము? నాకై యామోఘవచస్కు-లగు తమ వాక్కుఁగూడ వృథాగా వినియోగించితిరి. మిమ్ముల నే యవమానించువానికి నాబోఁటి బోటి యొక లెక్కా?

పర— (కొంచెము కోపముతో) కుమారీ! ఇందు నీలోపముఁగూడ నున్నది గాని లేకపోలేదు. ఏమైనను మచ్ఛాసన మతిక్రమించుటఁజేసి యవశ్యము నతని శిక్షించి తీరెదను.

అంబ— అతఁడట్లు సమర్థించెనే కాని నా లోపము లేశమును లేదు. ఏమంటిరా? నే నీస్వయంవరమునకు మున్నే సాళ్వుని వరించి యుంటిని. నా చెల్లెండ్రకొఱకు మాత్రమె స్వయంవర మేర్పడినది. వినోదముగాఁ జెలికత్తియలు నాకుఁగూడ స్వయంవరోచితాలంకారమును జేసిరి. అంతియ కాని నే నిందు ద్దేశింపఁ బడినదానఁగాను. ఇది యిట్లుండ,

తే. గీ. బ్రహ్మచారి గదా! తాను బడఁతి నెట్లు
లంటె? నిదియు స్వయంవర మగుట యెఱిఁగి
యప్రయోజకుఁడగు తన యనుజుకొఱకుఁ
గోర్కె లేని మమ్ముల నేల కొనఁగవలయు?

నేను "పరానురక్త"నని కదా! యీతండు మీతోడఁ జెప్పుచున్నాఁడు. నా చెల్లెండ్రుమాత్ర మాతనిం గోరి వరించియుండిరా? అగస్త్యభ్రాత యన్నట్లు భీష్ముని తమ్ముఁ డనుట తప్ప నతని పేరేని యెవ్వరికిని దెలియదు. ఇది యిట్లుంతము. ఈతని పెద్దతమ్ముఁడు చిత్రాంగదుఁడు గదుఁ బోగరునఁ జరింపఁ గని చిత్రాంగదుం డను గంధర్వుఁడు రూపు మాఁపెఁ గదా! అప్పుడీ గాంగేయుని పరాక్రమ మేమయ్యెనో, యోజింపుఁడు.

(అపటీక్షేపముగా గంగ ప్రవేశించును)

గంగ— (తనలో) కొమరునిపై గురువయ్యును స్వల్పవిషయమ్మునకు భార్గవుండు గనలుచున్నాఁడని సరస్వతి నాకుం జెప్పెఁగావున నమ్మునీయు నెట్లేని యనునయించెద. (సమీపించి ప్రకాశము) మహాత్మా! చిఱుత యగు శిష్యునిపై నలుగుట తమకు ధర్మము కాదు. నా మొగమేనిఁ జూచి నాకొమరు ననుగ్రహింప వేఁడుకొనుచున్నదానను.

పర— (వైమనస్యముతో)

క. ఎక్కడి గురుఁడను నే నిం
కెక్కడి శిష్యుండు వాఁడు; హీనునిగతి న
న్నక్కట తృణీకరించెను
ధిక్కారము సైఁపనె ట్లుదీర్ణచరిత్రా!

నీయందు నేను గౌరవము లేనివాఁడఁ గాను. నన్నూరక మోమోట పెట్టకుము. విచ్చేయుము. అంత వలసినచోఁ బుత్రునికి బుద్ధిచెప్పుము.

గంగ— ఈ యనఘుని మనము పూర్తిగాఁ జెడియున్నది. ఇఁక నే నేమివచిం చినను లాభము లేదు. పోయి కొమరునికే బోధింతుఁగాక !

(నిష్క్రమించును)

అంబ— (తనలో) ఈపెవలన నీ రణము విచ్ఛిన్నమైనదని యనుకొంటిని. కాని యవంధ్య ప్రయత్నుం డగుటచే నిమ్మహనీయుం డీపె మాటలను విని పించుకొననే లేదు. (పండ్లు పటపట గొఱికి) ఎప్పటికైన వాని శిరము ధరఁ ద్రెళ్ళవలయు. నా పరిభవానలము చల్లాఱవలయు. స్త్రీననికదా! నన్నింత నైచ్యముఁగాఁ జూచుట! కానిమ్ము,

తే. గీ. స్త్రీల పట్టుదలయుఁ స్త్రీల సామర్థ్యంబు
స్త్రీల యోగ్యతయును స్త్రీల మనముఁ
దెలిసికొనెడిఁ గాక దేవవ్రతుం డొక్క
యంబ కారణమున నసద యగుచు.

(భీష్ముఁడు రథసహితముగా ప్రవేశించును)

భీష్మ— (వినయముతో)

తే. గీ. అంజలి ఘటింతు మీకు వీరాగ్రగణ్య !
మ్రొక్కెదను మీ పదముల కమోఘచరిత !
ఇదె నమస్కారమయ్య మునీంద్రవంద్య !
అయ్య ! సాష్టాంగ మిదుగో లోకైకపూజ్య!
ఈ నా మనవి యొకటి చిత్తగింపవలయు.

ఉ. నే రథమందు మీరు ధరణీతలమందును నుండి పోరు నీ
తీరు నుతింతురే ? రణవిధిజ్ఞులు నన్నిది వీడు మందుకో
తేరికి మీరుఁగూడఁ బ్రయతింతురొ యానతి యీఁదగుఁ మహో
దారచరిత్ర ! మీ కొఱకులు ధర్మము చెప్పెడిపాటివారలే ?

పర— (సంతోషముతో) గాంగేయా ! నీ తెలివితేటలకు నాకుఁ గడు సంతోష మగుచున్నది. నీ విప్పుడు నమస్కరింపవేని నిన్ను శపించియే యడఁచి వేయుదును. ఇఁక నిన్నాశీర్వచింపవలసియున్నను నే నిన్ను జయింపఁ బూనుకొంటచే విజయము తప్పఁ దక్కిన శ్రేయస్సులు గలుగునట్లాశీర్వ

దింపఁబడితివి. మాకు రథాదికము సర్వమును వచ్చుటనే సంసిద్ధము కాఁగలదు. రణోచితస్థలమ్మున కవతరింపుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

అంబ— (చూచి) మునుమున్న భార్గవుఁడే శిష్యునిపై ననేకములుగ శరములు గుఱియుచున్నాఁడు. ఔరా! ఒక బాణమేని దన యరదము పొంతకుఁగూడ రాకుండఁగనే గాంగేయుండు వారించి మరలఁ గొన్ని యమ్ములు గురువుపై నిగుడ్చుచున్నాఁడు. (ఆశ్చర్యముతో) ఈ యుద్ధము గడు భయంకరముగా నున్నయది. ఇది చూచుటకే కడు భీతిగలిగించుచున్నది. (ఆకసముపంకజూచి) అంబరచరుల విమానము లెల్లయెడల నిండినవి. ఋషులందఱును బరశురామపక్ష మవలంబించినట్లు కనుపట్టుచున్నారు. ఔరా! యెన్నిసార్లిరువురును మూర్ఛిల్లి మరలఁ దెప్పిఱిల్లుచున్నారు. ఎన్నెన్ని మహాస్త్రములు ప్రయోగించి వారించుకొనుచున్నారు. (వినుటనటించి) గురువరుఁడు సింహనాద మొనర్చి యేమో అనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. నిన్న నెచచ్చిపోతివని నే ననుకొంటినిగాని యంతలోఁ
గ్రన్నన నూర్పువుచ్చితివి కాఁగల తక్కిన బన్న మీ దినం
బున్నది కాచికొమ్ము ప్రయోగ్యము లీ శరముల్ భవాదృశుల్
వెన్నిడి పాఱిపోదు రివి వీనులు సోకినయంతమాత్రనే.

అంబ— (బొమముడిపాటుతో) నిన్న నంతవఱకు వచ్చినమాట సత్యమే కాని యంతకుము న్నీయనకుమాత్ర మీయవస్థ పట్టలేదా? తుదకేమి జరగునో కాని యిప్పటికి గురుశిష్యులలో నొకరి కొక రెప్పట్లను దీసిపోయినట్లు లేదు. (పరికించి) భీష్ముఁడేదో ధ్యానములో నున్నట్లు తోఁచుచున్నది. (ప్రక్కకుఁజూచి) ఎందులకో కలహాశనముని యిటు డిగుచున్నాఁడు.

నార— (ప్రవేశించి) గాంగేయా! తత్తఱపడి యనుచిత కృత్యమును జేయుచున్నాఁడవు.

చ. వసువులు నిన్న రాతిరి యవంధ్యతరంబగు మోహనాస్త్రముం
వెస స్మృతి కెక్కఁజేసి రది విష్ణువుపై గురువర్యుపై ద్విజా
గ్రసరునిపైఁ బ్రసారితముగా నొనరింతె! యెటుంగఁ డీ శర
ప్రసరణ మాఁగుమంత్రమును రాముఁడు నీమది నేవియెంచితో!

భీష్మ— (ప్రణమించి) మునీంద్రా! అయ్యనఘుఁ డిద్దానిని వాఁగుట యెఱుంగఁడను మావునవే నే నిది ప్రయోగింపఁ దగ దనుట యంత యుక్తి

యుక్తముగాఁ దోఁచదు. మీ రనేక రణమ్ములు చూచియుండియును నట్లు వచించుటకుఁ గత మారయఁ జాలకున్నాఁడ.

జామ— (తనలో) ఇప్పట్లి నీతనికిఁ జెప్పఁదగిన యుక్తియే లేదు. (యోజించి) ఇట్లగుఁగాక. (ప్రకాశము) గాంగేయా! నీగురుండు సైన్యసమేతుండవై యనికి రమ్మన్నప్పుడు నీ వేమంటివో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుము.

భీష్మ— (స్మృతి నభినయించి "దేవర యాజ్ఞచొప్పున" అనునది మరలఁ జదువును)

జామ— అదుగో "మీసేవ పానర్చి మున్ను కృషిచేసి గడించిన శస్త్రవిద్యయే" అనికదా! చెప్పితివి. దాని కర్థమేమి? నేను మీయొద్దఁజదువు కొన్న శస్త్రవిద్యచేతనే మీతోఁ బోరాడెదఁగాని యితరము లేశమును సహాయముగాఁ గొనననని యభిప్రాయము స్ఫురించుచున్నది. ఈమోహనాస్త్రము నీవు వెనుకటిజన్మమునం దెఱిఁగినదియు నిపుడు వసువులచే స్మారితమైనదియుఁగాని జామదగ్న్యుని కతన సంపాదించినది గాదు కావున,

ఆ. వె. సత్యసంగరుఁడవు సత్యప్రతిజ్ఞుఁడ
వనఁగ వినుతి కెక్కినట్టి ఘనుఁడ
వింత స్వల్పమునకు నిట్లేల వ్రతభంగ
మాచరించుకొనెదవయ్య వృథగ?

భీష్మ— (తనలో) ఈమహాముని కలహాశనుం డయ్యును నియ్యెడ నెందులకో వారింపఁ బూనుకొన్నాఁడు. (ప్రకాశము) మునీంద్రా! ఇప్పట్లి మీరు చెప్పఁ బూనినది కొంత యుక్తియుక్తముగనే యున్నను, సమంజసముగామాత్రము లేదు. ఎవ రేమి చెప్పినను నేను రణమునుండి మరలువాఁడను గాను.

ఉ. చచ్చినఁ జచ్చిపోవలె వెసన్ గురువర్యునిచేతిలోన, న
స్మచ్ఛటులాస్త్రసంపదకు మద్గురుఁడేనియు లొచ్చుగావలెన్
వచ్చినవాదు వచ్చెనిఁక వారణచేయకుఁ డయ్య! మానుడుల్
వచ్చవు మాకు; మాపయిఁజలంబు వహింపకుఁడయ్య! యియ్యెడన్.

జామ— దేవవ్రతా! ఇంతటితో మీసంగరము సమాప్తమే కాని యిఁక జరగ నేరదు. దేవతలయు ఋషులయు నభిప్రాయము గట్టిగా నిట్టులున్నది. అదుగో జమదగ్నికూడఁ దన కొమరునకు బోధింపుట కిటు వచ్చుచున్నాఁడు. పరికించితివా?

(జమదగ్ని ప్రవేశించును.)

జమ— (తత్తఱపాటుతో) తండ్రీ! పరశురామ!

ఉ. నాకయి ఘోరమైన ప్రతినన్ గయికొంటివి మున్ను, దానిచే
వ్యాకులమయ్యె లోకమటుపై నెటులో శమమున్ వహించి తా
కాఁకను మాఁడియున్ మరలఁ గన్పడి క్షత్రియజాతి మెల్లఁగా
మేకొనె వృద్ధి నెంటనె శమింపఁగఁ బూనెదవయ్య! పుత్రకా!

(పరశురాముఁడు ప్రవేశము.)

పర— (నమస్కరించి) తండ్రీ! నేనొక్కటిఁ జెప్పెద నవధరింపుము.

ఉ. అప్పటి కార్తవీర్యరణ మాదిగ సంగరరంగమందు వీఁ
డెప్పుడుగాని నెన్నఁజనఁడింతయు లోక మెఱుంగు భీష్ముఁడో!
నిప్పులకుప్ప యాతఁడు ననిన్ నెదుదీయుట సున్న యీరకే
చెప్పఁగనేల? మమ్ముఁ గృపనేసి రణమ్మున కాజ్ఞ యీఁదగున్.

జమ— కుమారా! నేఁటి కిరువదియేడుదినములు కావచ్చెను గదా! ఇఁకనీ
కొకరించుకేని దీసిపోతిరా? ఇదిగాక

ఉ. శాపముఁ జాపమంచు రిపుసంహృతికైగల దొక్కయుగ్మ మిం
దాపదలందుఁ దప్ప మన కావ్యయుముఖ్యము, క్షత్రజాతికిన్
జాపము ముఖ్య మట్లగుట శాంతి వహింపఁగదయ్య! యెందుకీ
పాపపుఁగృత్య మియ్యది తపస్వులకున్ హితమౌనె? పుత్రకా!

నార— కుమారా! చూచితివా? జమదగ్ని తన తనయున కెట్లు శాంతవచన
ములు బోధించుచున్నాఁడో? నీ వీ సమయమున గురునికటమునకు సరిగ
మ్రొక్కితివేని నిన్నాతఁడు మిగులగౌరవించును. ఇంతకన్న నీవు
య్యానఘు నిర్జించుట యశస్కరంబని తలఁపకుము. నామాట వినుము.

(పరశురామునియొద్దికిఁ దీసికొని చనును)

భీష్మ (తనలో) ఈ మునివచనం బుల్లంఘించితినేని మూర్ఖతగానుండును.
అంత గురుఁడు నన్నవమానించినచో నెప్పటిసమరము స్థిరమయియే
యున్నదిగదా! (నమస్కరించును)

పర— (తనలో) ఈతండు మోహనాస్త్రప్రయోగాభిముఖుండయ్యును నిమ్మునివ
వచనంబులకతన వైరంబుడిగి నమస్కరించుచున్నాఁడు. ఇఁక నాకీఁ
బంతమెందుకు? ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశము) శాంతనవా! నీకతన నేను
ధన్యుండను కృతకృత్యుండను.

ఉ. నన్ను జయించి తీవు మునినాథులుసాక్షిగ మోహనాస్త్రసం
ధన్నతఁజేసి నీజయ మపారముదం బొనఁగూర్చె నాకు నీ
కన్న ధనుర్ధరుండు త్రిజగమ్ములయందును లేఁడు నీకు సా
టెన్నఁగనీవె నీకతననే యిఁక నే బలవంతుఁడంజుమీ.

(అంబదిక్కై)

ఉ. ఈతఁడు నాకెకాదు త్రిదశేంద్రులకేని యజేయుఁ డింకనో
పూతచరిత్ర! నీ వెటకుఁబోయెదవో యటఁబొమ్ము చూచితే
చేఁతకు మించినంతపనిఁ జేసితి శక్యముగాకపోయె నీ
వ్రాఁతకు నేనెవండ? మగువా! నగుఁబాటిఁక నేమి చేసినన్.

అంబ— (లజ్జాదైన్యములతో) గురువర్యా! మీశక్తివంచన లేక యుపకృతికై ప్రయత్నించితిరి. ఇంతకన్న నేమిసేయఁదురు? తమకు వృథాగా నింత పరిశ్రమ మిచ్చినందులకయి నన్ను క్షమింప వేఁడెదను. నాయవమానమా? ఇది యెన్నఁటికి నేవిధమున దీఱవలయునో అప్పటికి నావిధమునఁ దీఱఁగలదు. నాకు సెలవొసంగుఁడు. నేను భవిష్యద్గతికయి యత్నింపవలయు.

(నిష్క్రమించును)

భీష్మ— (వినయముతో)

ఉ. బాలుఁడ నైనహేతువున భావిగతుల్ గనలేక మీ యెడన్
జాల నవజ్ఞ చేసితిని ఛాత్రుఁడనయ్యు వృథాగ్రహమ్ముపై
నాలములో నెదిర్చి యిదియంతయు దేవరయోర్పుకల్మి ను
చ్చాలిత మయ్యెఁగాక యిటులైతురె! వేళ్లొక రెవ్వరేనియున్.

నా కాజ్ఞ యొసంగుఁడు

(నిష్క్రమించును)

[illegible]— తండ్రీ! యిఁక నీవీ చాపాయుధత్వ ముడిగి మావలెనే శాపాయుధుండవై వన్నె కెక్కుము. చనుము. మేమరుగుచున్నాము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ
బడిన పాండవజననమ్మునఁ దృతీయాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవజననము

చతుర్థాంకము

(అంత వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యాసు— (తనలో సంతోషముతో)

మ. యమునా ద్వీపమునందు నన్నుఁగని కన్యాత్వంబు లోపించునం
చు మదిన్ జంకి త్యజించి పేర్మిమెయి నిచ్చో నన్ను ధ్యానించె నా
కమరె న్నేఁటికిఁ దల్లిఁ గాంచఁదగు భాగ్యం బెంతపుణ్యంబు నే-
మముమై మున్నొనరించికొంటినొకదా మాతల్లి నీక్షింపగన్!

(స్మృతి నభినయించి) అవును. అప్పుడు తల్లితో "నన్ను నీ వెప్పుడు స్మరింతువో అప్పుడ నీయెడకు వత్తు" నని చెప్పియుంటిని. కావునఁ బోయెదను. (పరిక్రమించి) హస్తిపురికి వచ్చితిని. (యోజించి) తల్లి నన్నుఁగనిన పదఁపడ్డి యేమైనదియు నెచ్చట నున్నదియు నుంతేని యెఱుంగక తపస్సమాధిలో నున్న నాకుఁ దల్లి యెక్కడ నున్నదియు నెట్లు తెలిసెడిని? అక్కటా! యెక్కడి కేగుదును?

(ధ్యానము నటించి)

ఉ. నా జనకుండు సన్మునిగణస్తవనీయ చరిత్రుఁడేనియున్
నా జనయిత్రి సర్వ భువనస్తవనీయగుణాఢ్యయేని ని
ర్వ్యాజ పరోపకారపరమై మది నాయది యొప్పునేని నా
కో జగదీశ! నా జననియున్కి సమస్తము గోచరించుతన్.

(కన్నులు మూసికొని మరలఁదెఱచి సంతోషముతో) ఆహా! స్వామి దనుగ్రహమువలన సమస్తముం గరతలామలకముగఁ బొడకట్టినది. హారా! అప్పుడే యెన్ని మార్పులు జరగినవి! కాల మనివార్యము.

సీ. శంతనుండు మదీయ జననిఁ బెండిలియాడెఁ
గలిగి రిర్వురుసుతు లలితమతులు

వారి బాల్యముననే ధారుణీపతి వోయె
భీష్ముండు రక్షించెఁ బిదప వీరిఁ
బడఁపడి గర్వియై ప్రథముండు మృతిచెందె
రెండవవాఁడు ధీరుండు ప్రబలె
నంబికాంబాలిక లతనికి సతులైరి
యతికాముకుండయి యతఁడు సమసె

తే. గీ. వంశ మంతరించెడి దురవస్థ వచ్చెఁ
దల్లిమాటకు గాంగేయుఁ డొల్లఁడాయె
దానిపై నాదు జన్మం బతనికిఁ దెలిపె
నాఁతడును సమ్మతించె నన్నంబ తలఁచె.

(సంతోషముతో) ఔరా! భవితవ్యత? ఎఱుఁగనియప్పుడును దల్లి యున్నయెడకే వచ్చితినే. (పరిక్రమించి) ఇదియే నగరు. (పరికించి) తల్లియును గాంగేయుండును నా రాకకయి వేచుచు నేమో మాటలాడు కొనుచున్నారు. పోయి నమస్కరించి జన్మమును గృతార్థముగా నొన రించుకొనియెద.

(భీష్ముండును సత్యవతియుఁ బ్రవేశింతురు)

భీష్మ— తల్లీ! ద్వైపాయనుండు తపస్వికతన జనించుటంజేసి బ్రాహ్మణుం డనియు మనము క్షత్త్రియులమనియు సంశయించుచున్నట్లు లున్నావు. అట్టి సంశయము లేశమును వలదు.

ఉ. హైహయుఁ జంపి మీఁద జమదగ్ని తనూజుఁడు మద్గురుండు పూ
ర్ణాహుతిఁజేసె క్షత్త్రియకులాంకురముల్ మఱి మొల్వకుండ ని
ర్వాహకుఁడై జ్వలత్పరశువహ్నిశిఖాతతియందు విప్రసం
దోహముగాదె క్షత్త్రకులదోహదమయ్యె ననంతరంబునన్?

ఇదిగాక పారాశర్యుండుఁగూడ నావలెనే యిందు నియోగింపఁదగిన వాఁడే కాని యన్యుండుగాఁడుగదా!

సత్య— తండ్రీ! సర్వధర్మము లెఱింగిన నీకు నేను జెప్పవలసిన దేమి యుండును. అతని వలననో నీ వలననో యీవంశము వృద్ధినందఁ దగినది. లేనిచో నింతటితో విచ్ఛిన్నముకాఁదగినది.

వ్యాసు— (సమీపించి)

చ. బహుళతరామయమ్ములను బాపఁగఁ జాలెడు మాతృభక్తి దు
స్సహదురితప్రచారము నసార మొనర్చెడి మాతృభక్తి తా

నిహపరశోభనంబు లుదయింపఁగఁజేసెడి మాతృభక్తి నా
కహరహముఁ బ్రవృద్ధమగునట్టు లొనర్పుము తల్లి మ్రొక్కెదన్.

(నమస్కరించును)

సత్య— (సంతోషముతోఁ దనలో) ఎంత ధన్యాత్మురాలనో కదా! ప్రాజ్ఞుఁడగు పుత్రునింజూచి యానందింపఁగలిగితిని. విజితేంద్రియుండగు పరాశరుం డప్పుడీ నినువు ననుగ్రహింపఁడేని యిప్పటి యవస్థంబట్టి నే ననపత్యురాలనే కావలసినదానను. నా కిట్టి సుయోగముండుటం జేసియే పరమవిరక్తుండగు నమ్మునిం గట్టి ప్రవృత్తి గలిగినది (కౌఁగిలించుకొని ప్రకాశము) తండ్రీ! చిరాయుష్మంతుఁడవయి సర్వవిధముల వన్నె కెక్కుము. పుణ్యాతిరేకమ్మునం జేసి దిరిగియు నిన్నుఁ జూడఁగలిగితిని.

భీష్మ— (నమస్కరించి)

శా. వేదవ్యాసుఁడ వంచు సర్వజగతీవిఖ్యాతపాండిత్యస
మ్మోదస్వాంతుఁడ వంచు ధర్మవిదులంబూర్ణుండవంచున్ భవ
త్పాదద్వంద్వముగాంచు వారలకుఁ బాపం బుండదంచున్ శ్రవ
స్స్వాదార్హంబగు నీ చరిత్రము వినన్ సంతోష మయ్యెన్ మునీ!

ఉ. ఇట్టిమహానుభావుఁడ వహీనమహత్త్వయుతుండ వీవు తోఁ
బుట్టినవాఁడ వౌదువఁట! పూర్వభవార్జితపుణ్య మెట్టిదో?
నెట్టన నిన్ భరింప ధరణీతరుణీమణి యేమినోఁచె? నీ
పట్టణభాగ్యమేమొ? నినువంటి మహాత్ముని రాకఁ గైకొనెన్.

వ్యాసు— (గౌరవముతో) గాంగేయా! నీవంటి పావనచరిత్రులు మునులలోఁ గూడఁ గడు నరుదు. నీకు నాయందే కాదు, అందఱియెడలను మంచి యభిప్రాయమే యుండును. (తల్లితో)

ఉ. ఎంతయొకాలమాయె మును పెన్నఁడు నన్నుఁ దలంపలేదు నేఁ
డింతగ నాపయిన్ దలఁపదేటికిఁ బుట్టె? వచింపుమమ్మ? యే
చింతయొ లోన నున్నటులు చెప్పఁ దొడంగెఁగదమ్మ నీముఖా
భ్యంతరదీప్తి దానిఁ దెలుపంగదవమ్మ యొకింత వీనికిన్.

సత్య— (విచారముతో) కుమారా! సర్వజ్ఞుండవయ్యును నన్నేలయడిగెదవు? నీయనుజు లిరువురిలో జ్యేష్ఠుఁడు వివాహము కాకమున్న గతించె. ఇఁక రెండవవాఁడు వంశకరుండగునని తలఁచుచుండ నాతండును క్షయరోగ గ్రస్తుండై వంశంబు నెగడింపకమున్న మృతిఁజెందె. ఇఁక నీతండు బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థుఁడుగదా! చంద్రుఁడు మొదలుకొని యింతవఱకవి

చ్ఛిన్నముగా నెగడుచున్న యిక్ష్వాకువంశమునకు నేఁటికిట్టి దురవస్థ తటస్థించినది. (కన్నీరునించును)

వ్యాసు— (విచారించుట నటించి) తల్లీ! యూఱడిల్లుము. ఇందులకుఁ బ్రథమ కారణము నీతండ్రియగు దాశరాజు. నే నిట్లంటి నని నీ వన్యథా భావింపకుము.

ఉ. సర్వవిధమ్ములన్ మిగులఁ జాలినవాఁ డనపద్యుఁ డన్నిటన్
ధూర్వహుఁ డీతఁ డుండఁ దన తోకముగన్న సుతుండు విశ్వభూ
నిర్వహణంబొనర్చుటది నీతియె? దేవుఁడు మెచ్చునే? గుణా
ఖర్వులు సమ్మతింతురె? యిఁకన్ గులవృద్ధియు సంఘటిల్లునే?

ఇఁక నొకకారణము మన గాంగేయుని నిరంకుశత్వము. ఈతండు సకలధర్మవేదియు శాంతుండును మహాసత్త్వుండును ననుటకు సందియము లేదు. ఐనను దైవవశమ్మునఁ గాశీరాజప్రపథమనుహిత కవమానము ఘటించు టట్లుండఁ దనకుఁబలె బలాత్కారసన్న్యాస మిప్పించినాఁడు.

ఉ. కొంచెము గొప్ప యీపెయెడఁ గొండొక దోషము గల్గుఁగాక యీ
చంచలబుద్ధి స్త్రీజనులు సాజముగాఁ గలవార లెందు మ
న్నించు మటంచు భార్గవుఁ డనింద్యచరిత్రుఁడు చెప్పినప్పుడే
నించుక లోఁదలంచవలదే? కలదే? యబలాపకారముల్.

ఈయెడ నీవుఁగూడ సమ్మతిచూపితివే కాని వారింపవయితివి.

సత్య— (తనలో) ఏమో యిప్పట్ల నితనియభిప్రాయమే యనుకూలముగా నున్నది. ఐనను గతించినదానికి వగచినఫలమేమి (ప్రకాశము) కుమారా! దైవతంత్రము సర్వథా దుర్నివారముగదా! ప్రకృతోపద్రవనివారణకై యత్నింపవలయును. అందులకై నిన్నుఁదలంచితిని. నీవేమియుపాయము చెప్పెదవు?

వ్యాసు— (తనలో) తల్లి ఈనియోగము నాపైనిడుటకే సంసిద్ధురాలైయున్నది. భీష్ముండు నేను బ్రహ్మచారినని తప్పించుకొన్నాఁడు. నేనును దప్పించు కొందునేని యిఁక నీవంశ మచ్ఛిన్నము కావలసినదే! అదెగాక,

క. తన తను నెవ్వరివలనన్
జనియించెనొ యట్టిజనని జనకుండును జె
ప్పినపని చేసి తనూజుఁడు
తన జననమునకుఁ గృతార్థతన్ గలిగించున్.

(ప్రకాశము) సర్వధర్మములు నెఱింగిన నీకు నేనేమిచెప్పఁగలను? నీవే యాజ్ఞాపింపుము.

సత్య— కుమారా! నీయనుజుని కళత్రంబులలో జ్యేష్ఠురాలగు నంబికయందు దేవరన్యాయమున నపత్యం బుత్పాదించి యీకురువంశమ్ము నుద్ధరింపుము. ఇయ్యది సనాతనాచారంబును శాస్త్రచోదింబును నగుట నీ వెఱుఁగనిది కాదు గదా!

వ్యాసు— తల్లీ! ఇది శిష్టాచారంబును శాస్త్రసమ్మతంబును నగుననుట నిక్కమే. ఐనను నావంటి తపస్వికి మాత్రము గైకొనఁదగిన పనికాదు.

ఉ. ఎన్నఁడు గాని కామినులహేలలపై మతి లేక నిష్ఠఁగై
కొన్నతపస్సు లేద! తమకుం గొడుకుల్ మఱికూఁతు లన్నభ్రాం
తి న్నశియించు సంసృతిగతిప్రవణుల్ గృహదాసు లేడ? యీ
తెన్ను విరాగి కేగతి విధించెడి? రాగికిఁ గాని శాస్త్రముల్.

భవత్పాదసాక్షిగా నేను భూతభవిష్యద్వర్తమానములయందు స్త్రీముఖ వీక్షణమాత్రమునం దేని యిచ్చ లేనివాఁడనయ్యెను.

క. తల్లియె వేదము శాస్త్రము
తల్లియె జపముం దపంబు తల్లియె గురువుం
దల్లియె సకలము తల్లియె
తల్లికి నెదిరించువాఁ డధమగతి నొందుం.

(గౌరవముతో) అందులో నెల్లతల్లులవంటి తల్లివా?

ఉ. ధన్య వయోనిజాత వుచితజ్ఞవు రాజఋషీశ్వరుండు నా
మాన్యత కెక్కు న వ్వసుకుమారివి ధీవరుఁడై యఖండసౌ
జన్యము గన్న దాశనృపు సాఁకుడు కూఁతుర వార్యలోకమూ
ర్ధన్యవు నీ వచోరచన తప్పదు వేదము దప్పె నేనియుం.

సత్య— (సంతోషముతో) కుమారా! పితృభక్తికి గాంగేయునిం బలె మాతృభక్తికి నిన్నుఁ బ్రపంచమెల్ల మెచ్చుకొనునట్లు వర్తించినందుకుఁ గడుం సంతసించితిని. (భీష్మునిదిక్కు) అబ్బాయీ! యీతని కంబికాంబికాపుర నికటగతోద్యానమ్మునందు వసతి నేర్పఱచి యుపచారంబునకుఁ దగు వారల నియోగింపుము. నే నంబికకడ కరిగి యిందుల కొప్పించి సుపుత్రుం దుద్భవించుటకుం దగిన సుకృతంబు నీఁదగు బ్రాహ్మణారాధనాదికమం దప్రమత్తురాలనై యుండెదను.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ
బడిన పాండవ జననమ్మునఁ జతుర్థాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవ జననము

పంచమాంకము

(తెరలో)

తే. గీ. రాత్రియెల్లను విరహభారమున వేగి
వేగినంతన రాగ మావిర్భవింపఁ
బుష్పవతియైన పద్మిని పొందుఁ జేయఁ
బోవుచున్నాఁ డినుండు కాముకుఁడువోలె.

(సూర్యుఁడు ప్రవేశించును)

సూర్యు— (తనలో) ఎవ్వరీలతాంగి! నన్నుఁ దన మంత్రశక్తిచే నాకర్షించినది. (ధ్యానించుట నటించి) ఓహో! ఈమె యాదవవంశప్రభువుఁడగు శూరుని పెద్దకొమారిత; వసుదేవుని చెలియలు, కుంతిభోజుని దత్తపుత్త్రిక. (పరికించి)

శా. ఆ నవ్వుల్ మొగ మా కచావళిపసం దా నేత్రపుల్ సోయగం
బా నాదారగు కౌను నా మిసిమిఁజెన్నా చిన్నియొయ్యారపుల్
మే నా గుబ్బలపొంక మా యధరపున్మేలెంత కేనిం దగున్
దీనిన్ గూడనివానిజన్మ మది యంధీభూత మింతేటికిన్?

ఈ కన్నియ తన చెలికత్తియతో నేమో ముచ్చటించుచున్నది. ఈ లతాకుంజము దాపున నుండి వినియెదఁగాక (అట్లొనరించును)

(కుంతి చెలికత్తెతోఁ బ్రవేశించును)

కుంతి— సఖీ! ఇఁక మన మరుగ వచ్చును. నా సూర్యోపాస్తి యైనది.

(ఇరువురును బరిక్రమింతురు)

సూర్య— (తనలో) ఔరా! ఈ కన్నియ యంద మిప్పటి యవస్థంబట్టి యెంతో పవిత్రతరముగా నున్నయది!

మ. జలకం బాడి మడుంగుగట్టియు నిశాంచద్దీప్తి పయ్యంటలో
వెలికిం బాఱఁగఁ గేశపాశ మురునై వెన్నంటి జాఱంగ మేల్
తిలకం బంతగ దిద్దకున్న నొసలపై దీపింప నిచ్చానస్వాం
ఫులు శృంగారరసాధిదైవతములై పొల్పొందు శుద్ధంబులై.

(పరికించి) ఈ మృదులాంగి నన్నతి ప్రయత్నమున రప్పించియు నావంక కేని చూడక తనంతన పోవుచున్నయది. (ఎదురుగాఁజని)

ఉ. ఎక్కడి కేగుచుంటి తరళేక్షణ! వీని ననాదరించి నీ
మక్కువ నిక్కమం చిటకు మంత్రబలంబునఁ జేసివచ్చితిన్
దక్కులకేమి నా మదనతాపము వాపు మనుగ్రహించి యీ
దిక్కు మరల్చి చూపు సుదతీ! యెద తీవర మాఁగరాదిఁకన్.

చెలి— (అత్యాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు నించుక తొలఁగును)

కుంతి— (తేఱిపాఱఁజూచి తలవంచి తనలో) అక్కటా! నే నిపు డేమిసేయుదును? ఈ యనఘుఁడు త్రయీమయుండగు సూర్యుండు. మంత్రశక్తిం దిలకింపుటకై నా యొనర్చిన పరీక్ష తుదకిట్లు పరిణమించినది. (యోజించి) ఇట్లనుఁగాక (ప్రకాశము) దేవా! నాతప్పులు సైఁచి నామనవిఁ గైకొని నా కనుజ్ఞ యొసంగ వేఁడెదను. మున్ను చిన్ననాఁడు దుర్వాసునికిఁ బరిచర్య సల్పితి నమ్మహాత్ముఁడు నాయందు మిగుల దయగలిగి యిప్పటి యీమంత్రము నుపదేశించి 'ఇద్దానిమహత్త్వ మిట్టిది' యని చెప్పి చనియె. నేఁ డియ్యెడ స్నానంబొనర్చితి నమ్మంత్రంబు స్మృతికిం దగుల స్త్రీస్వభావసులభమ్మగు చాపలమ్మున నిన్నుద్దేశించి పఠించితి. అంతియ కాని వేఱొక దురభిప్రాయము కలదానను గాను. సర్వజ్ఞుఁడవగు నీకు నేను వచింపుట పునరుక్తి యని యింతతో ముగించుచున్నదానను. నా యపరాధమును సైఁపఁగోరెదను.

సూర్య— (అనురాగముతో)

క॥ కోరితివి వచ్చియుంటిని
నూరక యే నెట్లు పోవనోపుదుఁ దరుణీ!
నా రాక గాంచు దేవత
లాఁడిసేయరె? వృథాప్రయత్నుఁడ నైనన్.

చ. ఎఱుఁగుదు మంత్రమంచు నది యిచ్చినవాని మహానుభావుఁడం
చెఱుఁగుదు సర్వముం దెలిసి యీగతిఁ బల్కినయంతఁ బోవునే?

సరసిజనేత్రి! మంత్ర మది సారము దప్పదె? యేను నీ వచ
స్సరణికి లోఁగి పోయిన, విచారణ సేయకు మింక నెచ్చెలీ!

ఇది యిట్లుంచుము,

ఉ. కోరఁగ లేదు నీవు నినుఁ గోరితి యేఁ జను దెంతుఁ గాక పో
నీ రమణీ! యొకింత గుణింపుము నింపుము పేర్మి నీదు నో
య్యారము మున్ను నుంగని యహా! యని సొక్కుచునుందు నేఁటికిన్
గౌరవపూర్వకమ్ముగఁ దగన్ బిలు పందియుఁ బోవ నేర్తునే?

(చేయి పట్టుకొనఁబోవును)

కుంతి—(తొలఁగి తనలో) ఈయమలుఁడు నేను గన్యక నని యెఱిఁగియూ ధర్మేతరం బగు పద్ధతికి దిగుచున్నాఁడు. ఇతనికి నే నేమి వచించినను మదికెక్కుట కడు దుర్లభముగా నున్నది. ఎట్లేని యియ్యనఘు నొప్పించియి ప్పాపమునకుఁ దొలఁగి కన్యకాత్వమును గాపాడుకొనవలయు.. (ప్రకాశము) దేవా! యేను మానవ జాతిదానను. నీవు దేవతలలోనివాఁడవు. ఇట్టిచోఁ గడు నీచురాలనగు నన్ను నీవు చేకొన నెంచుట న్యాయమా? ఇదిగాక నేను గన్యకను. నీవంటి ధర్మజ్ఞునకు వ్రతభంగం బొనరించుట ధర్మ మెట్లగును?

సూర్య—(చిఱునవ్వునవ్వి) తలోదరీ! ఊరక కాలయాపనం బొనర్చుటకు నీవిట్లు పల్కుచుంటివేకాని దేవతలకును మనుష్యులకును నిట్టి సంబంధ మున్నట్టు లనేకదృష్టాంతములు గలవు. ఇఁక నీ కన్యకాత్వముఁగూర్చి కొంత యోజింపవలసియేయున్నది కాని,

తే. గీ. మొన్న మొన్న పరాశర మునివరుండు
దాశకన్యకతో నిట్టి తగులొనర్చె
నతఁడు దప్పగు నేని యెట్లనుమతించు?
ధర్మశాస్త్ర మొనర్చిన ధన్యమూర్తి.

వారిరువురకును జనియించినవాఁడే ద్వైపాయనుఁడు. అమ్మహానీయుకతమున నే ధృతరాష్ట్ర పాండురాజ విదురు లుద్భవించిరి. కొలఁదికాలమున వారిలో బాండుండు నీకుభర్తయగు. ప్రకృతరహస్య మేరికిని దెలియకుండఁ గాపాడఁగలభారము నాది. సంశయింపకుము. నీకన్యకాత్వమునకు భన్నంబు గలుగకుండ నేను వరమొసంగెదను రమ్ము. (చేయి పట్టుకొనును)

కుంతి—(స్వర్శసుఖమును సూచించి సిగ్గుతో) మహాత్మా! ధర్మవిరుద్ధంబని కాని లేనిచో నిన్నువంటి పురుషోత్తముం డెవ్వలెకు ఘటించెడిని?

(చేతితోఁ జూపి) అదిగో నాపరిచారిక. దాని కీరహస్యము దెలియ కుండుట యెట్లు? కావున న న్ననుగ్రహించి యనుజ్ఞ యొసంగుము.

సూర్య — (నవ్వి) లతాంగీ! సర్వసాక్షినగు నాకుఁ దెలియదనియా నీవిట్లు చెప్పుచుంటివి? మీరాజులలో స్త్రీలకేమి పురుషులకేమి నాకుఁ దెలియని రహస్యము లేని యుండవచ్చును గాని దాసీదాసాదులకుఁ దెలియని గోప్యము లుండవుగదా?

ఉ. వారలె మీరు, మీరె మతివారలు, వాండ్రకు మీకు నించుకే
నారయ భేదముండ దిటులైననె మీ మరియాద సాఁగు నా
చారమనాదిగా. నిటు లెసంగుచునున్నది చంచలాక్షి! న
న్నారక యేఁచనేల? దయయుంచి కృతార్థనిఁజేసి పంపుమీ.

మీకును బరిచారికలకునుంగల యాంతరంగికత్వ మిట్టిదట్టిదన వలను పడదు. ఇది వినుము. సత్యవతి తన కోడండ్రలో జ్యేష్ఠురాలగు నంబి కను వంశము నిల్పు మని వ్యాసునియొద్ద కనుప నామె యమ్మునియెడ నేవము గలిగి కనులు మూయుటంజేసి తత్పుత్రుండగు ధృతరాష్ట్రుం డంధుం డయ్యె. మరల సత్యవతి యంధుఁడు రాజ్యార్హుండుగాఁడని వ్యాసుని రెండ వ కోడలగు నంబాలికతో సంఘటించె. ఆయ్యతివయు నెలనెలఁ బోవుచు నజ్జటిలునియం దనాదరము బ్రకటించె. అక్కతన నామెకుఁ బాండు రోగగ్రస్తుండగు పాండుం డుదయించె. పదఁపడి సత్యవతి విచారించి కొమరునిం జూచి.

క. పాయక నా యనుమతిచే
దాయాదులఁ గంటి వంధతాపాండుతా
పాయసము పేతు లేగతిఁ
జేయఁగనగు రాజ్య మేమి సేయుదుఁ బుత్రా?

అని మరల నీఁక నొక కొమరునిం గనుమని పెద్దకోడలికి నాజ్ఞ లిచ్చి యచ్చఁజెప్పిన నయ్యతివ, యా కృతి యేచమగు టట్లుండ శాస్త్రవిరుద్ధము గూడనని యెంచి తనదాసిని సర్వాభరణభూషితురాలుగా నొనర్చి తన కేళీగృహమ్మున నుండ నియమించె.

క. దాసియు వ్యాసుని మది కు
ల్లాస మ్మొదవింపఁ దగువిలాసము లొప్పన్
జేసిన నంతట దానికి
వ్యాససముఁడు విదురుఁడనెడివాఁ డుదయించెన్.

ఆవిదురుఁ డిప్పుడు సర్వవిధముల వారితోఁబాటు గౌరవింపఁ బడు చున్నాఁడు. దీనింబట్టి మీకును వాండ్రకునుం గల యైకమత్యము నీకుఁ

బూర్తిగాఁ దెలిసియుండును. ఇంక నెందుకు జాల మొనరించెదవు. (చేతఁజూపి) లతాంతసంతానదంతురం బగు నా నికుంజము దిలకింపుము.

దళముగ నల్లుకొన్నది లతాభవనం బది దానఁ బూలగు
త్తులు రతనంపుదీపములతోఁ దుల్దఁదూఁగుచునున్న వింపుసొం
పులు గల పక్షిజంపతులు ముచ్చట లాడుచునున్న వయ్యెడన్
గలుగువిశేషముల్ గలయఁగాఁ గనుఁగొందము రమ్ము నెచ్చెలీ.

(కుంతిచేయిపట్టుకొని నిష్క్రమించును.)

చెలి.— (ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఆహా! నే నెట్టిపుణ్యము చేసికొంటిని! ఈమె చెలికత్తియ నగుటం జేసియే కదా? ప్రత్యక్షసూర్యునిం గాంచఁ గలిగితిని (మరల యోజించి) అవునుగాని యీమె కియ్యనఘుకతన వేకటి యొదవినచో నయ్యది యెట్లు దాఁపనగును. అక్కటా! కన్నియలకు రజస్వలావివాహ మెంతటి దుర్దశఁ గలిగించుచున్నది! అతిబాల్య వివాహమువలెనే యియ్యదిగూడ దూష్యమేకాని వేఱొండు గాదు (పరికించి తత్తఱపాటుతో) అత్యద్భుతముగనున్నదే! చిన్ని శిశువుం గైకొని కుంతి యిటు వచ్చుచున్నది.

(శిశువుతోఁ గుంతి ప్రవేశించును.)

కుంతి— (విచారముతోఁ దనలో) అక్కటా దైవమా! ఈ పాపాత్మురాలి కింతటి చక్కని శిశువు నెందు కీవలెను?

కలకలలాడు నెమ్మొగము కాంతులదొంతుల నీను మేను, సొం
పు లొలుకు ముద్దుకన్నుఁగవ పున్నమవెన్నెల నేలు పాలబు
గ్గలు నునుఁ దేఁటిమొత్తమునఁగాఁ దగు పెన్నెఱులున్ ష్వగేంద్రియున్
గలిచెడి కాను వీనికి నొగిన్ మృతి నేగతి సంఘటించితో?

(అతిదుఃఖములో) అయ్యో నేనేమిసేయుదును? ఇయ్యెడ నీచిన్ని శిశువు నీ నాముద్దులమూటను డించిపోయిన వీఁడు మృతిచెందక యెట్లు జీవింపఁగలుగును?

ఆ. వె. ఎవ్వరెత్తుకొందు? రెవ్వ రాడింతు? రె
వ్వారు పాలనిత్తు? రేరు వెంతు
రకట? యెంత దుష్టురాల నైతిని దండ్రి!
నిన్నుఁ గనఁగ నేల? నేను గుజ్జు!

అయ్యో కొడుక! నిన్ను నేనెట్లు వీడుదునోయి? చక్రవర్తివి కాఁదగిన లక్షణము లన్నియు నీకే కలవోయీ నాయనా! నా యనాథ

త్వము కారణముగా నీవు బాల్యమృతి నందుచుంటివి గాని నీకు నాయు ర్దాయము లేకపోలేదు. తండ్రీ! యేమిసేయుదును? అయ్యో భగవంతుఁడ!

ఉ. సంతతిలేక పెన్వగల సాెకుఁ గుందుచు వందుచుఙ్ మన
శ్శాంతి యొకింత గాన కొరు సాఁకఁదలంచియు సంశయించు సా
మంతు లనేకు లుండఁ గొఅమాలినదానికి నాకు నిట్టి శ్రీ
మంతు నొసంగ నీకుఁ జలమా? యిల మానిను లెందు లేరొకో?

చెలి— (దగ్గఱఁజని) నెచ్చెలీ! సంతోషసమయమున విచారించెదవేల? నీకొమరుని కించుకయు భయములేదు. ఏదేని యుపాయముచేసి రెంచెద. ఊఱడిల్లుము. (శిశువుంగైకొని) తండ్రీ! యెంతచక్కగా నుంటివోయి? (కుంతిదిక్కై) మొగము మూఁడు ముహూర్తముల నిన్నుఁబోలి యున్నది. తక్కిన లక్షణములుమాత్రము చాలవఱకు సూర్యునింబోలియున్నవి. (అని ముద్దువెట్టుకొనును)

కుంతి— (శిశువుంగైకొని) చెలీ! ఈశిశువు నీ వెట్లు గోప్యముగాఁ గాపాడినను నీరహస్య మెట్లో బయలఁబడకమానదు. కావున వేఱొక యుపాయము జూడుము (మరల దుఃఖముతో) తండ్రీ! నీ విట్టి నిర్భాగ్యురాలికడుపున నుదయించుటచేతఁగదా నీ కేయుత్సవములును నే రక్షలును లేకపోయినవి.

తే. గీ. అంతిపురముల నుండెడి యతిపలేని
చంటిపిల్లలరక్షకై జంకుచుండ్రు
కాన నేగతి డించెడిదాన నకట!
కనులు దెఱవనీ పసికూన కాన! నిన్ను.

(కోపముతో)

ఉ. ఏమని యొప్పినారొకొ? మునీంద్రులు దాము రజస్వలాంగనల్
ధామములందుఁ బెండ్లికి నెదఙ్ దపియించెడిరీతి కక్కటా!
కామము గెల్వశక్యమె? యఖండమనీషులకేని యట్టిచోఁ
గామిను లేడ? కామునివికారము లేడ? సతుల్ యతీంద్రులే?

ఔరా! అనుభవశూన్యులగు మాన్యులవలన జగంబున కెట్టియిక్కట్టు లుప్పతిల్లుచున్నవి. (సూర్యునుద్దేశించి) దేవా త్రయీమయ!

చ. అరిగితి వీవు నాదుగతి నారయనైతివి సిగ్గుకల్మి ము
న్నఁటయఁగఁజాలనైతి నిటులౌట; కటా! శిశుహత్య కేగతిఙ్
గరపులఁ నన్ను? నెట్లు చనఁగల్గుదు నీ పసికూన డించి? యీ
మరణము నీకు సమ్మతమె? మానినులఙ్ బయలెక్కఁజేతువే?

(పుత్రు నుద్దేశించి తన్మయత్వముతో)

తే. గీ. ఏడువకు తండ్రి ! యేడువ కేడ్వఁబోకు
మేను నిను డించిపోను నీయాన కూన !
కులము పోనిమ్ము బందుగుల్ చలముఁబూన
నిమ్ము కానిమ్ము మఱియు నేమేనివమ్ము.

అక్కటా ! యెట్టి చిక్కు తటస్థించినది ?

శా. దుర్వాసుం డరుదేర నేల ? యతఁడీ దుర్మంత్రము న్నాకు నం
తర్వాణీశ్వరుఁడయ్యు నేటికొసఁగెన్ ? దచ్ఛక్తి గుర్తింప నే
సర్వాతీతు వరింప నేమిటి కినున్ ? సర్వజ్ఞుఁ డద్దేవుఁ డం
తర్వత్నీత్వవిచారణం బుడిగి చింతల్ గూర్పఁగా నేటికిన్ ?

చెలి— (పరికించి) రాజపుత్రీ ! భాగీరథివంకఁ జూడుము. ఏదో యొక పెద్ద పెట్టె యొడ్డుదరినుండి నీటఁ దేలిపోవుచున్నయది. మనమిప్పు డద్దానిం బట్టికొని యీశిశువు నందుఁ బసిలముగా నుంచి మరల విడిచితిమేని యియ్యెడ కనతిదూరమ్మునఁగల పల్లెలోని జను లెవ్వరేని యాపెట్టెఁ గైకొనవచ్చును. పదఁపడి యీ పసిబాలునిం జూచి పెంచి పెద్దఁగాఁ జేయుటకూడఁ దటస్థింపఁగలదు. ఇంతకన్న నదుపాయ మియ్యెడఁ గాన గాదు. నే నరిగి యా పెట్టెను బట్టికొందును. నీవీ శిశువుంగొని నావెంట రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

కుంతి— (తనలో) ఇప్పటి కీయుపాయమే కడు ననుకూలముగా నున్నదె. ఇట్లొనర్తుఁగాక (కొంత నడిచి విచారముతో)

సీ. ఏయదృష్టవతి నిన్నెత్తి పెంచికొనంగ
నోఁచుకొన్నదొ నా యనుంగుఁగుఱ్ఱ
ఏభాగ్యవతికిఁ జన్నిచ్చి నిన్ బోషించుఁ
బున్నెమున్నదొ నాదు చిన్నికూన
ఏపుణ్యవతి నీదు నేపుఁగాంచుచు మోద
మందనున్నదియొ నా యాత్మజాత
ఏకృతకృత్యురా లీ వాడు తొలిపల్కు
లాలింపఁగలదొ నాపాలిపంట

తే. గీ. ఏమహాభాగ నీదు విద్యామహోద
యంబు నీ పెండ్లి నీ యపత్యాభివృద్ధి

యాదిగాఁగల సంపద లరసి నీదు
మన్ననలు గాంచఁగలదొ నా కన్నతండ్రి!

తే. గీ. ఏనె దురదృష్టవతిని నీ యెల్లవగలు
గాంచఁగా నోఁచుకోలేని కారణమున
నెచట నీవున్న నీ యభివృద్ధిఁ జూడఁ
జాలు నాతండ్రి! నీతండ్రి సర్వసాక్షి.

మ. నిను రక్షించు సహస్రకిరణుండు పగట న్నీతండ్రి నాతండ్రి! ని
న్ననుఁ బోషించు నిశాకరుండు నిశలందుఁన్ దృప్తిప్రస్నేహి ని
న్ననుఁ గాపాడుతఁ బంచభూతములు నిన్నున్ జహ్నుకన్యాంబువుల్
మనుచున్ ని న్నెగడించుఁగాత సకలామ్నాయమ్ములున్ భూమియున్.

(తెరలో)

సఖీ! రమ్మ తడయకుము. ఈయేటి వంపులో నెవరోగాని దంప
తులు స్నాన మొనరించుచున్నారు. ఈపెట్టె నీ శిశుసహితముగా వారు
గైకొనఁ గలరు; దాన నీ కొమరునకు క్షేమంబు గలుగును. మనము వారి
కగుపడకుండఁగనే పోవుటకుఁగూడ వీలుగానున్నది.

కుంతి— (దుఃఖముతో)

తే. గీ. మరల నినుఁ గాంతునో లేదొ కొఱఁత దీఱఁ
బాలు ద్రావుము నాతండ్రి! జాలి లేని
కఠినురా లిది యని మాఱ్మొగంబు గాకు
మన్న! నా చిన్ని యన్న! నాయాన నీకు.

(కొంతవఱకు నడిచి)

చ. కనియును నిన్నువంటితగుకానుపు నెన్నఁడుగాని సంతతిన్
గనని యనాథవోలెఁ గొడుకా! యుడుకాఱెడివంత నెంతయున్
గనవలసెన్ బురాభవమునన్ సుతసంపద పెట్టి పుట్టకుం
డిన ననువంటిదాని కిదునే పరమాత్మ సుతున్ భవాదృశున్?

తండ్రీ! నీవు పెద్దవాఁడ వైనపిదప నెప్పుడేని నీకు నేను గనుపట్టి
నచో నన్నాదరింతువుగద! పోనీ యాదరింపవద్దు తండ్రీ! నీవు చిరాయు
ష్మంతుఁడవై వర్ధిల్లుము, ఇట్టి పాపాత్మురాలి నేల యాదరింప వలయును?

(శోకావేశముతో)

క. సహజం బగు కవచమ్మును
సహజములగు కుండలము లెసంగెడి నీవి

గర్హ మెట్లు మఱచిపోఁగల
నహాహా! నిన్నెట్లు లేటి కర్పింతు సుతా!

(ధైర్యముతో).

ఉ. ఆ కనుపట్టు దంపతులె యాత్మజ! నిన్ గనుఁగొందురు గాక వా
రే కనువారిరీతి నినుఁ బ్రేముడిఁ బెంతురుగాక! నాకు నీ
శోకము పోవునట్లు లోకచో నయినన్ భవదీయమైన ది
వ్యాకృతి గాంచుభాగ్య మది యబ్బెడుఁగాక! పురాకృతంబునన్-

(నిష్క్రమించును)

గద్య.

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ
బడిన పాండవ జననమ్మునఁ బంచమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవజననము

షష్ఠాంకము.

(తెరలో)

తే. గీ. ఓరి కఠినాత్మ! యోరోరి క్రూర! యోరి
చంద్రవంశాబ్ధిబడబాగ్ని! సాధుదూర!
దంపతుల గ్రామ్యకర్మసందర్భగతుల
నడఁచితి విదేమిరోరి! నీచాతినీచ!

(పాండురాజు చాపధరుఁడై ప్రవేశించును.)

పాండు— (తత్తఱపాటుతో దెసలు పరికించి) ఇది యేమి వింత?

క. మృగమిథునం బని కొట్టితి
నగపడ దది యీమునీంద్రుఁ డతిరోషోగ్రుం
డగపట్టనేమి? యకటా!
తగిలెఁగదా! బ్రహ్మహత్య దైవముకలిమిన్.

(విచారముతో) అహా! యెంతదుర్మార్గుఁడ నైతిని? ఈతపస్వి ప్రళయకాలరుద్రుండోయన నాపైకి దుముకుచు వచ్చుచున్నాఁడు. కోపావేశంబుచే బాణపాతవ్యథ నించుకయు లెక్కింపఁడు సరిగబా తొరఁగెడి రుధిరమునేని గణించుటలేదు. ఇందేమి గతి? (నిర్వ్యాజతో నిల్చును.)

కిందముఁడు— (యథోక్తముగాఁ బ్రవేశించి, "ఓరికఠినాత్మ యనునది మరలఁ జదువును.)

పాండు— (వినయముతో) స్వామీ! క్షమించి నావిన్నపమాలింపవలయు.

ఉ. మీరెకదా విధించితిరి మేదినికిన్ హితమంచు నెంచి యా
చారముగా నృపాలురకు సాజము వేఁట యటంచు, దీనియా
ధారమునన్ జరింతు మిది ధర్మముగాఁదలపోసి మేము, నేఁ
డారయకున్కి యిట్టిపని యయ్యెమృగంబులె యంచు నేసితిన్.

అంతియకాని మీరని యెఱిఁగి చేసిన పనికాదు మన్నింపవలయు. మీరు మృగాకృతితో నుంట నన్నీ మహాపాపమునకుఁ బ్రేరేపినది నేనేమి సేయుదును. తమకీ బాధ యుపశమింపఁ దగు నుపచారము గావించెదను నన్నాశీర్వదింపుఁడు.

కిం— (కోపముతో) ఓరీ! దుర్మార్గా! ఇంకను మమ్మే యధిక్షేపించుచుంటివిరా? రాజులకు వేట యెందులకుఁ బెద్దలు విధించిరో యెఱుఁగుదువురా?

ఉ. క్రూరమృగంబు లేవయినఁ గుంభినికిన్ బ్రజకున్ దురంతమౌ
తీరు నుపక్రమింప నది తీర్చుటకై మృగయాపరత్వ మా
చార మటంచుఁ దెల్పిరిటు సాధుమృగంబులఁ బట్టిచంపు టా
చారమె? వీరధర్మమె? యశస్కరమే? పరమోపకారమే?

మేమేమైనఁ గ్రూరమృగముల యాకారమును ధరించియుంటిమిరా?

క. కనుపట్టినంతనే యో
జనములకోలఁది బరుగిడెడుజంతువులఁ గృపా
ఖనులు నినుఁదక్క రాజులు
చెనఁకుదురే? లేళ్లనెందుఁ జెనఁటివితమునన్.

అదిగాక స్వతంత్రేచ్ఛల మగుమాకు నీయాజ్ఞయేమి! మాయిచ్ఛ వచ్చినచొప్పున వర్తింతుము.

చ. ఇది మృగకృత్యమంచు మదినెంచియొ లేక మదీయభార్య కి
య్యది హితమైనదన్న హృదయంబుననో మఱి యొండుహేతువో
యొదవుటచేఁ గురంగగతి నుండి రమించుచు నుంటి మిట్టిచో
నదయుఁడవై వధింపఁదగవా? పగవారము రోరి దుర్మతీ?

ఓరీ పరమమూర్ఖుఁడా!

తే. గీ. మృగము లేవేనియును వధియించుపనికి
నృపతు లర్హులౌయని వచియింతువేమొ
అఖిల జంతు సాధారణ మైన సుఖము
వేళఁ గొట్టఁగనేల? వివేక మెడలి.

చ. పఱుగిడలేనిదానిని వ్యవాయపరంబగుదాని నీనఁగా
మఱఁగినదాని రోగమున మ్రాన్పడుదానినిఁ గొట్టనోడువా
రెఱుకులుగూడ నీవు మనుజేశుఁడవై యెటు లాచరించి తీ
మొఱకుఁదనం బోసీ! కులము ముందుకుఁదెచ్చునె యిట్టి దుష్కృతుల్?

కానిమ్ము నీకిప్పాపమ్మునఁజేసి ప్రియాసాంగత్యమ్ము మృతిప్రదం బగుఁగాక. ఇఁక నీయిచ్ఛం జనుము. నాకుఁ బ్రాణములు కంఠగతము

లగుచున్నవి. నన్ను నింతకు మున్న గతప్రాణనైయున్న నా ప్రియు రాలికడకుం జేర్పుము; జాగు సేయకుము. (చదికిలఁబడును)

పాండు— (తనలో) సంతాన ముదయింపక మున్నే యిట్టిశాపము పట్టించెఁగదా! (ధైర్యముతో) కానిమ్ము. ఇప్పుడీ విచారమునకుఁ దఱిగాదు. (ప్రకాశము) మునీంద్రా! నన్ను వృథాగా నెందులకు శపించెదవు? శాంతిం గైకొని యిప్పుడేని యిందులకు నిష్కృతి ననుగ్రహింపుము. రాజులకు వేఁట యనునది నిన్న నేఁట వచ్చినదిగాదుగదా! అగస్త్యునంతటి మహాముని విధించినట్లు మీవంటి పెద్దలు సెప్పుదురు. అయ్యానఘుండు మృగమాంసంబు పితృప్రీతికరంబని వాక్రుచ్చెఁ గావున నిది ధర్మేతరం బని తలఁచి నన్నధోగతిపాలు సేయకుము.

ఉ. సంతతి లేదు నాకుఁ దెలుచక్ శపియించితి వేమిసేతు? నా
యింతులు నిన్ను దూఱుదు రి దేగతినైనను దిప్పుమయ్య! నీ
యంతటివాని కింతటి మహాగ్రహ మొప్పునటయ్య? యీవనం
బంతయు నేమిసేయవలెనయ్య మహాత్మ యిటుల్ శపించినన్?

కింద— (హీనస్వరముతో) రాజా! నీవు పశ్చాత్తప్తుండ వగుటచే ననుగ్రహింపఁబడితివి. నీకు సంతానముమాత్ర ముదయించు నీఁకఁ జింతింపకుము. నన్ను నా ప్రియురాలిం జేర్పుము.

పాండు— (తనలో) ఇయ్యానఘుఁడేమో యించుక కరుణించినాఁడు. కానిమ్ము. వివాహము సంతాన ప్రధాన మైనదియేకదా! ఇఁక నితని నయ్యెడకుఁ జేర్పించెదఁగాక. (ప్రకాశము) ఎవరురా అక్కడ?

(మృగయుఁడు ప్రవేశించి)

మృగ— ఏమి సెలవు?

పాండు— త్వరలో నిమ్మహానీయు నయ్యెడకుం గొనిపొమ్ము.

మృగ— చిత్తము. (దగ్గఱకు వెళ్ళును)

కింద— (కోపముతో) ఓరీ పరమదుర్మార్గ! నన్నీ నీచునిచే నీడ్పించెదవురా! (ధ్యానించి) కానిమ్ము. నీ వేమి చేసెదవు? భావిగతి నీకట్టి రాజసము నుత్పాదించుచున్నది. లేనిచో,

క. అనుచితమగు కృత్యము మొద
లొనరించియు [illegible]ద్ధిలేక యొకటికిఁ దోడ్తోం
డొనరింతువె [illegible]సలం
బునకున్ [illegible] [illegible]ఘు ఎగుల ముత్పానరించెన్.

ఉ. భారతమాత యీపుడమి; పావను లిందు జనించువార నా
చారులు నేఁటికిన్ బ్రబల సాఁగిరి రాజులు మిమ్ముఁ బోఁటు లీ
కారణమై క్రమక్రమముగా మిము వీడఁగ నున్నదీ ధరా
భారము రాజసం బపుడె పాయు శిరోధరమంతఁ దగ్గెడున్.

శా. సోమార్కేతరవంశజుల్ తదితరుల్ శుద్ధైహికానందు లీ
భూమిం బాలనసేయ వారల పదంబుల్ మ్రొక్కుచున్ గౌరవ
శ్రీ మూలన్‌బడి కుందఁ బూర్వులకు దుష్కీర్తిం బొసంగించుచున్
సామాన్యుల్ బలె మీ కులీనులు చరించం గాల మేతెంచెడున్.

పాండు — (తనలో) అక్కటా! "గోరుచుట్టుపై రోఁకటిపోటన్నట్టు లీ యప
చారము గూడ సంభవించినదే! (ప్రకాశము) మహాత్మా! ప్రభుత్వదోష
సంజనితంబగు నీ యపచారమును సహింపుఁడు. నేనే తమ్ము నయ్యోడకుం
గొంపోయెదను. (ముట్టుకొనఁ బోవును)

కింద — (కోపముతో) నన్ను ముట్టుకొనకుము. యోజించి చూడ నీకన్న వీని
తక్కువ యేమియును గనుపట్టదు.

ఉ. నీవును వీనిఁబోలె వని నిత్యమునుం జరియించుచున్ వృథా
గా వధియించుచుంటివి మృగంబుల నాఁకటికై, కృపారసం
బావలి కేగు నిన్నుఁ గనినంతనె జన్మముతోడ నేమి ? దు
ర్భావులు సర్వథా దురితభాక్కులు వాక్కులు పెక్కులేటికిన్.

(కిరాతునిదిక్కై) ఓరీ! నన్ను శీఘ్రముగా నిర్దిష్టప్రదేశమ్మునకుం
గొనిపొమ్ము.

మృగ — చిత్తము.

(తత్సహితముగా నిష్క్రమించును)

పాండు — (పశ్చాత్తాపముతో)

తే. గీ. జంతుహింసయె పాపప్రశంస తెరువు
అందులో బ్రహ్మహత్య! స్త్రీహత్య! యిదియు
నిట్టులుండఁగఁ గ్రీడించుపట్టు దీని
కెంతయో దుష్కృతము నిర్ణయింపఁ దరమె ?

అక్కటా! యెంత దుర్మార్గుఁడ నైతిని.

ఉ. వేఁటకు రాఁగ నేల? యవివేకము నింత వహింప నేల? యి
చ్చోటను నింతకాలము పశుల్ పశుతుల్యులు తోడునీడలై

పాటిల నుండ నేల? యిటు పాపపుఁగృత్య మొనర్ప నేల? యా
రాట మిదేల? యెంతటి పరాభవముఁ గయికొంటి దీనిచే?

(శరీరమువంకఁ జూచుకొని)

మ. కనుఱెప్పల్ గడు వంగి చూపడఁగి వక్త్రంబెంతయుఁ హేయమై
తనువెల్లన్ వళులై శిరోజముల చందంబెల్ల నిందార్హమై
కనఁగా రోఁత జనించు వృద్ధులును వాక్కంపమ్ముతోఁ గామినీ
జనులం గూడఁగ నన్నుబోఁటి కకటా! శక్యంబె వైరాగ్యముల్?

(స్మృతి నభినయించి) ప్రియా సాంగత్యమ్ము మృతిప్రదం బగునని వచియించియు సంతానముమాత్రము కలుగు నని యమ్ముని యానతిచ్చెఁ గదా! ఇది యెట్లు సంఘటిల్లును? ఇయ్యది కేవల మసంభవము. ఇఁక నే ననపత్యుఁడ నగుటయే ధ్రువము. (యోజించి) మును లమోఘవచస్కులుగదా? అట్టిచో నమ్ముని చెప్పినచొప్పు తప్పుటెట్లు? (విరక్తితో) ఇట్టి దుర్మార్గకృత్య మొనరించియును మరల నీ సంతానచింత యేల? నా కుదయించు కొమరులు నాకన్నను దుష్టులు కావచ్చును. నా కిఁక సంసారమును వలదు సంతానమును వలదు.

చ. పరమవిరక్తిమై నిచటి పాదపముల్ క్షుధ దీర్ప నిష్ఠమై
మరణముదన్క నియ్యెడనె ప్రాన్పడి యుండెదఁగాక—
(విచారముతో) అక్కటా! తరుణులు కుంతి మాద్రియు నెదన్
నను దూఱరె?—(విరక్తితో) దూఱనిమ్ము;
సంసరణముకన్నఁ గ్లీబునకు సన్న్యసనంబె వరమ్ము గాఁదగున్.

ఔరా! నేను క్లీబుండ ననఁ గ్లీబుండను గాక పోతిని. (కోపముతో) ఓతపోధనా! నన్నుఁ గ్లీబునిఁగా శపింప కిట్లేల శపించితివి? (తల పంకించి) అవును, ఎట్లొనర్చుట కేని నీవెవరు? నేనెవరు? సర్వమును గర్మవశము.

తే. గీ. రుద్రుఁడు కపాలి చంద్రుఁడు రోగియాట
సూర్యుఁడు పరిభ్రమించు టించుకయు నన్య
కారణమ్మునఁ గాదది కర్మఫలము
సకలజగమును గర్మవశమ్ము సుమ్ము.

నే నియ్యెడనేయుండి తప మొనర్చికొందునుగాక. (యోజించి) నే నిచ్చటన యుంటినేని యిట కనతిదూరమ్మునన వసించు నాప్రియురాండ్రు నన్నెట్లేని గలుతింప వచ్చును. పదఁపడి వారలవలన నాతపమ్ము విఘ్నమ్ము గావచ్చును. ఎన్నివిధమ్ములఁ జూచినను నాయొనర్చిన లోపముల కంతము లేక యున్నది. వేఁటకు వచ్చిన వాఁడను

ప్రియురాండ్రంగూడ నెందుకు వెంటఁబెట్టుకొని రావలయును? కాని మ్ము; గతజలసేతుబంధనముతో నేమి ప్రయోజనము? ప్రకృతము చూచుకోవలయును. (దృష్టినిగిడ్చి) ఆపర్వతప్రాంతమున నున్న వనంబులోని కరిగి యయ్యెడ గూఢమ్ముగఁ దపమాచరించుకొందుఁ గాక (పరిక్రమించి) ఈపర్వతము గడు రమణీయముగనున్నది. (లెక్కించి) దీని శిఖరములకుఁ బరిమితియే కాన రాకున్నయది. శతశృంగమను పర్వతం బిదియే కాఁబోలును.

ఉ. ఈదెసఁ బాఱుచున్న దొకయే అతినిర్మల మిందు నీరు మేల్
పాదపముల్ ఫలమ్ముల నపారముగా భరియించి యొద్దులం
దేదెసఁ బాదుకొన్న వది యే యొక పెద్దతటాక మందు న
బ్జాదు లనేకముల్ సుమము లాత్మకు మెచ్చుదయింపఁజేసెడిన్.

ఇది సర్వథా వాసయోగ్యముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. కావున నే నియ్యెడలనె తపం బొనరించి కొనియెద; (తపోనిష్ఠను నటించుచుఁ గూర్చుండును.)

(అంతఁ గుంతియు మాద్రియుఁ బ్రవేశింతురు)

కుంతి— (విచారముతో) చెలీ! ఆర్యపుత్రుండు మనల నెడఁబాసి యింతతడవెన్నఁడును మసలుట లేదు. నేఁటి కొకటి గాదు రెండుగాదు చాల దినములు గతించెఁగదా! ఇప్పటికేని రాని హేతువేమో?

మాద్రి— (విచారముతో) అక్కా! యేమి చెప్పుదును? ఎవరో యొక ఋషి శపించె ననియు దానిచే విరక్తుండై శతశృంగమ్ము దాపున కరిగి యయ్యెడఁ దప మొనర్చుకొనుచుండె ననియు నొక బోయతవలన నింతకు మున్నే విని యుంటిని.

కుంతి— (తత్తఱపాటుతో) ఎందుకు శపించెనో? ఏమని శపించెనో? కనుఁగొంటివా?

మాద్రి— నే నామాట వినినతోడనే నిర్విణ్ణురాలనై యేమియు మాటలాడ లేక మిన్నకుంటిని. వలసినచో నిపుడు కనుఁగొనవచ్చును. దానియునికిపట్టియ్యదియే.

కుంతి— అక్కడి కరిగి కనుఁగొని దయితు నోదార్చి తేర్చి తత్సహితముగాఁ బురి కరుగుదము; రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

పాండు.— (కనులు తెఱచి) ఔరా! తపోమహిమ!

ఉ. ఆస నశించెఁ, గామ మడుగంటెను, లోభము రూపుమాసె, ని
ష్కాసితమయ్యె మోహము, వికావికలయ్యె విచార, మెంతో సం
తోసము నెంతయో దయయును న్మనిఁబాదుకొనెన్ దపఃక్రియా
భ్యాసము నిందుకే మునులు పాయరు రాజ్యము దీనిపాటియే ?

(స్మృతినభినయించి) ఏమీ యీపామరత్వము ? మరల నను వెనుకకు లాగుచున్నదే! (తల పంకించి) అవును.

ఉ. పున్నమచందమామనెఱిఁ బోలెడినెమ్మొగముల్ సుతారపున్
వెన్నెల నేలు నవ్వులును వింతపగల్ తళుకారుపల్కులున్
పన్నెలుఁజిన్నెలుం జెలఁగువాఁడిమిచూపులు వొల్చుకన్నులున్
జిన్నఁగఁబుచ్చి యేఁ దపము చేసియు నన్నెముఁజేసి యొక్కటే.

(పెదవివిఱిచి) కాక చేసెడిదేమి ?

ఉ. అంగన లన్నఁబెద్దపులు లైరిగదా మునిశాపభీతి, న
ర్ధాంగులపొందులేనియపు డన్నియుఁ ద్యాజ్యము లౌనటన్న రా
జ్యాంగము లేల ? తక్కినవిహారము లేల ? యొకంట నెట్టులో
క్రుంగి యడంగియుండుటయె కూడు మఱేదియుఁగూడ దెమ్మెయిన్.

(నిట్టూర్పుపుచ్చి)

మ. మతి నూహింప సతీసుతాదిగతసంబంధమ్ము సర్వమ్ము క
ల్పిత మవ్వారలరక్షణార్థమ కదా ? లెక్కింపఁగారాని దు
ష్కృతులన్ దేహియొనర్చు టక్కటకటా ! యీబంధమే యీజగ
త్థితికిన్ గావలెనే ? మఱొక్కగతి నీచేఁగాదె ? లోకేశ్వరా !

(ప్రేమావేశముతో) పరమపతివ్రతామణులగు నోప్రియసులారా !

ఉ. ఏమిఁయొనర్తు ? మీయెడల నేను విరక్తుఁడఁగాను, వేఱుభా
మామణులన్ వరించి మిము మానినవాఁడను గాను మీరు న
న్నేమనుకొందురో యకట ! యెందులకుం గొఱగానివాఁడనై
యీ మెయి నుంటి నొక్కముని యింతటిదుర్దశ దెచ్చె నాయెడన్.

కాదు కాదు తప్పఁదలంచితిని.

మ. కరుణాసస్యము పాలి యూషర మఘౌఘధ్వాంతపక్షాంత మీ
శ్వరసంసారవశీకరాకరము శుభాపస్మార మాయుష్యభా
స్కరరాహుగ్రహ మాధికారకము దుస్సంగంబు క్రూరక్రియాం
కుర మాఖేటక మిట్టిదుర్గతిని నాకుం గూర్చెఁ జల్పాదియై.

(దిక్కులు పరికించి) ఏమీ! ఇయ్యెడఁ బ్రియురాండ్రు లేనేలేరా? ఔరా! మోహము నాకెట్టిభ్రాంతి పుట్టించుచున్నది. కానిమ్ము. ఇఁక నేని చిత్తమును గట్టిగా నిరోధము చేసికొని యీతపస్సమాధియందుఁ బ్రవర్తింతుఁగాక.

సీ. అవశుండనైతి మున్నపచారమును జేసి
కామమా! నన్నింకఁగలఁచఁబోకు
విజ్ఞానినైతి నే నజ్ఞానకృతిఁ జేసి
మోహమా! నన్నింకముట్టఁబోకు
నీకారణముననే నాకీదశఘటించె
లోభమా! నాలోనెలుంగఁ బోకు
నీదునునికి మునీంద్రుఁ డాదరింపకపోయె
మదమ! నన్నీనీడఁ గదియఁబోకు
తే. గీ. మెట్టులో కాలయాపన మిచటఁ జేసి
పరముఁగన నెంతు నాతోడఁ బంత మేల?
రమ్ము వైరాగ్యమా! శాంతి! రాఁగదమ్మ
దాంతిరో! వేగ రావమ్మ తపమ! రమ్మ.
(కనులు మూసికొని జపించును)

(కుంతీ మాద్రులు ప్రవేశింతురు.)

కుంతి— చెలియలా? ఆ చెంచెత చెప్పినప్రదేశ మిదియే. మన మిచ్చటనే వెదకవలయును.

మాద్రి— అవును, ఇది తపస్విజనోచితమై యున్నది. ఇక్కడనే తప్పక యార్యపుత్రుం డుండవచ్చును. (పరిక్రమింతురు)

కుంతి— (దృష్టినిగుడ్చి) అదుగో, ఆర్యపుత్రుఁడు తపస్విజనోచితమగు వేషమున నొప్పుచున్నాఁడు. దగ్గఱకుఁ బోవుదము రమ్ము.

(అట్లొనర్తురు.)

మాద్రి— (విచారముతో) అక్కా! ఎంతలో నెంతటిమార్పు కలిగినది. అఖండతపస్సమాధిలో నుండి నాథుండు మనవంకకైనను జూచినట్లు తోఁచదు.

కుంతి— అదుగో, కనులు విచ్చుచున్నాఁడు. చూచితివా?

పాండు— (తనలో)

చ. "వనితలపొత్తు చంచలము స్వప్నసమానము నాఁడునాఁటికిన్
జను విరసమ్ముగా" ననుచు సారెకు నాఱువిధమ్ములన్ మనం

బునకు విరక్తి గల్గుటకు బోధ యొనర్చిన నప్పు డొప్పిన
ట్లనుమతిఁ జూపియుఁ మఱవ దంతర మేమియొనర్తు నింతులన్.

(దెసలు పరికించి ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ? నాయనుంగు నెచ్చెలులు నా పాలి భాగ్యదేవతలు, నన్నెట్టులో గుఱుతించి యిచ్చోటకే వచ్చియున్నారే! (విరక్తితో) చీ? మూఢచిత్తమా! యెందు కీసంతోషము?

క. చండాలుభంగి దూర
స్థుండై వీఁడుండవలయుఁ దొయ్యలులకు నీ
గొండాట మింక నేటికి
దండుగ; వైరాగ్యమందుఁ దగులుము సుఖివై.

(తలవంచికొని) అక్కటా! వీరి నే మొగమ్మునఁ జూడఁగలను? వీరితో నాయపరాధము నేమని చెప్పుదును?

చ. తనియరు కామినుల్ పురుషదర్శనమాత్రముచేత నెందఁ గా
మిను లను పేరె చెప్పు నినుమిక్కిలి కాను మటంచు స్త్రీలయం
దెనిమిదిరెట్లు కామగుణ మేర్పఱచున్ స్మృతు లక్కటా మనం
బున నను సేవగింపరొకొ? మోము నెడన్ బ్రియమాడిచూచినన్.

(తలవంచికొని విచారించును)

కుంతి— (ఎదుటి కరిగి) నాథా? నమస్కారము. మమ్మిరువురఁ న య్యాగ్నేయము న డించి తా మొంటిగ నేగుదెంచి యిట్లుండుట న్యాయమా? భార్య భర్తకు సగము శరీరమని చెప్పు శ్రుతిస్మృతులు తా మెఱుఁగనివా? ఇంతకు మే మొనరించిన యపరాధ మేమి? ఏదేని గారణాంతరమున నిట్లుండవలసివచ్చినను ధర్మార్థకామములయందు సహధర్మచారిణియగు కుటుంబిని ననాదరింప వలసిన యవసరముండదుగదా? మీరే యనాదరించిన మాకు గతియెవ్వరు? (అని కన్నీరు పెట్టుకొనును)

పాండు— (తనలో) ఔరా సంగ మెంతచెడ్డది!

ఉ. పుట్టినతోడనే శుకునిపోలిక భీష్మునిభాతి విష్ణురా
ట్టట్టులు నాంజనేయుగతి సంగనలం గయిళోక మోక్షపుం
బట్టముకోసమై తిరుగువారికి స్వేచ్ఛయొసంగుఁగాని నా
యట్టిరు మోక్ష మందుటకు నైన మఱెందుల కైన రిక్తులే.

క. ఒకభార్యగలుగుమానవు
నకె స్వాతంత్ర్యమ్మసున్న నా కిద్దరుకీ
రకటా! తప మేగతి నా
కిఁక సిద్ధింపంగనిత్తు రీకంజాక్షుల్?

ఇం దేమి గతి? ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశము) రాజపుత్రీ! నాకుఁ దటస్థించిన దురవస్థ మీరును నారణ్యకులవలన వినియేయుందురు. కావున మీరు నన్ను నిరోధింపక నావెనువెంట వేఁటకై వచ్చిన యనుచరులతో హాస్తిపురికిం జని

సీ. సత్యవతీదేవిసాన్నిధ్యమున కేగి
భీష్మునిఁ జూచి యవ్విదురుఁ గాంచి
మాతల్లి దర్శించి మాయన్న నీక్షించి
మావధూనికకు నమస్కరించి
మాపురోహితుల సమ్మానించి మఱియును
పౌరవృద్ధులఁ జేర్మి గారవించి
అస్మదాశ్రితులగు నాగమవేత్తల
సత్కవిప్రవరుల సత్కరించి

తే. గీ. "అర్థమును గామమును సుఖ మఖిల మితర
మును బరిత్యాగ మొనరించి వనమునందుఁ
బాండుఁడున్నాఁడు వైరాగ్యపరత" నంచు
వినయమునఁ దెల్పుఁ డోయలివేణులార!

ఇఁక నాకై విచారింపకుఁడు.

క. కృపణునివిత్తము మూఁకుని
లపనము విధవాంగనావిలాసము పాథో
ధిపయఃపూరము నాప్రా
యపుసొబగును నొక్కరూప; యరుగుఁడు మీరల్.

కుంతి— నాథా? మీకుఁ గలిగినశాపంబు తెలియం గెలుఁగుదుము. దైవ వశమ్మున వచ్చుఁ గష్టసుఖములకుఁ మనము విచారించిన నేమగును? ఇంతకును విచారించి చేసెడిదేమి? కావునఁ దాము ధైర్య మవలంబించి తమయిచ్చానుసారముగనే యివ్వనమ్మున మాతోఁగూడ నివసింపుఁడు. మేము మీతపోనిష్ఠ కించుకయు భంగముఁ గలిగించెడి తెలఁగునకుఁ బోక జాగరూకత గలిగి వర్తించు చుందుము. మమ్ము వీడుట తమకు న్యాయముగాదు. మేము మిమ్ము వదలి రాజధాని కరిగిమాత్రము చేయవలసినదేమి? వానప్రస్థాశ్రమమున భార్యాసహితముగఁ బ్రవర్తింపుటకుఁ గూడఁ గొందఱు ఋషుల మత మున్నదని వినియుంటిని. అక్కాతమున నేకదా వసిష్ఠాదులంపఱును గృహిణీసమేతులై వనమ్మున వసియించెదరు. దాము వృథాగా మమ్మెందులకుఁ బరిత్యజించి విచారనీరనిధి ముంచెదరు? మమ్ముఁగూడ నియ్యెడనుండు నట్లానతిండు. భార్యయనునది భర్తతో సుఖముమాత్ర

మనుభవించుటకే యేర్పాటు గాలేదు. దుఃఖభాగినిగూడఁ గావలయు ననియే పెద్దలు సెప్పుదురు.

పాండు— (తనలో) ఇప్పట్లు నీపై వాక్యము శాస్త్రసమ్మతముగను స్వపహారోప యుక్తమ్ముగను గనుపట్టుచున్నది. కాని యిందు ము ప్పెన్నఁటికేని యున్నది గాని లేకపోలేదు. కావున నిట్లుకూడఁ జెప్పిచూచెద. పడఁపడి వారల యిష్టమువచ్చిన ట్లొనర్తురుగాక. (ప్రకాశము) తలోదరీ!

చ. సహజవిరక్తిగల్గు మునిచంద్రులు భార్యలతోడఁ గూడియుక్
గహనమునందు నిష్ఠమెయిఁ గాలము పుత్తురుగాక యేను దు
ర్వ్యహమగు ప్రాయమందిటు విరాగ మరాగికృతంబుఁబూని యే
రహిఁదుదముట్ట నేరుతు గరంబును మీ పరిచర్యలొందుచుక్.

తే. గీ. వ్యక్తిగలదాన వీవు లోపంబు రాక
యుండఁ గాపాడఁ గలవని యొప్పుకొన్న
ముగుద యెంతయు నీ సపమోహనాంగి
మాద్రిపట్టున నాకు నమ్మకము లేదు.

కుంతి— నాథా! మీకీ సందియము లేశమును వలదు. ఈమె వయస్సున నాకన్నఁ జిన్న యయ్యు గుణాతిశయమున మిన్న యని మీకు నేను వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు. మీవ్రతమును మే ముభయులమును సర్వవిధములఁ గాపాడుచుందుము. మా యునికికి సమ్మతించి మమ్ముఁ బ్రవకింపుఁడు.

పాండు— (ప్రేమతో) ప్రేయసీ! దుర్వారమగు నీ ప్రతిబంధకమ్మునఁ గాని నాకుమాత్రము మిమ్ముఁ బరిత్యజింప వలయునని యున్నదా? కానిండు. నేనేమఱినను మీ రెమఱక జాగరూకత గలిగి యశమ్ము సంపాదింపుదురుగాక.

మాద్రి— (తనలో) ఈమెకతన నాథుని సంపర్కనభాగ్యము లోపింపక నాకుఁ దటస్థించినది. నేను ధన్యురాలను.

(అపటీక్షేపమున నొకభటుఁడు ప్రవేశించును)

భటు— జయము జయము. దేవా! సేనాపతి తమయాజ్ఞకై యెదురు చూచుచున్నాఁడు. ఏమి సెలవు?

పాండు— నీ వరిగి, "పాండురాజు సభార్యుఁడై కొంతకాల మీ యడవియందే మునివృత్తి నుండఁదలంచినాఁ" డని మాయన్న మొదలగు నార్యులతో నివేదించునట్లు సేనాపతికి నాయాజ్ఞఁ దెల్పుము పొమ్ము.

భటు— చిత్తము.

(నిష్క్రమించును)

కుంతి— నాథా! ఈసమీపారణ్యమం దెచ్చటనేని మున్యాశ్రమము లుండకపోవు. కావున మన మయ్యెడ కరిగి వారలవలనఁ బుణ్యగాథలు వినుచు నారణ్యకాచారము లభ్యసించుచుఁ గాలముపుచ్చుదము.

పాండు— నీవు వచియించెడి తెఱఁగు గడు రమణీయము. అట్లే యొనర్తము. మునుల మహిమము లగాధములు. వారలే దేని తెఱఁగున నా కపత్యోదయంబుఁగూడఁ బ్రసాదింపవచ్చును. అమ్ముని నన్ను శపించునప్పుడు గూడ సంతాన ముదయించు ననియే వచించి యున్నాఁడు. పదండు పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

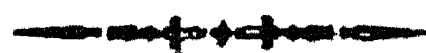
ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ
బడిన పాండవజననమ్మున షష్ఠాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవ జననము

సప్తమాంకము.

(అంతనొక సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాం— (తనలో) "గాంధారీమహాదేవికి మొట్టమొదట పట్టినమాంసపిండమే గొసుదయించు నని యుం దుద కయ్యాది నూఱుగురు కొమరులుగాను నొక కుమారికగాను బరిణమించు" నని యు నేను మున్ను చెప్పినప్రశ్న నిజమగుటచే నాకు ధృతరాష్ట్రమహారాజుగా రగ్రహారాదిక మిచ్చి మిక్కిలి గౌరవించి యున్నారు. వారి యనుగ్రహముచే సుఖముగా రాజువలె గార్హస్థ్యము నడపికొనుచుఁ బంచాంగమును వారిపేరుగనే రచింప మొదలిడితిని. కాని మరల నేఁ డేదో యొకయత్యావశ్యకమైనప్రశ్న చెప్పవలసియున్నదని కబురంపియున్నారు. ఈ ప్రశ్నగూడఁ దగినంత తార్కాణముగా రుజువిచ్చినచో నాకింకను విశేషముగా బహుమానము తటస్థింపఁగలదు. ప్రశ్నశాస్త్రము మంచిదే కాని దీనికొకదోషము కడుఁ బెద్దది తటస్థించినది. ఆపార్వతి కీ జ్యోతిష్కు లేమిమహాపకారము చేసిరోకాని యీశాస్త్రము దృశ్యాదృశ్య మగునట్లు శపించినది. ఆహేతువుచే నొకప్పుడిది తప్పిపోవుటయుం దటస్థించును. దానితో వెనుక నున్నగౌరవముఁగూడ "క్రొత్తనీరువచ్చి ప్రాఁతనీరును బోఁగొట్టిన" దన్నట్లు తుడిచిపెట్టుకొనిపోవును. అందుచేతనే వైద్యులకును జ్యోతిష్కులకును వేశ్యలకును బరమనోరంజనమే వృత్తికావునఁ బ్రతిదినగండమని చెప్పుదురు. (వ్రేళ్ళు లెక్కించి) ఇప్పటిగ్రహస్థితిని బట్టి చూడ నా జాతకము లాభకారిగనే యున్నది. కాన నే "నాడినది పాటయుఁ బాడినది పాటయు" నగుటకు సందియము లేదు. (పరికించి) అడుగో, ధృతరాష్ట్రమహారాజు. పరమపూజ్యులగు భీష్మవిదురులతో నేదో ముచ్చటించుచున్నాఁడు. కొంచె మావిషయము వెడపి యాదల్పం బట్టి గుఱితించుచు మెల్లఁగాఁ బోయెదను. ప్రశ్నవిషయమున కిది యప్పుడప్పుడు కొంత సహాయమగుటయుంగలదు. (అట్లొనర్చును)

(అంత ధృతరాష్ట్రవిదుర భీష్ములు ప్రవేశింతురు)

విదు— అన్నా! ఈస్వప్నము కడు శుభప్రదమే; ఏమో యతని కేదేవు ననుగ్రహమున నేని నైదుగురు కొమరులును గలుగఁగూడదా? వెనుక యువనాశ్వునిగర్భమున మాంధాత యుదయింప లేదా? కాక యీస్వప్నమున కీవిచార మేల? ఇది శుభప్రదమే కదా?

— (విచారముతో) తుదముట్ట వినుము. అనంతరమున నాశిశువుల బాల్యమున నే యతఁడు—(అర్ధోక్తితో విరమించి కన్నీరునించును.)

భీష్మ — (ధైర్యముతో) సరే తెలిసినది. స్వప్నములో నెవరు మృతిచెందినట్లు కనుపట్టునో అది వారి కెన్నఁడును దటస్థింపదని వాడుకయొకటి కలదు. కావున నీవిఁక బొత్తిగా విచారింప నవసరములేదు.

ధృత— (కన్నీరుదుడుచుకొని) అవును. పెద్ద లిట్టులే చెప్పుదురు. ఐనను మనసు నిల్వలేక ప్రశ్నపూర్వకముగా నీవిషయమును దెలియ నూహించి మన సిద్ధాంతిగారికిఁ గబురు చేసితిని.

సిద్ధాం— (సమీపించి) (బుధుండున్ శనై

మ. గురుఁడున్ సూర్యుఁడుఁ జంద్రుఁడుం గుజుఁడు శుక్రుండున్
శ్చరుఁడున్ రాహువుఁ గేతువున్ మిగుల విశ్వాసమ్ముతో మంగళ
స్ఫురణంబుల్ బొనరింత్రుగాక నిరతంబున్ మీరు నవ్వారలన్
గర మారాధన సేయుచుండుటకునై కాంక్షించి సస్నేహులై.

ధృత — స్వామీ! ఆసనము నధిష్ఠించి స్థిరచిత్తులరై యొకపరిప్రశ్నంబుం బురస్కరించుకొని యాలోచింపుఁడు

సిద్ధాం— చిత్తము. (వ్రేళ్ళు లెక్కించి యాకసమువంకఁ జూచి) రాజా! ఈప్రశ్నము శుభాశుభమిశ్రఫలదంబుగాఁ దోఁచుచున్నది. సావధానముగాఁ జిత్తగింపుదురుగాక.

పాండునృపాలకుం డటఁ దపంబొనరించుచు నుండి సంతు లే
కుండుటకై విచారమును నొంది పృథన్ గని యాజ్ఞ యీఁగ న
య్యాండజయాన మంత్రబల మంది యమానిలజిష్ణులన్ మహో
ద్దండులఁగూడి తాఁగనె సుతత్రితయంబును ధర్మ్యపద్ధతిన్.

అంబరవాణి వారలకు ధర్మభీమార్జునులను నామధేయంబు లొసంగె. పదఁపడి నయ్యానఘుం డింకను బుత్రులు గావలయు నను తలంపున గుంతితో నీఁక నొక్కనిం గనుమన నాయమ ధర్మజ్ఞ గావున "నాథా! ఆపత్తునందుఁ గుల ముద్ధరించుట కేర్పడిన యీధర్మము మూఁగురవఱకే

గాని యటుపై శాస్త్రము లొప్పవు. ఈధర్మము ననుసరించి నాల్గవ కొమరునిఁ గన్నది స్వైరిణియు నైదవపుత్రునిం గన్నచో బంధకియు నగును” అని బోధించి యంతతో విరమించె.

పాండు— దైవజ్ఞ శిరోమణీ! కడుఁ జక్కఁగాఁ జెప్పితిరి. కాని, నాస్వప్నము నకును మీ ప్రశ్నమునకును స్వల్పభేద మగపట్టుచున్నది. మీరు మూఁగు రనియే చెప్పినారు. నా కేగురని కల చెప్పినది.

సిద్ధాం— రాజా! నేఁ జెప్పవలసిన దింకను నవశిష్టముగ నుండఁగనే తామె చెప్పఁ బూనుకొన్నారు. శేషము వినుఁడు. పిదప నొకనాఁడు మాద్రి, కుంతి సన్నిధిని లేకుండఁ జూచి “నాథా! తమకుఁ గలిగిన శాపప్రకారము నే నెఱింగియు నేను మిమ్ము నపత్యార్థమై వేఁడుకొనుచున్నందులకు మన్నింపుఁడు. మాయక్క కుంతి తనకుఁ జిన్ననాఁడు దుర్వాసుం డిడిన మంత్ర ప్రభావమునఁ గదా మూఁగురఁ గొమరులఁ బడసెను. సపత్ని నగు నా కయ్యది యెంత దుఃఖకరమో యోజింపుఁడు. నా తోడికోడలగు గాంధారికిఁ బుత్రశతము గలిగినను నాకిందు కొలంతయేని చింతలేదు సరికదా! పైపెచ్చు సంతోషముకూడఁ గలిగినది. ఇది సాపత్న్యదోషము. కావున మీ రక్కను యాపెకు బోధించి యామంత్రము నా కుపదేశించు నట్లు చేసితిరేని నేనుఁగూడ మీ యానతిం జేసి పుత్రులగు కొమరులఁ బడసి కృతార్థురాల నయ్యెద” ననుటయుఁ బాండుఁడు సంతోషమ్మున నింకను దనియునివాఁ డగుటం జేసి కుంతితోఁ జెప్పి యాపెకా మంత్ర మిప్పించిన మద్రరాజ పుత్రియు నమ్మంత్రబలమ్మునం జేసి,

తే. గీ. అందమునయందుఁ దేజమ్మునందు మిగులఁ
జేరుఁ జెంపును గైకొన్న వేల్పు వెజ్జు
లిరువురంగూడ రప్పించి యిరువురఁ బోఁడి
నకుల సహదేవు లనెడి పుత్రకులఁ గాంచె.

(విరమించుట నటించును)

పాండు— (తనలో) ఇక్కడికి శుభఫలము పరిసమాప్త మైనది కాఁబోలును. ఈ యనఘుఁడు చెప్పుట విరమించినాఁడు.

భీష్మ— సంశయించెద రేమి? శేషము గూడ వచింపుఁడు.

తే. గీ. కష్టమగుఁగాక సుఖ మగుఁగాక ప్రాప్త
మైనదానిని వచియింతు రంతె కాని
మీరు తెచ్చి పెట్టరుగదా? మీకు నేటి
సంశయము? సత్యమున కింత చర్చయేల?

విదు— (తనలో) పిదప నేమి విన్నను, "అతనికిఁ బుత్త్రు లుద్భవించి" రనువార్తఁ వినుటచే నా శ్రవణములు కృతార్థము లైనవి.

సిద్ధా— మీ రందఱును బ్రాహ్మణులు గనుక వచించుచుంటిని గాని యితరుల కైనచో మంచియే కాని చెడ్డ చెప్పుటకు దైవజ్ఞు లొప్పరు. పదఁపడి మాద్రిం జూచి "మఱియు నొక్కకుమారుం గను" మని యాంబాలికేయుం డాపలుక నాపె నాకమ్మంత్ర మొకసారికి మాత్రమే యుపయోగించినదె కాని యిఁక నుపయోగింపనట్లు కనుపట్టె ననవుడుఁ, గుంతింగని, "యిందులకుఁ గారణమే" మన నాపె "యది యంతయు దోషము గాదు ఈమె బుద్ధిదోషము, ఏమన ఏకవార మిరువురఁ గోరుటచే నమ్మంత్రరాజంబు కుపితం బయ్యె" నని వచియింపఁ, దిరిగియు నుపదేశింపు మనుటయుఁ గుంతి "ఇట్టి యవివేకినుల కీమంత్రము మీఁదుగ" నని స్పష్టగాఁ జెప్పుటయు నతండు మిన్నకుండె. పదఁపడి యొక్కనాఁడు వసంతసమయమునఁ గుంతి సన్నిధిని లేకున్నయెడ—

వలదని మాటిమాటికి నివారితుఁడయ్యును గామబాణసం
చలితమనస్కుఁడై తపసిశాపము నెంచక మద్రరాట్సుతన్
గలిసి, గతాసుఁడై చనియెఁ; గాముకులై తగువారు చావునన్
దలఁప రటన్న వేఱొకవిధం బగుహాని దలంప నేర్తురే?

— (దుఃఖముతో) హా! సోదరా! కురుకులమునకు నన్నె తెచ్చి యింత స్వల్పవయస్సుననే యంతరించితివా?

దిశలు జయించినావు ఘనతేజుల రాజుల నెల్ల నింతలో
వశముగఁ జేసినావు బలవంతుల నెల్లను గుండె నీఱుగా
యశము గడించినా వకట! యమ్మునిశాపము చుట్టుముట్టి దు
ర్దశ ఘటియించెనే? యిటకుఁ దమ్ముఁడ! మమ్మిఁకఁ జూడరావుగా?

అయ్యో! సోదర! నీవు నాఁడు "తపస్వి నైతి" నని తెల్పుచు నను చరునిచే నంపిన నమస్కారమే మాకెల్లరకును తుదినమస్కారమా? నీ వంటి భక్తిగల సోదరుఁ డెన్ని జన్మము లెత్తినను దటస్థింపఁడుగదా!

క. నేనంధుఁడ నయ్యును నీ
చే నెల్లజగమ్ము నాకుఁ జేతికి వచ్చెన్
మానించి రెల్లనృపు లీ
పై నా కొక్కరుఁడుఁ గూడఁ బలుకఁడు సుమ్మీ!

విదు— అన్నయ్యా! ఆయన శాస్త్రమునుబట్టి కదా చెప్పినాఁడు. అది యొకప్పుడు నిజమైనను మఱొకప్పు డసత్యమును గావచ్చును. వృథాగా

నెందులకుఁ జింతించెదవు ? మనచే నంపఁబడిన యనుచరుఁడు వచ్చు దనుక ధైర్య మవలంబింపుము.

భీష్ము— కుమారా ! ఒక్కచో నిక్కమేయయినను విచారము తగదు. ఊఁఆ. డిల్లుము (సిద్ధాంతిదిక్కయి) పదఁపడి సంగతి సెలవిండు.

సిద్ధాం— ఇఁకఁ జెప్పఁదగిన దేమున్నది, ఇట్లతండు గతాసుండగుటయు.

తే. గీ. చెట్టువడినంతఁ జెట్టును జుట్టుకొన్న
తీవయునుబోలె నపుడు మాద్రీసుమాంగి
యానృపాలునిపైఁబడి యడల సాగెఁ
గాంతలకు నింతకన్న దుఃఖంబు కలదె ?

తే. గీ. కుంతియును నట్లొనర్చెఁ దత్సంతతియును
గరము దుఃఖించె మునివరు లరుగుదెంచి
వారి వారించి పాండుభూపతికి నుత్త
రక్రియలు దీర్చి రంత విధిక్రమమున.

మాద్రి, తనకతమున భర్తమృతిచెందె నను విచారముతోఁ బుత్రులఁ గుంతి కప్పగించి యచ్చటిమునిజనులు పలదని యెన్నివిధములఁ జెప్పి నను వినక సహగమనం బొనర్చె. నేఁటి కీసంగతి జరిగి పదియేడు దినము లైనది. ఇప్పుడో యిఁకనో ఋషివరులు గొందఱు పాండుపుత్రులను గుంతిని వెంటఁ బెట్టుకొని యిక్కడికే వచ్చుచున్నట్లు పొడకట్టినది. ఇది శాస్త్రము ననుసరించి నా వచించుట. ఆ యా గ్రహము లన్నియు మీ యెడలఁ గృపగల్గి మీకు సమస్తమంగళములను జేకూర్తురుగాక !

ధృత— మహాత్మా! ఇన్ని సంగతులు తెలిసిన మీకిది గోచరమగుట యొక కష్టము గాదు. కాన నడుగుచున్నాఁడను. మాతమ్ముని కొమరుల కించు మించుగ నిప్పు డెంత వయస్సుండునో ?

సిద్ధాం— (లెక్కించి) రాజా ! ఇంచుమించేల? సరిగా నేచెప్పెద నవధరింపుము.

తే. గీ. పదియునాలేండ్లు ధర్మసంభవునివయసు
అంతకొకయేడు తక్కు పయ్యానిలజునకు
ఇంద్రసుతునకుఁ బదునాలుగేండ్లునిండెఁ
గవలకుఁ ద్రయోదశాబ్దముల్ కౌరవేంద్ర !

ధృత— అట్లయిన భీముఁడును దుర్యోధనుఁడును సమానవయస్కులు.

సిద్ధాం— సమాన వయస్కులనఁగా నొకటేదినమున నుద్భవించినారని యర్థము చెప్పికొనవలెను.

ధృత— ఔరా ఈ సిద్ధాంతిపాండిత్యము ! గడియలతోడను నిమిషములతోడను 'తూచా' తప్పకుండఁ జెప్పుచున్నాఁడు. కానిమ్ము, ఇందు నిజమెంతో అబద్ధమెంతో యిప్పుడే రాఁబోవు ఋషులవలనఁ దెలిసికోఁదగు.

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి)

ప్రతీ— జయము జయము దేవా ! ఋషులు గొంద ఱొకవిధవాంగనయును నిరుపమానతేజస్కులగు నేవురుబాలురును వెంటఁజనుదేర వచ్చి ద్వారమున నున్నారు.

భీష్మ— (తనలో) ఆబాలకులు పాండవులు, ఆమెకుంతి, నిస్సంశయము. (ప్రకాశము) ప్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ— చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

(అంతఁ గుంతియుఁ బాండవులును ఋషులును బ్రవేశింతురు.)

విదు— (ఋషులతో) మహాత్ములారా ! ఆయాసనము లలంకరింపుఁడు

(ఋషులందఱును గూర్చుందురు.)

భీష్మ— (నమస్కరించి) మహామహులగు నో ఋషిపుంగవులారా ! భవద్దర్శనంబునఁ జేసి మా పురంబెల్లఁ బవిత్రమయ్యె. మారాజ్యమును మేమును మీయాధీనము. మీ రాకకుంగతమేమో ? యానతీయ వేఁడుచున్నాఁడను.

విదు— (తనలో) మనసిద్ధాంతి వచించినదంతయు నిశ్చయమే. తగిన ప్రవేశమున్నచో శాస్త్రము లెన్నఁడును నసత్యములు కావు.

ఋషి— (లేచి) రాజా !

ఉ. పౌరవవంశవర్ధనుఁడు పాండునృపాలుఁడు మా వనంబులో
ఘోరతపంబుఁజేసి తనకుఙ్ మృతికాలము రాఁగ మాద్రియుఙ్
దారను గూడి శాపముకతమ్మున స్వర్గ మలంకరించె న
వ్వీరునిపుత్రు లేవురును విశ్వజనీనకళాధురంధరుల్.

(ధృతరాష్ట్రాదులు కన్నీరునింతురు)

ఋషి— ఎందుకు విచారించెదరు ? అతనిం గూర్చి మీకన్న మాకు విచారింపవలసియున్నను, విచారించి చేయునది లేక దిగ్భ్రమింగితిమి.

తే. గీ. కొందఱకు నన్నఁగా మఱికొందఱకును
దమ్ముఁడుగ శిష్యభంగిఁగొందఱకు గురువు

ఛందమునఁ గొందఱకు నాతఁడందు మాకు
నరమర యొకించుకయు లేక యర్థిఁ బనిచె.

కుంతి— (తలవంచి కన్నీరు నించును)

భీష్మ— (తనలో) వీరు దేవప్రసాదమ్మునఁ గలిగినసంగతి యథార్థమే. అయినను లోకారాధనమునకై యీఋషులతోఁ గొంత ప్రసంగింపకయున్న యీపసిబాలురను గైకొనుట యంత మంచిపని గాదు. (ప్రకాశము) స్వామీ! మాకీ సందియముం దీర్పుఁడు. మాపాండురాజునకు ముని శాపంబు తటస్థించెఁ గదా! ఈసంతాన మెట్లు సంభవించినది?

ఋషి— మీరిట్లు సంశయింతురని యోజించియే కదా మేమందఱమును నిచ్చోటకు రావలసివచ్చినది. ఒక్కనాఁడు మే మెల్లరమును గలసి బ్రహ్మలోకమ్మున జరుగుసభకుఁ బోవుచుండ మాతోడ నీరాజును గొంతదూరము వచ్చి రాఁజాలక నుమ్మలించి, "నే ననపత్యుఁడ నగుటచేఁ గాఁబోలు నా కీమార్గమ్ము దుర్గమమ్ముగా నున్నది. 'అపుత్రస్య గతి ర్నాస్తి స్వర్గో నైవచ నైవచ' అని మీవంటి పెద్దలు చెప్పుదురు గదా" యని వగచుచుండ, మే మాతని యెడ సస్నేహులమై దివ్యదృష్టిం గాంచి "రాజా! యెందుకు విచారించెదవు? నీకు దేవదత్తంబగు సంతానంబు గలుగంగల దని యున్న"దని చెప్పితిమి. పిదపఁ బడి యీమహారాజు భార్యతో నాలోచింపఁ దనకు దుర్వాసుం డిచ్చిన మంత్రంబుం దలంచి యీమె మూఁగురు కొమరులం గనియె. ఆమంత్రబలముననే యీ యిరువురను మద్రరాజపుత్రి ప్రసవించె. వీరలకు జాతకర్మము మొదలు నామకరణము వఱకును మావలననే యయ్యానఘుండు జరిగించె. (చేర్చఁగాఁ జూపుచు)

ఉ. ఆతఁడు ధర్మరాజు యము నంశమునన్ జనియించినాఁడు సు
ఖ్యాతగుణాకరుండు త్రిజగమ్ముల నీతనికీడు నెందు నిం
కీతనితోడఁ దుల్యుఁడు మఱెందు జనింపఁడు వాస్తవమ్ము; నీ
రీతని చేఁ దరింతు రిది యేను తపంబునఁ జేసి తెల్పితిన్.

ఉ. భీముఁ డితండు లోకములు మెచ్చన నొక్కట నెత్తిపుచ్చునన్
వే మడియించు నయ్యనిలవీర్యసముద్భవుఁ డొక్కనాఁ డితం
డీమె కరంబునుండి పడి యెత్తగు గ్రావము నుగ్గుఁజేసినాఁ
డా మెయిఁ బాలు ద్రావునపు; డచ్చెరువంది మునీంద్రసంఘముల్

మ. అతఁడే యర్జునుఁ డక్కుమారుజనకుం డాఖండలుం డింక నీ
క్షితియం దొక్కటఁ గాదు వీని కెచటం జేటొప్పదు వాటిల్ల దు
న్నతమౌ చాపము చూచినంతన రిపుల్ నష్టాసులై కేలు మో
డ్తు రి వీరుపరాక్రమమ్మునకు నీడున్ జెప్పఁగా శక్యమే?

చ. నకులుఁ డితండు వీనిదగు నామము విన్న రిపుల్ హతాశులై
తికమక గాంత్రు; వాఁడె సహదేవుఁడు తగ్గఁడొకింతయేని య
స్త్రకు నోకటన్, గవల్ కడుఁ గనందగు వీరలసొంపు దస్రపు
త్రకులు గుణాకరుల్ గడుఁదిరంబగు వీరియశంబు దిక్కులన్.

మీ కింకను బ్రమాణాపేక్ష కలదేని యద్దేవతలే సాక్ష్యమిత్తురుగాక !

(ఆకాశమువంకఁ జూచును)

(తెరలో)

చ. అగునది నిక్కువంబు ఋషు లాడుదురయ్య యసత్య మెల్లరున్
గగనమువంకఁ గన్గొనుఁడు కాలుఁడ నే ననిలుం డితండు దే
వగణవిభుండతండు సురవైద్యులు వీరు మునీంద్రు మంత్రమున్
మగువలు మమ్ముఁగూర్చి మననం బొనరింప జనించి రీసుతుల్.

(అందఱును ఆశ్చర్యముతో నాకసమువంకఁ జూచుచు నాకర్ణింతురు)

ఋషి — (భీష్మాదులదిక్కై) ఇంతకన్నను మీకు మే మొనరింపఁ దగు ప్రియ మేమి ? అయిన నిట్లగుఁగాక.

(భరతవాక్యము)

మ. కలుగుంగాక ! యశమ్మునం బ్రజలకుం గాఢానురాగంబు భా
సిలెడుంగాక ! సుఖమ్ము లెల్లరకు సుశ్రీ యెల్ల దేశమ్ములన్
నెలయుంగాక ! యపాత్రులైన కుకవుల్ వేవే పరాభూతులై
తలవంపున్ గయికొందురుగాక ! ఋతమే దైవాఱుఁగా కెల్లెడన్.

మఱియును.

ఆ. వె. పక్షపాతులైన కుక్షింభరుల యుచ్చ
యోగ మడఁగుఁగాక యోగ్యులైన
కవుల వాక్కులందుఁ గాళీమహాదేవి
నిలుచుఁగాక నిజమె గెలుచుఁగాక.

గద్య.

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకళానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే
రచియింపఁ బడిన పాండవ జననమ్మున
సప్తమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

శ్రీ

పాండవప్రవాసము

ఇందు వచ్చు పాత్రములు.

1. వ యంకము.

1 ద్రోణుఁడు
2 పంచపాండవులు
3 ద్రుపదుఁడు

2. వ యంకము.

1 బ్రాహ్మణదంపతులు
2 కుంతీదేవి
3 భీముఁడు
4 బకుఁడు
5 హిడింబ

3. వ అంకము.

1 భటుఁడు
2 ద్రుపదుఁడు
3 పురోహితుఁడు
4 ధృష్టద్యుమ్నుఁడు
5 దుర్యోధనుఁడు
6 దుశ్శాసనుఁడు
7 కర్ణుఁడు
8 శ్రీకృష్ణుఁడు
9 బలరాముఁడు
10 ద్రౌపది
11 పంచపాండవులు
12 కుంతి

4. వ అంకము.

1 విదురుఁడు
2 పంచపాండవులు
3 ధృతరాష్ట్రుఁడు
4 భీష్ముఁడు
5 ద్రోణుఁడు
6 దుర్యోధనుఁడు
7 దుశ్శాసనుఁడు
8 శకుని
9 కర్ణుఁడు
10 వికర్ణుఁడు
11 ప్రాతిగామి
12 ద్రౌపది

5. వ యంకము.

1 అర్జునుఁడు
2 ఊర్వశి
3 దాసి
4 ఇంద్రుఁడు

6. వ అంకము.

1 ధౌమ్యులు
2 ద్రౌపది
3 సైంధవుఁడు
4 పంచపాండవులు
5 దాసి

7. వ అంకము.

1 గాయకుఁడు
2 సైరంధ్రి
3 ఉత్తర
4 బృహన్నల
5 ఉత్తరుఁడు
6 గోపాలకుఁడు
7 భీష్ముఁడు
8 ద్రోణుఁడు
9 కృపుఁడు
10 అశ్వత్థామ
11 కర్ణుఁడు
12 దుర్యోధనుఁడు

8. వ అంకము.

1 పంచపాండవులు
2 ఉత్తరుఁడు
3 విరటుఁడు
4 రాయబారి
5 సైరంధ్రి

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః.

పాండవప్రవాసము

ప్రథమాంకము.

చ. జయమొదియిచ్చు నెయ్యది యశంబిడు నేది సుఖంబొసంగు న
న్వయ మభివృద్ధి జెందుటకునై మతి యెద్దినిదాన మేది దా
నయ మొనగూర్చుఁ బాఠకుల కట్లన శ్రోతలకుం బ్రశస్తమ
ద్వయ మలభారతం బొసఁగుఁ బంచమవేదము మీ కభీష్టముల్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్ర— బావా! ఇటురమ్ము.

(మారిషుఁడు ప్రవేశించి)

మారి— ఇదె వచ్చితిని.

సూత్ర— మొన్నటి వ్యాసపూర్ణిమనాఁడు మన మొనరించిన పూజాపురస్కారములకు నలరి భారతగురువుగారు మనకిడిన యాశీర్వచనమును నీవును వింటివిగా?

మారి— వినకేమి? "పాండుపుత్రులంబోలె మీరును దుర్జయులై నెగడుదురుగాక" యని ప్రీతిపూర్వకముగ నాశీర్వదించిరి.

సూత్ర— తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన పాండవ ప్రవాసముం బ్రదర్శింపనెంచిన మన కీనాఁడు వారి యాశీర్బలమున నెందును గొదువరానేరదు. కావునఁ బాత్రముల నాయత్తపఱుపుము.

మారి— చిత్తము.

(నిష్క్రమించును)

సూత్ర— పుణ్యమూర్తులగు నో సభాస్తారులారా!

క. ద్రోణాచార్యుల కెనయగు
జాణఁడు మద్గురువరేణ్యు స్మరియించి కడుఁన్
నాణెముగ నతనిశిష్యుల
పోణిమి మీకిపుడు దృశ్యముగ నొనరింతున్.

(నిష్క్రమించును)

ప్రస్తావన.

(అంతట ద్రోణుఁడును బాండవులును బ్రవేశింతురు)

ధర్మ— చిత్తము. తరువాతి సంగతి సెలవిండు.

ద్రోణు— అట్లిరువురమును నగ్నివేశునొద్ద సహాధ్యాయులమై చదువుచు నీర క్షీరంబులంబోలె మెలంగుచుండ నొక్కనాఁడు ద్రుపదుండు నన్నుం జూచి,

గీ. "ఏను బాంచాలదేశము నేలునప్పు
డయ్యెడకు నేగుదెంచి మీరంద యుండి
నన్నునుంబోలె రాజ్యంపు మన్ననలను
నొంది నాకుఁ గృతార్థత నొసఁగవలయు."

అని ప్రార్థించెను.

భీము— అది యుచితమే కదా!

గీ. పుడమి వేలుపులే కడుఁ బూజ్యతములు
దానిలో మీ:రనంగ మహానుభావు
లదియు నట్లుండ సహపాఠు లధికమిత్రు
లట్టి మిమ్ముఁ బూజించుటకన్నఁ గలదె?

తరువాతి సంగతి సెలవిండు.

ద్రోణు— పదంపడి కొంతకాలమునకు నేను విద్యాసమాప్తిం బొనరించి వివాహంబు చేసికొని పుత్రవంతుండనై ధనార్జనంబునకై పరశురాము నికటమ్మున కరుగుటయు నయ్యనఘుండు.

క. "ధనమెల్లఁ బంచియిచ్చితి
ననఘులకున్ యాచకులకు నవనీతల మె
ల్లను గశ్యపున కొసంగితి
నను నేటికిఁ జూడ వచ్చినాఁడవు చెపుమా?

కానిమ్ము. మించినదానికేమి ? నా శరీరంబును వస్త్రమ్ములును నిప్పటికి నిలిచి యున్నయవి. ఇందు నీ కెయ్యదివలయు నదియ పరిగ్రహింపు'' మనవుఁడు సంతసించి 'శస్త్రాస్త్రమ్ము లయ్యనఘునివలనఁ బరిగ్రహించి బాల్యమిత్రుండగు ద్రుపదుని పాలికిం బోయితి.

అర్జు— (తనలో) ఓహో ! ఇయ్యనఘుఁ డొక్కచోటనే విద్య నభ్యసింపలేదు· తాతంబోలె భార్గవునకుఁగూడ శుశ్రూష యొనర్చి కొన్ని విశేషములు గ్రహించియున్నాఁడు. (ప్రకాశము) చిత్తము. తరువాత ద్రుపదుండు కండకావరమున మిమ్ము నెఱుఁగక నికృష్టరాజోచితం బగు ధనమత్తత గనఁజేసెను గాఁబోలును.

ద్రోణు— అంతమాత్రముతోఁ జాలించిన నా కింత పట్టుదలయే లేకుండును.

నకు— గురువర్యా ! ఇఁక నేమిచేసెను ?

ద్రోణు— నన్నుఁ జూచి యెకసక్కెముగా,

గీ. "ఏను మూర్ధాభిషిక్తుండ నీవు పేద
బాఁపనయ్యవు మనకెట్లు పరఁగు మైత్రి ?
సరిసరే ! పొమ్ము పొమ్ము యాచకుల లక్ష
ణంబు గనఁజేసితివి నీగుణంబు దెలిసె''

అని నన్నవమానించెను.

సహ— (కోపముతో)

చ. ఇరువుర క్షేమ నన్న లోక యిర్వురు నల్వుర మేకమై సురా
సురు లని నడ్డమైన నఁశూలి సహాయుఁడు గాఁగ వచ్చినన్
దురమున నేడ్తెఱన్ ద్రుపదు దోర్బలమున్ హరియించి తెచ్చి యో
గురువర ! మీకు దక్షిణగఁ గొంకక యిచ్చెద మింతయేటికిన్.

ధర్మ— గురువర్యా ! ఇంతకుమున్న ధార్తరాష్ట్రులు యుద్ధసన్నద్ధులై యరిగిరి గదా ! వారల కతండు సాధ్యుండు గాకయుండునా ?

ద్రోణు— ధర్మనందనా !

చ. ద్రుపదుఁ డయోనిసంభవుఁడు దోర్బలమందున నాకు లోచ్చు గాఁ
డపరిమితాస్త్రశస్త్రనిచయమ్ములఁ బెద్దయు నాటితేఱిన
ట్టి పరమశూరుఁ డాతని కడింది మగంటిమి కెవ్వరడ్డు ? భూ
మిప ! మనయర్జునుం డతని మించుఁ దదన్యుల కాతఁ డోపఁడే !

అర్జు— (సంతోషముతో) దేశికేంద్రా !

చ. కవలిరుప్రక్కలన్ నడవఁగాఁ బవనాత్మజుఁ డగ్రమందు నె
క్కువ రథసమ్మునన్ రిపులఁ గూల్పఁగ నేను రథమ్ము నెక్కి యా
హవమునఁ బార్షతుం గదిసి ప్రాణముతోడన పట్టితెచ్చి మీ
కవమతిఁ జేసినట్టి ఫలమందఁగ దక్షిణగా నొసంగెదన్.

ధర్మ— అర్జునా !

మ. ధనమున్ రాజ్యము నెందుకిచ్చెఁ దనకున్ దైవంబు? పూజ్యుల్ తపో
ధనులు న్మాన్యులు నైన యాచకులకున్ దారిద్ర్యబాధానిరం
జనులౌ పంగులు నంధులౌ జనులకున్ సంరక్షణ ల్సేయు నం
చున కాదే? యొకపొట్ట కేమిటికి నిచ్చు న్మేటిసామ్రాజ్యమున్.
కావున నతం డవశ్యమును దండ్యుం డగుట నట్లొనరింతువుగాక.

భీము— అన్నా! తక్కినవారిమా టెట్లులైనను,

క. పిననాఁటనుండియును నొ
క్క నిమేషము పాయ కొక్క కాయంబై యుం
డిన మిత్రుఁ బాత్రు నిటుచే
సిన దుర్మార్గునికి నింక సిరి యెటు నిలుచున్?

నకు— గురువరా! నాకుఁ దెలియమి నడుగుచున్నాఁడను క్షమించి యీసంది
యముం దీర్పుము.

మ. బకముం బోలె స్వకుక్షిరక్షణకునై ప్రాజ్యంబు రాజ్యంబుపూ
ను కఠోరాత్మకునిన్ గృతఘ్ను జడునిన్ దుశ్శీలు దుశ్శ్రీకుఁ జం
పక "ప్రాణంబులతోడఁ దె" మ్మనుచుఁ బంపం బాడియౌ? వీఁడు భూ
మికి భారం బగుఁగాదె? యెందుకొ యకో మీరిట్లు భాషించుటల్?

ద్రోణు— నాయనా! ఇతఁ డిప్పు డెట్టివాఁడైనను గ్రమముగాఁ గష్టసుఖము
లొంటఁబట్టి పిదప లోకోపకారి కావచ్చును. కావున మన మితనిం జంపఁ
దగదు. "లేని దాతకన్న నున్న లోభి మేలుఁ" గని కదా? పెద్దలు
సెప్పుదురు.

అర్జు— గురువరా! ఇఁక నాలస్య మెందులకు? పోవుదము పదుండు. (అంద
ఱును బరిక్రమింతురు.)

భీము— (దృష్టినిగిడ్చి) అదిగో కాంపిల్యనగరము. కౌరవసైన్య మెల్ల ద్రుపదుని
ధాటికి నోడి యెట్లు వెనుకకు వచ్చుచున్నదో!

ప్రథమాంకము

అర్జు— (ద్రోణధర్మజులకు నమస్కరించి) మీరు సమీపమ్మున నె యుండి చూచుచుండుఁడు; మేము నల్వురమును జని,

క. మహాత్ముఁడైన ద్రుపదుని
నేత్తెఱఁగున నేని బట్టి యిప్పుడ యిటకున్
దెత్తుము తెచ్చినపై మీ
చిత్తం బెటువచ్చు నట్లు సేయఁగవచ్చున్.

(నలువురు నిష్క్రమింతురు.)

ధర్మ— మహాత్మా! ద్రుపదుం డయోనిజుం డని తా ము నుడివితిరిగదా, యెట్టిది యది?

ద్రోణు— మున్నితనితండ్రియగు పృషతుండు తపంబొనర్చుతఱి నొక్కనాఁ డన్నికటమ్మున మేనక యను నచ్చర కుసుమాపచయంబు సలుపుచున్న నద్దానిం గాంచి పరవశుం డగుటయు, నతనికి ధైర్యంబు నిలువదయ్యె. అమోఘవీర్యుం డగు నతని తేజం బిట్లు పరిణమించె.

ధర్మ—(దృష్టినిగిడ్చి) అదిగో! సమర మెట్లు ప్రవర్తిల్లుచున్నదో చిత్తగింపుఁడు.

ద్రోణు— (చూచి) వత్సా! నేను ద్రుపదునిం గూర్చి యేమి చెప్పితిని?

చ. అతఁ డెటువంటివారలను నాహవమందున లెక్క సేయఁ డ
ప్రతిహతవిక్రముండు మనపార్థుపయిన్ నిగిడించుచున్న యా
శితశరవర్షమే యతనిచేవ వచించెడు నైననేమి? ని
ర్జితు నొనరించి తెచ్చె మనకీర్తి యకుంఠిత విక్రమమ్మునన్.

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము.)

ధర్మ— (విని) గురువరా! ఏమి యీ హాహారవ మింత విపరీతముగా వినవచ్చుచున్నది?

ద్రోణు— హాహారవమున కేమున్నది? ద్రుపదుని యరదముపైకి సింగంబువలె లంఘించి మనయర్జునుం డతని నొడిసి పట్టి తన యరదమునకుఁ గట్టుచున్నాఁడు.

ధర్మ— (చూచి) అతిశీఘ్రముగ మనమ్మున నిచ్చటికే తీసికొనివచ్చుచున్నాఁడు.

(అంత ద్రుపదసహితముగా నర్జునుఁడు ప్రవేశించును.)

అర్జు— (నమస్కరించి) గురువరా! ఇదిగో దక్షిణ, పరిగ్రహించి యాశీర్వదింపుఁడు.

ద్రోణు— (ద్రుపదుంజూచి ఎకసక్కెముగా)

ఆ. వె. పేదపాఱుఁ డెవఁడొ పెద్దరాజెవ్వఁడో,
యిప్పుడైన నీకు నెఱుకపడెనె?
రాజ్య మేలు టుడిగి రాఁజన్నె
రిక్తుల మైన మమ్ముఁ జూడ నో నరేంద్ర?

ద్రుప— (తలపంచుకొని యూరకుండును)

ద్రోణు— అర్జునా! ఇతని కీబంధనములు విప్పుము.

అర్జు— చిత్తము. (అట్లొనరించును)

ద్రోణు— ఓయి! పాంచాలభూపాల!

క. నినుఁ జంటిపిల్లనికి గో
వు నొసంగెద పంచుఁ జూడఁబూనితి నీదౌ
ధనగర్వము నా కియ్యెడ
నొనరించె నఖండమైనయోగము కంటే.

సమస్తధర్మవేదియు నఖండ ప్రజ్ఞాధురంధరుండును రాజకులైకభూషణుండును నగు భీష్ముండున్నవాఁడని యెఱింగియు నిన్నుం జూడవచ్చుట నాతప్పిదమేకాని నీతప్పిద మిందు లేశమును లేదు. ఇఁక నీయిచ్చం జనుము.

ద్రుప— (తనలో) అన్నా? బ్రాహ్మణప్రభావ మెంతదుర్జయ మైనది! వీని కిట్టి శక్తి తపంబు వలనఁగదా గలిగె! నేనును నట్టితపం బొనరించి యెట్టి లేని యితని జయించి యీయపమానముం బాపుకొందుఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— గురువరా!

తే. గీ. కష్టపడి కట్టి తెప్పించి కడకునింత
నైళమే యీతనిని విడుపంగవలెనె?
వృద్ధరాజులకేని జూపింపవలదె?
యింతమెత్తని హృదయ మే నెందుఁజూడ.

ద్రోణు— తండ్రీ ధర్మనందన!

క. అవనీసురులకుఁ గోపము
దవులంగాఁజన దొకంటఁ దవిలిన నొకజా
మవధిగఁ బోవలె నటుగా
కవివేకపుఁగోప మొందు నతఁ డంత్యజుఁడౌ.

అర్జు— అదిగో, అన్నయును, గవలును, మనసైన్యమ్ములును నిటువచ్చుచున్నవి. ఇఁక మనము గూడ వారిం గలసికొని పురమ్మున కరుగుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవ ప్రవాసమ్మునఁ బ్రథమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

ద్వితీయాంకము.

(అంత నిర్వురు బ్రాహ్మణ దంపతులు ప్రవేశింతురు)

భార్య— నాథా! నేనుండఁగా మీ రా యసురుని కాహారంబగుట న్యాయము కాదు. అందులకై నే నరిగెద. నా మనవి విని న న్ననుగ్రహింపుఁడు.

భర్త— (విచారముతో)

తే. గీ. అగ్ని సాక్షిగఁ బెండిలి యైనయట్టి
పరమ సాధ్విని సంతానవతిని నిన్ను
నసుర కాహారముగఁ బంపి యవుల నరక
మనుభవించుటకన్న నియ్యెదియ మేలు.

భార్య— నాథా! మీ రట్లు సంశయింపవలదు. భార్య సంతానార్థముగా నేర్పడినది. అట్టిఫలము నావలన నిదివఱకే కలిగినద్ది. నన్ను వానికై యర్పించి కొమరునిం గొమార్తెను రక్షించుకొనుఁడు.

భర్త— అకటా! నే నీ పలుకులు వినఁజాలను. ఓహో, దైవమా!

గీ. నరుల భక్షించునట్టి దుర్ణయు హిడింబు
సమయఁగాఁ జేసెనఁటకదా శౌర్యధుర్యుఁ
డెవ్వరో యెక్కుడుండు లోకైకవీరుఁ
డతని నివ్వానిఁజంప నీ వనుపరాదె?

భార్య— ఆహా! ఆ మహానుభావునిఁ గన్నతల్లి యెంత పుణ్యాత్మురాలో కదా ఎల్లకాలమును నాపె కడుపు చల్లనై వర్ధిల్లుఁగాక.

(బ్రాహ్మణ స్త్రీ వేషముతోఁ గుంతి ప్రవేశించును)

కుంతి— అమ్మా! మీ రెందులకో యిట్లు విచారించుచున్నారు? వినఁగా వినఁగా మీ యాపద తెలుంగు నాకు స్పష్టపడినది. మీ దంపతులుగాని

అర్జు— అదిగో, అన్నయును, గవలును, మనసైన్యమ్ములును నిటువచ్చుచున్నవి. ఇఁక మనము గూడ వారిం గలసికొని పురమ్మున కరుగుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.—

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవ ప్రవాసమ్మునఁ బ్రథమాంకము.

నీ కాదు బికిరపుం గూ
డీ కాసంతయును, నెట్టు లీదిన మేగుఁ ?

ఏమో ? యీదిన మెక్కడికేగినను లే దనువారే కాని మాధుకరము నైచువారే అరుదు. లాక్షాగృహంబు వెలువడి వచ్చినయది మొదలు నాకుఁ గడుపునిండ నన్నమే లేదు. అక్కడికిని దల్లి మే మేగురమును దెచ్చిన యన్నమును నేకరాశిఁజేసి యందు సగపాలు నాకుఁ బ్రత్యేకము గుడుపఁ బెట్టుచుండును. ఛీ! ఈ దరిద్రపు వృత్తికన్న నధమవృత్తి వేఱొండు లేదు. (కోపముతోఁ బ్రకాశము) ఔరా! యంధరాజా! కేవలాంధుఁ డవే కాక దుర్గుణాంధుండవు గూడ నైతివిగా!

ఉ. కూళతనమ్మునం గొడుకు కోరెడికోర్కకు సమ్మతించి భూ
పాలుని ధర్మనందను నుపాయముమైఁ బురి వెళ్ళఁ గొట్టియున్
జాలక లక్కయింట నిడి చంపఁగ నగ్గి దగిల్చితే? కటా!
జాలి యొకింత లేదె? నరజన్మము నెత్తవె? గొడ్డువాఁడవే?

కుంతి— (సమీపించి తనలో) ఏమో యీవేళ నితఁడు కడుఁ గోపముగ నున్నవాఁడు. ఓహో! ఇదియా హేతువు? ఈనాఁడు జోలి బొత్తుగా నిండలేదు. అక్కటా! దైవమా! రాజాధిరాజగు పాండునృపాలుని పుత్రుల కెట్టియవస్థ కల్పించితివి? (ప్రకాశము) తండ్రీ! ఎందుకోయి, ఆవృద్ధ రాజు నట్లు నిందించుచుంటివి? ఇది యంతయు నాజన్మక్రూరుఁడగు నా దుర్యోధనుని దుర్మంత్రమే కాని మఱియొకటి కాదు. నీ యన్నను యువరాజుఁగాఁ జేయుటకు సహింపక, కొడుకు సారెసారెకుఁ దనయొద్ద కరుదెంచి విచారింపఁగాఁ దన యావచ్ఛక్తిని జెప్పి చూచి తుదకు మనకు వారణావతము నివాసముగా నేర్పఱచెను. ఆపై జరిగిన లాక్షాగృహదాహప్రయత్న మతఁడు లేశమును నెఱుఁగఁడు. ఇది యంతయు సుయోధనుని పన్నుగడ. ఇంతకు విదురుఁడని యొక మహాత్ముం డుండుటంబట్టి గాని మనమా పురంజనుని మాయలోఁ బడి మ్రగ్గినవారమే. పోనిమ్ము తండ్రీ! ఇఁక వారలం దలఁపకుము. మనకు మంచిదినములు రానున్నవని వ్యాసులవారు చెప్పుట వింటివి కదా?

భీము— అమ్మా! నాఁడు నేనొక్కపని చేయవలసినది సుమీ!

మ. కలియం గట్టి సుయోధనాదిశతముం గాలాంతకుండో యనం
బలిమి న్నెత్తినిఁ బెట్టి తెచ్చి జతుసద్మంబందు మున్నగ్ని సం
ధిలఁగాఁజేసి యొకొక్కనిం గ్రమముగా దీపించువావహ్నికిన్
బలిగా నిచ్చినచో ననున్ జగము సేబా సంచు శ్లాఘింపదే.

కుంతి— తండ్రీ! శాంతింపుము. ఎన్నఁటికేని యా సుయోధనునికి మంచిబుద్ధి కలుగకపోవునా? కలిగినచో మీరునుమీరు నేకముగా నుండకపోదురా?

భీము— తల్లీ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు?

ఉ. పుట్టినబుద్ధి నానికిఁకఁ బుల్లలతోడనె కాని పోదు నీ
చెట్టి యమాయకత్వ మొకో? యించుకయేని యెఱుంగ వక్కటా!
పెట్టఁగఁజేయఁడే విషము పెద్దనదిం బడఁద్రోయఁ జేయఁడే
బెట్టిదుఁడై విషాహులను బెట్టి ననుం గఱపింపఁ జేయఁడే?

కుంతి— తండ్రీ! పడ్డవా రెప్పుడును జెడ్డవారలుకారు. సారెసారెకు నదియే తలపోయకుము. ఈమాట వినుము. మనవలన మనయింటి గృహస్థుని కొకయుపకారము కావలసియున్నదఁటోయి.

భీము— (ఆదరముతో) అది యెట్టిది యైనను దప్పక చేయవలసినదే.

క. మనకుఁ దమయిల్లు వాస
మ్మున కిడి బందుగులకన్న మోమోటమునం
జన వొసఁగినట్టి యిప్పా
వనునిఋణము దీర్చుకంటె భాగ్యముకలదే?

అదియేదో చెప్పుము.

కుంతి— నీవు కడు నాఁకొని యున్నవాఁడవు లోనికిరమ్ము. భోజన మైన పిమ్మటఁ దెల్పెదను.

భీము— తల్లీ! యేమట్లంటివి? బ్రాహ్మణకార్యముకన్న నాకు భోజన మెక్కుడా? (స్మృతినభినయించి) ఈ పట్టణములోని జనులనందఱిని బకాసురుం డను నొక్క ముక్కడిరక్కసుండు బాధించుచున్నవాఁడని వింటిని. వాని బాధ వీరి కేమైనఁ దటస్థింప లేదు కద! అట్లే యైనచో (కోపముతో)

మ. ఇపుడే పోయి మదాంధు నచ్చెనఁటి నాహీనుం దురాచారు న
చ్చపలుం గ్రూరు నరాశిఁ బట్టి త్రుటిలో సంగ్రామరంగంబున
న్విపులంగూల్చి "మహానుభావుఁ డెవఁ డీవిప్రార్భకుం" డంచు నా
యుపకారమ్మును వారు లెన్నుకొనఁగా నుత్సాహినై వచ్చెదన్.

కుంతి— తండ్రీ! వానినే నీవు వధింపవలసినది. వానినిమిత్తము పిండివంటలు మొదలైనవి లోన వండుచున్నారు. తృప్తిగా నవి భుజియించి మఱియుం బొమ్ము.

భీము — అట్లే యొనర్చెదను (కోపముతో) ఓరీ! ఏకచక్రపురసరోవరక్రూరబక!

ఉ. దేవుఁ డొసంగునంగములఁ దిర్విమెయిం బని చేసి చక్కఁగా
జీవనమున్ బొనర్పక కుచేష్టుఁడనై మదమెక్కి యూరకే
జీవుల బాధపెట్టెదవె? ఛీ! చెడుసోమరిపోఁత? నీ కిదే
చావు తటస్థమయ్యె నిఁక సాగవు నాయెడ నీప్రతాపముల్.

(అని తల్లితో నిష్క్రమించును)

(బకుఁడు ప్రవేశించును.)

బకుఁడు — (పరికించి) ఓహో! ఏమి యీనాఁడింత ప్రొద్దయినను నా కాహారము వచ్చినదికాదు? (కోపముతో) ఔరా? పౌరుల కింత యేమఱుపాటా? సరే వీరలనెల్ల నొక్కదినమే భక్షింతుఁగాక! -

తే. గీ. ఒక్కమానిసియును దున్నలొక్కరెండు
బండెఁడన్నము నాకొక్క పంటిక్రింది
కైన వచ్చునె? పోనిమ్మటంచునొప్పు
కొన్న నదిగూడఁ గ్రమముగా సున్నయయ్యె.

ఓరీ! ఏకచక్రపురవాసులారా!

శా. చేత న్గాకయె యింతస్వల్పమున కాసించె న్బకుం డంచు మీ
చేతమ్ముల్ దలపోయఁ బోలు నవురా! జీమూతసంఘాత ని
ర్ఘాతవ్రాతకఠోర నన్నెఱుఁగరే? కాలంబు దాపయ్యెనే?
గోతం గూలితి రేదురాత్ములఁడిటు మీకు న్గెనె దుర్లోభముల్?

ఔరా, విరుద్ధము! ఏమీ పొగరు? భ్రుకుటివిక్షేపమాత్రవిత్రస్తీకృతత్రియంబకుం డగు బకుండే మీయవమతికి భోజనమయ్యెఁగా! (యోజించి) ఈతప్పు నాకరుణది కాని మీదెకాదు.

ఉ. ఏడుచుచున్నవార లిటు లేకముఖంబుగ వచ్చియంచు మో
మోడి యనుగ్రహించు టదెయుం దొసఁగయ్యెనె? నేను నాఁకట
న్మాఁడుచునుండ మీరలు సమగ్రముగా భుజియించివచ్చి న
న్జూడఁగ వేడుకయ్యెనె? నృపాదనుఁ డీబకుఁ డం చెఱుంగరే?

ఇంతకు మీరేమిచేసెదరు! కలియుగం బాసన్నమవుటచే మీకిట్టి దుర్బుద్ధులు పుట్టుచున్నవి. కానిచో,

ఉ. ఎప్పటినుండి నాకు బలి యిట్లిడుచుండిరి నేఁడె పుట్టెనే?
తప్పునె యింతమాత్రమున, దానవజాతి యటన్న నింతగా
నెప్పుడు నెల్లిదం బగుట నిప్పటికే విన లేదు నేఁటికి
న్మప్పుడఁగూడి క్రొత్తలగు మున్నరికంబులు మీకుఁ జొప్పడెన్.

(చెవియొగ్గి) ఏదోధ్వని వినవచ్చుచున్నది (చూచి) బండివలెం బొడ కట్టుచున్నది. (కొంచెము నడచి) అవును నానిమిత్తమై వచ్చెడి యన్నపుంబండియే, కానిమ్ము నేఁడింతటితో శాంతింపను. ఈయాల స్యమునకుం దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసితీరెదను. (దృష్టినిగిడ్చి) ఏమిరా! బండి నక్కడనే నిల్పి యూరకున్నావు.? ఈయాలస్యమునకుఁ గార ణము నీవా? పురజనులా? (తనలో) వీఁడెవఁడో జెల్లము గొట్టిన రాతివలె నెందులకును సమాధానము చెప్పఁడు (కొండొక నడచి చూచి) కడుఁ బొగరుఁబోతుగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు! బండిలోఁ గూర్చుండి యందుఁగల భక్ష్యములన్నియుఁ దినుచున్నాఁడు. ఏమోకాని యీదిన మంతయు మార్పుగానే కన్పట్టుచున్నది. (ప్రకాశము) ఓరీ! తిండి పోతా! నన్నెఱుఁగుదువురా? నాకై తెచ్చిన పదార్థము లుచ్ఛిష్టములు చేయుచుంటివా? ఇదిగోఁ జచ్చితివి.

(తెరలో)

ఈపదార్థములు నేను దినుటవలన నీకొకనష్టములేదు. ఏమంటివా? నేనుఁగూడ నీ కాహారమగువాఁడనే కదా?

బకు— (తనలో) ఓహో! వీఁడెవఁడో పురజనుల ప్రేరణచే నాతోఁ బోర వచ్చినవాఁడు కాని నాకాహారార్థమై వచ్చినవాఁడు కాఁడు. అట్టివాఁడే కాకున్న నీధైర్య మెక్కడిది? ఏమీ ఈకంఠధ్వని కడు గంభీరముగా నున్నదే! కానీ వీనిం జంపలేకపోదునా? (ప్రకాశము) ఓరీ! కప టాత్మా! నీచందంబు నేను గుర్తించితిని. నీవు నన్ను జయింపవచ్చి తివిగా? అట్లయిన బండిదిగి యిటురమ్ము.

క. జీవమ్మును యమపురికిం
బోవెడలం గొట్టి దేహమును రక్తముతోఁ
బ్రేవులతో నిమిషములో
నావంతయు మిగులకుండ నాహారింతున్.

(భీముఁడు ప్రవేశించి)

భీము- తే. గీ. కొంగవలె దొంగతిండిని గోరనేల?
తులువ! జీవింపరాదె యేపలననైన?
బుద్ధిగలిగెద వేనియుఁ బొమ్ము విడుతుఁ
గానిచో నేఁడు బంపింతుఁ గాలుపురికి.

బక— ఓరీ! వదరుఁబోతా! "గుడ్డువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించిన" దన్నట్లు నాకు నీవు ధర్మపన్నములు గూడఁ జెప్పఁబూనితివిగా? అవును చెప్పకేమి?

ఉ. చూచినతోడనే కదిసి సున్నముగా నలఁగంగఁగొట్టి లో
నైచుట మానివందు కిటువచ్చుచునున్నవి చిల్కపల్కు లో
రీ! చిరకాలభుక్తమగు నీబలి మాన్పఁగ నీవకాదు కా
నీ చతురాననప్రముఖులేనియుఁ జాలుదురా? దురాత్మకా.

దీనికేమిగాని నిన్నుం జూచిన నాకుఁ బరమానందం బగుచున్నది- ఏమంటివా? నేను పుట్టి బుద్ధియెఱిఁగినది మొద లిప్పటి కీమాత్రము ధైర్యముగా నాతో మాటలాడినవానిఁ జూడలేదు. అందులకే నిన్నిం తవఱ కుపేక్షించితిని. ఇఁక నుపేక్షింపను.

భీము— ఓరీ! మూర్ఖాగ్రేసరుఁడా! ఈప్రగల్భముల కేమిగాని నేనొక్కటి చెప్పెద నాలింపుము.

ఉ. నీవలెనే పొగర్మిగిలి నిక్కి ననున్ జెనకంగ వచ్చె నాఁ
డా వనిలో హిడింబుఁ డనునామిషఖాది త్రుటిన్ వధించి దు
ర్భావుని వాని నయ్యమపురంబున కంపితి వానికన్ననుం
జేవఁగలాఁడవే? యతనిచెల్లెలి నేనియుఁ బోలనేర్తువే.

(అంత హిడింబ ప్రవేశించును.)

హిడిం— (నమస్కరించి) ఆర్యపుత్రా! జయము, జయము. ఇతఁడు మీ రంత చులకనగాఁ జూడఁదగినవాఁడు కాఁడు. మా యన్నయు, నితఁడును, వీనితమ్ముండు గిమ్మీరుండును, జరాసంధుఁడును, గీచకుఁడును, దుర్యోధన దుశ్శాసనాదులును, నించుమించుగ సమానులు. కాని యిందులో నొక్కఁ డెవ్వరిచే మృతినొందునో తక్కినవారందఱును నాయనచేతనే చత్తురని వినియుంటిని. కావున మీ కితఁడు సుకరముగనే జయింపఁ దగినవాఁడు కావచ్చును.

బక— ఓసీ! పరమదుర్మార్గురాలా! కామమోహితవై యన్నం జంపించి యీ నరాధముం గట్టికొని యంతం బోక వీనికి సంతతిం గూడఁ గని రాక్షసకులమున కపకీర్తి తెచ్చితివే. ఛీ! నీ మొగము చూడఁగూడదు దూరముగాఁబొమ్ము. నీవు చూచుచుండఁగనే నీ మగనిం జంపుదును. చూడుము. (భీమునివంకఁ దిరిగి) ఓరీ నరపశువా! హిడింబుం జంపితినని గర్వించుచుంటివిరా? అది నీ ప్రయోజకత్వముగాదు వినుము.

తే. గీ. తనదు చెల్లెలు నిన్నుఁ గోరినకతమున
దాని మే ల్మిక్కిలిగ నెదఁదలఁచు కతన
నిన్నుఁ జంపఁగ లేఁడాయె నీచ!
లేక యున్న నీవేడ? మా హిడింబన్న యేడ?

భీము— (తనలో) ఓహో! సమయమునకు నా ప్రియురాలు కూడ నాకు సహాయురాలుగ వచ్చినదే! (స్మృతినభినయించి) అవును, నాఁడు "నన్నెప్పుడు మీరు దలఁచిన నప్పుడే వత్తు" ననికదా? చెప్పినది. ఈమె యిట్లిదివరకనేక పర్యాయములువచ్చి యుపకారము చేసెను. (ప్రకాశముగా) దేవీ! నీవు కడు సత్యసంధురాలవు. నీవొనరించిన యుపకారమును మాతల్లి తలఁచుచుగఁ దలంచుచునే యుండును. నే నిద్దురాత్ముని వధియించుదనుక నీవిక్కడనేయుండి చూచుచుండుము.

బకు— (నవ్వి) ఓరీ! మానవాధమా! పట్టి చూచుటయే కాదురా! నీవంటి యసమర్థుఁడగు నరాధముఁడను గాకపోఁ బట్టిగాని లేనిచో నియ్యాది వధింపనే గలదురా.

ఉ. ఎందఱిఁ జంపె నీయతివ యెందఱిరక్తముగ్రోలె మున్ను దా
నెందఱిక్రొవ్వు మ్రింగె మఱి యెందఱిమాంసము లాహరించె నేఁ
డందఱు మాదృశుల్ శిరము లక్కట! యొక్కట వంచుకోఁగ ని
న్నుం దగు లొంది యన్వయమునున్ జెడఁగొట్టెను దానునున్ జెడెన్.

(హిడింబ దిక్కై) ఓసీ! తెలివి తక్కువదానా! జరిగినదేమో జరిగినది యిప్పుడేని నా మాటవిని బుద్ధితెచ్చుకొని వీనింజంపి నీయన్నకు వచ్చిన యపకీర్తిను బోఁగొట్టుకొనుము. నీకు వచ్చిన భయములేదు. నేను బైనుండి చూచుచుండెదను.

శా. వీనిం జంపిన "భర్తయెవ్వఁ" డనుచున్ వీక్షింపఁగాఁ బోకు మీ
వీ నీచున్ వరియించుచో మొదటితే ప్పీపాటికేనిన్ మృతుం
గా నుంకింపమి గొప్పత ప్పిటు మొదల్ గావింపు మాపైనినే
నే నిన్నున్ వరియింతు దానవకులం బేలింతు నీచేతనే.

భీము— (కోపముతో నొకచేత దవుడలును నొకచేతఁ గంఠమును నొక్కి) ఓరీ! వాచాటా? ఏమని పేలితివి? ఇదుగోఁ జచ్చితివిరా (గెంటుకొని పోవును.)

(తెరలో)

బకు— ఓరీ! నరాధమా! ఈగుద్దు కాచుకొనుము.

హిడిం— అక్కటా, నాథుని కెంతగుద్దు తగిలినది! (చూచి) అయ్యో! మూర్ఛిల్లినట్లున్నదే! (పరికించి) లేదు, లేచి యేమో అనుచున్నాఁడు. (తనలో)

తే. గీ. నీకును హిడింబునకుఁ గల నేర్పుతార
తమ్యముఁ జూడఁగా మదిఁదలఁచి యొక్క
గ్రుద్దు నవకాశమిచ్చితిఁ గ్రూర! నీచ!
యింకఁజూడుము నీబ్రతుకేమియగునొ?

హిడిం— మరల బకుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఓరీ! వాచాటా! వృథాగర్వాటోపా! క్రిందఁబడ్డను మీఁదివాఁడనే యనుచుంటివిగా? ఇదిగో, ఈసారి యీకాలితాఁకుతోఁ గూలెదవులే.

హిడిం— (సంతోషముతో) బలే! నాథా! మంచి పని చేయుచున్నావు. అట్లే రెండుకాళ్ళును బట్టుకొని త్రిప్పుచుఁ దీసుకొనిపోయి యా సాల వృక్షస్కంధమునఁ గొట్టి తల పగులం గొట్టుదువుగాక.

(తెరలో)

ఉ. కెవ్వన నేకచక్రపురి కేరి ముదంబుధి మున్గఁగాక దా
పవ్వల నున్న నీభటులు దైన్యము గొందురు గాక మీఁద నిం
కెవ్వఁడు నీపలెం జగము నేర్చక పోయెడుఁగాక యేదైనన్
ద్రెవ్వన తాటిపండుపలె నీతల ద్రెళ్ళెడుఁగాక త్రుళ్ళినన్.

హిడిం— (సంతోషముతో) ఔరా! దురాత్మా! నన్ననరానిమాటలనినందులకుం దగిన ఫలము నందితివి. ఇఁక నెంతసేపు భూమిపయిం బడి గింజుకొనెదవు. ఈపాటికిఁ జావుము. (తనలో) జయలక్ష్మీ పరిష్కృతుఁడగు నాథుని నికటమ్మునకుఁ జని స్వయంగ్రహాలింగనమ్మున సమ్మానించెదంగాక.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాండవ ప్రవాసమ్మున ద్వితీయాంకము.

(భటుఁడు ప్రవేశించును)

భటు.— (తనలో) నాకుఁ బ్రభువుగా రాజ్ఞయిచ్చినచొప్పున నాసనము లన్నియుఁ దారతమ్య వివక్షగా నలవరించితిని. మత్స్యయంత్రమిది వఱకే సంసిద్ధమై యున్నది. రాజకుమారు లందఱును వచ్చెడివేళ కావచ్చినది. కావునఁ ద్వరగాఁ బోయి యీయుదంతమును మహారాజు గారికి మనవిచేసిన వారే వచ్చి వీరల గౌరవింతురు.

(నిష్క్రమించును) (ఇది ప్రవేశకము)

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

తృతీయాంకము.

(అంత ద్రుపదుఁడు పురోహితునితోఁ బ్రవేశించును.)

ద్రుప.— గురువరా! ధ్రువముగాఁ బాండవులు కుశలముగా నున్నారనియే కదా, మీరు సెలవిచ్చితిరి?

పురో.— ఆ! ఇంకను సంశయము గూడనా? నేను జ్యోతిషముచేఁ జూచుటయేకాదు పిదపఁ గొందఱివలనఁగూడ నీసంగతిని వింటిని.

ద్రుప.— ఏమని వింటిరి?

పురో.— వినుటకేమున్నది? విదురుఁడు దుర్యోధనుని దురభిప్రాయ మెఱిఁగి రహస్యముగా నొక ఖనకునిబంపి యా లాక్షాగృహమ్మునఁ బాండవులకుఁ దక్క నితరుల కెఱుఁగరాకుండ నొక పెద్దబిలము త్రవ్వింపఁజేసె ననియు భీముఁడు, పురంజనుఁడింక నెప్పుడో నిప్పునంటింప వలెనని యనుకొనుచుండ ముందుగానే వానికిఁ దెలియకుండఁ దా నగ్గిదగిల్చి సోదరులను దల్లిని దీసికొని యాబిలము త్రోవను వెలువడియె ననియుఁ బురంజనుం

డును మఱియొక నిషాదవనితయును దానికొమరు లేగురును సందుంబడి చచ్చిరనియు వింటిని.

ద్రుప— కపటియగు పురంజనుని మాటకేమిగాని నిరపరాధులగు నిషాదులు చచ్చుట కడు శోచనీయము.

పురో— అదియును విచార్యముగాదు. ఆ నిషాది పాండవుల గుట్టును బురంజనునికిఁ దెల్పుచుఁ బుష్పఫలాదు లర్పించు మిషచేఁ గుంతీమహాదేవి యొద్దకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడి దుర్మార్గురాలు. నాఁటిరాత్రి మద్యపానవశమ్మున నాయింటి పంచంబడి సుతసహితముగా నిద్రించుటం జేసి మృతినందె.

ద్రుప— అట్లయిన నిదియును నిట్లు కాఁదగినదే! మహాత్మా! ఇంత విస్పష్టముగా మీకీ యుదంత మెటు తెలిసినది?

పురో— అఖిలము త్రవ్విన ఖనకునిభార్య పుట్టినిల్లును నా పెద్దకుమారుని యత్త వారియూరును నొకటే, చోటగుటచేఁ గ్రమముగ స్త్రీలవలన నియ్యది తెలిసినది. దానికిఁ దథ్యముగాఁ బ్రశ్నశాస్త్రముగూడ వారందఱు సుఖులైయున్నట్లు సూచించినది.

ద్రుప— పాపము! ధృతరాష్ట్రుఁడు వీరలకుఁ గ్రమముగాఁ బారలౌకికక్రియలు గూడ నెఱవేర్చినాడఁట సుఁడీ.

పురో— అవునట, ఆయనకేమి తెలియును? విదురుఁ డెఱిఁగియును జెప్పుటకు వలను పడమి నూరకొనియుండును. (యోజించి) పోనిండు దీనివలనఁ బాండవులకుఁ బీడాపరిహారము కావచ్చును.

ద్రుప— ఇంతకును నాదుర్యోధనుని యయోగ్యత కారణము. ఇప్పటికి వృద్ధరాజుమాత్రము తమ్ముని కొమరులయందుఁ దన కొమరులకన్నను నెక్కుడు దయ గలిగి యున్నాఁడనియే చెప్పికొందురు.

పురో— అదియును మనము నమ్మఁదగినది కాదు. (విని) అదిగో రాజకుమారాగమన సూచకమగు మంగళధ్వనులు వినవచ్చుచున్నవి. మనము వారల నెదుర్కొనవలయును.

(పరిక్రమింతురు)

(అంత దుర్యోధన దుశ్శాసనకర్ణులును కృష్ణబలరాములును బ్రవేశింతురు.)

పురో— అయ్యా! దయచేసి యీ యాసనముల నధిష్ఠింపుఁడు.

(అందఱును యథోచితంబుగాఁ గూర్చుందురు.)

ద్రుప— (దృష్టినిగిడ్చి) గురువర్యా! అరుగో, మఱికొందఱు రాజపుత్రులు వచ్చుచున్నారు. వారలనందఱిని యథోచితపీఠమ్ముల నలంకరింపఁ జేయుఁడు.

పురో— అట్లే యొనర్చెదను.

(నిష్క్రమించును)

ద్రుప— (మఱియొక దిక్కు చూచి) ఎవరురా అక్కడ?

భటు— (ప్రవేశించి) జయము జయము. ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

ద్రుప— బ్రాహ్మణప్రవరు లనేకులీ యుత్సవముఁ జూడ నేతెంచుచున్నారు. వారలనందఱి నుచితరీతి గౌరవించుటకునై మన ధృష్టద్యుమ్నునితో మాయాజ్ఞఁ దెల్పుము.

భటు— చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

(ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ప్రవేశించును.)

ధృష్ట— తండ్రీ! ఎల్లరును యథోచిత స్థానమ్ములం గూరుచుండిరి. పురోహితు లగ్నిని వేల్చుచున్నారు. ద్రోవదియును సఖీసమేతయై యటవచ్చి యున్నయది. ఇఁకఁ గర్తవ్యము వీరలతో నివేదించెదను.

ద్రుప— ఆలస్య మెందులకు? నివేదింపుము.

ధృష్ట— ఓ ధానుష్కశేఖరులారా!

ఉ. ఆమె మదీయసోదరి సమగ్రగుణాకర సర్వలక్షణ
శ్రీమహనీయ యాధనువు చేకొని యేడ్తెఱ మత్స్యయంత్ర మిం
డే మహితుండు దానఁగు నేనుశరమ్ముల నాతనిఁ ఘన
ప్రేమమున న్వరించు వివరించితి నున్నయథార్థమంతయున్.

తే. గీ. కన్యకాలాభ మొక్కండె కాదుసుండు
ఎక్కుడు యశంబుగల్గు మీ కిందువలన
నాధనువు మాకు నొక్కమహాత్మ్యకతన
దొరకె నది యెక్కుపెట్టుటే దుర్లభంబు.

దుర్యో— (అపవారించి కర్ణునితో) సఖా దానిని నీ వెక్కుపెట్టి యాసుందరాంగిని వరింపుము.

కర్ణ— (అనాకర్ణితముగా) చెలికాఁడా! అటు చూచితివా?

క. కొని కొందఱు దరిదరిగాఁ
జని కొందఱు ముట్టికొని పెన గ్గొందఱునున్
గొనము బిగలాగి కొందఱు
వెనుకకుఁ జనుచున్నవారు పృథ్వీశసుతుల్.

దుర్యో— మిత్రమా! వీరలవలన నేమగును?

క. ఆలలన యాతలోదరి
యాలలితవిలాస యామహాభాగ్యశ్రీ
లీలావతార చెలి నీ
పాలగు నిక్కముగ నెఱుఁగఁబడియెన్నారున్.

దుశ్శా— అన్నా! నీవనినట్లే కాని యా శిశుపాలుని సంరంభము మాడుము.

బల— (కోపముతో తనలో)

క. ఓగోరిమూర్ఖ! నీదో
స్సారము నీ వెఱుఁగలేక చాపమ్మునఁ గేల్
పూరించితి వేమాయెన్
నారిందగిలింపలేమి నాకెఱుక సుమీ!

కృష్ణ— అన్నా! మినపగింజంత మిగిలి పోయెనుగాని లేనిచో నితఁడు కృత కృత్యుఁడే యగును జుమీ!

బల— తమ్ముఁడా! ఒకవేళ వీఁడెక్కువెట్టునే యనుకొందము; అంతతో నేమగును?

కం. అంబరమునందుఁ గలమ
త్స్యంబున్ దెగనఱుక వలయు నయ్యది సామా
న్యంబే? యిల్లలికిన మా
త్రిం బండువయగునే? యదియుఁ దరమే? తనకున్.

కృష్ణ— అదుగో! జరాసంధుఁడు తనయావచ్ఛక్తియు వినియోగించు చున్నాఁడు (పెదవివిఱిచి) పాపము! ఇతనికిని యవమాత్రము కడమ యైనది.

దుర్యో— సఖా! ఎందులకీయాలస్యము? నీకుఁదక్క నొండొరుల కయ్యది సాధ్యముకాదు.

కర్ణ— అదుగో శల్యుఁడు రంగస్థలమున కవతరించుచున్నాఁడు

దుర్యో— ఎవ రవతరించినను నొకటే; మన మెఱుఁగని శల్యుఁడా, యేమి?

కర్ణ— ఓహో! ఇతఁడును దుద కొక పెసరగింజంతలోఁ దెలిపోయినాఁడు (తనలో) వాకును నియ్యది పరాభవస్థానమే యగునా? కాదు; (పరికించి) యాదవు లెవ్వరును నావంకకే రాక యున్నారు కారణమేమో? కృష్ణ బలరాములే మిన్నకున్నప్పుడు మనకు సాధ్యమగునా? యని సంశయించిరి కాఁబోలును, ఇంతియకాదు కృష్ణుఁడు వారల కెందులకో యించుక సంజ్ఞకూడ చేసినట్లున్నది. (యోజించి) కృష్ణుఁడూరకొనుటకు హేతువేమో? (బింకముగా) ఇదికృష్ణునకును గిష్ణునకును సాధ్యమయ్యెడిది కాదు. (నడుముగట్టుకొని విశ్రమించును.)

దుర్యో— (సంతోషముతో) సఖా! ఇఁకఁ దిలప్రమాణము మాత్రమే కొదవ. పట్టు వదలకుము.

ధృష్ట— (ఆత్రముతో) ఔరా! తుద కీ సూతసుతునికి నాచెల్లెలి నీవలసి రాదు గదా! (సంతోషముతో) ఆ! ఇక్కడికీయిక్కట్టు దప్పెనది, వీఁడును విముఖుఁడైనాఁడు.

బల— తమ్ముఁడా! నీవూరకొంటివేమి?

తే. గీ. మత్స్యయంత్రముఁ దెగఁ గొట్టి మద్రరాజ
కన్యకను లక్షణను లోకమాన్యచరితఁ
గైకొనినయట్టి నీకులక్ష్యంబె? యిదియు
నెందులకు మిన్నకుంటివో యెఱుఁగఁ జెపుమ?

కృష్ణు— (రహస్యముగా)

క. కనుఁగొంటివె? యావిప్రుల
ననఘుల నవ్వారియంద యైదుగురును బాం
డునృపాత్మజు లున్నా ర
ర్జునుఁ డీయంత్రమ్ము నేయు సుదతి వరింపన్.

(అంత బ్రాహ్మణవేషముతో నర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

(అందఱును నొకరి మొగము లొకరు చూచుకొందురు)

బల— (సంతోషముతో) పాండవు లింకను కుశలముగా నున్నారా? (చూచి విచారముతో)

క. ధృతరాష్ట్రునికొడుకులు దు
ర్మతులు ప్రయోగించినట్టి మాయలకున్ ద
ప్పితిరే? యకటా! యీక్రియ
క్షితిసురవేషములు విధి లిఖించెనె? మీకున్.

అర్జు— (తనలో) పూజ్యులగు కృష్ణబలరాములెట్లు చూచుచున్నారో? వీరు గుర్తించినట్లున్నది, (నలుదెసలఁ గనుఁగొని) ఇఁక నెవ్వరును నన్ను గుర్తించినట్లులేదు (ధనువున్నచోటికిఁ జనును)

ద్రుప— (పరికించి)

చ. నెడఁద యురమ్ము మూఁపు లన వీనుల కంటుచునున్న వద్దిరే!
పిడికెఁడు కౌను నేత్రములు పెద్దవి తక్కిన లక్షణంబులుఙ్
గడు రమణీయముల్ ద్విజుఁడనం దరమే? యితనిఙ్ జగమ్ము లో
క్కఁడయయి యేలఁగాఁ దగఁడె? కట్టెఁడి నాఁ జనదే? విధాతృనిఙ్.

కాని యితని నే నెప్పుడో యొకపరి చూచినట్లున్నాఁడను.

ధృష్ట— (ఆశ్చర్యముతో)

తే. గీ. పేదపాఱుం డితం డేడఁ బెద్దపెద్ద
చతురులఁ బరాభవించు నీ చాపమేడ
నంచు ననుకొంటి నితఁడది యశ్రమమున
నెక్కునెట్టెను మఱి యంత్ర మేయకున్నె?

దుర్యో— (ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ యీ బ్రాహ్మణపటుని చాతుర్యము.

క. చిరపరిచిత మగుచాపము
కరణిఙ్ శ్రమమింతలేక కైకొని గొనముఙ్
సరిచేసి కూర్చి యంత్రము
నఱుకుచు నున్నాఁడు వాఁడి నారాచములఙ్.

దుశ్శా— (ఆశ్చర్యముతో) అన్నా!

తే. గీ. సూతపుత్రునియంతటి శూరవరుని
కలవిగానట్టి యీకృత్య మలఁతిగా స
మర్థనమొనర్చు నీ విప్రుఁ డహహా! యెవఁడొ
యెవరిశిష్యుఁడొ? తలిదండ్రు లెవ్వరొక్కొ?

దుర్యో— దీని కింత విచారమేల? బ్రాహ్మణులలో మాత్రము శూరాగ్రేసరులు లేరా?

తే. గీ. పరశురాముని లోకైకగురుని వినమె?
యతని శిష్యుండెకద! తాత యఖిలజేత
ఇంతయెందుకు? మన గురువెవ్వ రమ్మ
హాత్మకొమరుఁ డశ్వత్థామ కన్య లీడె?

ద్రుప— (చూచి) యంత్రము నఱికి యీ విప్రార్భకుండు చాపధారియై యిక్కడికే వచ్చుచున్నాఁడు.

(అర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

ద్రౌప— (ప్రవేశించి సిగ్గుతోఁ బుష్పమాల యతని కంఠమున వైచినను.)

ద్రుప— (విచారముతో)

క. పాండవ మధ్యమునకు నా
ఖండలతనుజాతునకును గన్నియ నిడఁగాఁ
గొండాడి తుదకుఁ గార్ముక
పండితునకు నీయవలసె బ్రాహ్మణున కయో!

అయినను నీ విషయ మింకను బరిశీలింపవలసియున్నది, కాని పరిశీలించి చేయవలసినది లేశమును గానరాదు.

దుశ్శా— (జనాంతికముగా) అన్నా! చూచితివా? యీరాజు మనకందఱికిని నెట్టి యవమాన మొనర్చెనో? కావున నితని కిప్పట్టునఁ దగిన శాస్తి యొనరింపవలెను.

దుర్యో— అవును; అట్లవశ్యమును జరగఁదగినదే? (ప్రకాశముగా) ఓయీ! పాంచాల భూపాల!

ఉ. ఇచ్చితికూఁతు "యంత్రమును నేసె" నటంచొక పాఱువానికిం
బొచ్చెముచేసి శూరులగు భూవరు లూరక పోవనేర్తురే?
వచ్చినత్రోవనెంబడిని వహ్వారె! క్రొవ్వునఁ దెచ్చుకొంటి వీ
ముచ్చట నీకు నిక్కతన ముప్పు ఘటింపకమాన దెన్నఁయిన్.

కర్ణ— (ప్రవేశించి)

క. ఆవిప్రవటుని లోపం
బావంతయు లేదు మాకు నవమానంబున్
నీవొనరించితి విందుల
కేవగ నుత్తరము చెప్పి దేర్పడవలయున్.

ధృష్ట— ఓయి సూతపుత్రా! నేనొక్కటి చెప్పెద వినుము.

ఉ. కట్టిన మత్స్యయంత్రమును గాఁడఁగ నేసినవానికే కదా?
పట్టినొసంగు నీ నృపుఁడు; పార్థివు లేమిటి కల్గఁగాపలెన్?
దిట్టతనంబు గల్గుటకుఁ దెల్వియుఁ దేటయుఁ గల్గి యుక్తికిం
బట్టగు పట్టున న్వలయుఁ బట్టును బంతము శూరభావమున్.

తే. గీ. ఊరకే గ్రుద్దులాడుట యుక్తి గాదు
పార్థివుల కిచ్చెద మటంచుఁ బల్కినామె

ఇంత యెందుకు ? యంత్ర మీ వేసితేని
నీకె యీయమె ? రాజవా నీవు చెపుమ ?

కర్ణు— (తనలో) అక్కటా ! వీఁడు నన్ను మఱియు నవమానించినాఁడే

కృష్ణు— చిన్నవాఁడైనను మంచి యుక్తిగాఁ జెప్పినాఁడు.

ఉ. విద్దియ చూచి యివ్వనిత పెండిలియాడెడుఁగాని యన్వయం
బెద్ది యటన్న యంశ మిట నేర్పడ లేదొకయించుకైన లెం
జద్దముగట్టినట్లు కననౌవిషయంబున లేనిపోని యీ
సుద్దులు పెద్దలౌనృపులు సూచిన నవ్వదు రింతయేటికిన్.

దుర్యో— (గర్వముతో) వాసుదేవా ! యేమి నీ విట్లు చెప్పుచున్నావు ?

తే. గీ. కార్ముకపుఁగృత్య మియ్యెడఁ గలదుగాన
నదియు రాజులకే విధియగును గాన
రాజులే యర్హులనెడి యర్థమ్ము వచ్చు
యోగ్యతను జూడకుండుట యుక్తమగునె ?

దుశ్శా— సంశయమేమి ?

ఉ. పాఱుఁడు యంత్రమేసె నని పట్టి నొసంగుట ధర్మమౌనె ? పెం
పారెడి యగ్రహారములొ ? యంతకునున్ బయిపెచ్చుభూములో ?
చీరలొ మాడలో ? ధనమొ ? సేలువులో ? యొసగంగరాదె ? యే
ధారుణిఁ గల్గు నిట్టిపని ? తప్పుపనుల్ సహియింపు టొప్పునే ?

బల— (కొంచెము కోపముతో) దుశ్శాసనా ! నీవు చిన్నవాఁడవు, ఇందు వివాద్యాంశము లేశమును లేదు, ఊరకొనుము.

క. ఎందఱు రాజులు విప్రుల
కెందఱఁ గన్నియల నీయ ? రిదియొకతప్పా ?
తందరపడు టుచితంబే
గండరగోళంబు మాని కదలుఁడు నృపతుల్.

కర్ణు— (తనలో) ఈవిప్రుని నిప్పట్టున నెట్లేని యవమానించి తీరవలయును. ఇందుల కుపాయ మేమో ? (యోజించి) ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశము) బ్రాహ్మణులకుఁ జాతుర్వర్ణ్యవివాహ ముండుటచే నితఁ డీయనువచ్చును నతండు పరిగ్రహింపను వచ్చును గాని యింకొక విశేషముమాత్రమున్నది. బ్రాహ్మణుఁడు క్రమముగా నాలుగుజాతుల కన్నియలను బెండ్లియాడ వచ్చునుగాని మొట్టమొదటనే క్షత్రియకన్యకం గొనఁజగదు; అట్టి వానికితఁడు వర్ణాశ్రమధర్మములను జక్కఁగాఁ బాలింపఁజను రాజయ్యును

నెట్లులిచ్చుచున్నాఁడు? కావున నవశ్యము నితఁడు దండ్యుఁడ యగుటం జేసి మే మితనిని విడువము.

భీము— (బ్రాహ్మణవేషముతోఁ బ్రవేశించి కోపముతో) విడువరేమి? విడువక చేసెడిదేమో చేయుఁడు.

(తెరలో)

శూరాగ్రేసరులగు నో బ్రాహ్మణవటువులారా! మీరు వెనుదీయవలదు. మీతోపాటు మేము సంసిద్ధులమై యున్నారము. మీకువచ్చిన భయములేదు.

క. శపియింతుము మంత్రమ్ములు
జపియింతుము పలసె నేని చంపన్ జావన్
గృపణులము కాము నిక్కము
దపమంతయు ధారపోయఁదలఁచితి మిందున్.

ఓరీ! పేరిశాస్త్రీ! నీవు పోయి పరశురామునిం బిల్చుకొనిరా. ఔరా! పాపావధానీ! నీవరిగి మన ద్రోణాచార్యులను గృపాచార్యులను నశ్వత్థామను దీసికొనిరమ్ము. ఈరాజు లేమిచేసెదరో చూడవలెను.

అర్జు— (చేయెత్తి) ఓతపోధనులగు బ్రాహ్మణాగ్రేసరులారా! మీరేమియుఁ జేయ నక్కఱలేదు. మిన్నక చూచుచుండుఁడు.

దుర్యో— (నవ్వుచు) తమ్ముఁడా! యీవిప్రు లెల్ల నంగవస్త్రమ్ములు జారి కొమ్ముల కెట్లు ముడిసైచి నిలుచున్నారో చూడుము.

కర్ణ— కార్ముకవిద్యానిపుణుండ వగు నో విప్రనందనా! నేనొక్కటిచెప్పెద నాలింపుము.

ఉ. పుట్టిననాఁట నుండియును భూసురకోటికిఁ గేలు మోడ్తు నె
ప్పట్టున వారితోడను వివాద మొనర్చుట కిచ్చగింప నీ
కెట్టులనేని చేపడియె నీనృపకన్నియ, దానికేమి? మా
పట్టినపట్టు మిమ్ములను బట్టదు పాఱదు రూపుమాపెదన్.

కం. శూరు లగురాజవరులకుఁ
బాఱులతోఁ గలహ మన్నఁ బకపక నగరే?
ధారుణిప్రజ లెల్లరు మీ
రీ రమణిం దీసికొంచు నేఁగఁగ వచ్చున్.

ద్రుప— (తనలో) ఓహో! యీసూతాధముఁడు వృథాగాఁ గలహాముం బెంచు చున్నాఁడు. వీనింబట్టి దుర్యోధనాదులును వారింబట్టి తక్కిన రాజమం డలమును దిగకమానదు.

ధృష్ట- (ఎకసక్కెముగా) ఓయి సూతపుత్రా! ఉత్తమక్షత్రియునకుఁ బ్రాహ్మ ణులతో యుద్ధము తగకుండునేమో కాని సామాన్య నృపతులకును నీవంటి సూతవంశజులకును నిట్టి విచార ముండదు కదా!

ఉ. మంచియుఁ జెడ్డయుఁ దెలియుమానిసి "కియ్యది యుక్త మిద్దిగా"
దంచు విచారణంబు దురహంకృతిశాలికి మంచిచెడ్డ లం
చెంచఁగనున్న వే? యెటులనేని వృథాకలహమ్ము పెంచి తా
వంచనసేయఁబూని యట వంచన గాంచుటయే స్వభావమూ.

భీము (ఎకసక్కెముగా) ఓయీ సూతాధమా!

తే. గీ. పూని నీచేత సజ్యంబుగానిధనువు
లీలఁ గొనియంత్రిమేసె నిబ్బాలకుండు
ఇతనితోఁబోరలే వని యెవ్వ రెఱుఁగ
రేగు మూరక నవ్వెద రెల్లనారు.

అర్జు— నీవు బ్రాహ్మణులతోఁ బోరవేమోకాని మేము క్షత్రియులతోఁగాని తదన్యులతోఁ గాని పోరుట కభ్యంతరములేదు.

ఉ. ఎంతటిజ్ఞానశూన్యుఁడవో యిట్టి కుయుక్తులు పన్నుచుంటి వా
యింతినిఁ గొన్నవానిపయి నెవ్వనికేనియుఁ గోపముండు నా
యింతిని గన్నవానిపయి నేటికిఁ గోప? మొకింత చెప్పుమీ
బంతముగల్గెనేని ననుఁ బట్టుము కొట్టుము నెట్టుమీసతిన్.

ఆ. వె. ఇంత తెలివితక్కు వెందు నేఁ గనలేదు
ద్రుపదుఁ డెవరు నాకు? నృపుని నొకని
నింతమందిమీర లేకమై పధియింప
నూరకేను జూచుచుండవలెనె?

ద్రుప— (తనలో) ఇతని ధైర్యస్థైర్యాదికము చూచిన బొత్తిగా బ్రాహ్మణుఁ డని లేశమును గానరాకున్నది. (యోజించి) ఏమో! అట్లనుకొనుట యును వలనుపడదు; పరశురాముఁడు లేఁడా? ద్రోణాదులు లేరా?

కర్ణ- - (ఎకసక్కెముగా) నా తెలివితక్కువను జూతువు గాని రంగమున కవతే రింపుము. ముందు నీత్రుళ్లడఁగించియే పిదప జామాతృబాహుబలావలంబ

నోద్భూతగర్వాప్పదుండగు నీ దుపదునియు భగినీపతిప్రదర్శిత పరాక్రమ జనితదుర్గర్వనిమ్నుండగు ధృష్టద్యుమ్నునియుఁ ద్రుళ్ళణఁగించెద.

(కర్ణార్జునులు నిష్క్రమింతురు.)

భీము— (దుర్యోధనుని దిక్కై యొకసక్కముగా) అదిగో పాపము ! మీతమ్ము లందఱును మా బ్రాహ్మణుని ధాటికి నోడి పాఱుచున్నారు. మీరు చూచి యూరకొనుచున్నా రేమి ?

దుర్యో, దుశ్శా— (తమలో) ఏమి యీపాఱుని పొగరు ? (చూచి) ఇదిగో మేము వచ్చుచున్నాము. నిలువుఁడు. నిలువుఁడు.

(నిష్క్రమింతురు)

భీము— (చూచి తనలో) తమ్ముఁడును గర్ణుఁడును దుల్యముగాఁ బోరాడు చున్నారు. కృపాశ్వత్థామ లూరక చూచుచున్నారు. కర్ణుండు కొంచెము తీసిపోవుచున్నాఁడు. పోకేమి ? మన మెఱుఁగని కర్ణుఁడా ? (ఆశ్చర్యముతో) ఔరా ! వీరి యవివేకము, ఇప్పటికేని తమ్మునిం గుతింప లేరు. (కోపముతో) లక్కయింటఁ జచ్చితిమనియే కాఁబోలును వీరల దృఢనిశ్చయము. అదిగో దుర్యోధనాదులు గూడఁ గర్ణునికి బాసటయై తమ్మునిపైకి దుముకుచున్నారు. కానిమ్ము వీరలపొగరు నే నణంచవలెను.

(నిష్క్రమించును)

ద్రుప— కుమారా ! చూచితివా ? రణ మెట్లుపరివర్తిల్లు చున్నదో! వీరలెవరో బ్రాహ్మణవేషము ధరించిన హరిహరులవలె నున్నారు. (మఱియొకదిక్కు చూచి) అదిగో బ్రాహ్మణు లందఱును నొకపెట్టునఁ గురుబలముపైకి నుఱుకుచున్నారు. మనము వీరికిఁ దోడుగానుండి కాపాడుదము పద.

(కుమారునితో నిష్క్రమించును)

బల— తమ్ముఁడా ! యుద్ధమెంత భరముగా నున్నదో చూచితివా ? భీమార్జునులే కనుపట్టుచున్నవారు. కాని ధర్మరాజును గవలును నాకా బ్రాహ్మణ సంఘములో నానవాలుగాఁ దెలియకున్నారు.

కృష్ణు- ఉ. తాళమువంటి విల్లొనినధన్యుఁడు కిరీడి, యనోకహంబు దాఁ
గేల ధరించి మార్తురను గీటడఁగించెడువాఁడు భీముఁ డి
య్యాలము రాకమున్న శమనాత్మజుఁడుఙ్ గవలుఙ్ సమేతులై
యేలొకొ యేగి రక్కతన నియ్యెడ వారలు లేరు సోదరా !

బల- (చూచి) కురుబలమెల్లఁ బటాపంచలై యెట్లు పరుగిడు చున్నదో!
(కోపముతో) ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! దుర్యోధనా!

చ. గద భుజమందు నైచికొని కయ్యమునుండి తొలంగి పాఱిపో
యెదవె? మదీయశిష్యు నిను నెల్లర నవ్వఁగ నాకు దుర్యశం
బెదిగి శిరంబు నెత్తుకొన నిచ్చునె? నేఁటికి నిన్నుఁ జేరి యా
గదయును నాగురుత్వమును గంగకు నర్పితమయ్యె నేమిగా?

కృష్ణ— అదుగో నర్జునుఁడు జయలక్ష్మీలాలితుండై పాంచాలిని వెంటఁబెట్టు
కొని పోవుచున్నాఁడు.

బల- - మన మిక్కడ నిఁక నెందులకు?

కృష్ణ— అదుగో ధృష్టద్యుమ్నుఁడిట వచ్చుచున్నాఁడు. అతనితోఁజెప్పి యొక
సారి కుంతీదేవిం జూడఁబోవుదము.

ధృష్ట.— (ప్రవేశించి తనలో) తండ్రిగారు "మన కన్నియంగొన్న బ్రాహ్మణు
లేగోత్రం జనియెదరో పరిశీలింపు" మనియెను. అట్లొనర్చెద. (పరికించి)
అదుగో ఆవీధింబడి చనుచున్నారు.

కృష్ణ— పాంచాలకుమారా! మే మరుగుచున్నాము.

(నిష్క్రమించును)

ధృ — (కొంతవఱకు నడచి) అదిగో ఆ కుంభకారగృహమునకుఁ బోవు
చున్నారు. అక్కడనే పొంచి వీర లేమి మాట్లాడికొందురో వినియెద.
(అట్లొనరించి విని) ఈసంగతులన్నియుఁ బోయి తండ్రిగారికి విన్నవించె
దను. (పరిక్రమించి) అదుగో తండ్రిగారు పురోహితులతో నీవిషయ
మునే కాఁబోలును ముచ్చటించుచున్నారు.

(ద్రుపదుఁడును బురోహితుఁడును బ్రవేశింతురు)

ద్రుప— గురువరా! మీరు స్వయంవర మేర్పఱచినఁ దప్పక యర్జునుండు
వచ్చునని సెలవిచ్చితిరి కదా! అట్లు జరిగినదా?

పురో— ఇంకను సందియ మేమి?

ఆ. వె. అర్జునునికిఁదక్క నా మత్స్యయంత్రమ్ము
నితరుఁ డేయఁజాలు టేటిమాట?
కర్ణునంతవాఁడు గజగజలాడె న
వ్వింటి గుణము గూర్చ నెరవులేక.

ఇది యిట్లుంచుము.

చ. ఎదిరినవారినెల్ల మద మేదఁగఁ జేసి యొకింతలోన న
మ్మదవతిఁ గొంచుఁ బోవుటకు మాదృశవిప్రులకౌనె ? లేశముౝ
మదిఁ గదియింపఁబోకు మనుమానముఁ బ్రాహ్మణులేడ ? పౌరుషా
స్పదులగు లేడ ? యింతపని సల్పునెఁ పార్థుఁడు గాకయుండినౝ ?

ధృష్ట— తండ్రీ! నీయాజ్ఞఁ జొప్పున వలనైనంతవఱకుఁ దెలిసికొని వచ్చితిని. వారు మనయాజ్ఞనెనిం దీసికొని యొక్క కుంభకారగృహమ్మున కరిగిరి. అచ్చటికే కృష్ణబలరాములుగూడ వచ్చిరి. అయ్యెడ నిఁక నొక ముప్వురు పురుషులును నొక ముసలియాపెయును గలరు.

పురో— రాజా! చూచితివా ? ఆమె కుంతి. వారు ముప్వురును ధర్మజనకుల సహదేవులు. భీమార్జునులను రణరంగమునఁ జూచితిమిక దా.

ద్రుప – కుమారా ! యింతవఱకేనా ? నీ యెఱిఁగినది.

ధృష్ట – ఇంతేకాదు, కృష్ణబలరాములును వారును మాటలాడికొనినరీతిం బట్టి చూడఁ దప్పక వారు పాండవులే యని నిశ్చయించితిని.

ద్రుప— అట్లయిన నీవు పోయి యీ యుదంత మంతఃపురమునకుం జెప్పుము.

ధృష్ట- – చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

పురో – ఇక్కడికి నీ సందియము తీఱినదా ?

ద్రుప. – తీఱకేమి ? తీఱినది. అయినను మీరేగి వారియాథార్థ్య మింకను దఱిచి తెలిసికొని యిక్కడికిం గొనిరండు.

పురో- (పోయి పాండవులతోడను గుంతీ ద్రౌపదులతోడను బ్రవేశించి) వీరు కుంతీమహాదేవులు, వారు పాండవులు.

ద్రుప— (వినయముతో) అక్కా, భోజపుత్రి!

ఉ. పావన మయ్యె నాకులము ఫల్గునుఁడల్లుఁడు కావుటన్ మహీ
దేవులుకారు మీరనుచుఁ దెల్ల మెఱింగితి నింత చేసిరే
కావలులైన కౌరవులు కష్టములెల్ల భరించి నేఁటికిౝ
దేవునను(గ్రహమ్మున నుదీర్ణత గాంచితి రెల్లభంగులన్.

ఇఁక నాలస్య మెందులకు ? విజయునిఁ బెండ్లికొమరునిఁ జేసి సలక్షణమ్ముగా వివాహ తంత్రము నడపుకొందము.

కుంతి — అన్నా! పాంచాలభూపాల! అగ్రజులగు ధర్మజభీములుండఁగాఁ గొండిక యగు ఫల్గుననికిఁ బెండ్లియెట్లు? అదిగాక నావచనంబుకతమున నిక్కన్నియకు వీరేవురును బతులుగాని యొక్కరుండు గాకుండు.

ద్రుప — (తనలో) ఈమె యభిప్రాయమే చక్కఁగా బోధపడినది కాదు. ఒక కన్నియ కైదుగురు పతులెట్లు? (ప్రకాశముగా) ధర్మనందనా!

క. కుంతి యన ధర్మములలో
నెంతయుఁ గడు నాఱితేఱు నిల్లాలు ఋజు
స్వాంత యిటులానతిచ్చెనె?
యంతర్వాణులకు నిదియు నర్హంబగునె?

నీవు కొండిక వయ్యును బుద్ధిం గడుఁబెద్దవు, నీ వాక్యంబొండును వేద మొండును గాదు. నీ యభిప్రాయ మెట్టిది?

— క. ఇది లోకవిరుద్ధం బని
పదిఁబది చెప్పంగవలెనె పార్థివ! యైనన్
దుద కిది యిటు జఱుగుటయే
మదిమా కెల్లరకు హితము మాత్రాజ్ఞప్తిన్

అదియునుగాక.

క. నామన మెన్నఁడు ధర్మవు
నేమఱుట యెఱుంగ దిట్టి యీ నాడెందం
బేమొకొ! యిప్పట్టునఁ దా
నామోదముఁజెందె నిట్టులైతీరవలెన్.

పే— (తనలో) ధర్మావతారుం డనఁదగు నియ్యనఘుం డొప్పం బచ్చరించుట కల్ల. ఇందులకేదో యనివార్యంబగు కారణంబుండక తప్పదు. (ప్రకాశముగా) ఐనచో సమ్మతమేకాని మనకు మనమై యిందులకు స్వతంత్రించుటకన్న దురూహమగు నీయంశమ్మును కృష్ణద్వైపాయనునికిం దెల్పి తత్సమ్మతిం గొని యాచరించుట శ్రేయస్కరంబు. కావున వెళ్లి నేఁట నట్లొనరింపుదము. నేఁటికిఁ గొలువు చాలింతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితం
బగు పాండవ ప్రవాసమ్మునఁ దృతీయాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

చతుర్థాంకము

(విదురుఁడు ప్రవేశించును.)

విదు— (తనలో) అప్పుడే యింద్రప్రస్థపురమ్మునకే వచ్చితిని. (కోపముతో) ఓరీ! దుర్యోధన! పాండవు లనిన నీకింత యసూయ యెందులకురా? నీతండ్రి వారి తండ్రిభాగమగు నర్ధరాజ్యము వారల కిచ్చెను గాని నీది లేశమును నీయలేదే? వారు దిగ్విజయమొనర్చి రాజసూయము చేసి రనియే కదా నీకీదుఃఖము! (యోజించి) కలహప్రియుఁడగు నారదుని వలన నీముప్పు మూడినది. పాపము! అతఁడేమిచేయును? స్వర్గస్థుఁడగు పాండుఁడు కొమరునిచే "రాజసూయము చేయింపు" మని యమ్మునివరుం గోరెనఁట, ఇతరుల యెడ నెట్లయినను నారదుఁడు వీరి యెడల నుపకారియే కాని యపకారి కాఁడు. కానిచోఁ బాంచాలికై వీరు పరస్పరముఁ గలహింపకుండ సుందోపసుందచరిత్రము నుపన్యసించి చక్కని కట్టుఁబాటు చేయునా? బ్రాహ్మణకార్యార్థమై యా కట్టించుక దాఁటుటచేతనే కదా యర్జునుఁడు తీర్థయాత్ర కరుగవలసెను. అది యును వారలకుపకారకమే యయినది.

ఉ. అందు నులూపి య వ్వనిత నంది సుతోదయ మందె నీఁడఁ బాం
డ్యేందుకుమారియందుఁ గనియెన్ మఱియొక్క సుపుత్రుని, న్సుభ
ద్రం దుదకు న్వరించి సుతరత్నముఁ గాంచె నొకంటఁ గాదు వా
రెందుల కేగినన్ జయము యేర్పడుఁ బార్థ లజేయు లేరికిన్.

యాగమువా టట్లుండ మయుఁ డొనర్చిన యా లోకపాలకసభం జూచినదిమొదలు వీనికి మఱింత యసూయ పెచ్చుపెరిఁగినది. వీనికిఁ దోడా శకుని యొకఁడు; తమ్ముఁడు చెప్పనే యక్కఱలేదు. కర్ణుఁ డొకఁ డుండినను వాఁడు పరాక్రమముచే జయింపవలయుననియే

బోధించును. కాని శకునివలె నైదుగురలోఁ గలహము కల్పింతమనియు ద్రౌపదిని వారలను నెడఁబాపుదమనియు లేనిపోని కుట్రలు పన్నుట కొప్పుకొనఁడు. ఏమైనను నీదుష్టచతుష్టయము కురువంశ మున్మూలించుట కుదయించినది. పోనీ! కొడుకు దుష్టుఁడైనను తండ్రి బుద్ధిగఱపి మరల్పవలెనేగాని దుర్ద్యూతవినోదమునకై తగుదునని నన్నుఁ బాండవులఁ దెమ్మని యనుపుట యెంతబాగుగనోయున్నది.

క. పండుగయో పబ్బంబో
పెండిలియో రాజకార్య విషయమొ యకటా!
పాండవుల నేమొగమ్మున
దుండగపుంద్యూతమునకుఁ దోడ్కొనిపత్తున్?

నాకృత్యము నే నెఱవేర్చుకొనక తీఱదు. (పరిక్రమించి) అరుగో పాండవులు, తమలోఁ దామేమో చెప్పికొనుచుఁ గూర్చున్నారు. పోయి ప్రకృతము దెలిపెద.

(పాండవులు ప్రవేశింతురు.)

ధర్మ— (చూచి) తమ్ముఁడా! పరమపూజ్యుఁడగు విదురుఁడు కాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు ఎదురుగాఁబోయి తోడ్కొనిరమ్ము.

భీము— (అట్లొనరించును)

ధర్మ— (ఆదరముతో)

ఉ. తల్లియుఁ దండ్రియున్ గడుముదంబున నుండిరె? ధార్తరాష్ట్రులం
దెల్లెడ సేమమే కద? యహీనుఁడు లక్ష్మణుఁడొప్పమీఱునే?
సల్లలితుండు ద్రోణునకు సంతసమే? గుణరాశి తాతకున్
మెల్లమె? యెల్లవారికిని మోదమె? నీకు సుఖమ్ము గల్గునే?

విదు— అందఱును కుశలముగా నున్నారు.

ఆ. వె. మీ కనామయంబె? మీపుత్రు లేవురు
ద్రౌపదేయులకు ముదంబె? శౌరి
మేనయల్లుఁ డొప్పమీఱునే? పాంచాలి
పరమసాధ్వి కుశలవతియె? తండ్రి!

మిమ్ములనందఱి నొక్కపరిఁ దోడ్కొనిరమ్మని సుయోధనానుమతంబున వృద్ధరాజు నన్నుం బనిచిన వచ్చితిఁగావున మీరు నావెంట హస్తిపురమ్మున కరుదేరవలయు

భీష్ము— (తనలోఁ)

తే. గీ. అంపినను దండ్రి యీతని నంపుఁగాక
వల్లభంబని యితఁడిట వచ్చుఁగాక
ఎపుడు మనమున మనమన్న నేవగించు
కపటి దుర్యోధనుని ప్రేరకత్వ మెట్లు?

అర్జు—. (తనలోఁ)

ఉ. అన్నయొనర్చు జన్నమున కందఱు వచ్చిరి చూచి రంతయుఁ
మొన్నటిముచ్చటే కద? మముఁ మరలం బిలిపించు టేటికో
యెన్నఁడు లేని యిట్టి దయ యెక్కడిదో? ధృతరాష్ట్రసూతి కీ
పన్నిక యెందుకో? మనము పట్టికదల్చినయట్లు లూఁగెడుఁ.

నకు. — (తనలోఁ)

క. కారణము సెప్పకయె యిటు
లూరక రమ్మనుట కేదియో హేతువు? ని
స్సారమగు విషయ మేనియు
ధీరుఁడు విదురుండు వచ్చి తెలుపునె యిటకుఁ?

— (తనలోఁ)

తే. గీ. అదరఁగాఁజొచ్చె నెడమకన్నదియుఁగాక
మనము చెయిపెట్టి కలఁచినమాడ్కి నుండె
నితని యాగమనమ్మున నేదియేని
దొసఁగుపొసఁగంగ వలెనని తోఁచునాకు.

ధర్మ— (సంశయముతో) ఆర్యా, ఎందులకై యుండునో?

విదు— (తనలోఁ)

తే. గీ. ఉన్నదున్నట్లు చెప్పిన నన్నయాజ్ఞ
కన్యథా సంచరించినయట్లు లగును
అట్లు చెప్పనిచో సత్యమడఁగిపోవు
టట్టులుండంగ జగమున నప్రతిష్ఠ.

కావున సాధ్యమైనంతవట్టు రాజద్రోహము లేకుండ నేమైనను యథార్థమే వచింపవలయును. (ప్రకాశము) నిమిత్తమున కేమున్నది? రాజులు ద్యూతప్రియులు గదా! అది గాక యపూర్వమైన సభయొకటి నిర్మింపఁజేసినారు. అదివీరు చూడవలయునఁట.

భీము— (తనలో) సుయోధనుఁడంత ద్యూతప్రియుఁడు కాఁడే ?

అర్జు— (తనలో) ఇక్కడికిఁ దేలినది. ఇది శకునియొక్క ప్రేరణయైయుండును.

నకు— (తనలో) ఇంతటిపని కింతప్రయత్న మెందులకో ?

సహ— (తనలో) ఈద్యూతము తేనెపూసిన కత్తిగాఁ బరిణమింపవచ్చును.

ధర్మ— (తనలో) నాకిది పరమప్రియమే (యోజించి) ఐనను నియ్యాని సద్వర్తను లాదరింపఁ దగినది కాదుగదా? (ప్రకాశము) ఆర్యా! సమస్తధర్మవేది వగు నీకు మాదృశులు బోధింపవలయునా ?

ఉ. కుక్కుటపు న్సమీకములు గొఱ్ఱెపొటేళ్ళదురంబులు న్వ్యశం
బక్కఱలేని రాజులకునై యుదయించిన వంతకన్నను
న్వొక్కసమా దురోదరము వృద్ధనృపుం డెటుసమ్మతించెనో ?
యక్కట ! యింకమాకుఁ దనయం డెటులన్ భయభక్తు లుండెడిన్.

తే. గీ. చెడ్డపను లాచరించెడి చిన్నవారిఁ
గనికననిరీతి నుండుట చను నొకింత
అంతియేకాని తామయై యాచరింపఁ
జేయుదురె ? కూఁడదనఁడె గాంగేయుఁడేని.

విదు— (తనలో) అడిగిన యంశమున కుత్తరమీయక తప్పదుగదా ! ఇందు రాజద్రోహ మేముండెను ? (యోజించి) ఇట్టి దుష్టరాజునకు ద్రోహమైనను దోషములేదు. (ప్రకాశము) కుమారా !

ఉ. తాత యొకండె కా దఖిలతత్త్వవిదుండగు ద్రోణుఁడేను ‘బరి
ఖ్యాతిపథంబె ? యియ్యది యనర్హ మమాన్యము నిన్నువంటి ప్ర
జ్ఞాతిశయుల్ దలంపఁ దగినట్టిది కా’ దని యెంత చెప్పినన్
ద్యూతము మానిపించెడి కుతూహల మించుక లేదు తేనికిన్.

భీము— (సంశయముతో) వినోదార్థమై యేర్పడినపని కింతవిచార మెందుకు ? ఇది గాక యియ్యది యెట్టిదైనను అనాదిగా రాజులందఱును మన్నించుచునే యున్నారుకదా !

అర్జు— వినోదమున కైనను దుష్కృత్యము సమంజసము కాదు. శిష్టాచారమైనను నీతికి బాహ్యమైనచో నది మాన్యము కానేరదు.

నకు— ఇంతకు నీజూదమువలన సుయోధనుని కుపయోగ మేమో ?

సహ— అదియే తేలవలసియున్నది.

ధర్మ— ఏదో యొకవిధముగా మనల నవమానించుటయే యతనిముఖ్యోద్దేశ్యము.

భీష్మ— అతనికి నెఱవేఱనిదియును నదియే.

అర్జు— ఇతని కీయుద్దేశ మింతలో నెందుకుఁ గలుగవలెనో ?

ఉ. యాగము చూడవచ్చి యట నయ్యాయి కృత్యములందుఁ దాన యు
ద్యోగ మొనర్చి యెక్కుడు కుతూహలమున్ గనఁజేసె నింతలో
నీగతి దుర్హృదుండగుట కేమినిమిత్తమొ ? లేక యింతకున్
యాగమె కారణంబొ ? తెలియన్వలె దీనియథార్థ మియ్యెడన్.

విదు— ఇంద్రనందనా! యథార్థము నీవుకనిపెట్టనే కనిపెట్టితివి. నాచేఁ గూడ నెందుకుఁజెప్పించెదవు ?

నకు— ఇది నాచే నింతకుమున్నే కనిపెట్టఁబడినది.

తే. గీ. యజ్ఞమున కేగుదెంచె నటన్నమాటె
కాని యాతనిమొగ మించుకయును గళల
నొప్ప దప్పుడె యాతని కుద్భవించెఁ
బాయని యసూయ యదియిట్లు పరిణమించె.

విదు— ఉ. వాడినమోముతోఁ గళకుఁ బాసిన చూపులతో విచారముం
గూడినబుద్ధితో మిగులఁ గుంగిన దేహముతోడ నొక్కెడం
బోఁడిమి దక్కియున్న కురుముఖ్యుని మాతులుఁ డాదరించి యా
జాడయెఱింగి జూదపు మిష న్గలిగించెను మిమ్మునొంపఁగన్.

ఇద్దాని వారింప మాపడిన పాటులు భగవంతుని కెఱుక. ఇప్పటికిని భీష్మద్రోణు లీవిషయమై సంతతమును వృద్ధరాజునకుఁ జెప్పుచునే యుందురు. కానిందు దాని కేమి? భవితవ్యమెట్లయినను మనమయ్యెడ కరుగుట తప్పనిపని. వారు మనరాక వేచియుందురు.

ధర్మ— తే. గీ. తండ్రి చిన్నప్పుడే పోయెఁ దండ్రియైన
దైవమైనను నింక నాతండగాఁడె
కొమరుఁ డెట్లైన నయ్యనఘుండుమాకు
నెన్నఁ డపకారము నొనర్పఁ డింతవఱకు.

కావున నవశ్యము దండ్రియాజ్ఞ నిర్వర్తింతును. (తమ్ములవంకఁదిరిగి)

చ. అలఘుమనీషులార! మనకందఱ కాతఁడె నేత యాటఁ బో
వలయునె కాని జూదమను వ్యాజమున న్నిరసింపరాదు ని
ర్మలమతులైనవారు విదురప్రముఖుల్ పలుమంది కల్గుచోఁ
గలఁత ఘటిల్లునే? యొకటఁ గల్గినమం దుదిదాఁక నిల్చునే?

పోదము పదుండు. ప్రయాణసన్నాహ మొనరింపుఁడు. (నిష్క్రమింతురు)

(అంత ధృతరాష్ట్రుఁడు భీష్మద్రోణులతోఁ బ్రవేశించును)

— కుమారా! ఆంబికేయ! ఒరులు విన్నను వినకున్నను ధర్మజ్ఞులకీ ధర్మము చెప్పక తప్పదు. కావున,

ఉ. జూదము దేరికేనియు నసూయ జనింపఁగఁ జేయు దానిచే వా
దనివార్యమౌ నదియు వంశములన్ గడకొత్తు నూరకే
వాదవమానపుం బని నృపుల్ తలపెట్టఁగ రాదు నీవు దు
ర్యోధనుచందమున్ దెలియవో? పరికింపవొ వానిమిత్రులన్?

క. ఈ యప్రతిష్ఠ నీయది
నాయది ద్రోణునిది వినుము నామాట జగ
ద్ధేయమగుపనికి విఘ్నము
సేయుట తగ దిట్టిపనికిఁ జేయఁగఁదగదే.

ద్రోణు-ఉ. ఎంతయొ కాలమాయె నిటకే నరుదెంచి తదాదిగా ఋజు
స్వాంతుని నిన్నెఱుంగుదును నక్కట! యేమననేర్తు? నేసపుం
జింతఘటిల్లె నియ్యదియు శిష్టులకున్ హిత మౌనె? దీనిచే
నంతమునంద రెందఱు? నలాదుల వంత లెఱుంగమే నృపా?

ఆ. వె. అతఁడుఁ బుష్కరుండు నన్నదమ్ముల సుతుల్
గారె? జూదమనెడి కారణమునఁ
గాదె? శత్రులైరి కావున జూదంబు
వలని తగులు మనకు వలదు వలదు.

ధృత— (తనలో)

చ. కొమరుని దుష్టచేష్టితము గూడ దటందునొ? వాఁడు నేఁడె ప్రా
ణము లెడఁబాయు వీర లనినం గడు మాన్యులు తండ్రియున్ గుఱుం
డమలినచిత్తు లిర్వురకు నాప్తులు నిక్కమ పల్కుచుండి రీ
సమయము నాకు నెంతయును సంకటమై కనుపట్టు నక్కటా!

(ప్రకాశము)

క. మీరిరువురు విదురుండును
శారద్వతుఁడున్ మహాయశస్కులుండన్
బోరాడఁగూడునె? ద్యూత
ప్రారంభమువలన నింత భయమేమిటికిన్.

(తెరలో)

ఓహో! ద్యూతప్రియులగు రసికులారా! పాండవులును గౌరవులును ద్యూతారంభమునకై సభ కరుగుచున్నవారు. చూడ నా॰ యున్న వార లందఱుఁ ద్వరగా రండు.

(అంత విదురుఁడును బాండవులును దుర్యోధన దుశ్శాసన శకుని కర్ణ వికర్ణులును ప్రవేశింతురు)

ధర్మ— (ధృతరాష్ట్రునకు నమస్కరించి)

క. ద్యూతమ్మునకై యే నా
హూతుఁడనై వచ్చితిని మహోన్నతగుణుఁడౌ
తాతయు గురుఁడును నీవును
నీ తెఱఁగున కొప్పుకొంటిరే దయకలిమిన్ ?

దుర్యో- (వారికడ్డమై) ధర్మనందనా!

క. ద్యూతమ్మునందు నీ కతి
చాతుర్యము గలుగుటయును సతతమ్మును సం
ప్రీతిగలుగుటయు నీ యా
హూతికిఁ గారణము లింతయొప్పదె మనకున్ ?

ఇం దెవ్వరితోడను విచారింప నక్కఱలేదు. ఇది సుహృద్ద్యూతము గాని వేఱొండు కాదు. నీకు నభిప్రేత మైనయెడలనే యాడుకొందము. లేదేని బలాత్కారము లేదు.

విదు— సుయోధనా! ఎందులకేని వృద్ధానుమతముగాఁ బ్రవర్తించుట మంచి పనికదా! అదిగాక,

క. ద్యూతము వేఁటయుఁ బానము
నాతి మొదల్ వ్యసనముల ఘనమతులు ప్రాజ్ఞుల్
నీతిపరులు నగు నృపతులు
ప్రీతి విశేషించి తగుల నెఱతురు కాదే!

కర్ణ— (తనలో) ఇతని కక్కఱలేనిదె కనుపట్టును. (ప్రకాశము) విశేషించి తగులఁదగదు కాని యొకించుక తగులవచ్చునుగదా!

భీష్మ— (కోపముతో) ఓయీ, అంగరాజా! ధర్మశాస్త్ర ప్రశంసకుఁగూడ నీవే యుత్తరము చెప్పవలయునా? చక్కఁగా యోజించినచో నీవ్యసనము నొకట రెంటఁ దక్క బొత్తిగాఁ దగులనే తగదు.

దుర్యో— (ప్రీతితో) సఖా! మనకీ ప్రసంగ మెందుకు? నీ వూరకొనుము. ఏమో రాజులకుఁ జిరకాలమునుండి వినోదముగా నేర్పడిన విషయము గనుక మనమిందు దిగితిమి. అందులకు ధర్మనందనుం డంగీకరించెనా మంచిదే, లేనిచో నంతకన్న మంచిది.

ధర్మ— (ఆవేశముతోఁ దనలో)

ఉ. రమ్మని పిల్వఁగాఁబడి భరమ్మగు పూనిక వేగుదెంచి ధ
ర్మ్యమ్మని యెల్లరాజులు చిరమ్ము బహూకృతి చూపినట్టి ద్యూ
తమ్మునయందుఁ దద్దయు హితమ్ముగ లాఁడని పేరుగాంచి నే
నిమ్మెయి వెన్కఁడీయ నగరే? పగ రేఁగునె యింత మాత్రలో?

(ప్రకాశము) అంగీకరించుటం జేసియే యిటకు వచ్చితిని. వృద్ధానుమతమ్మున నిరపాయంబగు మార్గమ్మున నిందుఁ బ్రవర్తింతము.

శకు— ద్యూతమున నింతవ్యసనిని నేనింతవఱకుఁ జూడను. కావుననే యితఁడు మనపన్నిన యురిలోనికి వచ్చియున్నాఁడు.

ఉ. నాదగు నేర్పుకల్మి యమనందనురాజ్యము నెల్లగెల్చి యా
మోదముదక్కియున్న కురుముఖ్యుని కిచ్చి యతండ నేనుగా
నేదెస నన్నె భూమిప్రజ లెల్లరు మెచ్చుకొనంగ మేటి మ
ర్యాదకు నాస్పదుండనయి యందెద నందఁగ రాని సౌఖ్యముల్.

(ప్రకాశముగా)

క. జూదమ్ముకన్న ధనసం
పాదక మగువిద్య గాని పరమానందం
బీఁదగువిద్దియ కానీ
లేదని నీ వెఱుఁగవే? యలీకమె? నృపతీ!

కావున నొండు విచారంబు దక్కి స్థిరచిత్తుండవై యిందుఁ బ్రవర్తింపుము

ధర్మ— (తనలో) ఈ కాలప్రవారిలో నితండు ద్యూతమునఁ గడుఁ బండితుఁడు. (ప్రకాశము) గాంధారరాజా! నీవు మధ్యస్థుండవై యిందలి మంచి చెడ్డలను వివరించుచుండుము.

దుర్యో— (బహూకృతితో) అన్నా! ద్యూతమున నీకును నాకును హస్తిమశకాంతరమని యే నెఱిఁగి నాకై ప్రతినిధిగా నీతని నేర్పఱచుకొంటిని. మాధ్యస్థ్యమునకేమి? శాంతనవాదులు పెక్కండ్రుగలరు.

ధర్మ— (తనలో) శకుని యన మాయాద్యూతకుశలుఁడు. నే నితనితో నాడితి

నేని యోడుటయే ధ్రువము. ఇందుపాయ మేమి? ఇట్లగుఁగాక
(ప్రకాశము)

గీ. ద్యూతమన్నను ధనమిచ్చు ఖ్యాతిఁదెచ్చు
రెండునుంగూడఁ బోఁగొట్టుచుండు నొకఁటఁ
దనకుఁదాన యిప్పని సేయఁదగునుగాని
యొకరికై యొండొరులు సేయు టుచితమగునె?

ద్రోణు— (తనలో) మొట్టమొదట జూదమే గర్హ్యమనిన ధర్మనందనుఁడు తుదకుఁ దన్మయుఁడైనటులున్నాఁడు. అక్కటా! యిది యెంతదుర్వ్యసనము? (కోపముతో) ఛీ! ధర్మశాస్త్రములు తగులఁబెట్టనా? ఇట్టి జూదముగూడఁ బుణ్యప్రదమఁట. ఇట్టి వ్రాఁతలు వ్రాయువారి నేమన వచ్చును?

ఆ. వె. ద్యూతమాడువాఁడు దొంగయుఁ గావచ్చు
దొంగ చేయలేని దోషమేది?
దీనిఁదగులువాఁడు దెల్లంబు తక్కిన
వ్యసనములకుఁబోవువాఁడు కాఁడు.

దుర్యో— అన్నా! నీకీసందియ మెందుకు?
క. నా మేనమామ యోడిన
గ్రామములున్ దేశములును గనకంబును నిం
కేమైన నేనె యనుకొని
యామోదము మీఱ నీకు నర్పణసేతుఁ.

శకు— కౌంతేయాగ్రజా! అతఁ డెందుకు? నేను మాత్రము దరిద్రుఁడనను కొంటివా?

తే. గీ. నాకు రాజ్యంబులేదొ? ధనంబులేదొ?
కామినులులేరొ యశ్వముల్ కరులులేవొ?
ఓడుటయె నిక్క మేని నేనొసఁగ లేనె?
యూడఁ గలిగిన నాడు మిట్లవర నేల.

భీష్మ— ఓహో! ఈదుర్మార్గుఁడు క్రమముగాఁ బురికొల్పుచున్నాఁడే!

కర్ణ— యమనందనా! గాంధారరాజు దుర్యోధనునికై ద్యూతమాడును, అందునోడిన యఖిలమ్మును నాతఁడే భరించును. అట్లుకానిచో నితఁడే వహించును. అందులకు నీతఁడు వెనుదీసె నేని,

క. నా రాజ్యమిత్తు నంతకు
దీఱనిఋణ ముండెనేని దేజమ్మున నీ
ధారుణి నఖిలము గెల్చియ
వారణగతి నీకు నొసఁగువాఁడ నితనికై.

శకు— సూతపుత్రా! యుత్తమక్షత్రియుల కేర్పడిన విషయమ్మున మనబోటులు ధనమొసంగుట యెట్లు? ఒసంగినను వారు గ్రహించుట యెట్లు? అదిగాక

తే. గీ. తనకు నెనయైన ధృతరాష్ట్రతనయుకన్న
నితని మామ గాంధార నృపేంద్రుకన్న
మిన్నయని ధర్మరాజు నిన్ మేటిఁజేసి
యాడునే? ద్యూత మింతయహమ్మువగునె

ఇది యట్లుంచుము.

ఉ. ధారుణి గెల్తునంటివి వృథా రుచియింపనివాక్య మేల యీ
దారుణపుం బ్రతిజ్ఞ యల ధర్మతనూజుని తమ్ములున్నచో
నేను వచింప నేర్తురె? జయింతురె వారలు రాజసూయమున్
శూరతమై నొనర్పరె? యసూయ భవత్ప్రముఖుల్ వహింపరె?

భీష్మ— కుమారా! పాంచాలీ పరిణయమునాఁటి పరాభవమువేని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకో నేరని యితనిమాటలకు నీకింత కోపమెందుకు?

కర్ణ— (కోపముతో) ఏమీ? నీవు శూరతాప్రసంగము డంభధర్మములు చెప్పుటవంటిదే యని యూహించుచుంటివా? (ఏమోయనఁబోవును)

దుర్యో- (వారించి కోపముతో విదురునిదిక్కు)

క. ఈసుగలవాఁడవని ని
న్నోసరిలన్ జేయ నెంచియును దండ్రికినై
నేనైచి యూరకొందును
దాసీపుత్రుండె? యితఁడు తగఁడె? జయింపన్.

ధృత— (తత్తఱపాటుతో) కుమారా! ఎందులకీసభ? ఏమి జరుగుచున్నది? అంతతో విరమింపుము. విదురుఁడు సర్వవిధములఁ బెద్దవాఁడు. నాకన్నను నీకుఁ బరమ పూజ్యుఁడు. అధికప్రసంగము కట్టిపెట్టుము. ప్రకృతము చూచుకొనుము. (విదురునిదిక్కు) తమ్ముఁడా. అతఁడు బాలుఁడు, నేనొకటియు నీవొకటియుఁగాదు. వానిమాటలకు నాతోపాటు నీవును సహింపుము.

విదు— సహింపకేమి సహించితిని. కాక సహింపక చేసెడిదేమి? (జనాంతికముగా) నీహితమే కాక లోకహితముం గోరి నీకొకటి చెప్పుచున్నాఁడను. దానియందలి యాథార్థ్యమును గ్రహించి పిదప నీచిత్తమువచ్చినట్లొనరింపుము.

ఉ. కొమరుఁ డటంచుఁ జూడకుము క్రూరుఁడు వీఁడు నిజంబు రాజవం
శము లడఁగింపఁ బుట్టె మది సంశయముల్ దెగఁ గోసి ప్రీతిమూ
లము దిగ ద్రావి వీనిని బలాత్కృతిమై వధియింపు మంతలో
నమలినమౌ జగంబు యశమబ్బు నిహంబుఁ బరంబు నీకగున్.

వీఁడు వోయినను నీకుఁ దొంబదితొమ్మండ్రు కొమరులు గలరు. నేనెందులకో చెప్పితినని యోజించి యుపేక్షించితివేని,

ఉ. ఎల్లకుమారులున్ బడుదు రెల్లకులమ్ములు నాశమౌ జగం
బెల్లఁ జెడున్ సమస్తమున కీచెడుగే యగుమారకుండు నేఁ
గల్ల వచింతునే? తుదకుఁ గాలమువచ్చినయప్పు డాఁపఁగాఁ
జెల్లునె? యిప్పు డిట్టిపని సేయుము కోయుము వీని కుత్తుకన్.

కర్ణు - (జనాంతికముగా) సఖా! చూచితివా? మీతండ్రి యాదాసీపుత్రుని దురుపదేశ మెట్లు చెవియొగ్గి వినుచున్నాఁడో! ఆబోధించెడి బోధన యెట్టిదియో?

దుర్యో— (జనాంతికము) ఎట్టిదో మనమెఱుఁగమా? మన యుద్యమమ్మునకెల్లేని భంగము కలిగింపుమని, లేదా? నిన్నును నన్నును జంపించి పాండవులకు రాజ్యమిమ్మనియైనను జెప్పఁగలఁడు. ఇం దతని తప్పేమి?

క. ఎంగిళులు మెసవుబానిస
పంగడ మని యెఱిఁగి వీనిఁ బరమాప్తునిఁగాఁ
జెంగటికిఁ జేర్చు జనకుని
సంగతికిన్ వగవవలయు సంగడికాఁడా!

ఇప్పుడు మనమెవరితోడను గలహింపఁగూడదు. "కార్యార్థినః కుతోగర్వః" అనుట నీ వెఱుఁగనిదికాదు. ఎవరేమన్నను నాకై సయిరింపుము. (ప్రకాశము) ధర్మనందనా! మధ్యమధ్య లేనిపోని ప్రసంగములచేఁ గాలము వృథయగుచున్నది. నానిమిత్తమై గాంధారరాజు ద్యూతమాడుటకు నీ వంగీకరించితివేని ద్యూతము ప్రారంభమగును; లేదా? నీవతనికి నోడితివని యనుకొందుము.

ధర్మ— (ఆవేశముతో)

ఆ. వె. శకుని కెంతయెంత సామర్థ్యమున్నను
నాకు నందొకింత లేకయున్న
నాడఁబూనివచ్చి యవల కూరకపోవు
నంతనీచుఁ డొక్కఁ! యమసుతుండు.

,— (తనలో) ఔరా ! యెంతటినీతిమంతున కెట్టియావేశము గలుగు చున్నది ?

ద్రోణు— (తనలో) ఇప్పు డితఁడు తన్నే తాను గుఱుతించునట్లు తోఁచదు.

క. పానాసక్తులు నబలా
ధీనులు మృగయులును కొంత యేగినపిదపన్
మే నెఱుఁగుట కల దకటా !
మానరు జూదరులు దాని మరణముదనుకన్.

శకు— (తనలో) ఇతఁ డితరు లెన్ని యంతరాయప్రయత్నము లొనర్చినను దుదకు మనకే యనుకూలుఁడైనాడు. ఇఁక నాలస్యము చేయరాదు. "ఆలస్యాదమృతంవిషం" (ప్రకాశము) రాజా ! నీవు నాకన్నను సమర్థుఁడవే. సంశయమేమి ? ఇవిగోఁబాచికలు. ముందు నీవే మొదలిడుము.

ధర్మ— (పాచికలు పుచ్చుకొనును)

దుర్యో— (సంతోషముతో) ఇదిగోఁ బందెము. (రత్నఖచితములగు మురుగులు తీసి యక్కడ నుంచును)

ధర్మ— (పాచికలు వైచును)

దుశ్శా— (తొందరగాఁజూచి) గెలిపు మనది. (విచారముతో) కాదు కాదు.

ధర్మ— (సంతోషముతో) మరల నొడ్డుఁడు.

శకు— (జనాంతికము) కుమారా ! సంశయింపకుము. మొట్టమొదట నతనికిఁ గెల్పుగలిగించుట యెందుల కనుకొంటివి ? మఱింతయాదగము హెచ్చించుటకుఁ జుమా ! ఇది ద్యూతజ్ఞుల రహస్యము.

దుర్యో— నారాష్ట్రమును దప్పఁ దక్కిన యాపత్తుధనమును నొడ్డితిని.

ధర్మ— మంచిది. (పందెము వేయును)

శకు— గెలుపు మాది. పాచిక లిటు తెమ్మన్న, ఒడ్డుము.

ధర్మ— (ఆవేశముతో) నా యావద్రాజ్యమును నొడ్డితిని.

శకు— సమ్మతించితిని. (పందెము వేయును)

విదు— (ధృతరాష్ట్రునితో) అన్నా! చూచితివా? సుహృద్ద్యూత మెంతపనికు వచ్చినదో?

ధృత— (విననియట్లు నటించును)

దుశ్శా. (సంతోషముతో) మామా! పందెము మనమే గెల్చితిమి.

శకు— (తనలో) ఇక్కడికి మేనల్లుని చింత తీరినది. (ప్రకాశము) ధర్మనందనా!

క. ఓడితివి సర్వరాజ్యము
నేఁడిఁక నొడ్డంగ నేది నీకున్నది? యిం
కాడుట చాలించెదవో?
యాడెదవో, యేదియే నుపాయము కలిమిన్?

ధర్మ— (ఆవేశముతో)

మ. బహుదర్పోద్ధతుఁ డైననీలు ననిలో భంజించియున్ జంభకు
న్నిహతుం జేసియు శూరసేననృపతి న్నిర్జించి పాండ్యున్ జయా
వహు నోడించి యనేకులన్ బ్రబలులన్ వారించి నాచేత నే
సహదేవుం డొనరింపఁజేసె మఖ మాసత్వాఢ్యు నిం దొడ్డితిన్.

శకు— అట్లయినచో నిదిగోఁ బందెము వైచుచున్నాను. (పాచికలు చూచి) మేమే గెల్చితిమి. ఇఁక నేమి యొడ్డెదవు?

ధర్మ— (ఆవేశముతో)

ఉ. ప్రాకట శౌర్యదర్పులగు బర్బర మాళవ దేశవాసులన్
వీఁక నదల్చి పుష్కరవనీగత దుర్మదులన్ జయించి దు
ర్నీకుల దత్తకాదుల హరించి నకున్ మఖిఁగా నొనర్చు సు
శ్లోకు ద్విషద్విషాహినకులు న్నకులుం బణ మిందు వైచితిన్.

శకు— (పందెమువైచి చూచి) మేమే గెల్చితిమి. (ఏకసక్కెముగా) రాజా! సవతితల్లి కొమరు లనియా యేమి మాద్రేయుల నొడ్డితివి?

ధర్మ— గాంధార రాజా! నీ భేదకతాచాతుర్యము నే నెఱుఁగనిది కాదు. అంతతోఁ గట్టిపెట్టుము (ఆవేశముతో)

మ. భగదత్తున్ నగభేదిమిత్రు నని సంభావించి కాశ్మీరుఁ బౌం
డ్రుఁ గలూతాధిపు విష్వగశ్వుని సుధన్వుం బోర నిర్జించి. శ్వే

తగిరీశుం బోగరేదఁ జేసి మిగులం దర్పించి నాచే మఖం
బోగిఁ జేయించిన పార్థుఁడిందుఁ బణమై యున్నాఁడు నాయానతిన్.

శకు— (మరలఁ బందెమువైచి) రాజా! మేమే గెల్చితిమి చూచితివా?

ధర్మ— (ఆవేశముతో)

మ. శిశుపాలుం బశుపాలునిం బలె జిగీషించెం జరాసంధునిం
గృశునిం జేసి వధించె నియ్యనఘుచేఁ గీడ్వడ్డ యుక్కీల నా
వశమే పేర్కొన? రాజసూయమున కెవ్వాఁడయ్యెఁ బ్రేరేఁపకుం
డశనిప్రాయుఁడు భీమసేనుఁ డిటఁ దా నాఁ గాక పందెంబోగిన్.

శకు (పందెమువైచి) ధర్మనందనా! మాదే గెల్పు.

ధర్మ (ఆవేశముతో)

చ. తెలిసినమూర్ఖుఁడంచు జగతీతల మెల్లను గేలిసేయ న
ప్పలుకులుసైఁచి ద్యూతపు నెపమ్మున సర్వము గోలుపోవు కా
పలుఁడు యమాత్మజుం డిచటఁ బందెముగా నియమింపఁగాఁబడెన్
దలఁగని దుష్టదైవము కతమ్మున నెమ్మన మాఁప నేరమిన్.

శకు- (పందెమువైచి) ఇదియును మమ్మే గెలిపించినది. (ఎకసక్కెముగా) ధర్మనందనా!

ఆ. వె. మీకు నేగురకును మిక్కిలి ప్రియురాలు
యాజ్ఞసేని నొడ్డ కకట! నీవ
నిన్ను నొడ్డుకొంటి వన్నలినాక్షి ని
న్డేని యొడ్డు గెలుతువేమొ మరల?

అట్లొడ్డితివేని మే మింతకుమున్ను గెల్చిన నీయాస్తి నొసఁగును బణ
ముగా నె చేదము.

ధర్మ – (యోజించి తనలో) కానిమ్ము చెడ్డకాఁపురమునకు ముప్పేమిటి?
(ప్రకాశము)

చ. పరమ పతివ్రతామణి నపారగుణాకరఁ బాండుపుత్త్రసం
సరణమహాబ్ధినౌక నభిజాత నయోనిభవ న్మహాయశ:
స్ఫుర నవవద్యలక్షణఁ బ్రసన్నహృదంతర ద్రోపదిన్ దురో
దరమున నేఁడు పందెముగ ధర్మతనూభవుఁ డొడ్డినాఁడహో!

శకు— (పందెమువైచి) ఇదియును మేమే గెల్చితిమి.

(అందఱును నెవ్వెఱఁగుపడి చూతురు)

(దుష్టచతుష్టయము సంతోషము సూచించును.)

దుర్యో— (విదురునిదిక్కై) విదురా! నీవుపోయి మాకు దాసియైన పాంచాలిఁ దోడ్కొనిరమ్ము. ఇఁక ముందు తా నొనరించుపనుల నేర్పఱించి మా యందఱ సమ్ముఖమ్మునను వినిపింపవలయును.

భీము— (కోపము సూచించును)

విదు— (మండిపడి) ఓయీ! కురువంశోద్ధారక!

క. చెడిపోయెదుసుమ్మీ దుం
డుడుకింతగఁ దగదు సాధ్వి ద్రౌపది తా నె
క్కడ? నీవెక్కడ? నేనె
క్కడ? తరతమభావ మింతగా నెఱుఁగుదువే?

నీ వేమనినను నాకుఁ గోపములేదు గాని యటుజూడుము (భీము నిర్దేశించి)

చ. అతని నెఱుంగుదే? జగమునంతయు నొక్కట మ్రింగఁజాలు ను
న్నతుఁడకటా! కడుం బసితనంబు నిను న్బలవంత పెట్టి యి
ట్టితులుపవృత్తుల న్గఱపెడి న్జెడిపోతివి పార్థులేడ? నీ
మతమున దాస్యము న్సలుపుమా టది యేడ? దురుద్ధరం బహో!

ధృత— (ఎఱుఁగనట్లుగా) తమ్ముఁడా! ఏమి జరిగెను? ఎవరెవ రేమేమి యొడ్డిరి?

విదు— (అనాకర్ణితముగా)

క. మిత్రద్యూతంబని సుచ
రిత్రులఁ బార్థులను బిల్చి వ్రేఁపి తుదిన్
శత్రుత్వము సాధించు న
పాత్రుని నిను దైవ మెట్లు పరిపాలించున్?

దుర్యో— (తనలో) ఇతఁడెప్పుడును శత్రుపక్షములోని వాఁడే; మనమితనితోఁ జెప్పనేకూడదు (ప్రకాశము) ఎవఁడురా? అక్కడ.

ప్రాతిగామి— (ప్రవేశించి) జయము జయము. ఏమియాజ్ఞ?

దుర్యో— ప్రకృతమ్ము తెలిపి ద్రౌపది నియ్యెడకుఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

ప్రాతి— (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! మీయాజ్ఞఁ దెల్పఁగా నామె యిట్లనియె.

దుశ్శా— ఏమనియెను?

ప్రాతి— "భార్యను జూదమందోడిన మహానుభావుఁడిప్పటి కెన్నఁడును వినఁబడఁడు. అయినను దన్నోడి నన్నోడెనో నన్నోడి తన్నోడెనో కనుఁగొని మరలరమ్ము. అప్పుడవసరమైనచో నేను వచ్చెదను" అనియెను.

ధర్మ— (తలవంచుకొనును)

దుర్యో— సరే. ఈధర్మసందేహము తానిక్కడికేవచ్చి చెప్పుకొనినచో సభ్యులు తీర్చెదరు. రమ్మని చెప్పుము పొమ్ము.

ప్రాతి— (పోయి మరలవచ్చి) అదిగో నాయమ చనుదెంచి యాకురువృద్ధుల వెనుక నున్నయది.

దుర్యో— అక్కడ నెందుకు నిల్వవలెను? ఇక్కడికే రమ్మనుము పొమ్ము.

ప్రాతి— (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో— (చూచి జనాంతికము) తమ్ముఁడా వాఁడు భీమసేనునికి సెలచును. గావున

క. నీవరిగి తోడితెమ్మది
కేవలముం గులటయౌటఁ గిల్బిషమని శం
కావిలుఁడవు కాకు మహో!
యేవురు పతులుండి సాధ్వి యెట్లగునోక్కో?

దుశ్శా— (జనాంతికము) అన్నా! ఈపన్నుగడ కుంతి యెందులకుఁ బన్నిన దనుకొంటివి? తన్నుఁగోడ లెప్పుడేని యాక్షేపింప కుండుటకుఁ జుమీ! (ప్రకాశము) ఇదిగో తోడితెత్తును. (కొంతవఱకుఁజని తనలో) ఓహో! నన్నుఁజూచి యెక్కడికో పోవుచున్నదే!

ఉ. ఎక్కడికేగె? దింక మగలేవురు నాకుఁ గలారటంచు బల్
నిక్కెదు విఱ్ఱవీఁగెదవు నేఁడు మదర్థమనైతి వోసి! నీ
కక్కసమెల్లఁ బోనడచుకాలము వచ్చెనులే యిఁకేటి కీ
తక్కులు? దాసివైతివిగదా! పనిచేయుము చెప్పినట్లుగన్.

లేదేని నీమానప్రాణంబులు దక్కవు. దుశ్శాసనుండు చండశాసనుండని యెఱింగి మసలుకొనుము.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో)

నే నేకవస్త్రను రజస్వలను దూరముగాఁ దొలఁగుము. ఇట్టియెడ నేను గురుజన స్థానంబగు నాస్థానంబున కెట్లు రానయ్యెడిని?

కర్ణు— (దుర్యోధనునితో జనాంతికము) సఖా! చూచితివా ఎంతలో నెట్లు బొంకుచున్నదో?

దుర్యో— అట్టి బొంకులను మనదుశ్శాసనుఁడు పాటించువాఁడు కాఁడు గదా! వినుము, తగిన యుత్తరమునే చెప్పుచున్నాఁడు!

(తెరలో)

ఆ. వె. ఏకవస్త్రవేమి? యేకవస్త్రవె యౌదు
కాక విగతవస్త్ర గావుగాదె?
దాసి కిన్నిపగలు తగవు నీ టక్కరి
తనము మానిరమ్మ తడయ కిపుడు.

(శిరోజములు పట్టుకొని యీడ్చికొనివచ్చును.)

(భీష్మాదులు తలలు వంచికొని విచారింతురు.)

ద్రౌప— (శోకముతో) ఓహో! కురువృద్ధులారా! ధర్మనందనుండు దైవవశమ్మున నన్నోడినను నోడుఁగాక. మీయట్టి వివేకులు గలసభలో నన్నీఁడిట్లు పరాభవింపఁజూచి యూరకొనుట తగవేకదా?

భీము— (విచారముతో) అన్నా! ధర్మనందన!

క. ఓడితివి మమ్ము నలువురఁ
బాడియె వీరేమి మనల బాధింతురు? పూఁ
బోడిం ద్రోవదిఁ బణమిడి
యాడుదురే? యెందుఁగలదె? యవివేక మిటుల్.

(కోపముతో) ఇయ్యెడల నిన్నేమిచేసినను దోసము లేదు. నీబాహువులు తగులఁబెట్టినఁగాని నాకీ కోపము తీరదు.

అర్జు— (వారించి) అన్నా! శాంతింపుము.

క. ఆడెడిది జూద మందుం
బాడిఁయెటుల్ తోఁచు? ధర్మవర్తనుఁ డితఁడే
జూడ జను నదియు ధర్మము
కూడ దనం జాలునంత కోవిదులమొకో?

వికర్ణ— ఓహో! సభాస్తారులారా!

ఉ. అందఱు నాఁడువాండ్రు గలయట్టిరె యిట్టిసభ న్సతీమణిన్
నిందితఁ జేయఁగానగునె? నీమమే? తినమొక్కొ యన్నముల్?
బందలకేని యిట్టికృతి పాడియె? లోకము మెచ్చునే? యశం
బొందెడి వారికిం జనునొకో? యిటు లూరక చూచుచుండుటల్.

పాండవప్రవాసము

కర్ణు— కుమారా! యనేకులు పెద్దలున్నయెడ నీకీ యధిక ప్రసంగ మెందుకు? ఇంతకునునియ్యదిపతివ్రతయైనచో నీవన్నట్లు లిప్పనియధర్మమేకావచ్చును. కులటయెడ నిట్టి నీతులతో నవసరముండదు. మిన్నక కూర్చుండుము.

వికర్ణ— తండ్రీ! యిప్పట్ల గురువుల కెదురాడక తప్పకవచ్చుచున్నది.

తే. గీ. ధర్మసూక్ష్మమ్ము లెటీఁగెడి ధన్యులన్న
దొరకరెక్కడనో కాని, ద్రుపదపుత్రి
కులటయే యనుకొంద మక్కులటకేని
మానవంతు లొప్పరుకదా! మానహాని.

కర్ణు— (కొంచెము కోపముతో) అంతతోఁ జాలింపుము. పుంశ్చలికి మానహాని యొకరు చేయుటయెందుకు? తనంతనే సిద్ధించుచున్నది. తెలిసి యుఁ దెలియని ప్రచారములు గట్టిపెట్టుము.

దుర్యో— తమ్ముఁడా! పాండవులయు ద్రోవదియొక్కయుఁ బట్టమ్ముల లొలువుము.

(పాండవులు తమపైవస్త్రమ్ములుదీసి యొక్కెడ నుంతురు.)

దుశ్శా— (ద్రౌపది పైటకొంగు పట్టుకోఁబోగా నామె తొలఁగి చనఁగా నతఁడు వెంటనంటి చీరలాగును)

ద్రౌప-మ. కరుణాదూరత నూఱకుండి రయయో! గాంగేయముఖ్యుల్ మహా
పరిభావమ్మున కోర్వ రామిఁ దలఁక వక్షమ్ములోఁ గ్రుక్కి దు
ర్భరదీనస్థితి నున్నవారలు పతుల్ రావే ననుం బ్రోవవే!
శరణం బెవ్వరులేరు నాకునిఁకఁ గృష్ణా! దీనసంరక్షణా!

దుశ్శా— (తనలో) క్రింద నొకచీరయున్నదే! (మరల చీరలాగును)

ద్రౌప-మ. తరుణీరత్నముగాదొ యాసిరి ప్రమాదంబెప్పుడుఁ జెందదో?
త్వర నీకుం దగఁజెప్పిపంప దదియే బాగంచు లోనెంచెనో?
సరి యామాటలకేమి? చెల్లెలని యిచ్చంగొంత చింతింపుమా!
శరణం బెవ్వరులేరు నాకు నిఁకఁ గృష్ణా! దీనసంరక్షణా!

దుశ్శా— (యథాప్రకారముగా నుండుటఁజూచి మరలఁ జీరలాగును.)

ద్రౌప-మ. గిరిఁ జేలం ధరియించి గోపకుల రక్షింపంగలేదే? వడిం
గరిఁ గాపాడఁగలేదె? చక్రమున నక్రమ్ముం విదారించి, ని
ష్కరుణాదృష్టిని నన్నుఁ జూడఁ దగవా? కాపాడవా? సామిరా!
శరణం బెవ్వరులేరు నాకునిఁకఁ గృష్ణా!

దుర్యో— (కర్ణునితో) సఖా! చూచితివా? ఈబంధకి చాతుర్యము. ఎన్ని వస్త్రమ్ము లిమిడ్చి కట్టికొన్నదో!

కర్ణు— ఇది కడువిచిత్రముగానున్నది. (యోజించి) ఇన్నివస్త్రమ్ము లిమిడ్చి కట్టికొన్నదనుటకుఁ దోఁచకున్నది.

దుశ్శా— ఓసీ! పంచభర్తృకా!

గీ. ఎపుడుగాని యసత్యమ్ము నెఱుఁగఁడనుచు
నీదుభర్తను వర్ణింతుగాదె? జనులు
అట్టివానికి భార్యవై యెట్టులంటి?
వేకవస్త్రనటం చిన్ని కోకలుండ.

భీష్మ- (తనలో) ఓహో? ఆపద్బాంధవుఁడగు శ్రీకృష్ణునిదయ ద్రోవదిని గాపాడినది. (ప్రకాశము)

ఉ. ఎందుకు నేను గల్గి? మఱియెందుకు ద్రోణుఁడుగల్గి? యక్కటా!
పంద విచిత్రవీర్యజుఁడు పాపి తనూజులఁ గా దనండు వీ
నిం దునుమన్ వలెన్; విదురునిన్నను ద్రోణునిఁ గాదటంచు నీ
నిందితమైనజూద మవినీతుఁడు తా నిటు సమ్మతించునే?

(కత్తి దూసి ధృతరాష్ట్రునిపై కరుగఁబోవ విదురుఁడు వారించును)

ధృత— తమ్ముఁడా! యేమిజరుగుచున్నది? ఎందుల కా కలకలము?

భీము— (కోపముతో) ఓయీ! నీకుఁ గన్నులు గానరావు గాని చెవులు వినరావా? పాంచాలి పెట్టుకొన్న మొఱ్ఱ వినియును విననియట్లు నటించుచున్నావుగా? కానిమ్ము

శా. పిన్నల్ పెద్ద లనేకు లున్నసభలోఁ బెంపేది దుర్మార్గుఁడై
వన్నెన్ వాసియు నుంత చూడ కకటా! పాంచాలి నీరీతిగా
బన్నం బందగఁజేయు నీఖలుని నిర్బంధించి వక్షస్థలం
బు న్నేనై పగిలించి శోణితము నామోదంబుమైఁ ద్రావెదన్.

ఈదుశ్శాసను నిట్లు చేయనైతినేని,

క. అధముండ జడుఁడఁ బూర్వపుఁ
బృథివీశులగతికిఁ దప్పు వెకలిని దుష్ట
ప్రథమానతారమూర్తిని
పృథానిహంత్రుకుఁడ నింక నెయ్యేమిటికిన్.

దుర్యో— (తనలో) అధముఁడవే కాకున్నచో భార్యకట్టి యవమానము జరుగు చుండ నెందుల కూరకొందువు? నీమాటట్లుండ నీభార్య యనేకవిధము లచే నధమురాలై నదిలే?

విదు— అన్నా! యెందుల కిట్టు లెఱుఁగనట్లు నటించెదవు?

తే. గీ. చెప్పలేదె, వికర్ణుండు? చెవులు లేనె
అతనిపాటి యోగ్యుండు ధీయుతుఁడు జ్ఞాని
యీసభ నొకండుగలఁడె? నీయిష్టమింక
కురుకులమడంగ జూదంబు జరుపునాఁడె.

నీ కొమరుండు దుశ్శాసనుండు ద్రోపదిం బలాత్కరించి చీర లొల్చు చున్నాఁడు. అందులకు సుయోధనాదులు సంతసించుచున్నారు.

దుశ్శా— (తనలో) అక్కటా! విప్పి విప్పి విసునెత్తినది. చీరలరాసులు పర్వత ప్రాయములుగా నైనవి! ఇఁక నేమిచేయుదును?

ద్రౌప— (దుఃఖముతో) అక్కటా! ధర్మజ్ఞులారా! అట్టి దుప్రదమహారాజు నకుఁ బట్టినై పరాక్రమైకధనులగు సోదరులకుఁ దోడఁబుట్టువనై విపక్ష గజహర్యక్షులగు పాండవులకు ధర్మపత్నినై యేనిట్లు పరిభవం బందు చుండం జూచి మీ రందఱును మిన్నకుండెదరుగా! ఇది యేమి న్యాయ్యము? పోనిండు నేను వీరికి దాసినేమొ తెల్పుఁడు! దాసినే యనుకొండు. అయినచో నిట్టి పరాభవ మొందఁడగిన కార్యమేమి యొనర్చితిని?

భీష్మ— (విచారముతో) అమ్మా! ద్రుపదరాజ నందని!

ఉ. చచ్చినవానిపోల్కెఁ బెలుచన్ మతిపోయిన వానిమాడ్కి నే
నిచ్చటనుంటి, నీశ్వశురుఁ డేమనుకొంటివో? నాలిమ్రుచ్చు బల్
కుచ్చితుఁ డెందుకీవు మముఁ గోరెదు? ధర్మము చెప్పుమంచు ను
ద్యచ్చరితుండు ధర్మజుఁడు దానిది సెప్పవలెన్ సతీమణీ.

నీ కేమియుం గొదవ రానేరదు. ఇక్కురువంశనాశనమ్ముకనై యీ దురోదరం బేర్పడినది.

కర్ణ— (ఏకసక్కెముగా)

తే. గీ. తరుణి? యుమ్మడిగొడ్డుచందమున నిడుమ
లొందవలసెను బతులింద ఉంటఁజేసి
ఏమి సార్థక్య మిందఱు హీనులుండి
తగినవారు నొండొక్కరుఁ దగులుకొనుము.

దుర్యో— (విలాసముగాఁ జూచి తనతొడఁ జూపించును)

భీము- ఉ. తొడఁజూపించెదురా దురాత్మ! తులువా! ద్రోహీ! కులఘ్నా! జడా!
వెడఁగుం బోక లడంపఁజాలఁడొకొ ? యీభీముండు కామానలం
బుడిపింతు న్నిను మోరిపాపి ! గదచే నూరుద్వయంబుం బొడిం
బొడిగాఁజేసినయప్డు డేడ్చెదవులే పొల్పెది బల్ పేదవై.
(మండిపడి మీఁదికురుకఁబోవును)

భీష్మ— కుమారా ! యిది సమయముగాదు శాంతింపుము.

అర్జు— అన్నయ్యా ! శాంతింపుము.

ద్రోణు— కుమారా ! పవమాననందన !

క. కురుకులము నశించుటకై
దురూహలు జనించె నిట్లు దోర్బలమునకుం
దఱికాదు ధర్మనందను
మరియాద న్నిలుపుమయ్య ! మముఁ గనియైనన్.

ధృత— (తనలో) అక్కటా ! నాకొమరులెంత దుర్మతులైరి ? సుహృద్ద్యూత మెంతవఱకు వచ్చినది ? ఇఁక నేనెట్టులీ యుపద్రవము వారింతును ? (యోజించి) ఇట్లగుఁగాక. (ప్రకాశము) నాయనా సుయోధనా ! ఏమి యీయాగడము?

ఉ. ఏఁడులు హెచ్చునకొ్లఁది నేవపుబుద్ధులు నీకు హెచ్చె నా
నాఁడె నశింపఁజేసెదవె ? నా కులశీలములెల్ల నుంతమో
మోడక ద్రోపది న్సతి నయోనిజ నింత యనాదరింతె ? యీ
కూడని చెయ్వులెట్లు లొడఁగూడెనురా ? చనురా దురంతముల్ ?

క. కడు యోగ్యులైన పాండవు
లిడుమలపాలైరి నీవు హేతువుగ నిఁకే
నుడుగుము దుండగపు న్నడ
వడి పచ్చునికొంప మాపఁ బాడియె పుత్రా !

(పాంచాలిదికై) అమ్మా ! ద్రుపదరాజనందని !

క. ఎఱిఁగియు నెఱుఁగని తులువల
దురాత్ములను దుండగులను ద్రోహుల మమ్మున్
భరియింపుమమ్మ ! నా సుతు
తిరస్కృతిన్ మఱవుమమ్మ తేఁకువకలిమిన్.

ఈతప్పునకై నీకెయ్యది యిష్టం బయ్యదియ నుడువుము. చేయుటకు నిచ్చుటకు సంసిద్ధుఁడనై యున్నాఁడను.

ద్రౌప— అట్లు వర మొసంగెదవేని ధర్మపుత్త్రుని దాస్యమువలన విముక్తుం జేయుము. దానిచే నయ్యనఘు కొమరుండగు ప్రతివింధ్యునిఁ గురుకుమారులు దాసపుత్రుండని యాక్షేపింపకుందురు.

ధృత— ఇచ్చితిని. మఱియొండు గోరికొనుము.

ద్రౌప— ధర్మనందను తమ్ములు తమతమ శస్త్రాదిసాధనమ్ములతో దాస్యమువలన విముక్తులగున ట్లొనరింపుము.

ధృత— ఇచ్చితిని, మఱియొండు గోరుము.

ద్రౌప— ఇంతకన్న క్షత్త్రియసతికి నధికారము లేదుగదా!

ధృత— అమ్మా! నీయోరిమికి సంతసించితిని. నీవుకోరకున్నను నేనే యిచ్చుచున్నాను. కైకొనుము.

తే. గీ. ద్యూతమున నేఁడు ధర్మజుండోటుపడిన
యెల్లరాజ్యము నొక్కింతయేని మిగుల
కుండ నీకిచ్చితిని మోదమొందుమమ్మ
దుస్సలయొకండు, నీవొండె? ద్రుపదపుత్రి!

శకు— (జనాంతికము) కుమారా!

తే. గీ. ఎంతకష్టించి తెచ్చిన నేమిఫలము?
వమ్ముచేసె మనపరిశ్రమమ్ము రాజు
కోరకుండఁగ నే యిచ్చె నూర కీతఁ
డొకఁడుగణియింప గుణియించు నొక్కఁడకట!

దుర్యో— (జనాంతికము) అవును; ఈవృద్ధునిమూలమున మన ప్రయత్నములన్నియు నిటులనే యగుచున్నవి. (యోజించి) ఎవరొప్పుకొన్నను నిందులకు దురభిమానగ్రస్తుండగు భీమసేనుండు మాత్ర మొప్పికొనఁడు.

దుశ్శా— అవును నీ వనినట్లేకాని యొకవేళ నాతఁడును నొప్పుకొన్నచో నుపాయమేమి?

శకు— ఉపాయమున కేమున్నది? తిరిగియు జూదమని పిలిచిన ధర్మజుఁడు వెనుతీయువాఁడుకాఁడు. అయ్యెడ నింకొకయుక్తి పన్నుదము.

ఉ. ఓడినవారు కానలన యుండవలె న్బదిరెండు నేఁడు లో
క్కేఁడతిగూఢవర్తనమెయిం జరియింపఁగ నొప్పు నయ్యెడన్
జాడయెటుంగ వచ్చినఁ బునర్వనవాసము గూఢవాసమున్
బాడికిఁ దప్పకుండ సలుపన్వలె నియ్యది పందె మియ్యెడన్.

అని యేర్పఱచి యోటుపఱచి యడవులకుం బంపుదము.

కర్ణ — ఇది కడుఁజక్కనియుపాయమే కాని నన్నడిగితిరా—

ఉ. పోరి జయించి రాజ్యమును బొందుట మయ్యది కీర్తినిచ్చు బెం
పారును దానఁ దేజము సమస్తజగమ్మును మెచ్చు నెవ్వరున్
నోరు మెదల్పలేరు శమనుం డెదురైన నదల్చి గెల్తు ని
వ్వారక లెక్కయొక్కొ? విలువట్టుట కేమిఫలమ్ము? భూవరా!

శకు— నీవు చెప్పినది తుట్టతుద కాచరింపఁ దగినది కాని ప్రథమముననే తగినదికాదు. మనమిప్పుడిదియ్యోడనుండి యీసంగతులు వింటిమేని వృద్ధరాజు కృత్యమ్మునకు సమ్మతించినవార మగుదుము. కావునఁ బోవుదము పదుండు. (దుష్టచతుష్టయమును వికర్ణుఁడును నిష్క్రమింతురు.)

ధృత— తండ్రీ! ధర్మనందన!

క. నీవు కడు మంచివాఁడవు
కావలులై నాకొమరులు కావించు పరీ
భావము సైఁపుము రాజ్యము
ద్రోవది కిచ్చినవరమ్ము తోఁ గొనుమీ.

క. మోఱకులతప్పు లన్నియు
ధీరులు సయిరింపవలయుఁ దెలియదు తన
కెవ్వారలు సెప్పిన వినఁడు కు
మారుఁడు నాకెల్లగతుల మారకుఁ డయ్యెన్.

ఏమి సేయుదును? నీవు నాయందుఁ గడుభక్తుండవు. నీ కెగ్గుగలిగెం గదా! యని విచారించుచుంటి. నన్నుఁజూచి నాకొమరులయెడఁ బగ దిగఁద్రావి యథాపూర్వకముగ నింద్రప్రస్థపురమునకుం జని రాజ్యం బేలుకొనుము.

ధర్మ— జనకునాజ్ఞ శిరసావహించుచున్నాఁడను.

భీము— (కోపముతో)

మ. కొఱవిం గాల్చుచు నీరమున్ జిలుకు నీక్రూరాత్ముఁ డాజ్ఞ పుణిన్
బరిభావంబు దలంపకే శిరము నూఁపం జెల్లునే? దీన సం
బరముంగల్గెనె? యింతదీనదశయే? భార్యాకృపాసంభృతిన్
స్థిర నేలించునె? భీమ సేనుఁ డకటా! సిగ్గేది ధర్మాత్మజున్.

ఉ. ఉత్తమమధ్యమాధమము లొక్కటికొక్కటి తీసిపోవు నీ
విత్తములం దొకండు తనవృత్తికిఁ గైకొనఁ జెల్లుఁగాక స్త్రీ

విత్తము సత్తముండును వివేకియు నౌ యమనందనుండు దా
నత్తికి నత్తునంత యధమాధముఁడే? మృతులైరె? సోదరుల్.

అర్జు— అన్నా! ప్రకృతమీ సూచన యెందుకు? భార్యకృపచేతనని యేల యనుకోవలెను? ఆర్యకృపచేతనని యనుకొండము. భవితవ్య మెట్లుజరుగనో అట్లే జరుగును. పోవుదము పదుండు. (పాండవులు సతీసమేతముగా నిష్క్రమింతురు.)

ద్రోణు— రాజా! తుదకు మంచిపని చేసితివి. ఈకారణమున నీకులగ్గు గలుగుఁగాక.

(తెరలో)

దుర్యోధనమహారాజుగారు తండ్రిగారితో నేదియో యోజించుటకు వచ్చుచున్నారు గావున సభ్యులందఱును జనుఁడు.

(ద్రోణభీష్మాదులు నిష్క్రమింతురు.)

దుర్యో— (ప్రవేశించి) తండ్రీ!

క. నీ క్షేమి వెట్టి యెత్తెనె?
యా కోడలియందుఁ బ్రేమ మం తగ్గలమే?
యేకారణమున రాజ్యం
బా కులటకు ధారవోసి తకటా! చెప్రమా,

ధృత— (తనలో) అప్పుడే పోయి యెవరో యీసంగతి వీనికిఁ జెప్పినారే! (ప్రకాశము) నాయనా! ఈయన్న నా భీమునిముందు మనకు బ్రతుక వశమటోయీ!

దుర్యో— మంచిది; ఆభీమున కిప్పుడు మాత్రము మంచివారమైతిమా? ఏకారణముననో చిన్నప్పటినుండి మేము పరస్పరవైరులము; అదిగాక,

ఆ. వె. కొఱవి వెట్టి నెత్తి గోఁకికొన్నవిధానఁ
బాము నింట నుంచు పగది బాండు
పుత్రకులను బరమశత్రుల రాజ్యము
నంద యుంచుటెట్లు లర్హ మకట!

ధృత— (తనలో) వీఁడెట్లును వృద్ధినొందువాఁడు కాఁడు. నే నేమి సేతును? (ప్రకాశము) అప్పటికి నాకుఁ దోఁచినచందమున వృద్ధసమ్మత మగుగతి నట్లు చేసితని; ఈమాటకు నే నన్యథా సంచరింప వీలులేదు. పయిన నీయిష్టము.

దుర్యో-- అట్లయినచో వారల నింకొకపరి జూదంబాడుటకుఁగాఁ బిలిపింపుము.

ధృత— (తనలో) అక్కటా! యేమి చేయుదును? (ప్రకాశము) తిరిగియుఁ బాంచాలిని బరిభవింపవలయు ననియేనా?

ఉ. అన్నకు నోడి భీముఁడును నర్జునుఁడుఙ్ గవలుఙ్ సతీమణిన్
బన్నము సేయునప్డు మిముఁ బందల నొప్పరికించి రింక వాం
డ్రిన్నను గిన్ననుం దలఁప కాగ్రహవృత్తి మెయిఙ్ గడంగి మీ
యున్నతి రూపుమాపుదు రహో! యిపు డేటికి జూద? మాత్మజా!

దుర్యో— చేసినపనియే చేయుటకు నేనంత వెఱ్ఱివాఁడ ననుకొంటివా యేమి?

క. ధనసంబంధమ్మను స్త్రీ
జనసంబంధమ్ము రాజ్యసంబంధము లే
కనివార్యమైన వే ఱొక
పని పణముగఁ జేసి యందు ప్రర్తింతు మొగిఙ్.

ధృత— అట్లయినచో మీతల్లితో యోజించి పిలిపింతును. ఇప్పటి కీవిచారము కట్టిపెట్టుము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితం
బగు పాండవ ప్రవాసమ్మునఁ జతుర్థాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

పంచమాంకము.

(అంత నొక దాసి ప్రవేశించును)

దాసి— (తనలో) నా యొడయురాలగు నూర్వశి యర్జును విడిది కరిగి యతఁడేమి యొనర్చుచున్నాఁడో చూచిరమ్మనియెఁ గావున నరసి పోయెద. (పరిక్రమించి యాకాశముఁ జూచి) అప్పుడే భగవంతుఁడగు చంద్రుఁడుదయించినాఁడు. ఇఁక నాలస్య మొనరింపఁదగదు. (పరిక్రమించి చూచి) అదిగో నర్జునుని యనుచరు లటు పోవుచున్నారు. వారలవలనఁ దెలియకున్న పిదప నాపెం దీసికొనివచ్చెద.

(నిష్క్రమించును)

(అంత నూర్వశి చెలికత్తెతోఁ బ్రవేశించును)

ఊర్వ— (తనలో) మనోరథము నెఱవేఱెడినా? నెఱవేఱలేమి? ఇందుల కొక సూచన గన్పట్టుచున్నది. ఏమన, ఇంద్రుఁడు తనకుఁ దాసయై "చెలీ నీ వీ రాతిరి నా కోమరు కేళీగృహమున కరుగు" మని యాజ్ఞాపించెఁగదా! (సంతోషముతో) చిరకాలానురక్తనగు నాకిది యెంత యనుకూలమైన యాజ్ఞ! (ప్రకాశము) చెలీ! ఇఁక నెంత దూరము పోవలయును?

చెలి— అదిగో నయ్యదియే మాడుగు.

ఊర్వ— అట్లయిన నే నియ్యెడ ద్వారమ్ముననే యుండెదను గాని నీ వరిగి నారాకం జెప్పుము.

చెలి— అట్లనే యొనరించుచున్నాను. (భవనములోఁ బ్రవేశించుట నభినయించి) అడుగో, నాయెడ శయ్యామాత్ర సహాయుండై యర్జునుఁ డున్నాఁడు. పోయి విన్నవించెద.

(అంత యథోక్తముగా నర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

అర్జు— (తనలో)

క. అన్నలు దమ్ములు సతియును
నున్నారు వనమ్మునందు నొకఁడనయి యే
నిన్నాకమందు సుఖినై
యున్న ఫలంబేమి ? యెప్పుడో ? యేగుటికన్.

రేపటఁ దండ్రితోఁ జెప్పి యొప్పించి యాజ్ఞఁగొని వేగమ యన్నన్
జూడఁ బోవలయు.

చెలి— (సమీపించి) మహారాజా ! జయము, జయము. ఊర్వశి యింద్రప్రేరి
తయై వచ్చి ద్వారంబున నిల్చియున్నయది.

అర్జు— (తనలో) ఏమి ? ఇట్టిసమయమ్మున నెందుకు రావలయును ? అందులోఁ
దండ్రి ప్రేరణకూడ నెందు కుండవలెను ? (ప్రకాశము) ప్రవేశపెట్టుము

చెలి— చిత్తము. (పరిక్రమించి యూర్వశితో) అమ్మా ! సెలవైనది.

ఊర్వ.— నీవరిగి మరల వేకువజామునకు రమ్ము.

చెలి— (నిష్క్రమించును)

ఊర్వ.— (ప్రవేశించుట నటించును) ఔరా ! ఇతని నింతకు మున్నింద్రసింహా
సనంబునఁ జూచినప్పటికన్న నిప్పు డెక్కుడు సొబగు గన్పట్టుచున్న దే?
(యోచించి) కాదు, కాదు. ఇది రాత్రిసమయముగదా ! ఈ పరిభావము
దానిదియై యుండునా ? అదియును గాదు. స్వతోరమణీయములగు
వస్తువులు క్రమక్రమముగా నానగొలుపుట సహజమై యున్నది.

అర్జు— (శయ్యడిగ్గి చేతులు జోడించి)

క. కొమరునిపై దయకలిమిని
నమరాధిపుఁడనుపఁ జూడ నరుదెంచితె ? యో
యమ ! సంతోషమ్మయ్యెను
శ్రమయేమిటి ? కేన యటకుఁ జనుదేరనొకో ?

ఊర్వ.— (తనలో) ఆహా ! యేమి యీ వినయము ! కాని యిందీతఁ డేలొకో
నాపై మాతృభక్తిం గనఁజేయుచున్నట్టున్నాఁడు. (యోజించి) కాదు
కాదు. తన కులదేవతలయందుఁ గల గౌరవాతిశయముచే నిట్టులాడి
యుండనోపును. (సంశయముతో) కొమరునిపై ననుగ్రహ మనఁగా
నేమో ? ఇట శ్లేషపొడకట్టుచున్నది. యౌవనవంతుఁడనైన నాయందలి

ప్రేమచే వచ్చితివా ? యని యతని యాశయమైయుండును. (తలపంకించి) అట్లేయయినచో 'ఓయమ' యని యేలసంబోధించును ? (యోజించి) సంబోధించుటకేమి ? ఇది గౌరవార్థము కావచ్చును. ఐనను వారి వరుసలతో వేశ్యలకేమి యవసరము? ఇతఁడు నన్ను గ్రహముగాఁ గామించి యేయున్నాఁడు, లేనిచో నిట్టి సమయమున నొంటరిగానున్న తనయొద్దకు వచ్చుట కేల యంగీకరించును ? ఇదిగాక "నే నే నీ గృహమ్మునకు రాదలంచి యున్నాఁడ" నని యెందుకుఁ జెప్పవలయును ? అయినను గొంచెము మాటలాడిన పిదపఁగాని నిశ్చయము తెలియదు. (ప్రకాశము) కుమారా ! (నాలుక కఱచుకొని తనలో) అక్కటా ! నేనుగూడ సందిగ్ధార్థముగనే సంబోధించితినే! (ధైర్యముతో) కానిమ్ము; అతఁడు మూర్ఖుఁడా యేమి ? ఈశబ్దము యౌవనవంతునే న్యాయముగా బోధించునని తెలియకపోదు (ప్రకాశము) కుమారా !

ఆ. గీ. వ్యాసుఁడిచ్చిన మంత్రమ్ము పఠనచేసి
యమ్మహాదేవు నారాధన మ్మొనర్చి
పాశుపతమును గైకొని స్వర్గలోక
మరుగు దెంచుటచే ధన్యురాలనైతి.

అర్జు— (వినయముగా)

తే. గీ. జన్మములు చేసి తపములు సల్పిగాని
పొందఁగారాని యీలోకమునకుఁ దండ్రి
యనుమతింజేసి వచ్చితి నీనక యిట్లు
తాలుమాలుగఁబల్కఁ జెంతయును వింత.

ఊర్వ— రాజాగ్రణీ ! నాయభిప్రాయ మిది.

క. స్మరసుందరుండవై ని
ర్జరనాథునికన్న మేటిశౌర్యమ్మున కా
కరమగు నీపరిచయము
బొరసిన లోకమ్ము స్వర్గమున కధికంబౌ.

ఉ. కావలువైన కౌరవులకారణమై వనవాస మబ్బె మీ
కేవురకున్ సతీమణికి, నియ్యది మీకతికష్ట మైననున్
భావుకమయ్యె మాకుఁ గనుపండువుగా నినుఁ జూచుభాగ్య మా
యీవగఁగాక కల్గునె ? మహేంద్రుఁడు మేమును నీకు లక్ష్యమే.

అర్జు— (తనలో) ఈపెవాగ్వైఖరిం జూడ నేదోవిధమునఁ బొడకట్టుచున్నది. ఇంతకు నియ్యెడకు రాఁగతమేమైయుండునో? (యోజించి) చూచుటచే

రైన నిసివేళ నేలరావలయును ? ఇది తగదని చెప్పి యవ్వలకుం బంపు దునా ? (సంశయించి) తగ దని చెప్పుట కిప్పటి కీమె చేసిన యకృత్య మేమున్నది ? ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశముగా)

తే. గీ. ప్రొద్దు వోవుచు నున్నది పురుషు లెవరు
వెంటలేకుండ వచ్చితి వొంటి నింటి
కరుగఁగావలెఁ గాఁబోలుఁ దరుణిగూడ
నింతపఱుకునురాదు నీవిపుడ చనుము.

ఊర్వ— (తనలో) ఇతని గాంభీర్యము కడుశ్లాఘనీయము. వలచినచో నిట్టివాని నే వలవవలయును. (లేని కోపముతో)

ఉ. వచ్చినకార్య మేమనవు భావ మొకింతయుఁ దేలనీవు నా
కచ్చెరు వయ్యెఁ బూరుషుల కక్కట ! యింతటి ధైర్యముండునే ?
మెచ్చఁగవచ్చు నిన్ను వినుమీ వచియించెద నాకు నేనరై
నచ్చిమనంబు నీకడకు నన్నిటఁ దెచ్చె నిఁకేడ కేగెదన్

తే. గీ. నారదాదులవలన నీ నామరూప
ములను విని విని దర్శనమ్మునకు రాఁగ
నెడను వేచుచునుండ నదృష్టమిట్లు
తనకుఁ దానయి పండె నుదారచరిత!

అర్జు— (తనలో) ఓహో ! యీమె తుదకుఁ దనభావము స్పష్టపఱచినది. కాదు కాదు. మొదటినుండియుఁ బ్రతిపదమునను సత్కవి కవితారచనం బోలె నేద్దో యొకవిధమునఁ బ్రకృతమును సూచించుచు నేయున్నది. ఇంద్రునకు సంప్రదుకత్తెయగుటచే నీపె నాకుఁ బరమపూజ్యురాలును దల్లివంటిదియును గావున నిందుల కంగీకరించుట యిహపరలోకదూష్యము. (ప్రకాశము)

చ. తెలిసె భవన్మనోరథము దేవవిలాసిని ! నీకు నేతయా
నలఘుఁడు నాకుఁ దండ్రియగునప్పుడు తల్లివి నీవుకావె ? యి
ప్పలుకులు విన్న నెవ్వరును బాపమటంచును రోయరొక్కొ ? నీ
తలఁ పసమంజసం బగుఁగదా? పగదానవె లేకయుండినన్ ?

ఇదిగాక మావంశజుండగు పురూరవునకు నీవు కొంతకాలమ్ము భార్యవని విందు. దానంజేసి నాకుఁ బరమపూజ్యురాల వగు నవ్వవుకదా ! కావున నాయెడ నాగ్రహింపక యీతలఁపుడిగి నన్ననుగ్రహింపుము.

ఊర్వ— (తనలో) ఓహో ! మొదటనే యీతఁడిట్టి యభిప్రాయమును సూచించినాఁడు. నేనే పొరఁబడితిని. కానిమ్ము ఈయంశమున నుత్తరమే

చెప్పలేకపోదునా? (ప్రకాశము) రసికవరా! ఈమాత్ర మెఱుఁగకయే నేను నిన్నుఁ గామించితి ననుకొంటివా?

తే. గీ. భూమిలోకపు మాజాతి భామినులకె
వావివరుసలతో ననావశ్యకంబు
స్వర్గముననున్న మాకివి చాగు టెట్లు?
పల్లెనే లేని కట్టెట్టు పట్టనముల?

ఇదియట్లుంచుము. రణనిహతులకు స్వర్గంబు నియతమని నీనెఱుఁగనిది కాదుగదా!

మ. ధృతరాష్ట్రాత్మజు లొక్క నూర్గురు భవత్తేజోనలంబందు నా
హుతి గాఁబోదురు నేఁటరేపట, సమాయోగంబు మాతోడ నా
శతముఁ గాంచకయున్నె? వారితనుజుల్ సంబంధ మా మీఁదటన్
బ్రతిషేధింతురె? నేఁడె పుట్టినదొకో? స్వర్గంబు రాజోత్తమా!

అర్జు — పిరె ప్రేయసీ! నీవువచించిన సమాధాన మియ్యెడల సరిపడదు.

క. దేహాంతరమ్మునం దీ
యూహలు జనియింపకుండు టొప్పును నొకఁడా
దేహమ్మున నీకృత్యం
బాహా! యంగీకరించునా యెవఁడేనిన్?

ఊర్వ — (సంతోషముతో) త్రోవలోనికి వచ్చితివి.

తే. గీ. అన్నదమ్ములరగు మీకు నైదుగురికి
ద్రోవది యొకర్తెకద భార్య? యీయవివేక
మచట నేమాయె? జ్యేష్ఠునిల్లాలు కాక
తండ్రి యుంపుడుకత్తెయే తల్లియగునె?

“పితృసమో జ్యేష్ఠ” యనుట నీకు నేను జెప్పవలయునా?

అర్జు (తనలో) ఈప్రశ్నమునకుఁ దగిన సమాధానమేలేదు. అయిన నిట్లగుఁ గాక. (ప్రకాశము) అయ్యాది మాతృశాసనమ్మునను గృష్ణద్వైపాయనుని యనుమతమ్మునను బూర్వజన్మసంస్కారవిశేషవశమ్మునను శిష్టసమ్మతం బయ్యె, దాని నుదాహరణంబుగఁ గైకొని మనమేకాదిఁక నెవ్వరును బ్రవతిల్లంపరు. ప్రవతిల్లంపను గూడదు.

ఊర్వ — (సంతోషముతో) మరలఁ ద్రోవలోనికే వచ్చితివి. ఇయ్యాది పితృశాసనము. నీతండ్రియాజ్ఞలేనిచో నాకెంత యనురాగమున్నను నింత ధారాళముగ నేను రాఁగలుగుదునా? ఇఁక నీ కేమిసందియము?

అర్జు— (తనలో) ఎక్కడి కక్కడికి నేనో యొక దురుద్ధరమగు యుక్తి చెప్పు చున్నది. వేశ్యలనఁ జతురిమకుఁ బుట్టినిండ్లుకదా !

క. పరదేశము లరయుట ధీ
పరమైత్రియు రాజసభల వర్తించుట శా
స్త్రరసము లెఱుఁగుట వేశ్యా
పరిచితియను నైదుగల్గువాఁడు చతురుఁడౌ.

అని చాతుర్య సంపాదన సామగ్రిలో వీరల పరిచయమునుగూడఁ బెద్దలు బరిగణించి యున్నారు. అందులో దేవవేశ్య ! ఈమె కేవ లుత్తరము చెప్పఁగలరు! ఎట్లైన యీవిషయమ్మునుండిమాత్రము తప్పించు కోవలెను. (ప్రకాశము)

ఆ. వె. తండ్రియాజ్ఞగనుక తప్పదు నీకంటి
వింద్రుఁ డిట్టియాజ్ఞ యిడెన యనుము
అమరవరులదైన యాచారమునుబట్టి
యేను మానవుండ నెట్లు నడతు ?

ఊర్వ- ఇంద్రనందనా ! నీవు మానవుఁడవని నీలో నీవనుకొనవలసినదేకాని యొరులు విశ్వసింపరు. మానవమాత్రుఁడవు కావనుటకుఁ బ్రమాణం బింద్ర నందనుఁడవగుట యొక్కటియే కాదు.

సీ. అంగారపర్ణుని నవలీలమై జయింప
పఁగ నేర్చుటెట్టులో ? మనుజుఁడొకఁడు
అమరేంద్రు నిర్జించి యగ్నిచే ఖాండవం
బేర్పింపనేర్చునే ? యితరుఁడేని
మాయాకిరాతు నుమానాథు నిర్జింపఁ
దరమెట్లులగు ? నొక్క నరవరునకు
మేనితో స్వర్గంబు రానేర్చునే ? యెట్టి
ఘనతపశ్శాలియౌ మనుజుఁడేని
ఇంక నెన్నేనియును గలవీవు నరుఁడ
వించుకయుఁ గావనుచుఁదెల్ప హేతువులు న
రుండనెడిపేరు నీకు నొక్కండు మాత్ర
మున్నదది నేతిబీరకాయన్నపగిది.

లేదా, అయ్యది నీవు పూర్వజన్మంబున నరనారాయణులలో నరుండ వగుటఁజేసి కలిగిన పేరు కావచ్చును. ఆ నరనారాయణులు దేవతల కన్నఁగడు నధికులు. నన్ను, ఆ నారాయణమునియేకదా తన యూరువు నుండి సఖీసమేతముగ నిచ్ఛామాత్రమ్మున సృష్టించె. దానం జేసియే

యే నూర్వశివైతి. ఆయాయీ హేతువుల నిరువురలోనివాఁడవే యగుటచే స్వర్గలోకాచారములంబట్టి చరించుట కే యభ్యంతరమును నుండదు. కావున నొండువిచారంబుదక్కి నన్ను మన్నింపుము. మదనుండు కాలహరణమ్మునకు నోర్చువాఁడు కాఁడని పరేంగితజ్ఞులకు వేఱ చెప్పవలయునా ?

అర్జు— (తనలో) ఓహో ! తుదకు నుతియించుచున్నది (యోజించి) కాని యీమెయే నాకొక యుక్తిఁ దోఁపఁజూపినది. దానిచే నిరుత్తరయగుఁగాక (ప్రకాశము) జనకమనోహారిణీ !

మ. నరనారాయణు లన్నదమ్ములెకదా ! నారాయణోరూద్భవన్
దరుణిన్ నిన్నును గూఁతురం చెఱిఁగియున్ ధర్మంబు వోనాడి ముం
దరయన్ జాలక కైకొనన్ నగఁడె కంసారాతి నీతండ్రి ? ము
ష్కరుఁ డీతండని గేలిసేయరె ప్రజల్ ? కామాంధతల్ కూడునే ?

ఊర్వ— (నవ్వుచు) ఇందులకా నీవు జంకుచుంటివి ? కృష్ణుఁడు తనచర్యలు నిర్దుష్టములై నప్పుడుకదా నిన్ను నవ్వవలయును. అతఁడు నాకుఁ దండ్రియే యైనను బ్రసంగవశమునఁ జెప్పవలసివచ్చినది.

తే. గీ. గొల్లయిల్లాండ్రకెల్లను గుత్తఁకాఁడు
దేవకీనందనుం డందు వావివరుస
లిట్లువెదకిన సరిపడు నెట్లు ? లింత
యేల ? రాధకు నతనికి నేమివావి ?

అది యట్లుండనిమ్ము. అనేకములుగా వావులున్నప్పు డందులోఁ బ్రకృత మనుకూలించు వావిఁజూచుకోవలెను. ఒక తల్లివావిగాని చెల్లెలివావిగాని వచ్చినచోఁ బరిత్యజింతురుగాని మీ మానవులైన నిట్టియెడ నిషేధింపరు. ప్రకృతము నీవు చూపిన కూఁతువావి బొత్తిగాఁ దప్పులేదు. "కూఁతువావి కూర్చవచ్చు" ననికదా ? పెద్దలందురు. ఇవి యన్నియు నిట్లుంచుము.

మ. నరనారాయణు లన్నదమ్ములెకదా ! నారాయణుం డింద్రుసో
దరుఁడౌ టీవు నెఱింగినట్టిదె మదిన్ దర్కింపు మేమూడు ? వి
వరుస న్మద్దుమఱుంది వైతివిసుమీ ! వావుల్ విచారింప కా
దరమున్ జూపుము కౌఁగిలింపుము మఱున్ దండింపు మొండేటికిన్.

(అని బలత్కారముఁగా గౌఁగిలింపఁబోవును)

అర్జు— (తొలఁగి కోపముతో)

ఆ. వె. ఈవు దేవవేశ్య వెంతయు జాణవు
నీకు నుత్తరంబు నేనుజెప్పఁ

జాలువాఁడనే ? విచారంబు పక్కుఁ_ము
చనుము నిన్ను నేను సమ్మతింప.

ఊర్వ-— (కోపముతోఁ దనలో) అక్కటా ! యీతండు పృథాగా నన్నవమా
నించినాఁడే !

ఉ. తా నయి కోరుటన్నఁగడు దప్పిదమౌఁగద ! వారకాంత కెం
దేనియు నర్థియుక్ గలిగనేని "సెబా" సనిపించుకొన్న మే
లౌ నది యట్లుగాక యిటులైనను వేఁడికఁ జెప్పనున్నదే ?
లేనిది లేకయుండ సరిలేవాలు సవ్వటయుక్ పటస్థమా.

ఇంతయవమానము నేనెట్లు సైరింతును ? (ప్రకాశము కోపముతో) ఏమి, నన్నవమానించెదవుగా ? ఇదిగో దీనికిందగిన శాప మనుభవింపుము.

తే. గీ. ఏమనిజముగ నిసుపరియింతు నేని
ఇదియు శాస్త్రవిరుద్ధమై పొడలదేని
సురపతియు నిట సమ్మతించూపెనేని;
శాపమిది గైకొనుము నపుంసకుఁడవగుము.

(దిగ్గున లేచిపోవును)

అర్జు— (తనలో)

ఆ. వె. శాప మిచ్చుఁగాక చనుఁగాక యిందుఁని
తోడఁ జెప్పఁగాక తోయజాక్షి
యవుఁడు నన్ను శిక్షయైనఁజేయునుగాక
యిట్టి కానిపలపు లెట్లు తగును ?

(అంత నింద్రుఁడు ప్రవేశించును.)

ఇంద్రు— (కౌఁగిలించికొని) 'తండ్రీ ! నీ యింద్రియజయమ్మునకు మెచ్చితిని. ఊర్వశి యొసఁగిన శాపంబు నీకు నజ్ఞాతవాసమ్మున నొకవత్సరం బుపకారమై పరిణమించుఁగాక.

అర్జు— (ఆశ్చర్యముతో) తండ్రీ ! నీ కీసంగతి యప్పుడే యెట్లు తెలిసినది ?

ఇంద్ర— నే నియ్యెడనే గూఢముగానుండి మీ యిరువుర సంభాషణమ్ములును వినుచున్నవాఁడ. నీయంతవానిని నేను మునులయందేని జూడలేదు. నీ యట్టి జితేంద్రియునకు సాధింపరాని పని యుండదు. కావున,

క. ఘోరుల నివాత కవచుల
దారుణసంగ్రామమున విదారింపుము నీ
కారణమున దేవతలకు
భూరిసుఖమ్ములు లభించు పుత్రక! యింకన్

అదె ప్రభాతంబగుచున్నది. ప్రాగ్దిశాంగనాముఖసరోజాగ్నిశిఖా విశేషకంబుపగిది భాస్కరుఁ డుదయించుచున్నాఁడు. మన మియ్యెడ సురనదికిం జని యచ్చోటఁ గృతస్నానులము కావలయును. పదఁపడి నీకిఁక మఱికొన్ని యస్త్రమ్ము లుపదేశింప నవసరమై యున్నది.

అర్జు— (వినయముగా)

తే. గీ. తండ్రి! నీయాజ్ఞ కన్యథాదలఁచు నన్ను
నించుక క్షమించి దయ సెలవిచ్చి పంపు
మన్న నాశాకఁ గోరుచు ననుపదంబు
చింతగొనుచుండు నేనటఁ జేరవలయు.

ఇంద్రు— (ధ్యానించుట నటించి) తండ్రీ!

క. నీయన్నయు నీతమ్ములుఁ
దోయజపత్రాక్షి ద్రుపదు దుహితయు మీకున్
శ్రేయస్కరుండు ధౌమ్యుఁడు
నీయెల్లరు గుశలులింత యెఱుఁగఁగనయ్యెన్.

మఱియు నీ దివ్యాస్త్రలాభంబు వ్యాసునివలన విని ధృతరాష్ట్రాదులు మిక్కిలిగ నసూయాగ్రస్తులై యుందురుచున్నవారు. నేఁట రేపటి నీ సేమంబు రోమశునివశంబున నీ యన్నకడ కంపుదు. అమ్మహాముని ప్రేరణమ్మున నీయన్న శ్రేయస్కామియై తీర్థయాత్రం బొనరించి పదఁపడి గంధమాదనంబున సతియును దానును దమ్ములును నీరాకకై రోమశు నాదేశమ్మున వేచియుందురు. అయ్యెడ నీవు వారలఁ గలసికొందువు గాక. ఇప్పటికీ యుద్యమం బుడుగుము. నావెంట రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు
పాండవ ప్రవాసమ్మునఁ బంచమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

షష్ఠాంకము.

(అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశింతురు)

ధౌమ్యు— (తనలో) వేఁటకుఁ బోవుచుఁ బాండవులు నన్ను ద్రుపదపుత్రిం గాపాడుటకై నియోగించిరి. అత్యావశ్యక మగుటచే దేవార్చనకై కుసుమంబులు తెచ్చుకొన నింతదవ్వు వచ్చితిని. వచ్చి యప్పుడే చాల సేపైనది. ఇఁక నిటఁ దడయఁదగదు. తఱచుగా దుష్టులు సంచరించుచుండు నియ్యడవిలో స్త్రీల నొంటిగా డించుట భావ్యముగాదు. కావున నుటజమునకే పోవుదును. (పరిక్రమించి చూచి) అదిగో! పాంచాలి లోన నెవరికో యాతిథ్య మొసఁగుచున్నది. ఇతఁ డెవఁడో రాజన్యుఁడుగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు.

(పాఱఁజూచి) వీఁడా? వీఁడు పరమదుష్టాత్ముఁడగు దుర్యోధనుని బావ. దౌరాత్మ్యమున వానికన్న నేడాకు లెక్కువ చదివినవాఁడు. వీఁ డియ్యెడకు రాఁ గతమేమో? వీనివలన నేదేని యుపద్రవము రాదు గదా? అట్లయిన శుద్ధ శ్రోత్రియుఁడను; అసమర్థుఁడను నేనేమి చేయఁ గలను? కావునఁ ద్వరగాఁజని పాండవుల వెదకి తీసికొని వచ్చెదను. వారును నీవఱకు వచ్చుచునేయుందురు.

(నిష్క్రమించును)

(ఇది విష్కంభము)

(అంత ద్రౌపదియు సైంధవుఁడును యథోక్తముగాఁ బ్రవేశింతురు)

ద్రౌప— అన్నా! అదిగో! పాద్యము. కాళ్ళు గడిగికొని యా కృష్ణాజినంబునఁ గూర్చుండుము.

సైంధ— (కూర్చుండి) అక్కటా! యింత సుందరిని నే నెందును జూడలేదు.

క. కోమరులఁ గనినను నీసతి
కోమ రించుకయేని జనక కొండొక హెచ్చేన్
సుమబాణు బాణమో? లే
కమరాధిపు వజ్రమో? యహో మోహినియో!

ద్రౌప— అన్నా! పూజ్యులగు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులకుఁ గుశలముకద?
నీ వెందుండి యెట కరుగుచుంటివి?

సైంధ— (విలాసముతో) ఆఁ! అందఱును గుశలముగా నున్నారు. నేను
సాల్వకన్యం బెండ్లియాడుటకై పోవుచుంటిని గాని,

ఉ. నీరజపత్రనేత్ర! విను, నిన్ గనుఁగొన్నది యాదిగా మనో
ధీరత బొత్తుగాఁ జెడియెఁ దెంపున నే నిఁక సాల్వకన్యకై
యేరహిఁ బోవనేర్తుఁ? జననీయవు నీదగు తళ్కు బెళ్కు లం
భోరుహముం ద్యజించి యెటు పోఁగలుగున్ భ్రమరంబు కోమలీ?

నిన్ను దౌదవ్వులన కాంచి నా పడినపాట్లు వినినచో నీవు కరుణింపక
పోవని నా నమ్మకము.

చ. నినుఁ గనుగొంటి నెమ్మనము నీఱయి పోయెను నానవాలు ప
ట్టనెఱుఁగనైతి నెంటనె తటాలున నాచెలిఁ గోటికాస్యునిన్
బనిచితిఁ జూచితేగద! యబద్ధ మొకింతయులేదు నమ్ము మా
తనివలనన్ సమస్తమును దన్వి యెఱింగితి ధైర్య మందితిన్.

తే. గీ. జూదమున నాలిఁ గోల్పోయి సొబగుదక్కి
యడవులందున్న నిర్భాగ్యులైన పాండ
వుల తలోదరియే కదా? వలచి నేను
రమ్మనిన రాదె? యను నమ్మకమ్ముగలిగె.

అక్కటా! నీవంటి కులుకులాఁడికి భగవంతుఁడు — కాదు కాదు,
దుర్ణయులగు పాండవు లెన్నిపాట్లు దెచ్చిపెట్టిరి?

ఉ. నీపతికన్ననున్ గలఁడె నీచుఁడు? ప్రప్రథమంబు జూదమం
దాపదగాంచియున్ మరల నాడుట క్షేమనిసమ్మతించె? నీ
కై పలుపాటులన్ బడి నయమ్మున మామకుఁ జెప్పి నేన చ
మ్మా, పరమార్థబుద్ధిమెయి నీయఁగఁజేసితి మున్ను రాజ్యమున్.

నీకై యప్పుడు నేను బడిన పాటులన్నియుం జెప్పనేల? ఎందుల
కేని నీసౌందర్యము ముఖ్యకారణము.

సీ. దుర్యోధనుని కేమి దుశ్శాసనుని కేమి
ధార్తరాష్ట్రులకు నందఱకు నేమి
కర్ణుని కేమి యాగాంధారపతి కేమి
నాకేమి నిక్కమ్ము నమ్ము మబల!
లేదు కోపమ్ము నీమీఁద లేశమ్మును;
నినుభార్యగాఁగోను మనమెకాని
కొప్పుపట్టుకొని నిన్ గొలువునకీడ్చుట
కోకలొల్చుట తొడఁగూరుచుండు

తే. గీ. మనుట యన్యుని వరియింపుమనుట మొదలు
సకలకృత్యమ్ములును సంజ్ఞలకట! యెఱుఁగ
వైతి వింతకు నరసికు లల్లవారు
నే నొనర్చితి నే యిట్టి నీచకృతులు ?

తటస్థించిన రహస్యమ్మున నామనంబు నీకుఁ దెల్పిన నీవు సమ్మతింపక మానవని వేచుచుండ నేఁటికి భగవంతుండు మన కనుకూలుం డయ్యెనిఁకఁ దడయకుము. లెమ్మి. అదియె నాసేన, పోయి నీవు రథమ్మెక్కుము. నేను నీ వెనువెంట వచ్చుచున్నాఁడను.

ద్రౌప— (తనలో) అక్కటా! దైవమా! యీ యడవింబడి యాకలములు తిని జీవించుటకును నీ వోర్వలేకపోతివా? ఈ దుర్మార్గు నిక్కడి కెట్లు తెచ్చితివి? (నలుదెసలు పరికించి) ఒకరుగాకున్న నొకరేని సమయమునకు రాకున్నారు. అయ్యో! ధౌమ్యు లెక్కడికేగిరో, యేమిగతి? హా! కృష్ణా! ఆపద్బాంధవా! నీవు మున్ను నా కొనర్చిన మేలు నేను మఱవలేదు. మరల నీ చెల్లెలిఁ గాపాడఁదగు సమయము వచ్చినది. వీనిని వధియింపుము! లేదా! సుబుద్ధి నేని బ్రసాదింపుము. (యోజించి) విధిగా వీని కీపాటికి మంచిబుద్ధి కలుగవచ్చును. భగవంతుఁడు తలఁచినచో నొకటి దుర్లభమా? (పెదవివిఱిచి) తక్కిన వేవియును దుర్లభములు కావు కాని దుష్టులకుమాత్రము మంచిబుద్ధిని భగవంతుఁడును గలుగఁజేయలేఁడు. అయినను నిట్లు చెప్పి చూతును. (ప్రకాశముగా) అన్నా! నీవు కౌరవ భగినియగు దుస్సలకు భర్తవుకాన నాకు సోదరుఁడవు. అట్టిచోఁ దగవు విడిచి నన్ను మోహింపఁ దగునా? నీవు సమస్త ధర్మమ్ము లెఱింగినవాఁడవే. ఐనను బ్రమాదవశంబున నిట్టిపనికిఁ బూనితివి. దానికేమి? యెఱుఁగక చేసిన దోషమును భగవంతుఁడును లెక్కింపఁడు. ఇఁక నేని నాయెడ నొండు తలం పుడిగి వేఁటఁబోయిన నీ బావలు వచ్చుదనుక

నియ్యెడ నుండి వారు తెచ్చిన మృదుమధురమాంసమ్ముల
మ్మొగ విందుగుడిచి వారు వీడ్కోలుప నరుగుదువుగాక.

సైంధ— (తనలో) పయికిట్లు చెప్పుచున్నను నీమెకు నాయం దనురాగము లేకపోలేదు. కానిచో విందుగుడిచిపొమ్మని యెందుల కనవలెను. ఇష్టమే లేనిచో నన్నుఁ బరుషభాషణమ్ముల నిందింపకుండునే? ఇఁక నీమె విధిగాఁ దక్కినదియే కాని యెందుకో జాలమొనరించుచున్నది. ఇంతలోఁ బాండవులు వత్తురేమో? (ధైర్యముతో) వత్తురుగాక, చిరకాలమునుండి యన్నవస్త్రమ్ములు లేక యాకలములు దినుచున్నవారు నన్నేమి చేయఁ గలరు? నేను సైన్యసమేతుండ, వార లేకాకులు. అయినను నంతవఱకు రాకుండఁగనే యీమెం దీసికొని పోవుట కడు మంచిది. (ప్రకాశము) మోహనాంగీ! విందుగుడిచి పొమ్మనెదవా? ఇప్పటికి నేను ధన్యుండను. నాజన్మము సఫలము.

ఉ. విందన నిష్టభోజనము వేయును నేటికిఁ? గాముకుండ నా
కెందుకు, మాంసముల్? ఫలము లెందుకు? నవ్యము లోమృగాక్షి! యో
చందనగంధి! నీయధరసంపద నానఁగ నిచ్చుటేసుమీ?
విందగు; నీమనంబు నరవిందముఖీ! కనుఁగొంటిఁ జూచితే?

తే. గీ. అడవులంబడు ననదల నాశ్రయించు
కతన నీకిట్టి యిక్కట్టు గలిగె నబల!
అక్కటా! చిక్కిపోయితి వతివమిన్న!
యిప్పుడేనియు నీసొగ సేరికబ్బు?

ఇంక మాటాడకుము. లెమ్మి రథమెక్కుము. (కేలు పట్టుకొనఁబోవును)

ద్రౌప— (తొలఁగి తనలో) అక్కటా! యిఁక వీనికి వివేకము గలుగదు. (దెసలు పరికించి) పార్థులు వచ్చుచున్నట్లులేదు. ఇందేమిగతి? శ్రీకృష్ణుఁడు నన్నుఁజూచి యైన నీదుర్మార్గునికి సుబుద్ధి గలిగింపఁడయ్యె. (యోజించి) వీనికి వినాశకాలము దాపయి యుండఁ గృష్ణుఁడు మంచి బుద్ధి నిచ్చుటయెట్లు? వీని వలన నా కవమాన మెట్లును దప్పదు. కానిమ్ము; (ప్రకాశము కోపముతో) ఓరీ! దుష్టా! 'అన్నా'! యని నిన్నుఁ బిల్చుచున్న న న్నిట్టి బెట్టిదంపుమున్నతికపుఁ బల్కులచే నొప్పింప నీ నాలుక యెట్లులాడెరా! దురాత్మా! ఇఁక నేని బుద్ధి తెచ్చుకొనుము. వృథాగాఁ బాండవుల కోపానలమ్మునకు మిడుతవు కాకుము పొమ్ము.

సైంధ— (తనలో) ఓహో! యింకను నీపై మనము గరఁగినట్లు లేదే! (యోజించి) అవును. స్త్రీలు వక్రస్వభావలు గదా! లోనొకటి యుంచుకొని పైకొకరీతి మాటలాడుదురు. (ప్రకాశము) జగన్మోహినీ! విందు గుడిచి పొమ్మని, యిప్పు డూరక పొమ్మనుట న్యాయమా? నీ 'పన్నా' యని పిల్చితి నంటివిగదా! ఆశబ్దమున కర్థము "ఓయీ!" యనుట సుమీ! నీయంతన నీవువత్తువని యింతసే పూరకొంటి, నింక నిన్ను బలాత్కారముగనైనఁ గొంపోక మానను. తరువాత నీయిష్టము.

ద్రౌప— (మండిపడి) కొంపోయెదవుగా? తులువా! బలాత్కృతిగా నన్నును ధర్మజాదులతోఁ గొంపోయిన జటాసురునిగతి వాయునందనుచే నేమయ్యెనో, అదియె నీకును మూఁడును. వృథాగా నెందుకుఁ జచ్చెదవు? నామాట వినుము. ఒకరు తూర్పు నొకరు దక్షిణము నొకరు పడమట నిరువు రుత్తరమునకును వేఁటఁబోయిరి. నీవు నన్నుఁదీసికొని యేదిక్కున కరిగినను నీకుఁజావు నిశ్చయము. నామాట విని బుద్ధిగలుఁగుము. ఓరీ! నీకుఁ దోడఁబుట్టువులు లేరా?

సైంధ— (తనలో) నీతో వచ్చుట నాకిష్టమేకాని పతులవలన జంకెదనని నూచించుచున్నది. ఈభయము తీర్చెదంగాక. (ప్రకాశము)

ఉ. నీపతు లెంత? నాకుఁ, గడునీచులు జూదపుఁ గొల్వునాఁడు నీ
యాపదఁ జూచి యూరకొనినట్టిరెకా? తరలాక్షి! వారిపరి
జ్ఞాపటిమంబు నేనెఱుఁగనా? యిటు లూరకయుంటి గాని యో
కోపన! నీమనమ్ము నెఱుఁగుౘ, నిజముం గ్రహియింప నేరనే?

జాగుచేయకుము. త్వరపడుము. అల్లదె భద్రగజము, దాని నొండె లేక రథమ్మునొండె నధిరోహింపుము.

ద్రౌప— ఓరీ! పాపాత్మా? నీతరమును నెదిరితరమును నెఱుఁగక వృథాగర్వాలాపము లేల యాడెదవు? మొన్న మొన్న నేకదా! నిన్నును నీరాజును దమ్ములను గంధర్వులు కట్టి కొంపోవుచుండఁ బార్థులు విడిపించిరి. ఇంతలోఁ బాండవులకన్న నీకెక్కుడుబల మెక్కడనుండి వచ్చినదిరా? దురాత్మా! బుద్ధిగలిగి మసలుకొనుము.

సైంధ— (తనలో) ఇఁక నీయతివ తనంతఁ దానై వచ్చునట్లు తోఁచదు కావున బలాత్కారంబ యిటఁ గర్తవ్యము. (ప్రకాశము) ఇదిగో నిన్ను బలాత్కృతిగాఁ దీసికొని పోవుచున్నాను. (పట్టికొని యెత్తుకోఁబోవును)

ద్రౌప— (వానిని నెనుకకుఁబడునట్లుగాఁ ద్రోసివేసి) ఓరీ! దుర్గంధ సైంధవ! నీకుఁ జేటుకాలము దాపైనది. అవశ్యమును బాండవుల చేతిలో మరణము

వ్రాసియున్నది. సీత నపహరించిన రావణునిగతి యేమైనదిరా? దురాత్మా! (నలుదెసలు పరికించి తనలో) అక్కటా! యిప్పటికేసి యొక్కరును రారే! పోనిమ్ము; ధౌమ్యులుగూడ సమయమునకు లేక పోయిరే! (అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశించును)

ధౌమ్య— అక్కటా! యెంత వెదకినను నేగురలో నొకరేని గన్పట్టరైరి. ఇక్కడ పాంచాలిగతి యెట్టులున్నదో! (పరకించును)

సైంధ—నన్ను వెనుకకుఁ బడఁద్రోసెదవుగా! (నవ్వి) ఇందుఁ దప్పేమున్నది? క్షత్రియరాండ్రు తమ ప్రియురాలియెడ నిట్లు జరుపుట కామశాస్త్రప్రసిద్ధమేకదా! ఈసారి తప్పక నిన్ను రథమెక్కించెదను, చూడుము. (బలాత్కారముగా నెత్తికొనిపోవును)

ద్రౌప— ఓరీ! దుష్టాత్మా! దుర్మతీ! (అని తిట్టును)

ధౌమ్య— (ఆత్రముతో) ఓరీదురాత్మా! నీకు వినాశకాలము తటస్థించినదిరా? "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" అన్నట్లు నీకిట్టిదుర్బుద్ధి జనించినదిరా? (ఎలుగెత్తి) ఓహో! ఖండితారాతి మండలురగు పాండవులారా!

క. సైంధవహతకుఁడు కడు దు
ర్గంధుండు మదాంధుఁ డగుచు ద్రౌపది నిదె ని
ర్బంధించి బలాత్కృతిమై
బంధురగతిఁ బోయెడిఁ బ్రసాదహీనుండై.

నేను వెనువెంటఁ బోవుచున్నాఁడ. మీరు త్వరలో రండు విడిపింపుఁడు. (మూఁడుసార్లు కేకలువైచి నిష్క్రమించును.)

(అంతఁ బాండవులు ప్రవేశింతురు.)

ధర్మ— (తనలో) ఏమో? కారణము తెలియరాకున్నయది గాని యెడమకన్నదరుచున్నది. (విని ప్రకాశము) తమ్ముఁడా! ఉటజమ్మున నేదియో రోదనధ్వని వినవచ్చుచున్నది.

భీమ— అవును, ధాత్రికకంఠధ్వని వలె నున్నయది.

(అంత యథోక్తముగా ధాత్రిక ప్రవేశించును.)

ధాత్రి— (రోదనముతో) ఏమి చెప్పుదును? సైంధవహతకుఁడు ద్రౌపదిని బలాత్కరించి తన రథమ్మునఁ బెట్టుకొని యల్లదె కొంపోవుచున్నాఁడు. ధౌమ్యులు వెనువెంట వానిని శపించుచుఁ బోవుచున్నారు.

భీమ— (కోపముతో) ఏదెసఁ బోవుచున్నాఁడు? ఏఁడీ! (ధర్మజదిక్కై-)

అన్నా! చూచితివా? నీవలన నెంపఱి కెన్నిపాట్లు మూఁడుచున్నవో.

సీ. ఘోషయాత్రను జచ్చు కుటిలాత్ములను నీవ
విడిపించితివి మమ్ము వెనుక కంపి
జూదంబునాఁడె చచ్చుదురాత్ములను నీవ
బ్రదికించితివి మమ్ము మెదలనీక
యుద్ధమో యని యేడ్చు నువిదమాత్రంబేని
పౌరుషం బొక్కింత నేరవైతి
వేనాఁటికానాఁడె యీరీతి దిగఁదీసి
యనుజులబలము నట్టడవిఁగల్పి

తే. గీ. తకట! నిన్నే మనంగల, దతిప కెంత
యెగ్గుచేయించిరో చూచితే? సుయోధ
నాదు, లిఁకనైన నీయుపన్యాసములను
గట్టిపెట్టుము మము దయఁగావు మధిప!

అర్జు— అన్నా! ఇప్పు డీప్రసంగమున కవకాశములేదు. కావున శీఘ్రముగాఁ బోయి యా సైంధవు నుక్కడంచి పాంచాలినివిడిపించి పదంపడి చూచుకొందము. (చూచి) అదిగో వానిరథము పోయినవలను, ఇటు పోవుదము. (పరిక్రమించి) అదిగోఁబన్నిద్దఱు సౌవీరకుమారులును దక్కటి సైన్యములును వెంట రా సైంధవుం డరుగుచున్నాఁడు. రయమ్మునఁ బోయి కలసికొందము.

(పాండవులు నిష్క్రమింతురు.)

ధాత్రి— (చూచి సంతోషముతో) అమ్మయ్యా! యిక్కడికి బ్రతికితిని. సౌవీర కుమారుల నర్జునుఁడెప్పుడు చంపెనో తత్ క్షణమే సైంధవుఁడు రథము నుండి యుఱికి యిల్లె పరుగు పరుగున వచ్చుచున్నాఁడు. ద్రోవది ధౌమ్యులున్నయెడకు వచ్చి నిల్చినది. (కోపముతో) ఓరీ! దురాత్మ! ఎక్కడికిఁ బోయెదవురా? చచ్చితివిలే, (భయముతో) అయ్యో! నేను జెప్పితినను కోపముచేఁ గాఁబోలును నావంకకే వచ్చుచున్నాఁడు. (చూచి) లేదు. అక్కడ నేదోయొక పొదరింట దాఁగుచున్నాఁడు దురాత్మా! వారి కాననాలు చూపి నిన్నుఁ జంపించెదనులే. (పరికించి) పాండవు లెల్లరును వీనిని వెదకుచు నిచటికే వచ్చుచున్నారు. (అంత భీముఁడు దప్ప నందఱును బ్రవేశింతురు)

ధర్మ— (బిగ్గరగా) తమ్ముఁడా! పాఱిపోవు సైన్యమ్ముల నెందుకుఁ దఱిమెదవు? సైంధవుని వెదకి పట్టుకొని నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

ద్రౌప— (కోపముతో) మరల నా దురాత్ముని కిక్కడి కెందుకుఁ దీసికొని రావ లయును. అక్కడనే చంపి రాఁగూడదా !

భీము— (కోపముతోఁ బ్రవేశించి)

ఉ. సోదరియంచుఁ జూడక పశుస్థితి నిట్లు బలాత్కృతిన్ దివ్రిలో
కాదరణీయపుణ్యచరితాస్పద కగ్గొనరించు దుర్మదున్
మోఁది వధించి రమ్మనక ముందటి కేటికొ తెమ్మటంటి ? వా
పై దయ నిచ్చి పంపెదవొ ? జావకుఁ బూజ్యుఁడటంచుఁ గానుకల్.

అర్జు- అన్నా !

ఉ. పాటినవానిఁ జంపెదరె పాండుతనూభవు లెన్నఁడేని నీ
వూరక యంటికాని యిది యొప్పిదమే ? రణధర్మమానె ? యా
కౌరవసోదరిన్ దలఁచి కారుణికత్వము దాల్పఁబోలు స
త్కారమొ లేక యొండొకవికారమొ చేయుద మింత యేటికిన్.

ద్రౌప— (కోపముతో) ఇక్కడి కెట్లయిన నేమి యెట్టకేలకు వనవాసము సమాప్తి కావచ్చినది. పదంపడి యజ్ఞాతవాసముగూడ నిట్లనే తుద నెగ్గవచ్చును. అప్పుడేని వారలు మీకు రాజ్యము నీయ రనుట ధ్రువము. అయ్యెడ యుద్ధము తప్పదు గదా ! అప్పు డవ్వారిని నివ్వారిని దలఁచి నచో జయము కలుగుట యెట్లు ? రాజ్యము చేకూరుట యెట్లు ?

ధర్మ— ఇప్పుడీ యనవసరప్రసంగ మెందులకు ? ఆ దుర్మార్గుఁ డెక్కడికేని దొలఁగి చనకుండఁ ద్వరలోఁబోయి వెదకి పట్టితీసికొనిరండు శిక్షింతము. దుస్సలయొక్కయు గాంధారీధృతరాష్ట్రులయొక్కయుఁ బ్రియమ్మనకై వానిని జంపుట మాత్రము నాయభిమతము కాదు.

భీమార్జునులు— (వెదుకుటకై పోవుచుండఁగా)

ధాత్రి— ఆర్యా ! అడుగో, డట్టమ్ముగ నల్లికొన్న యాపొదరింట దాఁగినాఁడు. ఇందాఁక నేను జూచితిని (అంత యథోక్తముగా సైంధవుఁడు ప్రవే శించును.)

ద్రౌప— చూచితిరా ? ఈ దురాత్ముఁడు మరల నేఁడేని యెడరు వేచి నన్నుఁ గొనిపోవ నెంచి మన యాశ్రమసమీపముననే వచ్చి దాఁగినాఁడు. లేనిచోఁ బాటిపోవువాఁ డిక్కడికే యేల రావలెను ?

ధౌమ్య— (నవ్వి)

క. ఒడలెఱుఁగనిభయమున నిటు
తడఁబడి యరుదేరఁబోలుఁ దరుణీ ! యితఁ డి

ప్పుడు దినినదెబ్బలను మఱ
చెడినే? యిఁక నిట్టిపనికిఁ జిత్తంబిడునే?

ధర్మ— గురువరా! చక్కఁగా సెలవిచ్చితిరి.

భీమార్జునులు— (వెదకుట నభినయింతురు)

సైంధ— (తనలో) ఔరా! నేను వీరి యాశ్రమమునకే వచ్చి వంటయింటి కుందేలనైతినే! ఇఁక నేమిగతి? అన్నా! యీగర్భదాసి నాకొంప తీసినది. ఇప్పుడేని దీని కేదేని యిచ్చెదనని సైగచేయుదునా? మఱి యొకదిక్కునకుఁ గొనిపోవును. (చేతి మురుగును జూపును)

ధాత్రి— (బిగ్గఱగా) అదుగో! అదుగో! అక్కడనే! అక్కడనే!

భీమార్జు— ఏఁడీ? ఏఁడీ? ఎక్కడ? ఎక్కడ? (పరిక్రమింతురు)

సైంధ— అక్కటా! యీ తెలివితక్కువముండ చక్కఁగ గ్రహింపక పైపెచ్చు మఱింత గుట్టు బైటఁబెట్టినదే? ఇఁక నిక్కడనుండిన లాభములేదు. (లేచి పరుగిడును)

భీము— ఓరీ! పాఱుఁబోతా! నిలువుము. (పట్టుకొనియీడ్చి తన్నఁబోవుట నటించును)

సైంధ— (తిరుగఁబడఁబోవును)

భీము— (ధర్మజునొద్ద కీడ్చుకొని వచ్చి మరలఁ దన్నఁబోవును)

ధర్మ— తమ్ముఁడా! అంతతోఁ జాలింపుము. వీఁడు చచ్చిపోవుచున్నట్లున్నది. (సైంధవుదిక్కు యి) ఓరీ! మాతృద్రోహీ?

తే. గీ. శకునిసోదరిఁ బెండ్లాడుటొకటి వట్టి
వెకలులఁ దనూజులఁ గాంచు టొకటికాక
కూఁతు నీ కిడుటయుఁగూడఁ గురునరేంద్రు
నన్వయము మాపుటకె హేతువయ్యెనొక్కొ?

(భీమునిదిక్కు యి) తమ్ముఁడా! యి దురాత్ముని కేమిశిక్ష విధింపు మందువు?

భీము— ఇయ్యది పాంచాలి చెప్పవలసినదిగదా.

అర్జు— ఆమె చెప్పుటయు నందుల కుత్తరము చెప్పుటయు నిదివఱకే యైనది.

నకు— ఇప్పట్లఁ బాంచాలి చెప్పిన చొప్పంతరమణీయముగలేదు. ఏమంటిరా?

తే. గీ. మరణ మెప్పుడో యొకమాఱు మనుజకోటి
కెల్ల నున్నదియే గాన నిదియు నొక్క
శిక్షగాఁ జూడఁ దగ దిట్టి చెనఁటి కేది
యేని మఱియొక్క శిక్ష యూహింపవలయు.

సైంధ— (తనలో) ఇతఁ డిప్పట్లు నాకుఁ బరమోపకార మొనర్చినాఁడు. కానిమ్ము, బ్రతికితినా? పిమ్మట వీర లిప్పుడు నాకొనర్చెడి యవమానము దీర్చుకొనలేక పోవుదునా? ఘోరమ్ముగు తప మొనర్చి పురహరు మెప్పించి యిద్దురాత్ముల నడఁచెదఁ గాక.

సహ— అన్నలారా! నాకుఁ దోఁచిన తెఱంగు చెప్పుచున్నాఁడ.

చ. తెగి తెగనట్టి కత్తి నొకతీరుగ నెత్తిని జెక్కు లూఁపున
ట్లుగ నొకకొంత చెక్కియుఁ గడున్ బరిహాసము గాఁగ సైదుజు
ట్లొగి నొనరించి చెప్పఁదగు నొప్పగుబుద్ధులు సెప్పి పొమ్మనం
దగుఁ జెయిఁజిక్కు శత్రుఁడు వధంబున కర్హుఁడు కాఁడు గావునన్.

ధర్మ— నీవు చిన్నవయ్యును నీయూహ కడు శ్లాఘ్యముగా నున్నది.

భీము— ఇఁక నొకటిగూడ నిందుతోఁ జేర్పవలెను. (సైంధవు నుద్దేశించి) ఓరీ! కౌరవభావుక.

క. ఎవరేని నిన్నుఁగని "నీ
వెవఁడవురా" యనిన వారి కేమందువు? "పాం
డవదాసుఁడ" నని చెప్పుము
తవులకు మిఁకే నెన్నఁడిట్టి తప్పుపనులకున్.

ఏమిరా! వెకలీ! యిట్లు చెప్పకొనెదవా?

సైంధ— (తనలో) ఇప్పు డిందుల కొప్పనేని యీతండు నన్నుఁ జంపు. ఏమి గతి? (ప్రకాశము) చెప్పకొనెదను.

సహ— ఏమని?

సైంధ— పాండవదాసుఁడ నని.

నకు— ముమ్మాటికి?

సైంధ— పాండవదాసుఁడను (అని మూఁడుసార్లు చెప్పను)

భీము— ద్రుపదపుత్రీ! ఇఁక వీనికిఁ బంచశిఖలుంచి క్రొత్తవసకపెండ్లికొడుకుం జేసి పొమ్మందునా?

ద్రౌప— పాండవదాసుఁడు గనుక నంతతో విడువవచ్చును.

భీము— (తల చెక్కుట నటించి జుట్టు అయిదుముడులు వైచును)

ధర్మ— ఓయీ! సింధురాజా!

చ. చపలులు లేరె? యెందుఁ బెఱచానలఁ గావలెనే? స్వకాంత లే
ల పనికిరారు? కారనుము; లంజలు లేరె? భవాదృశుల్ నృపా
లపశువు లంగనాజనములన్ గికిరింతు రటంచుఁగాదె? శు
ద్ధపశుసమానజాతి నొకదానిని ధీవరు లొప్పి రో జడా!

ఇది యిట్లుంచుము.

క. చాపల్యమెంతఁ గల్గినఁ,
బాపమునకు వెఱవకున్నఁ బరభార్యయ కా
దీపడఁతి తోడఁబుట్టువు
ఛీ! పాపీ! తొలఁగిపొమ్ము చెడుగా! తులువా!

(సైంధవుఁడు నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— (ధౌమ్యునిదిక్కు)

ఉ. పాపమటన్న భీతిపడువారలు నాయనుజన్మ లక్కటా!
యీపెను జెప్ప నేల; యిటులేటికి వీరికిఁ గష్టముల్? మహా
పాపిసుయోధనుం డతనిపక్షము సర్వము నట్టిదే సుఖా
శాపరిపూర్తిఁ వారల కెసంగుట కేమినిమిత్తమో కదా?

ధౌమ్య— (ఆలోచించుట నటించును)

భీము— ఇందుల కుత్తరము విశేషించి యోజింపనక్కఱలేదు.

క. కడు దుర్మదులగు శత్రుల
యెడ దయఁ గల్గుటయు దాని మేమును దో
డ్పడుటయె హేతువు లలనాఁ
డడఁగరె? కౌరవులు పడఁతి నటు చేయునెడన్.

ద్రౌప— ఇప్పుడీసైంధవునెడ జరిపిన శాస్తియేని వారలకు నపుడు జరిగినచో మనకు వనవాస మెందుకు? ఈపాటులెందుకు?

అర్జు— అవును ప్రమాదమే జరిగినది. అప్పటి మన యోరిమియే మనకింత తెచ్చినది. (కోపముతో)

ఉ. పలువురు గల్గు నాసభ నపాత్రుఁడు రాధసుతుండు సాధ్విఁబుం
శ్చలి యని ప్రేలినప్పుడె రసజ్ఞను సైంధవునెత్తి పోలికన్
జెలిపినఁ గౌరవుల్ జడిసి చేతులనెత్తి నమస్కరింపరే?
కొలఁదికి దాఁటె గోటిపని గొడ్డలిదన్కనుబోయె నీయెడన్.

ధౌమ్య— అర్జునా! వానికిందగు ప్రాయశ్చిత్తము నీతండ్రి యమరేంద్రుండు సహజకవచకుండలమ్ముల నపహరించి యొనరించెనుగదా! ఇఁక వాని త్రుళ్ళణఁగినది. కౌరవేంద్రునకు వానిసహాయ మంతలాభకారి కానేరదు.

నకు— అన్నా! మనమిది యోరిమి యనుకొనుచున్నారము గాని వార లట్లను కొనరుసుమీ!

సహ— అసమర్థతగాఁదలఁచుచున్నారు. అట్లనుకొనుట వారిది తప్పా?

క. కపటద్యూతమునందున్
నృపతి నమాయకుని గెల్చె నేదుర్మతి యా
చపలుఁడు శకునిన్ నాఁడె కె
డపినన్ మనకేల? యీయడవులందుండన్.

ధర్మ— అన్నలారా! ఎందుల కీగతజలసేతుబంధనము? (ధౌమ్యులదిక్కై) గురువరా! మన వనవాసవత్సరము లిఁక నెన్ని మిగిలియున్నవి?

ధౌమ్య— (లెక్కించి) పండ్రెండవ వత్సరము జరుగుచున్నది. ఇఁక స్వల్పము మాత్రమే శేషమున్నది.

భీము— ఎందుల కీలెక్కలు? అధర్మవర్తనులయెడ ధర్మం బెందుల కుపచరింప వలెను. వనవాసమునకేమి? ఎట్లో నెఱవేర్చితిమి. అజ్ఞాతవాసము సేయుట మనబోంట్లకు శక్యమా?

ఉ. డాఁగెద వెట్టు? లీవు; నను డాఁచెద వెట్లు? ధనంజయుండు దా
డాఁగెడు నట్టివాఁడె? యకటా! కవ లేక్రియ డాఁగువారలో?
యీగజరాజయాన నెటు లెయ్యెడ దాఁతుము సెప్పుమా? పృథా
గాఁ గడపంగనేల? చని కౌరవులన్ వధియింత మగ్రజా!

ధర్మ— తమ్ముఁడా! ఆనాఁడు శ్రీకృష్ణుండు సత్యాసమేతుండై వచ్చి మన కేమి చెప్పెను?

ద్రౌప— ఏమిచెప్పెను? యాదవవృష్ణిభోజాదిరాజులెల్లరు మీయంద పక్షము గల్గియున్నారు గావున మీరు యుద్ధసన్నద్ధులు కావచ్చునని చెప్పెను.

ధర్మ— ఇంక నేమియుఁ జెప్పనేలేదా?

అర్జు— చెప్పకేమి? నీవు తలఁచినచో దుష్కరమేమియును లేదనికూడ నొక్కి చెప్పెను.

ధర్మ— పిదప నేను "అజ్ఞాతవాసానంతరమునం గాని యుద్ధము సమంజసముగా" దనిన నొప్పికొనియెనా?, లేదా?

సహ— ఆసంగతి మేము వినలేదు.

ధర్మ— పాంచాలీ! కృష్ణుఁడు నీకొమరులందఱును విద్యాబుద్ధులు గలిగి సేమముగా నున్నారని చెప్పి పదంపడి యేమనియెను?

ద్రౌప— అనుటకేమున్నది? "మీకచిరమ్ముననె శుభకాలము రానైయున్నది" యనెను.

ధర్మ— అతనికిఁగూడ నిదియే సమ్మతము. కానిచో రానైయున్నదని యెందుకనును? అజ్ఞాతవాస మెట్లొనరింప నేర్తు మని మీరు వెఱవవలదు. అందులకును ధర్మవర్తనమే సహాయము కాఁగలదు.

(తెరలో)

చ. విరటుపురమ్ముమీకుఁ గడు వీలుగ నుండెడి గూఢవాసముఙ్
జరుపుట కాతఁడెంతయును సజ్జనుఁ డయ్యెడ మిమ్ములోను లె
వ్వరుఁ దెలియంగ లేమిని ధ్రువంబు వరంబుగ ధర్ముఁడిచ్చుఁ ద
త్తరపడ నేల మీకు శుభదంబగు కాలము వచ్చెనచ్చుగఙ్.

(అందఱును నాశ్చర్యముతో విందురు.)

ధర్మ— వింటిరా? అంబరవాణికూడ నెట్లు బోధించుచున్నదో!

(మరలఁ దెరలో)

శా. మార్కండేయుఁడు వచ్చి మీకడకు సమ్మంత్రజ్ఞుచే మంగళో
దర్కంబౌ కథ లాలకించుచు నమందానందులై ధర్మసం
పర్కమ్మున్ బెడఁబాయకే వనమునన్ బంద్రెండు నేఁడుల్ చనన్
గోర్కుల్ మీర విరాటరాణ్ణగరి కేగుం డేగురున్ భార్యయున్.

ధర్మ— (నివి)అట్లనే నీ యాజ్ఞచొప్పున వర్తింతుము. మీ కందఱికిని మాయందనుగ్రహ మున్నప్పుడు మాకెందును గొదవ రానేరదు. మాకు నిఁక సర్వశుభమ్ములును గరతలామలకమ్ములు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు
పాండవ ప్రవాసమ్మున షష్ఠాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

సప్తమాంకము.

(అంత నొక గాయకుఁడు ప్రవేశించును)

గాయ— (తనలో) ఇప్పటికాలపు రాజులలో నీతఁడు గానమునఁ గడు నాసక్తుఁడని వినియుంటిని. (స్మృతి నభినయించి) ఒక్క గానముననే కాదు. సమస్త విద్యలందును నట్టివాఁడే. మొన్న మొన్ననే యొక మల్లునితోఁ దనయొద్దనున్న వంటలవానిం బరీక్షార్థము పోట్లాడించెనని వినియుంటిని. కావున నితఁడు తానేవిద్యయైనఁ బరీక్షించి యోగ్యతానుసారమ్మున సమ్మానింపఁ గంకణము కట్టుకొన్నాఁడనుటకు సందెయము లేదు. సమ్మానించు రాజు లనేకు లుండవచ్చును. విద్యనెఱిఁగి సమ్మానించువా రరుదు. (సంతోషముతో) నా యదృష్టము మంచిది గనుకనే యిచ్చటికి వచ్చితిని. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) 'రాజుగారు ప్రకృత మిచ్చట లే' రనుచున్నారా? ఏమి? ఎక్కడికి వెళ్ళినారు? (వినుట నటించి) 'ఎవరో శత్రువులు తమ గోగణము నపహరించిరని విని వారిపోఁడికి యుద్ధమునకుఁజనినా' రనియా? అట్లేని వారు వచ్చుదనుక నీ పట్టనముననే యుండెదను. (పరిక్రమించి) ఇదిగో! నొక భవనము. (విని) గానము వినవచ్చుచున్నదే! వహ్వా! కడు మధురముగానున్నది. స్త్రీ కంఠములవలె వినవచ్చుచున్నవి. లోనికిఁ బోదునా? (ప్రవేశము నటించి) ఏమి? యీయుపాధ్యాయుని సొగసు! (సంశయించి) ఆఁడుది వలెఁ బొడకట్టుచున్నది. ఇది వేశ్యాగృహము కాదుగదా! కానిమ్ము. ప్రకృత మేదేని తగు బస విచారించుకొని పదంపడి సావకాశముగ వీరలం గలసికొనియెద.

(నిష్క్రమించును)

(విష్కంభము)

(అంత నుత్తరయుఁ జెలికత్తెలును పేడియగు నర్జునుఁడును బ్రవేశింతురు)

అర్జు— తే. గీ. బాల! కంఠమ్ముచే గీతిఁ బాడవలయుఁ
జేతితో నర్థమును బ్రదర్శింపవలయుఁ
జరణముల నాట్యపుఁబ్రశంస జరుపవలయు
నభినయంబన నిట్టిది యండ్రు బుధులు.

ఉత్తర— చిత్తము. (అభినయ కౌశలమును జూపును)

(సైరంధ్రి అపటీక్షేపముగాఁ బ్రవేశించును)

సైరం— అమ్మా! ఉత్తరా! నీ విద్యాభ్యాసమునకు భంగము కలిగించు నన్ను మన్నించి కొంచె మిటు రాఁగలవా?

అర్జు— ఏదో యత్యవసరమైన కార్య మున్నట్టులున్నది పోయిరమ్మా.

ఉత్తర— (సైరంధ్రితోఁ గొంచెమాసలకుఁ జని) నావలనఁ గార్యమేమున్నది?

సైరం— ఎక్కుడు కార్యమే యున్నది. దక్షిణ గోగ్రహణప్రశంస యంతయు నీవెఱిఁగి నదియే కదా! ఇప్పుడుత్తరమునందలి గోవులఁ గూడఁ గౌరవులు గొంపోవుచున్నారని గోపాలకులు చెప్పిరి. అందులకై నీయన్న యుద్ధసన్నద్ధుండయ్యును దగిన సారథికై వెదకుచున్నాఁడు.

ఉత్తర— ఇయ్యెడ నేను జేయవలసినదేమి?

సైరం— శేషము వినుము. మీయుపాధ్యాయు లున్నారా? ఆయనకు సారథ్యమునందుఁ గడు నేర్పు గలదని నేను విని యున్నదానను. కావున నీవు వారిం గోరెదవేని తప్పక నీయందలి గౌరవంబున వారందుల కంగీకరింతురు; నేను బోయి యీ యుదంతమును మీయన్నతో విన్నవింతును

(నిష్క్రమించును.)

ఉత్తర— అట్లనె యొనరించెదను (సమీపించి) మీ రొక్కసారి మాయన్నగారి యొద్దకు దయచేయవలయును; కార్య మాయనయే నివేదించును.

అర్జు— (తక్కిన కన్నియల వంకఁ జూచి) ఈ నాఁటికిఁ బాఠశాలకు సెలవు. మీ రిండ్లకేగుఁడు. నేను యువరాజదర్శనమునకుఁ బోవలసియున్నది.

(చెలికత్తెలు నిష్క్రమింతురు.)

(ఉత్తరుఁడు గోపాలసహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

ఉత్త- – (సంరంభముతో)

శా. ద్రోణుం ద్రుంచెద భీష్మునొంచెదఁ గృపున్ దూలించెదన్ గౌరవ
శ్రేణిం దంచెద మించెదన్ గురుసుతున్ శిక్షించెదన్ గర్ణునిన్
గ్రేణింతున్ గవలన్ బృథాతనయులన్ గీలింతు వాలమ్ములన్
స్థాణున్ గూల్చెద వేయు నేటికిఁ ? దగున్ సారథ్యమే యున్నచోన్.

గోపా— (తనలో) ఏమీ ? మనరాకొమరుని శూరత్వము ! (ప్రకాశము) రాజేంద్రా ! పాండవు లందున్నట్లు లేదు.

ఉత్త— (గాంభీర్యముగా) ఉండనిమ్ము. ఎందుకుండక పోవలెను ? నాకుఁదగిన సారథి యుండవలెఁగాని యెవరున్న నేమిభయము ? (స్మృతినభినయించి) అవును పాపము పాండవులను దుర్యోధనుఁడు ద్యూతమునం దోడించి యడవులపా లొనరించెఁగదా ! (కోపముతో) కానిమ్ము నేఁడందులకుఁ బ్రతిక్రియ జరుగునులే. "ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ బభూవ" అని లోకు లాడుకొందురుగాక !

ఉ. శూరుల మంచుఁ జేరుగొని చోరులు నాఁ జనుదెంచి మించి యా
భీరకుమారులన్ గెడపి పేరును బెంపును గోలుపోయి యా
కౌరవు లాచరించిన యకార్యముఁ జూచి సహింప నేర్తునే ?
వారలఁద్రుంచి రాజ్యమును బార్థులకిచ్చి యశమ్ముఁగాంచెదన్.

(సంరంభముతోఁ బరిక్రమించి) అవురా ! సమయమున కెట్టి యిక్కట్టు వచ్చినది ? ఇది యంతయును గంకుభట్టు చేసిన తెలివితక్కువ. పోనీ తండ్రియాలోచనము మాత్రమేమి బాగుగనున్నది ?

ఉ. వంటలవానికిన్ బసులవాండ్రకునున్ రథమేల ? వీరలా ?
గెంటెడివారు శత్రువులఁ, గేవలనైదికు మంత్రిఁజేతురే ?
బంటులు రాజులన్ గుఱుతు వల్వదె ? యేదెటులైనఁగాని నా
వంటి నృపాలు సారథిని వారికినిత్తురె ? గాసి తెత్తురే ?

సైరం— (ప్రవేశించి) రాకుమారా ! నీకిప్పటియవసరమును మన బృహన్నల దీర్పఁగలఁడఁట. మీ చెల్లెలాయన నిటకుఁ దోడ్కొని వచ్చుచున్నది.

ఉత్త— (తిరస్కారముగా)

మ. నృపలోకోత్తరు నుత్తరున్ దెలియవో ? నిష్ఠ్వురపున్ బేడి నే
నెపుడున్ జూడఁగ నేవగింతు నకటా ! యీనాకు సారథ్యమా ?

చపలుం డాతఁడు సేయుటా ? వినిన నీచందంబు నిందింపరే ?
రిపులోకం; బిటు గేలిసేసెదవె ? తీరే ? యిట్టిసంభాషణల్.

విరం— (తనలో) ఇతఁడు విపరీతముగా భావించినాఁడే ? (ప్రకాశము) కుమారా ! బృహన్నల కొక్క నాట్యవిద్యయందే పాండిత్య మనుకొంటివా యేమి ? మున్నర్జునుండు ఖాండవవనమ్ము దహించునప్పు డితఁడే చుమీ సారథ్య మొనర్చినవాఁడు !

అర్జు.— (సమీపించును)

ఉత్త— (తనలో) సైరంధ్రియనఁ గడుమాన్యురాలు. ఈమె యసత్య ముచ్చరింపదు. (అర్జునుదిక్కై ప్రకాశము)

ఉ. కౌరవసేనతోఁ గలిగెఁ గయ్యము నేఁటికి నాకు, దానికిన్
సారథి లేమి నట్టునిటు సందియమున్ గనుచుండ నంత నీ
పేరు వచించె నీయతివ పేడితనంబున నింత నేర్చితే ?
వారక సారథంబు కడపన్ బని పూనెదవే ? బృహన్నలా !

ఆ. వె. గాయకుండ వంచు గారవింతుమె కాని
నీవు యుద్ధమునకు నేర్పరివని
యెఱుఁగ; మింక నేమి ? యిప్పు డెఱింగితి
మనసరంబు గలిగె నదియుఁజూడ.

అర్జు.— (తనలో) పగఱ నిర్జించుటకుఁ దగినసమయము వచ్చినది. అందుల కియ్యది నాందిగాఁ బరిణమించుఁగాక. (ప్రకాశము) కుమారా ! నా కెందును విశేషించి ప్రవేశములేదు. మీయొద్ద నునికింజేసి యవసరమైన తఱి వెనుదీయుట పాడిగాదని యిందులకు సమ్మతించుచుంటి.

ఉ. చిన్నతనమ్మునందుఁ గృషిచేసితి నించుక గానవిద్య యం
దు న్నటనంబునందును ననుంగులు కొందఱుగూడి తేరినే
ర్పు న్నెఱి నేర్చుచుండఁగ "నృపుల్ కడు మన్ననఁజేతు" రంచు నా
చిన్నెయుఁ గొంత నేర్చితి విశేషములంతగ నేర నెయ్యెడన్.

ఉత్తర— (చనవుగా) అన్నా ! ఇమ్మహాత్ముఁడు గానమునందుఁ దనకెంత ప్రజ్ఞయున్నదో సూతకృత్యమునందును నంత ప్రజ్ఞయున్నదని సూచించుచున్నాఁడు కావున నఖండప్రజ్ఞ యున్నదనియే మనమనుకొనవచ్చును.

ఉత్త— (గౌరవముగా) నీవినయమునకు మేము సంతసించితిమి. నీవు సన్నద్ధుండవై తేరి నాయత్తపఱచి యిటు తోడితెమ్ము.

అర్జు.— మంచిది. (నిష్క్రమించి తేరితోఁ బ్రవేశించి) కుమారా ! ఇం దధిరోహింపుము.

ఉత్త— (ఎక్కటనటించి)

చ. దురముగఁ ద్రోలుమీ రథము ద్రోహులుకౌరవు లేగకుండఁగన్
దతిమి వధింపఁగావలెఁ బదంపడి గోవులఁ గ్రమ్మఱించి స
త్వరమున వచ్చి తండ్రియుఁ బ్రధానులు మెచ్చుకొనంగఁ బ్రోలి న
చ్చెరువున ముంపఁగావలయు శ్రీయు యశంబును గాంచఁగావలెన్.

అర్జు— ఇదిగోఁ ద్రోలుచున్నాఁడను.

ఉత్తర—అన్నా ! నీవ క్కురువీరుల జయించి వచ్చునప్పుడు నానావిధమ్ముల
లును ననర్ఘమ్ములును నగు వారల యుష్ణీషాంచలమ్ములు బొమ్మపొత్తిక
లకుఁగా నాకై తేవలయు.

ఉత్త— (ఆదరముతో) తప్పక యట్లొనరింతును.

సైరం— (తనలో) అజ్ఞాతవాసవత్సరము గూడఁ బూర్తికావచ్చినది. ఇఁక
నెవరెఱిఁగిన నేమగును ? (ప్రకాశము) కుమారీ ! తేరప్పుడే దూరమరిగి
నది; మన మంతిపురికిఁ బోదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

అర్జు— (నిరూపించి)

మ. అదె కన్గొంటివె ? కౌరవేంద్రుబల మల్లాతండె రారాజు, బ
ల్లిదులౌ మేటి మహారథుల్ తదితరుల్ లెక్కింపఁగా రాక యె
ల్ల దెసల్ నిండిరి వారిఁజూచితివె ? నీలాభ్రల్ల శోభిల్ల న
భ్యుదయమ్మందుము వీరలన్ గెడపి మాతోన్ సర్వోర్వీధనుం డుబ్బఁగన్.

ఇంతకన్నను నెక్కుడు వేగంబునఁ దేరువోవనిచ్చినంగాని వారలం
గలసికొనఁజాలము. (రథవేగమును హెచ్చింపఁబోవును)

ఉత్త— (తేజిపాఱఁజూచి భయముతో)

ఉ. కౌరవనాథుసేన యనఁగా నిదియా ? పొరపాటు చేసితిన్
వీరవరేణ్యు లియ్యెడల వేలకునే, ల్భటసంఘమన్ననో
ధారుణి యీనినట్లె మదిధైర్యము చాలదు వెన్కప్రక్కకున్
దేరు మరల్పుమా తగుగతిన్ బొనరింపఁగ వచ్చుఁ బిమ్మటన్.

అర్జు— (తనలో) ఏమీ ! యీకొమరుఁడు చూచినంతనె భీతిల్లుచున్నాఁడే !
(యోజించి) లేక నాధైర్యము కనుఁగొనుటకై యిట్లనియుండునా?
(ప్రకాశము) రాజనందనా !

శా. నన్నుం గేలి యొనర్చుటో ? నిజముగా నాశక్తి వీక్షించుటో
చన్నే ? రాజకుమారు లిట్లువలుకన్ జన్యంబులన్ జూడమే ?

యెన్నండుఁ గనలేదు మఱి వినఁగలే దీలాటిచందంబు నె
న్కన్నిబోఁటులు చూతురే? సమరముఁ గావింప నేతెంచియుఁ.

ఉత్త— (పారిభవముతో) ఏమీ! బృహన్నలా! యుద్ధములు నీవేచూచితివా? మేము చూడలేదా? నీకదియంతయు నెందులకు? ఎందుకువచ్చితివో యాపని నెఱవేర్చుకొనుము. అధిక ప్రసంగము గట్టిపెట్టుము.

అర్జు- (తనలో) ఏమీ! ఇతని ప్రాగల్భ్యము (ప్రకాశముగా) ఇదిగో నాపని నెఱవేర్చుకొనుచున్నాఁడను. (రధమును వడిగాఁదోలును)

ఉత— (కోపముతో) ఏమీ! నాతోనీవు నెకసక్కెమా? ఒకటిచెప్పిన నొకటి చేసెదవుగా?

అర్జు— (శాంతముగా) రధచోదకత్వము నాపని. అది నెరవేర్చుట తప్పా?

ఉత— (కోపముతో) ఓహో! ఇట్లయిన బాగుగనే జరుగును. ఇఁకనేని నీ కొంటెతనము గట్టిపెట్టి రధము వెనుకకుఁ ద్రిప్పుము.

అర్జు- (తనలో) ఇతఁడు నిజముగానే భయఁపడినాఁడు! కావున నితనికి ధైర్యము చెప్పిచూచెద. (ప్రకాశము)

ఒక్కఁడు పెక్కు సేనలను నుక్కడఁగించుట యొక్కవీరునిఁ
బెక్కురు గూల్పలేమి పృథివిఁ గలయట్టిదె "వారు పెక్కు రే
నొక్కఁడ" నంచు భీతిఁబుట యొప్పునె? నీవె జయింపవచ్చు వా
రుక్కడఁగంగ వచ్చు నిటు లోడుట పాడియె? రాజనందనా!
మఱియొక లాగు భావింపక నావచనంబుల్లు వినుము.

ఉ. రాజననేమి? క్షాత్రవపరంపర వచ్చుటో? లేక చచ్చుటో?
నాజనన ప్రయోజనమునాఁ జనువాఁడె చుమీ కుమార! నీ
వాజికి నోడితేని భవదంబయుఁ దాతయు సాటివారి నే
యోజ శిరమ్ము లెత్తి కననోర్తురు? మార్తురఁ జంపనెంచుమా!

ఉత్త— (తనలో) ఇతఁడు క్లీబుండయినను మాటలు గడుఁ బౌరుషోచితముగాఁ గనుపట్టుచున్నవి. అక్కటా! యెంతదుర్దశ వచ్చినది! ఒక నపుంసకుఁడు నాకు ధైర్యము చెప్పువాఁడా? అయినను నితఁడె వఁడో యొకింత కనుఁగొనవలయు. (ప్రకాశము)

గానముగాదు నాట్యమును గాదభినీతియుఁగాదు యుద్ధపుం
బూనిక లేద? యక్కట! నపుంసకులేడ? విశేషపౌరుషా
ధీనులమైన మేమె వెనుదీయుదు మొక్కకచోఁబరుఁ దగం
గా నెఱుఁగన్వలెఁ బిడపఁగయ్యమొ నెయ్యమొ సేయఁగావలెఁ.

రాజనీతియనఁగడు దుర్ూహంబు. దాని నెఱుఁగుట సామాన్యంబు కాదు. ఎవరి బలమును దనబలమును నెఱుఁగక కడంగువాఁడు వృథాగా మానప్రాణమ్ములకుం దప్పు. ఇది యంతయుఁ గేవలము నాసంరక్షణకే కాదు.

ఉ. సారథిఁ జంపియే రథికుఁ జంపుదు రింతయెఱుంగ వొక్కొ? ని
న్నారక నేను దీసికొని యుద్ధమునన్ బలియిత్తు నేని మా
పౌరులు నన్ను దూఱరె? కృపారహితుం డని, నిన్నువంటి వి
ద్యారుచిరుండు గానమున కబ్బునె? యుత్తరకింక నొజ్జగన్.

అర్జు— (తనలో) ఏమి? యీతని యుపన్యాసము. (ప్రకాశము) నృపకుమారా! ఎందులకుఁ గొఱగాని యీ పేడిబ్రతుకుకన్న నాకుఁ జచ్చుటయే కొంతమంచిది. అదిగాక చావెన్నటికేని దప్పనిదే. ఇట్టి మహాకార్యంబునఁ బ్రాణపరిత్యాగంబు శ్లాఘ్యంబుకదా! నాకై నీవు సంశయింపకుము. ఇది యిట్లుండ నీవంటి రథికశ్రేష్ఠునిచేఁ గాపాడఁబడు నాకు మాత్ర మేమిభయము? ఆత్మను సారథిని నశ్వములు మొదలగు వానిని సంరక్షించుకొనువాఁడే కదా రథారోహణమున కర్హుఁడు!

ఉత్త— (తనలో) ఇతఁడు దేనికిని నొప్పకున్నాఁడు. వీని యభిప్రాయము నిజముగా నిట్టిదే యైయుండవచ్చును. రూపు చూచిన పేడి, మాటలు చూచిన నెట్టిశూరులకును బైపెచ్చు. ఎట్లేని తేరు మరలింపవలయు. లేదా! ఇఁక బ్రతుకుపై నాస వదలవలయు. (యోజించి) చెప్పిన చొప్పున వర్తింపని యనుచరుఁ డుండుట కడుముప్పుగదా! కానిమ్ము. ఇట్లు చెప్పిచూచెద. (ప్రకాశము) నీ ధైర్యస్థైర్యమ్ములు చూచిన నాకుఁ గడునచ్చెరువుగా నున్నది. ఎందుకైననేమి? నే నీ సంగరమ్మునకుఁ బూననేరను. నీకంత ధైర్య ముండెనేని నీవు రథివై కార్యంబు నిర్వహించెదవా? లేక నా చెప్పిన చొప్పునఁ దేరు మరలించెదవా?

అర్జు— కుమారా! యెవరికృత్యము వారు నెఱవేర్చుకొనవలయును. కావున నొక్కింత దిట్టము గలిగి వర్తింపుము.

క. కురుసేన గాదు దేవా
సురలెదిరించినను నీవ చొరవ గలిగి నేఁ
డఱిముఱి నోడించెద వే
నెఱుఁగుదు నీకట్టికాల మిపు డరుదెంచెన్.

(రథము దురముగాఁ దోలును.)

ఉత్త— (తనలో) ఏమి యీరథవేగము! అప్పుడే చాలదూరము వచ్చితిమి. (తేఱిపాఱఁజూచి భయముతో) అమ్మయ్యో! దగ్గఱకు వచ్చినకొలఁదిని సైన్య మెంతభీకరముగానున్నదో! ఈ మూర్ఖుఁడు నేనెంతచెప్పినను వినునట్లు తోఁపదు.

ఆ. వె. అకట! "డబ్బునెట్టి యాబ్దికముగొన్న
సగిది" వీఁడు నాకుఁ బ్రాప్తమయ్యె
వీణపట్టె కాని వింటిపట్టెఱుఁగని
కాంత కెఱుకపడునె? కదనబాధ.

కానిమ్ము, వీని కా కౌరవులే చెప్పవలసినరీతిని బుద్ధిచెప్పుదురు గాక. నేను జెప్పి చూచిన లాభములేదు. వీనికిం దెలియకుండ నిందుండి యుఱికి పాఱిపోయెద. (అట్లొనరించును)

అర్జు— (చూచి ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో)

మ. అకటా! నీచునితోడ వచ్చితిఁగదా! హాస్యాస్పదుం డిట్టి పూ
నిక కేమంచుఁ గడంగె? రాచకొలమేనిన్ లోన శంకింప కూ
రక పాఱెన్ వెసఁ దేరు డిగ్గి యిది వీర వ్రాతముల్ విన్నచో
నెకసక్కెంబగుఁగాదె? క్రీడియుఁ గలం డిం దంచు నిందింపరే?

నేఁడు గాకున్న రేపేని బృహన్నల యర్జునుఁ డని లోకులకుఁ దెలియదా? ఇం దుపాయమేమి? (యోజించి) ఇట్లగుఁగాక. నేనువెంటఁ జని యక్కుమారుని బోధించి సారథిం జేసికొని యేను రథినై విరటుని ఋణముం దీర్చెద. (పాఱఁజూచి) అరుగో భీష్మద్రోణాదిమహావీరు లందఱును నిక్కడి విశేషములన్నియుఁ గనిపెట్టుచు వారిలో వారేమో చెప్పికొనుచున్నట్టు లూహింపనయ్యెడిని. కానిమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

(అంతట భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామకర్ణులును, దుర్యోధనుఁడును బ్రవేశింతురు)

దుర్యో— (పాఱఁజూచి) ఓ రథికవరులారా!

మ. పసులం బట్టితి మేగుచుంటిమి కడున్ బాగాయె గోపాలకుల్
వెసమైఁ బోయి వచింపఁబోలు నెవఁడో వీరుండు తేరెక్కి పెం
పెసలారన్ జనుదెంచి స్యందనము నందే డించి భీతిల్లి యే
గు సడిన్ గాంచితిరే? యితం డెవఁడొకో? కొంతేని నూహించిరే?

అంతటిశూరుఁ డెవఁడైన నేమి? ఇందుల కీ విచార మెందులకు?

కృపా— అంగరాజా! అట్లు నిరసించి మిన్నకుండుటకన్న జాగరూకత కలిగి వివేకించుట మంచిపని కదా? చిన్న పామునైన పెద్దకఱ్ఱతోఁ గొట్టవలయును.

ద్రోణు— రాజా! అతఁ డెవరనియా? నీ విచారణము కడు మాననీయము. నాకుం దోఁచిన తెఱఁగు వినుము.

ఉ. కౌరవసేనపై కొకఁడుగాఁ జనుదెంచుట కెవ్వఁ డోపు నీ
ధారుణిఁ గౌరవాన్వయుఁడె తప్పక కావలయున్ బశువ్రజం
బేరిని గోరి పట్టితిమొ యీపురి వారలయున్కి నిక్కమం
చారయనయ్యె నర్జునుఁడె యాతఁడు సందియ మంద నేటికిన్?

కర్ణు— (ఏకపక్షముగా) మీ రర్జునుం జూచి చిరకాల మగుటచే శిష్యప్రేమ మీ కట్టి యూహ జనింపఁ జేయఁబోలు. లేక,

ఉ. స్యందన మం దెడించి వెలుచన్ బరుగెత్తిన గుర్తు చూచి మీ
రం దటివాఁడు పార్థుఁ డని యాడితి రర్జునుఁడైనఁ దోడుతో
డం దరళత్వ మూనునె? కడంగఁడె? పోరి కొకించుకేని యా
పంద యెవండొ ఫాల్గునిఁగ భావన చేసితి రేటి కేరికిన్.

కృపా— అంగరాజా! వారివాక్యము తుదముట్ట విని నపిమ్మటఁ జెప్పఁగూడదా?

అశ్వ— (ఏకపక్షముగా) అట్లు విని చెప్పినచో నాతఁడు ప్రభువునకు ముఖ్యమిత్రుఁ డని యెట్లు వెల్లడియగును?

దుర్యో— (భీష్మునుద్దేశించి) తాతా! వీర లందఱును నేమేమో యభిప్రాయము లిచ్చుచున్నారు వింటిరి కదా? మీ యభిప్రాయ మేమి?

భీష్మ— ఎవఁడేనియు నొకప్పుడు గాకున్న నొకప్పుడేని నీకు నచ్చఁజెప్పఁగలఁడు గాని రాధేయునకుమాత్రము చెప్పలేరు. అతఁడు తప్పక యర్జునుఁడే. సందియములేదు. కారణము లింకను ధనురాచార్యులే చెప్పఁగలయున్నారు. అంతలో నీతఁ డుత్ప్రేక్షకు మొదలిడెను.

కర్ణ— (ఏమో చెప్పఁబోఁగా)

దుర్యో— (వారించి) ఆచార్యా! తమయభిప్రాయము సాంతముగా సెలవిండు.

ద్రోణు— ఎవరు చెప్పుట కేమున్నది?

ఉ. ఇంతకు మున్న విన్నయదియే కద కీచకుచావు; భీము వి
క్రాంతికి సాక్ష్యమిచ్చెనది, కవ్వడి యీతఁడు గావుఁ జెల్ల మీ

కంతట నింతటన్ దెఱియు నల్లదె వచ్చుచునున్నవాఁడు ది
క్ప్రాంతములెల్ల నిండె నది యాతని శంఖపుమ్రోఁత భూవరా!

(అందఱును వినుట నటింతురు)

కర్ణ— (తనలో) అవును. ఆధ్వని దేవదత్తధ్వనివలెనే యున్నది.

దుర్యో— గురువరా! సందియముం దీర్పుఁడు.

మ. తమకున్ శిష్యుఁడు గౌరవాన్వయజుఁ డంతర్వాణిమాన్యుండు వి
క్రమపారంగతుఁ డింద్రనందనుఁడు పోరన్ వచ్చుటే నిక్కమం
దము వీరుం డతఁ డేల వెన్కఁజను మానంబేది సైన్యంపుసం
ద్రము వీక్షించినఁ బౌరుషం బధికమై దైవారదే క్రీడికిన్?

ద్రో— చ. వెనుకకు నెందు కేగెనొ వివేచన సేయఁగ రాదు గాని య
ర్జునుఁ డనుమాట నిక్కమిఁక పోరికి నెక్కుడువాఁ డెవండొ యా
తని నని నోర్చుఁగాని విదితంబె లదన్యుల కోర్వరామి యా
లను గడు వేగ నంపుము బలమ్ములఁ దోడుగ నిచ్చి భూవరా.

దుర్యో— (సంతోషముతో) అతఁ డర్జునుఁడే యైన మన కార్యము ఫలించినదె.

క. మనలఁ బదిరెండు సంవ
త్సరములు వని నుండి యొక్క సంవత్సర మీ
సరుసఁ జరియించి రావలె
నరుఁడే యతఁడంచు మీకు నమ్మిక యేనిన్.

భీష్మ— (తనలో) అక్కటా! వీనికౌటిల్య మెన్నఁటికిని బోవదయ్యెఁగదా! మంచిది. (ప్రకాశము) కుమారా! పదుమూఁడుసంవత్సరములును నిన్నఁటికే నిండినవి. లేదే యనుకొందము.

ఉ. పాలడుగంగ నర్జునుఁడు వచ్చినచో నిటులాడ వచ్చుఁ దా
నాలకునై విరాటు భటుఁడైకద రావలె? నిప్పు డందుకై
యాలము నేఁతకుం గలదె యడ్డము? పిమ్మటఁ జూచుకొంద మా
కాలగణాధకున్ దొరయఁగా దొరలెవ్వరొ? యేర్పఱింపుమా!

దుర్యో— (తనలో) అప్పుడే యీముదుసలి పాండవపక్షపాతముం జూప మొదలుపెట్టినాఁడు. (ఆలోచించుట నటించును)

కర్ణ— (ఎకసక్కెముగా) ఏమీ! నిజముగా నతఁ డర్జునుఁడేయైన నతనిని మార్కొనువారే లేరా?

చ. అతనికె కాక యందఱికి నస్త్రగురుండు ఘటోద్భవుండు నీ
వతులితవిక్రముండవు మహాహవదక్షుఁడ విట్టిమీకును

ప్రతి గురుపుత్రుఁడుఁ గృపుఁడు పాండవపక్షముఁ బూని వీరు నీ
చత మతి రోయరే నతనిజంపుట కేనొకరుండఁ జాలుదుఁ.

అశ్వ— (పరిహాసముగా) నీవు చాలినదియు లేనిదియుఁ బాంచాలీపరిణయం బును ఘోషయాత్రయును సంపూర్ణముగా నెఱుఁగుదు. దానికేమి ? (సుయోధనుదిక్కు) నరేంద్రా! ఇంతకును నతఁ డర్జునుఁడా కాఁడా యనునది వివాదాంశము. నిక్కముగా నర్జునుఁడే యైనను విరటు ననుచరుం డగుకతన మనము మున్నొనర్చికొన్న సమయ మతని కిప్పట్టునఁ బ్రతిబంధకము గానేరదు. ఏమందువా ?

శా. న్యాయం బంచునో యేమి హేతువుననో నాతండ్రియు న్నేను గాం
గేయుండుఁ గృపుఁడు న్నిరంతరముఁ దత్క్షేమంబ కామింతు మిం
తే యహా నిక్క మటైనఁ బరులయాదేశంబునం దుంటఁ గా
దే ? యేదుష్కృతికైన సిద్ధముగ మే మిందుంటిమో భూవరా !

చ. విరటునిగోవులఁ వృథగ వీరులమం చొకపేరు పూని ని
ష్కారణులమై హరించుటయ కాక నిరాగసులైనగోపబా
లురఁ బడమోఁదు టెవ్వరును లోకులు మెచ్చెడి మేటికర్జమే ?
నరులు పరానువర్తులు పొనర్చని దుష్కృతు లున్నె ? భూవరా !

కర్ణ— (కోపముతో) అంతతోఁ గట్టిపెట్టుము. నీ యుపన్యాసమునకు ఫలితార్థ మతఁడు పరాధీనుఁడు గనుక నతని కిప్పట్టున సమయాభంగ విచారణం బనావశ్యకమని తేలినది. (దుర్యోధనునిదిక్కు) మిత్రమా! వీరలహృదయము నీకు స్పష్టముగాఁ దెలిసినదిగదా ?

ఉ. పోరికి నిట్టివారిఁ గొని పోవుట హానికరంబు వీరు స
ద్వీరులు గారు కోపకుని వేరము దీరుప లేరు; శత్రులన్
శూరులు పెద్దఁగాఁ బొగడఁ జొచ్చిరె ? యాచనగాఁ దలంచెనో
పాటుఁ దితండు ? యుద్ధపుస్వభావ మెఱింగిన నిట్టులాడునే ?

" తాఁజెడ్డకోఁతి వనమెల్లఁ జెఱచిన " దన్నట్లు తనకుఁదాను స్వతంత్రుఁడుగాని తక్కినవారిం గూడ నిరుత్సాహులఁ జేయుట యెందులకో? అగుఁగాక నీవు సంశయింపకుము.

ఉ. అర్జును లెక్కయే మఱెనియబ్బ సురేశ్వరుఁ డౌను గాక వి
స్ఫూర్జితశక్తిమై నెదిరి పోరి జయింపఁ గలాఁడ నూరకే
గర్జిలుపాటిగా దిపుడె కాంచెదు నాదుపరాక్రమంబు నీ
తర్జనభర్జనల్ కని యెదన్ భయ మందఁడు కర్ణుఁ డెన్నఁడున్.

కృపా— పృథాగా నెందులకు వాగ్వ్యయ మొనరించెదవు ? మనలో మనము మంచిచెడ్డలు చెప్పికొనుటయు నొకతప్పా ? పైకి నవసరానవసరములం

బట్టి మన మెట్లు సంచరించుచున్నను మనస్సుమాత్రము న్యాయము పరిక్కను ములుసూపక మానదు.

ఉ. ద్యూతములోన గెల్చుటది దోసమటంచుఁ బ్రపంచ మెంచు నో
సూతతనూజ! దాని విని శూరతఁ దెచ్చుకొనం బనేమి? దు
ర్నీతిని లోకముల్ బొగడునే? యటు సేయఁగ బ్రహ్మశక్యమే?
మూతి బిగింతు వేరిపయి? మాధులె, వీరలు నీకుఁజాలరే?

కర్ణు— (పండ్లు గొఱికి ఏమోయనఁ బోవుచుండ దుర్యోధనుఁడు వారించును)

అశ్వ— (ఎకసక్కెముగా) రాజా! ఎందులకు వారించెదవు?

క. వారింపనేల? యాతని
శూరత వాక్కులనె కాదె? చూడం దగుఁ "దా
నే రాజ" నవెడిగర్వ
ప్రారంభం బితని నింతవఱకుం దెచ్చెన్.

ఉ. వచ్చుచునున్న వాఁ డమరవంద్యపరాక్రమధూర్వహుండు వి
వ్వచ్చుఁడు మాటలన్ జనెడివాఁ డతఁడెన్నఁడు గాఁడు మాపయిన్
మచ్చరమేల యీతనికి? మా కతఁడన్నను గౌరవంబు లే
దిచ్చట; శత్రువైన వచియింపఁ దగున్ గుణమందు రేకదా!

కర్ణు— (కోపముతో) నీవంటి కుక్షింభరులకు గౌరవమున్న నేమి? లేకున్న నేమి?

ఉ. పాఱెడువారు కావుననె పాఱులు మీరలు మిమ్ము బోఁటులన్
బోరికి వెంటఁబెట్టుకొని పోవుట "పిల్లినిగొంచుఁ బెండ్లియిల్
చేరుటవంటి" దూరకొనఁ జెల్లదె తేనిమనంబునిట్లు కం
గా రొనరించునట్టి పనికా యిటకున్ రథమెక్కి వచ్చుటల్?

అశ్వ— (కోపముతో) ఓరీ! జాల్మా! ఏమని ప్రేలితివి? ఇదిగోఁ జచ్చితి విరా! (కర్ణునిపై కుఱుకఁబోవును.)

ద్రోణు— కుమారా! ఊరకొనుము. ఎందుకేని యసమానునితోఁ బ్రసక్తి గూడదు.

కర్ణు— (ధైర్యముగా) రమ్ము. అంతలో శాంతించితివేమి?

ఉ. ఆలము సేయువానివలె నాయుధముం గొని సారెసారె మీ
సాలను దువ్వుకొంచు నృపసత్రమునం బడి మెక్కి మెక్కి పైఁ
గాలమువచ్చినప్పు డిటు కాతరతన్ గని 'తిన్నయింటివా
సాలను లెక్కవెట్టు' నినుఁ జంపి కురుప్రభు నప్పు దీర్చెదన్.

అశ్వ— (కత్తి వెతికి) ఓరీ దుర్జనమూర్ధన్య ! జఘన్య!

శా. కందాలోఁ బడి భుక్తశేషమును జక్కన్ మెక్కి బల్వెక్కి యో
నిం దుర్ణీతికిఁ ద్రిప్పనీబ్రతుకు నేనే కాదు లోకంబులో
నిందన్ జేయనివార లుండ రిదిగో నీచావు దాపయ్యె నో
పందా! నోటికి బుద్ధిచెప్పుకొనుమా పైపైకి రాఁబోకుమా.

కర్ణ— (అశ్వత్థామపై కుఱుకఁబోవును)

దుర్యో— (వారించి) మిత్రమా ! ఇప్పుడు నీవు శాంతించి నాయందలి విశ్వాసమును జూపవలయును. (ద్రోణునిదిక్కై)

ఉ. మీ కిది న్యాయమే కద ? యమేయపరాక్రము లయ్యు శత్రునిన్
వాకొని పెద్దఁజేసి యిటు వారికివీరికి వాదు గూర్తురే ?
సాఁకినవాని ద్రవ్యము విసంబె ? యసంబున కాసఁజేయరే ?
నా కవమానమైనఁ గదనంబున మీకుఁ బ్రశస్తి గల్గునే.

భీష్మ— కుమారా ! ఇందు ద్రోణాదుల తప్పిదంబు లేశంబును లేదు. కర్ణుఁడు తనకుంగల పరాక్రమాతిశయంబు ప్రకటించె. దానికేమి.

క. ఆర్యులు కదనంబులఁ గడు
ధైర్యస్థైర్యములు గల ప్రధానులు వీరల్
కార్యాకార్యజ్ఞులు దు
శ్చర్యులె ! యివ్వారి గేలిసలుపన్ దగునే.'

అర్జునుండన సామాన్యుండు కాఁడు. అతఁడొక్కఁడేకదా, యని మన మొప్పరికింపంజన దనుట మన క్షేమమునకే కాని వేఱొండు కాదు. కావున వారలం బ్రసన్నులం జేసికొని కార్యంబు నెఱవేర్చికొనుము. (ద్రోణాదులదిక్కై)

ఉ. దగ్గఱవచ్చె నల్లదె పృథాసుతుఁ డందన మార్యులార! మా
యొగ్గుఁ దలంపఁబోక యిటకెందుకు వచ్చితి మట్టికార్యమున్
నెగ్గఁగఁజేయుఁడీ ? విజయునిన్ జిరకాననవాసజాతరో
షాగ్నిని నుగ్రతేజు నెటులో మనమాఁపుద మెల్లభంగులన్.

(దుర్యోధనునిదిక్కై) కుమారా! నీకర్ణుని సహాయునింగాఁ గొని పసులవెంబడిం జనుము.

దుర్యో— (కర్ణసహితముగా నిష్క్రమించును.)

(అంత నర్జునుఁడు స్వస్వరూపముతో నుత్తర సహితముగఁ బ్రవేశించును.)

(ద్రోణాదులందఱును బ్రసన్నులై సన్నద్ధులగుదురు)

అర్జు— (నవ్వి) ఇంకను నీకు సంశయము బాధించుచునే యున్నదా ?

సీ. కంకుండునా నిరాతంకుండు మాతండ్రి
ప్రియమిత్రుఁడతఁడు మా పెద్దయన్న
వలలుండు కీచకవనవహ్ని మాబాన
సీఁడెవ్వఁడతఁడు మా చిన్నయన్న
వారువంబులమీఁది పారుపత్తెమున క
ర్తాండు దామగ్రంధి యొక్కతమ్ముఁ
డాలఁగాచెడివారి కధినాథుఁ డల్లతం
త్రీపాలుఁడే సహదేవుఁ; డేన

తే. గీ. యర్జునుండను సైరంధ్రియాజ్ఞసేని
గాండివం బియ్యదియె సురేంద్రుం డొసఁగిన
మకుట మిద్దియె యే నపుంసకుఁడ నగుట
యూర్వశీశాపమునఁ జుమ్ము యుత్తరుండ !

శాపావసానం బగుటంజేసి మరల నారూపునాకు వచ్చె. భీమసేనాదుల యాయుధమ్ములు నీవు శమీవృక్షమ్మునఁ జూచి యుంటివి. మఱియును నీవడిగిన ప్రశ్నంబుల కెల్ల నుత్తరం బిచ్చితి; నిఁక నీవు లేశమ్మును జంకుఁ గొనక సారథ్యమానం దప్రమత్తుఁడవై వర్తింపుము. రథవేగంబు హెచ్చింపుము.

ఉత్త— చిత్తము. అట్లే యొనర్చెదను.

క. నరుఁడ వని నిన్నెఱింగిన
తరుణమునవ పోయె నాయెడం గలభయ మో
కురువీర ! యెఱిఁగి యెఱుఁగక
విరచించిన తప్పులకును వేఁడెద నిన్నున్.

అర్జు— అట్టి సందియము నీమనమ్మున నుంచకుము. తేరు పోవనిమ్ము.

ఉత్త— ఇదిగో ! తోలుచున్నాఁడను. (అట్లొనర్చును.)

అర్జు— (చేతితో నిర్దేశించి) నృపకుమారా ! అటు చూడుము.

శా. ద్రోణుం డాతడుఁ భీష్ముఁడల్లతఁడు కర్ణుండాతఁడే చాపని
క్వాణంబుల్ వినవచ్చుచున్నవియె ? యశ్వత్థామనూ! యాతఁడా

స్థాణుం బోలినవాఁ డతండె కృపుఁ డాచార్యోపమానుండు పై
రాణించుక్ ధ్వజమందు వ్యాళి మతఁడే రారాజు కన్గొంటివే.

ఉత.— దగ్గఱకు వచ్చితిమికదా! ఇంకను వీరు మనపై నారాచమ్ముల నిగుడ్ప రేమి?

అర్జు— ఏమనియా?

శా. ఆచార్యుండు నియంత యాయనకు నాయం డెంతయో పేర్మి స
త్యాచారుండగు భీష్ముఁడోలి మము బాల్యంబాదిగాఁ బెంచె ద్రో
ణాచార్యాత్మజుఁ డేను సోదరుల మన్నట్లుండు మ ద్దక్షు మా
కాచార్యత్వము చేయుటక్ గృపుఁ డుపాధ్యాయుండె యౌ నుత్తరా!

మ. ఒకకర్ణుండు సుయోధనుండు మనపై నుగ్రత్వముం బూని కొం
డికనాఁడాదిగఁ గీడు రోయుదురు కానీ వీర లయ్యార్యులక్
గికురింపం దగ దౌఁ గదా! మనము ముక్ గీలింతు మేనిన్ శర
ప్రకరం బార్యులు నింతు రంతనఱుక్ బై రారు వా రుత్తరా!

(పాఱఁజూచి) సుయోధనుండు గడుదవ్వునఁ బసులనెంటఁ జనుచున్నవాఁడు. కావున మనమియ్యెడ నున్నఁ బ్రయోజనములేదు. మన తేరిపక్కగా నతని యెదుటికిం గొనిపొమ్ము.

ఉత.— అట్లనే పోనిచ్చుచున్నాఁడను.

అర్జు.— (యోజించి) క్షణ మిక్కడనే యుండనిమ్ము. (తనలో)

క. వీరియెడ నాకుఁ గలిగిన
గౌరవముక్ జూపవలదె! కలదే! గురుధి
క్కారము శ్రేయస్కరమే
నారాచమ్ములనె వీరి నారాధింతుక్.

(కొన్ని యమ్ములు విడిచి) ఉత్తరా! తేరు నను కఁ జెప్పినచోట్లఁ బోవనిమ్ము.

ఉత్త— చిత్తము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

ద్రోణా— (సంతోషముతో)

శా. ఔరా! శిష్యుఁడ వన్న నీవకదరా! యాచార్యసద్భక్తి నీ
దేరా! నూర్గురు శిష్యు లుండవలెనే? యీ వాక్కుఁడే చాలు జ

న్మరాతికిన్ గురునాఘుఁ గొల్చు గురుపై నన్నన్న! కోపింప కి
ట్లారాధింతువె? దీనికిన్ ఫలము నీ కాఁగాక శీఘ్రమ్ముగన్.

(పట్టరాని సంతోషముతో భీష్ముదిక్కై) చూచితివికదా! మన
యెడల నాతఁ డొనర్చిన గౌరవము.

తే. గీ. స్వాగతమునకు రెండేసి సాయకములు
శ్రవణములుసోఁకి సోఁకనిసరణి నించె
వందనమ్మున కట్టులే నైచె పాద
యుగళి సోఁకియు సోఁకనిపగిది నరుఁడు.

భీష్మ— (నవ్వి) ఆచార్యా! యిం దాశ్చర్య మేమి? ఆతఁడొనర్చిన శిష్యత్వ
మెట్టిది? (ప్రక్కకుఁజూచి)

చ. మనలఁ బరిత్యజించి యదె మండలపుంగతిఁ దేరు త్రిప్పి య
ర్జునుఁడు సుయోధనున్ గదియఁ జూచుచుఁ బోవుచు నున్నవాఁడు తేఁ
డని యొనరింప లేఁ డతని నాఁగి క్షణంబునఁ బోయి తేని మ
న్నన నిలుపన్ వలెన్ దడసినన్ బయి వచ్చుఁ జుఁడీ కడంగుఁడీ.

అశ్వ— (పాఱఁజూచి) చూడుఁడు. రారాజుపై కరుగు కవ్వడికిఁ గర్ణుఁ డడ్డ
మగుచున్నాఁడు.

ద్రోణా— తండ్రీ! అట్లని మన మొప్పరికింపఁ జనదు. మీ రిరువురును బోయి
రాజుం గాపాడుఁడు. సలయు నేని యేమును వచ్చెదము.

(కృపాశ్వత్థామలు నిష్క్రమింతురు)

ద్రోణు- (భీష్మునితో) కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధ మెట్లున్నదో పరికించితిరా?

భీష్మ— ఉభయులును సమర్థులేకదా, అయిన నర్జునున కితఁడే కాఁ డెవ్వ
రేనియు లొచ్చనక తప్పదు. (పరికించి) కనుఁగొంటిరా! కర్ణు నతి
క్రమించి దుర్యోధనుఁ జెనకఁబోవు నవసరంబున మన యశ్వత్థామ
యనికిఁ గడంగెను.

ద్రోణు— (చూచి) యుద్ధము కడు భరముగా నుండెడినిగాని కవ్వడి యక్షయ
తూణీరుం డగుటచే నితని నతిశయింపవచ్చును. నేనుబోయి యతనిన్
దలపడియెద (కొండొకపోయి నిల్చి) ఇతం డెక్కతమునవో కుమారుం
దలపడకయె నావంకకు వచ్చుచున్నాఁడు.

అర్జు— (ఉత్తరునితోఁ బ్రవేశించి) ఉత్తరా! తేరమ్మహాత్మున కభిముఖ
ముగాఁ బోవనిమ్ము. (తనలో)

ఆ. వె. ఓనమాలు మొదలు నోజ్జయై విలువిద్దె
మెట్టితిట్టి చెప్పి మగుదతనము
చూపినట్టి గురునిపై కేమొకమ్మన
బవరమునకుఁ బోదు భయము విడిచి.

(విచారముతో) ఓహో! దైవమా! యిక్కురుకులపాంసను కారణ
మ్మున నెన్ని యిక్కట్టులు ఘటించితివి?

మ. 'పతితోఁ డీకొనుఁ బుత్రుఁ గన్న నవలా, భార్యాసమాయోగసం
గతుఁ డౌపై జననిన్ గణింపఁడు భిషక్పుత్రుత్వమున్ బూను యా
పితరోగుండు సమాప్తవిద్యుఁడు గురున్ ద్వేషించు' నన్నట్టి సా
మెత నన్ జూచి పఠింతురే? యిఁక జనుల్ మేనెల్ల నమ్మయ్యెనే.

(యోజించి) ఇట్లగుఁగాక (సమీపించి చేతులు జోడించి)

క. అడవులఁ బండ్రెండేఁడులు
కడు నిడుమలు గుడిచినట్టి కవ్వడి మీ శి
ష్యుఁడు మీరిడుదీపము మీ
యడుగులకుఁ ద్రికరణశుద్ధి నభివాదింతున్.

ద్రోణు— (ఆదరముతో లేవనెత్తి) తండ్రీ! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవై సర్వశ
మ్ముల వన్నెకెక్కుము. శిష్టాచారమ్ము కాపించితివి కావున,

క. చనుము రథ మెక్కు మాహవ
మునకున్ డీకొమ్మ మేము మును చెప్పిన యా
ధనురాగమమ్మును జక్కం
గనునొప్పఁగఁ జెప్పి మమ్ముఁ గయిసేయు విఁకన్.

అర్జు— (వినయముతో) తమయాజ్ఞ శిరసావహించుచున్నాఁడను. (రథ మెక్కి
సంశయముతోఁ దనలో)

క. గురుపై నెక్కురణీని శర
పరంపరలు విడుచువాఁడఁ బగతుఁడె? యాతం
డర లేక యాజ్ఞ యిడుఁగా
కరయంగా వలదె? యిట్టియాగడము నెపన్.

ఇట్లగుఁగాక. (ప్రకాశము)

ఉ. ఏనయి యెంత చెప్పినను నేయఁగఁజాల శరంబు మీఁద నా
పైనెనరుంచి యేయఁదగుఁ బ్రిప్రథమంబున నట్టులేని నా
మానసమందుఁ గల్గు ననుమానము వోవుటె కాక సత్యసం
ధానిరతుండు ధర్మజుఁడు తమ్మునిఁ గైఁ గడు నల్గకుండెడున్.

ద్రోణు (తనలో) బళిరా! అర్జునా! బళిరా! (ప్రకాశము) అట్లే కావిం చెదను. కాని రణోచితస్థలమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

భీష్మ— (సంతోషముతో) సెబాసు! అర్జునా! సెబాసు! "అనర్హ్యంపితు రాచార"మ్మనుట నీకు సర్వవిధమ్ములం బట్టినది.

చ. అలజమదగ్నిపుత్రునకు నస్త్రగురుం డెన, నాకు నీవునుం
గలన నొకింత వెన్నడవు "కౌరవ వంశమునందు నేఁటికిన్
గలిగెను యుగ్మమొక్కటి తగన్ గురుమెచ్చును గాంచినట్టి" దన్
విలసనమున్ గడించితివి వీరవరేణ్యుఁడ వైతి వొప్పఁగన్.

(పరికించి) ఏమీ? అస్త్రగురుఁడే కాక గురుపుత్రశారద్వతులు గూడ నోడినారే! అర్జునుఁ డుత్తరునితో నేమో యనుచున్నాఁడు. (విని) గోవులం దోలికొని పొమ్మని గోపాలకుల నాజ్ఞాపింపుమనియు, నీజయమంతయు నీవే కావించినట్లు నగరంబునఁ జాటింపుచుమనియును బోధించుచున్నాఁడు. (విని) మరల నేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. అమ్మహితుండు చాపధరు లందఱికిం దలపువ్వు వృద్ధుఁడం
చు మ్మది నెంచఁబోకు మరిసూచనతాపటిమంబు పట్ల భీ
కమ్మగు జన్యనంబు పొడకట్టు నుమీమనుకొంటివో మహా
త్త్వమ్మున మేటి మాకొక పితామహుఁడే యన నేల? దేవుఁడే.

కావునఁ గడు జాగరూకుండవై సారథ్యమ్ము నెఱవేర్చెదవు గాక.

(ఉత్తరార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

అర్జు— ఉ. ఆయన గెల్చి కాని మన మక్కురురాజుఁ గలంపలేము గాం
గేయున కాదరంబ కద! కేవలమున్ మనయం దనంగరా
దోయవనీశనందన! నయోచితమార్గము దప్పఁ డెప్డు డా
మ్నాయవిదుం డతండు గదనం బొనరించియ తీరుఁ దీరుగన్.

భీష్మ— (సంతోషముతో) అర్జునుండు నన్నుం గూడఁ దనవిద్యాపాటవమ్మున నానందింపఁజేయ నిట వచ్చుచున్నాఁడు. (ప్రక్కఁజూచి) మా యిరు వుర సమరముం జూమటకుఁ గాఁబోలుఁ గురురాజుతో పాటు యోధులం దఱును నీ దిక్కునకే వచ్చుచున్నారు. (సన్నద్ధుఁ డగును.)

(అంత దుర్యోధనాదులు ప్రవేశింతురు.)

అర్జు— (వినయముగా)

ఉ. పోరికి నిన్ను మార్కొనఁగఁ బోలునె ? యొక్కనికేనియుఁ మహో
దారచరిత్ర ! యట్లయినఁ దప్పక వచ్చె విరాటుబంటనా
కారణ మిట్టి నన్ వెకలిగాఁ దలపోసెదొ, యేమొ ? యీ దురా
చారుఁ గృతఘ్ను గౌరవవిచారవిదూరు క్షమింపు మయ్యెడన్.

భీష్మ— (ఆదరముతో) తండ్రీ! క్షత్రియోచితప్రచారప్రవర్తనుండ వగు నిన్నొకరు క్షమించుట యెందులకు ?

ఉ. శూలి నెదిర్చినట్టి యల శూరత విన్నది యాది నీకు భూ
పాలురె కారు దేవతలు భండనమం దెదురే ? యటంచు నేఁ
బోల నెఱుంగుదున్ సమరముం బొనరించెద నైన నన్ను నె
ట్లాలములోఁ గలంచెదవొ యయ్యయి భంగులు సూచు వేడుకన్.

ఉచితస్థలమ్మున కరుగుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

అశ్వ— (ఆకాశము వంకఁ జూచి) ఓహో! ఆకస మెల్ల నంబరచరుల విమానము లెట్లు నిండినవో!

తే. గీ. తాతమనుమల సంగరౌద్ధత్యమునకు
సంతసించుచు నున్నారు చదల సురలు
హరిని సంగరమున గెల్చినట్టిఁ డొక్కఁ
డొక్కఁడో హరునోర్చిన యుక్కుతునుక.

కృపా— (చూచి) కుమారా! గాంగేయునిచాపముల నర్జునుఁ డెట్లు తుత్తుని యలు సేయుచున్నాఁడో చూచితివా ?

ఉ. ఎత్తెను జాప మాతఁ డొకయేటున నీతఁడు ద్రుంచె నెండి తా
త్తె నితఁడు ద్రుంచె నటు లెత్తుటయే తడ వెన్నిమాఱులో
తుత్తునియల్ పొనర్చె నరతూఁగు నెపం డిఁకఁ బార్థుతోడ లో
కోత్తరుఁ డాతనిం దొరయు యోధులు నున్న జగత్త్రయంబునన్.

ద్రోణ— (ఆశ్చర్యముతో) అవురా యితని శరలాఘవము !

క. చాపమ్ముఁ ద్రుంచి వేఱొక
చాపమ్ము గ్రహించునంత శాంతనవునిఁ బెం
దూపులఁ గొన్నిటఁ బార్థుం
డాపన్నునిఁ జేసి యని నదె, యెయ్యఁగనున్.

అశ్వ— (కర్ణునితో నెకసక్కెముగా)

ఉ. పార్థునిలావు నీ కెఱుఁగ వచ్చెనె ? యిప్పటికేని కాలపున్
వార్ధియొ నాఁగ నాతఁ డిటువచ్చెడి ; నానికిఁ గల్గుకూరిమిన్
సార్థకముల్ బొనర్ప సమయం బిదియే యెదిరించి నిల్వ ప్ర
త్యర్థిని గెల్వలేనిబిరుదమ్ములు వమ్ములు కావె యేరికిన్ ?

దుర్యో— (తనపైకి వచ్చుబాణమ్ముల నిపుణముగా వారించుకొనుట నటించును.)

కర్ణ— (సంరంభముతో) రాజా ! నేనుండఁగా నీ వెందుకు వారించుకొనవలెను ? (కొంతవడి నిలిచి పాఱుట నటించును)

దుర్యో— ఏమీ ? ఈనాఁ డితని విక్రమం బవక్రంబుగా నెగడుచున్నదే ! (యుద్ధసన్నద్ధుఁడగును)

అశ్వ— (తనలో) ఏనాఁ డతనివిక్రమ మవక్రము గాకున్నది ? మన కెప్పటి కప్పుడే క్రొత్తగాఁ గన్పట్టును.

అర్జు— (ప్రవేశించి) విరాటనందనా ! అదె సుయోధనుఁడు మనకుం జేఁ జిక్కియున్నాఁడు. అరదమ్మటు పఱపుము.

ఉత్త— (అలసటతో)

చ. ఎడ యొకయింత లే దొకటె యేయుట యే నిఁక నిల్వఁజాల మేన్
వడవడ లాడఁగాఁ దొడఁగె వారువముల్ కడు డస్సె నుంత యొ
క్కెడ శ్రమ దీర్చి కొంద మిటు లేకముఖంబుగఁ బోరు సల్పి యె
వ్వఁడు బడలండు లోకమునఁ ? బార్థులె పార్థివులెల్ల నర్జునా ?

అర్జు— (మీఁదఁ జెయి వైచి) రాజనందనా ! కడుబడలితివి. ఇఁకఁ గష్టించి నంత కాదుగదా ? అందు శతాంశమేనియు నవసరము లేదు.

మ. అదె రారా జతనిన్ బరాభవము చేయన్ గాల మేతెంచె దు
ర్మదుఁ డీతండు గణింపఁ డేరిని మహామాత్సర్యపర్యాప్తుఁ డి
య్యెడనన్ వైఁ బడ మేని జోదులు శ్రీమంబొఱన్ సమీపింతు రాఁ
గుదు రీయత్న మొకింతయోర్చికొనుమా ! కోపంబు దీపింపఁగన్.

అంత వలసిన నేన యశ్వమ్ములం గడపఁ గలవాఁడ. నీయథాశక్తిం బని సేయుము. (శరప్రయోగము నటించి)

ఉ. పాఱెదవేల ? జూదమని వచ్చితివో ? యిది భండనంబు తే
రూరక యెక్కు మాత్రమున నోడరు శత్రులు వీథులెల్లడన్

స్వారి యొనర్పఁగాఁ గలవె సామజయానము నెక్కి? శేఁడు నీ
పేరు నిరర్థకం బగును బెంపటి యేగినచో సుయోధనా!

తే. గీ. అబలఁ బాంచాలి నవమానమందఁజేయ
వచ్చు నోరెలుఁగని పశువ్రజముఁబట్టి
నెత్తి గొల్లలపైని వేవేగ నుఱుక
వచ్చు రాదొకో విచ్చిచ్చు వచ్చునేర్పు?

ఉ. రాజవుకావె నీవు? కురురాట్కులమందు జనింప లేదె? యే
యోజ ధరన్ భరించెద వహో! యని పౌరుషనవ్వ నింత ని
స్తేజుఁడ వేల వచ్చితి విసీ! యనిసేఁతకు యుద్ధ మన్నచో
భోజనమో? యలంకరణమో? యవరోధవధూవిహారమో?

ఉ. చంపెదనంచు భీతివడి సారెకుఁ బాఱెద వేల? నేను నిన్
జంపమి నిక్కువంబు రిపుడై త్రభుజుండు మదగ్రజుండు మా
యింపఁ బ్రతిజ్ఞఁగొంటెఱుఁగవే మిము నూర్వుర; మొన్న మొన్న నే
చంపెను మీవలెన్ ద్రుపదజన్ గికురించిన కీచకావళిన్.

దుర్యో— (సిగ్గువడి నిలుచును.)

భీష్మాదులు— (మరల యుద్ధసన్నద్ధులై శరప్రయోగము నటింతురు)

అర్జు— (ధ్యానమునటించి యమ్ము విడుచును.)

భీష్మాదులు— (అందఱును మూర్ఛ నటింతురు.)

అర్జు— ఉత్తరా! నీసహోదరి యుత్తర చెప్పిన పలుకు స్మృతికిం దెచ్చుకొని
వీరి యుష్ణీషాంచలమ్ముల నుత్తరించి యిటు తెమ్ము.

ఉత్త— చిత్తము. (దరికరుగఁబోవును.)

అర్జు—(మెల్లఁగా) మాట, యీమోహనాస్త్రమ్మునకుఁ బ్రతి పితామహుం డెఱుఁ
గుఁగాన నతని దెసకుంబోకుము. తక్కుఁగలవా రెఱుంగరు. వారల
తెల్విఁగను నాలోనఁ గృతకృత్యుఁడవై మరలిరమ్ము.

ఉత్త— (తలపాగల కొసలు కోయుట నటించును.)

భీష్మ— (ధ్యానము నటించి కనులువిచ్చును.)

ఉత్త— (పరుగున వచ్చి యర్జునుని చెంతనిలుచును)

అర్జు— ఇఁకఁ బోదము పద.

(నిష్క్రమింతురు)

భీష్మ— (తనలో) అన్నా! కిరీడి యెంతపని చేసినాఁడు? (కోపముతో)

చ. నిలునిలు పార్థ! మోహనము నీవ యెఱుంగుదువే? బలమ్ములన్
గలఁచెదె యుక్కివమ్ము మెయి? గల్గునె దీన యశంబు? ధర్మపుం
గలన జయంబొ వెఱ్ఱోకఁడో గాంచుట యుక్తము కాక నిద్దురన్
సొలసినవారిపైఁ దగునె? శూరతఁ జూపుట నిన్ను బోఁటికిన్.

(దుర్యోధనుని శిరము చక్కఁగాఁ బరికించి మెప్పుతో)

చ. కరుణయటన్న నీయదియ కౌరవనాథుశిరంబు నిప్పు డు
త్తరుఁడొగి నుత్తరించెనని తత్తరమందితి భ్రాంతి కల్మి ని
క్కురుపతి కిట్లు చేపడినఁ గుత్తుకలొక్కటఁ గత్తిరింపఁడే?
తరతమభావవేది యగు ధర్మజుదమ్ముఁడ వౌదు వర్జునా!

(ద్రోణాదులు మూర్ఛ దెలియుదురు)

దుర్యో— (కోపముతో)

శా. ఏఁడీ? ఫల్గునుఁ డేడఁబోయెనో కదా యిందెందుఁ గన్పట్టఁడే
కూడన్ ముట్టుద మేటికీ తడ వదే గోపాలకుల్ గొల్వ నా
జాడన్ బోయెడి మిన్నకుంట తగునే? శౌర్యమ్ము వమ్మయ్యెనే?
వాడం బాఱినమోముతోఁ బురికిఁ బోవన్ బాడియే యేనికిన్.

భీష్మ— కౌరవేంద్రా! ఎందులకీ పశ్చాత్తాపము?

చ. మనకపమానమా? కడుఁ బ్రమాదము దప్పెను గ్రీడి కేవల
మ్మును గరుణాత్ముఁ డేమిటికి మూర్ఛిత నాతనిఁ దూఱఁబోయె? ద
య్యనువునఁ గుత్తుకల్ దునిమెనా? మన మేమగువార మట్టి యో
గ్యునికి జయంబు కాక మఱియొక్కనికిన్ జయ మబ్బనేర్చునే?

దుర్యో— (లజ్జాదైన్యములను నటించును)

కృపా— (దృష్టినిగిడ్చి) పితామహా! సుశర్మకాఁబోలు ననతిదూరమ్మున నిటు వచ్చుచున్నాఁడు. అక్కడివిశేషము లేమైయుండునో?

అశ్వ— ఇక్కడ నింతమంది యోధానుయోధు లుండి యిట్లుజరిగినదికదా, ఇఁక నక్కడ మఱియెగలాగు జరుగునా?

చ. అట శమనాత్మజుండుఁ గవ లయ్యనిలాత్మజుఁడున్ గడంగిపో
రుటకుఁ దొడంగినన్ బలము రూపఱు టబ్రమె? వీరలెల్ల బా
సట యొనరింప నేగరె? విచారముతోడఁ బనేమి? పార్థు లె
క్కటిన దిగంతముల్ గెలువఁగా వినమే, కనమే తదుద్ధతుల్?

కర్ణు— (తనలో) అక్కటా! మొదట వీరెన్ని వచించిరో దైవమన్నియును ఘటించినాఁడే? (ప్రకాశము)

చ. బవరము సేయ నొక్కపుడు వచ్చుజయం బొకటఁ దొలంగు దీ
నివిషయమై విచారణము నెక్కలుపం బనిలేదు కానిచో
నెవరు నెఱుంగరే? విజయు నేర్తెఱ దైవబలంబు కాక యొ
క్కవిజయుఁడే జయించెననఁగా వశమే కురునాథ యందఱిన్?

కృపా— ఒక్కయర్జునుఁడే యొనర్చివవిట్టి వనేక దుర్ఘటకార్యమ్ములు గలవు. ఐనను మనయిప్పటి యవస్థకుం దగిన ప్రసంగ మింతకన్న నుండదు.

దుర్యో— (పితామహునికై) సమయభంగముం గూర్చి తమయభిప్రాయ మేమని స్థిరపఱచెదరు?

భీష్ము— నాయభిప్రాయ మిదిననెకే విశదీకరించితిని. వలసినచో

ఉ. ధర్మజుఁ డెన్నఁ డెయ్యెడ నధర్మపథంబునఁ గాలునెట్టఁడీ
మర్మము నీకునుం దెలియు మానవనాథ! తదర్థ మొక్కనిన్
నిర్మలచిత్తు నయ్యెడకు నీవనుపన్ సకలంబుఁ దెల్లమా
నర్మిలి మీకు వారలకు నౌ టిఁక నేనియు మేలు భూవరా!

దుర్యో— (తనలో) వారలకును మాకును జన్మాంతరమున నేమో గాని యీ జన్మమున మాత్రము సఖ్యముకుదురదు. (ప్రకాశము) కానిండు; పురికిం బోయి యిందుంగుఱించి యోజింతము.

(అంకము నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితం
బగు పాండవ ప్రవాసమ్మునందు సప్తమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవప్రవాసము

అష్టమాంకము.

(అంత నర్జునుఁడును నుత్తరుఁడును బ్రవేశింతురు)

ఉత్త— బృహన్నలా! (నాలుక కఱచుకొని) ఇంద్రనందనా! ఈ జయము నేనే యొనర్చినట్లు మాతండ్రిగారికిఁ దెలియఁ జేయింపు మంటివికదా? దానికిం గతమేమి?

అర్జు— ఏమనియా? కొమరుఁడు సంగర మ్మొనర్ప నేగెనని యాయన విని యుండి పదంపడి యెవరివలననో జయముకల్గినదన్న నంతగా సంతసింపఁడు. (చేయిసాఁచి) చూచితివా, యెట్లలంకరించిరో పట్టనము! (విని) ఉత్తరవిజయమంగళమని చాటింపు వినఁబడుచున్నది.

ఉత్త— (నవ్వి) పదంపడి దానికర్థము నిట్లు చెప్పుకొనవలయును.

అర్జు— ఎట్లు?.

ఉత్త— శ్రేష్ఠుఁడైన విజయుని సంబంధమగు శుభమని.

అర్జు— (పరికించి) కొలువుకూటముదాపునకు వచ్చితిమి. (విని) ఏదో మీతండ్రి గారు బిగ్గరగా నుపన్యసించుచున్నారు.

(అంతట విరటుఁడును బ్రచ్ఛన్నవేషులగు పాండవులు నల్వురును బ్రవేశింతురు)

విర— (కోపముతో)

ఉ. గొల్లలువచ్చి నాకొమరు గొప్పదనంబు వచింప నేను నా
 రెల్లను జాటఁ బంపఁ దగదే? యొక పేడికతమ్మునన్ జయా
 భ్యుల్లసనంబు గల్గునె? రిపుల్ రథసారథి కోహటింతురే?
 నల్లవో! యిట్టిమాట లనినన్ సహియింపను గంక! యింక నిన్.

ధర్మ—రాజా! కోపింపకుము.

క. కౌరవు లెక్కడ? మిగులఁగ
మారుఁడు పసితనమువాఁడు మనయుత్తరుఁ డ
పార్థివసంగరవిశే
షారూఢుం డేడ? గెలుచు టది యేడ? నృపా!

కావున నామాట విని బృహన్నలవిజయంబు చాటింప నంపుము.

ఉత్త—(విని) మన మొనర్చిన కపటము మీ యన్నగారికిని మా తండ్రిగారికిని గలహమునకుఁ గారణం బగుచున్నయది. మన మిఁకఁ దడయఁ దగదు. పోయి యథార్థము నివేదింతము.

అర్జు—నీవు ముం దరుగుము నీవెనువెంటనే నేను వచ్చెదను.

విరా—(కోపముతో)

క. పేడిఁ బొగడఁగ వలదన
నోడవు భయమింత లే దహో! నాయెడ నీ
జాడ యెఱుఁగంగవచ్చెను
జూడుము శిక్షింతునిను ననూయ యడంగన్.

(పాచికతో నివేయును)

ద్రౌప—(అపటీక్షేపముగా సైరంధ్రీవేషముతోఁ బ్రవేశించి, చీరచెఱఁగున రక్తముఁ దుడుచుట నటించును)

భీము—(క్రోధము సూచించును)

ఉత్త—(తత్తరముగా వచ్చి) తండ్రీ! యెంత యనుచితము గావించితివి?

ఉ. అమ్మహనీయుఁ డెవ్వరని యాత్మఁ దలంచితి? ధర్మమూర్తి లో
కమ్మఖిలమ్ము నేలఁగల కార్యవిచక్షణుఁ డుత్తమోత్తముం
డిమ్మెయి ధిక్కరింతువె? శుభేచ్ఛ్ఁలకున్ ద్విజవర్యరక్తపా
తమ్మది శ్రేయమే? సకలధర్మవిధిజ్ఞుఁడ విట్లొనర్తువే?

విరా—(విని వినని యట్లు పట్టరాని సంతోషముతో)

ఉ. కౌరవసేన నక్కడఁ బఁ గ్గీతి నెట్లు కుమార? యాజిదు
ర్వారులు వారల ప్పరశురామవిజేత పితామహుండు మేల్
భారతవీరులన్ గెలిచి వచ్చితి వెంతకుఁ జాల? నేను స
త్కారము గంటిఁ బుత్రకులఁ గాంచినవారలకెల్ల మేటినై.

ఉత్త—తండ్రీ! వదంపడి సకలమ్మును దెలియనగుం గాని ముం దయ్యనఘుని వేఁడికొని సుప్రసన్నుం జేసికొనుము.

విరా— కుమారా! బృహన్నల యెక్కడ?

అర్జు— (సమీపించును)

ఉత్త— (గౌరవముతో) ఈయనయే.

విరా— (తనలో) ఇతఁడే బృహన్నల యెట్లగును. (సంశయముతో ప్రకాశము)

ఆతఁడు పేడి యీతఁ డనఘాకృతిఁ బొల్చెడి శర్మకుమ్మంతుఁ డ
త్యాతతపౌరుషంబునకు నాకృతియో యన నొప్పువాఁడు ప్ర
ఖ్యాతగుణాకరుం డని మొగంబె తగం బలుకం దొడంగె నీ
కీతనిసఖ్య మెట్లొదవె? నేర్పడఁ జెప్పుము నాకుఁ బుత్రకా!

ఉత్త— సకలమ్మును బిదప విస్తరించి వచించెద. ఇపుడు సూత్రప్రాయముగా విని మఱియొండు వచింపక యిమ్మహామహు శరణంబు వేఁడికొనుము.

(పాండవులను ద్రౌపదిని గేల నిర్దేశించుచు)

ఉ. ఈయనఘుండు పాండుధరణీంద్రుని యగ్రతనూజుఁ డాతఁ డ
త్యాయతశక్తి భీముఁ, డితఁ డర్జునుఁ, డయ్యనఘుల్ కవల్, సతీ
గేయచరిత్ర పాండుసుతగేహిని యాయమ యాజ్ఞసేని, వీ
రీయెడ గూఢవర్తనమెయిన్ జరియింతురు సత్యసంధులై.

విరా — (పశ్చాత్తాపముతోఁ దనలో)

ఆ. వె. నను సుశర్మ పట్టుకొని రథమునఁబెట్టి
నంతలోన నన్నయాజ్ఞఁజేసి
విడుపఁ జేసినట్టి వీరుండు భీమసే
నుండె సందియం బొకండు గలదె?

నివురుగప్పిన నిప్పుపగిదినున్న వీరలయెడఁ గడునవజ్ఞ సలిపితిని. ఇందుకేమి నిష్కృతి? ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశము) అనఘాత్మ! నన్ను క్షమించి నాయపరాధము మరవవలయు. (ధర్మరాజు పాదములపైఁ బడఁబోవును)

ధర్మ— (పడకుండ లేవనెత్తి)

క. నరపాల! యిందు నీ త
ప్పరయఁగ లేశంబు గల్గ దఖిలమ్మును న
కృరునాథునిదురితమె నా
దురితమె కావలయు ధ్యాతదోషంబగుటన్.

దూత— (ప్రవేశించి) జయము జయము దేవా! దుర్యోధనమహారాజుగారి

యొద్దనుండి యెవరో యొకరాయబారివచ్చి ద్వారమున నున్నాఁడు.

విరా— ప్రవేశపెట్టుము.

రాయ— (ప్రవేశించి నలు దెసలు దిలకించి) ఇందు ధర్మరాజుగారెవరో నాకు నొకింత తెలుపవలయు.

ఉత్త— (చేతితో) ఆయనయే (చూపును)

రాయ— (వినయముగా) అయ్యా! "మీతమ్ముఁడు ఫల్గునుఁడు సమయభంగఁ బొనర్చెఁ గావునఁ దిరిగియు మీ రరణ్యమున యథాపూర్వమ్ముగ వసించి యజ్ఞాతవాసమ్ముఁ గూడ నాచరింపవలయు నఁట. ఈసంగతి మీతో మనవి చేసి మీయభిప్రాయమును దెలిసికొని ర"మ్మని మారాజుగారు నన్నుం బనిచిరి.

ధర్మ— (ధైర్యముగా) సమయభంగము లేశమును గాలేదనియు, మాయర్జునుని మీరు గుర్తుపట్టుటకుఁ బూర్వదినమునకే పదుమూఁడు వత్సరములు నిండె ననియు, మీరాజతో నామాటలుగా మమ్మాటికిఁ జెప్పుము.

రాయ— చిత్తము. (పోవుచుండఁగా)

భీము— ఓయీ! మాట.

ఉ. నిండెను వత్సరమ్ము లని నీపతితో నృపుఁ డాడినట్టు లు
ద్దండతఁ జెప్పి పిమ్మట నతం డది వెండియుఁ బృచ్ఛసేయ "జా
ల్మండ! సుయోధనుండ! యధముండ! త్రయోదశవత్సరంబులే
నిండుట గాదు నిండెనఁట నీదగు నాయువు" నంచుఁ దెల్పుమీ.

ఇట్లు గూడఁ దప్పక చెప్పుదువుగాక.

ఉ. నిండెను నీదుపాపములు నిండె భవత్పరిపాలనంబును
న్నిండెను నీసహోదరులనిక్కులు పెక్కులు సెప్ప నేల తాఁ
బండె నజాతశత్రుని తపంబును ద్రోపది భాగ్యరేఖ భీ
ముండును దమ్ములున్ గలుషంబూనిన యత్నమునంచుఁ దెల్పుమా.

అర్జు— నే నిట్లంటినని చెప్పుము.

ఉ. నిండినయాయువే మరల నీకు విరాటసుతుం డొసంగె లే
కుండిన బొమ్మపొత్తికల కుత్తరకై తలచీరఁ గోయుచో
దుండగు నెట్లు చంపినను దోసములేదని తోఁచి కుత్తుకన్
ఖండన సేయ నిప్పటికె కాఁదగు నుత్తర ముత్తరక్రియన్.

ధర్మ— (శాంతముగా) ఓయీ! వీ రనుభవించిన కష్టంబు లట్లు వీరలం బ్రేరేఁపుచున్నవి. తప్పక నా వచనంబులుమాత్రము చెప్పుము. పొమ్ము.

శాయ— చిత్రము.

(నిష్క్రమించును)

విరా— (వినయముగా) రాజేంద్ర! నీవీ సింహాసన మలంకరించి మీతమ్ము లందఱి నుచితరీతి నయ్యై మహాసనమ్ముల నుండం జేసి యింతవఱకు మీయెడ నే నొనర్చిన యపచారమ్ము మఱవవలయు. (బలవంతముగా సింహాసనమ్మునం గూర్చుండఁ బెట్టి భీమాదులం గూడ నుచితాసనమ్ముల నలంకరింపఁజేసి ద్రోపదిదిక్కై) అమ్మా! పాంచాలరాజపుత్రి!

చ. వరవుడముం బొనర్చితివి వామవిలోచన మద్గృహమ్మునన్
సరిసరి! యెంతదుష్కృతము సల్పితి మేనును మత్కుటుంబమున్
గురుకులవర్ధనీ? యనుఁగుగోడలిఁగాఁగఁ దనూజ నిత్తు ను
త్తరను గ్రహించి యక్కతనఁ ద ప్పిదఁజేయఁగదమ్మ! సోదరీ!

ఉ. దుష్టుఁడటం చెఱింగియు వధూమణి! కీచకునింటికి న్నినున్
శిష్టచరిత్ర నంపిన కుశీల సుదేష్ణ మదీయభార్య యే
కష్టము నందనున్నదియొ? కాఁగల కార్య మెసం డెఱుంగు? సం
తుష్టమనస్కవై శుభవిధుల్ ఘటియింపుము మాకు నెమ్మెయిన్.

ద్రౌప— (గౌరవముతో) అన్నా! నీతో వియ్యమందుట మాకుఁ బరమప్రియమే. తప్పక నీకొమరితను మాసుభద్రకుఁ గోడలింగాఁ గైకొంటిని.

ధర్మ— (తనలో) అగును, పాంచాలియూహ కడుఁ జక్కఁగా నున్నయది. ఆకన్నియ యభిమన్యునికే భార్యయగుట కడు నుచితము.

విరా— సోదరీ! మీకుటుంబములో నెవరికేనియును నాకు సమ్మతమే. ఇప్పటికి నేను ధన్యుఁడను. (ధర్మజుదిక్కై) రాజేంద్రా! నేఁట ఱేపట నీవివాహ మహోత్సవంబు సలక్షణంబుగా నడపి నన్నుఁ గృతార్థునిం జేయఁగోరెద.

ధర్మ— అవశ్యమును నట్లేజరగును. దీనికింత నొక్కి చెప్పవలయునా?

విరా— (భీమునిదిక్కై చిఱునవ్వుతో) బావా! మహాసనమ్మునకుం దగిన మిమ్ము మహానసమ్మున నియమించి తాఱుమాఱొనర్చిన నన్ను మన్నింపవలయు. (ధర్మజుదిక్కై) సకలలోకధురంధరత్వము వహింపఁగల మీకు నేనింతకన్న నేమిప్రియమాచరింతును? అయిన నిట్లగుఁగాక!

భరతవాక్యము

ఉ. ధర్మమునందు నీవలెనె తక్కన్నృపుల్ చరియింత్రుగాక స
త్కర్మములందు నీవలెనె కర్మఠులెల్లఁ జరింత్రుగాక నీ
పేర్మిసహోదరుల్ బలెనె పెద్దలఁ బిన్నలు గారవింత్రు గా
కోర్మిని నీసతిం బలెనె యుగ్మలు లెల్లరు గొంద్రుగావుతన్.

గద్య.

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వర
ప్రణీతంబగు పాండవ ప్రవాసమ్మున
సర్వంబును అష్టమాంకము
సంపూర్ణము.

—◆ తప్పొప్పుల పట్టిక. ◆—

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	15	గొదువ	గొదవ
10	7	ఛీ	ఛీ
10	15	బొత్తుగా	బొత్తిగా
14	17	జేవఁగ	జేవగ
16	26	మిఁతు	మింతు
26	15	నిఁగొ	నిగొ
29	4	నెఁపా	నెపా
30	9	గుసె	గుసే
36	26	అప్ప్ర	అప్రి
42	21	గెలిపు	గెలుపు
44	31	నెవ్వెఱ	నివ్వెఱ
47	24	డిఁయు	డియు
57	2	తింయు	తియు
62	1	నిరరుల	నిర్జరుల
64	3	పదఁపడి	పదపడి
94	4	వెటో	వేటో
99	10	జూద	జూత
99	26	యొగ	యొక

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

పాండవోద్యోగము

ఉపోద్ఘాతము.

(ప్రథమముద్రణము.)

చదువరులారా !

ఈ యుద్యోగనాటకము విజయమునుండి వెడలించినదనియు నిందలి 1, 5, 6 అంకములు పునస్సృష్టియనియు, 3 అంకములు వెనుకటికన్నఁ గొన్ని యావశ్యకములను జేర్చికొన్నవనియు, నన్ని నాటకములందుంబలెఁ దగుపాటి మార్పులే తప్ప నిందేకపత్నీవ్రతులు బహుపత్నీవ్రతులుగను వీరు వారుగను మార్చిన నూతనాంశములు లేవనియును దామే గుఱుతింపఁగలరు. అభిమన్యుని వివాహానంతర గాథ నెత్తుకొని ప్రథమదినయుద్ధ ప్రారంభమువఱకిందు భారతోద్యోగ మిముడ్పఁబడిన., దనుట పేరువల్లనే తెలియనగు. యుద్ధప్రారంభతిథి నిర్ణయ విషయమును గూర్చి విజయపీఠికలో విస్తరించి చర్చించి యున్నారము. తుదకు నమావాస్యాపక్షమును ఖండించి దశమీపక్షము సిద్ధాంతీకరించియుంటిమి. కాని మరల దశమీపక్షమునకు నొకింత బాధించు నంశములు నేఁటికి రెండుమాత్రము కన్పట్టుచున్నవి.

శ్లో. సప్తమా చ్చాపి దివసా, దమావాస్యా భవిష్యతి
సంగ్రామో యుజ్యతాం తస్యాం, తా మాహు శ్శక్రదైవతాం.

పైసంగతి యమావాస్యవారి కుపకరింపకున్నను మా కపకృతి నొనరించుటకు సిద్ధముగనున్నది. ఉండుఁగాక ! ఈవిరోధమిట్లు వారించుకోఁదగునేమో యోచింపుఁడు. ఇది భారతసంశయము. దీని నల్పబుద్ధులగు మాబోటు లొకరిద్దఱుమాత్రమే నిర్ణయింప నశక్తులనుట స్వభావోక్తి. కాన మీరెల్లరును సహాయులై తోఁచినయంశములను దెలుపఁ బ్రార్థితులు. శ్రీకృష్ణుఁడు కర్ణునితో "నేఁక సుమారు వారము దినములలో యుద్ధ" మనియు "నాఁ డమావాస్య" యనియుఁ జెప్పినది ధ్రువమే కాని నాఁ డది జరుగలేదనుకోఁగూడదా. "అనుకొనుట కాధారమున్నదా !" యనిన విజయపీఠికలో నమావాస్యకుంగల బాధకములన్నియు నాధారములే యని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ? మఱియు నేఁక రెండవ యంశము.

శ్లో. తత్ర తే సుమహాత్మానో, న్యవసన్ పాండునందనాః
శౌచం నిర్వర్తయిష్యంతో, మాసమాత్రం బహిఃపురాత్.

వ్యా. అంత్యదినేప్రాప్త స్యాఽశౌచస్యద్వాదశాహేన నిర్వృత్తిరితి అతః
షట్త్రింశద్యుద్ధదోషనిర్హరణేన మాసమాత్రం శౌచసంపాదనోక్తి ర్యుజ్యతే.

ఇది యుభయపక్షములకును అంతో యింతో బాధకముగనే యున్నది. ఇట వ్యాఖ్యానము న్యాయముగాలేదు. వ్యాఖ్యాతరీతి విజయపీఠికలోఁ దెల్పి యేయుంటిమి. అల్పబుద్ధులమగు మన మీమహాభారత సంశయములను నిర్ణయింపనే నేరమో, లేక భ్రాంతి పురుషధర్మమని సర్వజ్ఞులగు శ్రీశంకరాదు లెల్లరును నొప్పి దాని నవస్థాంతరములయం దాత్మయందుఁ గూడ సమ్మతించి యుంటచే "వ్యాసో నారాయణోహరిః" అను శ్రీకృష్ణద్వైపాయనులుఁ గూడ నిందుల కించుక యవకాశ మొసఁగి భ్రాంతిసత్త నంగీకరించుట సూచించిరో! లేక యిటీవలి నవనాగరకులనుకొను నట్లీభారతామ్నాయము బహుకర్తృకమో? కాక యిందుఁ బ్రక్షిప్తములే కలవో? నిర్ణయించుట కడు దుస్తరమేయైనను నిందు మొదటిసంగతియే యుక్తమనుకొనినచోఁ గడు నుచితము. "తద్వ్యక్తమల్పేవయం" అను మురారి వచనమే మనకు శరణమగుఁ గాక! సంస్కృతాంధ్రభారతములకు భేదము గల్గుటకు హేతువు నన్నయభట్టు దీనిరచనలో నారాయణభట్టు సహాయమపేక్షించి యుంటచేతను, నారాయణభట్టు కర్ణాటభాషానిష్ణాతుఁడగుటచేతను నాభాషయందలి మార్పుల నిందుఁ జేర్పించెననితోఁచుచున్నది. కథాకల్పనలు కన్నడ గ్రంథములలో విశేషించి యుండును. ఆమార్పులు ద్రౌపదీస్వయంవరాదిఘట్టముల నున్నట్లు విజయపీఠిక తెలుపును. దానికేమి! భిన్నకర్తృకగ్రంథములు భిన్నాభిప్రాయములు గలవగుఁగాక. ఏకకర్తృక మని మనపూర్వు లనుకొనుచున్న సంస్కృత భారతము గూడ నిట్టి విరోధములకుఁ దావీయ వలయునా? చూడుఁడు.

ధృతరాష్ట్రఉవాచ.

రాజపుత్త్రైః పరివృత, స్తథామాత్యైశ్చ సంజయ!
ఉపారోప్య రథే కర్ణం, నిర్యాతో మధుసూదనః
కి మబ్రవీ దమేయాత్మా! రాధేయాం పరవీరహా
కాని సాంత్వాని గోవింద, స్సూతపుత్రే ప్రయుక్తవాన్
ఉద్యన్మేఘస్వనః కాలే, కృష్ణః కర్ణమథాబ్రవీత్
మృదువా యదివా తీక్ష్ణం, త న్మమాచక్ష్వ సంజయ.

ఇట్లుండెఁగదా! యుద్ధప్రారంభమునకుఁ బూర్వమే ధృతరాష్ట్రుఁడు కర్ణుఁడు పాండవుఁడను నంశము నెఱిఁగియున్న నీయంశమును కొడుకునకుఁ జెప్పి యుద్ధోద్యోగమునుండి మరల్పకుండునా! యని సంశయము బాధించుచున్నది. దీనిని ద్రోణపర్వములోని

శ్లో. వ్యాయచ్ఛం నాఽవధీ చ్చైనం, కర్ణః కుంత్యా వచ స్స్మరన్
ధనుషోఽగ్రేణ తం కర్ణ, స్స్వభీద్రుత్య పరామృశత్.

ఈశ్లోకములును మఱికొన్ని శ్లోకములును బలపఱచుచున్నవి! ఇందుల కేదో తెఱఁగు సమాధానమున్నను నది యంత తృప్తికరముకాదు. తఱచు నైకర్తన పదముచే ధృతరాష్ట్రుఁడు కర్ణుని వ్యవహరించుటగూడ నీయంశమునే బలపఱచుచున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు విశ్వరూపప్రదర్శన మొనరించి తాను పరమాత్మునఁడను నంశమును దెల్పుటచేతనైన యుద్ధమునకు వెనుదీయని సుయోధనుఁడు కర్ణుని సాయములేకున్నను యుద్ధము మానువాఁడు గాఁడని సమాధానము చెప్పికొనఁగుఁ గాని యిది నాకేగాక లోకులకుఁగూడ నంత తృప్తికరమగు నుత్తరము కాదనుకొనియెదము. మఱియు నర్జునుని రణసాధనములు మాత్రమే దివ్యములని సుప్రసిద్ధము. మఱికొందఱివి కూడనున్నను యావత్సాధనములు గూడ దివ్యములై నట్లు వినము. అట్టిచో నభిమన్యుప్రభృతుల రణసాధనములేకాక ద్రౌపదేయులవియుఁ దక్కిన పార్థులవియుం గూడ దివ్యములైనట్టు లీశ్లోకములు చెప్పుచున్నవి.

సౌభద్రాదీన్ ద్రౌపదేయాన్ కుమారాన్
వహన్త్యశ్వా దేవదత్తా బృహన్తః
మాద్రీసుతం నకులం త్వాజమీఢం,
మహేంద్రదత్తా హరయో వాజిముఖ్యాః

ఆయీ యంశములన్ జర్చించినచో మిగుల విస్తరించి వ్రాయవలసియుండునని ప్రకృతమింతతో విరమించుచున్నారము. ఏమైనను దశమీ పక్షమే యిప్పటికి బలవత్తరమని మాయభిప్రాయము.

నేఁటికి దైవానుగ్రహము వలనఁ బాండవవిజయమున నున్న పొరపాట్లు సాధ్యమైనంతవఱకు సవరించి ముఖ్యాంశములు చేర్చి రెండు నాటకములుగాఁ బ్రకటించితిమి.

ప్రకృతమగు నీ యుద్యోగమున—ఖాయము, తరఫు అనుపదము లన్యదేశ్యములేయైనను సమ్మతించి యౌచిత్యమునకై యపేక్షపడి ప్రయోగించినవిగా రసవిదులెఱుఁగుదురుగాక. తక్కిన లోపములు దయాదువులగు మీరే దిద్దికొనఁ బ్రార్థింపఁబడుచున్నారు.

ఇట్లు,

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

ఇందు వచ్చు పాత్రలు.

1. వ అంకము.

1 సూత్రధారుఁడు
2. మారిషుఁడు
3 అర్జునుఁడు
4 దుర్యోధనుఁడు
5 శ్రీకృష్ణుఁడు

2. వ అంకము.

1 శ్రీకృష్ణుఁడు
2 పంచపాండవులు
3 ద్రౌపది

3. వ అంకము.

1 వృద్ధపురోహితుఁడు
2 ద్వివేది
3 ధృతరాష్ట్రుఁడు
4 భీష్ముఁడు
5 నారదాదులు
6 శ్రీకృష్ణుఁడు
7 ద్రోణుఁడు
8 కర్ణుఁడు
9 దుర్యోధనుఁడు
10 అశ్వత్థామ
11 వికర్ణుఁడు
12 గాంధారి
13 జమదగ్ని
14 జాబాలి
15 విదురుఁడు
16 కృపాచార్యుఁడు
17 దుశ్శాసనుఁడు
18 సాత్యకి

4. వ అంకము.

1 శ్రీకృష్ణుఁడు
2 కుంతి
3 కర్ణుఁడు

5. వ అంకము.

1 పంచపాండవులు
2 శ్రీకృష్ణుఁడు
3 ఉలూకుఁడు
4 రుక్మి
5 పురుషుఁడు
6 ఘటీహారి

6. వ అంకము.

1 శ్రీకృష్ణుఁడు
2 పంచపాండవులు
3 భీష్ముఁడు
4 ద్రోణుఁడు
5 కర్ణుఁడు
6 యుయుత్సుఁడు

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవోద్యోగము

ప్రథమాంకము.

(నాంది)

శా. ధర్మజ్ఞుం డరిభీముఁ డర్జునయశోధాముండు పాపప్రభా
మర్మోచ్ఛిత్తి యమాయమాననిజనామప్రాభవుం డార్తహృ
చ్ఛర్మోదారుఁడు విశ్వరూపధరుఁ డుచ్చైశ్శ్రీపదాన్యుండు స
త్కర్మాధ్యక్షుఁడు పార్థసారథి యశఃకల్యాణముల్ గూర్చుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్ర- మారిషా ! ఇటురమ్ము.

మారిషుఁడు- (ప్రవేశించి) ఇదిగో! వచ్చితి నేమియాజ్ఞ ?

సూత్ర- పాత్రంబుల నన్నిటి నాయత్తపఱిచితివిగదా ?

మారి— చిత్తము, సర్వము సంసిద్ధముగనే యున్నదిగాని మన పాత్రములయం దొక్కరుఁడు మాత్రము మన ప్రతిపక్షివంచనకు లోఁబడి మనలన్ దృజించి యరిగె.

సూత్ర— (తత్తరపాటుతో) ఎవ రతఁడు ?

మారి— అన్యుఁడు కాఁడు, తమ మేనమామయే.

సూత్ర— (కోపముతోఁ దనలో) ఓరీ! ప్రతిపక్షీ ! ఎంతపని చేసితివి ?

ఉ. మున్ను సుయోధనుండు, నృపముఖ్యుని ధర్మజు భాగినేయుఁ గూ
డ న్నెతిఁబోవుశల్యునిఁ గడంగి యెటో యొకయుక్తి పన్ని తాఁ
గ్రన్ననఁ దన్నుఁ జేర్చికొనుకైవడి నాదగు మేనమామ న
త్యున్నతు నాఁచికొంటివె నతుల్ పచరించి హితుం బొనర్చుచున్.

(యోజించి తల పంకించి) కానిమ్ము; నీకతండు సమయము వచ్చినప్పు డంతశ్శల్యాయమానుఁడై తుట్టతుద కపకృతియే యొనర్చునట్లు నా నేర్పుకల్మిని సంఘటించెదఁ గాక. (ప్రకాశము) మారిషా! అతఁడు లేకున్నను మన నాటకప్రయోగము కొఱఁతపడదు. ఆతని భూమికను ధరింపఁదగువారు మఱికొందఱు గలరు. ఏమైనను అతనివంటివాఁడు సామాన్యముగా మనకు లభించుట దుర్లభము. ఔఁగాక, గతించినదాని కేమి సేయఁగలము? ఏకాలమున కేది యెట్లు జరుగునో యెవరికిఁ దెలియును? సర్వమును కాలమే సంఘటించుచుండును.

మారి— చిత్తము. తాము వచించినట్లు కాలము ప్రతిక్షణమందును నేదో మార్పు కల్గించుచునే యుండును; చూడుఁడు.

ఉ. భీమధనంజయప్రభ లక్షీణము లయ్యెను; బాష్పపల్లవ
స్థేమముఁ బాసి యుండె సహదేవకుజంబు వనంబులోన; వ్యా
యామపరంబునన్ ద్రుపదజాయతబాష్పస్రవంబు నిండె; సం
గ్రామదినంబులుం దరిసెఁ గాలజధర్మము దాఁటలేపుచేన్.

సూత్ర— అవును, నీవు చెప్పినవన్నియు శరత్కాలజన్యంబులగు మార్పులు. కాలము సర్వకారణ మని యార్యులెల్లరును నేకవాక్యతగా నొప్పుకొనిన విషయము.

ఉ. కాలవశంబునన్ దిరుగుఁగాదె! దివాకరుఁ డబ్జయోనియున్
గాలవశంబుచేతనె జగంబు జనించు, రహించు, బ్రుంగు; నీ
కాలమె కర్మలేములకుఁ గారణ; మెన్నిట నెన్ని చూచినన్
గాలము దాఁటువాఁ డిల నొకండును లేఁడు కుశీలవాగ్రణీ!

కానిమ్ము, "గతం నశోచామి కృతం స్మరామి" కావునఁ బ్రకృత మనుసరింపుదము. (యోజించి) నేఁడు నా మాతులుం డన్యపక్షమునకుఁ బోయినను మనము ప్రయోగింపవలసిన నాటకము పాండవోద్యోగమని తన వర్తనచే సూచించియున్నాఁడు. కాని యీ నాటక చక్రమును ద్రిప్పఁగలవాఁడు నాబావమఱఁది మురళీదాసు. అతనిని నీవు పోయి వెంటఁబెట్టుకొని రమ్ము. నే నింతలో నీ నాటక కర్తలగు తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల గురువగు శ్రీ చర్ల బ్రహ్మపండితాఖండలుని సంస్మరించి తత్ప్రసాదంబు వడసి వచ్చెదను.

మారి— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

సూత్రి— (అంజలి ఘటించి)

కాశీపండితుఁడై కృపాళుఁడయి ప్రఖ్యాతిప్రభాపూర్ణుఁడై
యాశీర్వాదముమాత్రి శిష్యులను విద్యావంతులన్ జేయు వా
గ్వైశద్యమ్మునఁ బొల్చు చర్లకులజున్ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిం గళా
రాశిన్ శ్రీకడియెద్దవాసు మది నారాధింతు నశ్రాంతమున్.

(నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ప్రస్తావన)

(అంత నర్జునుఁడు ప్రవేశించుచు)

అర్జు— (తనలో)

చ. ద్రుపదుని పంపునన్ జనెఁ బురోహితుఁ; డా ధృతరాష్ట్రసూతి బల్
కపటి యినందు సంధి చెడఁగాఁ గమకించెడిఁగాని; తప్ప దా
లపుఁబని; సర్వమున్ గడపు లావు గలండు యశోదపట్టి; యా
రిపుజనకాలుఁ దోడుగ వరించెద సర్వము నిర్వహించెదన్.

(పరిక్రమించి యెదుటఁజూచి)

మ. అదిగో! ద్వారక; యాలమంద లవిగో! నందంబుఁ గోరాడు; న
య్యాదియేకోట, యదేయగడ్త; యవెరథ్యల్; వారలేయాదవుల్
యదుసింహుండు వసించుమేడ యదిగో! నాలానదంతావళా
భ్యుదయంబై వరమందురాంతరతురంగోచ్చండమై పర్వెడున్.

(ప్రవేశము నటించి యాశ్చర్యముతో) ఏమి! యీవిచిత్రము.

క. మనకన్న మున్ను దుర్యో
ధనుఁ డిట కరుదెంచెఁ గృష్ణుఁ దనవానిఁగఁ గ్రి
న్ననఁ జేసికొని చనన్ దన
మనమందుఁ దలంపఁబోలు మందుం డకటా!

వాసుదేవుండు పాండవపక్షపాతి, కాదు కాదు, ధర్మపక్షపాతి యగు
సుంతైన నితఁ డెఱుఁగఁడు కాఁబోలు. (నిరూపించి)

మ. అరవిందాక్షుఁడు శేషశాయి జగదేకారాధ్యుఁ డంభోధిజా
వరుఁ డార్తావనుఁ డంగజాంగజుఁడు శ్రీవత్సాంకుఁ డేమో! నిరం
తరనిర్నిద్రుఁడు నిద్రఁ జెందెడిఁ బవల్; తచ్ఛీర్షపుంబ్రక్క న
క్కురునాథుండదె కూరుచుండెఁ దరుకుల్ గుల్కంగఁ బీఠమ్మునన్.

(యథోక్తముగా శ్రీకృష్ణ దుర్యోధనులు ప్రవేశింతురు)

కృష్ణు— (కపటనిద్ర నటించుచుఁ దనలో)

క. రాఁడాయె నర్జునుఁడు; కురు
రాడపతంసంబు వచ్చె రమ్మని యనికిన్
దోడుగ ననుఁ గోరఁగ మో
మోడంగా పలసివచ్చు నొక్కింత యిటన్.

అర్జు— (భక్తితోఁ దనలో)

మ. జలజాతాసనముఖ్యదైవతశిరస్సంలగ్నకోటీరపం
క్తుల కెవ్వానిపదాబ్జపీఠి కడు నిగ్గుల్ గూర్చుఁ దత్సన్నిధ
స్థలిఁ గూర్చుండి భవంబు పావనముగా నైనాఁ గావించి నా
తొలిజన్మమ్ములఁ గూడుపాపముల నాందోళింపఁగాఁ జేసెదన్.

(కృష్ణుని పాదములప్రక్క నిల్చుండును)

దుర్యో— (అర్జునుఁ దేఁజేరుటఁ జూచి తనలో)

ఉ. ఏనిట వేగుదెంచుపని యేర్పడ సర్వము గుర్తెఱింగి రాఁ
గా నిటఁ దోఁపుఁ గృష్ణునకుఁ గవ్వడి యేకశరీర మందు నే
దానవవైరి పీనియెడఁ దా నవమానము చూపు టెట్లు? నా
పై నెనరూను టెట్లు? కడు బందుగుఁ డీతని కాతఁ డెమ్మెయిన్.

బంధుత్వమున కేమి! కొద్ది గొప్ప నాకును నది లేకపోలేదు! లేకపోవుఁగాక; నేను ముందుగాఁ దన్ను దర్శింపవచ్చితిని. దానిం బట్టి యీతఁడు నన్నవమానించినచో లోకులు "పక్షపాతి" యని తన్ను గర్హింతురని సందియ మందకపోఁడు. కానిమ్ము, సకలమ్మును నిప్పుడే తేలఁగలదు.

కృష్ణు- (తనలో)

క. నా యనుఁగుం జెలి నాదగు
కాయము నాజీవగఱ్ఱ కవ్వడి నన్నున్
సాయమ్ముఁ గోర వచ్చెన్
నా యంతస్తాప ముడిగె నను ముదమెసఁగెన్.

(నిదురమత్తు నటించుచు నర్జునాభిముఖుఁడుగా లేచి కౌఁగిలించుకొని ప్రీతితో)

ఉ. ఎక్కడనుండి రాక యిట? కెల్లరునున్ సుఖులే కదా? యశో
భాక్కులు నీదు నన్నలును భవ్యమనస్కులు నీదు తమ్ములున్
జక్కఁగ నున్నవారె? భుజశాలి వృకోదరుఁ డగ్రజాజ్ఞకున్
దక్కక నిల్చి శాంతగతిఁ దాను జరించునె తెల్పు మర్జునా!

(ప్రక్కకుఁ దిరిగి దుర్యోధనుం గాంచి గౌరవముతో)

• శా. బావా ! యెప్పుడు వచ్చితీవు ? సుఖులే భ్రాతల్ సుతు ల్పట్టముల్ ?
నీ వాల్లభ్యముపట్టు కర్ణుఁడును మన్నీలుఁ సుఖోపేతులే ?
మీవంశోన్నతిఁ గోరుభీష్ముఁడును మీ మేల్గోరు ద్రోణాదిభూ
దేవుల్ సేమమునై నెసంగుదురె ? నీతేజంబు హెచ్చించుచున్.

క. నీ వచ్చినపనిఁ దెల్పి ము
దావహుఁడవు గమ్ము నాకు ; నఖిలావనిపా
లావళిమౌళిమణీసం
భావితచరణుఁడవు నీవు వచ్చుట యనదే !

దుర్యో— (తనలో) ఇతఁ డర్జునుని సంభావించురీతి యొకవిధముగను నన్ను గౌరవించు నైఖరి మఱియొక తెఱంగుగను గన్పట్టుచున్నది. కానిమ్ము లోకాచారముగాన నేను వచ్చినపనిం దెల్పెదను. (ప్రకాశము) నేను వచ్చి చాల సేపైనది.

ఉ. కౌరవ పాండవుల్ పెనఁగుకాలము చేరువయయ్యె ; మాకు న
వ్వారికిఁ గూడ నెక్కుడగు బంధుసముద్రుఁడ వీవుగాన నీ
చేరిక మాకు నిర్వురకు సేమము గూర్చెడిదౌట సాయమున్
గోరఁగ నేగుదెంచితిమి గోపకులైకశిరోవిభూషణా !

క. ఇరువురకు సముఁడవగు ని
న్నరసితి నేఁ బ్రథమమునం దటుగానన్
సరసిజలోచన ! నాకున్
గరమనుకూలుఁడవు గమ్ము కయ్యమ్మునెడన్.

కృష్ణ — కురుకంఠీరవా ! నీవు చెప్పినది మిగుల యుక్తియుక్తముగ నున్నది. సర్వవిధముల మీకిరువురకు నేను సాయము చేయఁదగిన వాఁడనే. ఇఁక ముందువెనుకలం గూర్చి విచారింపుదము.

ఉ. ముందుగ వచ్చితీవు మునుముందుగ నర్జును నేను జూచితిన్
బందుగులన్న యంశమది పాయక నిల్చె సహాయ మిర్వురున్
జెందుట పాడి ; మీకు నయి చేసెద సైన్యవిభాగ ; మందు మీ
కుం దగుదానిఁగైకొనుఁడు ; కోరుట బాలుని కొప్పు మున్నుగన్.

దుర్యో— (తనలో) ఇతఁడేదో కుయుక్తి పన్నినను గొంత సాయము చేయక తీరినది కాదు. కానిమ్ము నాకంతే చాలును.

ఉ. నాకు గదాగురుండు భువనస్తవనీయపరాక్రముండు సు
శ్లోకుఁ డమాయికుండు రిపులోకభయంకరుఁ డస్మదర్థసం

ధీకుశలుం డుదారగుణధాముఁడు శ్రీబలరామదేవుఁ డీ
పోకలవాఁడు గాఁడు పృథపుచ్చఁడు మెచ్చఁ డతండు పార్థులన్.

(ప్రకాశముగా) వాసుదేవా! నీయిచ్చవచ్చినట్లే కానిమ్ము.

కృష్ణు— ధనంజయా! నీయభిప్రాయ మేమి?

అర్జు— సకలధర్మస్వరూపుఁడవగు నీ కొఱులు చెప్ప వలసిన దేముండును?

దుర్యో— (నవ్వి) బావా! నీ యావచ్ఛక్తిని బాటుపడి యర్జునున కింద భాగముగల్పించుటయే కాక కోరుకొనుటలోఁ గూడ మొదట నతనికే యవకాశమిచ్చియు, "నీయభిప్రాయమే" మని యడుగుచున్నావు. ఇంతకంటె నెవరి యభిప్రాయమైన నెట్లుండెడిని?

కృష్ణు— సుయోధనా! అట్లు కాదు.

క. నీవు స్వతంత్రుఁడ వీతఁడు
సేవకుఁ డగ్రజుని చెప్పు చేఁతలకు లో
నై వర్తించెడి నందుల
కై వేఱుగ నడుగ వలసె, నది యట్లుండెన్.

ఇప్పు డీతని నడుగకయే మనకుఁ దోఁచినట్లు భాగము లేర్పఱచి కోరుకొమ్మన నేవో యొకవిధమునఁ దనకుం బోలు తెఱంగునఁ గైకొని చనిన మీఁద నయ్యది ధర్మజునికి నచ్చనియెడల, "వాసుదేవుండు బంధుగుఁడయ్యును మమ్మును వంచించె" నని యనవచ్చును. అట్టియెడ "ముమ్మాటికిని నీతమ్మునికిఁ జెప్పియే చేసితి" మని ప్రత్యుత్తర మిచ్చుట కవకాశముంచుకొనుటకై యిట్లు చేయవలసివచ్చినది. ఇది యిట్లుండఁగాక, ప్రకృతము విచారించు కొందము.

తే. గీ. అన్నియెడలను నాకు దీటైనవారు
గోపకులు పదివేవు రకుంఠబలులు
గలరు నారాయణాఖ్యఁ జెన్నలరువారు;
వార లొకవైపు నే నొక్కవైపు మఱియు,

క. యుద్ధ మొనరింత్రు వార ల
బద్ధమ్మెందులకు? నేను బరమాప్తుఁడనై
యుద్ధమ్ము త్రోవఁ బోవక
బుద్ధికిఁ దోఁచిన సహాయమును బొనరింతున్.

దుర్యో— (తనలో) ఔరా! కృష్ణుఁ డెంత మోసము చేయుచున్నాఁడు? సేన నంతయు నర్జునున కీయఁదలఁచి యీపన్నిక పన్నినాఁడు.

ప్రథమాంకము.

క. ఆయుధము పట్టఁడఁట ! యని
నేయండఁట ! "కంచిగరుడసేవ" యితనిచే
నే యుపకృతి యుద్ధార్థికి
నేయెడ నగు ? నిట్టివాని నెవ్వండు గొనున్ ?

(యోజించి) అయినను బరమాప్తుండగు శ్రీకృష్ణుని విడిచి యర్జునుం డితరము నపేక్షించునా ? (తలపంకించి) అపేక్షించని యెడలఁ గృష్ణుని కపటోపాయమెల్ల నాకే యుపయోగించుఁగాక !

అర్జు— బావా ! కోరికొనవచ్చునుగాదు ?

కృష్ణు— కోరికొనవచ్చును. నేను జెప్పిన మాటలు తుట్టతుదవఱకు వింటివికాదు? ఇదిగో, మరలఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

ఉ. ఆయుధముల్ ధరింప, నని కగ్గముగా నొకపట్ల నూరకే
సాయము సేయువాఁడఁ ; బెలుచ న్ననుఁ బిమ్మట నెగ్గులాడినన్
దోయిలి యొగ్గుదుణ్ ; నిజము తొల్తవచించితిఁ గోరికొమ్ము నీ
కేయది యిష్టమో ; కడమ యీతనిపాలగుఁ బాండునందనా !

దుర్యో— (తనలో)

క. ఇట్టి దొకటి లేకుండిన
దట్టుఁ డితఁడు "పట్టిగొడ్డుతాక" ట్టిపుడీ
కట్టుంటఁ జేసి; నా కిఁతఁ
డెట్టుల్ దప్పండు నగుదు రెల్లరు నన్నున్

అర్జు- ఇదిగో ! గోరుకొనుచున్నాఁడను.

ఉ. నందకుమార ! యుద్ధమున నారథమందు వసింపుమయ్య ! మ
ధ్యందినభానుమండలవిధంబున నీదగుకల్మిఁ జేసి నా
స్యందన మొప్పుఁగాక ! రిపుసంతతి తేజము దప్పుఁ గాక ! నీ
వెందును నాయుధమ్ముదరి కేగమి కొప్పదుఁగాక కేశవా !

దుర్యో— (సంతోషముతోఁ దనలో) సర్వవిధములఁ గృష్ణుని కపటోపాయము మనకే యుపకరించినది.

తే. గీ. రథమునం దెన్ని చిత్రంపుఁ బ్రతిమలుండ
నందు శివుఁడును విష్ణువు నజుఁడు నెల్ల
దేవతలు నుండవచ్చు; నాకీవిఁ గృష్ణుఁ
డర్జునస్యందనవిభూష యగునుగాక !

(ప్రకాశము) బావా ! పరిశేషన్యాయమునఁ దక్కిన దాని నే నేను గైకొంటిని. ఇఁక నేనరుగుదునా ?

కృష్ణు— మంచిది, పోయిరమ్ము.

దుర్యో— (నిష్క్రమించును)

కృష్ణు— (అర్జునుని వీపుపైఁ జఱచి చిఱునవ్వుతో) బావా ! ధనంజయ !

ఉ. "ఆలము సేయ నే" నని యథార్థము బల్కితిఁ జుమ్మి యిట్టి గో
పాలుని నన్నుఁ గోరితివి, ఖండనపండితు లగ్నితేజు లు
త్తాలధనుర్ధరుల్ బహుశతప్రమితుల్ యదుసింహు లంపితిన్
బాలుగఁ గైకొనెన్ గురునృపాలుఁడు బాలుఁడవైతి పక్కటా !

అర్జు— (ఆనందముతో) బావా! నీయుద్ధ మేరికిఁ గావలయు? నీవు నా యండ నుండుటయే పదివేలు.

ఉ. "ఉన్నది పుష్టి మానవుల కో యదుభూషణ ! యాలజాతికిన్
దిన్నది పుష్టి" నీ వరుగుదెంచి రథంబున నున్నఁ జాలు, నే
సున్నముఁ జేసెదన్ రిపులఁ జూపఱు లద్భుత మంద; సర్వలో
కోన్నత ! నాకుఁ బేరొసఁగు మూరక చూచుచునుండు మచ్యుతా !

క. నీతూష్ణీం భావము పరి
ఖ్యాతిన్ మాకొసఁగు; నీవ యని చేసినచో
శీతాంశు నెదుట రిక్కల
భాతిన్ బార్థులకుఁ బేరు బయలెక్కునెటుల్ ?

క. పదివేలలెక్కయే మొక
పదికోటులు వీరులున్న భరమా నీకే
మెదురై తిమేని జయమున ;
నిదియెఱిఁగియె కోరితినిజుమీ నిను దేవా !

క. గోపాలుఁ డనినఁ దక్కువె
గోపాలుఁడవే నిజంబు గోపాలక ! నీ
గోపాలకత్వ మొసఁగున్
గోపాలక తాభరంబు గొబ్బున మాకున్.

కృష్ణు — (ప్రసన్నభావముతో) ధనంజయా ! నీకు నాయందుఁ గల భక్తికిం గడు సంతసించితిని.

ఉ. ఊరక చూచుచుండు మను టొప్పితిఁ గాని భవద్రథస్థ నన్
బాలిగఁ జూచి నీ రిపులు పక్కున నవ్వి యనాదరింతు రా
శూరకులంబు మెచ్చ రిపుసూదనతాధర మూను నీకు నే
సారథినై యిఁకన్ విజయసారథినామమునన్ జరించెదన్.

అర్జు — (పట్టరాని సంతోషముతో) దేవా ! లీలామానుషవిగ్రహా ! నేను జిర కాలమునుండి యేది మనంబున నభిలషించితినో యయ్యదియే నీవు ప్రసాదించితివి.

క. బందుగుఁడ నీకు నోయదు
నందన ! భక్తుండ నట్టి నన్నెటులైనన్
ముందఱకుఁ దెచ్చుభారము
నం దేవర ; దెనఁడు సుకృతి నాకన్న నిఁకన్.

పూర్ణముగా ననుగ్రహింపఁ బడితిని.

ఉ. సారథి యంట ! వేదములసారము శౌరి ; తదంఘ్రిభక్తిచె
న్నారెడు క్రీడి తా రథికుఁ డౌనఁట ! చిందము విల్లుఁ దేరునున్
వారువముల్ మొదల్ దివిజవర్గ మొసంగినవంట ! యస్త్రవి
స్తారగురుల్ శివాదులఁట ! సంగరమం దెవఁ డాఁగఁజాలెడిన్.

బావా ! అన్న నీరాకకై వేచియుండును గావున నుపప్లావ్యంబున కరుగుదము రమ్ము.

కృష్ణు— మంచిది, పోవుదము. అర్జునా ! మా సుయోధనుఁ డిప్పు డెక్కడి కరిగెనో యెఱుఁగుదువా ?

అర్జు— బలదేవుని సందర్శనమున కని తలఁచెదను.

కృష్ణు — నీ వనినట్లె ! నీవుమాత్రము మా యన్నను సందర్శించి సహాయ మేల కోరవు ?

అర్జు— నామనంబునఁ గల యథార్థము వచించెద నాలింపుము.

ఉ. ఈ వొకరుండవే జగము లెల్ల జయించెద ; వేనుగూడ న
శ్లే విలయంబొనర్పఁగల ; నెందును జేర్గలవాఁడవౌట నీ
కీ విజయప్రశస్తి యగునేమొ యటంచు మదిన్ దపింతు స
ద్భావముకల్మి నా యభిమతం బొడఁగూర్చితి ; కొండ నెక్కితిన్

మ. బలరాముండు బలాభిరాముఁ డతనిన్ బ్రార్థించినన్ వచ్చుఁ బో
కలన న్నీవలె నుండు టొప్పఁ డతఁ డక్కంఠీరవం బెల్ల యో
ధులఁ జక్కాడు మృగావళిన్ బలె ; యశోదుగ్ధాబ్ధి నింకొక్క ప్రో
ల్వేలయించున్ దనపేర ; నాకు జగతిన్ బేరెట్లు పెంపారెడిన్.

కృష్ణు— (నవ్వి) ధనంజయా! అతఁడు మన కెదుటిపక్షమున నిల్చినచో నప్పుడు మాత్రము సంగరంబు భారముకాదా ?

అర్జు— అగుఁగాక ! నీయనుగ్రహ మున్నచో నే లోపమును రాదు.

కృష్ణ— (నవ్వి) నీ ధైర్యమునకు సంతసించితిని. ఇఁక నిజమువచించెద వినుము.

ఉ. వచ్చెడివాఁడు గాఁడతఁడు వారికి మీకును గూడఁ దోడు ; వి
ప్వచ్చుఁడ ! యమ్మహామహునిభావము మున్నె యెఱింగినాఁడ ; నా
సచ్చరితుండు మీకుఁ దగ సంధి పొసంగిన సంతసించు, నా
యిచ్ఛయు నట్టిదే ! మన నరేంద్రుని యిచ్ఛయుఁ గూడ నిట్టిదే.

కావున మన మిఁక నిందులకై యత్నింతము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన
పాండవోద్యోగమునందుఁ బ్రథమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవోద్యోగము

ద్వితీయాంకము.

(పిదపఁ బాండవులైదుగురును ద్రౌపదియుఁ గృష్ణుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

కృష్ణు— దేవా! అజాతశత్రూ! యుధిష్ఠిర!

క. నాతరము కాక యున్నను
చేతులు జోడించుకొనుచుఁ జేసెద దానిన్
నీతలఁపు దెలుపు మఖిలధ
రాతలపతిమౌళిరత్నరంజితచరణా!

ధర్మ— దేవా! వసుదేవనందన! నీయొనర్చు సంబోధనము భావికార్యసూచకమేమో గాని వానప్రస్థుఁడ నగు నే నిప్పటి కందులకుఁ దగను.

ఉ. "తమ్ముని బిడ్డలంచు మదిఁ దల్పఁడు పుత్రులలోనఁ గూడె రా
జ్యమ్మున మీకుఁ బాలొసఁగఁ డంధనృపాలుఁ" డటంచు మొన్న నీ
సమ్ముఖమందె తెల్పెఁగద! సంజయుఁ; డా కురురాజు లుబ్ధచి
త్తమ్మునఁ గన్నుఁగానఁ డిఁకఁ దప్పదు యుద్ధము బంధునాశమున్.

జయపరాజయంబులు దైవాధీనంబు లనియు నాదైవంబ వగు నీవు మాయెడలఁ గలవనియు నెఱుఁగుదును. అయినను,

ఉ. ఆలును బిడ్డ లేడ్వ నృపులాలములోఁ గడతేఱ కెల్లమ-
ట్టాలును రూపుమాయ కకటా! యిల దక్కునె? దక్కనిత్తురె?
చాలును రాజ్యభాగము; పరిజనుల్ సుఖియించిన నాకుఁ జాలు; నేఁ
జాలక కాదుచూనె! తినఁజాలను నెత్తురుకూడు మాధవా!

కృష్ణు— బావా! యీ యసమయనిర్వేదమేల? క్షత్రియకుమారులకు నెత్తురుకూడ గాక జోలికూడు తినుట ధర్మమా? అయినను నీ యభిమతంబేచే

యో నిర్వర్తించుటయే మాకుఁ బరమధర్మము కావున దెలుపుము.

ద్రౌప— తెలుపవలసిన దేమున్నది? మొన్న సంజయుఁడు "నీకు వారు యుద్ధము చేయనిచో రాజ్యమీయ" రనియు, "నీవు యుద్ధముచేసి రాజ్యము కోరుటకన్న నంధకరాజ్యమందో వృష్ణిరాజ్యమందో బిచ్చమెత్తుకొని జీవించుట కొంత యుక్త" మనియు బోధించెను గదా! అట్లు బిచ్చమెత్తుకొనుచు మధ్యమధ్య వనంబుల కరిగి వెనుకటివలెనే కందమూలంబు లారగించుచు ఋషులతో ధర్మశాస్త్రంబులు ముచ్చటించుకొనుచు నుండవలసినదనియే మీ బావగారి యభిప్రాయము.

కృష్ణు— అమ్మా! ద్రుపదరాజపుత్రీ! చెప్పవలసిన దంతయుఁ జెప్పనిమ్మా. (యుధిష్ఠిరుదిక్కై) దేవా! యుధిష్ఠిర మహారాజ!

చ. సంజయు రాయబారమున సార మెఱింగితి మాతఁ డెందు మీ
కం జను శాంతి, వారలకుఁ గోపము యొప్పెడి; మీకు బిచ్చపుం
గంజి రుచించు వారలకుఁ గమ్మనిపాలు రుచించు; మీకునై
వింజము పుట్టె, వారికయి వృద్ధి జనించె నటంచుఁ జెప్పెడిన్.

ఔరా! యేమి యీశుష్కప్రియములును శూన్యహస్తములును!

క. "మా కాయుష్యము మఱియున్
మా కారోగ్యంబు మఱియు మాకు ధనంబున్
మీకు ఋణ" మన్న తెఱఁగున
కీ కౌరవనాథుసంధి దృష్టాంత మగున్.

క. పా లీకున్నను దమ కం
దాలోఁబడి తినుటకేని దయసేయఁడె భూ
పాలుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు స
చ్ఛీలుం డాతనికి నెవరు చెప్పెడివారల్?

ఈ సంధి సర్వవిధముల "నీకంట నేను వ్రేలిడెదను నానోట నీవు వ్రేలిడు" మన్నట్లున్నది. ఇది యిట్లున్నను నీమనంబు యుద్ధమునకు వెనుదీయుచున్నది. అగుఁగాక; నీనిశ్చయము వ్యక్తీకరింపుము.

ధర్మ— నీ నుడివిన దంతయు నిక్కమే; అయినను పితామహకుంభసంభవ కృపాచార్య ప్రముఖులు వినుచుండఁ బేరోలగమునఁ బుత్ర శతసంవృతుఁడగు మా పెద్దతండ్రితోడ నీవుఁగూడ నొక్కసారి సంధివచనంబులు విన్నవించిన వినునేమో యని తలఁచెదను. కావున నన్ను మన్నింపుము.

ఉ. ఇంతకు సంధిమాట వినసీ వినకుండఁగనీ మనంబు ని
శ్చింత మగుꣳ, జనంబు మన సేమమె కోరుదు, రెల్లవారు నిం
దింతురు వారి నిశ్చయము నిన్ను నుతింతురు మాకుఁగీర్తి సా
మంతనృపాలు రందఱకు మావ్యవసాయము తేట తెల్లమా.

కాన మమ్మీ యాపత్సముద్రము దాఁటింపఁ గర్ణధారుఁడవు గమ్ము.

ఉ. సంధి యొనర్చి మాభరత సంతతి నిల్పుము లేద యేని గ
ర్వాంధుల ధార్తరాష్ట్రుల సహోయులతోఁ దునిపింపు మో జగ
ద్బాంధవ ! రెండు కర్జములభారముఁ బెట్టితి మయ్య ! నీభుజ
స్కంధమునందుఁ; దారసిలుఁగావుత మాకుయశంబొ రాజ్యమో.

సకలధర్మస్వరూపుఁడవును సమస్తశాస్త్రవిశారదుఁడవు నగునీకు మా యుపదేశం బనావశ్యకము. అయిన నొక్కవిశేషంబు వినుము.

గీ. సౌబలేయులు సంధి కిష్టపడిరేని
అన్నదమ్ముల మేము నూటైదుగురము
పాడిమెయి నిష్టపడరేని వారునూఱు
గురె సహోదరు; లేమైదుగురమె కృష్ణ!

కృష్ణ— అట్లుజరుగుటయే దుర్లభముగాని జరిగిన మంచిదియే కదా.

ఉ. మీరును మీరుఁ గీడ్వడుట మేలగునే ప్రజకైనఁ గాని దు
ర్వారులు ధార్తరాష్ట్రులు భవాదృశు లౌదురె ధర్మరాజ ? నీ
కోరికెఁ జేయఁగూడ దనఁగూడదు గావునఁ బోవువాఁడ; నీ
కూరిమి నోరిమిꣳ బ్రజలకు న్హితం బొనరింతు నచ్చటꣳ.

ధర్మ— (ఆలోచించి) పాపాత్ములగు సుయోధనాదులకడకు నిన్నువంటివారిం బనుచుట యపాయకరంబనియెఁ దలఁచెదను. త్రిలోకాధిపత్యం బేనియుఁ బాండవులకు నీ సేమమువంటిది గాదు గదా !

కృష్ణ— (నవ్వుచు) బావా ! అట్లైన్నఁడును సందేహింపకుము.

క. ఉక్కువులగు కౌరవులుం
దక్కిన భూవరులుఁ గలిసినను బార్థివ ! నా
ప్రక్కకు రానేర్తురె ? యొక
లెక్కయొ నిక్కముగ నే నలిగినం జెపుమా ?

గీ. న్యాయమార్గంబు విననికర్ణత్రయంబు
గలుఁగువాడుగదా ! యట్టి ఖలునియెడల

సంధికుమరునె యను నొక్కసందియంబె
కాని మనమున నాకొండుగలదె వెఱపు?

ధర్మ— నీకొక్కరివలన వెఱపు లేదనుట సత్యమే. అయినను,

ఉ. దౌత్యముపట్ల నీదుదెసఁ దప్పుపనుల్ పచరించు కౌరవ
ప్రాత్యుల రూపుమాపుపని పట్టినఁ బట్టఁగవచ్చుఁ గాన మీ
సాత్యకి వెంటఁబెట్టుకొని చన్మచటన్ గృతవర్మ కౌరవా
మాత్యుఁడెయయ్యె యాదవుఁడు మాధవ! నీకనుకూలుఁ డయ్యెడున్.

భీము— (కనులెఱ్ఱఁజేయుచు) ఇంతకు సంధి యేమని?

ద్రౌప— (ఎకసక్కెముగా) ఐదూళ్ళిచ్చినఁ జాలు నని యఁట.

భీము— (తనలో) ఆహా! కాలవైపరీత్యము.

చ. అనుపమవిక్రమక్రమసహాయుల కంతటి పాండురాజనం
దనులకు నొక్కకూళ భరణం బిడుచాడ్పున నూళ్ళులైదు ని
చ్చునఁట! కటా! యటు ల్బ్రదుకఁ జూచుట రాచకొలంబువారికిన్
ఘనతయె? మంత్రరుద్ధభుజగంబ నిసీ! యిపు డేమిచేయుదున్.

(దుర్యోధనాదుల నెదుట నున్నవారిపలె భావించుకొనుచుఁ బ్రకాశము) ఓరీ! దుర్యోధనదుశ్శాసనహతకులార!

ఉ. అగ్రజుఁ డంపుఁగాక నరకాసురమారకుఁ డేగుఁగాక! మీ
రుగ్రత మాని సంధిపడ నుందురుగాక! యిపంభుజాగ్గళో
దగ్రగదాప్రహారములఁ దప్పదు మృత్యువు మీకు నమ్ముఁడీ
యగ్రజు సంధికిన్ నృపతులందఱి చావమియే ఫలంబగున్.

ద్రౌప— ఏమీ! దుర్మార్గులగు కౌరవు లెదుటనుండి తలపట్టి యీడ్చి కట్టు పుట్టంబులొలువఁ జూచుచుండియు నన్ను దిక్కుమాలినదానిఁగాఁ జేసిన పార్థమధ్యమున కీ యసమయకోపము! ఔను! అసమర్థుల కందును బరోక్షమునందె ప్రగల్భోక్తులు మెండు.

భీము— (ఎదుటఁజూచి) ఏమీ యిచ్చట వారు లేరా? కోపాంధకారమునఁ గానక యిట్లంటిని. ద్రుపదరాజపుత్రీ! నిజము అసమర్థులమే! కాదేని,

మ. ఒకదుర్మార్గుఁడు కొప్పు పట్టికొని సర్వోర్వీపతు ల్చూడఁ గొం
కక నీకట్టినపుట్ట మార్యసభ లాగం జూడమే! దాని కూ
రక యున్నట్టి కతంబ యస్మదసమర్థత్వంబు వాక్రువ్వఁగా
సకి! యింకేటికి మమ్ము దూఱెదవు? వాచాశూరు లిప్పాండవుల్.

ధర్మ — క్షత్రియదంపతులారా! శాంతింపుఁడు శాంతిపుఁడు. భవితవ్య మెన్నఁటును గాకపోదు.

భీము — శాంతించి చిరకాలమైనది. (గద నేలంబడవైచుచున్నాఁడు)

కృష్ణు — ఆర్య! ధర్మతనూజ! సంజయుని మాటలు వింటిని. నీ నిశ్చయంబును వ్యక్తపఱచితివి. ఇఁక బయనమై హస్తినాపురంబునకుం బోయి నీయభిమతం బీడేర్పఁ బ్రయత్నించెదను. కాని,

గీ. మోఱకులు కౌరవులు నీతిదూరు లనుచుఁ
జెలిమి ఘటియిల్లుటయు ననిశ్చయ మనుచుఁ
దెలిసి యుండియు నీబుద్ధికలఁతపడియె
బురదలో బడ్డ యేనుఁగుఁబోలె నధిప!

ఉ. మాయదురోదరంబున నమాయికుని న్నిను గెల్చి కాంతకుం
జేయఁగరానియంతపనిఁ జేసి యరణ్యములోని కంపియుఁ గా
హాయిగ నుండనీక ఖలులై పలునెగ్గులు పన్ను చున్న యా
దాయలు చత్తురంచు దయఁదాల్చెద వెంతటి ధర్మరాజవో!

విక్రమరహితులగు రాజుల కాపదలు మెండనియు, నిడుమలుపడువాని కదృష్టము దూరమనియు, నదృష్టహీనునకు భాగ్యంబు చేకూరదనియు వచించుపెద్దల నీతివాక్యములు స్మృతికిం దెచ్చుకొనుము.

గీ. శత్రుపక్షంబు నిరసించి సంగరంబు
సేయ మదిఁ జొన్పమయ్యె నిశ్చింత మీఱ
నేనుఁగులఁ జంపి జీవింపఁ బూనుఁగాని
నీరసంపడ దెపుడు కంఠీరవంబు.

గీ. మానహానికి సమ్మతింపరు మహాత్ము
లసువు లైనను విడుచుట కనుమతింతు రి
బూది ముంగాలఁ దన్నుచుఁ బోవుఁగాని
మంట దరి కేగఁజూచునే మనుజగణము?

ధర్మ — శాత్రవులు మిగుల బలసంపన్నులు. మనమా! యంతటి బలసహాయము లేనివారము. జయంబెదరికో మనకో తెలియుట దుర్లభము; దానం జేసి సుఖము వైకల్పికము. అని తలఁచి నిశ్చితసుఖంబగు సంధిసేయుటయే మనకుఁ గర్జంబు.

కృష్ణ — యుధిష్ఠిరా! నీబలపరాక్రమములును నీతమ్ముల తేజంబును నీవెఱుఁగక మాటలాడుచున్నావు.

ఉ. నాల్గుపయోధులో యనఁగ నాలుగుదిక్కరులో యనంగ నీ
నల్గురు తమ్ములుం బ్రమథనాథసమానులు; యుద్ధరంగమం
దల్గిన నెవ్వఁ డోపఁగలఁడయ్య! భవత్పరిభావవహ్నికిం
గల్గిన వృద్ధి యింక రిపుకాంతల బాష్పము లార్పఁ జూడుమా.

ఇదియు భవితవ్యమునకుం దగినయుపదేశముగాని నీతలంపున కన్యథాకరణంబు కాదు.

ఉ. ఐనను బోయి రావలయు హస్తిన; కచ్చటి సంధిమాట యె
ట్లైనను శత్రురాజుల బలాబలసంపద చూడవచ్చు నీ
మానస మందుఁగల్గు ననుమానముఁ దీర్పఁగవచ్చుఁ దత్సమా
ధానము మీవిధానమును దాతయు నొజ్జయు విందు రెల్లరున్.

భీము— (బిగ్గరగా) ఓయీ! కురుపాండవసంధివిధానధౌరేయ! పాండవదూతా! జనార్దనా! మారాజుగారి తలఁపు వేఱు నీతలఁపు వేఱుగనున్నది.

ఉ. యుద్ధము యుద్ధమంచు మదియుబ్బఁగ నీవును, మానినై యసం
బద్ధములైన వాక్యములు పల్కకు మం దెవ రెట్టు లాడినన్
క్రుద్ధుఁడ వౌచు సంధిఁ జెడఁగొట్టక ధర్మతనూజుకార్యసం
సిద్ధి యొనర్పు మయ్యనఘు సేమమె మావను సేమ మన్నిటన్.

ప్రకృతిదుర్లలితుండును నాజన్మపాండవద్వేషియు నైశ్వర్యమదమత్తుండును గ్రూరపరాక్రముండును దురుద్యోగియు మానియు నగు సుయోధనుండు సచ్చుటకైనఁ దెగుఁ గాని తనమతంబు సడలఁడు. వాని నైజంబు నీవెఱుంగనిది కాదు.

గీ. ఒక్కొకకులంబు నశియింపఁ నొక్కఁడొకఁడు
పుట్టు వొందిరి పూర్వ మపూర్వనృపులు
ఖలులు నేఁటికి గాంధారికడుపునందు
జననమందిరి భరతవంశంబుఁ గాల్ప.

కానఁ జతురుపాయంబునం గాక తక్కిన చతుర్థోపాయంబుల వానిఁ జక్కఁబఱుపము.

కృష్ణు— (నవ్వి) ఇవి భీమసేనుని మాటలేనా! (సమీపించి చేతితోఁ జఱచుచు)

గీ. నిదుర వోచుంటివో? లేక బెదరి పల్కు
చుంటివో? కాక నీవు తొల్లింటి భీమ
సేనుఁడవె కావో? యెన్నఁ డీచెవులు వినని
కనులు చూడనిశాంతంబు గానవచ్చె.

"కురుపతి పెంపొద ల్వఁబగఁ గొట్టెద బొమ్మ పగిల్చి వెచ్చనె
త్తురు కడుపారఁ గ్రోలి యనిఁ దుస్మెద దుష్టుని దుస్ససేను భీ
కరగదచేత" నంచును బ్రగల్భము లాడితి వల్లకొల్వులో;
మరల నిదేల? యీపిటికిమానిసిపల్కులు మృష్టభోజనా!

ద్రౌప— భగినీవత్సలా! నూఱుమాట లాడవచ్చునుగాని యొకమాట నెఱ వేర్చుట దుర్లభముకదా!

కృష్ణు— ఔను! మానవతీశిరోమణీ!

గీ. బరువుమోయఁగలేనిదుర్బలుఁడు సమయ
మరసి యేకాంతమగుచోటి కరుగుపగిది
నేఁటిదాఁకఁ బ్రగల్భపుమాటలాడి
బెదరుచున్నాఁడు పోరికై భీముఁ డిపుడు.

ధర్మ— (తనలో) ఎట్టెట్టో చల్లాఱిన భీమకోపాగ్ని నీ మహానుభావుండె రగులు కొల్పుచున్నాఁడు. కాన నిటు చేయఁ గూడదని మందలించెదను. (జనాంతికముగా) వాసుదేవా! మహానుభావా!

చ. పగ దిగనాడి నావలని భక్తికతంబునఁ గాళ్ళసంకెలల్
దగులుప లోపల న్వగచుదంతివిధంబున నున్నవానితో
జగడము తెచ్చిపెట్టుకొని శౌర్యముఁ బోరికి నాయతంబు సే
యఁగ నీక నున్నదే! మనప్రియత్నము లన్నియు సాగనేర్చునే?

కృష్ణు— ఈ భీమునకుఁ గోప మలంకారమగునట్లు శాంతము గానేరదు. కావు నం గోపమువచ్చుటకయి యీప్రశంస తెచ్చితినిగాని యథార్థముగాదు.

ద్రౌప— (జనాంతికముగా) అన్నా! దీనశరణ్యా! పాంచాలీ పరిభవక్లేశ మనుభవించుటకుం బాలుపంచుకొను నార్యవృకోదరుని కోపాగ్నియే చల్లాఱిన ద్రౌపది యిఁక దిక్కుమాలినదే సుమీ.

భీము— (ఎకసక్కెముగా) ఓయీ! కురుపాండవ సంధివిధానధౌరేయ! పాం డవదూతా! యదునందన! ఏమంటివి! "బెదరుచున్నాఁడు పోరికై భీముఁ డిపుడు" అనియా! అవును, పుట్టువుచేతనే శూరకులభూషణం బవు నీవు నన్ననవలసినదే.

ఉ. పసితనమంద పాలొసఁగ వచ్చిననాతినిఁ జంపినాఁడనో!
పసరముతోడఁ బోరి బలవంతులలోపలఁ గీర్తిఁ గొంటినో!
ముసలిది మేని చీలికలు మూసిన మానిసి కోడిపోతినో!
మసలితినో! సదా పసులమాటున శౌర్యము నాకుఁ గల్గునే.

కృష్ణు— (తనలో) ఇదిగో! భీమమనశ్చతుష్పథంబునం గ్రోధన్యగ్రోధంబు మోసులెత్తుచున్నది. సమయానుకూల వచనరచనాదోహదంబున నదుర్ఘితీ హతమై దెస లాక్రమించునట్లు కావించెద. (ప్రకాశము) బావా! భీమసేన! ఉన్నమాటన్న నీకింత యులుకేల? బీరము లాడియాడి సమయమునకు సంధికిం బురికొల్పుచు గద దూరముగాఁ బాఱవైచి కూర్చుంటివి కాన నట్లంటి.

భీము— ఓయీ! పరాభిప్రాయానభిజ్ఞా! యుద్ధమునకే బెదరితినో, యన్నగారి యానతికే బెదరితినో తెలిసికొనలేకపోతివి.

ఉ. అంబుధు లింకుఁగాక ప్రలయాంతము వచ్చిన వచ్చుఁగాక లో
కంబులు సూర్యచంద్రు లడఁగం దలక్రిం దగుఁగాక గొప్పక

ర్త్యంబుల నెందునే నడుగుదాఁటరు పాండవు లన్నమాటకుఁ.

కృష్ణు — బావా! సుయోధనునితొడలు విఱుగఁగొట్టి చంపెదననియు దుశ్శాసనుని ఱొమ్ముఁజీల్చి నెత్తురు ద్రాగెద ననియు నీవన్నమాటలు గావా!

భీము— (బింకముతో) అవును నేనన్నమాటలే.

కృష్ణు — (చిఱునవ్వుతో) ఐనచో భీముఁడు దక్కఁ దక్కినపాండవులే యన్నమాట కడుగు దాఁటనివారు.

భీము— (ఎకసక్కెముగ) ఓయీ! అన్నమాట కనఁగా నీ కర్థమే తెలియకపోయె.

గీ. గొల్లయిల్లాండ్ర వంచించి కొంపకొంప
కరిగి పాల్వెన్న పెరుఁగు దొంగతీకమునఁ
బొట్టనిండించి జీవించినట్టి నట్టి
గొల్లనికి నీకు విద్యలగోల యేల?

గీ. ధర్మతనయుండు నడచినదారిఁగాక
మాఱుత్రొవను జనుట మా మతముకాదు
లేకయుండిన ద్రౌపదిశోక మార్ప
నీవు దిక్కైతి వన్న గొడేల మాకు?

అర్జు.— (తనలో) హాస్యవ్యాపారము మర్యాదలను గూడ నతిక్రమించుచున్నదే. (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! భీమసేన! నేనును సుయోధనుండును దేవ సాహాయ్యంబుఁ గోరి యేకకాలంబునం బ్రార్థించినను గొండొకసెపంబుఁ గల్పించి మనయందలి పక్షపాతముచేత మనకు బాసటగా వచ్చిన యీ మహానుభావునిఁ దురుక్తులాడి విరక్తునిం జేయుచున్నావు. అతనిగోడే మనకు సర్వదా కావలసిది.

మ. చెలి చుట్టంబు మహానుభావుఁడు కృపాసింధుండు మాన్యుండు గా
క లఘుత్వంబుపుఁ బ్రశంసకుం దగునె? నీకార్యంబు సాధించుకోఁ
గల నైపుణ్యము నీ వెఱుంగ వనునే కా కట్లు మేనత్తపు
త్త్రిల మంచించుక మేల మాడఁదగదే? రోసంబు రాఁబాడియే?

భీము— అర్జునా! నీకుఁ దెలియదు. మేల మాడుటకు దేశ కాలపాత్రం బులు లేవా?

మ. బకునిం జంపితి రూపు మాపితి హిడింబాసోదరుఁ, దుష్టకీ
చకులం దున్మితి మున్న నూర్గుర, జరాసంధుఁ దురాసంధు నే
నొకడం జంపితి, నాకు భీమునకు వేఱొక్కండు తోడేల! యె
న్నక నన్నీగతిఁ బోరికిం బెదరు చున్నాఁడం చనం బాడియే?

ఉ. పుట్టినదాది పేరయినపోటుతనం బొకయింత లేక రా
పట్టితనంబుజాడఁ గనుపట్టఁగ నీయక వ్రేపలెందులం
జెట్టకుఁ జేరఁదీసి పలుచెట్టలు చేసిన యొక్క గొల్లరా
చుట్ట మెఱుంగునే? భువనశూరు సమీరకుమారు బీరముఁ.

నకు— (తనలో) అన్నగారేలొకో మన్ననకుం దగిన వెన్నునిపై నెన్నఁడును లేని చిన్నతనంబుఁ జూపించుచున్నారు. (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! జరుగఁబోవునది యొకటియు జరుగుచున్నది మఱొకటియు నగుచున్నది.

క. జనకుఁ డగు పాండుభూపతి
చనినప్పటినుండి యేదొసంగులు రాకుం
డ నిరెత మీయన గాదే
మనలను గాపాడుచున్న మానిసి తలఁపఁ.

అట్టివాఁ డొక్కమాట యెకసక్కెమునకై యాడిన సహింపరాదా? కాక,

ఉ. గొల్లఁడు గొల్లఁడంచు వినఁగూడని పల్కుల నిట్లు దూఱఁగాఁ
జెల్లునె! యీపరాత్పరుని చెయ్వి లెఱింగియకాదె యన్నయుం
దల్లియు నెప్పుడుఁ గురుపదంబుగ నెంతురు దానినైన నీ
యుల్లములోపలం దలఁప వుత్తయమాయికకోపి వక్కటా!

భీము— తమ్ముఁడా! మద్రభూపాల ప్రథమదౌహిత్రి! ఏల యీ నిరర్థకవాక్యములు. మీరందఱ అతని యడుగులకు మడుగులొత్తిన నొత్తుదురుగాక.

గీ. చావకుండ నితఁడె సంరక్షణముఁ జేసె
నొక్క? యక్కతోడ లక్కయింటఁ

గూడఁ దోడువేదమై డాసె నీతఁడే
యిడుము లడవులందుఁ గుడుచునపుడు.

సహ— ఆర్య! కనిష్ఠసోదరా! ఏల యీయప్రస్తుతప్రశంస? మున్నెన్నఁడును మన కుపకారము చేయకయే పోవచ్చును. ప్రస్తుతమున—

ఉ. సాయము చేయ వచ్చెఁగద! శౌరి యతం డొక వేళమాడ న
న్యాయముగాఁ గుటుంబకలహంబునకున్ దగితీవు చాలు! నీ
కో యతనంబు బైటఁబడె గోడలకుం జెవు లుండునయ్యయో!
దాయలు విన్న లోకువగదా! యని యైనను మిన్నకుండరే.

అదియునుంగాక యథార్థ మాలోచించినను—

ఉ. తాతయు నొజ్జయున్ గురులుఁ దక్కినజోదులు సూచుచుండఁగాఁ
బాతకు లీడఁబోక మనభార్యను బట్టి పరాభవింప నా
నాతికి మానరక్షణ మొనర్చిన యట్టిమహోపకారి ని
న్నీతఁడు శౌర్యహీనుఁ డని యీరస మాడిన లోప మున్నదే.

భీమ— ఛీ! ఛీ! కుఱ్ఱవానిచేతఁ గూడ నింతలేసి మాట లనిపించుకొనుచున్న యీదురభిమానప్రబ్రతు కేల? ఇదిగో! ఈగదాదండమునం దల ప్రయ్యలు చేసికొనియెద. (గదపుచ్చుకొని) ఓ గదాదండమా!

చ. వెలఁదినిఁ గొల్వులోఁ బరిభవింపఁగఁ జూచుచు నున్నకూళ చే
తుల నినుఁ దాల్చి నిక్కముగ దుర్యశముం గొని తెచ్చె నీకుఁ ద
త్ఫలముగ నేఁడు వానితల ప్రయ్యలుచేసి యశమ్ముఁ గొమ్మ నీ
తలఁపగు వీరపుంగవుని తావునకుం జని నీకు మ్రొక్కెదన్.

ద్రౌప— (భీముని చేయిపట్టుకొని) ఆర్యపుత్రా! శాంతింపుము శాంతింపుము. పగఱఁ గెల్చుటయు లేక చచ్చుటయు నాఁడు చేయందగినవి కాని నేఁ డీవృథాప్రాణత్యాగ మేల? "హాస్యంబునకు దేశకాలపాత్రంబులు లేవా!" యని మీ రగ్గడించిన పలుకు మిగుల లెస్సపలుకు; పాత్ర మెఱుంగక వేళమాడిన యీ తప్పు శౌరిది కాని మీయది కాదు. నాథా! యీదీనురాలి నేమిచేసెదరు? నా పరాభవానలం బార్పవలెపదు? నే నింక ముం డనాథ నగుదునా? ముత్తైదువ నగుదునా? లేతిరేని మీ రైదుగు రేక వాక్యంబున నక్కురుకులపాంసనులం జంపి యంగటంబు మొం కొఁదలఁ జఱకు బగ్గుబగ్గునమండు మదీయపరాభవానలంబుఁ జల్లార్పుఁడు. లేదేని రణరంగంబునందైన వీరస్వర్గ మనుభవింపుఁడు; ఈ యొక్కటి దుర్మరణంబు వలనఁ బ్రయోజనం బేమి? ఓ దేవా! అజాతశత్రూ! మున్న రణ్యంబునఁ జెఱియలివాఁ డైనం దలంపక నన్నుం జెఱఁగొన్న సైంధవునిం

గట్టి తెప్పించినగాని నీ సుయోధనాదులం గట్టి తెప్పించుటకున్నైన సీతమ్మ
నను సెలవిమ్మా.

భీము— పాంచాలీ ! నన్ను వారింపకుము.

ఉ. ఎమ్మెయినైన యుద్ధమున కియ్యకొనం డు యుధిష్ఠిరుండు మ
ర్మమ్ములు దూఱనాడుచుఁ "బరాభవమో" యని యేడ్తువీవు ; క
ష్టమ్ముగ నీగతిం బ్రతుకుకంటె సుఖంబగుఁ గాక మీఁద దుః
ఖమ్మగుఁగాక చచ్చుటయె కర్జము మానికి మానినీమణీ !

ధర్మ— (భీమునిసమీపించి) నాయనా ! భీమసేనకుమార ! నీవేల యీయాత్మ
హత్య కొడంబడెదవు ! ఓ వాసుదేవా! గోరులతోఁ దునుమఁదగినది గొడ్డలి
తోఁ దునుమునట్లు చేసితివిగదా ! ఓ పాంచాలరాజపుత్త్రి ! భీమకోపా
నలంబుఁ బ్రజ్వలింపఁజేయఁ గట్టెలు విఱిచిపెట్టినట్లె మాట్లాడుచుంటివి
గదా ! ఓ సహదేవకుమార ! ఒడలునొచ్చిన నెన్నఁడును నోరులఁ జిన్న
మెత్తుమాట యననివాఁడవు గురువుల దెసనా యపచారము ?

ఉ. జూదరనైయె కళత్రమును శోకముపాలొనరించి తల్లి దా
యాదులయింట నుండఁగ మహాటవిపాలయి తమ్ముకుఱ్ఱలం
గాదిలి పెండ్లముం వెతలఁ గ్రాఁచిన యీబరి యుండ మాని యిం
దేదియు లేని భీముపయి కేగెద వేల గదా ప్రహారమా !

కృష్ణు — (తనలో) వ్యవహారము ముదురుచున్నది కావున మరల భీమసేను నెప్ప
టియట్ల కావింపవలయు. (జనాంతికముగా) ధర్మతనూభవా ! ఏమిది
నీకుఁగూడ సీవెఱ్ఱి ! ఊరక చూచుచుండుము. ఇంతలో వాయునందను
నింద్రజసన్నునింజేసెద. (ప్రకాశముగా) బావా ! భీమసేన ! ఖేద
మెఱుఁగని మీ పెద్దన్నగారి మదికిఁగూడ ఖేదము గల్పించితివి. నీవే
యిట్లుసాహసించితివేని,

ఉ. భీకరమై యగాధమయి భీష్మగురుప్రముఖోపలాకులం
బౌ కురురాట్చమూజలధి కడ్డముగాఁ జనఁగా భవచ్చమూ
నౌకను ద్రిప్పఁగాఁ దగిన నావికుఁ డెవ్వఁడు ! నీవు లేక యీ
శోకము తీఱునే ద్రుపదసూతికి నిక్కము వాయునందనా !

గీ. అన్నమాట లాలించి నీ పన్నమాట
లబ్బురము దోఁపఁజేయ నేనట్టులంటిఁ
గాని యెవ్వరు నీపరాక్రమ మెఱుఁగరు !
సమయ మిదె వచ్చుచున్నది శౌర్యమునకు.

అదియునుంగాక చిన్నతనంబునుండి దురాత్ములగు సుయోధనాదుల చెడుతలంపులకు నీవ తగియుంటివి.

ఉ. త్రాటం గట్టిరి నీటఁ ద్రోచిరి విషద్రావంబుఁ ద్రాగించి రా
రాటంబుం బడి "రీవు గీడ్వడినఁ బోరాటం బకించిత్కరం
బాటంకం బసదా" నటంచుఁగద; యాహా! యట్టి శత్రుత్వమె
ప్పాటం దోఁగితో! యెట్లు సంధియొనరింపన్ నన్నుఁ బ్రేరేచితో!

భీము— (కోపముచాలించి) కృష్ణా! మాటిమాటికి నాచేత నేల పేర్కొలింపెదవు.

ఉ. ఇంతిని గొప్పుఁబట్టికొని యీడ్వఁగఁ జూచితి నెందుచేతనో
వంత దురంతమైన వనవాసముఁ జేసితి నెందుచేతనో
శాంతిసహించి యొక్కనిదినం గొలువుండితి నెందుచేతనో
శాంతి వహించి యీపగిది సంధి కొడంబడు టందుచేతనే.

ఐనను సంధివచన ప్రస్తావంబున నాంబికేయునితో నిట్లనుము.

ఉ. పాండునృపాలకుండు జనవంద్యుఁడు నీయనుజుండు రాజ్య మా
తండె భరించె మున్న చనుదాఁ కిపుడింటికిఁ బెద్దవయ్యు నం
ఘుండవు గాన నీ సుతులతో సరిగా ధరఁ బంచిపెట్టి పై
నుండుము నీకుమారుల మహోదయముల్ వినుచున్ సుఖంబుగన్.

అట్లు పంచిపెట్టుట కంగీకరింపవేని,

ఉ. ఆలములోన నీసుతులనందతి నొక్కగదాభుజంగికిం
బాలొనరించి వచ్చిన నృపాలురు చూడఁగ నిచ్చువాఁడ నే
నూళులు తిండికిం బ్రతికియుండిన మీకును "దాసి" వంచుఁ బాం
చాలిని నవ్వినట్టి దొరసానికి భానుమతీవధూనికిన్.

ద్రౌప— నాథా! కార్తికరాకాసుధాకరతరుణకిరణసమశీలంబులగు నీచల్లని మాటలచే నామనోవ్యథ తీఱినట్లే యున్నది.

భీము— ఓ పాండవగేహిని! పాంచాలరాజపుత్రి!

క. కొలఁదిదినంబులలోఁ గురు
కులకాంతలకుతికి త్రాటి కొలుకులతోడన్
గులికెడు నీకనుఁగొలుకులఁ
గఁకీ! యానందబాష్పకణములు జాఱున్.

కృష్ణు— (తనలో) ఇప్పటికి మదించి యాలానం బూడఁబెఱికి చెలరేఁగిన మత్తగజము మరలఁ గట్టు కొయ్యకుం జేరినది. (ప్రకాశము) ఓ అర్జున నకుల సహదేవులారా! మీరు చెప్పవలసిన మాట లేమైన నున్నవా?

అర్జు. గీ. నుడువవలసిన దంతయు నుడివె ధర్మ
తనయుఁ; డీ వేగుచుంటివి దైవమూర్తి
వింకఁగొద వేమి సంధిఁగావింప నొండె
పోరుఁబొసగింప నొండె నీభారమయ్య.

ఐనను మనుజసహజంబగు నహంకర్తృత్వంబున నానుడువుపలుకు లుపదేశంబని తలంపక యాకర్ణింపుము.

క. చిరభుక్తమైన నేల న
చిరానుభూత యగు పేర్మియసింబలె బలవ
త్తరమగు విధిచేఁ గాకె
వ్వరు విడువంజాతురయ్య వసుదేవసుతా!

అందును భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామప్రముఖనిఖిలమహారథికసమవష్టంభనద్విగుణీకృతావక్రవిక్రమగర్వుండును నయవినయవశీకృతసకలరాజచక్రతోష్టూయమానసంపత్పూర్వుండును దుశ్శాసనాదిసహోదరశతకభుజావరణసంభావితసహజధైర్యప్రాసాదాసాదితరాధేయాభిధేయసింహాసనాసీనుండును సహజదుశ్శీలకపటసదుపాయానుశ్రవీకృతతాతుండును నగు సుయోధనుం డేలవిడుచును?

గీ. వాఁడిములు మోపినంతైన వసుధ యొసఁగఁ
ననుచు సూచించెఁగద సంజయుని మొగమునఁ
బాలనక నిక్క మైమూళ్ళ చాలుననిన
లబ్ధిలేదుగదా! యేల లాఘవంబు?

అది నాతోఁచినతెఱం గది యట్లుండ సభాముఖంబునఁ గులవృద్ధగు గాంగేయునితోడను గులాచార్యుండగు కుంభసంభవునితోడను నామాటలుగా నిట్లనుము.

ఉ. సూతునిమైత్రిచేఁ బగఁబూఁ జొచ్చినగొంటు సుయోధనుండు; మీ
రాతనిపట్లవా రగుట న్యాయమ? గాండివధారి నయ్యు నే
భీతిలుచుంటి నేమనుచుఁ బెద్దలతో నని సేయువాఁడ నో
తాత! గురుండ! మీరయిన ధర్మముగాదని మందలింపరే!

అట్లు మందలింపఁ జాలరేని—

గీ. పాత్రులే యొనరించి రపాయమనుచు
క్షాత్రులే చేసినా రపచారమనుచు
నెడఁదలోఁ దలపోయక యిం డభయము
సదమదించును వాని మా సాయకములె.

కృష్ణ— సమదశాత్రవకులఫణాధరనకులా! నకుల! నీ యభిప్రాయమేమి?

నకు— జనార్దనా!

గీ. అడవిలో నున్నవేళ రాజ్యాశ మనకు
లేదు, వారికి దుర్బుద్ధిలేదు నిజము;
కష్టములకోర్చి తుదకు భాగంబు గోర
నప్పటికి వారికిట్టి దురాశపుట్టె.

చ. అహమిక చేత నట్లుకబురంపిన నంపిరిగాక, మొన్న గో
గ్రహణమునాఁటఁ గోలె మది గర్వము దోఁగక పోరు, పాండవ
ప్రహరణముల్ కరం బొడలిపట్లకు నాఁటినద్రోణుఁడుం బితా
మహుఁడును దక్కు-వారలును మాన్పుదు రేగతి సంధి సేఁతకున్!

పోరికిం గాలు ద్రవ్వకుండుటకు మనబలంబుమాత్రము సామాన్యమే! ధర్మతనయుండు విల్లుపూని నిలిచిన నెదురువాఁడెవ్వఁడు? తక్కిన పాండవులయు విరాటమహిపదధృష్టద్యుమ్న కాశీపతి చేదిపతిప్రముఖు లగు మహాయోధులయుఁ జక్రరక్షకుఁడవగు నీయొక్కయు బలపరాక్రమంబు లెఱుంగనివారే! ధర్మతనయుండు పోరికిం జొరనీఁడను గట్టితలంపు గలిగి యున్నంతవట్టును వారిట్టి ప్రగల్భంబులే పల్కుచుందు; రయినను సంధినడపుచు యుద్ధమునకుఁ గూడ రంధ నపుచుండుము.

ఉ. పోరికి సిద్ధమై యడుగఁ బోయినవారము గాన వారు మా
దారికి రాకపోవుట విదారితకౌరవకంఠరక్తధా
రారమణీయరక్తిమ మరాళకరాళపృథాకుమారసే
వారతి పీఁగియున్న కరవాలములం బదు యోగ ముండినన్.

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము తరువాత)

క. ఆసన్నంబయ్యెను ముర
శాసన! దేవా! ప్రయాణసమయం బిదె భే
రీసముదిత మగురవము ది
శాసముదాయంబు వగుల జయముగ మ్రోఁగెన్.

కృష్ణ— ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను. చిన్నబావా! సహదేవ! నీతలంపు వ్యక్తీకరింపుము.

సహ— క. అడిగితిరిగానఁ జెప్పక
విడుచుట ధర్మంబుగాని విషయము గానన్
నుడివెదఁ దప్పున్నను లో
నిడుకొని నాపల్కులు క్షమియింతు రటంచున్.

ఉ. బీదతనంబు వచ్చెనని పెద్దలు నల్గురు కూడి చేసినం
గా దనరాదుగా కపుడు కౌరవనాథునితోడ వేడుకన్
జూదములాడి ధర్మతనుజుండు సమస్తముఁగోలుపోవ భా
గోదయ మేగతిం గలుగునో మన కచ్యుత! నిర్ణయింపుమా.

పాంచాలీవరరూపంబుగా నాంబికేయుండె మనరాజ్యంబు మనకిచ్చె నంటిరేని.

మ. విదితంబే పృథివిం గలట్టి సకలోర్వీనాథులుం జూడ ద్రౌ
పది కయ్యంధనృపాలకుండు పరిభావంబైన పైనిచ్చుటల్;
గదయున్ గాండివమున్ ధరించువారలే కంజాక్షి యార్జించిన
ట్టిది సీ! సీ! యని రోయ కక్కటికకూటిం బేర్మి నాసింతురే?

పోనీ, మాయదురోదరంబునన్ గెలిచిన గెలుపు గెలుపుగాదంటిరేని.

మ. అభిమానంబు గలట్టిరాజుల కసత్యాలాపముల్ కూడునే?
ప్రభువుల్ గారె నలాదు! లీకరణిగాఁ బాటించిరే? గెల్తురే
యుభయుల్ జూదములం? బరాభవము రా, నోడొందువాఁడేల ధ
ర్మభయంబుం గొని గెల్చువారలని ధర్మంబంచు నగ్గించెడున్?

కావునఁ బాలుమాట తలపెట్టక బలపరాక్రమంబునకు ఫలంబుగా రణభేరి మ్రోగింపుఁడు.

మ. వారల యొక్కండన నేటిమాట? బలవంతుం డైవ్వఁడో వాని దీ
ధర; పోరన్ జయమో పరాజయమొ రాదా! గెల్చి రాజన్యులం
దఱు మెచ్చన్ ధరయేలుకొంద మటుకాదా! చచ్చి స్వర్గంబునం
దిరుగన్ వచ్చును మంచిక్షత్రియుల కింతే యొండు లే దెచ్చటన్.

కృష్ణు— (చేతితోఁ జఱచుచు) బావా! చిన్నవాఁడవైనను నామనసు వచ్చిన మాటంటివి.

సహ— వాసుదేవా! యీసంధికి సుయోధనుం డొడఁబడఁడేమో యని మాయన్నలును నీవును గడుఁజింతిలుచుంటిరి గాని యతం డంగీకరించుట కేవిధమైన సందేహమునులేదు. ధర్మవిదులైన మాయన్నలు యశంబు సంపాదింతురు గాక!

ఉ. అన్నలు ధర్మవర్తను లటన్న యశం బొకఁడున్నఁజాలు వా
రన్నరనాథుసంధికయి యాస వహింతురుగాక! వారితో

నెన్నటికేని యాలమది యే నొనరింపకతీర దట్లు కా
కున్నఁ బరాభవ మ్మడుగునో? తల ద్రౌపది యెత్తనేర్చునో?

ద్రౌప— అన్నా! దీనశరణ్యా! యీ యాడుకుయ్యిఁగూడ గొంచెమాలింపుము. వేదీమధ్యంబునఁబుట్టి ద్రుపదరాజునకుం బట్టినై ధృష్టద్యుమ్ననకు సోదరినై స్వయంవరంబున సకలరాజన్యచక్రంబులం జించి చెండాడిన మేటిదొర లైదుగురకుం గులసతినై విశేషంబుగా నీకుం జెలియలినై యొక్క— కులపాంసనుం డంటరానిసమయంబునం గొప్పువట్టికొని యీడ్చి కొల్వులోపలఁ గట్టుపుట్టంబు లూడ్చి పరిభవించిన నోర్చితి; పండ్రెండు వత్సరంబులు వనవాసంబును నొకయే డజ్ఞాతవాసంబును సలిపితి; నిన్నియిడుములకోర్చి బ్రతికియున్నందుకు ఫలముగా నా కౌరవచండాలుర చావు వినుట తప్పఁ దక్కిన కల్మిలేముల కాసించుదానఁ గాను; వేయేల? యిమ్మేటి మగలకుఁ బౌరుషంబువచ్చునని కదా! నేఁటికిని దుశ్శాసనాచ్ఛిన్నంబులగు తలవెండ్రుకలు ముడువక కట్టుపుట్టంబు విడువక జీవించుచుంటి; నిప్పటికిని నా ప్రతికూలదైవంబు పదలి నా నోములు ఫలింపకున్నవి.

కృష్ణు— అమ్మాయి! యిఁకఁ జాలింపుము. నీమనోగలం బెఱుంగుదు.

గీ. మున్ను నీవు సహించినయన్నినాళ్ళు
నైఁప నక్కఱలేదు సంతాపభరము;
వచ్చుచున్నది నిజము నీవలెనె కురుక
శత్రములుగూడ నేడ్చుకాలము పురంధ్రి!

(తెరలో "ఆసన్నంబయ్యెను మురశాసన" అను పద్యము మరలఁ జదువుదురు)

కృష్ణు — బావలారా! నాకండఱు సెలవిండు. ముహూర్తము డాయవచ్చినది.
(అందఱును గొంతదూరము సాగనంపుదురు)

ధర్మ— (తనలో) కురుకులదేవతలారా! ఓ పంచభూతములారా! నాయెడల దయయుంచి మావంశము నాశీర్వదింతురుగాక.

పరమకృపాళు మాయుభయపక్షమువారికిఁ జుట్టముం జరా
చరమయ మైన యీజగము సర్వముఁ బ్రోవఁగఁ జాలువాని ధీ
వరు వసుదేవనందనుని వారలయొద్దకు సంధిసేయఁ బ్ర
వ్యములు నిదె పంపుచుంటి బలిమాలుచు యుద్ధభరంబు మాన్పఁగన్.

(ప్రకాశము)

గీ. తిమ్మియనఁ దిమ్మియగు నిది బ్రమ్మియనఁగ
బ్రమ్మియే యగు నీవు, వేపలుకులేల
యిచ్చవచ్చినయట్లు చేయింపుమయ్య!
యిరుతెగలలోనఁ గానివా రెవరు నీకు ?

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన
పాండవోద్యోగమునందు ద్వితీయాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్సరదేవతాయైనమః.

పాండవోద్యోగము

తృతీయాంకము.

(పిదప వృద్ధపురోహితుఁడు ప్రవేశించును.)

వృద్ధు— గాంధారీ సహితుండగు నాంబికేయునిచే సపరివారంబుగా మురారిం దమయింటికి యథావిధిగాఁ దోడుకొని రమ్మని నేనే నియోగింపఁబడి యు మధ్యమ పుత్రుండగు త్రివేదిం బంపించితి. పెద్దవాఁడగు ద్వివేదిని రాజాగారంబుననే యుండ నియమించితినిగదా ! ఇఁకఁ జంటివాఁడు చతుర్వేదియు నేనును మాయింటి కతిథులై చనుదెంచిన మునీంద్రులకుం దగిన యాతిథ్యముఁ గావించుచుంటిమి.

ఉ. ఎన్నఁడు రాని పెద్ద లిపు డింటికి వచ్చిరి వారి డించి నేఁ
జన్న శపింతు రాన్నృపతిసద్మములోనికిఁ ; బెద్దవాఁడఁ నా
టన్ననుఁ బిల్వనంపి రకటా ! యిపు డేమియొనర్చువాఁడఁ గా
నున్నది కాకమానదు సుయోధనుఁ డేమియొనర్చునో తుదిన్.

గీ. సత్యవతి పెంచెనఁట మున్ను జనని లేని
పిల్లవానిని మాతండ్రి నెల్లయాజి,
నంబికాదేవి పెంచె నన్నట్లు ; నొక్క—
యీడువారము ధృతరాష్ట్రనృపతి నేను.

కావునఁ జిన్న నాటనుండియు నతనికి ముఖ్యమిత్రుండనై పౌరోహిత్యంబు నెఱి సామ్రాజ్యమే యనుభవించితి. శ్రీకృష్ణునిరాక సంధికొఱకని యెఱింగి నాతో నేమేమో యాలోచించుటకే కాఁబోలు వైయాసకి నాకుం గబురంపె ; నింతకుఁ గొఱుకరాని కొయ్యలు సుయోధనాదులు తండ్రిమాట వినరు. భరతకులంబున కేదియో చేటుమూఁడినది. ఛీ ! ఇంత దిక్కుమాలినయాశ కూడదు. పాపము పాండవులు బిచ్చగాండ్రవలె నైదూళ్ళిచ్చినఁ జాలుననఁగా నేల యీరాదు ? సాక్షాత్ప

రాత్పరుఁడు కృష్ణుఁడు సంధిచేయవచ్చెనని యంగీకరించునేమో (పైదవి విడిచి) అబ్బే ! వీనికి గురువులేఁడు దైవములేఁడు. వీని నింతనాఁట నుండి యెఱుఁగుదును.

క. కర్ణుఁ డనుకర్ణధారుఁ డే కడకుఁ ద్రిప్పు
నాకడకుఁ బోవుఁ గురునాథుఁ డనుకలంబు ;
పలుఁగు లాతనితమ్ముల్ లాపడవపలుపు
లాదరికె లాగఁ జూచెద రనుకలంబు.

ఓరీ ! శకునిగా ! నీవే యీ భరతకులనాశంబు దెలుపు తిత్తిరి శకునివి. ఓరాధాకుమారా! ఒడలి కవచకుండలములు గూడఁ దెగఁగోసి యిచ్చిన మేటిదాతవు, శరీరములే వేఱుగాని నీవేసుయోధనుండవు సుయోధనుఁడే నీవు కావున,

ఉ. ఈగికి వెన్కఁదీయకు మహీంద్రశయానుఁడు పాండుపుత్ర భూ
భాగము సంధిపేరిటి నెపంబున నిన్నడుగంగ వచ్చెఁ జూ

(ఆలోచించి) అయ్యో ! ఎంతవెఱ్ఱినైతిని, నిన్నిది యొక్కటియే కోరఁదగనిది,

భాగము మాటటుంచుము సెబా సవమానము సేయకుండఁగా
నేగతి వచ్చెనో యటులనే చన నిచ్చినఁ జాలుఁ గృష్ణునిన్.

(ఆకాశమువంకకుఁ జెవియొగ్గి తనలో) ఎవరో తలుపుదగ్గఱ బిగ్గరగా నఱచుచున్నట్లున్నారు. (ప్రకాశముగా)ఎవరయ్యా ! అఱవఁబోకుఁడు మార్గాయాసంబునం బడలి జడదారులు కునుకుచున్నారు. (మరల నాక సమువంకఁజెవియొగ్గి తనలో) ద్వివేదిమాటవలె నున్నదే! (ప్రకాశముగా) నాయనా ! ద్వివేది ! పెరటితలుపుదారిని రమ్ము. ఈగుమ్మము తెఱచుటకు వీలులేదు.

ద్వివేది— (పెరటితలుపుదారిని ప్రవేశించి) తండ్రీ ! నమస్కారము.

వృద్ధు— సుఖీభవ ! (ఆశీర్వదించి) నాయనా ! మురారిని యథావిధి పురస్సరంబుగా మన త్రివేది ముసలిరాచనగరికిం దోడికొనివచ్చెనా ! అచటి విశేషములేమి ?

ద్వివేది— ఇప్పటి కేవియును లేవు.

చ. విదురునితో నెదుర్కొని త్రివేది యొనర్చిన యర్ఘ్యపాద్యసం
పదఁ గొని వారితోఁ గలసి పట్టణకాంతలు చల్లు సేసలె
ల్లఁ దనశిరంబునం బడ విలాసముగాఁ జనుదెంచెఁ గామినీ
మదనుఁడు శౌరి మత్తగజమందగతిన్ ధృతరాష్ట్రునింటికిన్.

వృద్ధు— తరువాతఁ దరువాత.

ద్వివేది— మత్సమర్పిత చందన తాంబూలాదులు కరంబునం దాఁకి సర్వాశ్చర్యం గారితం బగు బంగారుగద్దె మీఁదఁ గూర్చుండి చుట్టుం బరివేష్టించి యున్న తాసనంబుల నున్న మనదొరలతో నుచితప్రసంగంబు గావించుచుఁ గొంతతడవుండి—

క. విదురాదులయింటికిఁ జని
యెదఁ గా కనిలేచి యంధనృపదంపతులం
జదురున వీడ్కొని కుంతీ
సదనమునకుఁ జనియె విదురసహితుం డగుచున్.

వృద్ధు— కన్నకొడుకులు కానలపాలై కుందుచుండ దాయాదులయింటం గుడుచుచు నడలుచున్న కుంతి కన్నుల కిదియే మొదటిపండువు. తరువాతఁ దరువాత.

ద్వివేది— తరువాత దుర్యోధనమందిరంబునకుం బోయి యచట "విందారగించు" మని యెంత వేఁడినను బగఱయింటఁగుడుచుట తగదని తగిన సమాధానంబు చెప్పి విదురునింట భుజించుటకుం జనియె. నేనును మరలి వచ్చితిని.

వృద్ధు— శ్రీకృష్ణుఁ డేగునప్పటికి రారా జేమిచేయుచున్నాఁడు?

ద్వివేది— కర్ణశకుని సైంధవ ప్రముఖులతోఁ గొల్వు దీర్చియున్నాఁడు.

వృద్ధు— (పెదవివిఱిచి) కావుననే శ్రీకృష్ణుఁడు కౌరవరాజు ననాదరించినాఁడు అదిగాక మొదటినుండియు బలరామునకు సుయోధనునియందును శ్రీకృష్ణునకుఁ బాండవులయందును నభిమానమెక్కుడు. ఈయభిమానముల కతముననే కదా! ఆపెండ్లి కన్ని చిక్కులు ఘటించినవి!

చ. "పరమదరిద్రుఁ డే నొసఁగఁ బట్టిని ఫల్గుననూతి" కంచు సం
బరపడి సీరి లక్ష్మణ కుమారకు నేరి యొసంగెఁ బెండ్లికిం
దరలితి మావివాహపు విధానము లేమనఁ! జావుతప్పి వ
చ్చిరి దొర, లాఘటోత్కచుఁడు చేసె వివాహము పార్థసూతికిన్.

ద్వివేది— వెనుక సుభద్రమ్మగారిని గూడ బలరాముఁడు దుర్యోధనునకే యీఁదలంపఁగాఁ గృష్ణుఁడు పార్థునకుఁ బెండ్లిచేసె నని విందుము.

వృద్ధు— అవును. మొదలనుండియుఁ గృష్ణునకుఁ బాండవులయందే పక్షపాతము.

ద్వివేది— నాకు సెలవిండు. త్వరగ భుజించి నురల సభాముఖంబున కీ ఋషుల నందఱిని వెంటనిడుకొని పోవలయు.

వృద్ధు— రాయబారపు సభయేనా! భీష్మాది కులవృద్ధులును, ద్రోణకృపాశ్వత్థామాది గురుపరంపరయు, శకుని మొదలగు బంధువులును, కర్ణవికర్ణాది సామంత రాజులును, దుర్యోధనాది కుమారులును గొలువఁ బుట్టినదిమొదలాంబికేయుండు జేయు నోలగంబులలో నిదియే నిండోలగంబు (తనలో) నేనుగూడ మెల్లమెల్లన నేగుదునా (ఆలోచించి) కననా? విననా?

గీ. యదుకుమారు పల్కు లాలించెదనటన్న
నతనిరూపు చూతునా! యటన్న
కనులు కానరావు; వినరావు కర్ణంబు
లేమిచేయువాఁడ నేగి నేను.

ద్వివేది— అయ్యా! నాకు సెలవిండు, నేను మరలవచ్చి సర్వము వినిపించెద.

వృద్ధు మంచిది. నేనును రవంతసేపు విశ్రమించెద.

(నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

(పిదప భీష్మద్రోణులతో గాంధారీ సహితుఁడైన ధృతరాష్ట్రుఁడు ప్రవేశించును.)

ధృత— (తనలో)

క. దుర్యోధను నంపితి శుభ
చర్యన్ శ్రీవాసుదేవు సభకుఁ బిలువఁగన్
మర్యాదగఁ బిలుచునో యీ
యార్యేతరుఁ డతనిఁ జెనకి యవమతి గనునో?

(అంత విదురసాత్యకుల చేయూఁతఁ గొని శ్రీకృష్ణుఁడును వెనువెంట దుర్యోధనాదిదుష్టచతుష్టయమును కృపాశ్వత్థామవికర్ణులును ప్రవేశింతురు. భీష్మాదులందఱును లేచి నిలుచుందురు.)

భీష్మ— వాసుదేవా! నీవాయాసనము నధిష్ఠింపుము. (చేతఁజూపును)

కృష్ణ— (చేతఁజూపి) ఈసభావిశేషములఁ దిలకింపఁగోరి నానాదిక్కులనుండి మహామును లనేకులు వచ్చియున్నారు. ముందు వారి కాసనము లేర్పఱచి పిదప మనము కూర్చుండుట యుక్తము. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) మఱియు,

క. నాకమునుండి వచ్చిరి
లోకైకనుతుల్ మునీంద్రలోకము వారిన్
దేఁకువమై నర్చించి క
దా ! కూర్చుండుటకు మనకు నవకాశ మగున్

(నారదాదులు ప్రవేశింతురు. అందఱును గూర్చుందురు. కర్ణదుర్యోధను లొక్కటే యాసనము నధిష్ఠింతురు.)

కృష్ణ— (చిఱునవ్వునవ్వుచు) మామా ! సత్యవతీపౌత్ర ! ధార్తరాష్ట్రులకును బాండవులకును సంధిగావించి యీరాజలోకము నెల్లఁ గాపాడుమని నిన్ను యాచించుటకై పాండవదూతనై నీయొద్దకు వచ్చితిని.

క. తమ్మునికొడుకులు సగపా
లిమ్మని రటు లిష్టపడవ యేనియు నైదూ
ళ్ళిమ్మని రైదుగురకు ధ
ర్మమ్ముగ నీతోఁచినట్లు మనుపుము వారిన్.

క. తనయుల వినిచెదవో ? యీ
తనయులతో నేమియని స్వతంత్రించెదవో ?
చను మొకదారిని లేదే
ననియగు వంశక్షయంబు నగుఁ గురునాథా !

మ. చదువున్ నీతియు శాంతి దాంతియు విశేషఖ్యాతియుం జాతుకీ
కదనాటోపములుం గలట్టి నృపలోకంబెల్ల నగ్గించు సం
పద సొంపారుకులంబు మీకులము మీవారందఱున్ నిత్యస
త్యదయాశాలులు కీర్తి నిల్పుకొనుఁడయ్యా ! పాండురాజాగ్రజా !

చ. పతితులు గారు నీయెడల భక్తులు, శుంఠలు గారు విద్యలం
జతురులు, మంచివారు, నృపసంతతికిన్ దలలోనినాల్కలు, న
చ్యుతునకుఁ గూర్చువారు, రణశూరులు, పాండవు లట్టివార లీ
గతి నతిదీనులై యడుగఁగా నిఁక నేటికి సంశయింపఁగన్.

ఫలితార్థంబుఁ జెప్పితి నట్లు చేయఁదలంపనిచో వా రేగురును ద్రౌపదియు వేర్వేఱ నీతోఁ జెప్పుమనిన మాటలు ప్రకృతానుపయోగంబు లగుటంజేసి విరమించితి.

ధృత— అల్లుఁడా ! వాసుదేవ ! సర్వమెఱింగియు నన్ను నెపపెట్టుచున్నావు.

ఆ. గ్రుడ్డినగుటచేతఁ గొంతకాలంబేలెఁ
బుడమిఁ బాండురాజు; కొడుకు లిప్పు

డేలుకోఁ దొడంగి రీకారణంబున
గ్రుడ్డిదయ్యె మాటగూడ నాకు.

క. కొడుకులు తండ్రుల మాటల
కడుగైనను దాఁట రనెడి యశమున కీ భీ
ష్ముఁడె చిట్టచివర మా వం
గడము జనించినది మొదలు కంసధ్వంసీ !

విదు— (జనాంతికము) అన్నా ! నిన్న శ్రీకృష్ణుని రాకవిని పరమానందంబు నంది యయ్యనఘున "కదియిచ్చెద నిదియిచ్చెద" నని యుప్పొంగితివి కదా ! యీర్లైదుమాళ్ళను నతనికే యిచ్చితి ననుకొని యీ కయ్య మాప రాదా ? మన కిట్టిసమయము మరలఁ దటస్థింపదుసుమా ! యోజించు కొనుము.

ధృత— (వినీవిననియ ట్లూరకుండును)

కృష్ణు— (తనలో) ఈ ముదుసలి యప్పుడే తన వాచాకౌటిల్యమును జూపించు చున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) ఎఱుఁగుదు; నైనను బెద్దవాఁడవని విన్నవించితి.

ఉ. అట్టికులంబునం బొడమి యట్టి మహాత్ముఁడు పాండురాజుతోఁ
బుట్టిన వాఁడుగాఁ బుడమిఁ బొంపిరివోవఁగ నేలినట్టి నీ
కట్టిన పాపమెట్టిదియొ కష్టము రానయియుండెఁ బుత్రులం
బట్టి, యిదెట్టు లీఁగెదవొ పార్థివసత్తమ ! నీతివిత్తమా !

నీ యోపినకొలఁది చెప్పిచూతుము, కార్యము దుర్భరంబు కావున నింతగా నీతోఁ గూడఁ జెప్పవలసివచ్చినది. వారిచే శుశ్రూష నే చేయించుకొనెదవో సంగరము నే చేయించుకొనెదవో యది నీయందున్న యది. ఇందులకును నందులకు వారు సంసిద్ధులై యున్నారు.

ధృత— వాసుదేవా ! నాయోపినంత నీయెదుటనే యుపదేశించెద.

కర్ణు— నందనందనా ! అతఁడు పాపమే గట్టెనో పుణ్యమే గట్టెనో ప్రకృతమున కది విచార్యముకాదు. అధికప్రసంగము గావించుటకుఁ బ్రాజ్ఞు లొప్పరు. దూతనై వచ్చినవాఁడవు నీ వక్తవ్యాంశమేదో చెప్పుకొనుము.

భీష్మ— (కోపముతో) ఓయీ! సూతపుత్రా ! నందనందనునిమాటటుంచుము. నీకీ యధికప్రసంగమునకై యెవ్వ రధికార మొసంగిరి ?

క. చెప్ప దొరకొన్న విషయం
బొప్పో ! తప్పో ! ముగింపకుండఁగ నడుమన్

దప్పనుట తగునె సభలో
నెప్పుడు గురునంతవాని కేనియుఁ గుమతీ!

ద్రోణు— రాధేయా! శ్రీకృష్ణుఁడు ధృతరాష్ట్రుని పాపమునకుఁ గారణము చెప్పనే చెప్పినాఁడు. మఱియుం జెప్పఁదలఁచినఁ జెప్పఁగలఁడు. నడుమ నీకీ దుందుడు కెందులకు?

చ. సరసముదారి బోకె దిరిశత్రియెఱుంగక పాడిమాలి భూ
వరునకుఁ గూర్చువాఁడనని వా యెటు వచ్చిన నట్లు పేలఁగా
నురు వరుడెంచునో? యొరు లహో! యని మెత్తురొ? సూతపుత్ర! న
ల్వురు జనుత్రోవఁగా నడువఁబో విది యెచ్చటి పాపకర్మమో!

దుర్యో— (ఊరకుండు మని కనుసన్న చేయును)

కర్ణు— (ఏకసక్కెముగా) ఓ కుంభసంభవా! ముదిమిచే మది తప్పిన గాంగే యునితోఁబాటు నీకును మతి పోయెనాయేమి!

శా. కూడుం గుడ్డయొసంగి ప్రోచువిభు నొక్కం డెవ్వఁడో వచ్చి దూ
ఱాడం జూచుచు నూరకుండుటకు ద్రోణాచార్యుఁడో భీష్ముఁడో
కాఁ డీకర్ణుఁడు; లోన నొండుఁ బయి నొక్కం డూహ లేకుండ నీ
యోడం బ్రాణములైన వీడుటకు వీఁ డున్నాఁడు సిద్ధంబుగన్.

ద్రోణు— క. ఆతని వృద్ధత్వమ్మును
నీ తారుణ్యంబు మాకు నీకును ధనువున్
జేతఁ గొనువారికెల్లఁ బు
రాతనగురుఁ డైన పరశురాముఁడె యెఱుఁగున్.

అశ్వ— ఓయీ! రాధేయా! సుయోధనదయాసంపాదితాంగదేశ సామ్రాజ్య ధౌరేయ! సేవకుఁడ వగు నీ కుచితంబు లగుధర్మంబులు భీష్మాదులకుఁ గూడ నుపదేశించుచున్నావు. న్యాయపక్షపాతులకుం బ్రభుచిత్తాను సరణం బనావశ్యకము.

ఉ. గొంటుతనంబుచేఁ దలఁపఁగూడనిచెయ్వులు చేసె రాజు నీ
యంటున నిక్కమంచు సభనందఱకున్ విశదంబు చేసె నీ
కంటస మార; పల్కుబడి కందువచందము లేకయున్న నీ
వింటరపాటుఁ జెందుటకు హేతువు చెప్పుము సూతనందనా!

వికర్ణ— ద్రోణాత్మజా! న్యాయపక్షపాతులకుం బ్రభుచిత్తానుసరణం బనావశ్య కం బనికదా! యిపు డుగ్గడించితివి. కాని యిది యీ గాంగేయాదుల యెడలం బ్రయోగింపఁ దగనిది. ఏమంటివేని,

మ. అభిజాతత్వము గల్గు చాన సతి యంటై యుండఁగా దుర్మదా
రభటిం గొల్చున కీడ్చి తెచ్చి కటివస్త్రం బొల్వఁగా, "దాసి వీ
సభలో నిందు వసింపు" మంచుఁ దొడ యాస్ఫాలింపఁగాఁ, జూచి రా
జభయంబుం దిగఁద్రావి తేని కిది దుష్కార్యం బనంజాలి తే?

అశ్వ — ఓయీ! వికర్ణ! అది యొక గొప్పకార్య మని సుయోధనాదులం బ్రశంసించిరా? నీవు నాలుగు ధర్మవాక్యములు నాఁడు నుడివినంతనే వారికన్నఁ బెద్దవై తివా? దానికంతకుం బ్రథమకారణంబు నీ తండ్రియే కదా?

క. మోహితులు కన్నుఁ గానక
సాహసకృత్యములు చేయుసమయంబున ని
ర్వాహకము లగునె వలదని
బాహిరముగఁ జేయు ధర్మవచనము లెందున్.

కావునఁ దులువ లొనరించు దుష్టచేష్టలు నివారింపఁబూనుకంటెఁ బెద్దల కూరకుండుటయే పరమధర్మము. "అత్యుత్కటైః పుణ్యపాపై రిహైవ ఫలముచ్యతే" యని శాస్త్రంబులు వాకొనుచున్నవి.

చ. చెనఁటులు చేతఁగాని పనిచేసి కొలంబున కెల్లఁ గీడు మూఁ
డునటులు మించినందుల కిటు ల్చనుదెంచె ఫలంబు తోడుతో
డన కనుఁగొమ్ము వచ్చిరి హుటాహుటి నేఁటికిఁ బాండురాజనం
దనులు చలంబు మీఱఁ గదనంబునకుం గురురాజుమీఁదికిన్.

దుర్యోధనుండు సకుటుంబముగా నశించుమపాయంబు లంగరాజునకుఁ దప్పఁ దక్కినవారికిం దెలియవు. లేదేని,

ఉ. కచ్చియ మాన్పి కౌరవులఁ గాచుతలంపున సంధి సేయఁగా
నచ్చిక నేగుదెంచి హరి మంచియు చెట్టయు చెప్పుచుండఁగా
నచ్చపురాజభక్తి గలదంతయు వెల్లడిచేయుభంగి నీ
మచ్చరి సూతపుత్రుఁ డభిమానముచేఁ గలహింప నేటికిన్?

కృప — (ఎక్కసక్కెముగా) నిరభిమానబ్రాహ్మణ కులసార్వభౌమ! లక్షణ మాత్రపరిజ్ఞాత ధనుర్వేదసార! ఆచార్యపుత్ర!

చ. కదనము సేయ వచ్చిరని కంది ముకుందుని మాటచొప్పునం
బెదరి సుయోధనుండు తనబీరము నీరముపాలు చేసినం
బెదరఁగ సూతనందనుఁడు వేఁడుఱ గాఁడు చతుస్సముద్రముల్
చదరముగల్గు నీపుడమి శాత్రవశూన్యముఁ జేయకుండఁగన్.

అశ్వ— (పట్టరానికోపముతో) ఓరీ అలీకవాచాల! రాధానందనా! ఇంకెన్ని నాళ్ళు బీరములు పల్కెదవురా?

మహాస్రగ్ధర.

ప్రళయాంభోదాంబుధారావిసరమువలె నుర్వీవియన్మధ్యభాగం
బులు నిండన్ వేలుబాణంబులను వదలు కిల్వ్యాని గాండీవి "కర్ణా!
నిలు మోరీ! పాఱుబోతా! నిలు నిలు" మనుచు న్నిన్ను వెన్నాడఁజూడం
గలకాలం బేగుదెంచెం గదవము వల దుగ్రంపుయుద్ధంబునందున్.

ధృత— తండ్రీ! గురునందన! మనమందఱముం గార్యార్థులమై వచ్చిన వాసుదేవు నావలకుం బంపు యోజ యోజింపవలయునుగదా! మీ కీ యకారణ పరస్పరకలహము లేల? రాధేయా! నీ విఁక సమాధేయవాక్యంబులకై ప్రయత్నింపుము. పెద్దవాఁడ ననియయిన మీరెల్లరు నా విన్నపము చెల్లింపుఁడు. (చేతులు సాచి వెదకుచు) మా సుయోధనుఁ డెక్కడ? నాయనా! దగ్గఱకు రమ్ము.

దుర్యో— (తనలో) ఇతఁడేమేమో కొఱగానిపల్కు లుపదేశించును. కానీ, విందము. (తండ్రియొద్దఁ గూర్చుండును.)

ధృత— కుమారా! (చేతులతో దగ్గఱకుఁ దీసికొని)

మ. ఇంద్రియదుర్మదంబు మొద లేడఁగఁ ద్రుంచి మనంబు వంచి ని
ష్ఠం ద్రిగుణంబు వాపెడువిచారము సేయుమునీంద్రు లేదయా
సాంద్రుని రూపుఁ జూచుటకుఁ జాలక కుందుదు రట్టివాఁడు వ
చ్చెం ద్రుహిణేంద్రవందితుఁడు చేరువకుం బనిగల్గి దూతయై.

కావున నయ్యనఘుమాటలు నిరాకరింపక ప్రత్యుత్తరము చెప్పుము.

దుర్యో— నేఁడు క్రొత్త లేమున్నవి? వెనుక సంజయుఁడు చెప్పిన మాటలే యాతఁడును జెప్పను. అందుకు నే నంగీకరింపనని యెఱుఁగనివా రెవ్వరు?

ధృత— తండ్రీ! అట్లు కాదు. భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామ ప్రభృతులగు మనమహారథికు లందఱును సంధి కొడంబడుటయందు కృతనిశ్చయులై యున్నారు. వారైనను,

శా. "ఐదూళ్ళిచ్చినఁజాలు మా" కనిరఁటన్యాయంబుగా నేల దా
యాదద్వేషము? పేటిసంగరము సేయంజాలుదే? నీకుఁ "గ
ర్ణాదుల్ గల్గ భయంబిఁకేల" యనుధైర్యంబుండెఁగాఁబోలు నేఁ
డేదీ! తెల్పుము కవ్వడిం దొడరువా రెవ్వారొ నాముందఱన్.

గాంధా— కుమారా! మీతండ్రిగారిమాటలు వినుము. పెక్కుదేశంబు లుండఁగా నైదూళ్ళు వారికిచ్చినంతనే నీకుఁ గొదవయగునా! పెద్దల మాట లేల నిరాకరించెదవు? చిరకాలమునుండి తఱచుగా నీ కురువంశమున రాజ్యము కనిష్ఠకుటుంబమందే నిల్చుచున్నది. యయాతి సుతులలో జ్యేష్ఠుండగు యదునృపాలుఁడు మదోన్మత్తుఁడగుటంజేసి యతనికిరాజ్యంబు రాక పితృభక్తిరతుండగు పూరునరపతి కయ్యది సంఘటించె. పదఁపడి మీ ముత్తాతలు దేవాపి బాహ్లీక శంతనులు మూగురలో రోగగ్రస్తుండగు కతన జ్యేష్ఠుఁడు ప్రజాసమ్మతుఁడు గామింజేసి కనిష్ఠుండయ్యును శంతనుండె పట్టాభిషిక్తుండయ్యె. పిమ్మట దేవవ్రతుఁడు జ్యేష్ఠుండయ్యు మీతాతయగు విచిత్రవీర్యునకు రాజ్యంబు సంక్రమించుటయు మీతండ్రి సమక్షమ్మునఁ బాండునరపతి రాజ్యం బొనర్చుటయు నీవెఱుఁగనివికావు. కావున లోభం బుడిగి మీరును మీరును బంచి కుడుచుట శ్రేయస్కరంబు. మమ్ముఁ దుట్టతుదకు దిక్కుమాలిన వారిఁగా నొనర్పకుము. పెద్దలమాట విని బ్రతుకుము.

ధృత— పుత్రకా! ఇంకొక విశేషముఁ జెప్పెద నాలకింపుము.

గీ. లోకములు భస్మమగు సర్వలోకనుతుఁడు
ధర్మరా జగ్గలేని; యతండు కుదురు
ధర్మమున; కాడి బొంకఁ డుదారచరితుఁ
డగడువడకుము యుద్ధంబు తగదు కొడుక!

(జనాంతికము) తండ్రీ! మీయమ్మమాట నిజము.

ఉ. వెనుకటినుండి రాజ్య మది పెద్దకుటుంబములోన నుంట యీ
మనకులమందు లేదు కనుమా! మును శంతనుఁ డెట్టివాఁడొ? మ
జ్జనకునిచంద మెట్టిదియొ? సజ్జనమాన్యుఁడు పాండురాజు తా
జనపతియౌట యెట్టిదొ? విశాంపతి ధర్మజుఁడౌట యట్టిదే.

కావున నీ వృద్ధాచారం బతనినే రాజుగా నాకుఁ దోపించుచున్నది. నీవు మాఱుమాటాడక సంధి కొప్పుకొనుము. లేనిచో సర్వమును గోలుపోవుటయు లోనగు ననేక కష్టములకు లోనగుదువు.

గాంధా— అయ్యా! వారు తమభాగంబునకై పెనంగువారు గాని యధర్మ వర్తనులు గారు. ధర్మమే జయించునందురు. అదియునుంగాక పితామహగురు కృపాచార్య ప్రభృతులందఱు న్యాయపక్షపాతులు. న్యాయంబున కొడంబడి పండ్రెండుసంవత్సరంబులు వనవాసంబును నొకయేఁ డజ్ఞాతవాసంబును సలిపి తమతండ్రి పాలికై పోరాడఁ జాలియు బంధునాశ

నంబునకుఁ జంకికదా ? "ఐదూళ్ళిచ్చినఁ జాలు" నని మురారి నంపిరి. అట్టి ధార్మికుల యెదుటఁ ద్రిశూలధారియగు శంకరుండును నిలువనోపఁడు. పద్మాక్షుండు గూడ వారిపట్టై యున్నవాఁడు. కావున నీనూర్గురుతమ్ములం గాచికొని పాండవసహితుండవై జగంబు నిష్కంటకముగ నేలికొనుము.

దుర్యో— తల్లిదండ్రులారా ! మీరు చెప్పవలసినవారు కావునఁ జెప్పిరి, కాని,

గీ. ఐదూళ్ళిచ్చినఁ జాలును
లేదే నని సేఁత నిజము లెండనుచుఁ దా
యాదులు గబురంపిన నే
నీఁ దలఁచుట వారి కోడుటే యగుఁగాదే ?

ఐనను పెద్దలమాటలు నిరాకరింపక యిచ్చితినే యనుకొనుఁడు,

గీ. మొదటనుండియు మేము మేమును బరస్ప
రాపకార మొనర్చుకొన్నట్టివార
మైతి మేగతిఁ గలియు నన్యోన్యమైత్రి
లోనిపగలును బయలిచెల్మలును గాక.

వారు బలవంతులై మమ్ముం జెనకుదు రని కలలోనైనం దలంపకుఁడు.

చ. సమరము చేయరే బలము చాలిన ? నల్వురుఁ జూచుచుండఁ బెం
డ్లము పెఱవారిచేఁ గటకటం బడఁ జూచుచు నూరకుందురే ?
మమతయుఁ గొంకు మాన మవమానము సిగ్గును లేనివారి నె
య్యము తగునయ్య ! భూమిపతు లందఱు నవ్వరఁటయ్య ! చేసినన్.

శా. రాధేయుండును నేను దమ్ములును సంగ్రామంబులో నిల్వ నా
కాధీశుం డరుదెంచుఁగా కెవరుశక్యంబె ! వృథాభ్రాంతి గా
నీ ! ధర్మంబని కానకేగుదురె పండ్రెండేండ్లు తేజోబల
ప్రాధాన్యంబు గలట్టి రాచకొడుకుల్ పౌరవ్యవంశాగ్రణీ ?

అదియునుంగాక,

క. తమ్ముని తనయులకుం బా
లిమ్మనెద వయో ! యమానిలేంద్రాశ్వినులో
తమ్ములు ! పాండునృపాలుఁడొ
తమ్ముఁడు ! వివరింపుమయ్య తండ్రీ ! నీకుఁ.

గాంధా— నాయనా ! నీ కాయప్రస్తుతప్రశంసయేల ! తీఁగఁగదిపిన డొంక

యంతయుఁ గదలును. ధర్మశాస్త్రప్రకారముగ వారలకుం బాలు లేదంటివేని యావచనములు చెప్పి యీసభాసదుల నొప్పింపుము.

జమదగ్ని— (జాబాలితో జనాంతికము) చూచితివా యీగాంధారి చాతుర్యము ! పాండవులం గుండులని యాక్షేపించినఁ దనకుమారుల నెవ్వరేని గోళకులని నిందింతురేమో యని యాప్రస్తావన ముగింపు మనుచున్నది. కానిమ్ము, సభాముఖంబునఁ బతివ్రతల నవమానపఱచుట మనకేల ?

జాబాలి— అగును. తొల్లి యీగాంధారిం బరిగ్రహించినవాడు మృతుండగునని కార్తాంతికులు నిర్ణయింప గాంధారధరణీపతి ముందుగాఁ దనకూఁతు నొక యజపోతమునకుం బెండ్లిచేసెనఁట ! పిదప నాంబికేయునకుం బరిణయము చేసెను. ఎందుఁ జూచినను మహాత్ముల చరిత్రములు విచిత్రములు. అందుఁ గౌరవుల చరిత్రము మిగుల విచిత్రము.

దుర్యో— తల్లీ ! నీవు ధర్మశాస్త్ర మని యెత్తుచున్నావు. అట్లేని రాజ్యము జ్యేష్ఠకుటుంబములోనిదే గాని కనిష్ఠకుటుంబములోనిది గాదు. తండ్రిగారి యవివేకమువలన మొట్టమొదట వారి కెట్లో యర్ధరాజ్యము వచ్చినది; కావున వారిప్పుడు నాపైకి దాడివెడలుచున్నారు. ఇది కేవల మధర్మము. నీవు సెప్పినచొప్పున ధర్మమే జయించునేని నాకే జయమబ్బుఁగాక. (యోజించి) నా కాధర్మశాస్త్ర ప్రశంసయేల ? రణంబున జయం బొండెఁ బరాజయం బొండెఁ గానీ నానిశ్చయంబు వినుము.

గీ. పగఱ గెలిచితి నేని యీజగతి నేలు
కొనెద ననుజన్ములును గొడుకులును గొలువ
శత్రువులు గెల్చిరేనియు సపరివార
మనుభవించెద నాకలోకానుభవము.

ఉ. శౌరి వచించుమాటలకు జంకినమీయుపదేశ మేము వి
న్నారము కామటంచు మది నాన వహింపకుఁ డమ్మరో ! నమ
స్కారము " రాజరా " జనుచు సార్థకభావము దాల్చినట్టి నా
పేరు జగంబున న్నిలుప వేఁడెద నట్టు లనుగ్రహింపుఁడీ.

ధృత— కుమారా ! నీవు యుద్ధమందుఁ గృతనిశ్చయుఁడవై యుంటివి. తోఁకఁ ద్రొక్కిన మహానాగంబులకరణి నీపయి కుఱుకఁదలంచుచున్న పాండవుల బలపరాక్రమంబులు నాకడుపులోఁ జేయివెట్టి కలఁచుచున్నవి.

చ. "భరతకులంబు పేరు నిలుపం దగురా !" యని తల్లి వేఁడ వ్యా
సబుధి మహామనీషి మనసంతతి నిల్పెఁ గదయ్య ! తాత సం

సరణము రోసియుం బరవసంబునఁ బెంచెఁ గదయ్యా ! దాని నే
లరమరమై కుటుంబకలహంబునఁ ద్రుంచెదవయ్యా పుత్రకా ?

గాంధా— తండ్రీ ! వాయునందనుండు జరాసంధ హిడింబ కీచకులం జంపె నని విన్ననాఁటనుండియు నాకడుపు బగ్గుబగ్గున మండుచునే యున్నది. మీసహాధ్యాయు లైదుగురలో నొక్కనిచేతం దక్కిన నల్వురుం జావ గలరని మీగురుండు శపించె ననికూడ వినియుంటిని. అందు భీమసేనుని చేతం బడుటకు నీవొక్కఁడవ మిగిలియుంటివి; కావున సంధి గావించు కొని నీప్రాణంబులు నిలుపుకొని మమ్మీ దుఃఖపారావారముం దాఁటింపుము.

దుర్యో- ! కుడిచికూర్చుండక యేల యిట్లమంగళవాక్యము లాడెదరు ?

గీ. భరతకులమున కేల లోపంబు రెండు
తెగలవా రనిఁ జచ్చు టెందేనిఁ గలదె ?
సంధి చేసినఁ దప్పునే చావు ? గురుని
శాపవచనంబు నిజముగా జరుగునేని.

మ. చన దే నిట్టిఁడ నంచుఁ జెప్పికొన; మీసందేహమున్ దీర్పఁజె
ప్పనుడు ల్సాయివి; ద్రోణునిన్ గృపుని భీష్మున్ ద్రౌణి నెట్టెట్టులో
ననిలో నెంచెదొ నన్ను నంత కధికుం డం చెంచుమీ ! యస్త్రశ
స్త్రనికాయంబులపట్ల బాహుబలధైర్యస్థైర్యశౌర్యంబులన్.

మీ రెంతసేపు చెప్పినను పిచ్చిసంజయుని మాటలు విన్నది మొదలు వారికి దేవతలుగూడ సహాయు లగుదు రని చెప్పుచున్నారు. అది కేవలము పొరపాటు. కామక్రోధాదులకు వశులై గీర్వాణు లెప్పుడును వర్తింపరు. అట్లు వర్తించి రేని వారికి దేవత్వమే నిలుసదు. కావున వారును మనుజులు, మేమును మనుజులము. సర్వవిషయముల మా బలపరాక్రమంబు లెక్కుడు. భవితవ్యము నేను మున్నే నిర్ణయించియుంటే, దాని నాలించి స్వస్థతఁ గైకొనుఁడు.

చ. అనిఁ దెగటార్తుఁ బాండవుల నందఱినిన్ ద్రుపదాత్మజాతుతో
వనరుహనేత్రుతో నృపతివర్గముతో నచిరంబ, స్వాస్థ్యమున్
గని పొనరింతు యజ్ఞములు, కాంచనమున్ మణు లగ్రహారముల్
ఘనులకు నిత్తు విప్రుల కఖండవదాన్యులు నన్ను మెచ్చఁగన్.

ధృత— (తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక ! వాగ్దేవత భావికాలానుసారిణియై ప్రసరించును గాఁబోలు !

కర్ణ తల్లీ! గాంధారరాజనందని!

ఉ. తాపసికిం జనించినకతంబునఁ బోరికి వెన్కఁదీయునా
లాపము లాడుఁగాక వికలంబుగఁ బుత్రులతోడ నేఁడు; నీ
వే పెడలం గుమారకుల కిట్టిపురుక్తులు చెప్పఁబూని తె
ట్లో పరువైన క్షత్రియకుటుంబములోపలిదాన వక్కటా!

ధృత— (తనలో) ఈసూతనందనుని మైత్రియే నాకులంబున కింత చేడ్పాటు తెచ్చినది. (కోపముతోఁ బ్రకాశము) ఓరీ! కురుకులకాంతారదవానలాభిధేయా! రాధేయ! ఇంకేమి చేయించెదవురా!

సీ. కలసి నీరక్షీరములభాతిఁ దనరారఁ
దగుబిడ్డలకుఁ బగ ద్గాపి తీవు
ధర్మరాజును మాయదారివై రావించి
వంచించి జూద మాడించి తీవు
ద్రుపదమహారాజు దుహితను రచ్చ కీ
డ్పించి పుట్టంబు లొల్పించి తీవు
కూడుఁగుడ్డకు దూరగులఁ జేసి పాండవ
వీరుల నడవి కన్పించి తీవు

గీ. సంధి పొసఁగింప వచ్చిన శౌరితోడ
నడ్డదిడ్డంబు లాడించి యంపుచుంటి
విచ్చవచ్చినరీతిఁ జేయింపు మార!
భరతవంశంబు బ్రతుకు నీపాలఁ బడిసె.

గాంధా— మహారాజా! మనసంతానమును మందలింపఁ జాలక యొరుల దూషించినం బ్రయోజనం బేమి? మీరన్నమాట మాత్ర మసత్యముకాదు. పాండవమధ్యమునిం గెలువఁ జాలుదునను కర్ణుప్రగల్భములే సుయోధనుఁ డిట్లు తెగుటకుం గారణములు.

వికర్ణ— కురుకులేశ్వర! నీకుమారునితో మైత్రిగావించిన రాధేయునకుం దగిన బిరుద మిప్పించితివి.

గీ. దొరవు నీకన్నకొడుకులతో సమముగఁ
బెంచితివి మాకుటుంబముఁ బేర్మి మీఱ
నీదుమాటల కెదురాడరాదు గాని
యీ వెఱుంగనిపని చేసి రెవరు చెపుమ.

పాండవులయం దంతగా నీకు నిక్కమగు వాత్సల్య మున్నయెడల,

మ. పరులం దూఱఁగ నేల! వారి నిటు పిల్వం బంచి యీవేళ యు
ర్వర సర్వంబును ధారవోయఁగ స్వతంత్రత్వమ్మ లేకుంటివో!
ధరణీనాయక! యేల యిట్లతిథిచేతం బాముఁ జంపించు నే
ర్పరిచందంబున మెచ్చులాడెదవు? మీవారంద ఱాలింపఁగన్.
అదియునుం గాక,

చ. ఇలఁగల సర్వరాజుల జయించిన వీరులు పాండురాజపు
త్రులసిరి చూచి యోర్వమి విరోధము పూని సుయోధనుండు వా
రలయెడఁ జేసినట్టియపరాధము లన్నియు సూతపుత్రు నొ
డలఁ బడవేయు టేనృపతిధర్మము? కౌరవవంశభూషణా!

దుర్యో— కుమారా! వికర్ణ! ముదిమిచే మదితప్పిన యీమహారాజు మాటల కభిమానపడెదవేల? (తండ్రితో) అయ్యా! నా బహిఃప్రాణంబగు కర్ణు ననుట యొకటియు నన్ననుట యొకటియునా? ఇంకొకసారి యిట్టి కర్ణశూలాయమానంబులగు దుర్భాషలాడితివేని,

గీ. అంబికావంశశాఖ కీవగు దొకండు
కట్టకడదాఁక గాంధారికడుపు మండు
నవనియంతయుఁ గైవసంబగును బాండు
రాజసుతులకు, నీమనోరథము నిండు.

కర్ణ— (చెవులుమూసికొని) పాపము శాంతించునుగాక! మిత్రమా! ఈమహారాజు వాక్యములు విని నామనసు విఱుగుననియా! యిట్టియశ్లీలవాక్యంబు లాడుకొనుచున్నావు? చాలుఁజాలు, ఇన్నాళ్ళు మైత్రి గావించితివి గాని కర్ణుని మనోనిశ్చయంబు గుర్తింపలేకపోయితివి.

ఉ. అర్ణవసప్తకం బొకటియై ధర క్రుంగిన మిన్ను వంగినన్
స్వర్ణగిరీంద్రముం బగులువాఱిన లోకము తెల్లవాఱినం
బూర్ణదయాసహాయుఁడయి పోరికి వచ్చి పురారి యగ్గినం
గర్ణునిమేనఁ బ్రాణములు గల్గినఁ బార్థులచావు దప్పునే.

ధృత— (నిట్టూర్పుపుచ్చి జనాంతికముగా) దేవీ! గాంధారరాజపుత్రీ!

గీ. కుంతికొడుకులు తుద కింత కూడొసంగ
బ్రతుకు మని వ్రాసెఁ గాఁబోలు బ్రహ్మ నొసట
బ్రతుకనీయఁడు వీఁ డొక్కసుతుని నేని
ముసలివాండ్రకుఁ గేలూఁత యొసఁగుకొఱకు.

(గాంధారితొడపై మూర్ఛిల్లును)

గాంధా— (పైఁటకొంగుతో విసరుచు) తండ్రీ! దుర్యోధన! కుమార! దుశ్శాసన! కుడువనా? ముడువనా? కాలము తీఱిన ముదుసలులకు మా కేమి కావలయునురా? ఏమి చెప్పినను మీ బాగుకొఱకే గదా! మీ శుభోచ్ఛయముఁ జూచుచు నీఁకఁ గొన్ని దినంబులు బ్రతుకఁ దలఁచిన తల్లిదండ్రుల నేఁడే గతాసులం జేయుచున్నారా! (ఏడ్చుచు మూర్ఛిల్లును)

విదు— సుయోధనా! నీవు విన వని యెఱిఁగియు నుపదేశపూర్వకంబుగాఁగ నామనస్తాపంబుఁ గూడఁ గొంత యుపశమింపఁ జేసికొనియెదను.

ఉ. తల్లికిఁ దండ్రికిం బ్రజకుఁ దప్పని తోఁచినచేఁత సేయ నీ
యుల్లము తల్లడిల్లదు వయోభవమైన దురాగ్రహంబునం
గల్లరిమూఁకమాట చెవిఁ గట్టుకొనం దగునయ్య? తమ్ములుం
బిల్లలుఁ జల్లఁగాఁ దగువివేకము జెప్పిన నేర వక్కటా!

పెద్దలమాట వినుట యట్లుంచి సభాముఖంబునం గార్యాకార్యవిచారంబు సేయునపుడు పెక్కుర కనుమతం బగుకార్యంబు చేయందగునని తొల్లి శుక్రాచార్యుఁడు చెప్పిన తెఱంగైనఁ బాటింపుము.

చ. భవదనువర్గమే కద! సభాసదు లందఱు శౌరి దక్కఁ బాం
డవుల తెఱంగు నీతెఱఁగు నల్వురకు న్విశదంబ కాన నిం
దెవరి తెఱంగు మంచి దని యెక్కువమంది వచింతు రట్ల కా
దవు నని యొప్పి యిచ్చటి సదస్యులు చెప్పినరీతిఁ జేయుమా.

దానికి నంగీకరింతువేని సంఘుమరణంబు తప్పుటయు, నీమనోరథంబు సఫలంబగుటయుఁ గూడఁ దటస్థించు; నింకొక విధానంబు చెప్పెద. తొల్లింటివారు పరస్పరకలహంబులు సంప్రాప్తించునెడ నిరుతెగలనుండి యిరువురు బలిష్ఠులకుఁ దులారణంబు సమకూర్చి వారి జయాపజయంబులచే రెండువీళ్ళవారును జయాపజయంబులు నిర్ణయించు కొనుటయుఁ గలదు. కావున,

ఉ. వాసవితోడఁ బోరఁగలవాఁ డని కర్ణునియందు నీవు పే
రాస గలట్టివాఁడవుగదా! యిపు డిర్వురఁ బోరఁ జేసి యం
దోసరినట్టివాని దెగ యోడినటు ల్మన మెంచుకొంటిమే
నీ సమరంబు మాను, జగమెల్లరకుం గడుసంతసం బగున్.

భీష్మ— దుర్యోధనా! విననేర్చితివేని యీ విదురుని పలుకులు లెస్సపలుకులు; అందుం దులారణంబుమాట మిగులం గొనియాడఁదగినది. ఏమంటివేని,

ఉ. కవ్వడితోడి పోరితము కర్ణున కిష్టము వానిచేత నా
కవ్వడి నొవ్వఁజేసి రణకార్యము దీర్చుట నీమనోరథం

బిప్పురుసన్ ఘటించుఁగద ! యిర్వురకోరుకు; లెల్లరాజులుం
జివ్వకుఁ బాసి సంతసముచే మని చూచెద రాలుబిడ్డలన్.

అది యట్లుండె నింకొక్కటి వినుము.

క. ఎన్నఁడు జన్మించితిమో
యెన్నఁడు పెరఁగితిమొ యుద్ధ మేటికి ? మా కో
యన్నా ! ముదుసళ్ళము భగ
వన్నామముఁ దలఁచుకొనుచు బ్రదికెద ముర్విన్.

దుర్యో— శాంతనవా ! ముదుసలివికాకపోయినను నీవు మాకు సహాయుఁడ వగుదు వనుకొంటిమా యేమి ? తులారణంబునం బార్థమధ్యము నుక్కడఁగించిన మాకుం బ్రయోజనం బేమి ? నేఁడు రాజ్య మంతయుఁ గైవసంబుగా కుంటిమా ?

చ. చచ్చినక్రీడి నచ్చినను జావనినల్వురు "మాకు నాలు గూ
ళ్ళిచ్చినఁ జాలు" నం చడుగరే ? యపు డందఱు మీరు సెప్పరే ?
యిచ్చక మేల యాడెదవు డెల్లరుఁ జూడఁగ జూదమందుఁ గో
ల్పచ్చిన భాగము న్మరల లోఁగొనఁ జూడరె నేఁడు వీరులై?

అదియుంగాక,

గీ. అయిదుగురు మాకు శత్రువు లంతె కాక
క్రీడి యొక్కఁడొనర్చిన కీడు గలదె ?
బ్రదికియుండిన నేగురు బ్రదుకవలయుఁ
జచ్చిరేనియు నేవురుఁ జావవలయు.

ద్రోణా— (చిఱునవ్వునవ్వి) వెఱ్ఱివాఁడా ! సుయోధనా ! తులారణంబున నంగరాజప్పుడే విప్వచ్చు నోడించె ననియే యనుకొనుచున్నావా ! ఆతని బలపరాక్రమములు నీవే మెఱుంగుదువు?

ఉ. పాశుపతంబుఁ జేకొనియె భర్గుని యుద్ధములో నెదిర్చి నా
కేశునిలోక మేగి యతఁ డెక్కె నగగ్రియ యొక్కె సర్వభూ
మీశుల గెల్చి చేసెఁ బృథివీశ్వరు నగ్రజు నశ్వమేధ; నీ
కాశయ కాని యాలమున నర్జును దాఁకునె కర్ణుఁ డద్దిరా !

క. విరటుని పశువులఁ బట్టిన
తరుణమ్మున నాతఁ డొకఁడు తాఁకిన మన యె
ల్లరగతి యే మయ్యెనో ! యే
తెరవున నడచితిమొ మఱచితే కురునాథా !

దుర్యో— ఆచార్యవర్య! సర్వజ్ఞులు మీరసయితే మఱ్ఱె సెలవిచ్చిన నేనేనియు విన్నవింతును.

ఉ. పాండవపక్షపాతము భవన్మతము న్మరలించెఁగాక యా
ఖండలనందనుండు తమకంటెఁ బరాక్రమశాలియే! యద
ట్లుండఁగ నెన్నఁడో యయిన యుద్ధముమాటఁ దలంతురయ్య? కా
నిండు మహాత్మ! మీకుఁ గృప యాగతివచ్చిన నేమి చేయుదున్?

భవాదృశులు పాండవులతో సంధిచేయు మనుటకంటె సర్వంబు వారి కొసంగి మమ్మె యరణ్యంబునకు లేచి పొండనుట ధర్మము. అనుల్లంఘనీయం బగు మీయానతి చొప్పున సంధియే కావించితినేని,

గీ. ఇరుగురు స్వతంత్రు లొకదేశ మేలఁగలరె?
యతుకునే రెండు ముదిరిన యవనిజమ్ము?
లిముడునే రెండుకత్తు లెందేని నొక్క
యొఱను? నిమిడింపఁ జూచిన గురువరేణ్య!

ద్రోణా— గాంధారేయప్రథమ! ఏము పాండవులయెడఁ గాని మీయెడల గాని భిన్నాభిప్రాయులము కాము. భీమార్జునుల బలంబు లెఱింగియున్న వార మగుటచే నిట్లు చెప్పుచుంటిమి.

క. ముదిసితిమి భోగముల, సం
పదలుంగుడిచితిమి మేము బ్రదుకఁదలఁచి యీ
కదనము వలదంచుం జె
ప్పెదమే? వీఱిఁడివి గాక వీరమ్మన్యా!

దుర్యో— (సానునయముగా నంజలి బంధించి) ; ధనుర్నిగమపారావారపారీణ! కుంభసంభవ!

శా. తల్లిం దండ్రియుఁ దాత మీరు మొదలా ప్తశ్రేణియుం జెప్ప ట
స్మల్లాభంబునకే, యెటుల్ రిపులతో సంధింతు సిగ్గేది; చా
వెల్లం బ్రాణుల కున్నదే యెటులనో యేవేళనో యెందొ! భీ
తిల్లం బాడియె? మానహానియును గాదే! చావు విప్రోత్తమా!

క. చచ్చెదమో! రిపువీరుల
వ్రచ్చెదమో! యెవ్వఁ డెఱుఁగు? రాఁదలఁచినచో
వచ్చి యని నేసి ధైర్యం
బెచ్చించుచుఁ బగఱ నొంచు మిదె ప్రార్థింతున్.

(నమస్కరింపఁబోవును.)

కర్ణు— (దుర్యోధనుని లాగుచు) మిత్రమా! మిత్రుండ వగు నాకుఁ గూడ లజ్జాకరంబగు పని చేయుచున్నావు. బ్రాహ్మణుఁడని కాని గురువని కాని నమస్కరింతువు గాక!

మ. "అనికిం దోడ్పడు" మంచుఁ బాలునొకనిం బ్రార్థింపఁగావచ్చునే?
కనకక్ష్మాధరధీర! రానిమ్ము సంగ్రామాంగణంబందు; నీ
యనుఁగుం గర్ణుఁడు చచ్చెనే! యిటుల దైన్యంబంద నీకేల? యా
వెనుకన్ దైన్యము చెందెదో! రిపులతోఁ బెంపేది సంధింతువో?

అశ్వ— (అహంకారముతో) ఓరీ సూతచండాల! అట్లయిన నిదిగో నేఁడే చచ్చితివిరా! (మీఁది కురుకఁబోవును)

కృష్ణు— (అడ్డుపడి) ద్రోణాచార్యపుత్ర! త్రిదివసేనానీసమధామ! అశ్వత్థామ! కోపింపకుము. రణచక్ర మంతయుఁ దనచేతిమీఁదనే త్రిప్పఁ గలయునను కర్ణుని మనోరథమే చెల్లింపుము.

శా. సేవాధర్మము సూతధర్మమును రాశీభూతమై యొప్ప వా
చావాత్సల్యముఁ జూపెఁ గర్ణుఁ డిటు మాత్సర్యంబు మీకేల? రా
జేవేళ న్నిమ్ముఁ గోరునో! యనికి నాఁడే పాండు పోరాడ, లే
దా, వర్జింపుఁడు కర్ణు చావువలనో యత్యంతమో యుద్ధమున్.

కర్ణు- కృష్ణా! నివారింపకుము. రాని మ్మేమిచేయఁగలఁడో చూతను.

అశ్వ— (కోపముతో) ఏమిచేయుదునా! యీపిడికిలితో నీతల వేయిప్రక్కలు గావించెదను. (కృష్ణుం దప్పించుకొనుచుఁ బైకురుకఁబోవును)

దుర్యో— (వచ్చి పట్టుకొని) తమ్ముఁడా! యేల యింత తొందర?

శా. కోపజ్వాల రగుల్పఁ బోకుము దయాకూపార! మాకెల్ల వీ
తాపాయం బగుతోఁచఁ బోవుము రణవ్యాసంగివై కార్ముక
వ్యాపారంబు విరోధివర్గముల పైపైఁ జూపి చెండాడు మ
య్యా! పోరాటము పాడియే మనకు నన్యాయంబి టన్యోన్యమున్!

— (కన్నులింతలుచేసికొని) ఓయీ మూఢదుర్యోధన! ఇంకను సిగ్గు లేక యనునయింప వచ్చితివా? చాలుఁ జాలు.

మ. అనికిం దోడగుమంచుఁ గోరఁ దగఁడే యాచార్యుఁ; డీ సూతనం
దనుఁడా నీకు నియామకుండు? ధరణీనాథుండ వాచార్యపా
దనమస్కారము గూడఁ గూడ దనుచుం దా నీకు బోధించి మా
న్పిన మానం దగువాఁడవే ఖలమతీ! విశ్వాసశూన్యాకృతీ!

ద్రోణా— కుమారా! ఏల రాజదూషణము? ఖలుఁడైనను రాజుం బరిత్యజిం
చుట తగవు గాని దూషించుట తగవు కాదు.

కృష్ణు — మహాత్మా! అట్లు పరిత్యజించుటమాత్రము ధర్మమా?

కర్ణు— ఇట్టివారు పరిత్యజించిన నేమి పరిగ్రహించిన నేమి? (దుర్యోధను
నితో) హస్తిపుర సార్వభౌమ!

శా. చాలుంజాలును జేరు చూడ ధనురాచార్యాంక, మాలంబులో
నేలోపంబు ఘటించినం జెడుఁ గదా! యీపెద్ద పేరంచు ని
ట్లాలోచించె నెపంబు సంగరపరిత్యాగంబు గావింప; జం
కేలా! పోరికి వీరు తోడుపడువారే యంచు నాశించితే?

అశ్వ— దురహంకార పరిభవిష్యమాణ కురుకుల రూపధేయ! రాధేయ!

శా. మీఱంబోకుము పొల్లుమాట; లనికి న్మీరాజు రండంచు మ
మ్మారాధించిననాఁడె వచ్చెదములేరా!
(ద్రోణాచార్య కృపాచార్యులం జూచి) తండ్రీ! రావయ్య, మా
మా! రా పోదము, పోరికై యెవరి నీక్ష్మాపాలుఁ డాసించెనో
వారే గెల్తురు వారి వారల బలావష్టంభము ల్బ్రోచెడన్.

(దిగ్గన లేచి పోఁబోవును)

కృష్ణు — కుంభపాత్ర! కృపాచార్యభాగినేయ! కించిత్కాల మోపిక చేయుము.
అందఱము పోవచ్చును. (దుర్యోధనునితో) బావా! నీకొల్వుకూటము
క్రమముగా రణకూట మగుచున్నది. పదుగు రుండఁగనే నాచెప్పఁ
బోవు పల్కులు గూడ నాలింపుము.

ఉ. చెల్లియొ చెల్లకో తమకుఁ జేసిన యెగ్గులు సైఁచి రందఱుం
దొల్లి గతించె, నేఁడు నను దూతగఁ బంపిరి సంధి సేయ, నీ
పిల్లలు పాపలుం బ్రజలు పెంపు వహింపఁగఁ బొందు సేసెదో?
యెల్లి రణంబుఁగూర్చెదవొ? యేర్పడఁ జెప్పుము కౌరవేశ్వరా!

చ. అలుగుటయే యెఱుంగని మహామహితాత్ముఁ డజాతశత్రుఁడే
యలిగిననాఁడు సాగరము లన్నియు నేకము గాకపోవు, క
ర్ణులు పదివేవురైన నని నొత్తురు చత్తురు రాజరాజ! నా
పలుకులు విశ్వసింపుము విపన్నుల లోకులఁ గావు మెల్లరన్.

శా. జెండాపైఁ గపిరాజు ముందు సితవాజిశ్రేణియుం గూర్చి నే
దండంబుంగొని తోలుస్యందనము మీఁద న్నారి సారించుచుం
గాండీవమ్ము ధరించి ఫల్గునుఁడు మూఁకం జెండుచున్నప్డు డొ
క్కండు న్నీ మొఱ నాలకింపఁడు కురుక్ష్మానాథ సంధింపఁగన్.

శా. సంతోషంబున సంధిసేయుదురె ? వస్త్రంబూడ్చుచో ద్రౌపదీ
కాంతం జూచిననాఁడు చేసిన ప్రతిజ్ఞల్ దీర్ప భీముండు నీ
పొంత న్నీసహజన్ము లొమ్ముల రుధిరమ్ముల్ ద్రావునాఁడైన, ని
శ్చింతం దద్గదయుం ద్వదూరుయుగముల్ ఛేదించునాఁడేనియున్.

దుర్యో— (విననియట్లు నటించుచుఁ దనలో) నోటికివచ్చినట్లెల్లఁ బ్రేలుచున్నాఁడు. ముందు వీని మదమడఁచినం గాని యీపాండవుల మదమడఁగదు. ఇప్పుడే వీనికిం దగిన ప్రాయశ్చిత్తమొనర్చెదఁగాక.

భీష్మ— కుమారా ! జగంబు లన్నిటికిని విశేషంబుగ మనకును జుట్టంబగు నీయాదవ పట్టభద్రుని మాటలయిన మన్నింపుము.

క. విని చెడితివి మున్న క
ర్ణుని పలుకులు బంధుజనులు నూఱుగు రున్నన్
వినక చెడుచుంటి రీవె
న్నని పలుకులు నేఁడు నీవు నూర్గురు తమ్ముల్.

దుర్యో— (సాభ్యసూయముగా) తాతా ! నీకందఱకుఁ గృష్ణునిపై నింత చూపేల ?

ఉ. బంధువులైనవారుఁ దిన వచ్చినవారును "బొందు సేయుఁడీ !
సంధి యొనర్పుఁడీ !" యనుచు జంకి పచింపుచు నుండఁగా దయా
బంధురుఁడై మదీయ మగు పక్షికిం దలచూపెఁ గాన నా
బంధువు కృష్ణుఁడే యతని పాటియె తక్కిన వేల్పులేనియున్.

క. నాతండ్రి పేరుగా దా
నీతనయుం డింతదనుకఁ జేసెఁ బ్రభుత్వం
బీతఁడె నా పేరుగ నీ
సూతతనూజాతుఁ డేలుఁ జూడి రాజ్యంబున్.

కృపా— కురునాథా ! నీ రాజ్యమ్మును నీవు సూతతనూజాతునిచే నేలించుకొన్నను మఱియొకనిచే నేలించుకొన్నను సమ్మతమే కాని, నీ వింత రాజవైనను దినవచ్చినవారని యింత యెగ్గులుగా మాటలాడకుము. నీసొమ్ము తినియుండుటచేతఁగదా మాయంతివారి కిట్టి పోటుమాటలు సహించినవి. కానీ యింకెన్నినాళ్ళులే !

చ. కదనము వచ్చె దాఁపునకుఁ గాలము దీఱిననాఁ డికెల్ల; నీ
మదిగలకోర్కి తీర్చుటకు మా రురఁ దార్కొను క్రూర కీగతిం
బ్రదుకుచు నిష్ఠురోక్తులకుఁ బాలగువారమె ? రాజపుత్ర ! నీ
చదివిన విద్యకుం దగినచందము గంటిమి వేయునేటికిన్.

యుద్ధసన్నద్ధుండవై పదుగురు బలవంతుల సహాయముఁ గోరవలసిన దానికి బదులుగా నీవనవలసిన మాటలేనా యివి! బుద్ధి కర్మానుసారిణి యగుచున్న నిన్ననవేల?

ఉ. చక్కని రాజవంశమున జన్మము నొందినవాఁడ వయ్యయో!
యెక్కడనుండి వచ్చె జగతీశ్వర! సూతునికొల్వు నీకు? నీ
యక్కఱ యేమి యందుఁ జెడనాడుదువే? కులవృద్ధు భీష్ము; మా
దిక్కని వేఁడ కిట్లు చెడఁ దీసెద ద్రోణుని ద్రోణపుత్రకున్?

సార— కురుకుమార! యీ కృపాచార్యుల మాటలు నిరాకరింపవలసినవి కావు. నీతండ్రి యంధుఁడగుటచే దాసీతనయుఁడైనను సర్వవిధముల లోకోత్తరుండైన విదురుఁడు రాజ్యమ్ము శాసించె, నిఁక సన్యుఁ డిప్పు డేల యేల వలసివచ్చును? వచ్చెఁబో;

క. ఉన్నారు తమ్ములాపై
నున్నారు మహానుభావు లుజ్జ్వలతేజుల్
మిన్నంటువారు పాండవు
లెన్నటికిని గర్ణుఁ డేలఁ డిభపుర మధిపా!

బహుశాపదగ్ధుండగు నీకర్ణుని చెలిమికిం బ్రయోజనంబు భీష్మాదులతోడి విరోధంబ కాని యొండు గాదు. వీనికిం గలిగిన శాపములు వినుము.

గీ. మాఱువేసంబుతోడ బ్రాహ్మణుఁడ ననుచుఁ
జేరి యాజమదగ్ని కుమారునొద్దఁ
జదివినట్టి దివ్యాస్త్రము ల్సమరమున స్ఫు
రింపఁ బోవని తుదను శపింపఁబడియె.

అదియునుంగాక,

ఉ. చిన్నతనంబునం బ్రిథమశిక్షగఁ దూపులవేఁత నేర్చుచుం
జన్నపుటావుపై విడిచి చంపిన దాని మహీసురుండు ని
ర్భిన్నమనస్కుఁడై యిటు శపించె "రణం బొనరించువేళ నీ
యున్నరథంబు క్రుంగఁబడు నోరి దురాత్మ! ధరిత్రిలోపలన్."

సహజంబులగు కవచకుండలంబు లున్నఁ దనకుమారున కజేయుఁ డని కదా! త్రిలోకపతి యగు మా దేవేంద్రుఁడు కూడఁ బరప్రార్థనాదైన్యం బంగీకరించి వీనిం గోరలూడ్చిన పన్నగంబుఁ జేసినను వీనిబలం బెఱుంగకున్నావు. ఇది యిట్లుండ నింకొకటి వినుము.

ఉ. అందఱు నాకుఁ బేరు కలహప్రియుఁ డందురు నిశ్చయంబుగా
సందడి యన్న నాకుఁ గడుసంబర మెవ్వరికేని మీఁదికిం
గ్రిందికిఁ బెట్టి పోరు పొసఁగింపన చూచెద నట్టివాఁడ నీ
కుం దగదంటి నాపలుకుఁ గొంచెము నీమది విశ్వసింపుమా.

భీష్మ— (తనలో) అతఁ డంధుఁడు గాని యితఁడు దుర్మదాంధుఁడు. ఇరువు రలో నతఁడే మెఱుఁగు. (ప్రకాశము)

మ. అరయ న్నేరవు సుంత; నాయదియ రాజ్యంబెల్ల; నే నొల్లమిన్
ధరకున్ బాండుఁడు నీదుతండ్రియును భర్తల్ సుమ్ము నే నుండ ను
ర్వరకున్ మీరెవ? రేరు పాండవులు? పోరం గారణం బేమి? యి
ర్వురు నాసమ్మతికల్మి నేలుకొను టొప్పున్ మెప్పు వాటిల్లఁగన్.

ధృత— పితామహా! నీవేల యుపేక్షించెదవు?

తే. గీ. చిత్రకారుని పగిది విచిత్రవీర్య
నందనుని నన్ను రాజ్యమ్మునందు నిల్పి
తీవు మును; పిప్డు పొమ్మన్న నేగువార
మంతియే కాని నిన్నెవఁ డడ్డఁగలఁడు.

క. ఈవు పితామహుఁడవు తా
నేవిధిని బితామహుండు సృష్టించి తగన్
బై వృద్ధి చేసి లయమున్
గావించునొ యట్లు మమ్ముఁ గడ కనుపఁదగున్.

ద్రోణా— సుయోధనా! యిది వినుము.

శా. గాంగేయుం డెది చెప్పె నయ్యది తగన్ గైకోలు నేమంబు గూ
ర్చుం; గార్పణ్యము గాని వేఱొకట నీకుం గాని నాకుండి యీ
సంగాంతమ్మున కియ్యకొ మ్మనఁ జుమీ! సర్వమ్ము భీష్ముండె నా
కుం గూర్చెన్ మఱి జీవనమ్మునకు నేఁ గోర న్నినున్ బార్థులన్.

క. ఇరుతెగయు నాకు శిష్యులె
యిరుతెగకున్ గురుఁడ నేన యిం దెందును నా
కెరు సింత లేని దైనను
నరుఁ డశ్వత్థామవలెఁ గనంబడుఁ జుమ్మీ.

క. ఏ ననియు భీష్ముఁ డని వే
ఱే నీ వనుకోకు మాతఁ డెం దే నందే

భూనాథ! ధర్మ మెందేఁ
దా నిలుచునో జయము నందె తప్పక నిలుచున్.

జమ— సుయోధనా! వృథా దురహంకారంబునం జెడకుము. యయాతియు గరుత్మంతుఁడును మున్నగు తొల్లింటి పెద్దలు సెడుట కిదియే ప్రథమ కారణము.

క. కులవృద్ధగు గాంగేయునిఁ
గులగురువగు ద్రోణు నతని కొడుకుం గృపునిం
దలిదండ్రులఁ బరికింపక
బెలుచు లనఁగ నీకు నీవు పెద్దవె చెపుమా?

ఉ. మక్కువతోడ నిన్ను బతిమాలుచు నున్నకొలంది కర్ణుఁడే
దిక్కని వీరిపల్కులు మదిం జొఱనీవు దురాత్మ తంత్రతన్
వెక్కలి వింతయేమిటికి! భీష్ముఁడు పెట్టిన భిక్షగాదె నీ
కెక్కడి రాజ్య? మయ్యనఘుఁడే ధరయేలఁగ సమ్మతించినన్.

(భీష్మునిదిక్కు మొగంబై) భాగీరథీనందనా! ఈ భూమియంతయు నీదిగాని యీ చెడుగులది కాదు.

ఉ. రోసితి వెల్ల నీవని యెఱుంగుదు మైనను సుంతయేని వి
శ్వాసములేని మోఱకులపైఁ గరుణారస మేల? యేల వి
శ్వాసము నీకు? నీమనసు వచ్చినవారి కొసంగుమయ్య! నీ
శాసన మాను గా దనఁగఁ జాలినవాఁ డెవఁ డుర్విలోపలన్.

కర్ణు— (నవ్వుచు) జమదగ్నిమునిచంద్రమా! తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులగు శుద్ధశ్రోత్రియుల కీ రాజకార్య ప్రసంగ మేల? అంబాంబికాంబాలికలను ముగ్గురు రాచకన్నియలం దెచ్చి యం దిరువుర విచిత్రవీర్యునకుం బెండ్లిచేసి యంబ నుభయభ్రష్టురాలిం జేసిన నపుంసకునకు రాజ్య మెక్కడిది? ఏదీ! మనసు వచ్చినవారి కిప్పింపుము.

ఉ. వచ్చినవాదు వచ్చె బలవంతముగా ననిఁ బంచపాండవుల్
చచ్చినదాఁకఁ గర్ణుని ప్రచారము పోదిపు డెవ్వ రేమి వా
క్రుచ్చిన రాజరాజు గయికోఁడు నిజం బెవ రెంతమాట రా
నిచ్చినఁ గొంగు పట్టితి మునీశ్వరులార! బహూక్తు లేటికిన్.

జమ— ఓరీ బాలిశా! శుద్ధశ్రోత్రియులమా? ఇపుడు మాపరశురాముఁ డిక్కడ నున్న మాశుద్ధశ్రోత్రియత్వము కనఁబడునురా!

భీష్మ— స్వామీ! సైరింపుఁడు. మీకుమారుఁ డిటులేఁ డన నేల? యీ శిష్య

పరమాణు వెవరు? అయినను నికృష్టులతోఁ బ్రసంగించుట తగదనియే కదా! యేను మిన్నకుంటిని.

కాబా— రథకారకులీన! ఎవ రెంతమాట రానిచ్చినఁ గొంగు పట్టితివిగా! ఇదిగో రానిచ్చుచున్నాను.

ఉ. ఒక్కనిఁ జంపు నంచుఁ బురుహూతుఁ డొసంగిన శక్తి ఫల్గునుం
డొక్కఁడుఁదక్కఁ దక్కఁగలయోధుల నొక్కనిఁ జంపుఁగా కతం
డెక్కటి ఖాండవంబు దహియించుచు నున్నపు డొక్కనాగు నీ
దిక్కున డాఁగెనే! యది యదృష్టముచే గుఱి తప్పుఁగావుతన్!

కృష్ణ— (తనలో) అకటా! ఈ ముసలిజడదారి శాపవచనములచే విజయ విజయ సాధకంబులైన నాసాధనంబులు రెండును వ్యర్థములగుం గాఁబోలును! (ఆలోచించి) ఒరులపైఁ బక్షపాతమునఁ గినిసి పలికినవి ఋషివాక్యము లైనను బాటితప్పక మానవు. (ప్రకాశముగా నిర్లక్ష్యముగా దుర్యోధనునితో) మిత్రమా! యీఋషి యిట్లు పలికె నని వెఱచుచుంటివా యేమి! పిన్నటనాఁటనుండియు నిట్టితి ట్లనేకములు పడితిని. అవి యన్నియు నిజములైనచో నే నిదివఱకే లేకుందును.

దుర్యో— (వినయముతో) మునీంద్రులార! మీకు మే మేమి యపకార మొన రించితిమి?

ఉ. బాలిశవృత్తి మీ జపతపంబులు పాడొనరింపలేదు మీ
జోలియుఁగాని మీఋషుల జోలియుఁగాని తలంపలేదు మీ
కేల దురాగ్రహంబు? నృపులెల్లరకున్ భువి ధర్మమైన మా
యాలములోన మిమ్ముఁదగవాడఁగ రండని పిల్చినారమే!

దుశ్శా— (జనాంతికము) సహోదరా! యీఋషులందఱు నూరకదురాగ్రహం బున శపింప మొదలిడినారు. భీష్మాదులందఱుఁ బాండవపక్షపాతమున ధర్మాధర్మములు తలంపక మాటలాడుచున్నారు. వీరందఱును దమమాట విననిచో నిన్నుం గృష్ణున కొప్పగించ వలెనని తలఁచుచున్నట్లు నాకు నూహింపనయ్యెడి.

ఉ. ఒప్పరికింప కిప్పగిది నొప్పులొ తప్పులొ వక్క వీరు నీ
యొప్పమిఁ జేయఁగా దలఁచి యుండిరి; కావున నీవు కొల్వులోఁ
దప్పినఁ దప్ప కీడ్వడుట తప్పదు నాపలు కాలకింపుమా!
యిప్పుడ లేచిపోదము మహీపతి మూర్ఛ తొలంగకుండఁగన్.

దుర్యో— (తనలో) బళిరా! తమ్ముఁడ! సమయానుకూలమగు నుపదేశము నొనర్చితివి. (కర్ణదుశ్శాసనామలతో నిష్క్రమించును.)

ధృత— (మూర్ఛదేఱి యాత్రముతో) ఓరీ దురాత్మ ! నే నే మనుకొంటినో యంతపనియుఁ జేసితివిరా ! (గజగజవడంకుచున్నాఁడు)

విదు— మహారాజ ! ఏలభయపడుచున్నావు ? మ ఱేమియు నత్యాహితము రాలేదు. మన దుర్యోధనుఁడు సభాసదులు వచించు మాటలు వినఁజాలక కొలువులోనుండి లేచిపోయెను.

ధృత— అంతియకద ! నిజముగాఁ జెప్పుము. దుర్యోధన దుశ్శాసనకర్ణ శకునులు నల్వురుం గలసి పరాత్పరుండగు శ్రీకృష్ణుని మహత్త్వ మెఱుంగక యతని బంధింపఁ దలంచినట్లును నతండు తనవిశ్వరూపముఁ జూపించినట్లు నొక స్వప్నముం గంటిని.

విదు— అది యింతవఱకు జరగలేదు. ముం దేమగునో ? ఒక్కొక్కప్పుడు స్వప్నములు భావికార్యమును సూచించుచుండును.

కృష్ణ— మామా ! విచారింపకుము. అట్టిపని యేలజరుగును ? జరుగుఁగాక! నాకేమి భయము ?

గీ. వినిన వినవచ్చు వినకున్న వినకపోవ
వచ్చుఁగా కిస్సిరో ! మనవాఁడు కొల్వు
వెడలిపోవు నె యీరీతి వెఱ్ఱియగుచు
ననుచు వగచుచునుంటి ధరాధినాథ !

గాంధా— (మూర్ఛదేఱి) నాథా ! యేమి యీకోలాహలము !

ధృత— దేవీ ! నీకొడుకు చేసిన వేఁడుకుపని.

భీష్మ— ఆంబికేయ ! గడచినదానికి వగచినఁ బనిలేదు. కలియుగము ప్రవేశించినది. యుద్ధంబు కాక మానదు.

ధృత— దేవీ ! నీ వొకసారి మరల సుయోధనుని రప్పించి చెప్పిన విను నేమో?

గాంధా— మహారాజ! మొదటినుండియు దురాత్ముఁడగు వానికి రాజ్యమిచ్చిన దానికిఁ దగిన ఫల మనుభవింపఁ బోవుచున్నారము. వాని దుష్టచేష్టలకు మనమే కారణము. రాజ్యప్రదానము సులభముగాని దుష్టకార్యనివర్తనము గష్టము గదా ! పలువుర పరిహాసమునకుఁ బాత్రులమైతిమి. అయినను నాయోపినకొలఁదిఁ జెప్పెద.

ధృత— (విదురునితో) నీవేగి 'మీయమ్మ పిలుచుచున్న' దని సుయోధనునిం దోడ్కొని రమ్ము.

విదు— చిత్తము. (పోయి దుర్యోధనునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో— (వచ్చి) తల్లీ ! నమస్కారము. నన్నుఁ బిలిపించిన పనియేమి ?

గాంధా— తండ్రీ ! దుర్యోధన ! సహోనుజుండ వగునీకు శ్రేయస్కరంబగు నీతండ్రిమాటలు వినుము. గాంగేయకుంభసంభవకృపాచార్యవిదురాదులు నీక్షేమముఁ గోరనివారు కారు. ఐశ్వర్య మదృష్టమూలము గాని బుద్ధిసాధ్యంబు గాదు. జితేంద్రియుండును మేధావియుఁగాని వానికిఁ బ్రజాపరిపాలనము సుకరంబుగాదు. నీకుఁ గామక్రోధములు శత్రువులు గాని పాండవులని తలంపకుము. మొదట నీవారికే యిష్టుండవు గానిచో రిపుల కెట్లసాధ్యుండ వగుదువు ? కన్నులు దెగిన వలలోఁ జేఁపలు చిక్కని పగిదిఁ గామక్రోధములచేఁ దూంట్లు పడిన మహీపతివలలో శత్రువులు చిక్కరు. కావున రిపుషట్కంబు జయించి రిపుపంచకంబని తలంచుచున్న పాండవులతోఁ గలసి నీరాజ్యము సుఖముగాఁ బాలించుకొనుము. కుటుంబకలహమునకు జంకి కదా మీతాతయుఁ దండ్రియు వారిభాగము వారికీయఁ దలంచిరి. నిష్కంటకముగఁ బృథివియంతయు నేలఁదలఁచితి వేని వారడిగిన ట్లయిదూండ్లయిన వారికిమ్ము. నాయుపదేశము పిష్టపేషణప్రాయమని యెఱింగియుఁ గన్నకడుపు గావున మరలఁ జెప్పుచుంటిని. మీయందును బాండవులయందును సమప్రీతిగల శాంతనవాదులు తమ యావచ్ఛక్తితో సమర మొనర్పకుండుటయే నిక్కము కాన బంగుమరణంబున కొడిగట్టకుము.

దుర్యో— తల్లీ ! ఐశ్వర్యం బదృష్టసాధ్యంబయి మరణము మాత్రము బుద్ధిసాధ్యమగునా !

ఉ. పాండవులైన నుండవలె భారతవంశము నిల్ప లేక యే
ముండవలెన్ ; ద్వదీయసహితోక్తికి నిక్కము మాఱువల్కు లు
బ్ధుండఁ గుటుంబనాశకుఁడు ధూర్తుఁడఁ బుట్టితి సైఁపు మమ్మరో !
భండన మాచరింతు బలవంతపుదీవన యిచ్చి పంపుమా.

(నిష్క్రమించును.)

విదు— మహారాజ ! విచిత్రవీర్యనందన !

గీ. సభ్యులకు నెల్ల సెలవిచ్చి సరసిజాక్షు
నంపకము చేసి నిజగృహాభ్యంతరంబు
నకుఁ జనుఁడు భావికార్యంబునకు వగచుచుఁ
దొలఁగి చనె రాజు క్రమ్మఱఁ గొలువుమండి.

ధృత— నాయనా ! జనార్దనా ! దగ్గఱకు రమ్ము. (కౌఁగిలించుకొని)

క. సుతుల నొకనూఱుగురఁ గాం
చితి జగముల నీడు లేని సిరి వెంచితి యే

గతి కానున్నదో ! మామం
జితివిధి పాండవులచేతఁ జేయించెదవే ?

చ. కడుపెదుబిడ్డలం గనియుఁ గాలము తీఱిన వార్ధకంబునం
గొడుకులనెల్లఁ బాసి తమకొంపకుఁ గూటికిఁ జేరు బన్న మే
ర్పడినను బ్రాణగొడ్డములు పల్కక మాదెసఁ గీడు గొంతితోఁ
గొడుకులతో సహింపు మని కోరితి నంచు వచింపుమా హరీ !

కృష్ణు — మామా ! అట్లనఁబోకుము. నీ కొడుకులు మాత్రము బలహీనులా? కుంతి కే నీయింటికిఁ బొట్టకూటికయి వచ్చునవస్థ తటస్థించునేమో ?

మ. గెలువ న్శక్యమె ? కర్ణుఁ డేమి భుజశక్తిం జూడ సామాన్యుఁడే ?
బలవంతు ల్గురుఁ డాపగాతనయుఁ డశ్వత్థామ మున్నైన యో
ధులు నీపుత్రున కాజిఁ దోడ్పడక యెందుం బోదురే ! యాఁగినం
గల నాపింపఁగఁ జూచి రిందనుక పక్షంబున్న చందంబునన్.

ధృత — వాసుదేవ ! చక్రధారి వగు నీవు చక్రిరక్షకుండవై యుండఁ బాండవుల కేమి కొదవ ?

చ. సవసవగా శరంబులను జార్చెద రంతియ కాని వీరిలో
నెవరికిఁ జేతు లాడు వధియింపఁగఁ బార్థుల ? వారిలోనఁ గౌ
రవశతకంబు ఘోరసమరంబునఁ జిక్కినఁ జంపకుండఁగా
నెవరు పరిత్యజించి దయయెంతురు ? చెప్పుము నాకుఁ గేశవా !

కృష్ణు —

శా. లేదా ! యింత వివాదమేల ? యిచటన్ లేరా ? మహాప్రాజ్ఞు ; ల
య్యో ! దుర్యోధనుఁడింత దుష్టుఁడగునే ? యోగ్యేతరుల్వోలె మీ
రీ దుశ్శాసను శాసనంబు గొనఁగా నేమంత వచ్చెన్ ? విడన్
రాదో ! చంపఁగ రాదో ? దుర్మదుని నిర్మర్యాదు లోకార్థమై.

భీష్ము — (జనాంతికము) వాసుదేవా !

ఉ. చెప్పితి వీవు మే మురక చెప్పితి మేమి యొనర్తు మింక ? వా
తప్పులకుప్ప శోఁడు మన దారికి రాక తొలంగె వానికే
త్రిప్పులు తేవు సంధి యొనరింపమిచే మనబోఁటి వారికిన్
ముప్పు ఘటించె నీ చెడుగు మూలముగా యదువీర ! నేఁటికిన్.

అయినను గాలగతికిఁ దప్పవారమె ! కుప్పఁగూరలుగ రణశకునంబు లుప్పతిల్లుచున్నవి. మాకు సెలవిమ్ము. ధర్మము దప్పకుండఁ గర్ణధారుఁ డవై యీయోడ నడపింపుము.

సాత్య- (తత్తఅపాటుతో నిష్క్రమించి, ప్రవేశించి కృష్ణునితో జనాంతికము) అన్నా! ఇంతకు మున్ను దుర్యోధనాదులు చేసిన దురాలోచనమును నేను గనిపెట్టితిని. నీవు కడు జాగరూకుండవై యుండవలయును. నిన్ను సభ నురుఁగకుండఁ బట్టుకొని బంధింపవలయునని యోజించుచున్నారు. (చేతఁజూపి) అందులకు సూచకముగా నదిగో! సుయోధనునియొద్ద నొక రజ్జువున్నది కనుఁగొనుము.

కృష్ణు- (అలక్ష్యభావముతో జనాంతికము) తమ్ముఁడా! అవుఁగాక, నన్ను వీరేమియుం జేయఁజాలరు. సంశయింపకుము.

సాత్య— (జనాంతికము) అన్నా! అట్లని యొప్పరికింపం జనగు.

ఉ. ఏ నొకరుండఁజాలఁగల నిచ్చటి గుష్టులకెల్ల; నింకఁ బై
పైనరుదెంచు సేనఁ గృతవర్మ వధింపఁగలాఁడు ద్వారమం;
దానరసింహుతోడ నిది యంతయుఁ జెప్పితి నందు నిల్పితిన్
వీని వధించి నేఁడె పృథివిన్ మనపార్థుల కిత్త మగ్రజా!

దీనికి భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామలును సమ్మతించునాగే. ఇందుల కేమందువు?

(అంతఁ గర్ణ శకుని దుశ్శాసనులు పగ్గములు చేతఁబట్టుకొని వేఱు వేఱు దిక్కులనుండి ప్రవేశింతురు.)

కృష్ణు— మన మిప్పుడు వీరిని వధింపరాదు. దానికిం గతము సావకాశంబుగా వచించెద. నీ వూరక చూచుచుండుము. వీరలెల్లరుఁ బటాపంచలై పోవు నట్లొనరించెద.

సాత్య— (సన్నద్ధుఁడై యుండును.)

భీష్మ— (తేటపాటుఁజూచి తనలో) ఔరా! చేటుకాలము! ఈధార్తరాష్ట్రాగ్రజుండు మున్ను తా నన్న దుస్తంత్రమెల్ల నడిపించు చున్నాఁడు. కానిమ్ము, ఎవఁడు త్రవ్వుకొన్న గోతిలో వాఁడే పడుఁగాక!

క. పదిలక్షలు కర్ణులు తోం
బదిలక్షలు శకునులును నృపాలకు లొకయ
ర్బుదముం గదిసినఁ గృష్ణుని
పదరేణువ చాలు లీలఁ బరిమార్పంగన్.

సాత్య— (సంరంభముతో) ఓ విదురగాంగేయాది నీతిధురంధరులారా! ఇది వినుఁడు.

చ. అదె కనుగొండు దుర్మదు లహంకృతిశాలులు కౌరవుల్ సుధు
ర్మదు లయి యగ్గిపై నుఱికి మ్రగ్గెడి కీటము లట్టు లన్నఁ బ
ట్టుఁబ మని రొయించి పొంచుచుఁ గడుంగడు నక్కుచునున్నవారు చ
చ్చెద రిదె వీరలెల్లరు నిసీ! యనిరోయుచుఁజూచుచుండఁగన్.

(కర్ణాదులు వేఱువేఱుగా నిష్క్రమింతురు.)

విదు — (అదరిపడిచూచి) అన్నా! వైచిత్రవీర్య!

మ. శిశుపాలాంతకుఁ గంసమర్దను ద్విపత్సింహున్ మహోరంహు దు
ర్దశపాల్గాఁగఁ దలంచి నీసుతులు గాంధారేంద్రుతోఁగూడి స
ద్యశునిన్ గట్టఁ గడంగినారు, విలయంబై పోవు నీనాఁడె యీ
పశువుల్ హేతువుగాఁగ నీకులము విధ్వస్తంబు నీనాఁడె యౌ.

ధృత — (నిశ్చేష్టుఁడై యుండును)

కృష్ణు — (భీష్మునిదిక్కు) తాతా! మదున్నదీనందన!

శా. నాపైఁ గోపముఁ బూని నీమనుమ లున్మాదంబుమై వచ్చునా
టోపం బెంతయు నొప్పఁగాక ననుఁ గట్టుంగాక రారాజు; మే
లే! పోని మ్మొక సుంత యాజ్ఞ యిడు మీ, వీగోపాలుండు దా
నాపన్నుం డగునో! మహేశమగునో! యాద్యంతంబు వీక్షింపుమా!

ధృత — (తత్తఱపాటుతో) తమ్ముఁడా! తత్క్షణము నీ వరిగి యయ్యవినీతుల
నెల్ల నిక్కడికిం దీసికొనిరమ్ము.

విదు — (నిష్క్రమించి దుర్యోధనాదిసహితుఁడై ప్రవేశించును)

కుమారా! యేమి యీదుర్నయము?

మ. అనుజుల్ నీవును గూడి చావఁగఁ దలం పావిర్భవం బందెనే?
దనుజారాతి నెఱుంగమే? యతనిపై దర్పంబు వాటించెదే?
చెనఁటీ! యెక్కడిమండగం బిది! యశక్తి ప్రాణమానాపహం
బనఘాత్ముం డతఁ డగ్గలేని భువనం బల్లాడి చల్లాఱదే?

విదు — గాంధారేయాప్రథమ! నామాట కొంత యోజింపుము.

క. ఎంద ఱెదుర్కొని యేగతి
నందిరి? శ్రీకృష్ణుఁ డనఁగ నందఱితో నె
న్నం దగుమనుజుఁడె? చెడిపో
వం దలఁ పూనకుము గోడువడకుము వృథగా.

కృష్ణ— (దరహాసముతో) బావా! ధార్తరాష్ట్రాగ్రజ! యిటు చూడుము.

ఉ. ఒక్కనిఁ జేసి నన్నిచట నుక్కడఁగింప దలంచినావె? నే
నెక్కడఁ బోఁగలాఁడ? నిఁక నిక్కడఁ జిక్కితిఁ బక్కనైవడిన్
దిక్కితి నీకుఁ, ఒట్టు మొగిఁ దక్కను, మిట్టిటు చేర రమ్ము, బల్
చక్కని యూహ ఫట్టె, ననుజన్ములతో నరుదెమ్ము పార్థివా!

(అట్టహాస మొనర్చును.)

(దుర్యోధనాదులు కృష్ణునివంకఁ జూడలేక కనులు మూసికొని యతి భయముతో గడగడ వణఁకుదురు.)

కృష్ణ— ఆ.వె. దివ్యదృష్టి యొసంగితిఁ దేఱిపాఱఁ
జూడుఁ డనఘాత్ములైన సంశుద్ధులెల్ల
నిది నిజమ్ము నిజాకృతి యిదియ ముక్తి
దము తపస్వులకును వదాన్యులకును.

(మునులును భీష్మవిదురద్రోణులును నానందపారవశ్యము నటింతురు.)

ధృత— (తనలో) శ్రీహరి తననిజరూపంబు ప్రదర్శింపంబోలు! అక్కటా! యీపాపాత్మున కిది దర్శింప రాదు గదా? అయినను నడిగిచూచెదఁ గాక. (ప్రకాశము)

క. దేవా! దేవరయడుగులు
భావించి కనుంగొనంగ వాంఛించెద నీ
సేవకుఁడ నాకు దర్శన
మీవే! యీవేడ్క దొరకు టేవేళఁ గదే!

కృష్ణ— నీకును దివ్యదృష్టి యొసంగితిని కనుఁగొనుము.

ధృత— (తేఱిపాఱఁజూచి)

చ. ఒకట నజుండు, నొక్కయెడ నుగ్రుఁ, డొకంటను విష్ణుఁ, డొక్కచో
సకలసురల్, మఱొక్కయెడఁ జంద్రదినేంద్రులు, నొక్కెంట భూ
పతుల, మొకంట యాదవులుఁ, బాండవులున్ గనుపట్టుచున్న వా
రకట! యిదేమిచోద్యమొకొ! యద్భుత మీతనిరూప విన్యాసమున్.

(అంజలి ఘటించి) దేవా! విశ్వరూప!

మ. ఇలయాగ్నిప్రభ లెల్లడన్ వెలిఁగెడిన్ విశ్వేశ! విశ్వాత్మ! కో
టులుఁగల్ దీనికి దీటుగాఁడగ మహా! వీక్షింపఁగా నేఁడు నీ
వెలుఁగన్ సర్వసుపర్వపూర్వహములు పృథ్వీభారనిర్వాహ! వా
మ్ముల సైరింపఁగదయ్య! దుష్టమతులన్ మూఢాత్ములన్ దేవా!

(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీ! వాసుదేవుండు నా ప్రార్థనము నున్నించి సర్వలోక భీషణంబగు తన విశ్వరూపము నుపసంహరించి నాఁడే. (నలుదెసలు పరికించి) ఈమహామహు నీక్షించిన యీదృష్టితోఁ బాపపుఁబ్రపంచ మేల చూడవలెను. (ప్రకాశము) వాసుదేవా! మహానుభావ!

మ. ద్రుహిణాదుల్ గనలేని నీదయిన చిద్రూపంబుఁ గన్గొంటి నే
బహుపాపాత్మకుఁ డైనపుత్రుకతనన్; భావత్క మా రూపమున్
రహి నీక్షించిన కన్నులన్ బరుల నర్వాంబౌనె వీక్షింప? నీ
వ హరింపన్ నీ విడిన దివ్యజ్ఞానమున్ గేశవా!

కృష్ణు— మామా! నీ వెట్లభిలషించితివో యట్లే యయ్యెడుఁగాక!
(భీష్మాదులదిక్కు)

శా. మేలున్ గీడును జెప్పి చూచితిరి మీ ర్కృమియ ఘాశ క్తి తోఁ
డాలం బందె కుతూహలంబు గలవాఁడై యుండె మున్మాటికిన్
గాలుం డాఁకొనియుండఁ బోలు! నెప రాఁగన్ జాలువారింక? నా
కేలా యిచ్చట జాల? మాజ్ఞ యిడుఁడా! యిందున్న వారెల్లరున్.
(లేచును)

(భీష్మాదులు వెంబడిని లేచి నిల్తురు.)

కృష్ణు— (ప్రయాణోన్ముఖుఁడై కొంతవఱకు నడుచును.)

(దుర్యోధనాదులు సాగనంపుచు నిష్క్రమింతురు.)

కృష్ణు— (భీష్మద్రోణులదిక్కు) నాకు ననుజ్ఞ యిండు.

భీష్ము— మంచిది. నాకీవిచారము మాత్రము బాధించుచున్నది.

క. గురులకు భక్తుఁడు శాంతుఁడు
నరుఁడు నిరతసత్యవాది నానాసుగుణ
స్ఫురణుండు వానితోడన్
దుర మొనరుచుకన్న నొండు దుఃఖము కలదే?

ద్రోణు— వాసుదేవా!

ఉ. నాకరుణావిశేషమ ధనంజయునిం బొనరించె సర్వలో
కైకధనుష్మదగ్రణిగ, నర్జునుతో నెవఁ డేని జాలఁ, డ
ప్రాకృతమూర్తి శాంతమతి వానియెడన్ బ్రియ మగ్గలంబు సూ!
నా కొమరుండుఁ గాఁడటులు నాకుఁ బ్రియుం డెటు నేతు నాలమున్?

కృష్ణు— ఏమిచేయుదుము. అతనికిని నిదియె సంశయము. కాల మనివార్యము.

భీష్మద్రోణులు— (నిష్క్రమింతురు)

కృష్ణు— (పరిక్రమించి నలుదెసలు పరికించి) ఈనిని నగరికఱ కంపి కర్ణుఁడు తన యవసథమునకు నేగుచున్నాఁడు; కావున నితనితో మాటలాడుట కిదియే తగినసమయము.

(కర్ణుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణు- (కర్ణునిఁ జేసన్న చేఁ బిలిచి) రాధేయ! ఏకతంబుగ ముహూర్తమాత్రంబు నీతో మాటలాడ నాకవకాశ మొసంగుదువే ?

గీ. ఎల్లి సూర్యోదయంబున నేగువాఁడ
నిట వసించెద విదురునియింట మాపు
ఈ పటకు వత్తువో ? లేక యింటికేను
వత్తునో ? యానతీఁగదవయ్య కర్ణ !

కర్ణు— (తనలో) ఇతఁడు నా జననరహస్యముం గూర్చి మాటలాడఁగలఁడు (ప్రకాశము) తప్పక నీ వరుగుసమయమునకు వచ్చి కలసికొనియెదను.

కృష్ణు— మంచిది. (ఉభయులును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన
పాండవోద్యోగమునందుఁద్వితీయాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవోద్యోగము

చతుర్థాంకము.

(కుంతియుఁ గృష్ణుఁడును బ్రవేశింతురు.

కృష్ణు— అత్తా! ఇఁక నాకు సెలవిమ్ము. కౌరవసభావిశేషములన్నియు వినిచితి గదా!

చ. బవరము దాయవచ్చెఁ గురువంశ మడంగుట నిశ్చయంబు పాం
డవబలమే జయించు నన నావశమా! గురుఁడాది యైన యో
ధవరులతో నెదుర్కొన సుధాకరశేఖరుఁడైనఁ జాలఁ, డా
హవ మొనరింపఁగా వలయునా? వలదా? వివరించి తెల్పుమా!

క. కొడుకు కొడుకులుఁ గోడండ్రుఁ గొడుకు లీవుఁ
గూడికొని పోయి పెనుగొండ గుహాలలోన
దాఁగి యుండుఁడు బ్రదుకఁగాఁ దలఁతురేని,
బ్రతికియుండినఁ దినవచ్చు బలుసుఁగూర.

కుంతి— దేవకీనందన! నీ తల్లిచతురిమయంతయుఁ జూపించుచుంటివి. నామనోగతం బెఱుఁగఁ దలఁచికాని నీవెఱుఁగవే? కొండగుహలలోనే యుందురో! ప్రాసాదమందిరంబులలోనే యుందురో! సుక్షత్రియు లనిపించుకొనుటయే నాతలంపు. కుంతిభోజునకు దత్తపుత్త్రినై చతురదధివేలావలయితంబగు ధరామండలం బేలిన పాండుభూపాలునకుం బత్నినై బలవంతులని పేరుగాంచిన యేగురుకొడుకులకుఁ దల్లినై దాయాదులయింటఁ బదుమూడేఁడులు కుడుచుచు బ్రదికియుండుటకంటె వనంబులలోనుండుట తక్కువగాదు. అయినను నిర్భాగ్యురాండ్రకుం దార్కాణగాఁ గుంతి నొనర్పవలదనియుఁ గార్యాలోచనంబుపట్లఁ బాంచాలిని గారవింపవలసినదనియు ధర్మరాజుతో నొక్కివక్కాణించి నేనింతకుమున్ను వచించినవిదులాసం

వాదంబెల్ల బోధించి యెవనిజన్మము శాత్రవగర్వనిర్వాపణాసమర్థమో యట్టి పుత్రునిగన్న తల్లి యొకతల్లి గాదని నేనన్న ట్లుపదేశింపుము.

కృష్ణు— మంచిది నీవు నిలువుము.

(కుంతి నిష్క్రమించును.)

కృష్ణు— (పరిక్రమించి) ఏమీ ! కర్ణుఁడు రాడయ్యెనే ?

తే. గీ. అన్నమాటకుఁ దప్పు డెట్లైన వచ్చి
తీరవలెఁగాని వేఱొండుతీరుగాదు

(ఎదుటచూచి)

సూర్యుఁ డుదయించె నదిగో ! తత్సుతుఁడు కర్ణు
డరుగుదెంచెడిఁ దాను మున్నన్నపగిది.

(కర్ణుడు ప్రవేశించును.)

కృష్ణు— (కర్ణునిం దనచేతులతో దగ్గఱకుఁ దీసికొని) బావా ! నీకొక పరమ రహస్యంబు వినిచెద సావధానముగ వినియెదవా ?

కర్ణు— (చిరునవ్వుతో) నీ సంబోధనమువల్లనె తెలియుచున్నది. అయినను దెల్పుము.

కృష్ణు— తే. గీ. కన్నెప్రాయంబునందు భాస్కరుని కరుణఁ
బది నెలలు మోసి నినుఁ గన్నపడఁతి కుంతి,
చేరఁగాఁ దీసి నిన్నుఁ బెంచినది రాధ,
నీవు రాధేయుఁడవు గావు నిశ్చయముగ.

నీ వెఱుంగని ధర్మశాస్త్రంబులు లేవు. కానీనునకును సహోఢునకును దల్లిని బెండ్లియాడినవాఁడె తండ్రియని చెప్పుదురు. కావున ధర్మరాజాదులవలె నీవును బాండవుఁడవే. దుర్యోధనుఁడు సంధికొడంబడఁడని యెఱింగియు నీయుదంతంబుఁ దెల్పి దోడ్కొనిపోఁదలంచుటయే నారాకకుం బ్రథమకారణము.

ఉ. అంచితులైన బందుగుల యందఱిముందఱఁ జెప్పి నిన్ను మె
చ్చించెదఁ, గుంతిచేత రవిచేత నిజం బని నీకు సాక్ష్య మి
ప్పించెద, ఫల్గునప్రముఖవీరులు గొల్వఁగ నెల్ల భూమి యే
లించెద నచ్ఛకీర్తివిమలీకృతసర్వదిగంతరంబుగన్.

గీ. మాతృపక్షము మేమెల్ల మమ్ముఁ జూడు
మనఘ ! పితృపక్షము యుధిష్ఠిరాదు లెల్ల

వారిఁ జూడుము నావెంట వారికడకు
రమ్ము మీయమ్మ యలర రాజ్యమ్ము గొమ్ము.

మఱియు నీకు ధౌమ్యులు వేదోక్తంబుగఁ బట్టాభిషేకంబు నెఱపు నట్లొనరించెద.

మ. వ్యజనంబుల్ ధరియించు ధర్మజుఁడు, దీప్యచ్ఛత్రముం బట్టు వా
యుజుఁ, డశ్వంబులఁ దోలుఁబార్థుఁ, డభిమన్యుండంకమందుండు, భూ
ప్రజలెల్లన్ జయవెట్టి నీకు జరుగున్ బట్టాభిషేకంబు భా
నుజ! మాదేవియులు ద్రౌపదేయులును నేనున్ యాదవు ల్వెంటరాన్.

ఇదియును గాక యొక్కవిశేషంబు చెప్పెద నాలకింపుము.

ఉ. ఏసతి వహ్నిలోన జనియించెను జన్న మొనర్చువేళ మ
న్నేసతి పెండ్లినాఁడు నృపులెల్లఁ బరాజితులైరి క్రీడిచే
నేసతిమీఁదిమోహమున నింతలు చేసిరి రాజు నీవు; ని
న్నాసతి పెండ్లియాడఁ గల దాఱవభర్తగ సూర్యనందనా!

కర్ణు. వసుదేవకుమారా! నాయందలి సౌహార్దంబున శ్రేయస్కామివై తెలిపిన యీరహస్యము నా సహజకవచకుండలంబు లింద్రున కిచ్చునాఁడు సూర్యుని వలననే కొంచె మెఱింగితిని. నీవలన సమూలంబుగాఁ దెలిసెఁ గాని—

ఉ. సూతునిచేతికిం దొరకి, సూతకళత్రముపాలు ద్రావి, యా
సూతునియన్నముం గుడిచి, సూతకులాంగనయందు నందన
వ్రాతము గాంచి నేఁటి కొక రాజకుమారుఁడ నంచుఁ దెల్ప నా
చేతము సమ్మతించునె? యిసీ! యెవ రేగతి సిగ్గుమాలినన్.

క. లాలాస్వేదాదులఁ దా
నోలిన్ భరియించి నన్ను నోమినతల్లిన్
శీలవతి నంత్యకృతికిన్
బా లొనరింపకయమున్నఁ బాడియె విడువన్?

ఉ. కామముచేతఁ గాని, భయకంపితచిత్తముచేతఁగాని, యీ
భూమి సమస్త మేలుకొను పూనికచేతనె గాని నేను నా
నేమము గోరి చుట్టముల స్నేతుల న్విడనాడి నేఁడు మ
త్స్వామి సుయోధను న్విడిచి వత్తునె? వచ్చిన మెత్తురే జనుల్?

చతురుదధివేలావలయితం బగు నీధరామండలంబున కంతకుఁ బట్టము కట్టుకొందమను వేడుకయును నాకు లేదు.

శా. నా నేస్తంబును నాబలంబు మఱియు న్నా పెంపు లోనమ్మి యే
భూనాథుండు దిటంబుగా రిపులతోఁ బోరాట మాసించె, నా
భూనాథు న్విడనాడఁగా దగునె? రేపో మాపో చా నుంటి మే
నానం జెప్పెద నింతమాత్రమున నేలా యిట్టి వా దచ్యుతా?

గీ. "అర్జునుం డోడుఁ గర్ణున కనుచు జంకి
పన్నె నీపన్నుగడ" యంచుఁ బ్రజలు నిన్ను,
నన్ను "సూతసుతుండు పాండవుఁడ నంచు
రోయ కేగె" నటంచు దూఱుదురు కృష్ణ!

పదుమూఁడు సంవత్సరములనుండి సుయోధనుండు పేరుగా నేకచ్ఛత్రంబుగ నీభూమండలం బంతయు నేనే యేలితిని. కావున విషయసుఖంబులమీఁది యాసయుఁ దీఱిపోయె. కాకున్నను యింకొక విశేషంబు గల దాలకింపుము.

ఉ. నాదుహితంబు గోరియె జనార్దన తెల్పితి వింతవట్టు, వా
రాదృతిమై ననుం గనుట యబ్బురమే భవదాజ్ఞ? రాజ్యసం
పాదన మే నొనర్చినను పార్థివుఁ డాధృతరాష్ట్రసూతియే
కాఁ దగుఁ గాని యే నగుట కల్ల; భటుం డెటు లేలి కన్యుఁడిన్?

నాకెట్లును రాజ్యార్హత లేదు. నేను దన కగ్రజుఁడ నని తెలిసినచో ధర్మమూర్తి యగు యుధిష్ఠిరుండు రాజ్యం బొల్లక పరిత్యజించుట నిక్కువము. అట్లు జరుగుట లోకులకే కాదు నాకుఁగూడ నసమ్మతమే. ఏమంటివా?

గీ. నిత్యసత్యవ్రతుం డన నెగడు ధర్మ
తనయుఁడే నేల నేలఁగఁ దగినవాఁడు
కురుపతిని గెల్తు రే నెఱుంగుదును నిక్క
వముగ నీదయచేతనే పాండుసుతులు.

మ. అరయన్ నేరనివాఁడఁ గాను విను కృష్ణా! యుద్ధయజ్ఞంబొగిన్
జరుగున్, దానికి హోత యర్జునుఁడు; స్రుక్సంపత్తి గాండీవ; మ
క్కురురాట్సైన్యమదంబ యాజ్య మగుఁ, దక్కుంగల్గు సర్వంబు నే
ర్పరి వీవే ఘటియింతు వేత్తవును నధ్వర్యుండవున్ గావునన్.

తే. గీ. అఖిల మెఱిఁగియుఁ బార్థుల ననఘమతుల
నట్లు సభ నాఁడు నే దూఱ నాడు టెల్ల
నలసుయోధనుప్రియమున; కది తలంపు
వచ్చి నామన మ్మడ్డపు విచ్చి పోగులు.

ఇఁక నాకు సెలవిమ్ము. ధర్మతనయున కీయుదంతము తెలుపకుండ నాకు వరమిమ్ము.

కృష్ణు — (తనలో) ఔరా! యాతని మనోనిశ్చయము! (ప్రకాశము) వికర్తన కుమార! సర్వజ్ఞుండ వయ్యును దొల్లి రావణునిగతి ననుకరించుచున్నాఁడవు. నా కేవో కొన్ని ముఖప్రీతికరము లగు మాటలు చెప్పి సురిఁగి పోదలంచు చుంటివి కాని నీకుఁ బూర్తిగా జయాభిలాష కల్గియున్న దనుట నేఁ గనిపెట్టితిని. ఈమాటఁగూడ విని యరుగుదువుగాక.

శా. సేవాధర్మము గాన రాజ్యమును శాసింపంగ నేఁ జాల నం
చీ వాదన్ జనునయ్య? ఊనికయి యెందే నేగి యార్జించునా
శ్రీ వాలింపఁగ రాని కొప్పఁ జను, నీశ్రీ యేను నీకిచ్చు న
ప్డేవాఁ డాధృతరాష్ట్రసూతి గొనఁగా? నేమందు నీమాటకున్.

ఉ. వట్టిభిభీషికల్ సలుపువైఖరి గా దిది; భీష్ముఁ దొట్టి మి
మ్మెట్టులనేని బట్టి వధియించుట నిక్కువ; మట్టిసూచనల్
పట్టుఁగఁ బార్థులందుఁ గనుపట్టుచునున్నవి వేనవేలు, నీ
చెట్టతలంపు మాని దయసేయుము ధర్మజునొద్ద కొప్పఁగన్.

తే. గీ. అరిగెఁ గృతమును త్రేత ద్వాపరము జరిగె
నిట్టి కదనంబుఁ బార్థునియట్టిజోదు
నెందు నేరును జూచి మున్నెఱుఁగ రన్న
పగిదిఁ దెలియంగఁ బడుఁ జుమ్మి మగుడు మిటకు.

క. ఈవే కారణ మింతకుఁ
జావవు నీవొకఁడవే విశాంపతు లెల్లన్
నీవలన మ్రందుదురు నీ
సేవాధర్మమున కేమి? చెడు జగ మెల్లన్.

కావునఁ బిదప విచారించిన లాభముండదు. మున్నే మేల్కొనుము. మాటాడకుము.

కర్ణు— నందనందనా! నీవాక్యంబులం దొక్కటియుఁ బ్రత్యాఖ్యానంబొనర్పఁ దగినది లేదు. సర్వమును నీ వనినట్లే జరుగును. ఇంత గుఱుఁ దెఱిఁగిన నీకుఁ గర్ణునిమనోనిశ్చయము మాత్ర మగోచరమగునా? అట్లెఱిఁగియు నన్నేల నిర్బంధించెదవు?

చ. ఇపుడు తటస్థమైనపృథివీంద్ర మహాప్రళయంబుపట్ల భూ
మిపతియుఁ దమ్ముఁడున్ శకుని మిత్రుఁడు నల్వురు వీరు కారకుల్

కపటము లే దొకింత యిటఁ; గౌరవనాశన సూచనల్ నిజం
బపరిమితంబుగాఁ గనఁగ నయ్యెడు నాకును నేమి సేయుదున్.

మ. మన మప్పార్థులవంకకున్ జనదు కర్మం బెట్టిదో! సారె చె
ప్పిన లాభం బిఁక లేదు, కీర్తిన్ కయి పృథ్వీనాయకుల్ పోరి చ
చ్చినఁ జాని, విస్మృది భారతావనికి సుశ్రీ దెచ్చి దృష్టాంతమై
చనుఁగా కెల్లెడ మేటిసత్కవుల వాచాశుద్ధికిన్ మూలమై.

కృష్ణు— (నైరాశ్యమును సూచించుచు)

గీ. పృథివి నాశనము సమీపింపఁ బోలుఁ
గానిచో నానుడుల్ మది నూననేర
నంతటనికృష్ణుఁడే కర్ణుఁడు?(తలపంకించి పెదవి విఱిచి)అగువినాశ
కాలమునఁ జెడ్డ మంచిగాఁ గానుపించు.

కర్ణు— (వినియు విననియట్లు నటించి) బావా! వసుదేవనందన!

క. సకలక్షత్రియుల వినా
శకమగు నీసమరభరము సడలినపైఁ దీ
రికమై నిను దర్శించెద
నాకో! స్వర్గమునందుఁ జూతు నాకో! లేకున్నన్.

నాకాజ్ఞ యొసఁగుము.

కృష్ణు— మంచిది.

(కర్ణుఁడు నిష్క్రమించును.)

కృష్ణు— (తనలో) ఇఁక సంగర మెట్టును దప్పదు. యాపచ్ఛక్తిని వినియోగించితిని గావున నన్ను లోకులు నిందింపరు. (పరిక్రమించి వెనుకఁ జూచి యోజించి) అవునవును. కుంతి యొకసారి యీతనికి నిక్కము బోధించినచో నితని పెట్టి కుదురునేమొ? (పెదవివిఱిచి) వినఁడు.

క. జనని వచించిననిక్కము
జనకుఁడు వచించినను "యశమె చచ్చుటగా" త
క్కిన నితర మితఁ డొల్లఁడు
కనుఁగొనఁ బ్రాణంబు తృణము గా దీతనికిన్.

కానిమ్ము. ఇచ్చట సభావిశేషములును విశేషించి కుంతి బోధించిన నీతులును ధర్మజాతున కెఱింగింతుఁగాక! (నిష్క్రమించును)

కుంతి.— (ప్రవేశించి తనలో) అకటా! నే నేమిసేయుదును? కర్ణుఁ డర్జును నిచే మడిసినను, నర్జునుఁడు కర్ణుచేఁ దెగినను నా కొకవిధమైన దుఃఖమే; కావున నెట్లేనిఁ బోయి బోధించి పాండవులం జేర్తుఁగాక! (యోజించి)

ఇది గాక యితఁడు తప్ప దుర్యోధను సేనలోఁ బాండవుల కపకృతి చేయఁ దగు పేరు గల యోధు లంతగా లేరు. భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామ లెన్నఁడును నా సుతులయెడఁ బ్రేమ దప్పి వర్తింపరు. కావున వీని నెట్లేని ద్రిప్పి సుఖ ముండెదఁ గాక! (పరిక్రమించి) అదె భాగీరథీ తీరమునఁ గృతస్నానుండై నా యగ్రతనూజుఁడు సూర్యోపాస్తి యొనరించుకొనుచున్నాఁడు. (సమీపించును.)

కర్ణ— దేవీ! అతిరథసుతుండును రాధేయుండును నగు వసుషేణుండు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

కుంతి— (కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! నీవు కౌంతేయుండవు గాని రాధేయుండవు కావు. కుంతిభోజునింట నేను గన్నెనై యుండి దూర్వాసుం డొసంగిన వరంబు పరిశీలింప దివాకరుం దలంచిన నతని ప్రసాదంబు నాకు నిన్ననుగ్రహించె. నేనును గౌలీనంబునకు జడిసి నిన్ను గంగాజలంబుల విడిచితిని. సహజంబులగు కవచకుండలంబు లుండు కతంబునఁ దండ్రికంటె వేయిమడుంగులు కాంతియందు మిన్నయై యున్న నిన్ను వదలిన మహాపాపాత్మురాల నగు నా యపరాధంబు మన్నించి నీ తమ్ములతోఁ గలసి రాజ్య మేలుకొనుము.

(ఆకాశమునందు)

చ. నిజము కుమార! కుంతికి జనించినమాట నిజంబు భాస్కరా
త్మజుఁడవు తల్లి చెప్పినవిధంబునఁ జేయుము రాజు లందఱుం
బ్రజయు ముదంబు నొందఁ గురుపాండవయుద్ధము మానిపించి ధ
ర్మజునకుఁ బ్రీతి గొల్పి యసమానయశోభరముల్ వహింపుమా!

కర్ణ— పాండుమహిషీ! ఏను గుంతీనందనుఁడ ననుమాట నీవెకాక యాకాశవాణికూడ స్పష్టపఱచెఁ గదా! అయినను,

ఉ. కూటికి గుడ్డకై పరులకొంపకుఁ జేరి త్రయోదశాబ్దము
ల్నాటిన దుఃఖము ల్మది కలంపఁగ నుంటివిగాని "యిట్టి దీ
మాట" యటంచుఁ దెల్పితివె మానిని! యాత్మహితంబుఁ గోరి యీ
నాఁటికిఁ జెప్పవచ్చితివి నాపయిఁ బ్రేముడి కల్గుపోలికన్.

ఉ. ఇంచుకయైన లోఁ గరుణ యెంచక కన్నకుమారు గంగ క
కర్పించిన గొడ్డురాల వీకఁ బ్రేముడి యెక్కడిదమ్మ నీకు? నా
యంచిత మైన రాచకొల మాఱడివుచ్చితి సూతధర్మము
లొంచితి వీటఁబుచ్చినకులం బిఁక వచ్చునె? సంధిఁ జేసినన్.

పంచపాండవులనుమాటను వేఱుచేయుట నాయభిమతముగాదు. అదియునుంగాక,

ఉ. చిన్నతనంబునుండి దయచేసి రమావిభవం బొసంగి నా
యున్నతిఁగోరి నాపయి జయోద్ధతిఁ బూన్చిన రాజకన్న నా
కన్నలుఁ దమ్ములుం గొడుకు లాప్తులు నెక్కువ కాదు, వాని దీ
యన్నువప్రాణి, వాని విడనాడుట నాపని గాదు మానినీ!

కుంతి— కుమార! పంచపాండవు లనుమాట వేఱుచేయుట నాయభిమతము కాదంటివే! కానిమ్ము. అట్లే నాకు వర మిమ్ము.

కర్ణు— పాండవజననీ! నీ యభిమతం బొసంగితిని. నీ వచ్చిన కార్యము సఫలమాయెఁగదా! యిఁక జనుము.

గీ. సమరమునఁ జేతఁ బడినను జంప నేను
ఫల్గునుఁడు తప్పఁ దక్కిన పాండుసుతుల
నేను మడిసిన నున్నవా రేగు రందు
రతఁడు మడిసిన నాతోడ నైదుగురము.

కుంతి— (తనలో) అర్జునుఁడు వీనిచేతఁ జిక్కువాఁడు కాఁడు. (ప్రకాశము) కుమారా! ఉపపాండవు లేవురపైఁగూడ దయ యుంచుము.

కర్ణు— కురుకులవధూమణీ! ధర్మపుత్రాదులతోఁ గలియుమనుట తప్పఁ దక్కిన నీ యభిమతమ్ము లన్నియు నెఱవేర్చెదను.

క. హరితో నరుదెంచెడి నరు
నరసి భయంబంది నట్లె యప్పార్థులతో
నరుదెంచెడి నన్నుం గని
పాఱఁబోరి నవ్వుదురు శత్రుభూపతు లెల్లన్.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన
పాండవోద్యోగమునందుఁ జతుర్థాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవోద్యోగము

పంచమాంకము.

(పంచపాండవులును శ్రీకృష్ణుఁడును బ్రవేశింతురు.)

ధర్మ— కృష్ణా! వసుదేవనందన!

ఉ. ఇంతకు మున్న నీనుడువు నెల్లవిశేషము లాలకించితిన్
జింత నశించె నాహవము సేయఁ దలం పుదయించెఁ గౌరవ
ధ్వాంత మడంచి భూపతిపదంబు వహింపఁగ నిచ్చ పుట్టె స
ర్వాంతము కాక తీఱ దకటా! యెవ రాఁగఁగలారు దైవమున్?

భీము— అన్నా! దైవ మేమి చేసె? అన్నిటికిని నక్కురుకులపాంసనుం డగు సుయోధనుఁడే కారణము.

ఉ. వానిమదం బడంచి బలవంతుల నైరుల నెల్లఁ ద్రుంచి మున్
బూనుప్రతిజ్ఞలన్ నెఱపి భూమికి నిన్ బతిఁ జేసి యయ్యర
ణ్యాని వసించుచున్ గుడిచినట్టి మహావ్యథ లెల్లఁ గల్లగా
మానవతీలలామ కభిమానము నిల్పెద యాజ్ఞసేని

(పటాక్షేపమున నొకపురుషుఁడు ప్రవేశించును.)

పురు— దేవా జయము! జయము! తమ యాజ్ఞానుసారమున స్కంధావార మెల్లఁ జూచి వచ్చితిని. ఇరువాఁగును సర్వసిద్ధముగా నున్నారు. మఱి యొక మనవి. కురురా జెందులకో గాని యులూకు నిచటి కంపుననువార్త నొకఫణిహారివలన వింటిని. ఇంతట నంతట నతఁడును రావచ్చును.

కృష్ణ— నీవు పోయి యాఫణిహారి నిట కంపింపుము.

పురు— చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

ఫణి— (ప్రవేశించి) జయము జయము.

భీము.— కౌరవసేనయందలి విశేషము లేమి ?

— సుయోధనుఁ డడుగఁగాఁ గురువృద్ధుఁ డగు గాంగేయుం డుభయసేనలం
దును నతిరథమహారథనిర్ణయ మొనరించునప్పుడు—

అర్జు.— ఏమి జరిగెను ?

ఘణి.— కర్ణు నర్ధరథులలోఁ బరిగణించెను.

కర్ణ.— ఈవిషయమునఁ దాతగారిదే లోప మనక తీఱదు.

తే. గీ. ఆతఁ డర్ధరథుండైన నన్యుఁ డెవ్వఁ
డతిరథ మహారథాఖ్యల నందువాఁడు ?
తాతగా రేలొకో ! యంత చేయఁగాని
వానిఁ గాఁ గర్ణు నెంచి రవమానకలుని.

కృష్ణు— ఓయీ ! అర్జును నేతరమునఁ బరిగణించిరి ?

ఘణి— క. "నరుఁ డితరమున వాఁడని
తరమే పర్కింప నతనితన వారలఁడై తా
నరయంగ లేఁ డనిన నొం
డొరు లెవ్వరు నిర్ణయింతు రుర్వీస్థలిలో."

అని చెప్పిరి.

అర్జు.— తాతగా రీయెడ సూతపుత్రుని మాత్రమే కాక నన్నుఁగూడఁ బాత్రగా
నవమానించినారు.

క. పార్థుఁడఁట ! కర్ణుతోఁ దా
నర్ధరథునితోడఁ బోరునఁట ! యని మింటన్
స్వర్ధాము లాడు పలుకులు
వ్యర్థమనోరథుని జేయవా ! నన్నాజిన్.

కృష్ణు— దానికేమి ! ఈపటినుండి నిన్నెదుర్కొనువా రందఱును నతిరథ మహా
రథ సమరథులే యగుదురా ?

క. కొందఱు మహారథులు మఱి
కొందఱు సమరథులు మఱియుఁ గొంద ఱతిరథుల్
కొందఱు సర్ధరథులు నీ
సందడి కయ్యమున నుండురి జనవరు లందున్.

సహ.— అన్న తాత్పర్య మదికాదు. ద్వంద్వయుద్ధ మనునది సర్వవిధముల సమా
నులకే యేర్పడినది కాని, తదితరులకుఁ గాదు. కావున నిది విచార్యమే.

కృష్ణ— భద్రాత్రి! కర్ణు నర్ధరథులలోఁ జేర్చుటకు గాంగేయుం డేమి హేతువులు చూపెను?

ఫణి— ఇతని కింతకు మున్ను దటస్థించిన గురుశాపాదికము నుదాహరించి తన మాటలు దాను సమర్థించుకొనెను.

కృష్ణ— (ధర్మజునిదిక్కు) శాంతనవుని నిర్ణయము కడు న్యాయ్యముగానున్నది.

ఉ. అర్జునుఁడన్నచో శివుని యాహవముక్ జవిఁజూచినట్టి దోః
ఖర్జుఁడు నిర్జితాసురుఁ డఖండుఁడు; కర్ణుఁడు బాహుసంపదక్
దుర్జయుఁడైన నీయనఘుతోఁ దులయే! గురుశాపదగ్ధుఁ; డ
త్యూర్జితు లైననుక్ విజయ మొందరు నూ! గురుశాపదగ్ధులన్.

ధర్మ— ఏమైనను దాతగారి యశశ్చంద్రునం దిది యొక కళంకముగా లోకు లనుకొనక మానరని తలఁచెదను. (ఫణిహారిదిక్కు) కురుపితామహుఁడు తన్నర్ధరథులలోఁ జేర్చినందులకుఁ గర్ణుఁడు సమ్మతించి యున్నకుండెనా?

ఫణి— అతఁడేల యూరకుండును! తోఁకత్రొక్కిన త్రాఁచువలె నిట్టూ నిగుడించుచు "నోయీ! పితామహ!

మ. విను మే నర్ధరథుండ నైన నగుదుక్ వీరుల్ విచారింప నం
దునకు న్నిక్ గొఱగా వటంచు గడువృద్ధుం డంచు నిక్ ఱేఁడు మ
న్ననమైఁజూచి వినిర్ణయంపుఁబదవిక్ దార్కొల్పుటే తప్పు గా
వి, నినుక్ జెప్పు మటన్న యప్పు డగుఁగా! నీయిష్టమే యిష్టమై.

క. పీఁ డెట్టిఁడైన నగు నీ
పోఁడిమి యాలమున నడఁగ్గి పోవుదనుకఁ బో
రాడుటకు రాఁడు నీపస
చూడఁ గలరు వీరులెల్ల శూరమ్మన్యా!"

అని యస్త్రసన్న్యాసము గావించెను.

కృష్ణ— ఇది పునరుక్తి. అతనియస్త్రసన్న్యాసము మాట కేమిగాని,

ఉ. ముందుగ భీష్ముఁ డీల్గు నని మోఱకుఁ డీతనిపోక చెప్పె దీ
నం దెలియంగనయ్యె ఘటనందనుఁ డాపయి నీల్గు నంచు; మి
న్నందినవాఁడునుంబలె దురాగ్రహముక్ బ్రకటించు నీతఁడా
మ్రిందక యుండువాఁడు? సుగమం బశుభం బని తేలె వారికిన్.

ధర్మ— అగుఁగాక! సూతపుత్రుని దురాలాపమ్ములకుఁ దాతగా రేమనిరి?

ఫణి— అనుట కేమున్నది! తత్కాలోచితమ్ముగఁ దనకు జనించిన కోపా వేశమ్ము నెల్లఁ జిఱునవ్వుగా మార్చికొని "ఓయీ! రాధేయ!

చ. నృపతి సమీకభార మిది నెత్తిని మోపినవాఁడుగాన నీ
చపలత నీదునీచతయు సాఁగుటకున్ దతి యయ్యెఁ గానిచోఁ
దపతపలాడు నీపడుచు తప్పుడుపౌరుష మేమి యౌనో! వీ
ని పలితభావ మే మగునో నీ కెఱుఁగం బడకున్నె యింతకున్ ?

క. నీ వెంత నీకుఁ గల్గిన
చేవయు నది యెంత నీవు సేయుసహాయం
బావంత గాదు నాకు ము
దావహ మే నీవు రామి యాహవమునకున్.

ప్రతీహారి— (ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! శకునిపుత్రుం డగు నులూకుండు
వచ్చి యున్నవాఁడు.

ధర్మ— శీఘ్రముగఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ఉలూకుఁడు— (ప్రవేశించును.)

ధర్మ— (చేతఁ జూపి) ఆ యాసనము నధిష్ఠింపుము.

ఉలూ— (కూర్చుండి)

మ. వినుమా యోయి ! యజాతశాత్రవ ! మహావీరుండు దుర్యోధనుం
డనుపంగా నిట కేగుదెంచితి నతం డాడంగ శాసించి పం
చినమాటల్ గల వొక్కకొన్ని యవియే చెప్పంబడున్ ధర్మనీ
సును బోనాడి వినంగఁబాడి యగు నీసోదర్యులున్ నీవునున్.

ధర్మ— దూతవై వచ్చిన నీపైఁ గనలుటకు నే నేమి సుయోధనుఁడ ననుకొంటివా ! నీధర్మమును నీవు సంపూర్ణమ్ముగ నెఱవేర్చికొన వచ్చును.

క. చేయఁ గలకార్య ముండినఁ
జేయన్ వలె ధార్తరాష్ట్రు శిక్షింపవలెన్
న్యాయముగ రణమునం ద
న్యాయముగా వొక్కొ ! దూతవగు నిను నొంపన్.

ఉలూ— దానికేమి ! యది విచారణాంతరము. పరికృత మనుసరింతను. నా
మొగమున సుయోధనుం డనిపినపలుకు లివి.

చ. "పలుపుప్రతిజ్ఞలన్ నిలుపఁ జాలఁ బ్రియత్న మొనర్పుఁ డూరకే
పలికిన లేదు లాభము సభాసదు లందఱు మున్ వినంగ నీ
వలలుఁడు ప్రేలె నాతొడలు వ్రచ్చెద నంచును దుస్ససేను ప్రే
గులు మెడఁదాల్చి శోణితము గ్రోలెద నంచును జ్ఞప్తియున్నదే ?

(ప్రత్యేకించి పాండవులను వేలఁ జూపుచు)

ఉ. జోగితనాన నొక్కరుఁడు సూఁడుగా నొకరుండు పేడియై
బోగపువిద్దె నేర్పుచు నపుంసకతాధర మూని యొక్కఁడు
ద్యోగము వాజిశాలఁ గొని యొక్కఁడు ; వేఱొకఁ డాలమందలో
బాగతి యాఁడిగంబు గొను బాలిశులొక్కొ ! ననుఙ్ జయించుటల్.

ఉ. ఎవఁడు పితామహుఙ్ దొడరు నెవ్వఁడు ద్రోణు నెదుర్చు నెవ్వఁడా
హవవిధిఁ గర్ణునోర్చు నెవఁ డాఁగుఁ గృపు న్గురుపుత్రుతోడఁ దా
నెవఁ డని సేయునో ? సరిగ నిప్పుడ చొప్పడ నేర్పరించుకొం
డవల విచారమంది ఫల మందరు ఈ పని ముందుఁ డందఱున్."

(భీమాదు లొకరిమొకము లొకరు చూచుకొనుచుఁ గోపావేశము నటింతురు.)

కృష్ణ— (నివారించును.)

ధర్మ— ఇంకను జెప్పు మనిన వున్నవా సమాప్త మయ్యెనా ?

ఉలూ— కలవు పచించుచున్నాఁడను. అప్పుడే నీతమ్ములకు నాపై నాగ్రహ
ముదయించుగుఱుతులు కనుపట్టుచున్నవి. ఇంక ముందు వీరు బొత్తిగా
వినఁ జాలరు కదా !

అర్జు- (చిఱునవ్వుతో)

శా. బావా ! నీపయిఁగోప మేమిటి కహో ! బ్రహ్మాస్త్రముఙ్ దీయునే
యేవాఁడేనియుఁ జాటకైరముపయిఙ్ హేయాతి హేయంబు గా
దే ! వీరుం డటు చేసినఙ్ ; కడమ సందేహంబు లేకుండ వా
చావైదగ్ధ్య మెలర్పఁ జెప్పి కురురాజప్రీతి సంధింపుమా !

ఉలూ— (తనలో) అర్జునునిమాటలు నాకుం బోటులకన్న మిన్నలై నాటుచు
న్నవి. అయినను నిందుఁ గోపంబు కర్తవ్యంబుగాదు. ధర్మ జాంకుశంబు
నకుఁ దక్కిన మూడు గజమ్ములును లొంగినట్లు భీమమత్తేభంబులొంగదు.
(ప్రకాశము) శేషము నాలకింపుఁడు.

ఉ. "ఈ రొక రాజపుత్రకులరేని ధ్రువంబుగ నాజి నిల్చి మీ
బీరము చూపుఁ డర్జునుని పెద్దధనుస్సును వాసుదేవు నే
మారసి భాగ మిత్తు మని యాత్మఁ దలంచితి రేపెం ! భీష్మునిఙ్
జేరిన యుత్తరక్షణమ చేరెడిఁ గవ్వడి కాలుప్రోలికిన్.

మ. సభలోఁ బెండ్ల మనాథపోల్కి వగవఙ్ శౌర్యంబుఁ జూపింపలే
ని భవాదృగ్రిపుసంతతిఙ్ రణములో నే నెట్లు సంధింతు ? శూ

రభువుల్ తాదృశకాలమందుఁ దమధైర్యస్థైర్యగాంభీర్యసా
ర్వైభవంబుల్ ప్రభ దక్క నమ్రముఖులై భీషింపు పాటింతురే ?

(భీమాదులు మరలఁ దలలు పంకించుచుందురు)

(కృష్ణుఁడు మరల వారించును.)

ధర్మ— (తొందఱగా) అయినదా? యింకను నుడువవలయునా ? న్యాయము లేదు. దూతవుగదా ! తుట్టతుదవఱకుఁ గానిమ్ము.

ఉలూ— ఇఁకఁ గొంచెము మాత్రమె యున్నది వినుఁడు.

ఉ. "మాయలమారి, కొంపలను మాపు నుపాయము లెన్ని యెన్నియో
సేయఁ గలాఁడు కృత్తు లనిసేయఁగఁ బన్నినవాఁడు మా కృష్ణుం
డే యిఁక మీకు దిక్కగుఁ; గృష్ణులు జిష్ణులు రెండు రెండు నీ
మాయలు పన్నినన్ జయము మా కుదయింప దెఱింగి యుండుఁడికన్."

అని సూత్రప్రాయముగా మీ యెల్లరకుం జెప్పు మనిరి.

భీమ— (పండ్లు పటపట గొఱికి మండిపడి) ఓయీ! దుర్ద్యూతకేళిలోలక ! కాపురుషపర్యాయాఖ్యక ! ఉలూక !

ఉ. దూతవు గాన నీపలుకుదుండగముల్ సయిరించినాఁడ, నీ
నేత మదంబడంచునెడ నీవును దండ్రియు గ్రుడ్లనీటితోఁ
జూతురుగాక యప్పటికె శూరుఁ డెవండును మిమ్ముఁ జంపి దు
ర్ద్యూతము దుంపఁ ద్రెంపి జముప్రోలికిఁ దోలక యూరకుండినన్.

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! యొరులకు బోధించుటకు బదులు నీవే కోపపడిన నింకఁ గవలా సైరించువారు ?

కృష్ణ.— (భీమునిఁ దనసేనకకుఁ దీసికొని సకోపస్మితముతో) గాంధారరాజతనూజ ! మీ శకునితో నా మాటలుగా వచింపుము.

ఉ. చావు ధ్రువం బటం చెఱఁగి చావుము శూరులు మెచ్చునట్టు; లీ
చేవ రణాంగణంబు దయ చేసినయప్పుడు చూపు టొప్పుఁ గా
కీవిధి నూరకే మెఱుఁగ నెవ్వరు నవ్వరె ? చివ్వ యొల్లియే
కావున దత్తఱంపడుట కర్జమె ? గర్జలు దుర్జయంబులే ?

మ. ఇఱుగన్ బెట్టుట నిక్కమే యెఱుఁగు మూర్విరనాథ ! నీయాఁడువుల్
సరిగాఁ గాపొనరించుకొమ్ము మనుజక్ష్మస్సీమ కాత్రేయ కా
క్షురధారన్ విదళించి శోణితము నాస్వాదించు నీభీముఁ; డె
వ్వరు మాన్యుం గలవారొ వారి నిపుడే ప్రార్థించి కాపెంచుమా !

ఉలూ— (తనలో) ఈమాటలు విని యూరకుండుటకన్న మానికిఁ జావు కడు మేలు గదా! దీనికంతకును నెల్లి రణమ్మున నాయస్త్రశస్త్రములే ప్రత్యుత్తరం బొసంగుఁగాక! (ప్రకాశముగా) నేనిఁక నరుగవచ్చునా?

ధర్మ— ఇదిగో! నరుగుదువు గాని- ఎవఁడురా! అక్కడ? చందనతాంబూలాంబరాభరణాములఁ దీసికొని రమ్ము. ఈగాంధారరాజతనూజుం గౌరవింపవలయు.

భటు— (తత్సహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

ధర్మ— (అవి యిచ్చి గౌరవించును.)

ఉలూ— (పరిగ్రహించి ప్రయాణోన్ముఖుఁ డగును)

అర్జు— ఓయీ! కవ్వడి యిట్లు చెప్పె నని మీరాజునకుం జెప్పుము.

శా. వా రున్నా రని వీర లుండి రని దుర్వారంపుగర్వోక్తులన్
నో రారన్ వ్యయ మేల చేసెదవు? నిన్నున్ బట్టి గాంగేయునిన్
బోరన్ జంపక మాన, మల్లె గురులన్ బోకార్తు, మామీఁద ని
స్సారున్ గర్ణుని దోలు టెంతపని? వాచాశూరునిన్ భీరునిన్.

ఉ. వీర లవధ్యు, లందు గురుపీఠుఁడు భీష్ముఁ డవధ్యుఁ, డందులో
ధీరుఁడు కుంభజుం, డతనిదీటగువాఁడు తదాత్మజాతునో
స్సార మపార, మల్లకృపుశౌర్య మవార్య, మటంచుఁ బొంగెదో
సారసనేత్రుఁ డండటని జక్కఁగఁ జెట్టఁ గలాఁడు లేఁడొకో?

క. ఒరులభుజసారమే కద
శరణము నీ! కాత్మబాహుశౌర్యౌదార్య
స్ఫురణంబు సున్న, నీకై
కురువృద్ధున్ గూల్పవలసె గురువృద్ధులతోన్.

ఉలూ— (కోపమడఁచుకొనుట నటించుచు నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— (కృష్ణునితో) బావా! వసుదేవనందన!

క. మును రుక్మి విరూపునిగా
నొనరిచి రుక్మిణిని గొన్నయుక్తిపరుఁడ వీ
వని తో డఁటె! నీరూపుని
గను నరి నొనరించి లక్ష్మిఁ గైకొనలేమే?

భీము— బావా! మహానుభావ!

ఉ. ఏడుచుఁ జుమ్మి యోఁడు; తనయొట్టెదుటన్ సహజుల్ దనూభవుల్
పోఁడిమి దక్కి యాలమున బూడిద పాలయి పోయి సైన్యముల్

గూడ నశించి తాఁ బిలువఁ "గో" యను లెంకయు లేక సర్వమున్
గాడయి తోఁచినప్పుడు వికావికలై యెద తల్లడిల్లఁగన్.

కృష్ణ — ఇంతయును నీభారతరణమునకు సూచనయే. అమాయికుఁడవగు నీనోట వెలువడిన యక్కరములే నిక్కము గాకున్న మాయికుఁడగు భగవంతుని మాటలు వేదములా నిక్కములు?

చ. ఎవఁడు దురాగ్రహమ్మునఁ బయిం బడుచెట్టఁ దలంపఁ బోక కా
డవు ననుచింత సుంత మది నానఁగ లేక కృతఘ్నతాగతిన్
దవిలి మహోపకారు లగుతమ్ముల నన్నను ధిక్కరించె న
య్యవినయపుంగని నైజుపఁడా! భగవంతుఁడయో! సుయోధనున్.

ఆ. వె. నాఁడు ఘోషయాత్రఁ బోడిమి చెడి చచ్చు
వాఁడె కాఁడె! తాను బాండవాగ్ర
జుం డమాయికుండు సుంత తమ్ముఁ డటంచు
బలిమిఁ జేసి పార్థుఁ బంపకున్న.

ప్రతీహారి— (ప్రవేశించి) జయము! జయము! రుక్మియను విదర్భదేశాధిపతి దర్శనమునకై వచ్చియున్నాఁడు.

ధర్మ— (కృష్ణునితో) బావా! యేమనియెదవు?

కృష్ణ— (చిఱునవ్వుతో) శీఘ్రముగ రమ్మనుము.

ప్రతీ— (నిష్క్రమించును)

రుక్మి— (ప్రవేశించును)

ధర్మ— (సగౌరవముగా) ఆయాసన మలంకరింపఁబడుఁగాక!

రుక్మి— కూర్చుండుట కేమి! కూర్చున్నను గూర్చున్నట్లే కూర్చుండకున్నను గూర్చున్నట్లే! (అర్జునుదిక్కై)

చ. విజయుఁడ! నన్ను నీవెఱుఁగవే! విజయ మ్మనువిల్లు నాది, మూఁ
డు జగము లేక మైనను జెడున్ జాము వ్రేల్మిడి దానిచేత; నీ
గజగజ కొంత నేను విని కయ్యమునన్ గెలిపింప వచ్చితిన్
బుజములతీఁట వోఁగ రిపుపుంజముఁ ద్రుంచెద నిన్ భరించెదన్.

చ. భయఁపడి తీర్థయాత్రకు నెపం బిడి పోయెను పెద్దగొల్ల; నీ
కయి యితఁ డెట్టులో యనికినైన చనుదెంచినవాఁడు గాని యే
మి యగును? నిట్టిగొల్లల కమిత్రులు జంకరు, జంకితేని ని
శ్చయముగఁ జెప్పు మే ననికి సాయముఁ జేసెద నిన్నుఁ గాచెదన్.

భీము— (మండిపడి గదఁ గైకొని) అరే, కృతఘ్నా ! యేమంటివి ?

క. ఈకృష్ణుఁడు నీశిరముఁ
బోకార్పఁ దలంపఁ గరుణ పొంపిరివో నిన్
జాకుండఁ జేసినందుల
కా ! కృతముఁ మఱచి కాఱు లఱచెద విట్టుల్ ?

తే. గీ. మూఁడు లోకమ్ము లేకమై మొనయుఁగాక
యలహలాయుధునకు భయమనఁగ నెట్టి ?
దోయనాత్మజ్ఞ ! గురుదూషణోక్తి కొక్క
మాఱు సైఁచితి నిఁక నొక్కమాఱు సెఁప.

కృష్ణు - (వారించి) ఏమీ ! నీకీ వెఱ్ఱికోపము.

క. పిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రము
పుచ్చెడి వెఱ్ఱులును గలరె ముసలాయుధ నీ
పిచ్చివెఢంగెదియో యన
నచ్చునె లోకులకు వీనినాలుకయె చెడుఁ.

ఒక్కమాఱుకాదు పదివేలసారు లన్నను నీ వీతనిపైఁ గనలకుము. నే నెందులకు మిన్నకుంటినో సుంత విచారింపుము.

భీము— (ఆవేశముతో) నీవు రుక్మిణిం దలఁచి యన్న నొక దేబె నిందించినను విని సైరింతువుగాక !

మ. గురునిందన్ విని శిష్యుఁ డెవ్వఁడును శక్తుం డైనచో నాజడున్
దురితాత్ముఁ బరిమార్ప కుండిన గురుద్రోహంబు వాటిల్లు, నె
వ్వరు వారించిన నాఁగఁ డీతఁడు, రణప్రారంభ మం దీ దురు
ద్ధరుఁ జంపి గురుప్రియమ్ము ననుసంధానింతు ముమ్మాటికిన్.

రుక్మి— (తనలో) ఇతని దురుక్తులు విని సైరించుట కడు భరముగానున్నయది. వీఁ డొక్కఁడే యైనచో నాకు జంకఁ బనిలేదు గాని తటిదైనచో

వీరందఱును నాపై కుఱుకవచ్చును. (విననియట్లు నటించును)

అర్జు— అన్నా ! గురునింద వినఁగూడదని నీవు నొడివినపలుకులు కడు లెస్స పలుకులు. అయినను నితఁడు మనకు సహాయం బొనరించుతలఁపున వచ్చి

నవాఁడు గావున నితనిని వధింప నుద్యమించుట యిహపరలోక చూఁత
మగుఁ గాన సైరింపుము. (రుక్మిదిక్కై)

చ. ఎఱుఁగవె? జ్ఞప్తి లేదె? తల నిప్పటికిన్ గలవేమొ నాఁటియా
సురెనెఱగంట్లు, గడ్డమును జుట్టును మీసలు నాఁడునాఁటికిన్
బెరుఁగును గాని యేరికిని బీరము దాఁ బెరుఁగంగఁ బోదు నీ
తరము నెఱుంగఁ జాలరని ధర్మజుతమ్ముల నాత్మనెంచితే?

చ. అరులకు నేను భీతి వడినప్డుగదా! కరుణించి నీవు మా
ర్తురఁ బరిమార్పఁ గాఁ గడఁగి తోడుగ వత్తునటంటి తప్పెఁజా!
తరుణము, నాఁడు ఖాండవము దగ్ధమొనర్చెడి పట్టునందు న
వ్విరటునకై పెనంగునెడ విస్మృతమయ్యె భవత్ప్రతాపముల్.

నీయిచ్చ వచ్చినకడకుఁ బోవచ్చును. నీసాయము మాకుఁ గాఁ
బట్టదు.

క. కలఁ డిటఁ గృష్ణుం డని, సి
గ్గులచే టని, తెలియ వకట! కొంకక నోరె
ట్టులు వచ్చిన నట్టులొకో
పలుకుట యాలోచనంబు వలవదె రుక్మీ?

రుక్మి— (తనలో) నే నిప్పుడ పోయి సుయోధను సైన్యాధిపత్యమ్ము వహించి
వీరాడిన పల్లిదమ్ములకెల్ల భల్లములనె యుత్తరం బిచ్చెదఁ గాక. (యో
జించి) అతఁడుఁగూడ నన్ను వలదు పొమ్మనునేమో, అగుఁగాక!
యేమైనను "నేను పాండవులకు భయపడినవాఁడ నన్నుఁ గాపాడు"
మని యతఁడు నన్నుఁ బ్రార్థించిననే యంగీకరింతును గాని లేనిచో
నంగీకరించుట యసంభావ్యమే.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో)

శా. జన్యాయాతపరశ్శతానుగతరాజన్యాయుతాధీశమూ
ర్ధన్యత్వప్రతిపాదకంబులు నగారాల్ మ్రోయఁగాఁ జొచ్చె భ
త్రిన్యాయంబునఁ బత్తు లార్చుచు ధరిత్రీజాతముల్ సేరె న
నోన్యాంబున్ దెస లాడుమాట లన సైన్యారావ మొప్పారెడున్.

తే. గీ. ఎల్లి యుద్ధం బటంచు వీ డెల్లయెడలఁ
జాటుచున్నారు పడవాళ్ళు స్వనము లెసఁగఁ
గృష్ణసారథికుం డగుజిష్ణు జేపు
చూతు మనుకొనుచున్నారు సురలు చదల.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన
పాండవోద్యోగమునందుఁ బంచమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవోద్యోగము

షష్ఠాంకము.

(కృష్ణార్జునులు రథస్థులై ప్రవేశింతురు)

కృష్ణ— (కేలఁజూపి)

ఉ. కంటివె భీష్ము నల్లగురుఁ గాంచితె గౌతముఁజూచితే ద్విష
త్కంటక! ద్రౌణిమోముకళ గన్గొను మల్లదె! సూతపుత్త్రుఁ డో
క్కంటఁ గురూద్వహుల్ గలసి కయ్యపుముచ్చట లాడెడిన్ సఖా!
బంటులఁ బోటుమానిసులఁ బాఱఁగఁ జూడు మపారసంఖ్యలన్.

అర్జు— (అనుత్సాహమును సూచించుచు) జగన్నాథ! పరాత్పరావతార!

ఉ. కొందఱు బందుగుల్ గురులు గొందఱు గొందఱు తమ్ము లిందులో
వందను లొక్కకొందఱు గనం దగుపోణిమి నందువారు రా
జ్యేందిరకై వృథాగ మన మిందఱ మ్రుండఁగఁ జేసి యీక్రియన్
డెందము రాయిగా సిరి గడించుటకన్నను బిచ్చ మొప్పదే.

సీ. ఏమంచు వాలమ్ము లేయఁగాఁ గల నొక్కొ
కల నొక్కొ పెదతాతగారితోడ
గురువుతో నేమంచు గ్రుద్దులాడుదు నొక్కొ
యెద నొక్కొ-కింత కొం కొదవదొక్కొ
గురునకుఁ దరువాత గురుఁడైన కృపునితో
రిపునితోఁ బలె మోహరింతు నొక్కొ
ఇద్ధమైత్రీకుఁ డశ్వత్థామతో మామ
తో మద్రనృపునితోఁ దొడరుటొక్కొ

తే. గీ. పెద్దతండ్రికుమారుల పెద్దనిద్దు
రించుకయుఁ గొంచ కిలఁదు వీక్షించు టొక్కొ

బాహ్లీకాది మహాకురుప్రభులనెల్ల
భల్లముల నెట్లు డొల్లింపఁ జెల్లునొక్కొ !

కృష్ణు— (తనలో) ఈ భీష్మద్రోణాది గురుపరంపరయు బాహ్లీకాది జ్ఞాతిపరంపరయు నితని డెందమ్మున కిట్టి మందత నాపాదించుట యొక యక్కజము గాదు. (ప్రకాశముగా) అర్జునా !

ఉ. ఇంతకుమున్న గాదె ! నృపు నీవు రణమ్మున కాయితంబుగా
నెంతయు నొక్కి చెప్పితి, విదేమిటి కింతటిలోనఁ దావకో
దంతము మాఱె ! నన్నయును దమ్ములు సిగ్గఱరొక్కొ? నైరలీ
పంత మెఱింగి రేని గరువంబులు వక్కఱఁటయ్య ! కవ్వడీ.

ఉ. చంపెడివాఁడు గాఁడొకఁడు, చచ్చెడివాఁడును గాఁడొకండు దే
హంపుస్వభావ మియ్యది, భవాత్యయముల్ గనుమండు జీవుఁ డీ
తంపులమారికాయమును దద్దయు నమ్మ కసంగుఁడై మనుక్;
జం పొనరింపకే రిపులఁ జంపుము నీవు నిమిత్తమాత్రమై.

ఈరహస్యమును వినుము. (చెవిలో నేమో చెప్పును)

అర్జు— తత్త్వవిద్యోపాధ్యాయ ! వార్ష్ణేయ !

క. కులధర్మాతిక్రమణము
కలుషావహ మన్నమాట కడు శ్లాఘ్యమ యీ
యిలకొఱకై బంధుల నా
ర్యుల గురులఞ్ జంప నుల్ల మొల్లదు తండ్రీ !

ఉ. ఎందఱు రాజు లేలరి మహేంద్రమహావిభవంబుతోడ ము,
న్నెందఱు రాజు లేలుదురొ యేరికి శాశ్వతమెక్కొ ? దీనికై
బందుల వంశవృద్ధుల నృపాలుర నన్యుల దేశికాదులఞ్
ద్రమందఁగఁ జేయుపాపునకు మంచిగతుల్ పరమందుఁ గల్గునే ?

క. ఏ నొక నిమిత్తమాత్రమ
కాని ధర్మజాను లెల్లఁ గడతేతే రనం
గా నామది కెక్కదయది
స్తూనృత మెట్లొనొ తెలియఁ జూపు మనంతా !

కృష్ణు— (తనలో) ఇతనికీ సందియము విశ్వరూప ప్రదర్శనమ్మునం గాని నివర్తింపదు. (ప్రకాశము) అర్జునా ! ఒకసారి కన్నులు మూసికొని మఱి చూడుము.

అర్జు-- (అట్లొనరించి మహాశ్చర్యముతో)

ఉ. ఎన్ని మొగమ్ము లున్నవియొ యెన్ని భుజంబులొ యెన్ని రూపులో!
కన్నులె వెన్నియో! యకట కానఁగ వచ్చెడి భీతి హెచ్చెడిన్
జిన్నలుఁ బెద్దలున్ గలను జేయఁగ వచ్చినవార లెల్ల నా
పన్నులు గాఁగ నీ యనఘువక్త్రములన్ బడుచుండి రోలిమై.

దేవా! నాయజ్ఞానంబు నివర్తించినది. నీవు లోకక్షయకర్తవగు రుద్రుఁడవు కాని యాదవ పట్టభద్రుండవు కావు. నీచేఁ జంపఁ బడిన యీ భీష్మాదియోధులఁ బిష్టపేషణం బొనర్చుట నా యశంబునకుఁ గాని వేఱొండు కాదు. ప్రసన్నుండవై యీరూపం బుపసంహరింపుము.

(అని కనులు మూసికొని ధ్యానించి తెఱచును)

కృష్ణు— (చిఱునవ్వుతో) బావా! నే నెవ్వరు?

అర్జు.- (సిగ్గుతో) నీవు యదునందనుఁడవు, మాపాలిటి కల్పవృక్షంబవు, శిష్టరక్షణదుష్టశిక్షణపరాయణుండవు, లీలామానుషవిగ్రహుండవు, తత్త్వమసీత్యాది వాక్యబోధ్యం బగు నాగమమూలకందంబవు, నిన్నిదమిద్ధ మని నిర్ణయింప నే నెంతవాఁడను? బంధుత్వకారణమ్మున నాయొనర్చు నపచారమ్ముల నన్నిటిని క్షమించి ప్రకృతకార్యాయత్తుండవై నొగ లెక్కి మున్నిచ్చినవరంబు గరంబు నెఱవేర్పఁ బ్రార్థించెదను.

కృష్ణు— (రథము తోలుట నటించి దృష్టినించి) ఫల్గునా! అటు చూచితివా! మీయన్న నిరాయుధుండును నిస్తనుత్రాణుండును సాంజలిబంధుండును నై కౌరవబలమ్ములోనికరుగుచున్నవాఁడు. వెనువెంటన భీమ నకుల సహదేవ ధృష్టద్యుమ్నాది యోధులు ఱిచ్చపాటుతో నొకరి మొకము లొకరు చూచుచుం బోవుచున్నవారు.

(యథోక్తముగా ధర్మరాజు ప్రవేశించును)

అర్జు-- (ఱిచ్చపాటుతో)

ఉ. "ఈ నృపుఁ డింత బేలగునె! యిట్టిఁ డెటుల్ సమరావనీస్థలిన్
దా నడుగించె నిందులకుఁ దమ్ములు సమ్మతి నెట్లుచూపిరం"
చాననముల్ నిగుడ్చి నృపు లందఱు వ్రేలిడి ముక్కుమీఁద నెం
తేనియు సంశయాంబునిధి నీఁదఁగ నన్న యదేమొ యేగెడున్.

కృష్ణు — అందులకుం దగిన కారణము నే నెఱుఁగుదును. అజాతశత్రుండన సామాన్యుండుగాడు. ఈసంశయించు నృపాలుర కాతని మనోవర్తనంబు గుఱుతింప నలవికాదు. మనముగూడ నట కేగుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

భీము— (అడ్డువచ్చి)

అన్నా ! యేమిటి కేడ కేగెదవు ? సైన్యం బంప నీ కేల ? నీ
తెన్నున్ జూచి రిపుల్ వికావిక నగన్, దేవాసురుల్ వచ్చినన్
బన్నం బందక పోరు మ మ్మెదిరి; నన్ బాఱంగ వీక్షింపుమా !
వెన్నున్ జూడుము ! వెన్నుఁజూపకుము ! బల్ విల్కాని బల్వెన్నుమా.

ధర్మ— (తప్పించుకొని నిరుత్తరుఁడై పోవును)

నకు— (అడ్డము వచ్చి)

ఏ నుండన్ భయ మేల నీ కనికి రానీ ! సర్వలోకమ్ములున్
గానీ యింక మ ఱేమి యైన మనకున్ గన్నాకు కృష్ణుండు లేఁ
డే ? నేఁడేమి పాసంగెఁ గ్రొత్త, విలుకాం డ్రెవ్వాని పేర్చిన్నమా
త్రానన్ మానముఁ బ్రాణమున్ విడుతు రాధన్విన్ నరున్ జూడుమా.

ధర్మ— (యథాప్రకారమె పోవుచుండును)

సహ— (అడ్డము వచ్చి)

పన్నిన మొగ్గరమ్ములు "సెబా సిది యే" మని ముక్కు వ్రేలితో
నిన్నును మమ్మునున్ దెగడ నీ కిటు రిత్త చనంగ నేల ! యో
యన్న ! కనం గదన్న ! మము నాఱడి పుచ్చకుమన్న ! యేటి కీ
బన్నపుసేఁత వెన్ను నకుఁ బార్థునకున్ దలవంపు నింపఁగన్ ?

ధర్మ— (పోవుచుండును)

భీము— (మరల నడ్డమై)

ఉ. తాతకు భీతిఁ జెందితివొ ? ధన్విపతంసగురుండు ద్రోణు వి
ఖ్యాతికి లోఁగిపోయితివొ ? గౌతముతీవ్రత కోహటించితో ?
చేతము ద్రౌణివిక్రమవిశేష మశేష మెఱింగి లొంగెనో ?
యాతతి నీ తెఱంగు గన నేటికి ! నేఁటికిఁ గొత్త లున్నవే ?

భీష్మ— (ప్రవేశించి) ఓ సేనానాయకులార !

శా. కాయం బెన్నటికేనిఁ బోవునదియే ఖాయంబు నాఁ డెల్లదే
శేయో ! ప్రొద్దుటనో ! యదోవిధమునన్ రేపేని యెల్లుండి గా
నీ యేరోగమొ మూఁడి వచ్చిన ఫలం బేమున్న ? దాలంబులో
నాయుర్దాయము ధారవోయుఁడు దినం బందుం డనిందార్హులై.

భీము— (యోజించి) సోదరులారా ! ఈయనకు తాత్పర్య మిదమిద్ధ మని నిశ్చయింపరాకున్నను గురులం దర్శించి తదనుజ్ఞవడయుటకై యరుగుచున్నట్టు

లూహింపనయ్యెడిని. నే నియ్యనఘులతో నున్నం జాలును గాన మీ శ్రీ యుదంతంబు మురాంతకునితో విన్నవించి కర్తవ్యంబు నిర్ణయింపుఁడు.

(నకుల సహదేవులు నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ— (భీష్ముని సమీపించి)

క. సాయకరహస్యకృతినే!
శ్రీయుతకీర్త్యబ్ధిశంభుశేఖరమణియే!
భూయో భూయోఽపిచ గాం
గేయాయ! నమో మహాత్మ గేయాయ నతే.

(నమస్కరించును)

భీష్మ— (గ్రుచ్చి కౌఁగిలించుకొని సంతోషముతో)

ఉ. వచ్చితి మేలుచేసితి భవచ్చరితంబు నవారతంబు నే
మెచ్చుట కాక దేవతలు మెచ్చుదు రన్యులు మెచ్చకుందురే?
నచ్చినమేటిమన్మఁడవు నాయన! నీ విటు రాకయున్నచోఁ
జెచ్చెర శాప మిచ్చియె నశింపఁగఁ జేయుదుఁ జుమ్ము మిమ్ములన్.

క. పురుషుం డర్థమునకుఁ గిం
కరుఁ, డర్థము పురుషదాసి గా దన్నఁడు; నీ
తరఫున దుర మొనరించుట
తరువాయిగఁ గోరు మిత్తుఁ దగ నేదైనన్.

ధర్మ— (అంజలి ఘటించి)

ఉ. కోరుట కేమి యున్నయది కొండొక కోరిక; ని న్నెదుర్పఁగా
నేరికి శక్యమా దివికి నేగెడివారికిఁ దక్క; నాజ్ఞ యి
మ్మా! రణ మాచరించుటకు; నాదర మేదుర మైనవృత్తి చె
న్నారఁగ దీవనల్ సలుపుమా! యనిలో జయ మంది తీరఁగన్.

క. పెంచితివి పెద్దఁజేసితి
వంచితముగ మంచితివి మహామహుఁడవు నిన్
గొంచక యెదిరించెడి యీ
కొంచెపుమానిసుల లోభగుణ మెంచకుమా!

ఇఁక నొకమనవి. (చెవిలోఁ జెప్పుట నటించును.)

భీష్మ— (చిఱునవ్వుతో)

ఉ. న న్నెదిరింపఁగాఁ దగిననాయకుఁ డీభువనత్రయంబునన్
సున్న వధించు టింక నెటు చొప్పడుఁ? జాపము మత్కరంబునం
దున్నపు డీపని న్సలుపనోపుట రుద్రునకేనిఁ గాదు; నేఁ
డెన్నఁగ దీనిఁ గోరఁ దగ దిప్పటి కేగుము రమ్ము క్రమ్మఱన్.

ధర్మ— చిత్తము సెలవిమ్ము.

భీష్మ— పామ్ము నీకు జయమగుఁగాక ! (దెసలు పరికించి) ఓఁ డెందులకో నావంకఁజూచు చున్నాఁడు. అట కేగెదఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— (తనలో) ఇట్లే ద్రోణులంగూడఁ బ్రసన్నులం జేసికొనినంగాని జయంబు సాధ్యంబు గానేరదు. (పరిక్రమించును.)

ద్రోణు— (ప్రవేశించి) ఓయేకాదశాక్షౌహిణీపతులారా ! సేనలారా !

చ. సలుపుఁడు యుద్ధ మించుకయు శాస్త్రవిరుద్ధము గాకయుండఁ జే
ర్గలిగి చరింపుఁ డెయ్యెడలఁ గయ్యపువస్తువు లంది యిచ్చువా
రల రణభేరికాచరపరంపరలన్ బయిఁ జూడ వచ్చువా
రల నలయింపఁ బోకుఁడు భర మ్మగుఁ జుండపకీర్తి యేనికిన్.

ధర్మ— (తనలో) వీరే ద్రోణులు. (సమీపించి సాష్టాంగ నమస్కారమొనర్చి)

క. ద్రోణాయ ! శిష్యకోటి
త్రాణాయ ! ధనుష్మదధికదర్పాపహార
ప్రాణాయ ! శీఘ్రకల్పిత
బాణాయ ! నమోఽస్తు దేవ ! భవతే గురవే !

ద్రోణు— (లేవనెత్తి కౌఁగిలించికొని)

ఉ. వచ్చితి మేలు చేసితి భవచ్చరితంబు నన్నారతంబు నే
మెచ్చుట కాక దేవతలు మెచ్చుదు రన్యులు మెచ్చకుందురే !
నచ్చినమేటిశిష్యుఁడవు నాకడ కీవిటు రాకయున్నచోఁ
జెచ్చెర శాప మిచ్చియె నశింపఁగఁ జేయుదుఁ జుమ్మిమ్ములన్.
("పురుషుండర్థమునకు" అను వెనుక పద్యము చదువును.)

ధర్మ— (అంజలి ఘటించి "కోరుట కేమియున్న యది" అను వెనుకటి పద్యము చదువును.)

క. తద్దయు ననుగ్రహమ్మున
విద్దియ నేర్పితిరి నేఁడు వీరులమై మీ
యొద్ద న్నేర్చినవిద్దియ
లద్దిరె ! మీమీఁదఁ జూపు టది సైఁపఁదగున్.

ఇఁక నొకమనవి. (చెవిలోఁ జెప్పును.)

ద్రోణు— (చిఱునవ్వుతో)

ఉ. నన్నెదిరింపఁగాఁ దగిననాయకుఁ డీభువనత్రయమ్మునన్
మున్న, వధించు టింక నెటు చొప్పడుఁ? జాపము మత్కరంబునం
దున్నపు డీపనిన్ సలుప నోపుట రుద్రునకేనిఁ గాదు నీ
యున్నతి గోరునాకు నిపు డొప్పు నుపాయము సెప్పి పంపుటల్.

ఏను వినరానిమాట వింటినేని యస్త్రసన్యాసంబు గావింతు. దానిం జెప్పువాఁడు సత్యభాషాహరిశ్చంద్రుండై యుండవలెను.

క. ఎందులకుఁ గోరెదవు? గో
విందుఁడు నీపట్లఁ గలఁడు, వెఱ్ఱిపడకు మీ
చందం బయశస్కర మగు
నెందును విజయంబు మీక యేర్పడి యుండెన్.

ధర్మ— (వినయముతో) దేవర యాశీర్వచనము శిరసావహించితిని. నమస్కారము. సెల విండు. మఱియుఁ గృపాచార్యులను మేనమామ యగు మద్రభూపతినిం గూడ దర్శించి వారల యనుజ్ఞ వడసి యరిగెదను.

ద్రోణు— (తనలో) ఇతఁడు కడునుపాయశాలి; రాజనీతిధురంధరత్వమునఁ గృష్ణునితరువాత నితనినే చెప్పవలయును. కృపునింగూడ వధోపాయం బడుగవలయు ననియు శల్యునికిఁ గర్ణసారథ్యంబు రాఁగలదని యెఱింగినవాఁడు గావున నప్పట్లఁ దోఁచినసాయం బొనరుపు మనియుం గోరఁ దలం పుదయింపఁబోలు! అందులకై యరుగుచున్నాఁ డనుట ధ్రువము. అగుఁగాక, యెట్లును ధర్మమే జయింపఁగలదు.

(ప్రకాశము)

ఉ. నీమదిఁ గల్గువాంఛితము నేనొక యింత యెఱింగినాఁడఁ జు
మ్మోమహితాత్మ! గౌతమునికొప్పదు మృత్యువు నీపయిన్ దయన్
గోమలచిత్తుఁడాతఁ, డది గోరినను న్ సమకూర దూరకే
నేమిటికీ ప్రయత్న? మిఁక నేగి సమీకము నిర్వహింపుమా.

ధర్మ— సర్వజ్ఞుల రగుతా మెఱుఁగని ధర్మములు లేవుకదా?

ఉ. అమ్మహితాత్ముఁ డట్టిఁడని యాత్మ నెఱుంగక కాదు, శాస్త్రదూ
ష్య మ్మగుఁగాన నొజ్జ యగు నయ్యనఘున్ బ్రణమిల్లి యాజ్ఞ మా
కి మ్మని వేఁడి దీవనల నిట్టులె కైకొని యేగువాఁడ, ద్రో
హ మ్మది యొజ్జపట్టున జయ మ్మగునే! తగునే? కృతఘ్నతల్.

ద్రోణు— అట్లయిన నట కేగిరమ్ము.

(ధర్మజభీములు నిష్క్రమింతురు.)

ధర్మ— (మరలఁ బ్రవేశించి తనలో) ఇక్కడికి గురుజనంబులనెల్ల నారాధించి వారి యాశీర్వచనము బడసితిని. ఇఁకఁ గడమ యేమున్నది? (యోజించి) ఇట్లగుఁ గాక. ఉపాయములలో నెల్లఁ దృతీయోపాయము విజయావహమని రాజనీతిధురంధరులు వచింతురు. కావున నందులకైఁ గూడ యత్నించి చూచెదఁగాక! (ప్రకాశముగా బిగ్గరగా)

శా. నాకై యల్లసుయోధనున్ దొడరుసన్నాహంబు వాటించు వా
రీకౌరవ్యబలమ్మునందుఁ గలరే! యెవ్వారలే నున్నచో
నీకాల మ్మది దాఁటనీకుఁ డిపుడే యేతెండు నాయంట లో
కైకత్రాణధురీణుఁ డైన హరమర్యాదన్ గనుం డింపుగన్.

యుయుత్సుఁడు— (ప్రవేశించి)

శా. అన్నా! యే నిదె వచ్చుచుంటి భవదీయం బైనపక్షంబుఁ జే
ర న్నా కిష్టము మెందు నీ కయి రిపువ్రాతంబు ఖండింతు నా
జి న్నీవంటిమహానుభావునకునై జీవంబు పో నాడినన్
దన్నున్ మెచ్చెద రెల్ల వారు పురుషార్థం బింత కొం డుండునే?

క. అనె నా సైన్యంబులు నీ
యవి నే నీవాఁడ నీకు నాహవమునఁ దో
డవుటకు నోఁచిన మామక
భవ మతిపూతంబు సర్వవంద్యం బధిపా!

ధర్మ— (సబహుమానముగాఁ గౌఁగిలించుకొని)

తే. గీ. తమ్ముఁడా! రమ్ము పాండుపుత్రకులపంచ
తను దొలంగింపు మార్గుఱు తనయు లింకఁ
గుంతికిని బాండునరపాలకున కటంచుఁ
జెప్పికొని లోక మిది సంతసించుఁగాక.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ద్రోణు— (తనలో) ఈధార్తరాష్ట్రులలో నెల్ల నీ యుయుత్సుఁడే శేషించువాఁడు. వీనియెడల శ్రీకృష్ణుఁడు సోదరభావము ననుగ్రహించుఁగాక! (చూచి) ఓఁ డెందులకో నా దిక్కు చూచుచున్నాఁడు.

(నిష్క్రమించును.)

కృష్ణు— (ప్రవేశించి) ఉపాయశాలి యగు ధర్మజుఁడు విజయసాధనంబులఁ జక్కఁగ సంగ్రహించినాఁడు, కాని కర్ణుఁడు వీరింబలె నే నెంత యత్నించినను సుంతైనఁ జోటిచ్చినవాఁడు కాఁడయ్యె; ఇటీవల భీష్ముండు

తన్నర్ధరథులలోఁ జేర్చె ననుకోపమున నతఁడు యుద్ధ మొనరించుదినములలోఁ దా నుదాసీనుఁడై చూచుచుండుట కేర్పఱచుకొన్నట్లు వినియుంటిమి. కావున నతని నెట్లేని విడిచి యీపక్షమున కీదినములలోఁ జేర్చి కొంటిమా, యితనిచేఁ గొంతపఱకుఁ గురుబలము నశించుట కించుకయు సందియము లేదు. (యోజించి) కాని దుర్యోధనుఁడే తాను గాఁడలఁచు నతఁ డీపన్నుగడకు సమ్మతింపఁడు. (తలపంకించి) అగుఁగాక! "యత్నే కృతే యది న సిధ్యతి కోఽత్రదోషః" (పరిక్రమించును.)

కర్ణ - (ప్రవేశించి) ఓ సేనాధిపతులార! యోధులార!

చ. శరణనువారిఁ గాని శరచాపవిహీనులఁ గాని భీతిమైఁ
బరుగిడువారిఁ గాని శరబాధకు మూర్ఛిలువారిఁ గాని త
త్తఱపడువారిఁ గాని పరితాపపరీతులఁ గాని నిర్దయన్
బోరఁగొనఁ బోకుఁ డట్టిక్రియఁ బోరుట నారక కారకంబగున్.

కృష్ణ— (సమీపించి జనాంతికము) బావా!

క. నిన్నర్ధరథులలోన మ
రున్నదితనయుండు చేర్ప రోషించితి వం
చు న్నిన్న వింటి నీకున్
జన్నే! మన్నిని కస్త్రసన్యాసంబుల్?

చ. జరిగినదాని కేమి! యొకచక్కనిత్రోవ వచింతు నారకే
యరయుట శౌర్యవంతునకు నాలమునన్ గడు సిగ్గు గాదె? మా
కరివిజయమ్ము పట్టున సహాయ మొనర్చినయట్టు లౌను నీ
కరి యగుభీష్మునిన్ దొడరినట్టులు నా జను దెంతువే యిటుల్.

ఉ. ఇంతకుఁ దప్ప వేఱొకటి యేదియు లే దిఁక భీష్మమీఁద వి
క్రాంతిని నీవుచూపుటకుఁ; గయ్యము మీ కెటుసంఘటించు? నీ
స్వాంతమునందు సుంత గనుమయ్య! ధనంజయతుల్య నిన్ను దు
శ్చింతనుఁ డింత కొంచెపఱచెన్ సయిరించుట యెట్లు మానికిన్.

క. గాంగేయుఁడు చచ్చెడిదాఁ
కం గౌంతేయులకుఁ దోడు గ మ్మిటు నీవా
ప్తం గంటివేని ఋణము
క్తిం గందువు తల్లిపట్లఁ, దీఱును బగయున్.

కర్ణ— (తనలో) ఔరా! యీకృష్ణుఁ డెంతటిమాయావి.

ఉ. ఏ నలభీష్ముచేఁ బడిన నీతని కిష్టమె, యమ్మహాత్ముఁ డె
ట్లేని మదీయనాగశరకృత్తశిరుం డగు నేని దానికిన్

వీనికి సంబరంబె! నను వేఁదుఱుగాఁ దలపోసె నొక్క! యే
మైనను శక్తియున్ ఫణియు నర్జునుఁదక్క నొరున్ వధింపునే?

(ప్రకాశము)

ఉ. చెప్పితి వుత్తరం బిడితిఁ జెచ్చెర నింతకు మున్న మెన్న, యీ
చొప్పిపు డేల చొప్పడెడి? శూరులు దూఱరె నన్నుఁ జూచి? యె
ట్లొప్పుదు, నీశరీరము సుయోధనుపా లొనరించి దీని; కే
నప్పుడు కోపగించినను నాగ్రహ మున్నదె నాకు భీష్ముపై?

క. భీష్ముండు వైరివీర
గ్రీష్మాదిత్యుం డతండు గెలువఁడె మీమీ
యూష్మములనెల్ల నలయ
ర్చిష్మంతుం డడవి బూదె చేసినభంగిన్.

కర్ణ— (ఎకసక్కెముగా)

తే. గీ. వేయిమంది భీష్ములు పదివేలమంది
ద్రోణులును నూఱు వేలు కర్ణులును గలసి
వచ్చినను బార్థుచేతిలోఁ జచ్చువారు
కృష్ణుఁ డన నెవ్వఁడో సుంత యెఱిఁగికొనుము.

ని న్నీ హస్తినాపురసార్వభౌమునిం జేయఁ దలఁచి నాయొనర్చిన ప్రయత్నము నీయంతరాత్మయుఁ బరమాత్మయుం దక్క నొరు లెఱుంగరు. నా యావచ్ఛక్తియు వినియోగించి నీమేలునకై దొరలితిని. ఇంక నావలన నీకుం గావలసిన ప్రియం బేమున్నది? అయినను నిట్లగుఁగాక.

(భరతవాక్యము.)

మ. కలుగుంగావుత నీకుఁ దక్క నృపభక్తశ్రేణియం దాయతుల్,
గెలుచున్ గావుత ధర్మ మెన్నటికి, వాగ్దేవీమహత్త్వంబు లి
క్కలికాలమ్మున భారతాశ్రయములై కావ్యంబులై నాటకం
బులునై యాటలఁ బాటలై వెలయుతన్ భూలోకమందెల్లెడన్.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వర
ప్రణీతంబగు పాండవోద్యోగమ్మనందు
షష్ఠాంకము సంపూర్ణము.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పేజీ.	పంక్తి.	తప్పు	ఒప్పు
15	10	లోబ	లోఁబ
16	3	డోపగ	డోపఁగ
26	29	బలి	బతి
36	21	ప్రత్యుర్త	ప్రత్యుత్త
38	22	శక్యంఝె	శక్యంబే
45	1	నిమ	మని
46	10	పుస్ర	పుత్ర
57	3	యొంచి	యెంచి
62	11	కర్ణ	కర్ణఁ
63	7	వెట్ఱ	వైట్ట
63	28	స్నేతులు	స్నేహితులు
64	3	గాద	గాఁద
87	4	ఘురం	ధురం
89	12	కర్ణ—	కృష్ణ—

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

పాండవవిజయము

ఉపోద్ఘాతము

(తృతీయముద్రణము)

చదువరులారా !

ఈమూడవకూర్పునందనేక హేతువులంబట్టి యీవిజయ మించుకమార్పఁబడినది. దీనినుండి మొదటి యొకటి రెండంకములు తగ్గించి నూతనముగా నొక యంకము చేర్పఁబడినది. ఆ రెండంకములకును మఱికొన్ని యంకములు చేర్చి పాండవోద్యోగమను పేర నింక నొక నాటక మచిరంబునన ప్రకటింతుము. ఇంతకుమున్ను జననపీఠికలో భారతమెల్ల నాల్గునాటకములే యని వ్రాసినను ఈకారణమున నైదునాటకములు కావలసి వచ్చినది. ఇప్పటిమార్పు చొప్పునఁ బ్రదర్శకులకు మునుపటివలెఁగాక సుకరమగునని యెంచితిమి గాని తిరిగియు మధ్యమధ్యఁ గొన్ని విశేషములు చేర్చుటచే వెనుకటియంత పెద్దనాటకముగా నిదియు నించుమించు కాకతీఱినదికాదు. అగుఁగాక, ప్రదర్శకులు జాగరూకులగుదురేని బ్రదర్శింప వచ్చును......................................

పూర్వపువిజయము యుద్ధప్రధానమేగాక సంధివిషయమునుగూడ నొరసి యుండెడిది. ఇప్పటిమార్పులోఁ గేవల యుద్ధముమాత్రమే యిందుఁ జేర్కొనఁబడినది. ఈ విజయమునందేమి యితర భారతనాటకములయందేమి మేము వీలునుబట్టి కొన్నియెడల సంస్కృతభారతమును గొన్నియెడలఁ దెలుఁగుభారతమును ననుసరించి మఱికొన్ని యెడల నాటకసంప్రదాయమునుబట్టి యీ రెంటికిని భిన్నమగునట్లు రచించియుంటిమి. ద్రోణవధవిషయమున నీతుది సంగతి స్పష్టముకాఁగలదు. తెలుఁగుభారతము సంస్కృతమునుండి వచ్చినదేయైనను ననేకస్థలముల నెంతో భిన్నముగ నున్నయది. స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ గొన్ని హెచ్చుతగ్గులు చూపఁబడుచున్నవి. ద్రౌపదీస్వయంవర ప్రస్తావనలోఁ గర్ణుఁడు మత్స్యయంత్రమును నఱకుటకు సిద్ధమైయుండ ద్రౌపది

"నాహంవరయామిసూతం"

అని యనాదరించినట్లును పదఁపడి యతఁడు విముఖుఁడైనట్లును సంస్కృతమున నుండఁ దెల్గులో నితఁడు చాపము నెక్కు పెట్టుటకై తిలమాత్రము కడమ యున్నట్లు మార్పఁబడియున్నది. మఱియు నభిమన్యువధఘట్టమున దుశ్శాసనసుతునిచే నభిమన్యుఁడు మడిసినట్లును పదఁపడి మఱియొకప్పు డీదౌశ్శాసని ద్రౌపదేయునిచేఁ జంపఁబడినట్లును సంస్కృతమందుండఁ దెల్గులో వీరిరువురును

నేకకాలమందే హతులైనట్లు లున్నది. మఱియుఁ దెల్గులో భీముఁడు కర్ణుని నాలుకఁ గోయఁబోఁగా శల్యుఁడు వారించినట్లున్నది. సంస్కృతములోఁ గర్ణుఁడు మూర్ఛపడినట్లు మాత్రమే యున్నది. ఇట్టివనేకములుగలవు. గ్రంథ విస్తరభీతిచే నీవిషయమును విరమించెదము. ఇంక నీభారతయుద్ధ మెప్డుజరిగిన దన:-శల్యపర్వములోని

"ప్రవిష్టంకలియుగం విద్ధి"

యను శ్రీకృష్ణవాక్యము ననుసరించి కలియుగ మించుక భుక్తమైనపిమ్మట నని తేలుచున్నదిగాన నిప్పటి కించుమించుగ నైదువేల వత్సరము లనుకొందము. ఇందేదైన మతభేదమున్న నుండ నిండు గాని యుద్ధప్రారంభ తిథిమాత్రము.

కార్తికామావాస్య కాదు, కార్తికశుద్ధదశమి.

అమావాస్యావాదులకు 14 నాఁటి రాత్రి యుద్ధమున దీపములు వెలిగించుటయు సగము రాత్రి గతించినపిదపఁ జంద్రుఁడుదయించుటయుఁ బూర్తిగా బాధకములు. ద్రోణపర్వము 163-185 అధ్యాయములు చూడుఁడు. అంతవఱ కక్కఱలేదు. ఈవిషయము తెల్గులోఁజూచిన ద్రోణపర్వమున 5 వ ఆశ్వాసములోఁ దేలును. దశమీపక్షమున నీబాధలేదు. శుద్ధదశమికి 14 వ దినము బహుళాష్టమిగాన నాఁడు 16 గడియలకుఁ జంద్రుఁడుదయించుట సంఘటించుచున్నది. ఇట్లేని,

"అష్టపంచాశతం (58) రాత్ర్యశ్శయానస్యాద్య మేగతాః"

అను నానుశాసనికములోని వాక్యము కుదురుట దుర్ఘటమందురేని. ఈ 58 రాత్రులు శరతల్పశయనానంతరము 25 వ దినమునఁ గృష్ణుఁడు

"పంచాశతం షట్చ (56) కురుప్రవీర శేషందినానాంతవజీవితస్య"

యన్న నాఁటినుండి లెక్క పెట్టినఁ దుదిరాత్రితో సరిపోఁగలదు. ఇక్కడ వ్యాఖ్యాత క్లిష్టార్థమును జెప్పి ఇఁక నీకు 30 దినము లాయువుకలదని తేల్చెను గాని యది తిక్కన్నగారి తెల్గునకు విరుద్ధ మగుటయేగాక

"ఉషిత్వాశర్వరీః శ్రీమాన్ పంచాశన్నగరోత్తమే"

యని యానుశాసనికమునఁ జెప్పిన దానికింగూడ విరుద్ధము. ఈ పంచాశత్పదమునకు వెనుకటిదానికింబలెఁ గ్లిష్టార్థము చెప్పి 30 రాత్రులని సాధించుట యశక్యము. 30 దినములలో భీష్ముఁడు స్వర్గస్థుఁడైనచో 50 దినములపైని ధర్మరాజుఁడు వెళ్ళనెంచెనేని యతఁడు చనిపోయిన 20 దినములకా! ధర్మరాజు భీష్మునిజూడఁ గోరినది? కాదుకదా, తిక్కన్న

"పంచాశతం షట్చ"

అను శాంతిపర్వస్థ శ్లోకమునకు

"ఏబదియాఱు దినములకు" అనియును ఉషిత్వా— "పంచాశత్" అన్నచో

" పంచాశద్వ్యాసరానంతరంబ "

యనియును దెనిఁగించె. దీనింబట్టి శాంతిపర్వమున

"పంచాశతం షట్చ"

అను పదమునకు 30 దినములను నర్థము చెప్పి యంతకుఁబూర్వము శరతల్పశయనము మొదలు 28 రాత్రులనియును ఈ 30 యు ఆ 28 యుఁ గలిసి 58 చేసి

" అష్టపంచాశతం "

అను శ్లోకమును సరిపెట్టి కార్తికామావాస్య మొదలు మాఘశుద్ధాష్టమివఱకు 68 దినములనియు నందు భీష్ముని యుద్ధదినములు 10 యును త్రోసివేయఁగా 58 రాత్రు లాయన యంపశయ్యయం దుండెననియుఁ జెప్పు పక్షము పూర్తిగా దుర్బలమని తేలినది. ఈ చూపినవే కాక యీపక్షమున నింకొక నాల్గుదినములు ధర్మజున కాశౌచవిషయమున వృథాగాఁ గల్పికొనుట యొక యనుచితము. అది కల్పనిచో భీష్మనిమృతి మాఘ శు 5 నాఁడు కావలయు టేకాక

" అష్టపంచాశతం " " చతుష్పంచాశతం "

కావలసివచ్చును. లోకప్రసిద్ధమైన భీష్మైకాదశీద్వాదశులు నేతిబీఱకాయ లగుచున్నవి. అమావాస్యాపక్షవాదులు భీష్ముఁడు శరతల్పమందున్నది 58 రాత్రులనిగదా చెప్పుచున్నారు. వారికిఁగల విప్రతిపత్తులు సంగ్రహముగాఁ జూపితిమి కాన నిఁక శుద్ధదశమీపక్షవాదుల సిద్ధాంతమును జూపుచున్నాము. వీరిమతమున భీష్ముఁడు శరతల్పమందున్నది 82 దినములు. మాఘశుద్ధ ద్వాదశి నితఁడు స్వర్గతి చెందెను. కార్తిక శుద్ధ దశమికి మాఘశుద్ధ ద్వాదశి 92 వ దినమగును. కాన భీష్మ యుద్ధదినములు 10 యును 82 లోఁ జేర్చుకొన్న 92 దినములు తేలును.

" అష్టపంచాశతం "

అనునది తిరిగియు శాంతిపర్వమున 25 వ దినమునఁ గృష్ణుఁడు

" పంచాశతం షట్చ "

అని చెప్పినది మొదలుకొని లెక్కించుకొనవలెనని వ్రాసియే యున్నారము. 25 వ దినమున శ్రీకృష్ణుఁ డీమాట చెప్పె నను నిర్ధారణ యెట్లనఁగా, భీష్ముఁడు

శరశయ్య నలంకరించినది మొదలుకొని 8 దినములు యుద్ధశేషముగదా; 9 వ నాఁడు దుర్యోధనమృతి. నాఁడు మొదలు 12 దినములు ధర్మజున కాశౌచము. శ్రాద్ధదాన, పురప్రవేశ, పట్టాభిషేక ప్రకృతిసాంత్వనాదులకు 4 దినములు. వెరసి 24 దినములు. 25 వ దినమున భీష్మునికడ కరిగినటు విస్పష్టము. అమావాస్యాపక్షవాదుల కనుకూలముగ వ్యాఖ్యాత ఈలెక్కలో యుయుత్సుఁడు వైశ్యాపత్యముకనుక నతనికి 16 దినములపఱ కాశౌచమగుటచే నతఁడును పాండవులును శ్రాద్ధము కలిసి చేసినట్లభిప్రాయపడి వృథాగా నతనికై 4 దినములు ధర్మజాదులు శ్రాద్ధ మొనరించుకొనక మిన్నకున్నట్లు వ్రాసినాఁడు. అట్లాగుట లోక విరుద్ధమును శ్రుతివిరుద్ధమునుగూడనై యున్నది. కావున నీ నాల్గుదినములును మేము కట్టుకొనలేదు.

"క్షత్రియోద్వాదశాహేన వైశ్యఃపంచదశాహకైః"

అని పరాశరస్మృతి; తేలిన సారాంశమిది- భీష్మ శరతల్పశయనము మొదలుకొని 25 వ దినమున ధర్మజుఁడు శ్రీకృష్ణాదులతో భీష్మునియొద్దకు వెళ్ళెను. కృష్ణుఁడు నీకిఁక 56 దినములు జీవితశేషమనిచెప్పెను. కావున నిర్యాణదినమున భీష్ముఁడు 58 రాత్రులు లెక్కచెప్పెను. ఇయ్యెడ (గతాః) అను పదమునకు "వెళ్ళవచ్చెను" అను నర్థమేని చెప్పికొనవలెను; లేదా,

"ఈషద్వైషమ్యమవివక్షిత"

మనియేని యనఁదగు. ఈమాత్రము సహించితిమేని దశమీపక్షమున నేచిక్కును లేదు. అమావాస్యవారికో,

"పంచాశతంషట్చ"

అను దానికి భారతసారవేదియగు తిక్కన్న సోమయాజి 56 అని తెల్గించియుండఁగా 30 దినములని క్లిష్టవ్యాఖ్యానము చేసికోవలెను. అందుకు సమ్మతించినను ధర్మజుఁడు 50 రాత్రిలు పట్టనమున నుండిన పిదప నీవిషయమును స్మరించెనని యానుశాసనికములోనుండుటచే నతఁడు ప్రమత్తుఁడు కావలసివచ్చును. దానిపై భీష్మనిర్యాణఘట్టమెల్లఁ బొల్లగును. తక్కుఁగల విరోధము లట్లుండ నమావాస్య వారికి లెక్కలోఁగూడ పైని జెప్పిన వైషమ్యము లేకపోలేదు. అందుకే వ్యాఖ్యాత 16 వ దినమున వైశ్యులకు శుద్ధి చెప్పుటకు బదులు 17 వ దినమునఁ జెప్పినాఁడు. ఇట్లు చెప్పనిచో 28 వ నాఁడే ధర్మజుండు భీష్మునియొద్దికి వెళ్ళినట్లగును. అట్లేని తుదకు

"అష్టపంచాశతం, సప్తపంచాశతం"

కావలసియుచ్చును. ఇంకను విస్తరించిన నొక గ్రంథము వ్రాయవలసివచ్చునని సూత్రప్రాయముగా వ్రాసితిమి. మే మీ దశమీపక్షమును గనుఁగొనుటకు

పీజము మున్నుదాహరించిన ద్రోణపర్వస్థమగు నధ్యాయద్వితయము, కాన వలయువా రవి చూతురుగాక. అమావాస్యవారికి 18వ నాఁ డశ్వత్థామ చీఁకటిలోఁబోయి శిబిరము చొచ్చెనను భారతముగూడ విరుద్ధమే యగును. ఆనాఁడు బహుళ ద్వితీయకదా కావలెను. 4 గడియల రాత్రికే చంద్రోదయ మగును. తెల్లవారుదనుక వెన్నెల పుచ్చపువ్వువలె నుండును. దశమీపక్షము వారి కీబాధలేదు. వీరికి నాఁడు బహుళ ద్వాదశి గాన 24 గడియలకుఁ గాని చంద్రోదయము కాదు. అప్పటికి నశ్వత్థామ కృత్యమంతయు నెఱవేఱవచ్చును. కావున నిం దెచ్చటనేని యీషద్వైషమ్యమున్నను వారిపలె మాసములును పక్షములును హెచ్చుతగ్గుండనందునఁ జదువరులు శుద్ధదశమినే భారతయుద్ధ ప్రారంభ దినముగా నెఱుంగుదురుగాక. మాఘశుద్ధద్వాదశి భీష్మనిర్యాణము. కావుననే అష్టమి మొదలు నాఁటివరకును నీవ్రత మాచరించుట యాచారముగా నున్నది యని గ్రహింతురుగాక. మే మశ్వమేధములో వ్రాసిన యేకాదశినిగూడ నీషద్వైషమ్య మని సమన్వయించుకొందురుగాక.........

తిరుపతివేంకటేశ్వరులు.

ఇందు వచ్చు పాత్రలు

1 వ అంకము

1-సూత్రధారుఁడు
2-నటి
3-భీష్ముఁడు
4-కృష్ణుఁడు
5-అర్జునుఁడు
6-సాత్యకి

2 వ అంకము

1-భాగీరథి
2-యమున
3-సరస్వతి
4-కృశానుఁడు
5-విశ్వావసుఁడు -

3 వ అంకము

1-పంచపాండవులు
2-అభిమన్యుఁడు
3-కరండకుఁడు
4-బకోటకుఁడు
5-సుమిత్రుఁడు
6-ద్రౌపది
7-యుయుత్సుఁడు
8-కృష్ణుఁడు

4 వ అంకము

1-కృష్ణుఁడు
2-అర్జునుఁడు
3-ధర్మరాజు
4-బకోటకుఁడు

5 వ అంకము

1-ధర్మరాజు
2-సేవకుఁడు
3-కృష్ణుఁడు
4-భీముఁడు
5-అర్జునుఁడు
6-హిడింబ
7-సాత్యకి
8- [illegible] మ్నుఁడు

6 వ అంకము

1-శల్యుఁడు
2-కర్ణుఁడు
3-కృష్ణుఁడు
4-అర్జునుఁడు
5-ధర్మరాజు
6-అశ్వత్థామ

7 వ అంకము

1-దుర్యోధనుఁడు
2-సంజయుఁడు
3-కంకాళకుఁడు
4-కృపా [illegible] ర్యులు
5-అశ్వత్థామ
6-కృతవర్మ
7-పంచపాండవులు
8-కృష్ణుఁడు
9-కిరాతుఁడు
10-బలరాముఁడు

8 వ అంకము

1-దుర్యోధనుఁడు
2-పాండవపంచకము
3-కృష్ణుఁడు
4-బలరాముఁడు
5-సంజయుఁడు
6-కృపాచార్యులు
7-అశ్వత్థామ
8-కృతవర్మ

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవ విజయము

ప్రథమాంకము

(నాంది)

చ. కరము మనోహరంబు లతికర్ణము లాశ్రితవత్సలంబులుం
బరపురభేదకంబులు సమానదపాంగనివాసభూమిను లు
ద్ధురకృపభావుకంబులు విఘాతపితామహ మస్తకంబులా
హరిహర నాథులోచనము లైదిటికి న్విజయంబు గావుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్ర— ఆర్యరాలా! నీయొదలి సింగారము ముగించుకొని త్వరగారమ్మా.

(నటి ప్రవేశించును)

నటి— ఆర్యపుత్ర! ఇదిగో వచ్చితిని. ఏమిసెలవు?

సూత్ర— ఏమి యింత తడసితివి? రసాస్వాదనత్వరాయమాణమానసులగు సభా సదు లింతటి కాలహరణమున కోర్తురా?

నటి— ఈనాఁడు తలదువ్వుకొనుటకుఁ గొంచెమాలస్యమయినది కావున క్షమింపవలయును.

సూత్ర— సహజశ్రీగల యీకురుల సంతతికి శృంగారము గూడనేల?

నటి— సహజశ్రీగలవానికయినను సంస్కారమువలన మిగుల శోభవచ్చునుగదా?

సూత్ర— (ఆలోచించి) ఔను. ఐనను స్త్రీలకు సహజసౌందర్యమే సౌందర్యము. అందును నకృత్రిమాలంకరణములలోఁ గురులసంతతియే ప్రథమగణ్యంబు.

సీ. కృష్ణవిమతంబు ద్రోణగాంగేయభూషి
తంబు ద్విష్టశిఖండిమద్రబహుళంబు

కర్ణసంరోధియై కల్మిఁ గాంచుఁ గాని
కాలగతిఁ గ్రుంగుఁ బాండవాక్రాంతమగుచు.

నటి— కాలక్రమముమాటఁ దలంచిన నీకురుల సంతతియే కాదు.

గీ. అంచితాంగాతిశయమెల్ల నడఁగిపోవుఁ
జివరకు బలంబు శల్యావశిష్టమగును
గడకు భీమగదాహతిఁ గాళ్లు గదప
లేక చెడు రాజరాజైన పిఁక యెడలి.

సూత్ర— ఈయప్రస్తుత ప్రశంసవలనఁ బ్రకృతమే మఱచితిని.

నటి— ‘ఏమిసెల’ వని మొదటనే ప్రార్థించితిని గదా.

సూత్ర— ఇదిగో నీ పత్రికఁ జదివికొనుము. (చేతికిచ్చును)

నటి— (తనలోఁజదివికొని ప్రకాశముగా)

గీ. పాండుసంతానకీర్తి దర్పణము ధార్త
రాష్ట్రశతతదుర్యశోర్పణము నవర
సాపణముఁ జూడవలయు సంసారభార
తరణమగునట్టి యాభారతరణమిపుడు.

అని యిందున్నది. కావునఁ దత్కథాభూయిష్ఠమగు నాటకమును బ్రదర్శింపవలయు. కాని యట్టినాటక మేదియో స్మృతికి రాకున్నది.

సూత్ర— స్మృతికి రాకేమి ? నేనిదివరకే నిశ్చయించుకొని యున్నాను.

నటి— దాని పేరేమి సెలవిండు.

సూత్ర— సీ. గోదావరీపావనోదారతీరద్వ
యీరాజితావనీదారుఁ డనుచు
సంస్కృతాంధ్రకవిత్వ సారస్యమకరంద
భసలాయితామితప్రతిభుఁ డనుచు
హూణభాషోదన్వ దుల్లంఘనక్రమ
ప్రాప్త బీ. ఏ. పట్టభద్రుఁ డనుచుఁ
గరుణాసగంగరంగత్కటాక్షచ్ఛటా
పాలితాఖిల పరివారుఁ డనుచుఁ
నెల్ల నుతియింతు రట్టిపోలవరనగర
పాలకుండును బ్రాహ్మణప్రభువునైన
కృష్ణభూపాలవరుని ప్రేరేపణమున
సకలగీర్వాణ రూపరూపకము లరసి.

చ. నవరసపూరపూరితము నాటకమీయది యంచు నెంచి పాం
డవవిజయంబుఁ దెల్గున నొనర్చిరి వీరరసప్రధానమున్

నటి— కృతికర్తలపేరు చెప్పరైతిరి.

సూత్రి చెప్పుచుండఁగనే నీకింత తొందరయేల ?

కవలవలెం జరించుచుఁ బ్రికాస్తి వహించు శతావధానులే
కవు లిఁక వారిపేరులు జగద్విదితంబులు చెప్పనేటికిన్ ?

నటి – తిరుపతి వేంకటేశ్వరులా ?

సూ॥— ఏమీ నీ తెలివితేటలు ? చెప్పకయే తెలిసికొంటివి.

నటి – (నవ్వుచు) నీమాటలువినిన 'నేమీ నీ తెలివితేట' లని కాకుస్వరముగానే మరల ననవలసి వచ్చినది. 'వారిపేరులు జగద్విదితంబులు చెప్పనేటికిన్' అనుచు నెట్లు తెలిసికొంటివని యడిగితివేమి ?

సూత్ర— ఆ పాండవవిజయ మీ సభాసదుల యానతికిం దగినది. కావున దానిం బ్రదర్శింతము. ఈ నీ చతురవాక్యముల కేమిలే. సంగీతము పాడి చాతుర్యముఁ గనఁబఱచుకొనవలయును.

నటి— ఏఋతువు నాశ్రయించి పాడవలయును ?

సూత్ర— మనము ప్రదర్శింపఁ బోవు నాటకమున కనుగుణమగు నీ శరదృతువునే వర్ణింపుము.

నటి— గీ. ధార్తరాష్ట్రసమూహంబు దక్షిణాశ.
కభిముఖంబుగఁ జను సమయంబుచూచె
ప్రబల పాండవహంసలు పట్టువదలి
యచ్ఛమానసవైకల్య మనుభవింప.

(తెరలో)

భరతపుత్రా ! ఏల యిట్టి యసంబద్ధాలాపము లుపన్యసింపఁ జేయుచుంటివి ?

ఉ. నేఁటికి రెండునాళ్ళు చనె నేను ధనుస్సు ధరించి శాత్రవో
ద్ఘాటన మాచరించుటకుఁగా నని సేయఁగడంగి; నేన నా
నాఁటికిఁ బాండవేయులది నాశనమందురె కాని కాన నే
పాటునులోటుఁ గౌరవులపక్షమునం; దిటు వల్కు టేలొకో.

సూత్రి— (వినుటనటించి) చెలీ ! నీ ఋతువర్ణనమునందలి ధార్తరాష్ట్ర పదంబునకు హంసవిశేషము లను నర్థముకన్న ఝడితిస్ఫూర్తిఁ నందుచున్నకతన. ధృతరాష్ట్ర పుత్రులను నర్థంబును గైకొనుటచేఁ గాఁబోలు భీష్ముఁడు మనపైఁ గనలుచు నిటు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక మన మీతని యగ్రమున నిల్చుట తగదు. పోదమురమ్మ. (నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ప్రస్తావన)

(భీష్ముఁడు ధనుఃపాణియై పటాక్షేపమునఁ బ్రవేశించి దృష్టినించి తనలో)
ఓహో ఇదియా హేతువు.

చ. అనలము గ్రుమ్మరించెడి మదస్త్రపరంపరచేతఁ జాల నొ
చ్చినకతనన్ యదూద్వహుఁడు చేత సుదర్శనమున్ ధరించి తా
మును పొనరించు నాసమయముం దిగఁద్రావి ననున్ వధింపఁగా
ననికిఁగడంగె (కొంచెమూరకుండి) అర్జునుని యాననమల్లదె వెల్ల
(ఆశ్చర్యముతో) నయ్యెడిన్.

మ. తన కేలం గల పగ్గముల్ కశయు భద్రంబౌగతిన్ డాఁచి హు
మ్మని చక్రంబును గేలఁగైకొని యధర్మారంభుఁడయ్యెన్ సధ
ర్మునిఁ బార్థుం గెలిపింపనెంచి యచలంబుంబోని కౌంతేయు స్యం
దనమందుండి మృగేంద్రుభంగి ధరకున్ దైత్యారి లంఘించెడిన్.

(మరలఁ బరికించి)

చ. వెనుకకు లాగు బాహువులు బిగ్గఁగఁబట్టి ధనంజయుండు; కో
పనుఁడు సుదర్శనాయుధుఁడు పార్థునితోడన వచ్చుచుండె ముం
దునకు; మహాశుగోద్ధతిని దూఁగుచు సంద్రము సాంద్రభంగి ని
స్స్వనితముగాఁగ నేగుతటి సంయుతపూతరి యేపు దోఁపగన్.

(యథోక్తముగాఁ గృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు)

అర్జు- శా. బావా ! కోపము సంహరింపుము రణప్రారంభమున్ మాను మీ
వే వీఁకన్ రణముం బొనర్చెనెడలన్ వీఁడేల ? నీ ఢాకకున్
జేవన్ వీడని వీరుఁడెవ్వఁడు ? కృపాసింధుండవై నాయశ
శ్శ్రీవర్ధిల్లఁగఁ జేయుమయ్య యనఘా ! చేమోడ్పు సంధించెదన్.

కృష్ణ— (అనాకర్ణితముగా ముందడుగు వేయుచు)

శా. వృద్ధుండౌ నలజాహ్నవేయుఁ డనుకొంటే ? వీఁడు పార్థుండు నీ
యుద్ధప్రక్రియ కోహటించెనని లోనుబ్బంగ నింకెంత సే

ప్ర థ మాం క ము

పౌద్ధత్త్యమ్ము వహించెదో కనెదఁ గా కాహారవవ్యాప్త ది
క్స్తబ్ధంబై జగ మక్కజంపడఁగఁ జక్కంజేతు ని న్నిక్కడన్.

క. జనకుఁడు స్వేచ్ఛామరణ
మ్మనొసంగె న్నాకటంచుఁ బొంగెదవో? య
య్యనిమిషు లడ్డంబైనను
నినుఁ జంపు సుదర్శనంబు నేఁడేమైనన్.

భీష్మ— (ధైర్యసంతోషములతో) దేవా! లీలామానుషవిగ్రహా!

సీ. నేఁడుగా నాధనుర్నిగమంబులోకైక
విఖ్యాతమయ్యె సంవిత్స్వరూప!
నేఁడుగా నాజన్మ మీఁడులేని యశం బ
జాండంబు నిండించె దండితారి!
నేఁడుగా నాబాహునాడులఁ బ్రవహించు
రక్తంబు శక్తంబు ముక్తగేయ!
నేఁడుగా శంతను నృపతివరేణ్యుండు
పుత్రవంతుం డబ్ధిభూకళత్ర!
నేఁడుగా నిర్జరాపగ నిక్కమైన
వీరమాత ప్రఫుల్లదంభోరుహాక్ష!
రమ్ము దయసేయుమిటు వేగిరమ్ము సంగ
రమ్ముతీర్పుము భూమిభరమ్ముతోడ.

మ. దయసేయంగదవయ్య కృష్ణ! త్రిజగత్కల్యాణ మోక్షం బొగిన్
దయసేయంగదవయ్య; చక్రిమున మత్కంఠంబు వైకుంఠ! వే
గయిసేయంగదవయ్య; ధర్మసుతు నేకచ్ఛత్రసంపత్తిచేఁ
గయిసేయంగదవయ్య; నీ కిదె నమస్కారంబు నారాయణా!

అర్జు— (ఎట్టకేలకుఁ గృష్ణునిలువరించి) బావా! వసుదేవనందన!

శా. గీతల్ సెప్పి రణంబుసేఁతకు ననుం గీల్కొల్పు పెల్లన్ ధరా
నేతల్ నవ్వఁగఁ బాలుసేయుటకె యానే! కొంత సైరించి నా
ఖ్యాతిన్నిల్పుము సాత్యకిం దునిమిన ట్లాలంబు చాలింపవే
నేతన్మాత్రకు యుద్ధరంగమున కే నేతేరఁగా నేటికిన్?

ఉ. చక్రిము దాల్చి నీవు రిపుచక్రము ద్రుంచు టదేమిలెక్క? నీ
వక్రిమమే యొనర్చెనెడ నాఁగునె యాపదునాల్గులోకముల్?
శక్రసుతుండు వీరుఁ డనుసద్యశముం గలిగింతువేని నీ
విక్రమమున్ మరల్పు మరవిందదళేక్షణ! భక్తరక్షణా.

(పటాక్షేపమున సాత్యకి ప్రవేశించును)

అన్నా ! బలభద్రసోదర !

చ. కలగిన సైన్యముల్ ప్రళయకాలపటుత్వటవభ్రగర్జితం
బుల నొనరించుచున్ రిపుసమూహముపై నదె యేగుచున్న వా
వలనికిఁ జూడుమయ్య ? "తలనంపు ఘటిల్లునో" యంచుఁగుందు నీ
యలఘు పరాక్రమక్రముని నర్జునుఁ బ్రోవఁగదయ్య వెయ్యునిన్.

కృష్ణు— (వెనుక దిరిగి చూచి) తమ్ముఁడా !

శా. పాఱుంబోతుల నీవృపాలుర మరల్పం బోకు మీ క్రీడియే
ధీరత్వమ్మును గోలుపోయినపు డేదేశాధిపుల్ నిల్తు గా
వీరవ్యాఘ్రమహాకిరాతు నెదుటన్ వీరేల ? నీవేల ? నేఁ
బ్రారంభించితిఁగాదె యాహవమొనర్పన్ ధర్మరక్షార్థినై

అర్జు— బావా ! నీవిక్రమం బక్రమంబగుటంజేసి ధర్మరక్షార్థంబు గానేరదు. కాని కేవలమాపదంబునకు ధర్మరాజరక్షణ మని యర్థము చెప్పుకోవలసి వచ్చును.

కృష్ణు— అర్జునా ! వృథాగా నన్నెందులకు వారించెదవు ? దుర్జనభర్జనంబున కొక్కొక్కతఱి నధర్మప్రవర్తనంబుగూడ నుపక్రమింప నగునని నాము నస్సాక్షికి వచ్చుచున్నయది. ధర్మమార్గమేమైనను సజ్జనాపకారంబునకుఁ గారణంబగునేని యవలంబింప ననర్హంబు.

చ. తెలిసె భవద్భుజాబలము; తెల్లముగాఁ దెలిసెన్ సమస్త సే
నలయలఘూరతాగరిమ; నన్నిఁక వారణ సేయఁబోకు మీ
కలమ్ము, సమస్త మీదినమ కాలునిపోలికిఁ జేరుఁగాక భూ
తల మిదియెల్ల నాథునిగ ధర్మతనూభవుఁ గోరుఁగావుతన్.

(సేనలదిక్కు బిగ్గరగా)

ఓహో ! పాండవచమూపతులార !

ఉ. పొండిఁక నాలుబిడ్డలను బోలఁగఁ గన్నులనిండఁజూచి కొం
డొండొకఁ డేల తోడు విలయోద్ధతకేలికిఁ జక్రపాణికిన్ !
భండన మింతతో ముగిసెఁ బాండుసుతాగ్రజుతోడఁ జెప్పుఁ డే
గుం డభిషేకవస్తువులు గూర్పుఁడు మార్పుఁడు యుద్ధపద్ధతుల్.

భీష్మ— (తనలో) అర్జునుఁ డెట్టకేలకుఁ బదిపంద్రెం డడుగులలో నీవిశ్వంభరు నిలువరించినాఁడు. కాదు కాదు. ఇయ్యనఘుఁడే భక్తపరతంత్రుఁడగు

కతన ఫల్గునానురాగంబుఁ బ్రకటించుటకై యతని ప్రయత్నంబున
నాగినట్లు నటించె ననుట ధ్రువము. లేనిచో—

మ. విలయాంభోదములీల మేనొలయ నుర్వీచక్రమెల్లన్ దలా
తలపర్యంతము గ్రుంగఁ జక్రరుచు లుద్యద్విద్యుదుల్లాసముల్
దెలుపన్ సింహనినాదముల్ పిడుగులై దీపింపఁ గల్పక్షయం
బెలమిం జేయగవచ్చు నీతనికి నడ్డే క్రీడియున్ గీడియున్.

(నిరూపించి) ఇంతకును బూర్ణముగా సంరంభము తగ్గలేదు. ఏమైనను
నిఁక నాకుఁ గృతార్థత్వము కలుగుట సంశయాస్పదమే (యోజించి)
అవును. ఇది నిశ్చయమే.

శా. అలవేదంబులు ధర్మమూలములుగా, యం దీమహాభాగుఁడే
తెలియంగాఁ బడువాఁడుగా, యతఁడె యుద్రేకించి యిప్పట్టునన్
గలనన్ శూరు లనేకు లున్నయెడ సంకల్పించునే సూనృత
స్ఖలితంబౌపని సేయ? నట్లయిన లోకంబెల్ల ఘోషిల్లదే?

ఒకవేళ దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణంబులు తనపనులుగాన నట్లేని యయ్యవి
కర్తవ్యంబులనియు దుర్జనాగ్రగణ్యుండగు సుయోధను నవలంబించిన
నేనును దుర్జనుండనే కావున వ్యుత్క్రమంబున నన్నుక్కడంప నెంచె
ననియును నిప్పట్టున యోజింప నయ్యెడిఁ గాని దీర్ఘదర్శులగు వారిది
యును సమంజసమగు త్రోవగా భావింపరు. ఇది నిక్కముగా నస్మ
దీయశౌర్యసంరంభమునకు నోహటించు పార్థుని బాహుబలంబు పురికొల్ప
టకుఁ బన్నిన పన్నుగడయే కాని వేఱొండు గాదు. ఇట్లే కానిచో,

ఉ. నాఁడు సుయోధనుండు కరుణామయుఁ డన్నను గట్టుపూన్కి ను
న్నాఁడని పూర్తిగా నెఱిఁగి న్యాయపథంబును జెప్ప వచ్చి మో
మోడక మీఁదుమిక్కిలిగ నుక్కుమెయిన్ దన కెగ్గొనర్ప మా
టాడక విశ్వరూపధరుఁ డయ్యును మిన్నక పోవనేర్చునే?

ఇయ్యనఘున కిట్టియూహయే నిక్కముగా నున్నచో విశ్వరూపప్రదర్శ
నముతోడనే భారతయుద్ధము ముగియవలసినది. (వినుట సూచించి)
స్వామి యేమో మేఘగంభీరభీషణంబు లగు భాషణంబుల నర్జునుని
యెడలఁ గనలినయట్లు నటించుచుఁ గృపగనుపరచుచున్నారు.

కృష్ణు— అర్జునా! యిఁక నీ మాటలయం దంత పాటవ మున్నట్లు నాకు నమ్మిక
లేదు. ముమ్మాటికి నిన్నుఁ బురికొల్పిపురికొల్పి వేసారియే తుదకీ సుదర్శ
నమ్మును సంస్మరించితిని. నీకును నాకును లేశమేని భేదంబు లేనియపుడు

మనలో నన్యోన్యజయంబు లన్యోన్యమును సంక్రమించుటలో నాక్షేపణ
మేమున్నది ?

శా. గాంగేయుం బరిమార్తు మొట్టమొదటన్; ఖండింతు నామీఁద దు
స్సంగున్ ద్రోణు; వధింతు నాపయిని నశ్వత్థామ నావెన్క న
య్యంగాధీశు గతాసుఁ జేయుదు; సహోదర్యంబుగా రాజు ను
ర్విం గూల్తున్ వెనువెంట, నిత్తు నవనిన్ వేయేల నీయన్నకున్.

అర్జు— బావా! నీవు నలుపరాని దిం దేదియును గాదు. ఇతరులకేని యీపల్కు
లుత్తరకుమార ప్రజ్ఞలుగాఁ బరిణమించును గాని నీకు నియ్యవి స్వభా
వోక్తులకును దీసిపోవును. ఇది యిటులుంచుము. నీవొనర్చిన విజయము
నన్ను సంక్రమించుటకు నీనుడివిన యుక్తిమాత్ర మతివ్యాప్తిగ్రస్తమై
యున్నది. ఏమందువా,

ఉ. నీవిజయంబు నాదిగ గణింతురయేని ప్రజల్; భవజ్జయ
శ్రీవిభవం బభేదమునఁ జేసి సుయోధను సంక్రమింప కే
లా వెనుదీయు? నెల్లరకు నాత్మవ కావె మహానుభావ? నీ
వే వచియించి తింతయును నింతనె గీతలు విస్మరింతువే.

కృష్ణ— (నవ్వి) ఫల్గునా! గీతార్థగ్రహణం బన సామాన్యంబుగాదు. అందు
నేనొక్కయెడ నుత్కృష్టమెల్ల మత్స్వరూపంబని నొక్కివక్కాణించి
యుంటి నయ్యది విశేషాకారంబుగ గ్రహింపఁ దగునంశంబు. ప్రకృతం
బది విచార్యంబు గాదు. దుర్యోధనుండు నికృష్టుండగుట నాకుం గడు
దవ్వు. ఇదిగాక నేను దఱచు భక్తపరాధీనుండనని యెఱుంగుము.
ఎన్నటికేని భక్తుం డస్మదైక్యముం గాంచుఁగాని యభక్తుం డందుల
కర్హుండుగాఁడు. ఇదియంతయు మున్న వచించినదేయగుటఁ జర్విత
చర్వణంబును బిష్టపేషణంబును నగు.

ఉ. నొచ్చితి వీవు చాలఁ; గడు నొచ్చెఁ దురంగము; లేను మిక్కిలిన్
నొచ్చితి; నంగకంబులఁ గనుంగొను మెన్ని శరంబులున్నవో?
చిచ్చున మ్రందు కారడవి సేన యిఁకన్ మన మూరకొన్న వి
వ్వచ్చుఁడ! భీష్మునిన్ గదియ వచ్చునె యొండొరుఁ డెంతవానికిన్?

చ. పలికిరి వీరముల్ నృపులు; పల్కితివీవొక కొన్ని వీరముల్
సలిపెడి వేళకున్ బలము చాలకపోయె నశక్య మాపనిన్
దల నిడుకోఁ దరంబె యిఁకఁ దప్పదు సిద్ధము నేఁ డొకింత నే
వలుగకయున్న రాజ్యమది యబ్బు సుయోధనుచేతి కర్జునా!

క. కావున నన్ వారింపకు
మీవీరమ్మన్యు భీష్ము నిప్పుడ తుత్రింతున్
కావలుఁడు సుయోధనుఁడీ
భూవలయం బేలఁ జూచుఁబో కృష్ణుఁడెటుల్ ?

అర్జు - దేవా ! నాలోనే నేనే నీ మొగముఁగన సిగ్గిలుచున్నప్పుడు సర్వజ్ఞుండ వయ్యు నన్ను మఱియు నవమానపఱచు టనునది యుత్తముల త్రోవకాదు, ఇంతవఱకు నొనర్చిన తప్పులన్నియు మన్నించి మరల నొగలెక్కుదవేని,

ఉ. ఏమగునో ధనుర్ధరులనెల్లను ద్రుంగెడిభీష్మవహ్ని యిం
కేమగునో రణావనికి నెల్ల గురుండు ఘటోద్భవుండు తా
నేమగునో కృపుండు మఱి యేటిక యేమగునో కనుంగొనం
గా మది నీవకౌతుకముఁ గాంచెదు మేల్ బళి యంచు మెచ్చుచున్.

(పాదములంబడి లేవకుండును)

కృష్ణు— (తనలో) ఎట్లును భీష్మునిచేతిలోఁ జాపమున్నంతవఱ కర్జునుండెట్టి వీరుఁడైనను నతనిం దలకడవఁ జాలఁడు. ఇందుపాయమేమి ? (యోజించి) ఉపాయ శాలియగు నజాతశత్రుండు సంగరారంభ సమయమ్మున నయ్యనఘు దర్శించి "తాతా ! నాకుజయంబు ప్రసాదింపు" మన నమ్మహామహుఁడు ధర్మపక్షపాతంబునం జేసి "నీవు మరల నేతెంతువుగాక. నీకు శుభంబుకాఁగల" దని వచియించి యున్నవాఁడు. ఇతఁడిట్లనితర సాధ్య విక్రమక్రముండై కొన్నాళ్ళు పోరినపిమ్మటఁ దిరిగియు ధర్మజుఁ డతని కడకరిగి—

మ. కలనన్నిన్నెదిరింప నేర్చునె మహాకాలుండు గానీ లయా
నలుఁడుంగాని యఖండచండిముఁడు పూర్ణాశక్రియాధుర్యుఁడు
జ్వలతేజుం డలశూలి గాని ; కరుణింపన్ గాల మేతెంచె మ
న్మల మార్తిం బడి మ్రందుచుంటిమి దయన్ మన్నింపవే దీనులన్.

ఉ. నిద్దుర రాదు సేనలకు నీదగు పేరును విన్న ; నెట్టులో
నిద్దుర పట్టినన్ గలను నీకల నూహకు వచ్చి వెంటనే
దద్దఱు పాటు చేకుఱు వృథాయిఁక మాశ్రమమెల్ల ; మాకు నీ
యెద్దడి నెట్లువాపెదవో యేగతి నేలను నేలఁజేతువో.

క. నీవింతపరాక్రమమున్
గావింతువటంచు మున్ను గన్గొననైతిన్
దేవ ! యిది యెఱుకపడినన్
గావింతునె యాహవంబుఁ గావఁగదయ్యా !

అని మఱియు మఱియుఁ దన్నుఁ బ్రార్థింప డెందంబు కరఁగి స్వార్థత్యాగియగు దేవవ్రతుండు తుట్టతుద కా మనుమని వినయమ్మునకు మెచ్చి తన్ను నిగ్రహించు నుపాయంబు వక్కాణించు పిదప నితండతని సంగరంబునుండి తప్పింపఁగలఁడు. కావున నిప్పుడే నొనర్చిన యకాండతాండవంబెల్లఁ బాండవసేనాపతులకు శౌర్యోద్రేకదోహదంబుగా సమర్థించుకొని యిఁక యథాపూర్వంబుగ నరదంబు నడిపించుటయ కర్తవ్యంబు. అంత వలసె నేని యిఁకనొకపరి యిట్లే యీ సేనలం బురికొల్పుటకును నర్జునునికి శౌర్యంబెక్కించుటకును బ్రయత్నింపఁగలను.

(అర్జునుని లేవనెత్తి, ప్రకాశము)

చ. పలికినయంతపట్టు నలుపంగలవాఁడవె నిన్ను మెచ్చితో
గలసిన యండఁగావఁలయు వక్త్రములొక్క సహస్ర ; మిందులో
నలతులె కొంద ; అందఱును నట్టిరె ; దమ్మరదమ్మ పైకి ; నే
నల నెసకొల్ప సాత్యకి చనంగలవాఁ ; డిదె వోవుఁ జక్రముల్.

(చక్రమును విసర్జించును. సాత్యకినిష్క్రమించును. కృష్ణార్జునులురథ మధిరోహింతురు. రణోచితంబులగు ధ్వనులు మ్రోఁగును.)

భీష్మ— (తనలో) ఇంతకుమున్న

శా. “చచ్చెన్ భీష్ముఁడు చచ్చెఁ జచ్చె” ననుచున్ జాపంబులం సమ్ములన్
గచ్చున్ విచ్చునుగాఁ దగిల్చికొని చీకాకైన సైన్యంబు వి
స్వచ్ఛం గూడి మురారి తేరి కరుగన్ వైవర్ణ్యముం బాసె వీ
రోచ్చైర్నాదము రోదసీకుహరమం దుచ్చండమై పర్వెడున్.

(పట్టరాని సంతోషముతో)

శా. లీలామానుషవిగ్రహుండు రణకేళీలాలసుండైనఁ గా
కాలం బందెదిరింప లేరొరులు భీష్మాచార్యు నంచున్ భుజా
శాలుల్ మెచ్చఁగఁ జేసె శౌరి ; యిఁక నాజన్మంబు ధన్యంబు

(వైమనస్యముతో)

దుశ్శీలుం డీ కురువంశపాంసనుఁ డనిం జేయించుటింకెందుకో ?

చ. కొలఁదికి మీఱినప్డు మునికోల కరంబునఁ గ్రాలి లీల న
య్యలఘుఁడు నన్నె కాదె పని నైనను జంపఁగ నేగుదెంచు న
ప్పలన మహానుభావుఁడటు పాండవ పక్షముఁబూని యుండ నీ
కల నెటునెగ్గ నేర్చుఁ ; దనుఁగాచెడి వాఁడెవ డంతపట్టుగన్ ?

ఔరా! యీసుయోధనుని యవివేకము!

మ. భగవంతుం డితఁడంచు స్పష్టపడియెన్ బాహాబలప్రౌఢిచే
నగధారిత్వముచే విశిష్టమునిమాన్యత్వమ్ముచే విశ్వరూ
పగతిం జూపుటచే ననేకగతులన్; బ్రహ్మాదు లర్చించు లో
కగురున్ గృష్ణు జయిష్ణు నిప్పుడయినం గైకోఁడు వీఁ డంధుఁడై.

(యోజించి) అయినను నాకిప్పు డీవిషయము ప్రస్తుతముగాదు. (సింహనాదంబుచేసి ధనుర్గుణంబు మ్రోయించుచు) ఓ సేనానాయకులారా!

ఉ. విచ్చిన మొగ్గరంబులను వీఁక మెయిం బురికొల్పి నిల్పకొం
డెచ్చట నేరికిం దలఁకి యేడ్తెఱ వీడకుఁ డేను గల్గ వి
వ్వచ్చుఁడు రాఁడు మీపయికి; వచ్చిన వచ్చెడుఁ గాక మీరు వె
న్నిచ్చితి రన్నదుర్యశ మొకింతయు నాచెవి సోఁకకుండుతన్.

(రణాభిముఖ్యమును నటించును.)

కృష్ణు— (చేతితోఁ జూపుచు) ఫల్గునా! కనుఁగొంటివా మనసేనలకు భీష్ముఁడనిన నెంతభీతి గల్గుచున్నదో,

శా. టంకారం బొనరించె సింహరవ ముట్టంకించె నావృద్ధుఁ, డా
శంకాసంకులమయ్యె సైన్యములు ధార్ష్ట్యంబెల్లఁ జీకాకుగా
నింకన్ బాణ మొకండు గాని విడువండే యాతఁడౌరౌర! యీ
జంకుం గొంకును మాన్పఁగా వలయు నీశౌర్యం బవార్యక్రియన్.

తలయును గడ్డము న్నరసెఁ దాత యనంజన దెల్లలోకము
త్తలపడునట్లుగా రణముఁ దద్దయు నిమ్మహితుం డొనర్చు నా
మెలఁకువ యాభుజావిభవమేదురతాతిశయంబు నామహో
జ్జ్వలరథచాలనంబులును సాఁగనిరీతిఁ బరాక్రమింపుమీ.

అరు. — బావా!

అతఁడు మహామహుం డనుట యందఱికిన్ విశదంబ యాతఁ డ
ప్రతిముఁ డనంగ నేల, కురువంశ భవుండనె యేనుఁ గూడ స
మ్మతిఁ గనుఁగొమ్ము తాతయును మన్మఁడుఁ బోరెడుతీరు, మాటలన్
జతురత చూపనేల, క్రియ సాక్ష్యమొసంగెడుఁగాక నీకిఁకన్.

రథంబు భీష్మాభిముఖంబుగఁ దోలుదువుగాక.

కృష్ణు — (రథము తోలుట నటించును.)

అర్జు— బావా!

శా. రణముం జేసెడిపట్ల నొక్కొక యెడన్ రాఁగూడదే వేలుకా
రణమై కొండొక హెచ్చుతగ్గు, లది పోరన్ లేమి యే? శత్రువా.
రణకర్మంబు లెఱుంగనే యనఘ? చక్రంబంతలోఁ దాల్తువే
యణుమాత్రంబు సహింపఁగా వలదె? దేవా యింత కారుణ్యమే!

కృష్ణు — (తనలో) ఇతని నిఁక మెల్లన సమాధానపఱుపవలయును. (ప్రకాశము) అర్జునా! నేను చక్రంబు గైకొనుటకుఁ గారణము నీ వెఱిఁగియున నాక్షేపించిన నేనేమి యుత్తరం బీనేర్తును.

శా. గంగానందను బాణపాతముల కాఁగన్ లేక చక్రంబు కే
లం గైకొంటి; సమానులే యిరువురున్; లావుం జలంబున్ సమం
బంగీకారమె; తాతయన్నదయ నీ వావంత సూచింతు వే
ర్మిం గన్పట్టఁగ నీఁడతం డురక గంభీరాహవోత్సాహియై.

అర్జు. బావా! ఈ నీయుత్ప్రేక్షలు నేనెఱుఁగనివి కావు. నేను ప్రథమమున బంధువధంబునకుఁ దలఁకుటయు నీవాయజ్ఞానంబు వారించుటయు నప్పుడే గతించినవి. ఇటీవల నాకట్టి ప్రీతి యుదయించుట లేశమేని లేదు. మఱియు నొక విశేషంబు,

తే. గీ. చిన్నతనమున నెత్తి మాయన్నదమ్ము
లందఱిని బెంచె నాపగానందనుండు
అతని కబ్బిన నబ్బుఁగా కట్టికరుణ
నాకు లేదు నిక్కం బిది నమ్ము మనఘ.

ఉ. ఆతఁ డనేకయుద్ధముల నాఱియుఁ దేఱిన వృద్ధమూర్తి నే
నో, తరుణుండ నక్కటతన మందిన నుండగవచ్చు నింత వి
ద్యాతిశయంబు తాతయెడ; నందులకున్ బదివేలరెట్లు నీ
యూఁతగదా గదాధర! జయోదయ మబ్బుట కింక శంకయే.

సర్వంబును నిర్వహించెడివాఁడవు నీవయైనను ననుమన్నించి యీ యశంబు నాకుఁ దక్కింపుము.

కృష్ణు — (అంగీకరణ సూచనాపూర్వకంబుగ రథవేగంబు నిరూపించును. ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

భీష్మ — (తనలో)

మ. కడు సన్మార్గులు పాండవుల్ మనుమలుం గానన్ రణం బంత యె
క్కుడుగాఁ జేయుట పాడి గాదనుచు నాకుం దోఁచు లో నప్పుడు

ప్పుడు; యుద్ధాభిముఖుండసైనతఁడే బోవుఁ డిప్పు డు సర్వ మాపేర్మి; నే
నుడుగంగావలెఁ; గాంచఁ గావలె జయం బుద్రేకులై పాండవుల్.

చ. కరమునఁ జాప మున్నదనుక న్నను గెల్చెడివాఁడు గాఁడు శం
కరుఁడు త్రిశూలపాణియగుఁ గా కనిసేఁతకు; నర్జునుండు నే
ర్పరియగుఁ గాన నాకెదుటిపక్షమున న్నిలనంగఁజాలె ధ
ర్మరతుఁడు ధర్మజుం డతఁడె రాజగు నెవ్వర మెంతపోరినన్.

(పరికించి)

చ. భరముగఁ బోరుచున్నయవి పాండవసైన్యము లస్మదీయులున్
దురమున వెన్కద్రొక్కకయ దోర్బలమున్ బ్రకటించుచున్న వా
రరిగెడుఁ గాక నాయరద మర్జునుఁ డున్నెడ కింకొకింతలో
నరుణుఁడు గ్రుంకఁ బోవు సమయం బగుచున్నది వేగమేగదన్.

(నిష్క్రమించును)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందుఁ బ్రథమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవవిజయము

ద్వితీయాంకము

(పిదప తెల్లని చీరతో భాగీరథి ప్రవేశించుచున్నది)

భాగీ— హా కుమార ! హా భువనైకధనుర్ధర ! హా పరస్పహాసగ్రామసజీవి ! హా యస్ఖలిత బ్రహ్మచారి ! కురువృద్ధ ! ఈయుద్ధము నీకొఱకేవచ్చినదా ? పెండ్లిపేరంటములు లేకపోయినను నొంటిజంటెముతోడనే వ్యాసాదుల వలెఁ జిరకాలజీవి వగుదు వనుకొంటింగాని యింతలో నాకడుపునఁ జిచ్చిడుదు వనుకొనలేదోయి తండ్రీ ! (చదికిలఁబడుచున్నది)

(యమున నల్లనిచీరతోఁ బ్రవేశించును)

యమున— (దెసలు పరిశీలించి) ఎచ్చటనో యార్తస్త్రీ నాదము వినిపించు చున్నది. (చెవియొగ్గి) భాగీరథీదేవిగారి కంఠస్వరమువలె నున్నదే. (ఎదుటఁ జూచి సమీపించి) సోదరీ ! ఏల విచారగ్రస్తురాలవై కుందు చుంటివి ?

భాగీ— (అనాకర్ణితముగా) ఆధర్మరాజునకెట్లు నోరాడెనో చచ్చుటకుండగిన సాధనముం జెప్పుమని యడిగెనఁట ! ఆకిరీటి కెట్లు చేతులాడెనో శిఖండి వెనుకనుండి తానే బాణములు ప్రయోగించెనఁట !

యము— దేవీ ! ఎవరమ్మా ? ఎవరిని ? నేను యమునను. తలయెత్తి నాసం కకుఁ జూడు.

భాగీ— (తలయెత్తి) చెల్లెలా ! యమభగినీ ! కురుపాండవులకు జరగు మాయా యుద్ధములో మనభీష్ముఁడు పదిదినములు పోరి మాయదారి శిఖండిచేఁ బడకు నొచ్చి మకరాయనప్రవేశ మాసించి శరతల్పంబున నిరశన వ్రతుండై పడియుండెనఁట.

యము— కుమారా ! విజితపరశురామా ! నీకెట్టిదశ వచ్చినది ! ఓరీ చండాల దుర్యోధన ! ఎటువంటివారి కెంతలేసి యాపదలు తెచ్చిపెట్టుచున్నా

పురా! (గంగదిక్కై) దేవీ! విచారింపకుము. నీకన్న సంతానము పుడమి మీఁద నొక్కఁడైనను నిలిచియుండెను గదా యనుకొంటిమి. ఇంతకు దైవవిధి యిట్లున్నది. ఈనాఁడు మాయన్నగారి యింటినుండియే వచ్చుచుంటిని. పదిదినములనుండి భీష్మునిచేతఁ జచ్చిన యోధవరుల పేరులు చిత్రగుప్తు లతనికి విన్నవించుచుండఁ జాటుననుండి వింటిని. పాప మాయులూచికొడుకు కిరావంతుఁ డలంబసునిచేత మడిసెనఁట. భీమునిచేతఁ జచ్చిన కురుకుమారు లెందఱో వారి పేరు లన్నియు - మఱచిపోయితిని. సునాభుండఁట, పండితకుండఁట, మహోదరుండఁట, ఎవరోయఁట! ఎవరోయఁట! ఎందఱు రాజులమ్మా! ఇఁక సైనికులమాట లెక్కయే లేదు.

భాగీ— ఇంతమంది కడతేఱుటకు నీతమ్ముఁడు కర్ణుఁడే ప్రథమ కారణము.

యము— ఆతఁడేమిచేసెనమ్మా! మీభీష్ముఁడు కానివారందఱిని మహారథులలోఁ జేర్చి వాని నర్ధరథులలోఁ జేర్చెనఁట. దానికిం గోపించి నీయుద్ధము ముగియువఱకు నేను ధనుర్బాణములు ధరింపనని ప్రతినపట్టి యింటనే యుండెనఁట.

భాగీ— ఈపదిదినముల యుద్ధములోనికి వచ్చిన నేమి రాకున్న నేమి! మొదటి మాట చెప్పుము.

యము— అగును, వానిమతము పట్టిదుర్మతమై పోయినది. వాఁడుమాత్రము బ్రతికి పట్టము గట్టుకొనునా యేమి. మాయలాఁ డాకృష్ణుఁ డేదియో యొక మాయపన్నిక పన్నును.

భాగీ— ఔ నిది యంతయు వాసుదేవుని పనియే. సంధికా నీయక కౌరవసభా విశేషంబు లున్నవికొన్ని లేనివికొన్ని ధర్మరాజుతోఁ జెప్పి యుద్ధమునకు సన్నద్ధపఱచె. ఇరుతెగల నడుమనుండి గురుజనవధమహాపాతకంబునకై కంపించు విప్వచ్చునకు గీత లుపదేశించి మనంబు విఱిచె. నరునకు సారథ్యంబు గావించుటతప్ప చక్రము బట్టరాదను నేర్పాటున్నను గుమారశరధారాభిన్న శరీరుండై చక్రము ధరించె. ఇఁక నెన్ని యకృత్యములు చేయునో? నిజ మితనివలనఁ బాండవ పాంచాలయుద్ధ మధర్మప్రధాన మనిపించు కొనకమానదు.

యము— దేవీ! గతజలసేతుబంధనమేల? శరతల్పగతుండగు బిడ్డ నొకసారి కడసారిచూపు చూచివత్తము రా.

భాగీ— ఎచ్చటఁ బడియుండెనో! యెట్లుండెనో? చూచివత్తునని మనసరస్వతి యేగినది రానీ.

సర — (పచ్చని చీరతోఁ బ్రవేశించి) ఇదిగో దేవిగారిని యమున యారడించు చున్నది. (సమీపించి) దేవీ! ఏమని విన్నవింతు, గైరికరాగధారాలంకృతం బగు మేరుగిరిచందంబున ఘనీభవించిన నెత్తుటిచారికలతో శరమయంబగు తల్పంబునఁ బరుండియున్న దేవవ్రతుం జూచి వచ్చితిని.

యము — తగినయుపచారములు చేయుట కెవ్వరును దగ్గఱ లేరా?

సర — లేకేమి. అంతదనుక ధర్మరాజాదులును సుయోధనుఁడును జుట్టియే యున్నారంట కాని నేఁ బోవునప్పటికిఁ గర్ణునితో నేమేమో మంతనము లాడుచున్నాఁడు.

భాగీ — సరస్వతీ! ఇంకను మంతనము లాడుటకుఁ దగిన తెలివిలోనున్న వాఁడుగద.

యము — (తనలో) కర్ణునితోఁ జేయు మంతనము లెట్టివో! ఒకవేళ వానిజన్మవృత్తాంతము తెల్పుచున్నాఁడేమో.

సర — అమ్మా! మహానుభావు లిచ్ఛాధీనమరణులుగదా.

భాగీ — అది యతనికిఁ దండ్రిగారిచ్చిన వరమే.

(తెరలో)

పాండవయోధులారా! కౌరవచమూపతులారా! ఆలకింపుడు.

గీ. కౌరవేశ్వర చూఁడు నీకడకుఁ దెత్తుఁ
బ్రాణములతో యుధిష్ఠిరుఁ బట్టుపట్టి
పార్థుఁ డొక్కింతయే నడ్డపడకయున్నఁ
బగకుఁబెన్నిచ్చియాతఁడు పాఱకున్న.

అ. కుంభసంభవుండు దుర్యోధన మహారాజున కభయమిచ్చినాఁడు.

యము — సరస్వతీ! ధనురాచార్యునకు సర్వసేనాధిపత్యమునకుఁ బట్టముగట్టి రాయేమి?

సర — ఔను, దేవవ్రతుండు పడినపిదపఁ గురురాజు రాధేయునితో నాలోచించి ద్రోణుం బ్రార్థించి యీ యాధిపత్యమిచ్చెనఁట.

భాగీ — ఉన్న పెద్దవారల నందఱిం జంపించుట కితఁ డువ కిదియే మార్గము.

యము — సరస్వతీ! తరువాత?

సర — తరువాత గురుఁడు సంతోషించి కురురాజు నొకవరము గోరకొమ్మనిన నతఁడు రణంబున "ధర్మరాజుం బట్టి తన కొప్పగింపు" మని కోరెనఁట.

యము— వీని కోరిక పాడుగాను! ధర్మరాజునో, భీమునో, యర్జునినో, కపల నో చంపుమని కోరక యిది యేమి కోరిక! మరల జూదమాడి యడవులకుం బంపవలయునని కాఁబోలును.

సర— అవును! అదియే యని వింటిని.

యము— ఈద్రోణుని ప్రతిన పాండవులు వినియుందురా?

సర— ఓసి వెఱ్ఱి యమునా! ప్రజలందఱు వినవలయునని వారు చాటించుచుండఁగాఁ బాండవులేల వినకుందురు?

(తెరలో మరల చాటింపు వినఁబడును.)

యము— (వినుటనటించి) ఓహో! ఈచాటింపదియేనా? సరస్వతీ! ధనురాచార్యుఁడును సామాన్యుఁడుగాఁడే. అతని ప్రతిజ్ఞకుఁ బాండవులు జడియవలసినదే.

సర— జడియ కేమి? ధర్మరాజు గోలయెత్తుచుఁ దనతమ్ములందఱితోఁ జెప్పుకొని మరల నడవిలోనికిం బోవ ప్రయత్నము చేయఁగా విష్వచ్ఛేఁడోదార్చి మరల్చెనఁట.

యము— అటులేని నేఁటియుద్ధము మహాఘోరముగా జరుగును.

సర— జరుగుచునేయున్నది, చూడు మాకసమువంక; దేవతలెట్లు గుములై చెప్పుకొనుచున్నారో!

యము— (ఆకాశముం జూచి) అవును. దగ్గఱనున్న వారందఱు యుద్ధమునకుఁ బోదురు. ఒంటిగానున్న భీష్ముని యొద్ది కీదేవిం దోడ్కొని పోదమురా?

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(పిదప యుద్ధప్రశంసఁ గావించుకొనుచుఁ గృశానువిశ్వావసులను నిరువురు గంధర్వులు విమానములతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

విశ్వా— కృశానూ! దివామధ్యప్రచండుండగు చండకిరణునిపగిది నీమునుసలి పాఱుఁడు నేఁడు యుధిష్ఠిరుం బరాభవదవానలంబుపాలు సేయునేమో కదా. అదిగోఁ గాంచనవేదీపతాకావిరాజితంబగు నరదం బతనిమీఁదికే పోవుచున్నది.

ఉ. "చేతులతీఁటవోఁ గలను చేసెద ద్రోణునితోడ నేఁడు; చే
నేఁతలనేర్పు వాదుభుజనేతువు చాటుగఁ జూచుచుండు మ
య్యా! తలఁకేల" యంచుఁ దమయన్నకుఁ గ్రీడి దిటంబు చెప్పెఁగా
కాతనియొద్ద నేర్చిన మహాస్త్రము లగ్గురునాఁగ నేర్చునే.

కృశా— గంధర్వరాజ! ప్రతిభావిశేషమున గురువుల నతిక్రమించు శిష్యులే లేరా? దీప మెక్కటియైనను నాధారవిశేషంబునం బ్రభావంతమగు గతి విద్యయును బ్రతిభావిశేషంబున హెచ్చుతగ్గులు గలవు. అదియుఁ నుంగాక,

గీ. ఫల్గునుండొక్క కుంభసంభవునియొద్ద
నేర్చె సే దివ్యసాయకనిచయ, మతని
నడ్డుటకుఁగాదె మతికొన్ని యభ్యసించె
శివునివలనను మన సునాసీరువలన.

విశ్వా— సునాసీరతనూజాతుండు కుంభసంభవు నెదిరింపలేఁడనికాదు. గురు పరాభవ మహాపాతకంబునకు జంకునేమోయని.

కృశా— అయ్యా! జంకిన మురారిలేఁడా, మరల గీతలుపదేశింపఁడా, గురు పరాభవంబుకంటె భ్రాతృపరాభవంబు తక్కువదా?

విశ్వా— కృశానుఁడా! తినఁబోవుచు రుచులడుగనేల? అదిగోఁ దుములసంగ రంబు ఘోరంబగుచున్నది. సేనాపతిద్వయంబును శకునిసహదేవులును వివింశతిభీమసేనులును భూరిశ్రవశ్శిఖండులును లక్ష్మణక్షత్రదేవులును నల్లుఁడుమామలగు నకులశల్యులును శారద్వతధృష్టకేతులును వృషసేన చేకితానుఁను విరాటకర్ణులును ద్రుపదదుశ్శాసనులును దలఁపడి శరా సారంబున ముంచుకొనుచున్నారు. ఈదెస,

లయగ్రాహి.

శూరులక ...ధములు దారువులుగా గజశరీరములు జాలుగ శిరోజములు నీలాం భోరుహసమూహములుగా రథములొడ్లుగ విసారములుగా విహగవారములుగా డిం డీరములు ...గఁ దరవారులు శిరాలు వెలిచీరలు దగన్నపరివారముగ ఘోరా కారముగశ ...ణితప్రవాహము ప్రవహించె రణధారుణి మనంబు వెఱపారఁగనుఁగొమ్మా.

కృశా— అగ్రజా! మనము నలుదెసల సమరము పరికించుటచే నొకటియు సాకల్యముగఁ జూడలేకున్నారము. కావున నీపౌరవాభిమన్యుల సం గ్రామముమాత్రము కనుఁగొందము.

విశ్వా— (అన్నై పునకుం జూచి) బళే! సౌభద్ర! నీతండ్రికంటె సమరమహా ప్రబంధమునం దేడాకు లెక్కువ చదివితివి.

(తెరలో)

చ. నిలు నిలు మోరిపార్థసుత! నీబల మాబలహీనుఁ బౌరవు-
దలపడినంతనే తెలిసె నా; కిదెపచ్చితి వానిఁగావ నీ

తీయాంకము.

యలవు గనుంగొనంగ; విడు మాతని మూర్ధము; కాచుకొర నీ
తరమగు నేని. పూనుకగదాహతి నీతల వ్రయ్యకుండఁగన్.

కృశా— అన్నా ! వింటివా, రథాశ్వసారథుల నుగ్గుచేసి పౌరవువిం దలవట్టి యీడ్చుచున్న వేల్పుదొర మనుమనిపై వేవేఁగవియుచున్న సైంధవుని దురాలాపములు. దీని కభిమన్యుఁడేమి ప్రత్యుత్తర మిచ్చునో విందము.

(తెరలో).

ఓరీ ! దురాత్మా !. నాఁడరణ్యంబున ద్రౌపదీపరాభవంబైన సహించి దుస్సల మొగంబు చూచి మాతండ్రు లూరకుండిరి గాని యిపుడు నిన్నుఁ గాపాడువాఁడెవఁడురా ?

విశ్వా— నిజ మభిమన్యుఁడా ! నిజము. తమ్ముఁడా ! చూచితివా కుమారుని చాకచక్యము !

ఉ. కత్తియుఁ గత్తలంబుఁగొని కవ్వడిబిడ్డ విలోచనంబులం
జొత్తిలు కెంపుచే మొగము నూరెల నెఱ్ఱవడంగ దంతిపై
మత్తమృగాధిపం బురుకు మాదిరిగా నిదెవచ్చుచున్నవాఁ
డుత్తది యింక సింధునృపుఁ డూపిరితో సమరంబు సేయుటల్.

కృశా. — అయ్యో ! అయ్యో ! ఎంతలో నెంతఘోరకృత్యము జరిగినదో. సౌభద్రుండట్లు జయద్రథుని మీఁదికిం దుముకుచుండ మధ్యేమార్గంబున-

ఉ. "నీకు భయంబులే దెదిరి నిల్వుము సింధుపతీ !" యటంచు ఘో
రాకృతియైన శక్తిఁగొని యడ్డముగాఁ జనుదెంచి నైచె న
స్తోకబలుండు శల్యుఁ; డది సూర్యశతప్రభతో వెలుంగుచుం
దాఁకెడునయ్యా ! దండధరదండమువోలెఁ గిరీటినందనున్.

విశ్వా— తమ్ముఁడా ! యేల భయపడెదవు. కొంచెమోపికయుంచి చూడుము.

గీ. కౌరవానీకినికి ముఖకాంతి తఱుగఁ
బాండవవరూధినికి ముఖప్రభలు పెరుఁగ
మద్రిపతిముక్తశక్తి నే మరలఁద్రిప్పి
కొట్టఁగలవాఁడు విన్వచ్చుకొడుకు చూడు.

కృశా— కుమారపరాక్రమ మాలోకింపఁ దమతమ ప్రతిపక్షులుగూడ నుత్సుకులగుటంజేసి ద్వంద్వయుద్ధమ్ములు చాలించి విరాటద్రుపదసాత్యకి ధృష్టకేతుశిఖండిధృష్టద్యుమ్న ధర్మజులును గవలతో ద్రౌపదేయులును దక్కఁగల యోధవరులును మూఁగుచున్నారు. తనశక్తి విఫలంబయ్యెనను కోపంబునం దాపంబు గదుర సర్వాయసంబగు గదాదండంబుంద్రిప్పు

కొనుచు మాద్రీసహోదరుండు మరలఁ గేశవభాగినేయుం దాఁకుచుండెను.

విశ్వా— ఈసమయమునం దర్జునుఁ డుండఁ దగినది. పాల్కడలినడుమఁ దిరుగు కవ్వపుఁగొండచందంబునఁ గౌరవసేనఁ గలఁచు కుమారుని నైపుణిం జూచును.

కృశా— అర్జునుఁడున్నఁ గొడు కనిసేయుటయే తటస్థింపదు. పాపము! సమరము సేయఁదగినప్రాయమా! మొన్నటి పసివాఁడు.

విశ్వా— శల్యుఁడిట్లు పసివానిం దాఁకుమండ నీవిరాటద్రుపదాదు లగు మహాయోధులందఱు నూరక చూచెదరేమో?

కృశా— వీరెవ్వరును గదాయుద్ధపరిశ్రమమే యెఱుఁగరు. (ఎదుటికిఁ బొఱం జూచి) పిల్లవాఁడని తలంపక గదాయుద్ధంబునకుం దొడరిన యీమద్రపతికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమగునులే.

మ. కనకక్షోణిధరంబుపైఁ గురియు మేఘవ్రాత మన్నట్లుగా
వెనుకన్ముందును బ్రక్కలం దగుల వేవేలమ్ములం జిమ్ము యో
ధనికాయమ్మును గ్రేణిసేయుచు గదాదండంబు సారించుచున్
మొన చెండాడుచు వచ్చి యడ్డుపడు భీముం జూడుమా యగ్రజా.

విశ్వా— ఓశల్య! ఇఁక నీశల్యంబులు విఱిగినవికా తలంపుము. ఏవృషసేనునో యేలక్ష్మణకుమారునో సౌభద్రు నెదిరింపంజేసి నీవుగూడఁ జూచుచుండిన నీచేటు మూఁడదుగద!

(తెరలో)

చ. అని నిను వొంటిఁజేయఁ జనునా! యిటుఁ జోద్యము చూడ నంత త
ప్పనిపని యేమివచ్చెఁ బసిపాపని బోరికిఁ బంపుసేయ, మీ
తనువులు గాల్ప నే? పిదప; దంభనరాధిపులార! దేవకీ
తనయుఁడుఁ దమ్ముఁడు న్వినిన దక్కనొకో మనప్రాణమానముల్.

కృశా— భీమసేనుండు దురాగ్రహంబునఁ బల్కుపల్కులు విని ధృష్టద్యుమ్న ప్రముఖులందఱు శరాసనమ్ములను వెదకికొనుచున్నారు.

విశ్వా— దీనికేమి, తన్నుం గయ్యము సేయవలదని నివారించు పెదతండ్రి కర్జుననందనుం డెట్టి ప్రత్యుత్తరము చెప్పునో విందము.

(తెరలో)

అయ్యా! నన్నేలవారించెదవు. రణాభిలాషంజేసి నాకు నేనైవచ్చి

యానరాధిపుల "బాసట వల"దని నివారించిన నిల్చిరిగాని వారిలోపము గాదు.

క. బాణాసనంబు నేనొక
పాణింగొని నిలువ మద్రపతి యొక లెక్కా?
ప్రాణాశయున్న సగణ
స్థాణునకు వశంబె యెదిరి సమరము సేయన్.

కృశా.— ఎందును రాచబిడ్డ రాచబిడ్డయే. అందుం గిరీటినందనుఁడు హరికి మేనయల్లుఁ డతనినోట ననుచితపుఁ బల్కులేల వెలువడును.

విశ్వా.— తమ్ముఁడా! ఇచట భీమసేనుండు శల్యునితో గదాయుద్ధమునకు డీకొనిరి. అవ్వలిదెస భారద్వాజుండు ప్రళయరుద్రునిపగిదిఁ బాంచాల సేనం జెక్కి చెండాడుచున్నాడు. మన మేసమరము చూతము?

కృశా.— మనమా భారద్వాజుని యుద్ధమే చూడవలయును. ఏమన—

ఉ. "బవరమునందుఁ బట్టికొనివచ్చెద ధర్మజు" నంచుఁ గుంభసం
భవుఁడు ప్రతిజ్ఞ చేసెఁ గురువల్లభుతోడఁ; గిరీటి యన్నతో
"నవయకుమయ్య! నేఁ గలరణంబున నిన్నుఁ బరాభవించువా
రెవ" రని యూఁతయిచ్చె నిపు డేమగునో సమయంబు వీరికిన్.

విశ్వా.— సహోదరా! రెండును సమదర్శనీయములే యని నాకుఁదోఁచుచున్నది. కావున నీవీప్రక్కనుండి యిచ్చటి విశేషంబులు నాకుం దెల్పుచుండుము. ఏనావలనుండి యచ్చటి సంగతులు నీకుఁ జెప్పుచుండెదను. రెండును జూచినట్లగును.

కృశా మంచిది (ఆవలితట్టునకుఁ బోవును)

విశ్వా.— తమ్ముఁడా! పార్థమధ్యమునండు ప్రయత్నమున సౌభద్రుని వారించి మద్రపతిం దాఁకుట నీవు చూచినదే. ఇపుడుగదా! గదాధరులగు భీమసేనశల్యుల స్వరూపములు చూడఁదగినవి.

ఉ. శృంగములందు మధ్యములఁ జెంతలఁబూచినకింశుకంబు లొ
ప్పం గగనంబునం దిరుగుపక్షవదద్రులు నాఁ జెలంగి రు
ప్పొంగుచు వీరు వారుఁ దమపోరివిచిత్రము లెంచుచుండ స
ర్వాంగములందు భీకరగదాహతి నెత్తురుధార లోడఁగన్.

— అగ్రజా! ఇచ్చటమాత్రమేమి తక్కువ? సాయంతనార్కమండలంబునకు మరల మధ్యాహ్నంబు వచ్చిన తెఱంగున ద్రోణాచార్యునకు మరలఁ గౌమారంబు తటస్థించినది. ప్రళయకాలవారివాహంబు గర్జించుపగిదిని

నిజదోర్గుణంబు ఠాంకరించుచు, "భారద్వాజా! రక్షింపుము రక్షింపుము! గురువర్యా! కావుము కావుము! కుంభసంభవా ప్రోవుము ప్రోవు" మని పెద్ద యెలుంగులతోఁ బందరాజులందఱు నమస్కరింపఁ గటాక్షించుచు, "శిఖండీ! నిలువుము, సాత్యకీ! పాఱిపోకుము, నకులసహదేవులారా! నాయొద్దఁ జదివిన ధనుర్నిగమం బప్పగింపుఁడు, ద్రౌపదేయులారా! మీరు కుమారులు నాబారికిఁ దొలఁగుఁడు, ద్రుపదా! నేఁటితో నీకు సుర ద్రుపదంబుఁ జూపింతు. విరాటా! నీవేల యీపోరాటమునకువచ్చితి?" యనుచుఁ బదింటనో యిరువదింటనో ముప్పదింటనో చేతికివచ్చిన కోలందేఁ దూపులం జుఱుక్కన గాడనేయుచు నీటిమీఁది నూనెచందంబున సర్వత్ర తానయై యుప్పతిలం జేయు శరనిర్ఘాతంబులకుఁ గొందఱు పైనికులు "శ్లో॥ అర్జునః ఫల్గునః పార్థః కిరీటి శ్వేతవాహనః, భీభత్సో విజయః కృష్ణ స్సవ్యసాచీ ధనంజయః" అని యతని నామంబులు స్మరింప, మఱికొంద "ఱిఁకెక్కడిపాండవు? లెక్కడియుద్ధ? మెక్కడి ధర్మరాజు? నేఁడు గురుఁడు తనమాట చెల్లించుకొనఁ గలఁ" డని బిక్కమొగంబులతోఁ బ్రలపింపఁ, గురంగంబుల మీఁదికి దుముకు సింగంబు చందంబున నురువడించుచు, ధృతకోశంబుమాడ్కిఁ దనయుధిష్ఠిరనామంబు నిరర్థకంబుగావించు ధర్మతనయువెంటఁబడి విల్లుఁదునిమి కేతనంబుఁద్రుంచి రథ్యంబులంగూల్చి చక్రరక్షకుండగు సత్యజిత్తును వృకునితోఁగూడఁ జదిపి శరాఘాతంబులకోర్చి మరల నెదిరిన విరాటద్రుపదులఁ దఱిమి యనేకులఁ బాంచాల కుమారుల సురాంగనాకుచకుంభపాణులంజేసి విక్రమించుచున్నాఁడు.

ఉ. కదనము నేఁటితో ముగియుఁ గౌరవనాథుఁ డదృష్టశాలి యీ
ముదుసలి జన్నిగట్టు మునుముందఱఁ దీఱిచె వైరమెల్ల; వ
ట్టిది ప్రజలంద ఱాడుకొను టే యది; పాండవపక్షపాతి గాఁ
డదయుఁ డితండు; బ్రాహ్మణుల కౌర! పరాక్రమ మింతయొప్పునే.

విశ్వా— తమ్ముఁడా! నీవు నుడివినవచనములు కొన్ని నే విననేలేదు. వాయునందన మద్రనందనులు గదాపాణులయి కొంతవడిపోరి తుదకుఁ బరస్పరాఘాతంబుల నిరువురు మూర్ఛిల్లిరి. అందు శల్యునిఁ గృతవర్మ తనరథంబు పైనిడుకొని యెచటికో కొనిపోయిన పిదపఁ గర్ణునికొడుకు వృషసేనుఁడు పిడుగువలెవచ్చి సర్వసేనామూర్ఛంబుగ వాఁడివెడందతూపులు నిగిడించి విక్రమించునంత నకులపుత్రుండగు శతానీకుండను ద్రౌపదేయుం డతని కోలల కడ్డమై నిలువరించె. వృషసేనుం డతని చాపకేతనములుద్రుంచి యతిక్రమించు నాలోఁ దక్కుంగల ద్రౌపదేయు లాఁగిరి. పదఁపడి యశ్వ

త్థౌమాదులు వారిపై శరపరంపరలు గురిసిరి. దానంజేసి యాసమరంబు దేవాసుర సంయుగంబు పోల్కె నతిభీషణం బయ్యె.

కృశా — (అనాకర్ణితముగా) ఓ కుంభసంభవా ! ఏపాప మెఱుఁగని ధర్మరాజు పయి నా నీపరాక్రమము ?

చ. మగఁటిమి గల్గెనేని రిపుమారకుఁడైన కిరీటితోడఁ బో
రఁగవలె నాతనిం గొనఁగ రాజుసమక్షమునన్ బ్రతిజ్ఞ చే
యఁగవలె నాతనిం జెనకి యాశశితారక మైనకీర్తి పొం
దఁగవలెఁ గాని యీప్రతిన ధర్మమె ? ధర్మజుఁ బట్టితెత్తువే.

విశ్వా— (బిగ్గరగా) తమ్ముఁడా ! అచ్చట ధర్మరాజునవస్థ యెట్లున్నది ? ఎచ్చటను గిరీటి జాడ కనఁబడదు గదా.

కృశా — "భ్రాతృవత్సల ! అజాతశత్రుండు పట్టువడియెఁ బట్టువడియె" నను సర్వ జనాక్రందనంబు విని కిరీటి వచ్చుచున్నట్లే యున్నది. ఏమన నీదెసఁ బాండవసేన పెల్లురేఁగుచున్నయది (తేఱిపాఱఁజూచి)

ఉ. అల్లదిగోఁ ! గపిధ్వజ మహార్పతికిం దలచూపు, నల్లదే
తెల్లనిగుఱ్ఱము ల్గలుగు తేః; రదుగో ! హరి గొల్లపాగతో
నల్లని మేనితోఁ గరమునం గొరడా గొని కూరుచున్నవాఁ
డుల్లమునందుఁ దల్లడిల కూఱుటఁ జెందును ధర్మజుం డిఁకన్.

(తెరలో)

ఉ. చంపుదు మర్జునుందొడరి, చాలక చత్తుము రెండుగా కనిం
బెంపఱి పాఱిపోము రణభీరులమై గురునాన; యింత మా
తెంపు గురుండు లావున యుధిష్ఠిరునిం గొని తెచ్చుదాఁక సై
రింపుచుఁ బార్థుని న్నిలువరించెద మో కురునాథ ! పంపుమా.

కృశా — అన్నన్నా ! ధర్మరాజుం బోవఁ దొందరతోఁ జనుదెంచుచున్న పార్థునకు నారాయణగోపాలసంశప్తకగణంబులతో సురథ సుబాహు సుధన్వసుశర్మ లడ్డుపడుచున్నారే. ఇఁక ధర్మరాజుగతి యేమగునో ? (విశ్వావసువంకఁ జూచి) అగ్రజా ! నీవు నీవై పునకేరమ్మ. భీమాదు లందఱి దెసకే వచ్చుచున్నారు. (పరికించి) బళే ! భగదత్త ! భీష్ముని తరువాత నీవలెఁ గృష్ణునిట్లు నొప్పించినవారే లేరు. నరకపుత్రుండవు గదా! (ఆశ్చర్యముతో) భగదత్తప్రయుక్తంబగు వైష్ణవాస్త్రంబు శౌరికిఁ బూలమాలికగాఁ బరిణమించినదే ! (వినుట నటించి) తనపైకి వచ్చు నస్త్రంబునకు లక్ష్యమైన వాసుదేవునితోఁ బార్థుం "డిది తగదు దీనికతన నన్ను రిపు లేపగింతురు. ఇదిగాక దయచే నీవు సారథ్యం బొనరింప

నంగీకరించుటయే చాలు. పయిపై చ్చిదికూడనా" అనుడు దానికి సమాధానంబు చెప్పి భగదత్తుపైఁ బురికొల్పుచున్నాఁడు. (విచారముతో) అక్కటా! భగదత్తుఁడు తన సుప్రతీకముఁగూడ సమీకమునకుఁ బురికొల్పుచున్నాఁడు. (సంతోషముతో) ఔరా, యీనీలుని పౌరుషము! (తత్తఱపాటుతో) "నే నెవరితోడనో పోరాడుచుండ నీకునీవై నన్నుం గొట్టుమని పిల్చితి విదిగోఁ గాచికో" మ్మని యశ్వత్థామ శిరమ్మునకు గుఱిచూచి యొక క్రూరభల్లంబు ప్రయోగించుచున్నాఁడు. (నిరూపించి) ద్రౌణి యాశస్త్రంబును ఖండించి "నే నెందుఁకుఁ బిల్చితినో యాఫలమియ్యది తెల్పంగల" దని క్రోధహాసమ్ము లుప్పతిల్ల నొక్కవాడిభల్లమ్ము నిగిడించుచున్నాఁడు. (విచారముతో) అక్కటా! నీలుండు కాలుండుండుచోటికిఁ బోవుచున్నాఁడు.

విశ్వా— (ఆకసమువంకఁ జూచి) సంధ్యాకాల మాసన్నమైనది నిన్నటితోఁ బాటు నేఁడుగూడ ద్రోణునిప్రతిజ్ఞ వ్యర్థమయినట్లే మన మనుకొనవచ్చును. భీమాదులు చుట్టును గాపాడుచున్న యీమహారాజు ద్రోణునికేఁగాదుగదా, స్థాణునికేని యజయ్యుఁడే. (పరికించి) కర్ణార్జునులు తాఁకుచున్నారు, పోరు ఘోరం బగుచున్నది. (తత్తఱపాటు అయ్యో! అయ్యో! శిఖండి ధృష్టద్యుమ్నులు సారథిని జాపంబును నఱకిరి. ఇఁకఁ గర్ణుఁడేమగునో కదా! (దృష్టినించి) భయములేదు, రారాజు ద్రోణసైంధవులతో నరిగి కాపాడుచున్నాఁడు (విచారముతో) పాపము! ఇదేసమయమని కర్ణబాంధవులఁ బదివేవుర నొక్కపెట్టున వడముడి తన గదాధిదేవతకు బలిపెట్టుచున్నాఁడు.

కృశా.— (వినుటనూచించి) ఱేపు జరుగు యుద్ధక్రమము గడు విచిత్రముగా నుండును.

క. ఛద్మంబువేచి విప్రక
కుద్మంతుం డేచి కుంతికొడుకులను మహా
పద్మఘ్నులఁ గావింపఁగఁ
బద్మవ్యూహంబుఁ బన్నువాఁడఁట వింటే.

విశ్వా— తమ్ముఁడా! ఈవ్యూహము భేదింపఁ దగినవారిందుఁ గృష్ణార్జునాభిమన్యు లున్నవారని యయ్యనఘుఁ డెఱుఁగఁడా!

కృశా— ఆయన కీమాత్రము దెలియదా? తెలిసియును బన్నుచుండుటచేతనే యిందులకేదో మఱియొక పన్నుగడగూడఁ దోడుండునని మన మూహింపవలయు.

విశ్వా— ఊహించినట్లే యున్నది. సంశప్తకులు కృష్ణార్జునుల నరికట్టెదరనియు నభిమన్యుఁడీవ్యూహ విషయమును సమగ్రముగా నెఱుఁగఁడనియు వారి యభిప్రాయము కావచ్చును. ఇక్కాలిమ్మి, తినఁబోవుచు రుచులెందుకు? రేపకడ సర్వమును స్పష్టమే యగునుగదా.

కృశా— ఏమీ! సమగ్రముగా నెఱుఁగఁడనియా? యెఱుఁగకపోవుఁగాక.

మ. అభిమన్యుం డభిమానమాన్యుఁ డతఁ డయ్యాచార్యు గీచార్యు వీ
తభయుం డించుక లెక్కసేయఁ డొకపద్మవ్యూహమేకాదు తా
నభవుం డింకెదియేని వ్యూహమున యుద్ధాసక్తిమై వచ్చుఁగా
క ధరంబంచుఁ దలంపఁ దాఁగఁగలఁ డొక్కం డాప్తకోదండుఁడై.

విశ్వా— అవును. నీవుచెప్పిన దించుకయు నతిశయోక్తికాదు. బాగుగ యోజించిన స్వభావోక్తియుం గాకపోవచ్చును. ఏమంటివా?

తే. గీ. తండ్రి రుద్రు నెదిర్చిన ధన్యమూర్తి
తల్లియును గొంత యుద్ధవిధ మ్మెఱుంగు
మేనమామకు సాటి జగానఁగాన
మన్య లెట్లీడగుదు రభిమన్యునకును?

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందు ద్వితీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవ విజయము

తృతీయాంకము

(అంత ధర్మజ భీమ నకుల సహదేవులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధర్మ— భీమసేనా! ఈపద్మవ్యూహంబు భేదించుట మన యభిమన్యుం డెఱుఁగునని తొల్లి ప్రసంగవశంబున వాసుదేవునిచే వింటిని. అతనిం బంపుదమా?

భీమ— మనము చేయవలసినపని యిదితప్ప నొండొకటిలేదు. కృష్ణార్జునులు కోపపడినఁ బైసంగతి విచారింతము.

నకు— సుభద్రతోనైనఁ జెప్పి పంపించిన శ్రేయము.

ధర్మ— అవును. సహదేవా! నీవుపోయి సుభద్రతోఁ జెప్పి యభిమన్యు నిటకుం దోడుకొనిరమ్ము.

సహ— (పోయి యభిమన్యు సహితుండై ప్రవేశించును)

ధర్మ— (అభిమన్యుం గౌఁగిలించుకొని) నాయనా! సౌభద్ర!

"కయ్యము సేయ ర"మ్మని త్రిగర్తులు పిల్వఁగ గెల్వఁబోయె మీ
యయ్య; గురుండు సేని కభయంబిడె నన్గొని తెత్తు నంచుఁ దా
నొయ్యన; నెందుఁజొత్తుఁ? బ్రబలోగ్రుఁడనంగ వెలుంగుచున్న వాఁ
డయ్యనఘాత్ముఁ; డేది తెరువయ్య! వచింపుము మాకుఁ బుత్రకా.

నిన్నటిరణంబుననే సత్యజిత్తు సూర్యదత్తుఁడు మొదలగు పెక్కురు యోధులు మడిసిరి. తక్కినవారు తమయథాశక్తిఁ బెనంగుదు మన్నను—

శా. మా కెవ్వారి కభేద్యమైన యొక పద్మవ్యూహముం బన్ని క
న్నాకై వాకిలి గాచి యుండెడి గురుండన్నా! యెట్లుపోనేర్తు! మే
మీఁకం గెల్చెద? మింతసేపు సమరోర్విం "గిరీటియుం గృష్ణుఁడుం
డీకొకుండిన నుత్తదే" యను పదంబింం బాపి కాపాడుమా.

భీము— (బుజ్జగించుచు)

గీ. మద్రపతితోడఁ బోరాట మానిపించి
పంపితి నటంచుఁ గోపింపవలదు తండ్రి!
పెద్దవారుండ నీ కేల పిన్నవాఁడ
వనుచుఁగా కీవు చాలవే యనుచుఁగాదు.

నేఁడుమాత్రము పెద్దవారము కాకపోతిమా బలవంతులము కాకపోతిమా? అయినను-

చ. పెనుగదఁ బూని శత్రువులఁ ద్రిప్పి యొనర్చుట తప్ప నెన్నఁడుం
బనివడి యిట్టి వ్యూహములు పన్నుట విప్పుట యే నెఱుంగ; నా
కనువుగ వాఁడి సూది మొనయంత కదల్చితి వేని జొచ్చి య
మ్మొనఁ గలగుండు వెట్టి పడ మొత్తెద మత్తగజంబు చాడ్పునన్

నకు— కుమారా! పద్మవ్యూహంబు భేదించు వెర వెఱుంగ మనుటకే కాక మా నోట నిన్ను యుద్ధమునకు బాసట గమ్మనుటకుఁగూడ లజ్జవొడముచున్నది.

చ. "ఒరులకుఁ జేతఁగాదు చనె నొండెడ కర్జునుఁ" డంచుఁ జిత్తమం
దరసి గురుండు పన్నిన మహాకపటం బిది; మొగ్గరంబులోఁ
జొర వెర వొండు చూపి మము శూరులఁ జేయఁగదయ్య! నేఁటి సం
గరమునఁ గుంతిభోజసుతకంటెను గోడలు వీరమాతగన్.

క. మాయెడ కంటెను గురునకు
నీయెడఁ గల కూర్మి హెచ్చు నే నెఱుఁగుదు నీ
వే యెదిరిన నినుదృఢతర
సాయకముల నేయఁ డెట్టి సమయమునందున్.

సహ— తండ్రీ! వంశోద్దీపక!

గీ. చేతిలావు చూపి చిన్నన్న దగ్గఱ
లేకయున్న వెలితి లేకయుండ
మొగ్గరంబు సొచ్చి మొన సించి పాండుభూ
పాలు కీర్తి నిలుపవలయు నయ్యా.

"మొగ్గరంబు సొచ్చుట తప్ప వెడలుట యెఱుంగఁ" డని సంశయించిన మాపదినెతో "ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకి ప్రముఖులతో మేము వెను వెంటఁ గాపాడుచుందు మింతలో మాయన్న రాఁగలఁ" డని చెప్పి యొప్పించితిని.

ఉ. దారియొనర్చి మొగ్గరము దాటిన పిమ్మటఁ బెక్కుమంది యు
న్నారము చంపఁ జావఁగ; రణంబున నీవు వహింపఁ దగ్గ దీ
భారము; మోచి కీర్తి నిలుపందగునయ్య కుమార! మమ్ము నా
శౌరియు నన్నయుక్ బరవసంబున నుల్లస మాడకుండఁగన్.

అభి — తండ్రులారా! యీ యలంతికార్యమునకు నన్నింత బతిమాలవల యునా? పుట్టినది రాచపుట్టువుగాదా! ఈదుర్యశంబు నాకుమాత్రము రాదా? రాచబిడ్డ రణంబునేయుట కాఁడుతాండ్ర యంగీకృతి కావల యునా? వేయేల యిదిగో నా ప్రతిజ్ఞ వినుఁడు.

ఉ. ఆఁకలి మంటచే వడిఁ దటాకము సొచ్చెడి యేన్గుగున్నయ
ట్లాకురురాజఘోరపృతనాంబుజముం దగదుంచి ద్రోణునిం
దాఁకి కలంచి మామలను దండ్రుల సంతసపెట్టుటేనియుక్
లేక "కిరీటినందనుఁడ నే" యని యేనిఁకఁ జెప్పికొందునే.

దేవా! అజాత శాత్రవ! ఇంకొకమాట వినుము.

ఉ. ద్రోణుఁడుఁ గర్ణ శల్యులుఁ గురుక్షితినాథుఁడు దుస్ససేనుఁడుం
ద్రౌణియు బాహ్లికుండు "బళిరా! యొడలిట్లు చురుక్కుమన్న యీ
బాణము లర్జునాత్మజునివా? హరపుత్రునివా? కిరీటివా?
స్థాణునివా?" యటంచు మది సందియ మందునటు ల్కలంచెదన్.

ఎవఁడురా యక్కడ? సుమిత్రునితో నామాటలుగాఁ గర్ణికారకేతు స్ఫీతంబును ద్రిహాయనాశ్వంబును నగు రథంబుఁ దోడితెమ్మని చెప్పుము.

భటుఁడు — దేవా! చిత్తము. (పోయి సుమిత్రునితోఁ బ్రవేశించును)

సుమి — (నమస్కరించి) ఆయుష్మంతుఁడా! తేరు సన్నద్ధపఱచి తెచ్చితిని. ఇంక దేవర ప్రమాణము.

అభి — తండ్రులారా! నేను బోయెద.

ధర్మ — (శిరంబు మూర్కొని) పాండవనయనకువలయచంద్రికాసార! కుమార!

ఉ. దగ్గఱ లేరు మామయును దండ్రియుఁ; ద్రోణునితోడిపోరు కాఁ
దగ్గది; భార్యగర్భవతి; తల్లి సుభద్ర త్వదేకపుత్ర; నీ
వగ్గ నిరంకుశంబు; పసిపాపవు; పాపులు వారు; మేనికిం
గగ్గురుపాటు పుట్టెఁ గొడుకా! నిను యుద్ధము చేయఁ బంపగన్.

అభి — ఆర్యా! ఏల యిట్లధీరోచితంబులగు పల్కులు?

క. పురహరుఁడు వచ్చియనికిం
జొరబడుఁ గాకేమి విజయనూతి జడియునే!

హరియుం గ్రీడియుఁ గౌరవ
పరముగ రానిమ్ము గెల్పువడయుదుఁ దం్రడీ !

ధర్మ— (సంతోషముతోఁ జేయిరెత్తి)

గీ. ఆడి యెన్నఁడు బొంకనివాఁడనేని
ధార్మికుఁడనే నజాతశాత్రవుఁడనేని
బదుగు రొకటయి నినుఁ గవయుదురు గాక
నీ కవిజయంబు సుమి సుభద్రాకుమార !

భీము— (తనలో) అమంగళంబు ప్రతిహతం బగుఁగాక ! భావికార్య మెట్లున్న దోగదా ? అమోఘవచనుండగు నిమ్మహానుభావునినోట సందిగ్ధార్థంబు లగు నక్షరములు వెలువడినవి. ఆశీర్వాక్యమునం దమంగళార్థము స్ఫురిం పఁగూడదు. "పదువు రేకమయినను నీకే జయముసుమీ" యని యీ యనఘుని తాత్పర్యము. "పదుగురు నిన్నుఁ జుట్టుముట్టుదురుగాక !" అని యశ్లీలార్థము స్ఫురించుచున్నది. ఇంతకుమున్ను కుమారునివాక్య మున "పోయివచ్చెద" ననుటకు బదులు "పోయెద" ననిమాత్రమే నుడువుటచేతనే కొంత సందియపడి కుందుచున్న నాకిది మఱియును వెనుబాటు కల్పించుచున్నది. కానిమ్ము, మాకందఱ కేడుగడయు విశేషంబుగ నితనికి మేనమామయునగు మురాంతకుని యనుగ్రహ ము న్నంతవఱ కేమియు లోపంబు రాఁగూడదు. (ప్రకాశము) దేవా ! యుధిష్ఠిరమహారాజ ! ఈ మార్దేయభుజచతుష్టయ రక్షితుండవై నీ విచ టనే నిలువుము. నేనుం గుమారుండును జనియెదము.

ధర్మ— నాయనా ! భీమసేన !

ఉ. అంచితసత్త్వలో మనమహారథు లీవును నాల్గుప్రక్కలం
బొంచి కుమారు నేమఱక ప్రోచుచుఁ దామరమొగ్గరంబు వోఁ
జించినవెంటనే రిపులఁ జిందరవందర చేసి మాట ద
క్కించుఁడి ! క్రమ్మఱ న్సుతునిఁ గృష్ణసహోదరి కప్పగించుఁడీ.

భీము— దేవా ! అందఱిని దేవర సత్యప్రభావమే కాపాడఁగలదు.
(కుమారసుమంత్రులతో నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— నకులసహదేవులారా ! భీమసేనునకుం గోపమువచ్చునని నాసంరక్ష ణకై మిమ్ము నిలుపుకొంటింగాని వేఱుకాదు.

చ. కదనములోపలం బగఱకండలు రాల్చుచుఁ గ్రీడిపోలికం
బదుగుర నొంపఁజాలిన కుమారులు మీరిచ టేల ? బాహుసం

పదఁ గురుసేనఁ దాఁకు నభిమన్యున కూఁతము గండు పాండు సే
నొదిగెద నెచ్చటేని హరియుం జినతమ్ముఁడు వత్తురింతలోఁ.

కావున నాకుం బాంచాలీశిబిరమునకుం ద్రోవచూపి యంతఃపుర సంచారయోగ్యుండగు మన కరండకునిచేఁ గుమారయుద్ధ ప్రచారంబు దెలిపింపుఁడు.

నకు— (జనాంతికము) సహదేవా! పాంచాలీశిబిరమునకుం ద్రోవచూపుమనుటవలన మనము నిశ్చింతముగా సమరమున కురుకవచ్చును. మహారాజు నొంటిగా విడిచి వచ్చితిమని భీమన్నకును గోపము రాదు.

సహ— (ధర్మరాజుతో) దేవా! దేవరయానతి శిరసావహింతుము. అదిగోఁ బాంచాలీశిబిర మిచ్చటికి కనతిదూరముగా నున్నది. ఇట్టిటు (కొంతదూరము నడిపించి) ఎవ్వఁడురా?

ద్వారపాలకుఁడు— (ప్రవేశించి) దేవా! నేను బకోటకుఁడను.

సహ— ఓరీ! పాంచాలరాజపుత్రికిం దెల్పి యీమహారాజును లోనికిఁ దోడ్కొనిపొమ్ము. (ధర్మరాజుతో) దేవా! యింక మాకు సెలవొసంగుము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ద్రౌప— (బకోటకునితో ధర్మరాజు నెదుర్కొని) ఆర్యపుత్ర! మీ మొగంబు చింతాక్రాంతమై బడలినట్లున్నది. నిరంకుశప్రతాపు లగుమీతమ్ములు నలువురకుఁ గుశలమే కద?

ధర్మ— (నిట్టూర్పుపుచ్చి) చెలీ! యాచార్యభాస్కరుం డస్తమించునంతకు మాకుఁ గుశలమెక్కడిది? ఇప్పుడింకొక యుపద్రవము తటస్థించినది.

ఆ. వె. సవ్యసాచి హరియు సంశప్తకులమీఁది
కేగఁజూచి ద్రోణుఁ డేపుమిగులఁ
బంపినాఁడ మన సుభద్రకుమారుని
దురము సేయ భీముఁ దోడొసంగి.

ద్రౌప— మహారాజ! రాజకుమారులకు సమరశాత్రవగర్వనిర్వాపణము విహితకృత్యమేకదా! దానికింత పొగులనేల?

ధర్మ— పాంచాలీ! అట్లుకాదు. మాయర్జునుం డొకనాఁడు "నేను దగ్గఱ లేనిచోఁ గుమారు నెవ్వరు సమరమునకుఁ బురికొల్పకుఁ"డని యొత్తి చెప్పెను. దానంజేసి మనసు కలగురదు పడుచున్నది.

ద్రౌప— అదియు విచారణీయాంశమే. ఆతఁడుమాత్రము "పులికడుపునఁ గురంగపోతము జనించు" ననుకొనునా! అట్లనుటకుఁ దగిన కారణ ముండకపోదు. కాని యేల యంత తప్పని పనివచ్చె?

ధర్మ—(తనలో) స్త్రీలకడ లజ్జాకరంబగు కడచినవృత్తాంత మేమని చెప్పుదును.

(తెరలో)

ఉ. పాండవయోధులార! యిటు భండనభూమికి ఫల్గునుండు రా
కుండినఁ గట్టిపెట్టెద సుయోధనుముందఱ ధర్మపుత్రు మా
ర్తాండుఁడు గ్రుంకకుండ సమరంబటఁ బాఱకయుండెనేని; యె
వ్వం డెడసొచ్చినం దునిమినై చెద శీర్ష మొకొక్క తూపునన్.

ధర్మ— (వినుట సూచించి) పాంచాలీ! వింటివా? ఆచార్యుని ఘోరప్రతిజ్ఞ! ఆ ముసలిపాఱుని మేఘగంభీరస్వన మెంతదూరము వినఁబడుచున్నదో?

ద్రౌప— (తనలో) ఈమహారాజున కంతఃపురప్రవేశ కారణమిదియే కాఁబోలును. (ప్రకాశముగా) దేవా! జడియకు జడియకుము. సమరభూమి నర్జునుం డొకటియు నభిమన్యుఁ డొకటియునా? ఇదిగాక సంగర మందున్నచోఁ గదా పట్టుకొనుట.

బకో— (ప్రవేశించి) దేవా! రణరంగమునుండి కరండకుఁడు వచ్చి ద్వారమున నున్నవాఁడు.

ధర్మ— (ఆస్థతో) త్వరగా ప్రవేశపెట్టుము.

కరం— (ప్రవేశించి) దేవా జయము జయము.

ధర్మ— కరండకా! కుమారుని సంగరరంగప్రచారము వినిపించి మాచెవులకు రసాయనముఁ గావింపుము.

కరం— దేవా! చిత్తము. దేవరయానతింగొని కుమారుం డరదంబున నుదయ దంశుమాలితెఱంగునం బ్రకాశించుచు నీషత్కఠినంబును జ్యాకిణాంకితంబును గాని గాండీవిభుజాదండంబునుంబోని భుజార్గళంబున వింటి త్రాడు సంధించి దిగ్గజశ్రవణ బధిరీకరణచణంబుగ గుణంబు సారించుచు శంఖంబు పూరించుచు మేమందఱము చూచుచుండ నవలీలఁ దమ్మి మొగ్గరంబు చించి లోనికిం బ్రవేశించి యేనుఁగులమీఁదికిం దుముకు కేసరికిశోరంబు చందంబునం బొలిచి యాచార్యప్రముఖ యోధవరులపై కుఱుకుచు "రమ్ము, నిలువు, మాఁగు, మెవఁడు రా! నీవా! నేను, వాఁడు వీఁ" డనుచు నోడలెఱుంగక ప్రేలుచు మంటలోఁబడు శలభమ్ముల మాదిరి నెదురుపడ్డాతుల ఘోరమసంగినగతి నొక్కొక్క తూపునకు గుదులు

గుదులుగఁ జొరిమాల్చుచు విజృంభింప దుర్యోధనుండు సూచి నలుదెసలగ్నిదరికొన్న శుష్కశరవణంబు భాతిఁ బలుచనైన తన సేనయవస్థకు మండిపడుచుఁ గుమారుం దాఁకె.

ధర్మ— కరండకా! ప్రథమకబలంబుననే మక్షికాపాతమన్నట్లు మొదటనే సుయోధనుం డెదురుపడెనా! తరువాత?

ద్రౌప— ఆర్యపుత్ర! అది మక్షికాపాతముగాదు సుధాపాతమే.

కరం— తరువాత ద్రోణుం డెలుఁగెత్తి "యో ధరాధిపతులారా! అభిమన్యుండు కురునాథుం దాఁకుచుండ నూరకుండెదరేమి. అతఁడు పసివాఁడనుకొంటిరేమొ, యర్జునాత్మజుఁడు సుడీ! ఒరులకు దుర్భేదంబగు పద్మవ్యూహము నొక్క తెప్పపాటులోఁ జించుటయైనఁ జూడరా!" యని తన రథం బతని మీఁదికిఁ దోలింప నశ్వత్థామ కృపదుశ్శాసన కర్ణ కృతవర్మశల్య పౌరవశలభూరిశ్రవః ప్రముఖులు చుట్టుకొనిరి.

ధర్మ— కటకటా! కుంభసంభవ! నీవే యిట్లు క్రూరకృత్యమున కొడిగట్టుచున్నావా! ఒక్క కుమారునిం బదువురచేఁదాకించుట ధర్మమా? కంచియే చేను మేసినఁ గాఁపేమిచేయఁగలఁడు! తరువాత?

కరం— తరువాత సౌభద్రుండు తన సుందర వదనారవిందంబున కందంబుఁ జెందించు చిఱునవ్వునవ్వి తేలుకుట్టిన నొడలంతయుఁ జుఱుక్కుమనినట్లొక్కొక్క బాణంబున నయ్యోధవరుల నాటించి విశేషంబుగ ద్రోణునిం బదునేను నారసంబుల నీరసంపడఁజేసె.

ధర్మ— (సంతోషముతో) బలే! కుమార!

* గీ. కులము చెఱుపంగ నూర్వురు కొడుకులేల
యొకఁడు చాలఁడె నీవంటి యుక్కలుంపు
ఊరకుక్కలు పదివేలు చేరనేల
చాలదే వేఁటకై యొక్క జాగిలంబు.

---

* ఇయ్యెడ నీచోపమయని యనేకులు ప్రాజ్ఞులు సంశయించినట్లు వినియుంటిమి. కాని వారింకను బరిశీలింపఁ బ్రార్థితులు. వస్తు వెట్టిదియైనను అందలి గుణమేదో మంచిదియున్న దానినే పురస్కరించుకొని వాల్మీకి మొదలు నేఁటివఱకును గవు లుపమానముగాఁ గైకొనుచునే యున్నారు. ఇందులకుఁ బ్రయోగములు - వాల్మీకి రామాయణమున యుద్ధకాండమున (దృశ్యేతేశల్యకావివ) శ్రీరామలక్ష్మణులు సమయోచితముగ నేదుపందులతోఁ బోల్పఁబడిరి. మఱియు భారతమున (శరాచితాంగస్సౌభద్రశ్శ్వావిద్వత్ప్రత్యదృశ్యత) అభిమన్యుఁడు

కర్ణం— తరువాత గురుండు నెల్లదనము చిఱునగవుగను గన్నీరానంద బాష్పంబుగను బరిణమింప "బాపురే కిరీటినందన ! మాకుందగిన సత్కారంబు గావించితి" వని బగ్గుబగ్గునమందు కాయ మాపాదమస్తకము సవరించుకొనుచుండ వృషభంబుపై దుముకు బాలవ్యాఘ్రంబు పోలికఁ గురురాజుపైఁబడు కుమారుని కశ్మ కేశ్వరుం డడ్డపడియెను.

ద్రౌప— వీఁడశ్మకుని కొడుకే గాఁడా! వీనికి వినాశకాల మాసన్నమయినది. "మహాగజాః పలాయంతే మశకానాంతు కాకథా" వీఁడా కుమారు నడ్డువాఁడు ? తరువాత తరువాత ?

కరం— తరువాత నో దేవీ ! రథాశ్వసూతకేతనంబులతో నాతనితల భూతలంబునకు బలియిచ్చి కర్ణుని మీఁదికిం దుమికి యాతని కవచం బీవలినుండి యావలికి దూసిపోసేసి యతని సహోదరుఁ గసిమసంగిన దుర్యోధనాదులు వెన్నుచూపిరి. శల్యుండు మూర్ఛిల్లె నని యతనికి సహాయపడిన యతని యనుజుఁడు మడిసె. ఇట్లు మహాసంవర్త సమయశూలపాణిం గ్రోణిసేయుచు నేనుంగుల నుచ్చిపోనేయుచు నరదంబులఁ గూల్చుచు హయంబులం బిండిసేయుచు గేతనంబులు రాల్చుచుఁ బదాతుల మేనులు నెత్తురుకాలువలపైఁ దేల్చుచుఁ బీనుఁగు పెంటలుగాఁ జేసినఁ జిక్కుపడియుఁ జీకాకువడియు గగ్గోలుపడియుఁ దొలంగియు నెఱచఱచియు

వెనుకటి వలెనే పోల్పబడినవాఁడు. మఱియు భీష్మపర్వమున 3 ఆశ్వాసమున (ప్రబలోద్ధతలులాయలులితంబులైన కమలకైరవోత్పలంబులగు కొలంకులు) ఇట లులాయము (దున్నపోతు) భీష్ముఁడే కావలసియున్నది. మఱియు ద్రోణపర్వము 4 ఆశ్వాసమున-గురుఃడామిషమ్మునకువేచు డేగచందమ్మునఁ, మఱియు సైంధవవధ ఘట్టమున (పార్థః...నివారయామాసలోభస్సర్వగుణానివ) అర్జునుఁడు లోభగుణములతోఁ బోల్పఁబడె. మఱియు మాఘకావ్యమున (కఠోరతారాధిపలాంఛనచ్ఛవిః) చంద్రుని కళంకముతో శ్రీకృష్ణుఁడు పోల్చఁబడియె. మఱియు అనర్ఘ రాఘవనాటకమున (అయమపిఖరయోషిత్కంఠకాషాయగౌరం......అర్చిః) సూర్యకాంతి ఆఁడగాడెద కంఠకాంతితోఁ బోల్పఁబడియెఁగాని యియ్యెడ వ్యాఖ్యాత (న్యూనోపమాదోషః క్షంతవ్యః) అని వ్రాసినాఁడు. అతని తాత్పర్యము న్యూనోపమయైనను ఔచిత్యముంబట్టి గ్రహించవచ్చుననియే కన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి వింకను అనేకములు చూపవచ్చును. ఇప్పటికే గ్రంథవిస్తరమైనది. కావున నింతతో విరమించుచు దీనిచేతఁగూడ సమాధానమునొందని దోషజ్ఞులకొఱకై పాఠాంతరములు రెండుదాహరించుచున్నారము.

1 కఱపర్వల్వంద చెక్కుటకన్నముక్క, రలకుఁజాలదె యొకమగజాతిముక్క.
2 రిక్కలెన్నైనియునుఁజెలరేఁగ నేల, చాలదే చీఁకటికి నొక్కచంద్రరేఖ

మూర్ఛిల్లియు బరవసంబేది దీనదశకువచ్చు తనసేనఁజూచి యాచార్యుండు ఫల్లవడఁ "బాండవపక్షపాతి" యని యతనిం దూఱుచు దుశ్శాసనుం డెదుర్కొన నాఁటి సభలోని దౌర్జన్యం బుగ్గడించి మించి విక్రమించి ప్రాణమాత్రావశేషుం జేసి పాఱఁగొట్టె. వృషసేనుండు రథంబు మీఁద నొఱగె. లక్ష్మణకుమారుం డెదుర్కొన ద్రోణాదులసమక్షమ్మునఁ బ్రతిజ్ఞాపూర్వకమ్ముగ యమాలయమ్మున కనిపె.

ధర్మ— (విచారముతో) అక్కటా! లక్ష్మణకుమార! యెఱిఁగియును నీవు సౌభద్రునెదుటి కేల పోతివి తండ్రీ! (కోపముతో) ఓయీ మూఢదుర్యోధన! యిప్పటికేని నీకు బుద్ధివచ్చినఁ దక్కిన కురుకుమారులేని బ్రతుకు దురుగదా!

కరం— దేవా! యెంత యమాయికత్వము? పుట్టెను బుట్టిన బుద్ధి పుడకల తోడనేకదా పోవలసినది.

ధర్మ— అవును, నీపనినట్లే. తరువాత నేమిజరిగెను.

కరం— పిదప బృహద్బలుండు రూపుమాసె. అశ్మంతకుండు చదిసె. ఈగతిం బ్రలయవారివాహచటుల నిర్ఘోషతుల్యంబుగ మ్రోగు వలయాకృతకోదండమండలంబు నడుమనుండి వెడలు బెడిదంపు పిడుగుటంపర సహింపక కురుసేన చెల్లాచెదరై నుగ్గునూఁచమై పంచబంగాళమయి బెదర మన కుమారకంఠీరవంబు యుద్ధంబునం దనివితీఱక హతశేషంబగు డిళమును వెనుదగిలి కసిమసంగి నెత్తుటికాలువ లనేక వైతరణీ నదులం బురణింప మింట మంటలుగురియు మధ్యాహ్నమార్తాండునకుం దోడై వెలుంగుచు ద్రోణునిపై కరదండంబుఁ దోలించి పెద్దయెలుంగుతోఁ "దాతా! యర్జునుండు సమరభూమికి రాకుండిన" నని యవకాశముంచుకొని "మామహారాజుం జెఱపట్టి కురుపతిముంగలఁ బెట్టెద" నని కదా! బీరంబులాడితి, విదిగో! నే నే యవకాశంబు లేకుండ మీ యందఱు జూడ మీమహారాజుం బట్టుకొని మా దతండ్రియొద్దఁ బెట్టెద నని బెబ్బులియట్లు మరలఁ గురురాజుపయిం గవిసె.

ధర్మ— తండ్రీ! యిదిచాలు పదుగురు వినుచుండ గురువరుండు నాకుంజేసిన పరాభవంబునకుం దగినమాట మాఱుజెప్పితివి.

కరం— అంత మద్రరాజు కొమరుండు రుక్మరథుఁడు రాజతో నేమో ప్రగల్భములు వల్కి "యీతనిం బ్రాణముఁతోడనే పట్టువాఁడ" నని చెప్పి

విక్రమించి యొకింతన మడిసె. మఱియు ననేకులు రాజపుత్రులు లహమహమికతోఁ దమ తమ నామాదు లుగ్గడించుచు నెదుర్కొని ప్రాణములం గోలుపోయిరి.

ద్రౌప— కరండకా! ఎంతసేపు చెప్పినను గుమారుని యుద్ధప్రసంగమునే చెప్పుచుంటివి. భీమసేనాదు లెక్కడ నొదిగిరి.

కరం.— తల్లీ! ఏమనివిన్నవింతు. కుమారుండొనర్చిన దారివెంబడి మొగ్గరంబు చొరంబోవు మన మహారథు లందఱకు నాకస్మికంబుగా సైంధవుం డడ్డపడియె.

ధర్మ.— (తలపంకించి) సింధురాజా? సైంధవుఁడా? వానికి భీమాదుల నరికట్టు పాటి సామర్థ్య మెక్కడిదిరా?

కరం.— నాఁడు వనంబునఁ బాంచాలిం జెఱగొన్న- (పెదవి కఱచుకొనును)

ద్రౌప— కరండకా! సంశయింపకుము. నా బన్నము లెఱుంగనివా రెవరు, తలంపనివా రెవరు?

కరం.— అపుడు పాండవులు చేసిన పరాభవంబు సహింపక పురశాసనుంగూర్చి తపంబొనర్చి యసహాయంబుగఁ బాండవుల నెల్లర నాజి నాగుటకుఁ వరంబుగోరుకొనెనఁట. దానికి మహాదేవుం డెట్టకేల కంగీకరించి "యర్జునుం దక్కఁ దక్కిన నలువుర నొక్కనాఁడు వారింపఁగలవు పొ" మ్మని యొనఁట.

ద్రౌప— గోరుచుట్టుపై దాఁకు రోఁకలిపోటువలె, నా చండాలుని దినముకూడ నేఁడే రావలయునా?

ధర్మ— (నిట్టూర్పు నిగిడించుచు) అటులేని భీమాదులు దోడుపోయినలాభంబును నేను వోని నష్టంబును గూడలేదు. తరువాత నేమిజరిగినది?

కరం— తరువాత నోమహారాజ! దుశ్శాసనుని కొడుకు మట్టమధ్యాహ్నంబునఁ మూఁడవ మార్తాండునివలె మండిపడుచు వచ్చి పెద్దతండ్రి కడ్డుపడియె.

ధర్మ.— బలే! కుమారులారా! మీరిరువురును బలపరాక్రమములచేఁ నసమానులైనను సమాన వయస్కులే. ఇరువురును బెదతండ్రులకొఱకుఁ బోరాడువారే. పిమ్మట?

కరం.— పిదప వారిరువురును తేరులు డిగి బాహాబాహావి ముష్టాముష్టి కేశాకేశి తలాతలి ముఖ్యంబులం బరాపరంబులు లేకుండ సరాసరిగఁ బోరాడునప్పుడంపెఱికిని జూడవేడుకయైనది. ఈపగిదిఁ గొంతవడి నియుద్ధము సలిపి

యప్పాండవ కౌరవ కుమారులు మరల నరదంబులమీఁది కెగసి పరస్పర విముక్త శరంబు లంబరమార్గంబుననే తుత్తునియలు గావించుకొనుచు జగడంబుఁ జేయుచుండ నపరాహ్ణంబగుడు నట్టిటు తిరుగు క్రవ్యాదపటలంబులకు శత్రుంజయ సూర్యభాను మేఘవేగ సువర్చశ్చంద్రకేతు ప్రముఖుల మాంసఖండంబులు ఫలాహారంబులుగను శోణితంబు పానీయంబుగ నుపయోగించె. అట్టియెడ వికసత్కోకనద చారువిలోచనుండగు నాసౌభద్రుండా దుశ్శాసనతనయు నేడు బాణంబుల నొప్పించి రథాశ్వసూతకేతనంబులవనింగూల్ప నతఁడొండు రథంబునంబడి పలాయితుఁడయ్యె. ఇట్టులయ్యేకవీరుండు నిర్నిరోధంబుగా విజృంభించుటఁజూచి కర్ణుండు శేనితో యోజించి యాచార్యునొద్దకు వచ్చి "కుంభసంభవా! ఇదేమి చోద్యము. పిల్లపిడుగు మన పాలిటికిఁ బిల్లలపిడుగయ్యె. దేవర యీవరుస మిన్నకుండుటకన్న యధర్మమున్నదే!" యని యనేక ప్రకారంబులం బ్రార్థింపఁ గొంతవడి నేమియుననక యతండు "ఎట్లో విల్లు దునిమి విరథుం జేసినఁగాని యితని ఘాలాత్ముండేని యెదిరింపలేఁ" డని యుత్తరంబిచ్చె. పిదప దుష్టచతుష్టయం బేదియో యోజింప మొదలిడియె. నే నీయుదంతము దేవరకు విన్నవించుటకై వచ్చితిని.

ధర్మ— హాకుమార! బోనులోఁబడిన కొదమ సింగమవైతివిగదా! ఓభారద్వాజ! ఏండ్లుగడచిన నీకు నయిత మిట్టిదుర్బుద్ధి వొడమెనా.

ఉ. చిన్నతనంబునం దెడము సేయక "రార! కిరీటిపుత్ర! నా
యన్న" యటంచు నెత్తి శిరమందున మూర్కొని "తండ్రికన్న పే
రున్నతి గల్గువాఁడ వగుమోయి! చిరాయువు గ" మ్మటంచు నీ
వన్నది నీవ నేఁటి కయథార్థము చేసెదవయ్య బాపఁడా.

ద్రౌప— ఆర్యపుత్ర! ఏల యీ యధీరాలాపములు. తథాస్తు దేవతలు తథాస్తనుచుందురఁట.

ధర్మ— పాంచాలీ! ఇఁక నెక్కడికొడుకు? (గురునుద్దేశించి)

ఆ. వె. చదువు చెప్పుమనుచు సంధ్య నేర్పుమటంచు
వేఁడి యప్పగించినాఁడ నాఁడు
చంపుమంచు నొద్దికంపించినాఁడ నేఁ
డౌర! నీకుఁ జేతులార గురుఁడ.

ద్రౌప— మహారాజ! ఆచార్యుఁడేమిచేసె. ఆ సైంధవాపశదుం డడ్డుపడక యున్న నింత ముబుఁగునా.

ధర్మ— (పండ్లుకొఱుకుచు) ఓరీ దురాత్మ ! మా దుస్సల విధవముండయగునని కనికరించి నందులకుఁ దగినఫల మనుభవించితిమి.

ద్రౌప— దీని కొకటికేకాదు. మొట్టమొదటినుండియు మీ కనికరమునకే ఫల మనుభవించుచున్నారము.

ధర్మ— మానినీ ! చచ్చిన బురదపాముం గొట్టెదవేమి ?

కరం— మహారాజ ! ఏల యీతొందర ? ఎందుల కీవిచారము. పర్యవసానము తెలియక దుఃఖింపరాదు.

ధర్మ— కరండకా ! ఇంకను బర్యవసానము తెలియవలయునా ? తెలిసినట్లే యున్నది.

గీ. అనిలసుతునకు సైంధవుం డడ్డుపడుట
యొక్కరుఁడు మొగ్గరంబునఁ జిక్కువడుట
పదుగు రొకటయి యతనిఁ జంపఁగఁదలఁచుట
యట్టిపరిత్యుత్తరము గురుఁ డానతిడుట.

(ఆకాశమున)

ఓ సురగరుడోరగ విద్యాధర కిన్నర కింపురుషులార ! ఇంద్రాది దిక్పాలకులార !

ఉ. చూచెదరేమి మీరయినఁ జొచ్చి తటాలునఁ బ్రోవరయ్య ! సం
కోచము లేక క్రీడికొడుకుం బదిమందియు నాల్గునై పులం
గాచి హయంబులం దునిమి కార్ముకము న్విదళించి సారథిం
ద్రోచి రథంబు నేలఁబడఁ ద్రోసిరి కౌరవయోధు లక్కటా !

ధర్మ— (విని) హా భరతయాదవకులాధార! కుమార! నీవిపద్దశకు విమానచారులు సయిత మెట్లు కుందుచున్నారో !

సీ. కంసాదివిమతులఁ గసిమసంగినవాఁ డ
మేయప్రభావుండు మేనమామ
బక జరాసంధాది బలవద్రిపులఁ గూల్చి
పేరు చెందినవాఁడు పెద్దతండ్రి
కాలకేయాది రాక్షసరాజులం జంపి
గణుతికెక్కినవాఁడు కన్నతండ్రి
ధనదాదు లూడిగమ్మొనరింప విష్టప
త్రయ మేలువాఁడు పితామహుండు . .

తే. గీ. దురములోన విజృంభించి ద్రోణముఖుల
వెన్నుచూచిన జగదేకవీర్యశాలి
వక్కటా! తుట్టతుద కిట్లు దిక్కులేక
దక్కెతే పగవారిచేతులకుఁ దండ్రి!

కరం— దేవా! రథాశ్వసూతకేతనంబులు తెగినంతనే శత్రువులకు దక్కినట్లే తలపోయుదురా? నియుద్ధప్రవీణుఁడగు కుమారుండు ముష్టియుద్ధము చేతనే రిపులఁ బరిమార్పఁగలఁడు.

ధర్మ— ఓరీ! కరండకా! ఎంత వెఱ్ఱివాఁడవురా?

ఆ. వె. రథము తెగిన నొండురథ మిచ్చుదిక్కును
విల్లు తెగిన నొండు విల్లొసంగు
దిక్కు లేనివాని కెక్కుడి విజయంబు
ముష్టిరణ మిఁకేటి ముష్టిరణము.

ద్రౌప— ఆ సైంధవహతకుఁడే దీని కంతకును బ్రథమ కారణము. లేకున్న ధురంధరులైన భీమాదులతో నున్న కుమారు నెవ్వరయినఁ దేఱిచూడఁ గలరా?

ధర్మ— (దిగ్గునలేచి కోపముతో) పాంచాలీ కరండకులారా! నన్ను వారింప వలదు. తత్క్షణమే పోయి యా సైంధవరాజబంధువుం బట్టి పరిమార్చి వచ్చెద. (ధనుస్సు వెదకఁబోవును)

కరం— దేవా! వలదు వలదు. తమరుపోయిన రాఁబోవు నుపద్రవముతోఁ గూడ మఱియొక యుపద్రవము రావచ్చును.

(ఆకాశమున)

క. ఆమెయి విరథుండయి సు
త్రామని మనుమండు మరల దౌశ్శాసనితో
సామజపోతముగతి ము
ష్టీముష్టిరణంబుఁ జేయ డీకొనియె బళే!

ధర్మ— (ఆలించి యాశతో) కరండకా! వింటివా? నియుద్ధంబునకే తొడఁగె నఁట. నీవచనములు సమస్తదేవతలు పాలింతురుగాక. నీ వాక్యమ్మృత వాక్కగుఁగాక.

ద్రౌప— ఆర్యకులదేవతలారా! ఇప్పుడైనఁ గుమారునకుఁ దోడ్పడుఁడు. ఓ విమానచరులారా! మీకు శక్తి లేదేని యీమాటలు పాండవమధ్యమునకు వినఁబడునట్లయినను బలుకుఁడు.

(ఆకాశమున)

చ. గద లెవియో రణస్థలిని గన్పడ వానిని గొంచు నిర్వురున్
గదన మొనర్చుచుండఁ గృప కర్ణ ముఖుల్ నరుపట్టి మధ్య సం
దొదవిన సేరిపై నుఱుకునో యని భీతిలునంత ద్రౌణి తే
రదె పొడియయ్యె సారథికుఁ డావలిమోమయి దాఁటె నుర్వికిన్.

ధర్మ— తండ్రీ! ఇప్పటికిని నిన్నుఁజూచిన జోదులమనంబులు జలదరించుచునే యున్నవా! కానిమ్ము. మే మదృష్టవంతులమేని నీకే జయము కలుగ వచ్చును.

(ఆకాశమున)

ఓ గీర్వాణసుందరులార! మీ రందఱు నందంబగు పారిజాతకుసుమ మాలికాబృందంబులతో సిద్ధపడుఁడు.

ధర్మ— (ఆలించి) హృదయమా! తొందరపడకుము. ఈ విమానచారుల పలుకులు కుమారవిజయసూచకంబులేమో. (ఆలోచించి) ఈపాపాత్మున కిట్టి మేలు తటస్థించునా?

(ఆకాశమున)

క. ఈసును రోసము గల దు
శ్శాసనుసుతుతోడ నిట్లు సమరం బమరన్
జేసి యభిమన్యుఁ డా దొ
శ్శాసనితోఁగలసి మెలసి స్వర్గముచేరెన్.

ధర్మ- (విని) హృదయమా! యింకను సిగ్గులేక యారాటపడెదవేల? చేయ వలసినపని చేసితివి. వినదలఁచినమాట వింటివి. హా! భరతాన్వయరత్న దీపమ!

ఉ. తామర మొగ్గరంబునకు దారియొనర్చి కుమార! నీవు పోఁ
గా మన జోదులం గొఱవిగా మనసైంధవుఁ డాగె, దేవతా
ధామము నేఁడు చేరుటకు దారి యొనర్చి గమించుచున్న నీ
తో మము నెల్ల నొక్కమొగిఁ దోడ్కొనిపొమ్ము మరల్పఁ డెవ్వఁడున్.

(మూర్ఛవోవును)

ద్రౌప— (పట్టుకొనుచున్నది)

ధర్మ— (లేచి) పాంచాలీ! పుత్త్రఘాతినగు నన్నుంటఁబోకుము.

(తెరలో)

శా. సంతోషించెదవేల యేడ్వక కురుక్ష్మానాథ! వేమందితో
సుంతైనం ద్రపలేక బాలుని గతాసుంజేసి తీ వన్నవృ

త్తాంతమ్ముల్ విని సైఁచునే విజయహర్యక్షంబు? పాపాత్మ! మీ
యంతం బాతని చేత నున్నయది లేరా! నేఁటితోఁ దీఱె నే.

ధర్మ— (వినుటనటించి) ఇవి యుయుత్సుని యుపాలంభవాక్యములు. (స్మృతి నభినయించి) ఓహో! యీమాటలువిని దురాత్ముండగు సుయోధనుఁ డీ వైశ్యాంబాపత్యమున కేమిముప్పు కల్పించునో కదా! సంగరారంభ సమయమున నేను పితామహాదుల సందర్శించి తదనుజ్ఞాతుండనై మరలి వచ్చునప్పుడు—

ఉ. "మమ్మెవరేని జేరఁగల మానిసు లుండిన వారలిప్పుడే
క్రమ్మఱివచ్చి చేరుదురుగా కలవారిని నేను జూచెదన్
దమ్ములతోడి పా" టనినఁ దా నితఁడొయ్యన వచ్చిచేరె స
త్సమ్మతు నాదురాత్ముఁ డిది సాకుగఁ జేసి వధించు నేమొకో.
(సంరంభముతో) ఓరీ ధనుస్సు, ధనుస్సు.

కరం— (నేపథ్యాభిముఖముగాఁజూచి) దేవా! అత్యాహిత మేమియును లేదు. అయ్యనఘుఁ డిక్కడికే వచ్చుచున్నాఁడు.

ధర్మ— కరండకా! అట్లైన నీవరిగి పుత్రశోకమ్మునఁ గుందు సుభద్రయుఁ బతిశోకంబున నొగులు నుత్తరయు జీవించు నుపాయము వేచియుండుము.

కరం— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

యుయుత్సుఁడు— (తత్తఱపాటుతోఁ గన్నీటితోఁ బ్రవేశించి తెరవంకదిరిగి)

క. ఒక కలగనఁ దెలవాఱెనె?
యకటా! యుల్లలికినంత నయిపోయెనె పాం
తకులార! పండు; వీమీ
వికవిక లివియెల్ల శేపు వీక్షింపమొకో. (సమీపించును)

ధర్మ— (యుయుత్సునిం గౌఁగిలించుకొని దుఃఖముతో)

మ. నగలుం బట్టలలంకరించునెడ యానం బెక్కుచో నాడుచోఁ
బగలు న్రేలును భోజ్యము ల్గుడుచుచోఁ బన్నుండుచోఁగాని ముం
దుగ నెవ్వానికిఁ బ్రీతి సల్పుదురు పార్థుల్ వాని నాముద్దులా
నిఁగటా! యందఱికంటె ముం దనికి నేనే పంపి చంపించితిన్.

యుయు— (తనలో) ఈయనఘు నేమని యోదార్పఁగలను (ప్రకాశము) అన్నా! ఊరడిల్లుమూరడిల్లుము.

ద్రౌప— హా! భువనైన ధనుస్సార! కిరీటికుమార! నీకొఱకుఁ బెక్కుపాట్లుపడి పరించిన శశిరేఖయందైనఁ గరుణలేకపోయెనా! దుర్భరగర్భాలసయు

గోలయు నగు విరాటపుత్రి నెవ్వరికప్పగించితివి! ఎవరెన్ని యిక్కట్లు పడినను నాగర్భశ్రీమంతురాలవగు నోసుభద్రా! మాలదైవము నీకీ కడుపుమంట కల్పించెనా? నీమొగమెట్లు చూతుము? ఏమనియూరడింతుము?

ధర్మ— నాయనా! అభిమన్యుఁడ! పద్మవ్యూహనిర్భేదనచణంబగు నీపౌరుషంబు తెలుపుటకు మాకుగా నీతండ్రితోఁ జావా తెలుపవలసినది?

క. పకపకనవ్వుచు "సం
శప్తకులం జంపితి" మటంచుఁ దగుమెయి నాయొ
ద్దికివచ్చు పార్థకృష్ణుల
మొకములు నేనెట్లు చూడ మొనయుదు తండ్రీ!

ధర్మ— ఊరడిల్లుము. జగదేకవీరులగు పార్థకృష్ణులు శత్రువులం జంచి చెండాడి తుదకుఁ గాలధర్మము నొందెన కుమారునకై వగతురా! శత్రువుల కోహటిల్లిన వగతురు. చంపుటయుఁ జచ్చుటయుఁగాక సంగరంబునం బువ్వులచెండ్లు విసరుకొందురా యేమి? విపరీతకాలమున కేమిచేయఁ గలుగుదుము. పగఱకొడుకులు మనకొడుకులవంటివారుకారా? వారు మాత్రము దుర్భరంబగు పుత్రశోక మనుభవించుటలేదా!

ధర్మ— ఓయీ యితరకుమారులకు నభిమన్యునకును సాటియగునా?

శా. ఆకర్ణాంతములైన యాకనులసొం పామోముసింగార మా
మోకాల్మీఁదికి జాఱు కేలుగవ యాముద్దైన చెక్కిళ్ళ నా
యాకారంబుఁ దలంచినన్ మఱవ శక్యంబే? కటా! యెట్టు లీ
శోకంబుం దిగ్రమింగువారు! కరుణాశూన్యుల్సుభద్రార్జునుల్.

సీ. తమ్మిపూరేకు చందముగల్గి చెవిదాఁకు
వెడఁద కన్నులందోయి బెడఁగుతోడ
నిండుజాబిల్లి వెన్నెలవంటి చిఱునవ్వు
దొలకించు కెమ్మోవి కులుకుతోడ
గండుతుమ్మెద తెక్కు గమిచెల్వమును బిల్వ
సాగు నూనూఁగు మీసములతోడఁ
గొదమచందురుఁ బోలెఁ గొమరారు కుదురైన
చదురుగల్గిన సోఁగనుదురుతోడ

తే. గీ. జక్కఁదనమున కిక్కయై చంద్రబింబ
మునకు సహపాఠి యైన పుత్రుని మొగంబు

పడయనేరని పరమనిర్భాగ్యపురుష
గణములోఁజేరనే కుంతికాను పకట!

యుధి— అన్నా! ఏలవిచారింతువు? ఎవరిపిల్ల లెవరికి మంచివారుకారు? హెచ్చుతగ్గులు మనకుఁగాని మృత్యుదేవతకుఁ గలవా! అదియునుంగాక, పెక్కుజన్నము లొనర్చి బ్రాహ్మణుల సంతృప్తిపరచెనా, లేక దేవతలచేఁ బసిఁడివాన గురిపించుకొనెనా? షోడశమహాదానములు గావించెనా? లేక సప్తద్వీపములు జయించెనా? శివునివిల్లు విఱిచెనా, లేక గంగానదిని వెలయించెనా? శతాశ్వమేధములొనర్చెనా, లేక పంద్రెండేండ్లప్రాయమున భూమికంతకు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముఁగాంచెనా? వర్ణాశ్రమధర్మములు నిల్పెనా, లేక విప్రులకు మృష్టాన్నమిడి మణులు దక్షిణలొసంగెనా? లక్షమందిభార్యల నుపలాలించెనా, లేక యగ్నినారాధించెనా? సత్రయాగంబు గావించెనా? లేక చిన్నిప్రాయమున సింహశరభాదిమృగముల నెక్కితిరిగెనా? భూమినావుంజేసి పాలుపితికెనా? లేక యిరువదియొక్కమాఱు రాజులం దునుమాడెనా? ఏమియు లేక పూపప్రాయమునఁ ద్రెళ్ళిన కుమారునకై యింతవనట తగునా?

భీష్మ— తమ్ముఁడా! సమస్తభోగము లనుభవించి ముదిసిచదిసిన షోడశరాజచక్రిముతోఁ బసివానికి సాటితేనగునా?

ఉ. “పాండుకులంబు నిల్పఁదగువాఁ”డని యెవ్వనినమ్మి క్రీడి యీ
భండన మాచరించుటకుఁ బాల్పడె నట్టికుమారరత్న మా
గండరగండఁడే మొదటఁ గాలవశంబును జెంద భూమియం
దుండి యిఁకేమి చూచుకొని యుద్ధమొనర్చెదరయ్య పాండవుల్.

ద్రౌప— (కన్నీరు తుడుచుకొనుచు) హా! కుమార! పాండవకులాంకూరమని తలఁచిన నీవే ముదిసిన మ్రానువైతివా? తల్లిదండ్రుల కేముద్దు చెల్లించితివి? ఇఁక నుత్తర కడుపులోనున్న జరాయు పిండమా మాకు దిక్కు?

భీష్మ— పాంచాలీ! ఎంతవెఱ్ఱిదానవు? ఏల మిథ్యామనోరథంబులు తలపోసికొందువు. దుర్భరంబగు వియోగదుఃఖంబును భరించి యుత్తర బ్రతికినప్పటిమాటగదా? ఓభీమసేననకులసహదేవులారా! మీకయిన సమయోచితంబగు తెలివిలేకపోయె.

ఉ. తప్పఁదలంచి పోరికి వృథా సుతు నంపితిఁ జంపుకొంటి నే
నప్పుడు పోరిలో నిలిచినంతఁ బరాభవమబ్బుఁగాక మా
యప్పయు నప్పయుం గలసి యప్పుడ నన్ను వదల్పకుందురే?
యిప్పుడు వానిఁ దేఁగలుగునే! భగవంతుఁడు వచ్చెనేనియున్.

(తెరలో)

చ. పడమటి కొండదాపునకు భానుఁడు చేరెఁ దమంబు నంత వె
ల్వడె విహగవ్రజంబులు కులాయకులంబున కేగునట్లు లే
ర్వడ బవరంబు మాని శిబిరంబుల కేగుఁడు సేనలార! మీ
యొడయలతోడ రేపకడ యుద్ధముచేయఁగ రండు మెండుగన్.

యుయు— (ఆలించి) ఆర్యా! భాస్వంతుం డస్తమించె. ఇరుదెగలవారును బటకుటీరములకుఁ జేరుచున్నారు. మన మీయంతిపురంబు విడిచి కుమారమరణఖిద్యమాన మానసులగు భీమసేనాదుల నూరడింపఁబోదము.

ధర్మ— తమ్ముఁడా! ఒక సూర్యుఁడే కాఁడు నామదికి జగమంతయు నస్తమించినట్లేయున్నది. హా భువనైకవీర!

గీ. కలకలని నవ్వు ముద్దు మొగంబు మఱపు
వచ్చునే చంద్రుఁడున్నంతవఱకు మాకు
నెన్ని జన్మంబు లెత్తిన నిన్నువంటి
కొమరుగలవానిఁగాంతుమే కొమరుగుజ్జ!

ఓపాంచాలీ! నాకై విచారింపకుము. ప్రజ్వలితంబులగు దహనజ్వాలలంబడి "తండ్రుల రాజ్యము వల" దని పితామహుని రాజ్యమేలఁ బోయిన కుమారుం జూడ నేగెదను.

గీ. "ఎదురరాఁడేమి సౌభద్రుఁడేడి" యనుచు
నడుగ క్రీడికి నే నేమినుడుగువాఁడ
"గొడుకునంపితి గురునకుజడిసి" యనుచు
నతనితోఁబల్క నాకు నోరాడదకట!

అదియునుంగాక,

చ. "కొడుకును బల్వురేకమయి కూల్చిరి ఘాతుకు" లంచు నెవ్వఁడో
జెడిదపువార్తయున్వినుచు, విన్నఁ గిరీటికి మేనునిల్వ దీ
గడబిడయేల? యావెనుకఁ గాఱులు పేర్లు రిపువ్రజంబు పా
ల్పడుటకుమున్న యీచెనఁటి ప్రాణమువాసి సుఖింతు నంగనా!

ద్రౌప— ఆర్యపుత్ర! మే మందఱమును నీతోడివారమే. కాన నాకు వగచుటకుఁ బనియేమున్నది?

ధర్మ— తమ్ముఁడా! నీవుపోయి భీమసేనాదులతో నావచనములుగా నిట్లనుము.

ఆ. శక్తిగలరయేని సమరంబు సేయుఁడు
శక్తి చాలదేని శరణమనుఁడు

లేకయున్న రండు లేఖలోకంబున
యంద గలిసియుంద మందఅయును.

యుయు— అన్నా! ఈసందేశమును నేను జెప్పఁజాలను. ఇతరులును జెప్పఁజాలినది కాదు. (వినుట సూచించి తనలో) అదిగో! దేవదత్త పాంచజన్యస్వనంబులు వినవచ్చుచున్నవి. సంశప్తకారణ్యంబు దహించి యర్జునానలంబు వెలుఁగుచుండంబోలు? పాప మాతఁ డిప్పటి కీవార్త విని యుండఁడుకదా!

(అంత దేవదత్తపాంచజన్యంబులుపూరించుచుఁ గృష్ణార్జునులుప్రవేశించుచున్నారు)
(ద్రౌపదీధర్మజులు శోకాలిశయమును సూచించుచుందురు)

అర్జు— (సంశయముతో) బావా! ఏమిది నా యెడమక న్నదరుచున్నది? కాళ్ళు తడఁబడుచున్నవి. స్వరము గద్గదవడుచున్నది. కుంభసంభవుఁడు ధర్మసంభవున కేమి కీడు కలుగఁజేసెనోగదా! ఈశిబిరమువంకఁ జూడుము.

సీ. వందిమాగధులు కైవారంబు చేయకు
న్నారేల నీరజనాభ నేఁడు?
ఆఱువేళల మ్రోయనగు నగారామ్రోఁత
వినఁబడదేల గోవింద నేఁడు?
మనలఁ గన్గొని లెంక లనుసరింపరు నమ
స్కృతులు సేయ రిదేల కృష్ణ నేఁడు?
మత్తేదువులు మన మోసాలనుండి యా
రతు లెత్తరేల చక్రధర నేఁడు?
గీ. తోయజారాతి నలవిధుంతుదుఁడు మ్రాఁడు
వంతులుగ్రసింప వెలవెలఁ బడిన పగిదిఁ
గానఁబడున్నదకట! నా కన్నుఁగవకుఁ
బటకుటీర మిదేల గోపాల నేఁడు?

ఏ యనిష్టంబు రాకుండ నామనం బిట్లు క్షోభింపదు. విరాట ద్రుపదాదు లేమయినారో? కవలెట్లున్నారో? ధర్మజునిగతి యేమయినదో?

కృష్ణు— (తనలో) నాకు యుయుత్సుని యుపాలంభ వాక్యములు విన్నది మొదలుగ నభిమన్యునివిషయమునఁ బూర్ణముగా ననుమానము తగిలియున్నది. ప్రతిక్రియ చేయఁబూనుట కిప్పటికప్పుడే సమయము గతించినది. ఆ యుయుత్సుఁ డంత క్రొక్కింతమున్నే యామాట లుపయోగించినఁ గుమారుఁడు విధిగా దక్కును. ఇంతకు దైవ మనివార్యము. ఇటఁ గర్తవ్య మేమి? ఇతనికిఁ గ్రమముగాఁ దెలియపలయునే కాని యిప్పుడే తెలియఁ

గూడదు. కావున నిట్లు చెప్పెదఁగాక. (ప్రకాశము) అర్జునా! ఏల యిటధైర్యపడియెదవు?

క. నీయన్నలకుం గుశలము
నీయనుజులకున్ శుభంబు నిక్కంబుగ నే
దో యొక కొంచె మనిష్టం
బీయెడ నగు దానికింత యేటికిఁ బొగులన్?

అర్జు— (స్మృతి నభినయించి) నేనా సంశప్తక సంగరపు టలజడిలో నుండ నొక్కుమ్మడిగఁ గౌరవుల సింహనాదంబులు వినవచ్చినవి. అందులకుం గత మేమైయుండునో?

(పరిక్రమించి శిబిరమువంక తేఱిపాఱఁజూచి కన్నీటితో)

చ. రణ మొనరించి నేను శిబిరమ్మునకుం జనుదేరఁగా నకా
రణముగఁ జంద్రబింబ మెదురం బడు పోలికఁ గన్నుఁదోయి పా
రణ మొనరించుచు న్మృదుకరంబుల నన్నుఁ గవుంగిలించు స
ద్గుణములప్రోవు లేఁడు గృహతోరణమం దభిమన్యుఁ డక్కటా!

(యోజించి)

గీ. గురుఁడు పన్నిన తమ్మి మొగ్గర మభేద్య
మనుచు మనవారు సౌభద్రు నంపిరటకుఁ
గటకటా! వాఁడు దానిఁ జించుటయెగాక
మొన వెడలివచ్చు టెఱుఁగక మోసపోయె.

కృష్ణ— ఏల యీతత్తఱపాటు? ఇది ద్రౌపదీశిబిరము గదా! ఇక్కడ నభిమన్యుఁ డేల యుండవలెను.

అర్జు— (ఎదుటఁజూచి) వాసుదేవా! మన శిబిరంబునకు మాఱుగా ద్రౌపదీ శిబిరంబునకు వచ్చితిమేమి? కలఁతపడిన మనంబుతో నేఁ దెలియక పోయితిని. నీవును జెప్పవైతివి.

కృష్ణ— (తనలో) నా మనసుమాత్రము స్వస్థముగా నుండెనాయేమి? (ప్రకాశముగా) ఔను. ఇది ద్రౌపదీశిబిరమే! ఇచటఁ బాంచాలి యుండును గదా! ఆమె నడిగిన సర్వమును విశదమగును.

అర్జు— (స్మృతి నభినయించి) నాకుఁ బాంచాలీసదనమునకు రాఁదగిన సంవత్సరము కాదుగదా! అయినను గనుగొందము. ఎవఁడురా యక్కడ?

బకో— (ఎదుర్కొని) దేవా! నేను బకోటకుఁడను.

అర్జు— (ఆత్రముగా) అన్నగారెక్కడ?

బకో— (తనలో) అక్కటా ! ఈచావుకబురు నే నేనని తెల్పుదును (కన్నీటితో వాక్స్తంభమునునటించుచు) దేవా!అరుగో నక్కడనేయున్నారు.

ధర్మ— హా ! అభిమన్యుకుమార ! హా ! భువనైకశూర ! (విలపించును)

ద్రౌప— అయ్యో ! ఎంతదురవస్థ వచ్చుచున్నది? పుత్రశోకాతురుఁడై కిరీటి లోనికివచ్చునేమో ? మరల భూప్రదక్షిణము చేయవలసి వచ్చును.

అర్జు— (విని శోకముతో) వాసుదేవ! ఇపుడైన నిజము తెలిసెనా ? హాసుభద్రాకుమార !

మ. చతురంభోధిపరీత మైనధరణి న్పాలింతు వీ పంచు న
మ్మితి నీరీతిగ దిక్కుమాలి రణభూమిం గూలితే ? కేశవ
ప్రతిరూపంబగు నీ పరాక్రమము వ్యర్థంబాయెనే పోరనా,
కుతుకంబంతయు వీటఁబుచ్చితివిగా ?కుట్రా! జగన్మోహనా !

కృష్ణ— (దుఃఖమాపుకొని) అర్జునా ! శోకింపకుము. రణమునం దోహటిల్లక పోరు రాచవారందఱు సంతసింపఁదగినచావు శోచనీయము కాదు.

ఆ. నీకుఁ బుత్రకుండు నాకు మేనల్లుండు
శోకమెక్కరూపసూ ! యిరువుర
కేడ్వ లేకపోతినే యేనునీవలె?
ధైర్యశాలి కిట్లు తగదు తగదు.

గీ. రాచబిడ్డకు మరణంబు రణమునంద
తప్పదని నిర్ణయించిరి ధర్మవిదులు
పలువురం జంపి చచ్చినబాలునకయి
వగవ నేఁటికి నీవంటివాఁడు?పార్థ!

ఏడ్చి యేడ్చి ప్రాణములు శోషించి యున్న ధర్మజుని బ్రతుకు విచారించుకొనుము.

బకో— దేవా! నిజము. దేవర యోదార్పకున్న నదిమొదటిది యిదిరెండవదియు నగును. "అసహాయంబుగఁ గుమారు ననికిం బంపి చంపించితి నీకఁ గిరీటి మొగమెట్లు చూతు" నని కుందుచున్న యన్నగారి నోదార్పుఁడు.

అర్జు— హా! ధర్మరాజ !. ఎంతపని చేసితివి ?

గీ. ఎక్కడకుఁబోయె మఘభీముఁ? డేమియైరి
కవలు ; పార్షతుఁ డేమయ్యెఁ? గనికరంబు
లేక పసివాని నొంటిగా నీకుమారుఁ
బంపఁదగునయ్య ? సంగ్రామభీరమునకు.

ఓసీబకోటకా ! కొడుకు పడియున్న చోటైనఁ జూపింపుమురా.

ఉ. గాసిలియుండియుం గరుడుగట్టిన నెత్తుటిలోనఁ బ్రాణముం
బాసియు వానికాంతి కనుమాయదు నిక్కము వీసమేని ; రా
కాసులు నాల్గువంకల వికావిక నవ్వఁగఁ జంద్రమండలం
బే సరిపోవు వానిమొగ మేగతి బూడిదఁ దోఁగియున్నదో ?

(శోకావేశముతో)

మ. అకటా ! దిక్కఱి వోయెనే ? హరికి మేనల్లుండు, గాండీవిపు
త్రకుఁ, డాచార్యునకుం బ్రిశిష్యుఁ,డఖిలాస్త్రజ్ఞాత,గీర్వాణనా
యక పౌత్రుండు,విరాటు పెండ్లికొడు కన్యాయంబు గొంతమ్మకో
రిక లిట్లాఅడివో సుభద్రకెదఁ గార్చిచ్చింత దాకొల్పుచున్.

ధర్మ— (తెలివి తెచ్చుకొని) పాంచాలీ ! కరండకుఁ డేడి ?

ద్రౌప— ఉత్తరా సుభద్రల ప్రాణసంరక్షణకై నియోగింపఁబడెఁ గదా !

అర్జు— (కోపముతో) ఓసీ ! బకోటకా ! త్రాఁచుపాముపిల్లతో నయ్యాటము లాడి యిట్టి సాహసమున కొడిగట్టిన మహాపాతకి యెవఁడురా ? వాని నిప్పుడే- (అనువర్థోక్తిలో)

ధర్మ— (సమీపించి కన్నీటితోఁ గౌఁగిలించుకొని)

మ. వనజాక్షుండును నీవు శత్రువుల గెల్వన్ బోవ నాచార్య బు
ద్ధినిబద్ధంబగు తమ్మిమొగ్గరము భేదింపంగఁ బంపించి నీ
తనయున్ జంపఁదగించె నేఖలుఁడు, పుత్రద్రోహి, యా బుద్ధిపో
యినవాఁ డ్డా యవివేకి యా చెనఁటి వీఁడే,చంపు మో యర్జునా !

కృష్ణ— ధర్మపుత్రా ! ఊరడిల్లుమూరడిల్లుము. వాని కాయువుమూఁడిన నీవేమి చేయఁగలవు? కాని భీమాదులు కూడఁ బోయి కాపలేక పోయిరా? లేక పోనేలేదా ?

యుయు— అక్కటా ! పసివాని నొక్కనిం బంపి యూరకుందురా ?

తే. గీ. గురునిభయమున రా జంతిపురము చొచ్చె
భీముఁడాదిగ మేమెల్ల వెంటఁబోతి
మడ్డువడె సైంధవుం డట నభవదత్త
వరముచే దారిలో మా కవార్యుఁడగుచు.

అర్జు— (పండ్లుగొరుకుచు) ఆ ! సైంధవచండాల! ఎంతపని చేసితివిరా? శత్రుశేష ముంచుకొన్నందులకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చితివి.

కృష్ణ—(తనలో) ఇతని కీశోకము వీరముగా మాఱుఁగాక (ప్రకాశము) అర్జునా! "అగ్నేశ్శేషం ఋణాచ్ఛేషం శత్రోశ్శేషం న శేషయే" త్తని పెద్దలూరక పలుకుదురా? అప్పుడు పూర్తిగాఁ జంపకుండుటయే మనకీ విపత్తునకుఁ గారణమైనది.

అర్జు— (గాండీవముసారించుచుఁ గోపముతో) ఓ మహారాజా! ఓ వాసుదేవా! ఓ పంచభూతములారా! నా ప్రతిజ్ఞ యాలింపుఁడు.

తే. గీ. ఎల్లి చంపుదు సైంధవు నెవ్వరడ్డ
పడిన నిజముగఁ జీఁకటిపడకమున్న
చంపలేకున్నఁ బావకజ్వాలయందు
భస్మమైపోదు నీగాండివంబుతోడ.

కృష్ణ— అర్జునా! ఏల యీతొందర? ఆలోచింపకుండ నిట్టి ఘోరప్రతిజ్ఞ చేయుదురా? కుంభసంభవాదిమహాయోధగోపాయితుండగు సింధురాజుం దేఱిచూడ నెవ్వరితరము?

అర్జు— కృష్ణా! ఏల యిట్లు పిఱికిమందువోసెదవు. (మరల విచారముతో)

శా. పాపాత్ముండగు సైంధవాపశదుఁడాఁపన్ దోడురాకున్కి "రా
వే పాలింపవె తండ్రి" యంచు నను "వే వే రమ్ము మామా" యటం
చాపద్బాంధవు నన్ను నెంతగ నెదన్ ధ్యానించెనో? కృష్ణ!
(యోజించి)యే, మీ! పార్థాత్మజు మానసంబు తగునే యీనీచమర్యాదకున్?

క. మనకు నెదియేని యాపద
యనువుపడన్ బ్రోవఁజాలు నభిమన్యుండో
మన తో డాసించుట! యిం
కను నేనేమంచుఁ బ్రదుకఁగావలెఁ గృష్ణా!

(ధర్మజుదిక్కై) అన్నా! కుమారుని పరాక్రమ మెట్లు ప్రవర్తించెనో చెప్పి నాకుంగొంత సంతసము కల్గింపుము.

ధర్మ— (కన్నీటితో) తండ్రీ! నేనేమిచెప్పఁగలను? నాకు నోరాడదు. కాక యా పరాక్రమము సహస్రముఖుఁడగు శేషుఁడేని వర్ణింపఁ జాలఁడని కరండకుఁడు చెప్పిన మాటలంబట్టి నిశ్చయించు కొంటిని.

సంజయు— సోదరా! అదియట్టిదియ. సూత్రప్రాయముగా నేనొక్కింత చెప్పెద నాలింపుము.

చ. ఎనిమిదివేల తేరు లఱయేన్గులు తొమ్మిదినూర్లు లక్ష్మణా
ద్యనశమతేజు లొక్క ద్విసహస్రము రాజసుతుల్, బృహద్బలుం

డు నితరవీరు లెందఱో గనుంగొన శక్యము గాదు వీరి న
య్యనిమిష రాజపుత్రుఁడు రణావనికిన్ బలిపెట్టె నెట్టనన్.

అప్పట్టున ద్రోణాదులందఱును "నితఁ డర్జునునికించుక హెచ్చగు" నని ప్రశంసించిరి.

అర్జు— (ఎదుఱొమ్మునఁ జేయినైచుకొని)

మ. హరి సారథ్యము లేదు, లే దకట! దివ్యాశ్వంబు లెప్పట్టునం
దిరమౌ తేరును లేద, యక్షయపుఁదూణీరమ్ములా లే, వొరుల్
నఱకన్ రానిధనుస్సు లేదు, పడగన్ లంకారియున్ లేఁ డెటుల్
దురమం దిందఱఁ గూల్చితయ్య? కొడుకా! ద్రోణాదు లగ్గింపగన్.

క. ఇట్టి యసహాయశూరుని
బట్టిని బోఁగొట్టుకొనియు బావా! యిఁక పేఁ
డెట్టులు సుభద్రఁ గనుఁగొను?
నెట్టులు బాంచాలిఁ గాంచు నెటు జీవించున్.

కృష్ణు— (తనలో) తిరిగియు నితని మనము శోకమునే యనుసరించుచున్నదే! అవును. పుత్రశోకము దుర్నివారము. (ప్రకాశము) బావా! నీ పుత్రఘాతి మరణంబునం గాని నీ కీ శోక ముపశమింపదు.

అర్జు— (స్మృతి నభినయించి) అవును కృష్ణా! ఇదిగో! మున్మాటికిని నానిశ్చయము వినుము. ఈ సైంధవహతకుఁడే నా పుత్రి మరణమ్మునకు మూలకందము కావున,

ఉ. కావుమటంచు ధర్మజుని కాళ్ళపయిం బడకున్నఁ జేర్మిమై
నీవు భరింతునం చభయ మీయకయున్న, గురుండు కాఁడు గా
రీవరుఁ డడ్డమై నిలువరింపను గాక నెన్నుచూపుచున్
బోవకయున్న, సైంధవుని బోకడఁతున్ రవి క్రుంకునంతకున్.

కృష్ణు— కానిమ్ము. అననే కూడదు గాని యన్నమాట నెఱవేర్చుకోవలయుఁ గావున నీవీ పుత్రశోకము మఱచి శుచివై రహస్యప్రదేశమునం బాశుపతమహామంత్రం బుపాసింపుము. ధర్మపుత్రా! నీవు నిజశిబిరంబునకుం బోయి భీమసేనాదుల నోదార్పుము. నేను బుత్రశోకాతుర యగు మా చెల్లెలి నూరడింపఁ జనెద.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందు తృతీయాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవవిజయము

చతుర్థాంకము.

(తెరలో)

గీ. చిత్రముగఁ బ్రొద్దుజక్రంబుచేతఁగప్పి
ప్రొద్దుగుంకెఁగదా యిఁకఁజోలియు నర్జు
నుండనుచు మోదమున సైంధవుండు నిగిడి
చూడఁదునిపించెఁ దల శౌరి కిరీడిచేత.

గీ. బంతిమాదిరిగా సింధుపతిశిరంబు
నఱికి యభ్రమునుండి క్రిందఁ బడకుండఁ
ద్రిప్పుచున్నాఁడు కృష్ణుఁడు చెప్పినట్లు
ప్రతిన నెరవేర్చుకొన్న యా ఫల్గునుండు.

(ఇది చూళిక)

(పిదప యథోక్తముగాఁ గృష్ణునితో నర్జునుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

అర్జు — వాసుదేవా! ఈతల యెచ్చటఁ బడవేయవలయునో వేగముగ నెఱిఁగింపుము.

క. ఒకబాణపుంఖమున వే
ఱొకబాణపు మొనఁదగిల్చి యుంచితి నీసా
యకమయ నిశ్రేణికపై
నకటా! యిటు లెంతకాల మాడింతు హరీ!

కృష్ణు— దీనికిఁ జేయఁదగినపని నీబాణములకు సాధ్యమగునది కాదు- "వీనితల యేమతిపాటున ద్రుంపఁబడు" నని మున్నొకప్పు డంబరవాణి యానతీఁగా

చ. "ఎవనికరంబునుండి యిది యీ యిలపైఁబడు నంతఁ దచ్ఛిరం
బవును సహస్రఖండము" లటంచు శపించెఁ దపస్వి యైన సైం

ధవజనకుండు తా; నిపుడతండు శమంతక పంచకంబుగా
న విమలనిష్ఠ నియ్యెడ ననారతమున్ జపియించు ఫల్గునా!

కావున సమంత్రింబుగాఁ బాశుపతంబు సంధించి వృద్ధక్షత్రియుండగు నావృద్ధక్షత్రుదోసిలిలోఁ బడవేయుము. అతండు సీ ! యని రోసి నేలకుం ద్రోయఁగలఁడు. పదఁపడి వాని వ్రేలు పెట్టి వానికన్నే పొడిచినట్లగుఁగాక.

అర్జు— (అబ్బురముతో) దేవా ! మంచిది. (పాశుపతము సంధించి)

గీ. క్రీడి నిన్నెద నమ్మిన భృత్యుఁడేని
నీవు పశుపతియస్త్రంబవేని దీని
సింధుపతితండ్రి దోసిలిఁజేర్చుమమ్మ
వసుధఁబడకుండ నో పాశుపతమ ! నీవు.

(విడుచుచున్నాఁడు)

(తెరలో)

ఋషిబాలకులారా ! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము !

గీ. మొండితల యొండు నడుమింట నుండి యెగిరి
వచ్చి మన రాజఋషి సంధ్యవార్చుచుండఁ
జేతిలోఁబడ నాతఁడు క్షితికిఁద్రోచెఁ
ద్రోయఁగాఁదల చెక్కలై పోయె ఋషికి.

కృష్ణ— (విని) ఫల్గునా ! యిఁకఁ గృతకృత్యుండవైతివి.

క. కురుబలమకాదు దేవా
సురబలములు వచ్చియనికిఁ జొరఁబడినను నీ
శరవహ్నిలోన మిడుతల
కరణింబడి మ్రగ్గి బూది గాకుందురొకో !

అర్జు— దేవా ! నీ యనుగ్రహమునే కొనియాడుకొనుము. నన్నేలపొగడెదవు ?

ఉ. నీదయకల్మి నే గెలువ నేర్చితిఁ గాక పురారికైన ద్రో
ణాదులుఁగూడ సింధుపతి నట్లొనరింపఁ దరంబె ? నీవు తో
డీఁది తరింపఁజేయ నెవరెట్టి ప్రతిజ్ఞను దాఁట లేరు ? దా
మోదర ! దాసవర్గమున కూరక యిట్టిపొగడ్త చెల్లునే?

కృష్ణ— అర్జునా ! అట్లుగాదు. ఓడ యోటిదైనఁ జుక్కానేమి చేయఁగలదు ?

ఉ. ఆహవదోహలుండయి పురారి కిరాతునిభంగి నీరణో
త్సాహము చూచునాఁ డెవరు సాయమువచ్చిరి ? దేవవైరి సం

దోహము నాఁగి యింద్రునకుఁ దోడ్పడునాఁడెవ రూఁతమైరి నీ
సాహసధైర్యశౌర్యగుణసంపద గాక ధనుష్మదగ్రణీ !

ఇన్నిటికన్న నేఁడు నేను రణరంగమ్మునఁ దురంగంబులను నీరు వెట్టుటకు విడిచినపుడు పదాతివై నీవొనర్చిన యాత్మాదిరక్షణము వేయిరెట్లధికముగఁ బొగడఁదగినది సుమా ! (చేతనిర్దేశించి) చూచితివా ? కురుబల మెట్లు నశించినదో !

అర్జు— (పరికించి) దేవా ! ఇట్టిమిథ్యాస్తుతు లొనర్చి నన్ను సిగ్గుపఱపకుము.

తే. గీ. రాత్రి స్వప్నమిషమ్మున రజతభూధ
రమ్మునకుఁ దీసికొని చని రాజమౌళి
చేతఁ బాశుపతాస్త్రసంసిద్ధి రూఢి
పఱపకున్న; నేఁజేసెడి పనియుఁగలదె ?

అది యట్లుండనిమ్ము.

గీ. ఖరకరుని మండలంబు చక్రంబుచేత
ఱెప్పపాటంతకాలంబు గప్పుకున్న
నాబలం బభిమానము నాప్రతిజ్ఞ
తెలివితేట లీపాటికిఁ దెలియకున్నె ?

మఱియు నుచితసల్లాపములాడి నమస్కరింపించుచు నరదంబుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ బోనిచ్చి శిష్యవత్సలుం డగు నాచార్యుచేఁ గొంచె మనుగ్రహింపఁజేసితివి.

కృష్ణ— ఔను. నాలుగుపాయంబులం బగఱ సాధింపవలయుఁ గాని యొక్క పౌరుషంబునకు సాధ్యు లగుదురా?

ఉ. ద్రోణునకుం బ్రదక్షిణముతో దయవచ్చుఁగదా యటంచు నేఁ
బ్రాణము గాచుకోఁదలచి పర్వునఁ దేరటు త్రిప్పుచుండఁగా
బాణము లేయ మానవు చివాలునఁ జేతులు వోయిలింప వా
స్థాణునికైన మోహరము దాఁటఁగ శక్యమె యాతఁడల్గినన్?

అర్జు— (రణరంగముచూచి విచారముతో) అక్కటా! కృపాచార్యు లిప్పటికిని మూర్ఛఁదెలియనేలేదు.

మ. విలువట్టించె విశేషముల్ దెలిపె నీవిప్రోత్తముం డక్కటా!
కలన న్నన్నెదిరించుఁగాక గురునిం గారింపఁగా నొప్పునే?
కలుషాత్ముండను బ్రహ్మఘాతిని మహాకష్టుండ దుష్టుండ ని
య్యలఘుం డభ్యుదయాభిలాషి మన కయ్యాచార్యుతోఁ బాటుగన్.

కృష్ణు—ఫల్గునా! నీ వితనిం గుఱిచేసినవాఁడవు కావుకదా! యాదృచ్ఛికముగా నిది తటస్థించినది. ఏలవిచారించెదవు? (నిరూపించి) అదుగో నతండు మూర్ఛ దేరినాఁడు. ఇఁకఁబోదము, పద. (పరిక్రమింతురు)

అర్జు— కేశవా! సుయోధను నోరి కెన్నఁడురాని మాటలు వచ్చినవి. నిమిత్తమేమో!

కృష్ణు— రణాభిలాషంజేసియు ఘోరప్రతిజ్ఞాభంగభయంబునను నీవు వెనుకఁ జూడకుంటివిగాని నే నందఱిపలుకు లాలించుచునే యుంటిని. శ్రుతాయుధుఁడు తన గదచేతనే హతుఁడైనపిదప నీవు కాంభోజపతిం దెగటార్చి శ్రుతాయుర్ముఖులతో సమరము సేయుచుండఁ గురురాజాచార్యుని యొద్దకుం బోయి,

గీ. "సింధురాజును నేను రక్షింతు" ననుచు
నభయమిచ్చియు నిటుసేయ న్యాయమగునె?
యతని దయచేత విడిచితి వంతెకాక,
పగ్గిచేతను జొచ్చెనే మొగ్గరంబు?

ఉ. ఊరక మేము చంపుకొనుచుంటిమి కప్పయొలుంగుపామనై
చేరిన నిన్ను నమ్మికొని సింధునృపాలుని; లేకయున్న నీ
పోరికి వచ్చునే యతఁడు! పుణ్యమొ పాపమొ పౌరుషంబొ ని
ష్పౌరుషమో మఱొక్కయెడఁ జాటున డాఁగినఁ బ్రొద్దుగ్రుంకదే!

నీ యభయదానముకతనఁ గాని యతఁడు పూర్వమువలెనే యీ పాండవులనే శరణుఁ జొచ్చునేమో?" అని యేడ్చిన నయ్యాచార్యుం డిట్లుత్తరము చెప్పెను.

అర్జు—ఆచార్యుఁ డిచ్చిన యభయము మనకు సాహాయ్యమే చేసినది. తరువాత?

కృష్ణు— తరువాత గురుఁ "డోయీ దుర్యోధనా! సురాసురులయినఁ గిరీటిం గెలువలేరని నీతోఁ బలుమాఱులు నుడివితిని. నా మాటట్లుండ నీతాత దేవవ్రతుం డెట్టి చింతతో శరతల్పము నలంకరించెనో యెఱుఁగుదువా?

ఉ. "భండనమందు నాకు నొక పాండవు లెంతటివారు శౌరి రా
కుండిన; నాదువిల్లొకఁడె యుక్కడఁగింపక యున్నె యక్కటా!
దండుగ జోదులేటి? కరదంబులు నేటికి? వాజులేల? వే
దండములేల? యింతకును ధర్మము నెగ్గక యెట్లుమానెడిన్?"

ఇట్లు యోజించుచుండ దేవత లయ్యనఘుని "నీవీ వీరకర్మమ్ము నుండి యుపరమింపుట యుక్త" మని హెచ్చరించిరఁట. నే నంతకన్న నధికుఁడను గానుగదా!

ఉ. పాపములాడె దేల కురువల్లభ! పోరఁగరాదె నీవు నీ
ప్రాపగు కర్ణుఁడుం బడుచువారలు; నే నిపుడేమి సేయుదుం
బాపఁడ వృద్ధుఁడన్ దురభిమానము చంపుకొనంగలేక యీ
చాపము చేతఁ బట్టుకొని చావఁగ వచ్చినవాఁడఁ బోరికిన్"
అని యుల్లసమాడెను.

అర్జు— నాయందలి వాత్సల్యమేకాని యా మహానుభావునిముందు నేనెంతవాఁడను. నిజముగా నమ్మహితుఁ డభయమే యిచ్చినచో మన మా సైంధవు దెనకేనిఁ బోఁగలుగుదుమా? ఏకో యాయనయొద్దికిఁ బోయి యేడ్చిన లోకముతోపాటు "మే ముండ నీ కేమిభయ" మని యోదార్చి యుండును. తరువాత?

కృష్ణ— నీ వనినట్లే; పదఁపడి సమంత్రకంబగు నొకకవచం బొసఁగి నాఁడు రణంబున నిశ్శంకముగాఁ దిరుగు" మని యనిచె. దానంజేసి యాతఁ డట్టిప్రల్లదములు నీ యెదుట నుడువఁ గలిగె.

అర్జు— అదియా కారణము. ఆ కవచధారణము గురువరుండుతప్ప నొరు లెఱుఁగరు. అయ్యనఘుకతన నాకును నాకతన నీమేనల్లునకును నది యెఱుకపడియె. (దుఃఖమాపుకొని స్మృతినభినయించి) నేఁడు మన యుత్తమోజోయుధామన్యు లొనర్చిన విక్రమము కడు శ్లాఘనీయము సుమా!

చ. కురుపతి దేరు గూల్ప నెఱఁగుంబడ కిర్వురు నొక్క తేరిపై
నటిమటి నిల్చి రాజురథ మల్లన భగ్నముచేసి తేనిచే
మరల రథంబుగోలుపడె మాత్రన యెద్దిరి యస్మదంతికం
బరుల నొకిర్వరం జదిపి యయ్యరదమ్ములె యెక్కి యుక్కునన్.

కృష్ణ— చెప్పవలసినదేమి? ఆపాంచాలకుమారులు నీకుఁ జక్రరక్షకులు గదా? (స్మృతి నభినయించి) అర్జునా! ధర్మజునకు ధృష్టద్యుమ్ను సంరక్షకుఁగా నేర్పరచి తా నయ్యజాతశత్రు ప్రేరణంబున మనకుఁ దోడ్పడువాఁడై మధ్యమార్గంబున ద్రోణుఁ దడ్డపడి "నీతమ్మునివలె మత్సమ్మతిం గొనిపోయెదవా? లేక నన్నుఁ దలకడచి యరిగెదవా?" యని శరాసారంబున ముంప "అర్జునుం డొకరిసమ్మతి నెన్నఁడును గొనువాఁడు కాఁడు. కొనుఁగాక. వీఁడు భీముఁడుసుమీ" యని క్రేణించుచుఁ గొంతవడి పోరిపోరి విసివి తుట్టతుదకు,

చ. అరదము డిగ్గి ద్రోణునిశరావళి కెట్టులొ శీర్ష మొగ్గి య
గ్గురునిరథంబు ప్రేల్మిడిన కూడఁగముట్టి నొగల్ కరద్వయిన్

బరువడిఁ బట్టి యయ్యనిలుపట్టి తటాలున వీచి నైవ తే
రుఱికి గురుండు శిష్యునిమహోద్ధతి కచ్చెరువంది మెచ్చుచున్.

అని యతనిసారథి విశోకునివలన వినినది మొదలు కడు నక్కజమగు చున్నది.

అర్జు.— (మెచ్చుతో) అన్నసాహసము నిరుపమాన మని లోక ప్రసిద్ధమే! (యోజించి) ఐనను, ఈనాఁ డీ మహావీరునికిఁ గర్ణునివలని యవమాన మింపుక ఘటించుట కీ యతిసాహసమే కారణము. కానిచో భీమునిముందు కర్ణుఁ డెవఁడు. బావా! మాయన్నగారికి రథ మలంకారమాత్రముననే గాని పనివడినప్పుడెల్ల నాయనకుఁ బాదచారిత్వమే శరణము సుమా.

కృష్ణు.— అవును. సింగమునకు మాతంగవాహన మేల? ఇతఁ డసహాయశూరుఁడే గాని యీతనికిఁ బ్రమాద మప్పుడప్పుడుఁ గొండొక బాధించుచుండును.

అర్జు.— నీ వనినట్లే. కానిచో,

చ. తన యరదంపు గుఱ్ఱముల త్రాళ్లు ద్రుంచి విశోకు నొంచి వి
ల్లును రథకేతువుం దునుములోపల వేఱొకవింట శత్రునిన్
దునుమ యతింప కన్న గడు తొందరమైఁ దనతేరు డిగ్గి యా
తని యరదంబుపైకి నొగి దాఁటునె తాను గృపాణపాణియై.

కృష్ణు.— తనకత్తి విసరి యక్కతన నిరాయుధుండై మఱియు దాఁటెనఁట. ఆయుధ మున్నచోఁ గర్ణుఁ డవమానింపఁగలఁడా? (యోజించి) కత్తిచేఁ జాపము తెగకయున్న నితని నతఁడు రాకుండ వారింపఁ గల్గునేమో యని యెంచితింగాని గురునియెడఁ జూపిన సాహస మాసందియమును దీర్చినది. (నవ్వి) అరులయంపఱ మీయన్నకు దున్నపోఁతుపై చినుకులు నుంగావుసుమా బావా!

అర్జు.— అయ్యనఘుఁ డమాయికుఁడు గావుననే మీమీ హాస్యవచనముల కప్పుడప్పు డవకాశ మిచ్చుచుండును.

కృష్ణు.— అమాయికుఁడు గావుననే గర్ణుఁడరవమ్మునసే యొకఁట డాఁగియున్న నయ్యది గనిపెట్టనేరకపోవుటయుఁ దుద కవమానితుఁ డగుటయుఁ దటస్థించినది. లేనిచో నీవు మున్నొనర్చిన ప్రతిజ్ఞనుగూడ నితఁ డప్పుడు చూచువాఁడు కాఁడుసుమీ! దీనికేమి, "పులిమీఁదపుట్ట" యన్నటు లెట్లో సైంధవవధ ప్రతిజ్ఞను నిస్తరించితి మనుకొనుచుండఁ గర్ణునితో మీయన్నకొనర్చిన యవమానమునకు బదులుచెప్పి
మన్యువధ నుగ్గడించి,

క. అని నీవు సూచుచుండఁగఁ
దునిమెద వృషసేను నీసుతునిచని ప్రతినఁజా
బొనరించితి పద్దానిని
మనమున స్మరియింతె? యిట్టిమాటలు చనునే.

మీయమ్మకడుపు చల్లఁగ నిందుఁ గాలనిర్ణయముమాత్రము చేయ మఱచితివి.

అర్జు— వాసుదేవ! జగదేకరక్షకుఁడవగు నీయనుగ్రహము గల నాకుఁ గాలనిర్ణయ మొనర్చినను నయ్యది దుస్తరముకాదు. (స్మృతి నభినయించి) బావా! దారుకుఁడు నీ రథమ్మును సన్నద్ధపఱచి తెచ్చెనుగదా, కారణ మేమి?

కృష్ణు— అర్జునా! రాత్రి యట్లు చెప్పితిని. పనిపట్టినచో నేనుగూడ రథినై యుద్ధంబొనర్చుటకు నిశ్చయించుకొనియే యున్నాఁడను. నీవు జగదేకవీరుఁడవుగాన నెవరిసాయమును నపేక్షింపనైతివి. కాని సన్నద్ధపఱచి తెమ్మన్నందులకు భూరిశ్రవస్సుతో ననోన్యరథాదిపరికరమారణంబుగఁ బోరియున్న నీ శిష్యుఁడు సాత్యకి కడ తిరిగియుఁ గర్ణునితోఁ బోరి యోడించుట కుపయోగించినది. లేనిచో సాత్యకి రథస్థుఁ డగు కర్ణునికి నోడవలసినవాఁ డగును.

అర్జు— ఆతఁ డీనాఁ డొనర్చిన విజయములు గణించినచో నిరాయుధుఁడైకూడ గర్ణు జయింపఁ గలుగుననియే నానిశ్చయము. (పశ్చాత్తాపముతో) వాసుదేవా! నేఁటి యుద్ధములో నొక యధర్మమునకు నామది కంపించుచున్నదిసుమా.

కృష్ణు— భూరిశ్రవస్సుచేయి నఱకుటకేనా? సమయజ్ఞుఁడవు కావుసుమీ. అంతపాటి యధర్మమును లేకుండ బవరము సేయువారెవ్వరు?

చ. పెదరెద వీ యధర్మ మొక పెద్దయొనర్చి రిపుల్ రణంబునం
బదుగురు కూడిమాడి యభిమన్యునిఁ జంపఁగవచ్చు నేమి? దో
ర్మదమున నాతఁ డెత్తిన కరం బది త్రుంపక కంటి కామయ
ప్రదమయి దోర్లు సాత్యకికబంధము చూచెదవా ధనంజయా!

అర్జు— పోనిమ్ము, కృష్ణా! అంతటితోఁ బోనీక మనసాత్యకి ప్రాయోపవేశంబున బ్రాణములు వీడు నయ్యనఘుకంఠము దునుముటకేని వ్యసనపడవలదా?

కృష్ణు— పడవలసినదే. కృపునికై వ్యసనపడి యేమిచేయఁ గల్గితివి? భూరిశ్రవుని విషయమునఁ బూర్వజన్మ గాధగూడఁ గలదు. అది సావకాశ

ఱగ నీకుఁజెప్పఁగలను. ఆపై నీకీసందియము వోవుటయేగాక యీనాఁడు ద్రోణకర్ణాద్యనేక యోధుల నుక్కడఁచి సర్వవిధముల నిన్నును నన్నును మఱపించిన సాత్యకి కీయవమాన మెందులకు ఘటిల్లెనోకూడఁ దెలియఁగలదు. దీనికేమి? ఆచార్యు నెదిర్చి నవసియున్న మీపెద్ద యన్నకు సైంధవవధప్రకారంబు వినుపించి యోదార్చుదము రమ్ము.

(పరిక్రమింతురు)

అర్జు— (స్మృతినభినయించి సాత్యకినుద్దేశించి) సాత్యకీ! ఎంతపని చేసితివి? నిన్ను నమ్మిగదా, మాయన్న నొంటరిం జేసి వచ్చితిని.

(ధర్మరాజునుద్దేశించి)

క. నలుగురుతమ్ముల మనిలో
పలనుండియు నిన్ను గురుని బారికిఁ బ్రోవం
గలపాటి కాకపోతిమి
దలితాంతర్వైరివీర ధర్మకుమారా!

కృష్ణు— ఫల్గునా! సాత్యకి రాకపోయిన భీమసేనునోడించి నీచోక్తులువల్కిన కర్ణునదలించువారెవ్వరు? మనము ప్రతిజ్ఞానిర్వర్తనత్వరాయమాణ మానసులమయి సైంధవునిదిక్కు మొగంబై యుండ,

చ. రిపుబలమెల్ల నొక్కఁడెదిరెన్ బెదరెంగురునాయకుం; డప
త్రప విడనాడి పాఱె యువరాజు; సుదర్శనుఁ డాదియైన భూ
మిపతులు సోమదత్తుఁడు నిమీలితలోచనులైరి కానిచోఁ
దపతపలాడుదే ప్రబలతాపముచే మనచిత్త మర్జునా!

అర్జు— కృష్ణా! సైంధవవధోత్కర్షామర్షంబునఁ జూచినదియుఁ జూడనియట్లే యున్నయది. (కోపముతో) ఓరీ పాపవిచారా! రాధాకుమారా!

ఉ. కౌరవనాథుతోడి చెలికారము పెంచినకండక్రొవ్వునన్
మారుతసూతి కట్టు లవమానము సేయఁగఁ బోయినావురా
మోఱక! నిన్ను దీనిఫలముం గుడిపింపఁగ లేకయున్న నా
పేరు కిరీటికాఁడు రిపుభీముఁడు భీముఁడుకాఁడు పూజ్యుఁడున్.

కృష్ణు— (తనలో) ఓహో! యీజిష్ణునిమనం బప్పుడే కర్ణవధపర్వము నన్వేషించుచున్నది. కాని యయ్యెడ కరుగుటకు ద్రోణపర్వతము దాఁటవలయునను విషయమే యితఁడు మఱచినాఁడు. (ప్రకాశము) ఫల్గునా! మనమీ యుదంతము మహారాజునకు వినిపింప నేగుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

(ధర్మరాజు బకోటకునితోఁ బ్రవేశించును.)

ధర్మ— బకోటకా! తరువాత?

బకో— తరువాత వారిలోవారికే పెద్దకలహము జరిగినది.

ధర్మ— ఎవరెవరికి?

బకో— ద్రోణదుర్యోధనులకు.

ధర్మ— ముఖ్యులగువారికే! కారణమేమి?

బకో— దేవరతమ్ముఁడు సైంధవునిఁ దెగటార్చుటయే కారణము. భావుకమరణంబునకు శోకించుచు మొదటఁ గురురాజు భారద్వాజుకడకుంబోయి "కుంభసంభవా! నాఁడట్లు శిఖండి నెదుటం బెట్టుకొని శాంతనవుం దెగటార్చిరి. నేఁడు సైంధవునిం జంపి మాటచెల్లించుకొనిరి. ఈయాలములో జలసంధసుదర్శనాది మహాయోధులు పెక్కురు మడిసిరి. నేఁటికి వారిసేన సురక్షితముగానే యున్నది. మనబలం బేడక్షౌహిణులు రూపుమాసినది. ధనురాచార్యుండనని పేరుపెట్టుకొని పిల్లవాఁడు చేయఁదగినపనియైనఁ జేయఁదలఁపనైతివి. అన్నమాట చెల్లించుకొనలేక పోయితివి. నిగ్రహానుగ్రహములు రాజులకుఁ జెల్లుఁగాని బ్రాహ్మణులకుఁ జెల్లునా? కాక యిట్టి కపటాత్ముండవగు నీవు బ్రాహ్మణుఁడవా! నీవు శత్రుపక్షముననేయున్న బ్రతికిపోదుము. ధురంధరుండగు కర్ణుని వదలి మొదటనే నీకు సేనానాయకత్వ మిచ్చినందులకుఁ దగినఫలముం గుడిచితిమి; నిన్నఁ "బదుగురుప్రోనై యభిమన్యుని విరథుంజేసి చంపుఁ"డని యెచ్చరించితివి. నేఁడు శిష్యవాత్సల్యమున నర్జునుని మోహరంబు చొర నిచ్చితివి. సర్వవిధంబుల నీచే మోసపోయితిమి" అని యనరానిమాటల దూషింప గురుం డరుణసరోజంబుల కెనయగు కందోయితో "నోయీ! మూఢదుర్యోధన! ఇదియంతయును నాసేనానాయకత్వమునకా ఫలము? జూదములోనఁ దబ్బిబ్బుపాచిక లాడించినందులకుఁ గాదేమి? మహాసభలో ద్రౌపదిపట్టము లొల్చినందులకుఁ గాదేమి? సంధిచేయవచ్చిన వెన్నుని పలుకులు విననియందులకుఁ గాదేమి? చాలుఁ జాలు. పాండవపాంచాలుర యంపగము లొకదండ నోడలు మండింపనందుపై గడియగడియకు వచ్చి నీ వి ట్లుడికించెదవేమి? చేతనైన యుద్ధముచేయుము. లేదా, ధర్మరాజు శరణుజొరుము; నిక్కముగాఁ బాండవుల నంతలుచేసిన కఠినాత్మునకు రణసహాయముఁ జేయవచ్చిన నేను బ్రాహ్మణుఁడనేకాను" అని యేమో కనలి మరల శాంతముదెచ్చుకొని "కానిమ్ము; నే నీ రేయి పాంచాలురం జంపక కవచం బూడుచు

వాఁడఁగాను. కృపాశ్వత్థామలనిట్లే యుడికింపక చని యుత్సాహంబు కల్పింపుము. నాచేతికిఁ దాఁటినవారల వార లడఁగింతు" రని యోదార్చె.

ధర్మ— అక్కటా! అట్లయిన నిఁకఁ బాంచాలురు మనకు దక్కరుకాఁబో లును. (యోజించి) పాంచాలురంత పైపై లేరు. అందులో ధృష్ట ద్యుమ్నుఁ డసాధ్యుఁడు. అతఁ డీ గురునకు లొంగువాఁడు కాఁడు.

ఉ. చిన్నతనంబునం దనకుఁ జేసినయొగ్గుఁ దలంచి శిష్యసం
పన్నుఁడు కుంభజుండు మన పార్థునిచే దుృపదక్షితీంద్రునిం
బన్నమునొందఁజేయ నభిమానముచే నతఁ డీకుమారునిన్
జన్నముచేసి యాగురుని జంపునిమిత్తము గాంచె వహ్నిలోన్.

బకో— నేఁడేమోకాని యితఁడు ద్రోణునిబారి కగ్గమై క్రుగ్గుచు సాత్యకిచే రక్షింపఁబడియె.

ధర్మ— ఒకప్పు డెంతవారికిని బరాభవము రావచ్చును. (మెచ్చుతో) సీరి సోదరా! నీఋుణ మెట్లు తీర్చికొందును?

ఉ. "అన్నలఁ దమ్ములన్ గలన నన్నిటఁ గాచుకొనంగఁజాలి మా
యన్నను గాఁచెనే" యనుచు నర్జును ద్రోవది దెప్పకుండ నా
పన్నత ద్రోణు బారిఁ బడుపట్టునఁ బార్థ తుఁ గాచి తీవహో!
కన్నన నిన్నుఁబోలు నుపకారులు మా కెవరయ్య సాత్యకీ!

బకో— తరువాత ఱేఁడు కర్ణునియొద్దికరిగి "ద్రోణుఁడే మనసైంధవు మృతికిఁ గారణుఁడయ్యె" నని దూఱనారంభింప నతఁడు "మిత్రమా! అట్లనఁ జనదు. దైవమే మన సైంధవుని హరించె. మనకన్న నన్నివిధములఁ బాండవులు లొచ్చైనను దైవబలమందు మిక్కిలి హెచ్చు. లేనిచో లాక్షాగృహ దహనాదికంబు వారల కించుకేని గీడుఁ గల్పింపకుండునే" యని సమాధానపఱచె.

ధర్మ— వీనికింత తెలిసియు సంధి కెందుకుఁ గుదురనీక చెడఁగొట్టెనో?

బకో— (తెరవంకఁజూచి) దేవరతమ్ముఁడును శ్రీకృష్ణుఁడును వచ్చుచున్నారు.

ధర్మ— అట్లయిన జయలక్ష్మీశోభితులగు వారిని మన మరిగి గౌరవింతము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందు చతుర్థాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవ విజయము

పంచమాంకము

(తెరలో)

శా. దీపంబుల్ వెలఁగించి రెల్లెడల, హేతివ్రాతసందీప్తిపైఁ
బ్రాపయ్యెన్, నృపమౌళి మౌళులెసఁగెన్ భాస్వంతులై; రే యొగిన్
లోపించెం బగలయ్యె సేనలకు; ద్రోణుం జూచి భీతిల్లుచున్
వే పాఱెన్ యమనందనుండు గవిసెన్ వీరున్ గురున్ గ్రీడియున్.

(ఇది చూళిక)

(ధర్మరాజు ప్రవేశించును)

ధర్మ.— (లజ్జతో) ఈ విమానచరుల తప్పేమి? నేను బలాయతుండనగుట యబద్ధమా?

(మరలఁ దెరలో)

మ. అను మామా! యనుమయ్యె ఘాతులుప నేఁ డంతంబునొందింతు నా
ల్కను ఖండించుట దేమొ జూచెదను డొల్లంజేతు శీర్షంబు, రా
జునకుం గల్గిన యుద్ధభారమది తీర్చంగాక నాయస్త్రశ
స్త్రలికాయంబు వృథాప్రగల్భములు మీఱన్నీకు మీ కర్ణునిన్.

ధర్మ.— (విని) రామాయణములో పిడుకలవేట్లాడుట బయలుదేరినదే! కృప గురుపుత్ర కర్ణుల కేవో యవాంతరకలహము గల్గినట్లున్నది. (సంతోషముతో) మనకీ యంతఃకలహములే చాలవఱకు దైవముతోపాటు తోడ్పడుచున్నవి. నిక్కముగా నీ బ్రాహ్మణత్రితయమే విజృంభించిన మనలో నెదురువారెవరు?

ఉ. కౌరవనాథుఁడుం దనకుఁ గర్ణునిబాసట గెల్పు చెందఁగాఁ
గారణమంచు లోఁదలఁచుఁగాని నిజంబది పార్థవృద్ధికే
కారణ; మాఖిలుండటుల గాఁటులు ప్రేలికయున్న నెందు దు
ర్వారులు బ్రాహ్మణుల్ రణపరాఙ్ముఖు లౌదురె మాటిమాటికిన్.

(తెరలో)

గీ. అర్జునునితోడఁ బోరి సూతాత్మజుండు
విరథుఁడై యెక్కెఁ గృపుతేరు, వీఁకఁబార్థు
దాఁకనెంచుసుయోధను దర్పధనుఁడు
ద్రౌణి వారించె మిగుల గౌరవమెలర్ప.

ధర్మ పాపము! కర్ణుఁడు తానోడుట కంత విచారింపఁడుగానికృపాచార్యుల తనకుగతియైనందులకు లజ్జించునుగాఁబోలు. (విని) తన్ను బ్రతికింపనెంచిన గురుపుత్రుని రారాజేమో దూఱుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. ఫల్గునుఁడన్న మీకుఁ గడుపక్షము తండ్రియు నీవు వానిపై
నల్గరు మీరు పార్థుతుల నార్పఁడు నేను వధింతుఁ బార్థులన్
గల్గెడుఁగాక మృత్యువో యఖండరమావిభవంబో నాకు; మీ
రల్గనుచుండ్రిగాక కురురాజుపరాక్రమ ధైర్యశౌర్యముల్.

ధర్మ— వారిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జూడనక్కరలేదు. నీవు పార్థునెదుటను నేను ద్రోణు నెదుటను లేశమేనిఁ బనికిరాము.

(తెరలో)

గీ. కలదు పాండవులందుఁ; బక్షమ్మమాకు
నయిన నది యుద్ధపుంబట్లు నవలికేగుఁ
జూడు పాండవసేనఁదూఁగాడఁజేతు,
నేను గల్గ యుద్ధమ్ము నీ కేల రాజ?

ధర్మ— (విని) ఓహో! ఈ గురుపుత్రుఁడు గురుని కెప్పట్లను దీసిపోవువాఁడు కాఁడు (తెరపంకజూచి) యుద్ధము కడుసంకులముగా జరుగుచున్నది. ఎవ రేమిచేయు చున్నదియు విస్పష్ట మగుటలేదు.

(మరలఁ దెరలో)

తే. గీ. ఇది యలంబసుతల నీకు నితఁడుమిత్రుఁ
డిప్పటికి దీనిఁ గైకొను మింతలోన
నీదుప్రాణమిత్రునితల నీరథంబు
పైనిబడు సిద్ధమిది తాటిపండుపగిది.

ధర్మ— (సవిమర్శముగా) ఈ యలంబసుఁడు మున్నరణ్యంబున యాజ్ఞసేనికిని మాకును హానిగావింప నెంచిన జటాసురుని కొడుకు కావలెను. బకాసురుని తమ్ముఁడును, నిదే పేరివాఁడును నగు రక్కసుఁ డీహిడింబా

సుతునిచే నింతకుమున్న మడిసె. ఆరక్కసు తల కురురాజు రథముపైఁ బడవైచి సింహనాదమొనర్చి కర్ణునిపైకి గుమాయుఁ దరుగుచున్నాఁడు. ఇది రాత్రియుద్ధ మగుటచేఁ నీరాక్షసీపుత్త్రు నెవ్వరును నెదుర్పఁజాలరు. (విచారముతో) తప్పక తనప్రాణసంరక్షణకై కర్ణుఁ డింద్రదత్తంబగు శక్తి నీయనిల పౌత్రునిపైఁ బ్రయోగించును గాఁబోలును. అయ్యో దైవమా! నిన్నటి పుత్త్రశోకముపై నిదియొకటి దెచ్చిపెట్ట దలఁచితివా!

చ. ఉరువగుశక్తి నేఁ డలఘుటోత్కచుపైఁ బడవైచి దానికిన్
బరు వెడలించుకన్న నిది పార్థునిపై నడరించు టొప్పు వాఁ
డొరిగిన యుద్ధమే యడఁగు నుర్వియు నేనికిదక్కుఁ, దక్కుభూ
వరులకుఁ జావు దప్పు; మన పార్థివు నప్పను దీర్చినట్లగున్.

ధర్మ — (విని ఆర్తముతో నింద్రునుద్దేశించి) దేవా, పురందర!

చ. కొడుకును బ్రోవఁగాఁ గవచ కుండలముల్ హరియించితీవు వి
ప్రుఁడవయి దైన్యమంచుఁ దలపోయక; నేఁడది ముల్లు దీసి కొ
ఱ్ఱడఁచిన భంగి యయ్యో నకటా! యిపు డీవిడినట్టి శక్తిచే
నడఁచెదనంచుఁ దాఁకునఁట! యాలములోపలఁ గర్ణుఁ డర్జునున్.

హా! పార్థ! సైంధవునిం దునిమి యొకగండము దాఁటితి వనుకొనుచున్న నీకై యింకొకగండము వేచియున్నదా? కానిమ్ము. సర్వదా మన కార్తశరణ్యుండగు భగవంతుఁడే దిక్కు. ఓవాసుదేవ!

ఉ. కావు మటంచు నీపదయుగంబు మనంబులఁ బొందుకొల్పుచుం
దేవరఁ గొల్చుచుంటిమి త్వదేకశరణ్యుల మాజిలోన మా
యేవురప్రాణము ల్నిలుపు మే దెటులైనను నంత చింత లే
దావిలమయ్యె నాహృదయ మావడిఁ బాపఁగదయ్య కేశవా!

(తెరలో)

తే. గీ. ఎట్టకేలకుఁ గర్ణుఁ డయ్యింద్రదత్త
మైన శక్తిని భీమసేనాత్మజాతు
పైఁ బ్రయోగించుచున్నాఁడు బ్రతికెఁబార్థు
డవని కైవసమయ్యె యమాత్మజునకు.

ధర్మ — (విచారముతో) అక్కటా! విమానచరులార! యేమి మీయానందము? అతఁడు రాక్షసీపుత్త్రుఁడేయైనను మా భరత సంతతిలోని వాఁడే కదా! సహజవైరముచే మీరును శౌరియు సంతసించినను,

గీ. బ్రతికెఁ దమ్ముఁడటన్న సంబరముకొంత
పడియెఁ దమ్ముని కొడుకన్న వంతకొంత

రెండు దెసలకు వాఙ్రిలకయుండఁజేయ
నడుమ నట్టాడుచున్నది నామనంబు.

(తెరవంకఁజూచి) ఉభయ సైన్యంబులును ననివార్యం బగు నిదుర మత్తునఁ దమతమ వాహనంబులపై విశ్రమించుచున్నవి. నేనును గొం డొక నిదురింతుఁగాక. (నిదుర నటించును)

(తెరలో కలకలము)

ధర్మ— (ఉలికిపడి లేచి దెసలుపరికించి)

క. తనవంశము క్షీణించెడి
నను వగపునఁ బోలెఁ జంద్రుఁడడఁదె! నగనైె మె
ల్లన దివికిఁ బాఱెఁక నిరువాఁ
గును సమరంబునకుఁ గవిసెఁ గుంభిని యవిసెన్.

(తెరలో)

చ. దుౙిపదుని జంపితి న్విరటుఁ దుౙించితిఁ దున్మెదనింకఁ బార్థతున్
గృప విడనాడితిం బరకుభృచ్చయకూలదవాగ్నినైతి భూ
మిపతి "పృథాసుతాప్తులరు మీ" రని మాఱఁగనేల? నేఁడు శౌ
ర్యపటిమ ధార్తరాష్ట్రుల జయాపజయంబులు నిర్ణయించెదన్.

ధర్మ— (విచారముతో) హా! బంధుసముదుౙిలారా! విరాటద్రుపదులారా! అల్లుండ్రకొఱకుఁగదా మీకీపాటు తటస్థించినది?

ఉ. అల్లునిఁజూడఁగా విరటుఁ డర్మిలిచేత దిసంబుఁ జేయఁగా
కల్లరపేర్మిఁబోవిడిచి హా దుౙిపదక్షితిపాల! నీకుఁ బోఁ
జెల్లునె? కుంభసంభవుని చేతికి లక్ష్యముచేసెనే నినుం
దెల్లముగా నెఱింగియు మదిం దలపోయక పార్థుఁ డక్కటా!

ఔరా! ఈదిన మెంత దుర్దినము? ప్రభాతంబుననె యిట్టి బెట్టిదపు వార్త విననయ్యె. ఇంకేమి దుఃఖములు తెచ్చిపెట్టునోకదా? (కోపముతో) పరమకుత్సితుఁడగు సుయోధనుఁడు మాటిమాటికింబోయి పురికొల్పుటంబట్టిగాని లేనిచో నయ్యనఘుండు మనయెడల నింత నిర్దయాత్ముఁడు కాఁడు. (చింతించుచుండును)

(ఒక సేవకుఁడు ప్రవేశించును)

సేవ— దేవా యుధిష్ఠిరమహారాజ! కృష్ణభీమార్జునులు మిమ్మొకసారి ధనుర్బాణములు ధరియించి సమరభూమికి రమ్మనుచున్నారు.

ధర్మ.— (తనలో) ఇదియేమి యుపద్రవమో? గురునితో నన్ను యుద్ధము చేయుమనుటకుఁ గాదుగద? కానిమ్ము. యథాశక్తిఁ బెనఁగుదుఁగాక. (ప్రకాశము) ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను. అల్లదె ధనుస్సు, దాని నిటు తెమ్ము !

సేవ.— (తెచ్చియిచ్చి) దేవా! యిట్టిటు. (ఎదుటఁజూచి) మహారాజ! వారు ముగ్వురు నేలొకో సమరభూమి విడిచి యామఱ్ఱిచెట్టుక్రింద నేమేమో యాలోచించుచున్నారు. సమీపించెదము రమ్ము. (పరిక్రమింతురు)

(అంతటఁ గృష్ణభీమార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు)

కృష్ణ.— (ఎదురుకొని) మహారాజ! మేము నీయొద్దకు రాక నిన్నుం బిలువనంపి నందులకు క్షమింపుము. మేమందఱము నోపినకొలఁది రణంబున దోర్లాడు చుంటిమి. నేఁటికి నీ వంతువచ్చినది. (చేత నాకసముచూపి) ఈమధ్యాహ్నమార్తాండు లోక నూర్వురకన్న మిన్నయై కుంభసంభవుం డేరికిని దేఱిచూడరాకున్నవాఁడు కావున నతని మాయించుటకుఁ దగినయుపాయ మాలోచింపుము.

ధర్మ.— వాసుదేవా! నీ యపహాస్యమునకు నేఁటికిఁ బాత్రుఁడనైతినా? గురునకు జడిసి యిల్లుఁదూఱితినని యుడికించెదవాయేమి? కాని మ్మందఱి వంతులు భరియించు మహానుభావుఁడవు నీవే యుంటివిగదా.

భీము.— భ్రాతృవత్సల! శౌరి మీతో నెన్నఁడయిన నెక్కసక్కెములాడెనా?

ఉ. కాలము దాఁపరించిన ప్రకారముగా నడఁగించె నెల్లపాం
చాలబలంబుఁ గుంభభవచాపవినిర్గతబాణకీల; మా
కేలు వడంకుచున్నది చికీర్షిత మేమియుఁ దోఁచ కోమహీ
పాలక! దేవరం బిలువఁబంపితిమయ్య రణంబులోనికిన్.

కావునఁ గర్తవ్యంబు నాలోచింపుము.

ధర్మ.— ఓ భీమార్జునులారా! ఓయీవాసుదేవ! గురుండట్లు కనికరంబుమాలినను మీరు సమరనిరుత్సాహులరైనను నేనేమిచేయఁగలను? ఐనను,

ఉ. ఏ నెదిరింతు గుంభభవు నేకరథంబునఁ బంపుఁ డట్లు కా
దేని రణంబు మాని వనదేశములందు సుఖింత మీ దురా
శానిగళంబుఁ ద్రెంచుకొని సారతపోధను లెల్లకాలమున్
మానులు ధర్మశాస్త్రవచనంబులసార ముపన్యసింపఁగన్.

కృష్ణ.— (నవ్వుచు) బావా!

గీ. రాజు రాజుతోఁ బోరు టర్హంబుగాని,
తదితరులతోడఁ బోరుట తగదటంచు

మాపు గురుతోడఁ బోరు నిఁక మానిపించి
యిప్పు డగ్గురుపైకి ని న్నెట్లుపనుతు?

నీ వీరెండును జేయనక్కఱలేదు. కొంచెము వాక్సాహాయ్యము జేసి నం జాలును.

ధర్మ— అనృతమాడుట తప్ప మఱి యేది యేనియుం జేసెద.

కృష్ణ.— నా కదియే కావలసినది. వినరానిమాటలు వినిన గురుం డస్త్రసన్న్యాసము గావించును గావున ధతనియొద్దకుఁ బోయి "అశ్వత్థామ నచ్చె" నని యనవలయును. ఆతం డిప్పుడు తండ్రికిఁ గనుచాటగు పరిదేశమున సమరము చేయుచున్నవాఁడు కావున నమ్మను.

చ. అడవుల కేగిన న్విడుపఁ డాగురుఁ డాపయి మీరు రాజ్యముం
గుడుతురొ? కానకేగుదురొ? కొండొకకార్యము సేయవచ్చు ని
ప్పుడు గల గండముం గడచిపోయినఁ జూతము మారు త్రోపఁగా
నడువకు మీనఁగాచియును నక్కఱపా లొనరింపఁ బాడియే?

మ. చదిసెం భీమగదాపరిహారమున నశ్వత్థామ పేరింటిదే
గద మాతంగము; దానిమీఁద నెపముం గల్పించి ముంపన్మ్మ, పై
"నది హా స్తీంద్ర" మటన్మ మెల్లఁగ; ననత్యాలాప దోషంబు నుం
డదు, కార్యంబు ఫలించు, నంత భవదిష్టప్రాప్తి చేకూరెడున్.

అర్జు.— (నిర్విణ్ణుఁడై యధోముఖుఁడై యసమ్మతి నటించుచుఁ దనలో)

క. తుచ్ఛమగు రాజ్య మేటికి?
స్వచ్ఛంబగు యశములేని సౌఖ్యము ఘనమే?
విచ్ఛిన్నధర్ములైన జ
యేచ్ఛలు నెలియాదు రకట! యిహపరములకున్.

భీము— ఇంతకు ము న్నొకసారి నేనుపోయి చెప్పితిని. కాని కార్యకారి కాలేదు. ఈ శౌరి మాటలకన్న మన కాగమములును శాస్త్రములును నెక్కుడు కావు.

ఉ. బొంకనివాఁడవౌట నినుఁబోలినమానిసి నీవ యౌట ని
శ్శంకముగా గురుండు తనుజాతునిచావు నెద నిశ్చయించి యీ
యంకనముం ద్యజించు నిజ మావలఁ దెల్లమకానఁ బాండవా
బొంక! స్వకార్యసిద్ధి కటు లాడితిగా, యని యల్గఁ డాతఁడున్.

ధర్మ— (చెవులు మూసికొని) హరహరా! ఎంతమాటాడితిరి? ఎంతసాహసము

చేసితిరి? కుమారుని చావు విని యాచార్యుఁడు బ్రదుకు ననుకొను చున్నారా యేమి?

. తిండికి లేకపోయి పరదేశము లేగిన వచ్చుఁగాక వి
ప్రుం డదిగాక దేశికుఁడు పూజ్యుఁడు రిత్త వచించి చంప బ్ర
హ్మాండము లన్నియుం దిరుగులాడవె? తుచ్ఛులతోడిపాటు కా
కుండునె ధర్మసంభవుఁడు నూరక యిట్టు లసత్య మాడినన్.

. సత్యముచేతనే జగము సర్వము క్రుంగక నిల్చె, సత్యమే
నిత్యము, సత్యమే శుభము, నీరజబంధువు నీరజారియున్
సత్యముచేతనే గతు లజస్రముఁ దప్పకయున్నవారు సా
మత్యము సత్యముం జెడిన క్ష్మాపతి కెందు జయంబు గల్గునే?

అదియునుంగాక బొంకనివాఁడననిగదా! "నీమాట గురుండు నమ్మ" నని నుడివితిరి. నేననృతవాదినేని నా కాగౌరవ మేల వచ్చును?

. సత్యంబే విడనాడినం గహన వాసం బేలొకో? రాజ్యభా
గత్యాగంబది యేలొకో? చెలువకుం గారాని పాట్లేలొకో?
వ్యత్యాసంబుగ నొక్కరాజుకడ సేవావర్తనం బేలొకో?
యత్యాలోచన శాలు లీపలుకు లేలా? మీకుఁ జాలింపుఁడీ.

. "ఇంతపరాక్రమంబు వహియించిన మేము భరింప లేము కా
సంత యనుగ్రహింపు" మని యాయన పాలికిఁబోయి వేఁడి నే
శాంతుని జేయఁ గాఁగల నసత్యము లాడఁగఁ జాల మున్ను నా
శంతనుపుత్రు బాహుబల సంపద పెంపున గెల్చినారమే?

కృష్ణు— యుధిష్ఠిరా! నీ వజాతశాత్రవుఁడ వనుమాట నేఁటికిఁ దెలిసినది. ద్రోణుఁడును భీష్మునివంటి వాఁడనుకొంటివా? భీష్ముఁడు పదియవ నాఁటి యపరాహ్ణంబున యుద్ధమిషమ్మునఁ దేరు నీయొద్దికి రానిచ్చి—

ఆ. వె. "ధర్మరాజ! నీవు తప్పక నాదు హి
తమ్ముఁగోరదేని తడయ కిపుడె
వారువీరు నాక వీరులందఱు నొక్క
పెట్టఁ జట్టిముట్టి కొట్టుఁడయ్య."

ఇట్లుబోధించెఁగదా! దీనియర్థమేమి? అతఁడు నీకుఁబితామహుఁడు. నీమేలుఁగోరువాఁడు. అంతవఱకేని యయ్యనఘుండు పెనంగుటకు హేతువు కురురాజునకుఁ దనయిచ్చిన బాస వమ్ముఁగాకుంటకుఁ జుమీ! ఇఁక ద్రోణునో, నీవు శాంతుని గాఁపింప వారు కుపితుని గాఁపింతురు— ద్రోణు

శాంతనవులకుఁ గల భేదము వీరివీరి ప్రతినలను బట్టియే నిర్ణయించుకొనవచ్చును. "ఎవరినో రథికులను పదివేవురను సమయింతు" నని యతఁడు ప్రతిజ్ఞ చేయ నీబాహ్మిణుండో తనకు సేనాధిపత్య మిచ్చెనుగదా! యని యుబ్బి నిన్నే పట్టికొనుటకుఁ బ్రతిజ్ఞం బొనర్చె. భీష్ముం డింతకన్న నసమర్థుఁడా? అతఁడు పూనినచో నీవుగాని నీతమ్ములుగాని నేనుగాని బ్రదికిపోవువారమేనా యోజించుకొనుము.

ఉ. అనృతము లాడఁగూడ దనునంత వివేకము లేక కాదు నీ
యనుజులఁ బ్రోవనెంచి సులువైన యుపాయముఁ జేసినాఁడ నీ
పని నెఱవేర్పవేనిఁ జనువాఁడను ద్వారక కేమి లాభ? మీ
వనుజులఁ గాచికొమ్ము నిజ మాడియొ లే కనృతంబు పల్కియో.

ఉ. "ప్రాణము పోవుపట్టున నబద్ధమునుం జను" నంచుఁ బూర్వ గీ
ర్వాణగురుండు వ్రాసె; ననివార్యపరాక్రముఁ డొక్క ప్రేల్మిడిం
ద్రోణుఁడు రూపుమాపు మనతోయము; నల్లనె విన్ము ద్రోణ ని
ర్వాణము లేగతిం బ్రళయగర్జితము ల్బలె మ్రోఁగుచున్నవో!

భీము— మహారాజ! ఇంతకును మనయుపాయము ద్రోణకోపానలంబు చల్లాఱుటకుఁగాని ద్రోణవినాశనమునకుఁ గాదుగదా! అట్లే యగుఁగాక. అయినను,

క. గురుఁడుం దైవము చుట్టము
సరసీజాక్షుండు మనకు సకలం బిపుడా
హరి సెప్పినట్లు చేసిన
దురితము వాయుటకు బదులు దురితమె నయనే?

ధర్మ— తమ్ముఁడా! మీరందఱు నేకీభవించుటం జేసి యనవలయు ననుకొన్నను నా నాలుకతుదకా మాటరాదు. కావున నేపాట్లు పడియో గురుని రణరంగమునుండి మరలింతును. మీ కెందుకు మిన్నకుండుఁడు.

కృష్ణు— (నవ్వి) ధర్మతనూభవా! నా కొఱకుఁ జెప్పుచుంటి ననుకొంటివాయేమి?

చ. గురువరుమ్రోల నేగ మది గొల్పెద వక్కట! బైసి మాలి నీ
వరిగినచో మఱింత చెడుగా నినుఁగట్టఁ బ్రతిజ్ఞ చేయఁడే
కురుపతి యొద్ద; ద్రోణునెడకుం జను దే ధరణీంద్ర! పాండుభూ
వరునికులంబు నిల్ప "కొక పల్కనృతం" బని కూలఁద్రోసెదే!

ధర్మ— వాసుదేవా! నాపల్కు లాలించి నన్ను మన్నింపుము.

చ. పలువురఁబోలి నేఁ బలవంతుఁడనై విలుపూని బుద్ధికౌ
శలమున మార్తురం గెడపఁ జాలుదుఁ గాని పరాక్రమింప నా

కలుకజనింప దట్టు లసమర్థుఁడ నయ్యు యశంబుఁ గొంటి నే
బలమున నట్టి సత్యమును బాసిన నేఁ దల యెత్త నేర్తునే?

భీము— కృష్ణా ! నేనేపోయి యింకొకసారి చెప్పిచూచెదను.

(నిష్క్రమించును)

(తెరలో)

ఓయీ వాచాల ! మారుత తనయ! ఏల పదిసారులు వృథాశ్లీలము లాడెదవు?

శా. విశ్వంబు ల్తలక్రిందుగాఁ బడి దిశావేదండము ల్గూలి స
ప్తాశ్వుండుం గతిఁబాసి చంద్రుఁడు ఖిలుండై తార లల్లాడియు
న్నిశ్వాసంబులు లేక లోకములు పోనీ! యెన్నఁడేగాని మా
యశ్వత్థామకుఁ జావు లేదు గురుఁ డీ యాలాపము ల్నమ్మునే?

గీ. ఆడి బొంకనివాఁడు నీ యగ్రభవుఁడు
వచ్చి చెప్పిన నమ్మఁగవచ్చుఁగాని
యనృతవాది వధర్మమార్గానుసారి
వేమి చెప్పిన నమ్మనో భీమసేన !

కృష్ణు — (విని) మహారాజ ! వింటివా ? నీవుపోయి నిజమని నుడువకున్న భీమసేనుఁ డనృత మాడెనను కోపంబున మండిపడు గురుహుతాశనునియందాహుతికాఁగలఁడు. కావునఁ దమ్ముని బ్రదికించుకొనుము.

ధర్మ— (తనలో) హా ! భగవంతుఁడా ! నాకెంతయాపదఁ దెచ్చి పెట్టితివి?

చ. బ్రదికిన నాల్గునాళ్ళు "ఋతవాది యుధిష్ఠిరుఁ" డన్న మేటి కీ
రితి గలవాఁడనై ధరఁ జరించి తుది న్నృపకోటి మెచ్చ దు
ర్గతిఁ గనకుండ స్వర్గమునఁ గాఁపుర ముండఁదలంచు నాకు నీ
యతు కొనరించెదే కటకటా ! యదునందను పేరుమీఁదుగన్.

(ప్రకాశముగా) కేశవా ! అనృతము లాడువారివంశము లంతరించుంగాని సత్యవాది కులంబున కెన్నఁడును గీడురాదు.

శా. సత్యం బింతయుఁ దప్పకుండిన హరిశ్చంద్రావనీంద్రుండు రా
జ్యత్యాగం బొనరించియుం దుదకు సర్వైశ్వర్యము ల్పొందఁడే ?
దైత్యధ్వంసక ! సత్యవాక్యము సమస్తశ్రేయము ల్గూర్చు గో
హత్యాపాతకికైన శుద్ధియిడు సత్యాలాపి లోకంబునన్.

(స్మృతినభినయించి తనలో) ఇట్లగుఁగాక. (అంజలిఘటించి ప్రకాశము)

చ. మొదటిదినంపుయుద్ధమున మోములు వ్రేలఁగ వైచుజోదులన్
మదిఁ గని "యేను భీష్మునికి మారను బోరు త్యజింతు" నన్న "నేఁ

జది పెద మీకు మించిన యసాధ్యుల" నంటివికావె దేవ! యి
య్యెదనున నేదియో యొకయుపాయము చూడుమ నన్ను వీడుమా.

కృష్ణు— ధర్మరాజా! ధర్మజ్ఞుండవయ్యును పొరఁబడుచున్నావు.

క. ఒకవంక ననృతదోషం
బొకవంకఁ గులక్షయాఘ ముంచి గురుత్వా
దిక మెంచి చేయుమీ తా
వకహిత కార్యంబు పెక్కువాదము లేలా?

ధర్మ— (అర్జునునిదిక్కు కోపముతో) నీవేమియు నెఱుఁగనట్లుండి వాసుదేవు
నిచే నాకుఁ జెప్పించుచున్నావు. కాన నా మనోనిశ్చయము వినుము.

చ. ఒడఁబడఁ డీపృథాగ్రతనయుం డనృతమ్ము వచింపఁ; బోయి కా
రడవులలోని యద్రిగుహాలందుఁ దపంబున సర్వకాలముం
గడపఁ గలండు గాని; భుజగర్వముచాలిన ధార్తరాష్ట్రులం
గెడపి యశోభరంబున సుఖింపుఁడు శౌరియు మీరు రాజ్యముల్.

(లేచిపోవుచున్నాఁడు, సేవకుఁడు వెంటఁబోవును)

అర్జు- - (తనలో) అక్కటా! అన్నగారు నామనంబు గుఱితింప లేకపోయిరే!

కృష్ణు— ఫల్గునా! మన పలుకులు ధర్మజునిమది కెక్కవయ్యెను. ఇఁకఁగర్త
వ్యమేమి?

అర్జు— ఏమున్నది? సర్వజ్ఞుండవయ్యు నన్నడుగుచుంటివా?

చ. బ్రతుకఁగ నేగుదెంచునొకో? భండన మెవ్వరికేనిఁ "జాతి పో
యితి" మనుదుర్యశంబు మనకేటికి? రమ్మరదంబుఁ బోరి కా
యిత మొనరింపు మాగురునియేడ్తెఱ చూతము చేతిగాండివం
బు తెగకయుండుదాఁక రణభూమి త్యజించుట వీరధర్మమే?

భీము— (అపటీక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి పండ్లు పటపటగొఱుకుచు) ఇంకను
మహారాజుచే "నశ్వత్థామ సచ్చె" నని యనిపింప కూరకున్నారేమి?

క. అవనీతలంబు నిప్పాం
డవ మగు నొకక్షణము కుంభనందనబాణో
ద్భవదావకీల లార్పం
దివురక మన ముంటిమేని ధీనిధులారా!

కృష్ణు— ధర్మపుత్త్రుఁ డంగీకరింపమిచే నితికర్తవ్యతామూఢులమయి యూర
కుంటిమి.

భీమ— హా! దైవమా! మమ్మీ ధర్మజస్వరూపమున సర్వవిధముల వేధించు చుంటివిగదా? (ధర్మరాజు నుద్దేశించుకొని) హా! మహారాజ!

ఉ. ద్రోణము డాంకరించుచు నరుంతుదపూవిశిఖంబుఁబూని దృ
క్కోణము లెఱ్ఱఁబాఱ రిపుకోటిని గాలునిభంగి దీర్ఘని
ద్రాణులఁజేసె ద్రోణుఁడు; విదారితదేహుల మైతిమేము; మా
ప్రాణము లీవ పాపఁగదె పాలునిచేఁ బడకుండ నగ్రజా!

(తెరలో)

క. సంశయమువలదె రాజక
వంశక్షయముగ్ బొనర్పవచ్చునె? మానిం
ద్రాంశంబ కావొకో? నీ
"వోం శాంతిశ్శాంతి" చదువకుంటివొ యెపుడుగ్?

కృష్ణ— (విని) ఇవి ఋషులపలుకులు. శాంతి నుపదేశించుచున్నారు. అయి నను విరమించువాఁడు కాఁడు. ఇందుల కుపాయమిది. (చెవిలోఁ జెప్పును)

భీమ— కృష్ణా! చక్కనిదారిఁ జూపించితివి. ఘటోత్కచుండు పడినను రాక్షసపుత్రి యున్నదిగదా! ఆమె కతన మనపని సులభముగ సఫల మగును.

హిడిం— (ప్రవేశించి) హా! హిడింబభాగినేయ! హా! పరస్పహప్రమాయా విశారద! హా రాక్షసరాజ! ఘటోత్కచ! నీ మాయలన్నియుఁ గర్ణుని యెడల మాయమయిపోయెనే? దైత్యవిరోధి యగు దేవేంద్రుచండా లుండు నిన్నుఁ జంపుటకై కర్ణుని కా శక్తి యొసఁగియుండును. ఓరీ! కర్ణ! నీనెత్తురు త్రావెదను. నీమాంసము మెసవెదను. (ముందుఁజూచి) వీరె నాపతియు మఱఁదియు నన్నయు నేమేమో యోజించుచున్నారు. వీరి యనుజ్ఞమీద నే కర్ణుం జంపుదుఁగాక. (సమీపించి) ఆర్యపుత్ర! నమస్కారము. కృష్ణా! నమస్కారము.

అర్జు— వధూనికా! నమస్కారము.

హిడిం— సుఖినై చిరకాలము బ్రతుకుము. (భీమునితో) మత్పుత్రఘాతియగు కర్ణుం జంపుటకు నన్ననుమతింపుము. దానంగాని నాకడుపు మంట చల్లాఱదు.

— అందులకు నీ వెందుకు? ఇది వినుము. (చెవిలో నేమో చెప్పును)

హిడిం— (శాంతించి) ఎంతపని? ఇదిగో! నాయనుచరులచే మీయభీష్టము

నెఱవేర్పించుచున్నదానను. తప్పక కర్ణుని జంపించి నాశోకము తీర్తురు గదా! (నిష్క్రమించును)

(తెరలో)

హా కుమార! భరద్వాజకులాంకూర!

చ. వడముడి యెంత చెప్పిన భవన్మృతి నమ్మకపోతిఁ గాని యి
ప్పుడు "నిజ" మంచు ధర్మజుఁడు బొంకనివాఁడు వచించె నక్కటా!
కొడుక! "చిరాయు వౌదు" వని కొండికనాఁ డనినట్టి మింతిచ
ప్పుడు వితయయ్యెనే? నెతలఁ బోయెనె? నా సుకృతంబు లన్నియున్.

కృష్ణు— (విని) భీమార్జునులారా! వింటిరా? ఇఁకఁ గుంభసంభవుం డస్త్రసన్యాసమొనర్పఁగలఁడు.

సాత్య— (అపటీక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి విచారముతో)

చ. "తనయునిచావు సత్య" మని ధర్మతనూజుఁడు వచ్చి చెప్పిపో
యినతరువాత నస్త్రగురుఁ "డీ ధను వేటికిఁ, దూపు లేటి?" కం
చును విడనాడి కొంతవడి సూనునికై వగఁజెంది చెంది దై
వనియతి బ్రహ్మరంధ్రమునఁ బ్రాణము వాసెను యోగపద్ధతిన్.

అర్జు— (దుఃఖముతో) హా! జగదేకధనుర్ధర! హా! పరశ్వత్థాంతేవాసివిని యుక్తధనుర్వేదసార! హా! శిష్యవత్సల! ద్రోణాచార్య!

ఉ. మంచియుఁ జెట్టయుం గఱపి మాకు ధనుర్ధరు లంచుఁ బేరుదె
ప్పించినవాఁడ వీవ మముఁ బెంచినవాఁడవు నీవ నిన్ను వం
చించి యసత్యకల్పన రచించి దురాత్ములమైన మేము చం
పించితి మాసుయోధనుఁడు వెట్టిన పో రొక కారణంబుగన్.

సాత్య— (నిరూపించి తత్తఱపాటుతో) అయ్యో! అయ్యో!

క. కరవాలము గైకొని కం
ధరముం దెగఁగోసి తల యదల్చుచు మొండెం
బరదంబునుండి క్రిందికి
దొరలించెన్ వీని సైప్రదురె? పార్షతునిన్.

(కోపముతోఁ బండ్లుగొఱుకుచు) ఓరీ! క్షత్రియచండాల! పాంచాలకులకలంక!

మ. దురహంకార మడంతుఁ గాచికొను మో దుష్టాత్మ! సీ! సీ! యుధి
ష్ఠిరభూపాలుఁడు విన్న నిన్నెడమముచ్చెన్ గొట్టకెట్లుండు? భూ

వరులెల్లం గని మెచ్చ ద్రౌపదియు "నీపాపాత్ముఁ డెట్లయ్యె సో
దరుఁ" డంచుం దల వంపఁ బాండవుల కంతస్తోషము న్నింపఁగన్.
(ధృష్టద్యుమ్నునిపై కుఱుకఁబోవ భీముఁడు పట్టుకొనును)

ధృష్ట — (సంరంభముతోఁ బ్రవేశించి) సాత్యకీ! ఊరకున్న కొలఁది నోరికివచ్చిన ట్లెల్లఁ బ్రేలుచుంటివి. కాని యీ మహారథులలో నేరమి కావింపనివాఁ డెవ్వఁడు ?

చ. ఎదుట శిఖండి నుంచుకొని యేసినతూపులచే జయింపఁడే
ముదుకని భీష్ము నర్జునుఁడు; మూర్ఖ! యొఱుంగవె సౌమదత్తి నీ
చదిపినరీతి; ధర్మజుఁ డసత్యము లాడిన నేటివార్త; మం
చి దనకయుందురే యెవరు చేసినతప్పును వారు దుర్మతీ!

సాత్య— ఓరీ! బ్రహ్మఘ్న మహాపాతకి! ఇంకను నీతల పగులకున్న దేమి? నీనాలుక చీలికలు గాకున్న దేమి? పీనుంగుతల ద్రుంచిన నడపీనుఁగవు నీ కభిమాన మెక్కడిదిరా? పాండవస్యాలకుండ వగుటచే బ్రతికిపోయితివి. లేదేని,

క. కౌరవులకుఁ బాండవులకు
గౌరవ మొనరించి ఖ్యాతిఁ గన్న ధరాబ్రం
దారకునకుఁ గావించిన
నేరమికిం బ్రతుకవచ్చునే యొక్కనికిన్.

అర్జు— (నిట్టూర్పువిడుచుచు) పార్షతా! క్షత్రియోచితము గానిపనిఁ గావించి ద్రుపదకులముఁ గూడ నలుపు గావించితివిగదా!

చ. అనృతము లాడి మేము భరతాన్వయమంతయు నిందపాలు చే
సినయది చాలదే యిటు లిసీ! దళవాయివి నీవు సేయుదే
ఘనులగురాజులిట్లు శవకంఠముఁ ద్రుంచుదురయ్య! ద్రౌణియున్
జనకపరాభవంబు విని సైఁచునె నీతలఁ ద్రుంప కుండునే ?

భీమ— అర్జునా! మునీశ్వరులు చెప్పవలసిన నీతులు చెప్పుచుంటివి.

చ. "అనృతము లాడి మేము భరతాన్వయమంతయు నిందపాలు చే
సినయది చాలదే" యనుచు సిగ్గిలుచుంటివి పాప మీవు; నీ
తనయుని యిల్లు డెవ్వనికతంబుననో తెలిపించుకొన్ము చ
చ్చినవిత మెవ్వరేని బరిశీలన చేసినఁ బోరు సాగునే?

వాసుదేవునెదుటఁగూడ ద్రౌణి శ్లాఘనీయుఁడేమి? మీకంత యనివార్యమైనచో నతని పరాక్రమము నేను వారించెదను లెండు.

చ. ఎఱిఁగి యెఱుంగలేవు మదహీనపరాక్రమ మొక్కవేళ్ళిడిన్
వఱకెదఁ గౌరవవ్రజము, నాశమొనర్చెద నెల్లలోకముల్,
హరిహయుఁ ద్రుంతు, నయ్యనలు నార్పుదు, సంద్రము ద్రమఁజేతు నీ
గురుతనయున్ పృథాసుతులఁగూర్చెదు శౌరికిఁగూడ సిగ్గుగన్.

ధృష్ట-- (విచారముతో) అర్జునా! మీ కులశీలస్వభావంబు లెఱుంగక ఓడ్డనిచ్చి నప్పుడే ద్రుపదకులంబు నలుపుఁ గావించుకొంటిమి. దానికేమి,

ఉ. బందుగు లందుఁ దోడ్పడఁగ వచ్చిన బావమఱంది నెవ్వఁడో
ముందఱ రజ్జులాడఁగఁ బ్రమోదము చెందుట కాక నిందసే
యం దలకొందు రయ్య! భవదన్యులు కాని యొనర్పఁబోలు మీ
కందనగాయ యాకనకగర్భుఁడు స్నేహము లేని రాతిచేన్.

అదియునుంగాక—

చ. గురుతనయుండు నా శిరముఁ గూల్పఁగఁ జాలినఁ గూల్చుఁగాక నీ
వరయక యిట్లు పల్కఁదగునయ్య! గురుం గెడపింపఁగాదె య
ధ్వరమున నన్నుఁ గాంచె ద్రుపదక్షితిపాలుఁడు; చంప కుందు నే
దురమున ముక్కు మూసికొని దొంగజపం బొనరించు పాతకిన్.

సాత;— భీమసేనా! నన్ను వారింపకుము. (విడిపించుకొనఁబోవును)

ధృష్ట— రానిమ్ము. నే నొంటిచేతి భూరిశ్రవుండను గానులే రానిమ్ము.

కృష్ణు— సాత్యకీ! ఇంతమాత్రమున కింత వివాద మెంచెదవేల? (వీఁపుపైఁ జేయినైచి) ద్రుపదపుత్రా! నా పలుకాలింపుము.

చ. జరిగినదానికై మనము చర్చయొనర్చుట పాడిగాదు నం
తరకరణీయ మేమగునొ! తండ్రిని జంపిన కిన్కమై ధురం
ధరుఁడగు ద్రోణపుత్రుఁడు వృథా మనసేనకుఁ జేటుఁ దెచ్చుఁ గ్ర
మ్మఱఁ గురుఁబోలెఁ; గావఁ జనుమా! పనిలేని వివాద మేటికిన్?

ధృష్ట — వాసుదేవా! నీవును వీరితోఁ గలిసి నన్నేకసక్కెము లాడెదవా? ఈ ద్రోణపుత్రునకు గీణపుత్రునకును నేను జడియువాఁడను గాను.

(తెరలో)

చ. అనృతములాడి ద్రోణుని గతాసునిఁ జేసిన పాపులార! భం
డనము తొలంగి పోకుఁడు కుఠారము కైకొని రాచపిండు ద్రుం
చిన జమదగ్ని సూతి యనఁ జీమయుఁ దిక్కకయుండ ధర్మపు
త్రునిబలమెల్ల నేనొకఁడఁ ద్రుంచి యొనర్తు నపాండవంబిలన్.

కృష్ణ— (ఆలకించి) పార్థ తా! వింటివా? గురువధసంజాతగురుక్రోధంబున నపరరుద్రునివలె నశ్వత్థామ సంగ్రామమున కరుదెంచుచున్నాఁడు.

గీ. కల్లలాడి ద్రోణుఁ గడతేర్చితిమి గాని
చావఁడు చిరకాలజీవి యితఁడు
మొనకలంగకుండ మొగియింపు మీ వేగి
తీర్చుకొంద మవల దీనితగవు.

(తెరలోఁ గలకలము)

ఓ కృష్ణార్జునులారా! ఓ వాయునందన! మీరెక్కడికేగితిరి? ప్రళయకాలహుతవహ జ్వాలాజాజ్వల్యమానం బగు పెనుమంట రణరంగమంతయు భస్మముగావించుచున్నది. రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

ధర్మ— (తత్తఱపాటుతోఁ బ్రవేశించి)

శా. ఓయీసాత్యకి! పాఱిపొమ్ము తఱితో; నోద్రౌపదీసోదరా!
కాయ మ్మెట్టులొ నిల్పుకొమ్ము చనుమీ; కాలాఁగఁ గాఁ బోకుమీ,
యీయగ్గిం బడి మ్రగ్గిపోయెదము మేమే యేవురున్; నేఁటితో
మాయాశాలత ద్రెస్సె ద్రౌణికతనన్; బాపాత్మకుల్ ద్రుంగరే?

క. ఈఁదితిని ద్రోణభీష్మ మ
హోదధి; "జయమబ్బె" నంచు నుప్పొంగితి న
య్యో! దైవమ! గోష్పదమం
దేదంగా నోసఁటవ్రాసితే పార్థులకున్?

కృష్ణ— (ధైర్యముతో) ధర్మనందనా! భయపడ నక్కఱలేదు. క్షణమోపిక పెట్టుము. (బిగ్గఱగా) ఓ సేనాపతులార! సేనలార! అది గురుపుత్ర ప్రయుక్తమ్మగు నారాయణాస్త్రంబువలని మంట. కావున మీరంద ఱాయుధంబులు విడిచి వాహనంబులు డిగ్గి నిటలఘటితకరాంజలులై మ్రొక్కుఁడు. ఇదె మేము వచ్చుచున్నారము. (భీమాదులతో) ఈ నారాయణాస్త్రంబునకు నమస్కారంబు తప్ప నొండు ప్రతీకారంబు లేదు. నమస్కరింపుఁడు. (అందఱునట్లొనరింతురు)

భీమ— అర్జునా! శాపదగ్ధక్షత్రియకుల సంభూతుండగు నీ గోపాలుని మాట చొప్పున నీ పౌరుష మేటఁ గల్పుకొందువా? ప్రత్యర్థియస్త్రంబునకు శరణు చొచ్చుట ప్రత్యర్థిని శరణు చొచ్చుట కాదా? (బిగ్గఱగాఁ దెర వంకకుఁజూచి)

చ. అడఁచెద ద్రౌణి సాయకదవానలకీలలు సేనలార ! కే
ల్మొడుపకుఁ డేను వచ్చితి (ధృష్టద్యుమ్నునివంకఁ దిరిగి)
"నమోనమ" యంచు విరోధియస్త్రముం
గడచుట పాడి గాదు బలగర్వము చాలినఁ జాలుఁ జాలదే
నడఁగెద మేఁగుదెమ్ము సమరావనికిం ద్రుపదక్షితీంద్రజా !

(ధృష్టద్యుమ్నుని చేయిపట్టి లాగుకొని పోవుచుండఁగా)

కృష్ణు — (వెంటనేచని పట్టుకొని తత్తఱపాటుతో) అర్జునా! అప్పుడే యస్త్ర జ్వాలలితని జుట్టుముట్టుచున్నవి. తదుపశాంతికై వారుణాస్త్రంబు నడ్డంబువైచి ధర్మజాదులతో నీవుగూడ నిటురమ్ము.

క. చేతులు జోడింపింతము
వాతతనూజాతుచేత పడవడిగాఁ; ద
జాతానలమున భస్మీ
భూతుం డగుఁ గానిచో నిముసమునకింకన్.

అర్జు - (అస్త్రప్రయోగము నటించి యట్లొనర్చును)

భీము— (అందఱిని విదలించుచు ముక్కుక పెనఁగును)

కృష్ణు క. ఇదియేమి వెఱ్ఱితన మి
య్యది వారింపన్ వశంబ యైనది యేనిన్
మదమఱి మొక్కుదుమే మే
మదనెఱిఁగి చరింపకున్న నసువులుకలవే ?

భీము— (అనాకర్ణితముగా నందఱి నీడ్చికొని పోవుచు నిష్క్రమించును)

గద్యం.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందు బంచమాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పాండవవిజయము

షష్ఠాంకము

(అంతట రథముతో శల్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శల్య— (తనలో) కటకటా! ఈ దుర్యోధనుండు నారాచకోలమైనఁ దలంపక నా రాచవిద్యయైన గణింపక సూతపుత్రునకు సారథ్యము చేయ నియమించె. ఇందులకు నే నంగీకరించువాఁడను గానుగాని ఏలివాని కార్యధుర్యమునకు లొంగిపోతిని. (సంతోషముతో) ఎల్ల రాజులును విన "వాసుదేవునికన్న ఘనుఁడ" వని రారాజు నుతించుటకన్న జన్మసాఫల్యమేముండును? (స్మృతినభినయించి) మున్న మోఘవచనుండగు ధర్మరాజు "మామా! నీవుఁ గర్ణ సారథ్యంబు రాఁగలయది. నాఁడు పార్థునిఁ గాపాడవలయుఁ జుమా" యని పలికిన పలుకులు యథార్థంబులయ్యె. నేను పాండవపక్షపాతినై సమరంబునకుఁ దోడుపడుటకై వచ్చుతఱి మధ్యేమార్గంబున సేవకాకారంబుతో నుచితాతిథ్యంబు గావించు నెపంబున నన్ను వంచించి తనవానిఁగాఁ జేసికొనిన రారాజును వంచించినను దుష్కృతంబులేదు. కర్ణుని తేరు నడపునపుడు సమరోత్సాహంబు పెంచుటకు మా రనుచితంబులాడి కుంచించెదను. ఇదిగోఁ గర్ణునిపటకుటీరము. (పరిక్రమించి) ఎవఁడురా యక్కడ? రారాజు పంపున మద్రపతి రథచోదకుండై సర్వోపస్కర సంయుతంబగునరదంబుతో మొగసాల నిలిచి యున్నాఁడని చెప్పుము.

కర్ణు— (ప్రవేశించి సంతోషముతో) మద్రేశ్వరా! ఏమి నాసుకృతము. ఇంక మిత్రకార్యంబు నిర్వర్తించుటకు సందేహమేమి? (కౌఁగిలించుకొని)

చ. నలువ పురారిస్యందనమున న్నొగ లెక్కినచంద మొప్ప మా
తలి దివిషత్కులాధిపురథంబునఁ జోదకుఁడైనరీతిఁగా
జలజవిలోచనుండు తన సారథిగా నని సేయుఫల్గునుం
దలఁపడఁ బోవు కర్ణునరదంబునఁ జేయుదె సూతకృత్యముల్.

గీ. ఏను మూర్ధాభిషిక్తుఁడ నితఁడు సూత
కులమువాఁడని మది రోయకుము మహీంద్ర !
సూతకృత్యంబు చేయుటచేత నేఁడు
కలుపుకొంటిమి చుట్టఱికంబు మనము.

చ. హరివలె నీవు నశ్వహృదయజ్ఞుఁడవై నొగలెక్కియుండ సం
గరమునఁ గవ్వడిందొడరఁగా నిఁక సందియమేల నాకు; దు
ర్భరభుజవిక్రమంబుఁ బరిపంథికులం బడఁగింతు మద్రభూ
వర ! నరపాలగౌరవ మవంధ్య మొనర్చితి వింత యొప్పదే ?

శల్యు— (పైకి సంతోషము నటించుచు) రాధేయా ! నీవు నుడివినపగిది మన కును మహాత్ములగువారికిని బింబప్రతిబింబభావ మెక్కడిది ? రథారోహకత్వ రథచోదకత్వరూప ధర్మంబుల నుపమ వచ్చిన రావచ్చునేమో !

కర్ణు— (నవ్వుచు) మాదీశ్ సోదరా ! దేవతలమాటటుంచుము. కృష్ణార్జునుల కైన సాటిరాకుందుమా !

శల్యు— కృష్ణార్జునుల కా దేవతలు సాటియనుటకే నాకు సందేహము. ఇఁక మనమా ?

కర్ణు— (లేని సౌహార్దముతో) సఖా ! అభిమానవంతులగు నీవంటివారి కిట్లు మాత్సరం బెద్దగావించి పొగడుట తగవుగాదు.

గీ. చండభుజగర్వమున సవ్యసాచివోలె
నేను సమరంబుఁ గావింపలేనొ, నీవు
తోయజాక్షునివలెఁ దేరు తోలలేవొ
సముల మెటు కాము వారి కో శల్య ! మనము.

శల్యు— సూతపుత్ర ! తోయజాక్షునివలెనో యంత కెక్కుడుగనో నేను రథంబుఁ గడపుదు నేమో కాని యా యర్జునువలె నీవు సమరంబు చేయుటమాత్రము కల్ల.

కర్ణు— మద్రేశ్వరా ! నా భుజబలము నేను బొగడుకొనుట కాదు. చూచె దవుకదా ! కొండంతలు పలికి గోరంతలైనఁ జేయక గతించిన భీష్మద్రోణు లనుకొంటివా యేమి ?

శల్యు— (ఎకసక్కెముగా) చూడకేమి. ఇన్నిదినంబులనుండియుఁ జూచు చుంటిని.

కర్ణు– చ. దవభవకీలజాలము నిదాఘమునందు వనౌఘమెల్లఁ గా
ల్చువరుస నే మహాహవములో దివినుండి సుపర్వులెల్ల సం

స్తవమొనరింప నొక్కవరుసం గడికండలుగాఁగ నేఁడు పాం
డవబలమెల్లఁ ద్రుంతుఁ గురునాథుఁడు పెంచిన యప్పు దీఱఁగన్.

శల్య— కర్ణా! ఏల నోరికివచ్చినట్లెల్లఁ బ్రగల్భంబు లాడెదవు. జయించు నక్కఱలేదు,

మ. గద చేతంగొని భీమసేనుఁడు మహోగ్రస్ఫూర్తిమైఁ దాఁకుచో
నుదితార్కప్రభ కన్నులం దొలఁక మన్యుజ్వాల దీపింప నీ
నుదు రా కవ్వడి వాఁడితూపుగములన్ గుప్పించి నొప్పించుచో
నెదురై నిల్చినఁజాలు నేల యిపు డిస్సీ! యిట్టి యాలాపముల్.

కర్ణ. (తనలో) ఇతఁ డేలొకో మొదటినుండియు నసంబద్ధాలాపములే మొదలిడియెను. ముందే యపకృతి గావింపనున్నాఁడో! (ప్రకాశముగా కోపముతో) శల్యా! నాకు సారథివై వచ్చి చేయవలసిన యుపదేశమిదియా? నిన్న నితర సారథ్యంబునం బెక్కండ్రు మహారథులను జయింపలేదా? ఇంత దుష్టబుద్ధివని యెఱుంగక రాజు నాతకృత్యమునకు నిన్ను నియమించుటంజేసి బ్రతికిపోతివి. లేదేని,

క. ఈ కరవాలముఁ గైకొని
నీ కంఠముఁ దునుమకుందునే? యాలములో
నా కరదము గడపుచు రిపు
లోకము నుతియించునంతలోఁ గపటాత్మా!

ఇఁక నోరు మెదపక తేరు వోనిమ్ము. కాదేనిఁ బ్రాణంబులకుం జెడెదవు.

శల్య— రాధేయా! నేనొర్చిన దోసఁగేమి? సారథికి రథికహితాహితోపదేశంబు కరణీయంబు గావున నుడివితి. నీవు కుపితుండ వైనంతఁ గఱదలు కఱపుటకు వెఱతునా యేమి? కఱపకున్న నన్ను లోకము నిందింపదా? ఇంతమాత్రమునకే యింత కనలెదవు. నే నింకను హంసకాకీయోపాఖ్యానాదికములు పెక్కులు గాథ లుపన్యసించి నీకు హితము చెప్పవలసియున్నదే! దానికెంత కనలెదవోకదా! శాంతింపుము శాంతింపుము.

ఉ. ఉంటివో లేవో నీవు నరుఁ డొంటరియై పసులన్ మరల్చి నీ
కంటికడన్ భవత్సహజుఁ గాచినయప్పుడు; ఘోషయాత్ర నె
న్నంటివ చిత్రసేనునకు నర్పణఁజేసితి జ్ఞప్తియున్నదే?
గెంటి శిఖన్ నృపాలు బ్రతికించెఁ గృపాళుఁడు క్రీడియేకదా!

ఉ. ఫల్గున సాయకాగ్ని శలభంబవు కాకుము సూతపుత్ర ! నీ
వల్గిన నిందరిసూతికి భయం బిసుమంతయు లే, దిఁకాతఁడే
యల్గిన నీకుఁ దప్పదు భయం, బపృథాతనయంబుఁ జేయఁగా
కీల్గఁగఁ బోరుదేని జను మే నిదిగో నరదంబుఁ దోలెదన్.

కర్ణ— (పరికించి తనలో) మనశ్శల్యాయమానంబులగు నితని ప్రతికూల వచనంబులకుఁ దోడు దురుత్పాతంబు లుప్పతిల్లుచున్నయవి. (ప్రకాశము)

మ హితమంచుం బరుషోక్తులాడెదవిసీ! యీనాఁడు సారాయి త్రావితివో ? మీకది తప్పుగాదు, పతి నీ విశ్వాసము న్నమ్మి స
న్మతివంచు న్నిను క్షత్తగాఁ బనుప నస్మద్వైరిఁ గొండాడుచుం
గుతుకం బంతయుఁ గూలఁ ద్రోసెదవుగా, కుచ్చెళ్ళలోఁ బామవై.

ఉ. ఆహవమందు నే నొరులయక్కఱఁ గోరను మద్రరాజ ! క్రూ
రాహిశిరం బొకంట,జమదగ్ని సుతాస్త్ర మొకంటఁ గృష్ణులం
దేహము బాయఁజేయుదును నిశ్చితమీయది; యెంతగా నిరు
త్సాహునిఁ జేసెదో బగవసంబునఁ జేయుము పల్కులేటికిన్ ?

శల్య— (కోపముతో) వెలవచ్చినఁ గులకాంతలను గూడ విక్రయించుకొను ప్రజల కేలికవై యంగదేశమేలు సూతాధముండవు నన్నుఁ గల్లుత్రావితివని యధిక్షేపించినంత నాపరువు పోవునా ? వేవురు కర్ణులు వేయి నాగ బాణంబులు విడిచినను గిరీటికి భయములేదు. ఈ యసమర్థాలాపముల వలనఁ బ్రయోజనమేమి ? పర్యవసానం బే నెఱుంగుదును. చెప్పెద వినుము.

గీ. రథము దిగఁబడదే బవరంబు సేయు
నెడల బ్రాహ్మణశాపంబు గడవఁదగునె,
కలదు భార్గవాస్త్రంబని కులుకుమంటి
వా పరశురామ శాప మే మానో కర్ణ !

కర్ణ—(తనలో నిర్వేదముతో) అర్జునపరాక్రమప్రశంసకు వెఱవనుగాని నిక్కముగ బ్రాహ్మణగురుశాపంబులకు వెఱచుచుంటిని. (ప్రకాశముగా) శల్యా ! నీ భయోక్తులచే జడియువానిని భయపెట్టుము. ఇదిగో,మదీయ దివ్యాస్త్రంబు "లర్జునం డర్జునం" డని నాలుకలుక్రోయుచున్న ; వింక నోరు విప్పక యర్జునుదెస కరదంబు దోలుము. (ఎలుఁగెత్తి) ఓ చమూపతులార ! ఓ సైనికులార !

గీ. డాఁగి యున్నారు కృష్ణపాండవులు జడిసి
సూతసూతి పరాక్రమస్ఫూర్తి కిపుడు

వారుగల తావు చూపిన వారి కేను
పాయసముగా నొసంగెద బహుళధనము.

శల్యు— రాధేయా ! నీకింత యపాత్రదానమేల ? కృష్ణార్జునుల నొకరు చూప వలయునా ? గాండీవవిముక్తశరపరంపరయే వారున్నతావు తెలుపునది. రమ్ము పోదము. (పరిక్రమింతురు)

(తెరలో)

క. నాయందలి యభిమానం
బీయెడఁ బ్రకటింప నెంచె దేనియు నీనాఁ
డీ యవనీపతిపలుకుల
కై యలుగకుమయ్య పేర్మి నారయుమయ్యా !

కర్ణ - (స్మృతినభినయించి సిగ్గుతో) మిత్రమా ! యుద్ధబద్ధాదరం బగు చిత్తమ్మున నొక్కింత విస్మృతికల్గినను నీ పల్కులచే జ్ఞప్తికివచ్చినది. ఇక నితఁడేమన్నను నేను గోపింపను. ఇదె కృష్ణార్జునుల వధించి వచ్చుచున్నాఁడను. (నిష్క్రమింతురు.)

(పిదప కృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

అర్జు— బావా ! గురుపుత్రుఁడు మనము గూడ సమసితిమనియే తలఁచెను జుమీ

ఉ. నొచ్చె శరీరమంతయుఁ దనూరుహకూపములెల్ల విచ్చె నా
కచ్చెరువయ్యెఁ జచ్చిరి మహారథులందఱు; సేన పాఱఁగాఁ
జొచ్చె భయంబునం; గడుపు చుమ్మలువారఁ దొడంగె నుగ్రుఁడై
వచ్చినకర్ణుచేత మనపార్థివుఁ డెట్టివిపత్తుఁ జెందెనో ?

కృష్ణ.— కిరీటీ ! ధర్మపుత్రుని కేమియు భయములేదు. కొంచెము విశ్రమించియే మనము కర్ణు నెదిరింతము. అందాఁక భీమసేనాదులాతనితోఁ బోరుచుందురు.

అర్జు— (లేనిసంతోషముతో) బావా ! గురుతనయు పరాక్రమాతిశయంబున కర్థవాదంబుగా ముచ్చటించితినేగాని నీ దయయు గాండీవంబు నున్నంత వఱకు వివ్వచ్చునకు విశ్రాంతియేల ?

చ. అరదము సాగనిమ్ము తనుమాడెద మారి మసంగినట్లు మా
ర్తురబలగంబుఁ బట్టుదలతోఁ; గడతేర్చెదఁ గర్ణు; దంతిపై
కుఱుకక మాను నే యలసియుండియు సింగము; నేటియుద్ధమే
చిరముగఁ గోరుచున్నదియుఁ జేతికిఁ బండువు దేవకీసుతా !

(చేయెత్తి) ఓ పాండవసేనానులారా! కర్ణసమరోత్సాహ దోహల భుజుండగు వివ్వచ్చుండు వచ్చుచున్నాఁడు. తొలంగుఁడు (ఎలుఁగెత్తి) ఓ కౌంతేయమధ్యమ! ఓ వాయుకుమార! ఓ భీమసేన! ధర్మతనయుం డెచట? నీవు కాలినడకం జనుదెంచుటకుఁ గత మేమి? (చెవియొగ్గి) "ధర్మతనయుండు రాధేయకృతపరాభవంబునం జెన్నుమాసి శిబిరమ్మువంక కరిగె. మేము రథాశ్వసూతకేతనంబులు గోల్పోయి డీల్పడియు నెట్లో పెనంగుచున్నార" మనుచున్నారా? (తలపంకించి) వాసుదేవా! పగ్గంబులు సడల విడువుము.

—మంచిది. ఇదిగో రథ మతిత్వరితంబుగఁ దోలుచున్నాను (అట్లొనర్చును)

అర్జు— (సమరభూమిఁ దేటిపాఱఁజూచి యాశ్చర్యముతో)

చ. గతపడఁజేయుచుండె గఱకంఠుఁడు చిచ్చఱకన్ను విప్పి యీ
గతిఁ జనుదెంచెనో యనఁగఁ గర్ణునిఁ జూచితివే ముకుంద! నేఁ
డతని జయింపలేము మనమార్వ్వరముం గడతేఱకుండఁగా
బ్రతికిన రేపటం బడయవచ్చు జయ మ్మరదంబు ద్రిప్పుమా.

కృష్ణ— హరహరా! (చెవులుమూసికొని) అర్జునా! నీ నోటనుండి యెన్నఁడును వెలువడని మాటలు వెలువడుచున్నవి. ఆప్రమాత్ర మీ కర్ణుఁ డేమగును?

అర్జు— అట్లుకాదు. నేఁడు కర్ణుఁడు వరప్రసాదిగా నా కంటికిం దోఁచుచున్నాఁడు.

గీ. మట్టమధ్యాహ్నమందున్న నెట్టి సర్వ
కాలములయందుఁ గల్గునె ఖరకరునకు
మరలఁజనుదెంత మొక్కయామంబు గడపి
తేరు మరలింపుమో వాసుదేవ! యిప్పుడు.

కృష్ణ— అటులేనిఁ గర్ణకృత గురుపరాభవంబున వందురు ధర్మపుత్రు కుంటుఁ దీర్చ నెపంబునం బోయి కించిత్కాలము విశ్రమింతము. రమ్ము.

(పరిక్రమింతురు)

(పిదపఁ బరాభవక్లేశ మనుభవించుచు ధర్మరాజు ప్రవేశించును)

అర్జు.- ఎవఁడురా యక్కడ? అన్నగారితోఁ గృష్ణార్జునులు వచ్చిరని తెల్పుము.

ధర్మ— (విని తనలో) మాతమ్ముఁ డాజన్మపాండవద్వేషియగు కర్ణునిం దెగటార్చి నామనోవ్యథ దీర్ప రానోపు. (సంబరముతో నెదుర్కొని కాఁగిలించి ప్రకాశము)

ఉ. ఎన్నఁడు కర్ణుఁడీల్గు? మనకెన్నఁడు యుద్ధభరంబు తీఱు? నా
కెన్నఁడు సంతసంబు ఘటియించు? నిఁకెన్నఁడిఁకెన్నఁ డంచు నా
పన్నుఁడనై మురారి పదపద్మము లాఱని భక్తిఁ గొల్వ నా
చెన్నఁటి నేఁటికిం దెగుట చేకుఱెనయ్య యనుంగుఁ దమ్ముఁడా!

కృష్ణ— ధర్మపుత్రా! వాఁడెన్నఁడు మీతోఁ బగఁగొనెనో నాఁడే గతాసుఁ డయ్యెను.

ధర్మ— (నిట్టూర్పునించి) వాసుదేవా! వాఁడు నన్నుఁ బఱచినపాట్లు మఱచెద నన్నను మఱపురాకున్నవి. జూద మాడించుట, ద్రౌపదిని భంగపఱచుట మొదలగు నెగ్గులటుండనిమ్ము.

ఉ. మీ రెడయైనకాలమున మీఁదికివచ్చి పిడంబుఁద్రుంచి నా
తేరును సారథిం దునిమి దీప్తశరంబులఁ గాయ మత్యసృ
గ్ధారలు గాఱుగాయములుగా నొనరించియుఁ జంప కెన్నియో
నోరికి వచ్చినట్లు లని నోవిడచెం బలుపల్కు లేటికిన్ ?

అర్జు— (దుఃఖముతో) కడచిన పనికి వగచిన ఫలమేమి? మే మిందఱ మున్నను దమకుఁ బరాభవంబు రాకుండఁ జేయ లేక పోతిమి.

చ. కురుపతియొద్ద నిన్నుఁగయికోఁగఁ బ్రతిజ్ఞ యొనర్చినట్టి యా
గురుఁడు పరాభవించు ననుకొంటిమి నాఁ డది యాఁగి తెట్లొ సా
గరములఁ జిద్దయేఱులును గాల్వలు బోదెలు దాఁటి యింటిముం
దటి చిఱుగోతిలోఁ బడిన నావికుచందము వచ్చె నక్కటా !

కృష్ణ— విధిదురతిక్రమణీయతం జేసి యొక్కొక్కతఱి నిట్లే తలఁపరాని యవస్థలు తటస్థించు చుండును.

ధర్మ— కృష్ణార్జునులారా! ఏల యప్రస్తుతవిచారము? ఏల గతజలసేతుబంధనము?

చ. అలయదు మీశరీరమిసుమంతయుఁ; శూలిని గ్రీణిసేయునా
తులువ బలంబునం గెలుపు దుర్లభ; మేగతి వాఁడుసచ్చెనో
పలుఁకుడు నాదువీనులకుఁ బండువు సేయుఁడు వానిరూపు క
న్నులనిదె వ్రేలుచున్నది మనోధృతి చాలనిభీతి పెంపునన్.

అర్జు— (తనలో) ఈయనఘుండు కర్ణుఁడు తెగటారె ననియే తలంచుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా వినయముతో) అగ్రజా! మీకు భీమసేనుఁడే తమ్ముఁడు. కాని నేనుగాను. గురువధజనితద్విగుణీకృత క్రోధాతిశయంబున మొన్నటి నుండియు నశ్వత్థామ మండిపడుచుఁ దఱచు నన్నుం దాఁకుచుండును. నేఁడెట్టకేలకు నతనిఁ గడచి భవదన్వేషణంబు

గావించుతఱి భీముండు మీ పడినపాటు దెలుప దేవర సేమం బరసి పోదు వని వచ్చితిని. నాతప్పు సైరింపవలయును.

చ. సెలవిడి పంపినం గదన సీమకుఁ బోయి విరోధివర్గమున్
గలఁచి కురుక్షితీంద్రుసముఖమ్ముననే గర్ణుని నేఁడు నేలకుం
బలియిడి సూర్యుఁ డస్తగిరిమాటున కేగకమున్న మీ పదం
బులు విలసత్కిరీటమణిపుంజముచేత నలంకరించెదన్.

ధర్మ— (దుఃఖముతో) తమ్ముఁడా! కర్ణుఁడు భీమాదుల నేకాక నన్నుఁగూడ బరాభవించెనని వినియు వానిం జంపక నా సేమం బరయ వచ్చితివా?

చ. సమరమునందు శత్రువులఁ జంపక శత్రులచేతఁ జాక జీ
వము ధరియించి తిమ్మరు శవంబగు క్షత్రియజాతివాని సే
మ మడుగ నేల? శత్రుజనమారణకర్మనిబద్ధకంకణ
క్రములగు వారిసేమ మడుగం దగుఁ గాక ధనుర్విదగ్రణీ!

గీ. రాధకొడుకట్లు నన్నుఁ బరాభవించి
నందులకు నేను దుఃఖంబుఁ జెందనకట!
చేతఁ జిక్కిననన్ను హింసింపకుండ
వదలినందుల కేనింక వగవవలయు.

కృష్ణు— ధర్మపుత్రా! ఏల వృథాప్రసంగంబు గావించుకొనెదవు? సేమ మరయవచ్చుటయుఁ దప్పాయెనాయేమి?

ఉ. ద్రౌణిశరక్షతంబుల భరంపడి యుంటిమి కాన సైనిక
త్రాణ మొనర్ప నీయనుఁగుఁదమ్ముని భీమునిఁ బంచి నీపరి
త్రాణమెఱింగి నేదఱి పదంపడి యేగఁ దలంచి నార మీ
ప్రాణముఁ గాచుకోఁదలఁచి వచ్చినవారముకాము పార్థివా!

చ. అలయికఁ గొంటి మేము పదియారుదినంబులనుండి శత్రు దో
ర్బలమునఁగాదె? కర్ణుఁ డొకపట్టున నిన్నలయించినంత నే
కళవళపాటుతో నొరుల కష్టసుఖంబులు చూడవైతి నేఁ
డలఁతిగఁ జచ్చునయ్య వివిధాస్త్రధురంధరుఁ డాతఁ డల్పుఁడే?

ధర్మ— కృష్ణా! సమయోచితములగు మాటలతో నేమిలే. కర్ణుఁ డలంతిగఁ జచ్చువాఁడును గాఁడు. ఈయర్జునుఁ డతని జయింపఁ దగినవాఁడును గాఁడు.

చ. అని యొనరింపఁ బోవుసమయంబునఁ "గర్ణుని గెల్చువార లీ
మొన నెవ" రంచు నే నడుగ మోసము చేసె నితండు "నేను నే"

నని నను; లేకయున్న విపినాంతరభూమికి వచ్చి తాఁక నే
ర్చునె? నిశితాంబకంబులును నూతకులీనుని పోటుమాటలున్.

చ. కొడుకులనిర్వురన్ గనియుఁ గుంతి మమున్; బయి కాను పక్కటా!
పడుచయి పుట్ట కేల మగవాఁడయి పుట్టెనొ, పుట్టుఁగాక ము
న్నడఁగిన పుంస్త్వ మేటికి బయల్పడెనో? పడుఁగాక యూరకీ
బడుగు కరంబు గాండివము పట్టఁగనేఁటికిఁ? జెప్పు మచ్యుతా!

హా! పితృవత్సలులారా! అభిమన్యు ఘటోత్కచులారా!

మ. పినతండ్రిన్ సహదేవునిన్ నకులునిన్ బెత్తండ్రిని న్నన్ను దు
ర్జనమూర్ధన్యుడు కర్ణుఁ డట్టులు ధనుర్జ్యాబంధనోచ్చండ వా
ఘ్నునిర్ఘాతములన్ గలంచి బ్రతుకంగా నేర్చునే? యింత ద
న్కను మీరిర్వురొ యొక్కరో తుదకు సంగ్రామంబునం దుండినన్.

అర్జు— మహారాజా! సర్వధర్మంబు లెఱింగిన తమరే యీలీల నశ్లీలోక్తులు పలికినఁ గాదనఁ జాలువా రెవరు?

ఉ. చంపెద నంటిఁ, జంపెద విశాంపతు లందఱు చూచుచుండఁగాఁ
బంపుఁడు మమ్ము, భీమునకు భార మగుం గదనంబు, చాలు మీ
తెంపును జంపు, జామునకు దెల్పెద మద్భుజవిక్రమంబు, మ
న్నింపుఁడు తమ్ములందు దయ నింపుఁడు ద్రెంపుఁడు కోపవల్లికన్.

ధర్మ— అర్జునా! మరల నాముం దేటికి మగబీరము లాడెదవు?

ఉ. కుంభభవుండు నీవలనఁ గూలెనొ? భీష్మునిఁ గూల్చి విక్రమో
త్తంభన మాచరించితివొ? తామరసాక్షుని తోడులేక యా
శంభువరప్రసాది యగు సైంధవుఁ దున్మితొ? నీవు సంగరా
రంభమునుండి యిందనుక వచ్చిన శూరుల పేరు దెల్పుమా!

నీచేతం బడుటచే గాండివంబుపరువును నీకు సారథియగుటచే హరి మర్యాదయుఁ గూడ రూపు మాసినవి.

క. రథియై తామరసాక్షుఁడు
ప్రథనము గావించు గాండివంబొసఁగుము సా
రథివై నడపుము తే రీ
విధమునఁ గర్ణుండు ద్రుంగు వీరమ్మన్యా!

అర్జు— (కోపముతో వాలుఁ బెఱికి) కృష్ణా! ఇందుల కే మందువు?

ఉ. మాలిమి మాలి యీతఁ డనుమాటలకన్నిటి కింతసేపు నేఁ
దాలిమిఁ బూనియుంటి నిఁకఁ దమ్ముఁడఁగా నితఁ డన్న గాఁడు నె

య్యేల “శరాసనం బొరులకి” మ్మను నెవ్వఁడు; వానికంత మీ
వాలునఁ ద్రుంపఁగాఁ బ్రతిన వట్టితిఁ గావునఁ ద్రుంతు నీతనిన్.

(ధర్మరాజుమీఁది కుఱుకఁబోవును)

కృష్ణు— (నవ్వి) పార్థా! ధర్మపుత్త్రునిం జూచి కర్ణుఁ డనుకొంటివా యేమి?

ఉ. అన్న జగత్ప్రసిద్ధుఁడు మహాత్ముఁడు ధర్మపరుండు సత్యసం
పన్నుఁ డుదారమానసుఁడు వైరిపరాభవఖిన్నుఁ డౌచు ని
న్నన్నవి పాటిగాఁ దలఁతు రయ్య! ప్రతిజ్ఞ విరోధిమీఁదఁ గా
కెన్నక యన్నదమ్ములపయి న్నెఱవేర్తురటయ్య? ఫల్గునా!

అందును సూక్ష్మధర్మ మాలోచింపుము. హింసావిషయిక ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్పకున్నను బాతకంబు రానేరదు. అదియునుంగాక ద్రోణవధోపాయోపన్యాసంబున మన మయ్యనఘున కుపదేశించిన పలుకు లప్పుడే మఱచితివా?

అర్జు— (యోజించి) కృష్ణా! నే నేమి తప్పుచేసితినని నా గాండీవం బొరుల చేతికిమ్మనెను? (ధర్మరాజుం జేయెత్తి పొడుచుచు)

ఉ. ద్యూతములోన రాజ్యము సుయోధనుపాలొనరించి కానన
వ్రాతము లేలఁబోయిన గరాసవు నీ వని కేగ నేల? రా
ధాతనయాశుగోత్కరవిదారితవిగ్రహతాగ్రహంబునన్
నీతిదొరంగ నేల? నను నెట్టనఁ దిట్టఁగ నేల? ధర్మజా!

సీ. నీమూలమునఁగదా! నెలఁతకుఁ గొల్వులోఁ
గారాని యిబ్బంది కలిగె నాఁడు
నీమూలమునఁగదా! నిన్న మొన్నటిదాఁకఁ
బడరాని యిక్కట్లు పడితిమేము
నీమూలమునఁగదా! నిలువ నీడయులేక
గొంతి మార్తురయింటఁ గుడుపవలసె
నీమూలమునఁగదా! నేలఁబాసితొలంగె
పదిపదాఱేండ్లు నెంబడిన కొడుకు
భరతకుల గౌరవంబును బాండురాజు
గౌరవంబును దమ్ముల గౌరవంబు
వో నడచెనొర! నీ పాఱుఁబోతుతనము
దళితనిజయోధబలతేజ! ధర్మరాజ!

కృష్ణు— ధనంజయా! భ్రాతృవధోత్సాహ మింకఁ జాలింపుము. నీపంతము చెల్లెఁగదా!

క. అక్కసమునఁ జంపెదనని
నిక్కముగాఁ బంతమిడియు నిందించినచోఁ
జక్కడుటయే యగునని
వక్కాణించెదరు పెద్దవారు కిరీటీ!

ధర్మ— గోవిందా! ఏలవారించెదవు? కత్తి దూయనిమ్ము. కంఠము దునుమనిమ్ము.

గీ. సోదరుల బాధపఱచిన సూడుకాఁడు
పాతకుఁడు ధర్మరాజేల బ్రతుకవలయుఁ?
"గర్ణనకుఁజాల కన్నె నే కసిమసంగె
బళిర!" యని పేరువడుత నీ బావమఱఁది.

అర్జు— (పశ్చాత్తాపముతో) కృష్ణా! ఏ నిప్పు డగ్రజుం గినిసి పలికిన యప్రియంబులకును నిందనుకఁ గర్ణునిం జంపకుండుటకును దగిన ప్రాయశ్చిత్తంబుగా నాగొంతు కోసికొనియెదను. (కోసికొనఁబోవును)

కృష్ణ— (వారించి) విజయా! మతిభ్రంశమాయెనా? గ్రహగ్రస్తుండవైతివా? లేక కర్ణు నెదిరించుటకు జంకుచుంటివా?

అర్జు— అయ్యా! త్రిశూలపాణి యగు శంకరుండు వచ్చినను నే జడియువాఁడఁగానని యెఱింగియుఁ నన్ను నెల్లిదము సేయుచున్నావా? యాగార్థం బగు హయంబుతో సప్తద్వీపాకాంతం బగు భూచక్రం బంతయుఁ దిరిగి యీ ధర్మనందనునిచే రాజసూయంబు చేయించినవా రెవరు? ఈ మహారణంబునం గించి దవశిష్టంబుగాఁ ద్రిగర్తసేన నంతయుఁ జిందఱవందఱ గావించినవా రెవరు? మున్నుత్తరగోగ్రహణకాలంబున ద్రోణకృపాశ్వత్థామ కర్ణదుర్యోధనదుశ్శాసనప్రముఖమహారథికుల యుష్ణీషంబులు తెగఁగోసి యుత్తరకు బొమ్మపొత్తికలకై తెచ్చియిచ్చినవా రెవరు? మదీయ గాండీవ ప్రయుక్త శరధారచేఁ గురుసేన యెట్లు పీనుఁగు పెంటలై యున్నదో కన్ను లున్నవానికిఁ దెలియఁగలదు. కానీ, యీసూతాత్మజునిం దునిమిన పిదపనే ప్రాయశ్చిత్తంబుఁ గావించుకొనెదను. (ధర్మరాజు దిక్కు) దేవా!

చ. కలువలదాయ యస్తగిరి గహ్వరమున్ జొరకుండఁ గర్ణునిం
బలుగురలోనఁ జంపి మురనైరి కొసంగెద గాండివంబు; నా
పలుకులు విశ్వసింపుము, సభాజనయోగ్యుని నిన్నుఁ గిన్కమైఁ
దెలియక కొన్ని కార్లఱచితిం, గరుణింపుము నీకు మ్రొక్కెదన్.

కృష్ణ— (చిఱునవ్వుతో) అర్జునా! కర్ణవధయే యవశిష్టముగాని యాత్మహత్య నిప్పుడే జరపితివి. ఆత్మస్తుతి యాత్మహత్యతో సమానమయినదేగదా!

ధర్మ— అర్జునా ! నేఁ గఱచించుటకు నీచేసిన యపరాధ మేమి ? నీ నుడివిన పనులలో నేను జేయనివేవి? ఎన్నితప్పులేనియు నాయందే కలవు.

ఉ. ఏ నసమర్థుఁడన్ ధరణి యేలఁగఁ జాలఁ దపోనిరూఢికై
కాననసీమకున్ జనెదఁ గర్ణునిఁ ద్రుంతువొ ? కర్ణుచేత నే
ప్రాణము గోలుపోయెదవొ ? భండనభూమిఁ బరిత్యజింతువో ?
పూనినమానమున్ విడిచి పోయి సుయోధను నాశ్రయింతువో ?

(దిగ్గున లేచి పోవును)

కృష్ణు — (పట్టుకొని) ధర్మపుత్రా ! ఎవరిమీద నీ యాగ్రహము ? నిజముగా రాజ్య మేలుట కంగీకరింపవేని,

చ. అనుజులచేత శత్రువుల నందఱినిం గెలిపించి నాయునం
దను నవనీంద్రుఁ జేసి విపినంబుల కేగుము సంగరంబు క్రో
రి నడుమ మాన్పఁగాఁ దలఁతు వే నృపవీరులు? రాజు లేచి పో
యినఁ బగవారికిన్ విజయమే యిఁకఁ దక్కరు పోర నేటికిన్ ?

ధర్మ— వాసుదేవా ! నే నీసంగరంబు మాన్పుట కిది యేను బ్రవర్తింపఁ జేసినదా ?

చ. సంధియొనర్తు మన్నను దిసంతులు గొట్టినవారు లేరె ? గ
ర్వాంధులు నీవెఱుంగవె ? జయాపజయంబులు నావి కావు ని
ర్బంధము చేతఁగాదె సమరంబునకుం దల యూఁచె పీతక్రో
గ్గంధుఁడు ధర్మరాజు కృతకప్రభునాముఁడు బంధుకోటిలోన్.

అర్జు. — (సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనును)

కృష్ణు— నిర్బంధముచేతనే నేఁటికీ పయనము మానుము. ఈ తప్పులన్నియు నావిగాఁ దలంచి దయాంతఃకరణంబున నన్నుఁ జూడుము. నీ కివే పదివేల వందనములు. (మ్రొక్కును)

ధర్మ— (లేవఁదీసి ప్రసన్నతతో) కర్ణశరాహతుల కాహుతులగు నవయవంబుల వలని వికారంబునం గలుషితహృదయుండ నగుటం జేసి-

క. అన రానిమాట లని త
మ్మని నిన్నుం గలఁచి నింద మోపితి నా చే
సిన నేరము నీ వెమ్మన
మున మఱవఁగవలయు నిక్కముగ మహితాత్మా !

కృష్ణు— అర్జునా ! తలయెత్తు, మింకను విషాదపడియెదవేల? మీయన్నగారి ముఖప్రసన్నభావ మాలోకింపుము. (చిఱునవ్వుతో) మా పుణ్యము కతంబున మీయన్నదమ్ము లిరువురును బ్రతికితిరి.

అర్జు— (తలయెత్తి) అగ్రజా! నాతప్పులు సైరింపుము (కన్నీటితో మ్రొక్కును)

ధర్మ— (లేవదీసి) తమ్ముఁడా ! నన్ను మన్నింపుము. (కన్నీటితోఁ గౌఁగి లించును)

కృష్ణు— (నవ్వుచు) బావలారా ! యిఁక నేడ్పు లుడిగి కర్తవ్యమాలోచింపుఁడు (ఇరువురను విడఁదీయును)

ధర్మ— (చేరఁదీసి) తమ్ముఁడా భరతవంశోద్దీపక ! నామా టట్టు లుంచుము.

గీ. "ఒడలు గడు నొచ్చెనయ్య ! సుయోధనుండు
వాడువుమనఁబోలు నన్నుఁ గర్ణుఁడు వాడిచిన
వింటి పోటుల ; నింక నాకంటినీరు
దుడువఁ దగుఁజుమి కర్ణునిఁ దునిమి నేఁడు"

అని కడగొట్టు తమ్ముఁడును—

గీ. " వెంటఁబడి వింట నాకంత మంటఁదూర్చి
వెక్కసుక్ దీసి వదరులు వేయి వదరి
'పొమ్మనియె దిక్కుగల్గినపొంత'
కెవ్వఁ ; డయ్యధముఁజంపి నా తాపమార్పుమయ్య "

అని పెద్దతమ్ముఁడును నాముఖమ్మన నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నారు.

చ. వడముడి నాల్కఁ గోయఁ జని వానికి వాఁ డొనరించినట్టి యా
గడమున కెన్నిరెట్లొ ప్రతికారము చేసికొనెన్ సమర్థుఁ డా
తఁడు నినుఁ బోలె ; మా ముగురతాపము వాపఁగదయ్య ; శౌర్మి ని
ప్పుడ చని వానిఁ ద్రుంచి; నిను మ్రొక్కఁగఁ రా దివె కొమ్ము దీవనల్.

అర్జు— అన్నా ! ఒక్కరని వక్కాణింపనేల ? మన మేగురమును వాని యవమానము నంతో యింతో పొందినవారమే. (క్రోధముతో) దేవా! నీపాదములతోడు. నేఁడు కర్ణునిం దునుమకున్న మాతాపితృగతులకుం దప్పువాఁడ. (వినయముతో) నన్ను దీవింపుము.

ధర్మ— (సంతోషముతో) కృష్ణార్జునులార ! మీకు జయ మగుఁగాక.

క. విజయుఁడను నీదు నామం
బజయ్యుఁ డగుకర్ణు నిపుడ యనిఁద్రుంచి జయ
ధ్వజ మెత్తించి సమస్త
ప్రజకును మాకును మహోత్సవప్రద మగుతన్.

కృష్ణ— పోయి వత్తుము రమ్ము. (కొంతవడి కరిగి) ధర్మనందనా! నీవిటనుండి చూచుచుండుము. మా రాకకై వడముడి వేచుచున్నాఁడు.

(నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ— (తనలో) ఏమగునో? జయాపజయమ్ములు దైవాధీనమ్ములుగదా?

ఉ. అమ్ములకూర్పునందలిరయంబున లాఘవమందు బాహుద
ర్పమ్మున నస్త్రశస్త్రముల ఫల్గునునిన్ గయికోఁడు వాఁ; డిఁకన్
దమ్ము నివంకఁ గృష్ణునిసుతారము కర్ణునివంక విప్రశా
పమ్మును నామదిం దిగులు వాపుచునున్నవి కార్యసిద్ధికై.

(తెరలో)

క. ఒక్కరుఁడయ్యె వడముడి
జక్కాడఁ బోడంగె సేనఁ; జంపుఁ డితనితో
నుక్కడఁగుదు రప్పాండవు
లక్కడికిన్ వేగ మేగ నగు మనమెల్లన్.

ధర్మ— (విని) రాజు పురికొల్ప శకుని వృకోదరుం దాఁకుచున్నాఁడు (నిరూపించి) ద్యూతం బుగ్గడించి తమ్ముఁడు విజృంభించిన నుక్కడఁగి తేరుపై నొరిగినాఁడు. "స్యాలకో గృహనాశాయ" యని వీనిచేతనే ధృతరాష్ట్రునికొంప కీ గతి వచ్చినది. వీనికిఁ జక్కని ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది.

(తెరలో)

ఉ. ఉమ్మలికమ్ముఁ దీర్చుకొనుచుండెఁ గటా! పవమాన సూతి రా
తమ్మునిఱొమ్ముఁ జీరి పెడిదమ్ముగ వెచ్చని నల్ల ద్రావుచుం
బొమ్మల పోలికం గడలఁ బొంచెద రేల నరేంద్రులార! నీ
నమ్మక మంతయుం దెలిసెనా? యిఁక శ్రేనికి సూతనందనా!

ధర్మ— (సంతోషముతో) కర్ణుఁడు చూచుచుండగనే పెద్దతమ్ముఁడు కృతకృత్యుండయ్యె. ఇఁకఁ జిన్నతమ్ముఁడుమాత్రము మేలకాకుండునా? నేఁటికి దుర్యోధన మాయాఖట్వికయం దొకకో డూడినది.

(దృష్టినించి యేవముతో)

ఉ. అక్కసుదీఱ రాజసతి నంతలుచేసిన వానివక్షముం
జెక్కలుచేసిన న్వగపఁ జెల్లదు గాని తదీయ మాంసముం
గుక్కలు నక్కలుం దినవు క్రోలరు నిక్కము వానిరక్తమున్
రక్కసు; లక్కటా! యెటులఁ ద్రావితి వేవము లేక తమ్ముఁడా!

(మఱియొకవంకఁజూచి) పిన్నతమ్ముఁడు కర్ణుఁడు చూచుచుండఁగనే వృషసేనుని తల డొల్లనేసె (యోజించి) ఈవధ కర్ణవధానంతరము కాఁదగినది.

తే. గీ. ఉన్నదే నేఁడు క్రీడికి మొన్న సింధు
రాజు నడఁచినయంత పరాక్రమంబు
యోగికైనను బంధువియోగదుఃఖ
జనితతాపంబు కోపంబుఁ బెనుచుఁగాదె!

(తెరలోఁ గలకలము)

ధర్మ— పుత్రవధజనితామర్షమ్మునఁ గర్ణుఁడాగ్నేయాద్యస్త్రమ్ము లుపయోగింపఁ దమ్ముఁడవలీలగాఁ బ్రత్యస్త్రప్రయోగంబున వారించుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. ఎందుల కీ దురాశ; మననిందఱముఁ గన దుస్ససేను న
స్పందితుఁడై విచిత్రవధ సల్పె బకారి; యతండు చూడఁ ద
న్నందనుఁ డీల్గుటన్, వినెడు నానుడిఁ గర్ణుఁడుఁగూడ; నిప్పుడే
నిం దగదే యమాత్మజ నియ్యము దియ్యము రాజనందనా!

ధర్మ— (విని) అన్నప్పు డన్నను గురునందనుఁడు మిగుల దయాళుఁడు. ఈ తులువ మది కీపథ్యవాక్యము లెక్కవు.

(తెరలో)

క. మామయు నీవును బ్రిదుకుఁడు
సేమముగాఁ; జావులేని చిరజీవులుగా,
మామాట కేమి, చత్తుమొ?
యేమగుదుమొ? దైవలిఖిత మెట్లున్నదియో!

ధర్మ— (విని) ఆ! నే ననుకొన్నటులే జరిగినది.

(తెరలో)

గీ. వేటవిలుకాఁడపయ్యును నూటిదప్పి
యస్త్రసంధాన మొనరించి తనుచుఁబైని
యమరు లదె నవ్వుచున్నవా రహిశరంబు
పరువు వోఁగొట్టె దిట్లని యరసివిడుము.

ధర్మ— (విచారముతో) మద్రేశ్వరా! సత్యసంధుఁడవుగాన నీవన్నచొప్పున సాయమొనర్చుచున్నావు. మ యదృష్ట మెట్లున్నదో? (సంతోషముతో) బ్రదికితిమి. చక్రి యేదో యుపాయము చేసియుండును.

లేనిచోఁ గిరీటము మాత్రమే హరించి యూరకుండునా? వీఁ డింద్రదత్తమగుశక్తి నేనాఁటి కానాఁడు తమ్మునిపైఁ బ్రయోగింతునని సుయోధనుతోఁ జెప్పియు మఱచిపోవు వాఁడఁట. ఇది యంతయు వాసుదేవు ననుగ్రహమే. (విచారముతో) హా! కిరీటరాజమ!

చ. గొనబు ఘటిల్లఁ జేసె ననుకూలనివాస మొసంగి యింద్రుఁ డ
ర్జునతల నీకు; దాని విడఁ ద్రోచెనె పాపపుఁ బాపఱమ్మ, తె
ల్లనితలపాగఁజుట్టెనె విలాసచలన్నవరత్నకాంతివ
ల్గన విలసత్కిరీటసహకారము కల్గిన క్రీడిమూర్ధమున్.

(తత్తఱపాటుతో) ఏమీ! యీ పాపపుఁ బాపఱమ్మ శాంతించియు విషమజ్వరముంబోలె మరల వెనుకకు విజృంభించుచున్నదే. ఇది యిట్టిది కావుననే ఘటోత్కచునిపై దీనిం బడవేయక తమ్మునికై దాఁచి పెట్టినాఁడు. ఇదిగాక యాశక్తి యింద్రదత్తం బగుటకూడ వీనికి సందేహకారణము గాకపోదు. పాపము శాంతించుఁగాక. ఇఁక నిది యేమి చేయఁగలదు? (నిరూపించి) దీనికై తమ్ముని కాఱు దొడ్డ నారసములు వ్యయమైనవి. (యోజించి) కర్ణుఁడు భార్గవాస్త్ర ముపయోగింప లేదేమో! పాపము! శాపోపహతుఁడెట్లు ప్రయోగింపఁగలుగును. (స్మృతి నభినయించి) బ్రాహ్మణశాప మేమయ్యెనో!

(ఆకసమున)

క. అరదంపుఁ జక్రమది భూ
సుర శాపముకతనఁ గ్రుంగు సురనాథసుతుం
డఱలేక వీనిశీర్షము
నఱుకంగలవాఁడు వాఁడి నారాచములన్.

ధర్మ— (విని) ఇఁక వీనిభయము లేశమేని నాకుండదు. కాన దరికరిగి వీనివధ కన్నులారఁ గాంచెదఁగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంతఁ గృష్ణార్జునులును గర్ణశల్యులును బ్రవేశింతురు.)

కర్ణు— (భుజముతోఁ జక్రము నెత్తుచు) పార్థా! ముహూర్తము శరప్రయోగ మాపుము.

చ. అరదము నేలఁ గ్రుంగె రథమం దొక, రొక్కరు నేలమీఁద సం
గర మొనరింతు రెట్లు? త్వరగా రథచక్రము లెత్తుకొందు, వీ
తరథునితోడఁ బోరుట యధర్మము కావునఁ జెప్పుచుంటిఁ గా
ని రథము లేకపోయినను నీకును శౌరికి జంకి కాదు సూ!

కృష్ణు— ఏమి రాధేయా! చిన్ననాఁడు చదివిన ధర్మశాస్త్రము నేఁటి కాదకు వచ్చెనా?

గీ. ధర్మమతులైన మా పాండుతనయు లేవు
రకు శుభంబగు మీ కందఱకును గీడు
వచ్చు; వచ్చునుగాక కవ్వడికిఁ గరుణ
వచ్చునే దయ మృత్యుదేవతకుఁ గర్ణ!

కర్ణ- - కృష్ణా! ఇందు శుభాశుభంబుల ప్రస్తావన మేమున్నది? రణ ధర్మము కావున నుడివితిని. నిలిచిన నిలువుఁడు. లేదేని మీరును గ్రిందికి దిగుఁడు. గదాయుద్ధము చేయుదము.

కృష్ణు.— కర్ణా! నీ వేపాటి రణధర్మము లనుష్ఠించితివి? సిగ్గులేక ధర్మముమాట తలపెట్టెదవు. మాకు మారణధర్మంబులు తప్ప మీ రణధర్మంబులతోఁ బనిలేదు.

ఉ. పెల్చనఁజాలకాలమునఁ బెక్కురు గూడి ధనంజయాత్మజుం
గూల్చుట ధర్మమా? కొడుకుఁగుజ్జుల గొంతిని లక్కయింటిలోఁ
గాల్చుట ధర్మమా? కనులు గానక ద్రౌపది చీరలెల్ల నాఁ
డొల్చుట ధర్మమా? యల దురోదరమందలి గెల్పు ధర్మమా?

కర్ణ— (లజ్జించుచుఁ దనలో) హా దైవమా! నాయొనర్చిన సుకృతము లన్నియు నెచట దాఁచితివి? కర్ణ నీరీతిఁ బౌరుషము లేని చావు చంపెదవా? (కన్నీరు తుడుచుకొనుచు ప్రకాశముగా సారథితో) మద్రేశ్వరా! అరదముమీఁది గదాదండ మందిమ్ము.

మహాస్రగ్ధర.

తలఁగుం దిగ్దంతులెల్లం; దలఁకుఁ గులగిరు; ల్తారలల్లాడు; బృథ్వీ
తలమెల్లం గ్రుంగుఁ; గాకోదరపతియును మత్పార్ష్ణిఘాతంబుచేతన్
దలలెల్ల న్వంచు; నీ శాత్రవబలములు భీతంబులై పాఱు; వార్ధుల్
గలఁగుం; గర్ణుండు కేలం గదఁగొని సమరోత్కంఠమైఁ బోరువేళన్.

శల్యు— అంగరాజా! నీ గదాయుద్ధప్రశంస యెల్లెత్తి చెప్పకుము. భీముండు వినును.

ఉ. "నాగశరంబు నూటి చెడె నావచనంబులు నమ్మ" మంచు నే
మ్రోగఁగ వింటివే? యిఁక నరుం బరిమార్చుట కేదిదిక్కు? నీ
యాగడ మింత చేసెఁ బొలుపారఁగ నేర్చిన వింటి విద్యయే
యీగతి నుండఁగాఁ దెలియు మేమగునో? గద చేతఁ బట్టినన్.

కర్ణ - శల్యా! ఎన్నఁడును గొఱగాని పల్కులే పలికితివి. మణి యనికొని యగ్నికణముం గేలఁదాల్చిన నాకుం దగిన శాస్తి చేయుచుంటివి. రోగగ్రస్తునకుఁ బెదవివిఱిచిన వైద్యునివలె దిగులు నెలకొల్పుచుంటివి.

శల్య— విషగ్రస్తునకు విభీతకఫలంబులు మధురంబు లగుగతి నీ కప్రియవాక్యంబులు గాని రుచింపవు. కానిచో నా ప్రియోపదేశంబు నీకు వెగటగునా?

కర్ణ - అది పరస్పర సమాగమకాల ప్రభావముగాని వేఱుగాదు. ఇఁక నేని యిట్టి కొఱగాని యుపదేశంబు లొనరింపక గద నాచేతి కందిమ్ము.

శల్య— అంగపతీ! నా పలుకులు విశ్వసింపుము. నీవు గదాపరిశ్రమ మెఱుంగవు. తేరు పెకలించుకొనుము. ఏనును సహాయపడెదను.

కర్ణ— (తనలో) కటకటా! ఈ పాపాత్ముం డూరకుండఁడు. (భుజము మోపి రథచక్రము పైకెత్తుచు) ఇదియేమి వింత! నగరారణ్యపట్టణ సముద్రంబులతోఁ బుడమి యెగయుచున్నది గాని రథచక్రంబులు కదలవు. కాలమాసన్నమైనదని తోఁచుచున్నది. హా! దుర్యోధన! నీకుఁ జేయఁదగిన యంత యుపకారము చేసితిని. నన్ను మన్నింపుము. దైవప్రాతికూల్యంబున మడియుచున్నాఁడు గాని కర్ణుఁడు మనుష్యప్రయత్నమున మడియువాఁడు కాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. ఓ గురుపుత్ర! యోకృప్రుఁడ! యోకృతవర్మ్మఁడ! రండు కర్ణుఁడా
లాగున డస్సియుం దనబలంబునఁ గ్రుంగిన స్యందనాంగమున్
లాగిన రాక కష్టపడులాగు గనుంగొను చూరకుండు ర
య్యో! గతిమాలువాఁ డగునొకో? యిఁక నేఁడు హితుండు గ్రుంగుటన్.

కృష్ణ— ఫల్గునా! వింటివా సుయోధనుని పలుకులు. తడయక వీనిశిరం బిపుడే తుంపవలయును. లేదేని హా రద్ధమువత్తురు.

ఉ. ఓదము త్రివ్వి కాచుకొని యొద్దకుఁ జేరిన మత్తుఁ డేనుఁగుం
బాదలి యెవ్వఁడేని నవపాతమునం బడఁద్రోయకుండునే?
సాదుతనంబు చూపెద వసాధ్యుఁడు వీఁడగు నేఁపు; చాలు నో
హో! దయ; ప్రొద్దు గ్రుంకుపడుచున్నది కంతము దున్ముమర్జునా!

(తెరలో)

ఉ. ఏనిదె పోయి యీ యరద మెత్తెద మొత్తెదఁ బార్థకృష్ణుల
న్మానుమ ధైర్యముం జొరవమానకు మెక్కటిపోరు పోరుచే

వానితలంపు గానఁ బయివారముగా నిటు లూరకుంటి మీ
దానికినింతఁగా దిగులు దాల్చుట బీరమె కౌరవేశ్వరా!
(అశ్వత్థామ ఖడ్గపాణియై ప్రవేశించి చేయెత్తి)

చ. జడియకుమోయికర్ణ! రథచక్రము నెమ్మెయి నెత్తికొమ్మ నెం
బడిఁ జనుదెమ్మ నీ పడెడుపాటుఁ దలంచి విభుండు "పొమ్మ" నా
వుడుఁ జనుదెంచినాఁడ నినుఁ బ్రోచుటకై; చనివిశ్రమింపు మే
నడఁచెదఁ బార్థకృష్ణుల రణాహమికత్వ భుజావలేపముల్.

అర్జు— (కృష్ణునితో) దేవా! అధర్మయుద్ధ మొనర్చుటకుఁ జేతులాడకున్నవి. మది యొప్పదు. నేనేమి చేయుదు?

కృష్ణు— కానిమ్ము. అశ్వత్థామకర్ణుల సంభాషణము విందము. గురుపుత్రసంవర్త జలధరంబునకుఁ గర్ణుని వాక్యంబులు జంఝామారుతంబులు కాకపోవు.

కర్ణు— (సిగ్గుపడుచు మరలఁ జక్ర మెత్తఁ బోవును)

అశ్వ— కర్ణా! ఏల వృథాప్రయాసము! క్రొవ్వి తెచ్చుకొనిన విప్రశాపంబు రిత్తవోవునా? పుడమియైనఁ గదలుఁగాని యీ రథచక్రములు కదలవు. దైవోపహతుండవగు నిన్ను నేఁడు దూఱుట పాడిగాదు.

గీ. పరువుపోయిన మరల రావచ్చుఁగాని
నాశమొందిన మరలఁ బ్రాణములురావు
తలఁగునీమీఁద భారమంతయును మోపి
ధరణియేలఁగ నున్నాఁడు కురువిభుండు.

కర్ణు— (కోపముతో రథచక్రము విడిచి) గురుతనయా! వెంగలియగు సుయోధనుండు నిన్ననిపిన ననుచుఁగాత. నీచేతఁ బ్రోవఁబడువాఁ డెవ్వఁడు?

ఉ. ఇచ్చితి నర్థికోటికి మనీషులు మెచ్చఁగ వాంఛితంబు లం
దిచ్చితి మేటిలగ్గులు మహీశ్వరు చేతికి; నేనుగాంచితిం;
జొచ్చితి సంగరంబున ససుప్రకరంబుఁ దృణీకరించుచుం
జచ్చెదఁగాక బ్రాహ్మణులసాయముఁ గోరుదునే రణంబునన్.

అశ్వ— రాధేయా! "చింతవిరిగినను బులుసు విఱుగలే" దనురీతి నేఁటికిని నీకున్న పట్టుదలకు సంతోషించుచుంటిని. కురురాజున కుపకారము చేయుటయే నాతలంపుగాని నిన్ను బ్రదికించుటగాదు. కానీ నీవుచచ్చిన వెనుక నే వచ్చెదనులే. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

అర్జు— సూతపుత్రా! ప్రొద్దు గ్రుంకుచున్నది. నీ కోరినవిధంబున మహార్త కాలంబు గడచినది. సంగరంబునకు వచ్చెదవా? తొలంగిపోయెదవా?

కర్ణ— (రోషముతో రథముమీఁది గదలాగుకొనుచున్నాఁడు)

శల్య— (గదను మరల లాగుకొనుచు) కర్ణా ! నీకింతలో మానహాని రానేరదు. తొలఁగి చనుము.

కర్ణ— ఛీ ! మద్రేశ్వరా! నీవంటి తుచ్ఛరాజులు చేయఁదగిన పనిగాని నాబోటి పోటుమానిసులు చేయఁదగిన పనిగాదు. (గదపుచ్చుకొని అర్జునునితో) ఫల్గునా ! సమస్థలంబున గదచేతనే పోరెదను రమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

కృష్ణ—అర్జునా! తడయక వీని శిరంబువెనువెంటనే వాఁడితూపునఁ దునుముము.

అర్జు— మంచిది. అట్లనే చేసెదను. రథంబటుపోనిమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

శల్య— (నిరూపించి) కర్ణుఁ డిప్పటికిని నెట్లు పెనఁగుచున్నాఁడో ! (పెదవి విఱచి) ఈ యస్త్రము తప్పక కర్ణుని మస్తకమును దునుమక మానదు. (ఆశ్చర్యముతో) ఔరా! యీ రథచక్రము కర్ణశిరంబుతోడన పైకి నుబ్బుకుచున్నది. (విచారముతో)

ఆ. వె. కర్ణుచావు చూడఁగాఁ జాల కక్కటా !
రాజరాజు మొగము తేజమెడలి
దుఃఖసాగరమునఁ ద్రోయంగఁబడియొ
ధైర్యంబు చెప్పి యరుల నడఁతుగాక.

(రథముతో నిష్క్రమించును)

గద్య.

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందు షష్ఠాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవవిజయము

సప్తమాంకము

(తెరలో)

ఉ. ఆఁబనిలోఁతు నీటికొలఁ నక్కట! పూచిన తమ్మికిన్ విధి
వ్రేఁకరణ రాలిపోయినవి రేకులు తొంబదితొమ్మి; దిప్పుడా
నీరజమందుఁ దా మిగులునే యొకరేకు, కటు లుండెఁ బో; యలం
కారము లౌనె యా కొలనుగాని సరోజముగాని భూమికిన్.

సుయో- (గక్తసిక్తాంగుఁడై తత్తఱపాటుగాఁ బ్రవేశించి, విని, తనలో)
ఎవరో నాతండ్రిని నన్నును నెత్తిపొడుచుచున్నట్లున్నది. కానిమ్ము.
లోకము నో రెవఁడు కట్టఁ గలఁడు? (యోజించి) ఈ మాటలు నాకు
ద్వైపాయనహ్రదంబునకు దారి చూపుచున్నయవి. (పరుగిడి ద్వైపా
యన హ్రదముం జేరును.)

(తెరలో)

ఉ. తాతలనాఁటనుండి కడు ధర్మముగా నిల యేలు కౌరవ
వ్రాతము రూపుమాసెఁ గదరా! ధృతరాష్ట్రునిబావనైన నీ
మాతులతాప్రభావమున మాన్యులు వల్కెడు "సర్వనాశకో
మాతుల" యన్నవాక్య మసమంజస మౌనె? తలంచి చూచినన్.

సుయో— (విని) అక్కటా! శస్త్రవ్రణంబులకన్నను యీమాటలు వేదనా
పాదకము లగుచున్నవే! ఇయ్యవి యెవ్వరివై యుండనోపు? (యోజించి)
మఱెవ్వరివియుఁగావు నాకై యడలుచు నన్ను వీడలేక వెంబడించు
చున్న నా రాజ్యాధిదేవతవై యుండును.

(తెరలో)

తే. గీ. ఒక్కఁడే గెల్వఁజాలిన యుక్కఁడీఁడు
నేఁటికేనియు నట్టిద్రోణినిఁ బగాభ
వింతురే? నీ చరిత్రలు వింత లేమ
హాఘమొనరించిరో? చీకటాలు మగలు.

దుర్యో — (దీనముగా) అమ్మా! సకలమును నెఱిఁగియు నీవుఁగూడ నిట్లధిక్షేపించెదవేమి? కర్ణునికేమి, శల్యునికేమి, నేను గురుతనయుని యనుజ్ఞఁ జొప్పననేకదా సేనాధిపత్య మిచ్చియుంటిని. (యోచించి) అవును నాదిలోపమే. నేను "ఆధిపత్య మెవరి కిమ్మందు" వని యతని నడుగుటచేఁ దనకిమ్మనుట కతఁడు సంశయించి యుండును. పడఁపడి లోకుల కిట్టి యనుమానము కల్గినది. అమ్మా! ఇప్పుడేని నీ యాజ్ఞ శిరసావహించి యమ్మహామహుని సేనాధిపతిం గావించి నీయడ లుడిపి నిన్ను స్థాపింపఁగలను. నన్ను క్షమింపుము.

(తెరలో)

ఉ. కాళులుఁ జేతులుం దెగిన కాల్బలముం గని వారు ముప్పురుం
గాలము దూఱుకొంచుఁ జనఁగా వెనుకన్ మనరాజు "సంగరం
బే" లని కాల్కొలందిఁ బరువెత్తెఁ గటా! యొకమాఁపు పైగదం
దాలిచి; కాలకర్మములు తప్పవుగా! భువినెంతవారికిన్.

దుర్యో — (విని సంశయముతో) ఈ కంఠధ్వని వెనుకటిదానికన్న భిన్నముగా నున్నదే! (పరికించి) ఓహో! ఇతఁడు స్వపక్షనాశముకై యడలుచు, నా పరిచారకుఁడు కంకాళకునితో నన్ననుసరింప నరుదెంచుచున్న సంజయుఁడు. (నిరూపించి) మడుగునొడ్డునకు వచ్చితిని. కాన నిట నిలిచి యితనివలనఁ గొన్ని సంగతులు వినుట కొంతయవసరము. (లజ్జాదైన్యములతో) ఈ యవస్థలో నేను వీరల మొగమెట్లు చూడఁగలను? ఓహో దైవమా!

క. నతులై యుడుగరలొసఁగెడు
క్షితిపాలుర చేతఁ గొల్వఁజేసియుఁ దుదకున్
గతి లేనివానిఁ గావిం
చితివే రారాజు, నెంతచేసితి వకటా!

సంజయకంకాళకులు — (ప్రవేశించి దైన్యముతో నమస్కరించి) మహారాజా! జయము జయము.

దుర్యో — (లేనితెల్వితో) సంజయా! నేను రణము వదలిన పిదప విశేషము లెట్టివి?

సంజ — కుమారా! యేమిచెప్పుదును. మనస్కంధావారము కాలిపోయిన యూరివలె సర్వశూన్యమైనది. కృపాశ్వత్థామకృతవర్మలు మాత్ర మెటకో చనిరి. వారిబలమున నిప్పటికి రెండువేల రథంబులును, నేడు

నూర్గ దంతావళంబులును, పదివేల కాల్బలమును, నయిదువేల ఘోటకమ్ములును, యుయుత్సుండును, ధృష్టద్యుమ్నుండును శిఖండియు, ద్రౌపదేయు లేగురును, కృష్ణసాత్యకులును, పంచపాండవులును మిగిలిరి. పడఁపడి యంతఃపురస్త్రీల యడలు వినఁజాలక యుయుత్సుండు ధర్మజు ననుమతి గొని పాళికలనినుండి వారలను బురంబునకుఁ దీసికొని చనియె.

దుర్యో— (తలపంకించి) కానిమ్ము, వీరుమాత్రి మింకెంత కాలము మిగులుదురో చూచెదఁగాక. (కన్నీరునించి) నేనెంత బలసంపన్నుఁడ నయినను విపరీతదైవమున కేమిచేయుదు? తక్కినవన్నియు నట్లుంచుము. అక్కటా! శల్యునంతవాఁడు ధర్మరాజుచే వధింపఁబడువాఁడా!

క. యమ తనయుం డీతఁడు ని
క్కమటంచుం దెలియఁ జేయఁగడఁగి మహా యు
ద్ధముగావించెను నేఁటి ది
నమున నొకఁడు సురలు ముదమునం గనుఁగొనఁగన్.

సంజ— కుమారా! అట్లనవలదు. అజాతశత్రుఁ డసమర్థుఁ డనుకొంటివా? నిక్కముగా నతఁడే యర్హినచోఁ యెందుకు? వడముడి యేల?

దుర్యో— (పెడచెవినిబెట్టి) సరే, మీరెందుల కిటు వచ్చితిరి?

సంజ— సేవాధర్మము కావున నేకాదశాక్షౌహిణీపతి వగు నీవొంటిఁ జనుచుంటివను వగపున ననుసరింప వచ్చితిమి.

దుర్యో— పాండవులవలన మీ కే యెగ్గును గలుగలేదుకద.

సంజ— వారివలన జరుగకున్నను శత్రువిజయ సంభ్రమమున నొడలెఱుఁగక కాఁబోలు, సాత్యకి నన్ను ముందలపట్టి నఱకఁబోవునంత వ్యాసభగవానులు వచ్చి వారించి బ్రతికించిరి.

దుర్యో— (కోపముతో) హా! దుర్మార్గు లనపరాధివగు నిన్నుఁ గూడఁ జంపనుంకించిరిగా! కానిమ్ము, నానిశ్చయము వినుము.

క. కొండొక యీ మడువున నే
నుండి శ్రిమము దీర్చుకొని రణోర్వికిఁ జని నా
యుండు రథికత్రయము రాఁ
బాండవ హతకులను బట్టి బరిమార్పింతున్.

నీ వరిగి మాతండ్రికి సకలమ్మును దెల్పుదువుగాక.

(నిష్క్రమించును)

సంజ— కంకాళికా! చూచితివా? ఇంకను వారి నేమో చేయుదుమనియే యహంకరించుచున్నాఁడు. ఇప్పుడేని ధర్మజుని శరణన్న నతఁడు పోషివనివాఁడు కాఁడుసుమా! కానిమ్ము. వృద్ధరాజుకడ కరుగుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(రథిక త్రియము ప్రవేశించును)

కృపా— కుమారా! అతఁడు జలస్తంభన మెఱిఁగినవాఁడు. తప్పక యిందే యుండును.

అశ్వ— అట్లయినఁ బిలిచిచూతము రమ్ము. (బిగ్గరగా) మహారాజ! దుర్యోధన! మేము కృపాశ్వత్థామ కృతవర్మలము. నిన్నుఁ గనుఁగొనవచ్చితిమి.

చ. భయమున డాఁగియుంట పరువా? పెఱవారికి మాత్ర మేమిటం
జయము లభించె మద్రపతి చచ్చినమాత్రన పోరు మాని తే
మి యనుదు నిన్ను; లెమ్ము రణమేదినికిం జనుదెమ్ము మార్త ర
ప్రియములు సేయకుండఁగ భరించెద నేను సమీకభారముల్.

కృపా— కౌరవేశ్వర! హతవిధి నీయట్టివానిచేఁ దుద కెట్టి విపద్దశ యనుభవింపఁజేయుచున్నాఁడు! ప్రాణాశ కలవాఁడవేని నానుడువు లాలకింపుము.

చ. తలఁపకుమయ్య లోఁగడ గతంబు; గతంబు దలంపఁ బోకు మీ
యలుకతనంబు; ధర్మజునియొద్దకుఁ బోయి భరింపుమన్న వా
యలుకుడి విన్నఁ బ్రోవఁగలఁ డాఁతడు నీ సగపాలొసంగి; యా
వల సకలంబుఁ గల్గును భవత్సహవర్గము గౌరవేశ్వరా!

దుర్యో— (మడుగునుండివచ్చి) శారద్వతా! నీ పలుకులు నిన్న నే దత్తోత్తరంబులయ్యె. నీవు నాహితంబు గోరినవాఁడ వని యెఱుంగుదు. ఐనను,

చ. చలము బలంబు మానము యశంబును మాయఁగఁ బోయి పాండుపు
త్రుల శరణందుఁగాక దయతో ననుఁ బ్రోతురుగాక పోషిచినం
గలుగుదు రాలుబిడ్డలటుగాక సహోదరు లేగుదెంతురో?
కలకల నవ్వుకర్ణుని మొగంబు గనుంగొనుభాగ్య మబ్బునో?

కృపా— (ఏకసక్కెముగ) రాజా! నీకుఁ గర్ణుని మొగమే చూడవలయునని యున్న స్వర్గమునందే చూడవలయును. అదియునుఁగాక (అనునర్థోక్తిలో)

అశ్వ— మామా! ఇది పురస్కారమునకు సమయముగాని తిరస్కారమునకుఁ గాదు. మహారాజు మిగుల నాపదపాలై డస్సియున్నవాఁడు. ఇంకఁ గలిమి వహించుననుట కలలోని వార్త.

ఉ. కొమ్మలు గాలిచే విఱుఁగఁ గుంకటి వే రసియాడఁ జెట్టుపాం
క మ్మెడఁబాసియున్న సహకారము తీయని కాపుగాచునో!
కమ్మని పూఁతఁబూచునో! పికప్రముఖద్విజపాళిచేతఁ జి
త్తమ్మున కింపుఁగూర్చునో! సదా తెరువర్లకు నీడ యిచ్చునో!

పదునొకం డక్షౌహిణులకు మనము ముచ్చురము గదా మిగిలితిమి. ఇష్టపడితి వేని పోరితమున కాయిత మ్మగుదము. లేదేని గిరిముఖంబుల కరిగి మునివృత్తి సలుపుకొందము. అంతియకాని రాజుం దూఱనాడుట యనుచితము. సంధిసేయు మనుట యంతకంటె ననుచితము.

కృత — ఆచార్యనందన! లెస్సపలుకు పలికితివి.

ఉ. లే వరదంబులుం; గరులు లేవు, మనుష్యులులేరు; గుఱ్ఱము
ల్లేవు, సహోదరుం డొకఁడులేఁడు, సుయోధనుఁ డాజిలోపలం
జావక మేనుదాఁచుకొని సంధికొడంబడినం బ్రతిష్ఠయుం
జేవయుఁ బోవుఁగాని తనజీవముఁ దాల్చిన లాభమున్నదే.

అయినను మహారాజుతలంపు గట్టిగాఁ గనుఁగొందము. (రాజుతో) అయ్యా! ఇందుల కేమనియెదవు?

దుర్యో- నన్ను వృథాజీవితాశ గలవానినిగాఁ దలంపకుఁడు ప్రతిస్పర్ధి ప్రతిష్ఠలుతప్ప నిప్పుడెవరు గెల్చిననుఁ బ్రాముకొనునది లేదు. కులక్షయంబునకు వగవంగాని గాంగేయుని గెడపిన శిఖండి యొకఁడును గురువధ మహాపాతకంబున కొడిగట్టిన పాంచాలకులకలంకంబును బాండవకులాంకూరంబులగు ద్రౌపదేయు లేవురును బ్రదికియున్నందులకు వగమచుంటిని.

చ. అరసితిఁగాని మీరథము లచ్చటఁ గన్పడవయ్యె; నొచ్చెమేఁ
దురగముపోయె; నేనొకఁడనుం జనుదెంచితి విశ్రమింప నాఁ
డరదపుఁజక్ర మెత్తుకొను నప్పుడు చంపిరి కర్ణునంచు; నీ
తరమగు నేని సాహృదయతాపము వాపుము ద్రోణనందనా!

ఉ. పోటుదనంబునం దుడుకుఁబోకలుబోవుచుఁ "గూడ" దన్నమీ
మాట నిరాకరించితిఁ గుమారుల నందఱఁ గోలుపోతి నా
చేటున కేమి యాముసలిచీకుల కక్కట! బుద్ధిహీనతం
గూటికిఁ గాటికిం బరులకొంపకుఁ జేరునవస్థఁ దెచ్చితిన్.

ఉ. కాలము చేరువయ్యెఁ గలకాలము రాజ్యము జేసి రే నరా
పాలురు? కాలకర్మపరిపాకము దాఁటఁదరంబె! కంత మీ
వాలునఁ ద్రుంచి నాకుఁ ద్రిదివంబునఁ జూపుము వారినెల్లఁ జం
డాలుఁడు భీముఁ డేల కురునాథునిఁ జంపవలెన్ ద్విజోత్తమా!

అశ్వ— మహారాజా! కడచినపనికి వగవనేల? నాపేనం బ్రాణము లున్నంతవఱకు నిన్ను భీమసేనుబారినుండి కాపాడెదను.

ఉ. మించి పరాక్రమించెద సమీకము నేఁటి కపాండవంబుఁ గా
వించెద నేఁడు నీకుఁ గనిపించెద నాభుజవిక్రమంబు మె
ప్పించెద, సూతసూతి మఱపించెద నీమది; నీకురాజ్య మి
ప్పించెదఁ, బాండువంశము శపించెద; నమ్ముము కౌరవాధిపా!

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము)

కృత— (తేఱిపాఱఁజూచి) ఎట్లు తెలిసెనో కాని పాండవులు వచ్చుచున్నారు మనకుఁ గర్తవ్యమేది?

దుర్యో— నే నిప్పుడు యుద్ధము సేయఁజాలను.

చ. ఒడలు పృథాకుమారచటులోగ్రశరాహతి డస్సి యుండఁగాఁ
దొడఁగెఁ బ్రతీకసంధులు విధూతములయ్యెఁ గదల్పఁజాల లో
దడ జనియించె గుండెలు యథాయథలయ్యెఁ జలించి ప్రాణముల్
సుడివడెఁ గాన నీమడుఁగులోపలఁ గొండొక విశ్రమించెదన్

అశ్వ— మహారాజ! మేమిప్పటి కెటకేనిఁబోయి మరల నిటకు వచ్చెదము. నీవందాక నీమడుగులో నిశ్చింతగా నుండుము.

కృత— వా రేమన్నను వెడలిరాకుము. మేము పోయివత్తుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

దుర్యో— హా శకుని! హా దుశ్శాసన! హా కర్ణ! హా శల్య! హా నరేంద్రులార!

ఉ. "అందనిమ్రానిపం" డని మహాత్ములుసెప్పిన ధిక్కరించి మి
మ్మందఱి ఘోరయుద్ధమున కాయితపెట్టి సహానుగంబుగా
మందఁగఁ జేసియుం దుదకుఁ బ్రాణము మానముకంటె హెచ్చుగాఁ
బంద సుయోధనుండు నృపపాంసులుఁ డక్కట! నీట డాఁగెడున్.

(మడుఁగులోడాగును)

(పిదపఁ బాండవపంచకంబునుఁ గృష్ణుండునుఁ గిరాతుండునుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ధర్మ— (చేతఁజూపి) ఓరీ కిరాత! ఇదియేనా నీవు వారినిఁజూచిన మడుఁగు.

కిరా— ఇదియే దేవర! ఆవలివైపునుండి మాటలాడినారు.

ధర్మ— (ఆ వైపునకుఁ బోయి) కృష్ణా! ఇవిగో హలకులిశధ్వజప్రముఖ

రేఖాంకితంబులగు పాదంబులజాడ లీచెమ్మ నేలఁ గనబడుచున్నవి. చూడుము. ఇవి దుర్యోధనుని పాదములేనా ?

— ఓరీ ! దుర్యోధన మహారాజును నీవెఱుఁగుదువురా ?

— దేవరా ! యెఱుఁగకేమి ?

— అతని నెట్లు గుర్తుపట్టితివి ?

కిరా.— మారాజుగారి చేతిలోని గదవంటి గద యొకటికలదు. కిరీట మున్నది. శరీరమునిండ నెత్తురుచారికలున్నవి.

ధర్మ— అయ్యా ! యేల సందేహపడెదవు ? అతఁడు జలస్తంభనవిద్య యెఱిఁగిన వాఁడు. తప్పక యీమడుఁగులో డాఁగియున్నవాఁడు. కాదేని నడవిలో నుండు జడదారులకుఁగాని కిరాతులకుఁగాని పాదములయం దిట్టి సుస్పష్టములగు భాగ్యరేఖ లుండునా ?

కృష్ణు— అయిన నిపుడు మనము చేయవలసినదేమి ?

భీము— నేనీమడుగులో డిగి కరికలభము కలంచినట్లు కలఁచివైచెదను.

కృష్ణు.— కాదు కాదు. ఈమడుఁ గగాధమైనది. పాతాళగంగకును, దీనికిని ద్వారము కలదని విందుము.

భీము— అటులేని పోటుమాటలతో నెత్తిపొడిచెదను. అభిమానధనుఁ డగు వాఁడు బయలుపడక మానఁడు.

కృష్ణు.— నీవు కాదు. నీయన్న ధర్మనందనునిచే ననిపింతము. (ధర్మజునితో) ధర్మజా ! నీవు పిలువుము.

ధర్మ— (మడుఁగు సమీపించి బిగ్గఱగా)

మ. చతురంభోధిపరీతమైన ధరణీచక్రంబు శాసించి భూ
పతివర్గం బరిగాపులై కొలువ సేవానమ్రరాజేంద్రమా
ళితలాలంకృతరత్నదీధితి సరోలీనుండవై యుండు నీ
స్థితి యీకీతిగ నేఁటికిం బరిణమించెం గాదె దుర్యోధనా !

ఉ. చచ్చిరి సోదరుల్సుతులు చచ్చిరి చచ్చిరి రాజులెల్ల, రీ
కచ్చకు మూలకందమగు కర్ణుఁడు మామయుఁ జచ్చి రీగతిం
బచ్చని కొంప మాపితివి బాపురె ! కౌరవనాథ ! నీ సగం
బిచ్చెద జీవితేచ్ఛ గలదేని బయల్పడు మయ్య ! గ్రక్కునన్.

దుర్యో— (తనలో) అభిమానమా ! కొంతకాలము నా మనంబునఁ బ్రవేశింప కుము. ఛీ ! మూఢ దుర్యోధన ! అభిమానముకంటెఁ బ్రాణము హెచ్చని

తలంచుచున్నావా? బయల్పడుము. (ఆలోచించి) నా కుపకారకంబగు రథికత్రయంబు నన్ను మడుఁవు వెడలకుమని చెప్పిపోయిరి. హా! భగవంతుఁడా! నాకెట్టి యిక్కట్లు సంభవింపఁ జేసితివి? ఓమనమా! తొందరపడకుము.

చ. "మడువున డాఁగఁబొ"మ్మనుచు మార్తురముందఱ హెచ్చరించి నా
కడలు జనింపఁ జేసితి వహా! యిపు డీవు "జలంబునుండి వే
వెడలు" మటంచుఁ జెప్పెదు వివేకము సుంతయుఁగాని యున్నదే
చెడుగుమనంబ! నీకుఁ; బరిశీలన చేయకపోతి వక్కటా!

భీమ— ఓయీ! దుర్యోధనమహారాజ! మడుగులోనుండి దయచేయుము.

ఉ. దంభము పన్ని సంగరపదంబు తొలంగి హ్రదంబునన్ జల
స్తంభనవిద్య డాగినను జావక యుందువె మూఢుఁడా! జలో
జ్జృంభణఁజేసి జాలరులు చేపలఁ బట్టిన రీతిగా దురా
లంభుని నిన్ను నా భుజబలంబున నేఁ డెటులేనిఁ బట్టెదన్.

నకు— దుర్యోధనా! ఏల కష్టపుం జావుఁ జచ్చెదవు? క్షత్రియోచితంబుగ మడిసిన నిహపరంబులు రెండును గలవు.

ఉ. కౌరవులందుఁ బుట్టియు నఖండరమావిభవంబు పట్టియుం
బోరనఁ గీర్తిఁగట్టియు నపూర్వ గదారణమందు జెట్టివై
పోరి రణంబులోపల రిపుప్రకరంబున కోడిపోయి కా
సారముఁ జొచ్చి తీవని ప్రజ ల్విని నవ్వుదురే మొగంబునన్.

సహ— సుయోధనా! గాంధారరాజదౌహిత్ర!

ఉ. మానిని ద్రౌపది న్వలువ మాసినదానిఁ బరాభవించుచోఁ
గానల కేగునప్పు డొడికారముమై మము నిందసేయుచోఁ
బూనిన పౌరుషంబుఁ దలపోయుదువే? త్రప లేకపోయెనే
మానసమందు; నీ దురభిమానము కర్ణునితోడఁ బోయెనే?

అర్జు— ఉ. శాంతనవుండు ద్రోణుఁడు విశాంపతు లందఱు నీ నిమిత్తమై
యంతముఁ జెంది రంగపతి యంతటి మిత్రితముండు చచ్చె, నీ
పంతము లొచ్చిపోయెఁ బరిపంథికులంబు బలంబు హెచ్చె, నీ
వింతటి మొండిధైర్యము వహించుటకుం గత మేమి తెల్పుమా.

కృష్ణ— కౌరవేంద్ర! నాఁడు సభాముఖంబున "బ్రతికినన్నాళ్లు రారాజు ననిపించుకొనవలె" నని మీ యమ్మతోఁ బలికిన పలుకులు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము.

ఆ. వె. మడుఁగు వెడలివచ్చి మాతోడ నెదిరించి
తేనిఁ బేరునిలుచు నీల్గుదాక
లేకయున్న నిన్ను లోకంబు పాఱుఁబో
తనుచుఁ బిలుచుఁ దప్పు దనియు నీకు.

దుర్యో— పాండునందనులారా! ఏల యీ మదాలాపములు. ధర్మనందనా!

ఉ. ఏలుము రాజ్య; మైతివి మహీంద్రుఁడ; వేను బరిత్యజించితిం
గాలము చేరు వౌదనుకఁ గానలలోఁ దప మాచరింతు నే
నాల మొనర్పఁగాఁ దగిన యాయుధము ల్దరి లేవు యుద్ధ మిం
కేల? భవన్మనోరథము లే నొడఁగూర్చుచు నుండ నిత్తఱిన్.

ధర్మ— దుర్యోధనా! దానపూర్వకముగా గ్రహించుటకు మేము బ్రాహ్మణులము కాము. నిన్నుఁ గడతేర్చుటయే మా మనోరథము గాని రాజ్యమేలుటయుఁ గాదు. కావునఁ దడయక వెడలిరమ్ము.

దుర్యో— (తనలో) ఈ దురాత్ములు వెడలింపక మానరు. ఓ వనదేవతలారా! ద్వైపాయనహ్రదపావనోదకంబులారా!

గీ. అనుఁగు నెచ్చెలి! నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞ
తప్పకుండఁగ నెఱవేర్పఁ దలఁపుమయ్య
పాండవుల బారిఁ బడఁద్రోచెఁ బట్టుపట్టి
నన్నుఁ జండాల దురభిమానగ్రహంబు.

అని నామాటలుగా గురునందనునకు విన్నవింపుఁడు. (ప్రకాశముగ) ధర్మతనూజ!

గీ. అరదమైనను లేదు నిరాయుధుండ
నెదిరి మీతోడఁ బోరుట యెట్లటంచుఁ
బల్కితిని గాని మీరు తప్పదనిరేనిఁ
గదలి చనుదెంచుచున్నాఁడఁ గాచికొనుఁడు.

(మడువునుండి వెడలి వచ్చుచున్నాఁడు)

ధర్మ— (చూచి) కురునాథ! ఆయుధంబులు లేవనియు నేకాకిననియు వంతఁ జెందకుము. ఇవిగో నీ యిచ్చవచ్చిన యాయుధములు గైకొని మాయేవ్వరలో నీయభిమతం బగువానితోఁ గయ్యమొనర్పుము.

ఉ. ఈవు రణంబునం గెలిచెదేని జయంబు వహించి యేలు మీ
భూవలయంబు మేము వనభూముల కేగెద మట్లు గాక నీ
వే వడినన్ ధరాభరణ మేము వహింతుము రాజరాజ! నీ
చావునుఁ జావకుండుటయు సజ్జనగణ్యముగా నొనర్పుమా.

దుర్యో— (తనలో) ఔరా! యీ ధర్మపుత్రుని న్యాయాతిశయము! తన్నో, నకులనో, విప్పచ్చునో గదాయుద్ధమునకుఁ జేర్కొనిన నాకు గెలుపు సులభముగదా! ఛీ! నే నేల వారి పేరులు తలపెట్టెదను? చచ్చిన భీముని చేతనే చావవలయును, కడతేర్చిన వానినే కడతేర్పవలయును. (ప్రకాశముగ) కౌంతేయాగ్రజ! నీ ధర్మవర్తనమునకు సంతసించితిని. కవచ శిరస్త్రాణాదులుమాత్రము కైకొందును. నీ యాయుధములతోఁ బనిలేదు.

గీ. యమగదాదండమున కుపాధ్యాయమైన
నా గదాదండ మిదిగో! యున్న యది కేల
నెవరు వచ్చినరండు మీ యేగురందు
నాలమున రాజరాజోలమాన గొనఁడు.

(కవచాదిధారణ మొనర్చును)

భీము— అన్నదమ్ములారా! అల్లేని నన్నే యుద్ధము చేయనిండు.

మ. యువరాజక్షతజామృతోదనము చే నూర్జ స్వలంబైన యీ
పవమానాత్మజవామబాహుశిఖరస్థాయద్గదాదండ మా
హవమం దీనృతరాష్ట్రజాగ్రజునిఁ జక్కాడం గటాక్షింపఁడీ
సవనంబేఁ దుదముట్టఁ జేసెద మదుత్సాహంబుఁ జెల్లింపుఁడీ.

దుర్యో— భీమసేనా రా రమ్ము. నాకును మనోరథ మట్లేయున్నది? (స్మరించి)

మ. బలరాముం బలరాము దేశికునిగాఁ బ్రార్థించి చేకొన్న వి
ద్యలుగావే! ఖురలీగవారణము; లా ధన్యాత్ము పేరైననుం
దలఁపం జెల్లదె? రాజరాజు భవదన్యప్రాణియొద్దం గదా
బలముం జూపి కలంకుఁ దెచ్చునె ప్రపంచఘోషజ్వలత్కీర్తికిన్.

(తెరలో)

ఓ జడదారులారా! ఏను బ్రహ్మహత్యాదోష నివారణంబునకై తీర్థయాత్రలు సేవింపఁబోయి మరల వచ్చిన బలరాముఁడను. ద్వైపాయనహ్రదంబునకుం దారిచూపుఁడు. దానియందుఁగూడఁ గృతావగాహనుండనై హస్తినాపురంబునకు దుర్యోధనాదులగు బంధుగులంజూడఁ బోయెదను. ఏమనుచున్నారు? ఇంకను దుర్యోధనాదు లెక్కడనననియా? పాండవులచేఁ దనవారందఱుఁగూల నేకాకియై దుర్యోధనుం డెచ్చటికో పాఱిపోయెనా! ఔరా! విధిప్రాతికూల్యము! ఎంతలో నెంత మాఱినది? కానిండు. నేను వేగముపోయి రారాజును వెదకించి వాని రాజ్యము

వాని కిప్పించెదను. మంచిది ! యీ కదంబవృక్షవాటికకు దక్షిణభాగ మునందున్న యేకపదిం బట్టి పోవలయునా ! (ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కృష్ణు— (విని యర్జునునితో) ఫల్గునా ! నీవియ్యంకుఁడు బలభద్రుఁడు సుయోధనుని యదృష్టముచేఁ గాఁబోలు నిచటికే వచ్చుచున్నాఁడు.

అర్జు— (విచారముతో) కృష్ణా ! ఇఁక నెక్కడి వియ్యంకుఁడు. తొల్లింటి బాంధవ్యమే మిగిలెనుగదా. నేనతని మొగమెట్లు చూడఁగలను.

చ. "అనుపమవిక్రమక్రమసమన్వితు లేగురు జీవవంతు ల
య్యును శశిరేఖకుం బతివియోగ దశానుభవంబుఁ దెచ్చిరే
యని మొగిడింప నేల విలయంబునకై యిటు" లంచు రిత్తవో
యినమదితోడ నీముసలి యెట్టిదురాగ్రహముం గ్రహించునో.

కృష్ణు— ఫల్గునా ! దైవగతికి మన మేమిచేయఁగలము. నేను దానికనలేదు. ఈ జరుగఁబోవు భీమదుర్యోధనగదాయుద్ధముమాత్ర మితఁడు చూడఁదగి నదికాదు.

బల— (ఆశ్చర్యముతో) వీరె కురుపాండవయోధపతులు ! అందఱు నిచ్చటనె యున్నారు ! (ఆలోచించి) జలస్తంభనవిద్యచే డాఁగియున్న దుర్యోధనుని బయలు పఱచుటకై వచ్చిరనుకొనియెదను. హా కురురాజకంఠీరవా! పాండవులు నీకెంతవిపద్దశ తెచ్చిరి ! (సమీపించుచున్నాఁడు)

దుర్యో— (చూచి వివర్ణవదనముతో) కౌరవశ్రేయస్కామా ! బలరామ !

చ. కొడుకులఁ దమ్ములం గదనకోవిదుఁ బ్రాణసమానుఁ గర్ణు వృ
ద్ధుఁ డయిన యాపగాతనయు ద్రోణునిఁ దక్కినయుక్కడీంద్ర సే
వ్యాడు పొలియించి తా మిగిలెఁ బాపభరంబునఁ జావకుండ నొ
క్కఁడగుచు ; నా సుయోధనుఁడు కైకొనుమా కడసారి మ్రొక్కెడున్.

భీము— (సంతోషముతో) బావా ! హలాప్రియ !

ఉ. ద్రౌపదికట్టుచీరలు సదస్సున డుల్చినయన్నదమ్ములం
బాపులఁ జంపఁగాఁ బ్రతినవట్టి సహోదరు ముందుఁ జంపి సం
తాపము కొంత దీర్చుకొని న్యాయముగాఁ బెఱవానిజీవముం
బాపఁ దలంచుపావని నమస్కృతిఁ గైకొను మచ్యుతాగ్రజా !

అర్జు— (కన్నీటితో నమస్కరించి) బావా ! నీకు మఱవరానిదుఃఖముఁ దెచ్చి పెట్టిన యీ పాండవులతప్పు క్షమింపుము.

ఉ. మాయఘటోత్కచుండు పెనుమాయ సృజించి విరోధులం దృణ
ప్రాయులఁగా విదల్చుచు వివాహము చేసినచేత కిప్పు డ

యొయ్యో యని కుందఁగా వలసె నోయదుభూషణ ! తొల్లి దుర్లభ
శ్రేయులమైన యిర్వురము చేసినపాపఫలంబు లెట్టివో.

కృష్ణు— వెఱ్ఱియర్జునా ! లక్ష్మణునకే యిచ్చితిమనుకొనుము. శశిరేఖకీవ్రాఁత తప్పునా !

బల— ఏమి ! అభిమన్యుఁడు మడిసెనా ! హాసుభద్రాకుమార ! ఈ కురుపాండవయుద్ధము నీమృతితోఁ అతే తటస్థించెనా ! కాకున్న నంతగందరగోళము జరిగిన పెండ్లి యెట్లక్కఱకు వచ్చును ? ఓ పాండవవీరులారా !

గీ. పెద్ద లరిగినపిమ్మటఁ బిన్నవాండ్రు
బవర మొనరింపఁ బోవుట పాడిగాని
కలదె యెందును ముందు సంగరములందుఁ
జంటివాండ్రను బంపించి చంపుకొనుట.

కృష్ణు— అగ్రజా ! దానికిఁ దగినంత కారణము లేకపోలేదు. సావకాశముగ నివేదించుకొందుము. ఇపుడు నీశిష్యు లిరువురకు గదాయుద్ధము కానున్నది. మనమిందుఁ గూర్చుండి యావేడుకఁ గనుఁగొందము.

బల— ఈ ఘోరయుద్ధమున కాదికర్తవైన నీకిది వేడుకగా నుండదా ! నీ వొనరించిన కపటోపాయంబులంగాక జగదేకవీరులగు ద్రోణభీష్ములు మడియుదురా !

గీ. సంధి గావింపకుందువే చతురుపాయ
ముల నెఱింగిన బుద్ధికౌశలము గలవు
ఉత్త వైరంబుఁ బెంచితి; రిత్తనేలఁ
దలఁధరించి సుఖించునే ధర్మరాజు.

కృష్ణు— అన్నయ్యా ! నామీఁద లేని యపవాద మోపిన నేనేమందును. అద్దమున్నది మొగమున్నది. దుర్యోధనునే యడుగరాదా! "అయిదూళ్లిచ్చినఁ బాండవులకుఁజాలు" నని నేబతిమాలితినో లేదో ! కడచినదానికేమి. నేఁడు నీవు కూకలిడి సంధిచేయింపుము. పాండవుల నే నొప్పించెదను.

బల— సర్వశూన్యమైన పిదప సంధికావించిన నేమి ? కావింపకున్న నేమి?

గీ. ఇరువురొకరూప నాకు నిందెవరియందుఁ
గాని కించి దధర్మంబు కానిపించె
నేని జూచుచు నేను సహింపఁజాల
నెవరి కర్మము వారి దేవేగువాఁడ.

ధర్మ— బావా ! నీ వుపద్రష్టవై యుండ నక్లేల జరుగును ? ఇందు నీయానతి నుల్లంఘించు వారెవ్వరు ?

ఉ. ప్రాణభయంబునం బెదరి పాఱి సుయోధనుఁ డీహ్రదం బసు
త్రాణముగా మెఱంగిన కథావిధము న్విని యేము వచ్చి “ నీ
రాణ యిటున్నదే ” యని యరాళము లాడ సహింపలేక యు
ద్దీణతమై సమీక మొనరించుట తప్ప దటంచు వెల్వడెన్.

తరువాత రణసామగ్రి లేక యేకాకియై యున్న యతనితో—

క. “ ఏయాయుధంబుఁగోరిన
నాయాయుధ మొసఁగువార మనికిఁ గడఁగుమా
మా యేగురయం దెవ్వరి
నో యొకరినిం జేరుకొనుము యుద్ధంబునకున్.

వానిం గెల్చితివేని జయము నీపక్షముగా నంగీకరింతు” మని పల్కితి.

బల— బలే ధర్మరాజా ! నీబుద్ధికి సంతసించితి. కావున నీ ధర్మయుద్ధమును గనుఁగొనియే యేగెదను.

కృష్ణ— (జనాంతికముగ నర్జునునితో) ఈ ధర్మనందనుండు పోవుచున్నవానిని బలాత్కారముగ నాపుచున్నాఁడు. భవితవ్య మెట్లున్నదో !

ఉ. న్యాయముగా గదారణ మొనర్చిన భీముఁడు కౌరవేశ్వరుం
ద్రోయుట దుర్లభం బౌకనితో రణమే కద ! నిర్ణయించె న
న్యాయ మొకింతయుం జరిగినం గని సైఁపఁడు సీరపాణి; యిం
కాయనతోడ మీకుఁ గలహంబు ఘటిల్లుట నిక్క మర్జునా !

అర్జు— మా యన్నగారొనర్చు పనులన్నియు నేమిపాపమో మనకపకారము గనే పరిణమించుచున్నయవి. కానిమ్ము. భవితవ్య మెట్లును గాకమానదు.

ధర్మ— మనమందఱ మీ హ్రదఘట్టంబునం గూర్చుందము రండు. (కూర్చుందురు)

భీము— (పరికరము బంధించి గద నుద్దేశించి)

ఉ. కమ్మని జాళువా యొఱపు గంటలుగట్టి యహర్నిశంబు నే
మమ్మునఁ బూజ చేయుచు నమస్సు లొనర్చుచుఁ గొల్చుచుంటిఁ జి
త్తమ్మున నిన్ను నమ్మితిఁ గదమ్మ సుయోధనుతోడి నేఁటి క
య్యమ్మునఁ జేయు నిల్పఁగఁగదమ్మ ! మదంబ గదావతంసమా !

దుర్యో— చేతిలావును బుద్ధికౌశలమును నుండవలయుఁగాని పూజాపురస్కారములతో గదారణకోవిదుండ వగుదువా! చాలు నీస్తోత్రపాఠములు. రా రమ్ము.

అర్జు— (కృష్ణునితో జనాంతికముగా) గదాగ్రజా! బుద్ధికౌశలంబున రారాజునకు భీమసేనుండును, జేతిలావున భీమసేనునకు రారాజునుఁ జాలరనుకొనియెదను. నీ యభిప్రాయ మేమి?

కృష్ణు— చేతిలావున భీముఁడెక్కుడైననుఁ జిరతరాభ్యాస పాటవమందును నేర్పునందును సుయోధనుఁడే ఘనుఁడు.

గీ. అప్పుడప్పుడు వేఁడి మదగ్రజాతు
వలనఁ దత్తద్రహస్యము దెలిసికొనుచు
సలిపె నితఁడు గదాపరిశ్రమము మీరు
వనమునందున్న పండ్రెండు వత్సరములు.

భీము— (క్రోధహాసములతో) దుర్యోధనా! ప్రాణభీతింజేసి నీటఁ దాఁగిన నీతో రణ మొనర్చుటకే నాకు సిగ్గగుచున్నది. కాని రణసత్రము ముగియమింజేసి చంపఁదగిన వాఁడవైతివి.

చ. "అవని సమస్తమేలుకొనుమయ్య! రణంబిఁక నే నొనర్ప మా
నివరులతో నరణ్యమున నిత్యసుఖాప్తి మెయిం జరింతు న
య్య విడువు"మంచు వేఁడఁగ దయామతి నీపయి రాక పోయె ధ
ర్మవిభునకే; దురాత్మ! పవమానతనూజున కింకవచ్చునే.

దుర్యో— ఓయీ వాచాల! వృథాస్వార్థసంభావక! పాండుకుమార! (నాలుక కఱచుకొని) కాదు కాదు, వాయుకుమార!

ఉ. ఎందఱు రాజు లీ ధరణి యేలఁగ రోసి పరిత్యజించి మా
నీంద్రులతోడి చెల్మికయి యేగిరి కానలు; కెల్ల సౌఖ్యము
ల్పొందినవాఁడ నోఁటఁ బరలోక సుఖంబున కంటెఁగాక మీ
కుం దిట వేది యంటి ననుకొంటివె? మూర్ఖకులావతంసమా!

బల. . ఓ భీమ దుర్యోధనులార ! మీకుం బరస్పరజుగుప్సావచనంబులతోఁ బనిలేదు. ఈప్రదేశము శమంతపంచకములోనిది కాదు. కావున స్వర్గాపవర్గప్రదంబును బావనంబును నగుపాలికలనికిం బోదము రండు. మీ యుద్ధముగూడ నయ్యెడనే యగుట ప్రశంసనీయము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
పాండవవిజయమునందు సప్తమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవ విజయము

అష్టమాంకము

(పాండవచతుష్టయమును కృష్ణబలరాములును ప్రవేశింతురు)

నకు — సహదేవా ! ఈ దెబ్బతో దుర్యోధనునితల చెక్కలుగాక మానదు. చూడుమా మనభీముని చూపునందలి యొడుపు.

క. బరిమీఁది యురగ మొదుపుగఁ
గఱచుటకుం దిరుగుకరణిఁ గౌరవనాథ
స్ఫురదురుగదాహతులకుం
దొరకక తగుసమయముం గనుంగొనుచుండెన్.

సహ — అగ్రజా ! అరరే ! ఆ దుర్యోధనుఁ డా దెబ్బ నెంతసులువుగాఁ దప్పించుకొనెనో చూచితివా ?

గీ. తద్గదాఘాతముల కోర్చి తగినసందు
వేచి గుఱిచేసి తలమీఁద విసరినట్టి
యన్నగారి పవింబోలు నన్నగారి
గదను గుఱియయ్యెనకట సైకత తలంబు.

అర్జు — కృష్ణా ! ఈ కురురాజు శరీరలాఘవంబున ఱెక్కలున్న పక్షివలె నెంత దూరమెగురుచున్నాఁడో చూడుము.

ఉ. గాలిపటంబులీల దివిఁగన్పడు నొక్కొకమాఱు ఱెక్కలం
గ్రాలు ధరాధరేంద్రము ప్రకారముగాఁ బనరారు నొక్కెడం
దూలక నిల్చు నొక్కపరి దూలము గాలికిఁ దూగులీల గాఁ
దూలు మఱొక్కసారి గద దూలము పోలికఁ గేల నొప్పఁగన్.

కృష్ణు — అర్జునా ! నేనేమంటిని ? వీనిం గడతేర్చుట కొక్కయుపాయము కలదుగాని ప్రళయకాలరుద్రుం డగు నేమోయని మదగ్రజుం జూచి వెనుదీయుచుంటిని.

ఉ. పాములవానిచేఁ బడిన పన్నగమట్లు కరంబు డస్సెన
య్యో ! మనభీమసేనుఁ గనుమోయి కపిధ్వజ ! దీనతాస్పదం
బై మదహీనమైన మొగమంతట నల్లపడెం బ్రిమర్దనో
ద్దామములైన బాహువులు మదంబఱి వ్రేలఁగఁ జొచ్చెడుఁన్ గటా !

అర్జు— (ఆత్రముతో) ఈసారి గదాఘాతముతో మనప్రయత్నము లన్నియు విఫలంబు లగుచున్నవని తోఁచుచున్న దేమిగతి !

చ. అనృతములాడి ద్రోణుని గతాసునిఁ జేయుటకన్నఁ బాడి మా
లినపని యున్నదయ్య ? యవలీల నొనర్చితి మట్టికార్య; మా
వెనుక హలాయుధు న్నతులు వెట్టి ప్రసన్నునిఁ జేసికొంద మీ
యన పడకుండఁగాఁ గల దుపాయ మటంటివి తెల్పు మచ్యుతా!

కృష్ణు— లెస్సపలుకు పలికితివి.

మ. "ఖలుఁగన్ గొట్టెద నూరుయుగ్మ" మని మున్ వీరుండు మీయన్న కో
పరసావిష్టుఁడు వల్కె; నాభికి నధఃప్రాంతమ్మునన్ గొట్టు టొ
ప్పరు తా మెందు గదారణజ్ఞు; లిపుడీ పాపాత్ము మాయాగతిన్
బోరిగోకున్న నితండు మీకినుఁడుగాఁబోవున్ ధ్రువం బర్జునా !

అర్జు— (భీమునికిఁ గనుపడునట్లు తనతొడపైఁ జరచుకొనును)

బల— (లేచి కోపముతో) ఓరీ ! పాపాత్మా! వృకోదర ! బలరాముఁ డున్నాఁడని యైన భయంబులేక గదారణంబున నాభిక్రిందఁ గొట్టఁగూడదని యెఱింగియుఁ దొడలమీఁదఁ గొట్టితివేమిరా ? నిలువు నిలువుము ! ఈ ముసలంబునకు నీతల బలియొసంగెదను. (భీముని మీదికి పోఁబోవును)

కృష్ణు— (అన్నను బట్టుకొని) అన్నయ్యా ! ఏమిది నెట్టికోపము ? ఆదెబ్బ తొడల మీఁదఁద్గగిలెనో నడుముపైఁ దగిలెనో చూడకుండఁగోపించెదవేల?

బల— నడుము మీఁదనా ! గదావిక్షేప మెఱుఁగని వానికి బోధించినట్లు బోధించుచుంటివి. అయినను జూతము పద. (అందరును బరిక్రమింతురు)

(తెరనెత్తుదురు; తొడలు విరిగిన దుర్యోధనుఁడు కన్పట్టును)

బల— (సమీపించి) కౌరవేంద్ర ! కాళ్యూఁది నిలువుము.

దుర్యో— (పగరుచుచుఁ దొడలు జూపించి మూర్ఛపోవును)

బల— కృష్ణా ! దీని కేమందువు? (పరికించి) ఆ దురాత్ముఁడేఁడి? కానరాడు.

భీము— (సంరంభముతోఁ బ్రవేశించి) ఓరీదురాత్మ ! కౌరవజఘన్య !

శా. "కాతర్యంబు వహించె దోసి పసువా ! కానిమ్మికంక్కండు నీ
పాతివ్రత్యము వోవునే" యని సభం బాంచాలి నన్నట్టి నీ
బూతుంగూఁతల కీ ఫలంబు గలిగెం బో ! యిద్ది మా ధర్మభూ
నేతం బెట్టిన పాట్లకుఁ ఫలము కానీ పాపదుర్యోధనా !

(ఎడమకాలితోఁ గిరీటముఁ దన్నును)

ధర్మ— ఆఁ! ఆఁ! భీమసేన ! ఎంత తెలివిమాలిన పని గావించితివి ! ఉడుగు ముడుగుము.

బల— (మండిపడి) కృష్ణా ! ఇంకను నీ నీచు నెట్లు క్షమింతును ?

చ. కసి గలదేని బాహుబలగర్వము చేఁ గురురాజు నాజిలోఁ
గసిమసగింతు గాక కొలగాక గదారణమందుఁ బాడి లే
క సముఖమం దొకండు శతకార్య మొనర్చినఁ జూచి రాముఁ డీ
ముసలము చేత వానితల ముక్కలు సేయక యూరకుండునే.

కృష్ణ— అగ్రజా ! దీన భీమునియందుఁ దప్పేమి ? బంధుత్వ మటుంచుము. ద్రౌపది యొక సామాన్యవనితయే యనుకొందము.

గీ. నిండుఁ గొల్వున దుశ్శాసనుండు వలువ
లొల్వఁగాఁ జూచి నీ వూరకొందువోటు
కురువుఁ జూపింపవచ్చునే ? కూరుచుండు
మనుచుఁ గులకాంత కీ సుయోధనుఁడు సెపుమ.

నాఁడు ధర్మజనిగళబద్ధంబగు భీమమత్తగజంబు కదలలేక, "ఓరీ దురాత్మ ! రణంబున నిన్నుఁ దొడలు విఱుగ నడచెద" నని వాచాశూరత్వముమాత్రము చూపించెను. నేఁడది నెఱవేర్చికొనెను.

బల— తొడలు విఱుఁగఁగొట్టుట యొకతప్పు. దాని నటుంచుము. తలదన్నుట యెంత నీచపుఁ బని? దాని కేమందువు ?

కృష్ణ— ఇది తప్పిదమే కావచ్చునుగాని, యిదియును నతని ప్రతిజ్ఞలోనిదేయై యుండనోపు. కాకపోవుఁగాక, ఈతఁ డొనర్చిన దొసఁగులలో నిది శతాంశమునుఁ గాదుగదా ! అదిగాక, ఇది కలియుగము. ధర్మము నాలుగుపాదముల నడచునా ? శాంతించి యనుగ్రహింపుము.

బల— కృష్ణా ! కురురాజుమాత్రము ధర్మశీలుఁ డంటివా ? మీరొనర్చిన యధర్మము లెన్నియో వా రొనర్చిన తప్పు లెన్నియో నేను జూచితినా ! (ధర్మజుదిక్కై) ధర్మరాజ ! పోవువాని నన్నాఁపి యీ యధర్మముఁ జూపించితివిగదా !

ఉ. "కౌరవనాథు నుందొడలు గాఁడఁగ నేసి శిరంబు దన్నె న
మ్మారుతి మధ్యవర్తియగు మాబలరాముఁడు సూచుచుండఁగా
నౌర?" యటంచు ధర్మనిధులందఱు దూఱఁగ నెల్లకాల మీ
దారుణమైన దుర్యశముఁ దాల్చి నేఁ దలయెత్తనేర్తునే?

కృష్ణు— సహోదరా! ఇందు దుర్యశ మేమున్నది? మేనత్తకొడుకుల కుప కారము సేసె సందురు.

బల— చాలుఁజాలు. కపటోపాయములకు మూలకందమవై నీవు సేయుచుంటివి చాలదా? ఇందు బలరాముఁడుగూడఁ గలియవలెనా? (విచారముతో) హా! దుర్యోధన!

గీ. ఎన్ని దుష్కపటంబులు వన్ని నీదు
బలముఁ బరిమార్చిరోగదా పాండుసుతులు
దైవవిధి యేరికైననుఁ దప్పదిప్పు
డెదుట నుండియు బలరాముఁ డేమిచేసె?

(కోపముతో) ఛీ! యీ పాపాత్ములమొగముఁ జూడరాదు. పాప వృకోదర! నిన్ని ముసలమునకు బలి యిచ్చి నాయప్రతిష్ఠ తీర్చుకోవలయును.

భీము— క. గడబిడ యేటికి నీ వడ
ముడికిం గదలేదె? నీకు ముసలమ్మున్నన్
"దొడ లనిలోపల విఱుగం
బొడిచెద" నని నుడివి రిత్తవోదునె ముసలీ.

బల— ఏమీ! నాకు ముసల మున్న నీకు గద కలదా! నిలువు నిలువుము. నా ముసలితనముఁ జూపించెదను. (మీఁది కుఱుకఁబోఁగా)

కృష్ణు— (ఆఁపి యర్జునునితో జనాంతికము) ఫల్గునా! ఈ భీముఁ డూరకున్న వాని మరలఁ గదిపె. ఈ బలరామ ముసలాఘాతమున కితఁ డెంత వాఁడు? (జనాంతికముగ) భీమసేనా! శాంతింపఁగదోయి. మీయన్న శాంతమునకును నీకోపమునకును బ్రతుక లేకున్నారము.

ఆ. వె. మొదటఁ బోవువాని పదముల కర్ఘ్యపా
ద్యమ్ము లిచ్చి నిలిపె ధర్మరాజు
నేఁడు పోవు వాని నిటలభ్రుకుటిచేత
నిల్పఁదలతు వౌర! నీలచేలు.

బల— (కోపావేశముతో) మంచిమాట చెప్పితివి. అవును మీసంగతి గుఱుతెఱుఁగక ఈపాపపు సభలో నిల్చుట నాదేతప్పు. (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో— (మూర్ఛ తెలిసి) హా బలదేవ ! నీవుండియు నిట్టియన్యాయమున గొడ్డగట్టితివా ? నీతమ్ముని మాయమాటలకు లోఁబడితివా !

గీ. మధ్యవర్తివి రణధర్మమయుఁడవీవు
కలవనుచుఁ గాక నే నూర్ధ్వకాయమునకుఁ
గాపుదల చేసికొని యధఃకాయమునకుఁ
జేసికోలేనె యకట ! వంచితుఁడనైతి.

భీము—(కోపముతో మరల దుర్యోధనునితలఁ దన్నఁబోగా)

ధర్మ— (వారించి విచారముతో)

గీ. మంచియో చెడ్డయో పదిమందిచేత
మెచ్చుగాంచునో లేదో భవచ్చరిత్రి
మించిపోయెఁ బ్రతిజ్ఞచెల్లించుకొంటి
విట్టియాగడపుం బని యేల యిపుడు ?

మ. ఇతరప్రాణి కలభ్యమైనసిరిచే నేకాదశాక్షౌహిణీ
పతియై సర్వవిధంబులం జెడి దురాపంబైన దైన్యంబుచే
నతిశోచ్యత్వముఁ జెందుఁగాక మన దాయాదుండు నీవింత హీ
నతగాఁ జూతువె ? రాజరాజితనిఁ దన్నం బాడియే మాళిపై ?

గీ. కాలమునుఁ గర్మమును రెండుఁగలిసి యిటులు
దైవవిధిచేత మనకు నింతలు జనించె
కాని నీ కీతఁడెవ్వఁడు ? కలదె నాకు
నీతనికి భేద మావంతయేని భీమ !

భీము—(శాంతించి) ధర్మనందన ! ఈ దురాత్మ నేమిచేసినను బాపములేదు. కలదుగాక నరకమునకేపోవుదును. ఓ పంచభూతములారా ! ఓ సూర్యచంద్రులారా !

ఉ. పయ్యెద లాగి నేచెనఁటి "బంధకి నీ" యని సాధ్వి నే ఖలుం
డొయ్యన సన్నచేసెఁ దనయూరువులందు వసింపుమంచు నే
నియ్యెడ వానిఁ గూలిచి మదీప్సితము న్నెఱవేర్చుకొంటి న
న్యాయ్యమొ న్యాయ్యమో నరకమైనను నా కది స్వర్గలోకమే.

ధర్మ— (దుర్యోధనుని సమీపించి కౌఁగిలించుకొని)

గీ. నేఁడు భీముఁడు చేసిన నింద్యకర్మ
ము నసహింపఁగదన్న ! తప్పులు క్షమింపు
మన్న ! మదిసిగ్గుఁ జెందకుమన్న ! పూర్వ
కృతముఁదప్పింపఁ జేయఁగా నేరితరము ?

క. ఏలా పగచెద వకటా !
నీ లోభము నీ మదంబు నీ చిన్నతనం
బీలాగు పరిణమించెను
గాలముఁ గర్మంబుఁ గడవఁగలరే మనుజుల్ ?

అర్జు— దుర్యోధనా ! విచారింపకుము. తత్త్వమరసిన నీవే సుకృతివి.

ఉ. బందుగు లెవ్వరుం దినని భాగ్యము భాగ్యమె ! భర్తృహీనలై
కుందుచు మీకళత్రములు గొల్లు మనం గనుఁగొంచు దూఱఁగాఁ
గొందలమందుచుం గెలుచుకొన్న ధరానరకంబుకంటె ని
ర్ణిం ... రాశి యగు నిర్జరలోకము మేలుగాదొకో ?

కృష్ణు— ధర్మజార్జునులారా ! ఎందుల కీయప్రస్తుతనిర్వేదము ?

ఉ. కోరి సమస్తముం గెలుచుకొంటిరి బందుగులెల్లఁ జావ శే
పోరను లేక చత్తురె రిపుల్ ? చనుదెంచునె రాజ్యలక్ష్మి మీ
కోరినరీతి ? ధైర్య మెదఁ గూర్చుఁడు నేఁటికిఁ దీఱిపోయె మీ
వేరము; లేఁడుపు ల్మొదలువెట్టితి రక్కట ! నవ్వవేళలన్.

దుర్యో— (కృష్ణునివంకఁ జూఱచుఁ జూచుచు)

క. పాపము సేసియుఁ బశ్చా
త్తాపంపడుపాండవుల నదల్చుచు నీ వో
పాపాత్మ ! యేలొకో సం
తాపము చెందెదవు కంసదాసకుమారా !

నీవు పాపపుబండితోలుటయు విజయుఁడు తొడమీఁదఁ జఱచుకొం
టయు నేను జూడకపోలేదు.

మ. ఎటులైనన్ ధర ధర్మపుత్రకునిచే నేలింపఁగానుంటి మ
త్పటుశక్తిం బవమానసూనుఁడు గతప్రాణుండు గానీ భవ
త్కుటిలత్వంబు ననూయయున్ దెలిసె నో గోవింద ! కీల్బొమ్మ లీ
వెటు లాడించిన నట్టులాడుదురుగాదే పార్థ లీయేవురున్.

లజ్జాపరిత్యాగముఁ గావించిన నన్నే కాదు, ముల్లోకములు జయింప
వచ్చును. శిఖండి నెదుటఁబెట్టుకొని పితామహుని జంపించితివి. "చక్రం
బుఁ దాల్ప" నని ప్రతినపట్టియుఁ జేపట్టితివి. ధర్మరాజుచే నసత్య

మాడించి కుంభసంభవుం బరిమార్చితివి. సిగ్గుమాలి పార్షతుండు శవకంఠము నఱకుచుండ నివారింపలేకపోయితివి. దూరమునుండి భూరిశ్రవస్సు చేయి నఱకించితివి. కర్ణునిఁజంప ధర్మభీతిచే వెనుదీయు నర్జునునకు దురుపదేశం బొనర్చి పాపము గట్టికొంటివి. తుట్టతుద కొంటికైన నన్నుఁగూడ ఋజుమార్గంబునఁ జంపింపలేకపోయితివి. ఛీ! సిగ్గులేక తగవులాడవచ్చితివి. నీయితివృత్తం బెవ్వరెఱుఁగరు?

కృష్ణ— దుర్యోధన! నీ శక్తికొలఁది దుష్కృతులు నీవునుఁ జేసితివి.

క. నీకర్మంబున కెవ రో
యీకర్తలు ? వాసుదేవుఁ డెవ్వఁ డొనర్పన్
బాకారికైనఁ బాపం
బాకారమునం గులక్షయం బొనరించున్.

భీమునకు విషము పెట్టించి, పాములుఁగఱపించి, నీటఁద్రోయించితివి. కుమారులతోడఁ గుంతిని లక్కయింటఁ గాల్పించితివి. పాంచాలరాజపుత్రికి సభలోఁ గట్టువలువ లొలిపించితివి. చేఁత గాని ధర్మరాజునకును మాయాద్యూతవిశారదుండగు నీ మేనమామకును దురోదరంబుఁ గల్పించితివి. నీ బావమఱఁదిచే వనంబున ద్రౌపదినిఁ బరాభవింపఁజేసితివి. నన్నుం గట్ట నుంకించితివి. పదిమంది రథికుల నొక్క బాలునిమీఁదికిఁ బురికొల్పి చంపితివి.

క. దుండగములు మాకంటెను
రెండింతలు గలవు హెచ్చరించిన విను మెం
దుండును ధర్మము జయ మం
దుండుననుచు నెవ్వరెఱుఁగ రోయి దురాత్మా !

దుర్యో— గోపాలా ! ఇది ధర్మమునకుఁ గాలము గాదు. కలికాలము వచ్చినది. కపటోపాయము లేనివారికి జయము లే దనుము. ఇది వినుము.

సీ. చదివినాఁడను వేదశాస్త్రంబు లర్థుల
కిచ్చినాఁడను మనోభీప్సితమ్ము
లేలినాఁడను భూమి యేకాతపత్రంబు
ప్రజలను సంతోషపఱచినాఁడఁ
జరిపినాఁడను పెక్కు జన్నము ల్పుత్రులఁ
గాంచితిఁ బున్నరకంబు వాయ
మెచ్చించినాఁడ సుమిత్రుల నార్జించి
పొందినాఁడను సర్వ భోగములను

క్షత్రియులచేత మిగులఁ బొగడ్తగన్న
కదన మరణంబుఁ గంటి నాకంటె భాగ్య
శాలి సుకృతి వదాన్యుండు చతురమతియుఁ
బండితుం డెవ్వఁ డేమిలోపంబు నాకు?

గీ. బంధుగులు లేక సైన్యసంపదలు లేక
సంతసము లేక తగిన వంశంబు లేక
బహుళ దుఃఖాకరంబగు పాడునేల
యీ యుధిష్ఠిరుచేత మోయింపుమయ్య.

(తెరలోఁ గోలాహలము, దివినుండి పుష్పవర్షము గురియును)

ధర్మ— (సిగ్గుతోఁ దనలో) ఔరా! ఈ సుర లీతని పల్కు లెట్లు పొగడు చున్నారో! (తల పంకించి) ఔను. ఇతఁడు మనయెడల నెట్టివాఁడైనను రాజ్యపాలనాదులయం దెందును దుర్మార్గుఁ డనిపించుకొన్న వాఁడు కాఁడు. (యోజించి)

ఉ. అమ్ములపాన్పుమీఁదఁ దనయంతన చావఁదలంచి మాఘమా
సమ్మునుఁ గోరి తాత దివసంబులు లెక్కిడుకొంచు నున్నవాఁ
"డెమ్మెయి రాజరాజును జయించితి వీ" వన నెట్టు లీ యధ
ర్మమ్ము వచింతు వృద్ధ కురురాజు నిఁకేగతి నూఱడించెదన్?

చ. మడిసిరి బంధుజాలము సమస్తము; రాజ్యముఁ బ్రోవఁజాలు నే
కొడుకు కనుకొంటిమో యతఁడుఁ గూలెను ముండితమూర్ధయైన యీ
పుడమిఁ బునర్భువు న్వయసుపోడిమి వోయిన నేను సంతసం
పడుచుఁ బరిగ్రహించుటకుఁ బాల్పడఁ జేసెనె దైవ మక్కటా!

కృష్ణు-ఉ. ఇంటికిఁబోద మేల పదునెన్మిదినాళ్ళు గతించె వీరికిన్
గంటికి నిద్రలే దుదయకాలము దాఁకను బోదు ప్రాణ మీ
తుంటరి; కెంతసే పితనితో శవజాగరణంబు రండు మీ
బంటులు మీరు చేతు లెదపై నిడి స్వస్థత విశ్రమింపఁగన్.

ధర్మ— మంచిది. (అందఱితోఁ బరిక్రమించి) బావా! వసుదేవనందన!

క. పరమపతివ్రత గాంధా
రరాజనృపపుత్రి మదిఁ గరంబును శోకం
బొరసి మనల శపియించెడిఁ
గురురాజు నధర్మరీతిఁ గూల్చితి మనుచున్.

కృష్ణు— ఆమెను మీ పెద్దతండ్రినిం గూడ నే నిప్పుడ చని తగువిధంబున నోదార్చి శాంతులంజేసి వచ్చెదను. రండు పోదము. (నిష్క్రమింతురు)

(తెరలో మంట కన్పట్టును)

దుర్యో— (తేఱిపాఱఁజూచి తనలో) ఏమో! అర్జునుని తేరట్లు మండుచున్నది. వట్టి తేరు మండిన నేమిలాభము? (ప్రకాశముగా) ఎవరురా అక్కడ? (యోజించి) ఛీ! మూఢదుర్యోధన! ఇంకను నీవు పిల్చినఁ బలుకువా రెవరు?

సంజ— (దుఃఖముతోఁ బ్రవేశించి) దేవా! నేను సంజయుఁడను. నేనిక్కడనే కను పెట్టుకొని యున్నవాఁడను.

దుర్యో— (కౌఁగలించుకొని కన్నీటితో) సంజయా! పాండవు లొనర్చిన యధర్మమును గన్నులారఁ గాంచితివిగదా! గురుపుత్రునితో నిదియెల్లఁ జెప్పి

క. కడసారి తల్లిదండ్రుల
యడుగులకున్ నాకు మారు నంజలి యిడి వా
రడలకయుండు నుపాయము
కడువడిఁ గరిపురికి నరిగి కావింపు మిఁకన్.

సంజ— ఇట్టిస్థితిలో నిన్నొంటిగ డించి యరుగ నాకెట్లు కాళ్ళాడును?

దుర్యో— ఇంతకన్న నాకు నిప్పుడు కావలసిన ప్రయోజనము వేఱొండు లేదు పొమ్ము. (నిరూపించి) నాకై కుందుచుఁ బౌరులెల్ల రిటవచ్చుచున్నారు. వారి నోదార్చి పురంబున కంపుము. (సంజయుఁడు కన్నీటితో నిష్క్రమించును)

దుర్యో— (తెరవంకకుఁ దిరిగి)

ఆ. వె. పౌరులార! వగవఁ బనిలేదు నాకునై
చనుఁడు ధర్మజాతు శరణమనుఁడు
యశము నాది వార లన్యాయవర్తులై
యపయశంబుఁగొనిరి హరికతమున.

(దెసలు పరికించి తనలో) హా! దైవమా! క్రూరసత్త్వభయంకరం బగు నిమ్మహారణ్యంబున న న్నీ రాత్రి యెట్లు గడపింతువు? ప్రాణవాయువులారా! గంపంత బలఁగము వడలిపోయినను భగ్నోరువగు నీ శరీరమును వదలలేకున్నారా? హా! సర్వలోకబాంధవా! అందఱు బందుగులవలె నీవుఁగూడ నాపై దయ విడచి చనెదవా? నీపోవుట న్యాయము గాదు. ఇప్పుడు మన మిరువురము సమాన తేజ ఓజోబల కాంతులు కలవారము. తుల్య వ్యసనులము.

శా. మందేహాభిధరాక్షసక్షతజరమ్యంబయ్యె నీమేను; నా
కుం దృష్టారిగదాప్రహారజనితక్రూరాహతిన్ రక్తమ
య్యెం దేహంబు; విపత్సముద్రమున మందే మున్గితి న్నేను; ము
న్గందాపైతివి నీవు; తుల్యులము కానన్ దేవ! నీవాఁగుమా.

కటకటా! భాస్కరదేవ! నారోదన మరణ్యరోదనము చేయు చున్నావా! నీకు నేనేమి యెగ్గుఁ గావించితిని? (యోజించి) అవును.

ఉ. "పాండవులందు నాకుఁ గడుఁ బక్షము ధర్మతనూభవుండు మ
న్మండవుటన్ ద్వితీయ మరణంబు హితంబ" యటంచు లోకబం
ధుండవు నీవు నా కభిమతుండవు గాకిపు డేగుచుంటె, మి
త్రుండవు కష్టవేళ నిసిరో! యిటు తోడ్పడకుంట పాడియే?

కొండొకకాల మస్తమింపకుము. ఇంతలో నా రథికత్రయము వచ్చి నా మనోరథముఁ దీర్పఁగలదేమొ? (ఆలోచించి) మూఢబుద్ధి! దుర్యోధన! గురుపరాభవాభిభూతుండవై నీవిట్లనుచుంటివే కాని సూర్యచంద్రుల గతి యాఁగునా? (శీగ్గఱగా) హా! అశ్వత్థామ! ఏను గతప్రాణుండనైనను నీ వనిన ప్రతినమాత్రము చెల్లించవలయును జుమా!

(మూర్ఛిల్లును)

(రథికత్రయము ప్రవేశించును)

అశ్వ— (కన్నీటితో సమీపించి) హా! దుర్యోధనమహారాజ!

క. నిన్ను నధర్మపు యుద్ధము
న న్నీతిఁ దొరఁగి యిట్లొనర్చి రనెడి వా
ర్తన్నేను వింటి, వచ్చితిఁ
జన్నె యిఁక మిన్నకుంట శక్తుఁడనయ్యున్.

దుర్యో— (మూర్ఛ తెలిసి)

చ. గురుతనయుండ! నిన్నుఁ గనుఁగొ నస్వువు ల్బిగఁబట్టియుంటి స
త్వరముగ రాఁగదయ్య! బలవత్తరమైన విధిం దరింప నె
వ్వరితరి? మీప్రకారపు నవస్థకు లోనయితిం దురాత్ము లా
మురహరభీమఫల్గునులమూలమున న్విపినంబు లోపలన్.

(కౌఁగిలించుకొని)

క. నుదుల నుడికించి నన్ను
న్వెదలించిరి నీటనుండి, వెడలించి ననున్
జదుపేది గదారణమునఁ
దొడలు విఱుఁగఁగొట్టి రకట! దుర్నీతి మెయిన్

అశ్వ— (కోపముతోఁ దలపంకించి) ఏమీ ! దురాత్ములగు పాండవు లిట్లొంటి వానింజేసి నిన్ను భంగపఱచిరా ! చూడు నేఁడు నీమనోరథము దీర్చి భానుమతీదేవితో ద్రౌపదిం గూడ సమాన దుఃఖభాజనం గావించెద. దైవానుగ్రహమున నంతదనుక నీ ప్రాణములు నిలిచెనేని మరల వచ్చి నీకా వృత్తాంతమును వినిపించెదను. నన్నభిషేకించి యనుపుము.

కృపా— (జనాంతికము) అబ్బాయీ! అడుసుఁద్రొక్క నేల కాలుగడుగ నేల? భవదీయ విజృంభణంబు పాండవుల కపకారము గావచ్చుఁగాని, యీ సుయోధనునకు మాత్ర ముపకారంబు గానేరదు. కావున నీవీ దుర్వ్యవసాయ ముడుగుము. వంశచ్ఛేదము సేయరాదు సుమీ !

అశ్వ— మామా ! అటులేనిం బితృద్వేషియగు పాంచాలపశువును జంపకుండు మనెదవా ? పాండవవంశచ్ఛేదము నేఁడు వేఱుగఁ జేయ నక్కరలేదు,

మ. జగదాచార్యుఁడు శస్త్రము ల్విడిచి స్వేచ్ఛం బ్రాణబంధంబు వా
యఁగ దుర్మార్గుఁడు గత్తి చేకొని తదీయగ్రీవ నిర్లజ్జతన్
దెగఁగోయం గని రెప్పుడో యపుడె పో ! నిర్మూలితం బయ్యె ; నా
పగ సాధింప నిమిత్తమాత్రి మిపు డశ్వత్థామ శాటస్వ తా !

అదియునుంగాక పాండవులు నాకు సుయోధనామిత్రులగుటచే శత్రువులను కొంటివేమో ! కాదు కాదు. గురుద్వేషియగు పార్షతుని చేతులు నఱకింపక పోవుటచేతఁ జుమీ !

మ. అకటా ! బావనుఱంది యంచుఁ ద్విజగత్యాచార్యుఁడౌ నాజ్ఞకు
న్నిష్కృతిం జేసిన నీమఁ గాతురకో ! యంతేవాసులే పాండుపు
త్రకు ! లీ రీతి బరాభవంబు తనయాంతం జూడఁగా నున్న తా
తకుఁ జేయింతురె గొంతుకోఁత ? పరమాత్మద్రోహులో మాతులా !

ఛీ ! వారిమాట తలంపకుము. తండ్రికిని గురువునకును భేదమున్నదా! (ఆలోచించి) కాలభేదములకుఁ దండ్రియెడలఁ గౌరవమన నెట్టిది ? భూమియం దెంద ఱెందఱో రాజులుండ నైషధవేయుల నాశ్రయించిన గురున కిట్టి యవమానము వచ్చుట యబ్బురము గాదు (బిగ్గఱగా)

గీ. కర్ణుదెసఁ బేర్మిఁ జూపిన కౌరవేంద్రు
పట్టుదల యీ ప్రకారము పండెఁగాక
నాఁడు కాదొకో ! ద్రౌణిసేనానియై న
వని యపాంచాలయాదవ పాండవంబు.

దుర్యో— ఆచార్యనందన ! నాయపరాధము లన్నియు సహింపుము.

ఉ. శాంతనవుండు పోరుదివసంబులఁ గర్ణుఁడు లేమి, దా నతం
డంతముఁ జెందుదాఁక సమరావని కీ వొకభంగి యాట, నిం
తింతలు పుట్టె నంతటియదృష్టము నే మును నోఁచనైతి నా
సంతతి మాపుకొంటి సహజన్ముల నందఱఁ గోలుపోయితిన్.

కృత — మహారాజ! ఎందులకీ కృతోద్ఘాటనము! నేఁడైన మమ్మ నిరువుర
సేనగా నిర్ణయించుకొని యితనికిం దదాధిపత్యం బొసంగుము.

దుర్యో- ఎవఁడురా యక్కడ? పావనోదకంబులు తెప్పింపుము (ఆలోచించి)
హా! మూఢదుర్యోధన! నవఖండమండలాధిపత్యంబు గావించియుఁ బిలి
చినఁ బలుకువారులేకుండఁ జేసికొని యెవరిని బిలిచెదవు. నీవే తెచ్చికొమ్ము.

కృత. — (కలశముతోఁ బావనోదకముం దెచ్చి) దేవా! ఇవిగోఁ బరమపవిత్రం
బులగు నుదకంబులు. తడయక గురునందను నభిషేకింపుము.

దుర్యో— (అభిషేకించుచు) మదీయసేనాధిపత్యము వహింపుము. (యోజించి)
సేనాధిపత్యమేకాదు. రాజ్యమే యేలుకొనుము.

మ. మతిమంతుం గురునంతవాని నిను దుర్మానంబునంజేసి య
ర్చితుఁ గావింపక సూతపుత్రకునకున్ సేనాధిపత్యం బొసం
గితి నాయొగ్గుసహింపు మన్న! నను నీకీర్తిఁగంటఁ గాపాడు మ
న్న! తగన్ దీర్పఁగదన్న నాయెడదయ న్నాకోర్కి ద్రోణాత్మజా!

అశ్వ— మహారాజ! మేము పోయివచ్చెదము. (నిష్క్రమింతురు)

దుర్యో— (పరుండి)

గీ. కదలుచున్నాఁడు పీఁడింకఁ గలదు ప్రాణ
మనుచు నక్కలు దూరమునంద నిలువఁ
గటికినేలఁ బరుండునే కౌరవేంద్రుఁ
డంపబావులు బగబగమనుచు మండ.

హా! అశ్వత్థామ! నీవు గావించునపాండవము వినుటకు నే నోఁచ
కుంటిని గాఁబోలు. మూఢచిత్తమా! పాండవవంశ మంతరించిన నీకేమి
లాభము? కాకపోయిన నీకీదుర్లభ మనోరథము దీర్చువారెవ్వరు? హా!
దుశ్శాసనాదిసహోదరులారా! సోమదత్తభగదత్తాది మూర్ధాభిషిక్తులారా!
హాప్రాణప్రియా! రాధేయా! మీరందఱుఁ ద్రిదివంబున నాకై నిరీక్షిం
చుచున్నారా! మీ దరికివచ్చుదారి నాకు లేకున్నది. హా! అసూర్యం
పశ్య! లక్ష్మణమాత! భానుమతీ!

గీ. "నిండు పేరోలగంబున నీమగండు
వలువలొల్వించెఁగాదె ద్రోవది" కటంచు
భీముఁ డే మానహాని గావించువాఁడొ
సత్యసంధుని ధర్మజు శరణమనుము.

హా! తల్లిఁదండ్రులారా!

గీ. తనయులను నూర్వురను ధురంధరులఁ గనియు
బాపమలియగు నొక్కనావలనమీకు
మునలితనమునఁ బగయింటి భోజనంబు
విధవకూఁతురు దిక్కౌట విధి లిఖించె.

ఓ నిద్రాదేవి! నీకైన నాపై దయలేకపోయెనా! (కన్నులుమూసి కొని) రథధ్వనివలె నున్నదే! రథికత్రయము వచ్చుచున్నదేమో! (ఆకాశముపంకఁజూచి) రాత్రి యామ మాత్రావశిష్టము కావచ్చినది.

క. పలపలని వెన్నెలలు ది
క్కులకుꣳ బర్వంగ వజ్రకుండలశోభా
కలితమయి చంద్రబింబము
చెలఁగెꣳ బ్రాచీపురంధ్రి చెవికొనయందుꣳ.

అశ్వ— (కృపకృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించి) ఓ మహారాజ! బ్రతికియుంటివా లేదా?

క. మామయుఁ గృతవర్మయుఁ దో
డై మది కుల్లాసపఱుప నరుల నడఁచి నీ
కా మాట దెలుప నశ్వ
త్థామ దరికి వచ్చె ద్రోణితనయు నెఱుఁగుదే!

పాఱిపోయిన పాండవ పంచకంబును నీతమ్ముఁడు యుయుత్సుండును గృష్ణ సాత్యకులును దప్పఁ దక్కిన బలమంతయును నామావశిష్టముఁ గావించితిని.

దుర్యో— (విని యల్పస్వరముతో) గురునందనా! యీవైపునకు రమ్ము.

గీ. నిన్ను ముదమునఁ గనుఁగొని నీ మొగంబు
గా నపాండవమును విని మేనువాయఁ
బ్రాణములు నిల్పుకొంటి నో ద్రోణతనయ
యిమ్ము కడసారి యాశ్లేషణమ్ము నాకు.

అశ్వ— (సమీపించి) మహారాజా! నీపరివారమునం దెల్ల మేమే విశ్వాసహీనులము.

గీ. అందజాత్మీయులను మునుముందబంపి
కదలుచున్నావు స్వర్గలోకమునకీవు
లేక పోయెను నీతోడిలోకమునకు
మాకుఁ జనుదెంచు పుణ్యమో మానవేంద్ర!

ఉ. "నీకు విరోధియైన జననింద్యచరిత్రునిఁ జంపెఁ బార్థతుఙ్
నీకొడు" కంచుఁ దెల్పు మవనీధవ ! ద్రోణునితోడఁ; బాండవా
నీకము నెల్ల నేఁడు స్మరణీయముగా నొనరించె నంచు స్వ
ర్లోకమునందు దేవతలలోపల నీయశ ముగ్గడింపఁగన్.

కృత— మహారాజా ! ఇది పరాజయ మని తలంపక దేవేంద్రునిఁ బోలి స్వర్గ మేలుము.

గీ. పాండవుల కోడి నీవు ద్వైపాయనహ్రి
దమున డాఁగితి వనుట కా దపయశంబు ;
ద్రోణపుత్రుని కోడి వారును బలాయ
మాను లైరిగదా ! యభిమాన ముడిగి.

కృపా— కౌరవేశ్వరా ! నీవు వారికంటె సర్వవిధంబుల సుకృతాత్ముఁడవు.

గీ. బాంధవులతోడ సకల సంపదలతోడఁ
త్రిదివమున కేగుదువు జగద్విదితకీర్తి ;
వంశమా లేక తగిన సంపదలు లేక
వారుజీవచ్ఛవంబు లైనారు నేఁడు.

దుర్యో- ఆచార్యా ! సత్యము వచించితివి.(అశ్వత్థామనుద్దేశించి పరమప్రీతితో)

ఉ. ఎంతపరాక్రమంబు వహియించితి ! వింతటిసంతసంబు గ
ల్గింతువటంచు నే నెఱుఁగ లేఖవిభుఙ్ దలఁదాటి నాఁడ నే
డింతపనిఙ్ బొనర్చిరె మహీసురపుత్ర ! గురుండుఁ గర్ణుఁడుఙ్
శాంతనవుండు శల్యుఁడును; సఖ్యపుమేరను దెల్పితి మ్మెయిఙ్.

మీ ముగురికన్న నాకొండొరు లుపకారులు లేరు. ఎన్నటికైన మరల మీదర్శనంబు త్రిదివంబున నగుంగాక. నాకై విచారింపకుఁడు. సర్వ మనోరథము లనుభవించిన నా కే కోరికయును లేదు.

కృపా— ఇంతవఱక మర్త్యములోక దేవేంద్రుఁడనై యిఁకఁ బరలోక సౌఖ్య సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకము నందనున్న నీకుఁ గావలసినదేమియును లేదు. అయిన నిట్లగుఁ గాక.

భరతవాక్యము

చ. ఇల భరియింత్రుగాక ధరణీంద్రులు నీవలెఁ, గాని యాసచేం
ద్రులకు సతీపరాభవము ద్యూతము లాడుట పిన్నతండ్రిపు
త్రులకు ధరాంశ మీక వెత దొమ్మ్రి యొనర్చుట లేక పోవుఁగా
కెలమి రచింతురిగాక సుకవీశ్వరు లీకథఁ బెక్కుకావ్యముల్.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతి శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే
రచియింపఁబడిన పాండవవిజయమున సర్వంబును
అష్టమాంకము సంపూర్ణము.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పేజీ.	పంక్తి.	తప్పు	ఒప్పు
10	30	డేవ	డేవఁ
29	12		"పనువురు నిన్నుఁ జుట్టిముట్టు చురుగాక" అనిన తరువాత ,,నీకు జయము లేకపోవుగాక" అని చేర్చుకోవలయును.
61	2	బారుధ	బారుధఁ
62	7		మొదట (తెరలో) అని చేర్చుకొనవలయును.
78	31	శిపుణ	రిపుణ
112	20	విాదిఁకి	మీఁదికి
114	14	ఛీ	చీ
115	20	నింవె	నించెఁ
115	21	కాని	గాని
117	5	ఛీ	చీ
119	8	కాఁగ	కాగి
121	21	రీతి	రీతిఁ

శ్రీ మత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

పాండవాశ్వమేధము

—• ఇందు వచ్చు పాత్రములు •—

ప్రథమాంకము—

అశ్వత్థామ
కృపాచార్యులు
కృష్ణుఁడు
భీముఁడు
అర్జునుఁడు
వ్యాసుఁడు
నారదుఁడు
ధర్మరాజు
ద్రౌపది

ద్వితీయాంకము—

ధృతరాష్ట్రుఁడు
గాంధారి
విదురుఁడు
వ్యాసుఁడు
పంచపాండవులు
కృష్ణుఁడు

తృతీయాంకము—

నారదుఁడు
పంచపాండవులు
ద్రౌపది
దౌవారికుఁడు
కృష్ణుఁడు
వార్తాహరుఁడు

చతుర్థాంకము—

కవి
వర్తకుఁడు
భీష్ముఁడు
ధృతరాష్ట్రుఁడు
విదురుఁడు
పంచపాండవులు
కృష్ణుఁడు
వ్యాసుఁడు
గంగ

పంచమాంకము—

ధౌమ్యుఁడు
కాణ్వుఁడు
సూర్యవర్మ
కేతువర్మ
ధృతవర్మ
మంత్రి
వజ్రదత్తుఁడు
గంధర్వుఁడు
దుస్సల

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము

(ప్రథమాంకము)

(నాంది)

ఉ. భారతసంగరాంతమునఁ బాండుతనూభవులందు దుఃఖపున్
భారము దీర్చి వారల కపారపు రాజ్యము నిచ్చి యుత్తరా
-దారకు నేమ మారసి పదంపడి వారల నశ్వమేధసం
చారులఁజేయు కృష్ణుఁడు భృశమ్ము యశమ్మనిశమ్ము శమ్మిడున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర— మారిష ! ఏల యీ యాలస్యము ? ఇటు రమ్ము.

మారి— (ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని. ఆలస్యమున కేమున్నది?

సూత్ర— ఎవరితోడనో యెందులకో వివదించుచున్నట్లున్నావు !

మారి— (తనలో) ఇంతవఱకు వినిపించినదే! (ప్రకాశముగా) ఇఁక నెవరున్నారు ? మన మైత్రేయుఁడు.

సూత్ర— పాపము శాంతించుఁగాక, గురువుతో గ్రుద్దులాడ మొదలు పెట్టితివే! అందునను ఏగురువు ననుగ్రహమ్మున మనమిట్టి రంగస్థలమున నిర్భయమ్ముగ నిలువఁ గలిగితిమో, అట్టి భారతగురువుతోడ నేనా కలహించుట!

మారి— (తనలో) భారతగురు వెవరు ? ద్రోణాచార్యులాయేమి ? (యోజించి) కాదు భరతశాస్త్రగురువు గాఁబోలును (ప్రకాశము) గురువుతోఁగాదు, గురుపుత్రునితో.

సూత్ర— ఓహో ! ఇదియా నీ తెలివి !

క. గురునకు గురుసుతునకు నం
తరముండునె వెఱ్ఱిగాని తత్తనయుని న
గ్గురునిబలె నరయ నేరని
మొఱకులు గూలుదురు నరకమున నిక్కముగన్.

పాండవాశ్వమేధము

మారి - (గర్వముతో) సమయమువచ్చినచో నేను గురువునే లెక్కించువాఁడను గాను నా కితఁడు లక్ష్యమా !

సూత్ర— (నవ్వుచు) అవును "తల్లిచెవులు త్రెంచువానికిఁ బినతల్లిచెవులు బీఱపువ్వులును గా" నఁట. సరే ఇంతకును గలహ మెందుకుఁ దటస్థించినది?

మారి— ఎందుకా? ఎందుకేమిటి దుర్మార్గులకు! నిన్న రాత్రి నిదురఁబోవుచున్న మా పిల్లల నితఁడు గొట్టినాఁడఁట.

సూత్ర— అతఁ డేమంత యవివేకి కాఁడే! నిదురబోవువారి నెందుకుఁ గొట్టును? ఎట్టివారినేని యింతకుఁ గొట్టవలసిన యవసరమేమి? ఇది నమ్మఁదగినది కాదు. ఈలా గని నీతోఁ జెప్పినవారెవ్వరు?

మారి— మాయింటి యజమాని పుట్టింటి నవుకరు. ఆ పైని నాభార్యకుఁ గోపము వచ్చి యతని నెట్లేని యవమానింపక తప్పదనియు, నందులకు జరిమానాగా నాతని శిరోభూషణముఁ దెమ్మనియుఁ బట్టుపట్టినది.

సూత్ర — ఆఁడువాండ్ల మాటలను బుచ్చుకొని మనము యుక్తాయుక్తములు విడిచి కలహమునకుఁ గాలుద్రవ్వవచ్చునా?

మారి-- నేను గలహము గూడదనియే నేర్పుగానే యడిగించినాఁడను.

సూత్ర — (కోపముతో) చీ! చీ! ఇంకను సిగ్గులేక యేనో చెప్పఁబోవుచున్నావు. గురుద్రవ్యాపహారముగూడ నీ కుచితమని తోఁచినదా? (తనలో) ఓహో! ఈ ప్రశంసలోఁ బ్రకృతము మఱచితినే! (ప్రకాశము) సరే దానిం గుఱించి పిదప మాటలాడికొందముగాని, యీనాఁడు మనము ప్రదర్శింపఁదగిన నాటక మెయ్యది?

మారి - పాండవాశ్వమేధమని యూహించితిని.

సూత్ర— ఎట్లు?

మారి- - మీ రొనరించిన నాందినిబట్టి.

సూత' — చక్కఁగాఁ బోల్చితివి. ఈ గ్రహింపువలననే కాఁబోలును, మీరు తెరలో మొదటి యంకము నప్పుడే కొంత ప్రదర్శించినారు.

మారి— (తనలో) ఓహో! ఈతఁడింకను ఆవిషయమై నన్నెత్తిపొడుచుచునే యున్నాఁడే! (యోజించి) అయినను ఇప్పట్ల నాకిది యనుగ్రహమే (ప్రకాశము) అవును పాండవులకన్న మన మెక్కువవారమా యేమి? వారు తప్పొనరించిన గురుపుత్రునిఁ బరాభవింపఁ బ్రయత్నింపలేదా? (తెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాఁడు?

సూత్ర— (అనాకర్ణితముగా) సరే, యీ పోలికలకేమిగాని మనము కవుల ప్రశంస బొత్తిగా సభాస్తారులకు శ్రుతపఱపమైతిమే.

మారి— ఈ కవులంగురించి వేఱే మనము చెప్పనక్కఱలేదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు శతావధానులు చర్లబ్రహ్మయ్యశాస్త్రులవారి శిష్యులు నని యెల్లరును నెఱిఁగియే యుందురు.

సూత్ర— అవును. ఆ మాటనిజమే, వీరు సుప్రసిద్ధులే; వీర లిదివఱ కనేక గ్రంథము లొనర్చి యున్నవారలు.

(మరలఁదెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాఁడు?

మారి— (ఆకర్ణించి) అదిగోఁ జూచితివా? ఇప్పటికిని విరమింపక మైత్రేయుఁడు నాపైఁ గయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్వుచునే యున్నాఁడు.

సూత్ర— (నవ్వి) నీ గొడవనీది, ఆతఁడు మైత్రేయుఁడు గాఁడు, అశ్వత్థామ. మన మీపాటికిఁ బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన.

(అంతఁ గత్తిచేతఁ బట్టుకొని రక్తసిక్తాంగుఁడై
యశ్వత్థామ కృపకృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించును.)

అశ్వ— (క్రోధావేశ సంతోషములతో)

ఉ. శత్రుల నెల్లఁ జక్కడఁచి స్వామిఋణమ్మును దీర్పఁగంటి; స
త్పుత్రులఁడ నైతిఁ దండ్రితలఁ ద్రుంచిన ధృష్టదు నుగ్గణంచి; లో
కత్రయ రాజ్య మబ్బినను గా దిఁక నింతటికన్న మోద; మీ
గాత్రముతోడఁ జేయఁదగు కార్యము లే దిఁక నాకు నెయ్యెడన్.

(కొంచెమాలోచించి) లేకేమి? పాండవహతకులును గృష్ణసాత్యకులును గూడ నీవేషముతోడనే వధింపఁదగినవారు. (తూర్పుదిక్కు చూచి) ఇంకను గొంత రాత్రి మిగిలియే యున్నది. ప్రభాత మగునంతవఱకును మహేశ్వరుని వర మనుసరింపఁదగినదే. (వెనుకకు మఱలి) సఖా! దుర్యోధన! ఇదిగో నీ మనమ్మున నున్న కొఱఁతఁ దీర్ప గురుపుత్రుం డేగుచున్నవాఁడు. సజీవుఁడవై యున్న నీకీవార్త వినిపింపని నన్ను మన్నింపుము భీమగదాఘాతంబుల నలిగియున్న నీవీమాత్రము వార్తకేని నోఁచవేమో యని వారల వెదకక త్వర జరిగినవట్టు వినిపింప వచ్చితిని. కానిమ్ము,

క. పాండవుల మరణ మదియొ
క్కండున్ దక్కంగ వింటికాదె! కడమ, నీ
పిండంబులపై ధారకు
నుండున్ దప్పేమి? యిదియు నొక సంతసమే.

ఓరీ ధర్మజ భీమార్జున నకుల సహదేవులార!

ఉ. మాయలమారి కృష్ణుఁడు ప్రమాదము దప్పఁగఁ జేయఁ బోలు; నీ
రేయి యపాండవంబు నొనరించినవాఁడనె లేక యున్న; మీ
రేయెడనేని యున్న నెదురేగుఁడు; నేనిదె సన్యసింపఁగా
నాయిత మైత్రి; నీ కొదవ యన్నది నాకిఁక నుండకుండుతన్.

(చెవియొగ్గి) ఎక్కడను బ్రతిశబ్దము వినరాదు. పాఱుఁబోతులు ప్రత్యుత్తర మెందు కొసంగుదురు!

చ. హ్రదమున డాఁగెనంచు నృపు నాఁడడికూఁతలు కూసినట్టి మీ
రెదురిపుడేల రారర యిహీ! యిది పౌరుషమానురోరి? దు
ర్మద మది యేడఁ బోయెనుర? మాటున భీతిలి డాఁగుకన్నఁ జ
చ్చి దివికిఁ జేరుటొప్పదె యిసీ! యభిమానములేదె, పందలే?

ఎక్కడ డాఁగుదురో చూచెదంగాక, మిమ్మితఁడు శేషము, మిగుల్చువాఁడను కొంటిరే. (పోఁబోవును.)

కృపా — (నడుము గట్టిగా వెనుకనుండి పట్టుకొని) గురునందనా! శాంతింపుము శాంతింపుము. పాఱిపోయినను జచ్చినను నొకటియేకదా! ఎందుకీ యకాండ తాండవము.

అశ్వ — మామా! నీకు నమస్కారము, నన్నీపట్టున నడ్డగింపకుము.

కృపా — ఇంతకన్నను, విజయి వగుదువు గాక, ప్రభాతము కావచ్చినది. ఇప్పుడిఁక వారల నెదకుటకు వ్యవధిలేదు. శాంతింపుము.

అశ్వ — ఏమి! యింతకన్నను విజయమా?

శా. చంపీచంపని రీతిఁ జంపితిని ధృష్టద్యుమ్ను సైన్యమ్ములన్
గుంపుల్ గుంపులుగాఁగఁ గూల్చితిని నేగుర్పాండవుల్ దక్క మా
యింపన్ జేసితిఁ బోటుమానిసుల నా కీనాఁటి కయ్యమ్మునం
దింపే పుట్టె దెదుర్కొనన్ గడఁగు వా రెందున్ గనన్ రామిచే.

కృత. — గురునందనా! అప్పటి మాటట్టులుంచుము. ఇప్పుడుమాత్రము నిన్నెవరేనిఁ దేఱిపాఱఁజూడఁగలరా?

తే. గీ. కట్టుపుట్టమ్ములెల్ల రక్తమున నిండి
నిదురలేమిని గన్నుల నెత్తురురలఁ
బూల నిండు నశోకపు భూరుహమ్ము
ననుకరించునినున్ గన నడలువుట్టు.

కృపా — కుమారా! వింతకుమున్న చెప్పినదే యైనను విస్పష్టముగాఁ దెలియమిని మరల నడుగుచున్నాఁడను. ఉపపాండవు లేమైరి?

అశ్వ— ఏమైరా ? మేనమామలకుఁ దోడైరి.

కృపా— శివశివా ! ఎంతపాతకము నొనరించితివి !

అశ్వ— (వెడనవ్వుతో) పాతకము గాక యిందొకటి పుణ్యమున్నదా !

ఉ. పాపమొ పుణ్యమో విను మపాండవముల్ బొనరించుపాంటె నే
నీపనిఁ బూనితిన్ మిగిలి రేవురు వారలు వారిఁ జంపుటే
యీపసిబాలురన్ గెడపు టేపయి వారలు రాజ్యమేలఁగా
నోపరు ; దీనిచే మన సుయోధనుచిత్తము సంతసిల్లెడున్.

ఇఁక నేనీ పాపోపశాంతికై తపంబు చేసికొన నేగెదం గాని మీకీ శుభవార్త పుత్రశోకాతురుండగు నాంబికేయున కెఱిఁగించి యూఱడింపు దురుగాక !

ఉభయులు— మంచిది (వెళ్ళఁబోవుదురు.)

అశ్వ— మామా ! మాట, రారాజుతో నిందాఁక నీమాటచెప్పితినా ?

కృపా— ఏమాట ?

క. 'ధృష్టద్యుమ్నుని నీకు న
నిష్టుని నిద్రించియున్నయెడ నెన్నెన్నో
కష్టములు వెట్టి తుదకు ని
కృష్టంపుం జంపుఁ జంపి గెడపితి ననుమీ."

ఇట్లు పుణ్యలోకగతుఁడగు మీతండ్రితోఁ జెప్పు మనియేనా ?

అశ్వ . అవును.

కృపా— చెప్పితివి, మాకు బాగుగ జ్ఞాపకమున్నది.

కృత— ఇదియే కాదు. "తక్కిన మనరాజులనందఱిని గూడ నడిగితి" నని నయితము చెప్పుమంటివి. నీవీ క్రోధావేశముచే నిప్పుడు మఱచితివి.

అశ్వ— అట్లైనఁ గృతకృత్యుఁడనైతిని. మీరు చనుఁడు. నేనునుం బోవు చున్నాను. (కృపకృతవర్మలు నిష్క్రమింతురు.)

(అశ్వత్థామ కొంత వఱకునడచి తనలో)

అప్పుడే భగవంతుండగు సూర్యుఁ డుదయించినాఁడే?

క. మందేహు లనెడి రక్కసు
లందఱినిం దునిమి రక్తమది తన దేహం
బం దెల్ల నిండ రవి నా
చందమునన్ సత్పదవికిఁ జనియెడి నడుగో.

అవును. ఇంతకన్న సన్మార్గమేముండును? సన్న్యస్తశస్త్రుండనై తపంబున కేగుచుంటిఁగదా ? (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ద్వైపాయనాశ్రమము. ఇఁక ఖడ్గ మెందుకు ? (ఖడ్గమునుద్దేశించి)

ఉ. ఛాగములన్ వధించెడి కసాయి విధమ్మునఁ గుత్తుకల్ దెగం
గాఁ గెరలించి రక్తమును గంతము నిండఁగ సారెసారెకున్
ద్రాగితి తృప్తినొందితి పినాకిపదమ్ముల వ్రాలి మ్రొక్కి నా
యీగలి నెల్ల దెల్పఁ జనుమీ యిఁక నిన్నుఁ బరిత్యజించితిన్.

(ఖడ్గమును బాఱవైచి పరిక్రమించి) ఇదిగో ద్వైపాయనాశ్రమమ్మునకే వచ్చితి నిఁక నిమ్మునులతోఁగూడి వారు చెప్పినచొప్పున నిష్పాతకమ్మునకుఁ బ్రతీకార మ్మొనర్చికొనియెద. (వైమనస్యముతో జందెము చేతఁబట్టుకొని)

క. పుట్టినది బ్రాహ్మకుల మెటు
పట్టించితి వాయుధమ్ముఁ బట్టించితి పో
యిట్టిపనులు సేయింతురె
కట్టా ! యజ్ఞోపవీతకమ ! దయవలదే.

(తెరలో)

మ. గురుపుత్రుండని మీకు సందియము గల్గుం గాక భీముండు ము
ష్కరులన్ సైఁచెడివాఁడు గాఁడు గురు వౌఁ గాక న్యూఁడౌఁ గాక దు
శ్చరితున్ జంపక యున్న రాజు చెడు వాత్సల్యమ్ము లేనట్టి యి
ద్దురతాత్మున్ వధియించి ద్రోవదికి సంతోషమ్ము గావించెదన్.

(కృష్ణార్జునులతో భీముఁడు ప్రవేశించును.)

అశ్వ— కానిమ్ము దీని కేమి, మంచిపనియే చేయించితివిలే,

తే. గీ. పరశురాముండు మును రాజవరుల నెల్లఁ
దునిమెనని చెప్పుటది కొంత తుప్పుపట్టె,
మరలఁ బొగరెక్కె నీ రాచమండలంబు
తిరిగియును బ్రహ్మతేజమ్ము దెలిపి తీవు.

అమ్మహాత్ముఁడు వోవుగతికే యేనునుం బోవుదుఁగాక. (సంశయముతో) అమంగళము శాంతించుఁగాక. అతఁడు తుట్టతుదకుఁ గురువంశజుఁ డగు భీష్మునిచే నవమానింపఁ బడియె; నట్టు నాకునుం గలిగెడినని స్ఫురించుచున్నదే ! (ధైర్యముతో) కానిమ్ము బ్రహ్మశిరోస్త్రంబు నాయొద్ద నున్నంతవఱకు నీ కురువంశజులగు నర్జునుండును గిర్జునుండును, భీముండును గీముండును నన్నేమి సేయఁగలరు. (నిష్క్రమించును)

భీము — బావా! యదునందన! నీవింత మెల్లగా రథము నడిపినం గాదు. త్వరగాఁ బోవనిమ్ము. లేదా నేను ముం దేగెదను. మీరు వెనుక రండు.
("గురుపుత్రుండు" అనునది మరలఁ జదివి పోఁబోవును)

కృష్ణు — (చేయి పట్టుకొని) బావా!

చ. గురుసుతుఁ డన్న నేమియనుకొంటివొ! ద్రోణునికన్న నెక్కు డె
వ్వరికి నసధ్యుఁ; డీవు బలవంతుఁడవే యనుకొ; మ్మదైననుఁ
ద్వరపడు టొప్పునే! యతని దర్ప మెఱుంగనిదే! యుపాయ ముఁ
బఱపినఁ గాక మత్తకరిఁ బట్టుకొనన్ వశ మానె యేరికిన్?

భీము — (కోపముతో) ఏమంటివి?

క. ఏమంటివి గురుసుతుఁడా
నాముందఱ నిల్చువాఁడు! నా గద యశ్వ
త్థామను గిశ్వత్థామను
భూమికి బలియీ దె, దీని పొగ రెఱుఁగనిదే?

అర్జు — అన్నయ్యా! శాంతింపుము.

తే. గీ. అతఁడు చిరజీవి వివిధశస్త్రాస్త్రవేది
యతనిఁ జంపఁగ మనకెట్లు లలవియగును?
పరిభవ మొనర్చి ద్రుపదాత్మభవకు దుఃఖ
భరము దీర్చుటయే పెద్ద భరము తుదకు.

క. ఇరువురము సమానమ్ముగ
గురునొద్దన్ జదివితిమి; యగుం బుత్త్రుం డా
గురున కతం, డేశిష్యుఁడ
నిరువురకున్ భేద మింత యిట నుండుఁ జుమీ.

చ. అతఁ డిటువంటి పూన్కి మెయి నాహవభూమికి బుద్ధిపూర్వక
స్థితి నరుదేఁడు; వచ్చినను జేసెడి చేఁతయె లేదు; నేఁడు దు
ర్మతి యగు నా సుయోధను పరాభవమున్ విని స్వామియప్పు దీ
ర్చు తలఁపు పుట్టి యిప్పనికిఁ జొచ్చె నతం డతి రౌద్రమూర్తియై.

కృష్ణు — సంశయ మేమి? వెనుక నారాయణాస్త్రమ్ము ప్రయోగించినప్పు డేమైనది? అది యీతఁడుమాత్ర మెఱుఁగనిదా? భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామలు నల్వురును మన కజేయులే. అయినను, అందు రెండు సముద్రమ్ముల నాయా యుపాయమ్ములం జేసి దాఁటితిమి. తక్కు రెంటితో మన కప్పు డంత యవసరమే లేకపోయినది. ఇప్పు డిప్పనియైనను,

క. అనయమతి యైన దుర్యో
ధను పంపునఁ జేసెఁ గాని తనయంతన తా
నొనరించునె గురుసుతుఁ డెం
దును ధర్మాధర్మపద్ధతులు నేరఁడొకో.

అర్జు— సంశయమేమి? ఎంత యోగ్యులకైనను రాజనిరోధమ్మునఁ గొన్ని యకృత్యమ్ములు పొసఁగుచుండును.

చ. గురుఁడును భీష్ముఁడున్ మనకుఁ గూర్చెడివారలు కారె, వార లి
ర్వురుఁ జనుదేరె యుద్ధమునఁ బోరఁగఁ, జంపరె పెక్కుమంది, నె
వ్వరుఁ దమ పూను వేషమును బట్టి చరించుట యొప్పదే! మతుల్
దిరుగవె తన్మయం బగుగతిన్ బవరంబు లొనర్చుపట్టునన్.

కృష్ణు— నీవు చెప్పినదియే యిక్కడఁ దగియున్నది. నాటకములోని వేషధారులే యొకప్పుడు తన్మయు లగుచుఁ దత్తత్కృతులకు సిద్ధ మగుదురు. అట్టిచో నిజముగా యుద్ధసన్నద్ధు లగువారి కాయా సమయమ్ముల బంధుత్వాదికంబు పొడకట్టునే?

భీము— యుద్ధసన్నద్ధు లగువారిం జంపిన నీతఁ డపరాధియే కాఁడు.

క. ఎదఁ జేయి పెట్టికొని పొరి
నిదురించెడి వారిఁ బట్టి నింద్య మనక చం
పెదరటె శూరులు! లోకం
బిది మెచ్చునె? పరము గలదె! యిహ మెండెడినే?

కృష్ణు— ఆ తప్పునకే కదా, యితఁడు గురుపుత్త్రుం డైనను బరాభవింపవలసి వచ్చినది. (పరిక్రమింతురు)

అర్జు— అదిగో ద్వైపాయనాశ్రమము. అటఁ బారాశర్యమునీంద్రులు శిష్యసహితముగాఁ బుణ్యగోష్ఠిచేఁ గాలం బపనయించుచున్నారు. వారి దర్శింపవలసినదే కాని వా రిప్పటి మన యుద్యమమ్మున కంతరాయ మ్మొనరింతురు. కాన నిటనుండియే నమస్కరింపుదము. (రథమును దిగుదురు, నమస్కరింతురు)

భీము— (కొంతముందు నడచి దృష్టి నిగుడ్చి) ఇదియే భాగీరథీతీరము. మన మాతని నీయెడలనే వెదక వలయును.

కృష్ణు— అదుగో ఒక పిన్నసన్న్యాసి, కాఁడు కాఁడు. అశ్వత్థామ.

తే. గీ. కేల జపమాల మెయినిండ రాలు బూది
దండను గమండలువు ప్రోల దర్భలొప్ప

నయనములు మోడ్చి కృష్ణాజినంబుమీఁదఁ
గూరుచున్నాఁడు తపసిరైౖ గురుని కొడుకు.

బావా! పవననందన!

చ. తనపొనరించు దుష్కృతికిఁ దద్దయుఁ బాండవు లల్గి వత్తురో
యనుభయమో, యిసీ! ద్విజుఁడనై పొనరింపఁగ రానికృత్యముల్
బొనరిచినాఁడ నన్ హృదయమో ద్వయమో గురునందనుల్ విర
క్తినిఁ గనఁజేయఁ బోలుఁ బరికింపుము యీతనిదైన వేసముల్.

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించును.)

భీము— (పండ్లు పటపట గొఱుకుచు) నీవు మొదల నుడివిన హేతువే సరిగా నున్నది. (ముందుకునడచుచు) ఓరీ! విప్రకులాధమ! భ్రూణహత్యా పరాయణ!

ఉ. బాణకలాభిమాన మది భగ్నముగా నిసివేళఁ బోయి ని
ద్రాణులఁ జంపి దొంగవలెఁ దాపసివై యిట కేగుదెంచితే!
ద్రోణుప్రతిష్ఠ గంగఁ బడఁ ద్రోచితె! యింతన చావు దప్పునే!
ప్రాణము లింత తీపె? పసిబాలురఁ జంపితి వేమి? దుర్మతీ!

అశ్వ— (చూచితనలో) ఓహో భీముఁడా! వెనుకఁ గృష్ణార్జునులుగూడ నున్నట్లున్నారే! అగుం గాక, వీరిలక్ష్యమేమి. (ఊరకొనును)

భీము— తే.గీ. లేచిరావేమి రోరి? నీచ మడఁతు
నీచపుం బనిఁ జేసియు నేమమేల?
గురుసుతుండ పటం చూరకొందు మనుచుఁ
దలఁపఁబోకుమ! యీ దారి తప్పనేఁడు.

చ. చదివితి వేమి సార్థకము శాస్త్రము వేదము సెల్లవిద్దెలుల్?
మది నొకయింతయున్ దయయు మానము లేని వివేకహీనపుం
బ్రదుకును గణ్యమే? యెటకుఁ బాఱిన నెయ్యెడ సొచ్చినన్ క్షమిం
పదు గద! నే క్షమించినను మద్గద యోరి దయావిహీనుఁడా!

(కృష్ణార్జునులు సమీపించుచున్నారు.)

అశ్వ— (తనలో) మనమూరకున్నను ఈతఁడూరకొనునట్లులేదు. ఈ ప్రేలరి కిదియే యుత్తరం బగుఁగాక (తృణమునభిమంత్రించి) తల్లీ! బ్రహ్మశిరంబ!

చ. ధర కలిగెం గదా! యనెడి దర్పమునన్ బొగరెక్కి "దేవునై
గురువునునై" యనుంగతిని గ్రొవ్వి చరించెడి యిద్దురాత్ములన్
బొరిగొని నాదుపూన్కి మెయి భూమి నపాండవముల్ బొనర్చి యా
క్కురుకులనాథు చిత్తమునకున్ ముదముల్ దనుకంగఁ జేయుమా.

(పాం. అ. 2) (విడుచును.)

కృష్ణ— (తత్తఱముతో) అర్జునా! అర్జున!

ఉ. పావనిపల్కులన్ గనలి బ్రహ్మశిరంబు సరంహుఁడై మహీ
దేవసుతుండు నించె నిది ద్రిప్పఁగ నాకును, నీకునున్ మహా
దేవునకున్ గడింది వెస దీనికి దీనినె పంపుమయ్య యా
పైవిధిఁ జూచుకొంద మదె పావని చచ్చెడిఁ జచ్చెడిన్ సఖా !

అర్జు— (శరమభిమంత్రించి విడిచి)

శా. అమ్మా! బ్రహ్మశిరంబ! నాగురుఁడు ద్రోణాచార్యపుత్రుండు జీ
వమ్ముం బాయక యుండఁగా వలయు; మావంశమ్మునన్ మేము సౌ
ఖ్యమ్మున్ గాంచవలెన్; బ్రపంచమునకున్ గష్టమ్ము రా రాదు; నీ
విమ్మైనన్ను ననుగ్రహించి చనుమీ! యీయస్త్రమున్ ద్రిప్పుమీ!

(తెరలో) ఓహో సాత్యవతేయ ! దగ్గఱ నుండియు నిట్టిపని చూచుచు
నూరకుంటివేమి? వారింపుము వారింపుము.

(వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యా— (ఆకాశమువంకఁజూచి తనలో) ఓహో! నారదులవారి వాక్యములా
యివి !

(నారదుఁడు ప్రవేశించును.)

నార— ఓ అశ్వత్థామార్జునులార!

క. ఇప్పటికి నెన్నియుద్ధము
లిప్పుడమిం జరిగె! నెవ్వరేనియు దీనిం
గుప్పిరె? యిది జగ మడఁపదె?
యిప్పాపపుఁబనికి మీర లెట్లొప్పితిరో?

వ్యా— అర్జునా!

క. గురువన గురుసుతుఁ డన నొ
క్కరూపు గా కున్నె? యతఁడు కనలిన మనకుం
ద్వరపడు టుచితమె? శరమున్
మరలింతువు గాక జగము మాయించెదవే?

అర్జు— (వినయముగా) మహాత్ములారా! క్షమించి నామనవి చిత్తగింపఁబలయు

క. మీయానఁ గట్టుపడి నే
నా యస్త్రము గ్రమ్మఱింతు నతఁ డారీతిన్
జేయునొ చేయఁడొ యది మీ
రే యూహింపంగవలెఁ జూఁడీ దయకలిమిన్.

(అస్త్రమువంకఁ జూచి) అస్త్రరాజమా !

తే. గీ. గురువునెడ భక్తిఁగలనేని గూళతనపుఁ
బనికిఁ జొరనేని భీతులఁ జెనకనేని
నిన్ను నమ్మి పూజించితినేని శాంతిఁ
జెంది లోకహితంబు సేసెదవు గాక.

నార— కుమారా ! నీయస్త్రముం గూడ నుపసంహరింపుము.

అశ్వ— ఇదిగో నుపసంహరింపుచున్నాఁడను. (తనలో)

గీ. అతఁడు దేవాంశసంభవుఁ డగుటఁజేసి
యధిక గురుపాదనిరతాత్ముఁ డగుటఁజేసి
యుపశమింపఁగ నేర్చె నా కుపశమింప
రాదు, చేసెడిదేమి ? యీమీఁద నేను.

ఇట్లగుంగాక (ప్రకాశము) మహాత్ములారా ! వినుండు.

చ. ఎఱుఁగుదు నిట్టి యస్త్రమును నేయుట తప్పని; రాజరాజు నాఁ
బరఁగు సుయోధనుణ్ శిరము వ్రయ్యఁగఁ దన్నిన దానిచేఁ గృథా
భరము వహింపలేక యిది పాండవులన్ గడతేర్చుపొంటె నేఁ
బఱపితి లోక మీ శరముబారికిఁ దా గుఱి గాక యుండుతణ్.

వ్యా— ధర్మాత్ములగు పాండవుల వధించుట నీ తరము గాదు. మా మాట విని మఱలింపుము. మఱియు నింకొకటి వినుము.

తే. గీ. పోరు దుర్యోధనునితోడఁ దీఱె మీకు
నిర్జువురకు నాల మియ్యది యెందుకొఱకు ?

నార— ఎందుకొఱ కననేల ? ఇతఁ డొనర్చిన యకార్యముంబట్టి సహేతుకమే యయినను యేదో యొకవిధమున సంధి యగుట శ్రేయము.

వ్యా— (ఆలోచించి) గురునందనా ! యెవరేని నీది తప్పనక తీఱదు. సత్య ప్రతిజ్ఞు లగు పార్థులు మిన్నక పోవువారు గారు. కావున,

తే. గీ. నీ శిరోమణి వారి కీ నేర్చెదేని
సంధి యగు నింత కొండు పొసంగ దిందు.

అశ్వ— (తనలో) ఓహో! మును లెంత పక్షపాతముగాఁ దగవు దిద్దుచున్నారు. అగుఁగాక.ముని నైతిఁగదా ! ఇఁక నైరము తగదు. ఈ మణితో నాకేమి యవసరము ? (ప్రకాశముగా)

చ. కురుపతిఁ గెల్చి రత్నములు కొల్లలుగాఁ గొనినట్టి ధర్మభూ
వరునకు నిట్టి రత్న మొక ప్రాఁతియె ? విప్రుల ద్రవ్యముణ్ గ్రహిం

చిర నెగడన్ దలంచు నృపశేఖరు కిచ్చితి దీని నో మునీ
శ్వర భవదర్పితమ్ముగ, భవద్వచనం బవిలంఘ్య మాటచే.

ఇద్దాని ధరించువారలకు నాఁకలియు దప్పియు శ్రాంతియు నెప్పుడును జనింపవు. ఇట్టి నాప్రాణమ్ము నిచ్చియు నిఁక శాంతి యెట్లు పొందనేర్తును? (కోపముతో)

తే. గీ. బ్రాహ్మణస్వాపహారమ్ము పాండవులకు
వేడ్కగావున నిది పాండవేయ దార
గర్భముల నెల్ల హరియించుఁగాక పిదప
శాంతి గనుఁగాక కనుఁగాక సంతసంబు.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! యీదురాత్ముఁడు మరల నస్త్రమును బ్రజ్వలింపఁజేయుచున్నాఁడే!

మునులు— అందొక్కటి మా వచనంబున నిలుచుఁగాక.

కృష్ణ— విధిగా నట్లగుంగాక.

అశ్వ— (తనలో) ఉత్తరాగర్భము గాఁబోలును. (ప్రకాశముగా) మీ పక్షపాతవచనమ్ము లిప్పట్ల సాఁగవు.

ఉ. మీరును మీరునుం గలసి మెల్లఁగఁ జల్లని మాట లాడినం
దీజెడిపాటి గాదిది సుతీక్ష్ణము బ్రహ్మశిరోస్త్ర, ముత్తరా
దారకు గర్భమంద భసితం బొనరించెడిఁగాక దానిచేఁ
బోరిది యేల వచ్చెనని పొక్కుచు నుందురుగాక పాండవుల్.

కృష్ణ— గురునందనా! యిటు చూడుము.

ఉ. నీదగు నస్త్ర మిట్టిదని నేను నెఱుంగుదు; నందుకే కదా!
నీదెస నింత చెప్పితిమి నీ వటు చంపెదవేని వానికే
నే దయఁ బ్రాణ మిచ్చితిని నీవిఁకఁ జేసెడి దేమి? పొమ్ము నిన్
గాదన నేల! నీకుఁ దగుఁ గాకిది యొడ్లకు నెందుఁ జెల్లునే.

అక్రమరుండవు నీ మేనమామయొద్దనే యస్త్రవిద్య నేర్చికొని భూమిం బరిపాలించుఁగాక. నీవిప్పాపమ్మునం జేసి మూడువేలేండ్లన్నవస్త్రమ్ములు దొరకక దుర్గంధదూషితశరీరుండవై తిరుగుదువుగాక.

వ్యా— అది తప్పక యమోఘమ్మగుఁగాక.

అశ్వ— ఏమీ! నన్ను శపించితివిగా! నీకును నేను బ్రతిశాప మీనేర్తును గాని యమ్మ్యది నేఁట శేపట నొక్క పతివ్రతాశిరోమణిచేఁ గానై యుంటఁ జేసి యూరకుంటి:

చ. విదురుని యింట విందనుచుఁ బెట్టితి సంధి చెడంగ; నాజికిం
గుదురని హానిఁ బార్థుఁ బురికొల్పితి గీత లటంచుఁ జెప్పి; యా
పద గలవేళఁ గర్ణుపయిఁ బంపితి పార్థుశరంబు; చక్రిమున్
దుద కొకసారి పట్టితివి; ద్రోహము లియ్యవి కావె? మాధవా!

ఇవి యిట్లుండుంగాక.

చ. నరుఁడతిధర్మతత్పరుఁడనం దగు నుత్తముఁడయ్యు నీ వచ
స్సరణికి లోఁగి కాదె విరసమ్ములు పెక్కొనర్చె; నాఁటిసం
గరమున సన్న సేయు టది కాపురుషుల్ పొనరించుకృత్యమా?
పరువు గలట్టి యుత్తముల పద్ధతియా? వివరింపు మో హరీ!

నీవు విష్ణ్వంశసంభూతుండవగు మహానుభావుండవగుటం జేసి నిన్నేమియు ననఁగూడదు కాని యైనను యథార్థమునకుఁ దప్పుండఁ గూడదు గదా!

ఉ. కర్ణుఁడు దుర్ణయుండగుచుఁ గౌరవనాథుని బాడుచేసె; నీ
నిర్ణయ మాదరించి యవినీతులు పాండవులైరి; నీవునుం
గర్ణుఁడు లేక యున్నయెడఁ గౌరవపాండవయుద్ధ మున్నదే?
గర్ణుఁ డొకండె దుర్జనుఁడు గాఁడు సుమీ వసుదేవనందనా!

ఇఁక నొకమాట నీతోఁ జెప్పి విరమింప నెంచుకొన్నాఁడను. ఇది యుంగూడ సావధానంబుగ నాకర్ణింపుము.

ఉ. పావనుఁడైన ధర్మజునిఁ బట్టిపలార్చి నిరోధపెట్టి నా
చావు వచింపఁ జేసి కలశప్రభవున్ గికురించి చంపి; త్రీ
యేవపుఁగార్యముల్ జగము నెల్లెడ నెవ్వ రెఱుంగనట్టివా?
రీవిఁకఁ గోటిజన్మముల నెత్తిన నిద్దురితమ్ము వాయునే?

ఇంకను నీ దోసమ్ము లనేకములు గలవు గాని నేఁ బోవుచుంటి క్షమించి నాయందు దయ యుంచుము. (నిష్క్రమించును.)

వ్యా— (రత్నమును భీమునికిచ్చి) నాయనా! పవమాననందన!

ఉ. ఈమణి నిచ్చి ద్రౌణిశిరమే యనుకొమ్మని చెప్పి ప్రత్రిశో
కామయమగ్నయౌ ద్రుపదునాత్మజ నూఱడిలంగఁ బల్కుఁడ;
క్కామిని ధర్మజుం డెదురుఁ గన్నులు గా మిము వేఁచి యుండ్రు; మీ
రీమెయి నిల్వకే చనుఁడ యేమును బోయెద మిచ్చకచ్చుగన్.

(వ్యాసాదులు నిష్క్రమింతురు)

(ధర్మరాజును ద్రౌపదియు ప్రవేశింతురు.)

ద్రౌప— అయ్యో ! కుమారులారా ! అభిమన్యుని మృతికే విచారించు చుండ మీరుఁగూడ గన్మొఱంగితిరా ? అయ్యో ! అన్నలారా! అయ్యో తండ్రీ ! అక్కటా! పుట్టినది మొద లెన్నఁడును సుఖమెఱుగనైతిఁగదా! అన్నా జూదమా ! యెంతచేసితివి!

ధర్మ— దేవీ ! యీఁ బడిల్లు మాఁ బడిల్లుము, క్షత్రియపుత్రుల కిట్టిమరణమే యెప్పటికైనఁ దటస్థించెడిది.(తనలో)

మ. గురులన్ జంపి కుమారులన్ గెడపి కౌరవ్యుల్ మన్నుగాఁ జేసి యి
క్కురువంశమ్మును బాండువంశమును బొగ్గుల్ సేసి తే మంచు నిన్
జిరకాలమ్మననుండి రాజవరు లుచ్ఛేదింపరై రో దురో
దరమా ! నీదగు పేరెఱింగియును గట్టా ! మోసపోతింజుమీ.

ద్రౌప— అయ్యో ! యీదుష్కృత్యము వలదని కృపాచార్యులైన బోధింపక పోయెఁ గాఁబోలును. తండ్రులారా ! ఎంతదుర్మార్గురాలనైతినోయి!

(కృపాచార్యులు ప్రవేశించును)

కృపా— ద్రుపదరాజపుత్రీ ! నేను బోధింపక పోయినవాఁడఁగాను. తల్లీ యిదియంతయు నవశ్యంభావియగు కాలపు దౌర్మార్గ్యము. అట్లుకాదేని,

ఉ. ఏగురఁ బార్థులన్ మిషమెయిన్ దొలఁగించిన యాదవోత్తముం
డీగుఱు తించుకం తెఱుఁగఁడే ? యిటు లొటకు నొప్పికాదె తా
మేగెడివేళ వీరి నిటనే దిగఁద్రావుట నాఁటఁ బాండవుల్
డాఁగిరి గాని ప్రాణములు దక్కుట దుర్లభ మేరికైనియున్.

ధర్మ— ఆచార్యా ! యెప్పటికన్న నాఁటి విశేషమేమి ?

కృపా— చెప్పెద నవధరింపుము.

చ. అటులు సుయోధనుం డనుప నయ్యెడ కేగెడివేళ మన్య నొ
క్కట వికృతాకృతిన్ శివుఁడు గానఁగ నై తుదకున్ బ్రసన్నుఁడై
"యిటు విధిచోదితంబ యగు మీవు నిమిత్త" మటంచు ఖడ్గ మొ
క్కటి దయచేసి తా నతని కాయమునం దిమిడెన్ స్వయమ్ముగన్.

ధర్మ— వింటివా ? పాంచాల రాజపుత్రీ ! ఇది ప్రళయకాలరుద్రుం డొనర్చిన కృత్యముగాని యశ్వత్థామది కాదుసుమీ!

ద్రౌప— మనుజులు నిమిత్తమాత్రులుగాని యన్నింటికిని భగవంతుఁడే మూలము. అయ్యో ! తండ్రులారా ! మఱఁదులయందు దయగల్గు శ్రీకృష్ణునకు మీయందు దయలేక పోవుటయు నా దురదృష్టమే!

ధర్మ— పతివ్రతా శిరోమణీ! ఇది యవశ్యంభావియే కానిచో,

ఉ. వెన్నుఁ డెఱుంగనట్టి పని వీసము నుండ దెఱుంగనట్టి భం
గిన్నటియించు; భూభరము కేవలమున్ హరియించుపొంటెఁ దాఁ
బన్నెనటంచు వింటిఁ గురుపాండవయుద్ధ, మబద్ధమా నె? యా
పన్నులఁ బ్రోచుశౌరి కిది భారమె! వీరల కాయు వుండినన్.

కృపా— సమస్తధర్మవేదులగు మీ కొరులు చెప్పవలసినది లేశమునుం గాన రాదు. అమ్మా ద్రౌపదీ!

ఉ. ఏల సమస్తముం దెలిసి యిట్లు వృథా విలపించెదమ్మ? గో
పాలుఁడు నిన్నుఁ జెల్లెలిని బాలన సేయక మిన్న కుండునే
వీ లోకయింతయున్న? నిది విశ్వజన ప్రళయంబు కానిచో
నాలములోన లేని గురునాత్మజుఁ డేమిటి కల్గఁగావలెన్.

ద్రౌప— ఎందు కల్గిన నేమి. నా కడుపునఁ జిచ్చు నెట్టెనుకదా. అయ్యో! బ్రాహ్మణుఁడై పుట్టి యిట్టి యకృత్యమునకుఁ బాలుపడుట యెచ్చటను గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదు. కొడుకులారా! అప్పాపాత్ముఁడు మిమ్మెంత కష్టపెట్టి చంపెనో కదా!

ధర్మ— (ఆలోచించి) ఆచార్యా! యిఁక నొక్క బాహ్యకారణ మియ్యెడ లేకపోలేదు సుమీ!

చ. ద్రుపదుని నాఁటనుండియును ద్రోణునికిం బడ; దక్కతమ్మునన్
ద్రుపదసుతుండు ద్రోణుతల ద్రుంచె నధర్మము గాఁగ; దానిచేఁ
గుపితమనస్కుఁడై యితఁడు కోలుమసంగెను సైన్యమెల్లఁ; గో
పపరివృతాత్ము లౌజనులు పాపముఁ బున్నెముఁ జూడ నేర్తురే!

కృపా— అవును. నీ వనినదియు యథార్థమే (పరికించి) రాజా! భీమార్జును లెక్కడ?

ధర్మ— (సంశయముతో) పుత్రశోకాతుర యగు పాంచాలి నూరార్ప గురుపుత్రునిపై కరిగిరి.

కృపా— (కొంచెముకోపముతో)

గీ. అందఱము సల్పియుంటి మనర్హకృతులు
గణనచేసిన నిందు యోగ్యతము లెవరు?
నీ వెఱుంగవొ సంగతి నేనెఱుఁగనొ
భారతమె బొంకు గాదె? యో పార్థివేంద్ర!

ధర్మ— (తనలో) ద్రోణుని మృతికై నాయొనరించిన దుష్కృత్యము నుగ్గడించుచున్నాఁడే? (ప్రకాశము) అవును, సత్యమే. నాకు గురుపుత్రునిఁ

బరాభవించుట యంత యిష్టమేలేదు. మన కర్మమున కతఁ డేమి యొనర్చును. మీరు భీముని కోప మెఱుఁగని వారు కారుగదా! అతనివెంటఁ గృష్ణార్జునుల నేదో యొకవిధమున సంధి గావింపుఁడని పంచితిని.

కృపా— రాజా! మంచిపని చేసితివి. నీకు సర్వవిధముల వృద్ధియగుఁ గాక!

చ. మిగిలిన వార మేని యిది మే లది కీ డని చెప్పికొంచు దై
వగతికి నక్కజంపడుచు వందురువారల కొండొకళ్లు శాం
తి గలుగఁ జేసి కొంచు సుగతిన్ గనుమార్గము చూచుకోక యీ
పగ లివి యేల? మీరనఁగఁ బార్థివ మేమన నేఁటివారమే?

క. మీరని కొమరుం డనియును
నారయఁ డొక్కింత భేద మాదేశికుఁ; డా
ధీరు మొగ మైనఁ జూచి వి
చారించితి మంచితోవ సారాచారా!

ద్రోప— అయ్యో! పట్టరానిశోకమ్మున మారుతిం బ్రేరేపితి. దీన నేమి యుప ద్రవము సంఘటిల్లునో? దైవమా! ఇప్పుడిఁక నేమి చేసినను నా కొమరులు లేచిరారుకదా!

కృపా— (తనలో) ఆహా! యీమె యెంతయోగ్యురాలో కదా! ఇట్టి సమయమ్మునఁ గూడ వంశద్రోహి పట్ల నిట్లు పశ్చాత్తాప పడుచున్నది. (ప్రకాశము) అమంగళము శాంతించుఁ గాక! కృతసంధులై యరుదెంతురుగాక!

(అంతఁ గృష్ణ భీమార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

భీము— పాంచాలరాజపుత్రి! ఇదిగో నాతని శిరోరత్నము. నీప్రతిన నెఱవేర్చుకొనుము.

ద్రౌప— (పుచ్చుకొని) దీనికేమి! యమ్మహాత్ముఁడు నా కొమరులవలెఁ దల్లికి దుఃఖదాయి కాలేదు కదా!

కృష్ణ— వ్యాసాదుల యనుగ్రహముం బట్టియు ద్రోణుని నిష్పక్షపాతముం బట్టియు నిప్పటికి మీయత్తగారును నామెయు ధన్యురాండ్రే.

ధర్మ— (సంశయముతో) అర్జునా! బ్రహ్మశిరంబు ప్రయోగించెనా యేమి?

అర్జు— అన్నగారి పలుకులం గనలి మొట్టమొదటనే యాతఁడు దాని నుపయోగించెను.

గీ. గగనమెల్లను మంటలఁ గప్పివుచ్చు
నమ్మహాస్త్రమ్మునకు నెవ రడ్డుపడుట !
యతని తండ్రియె యస్త్రమై యవతరించి
మనలఁ గాపాడె; లేకున్న మనము మనము.

ధర్మ— అమ్మహాత్మునిం దలఁచుకొన్న నా కెవ్వరిచావుకన్న దుఃఖము వొడమెడుఁజుమీ !

చ. కొమరునికన్న నెక్కుడుగఁ గూర్చు తలంపున విద్య చెప్పె; సా
ధ్యమయిన పట్టుఁ దా మనలఁ దాఁకకయే బవరంబొనర్చె; రా
జ్యము మన కీఁదలంచి తనచావున కేనియు నొప్పె; నిట్టి యు
త్తముఁడు దటస్థమూనె ? యిఁకఁ దమ్ముఁడ ! జన్మము లెన్ని యెత్తినన్.

అర్జు— ఒక్క యీయనయే యేమి ? వీరో,

చ. కృపుఁ డను నామ మీయనకె కేవలముం దగుఁగాక యాలమం
దెపు డెవరిన్ వధించు నటులే కనుపట్టు; దసాధ్యమైన బా
హుపటిమ గల్గి యీతఁ డిటు లూరక యుండుటఁ జూడ, నస్మదీ
యపరిభవాన కొప్పుమియె యాఁ జుమి కారణ మెన్నిభంగులన్.

కృపా— నీ వనినట్లే సాధ్యమైనంతవఱకు సంచరించినను దుట్టతుద కీఘోర కృత్యమునందు నేనుగూడ నుండవలసివచ్చెఁ గదా యని విచారించుచున్నాఁడను.

ధర్మ— గురువర్యా ! ఇవి యేటిమాటలు ?

ఉ. ఉండక తీరునే యొరులయొద్దఁ దగన్ గొలువుండి ! యందులో
భండన మాచరించుపనిఁ బట్టి చరించెడునప్డు; శత్రులన్
గండడఁగింమ టన్న సరిగా నగునే ! యొకవేళఁ గొన్నియు
ద్దండపుఁ గార్యముల్ వలసి తప్పని వయ్యెడుఁ దప్పు మార్గముల్.

ద్రౌప— ఇంతకు నెవరి కర్మమున కెవరు కర్తలు ? ఎప్పుడో యిట్టి దుఃఖము నితరులకుఁ గలిగించితిని. ఇప్పుడనుభవించుచున్నాను. ఒకరా! యిద్దఱా! అయిదుగురు కొమరులు వోయి రాయివలె జీవించియున్నదానను.

ధర్మ— ఆశ్చర్యమేమి ? నూఱుగురు కొమరులు వోయిన గాంధారి జీవించి యుండలేదా !

కృష్ణ— ఇఁక నిట్లున్నకొలఁదిని దుఃఖ మతిశయించుచునే యుండును. లెండు త్వరగా స్నానము లాచరింపుఁడు.

క. పరలోకగతులకొఱకె
వ్వరు నింటన్ దాన మాడ వలదు; తటినికై
యరిగి యటఁ గ్రుంకు లిడుటయు
మరియాద సమస్త ధర్మమార్గము లంచున్.

కృపా— అది యట్లే, నీవెఱుఁగని ధర్మము లేవి గలవు?

ధర్మ— (తనలో) అక్కటా! నాకుఁ బెద్దతండ్రిపోలికయే వచ్చినదిగదా దైవమా!

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ
బ్రథమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము

ద్వితీయాంకము

(అంత గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు విదురసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

ధృత— దేవీ! యూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఉ. ఏకుటిలాత్ము లొడ్ల కెపు డెగ్గు ఘటింతురొ యేరు పెద్దలన్
గైకొని యేలరో సకలకష్టములుం దుది వారి కబ్బు; లో
కైకహితమ్ముగా నడచునట్టి మహాత్ములు సౌఖ్యభాక్కుల్; లీ
శోక మిదేల? దైవగతి చోద్యమె! శోకము కార్యకారియే?

గాంధా— (దుఃఖముతో) అయ్యో లక్ష్మణకుమారా! నీవైన బ్రతుకవైతివి గదరా! నాయనా!

ధృత— తండ్రీ! యింత జరుగు నని యెఱింగితి నేని నిన్ను రణరంగమునకే పోనీయకపోదును గదరా!

విదు— దేవి నోదార్చుటకు బదులు తాముగూడ నజ్ఞానమునఁ బడెదరేమి?

ఉ. ఇయ్యెడ శోక మందు ఫల మేమి? సమస్తము మున్నెఱుంగమే?
కయ్యము సౌఖ్య మిచ్చుటయుఁ గల్గునె? యా యభిమన్యుఁ డిట్లనే
యయ్యకు నమ్మకుం గడుపునం దనలం బిడఁడే? జగమ్ములో
నెయ్యెడ నిట్టి శోకముల నెవ్వరు కుందనివారు? పార్థివా!

ధృత— (కనులు దుడిచికొని) నాయనా! దుర్యోధన!

చ. కడుపు దవానలంబుగఁ బొకారెడిఁ; గన్నులు మున్నె కానరా;
వడలెడి మాకు నేమి గతి యంచుఁ దలంచితి వయ్యా? నూర్వురన్
గొడుకులఁ గన్న మాకు నొక కొడ్కును జేతికి నూఁత లేక పో
యెడినె? విధాత నీయెడల నింత వహించునె పక్షపాతమున్?

గాంధా— తండ్రీ! దుశ్శాసనా! నిన్ను నేనెట్లు మఱచి పోదు నోయి!

విదు— (తనలో) ఎంత కష్ట మెంత కష్టము. వీరి కేమి చెప్పి యూఱడిల్లఁ జేయఁగలను. ఇట్టి కష్టము శత్రువులకేని లేక పోవుఁగాక (ప్రకాశము) అమ్మా ! వధూనికా !

ఉ. శత్రుల నాజి నోర్చి పెలుచన్ జగ మంతయు నాక్రమించి నీ
పుత్రకు లేలి యేలి తుదిఁబోయిరి యాహవరంగమం; దిదే
క్షత్రియు లైనవారలకు సమ్మత; మేడువ నేల ? ద్రౌపదీ
పుత్రులు వోరె ?, జ్ఞాతులక్షు, బోరిత మ్మక్తారక యిట్లు కల్గెనే !

ధృత— (కొంచెము సంతోషముతో) గురునందనుఁడు మాత్రము తుదకు మంచి పనిఁ జేసినాఁడు సుమీ తమ్ముఁడా ! ఇంతపని కర్ణుఁ డేనియుఁ జేయలే దనియే నాతాత్పర్యము.

విదు— (తనలో) ఇప్పటికిని నితని కీదుర్బుద్ధి వదలనే లేదు. అయినను నిప్పు డేమియు మన మనఁగూడదు. (ప్రకాశము) ఏమంత శ్లాఘ్యమైన పని చేయలేదు. ఈ యకార్యమునకు నీవంటి జ్ఞానవంతులు సంతోషించు టుచితము గాదు. ఇంత యెందుకు ? అతనికి బాసటగానున్న కృపాచార్యులే యిందులకు సంతోషింపలేదుగదా! ఈసంగతి యాయన చెప్పిన మాటలవలన నీకు స్పష్టపడియే యుండును. " సర్వేజనా స్సుఖినో భవంతు " అందఱును సుఖముగా నుండవలెనని యెవరు కోరుదురో వారికి భగవంతుఁడు శుభముల నొడఁగూర్చును.

గాంధా—అమ్మా! దుస్సలా! మామూలమున నీకు వైధవ్యము తటస్థించినదికదా!

ధృత— ఓహో ! పుత్రశోక మెంత తీవ్రమైనది ! తండ్రీ ! దుర్యోధన !

ఉ. అల్లుడు వోయినప్పుడుఁ ద్వదాత్మజుఁ డీల్గిన యప్పు డెల్ల రా
ట్టల్లజు లేగినప్పుడు నెదం గుదియించితిఁ; గర్ణుపోకకున్
దల్లడ మంత గాఁ గొనని ధైర్య మదెక్కడఁ బోయె నేఁడు నీ
ద్రెల్లినవార్త వింటిఁ గడతేఱితిఁ జచ్చితిఁబో పాకాలితిన్.

గాంధా— అయ్యో ! అయ్యో ! (మూర్ఛిల్లును)

విదు— (తనలో) ఆహా ! పతివ్రతాశిరోమణీ ! నీకడుపున నెంతటి దుండగులు పుట్టిరి ! (ప్రకాశము) అమ్మా ! గాంధారరాజపుత్రి !

ఉ. కన్నులు లేని భర్తదశఁ గాంచఁ గదమ్మ ! యతండు నీదు దుః
ఖోన్నతిఁజేసి ప్రాణముల నూడ్చెడి; సౌఖ్యము పైఁచి, కష్టముల్
పన్నిన ధాతకై యడలఁ బాడి యటమ్మ ? ద్వయమ్ము తుల్యమే
యన్న బుధోక్తులం దలఁపవమ్మ ! పురాకృత మీడఁ బోవునే !

గాంధా— (మూర్ఛదెలిసి) అయ్యో! భీముఁ డెంత దుష్కృత్యము చేసినాఁడు.

ధృత— దేవీ! మన బంగారము మంచిదైనఁ గంసాలి యేమిచేయును?

ఉ. "మాయ దురోదరం బుడుగుమా" యనినో! "ద్రుపదాత్మజాత న
న్యాయము సేయఁగాఁ దగదురా" యననో! "వెసఁ బాలు పంచి యా
దాయలతోడఁ గూడఁ దగదా" యననో! వినఁడాయె నింతకున్
బాయని మంచిచెడ్డ లవి పల్కులఁ దీలునె? యింత సేయవే!

(కొంచెము కోపముతో)

గీ. స్యాలకుండవై కొంపను గూలఁద్రోచి
తాత్మజుల మేనమామవై యడఁచివైచి;
తీవు చేరిన ఫల మిప్పు డింత తేట
తెల్లమాయె; వృథా మాట ధీరు లనరు.

విదు— అన్నయ్యా! యేమి మీ నెత్తి, శకుని యేమి చేయును? దైవగతి యిట్లున్నది.

గాంధా—అయ్యో! తమ్ముఁడా! నీ వెందుంటివోయి?

ధృత— (తనలో) ఓహో! ఇది యీమెకు మఱింత దుఃఖహేతు వైనదే! (ప్రకాశము) దేవీ! శోకావేశమున నోడ లెఱుఁగక యట్లంటివే కాని యతఁ డేమి కర్ణుఁ డేమి యెల్లపుడును మన బాగునకే ప్రయత్నించిరి. అయిననేమి? మన మిరువురమును దురదృష్టవంతులము.

గీ. ఎన్నఁడో పెట్టిపుట్టితి మిన్ని బాము
లనుభవించుచునున్నార మనియొ యిపుడు
కాదు కూడదటన్నఁ బోఁబోదుసుమ్ము
ఎవఁడు చేసిన కర్మమ్ము నెవఁడు గుడుచు?

విదు— (తనలో) ఇట్టి సమయమున నితని నేమియు ననరాదు గాని, ఐనను (ప్రకాశము) అన్నయ్యా! మొదటి నుండియు మీకీ భ్రాంతియే యింత తెచ్చినది.

చ. శకునియుఁ గర్ణుఁడున్ సలుపు సంగతులం దొకఁడేని మీరు లె
క్కఁడుఁ గనఁజేయుఁడీ సుకృతకార్యము! వీరల పొత్తుఁ జేసి కొం
పకుఁ గలిగెన్ వినాశనము పార్థివసత్తమ! యెందు బాలనా
యకము నశింపకుండునె! వృథాగ్రహముల్ తుది ముప్పొనర్పవే!

ధృత— అవును. తమ్ముఁడా! ఇది యంతయు నా లోపమే.

చ. పోరిఁ జెవి నిల్లు గట్టుకొని పోరితి; నేనును దేవియుం దురో
దర మది యాదిగాఁ బ్రతిపదమ్మును జెప్పితి; మింత వంత సు

స్థిర మయి యుండఁ బోలుఁ; జెవిఁ జేర్పక పోయె నొకింత యేని యు
క్కురుకులపాంసనుండు; కడకున్ మముఁ ద్రోచె విచారనీరధిన్.

(యోజించి)

తే. గీ. అంతరించిన వంశంబు నడఁగ నీక
మన పితామహి కెందు కీ మమత పుట్టెఁ
గావలయుఁ? గావలయు నిన్ని కానిపనులు!
కావలయు దాని నాఁగఁగాఁగలరె యొరులు?

(అంత వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యాసు— (తనలో) అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! కొడుకుం గోడలి నేమొగముతోఁ జూతును? అక్కటా! నావంశమున కెంత ముప్పు మూఁడినది. ఛీ! అజ్ఞానము నన్నుఁగూడ నావరించుచున్నదే.

ఉ. గీతలు సూత్రముల్ దగ లగించితి మేటి విరక్తి నంది లో
కాతిగమైన జ్ఞానమున కాస్పద మైతిని; నన్నుఁ గూడ నీ
జ్ఞాతివధానలమ్ము పెలుచన్ గరఁగింపఁగఁ జొచ్చె నక్కటా!
రాతికినేనిఁ దప్పదు భరమ్మగు దుఃఖము చేత మున్నచో.

(విదురునితో ప్రకాశము) ఓహో యింత జరిగినదా?

విదు— మహాత్మా! వీరి దుఃఖమ్ము నాప నావశము గాకున్నయది. తా మివ్వారిం దేర్చి యనుగ్రహింపవలయు.

ధృత— (తనలో) ఏమీ! నా తండ్రియగు సాత్యవతేయుఁడా! (ప్రకాశము) దేవీ! యూఱడిల్లుము.

వ్యాసు— అంబికేయా! ఏమి నీ యజ్ఞానము!

తే. గీ. ఎవ్వరేనియుఁ జేసెడి దేమి గలదు?
పాండుమరణంబు విని నేను బ్రతుక లేదె?
దాని నటులుంచు భీష్మునంతటి సహోద
రుండు వోయియు నిటు లొంటి నుండవలసె.

గాంధా— అయ్యో! అయ్యో! యెంత పాపాత్మురాల నైతిని. ఒక కొడుకు నేనియు మిగుల్ప నైతివిరా నాయనా భీమన్నా!

విదు— అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రీ! వ్యాసభగవానులు వచ్చినారు. ఇఁక మనకు దుఃఖోపశాంతి కలుగును. శోకముమాని వారి దివ్యోపదేశములను వినుము.

ధృత— తండ్రీ! సాత్యవతేయ!

చ. జగ మఖిలమ్ము నోర్చి జయశాలి భృగూద్వహు నాఁగెఁ దండ్రిచేఁ
దెగనివరమ్ముఁ గైకొనియె ధీరుఁడు భీష్ముఁడు ప్రేళ్ళ నేల? యే
వగ నతఁ డంపశయ్యపయి వందురుచుండెనొ! వంశవృద్ధు ని
ట్టి గతికిఁ దెచ్చు కూళలకు డెప్పరమే యిఁక నేను నాసుతుల్?

వ్యాస— తనయా! అటు లనవలదు.

చ. తన కులమెల్లఁ బోవునని తా మునుమున్న యెఱుంగుఁ గాన నా
యనుజుఁడు స్వేచ్ఛజీవి యగు నైనను జూడఁగలేక యాదినే
పని నెఱవేర్చి కొండొక నెపమ్మున నిట్లొనరించెఁ గానిచో
మన మెటు లొప్పఁ జెప్పుమ? కుమార! కుమారుల చావు చూడఁగన్.

అదియునుంగాక,

చ. అతని యనుజ్ఞఁ గైకొనియె యట్లొనరించిరి వారు; కానిచో
బ్రతుకఁ దరంబె? కృష్ణు నొక బ్రాఁతిగ జూడని భీష్ముముందు దే
వతలకు నేని; నీ కొమరునైఖరు లింతకు నింతఁ దెచ్చె; దు
ర్మతు లుదయించు వంశములు మాయవె? పెద్దలు బుద్ధిహీనులే!

విదు— "బుద్ధిఃకర్మానుసారిణీ" ఇంతకు నిది యిట్లు కాక తప్పదు.

చ. ఇరువుర మేలు గోరు జగదీడ్యుఁడు భీష్మునికన్న, వంశపుం
గురువగు ద్రోణుకన్న, ననఁగూడదు గాని, యొరుల్ వలంతులే?
యెఱిఁగియు నాపయిం దురము నేమని తా సరిపెట్టెఁడయ్యొ న
క్కురుపతి? సర్వనాశనము గోరకయుండిన నింత సేయునే!

వ్యాస— మన మిప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము?

చ. జరుగవె పెక్కు యుద్ధములు, చావరె పల్వురు, పూర్వకాల మె
వ్వరికిని నిట్టి సంగరము వచ్చినయట్లును నిట్టి దుర్మృతుల్
దొరఁగినయట్లునున్ వినము; దోర్బల ముండిన నుండుఁగాక, యొం
డొరులు నశింతురే? కడుపు లొక్కటఁ గాలిన యన్నదమ్ములై.

ధృత— అయ్యో దైవమా! సర్వసముఁడ వగు నీకీ పక్షపాత మెందుకు?

ఉ. ఐదుగు రైదుగు ర్గలిగి యట్లన యుండిరి సోదరాత్మజుల్;
నాదు సుతుల్ శతంబును వినాశము నందిరి; యిందు నొక్కఁడు
న్నీదయకున్ దగండె? యవినీతి యొకింతయు లేదె వారియం?
దేఁ దగువాఁడనే దినము నీపయి వా రిడు పొట్టకూటికిన్?

గాంధా— అందుకును భీముఁ డొప్పికొనఁడు. ఇంత వెట్టి యెందుకు? కొడు
కులకన్నను మనుమలకన్నను మనకీ మేనులు త్యజింపరానివా?

ధృత— చక్కఁగా నుడివితివి.

ఉ. ఇంతకుఁ బూర్తిగాఁ జనర, యేగుచునుందురు; వారి నాకపుం
బ్రాంతమునందుఁ గూర్చెడి యుపాయము మేను పరిత్యజించుటే;
యంతము లేని దుఃఖముల నార్తి వహించుట కన్నఁ జచ్చుటే
శాంతి; మఱెందు నింత కుపశాంతులు గల్గవు గల్గ నెమ్మెయిన్.

ఎవరురా యక్కడ! మాకుఁ జితిఁ జేర్పింపుము.

వ్యాస— కుమారా! యేమి నీ యవివేకము!

ఉ. చచ్చినవారితోడఁ బడి చత్తువె? యాత్మవిఘాతుకత్వముల్
దెచ్చునె సద్గతిన్? వలదె తేఁకువ? యార్యుల సేవ లేదె? యు
ద్యచ్చరితుండు ధర్మజుఁడు తండ్రికి నెక్కుడు నిన్నుఁ జూడఁడే!
నొచ్చుకొనండె నీగతి గనుంగొని? వేఱొక చూపు చూచునే!

క. మీయన్న శుకుఁడు విద్యల
నాయాసముగాఁ బఠించినట్టిఁడు బాల
ప్రాయమున మృతిం గన నే
నాయుర్దాయమున నుండనా! గనుఁగొనుమా.

ధృత— తండ్రీ! నే నెవ్వరిం జూచికొని బ్రతుకుదు?

చ. ఒక కొడుకేని యుండెనని యుందునొ? మన్మలకోస ముందునో?
యకట! యమంగళాస్పదములైన మొగంబులతోడ నేడ్చు కొం
డికతనపున్ వధూమణులు నిండిన సంసృతిఁ జూడనేర్చుటే
సుకరమొ? చావు మేలొ? తగఁజూచి వచింపుము నాకు నెమ్మెయిన్.

వ్యాస— నాయనా! విదురునివల్ల సమస్త ధర్మములు విని యున్న నీకు నే నిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన దేముండును?

చ. ఎవరినిఁ జూడ నేమిటికి? నెవ్వరి కెవ్వరు? మాలసంత! కా
లవశమునన్ జనుర్మరణలక్షణముల్ జను లొందుచుందు రి
య్యవి గనకే నిరంతరము నాత్మ తిరుండయి యుండు జ్ఞానముం
దవులని వార లియ్యెడ వృథా విలపించెద రంతయేటికిన్.

విదు— సంశయ మేమి? జననమరణప్రవాహభూయిష్ఠ మగు నీ సంసారమునఁ బ్రాజ్ఞు లంతగా మమత గూర్పంజనదు. అన్నయ్యా!

ఉ. ఎందఱి కీవు తండ్రివో మఱెందఱికిం దనయుండవో మదిం
గొందల మందనేల? కనుఁగొమ్ము విచారణ సేయు మయ్యయో!
తుందుడు కింత చెల్లునె బుధుండవు గావె యెఱుంగవే? ధృతిన్
జెందుము చిత్తవృత్తి నిటు చిందఱవందఱఁ జేయ న్యాయమే?

ధృత— తమ్ముఁడా ! యిది యంతయు నిట్టిదే:

ఉ. ఇప్పటి కెన్నిజన్మముల నెత్తితిమో యిఁక నెన్ని యున్నవో
యెప్పటి కప్పుడే మఱచి యీగతి వందురుచుందు; మేరికిన్
దప్పదు కష్టమున్ సుఖము త్రాసునఁ దూఁగుచునుండు; నైనన్
ముప్పున నిట్టి బాధ నను బోఁటికి ధాత విధించి యుంచునే.

వ్యాస— అదియే యజ్ఞానము.

ఉ. ధాత యొవండు సేయుటకుఁ? దక్కరు లెవ్వరు? ప్రాక్కృతంపుఁ గ
ర్మాతిశయమ్మునన్ గలుగు నన్నియుఁ; దానిని దాఁటఁ జాలఁ డా
ధాతయు వానితాతయును ; దప్పక తత్ఫల మంది తీరుచే
చూతుము కాని వేఱొకటి చూడము చూడఁగనేర రన్యులన్.

గాంధా— అయ్యో ! నాదుర్దశవంటి దుర్దశ వినినదియు వినఁబోవునదియుఁ గూడఁగాదు. దైవమా, దైవమా ! యెంత దుర్గతిఁ దెచ్చితివి !

వ్యాస— గాంధారరాజపుత్రీ ! విచారింపకుము.

చ. కొడుకులు పుట్టలేద యనుకొన్మ ; కులానఁ గళంకునించు న
క్కొడుకులు కొడుకులే ? నయము కొంకక చెప్పితి చెప్పఁజేసి తె
క్కుడుగ; వినండ నీకొడుకు కూళతనంబున నింతకున్ జగం
బడఁచు తలంపుతో నుదయమందె నితండు పతివ్రతామణీ !

ధృత— అయ్యో, దైవమా !

చ. మనమునఁ దాపమాఱఁ గడమా యొకమాఱు తనూజులన్ గనుం
గొనుటకుఁ గన్నులేనిఁ దనకుం దయసేయవుగా ! మఱెంత యాఁ
పిన నదియేమొ దుఃఖమది పెచ్చగుచున్నది ; యీపె శోకమున్
గనుఁగొనఁ జాల; నిందుఁ బ్రతికారము గన్పడ దేమిసేయుదున్ ?

వ్యాస— దంపతులారా ! మీకట్టి యభిప్రాయమున్నచోఁ జూడుఁడు. శ్రీకృష్ణుం డయ్యెడల దృష్టిని మీకుఁ బ్రసాదింపఁగలఁడు.

విదు— ఇఁక నాలస్య మెందులకు ? ఇమ్మహాత్ముని వచనం బమోఘము. ధర్మజాదులతోఁ గృష్ణుం డీపాటికి నయ్యెడకు వచ్చుచుండవచ్చును. మనము గూడ నయ్యెడకుఁ బక్కంగల జనులతో నరిగి యొకసారి చూచి యుచితక్రియలు నిర్వర్తించుటయే కర్తవ్యము. (నిష్క్రమింతురు)

(అంతఁ బాండవులు కృష్ణసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు)

ధర్మ— కృష్ణా ! వాసుదేవ !

క. ఏ మొగమునఁ గనుఁగొందును
మోమోట మొకింత దక్కి ముది తొక్కల దుః
ఖామయమగ్నుల ? నకటా !
యేమాడ్కి నీరిదుఃఖమిది చల్లాఱున్ ?

కృష్ణ — బావా ! మీ శాంతమునకుఁ దగిన ఫలము గలుగనప్పుడు మీ రేమి చేసెదరు ?

భీమ— (కోపముతో) ఓహో ! యేమి యీవిరుద్ధము ?

ఉ. చచ్చినవాఁడు చావక వెసన్ గురుపుత్రునిఁ బిల్చి యాతనిన్
మచ్చికఁజేసి ద్రోవదికుమారులఁ దక్కిన రాజసైన్యమున్
బొచ్చెము మై వధింపుటకుఁ బుచ్చిన దుర్మదునింక నొక్కమా
టెచ్చటనైనఁ జంపవలదే ? యటుగామిని గోప మాఱునే ?

ధర్మ— భీమన్నా ! "మరణాంతాని వైరాణి" యనుట యెఱిఁగియు నీకెందుకోయీ కోపము ?

భీమ— అన్నయ్యా ! ఈశాస్త్రములు లోకమునకేగాని యీ దురాత్మున కుపచరింపవు. ఏమంటిరా ?

చ. మరణముతోఁడఁ దీఱుదురు మంచిప్రవర్తన గల్గువారు; దు
శ్చరితులు చచ్చియున్ బగఁ బిశాచములై కనఁజేతు ; రిట్టియు
ద్ధురచరితమ్ము గల్గుటనె దుష్టచతుష్టయ మన్నయట్టి యీ
బిరుదు సుయోధనాదులకె పేర్కొనఁగాఁబడెడిన్ జగమ్మునన్.

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! ఇది సమయముగాదు, శాంతింపుము. (కృష్ణునిపంకదిరిగి) వాసుదేవా !

తే. గీ. తగుదునని యే మొగమ్ముతోఁ దెగని పగలఁ
బొగులు తలిదండ్రులను గనఁ బోదునయ్య
ఇంత కష్టము దోపలే దెపుడు నాకు
నాఁడు వనవాస మప్పుడైనను మహాత్మ !

భీమ— (కోపముతో) అన్నయ్యా ! మీరు మొదటనుండియు (అనుసర్గోక్తిలో)

అర్జు— (వారించి)

చ. ఒకరి నొకళ్ళు చూచుటది యొక్కటి తప్పని కార్య మాటచే
నకట ! యిటుల్ చనన్ వలసె ; నంతియెకాని ఘటోత్కచుండు నా
చు కొడుకు ద్రౌపదేయులును దోఁపఁగఁ జేసెడివంతకన్న దు
ష్టకుటిలబుద్ధు లాత్మజు లెడందఁ బగుల్తురె తండ్రిగారికిన్ ?

కృష్ణ— అజాతశత్రూ ! మహారాజ !

ఉ. సామము చెప్పి చూచితిమి సంధికిఁ జొన్పితి; మెందు కేని యా
సోమరి యొక్కటన్ హితవు చూపఁడ; కార్యము లేక యంత సం
గ్రామము చేయఁబూనితిమి; కాలము చెల్లినవారు వోయి రి
చ్చో మనదోషమేమి ? యనసూయులకున్ సకలంబు దెల్లమే.

నకు— దేవా ! జగన్నాథ !

క. మన మొగము చూచు టెటులని
జనకుఁడు శంకింపవలయు సంధికిఁ దాఁ బూ
నినఁ గాకపోవునే ? యా
యనదోషముకాదె ? కులము నడుగంటించెన్

- బావా ! దేవకీపుత్ర !

క. తల నెరసినంత నే పె
ద్దల ! తానొక్కింతఁ బూని తన తమ్ముని పు
త్రులమైన మాకుఁ బాలీ
దలఁచినఁ బోకున్న యిదియుఁ దగదే తనకున్ !

ధర్మ— అన్నలార ? యెందుకీ గతజలసేతుబంధనము ? ఎటువంటి యార్యుల
కును నొక్కొక్క సమయంబుల బుద్ధులు తప్పత్రోవలం బడియెడి.

చ. వనమున ద్వాదశాబ్దములు వాసము సల్పితి మాఁగదా సుఖం
బును గనకుంటిమే యపుడు ? పోరొనరించి జయించి రాజ్యముం
గొనుటయుకాని లేరు కొడుకుల్, మఱియెవ్వరికోస ? మిప్పుడే
మనుకొన నేమిలాభ మగు ? నన్నియు నింతకుఁ దీఱెఁ బూర్తిగన్.

భీము— అన్నయ్యా ! అట్లనెదరేమి ? కొడుకులే కావలయునా ? మనుమలు
దినఁగూడదా ?

ధర్మ— అక్కటా; యెంత వెఱ్ఱివాఁడవోయి !

ఉ. దుర్భగుఁడైన ద్రౌణిశరదుస్సహతాపముచేతఁ గ్రాఁగుటన్
గర్భమునంద చచ్చియును గంజదళాక్షు ననుగ్రహమ్మునై
నర్భకుఁ డెట్టులో యుదయ మందెడి నుత్తర కాతఁ డిమ్మహీ
ధూర్భృతి సల్పువాఁడనుచుఁ దోషము వొందుదమయ్య ! తమ్ముఁడా!

ఉ. పేరును బెంపునున్ వెలయ బెట్టెదుఁడా నభిమన్యుఁడున్ మహా
శూరులు ద్రౌపదేయులును సోమునివంశము వృద్ధి సేయఁగా
నేరనియప్పు డీనిసువు నేర్చునటంచుఁ దలంచు టెట్లు ? సం
సారమునందుఁ గోర్కి కొనసాఁగిన వారలు లేరు తమ్ముఁడా !

పరిశీలించి చూచినచో నిప్పటి మనసంసారమునకన్న నేదియేనియుం
సుఖకరమే.

ఉ. పిల్లనిమోముఁ జూచి పొరి బెగ్గిలి యుత్తర యేడ్చు; నాపె సొం
పెల్ల నశించెఁగా యనుచు నేడ్చు సుభద్ర; గృహంబిఁకెట్లు శో
? గేస్తులిట్లనుభవింపఁగలారె సుఖమ్ము ? లంతయున్
జెల్లినమీఁద రాజ్యమును జేయుటకన్నను దోసముండునే ?

కృష్ణ— (దృష్టినిగుడ్చి) ధర్మనందనా ! అదుగో, విదురధృతరాష్ట్రులిటు వచ్చు
చున్నారు. మనము వారి నెదుర్కొనవలయును. (పరిక్రమింతురు)

(విదుర ధృతరాష్ట్రులు ప్రవేశింతురు)

విదు— అన్నయ్యా! అదేపాలికలను, దగ్గఱకు వచ్చినారము. ధైర్యమవలంబించి
బందుగులం గనుఁగొందువుగాక.

ధృత— తమ్ముఁడా ! యింతకన్న ధైర్య మేముండును ?

తే. గీ. అందఱుఁ గుమారులును బోయినట్టి వార్త
వినియు నీగతి నుండె జీవనముతోడ
వృక్షమో ! లేక రాయియో ! వీఁడు మనుజ
జన్మమేయైన నిది యెట్లు సంభవించు ?

ధర్మ— (దగ్గఱకరిగి) తండ్రీ !

ఉ. జూదరి జ్ఞాతిఘాతుకుఁడు క్షుద్రుఁడు శీతకరాన్వవాయవి
చ్ఛేది యజాతశత్రుఁ డను చెల్లనిపేరు వహించువాఁడు నీ
మోదము నెల్ల నాఱిపిన మూర్ఖుఁడు కష్టుఁడు వీఁడె నేఁడు నీ
పాదయుగమ్ము మ్రొక్కెడిఁ గృపన్ గని తప్పులనెల్ల సైఁపవే.

ధృత— (కౌఁగిలించుకొని) నాయనా ! ఇందు నీతప్పే మున్నది ?

శా. ఐమూళ్ళైనియుఁ జాలు నంచు హరి నీ పంపింపఁగా లేదె ? నీ
దేదీ నేరము ? దానిపై సుతులచే నిప్పింపఁగా లేని నా
దే దౌర్మార్గ్యము గాక ; నిన్ను సుఖిఁగా దీవించితిన్ దండ్రి ! నీ
వే దిక్కౌమని నిన్నుఁ గూడఁ జెఱుప న్నెంతు నో పుత్రకా !

భీము— (నమస్కరింపఁబోఁగాఁ గృష్ణుఁడు వారించును.)

ధృత— (ప్రేమతో) నాయనా ! ధర్మనందన ! భీమన్న యే డోయి ?

కృష్ణ— (తనలో) అబ్బో! యెంత ప్రీతియో, పాపము! (ప్రకాశము) ఇదుగో
(ఇనుప భీముని ముందటికిఁ ద్రోయును.)

ధృత— (తనలో)

చ, కొడుకుల నెల్లఁ బొట్ట నిడుకొన్న దురాత్ముఁడు వీనిఁ జంపి నా
యుసు కొకకొంతఁ దీర్చుకొను టొప్పదె; యింతకు వీఁడు పాపి; పెం
దొడ గద నుగ్గు జేసి తలఁ ద్రొక్కెనె? తత్ఫలమెల్ల వీని ని
ప్పుడ గుడిపించెదన్ ముదము నొంది సుదాత్మజుఁ డుబ్బునట్లుగన్.

(ప్రకాశము)

ఉ. ఏల కుమార! కొంకు గొననేటికిఁ దప్పొనరించి నాసుతుల్
కాలముచేసి; రెవ్వరికిఁ గానివి కష్టసుఖమ్ము; లందులోఁ
గాలము చేరు వైనపుడు కల్మషపున్ మతు లావహిల్లు; నా
పాలిటి కీవె పుత్రుఁడవు; పల్వురు గల్గిన నేమి లాభమా?

(కౌఁగిలించుకొని నలిపివేయును. అందఱును నాశ్చర్యము సూచింతురు.)

కృష్ణు— (ఏకసక్కెముగా) మామా! కురుకులగరిష్ఠ!

చ. నిజమగు భీముఁడే యనుచు నీమదిఁ గల్గిన కోపమెల్ల న
క్కజముగఁ జూపి యిన్ము పొడిగా నొనరించితి; నీమనంబు ధ
ర్మజునికిఁ బోలె నా కెఱుఁగ రానిది గాదుసుమా! యెఱింగి నీ
గజిబిజి మాన్పఁగా నిటులు కల్పన సేసితి నిన్పభీమునిన్.

ధృత— (వెలవెలఁబోవుచుఁ దనలో) అయ్యో! దుఃఖములో నవమానముగూడఁ దటస్థించెఁ గదా! ఇఁక నేమి చేయుదును? ఇందుపాయమేమి?

అర్జు— (తనలో)

క. పదివేలేన్గుల బలము
న్నది యీతని కంచు నంద ఱాడుట విని యి,
య్యది యతిశయోక్తి యని నా
మది నెంతు నిఁకింతవాఁడు మహిలోఁ గలఁడే.

నకు— (తనలో)

క. ఇతఁడే నిజముగ సంగ్రా
మ తలమునకు వచ్చె నేని మన మొక లెక్కా!
చతురుదధిపరీతంబగు
క్షితియెల్లను నొక్కటైనఁ జేసెడి దున్నే?

సహ— (తనలో)

గీ. అన్నకన్నను బలపశు లవని లేర
యనుచు ననుకొంటి నితనిముం దాతఁ డెంత

పూర్వకాలపు వారి కీపురుషులకును
నింతభేదము గల్గుట యిప్ుడు తెలిసె.

భీమ. — (సంరంభముతో)

ఉ. భీముఁడ నీ కుమారకులఁ జెక్కురఁ జంపినవాఁడ ఘోరసం
గ్రామములోన నీకొడుకు రక్తము గ్రోలినవాఁడ నిన్ను దు
ర్ధమహితుఁ మదగ్రజుని బ్రేరణఁ జేసి పరామృశింపఁగా
నీ మెయి వచ్చినాఁడ నిపు డింతయుఁ జూచినవాఁడ నీకృతిఁ.

ధర్మ. — (నిర్వేదముతో) తమ్ముఁడా! కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొన్న కులవృద్ధులతో మన కీ యధికప్రసంగ మెందుకోయి?

భీమ. ఇప్పుడును నన్నే మందలింప వలయునా?

తే. గీ. వృద్ధుఁ డంటివి సత్యమే యెందుకీ దు
రాగ్రహము వృద్ధలక్షణ మందువేమొ
పరమచండాలుఁ డితఁ డెట్టివాఁడయేని
నిజము వధ్యుండు వధ్యుండు నీనెఱుఁగవు.

ధర్మ — తమ్ముఁడా! నామాట విని యంతతోఁ జాలింపుము.

క. సుతశోకజ్వరమున సం
ప్రతిపన్నం బయ్యె సన్నిపాత మితని కి
ట్టి తఱిఁ బొనర్చు పని దు
ష్కృతమో సుకృతమ్మొ తెలియునే రోగులకుఁ.

కృష్ణ— మామా! ఆంబికేయ!

గీ. కొడుకులా లేరు! వారల కొడుకులేని
లేరు! వీరల నెల్ల బల్మిని వధించి,
యపయశము నొందుటయె తక్కనక్కటకట!
యెవరి కిచ్చెదు రాజ్యమ్ము నెఱుఁగఁ జెప్పుము.

భీమ. — ఎవరి కెందు కీవలెను? తానే పరిపాలింపఁ గలఁడు. చేతకాదా యేమి? భగవంతుఁ డెఱిఁగి గుడ్డివానిఁగాఁ జేయఁబట్టి గాని లేనిచోఁ బ్రపంచమంతయు మ్రింగక పోవునా?

ధర్మ. — భీమన్నా! యిఁక నీ వితనిం గుఱించి మాటాడితివేని పాండునృపాలుని యడుగులకుఁ దప్పినవాఁడవు. ఏదో చెప్పఁదగిన సంగతి బావ చెప్పుచున్నాఁడు చాలదా?

కృష్ణ. — మామా! సత్యవతీపౌత్ర!

క. తనకడు పొక్కటియును ద
మ్మునికడు పొక్కటియునే సమున్నతముగ వ
ర్తన గల్గు నుత్తముల? కే
మన నేరుతు మింతకన్న నధికముగ నినున్.

విదు— వాసుదేవా! మహానుభావ!

చ. ఎఱుఁగనివాఁడు గాఁడు "పరమేశ్వరు నంశమ వీ" వటంచు; నీ
యరయుట వీరికిం గల దటంచు నెఱుంగనివాఁడు గాఁడు; స
త్వరమున భీముఁ జంపుటకుఁ బొల్పడి మేటియవజ్ఞ సేసె; సా
దరమతిఁ జూచి యెట్లయినఁ దప్పు క్షమింపఁగదయ్య మాధవా!

ధృత— దేవా! వసుదేవనందన!

చ. సుతులను జంపె వీఁ డనెడి శోకభరం బని దేహమెల్ల వ్యా
పృతమయి రాఁజి రాఁజి యొక పెట్టన బగ్గున మండి యిట్టి దు
ష్కృతిని వివేకమున్ విడిచి చేయఁగఁబూనితి, సత్యమే; కృపా
రతి ననుఁ బ్రోవఁగావలె శరణ్యుని నిన్ శరణంటి మాధవా!

ఉ. మామను! పెద్దవాఁడను నమస్కృతి చేసెదనన్న దాన నీ
నేమము వోవు నంచు మది చెల్లదు; దేవుఁడ వయ్యు నీవు మా
భూమిని బుట్టి చుట్టఱికమున్ మముఁబోఁటులతోడఁ గల్పితే
సూ! మది నిట్టి సంశయముఁ జొప్పడఁ జేసెడు హేతు వల్లుఁడా!

కృష్ణ— మామా! నీవు నిజముగా నపరాధివయ్యును బశ్చాత్తప్తుండవై నిర్దోషి
నైతివి. (చేత ధర్మజు నిర్దేశించి)

మ. ఎదుటన్ జెప్పఁగరాదు గాని యితఁడీ పృథ్వీభరం బొక్కటా!
త్రిదివం బేనియు నేలఁగాఁ దగిన వర్ధిష్ణుండు; కృష్ణుండు మ్రొ
క్కఁదగున్ వాఁ డనుకోకు; మీతఁడు జగత్కళ్యాణశీలుండు మ్రొ
క్కఁదగున్ వాఁడును మాకు నెల్లరకు; నిక్కం బిట్టిఁ డొం డుండునే!

విదు— కృష్ణా! మహానుభావ!

ఉ. నీచరితం బ దిట్టి దని నిర్ణయ మెవ్వఁడు సేయనేర్చుఁ గా
నీ చతురబ్ధివేష్టిత మహీవలయమ్మున ధర్మసూతి కే
రాచకొమారులున్ సవతు రారను మాటది నిక్కువంబు సం
కోచము లేదు లోకమునకున్ గురు వీతఁడె శీలసంపదన్.

కృష్ణ— సంశయ మేమి? ఒక శీలముననే కాదు. సర్వవిధములచేతను నితని
కొరులు సాటిగారు. మామా! కురుకులజ్యేష్ఠ!

ఉ. అట్టి యితండు నీయెడ మహాదరముం గడుభక్తియుం గలం
డెట్టియెడన్ సహోదరులు నీతని యాజ్ఞకుఁ గట్టుఁ దప్ప రీ
విట్టి కుమారు లుండియును నెందుకు దుఃఖము నొందె? దయ్యయో!
చెట్టలునూర్వు రుండిన విశేషమె? యిట్టిఁ డొకండు చాలఁడే!

ధృత— కృష్ణా! దేవకీనందన!

ఉ. ఈ పనినట్లు ధర్మసుతుఁ డిట్టిఁడ, బుద్ధి జనించె నాకు నీ
సేవ కతమ్మునన్ మునుపు చేసిన పాపము లెల్లఁ బోయెఁ గా
నీ పగ పింకనున్ మనము నీఱుగఁ జేయుచు నున్న దయ్య! యో
దేవ! మహానుభావ! యిది తీర్పఁగ వేఁడితి నిన్ను మాటికిన్.

నిన్నొక్కసారి కన్నులారఁ జూచినం గాని నాకీ దుఃఖ ముపశమింపదు.

ఉ. మున్నొకసారిఁ జూచితిని; ముద్దులు మూటలు గట్టఁ జాలు నీ
యన్నువ రూపు; దాని నిపు డారయఁ జేయు మిఁకొక్కసారి; యే
జన్మములన్ ఉపమ్ములను సాఁగని సౌఖ్యము దానఁ గల్గు నం
చున్నది లోనఁ గోర్కె; దయ యుంచుము భక్తపరా! పరాత్పరా!

కృష్ణు—(తనలో) పాపము కొడుకుల నందఱిం గడసారి జూచుటకై కాఁబోలు నిట్లు కోరుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము)

తే. గీ. కనుఁగొనుము నేఁడు నీపుత్రగణము నెల్ల
రాజబంధులతోఁ గూడ, రమణితోడ
నిచ్చితిని దృష్టి, పోల్కల నిదుగొ చూడు
మా! యొకించుక దూరాన మానవేంద్ర.

ధృత— (కలయంజూచి) నాయనా! యొక్కసారి దగ్గఱగాఁదీసికొనిపోయి చూపింపుము.

కృష్ణు— ఇదిగో, నిటురమ్ము. (అందఱును బరిక్రమింతురు)

ధృత— (చూచి)

చ. విఱిగిన తేరులా యివి! భువిన్ బడిపోయిన గొఱ్ఱబారులా!
సురిఁగిన నూరులా! యకట! చూడఁగఁ జాల జనార్దనా! మహా
భర మనిపించుచున్నది; కృపన్ మరలింపఁ గదన్న దృష్టి; యే
వరమును మందభాగ్యుఁ డగువానికి మోదము గూర్పఁజాలునే!

(తెరలో)

శా. కోదండైకగురుండు తండ్రి; యసదృక్షుల్ పెద్దతండ్రుల్ పితృ
వ్యాదుల్; వీర లటుండఁ గేవలము లోకాధ్యుండు జీవం బిడం

గా దక్షుం డగు మేనమామ; రిపుచక్రం బెట్లు నిన్ జంపె నా
దౌ దౌర్భాగ్యము కాక నీకు రిపు లన్నా ! గడ్డిపోఁచల్ గదా !

కృష్ణు— (విని) బావా! సుభద్ర కాఁబోలును దుఃఖించుచు నిటు వచ్చు
చున్నది. నీవు పోయి యోదార్చి వెనుకకుఁ బంపుము.

నకు— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

చ. అన్న ప్రతిజ్ఞ త్రిప్పుటకునై చని యే బ్రతిమాలుకొందు నా
పన్న శరణ్యుఁ డాతఁడు కృపన్ "బతిభిక్ష" మటన్న "లేదు పొ"
మ్మన్నను "గాను కూడ" దని యప్పటి కెట్టులొ "యొప్పఁ జెప్పుదా
నన్నరు" నంటి నాపలుకు నాటకపోయె నిఁకేమి సేయుదున్.

ధర్మ— (విని) అర్జునా! దుస్సల కాఁబోలును. నీవే పోయి యూపె నోదార్పుము.

అర్జు— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. పేరును పెంపునన్ వెలయు పెద్దలు ద్రోణుఁడు మున్న గాఁగ న
వ్వీరులు కౌరవేశ్వరుని ప్రేరణ కారణమై యహో! దురా
చార మటం చెఱింగియు నసాధ్యు నినున్ బొరిఁ జుట్టుముట్టిరే !
వేరము దీర్చి యే మనుభవించిరి వా రపకీర్తి దక్కనన్ ?

— పాపము. ఉత్తర కాఁబోలును. అయ్యో! దైవమా! యెక్కడఁ
జూచినను రోదనధ్వని తప్ప రెండవ ధ్వని వినఁబడదుకదా !

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! నీ వరిగి యూపె నోదార్పుము.

— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. ఒక్కరొ యుద్ధలో శతము నొక్క మొగిన్ బలియిచ్చి భీముఁడన్
దెక్కలిశక్తి, కెక్కరణిఁ దీవ్రిపుశోకముఁ బట్టనేర్తు; న
మ్మక్క ! యిదేమి దారుణమొ ప్రాణము వోవదు పొ మ్మటన్న; నే
నక్కలు రావు నాదరికి నందను మెక్కుచు నున్న వక్కటా !

క. కొడుకా ! యంతటి రాజ్యము
విడిచి జనకు విడిచి నన్ను విడిచి యనుజులన్
గొడుకులును దోడ రా న
ట్టడవిని నిలు గట్టికొంటివటరా ! తండ్రీ !

ధర్మ— (విని) తమ్ముఁడా! ఆపె పరమపూజ్యురాలగు గాంధారరాజపుత్త్రి. మనకుఁ బెద్దతల్లి; ఆమెకుఁ గోపోపశాంతిఁగా వేఁడికొని యామె యనుగ్రహముం బడయుట కిట్లు ప్రార్థింపుము.

ఉ. అమ్మరో! నీదుపుత్త్రకుల నందఱఁ జంపితి ధర్మమో యధ
ర్మమ్మొ రణమ్మునం, దనపరాధిఁగఁ జూచి కృపారసాభిషే
కమ్మొనరించు చూడ్కులను గాంచఁగదమ్మ! భవత్పదాంబుజా
తమ్ములు దక్క నిష్కృతిపథమ్మిఁక లేదు గదమ్మ! యెమ్మెయిన్.

భీము— (వెళ్ళఁబోవును)

కృష్ణు— బావా! మాట. (రహస్యముగా) ఆమె ని న్నిట్లనంగలదు.

గీ. "పోరుదురుగాక రిపులఁ జంపుదురుగాక
రాజ్యమును గొంద్రుగా కెందు రాజవరులు
రక్తమును గ్రోలినట్టు లే రాజ్యమందు
మున్ను వింటివె? యోరోరి మూర్ఖతముఁడ!"

ఇందుకు నీ విట్లుత్తరమిమ్ము.

చ. "పరమపతివ్రతన్ ద్రుపదుపట్టినిఁ బట్టి భవత్సుతుండు ము
ష్కరమున వల్వ లొల్చుతఱిఁ గట్టినయట్టి ప్రతిజ్ఞకై నిజా
ధర మొకయింత రక్తమునఁ దడ్పితి నంతియకాని యంత త
ప్పెఱుఁగనివాఁడనమ్మ! మది యేవము సైమనటమ్మ! నమ్ముమా."

భీము – (నిష్క్రమించును)

(తెరలో)

క. రారాజనై యశేషధ
రారమణులు గొల్చ నిన్ను గ్రద్దలు చుట్టుం
జేరెనె ధర్మజునకు ముద
మారెనె? నీదగు నవస్థ మాఱెనె? తనయా!

— కృష్ణా! నీ వొసంగిన దృష్టి మా దంపతుల కెంత యపకార [illegible]
దోయీ తండ్రీ!

ధర్మ— (తెరవంకఁ జూచి) అమ్మా! గాంధారరాజపుత్త్రీ!

క. నీకొడుకులఁ జంపించితి
నాకొడుకులఁ జంపుకొంటి నయహీనుఁడ దు
ర్ధీకుఁడఁ బాపాత్ముఁడ శో
చ్యాకారుఁడ నాకు శాప మర్పింపఁ దగున్.

ధృత— తండ్రీ! నిష్కలుషుండ వగు నీకు శాప మెందు కీవలయు ?

విదు— గీ. ధర్మమకదా యనుచుఁ గేల ధర్మమూని
గుణమకద యంచు నద్దాన గుణముఁ గూర్చి
తంతియే కాని నీవేరి కాహవమున
నపకృతి యొనర్చి యెఱుఁగ వయ్యయ్యొ రాజ!

(తెరలో) కృష్ణా! కురువంశ కృష్ణవర్త్మ!

ఉ. కూఁకటివేర్లతోడఁ గురుకోటికురుట్పుటలిన్ వెలార్చితీ
వే కుటిలాత్మ! జ్ఞాతులకు నింతలు పుట్టునె లేకయున్న, లే
వే కలహమ్ము లెయ్యెడను? నీయసురంతయు నిన్ను నట్లనే
తాఁకి నశింపఁజేయు నిది తప్పదు నేనొక సాధ్వి నైనచోన్.

కృష్ణ— (లేని సంతోషముతో) అత్తా! నీవు నాకు శాపమిచ్చినను నది యను
గ్రహముగానే పరిణమించినది సుమీ!

ఉ. యాదవు లేరికిన్ సమరమం దవిజేయులు చచ్చు టెట్లొకో
యీ దురహంకృతుల్ భువికి నేగతిఁ దీఱునొకో భరం బటం
చేఁ దలపోతు; నీకొడుకులే యనుకొంటిని నీవుఁ గూడ నా
పై దయఁ జూపి భూభరము వాపితి వంతియ చాలు నెమ్మెయిన్.

ధర్మ— హాహా! పాండవులవలనఁ గదా మీవంశమునకుఁ గూడ నిట్టి యాపత్తు
ఘటించుచున్నది. అయ్యో! పుణ్యమునకుఁ బోయినఁ బాప మెదు
రగుట యిదియే కాఁబోలును!

గీ. ఎన్నివిధముల సంధికి నియ్యకొల్పి
తెంత కష్టించితివి పోయె నిదియునెల్ల
నక్కటా! యాపె యొక్కింత యరయదయ్యొ;
సైఁపఁగదవయ్య మాతల్లి సాహసంబు.

కృష్ణ— ధర్మనందనా! నీకింత నిర్వేద మెందుకు? ఇది యీమె శాపంబువల
ననే కాఁదగినది కాదు. మున్నిట్లు యాదవులకు బ్రాహ్మణ శాపం
బున్నది. అది యట్లుండ,

క. ఎందులకు నేనియును జం
కందగుఁ జావునకు జంకఁగా రా దది తా
నందుట యొక్కపరియె యగుఁ
గుందఁగ నేమిటికి దీనికోస మ్మనఘా.

విదు దేవా! మహానుభావ! అజ్ఞులకుఁ గాని యప్పట్ల భవాదృశులకు దుఃఖ

మెక్కడిది? ఆపె యేనియు సమస్తధర్మము లెఱింగినదే యైనను నెందు లకో యిప్పట్ల తొందరపడినది. ఇంతకును నీ వనినట్లు,

తే. గీ. ఇతర మగు శాప మిచ్చిన నించుకంత
జంకఁగావలెఁ గాని యీ శాపమునకు
జంకఁ బని లేదు; చావక శాశ్వతమ్ము
గా నిలుచువార లంచు జగానఁ గలరె!

— దేవా! జగన్నాథ! మాతప్పు లన్నియు క్షమించి మమ్ము మన్నింపుము.

కృష్ణ — ఇం దెవరి తప్పును లేదు. ఏది యెట్లు జరుగునో అట్లు కాక మానదు. మనము నిమిత్తమాత్రముగా నుండక తీరదు.

(తెరలోఁ బెద్ద రోదనధ్వనులు)

విదు. (విని) అరుగో! అంతఃపుర జను లందఱును నొక్కపెట్టఁ దమతమ బంధుజనంబులకు విలపించుచు నిటు వచ్చుచున్నారు. మన మీపాటికి వీరల నందఱిని నోదార్చి యుచితక్రియలు నెఱవేర్పఁ బోవుదము.

కృష్ణ — ఇఁక నిట్లున్న కొలఁదిని దుఃఖ మతిశయించుచునే యుండును గావున నట్లొనరించుటయే మంచిది. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మున
ద్వితీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము

తృతీయాంకము

(నారదుఁడు ప్రవేశించును)

నార — ఓహో! నేఁటి దినమున ధర్మజుని పట్టాభిషేకమహోత్సవమఁట. అట కరిగెదను. అయ్యెడ శ్రీకృష్ణదర్శనము సైతముఁగలుగును. కానఁ దీర్థమును స్వార్థమును గూడ గలసివచ్చును. (పరిక్రమించి) ఏమీ! యీ బ్రాహ్మణు లందఱును గుంపులు గుంపులుగా నేమేమో చెప్పుకొనుచుఁ బోవుచున్నారు. "విఘ్నేశ్వరుని పెండ్లికి వేయి విఘ్నము" లన్నట్టు లేదేని యంతరాయము రాలేదుకదా! (దివ్యదృష్టింజూచి) నే ననుకొన్నట్లే జరిగినదే! పాపము!

క. ఇంత దనుక దాఁచిన యా
కుంతికి నే మంత వచ్చెఁ గొడు కని కర్ణుఁ
మంతనము విడిచి చెప్ప ర
వంతేనియు సిగ్గు వలదె! యాడుదిగాదే!

ఇంతకు నామె యేమిచేయును! కర్మలోపమునకు శంకించి నోడివియుండును. (కోపముతో)

గీ. ఎదుటనన్నను గోపించి యెగిరి మీఁదఁ
బడి శపించునుగాని దుర్వాసు లకట
కొంపతీఁతకుఁగాక తాఁ గుంతి కేల
యీయఁగావలెఁ గన్నియ కిట్టి వరము?

సరే, ఆమె చేసిన శుశ్రూషకుఁ బ్రతిఫలముగా నిచ్చియుండును దానికేమి,

తే. గీ. సూర్యుఁ డేమంత యోగ్యుఁడు! సుదతి దన్నుఁ
బిలుచుఁగాక వరమ్మది తెలిసికొనఁగ;

వచ్చెంబో! మునియాజ్ఞ యవార్యమాటఁ
దప్పు క్షమియింపు మన్నప్పు డొప్పవలదె.

దీని కేమిగాని కర్ణుని మనోనిశ్చయము మాత్రము కొనియాడఁదగినది.

క. ఎఱుఁగును బాండుసుతులు సో
దరులని; యల్లెఱిఁగి మనమునం దించుకయుః
గరుణ జనియింపకుండ బ
వరమున నరికట్టుటన్నఁ బైపైఁ గలదే!

ఇతఁడిట్టివాఁడు గనుకనే యనేకులు యోధవరు లుండఁ "గర్ణునితల భారత" మను పేరితనికి వచ్చినది. సరే ఇంతకు మనము వచ్చిన పని వాకిటనే నెఱవేఱినది. ఇఁక మరలిపోకెందుకు? (మరలి) పోనీ వచ్చిన వాఁడను రానే వచ్చినాను. ఒకసారి చూచి పోవుట మంచిది గదా (కొండొక పరిక్రమించి) అదిగో ధర్మజుం డచటనే విచారముగాఁ బాంచాలీసహితముగ సోదరులతోఁ గూర్చున్నాఁడు. పోయి పాప మాతని నోదార్చెద.

(అంతఁ బాండవులు ద్రౌపదితోఁ బ్రవేశింతురు.)

ధర్మ— (అర్జునుంజూచి కోపముతో) అక్కటా! తల్లి యెంతపనిచేసినది! ఇఁక స్త్రీల కీరహస్యగోపనశక్తి లేకపోవుఁగాక (శాంతముతో) తమ్ముఁడా! ఆ మెలోపముకన్నను నా తెలివితక్కువ యిక్కడ నెక్కు డనక తప్పదు.

ఉ. కుంతిమొగమ్ము తీరచటఁ గొండొక గన్పడ సంశయించి "యీ
వింత యిదేమి" యంచడుగ వేమఱు నాలుక జాఱఁబోవ న
ల్లంతనె "భావ్యమానె యిది" యంచు మరల్చితిఁ గాని యాపెతో
మంతనమందుఁ బల్కిన సమస్తము నా కెఱిఁగింపకుండునే.

నార- దౌవారికా! మేము వచ్చితిమని చెప్పుము.

దౌవా— (ప్రవేశించి) జయము జయము నారదులవారు విచ్చేసిరి.

ధర్మ— ప్రవేశపెట్టుము.

దౌవా— స్వామీ! ఇటు దయచేయుఁడు. (అందఱును లేతురు)

ధర్మ— బ్రహ్మపుత్రా! నమస్కారము. ఆ యాసనము నధిష్ఠింపుఁడు.

(అందఱును గూర్చుందురు)

నార— అభీష్టావాప్తి ర్భూయాత్.

చ. హరి కరుణావిశేషమున నర్జును గాండివపాటవమ్మునన్
గరువలిపట్టి బాహుబలగర్వమునన్ రిపులన్ జయించి భూ
భర మడఁగించి రాజ్యమును బాలన సేయుచు నుంటివే! వసుం
ధరసుకృతమ్ము లిప్పటికిఁ దద్దయుఁ బండెనె? గోర్కె నిండెనే?

ధర్మ— (విచారముతో) దేవా! మహానుభావ!

ఉ. జ్ఞాతుల నెల్లఁ జంపి సిరిఁ గైకొనినట్టి యపాత్రు ధర్మసం
జాతుని మిమ్ము బోఁటి మునిసత్తము లింత ప్రశంస చేయఁగాఁ
జూతురె! యెల్లవారలును సూతతనూజుని గాఁగఁ జూచు స
ర్వాతిశయుండు సోదరుఁడె యౌనఁట! మాకిఁక నేమిసేయుదున్.

ఉ. తల్లి వచించె నాఁడు పితృతర్పణముల్ పచరించునప్పు "డా
సల్లలితుండు సూర్యుని ప్రసాద" మటం చతఁ డేము నైనచో
నెల్లజగమ్ము లొక్కటయి యెత్తి పయిన్ బడెనేని లక్ష్యమా?
చెల్లె సమస్త మిప్పటికిఁ; జేసెడిదేమి? మునీంద్రచంద్రమా!

భీమ— (విషాదముతో)

ఉ. "నన్నుఁ బరాభవింపఁ దగునాయకుఁ డెవ్వఁడు రా!" యటంచు నే
మున్ననుకొందు నేఁటికి సమూల మెఱింగితి నక్కటక్కటా!
మున్నరికంపు మాటల సముద్ధతిఁ జూపితిఁ బాపి నైతి నా
యన్న యటం చెఱుంగక మహాత్మ! కడుం జెడిపోతి నింతకున్.

అర్జు— (విచారముతో)

చ. అతఁ డెదురైన యప్పు డని నర్కులు వేవురు దోఁచినట్లు నా
మతిఁ గనుపట్టె "శూద్రుఁ డను మాటిది నిక్కువ మానొకో! యజే
ఋత మగునేని యిట్టికృతి యింతటి చే విటువంటిపౌరుషో
న్నతియు ఘటించునే?" యనుచు నామది నెంతు ననేకభంగులన్.

నకు—ఉ. ఎన్నఁడు నేరిఁ జూచి భయ మించుకయుం గని యే నెఱుంగ; నా
కన్నరనాథుఁ జూచినపు డాత్మనదేమొ, భయోదయంబు మా
యన్న యజాతశత్రుఁ గనినప్పటికన్నను గొంత హెచ్చెడున్;
మన్ననఁ జేసి తత్పదనమస్కృతి సేయఁగ బుద్ధి పుట్టెడున్.

సహ— క. అని నతని నప్పుడప్పుడు
గని "యింతటి మేటి గొల్వ గావించునె? యొ
క్కని చెంత" ననుచు నామది
ననుకొంటిని గాని, యిట్టు లనుకొననైతిన్.

ద్రౌప— అక్కటా! నాఁడు సభామధ్యమున నన్నెకసక్కెపుమాటల నేళి సేయ, నది యేమో! సుయోధనునియెడఁ గనలిన మన మిమ్మహాత్ముని యెడ నంతగాఁ గనలక సమ్మతిం గనఁ జేసెను. అయ్యో! అత్తగారు మీతోఁ జెప్పక పోయిన నాతోడనైన నించుక చెప్పక పోయిరిగదా!

నార— అమ్మా! ద్రుపదరాజనందని!

ఉ. ఇంత యమాయికత్వ మది యెచ్చటఁ జూచి యెఱుంగఁ; గారణం
బింతకు నిట్టు లుండ మఱి యెవ్వరు నేటికిఁ జెప్పఁగావలెన్?
వంత ధరిత్రి వమ్మగా మిము నవశ్యము చెంద విధించె ధాత యే
మంతన మిట్లు డాఁగెనను మాటలు మున్నెపుడేని వింటిమే?

క. తనకుఁ దనతండ్రి సెప్పఁడొ!
జనని వచింపదొ యి దిట్టి సంగతి యని! మం
తనమునఁ గృష్ణుఁడు సెప్పఁడొ!
వినఁజాలెనె యతఁడు? మీకు వెట్టి యిదేలా.

ధర్మ— మునీంద్రా! యెవరు చెప్పినను మాయన్నగారితోడనే చెప్పిరి గాని మాకు నొక్కింత చెప్పక పోయిరి కదా! పోనిండు.

ఉ. ఎట్టి రహస్య మైన మది నించుక సేపు వహింపలేని మా
యట్టి మహానుభావులను నస్మదదృష్ట మదేమొ? నాలుకన్
గట్టిగ ఓగ్గఁ బట్టి మముఁ గాపురుషాగ్రిణులం బొనర్చి య
ట్టిట్టనరాని దుఃఖమున కిక్కలఁ జేసితి రేమి పాపమో!

నార— (సంశయముతో) రాజా! యిప్పట్టున నేను గూడ వ్రతభంగం బొనర్చుకొన్నమాట సత్యమే. ఏమంటివా! దానికిఁ గారణము లేక పోలేదు.

క. ఈరణ మెటులైనను భూ
భారహరణమునకె మున్న బ్రహ్మాదులు దా
మేరుపఱిచి; రట విఘ్నము
నారదుఁ డొనరించె ననుచు నాపైఁ బడరే?

అప్పటికేనియు నేను దాఁచెడివాఁడను గాను గాని,

క. సనకాదులతో సరిగ
ద్దెను గూర్చుండఁ దగువాఁడ దీనిని నే నే
మని నీతోఁ దగుదు నటం
చును జెప్పదు ననుచు లజ్జ చొప్పడె నన్ఘా!

ధర్మ— మునివర్యా! తమ రిప్పు డిట్లు తప్పుకొనుచున్నారు గాని నిజముగా మాయందుఁ దమ కనుగ్రహ మున్నయెడల,

తే. గీ. అనయమును మాకు శాత్రవుఁ డైన యట్టి
యల సుయోధనుతోనైనఁ గల తెఱంగు
తాము గరుణించి చెప్పిన దాని మీఁద
నతఁడు భండనమునకేల యనుమతించు?

(కర్ణ - ద ంచి)

శా. అన్నా! నీవు గతించుమీద భవదీయం బైన రాజ్యంబు గై
కొన్నన్ గొందును గాక న్యాయ్యమగుటన్, గుంతీమహాదేవి యా
జ్ఞ న్నీకే మనుమున్న భార్య యగు పాంచాలిన్ గురుద్రోహినై
యి న్నీచుండు పరిగ్రహించె నకటా యీదోషముం బోవునే!

భీము— అన్నా! హరిదశ్వనందన!

చ. "కురుపతి యంగరాజ్యమునకు న్ననుఁ బట్టముగట్టె" నంచు సం
బరపడి; తెవ్వఁ డాతఁడు? భవత్పరిపాల్యము కాదె యర్ధరా
జ్యరమయు దీనిలోన లవమైనను నుండునె యంగభూమి, బం
గరు మసిపాతఁ గట్టఁ బడెఁ; గార్యము లే దిఁక నేమి సేయుదున్?

అర్జు— అన్నా! లోకైకవీర!

క. "ఎన యొకరి కొకరు కర్ణా
ర్జును" లని జనులాడుకొన నసూయపడుదు "నా
కెనయౌనె? సూతసుతుఁ" డని
మనుపుమ యీ తప్పొకండు మన్నించి ననున్.

సీ. "పాంచాలికాసతీ పరిణయమ్మున నను నీ
తోఁ బోరి నిన్ బాఱఁదోలితి" నని
"ఉత్తరగోగ్రహణోత్సవమ్మున నిన్ను
మించి వెన్నంటి భంజించితి" నని
"సర్పముఖాస్త్రప్రసారంబు కృష్ణుని
దయఁ దప్పె లే కున్నఁ దప్పని" దని
"అసమయమ్మునఁ బాడియగుఁగా దవక
బాణమేయకుండినఁ దెగఁ డీతఁ" డనియు.

తే. గీ. నొక్కొకప్పుడు మనమున నూహసేతు
నంతియేకాని నా జయ మభిలషించి

"యీ వుపేక్షించితి" వటంచు నెఱుగనైతిఁ
గ్రూరమతినైతిఁ గృష్ణుండు గొంపదీసె.

(కృష్ణుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణ— అవును, పాపము నేనే కాను కొంపతీసినది ! మీయన్న తీయలేదు కాఁబోలును. ఆవేళ నతనిచే నవమానింపఁబడి నిన్నును నన్నును నేమని యెనో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుము ? ఇంతకును జీతమును బత్తెమును లేని మీ కొలువు గొలిచినందులకు నన్నిటు లనవలసినదే.

ధర్మ.— ఇంతకు మాకర్మ మిట్లున్నప్పుడు నీవేమి చేసెదవు ?

ఉ. "సూతజుఁ జంప లే వయితి శూరుఁడ నంచుఁ బ్రగల్భపుఞ్ వచ
శ్చాతురిఁ జూపఁ గాఁ గలవె, చాలును గాండివ మింక నేల నీ
చేత ధరించెదో? " యనుచుఁ జిన్నెలు వన్నెలు వెట్టి తిట్టితిఞ్
బాతకి నైతి ముక్కు తెగ బారెఁడు చేసితి నిక్క మచ్యుతా !

భీమ.— సరే, అందులకు మాత్ర మితఁడే కాఁడా నిమిత్తము. ?

ధర్మ.— తమ్ముఁడా ! అతఁ డేమి చేయును ? సంధి కరిగినప్పుడు మంతనమ్మున నమ్మహా మహునితోఁ గలతెఱంగు వచియించెను గదా ! అతఁ డొప్పని యప్పు డితని తప్పేమున్నది?

భీమ— అంతతో నేమిలాభము?

ఉ. చెప్పెనె యన్న "తమ్ములను జేరుము నీ " వని యంత మాత్రఁ దా నొప్పెడివాఁడె కర్ణుఁడు మఱొక్కరి యట్టిఁడె ! యన్నమాటకుఞ్
దప్పునె ? యా సుయోధనునిఁ దన్నెద నమ్మినహాని నూరకే
యొప్పరికించునంతటి యయోగ్యుఁడె ? నీ కెనగాఁడె యన్నిటఞ్ !

నకు— బావా ! నీకుఁ గోపము లేనిచో నేనొకటి మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

చ. ఎఱుఁగనియప్డు "సూతజుఁడ నే " యను బుద్ధి సుయోధనుఞ్ నిరం
తరము భజించి తత్కృపను దా నొకరాజయి "పార్థునోర్తు సం
గరమున" నంచుఁ బల్కి, తఱి గల్గినయప్పు డెఱింగి తానయై
మరలి మముఞ్ గనుంగొనెడి మాత్రమె ? యాతని శౌర్య మల్పమే ?

సహ— బావా ! నీమనమున నిజముగాఁ గపటమే లేనియెడల మాతో నించుక చెప్పవలసినది.

గీ. అట్లు చెప్పితివేని మాయన్నగారు
కోరి బ్రతిమాలి రాధతోఁ గొంతచెప్పి

యొప్పఁగాఁ జేసి యీపక్షముండునటుల
సలిపి యాతని రాజుఁగా నిలుపకున్నె!

ధర్మ— తమ్ముఁడా! అంతపఱ కెందుకోయి?

ఉ. అన్నగదా ! మనందఱికి నాతనిమాటకు నడ్డువారమే ?
యున్నరుఁ డేనుఁ బావనియు నీరలుఁ; గృష్ణుఁ డొకింత చెప్పకే
కన్నులు మూసెఁగాని " యల కౌరవనాథుఁడె నాకు సమ్మతుం "
డన్నను "మంచిదే" యనమె ? యాతనిఁ గొల్చుట కొప్పకుందుమే?

ద్రౌప— అవును, మీరు "రాజ్యము వదలి యరణ్యమునకుఁ బదం" డనిన నెదురు చెప్పనివా రమ్మహామహుఁడు "దుర్యోధనునికే రాజ్య మి" మ్మన్న నట్లొనరించుటకు సందియమేమి?

నార— (తనలో) వీరల కించుక కలహమును బెంచెదఁగాక. (ప్రకాశము) అవును. తక్కినవారి మాటకేమిగాని శ్రీకృష్ణులవారుమాత్రము కొంచెము సూచనయైనఁ జేయవలసినది.

కృష్ణు— (క్రోధహాసములతో) మహానుభావా ! కలహభోజన ! యేమి యిట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు !

ఉ. ఏనటు చెప్పుటే నిజమ యేనియు వీరలు నేసినట్టి య
న్యాయ్యనములౌ ప్రతిజ్ఞలవి యొప్పునె ? వీరలు సమ్మతించుటె
ట్లైనను నూరువుల్ విఱుచుటా ! రుధిరమ్మును గ్రోలుటా ! మృతుం
గా నొనరించుటా ! యొకటికాదు గదా ! మఱి యేరికిన్నియున్ !

అర్జు— బావా ! బలభద్రసోదర!

చ. ప్రతిన యనంగ శత్రువులపైఁ బ్రసరించునె కాని యెయ్యెడన్
హితులకు నన్నదమ్ములకు నిట్లగునయ్య ? స్మరింపు మమ్మహో
ద్ధతు వధియింపలేని నను ధర్మజుఁ డించుక దూఱ నేనుఁ జి
న్నతనము చూప నేమనుచు నాఁడు వచించితి వీవు ? మాధవా!

ద్రౌప— (కొంచెమునవ్వుతో) అన్నా ! నిన్ను వారు వృథాగా నాడిననాడు దురుగాక, నే నట్లనుదానను గాను గదా. ఇయ్యెడల నెఱిఁగియో యెఱుఁగకో నీయందు లోపముమాత్రము లేకపోలేదు. నీశక్తి యెవ్వరెఱుఁగనిది?

నార— (తనలో) అయిన నేమిగాని చక్కఁగా నడిగినది. దీనికేమి యుత్తర మిచ్చునో?

కృష్ణు— (భారముగా) ఇంతకు "నేను గపటముగాఁ గర్ణునిఁ జంపించి నా"

ననికదా ! మీరందఱును నిందించుచున్నారు. సరే మంచియో చెడ్డయో యిందులకు నేనొప్పుకొన్నాఁడను గాని,

చ. అలయభిమన్యునిన్ ద్రుపదునాత్మజులన్ మఱి నీకుమారులన్
గలన వధించువాఁ డితఁడు గాఁడు గదా ! కపటమ్ము పన్ని, వా
రల బ్రతికించుకొం డవల రాధసుతున్ బ్రతికించి యేను నా
తల నిడినట్టి తప్పిదము తప్పఁగఁ ద్రోసెద నింత యేటికిన్ ?

నార — ఎందులకేని నీవే సమర్థుండవు గాని వీరలవలన నేమగును ?

ద్రౌప— మహాత్మా ! చక్కఁగా సెలవిచ్చితిరి.

భీము — బావా ! అభిమన్యునిమాటకు నేను జెప్పఁజాలను గాని తక్కినవారి మరణమునకు నీవు గాక మఱియెవ్వరు నిమిత్తము ?

తే. గీ. మమ్ము నెద్దియో యొకనిమిత్తమ్ము సెప్పి
శిబిరమును బాపినట్టి విశిష్టదృష్టి
యూరకే కల్గెనే నీకుఁ ? గారణమ్ము
నెఱిఁగియును జెప్పకుంటచే నింతపుట్టె.

అర్జు— — బావా ! క్షమింపుము.

శా నీతోఁబుట్టువు పూర్ణగర్భవతికి న్నేఁ గాలమున్ బుచ్చఁ గం
జాతవ్యూహవిధమ్ము సెప్పనెడ నాసాధ్వీవరంసమ్ము ని
ద్రాతైక్ష్ణ్యమ్మునఁ గన్నొగుడ్ప. శిశు వంతస్థాయి యూఁకొట్టుచోఁ
గాతర్యమ్మున మధ్య వచ్చి యది విఘ్నమ్మొంపఁగాఁ జేయవే ?

నార— అవును. ఈసంగతి నేను స్వర్గమున నప్పుడప్పుడు విన్నదే. ఆతనికిఁ బద్మవ్యూహము చొచ్చుటయే కాని మరల వచ్చుటఁ దెలియమికి హేతు వని మాత్రము ప్రవాద మొకటి లేకపోలేదు.

కృష్ణ — మహానుభావా ! మీరుఁ గూడ నాయెడల నింత యనుగ్రహించుచు న్నారేమి! కొంచెము సందర్భాసందర్భములు విచారించ నక్కఱలేదా ! ఊరకే యనినంతలో నేమగును? గర్భములోని శిశు వెక్కడనేని యూఁ కొట్టునా? యూఁకొట్టునే యనుఁడు.దానిచే నాకుఁ గాతర్యమెందుకు ! సరే, అప్పుడు నేను విఘ్నముచేసినచో మఱియొకప్పు డితఁడు తనకొమా రున కాశేషమును బోధించఁగూడదా ?

నార— చిగురు సంగతికి నేనుత్తరము చెప్పఁజాలను గాని దాని వెనుక సంగ తిఁ జెప్పఁ గలను.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో ! ఈయన నిష్కారణముగా నాపై లేనిపోని తుట్ట

నేయుచున్నాఁడే! (ప్రకాశము) పోనీ దానికేని తగిన యుత్తరము సెలవిండు.

నార— ఎందుకా కాతర్యము, సంపూర్ణముగా విన్నచో నభిమన్యుని జయించువారెవరును నుండరుగదా! అప్పుడతనికై మరల నీవే యవతరింప వలసి వచ్చును. "గోళ్ళం దీరెడిపనికి గొడ్డళ్ళెందుల" కని యట్లొనరించి యుండవచ్చును.

కృష్ణు— (నవ్వుచుఁ గొంచెము కోపముతో) మునీంద్రా! మీరు మఱియుఁ జక్కఁగా సమర్థించుచున్నారే!

తే. గీ. లేక లేకొక్క చెలియ లాలేమకొక్కఁ
డే సుతుండఁట! యవ్వాని కితఁడు మేన
మామయఁట! వానివృద్ధికై మానసమునఁ
గనలునఁట! కంటిమే యిట్టి కట్టుకథలు!

వసు— బావా! క్షమింపుము.

క. నరకాసురుండు నీకుఁ గొ
మరుఁడేకద! యతని నీవు మడియింపనె? భూ
భరము నివారించెడి నీ
కరయఁగఁ బుత్త్రుఁడనిఁ శత్రు వనియుం గలదే.

కృష్ణు— దుర్మార్గుఁడైనచో భూమికి భరముగలిగించుఁగాని సన్మార్గుఁడట్లు చేయఁడు కదా! అభిమన్యునకును నరకునకును నెక్కడిసాటి!

తే. గీ. పరగుణుండైన పార్థుని పట్టి నాకు
మేనయల్లుండు సుగుణనిధాన మకట!
యతని కతమునఁ బుడమి కే యడరుగల్గు?
నెవ్వరును నమ్మరీగాథ లింత నిజము.

నార— భవిష్యత్సందర్భము లెఱింగిన నీతో మాటలాడఁ గల మఁట కాని.

తే. గీ. ఒక్కఁడెప్పుడొదక్క నీయుద్ధమందు
మడియు రాజులు లోకసమ్మతులుగారె!
వీరు భూభారకారులు గార యేని
యెందులకుఁ దెచ్చి పెట్టితి విట్టి రణము?

ధర్మ— (తనలో) ఓహో! యితరులకలహమును జూచి సంతసిల్లెడు నారదుఁడు స్వయముగనే కలహమునకు దిగుచున్నాఁడే! (ప్రకాశము కృష్ణునివంకఁ జూచి) కృష్ణా! వాసుదేవా!

ఉ. ఏవిషయమ్ముఁగూడ "నిద మిత్థ" మటంచు వచింప లేము గా
నీ వినుమొక్కమాట, యెది యేనియు గోచర మౌను నీకు; నే
కోవిదు లేని యిప్పలుకుఁగూడ దనం గలవారు కారు, నీ
సేవకులైన పాండవుల సేగికి నెప్పుడు నొప్ప వచ్యుతా!

నార— రాజా! నీవు చివరునఁ జెప్పినమాట సత్యమే. ఈతఁడు పాండవుల సేగి కెప్పుడును నొప్పలేదు.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! వీరు విరమించినను నిమ్మని విరమింపక మరల నేదో రెట్టించుచున్నాఁడే! (ప్రకాశము) మునీంద్రా! బ్రహ్మమానసపుత్ర!

ఉ. ఏ నొక మర్త్యుఁడన్ సకల మెట్లు లెఱింగెద మిమ్మువంటి ప్ర
జ్ఞానిధులైన సన్మునుల సంగతి నించు కెఱింగి యున్న మా
ఱే నిజ, మైన నయ్యది బహిం బడ నైచుట తప్పుకాదె? క
ర్మానుగతుల్ మరల్పఁ దరమా పరమాత్మకు నేని? నారదా!

ధర్మ— ఇంతకును నతఁడు సెప్పినట్లు కర్మ మనివార్యము.

ఉ. కడచిన దానికిన్ వగచి కార్యము లేదిఁక మీఁద నైన నీ
గొడవలు మాని పాపమునకున్ దగు నిష్కృతి చేసి కొంచు న
ట్టడవిని మిమ్ముఁ బోలెడు మహాత్ములఁ గొల్చుచుఁ గాలశేష మి
ట్లుడుపఁ దలంచి రాజ్యమిది యొప్పఁగఁ జెప్పితి వాయుసూతికిన్.

అర్జు— (తనలో) ఓహో! తిరిగియు నన్నగారు పూర్వపు వైరాగ్యములోనికి దిగుచున్నారే! ఇందు కేమి యుపాయము?

ద్రౌప— ఆయన మీతమ్ములు గారా? మీ కున్న యడవులాయనకు లేవా? తీరఁదగు ముచ్చట లన్నియు నిప్పటికే తీరినవి. ఇఁక నిప్పు డరణ్యవాస మెందుకు? పోనిండు, అట్లొనర్చిన మీయన్నగారు గాని తక్కిన వారుగాని లేచి వచ్చెదరా?

నార— రాజా! ఆమెయుఁ బుట్టెఁడు దుఃఖములో నున్నది. నీకై ధైర్య మవలంబించి యాఁడుది యైనను నిట్లు పలుకుచున్నది. ఆ పలుకు విశ్వసించి,

తే. గీ. శిష్టరక్షణమును దుష్టశిక్షణంబు
సల్పుచును లోకులెల్లరు జయ మనంగ
ధర్మరాజను పేరు సార్థకము గాఁగ
నేలుకొనుమయ్య ధరణికి మేలు గాఁగ.

భీమ—— అన్నయ్యా! ఇందులకుఁ దా మొప్పితిరా సరే, అట్లుకాదేని,

చ. కొడుకులొ కొమ్మలో యెవరికోసము రాజ్యము నాకుమాత్ర; మే
జడమతి నయ్యు మీకతన జ్ఞానము కొంచెము నేర్తు; మీర లె
య్యెడ పసియింతురో యచట నేనును మీపదసేవ సేయుచుఁ
గడపెదఁ గాల; మాజ్ఞ యిడఁగాఁ దగు నాకు ననుగ్రహమ్మునన్.

ధర్మ—— (విసువుతో) తమ్ముఁడా! నేనొక్కటి చెప్పెద నాలింపుము.

గీ. ఆది నుండియు నాకు రాజ్యమునఁ గాంక్ష
యంతగా లేదు నిజమిది యని యెఱుంగు;
దానిపై నిన్ని కష్టముల్ దాపరించి
"ఛీ" యని విరక్తి వొడమె నాచేతమునకు.

అర్జు—— (తనలో) ఈయన కెవరు బోధింపఁ గలరు? మొదల నుండియు నీయన యభిప్రాయ మిట్టిదియే (ప్రకాశము) అన్నా! ధర్మనందన!

క. ఇపు డీ వొనర్చు యత్నం
బపుడే యొనరింప రాదె? యాత్మజులును భూ
మిపతులు జ్ఞాతులు నీదగు
కృపను బ్రతికిపోదు; రెసఁగుఁ గీర్తియు మనకున్.

ద్రౌప—— సంశయ మేమి? అప్పుడే గట్టిగా నామనోనిశ్చయ మిట్టిదనిన నిం దొప్పనివా రెవరు? ఇప్పు డిట్లనిన నేమి లాభము? వారికిని లేదాయె మన కంతకన్న లేదాయె, ఇట్టి వృథాప్రయాస మెంచుకుఁ బడవలెను?

ధర్మ—— ఎందుకా? ఇందుకు.

క. "అరులకు భయపడి యీతం
డరణ్యములు దిరుగు" ననెడి యపయశ మది నా
కు రుచించె నేనియును మీ
కు రుచింపమి నిందు దిగితిఁ గ్రూరుఁడ నైతిన్.

కృష్ణు సరే, అట్లయినచో,

క. "ఇల నేలలేక కానన
ములకేగెన్ ధర్మజుండు మొగి" ననియెడి ప
లుకులు సైఁపలేరు నీత
మ్ములు వీరి ననుగ్రహింపు మనుపటివలెనే.

ద్రౌప—— (తనలో) ఇప్పట్లు నన్ను మంచి సమాధానము చెప్పినాఁడు.

భీమ—— అన్నయ్యా!

తే. గీ. "కడు విరక్తిని నన్న కానడవి కేగఁ
దగిన తమ్ములు గల్గియుఁ దగవు చెప్పి
మాన్పలేరై" రటంచు ధీమంతు లనెడి
పల్కు లేగతి సహియించు వారమయ్య ?

నార— (తనలో) కొంచెము క్రోధముఁ జూపినచో ధర్మరాజునకుఁ దగిన యుత్తరము చెప్పఁదగినవాఁడు భీముఁడే; ఈ యంకుశము లేనిచో నామత్తగజ మిదివఱకే యడవులం బడి పోవును.

నకు— అన్నా ! కౌంతేయాగ్రజ !

క. రణ మన్న యప్పుడే మా
రణ కర్మము గాదె ? యది హరణమునకే కా
రణ మగును గాని సుఖకా
రణ మగునే? దీనిచే విరాగము తగునే ?

సహ అన్నా ! సకలధర్మవేదివగు నీకొరులు సెప్పవలయునా?

తే. గీ. నృపున కన్నయుఁ దమ్ముఁడు నితరులును
నధర్మవర్తనులగుసెడ దండ్యులె కద?
కర్ణుఁడు నధర్మవర్తియౌ కతన దండ్యుఁ
డయ్యె నియ్యెడ సందియమంద నేల ?

నార— (తనలో) చిన్నవాఁడైనను మంచి ఖండితోత్తరముగాఁ జెప్పినాఁడు. భీమార్జునులు చెప్పినను నింత నిరాఘాటముగాఁ గనుపట్టదు. ఇంతకు నితఁడు చెప్పినట్లు వారెట్లు చెప్పఁగలరు. ఏకగర్భజనితులుగదా. వీరి కైదుగురకును నట్టి భేదములేదు గాని, ఐనను ఆవ్రేలి కావ్రే లెట్లేనియుఁ గొంచెము దూరము కాకపోవునా ?

కృష్ణ— ఇప్పట్ల నితఁడు చెప్పినమాట కడుశ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. రాజులకు శత్రు మిత్రాది భేదము లెట్లు కుదురును. శాస్త్రమునుబట్టి పోవలయును. లేదా నరకము సిద్ధము.

ధర్మ— (నిర్వేదముతో) ఏమీ ? నేనా అన్మహాత్ముని శిక్షించువాఁడను!

ఉ. అక్కట ! యిట్టులాడఁ దగు నయ్య ? పరాక్రమశాలి దాతృతా
ధిక్కృతకల్పపాదపుఁడు దీనజనావనపక్షపాతి పే
రెక్కినవాఁడు "స్వామికృతి కింతటిసాహసి లేఁ" డటంచు నే
నెక్కడ, యాతఁ డెక్కడ ! యినీ ? జగ మిప్పని కుత్సహించునే.

అతఁడు విధేయులమగు మాయెడల నెట్లు నటించినను నది తప్పుకానే రదు. మాకుఁ దక్క నతఁ డెవ్వరి కేమి యపకృతి చేసెను?

తృతీయాంకము

చ. ఎవని భుజాబలమ్మునను యింద్రతనూజుని వాయుపుత్రునిన్
గవలను నిన్ను నన్నెదురఁగా గమకించె సుయోధనుండు, దా
నెవనికి దాసుఁడై మెలఁగె నీజగతీతల మెల్ల నేలియున్,
శివశివ ! యమ్మహామహునిఁజెప్పి మఱొక్కనిఁ జెప్పనున్నదే !

బావా ! ఇంత యెందుకు ! సంగరమున నొక్క యర్జునుం దక్క మమ్ము నలువురను నతఁ డవమానించుట నీ వెఱుంగనిది కాదు గదా ! చేఁజిక్కినప్పుడు వదలిపెట్టుట కాతని నీతిధురంధరత్వము తప్ప వేఱొండు కారణము చూపుము. నాకన్న నే కాదు, ఎవరికన్నను నతఁడు లోకోత్తరుఁడు. చక్కని బుద్ధితోఁ బరికించిన నతనియెడ దోసము వీస మేనియు నుండదు. (నిర్వేదముతో) అయ్యో ! దాతృత్వమా ! నీవు దిక్కు లేని దానవైతివి సుమీ !

నార— నిజమున కతఁ డట్టివాఁడే కాని దుర్యోధనునియొద్ద నుంటచే నతని యోగ్యత కనుపట్టినది గాదు. ఆశ్రయవిశేషమునం గదా గుణములు శోభించవలయును ! అందులో "దాతృత్వ మతనితోఁ బోయిన" దన్న నది యతిశయోక్తి గాదు.

ఉ. ఆతని దాతృతామహిమ మయ్యమరేంద్రుఁ డెఱుంగు "నిచ్చుచోఁ
జేతికి నెమ్ము లే" దను ప్రసిద్ధికి నీతఁడె తగ్గవాఁడు; ప్ర
ఖ్యాతశరీరి కర్ణుఁ డిపు డైనను జావఁగ లేదు నిక్కమే
దాతృత దిక్కు లేని దయి తా నశియించెఁ జుమీ యమాత్మజా !

క. బలిశిబిదధీచు లిల మును
గల రెక్కుడు దాత లందుఁ గర్ణునితోడన్
దులఁదూఁగువార లిరువురె
బలి కీతని దొరయుపాటి బలముం గలదే ?

కృష్ణు— సంశయమేమి ? తమరు సెలవిచ్చినట్లే.

గీ. అర్థమీవచ్చుఁగాక సమస్తరాజ్య
మీయఁగావచ్చుఁగాక వెన్నెమ్ముమాంస
మీయఁగా శక్యమే చర్మ మేరికేని
నితనికే వారికే తగె నింతపట్టు.

ధర్మ— (కన్నీటితో)

ఉ. అట్టి మహానుభావుఁ డిల యంతయు నేలిన నేలుఁ గాక నా
యట్టిఁడు తాదృశుండగు నుదారుని రాజ్యముఁ బూని యేలినన్

దిట్టరె పండితుల్ ? కవులు దిట్టరె ? పేదలు దిట్టిపోయరే ?
“వట్టి పినాసి వీఁ” డనెడు వా డెటు నే మెడఁ గట్టి కొందునో ?

కృష్ణు—బావా! నీ వా దాతృతయందును నాతనికిఁ దమ్ముఁడవే సంశయమేమి?

చ. వెనుకటి రాజసూయమున విప్రుల నెంపఱి నెన్ని భంగులన్
దనిపితి! చక్రవర్తివిగదా యిపు డంతకు నెక్కుడైన చ
క్కని సుకృతమ్ములన్ విరివిగా నొనరింపుము; జ్ఞాతినిగ్రహం
డనజనితాఘసంహతు లణంపుము చింతిలనేల దీనికిన్ ?

భీము— అన్నా! దండధరనందన!

చ. అమలమనీష నీవు ముద మారఁగఁ జేయఁ గదయ్య యశ్వమే
ధము దురితమ్ము లెల్లను యథా యథలై నశియించు గాన; “ద్ర
వ్య మిపుడు లేదుగా” యని లవమ్మును సంశయ మందఁ బోకు, వి
క్రమధను లైన సోదరులకన్నను ద్రవ్య మొకండు గల్గునే !

నార— రాజా! మేము విధింపఁదగిన యంశమ్మును ధర్మజ్ఞుఁ డగు నీతమ్ముఁడే బోధించుచున్నాఁడు. కావున నవశ్య మట్లొనరింతువు గాక.

అర్జు— తే. గీ. ద్రవ్యమున కేమి సంపత్ప్రదాత్రియైన
యంబుజాక్షుని దయ మనయందుఁ గలదు;
కామధేనువు నట్టింటఁ గట్టిపెట్టి “కోర్కె
లొనఁగూర్పు” మని యొరుఁ గోరనేల ?

నకు— (పౌరుషముతో) అన్నా! ధర్మవిదగ్రగణ్యా! అట్లేని నిష్కృతి యొనరించుకొను టుచితము, అంతియెకాని,

తే. గీ. రాచపుట్టువుఁ బుట్టి యరణ్యసీమఁ
దిరుగుదురె ? బ్రాహ్మణులమె ? విధించె ధాత
మనకు భూభారభరణ, మమ్మహితు నాజ్ఞ
నమ్మ సేయుట మీవంటివారి కగునె ?

సహ— అన్నా! కౌంతేయాగ్రజ! ఇదియేనియుఁ బ్రాయశ్చిత్తార్థము చేయ నక్కఱలేదు. రాజులకు నవశ్యాచరణీయ మగుట నొనర్పఁదగినది.

తే. గీ. జ్ఞాతులను మన మేటికిఁ జంపినార !
మంతరించిరి వా రెల్ల నాత్మదోష
ముల కతమ్మున; నీవంటి పుడమి ఱేఁడు
జాతిధర్మమ్ము విడిచిన జగము సెడదె ?

ధర్మ— అన్నలార! యొఱఁగియెఱుఁగని మాటలు చెప్పకుఁడు. కులవృద్ధుఁడు

భీష్ముఁడేమంత దోషియై యంతరించెను ?

(అంత నొక పురుషుఁడు ప్రవేశించును, "ఇదుగో" యని ఉత్తరమిచ్చును, పోవును.)

ధర్మ— (విప్పిచూచి తనలో)

క. తమ్ములగుజ్జులఁ గృష్ణుని
నిమ్మనివరు నెట్టులేని యే నొప్పింపం
గ మ్మది నెంచితిఁ; గులగురు
విమ్మాడ్కి విధించెఁ దాత; యిఁక నేమందున్ !

కృష్ణ— ఏ మిది రహస్యమా, మీలో మీరే యోజించుచున్నారు !

ధర్మ— (చేతికిచ్చును)

కృష్ణ— (చదువును)

క. "శ్రీరస్తు చిరంజీవికి
సారాచారున కజాతశత్రునకు ముదం
బారఁగ శంతనసుతుఁ డా
శీరాద్యంతమున వ్రాయు సేమపువార్తల్"

ద్రౌప— (తనలో) ఏమని వ్రాయునో !

భీమ— (తనలో) ప్రకృతానుగుణముగా నున్నచోఁ జక్కఁగా నుండును.

అర్జు— (తనలో)

గీ. అక్కట ! నాదు శరమ్ముల నంపసెజ్జఁ
గూలియుండి రసం తేనిఁ గోపమొంద
కిపుడు దీవించియే వ్రాయు నిద్ధచరితు
శాంతి నా కెంతయేని లజ్జాకరంబు.

నార— తరువాత?

కృష్ణ క. "అరుల జయించితి రాజ్యము
కరగతముగఁ జేసికొంటి కావున ధర్మ
స్ఫురణమ్ము వలయు నీకది
యరసి వచింపఁగఁ దలంతు నరుదెమ్మిటకున్"

ద్రౌప— (తనలో) పాపము ! ఆయన యిప్పటి యీయుద్యమం బెఱుఁగఁడు.

నార— అవును. ధర్మరాజునకుఁ గూడ ధర్మములు చెప్పుట కాయనయుఁడే తగినవాఁడు. తరువాత ?

పాండవాశ్వమేధము

కృష్ణ— క "నీ నిపుడు చెప్ప నెంచిన
యీనీతులు రాజ్య మూనియే వినవలె వే
వే నీవు పట్టభద్రుఁడ
వై నాకడ కరుగుదేఁగదయ్యా కుమారా"

ద్రౌప— (తనలో) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి బ్రతికితిమి. ఎవరిమాట తీసివేసి నను ఆయనమాట తీసివేయఁగూడదు.

భీమ— (తనలో సంతోషముతో) ఇయ్యనఘుని వైరాగ్యగజమునకు మంచి యంకుశము తటస్థించినది.

నార— (ఏకసక్కెముగా)

గీ. నారదుఁడు గాఁడు దేవకీనందనుండు
గాఁడు భీముఁడునుం గాఁడు కవలు గారు
క్రీడి గాఁడు ద్రోవది గాఁదు "కూడ" దనినఁ
దీర దిఁక భీష్ముఁ డీతం డుదీర్ణగుణుఁడు.

ధర్మ— (వినయముగా) మీ రందఱును నాకుఁ జెలుపఁ దగినవారు కారా? అందులోఁ దమ కేమి, హరి యేమి, ఆయనకన్నను మాన్యులు.

క. నా మనము కేవలము చిం
తా మగ్నంబైన కతనఁ దమ యాజ్ఞకు నే
నై మొగియ నైతి దయతో
నీ మూర్ఖ క్షమింప వలయు నియ్యెడ ననఘా!

నార— (నవ్వుచు) రాజా! నే నూరక యట్లంటినే కాని దేవవ్రతుఁడు మా యిరువురకన్న వేయి రెట్లధికుఁడు.

కృష్ణ సంశయ మేమి?

సీ. జననంబు నెంతుమా! సకలాఘసంహారి
క్షమ మగు గంగ గర్భమునఁ బుట్టెఁ;
పౌరుషం బెంతుమా! పార్థివాంతకుఁడైన
పరశురాముని నాజి భంగపఱచె;
సత్యమ్ము నెంతుమా! జనకుని పెండ్లికై
తా నన్నమాట నిందనుక నిల్పె;
వ్రతనిష్ఠ నెంతుమా! పార్థుచేఁ గూలి పు
ణ్యా దినమ్మునవఱకుఁ దా వట్టై నిలిచె;
గీ. నింత్యు నొక్కొక్కటియె కడు నెన్నఁ దగిన;
విన్నియును గల్గు భీష్మున కెవడు సాటి?

మమ్మెటుంచుము భువనైక మాన్యులైన
మాఁడు మూర్తు లియ్యనఘుతో మొనయఁ గలరె!

ధర్మ— (విచారముతో) ఇట్టి మా తాతగారును, నట్టి ద్రోణాచార్యులవారును వీరలతోడనే పోల్పఁ దగు మా యన్నగారును నేలొకో యీ రణమున నిహతులైరి. అక్కటా! కాల మెంత యనివార్య మైనది!

నార— రాజా! ఇం దాశ్చర్య మేమున్నది? భీష్మ ద్రోణు లిరువురును న్యాయైక పక్షపాతమున మీ కుపకార మాచరింప నెంచి యస్థిరమ్మగు కాయమ్ము విడిచి సుస్థిరమ్మగు యశమ్ము సంపాదించుకొనిరి. "నిష్పక్ష పాతముగఁ బోరాడినవాఁడు మీ యన్నగా రొక్కఁడే" యని నిష్కర్షగాఁ జెప్పవచ్చును.

సీ. గోవధమ్మునకు సంకోచించి వేఁడిన
తఱిని విప్రుఁడు దయ దాఁపఁ డేని
బ్రహ్మాస్త్రమును గొను పట్టున భార్గవుఁ
డెఱిఁగి చెచ్చెర శపియింపఁ డేని
పార్థునందలి పక్షపాతబుద్ధిని నింద్రుఁ
డరిగి తన్నును బిచ్చ మడుగఁ డేని
యర్ధరథునిఁ జేసి యవమానపఱచి భీ
ష్ముం డసూయ నొకింతఁ జూపఁ డేని

గీ. కుంతి "వర" మని పలుమఱుఁ గోర దేని
శల్య సారథ్య మను ము ప్పెసంగ దేని
కృష్ణుఁ డన్యాయధమ సాఁగింపఁ డేని
గరు నోడించువారు జగానఁ గలరె!

ధర్మ— మహాత్మా! యయ్యనఘుని గుణము లెన్ని విన్నను దఱుఁగవు. దుర్యోధనుఁ డొనర్చిన యకృత్యములకుఁ గోపము గల్గియును నీతని ముఖము చూచుమనంతనే యయ్యది పటాపంచలై పోయెడిది. కారణాన్వేషణమునకు మనము ప్రయత్నించియు నిట్లు జరుగుట యవశ్యంభావి యగుటచేఁ గాఁబోలు నంత దీక్ష మాత్రము వహించినది కాదు.

క. జనకుండు చిన్నతనమునఁ
జనె; నగ్రజుఁ డిట్టు లాయె; సంసారము నె
త్తిని బడియె; "విడిచిపెట్టెద"
ననుకొన్నను వీలు చిక్క దార్యుల కతనన్.

నార— రాజా! యీ యాశ్రమమున కే యాశ్రమమును సరిగాదు సుమా! ఏమందువేని,

సీ. వేదవ్రతముల నాపాదించి చరియించు
బ్రహ్మచారుల కెల్లఁ బట్టుగొమ్మ
అతిథులై చరియించునట్టి గృహస్థుల
నాదరింపంగఁ గల్పాగమంబు
భార్యైకయుక్తులై వనమునఁ దిరుగు వా
నప్రస్థులకు రక్షణప్రసక్తి
సంసార హింసా రిరంసా విరక్తులౌ
సన్న్యాసులకును విశ్రాంతిభూమి
గీ. యైన గార్హస్థ్యమున నుండి యఖిల కర్మ
ముల నొనర్చి తుదకు ముక్తిఁ బొందవచ్చు
నట్లుకాదేని యవ్వసిష్ఠాదిమునుల
కేల గార్హస్థ్యమున నుండు టెఱుఁగఁ జెపుమ?

ధర్మ—మహాత్మా! మీయాజ్ఞ శిరసా వహించుచున్నాఁడను.

భీము—(సంతోషముతో) నకుల సహదేవులారా!

ఉ. ఇంతకు మున్న వచ్చిన నృపేంద్రకుమారుల కెల్ల నేఁటి యీ
వింత నెఱుంగఁ జేయుటయు, వీ డఖిలంబు నలంకృతమ్ముగా
నెంతయు వేడ్క సల్పుటయు, నిప్పటికిం దగు కార్యముల్; ప్రసం
గింతురు గాక యిప్పను లొగిం దగువారల నేర్పరించుచున్.

(నకుల సహదేవులు నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ—అర్జునా!

గీ. ఇప్పటి విశేషముల నెల్ల నెఱుఁగఁ జెప్పి
"వలయు సాధనసామగ్రి గలయఁగూర్పుఁ"
డనుచు ధౌమ్యులతో వినయమున నేను
మనవి చేసితి నని చెప్పుమా కుమార.

(అర్జునుఁడు నిష్క్రమించును)

నార—రాజా! మేము తిరిగియుఁ బట్టాభిషేక కాలమున కరుగుదెంతుము.

కృష్ణు—బావా! నే నిప్పటికిఁ జని యుత్సవసమయమునకు సకుటుంబముగా నరుదెంచెదను.

ధర్మ—అట్లనే యొనరింపుము.

చ. శపథిష లంతగా సలుపఁజాలవు నీవు, హలాయుధుం డక
ల్మషహృదయుండె యైన మనమాటఁ దలంచినమాత్ర మందు, నా

ఋషితులితప్రభావునకు నేగతి నేనియు నొప్పఁజెప్పి బల్
కృషి నొనరించి యిర్వురకు నెట్లయినం గొనితేవలెం జుమీ.

నీవెంబడి భీమునిం గూడఁ దీసికొని పోయి యతనిచేఁ దగు మాటలు
చెప్పించి యతనికిఁ గోపోపశాంతి కావించి యిందులకు సమ్మతింపంజేసి
తోడ్కొని వత్తువుగాక !

కృష్ణు— మంచిది. (భీమునితో నిష్క్రమించును)

ధర్మ— దేవీ ! ద్రుపదరాజనందని !

ఉ. పట్టపుదేవి వైతి నను భావమునన్ గరువంబు దాల్ప కె
ట్టట్టులు నేరి నేరిఁ దనియింపుట యొప్పగు నట్టు లట్టు లి
ప్పట్టున వారి వారికి సపర్యల నర్పణ నేసి కీర్తికిన్
బట్టగునట్టు లుండఁ దగు భారము నీతలఁ గట్టితిం జుమీ !

గీ. ధనములా శాశ్వతము గావు ; తనువు లంత
కన్న శాశ్వతములు గావు; కలిమిలేము
లబ్బుతటే నుబ్బుటయును దబ్బిబ్బుపడుట
సారవిదులైనవారి లక్షణము గాదు.

ద్రౌప— నాథా ! తమ యానతి చొప్పుననే సకలము నిర్వర్తించుదానను.
మన మిరువురమును దుఃఖాంబుధిమగ్నులగు మీ తల్లిదండ్రులకడ కరిగి
యోదార్చి యెట్టులేని యిందులకు వచ్చునట్లు ప్రార్థింపవలయును.

ధర్మ— దేవీ ! చక్కఁగా బోధించితివి. ఇప్పుడే పోయి యట్లొనరింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ
దృతీయాంకము.

ల్లిగా

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము

చతుర్థాంకము

(అంతట నొక కవి ప్రవేశించును)

కవి— (విసుపుతో)

ఉ. ఎక్కడి కేగినన్ శిశువులే నృపతుల్ కవితారసాయనం
బెక్కడ! కుట్ల లెక్కడ! యిసీ! యిటు లందఱి రాజులన్ యశో
భాక్కుల దాతృతాఖినులఁ బాండవు లేమని చంపిరో కదా!
యక్కట! సత్కవీశ్వరుల కన్న మిఁ కేగతిఁ గల్గఁగా పలెన్.

(పరిక్రమించి చెవియొగ్గి) ఇయ్యెడ రాజు నెట్లు పొగడుచున్నారో!

(తెరలో)

గీ. ఇంత శాంతుండు లేఁడు లేఁ డింత దాంతుఁ
డింత సదయుండు లేఁడు లేఁ డింత దాత
ఇంతటి నిగర్వి లేఁడు లేఁ డింత యోగ్యుఁ
డింతటి యశస్వి లేఁడు లేఁ డింత రాజు.

కవి— ఇక్కెల్లయెడలం గొనియాడఁ బడుచున్న యీ రాజు నిజముగా "పంట పలంతి నోఁచుకొన్న నోముల పంట" యనినం దప్పేమి? ఇట్టి మహాను భావుని దర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని గదా! ఒక పద్యమేనియు రచించుకొనవలదా? (రచించుట నభినయించి)

చ. కృతయుగ మాది నిప్పటికి నెందఱు రాజులుగారు! రామభూ
పతి యొకరుండు దక్క నినువంటి నృపాలకు లేరి? యాతఁడుం
"బ్రతి" యతి జెప్పఁజాల మొకపట్టున; నింతటి భాగ్యశాలివై
క్షితి నలరించు నీకు దయసేయు రమాపతి సర్వసౌఖ్యముల్.

పద్య మనకూలముగాఁ గుదిరి యుండునా? కుదుర కేమి? కాని కొంచె మతిశయోక్తి పడినట్లు మాత్రము తోఁచుచున్నది. లేదు!

రాముఁడు తప్ప నింతటి రాజు లేనే లేఁడు. ఉన్నచో నాదికావ్యమును రచించిన వాల్మీకి యాతని చరిత్రము నే యేల కైకొనవలెను ? తరువాతఁ దిరిగియు నట్టి కవి యున్నచో నీతని చరిత్రము వ్రాయఁ దగినది. ఇందు లకు నిప్పటి వారిలో వ్యాసులవారే తగినవారు. ఒక్కొక పట్టున ని య్యనఘునికి శ్రీరాముఁడునుం దుల్యుఁడు గాఁడు. సత్యమే ! ద్రౌపదిం జెఱగొన్న సైంధవు నీతండు ప్రాణావశేషముగా విడిచినాఁడు. రాముఁడో ! సీతం జెఱగొన్న రావణునిఁ బుత్రమిత్రసమేతముగ నశింపఁ జేసెను. సరే, ఇక్కడికిఁ బద్యము కుదిరినది. రిక్తహస్తములతో రాజుం జూడఁ గూడదు. (దృష్టి నిగుడించి) అదుగోఁ, బండ్లమ్ముకొనువాఁ డొకఁ డటు పోవుచున్నాఁడు. వాని నిటు పిల్చెదఁగాక. ఓయీ ! పండ్లవర్తకుఁడా ! ఇటు రమ్ము.

(అంత వర్తకుఁడు ప్రవేశించును)

వర్త— ఏమయ్యా పిల్చినావు ?

కవి— పండ్లుకావలెను.

వర్త— ఇదిగోఁ గొనుండు.

కవి— వెల యెట్లు ?

వర్త— జో డద్దపావలా.

కవి— ఇఁక నొక మాట చెప్పు.

వర్త— ఎన్నిసారులు చెప్పినను అంతే.

కవి— సరేగాని మీరాజుగారు మంచివారు కదా ?

వర్త— ఇంత మంచివా రెక్కడను లేనేలేరు.

కవి— తఱచుగాఁ గవీశ్వరులు వచ్చుచుందురా ?

వర్త— రాకేమి, తఱచు పండితులతోడనే కాలక్షేపము. తమరుఁ గూడఁ గవీశ్వరులవలెనే యున్నారే ! రాజుగారు గ్రామములో లేరు.

కవి— (విసాదముతో) ఏమీ, యెక్కడికివెళ్ళినారు ? ఎప్పుడు వత్తురు ?

వర్త— భీష్ములవారియొద్దకు వెళ్ళినారు. వా రీదినమున స్వర్గమునకు వెళ్ళెదరఁట.

కవి— (తనలో) ఇక్కడికి వచ్చినను మన దారిద్ర్యదేవత వెంటనే వచ్చినదే! (ప్రకాశము) అయినచో నాకీఫలము లక్కఱలేదు.

వర్త— పోనిండు (నిష్క్రమించును)

కవి— ఈ గొడవ యడఁగినమీఁదఁ దిరిగియు వచ్చెదఁగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంత శరతల్పగతుఁడగు భీష్ముఁడును పాండవులును విదుర ధృతరాష్ట్రులును కృష్ణుఁడును ప్రవేశింతురు)

భీష్మ — (దీనస్వరముగా) నాయనా ! ధర్మనందన !

ఉ. నీ పరిపాలనమ్ము విని నిత్యము సంతస మందు చుంటి నే
యాపద లేక భూమిప్రజ లందఱునున్ సుఖ మందు చుండి రో
హో ! పరమాత్ముఁ డిప్పటికి యోగ్యతము న్నిను రాజుఁ జేసి సం
తాపము నందు భూసతికిఁ దానొనరించె ముదం బతంద్రుఁడై.

ధర్మ — (విచారముతో) పితామహా ! గాంగేయ ! సర్వబంధుసంహారం బొన రించి నే నిప్పుడెట్లు పాలించిన నేమి లాభము ? అయినను

ఉ. భవదుపదేశవాక్యములపై మది నిల్పి త్రికాలవేది మా
ధవు ననుశాసనమ్ము గొని తమ్ముల సమ్మతి యాంత గాఁగఁ బె
ద్దవిభుని యాజ్ఞ చొప్పున సదా విదురానుమతిన్ గృపార్య శా
స్త్రవిధికి లోఁగి నేనును యథామతిఁ జూతు సమస్తసంగతుల్.

కృష్ణ. — తాతా ! లోకైకపూత !

ఉ. ఎవరు సహాయు లెందులకు నీయనఘాత్మున కెన్ని యెన్ని ధ
ర్మవిధులు గల్గు నన్నియును మాన్యచరిత్రుఁడ వైనయట్టి నీ
సవిధమునంద శిష్యుఁడయి సంగ్రహణం బొనరించెఁ; దాము పాం
డవులకుఁ గాదె దేహము కడంగి వహించితి రింతకాలమున్ !

భీష్మ — కృష్ణా ! వాసుదేవా !

గీ. ఎవనిలో నుండు లోకమ్ము లెవఁడు లోక
మెల్లెడ వసించు నట్టి యోగీశ్వరేశ్వ
రుండ వీవుండ వేఱొక్కరుండవలెనె?
పాండవుల పాలి పరమబంధుండ వీవు.

విదు — సంశయ మేమి ?

గీ. ఎన్నియో కారణమ్ముల నిమ్మహాత్ము
నవతరించుటకై పెద్ద లంద్రు గాని
పాండుసుతరక్షణైకతత్పరతకుఁ బని
గట్టికొని పుట్టె నని నమ్మకమ్ము నాకు.

భీష్మ — విదురా ! జ్ఞానవిదుర ! నీయూహ చక్కఁగనే యున్నది. వినుము.

గీ. ఇమ్మహాత్ముని యవతార మెన్ని యేనిఁ
గారణమ్ములు గలయది గాని యందు

దిక్కుమాలిన నావంటి దీనులకు వి
ముక్తి నొసఁగుటయే సుమ్ము ముఖ్యఫలము.

ధృత- (కన్నీటితో) తండ్రీ ! నీవు నిజముగా దిక్కుమాలినవాఁడవే యైతివి.

గీ. వీర వీరార్చిత ! విచిత్రవీర్యునకు వి
వాహ మొనరించితివి కష్టపడి జయించి;
అతఁడు నేఁటికి బ్రత్యుపకృతిని నిట్టు
లాచరించెను నావంటి యధము కతన.

అర్జు- (విచారముతో) తండ్రీ ! ఇప్పట్ల నీవుగాని నీ కొమరులు గాని లేశ
మును నింద్యులు గారు.

ఉ. అని నొనరింప లేక చని యాచనఁ జేసె నజాతశత్రుఁ; డీ
మనుమని యం దనుగ్రహము మైఁ దన చచ్చు నుపాయముం గృపా
ఖుని వచియించెఁ దాత; "యగుఁ గా" దన కేనటు లాచరించి యి
య్యనఘుని నిట్లొనర్చితి నహో ! మము నిర్వర దూఱుటొప్పగున్.

ధర్మ-- తాతా ! శంతనుపుత్రా !

ఉ. "ఏమనికోరె వీఁడు గుణహీనుఁడు ద్రోహి దురూహుఁ డక్కటా !
పామరుఁ" డంచు నెంచక కృపామతి గుట్టెఱిఁగించి తీవు మా
సేమముఁ గోరి; "యిట్టిపని సేయుట త" ప్పని యే నెఱింగియున్
భూమికి నాసఁ జేసితిఁ; దపోమహితున్ గులవృద్ధుఁ జంపితిన్.

భీము— (విచారముతో) తాతా ! శాంతిగుణోపేత!

క. కులవృద్ధు నిట్లొనర్చిన
ఖలులకుఁ గులవృద్ధి గలదె ? కాఁబట్టియె ని
ష్కలుషులు సుతులు నశించిరి
కలనెల్లను దీరుపై నకారణ మనఘా.

అర్జు- అందునను, నేను బరమ దుర్మార్గుఁడను.

గీ. పరశురాము జయించిన బల్లిదుండు
తాత; యీతని మెప్పుఁ దద్దయు వహించి
నట్టి చెట్టంత కొడుకు దానాహవమునఁ
గూలు నే! దోసములు కట్టి కుడుపకున్నె ?

ధృత— తండ్రీ ! అర్జున !

గీ. కొడుక ! మీ రేల నిందించుకొనెదరోయి ?
దోషమిది యెల్లనాదు పుత్రులది నాది

దాయభాగమ్ము హాయిరింపఁ దలఁపకున్న
నింత పుట్టునె ? యిట్లౌనె శాంతనవుఁడు !

ధర్మ— తండ్రీ ! ఆంబికేయ !

ఉ. నీకొడు కేమిసేయు ? నవినీతుఁడనై చని యేను " తాత ! నీ
పోక కుపాయముం దెలిపి భూమికి నన్ బలిఁజేయు " మంటి " నీ
దౌ కడిమిన్ సహింపఁ గలమా ? దయ యుంచు" మటంటి; దానఁ
దే ! కులవృద్ధు నిట్లు బలి యిచ్చితి రాజ్యరమన్ గ్రహించితిన్.

(భీష్మనుద్దేశించి) తాతా ! ధార్మికాగ్రేసర !

గీ. తొడల నిడికొని కడు ముద్దు దొడర నెత్తి
పెంచితివి పెద్దఁజేసితి వంచితముగ;
పాఁపజాతికిఁ బాలోయు పగిది యయ్యె;
నెన్ని జన్మములకును నా కిదియ చాలు.

భీష్మ— తండ్రీ ! ధర్మనందన !

ఉ. ఏల విచార మందెద ? వహీనులు మీ రొక రుండఁ బట్టియే
యాలములోన నాకు మృతి యబ్బె; నిదే కద క్షత్రజాతికిన్
బోలెడిచావు ! యుద్ధమున ముద్దిడుకొందురె యెవ్వరేని ? దు
శ్శీలురకున్ సహాయములు చేసెడివార లదండ్యు లౌదురే?

క. నా కేమి పెద్దవాఁడను
జీఁకు కుమారుండు వీని చేతులలో నా
పోక యుచితంబ కాదొకొ ?
శోకించుట తగునె జ్ఞానశూరుఁడ వయ్యున్ ?

కృష్ణ— (కన్నీటితో) తాతా ! స్వాయత్తజీవన !

ఉ. చక్రము కేలఁ గైకొని విశాంపతు లంద "టినీ ! యినీ ! యినీ
యక్రమ" మంచు దూఱ, రయ మారఁగ బాహులు వట్టి వెన్క కీ
శక్రసుతుండు లాగ, నినుఁ జంపు తలంపున వచ్చునట్టి యీ
వక్రచరిత్రు తప్పిదము వాపి క్షమించి యనుగ్రహింపవే.

భీష్మ— (చిఱునవ్వుతోఁగూడిన భక్తితో) కృష్ణా ! లీలామానుష విగ్రహా!

క. ఎందుకుఁ గనుఁ గప్పెదు ? గో
విందుఁడ వని మొదలనుండి విని యుంటి న్నీ
చందం బెఱుఁగుదు స్వామీ !
వందనములు నీ కొనర్తు వందలు వేలున్.

కృష్ణు— పితామహా ! కురుకులాలంకార! నేను గోవిందుఁడనైన నగుదుం గాక దానికేమి ?

మ. అవనీచక్రము నెల్ల గెల్చితివి లోకారాధ్యుఁడైనట్టి వి
ష్ణ్వవతారుఁ భృగుపుత్రు మించితివి నీ వాజన్మముఁ బ్రహ్మచా
రివి స్వాయత్తుఁడ వాత్మశుద్ధుఁడవు వారింప న్నినుఁ శక్యమే ?
యవివేకమ్మున నట్లొనర్చితిని తాతా ! తప్పు సైరింపవే.

భీష్మ— కృష్ణా ! పాపారణ్యకృష్ణవర్త్మ ! నాజన్మమునకెల్ల నేనొనర్చినవే యీ రెండు తప్పులు. ఒకటి గురునితో నెదుర్కొనుటయు, రెండు నీ కెదురుగా నుండి యనిసల్పుటయు; భార్గవు నోర్చుట కేవలము నాశక్తి చేతనే యన వలను పడదు.

క. గురు వగుట వృద్ధుఁ డగుటఁ
గరుణాంతఃకరణుఁ డగుటఁ గలనఁ నేన
ప్పరమాత్ము నోర్వఁ గల్గితి
దురిత మ్మొడిగట్టి కొంటి దుర్మతి నైతిఁ.

ఇంతకు నప్పటి కయ్యనఘునియందు విష్ణ్వంశము లేక పోవుట ముఖ్య కారణము.

అర్జు— తాతా ! ధానుష్కైకశరణ్యా ! ఇయ్యెడ నీ తప్పేమున్నది?

ఉ. ఆయన కాయనై రణమునందలి కోర్కెనినుఁ వరించె; లే
దే యిట దోష మించుకయు ; నే నొనరించితి నెట్టికూళలుఁ
జేయఁగ రానికృత్యము; లజేయు నినుఁ, గురునిఁ భవత్సముఁ
మాయమెయిఁ వధించితి మహాయికులఁ గరుణాంతరంగులఁ.

భీష్మ— నాయనా ! ఇంద్రనందన !

ఆ. వె. నరుఁడ వీ విత్తండు నారాయణుండు మీ
చరిత మెఱుఁగనట్టి జడుఁడఁ గాను
మీర లుండి రనెడి కారణమ్మున నె యు
ద్ధమున కేను సమ్మతమ్ము గంటి.

(సంతోషముతో)

గీ. మరణ కాలమ్మునం దొక్కపరి నొడివిన
నెవని నామంబు మోక్షమ్ము నిచ్చితీరు
నట్టి విష్ణుండు నాదు ప్రయాణసమయ
మునకు దయచేసె నాపుణ్యమునన కాదె.

భీము— (కన్నీటితో) తాతా ! త్రిలోకవంద్యా !

ఆయాసమ్ముగ నుండఁ బోలు నిఁక మాటాడంగ లే వేమొ నీ
దాయాదాపకృతుల్ క్షమించి కరుణన్ దైవార నీక్షించి యి
మ్మా యాశీర్వచనంబు ! పాదములు తెమ్మా యొత్తెదన్ మ్రొక్కెదన్
గాయంబుల్ నిలువెల్లఁ గల్గియును శక్యంబే యిటుల్ నిల్వఁగన్ ?

భీష్మ— తండ్రీ ! వాయునందన !

చ. జనక పరప్రసాదమున సాయకబాధ యొకింత లేదు; నీ
మన మతి నిర్మలం బెపుడు మాయ నెఱుంగవు వెట్టి కోపమున్
గనుటయ కాని, యంతటనె కారుణికత్వముఁ దాల్తు; సేవ చే
సిన సుకృతమ్ము గైకొనుము చెందె మనమ్ము ఘనప్రమోదమున్.

(కృష్ణనుద్దేశించి) కృష్ణా ! పరలోకబాంధవ !

చ. మృదు వగు వెన్నవంటిది శరీరము నీయది, యెప్డు కష్ట మ
న్నది సయిపంగ నేరదు పదాఱువహస్రము లిందుకై సదా
మది జపియింత్రు గోపికలు, మాధవ ! నిష్ఠురుణుండనైన నా
ప్రదరము లిందు నాటి యపరాధ మొనర్చె ననుగ్రహింపవే.

— (కన్నీటితో) తండ్రీ ! నాగతి యేమి చెప్పితివి ?

గీ. కన్నులా లేవు, మదికి సౌఖ్యమ్ము లేదు
కొడుకులా ? మన్మలా ? యెందుకోస మేను ?
నన్ను నీవెంటఁ గొనిపో మ్మనాథనైన
ప్రేత మిందున్న నందున్న నేమి ఫలము ?

భీష్మ— నాయనా ! ఆంబికేయ !

ఉ. ఏల యధైర్యముం గనెద వేగురు పుత్రులు గల్గి యుండియున్
జేలవె ? కూళలౌ సుతులు పెక్కురు గల్గిన నేమి, యొక్కఁడే
చాలుఁగదా సుశీలుఁడు ! విశాలనయుల్ మఱి వీర లందఱున్
జాలిఁ బడంగ నిత్తురె ! విచారము నొందకుమయ్య పుత్రకా !

విదు— (కన్నీటితో)

క. ఏ సందియమ్ము గల్గిన
నా సందియ మంతలోన నడఁగింతు నుప
న్యాసకు నిన్నుం దండ్రిని
బాసి యెటుల్ ప్రాణములను బాయక నిలుతున్.

— విదురా ! జ్ఞానవిదుర !

తే. గీ. కృష్ణునికి నీ వనిన దయ కేవలముగ
స్వయముగాఁ బండితుఁడ వీవు చతురమతివి

నేను జెప్ప సక్కఱలేదు గాని యిమ్మ
హోమహూ భజింపు మిహమును సబ్బుఁ బరము.

కృష్ణు- తాతా! దేవవ్రత!

క. ధన్యుండ వీవు మును రా
జన్యులు పెక్కండ్రు గలరు జ్ఞానమున ధృతిన్
జన్యమ్మున సన్యమ్మున
మాన్యత నీవంటి మేటి మానిసు లేరీ!

భీష్మ- కృష్ణా! వసుదేవనందన!

గీ. ఆలుబిడ్డలు లేకున్న యట్టి నాకు
సమయమున కబ్బె నీదు దర్శన సుకృతము
సెలవు దయసేయు మయ్యా! నీచే ననుజ్ఞఁ
గొంటినా పరమున నెందుఁ గొదువ లేదు.

అర్జు- (కన్నీటితో) తాతా! సద్గుణవ్రాత!

క. గీతలలో హరి సెప్పిన
యాతీరెల్ల భవదీయమగు మరణమునన్
జూతు నిటువంటి విజ్ఞా
నాతీతులు కోటి కొక్కరైనను గలరే!

భీష్మ— నాయనా! హరినందన!

క. హరి యనఁగ నీవనఁగ నొం
డొరులవులె? యవతారపురుషు లొక్కొక కార్యాం
తరముల నిటు జన్మింతురు
నరనారాయణులు; వింటె నారదు కతనన్

కృష్ణు.— తాతా! భువనైకపవిత్రచరిత్రుండవగు నీ కెవరి యాజ్ఞతో నేమి యవసరము.

ఆ. వె. ఈవు ధర్మపరుఁడ వెఱుఁగని దొక్కటి
లేదు నాయెడల మహాదరమ్ము
గలుగు కతన నిట్లుగాఁ బల్కితివి నీయ
భీష్టసిద్ధి యగుఁ బరిక్లిష్టహృదయ!

భీష్మ— (సంతోషముతో)

క. నీయాజ్ఞ వడసితిని నా
శ్రేయోలోకముల నేని నిఁక లోపము రా

దో యదునందన! కృష్ణా!
పోయెద దయయుంచు పురుషపుంగవ! నృహరీ!

(ధృతరాష్ట్రాదుల నుద్దేశించి) తండ్రీ, ధృతరాష్ట్రా! నాయనా, విదుర! కుమారా, ధర్మనందన! మీయందఱిచేత ననుజ్ఞాతుండనై పర సుఖమ్మున కేగుచుంటి నాకై విచారింపకుఁడు.

కృష్ణు— తాతా! నేఁడు మాఘశుద్ధ ద్వాదశి. ఇట్టి పుణ్యదినమ్మున నీవు దేహత్యాగంబొనరించి పరమ్ము నలంకరించుచుంటివి. కాన నీదినము స్వతః పవిత్రమైనదయ్యు మఱింత పన్నెకెక్కి నీపేరఁ బ్రసిద్ధిపడయుఁ గాక మఱియు,

గీ. విప్రు లెల్లరు నీకుఁ దృప్తిగను నేఁటి
దినము ప్రతివత్సరమ్ము సుదీర్ఘచరితు
నిన్ను ధ్యానించి మిగుల మన్నించి తర్ప
ణముల నిత్తురుగాక పుణ్యమును గోరి.

భీష్మ— దేవా! నీయనుగ్రహమున్న నాకొక్కటియుఁ గొదువలేదు. నేను యోగమార్గమ్మునఁ బ్రాణమ్ములు విడువం దలంతుఁ గాన నా కించుక యావరణం బేర్పఱిచి మీరందఱును గొండొక దవ్వున నిలుతురు గాక.

ధర్మ— ఎవరురా, అక్కడ! (తెరనైతురు)

కృష్ణు— (తెరసందునుండి చూచి ధర్మజునితో)

క. చూచితివె? ధర్మజా! స
త్యాచారుండైన యిమ్మహామహు యోగ
ప్రాచుర్య మ్మిట్టులె నే
యాచార్యులు నేర రిది యథార్థము సుమ్మా!

విదు— (అట్లనే చూచి) ఓహో! యిదివిచారకర మయ్యును నత్యాశ్చర్యం బగుచున్నది.

ఆ. ప్రాణముడిగినపట్ల శల్యములు లేవు
కలవె? యిట్టివియును యోగగరిమ లెందు
(ఆకాశమువంకఁ జూచి)
అదిగో! బ్రహ్మరంధ్రమునుండి యనుపమాన
మైన తేజం బొకం డేగు నంబరమున.

(అందఱును నాశ్చర్యపడుదురు. పుష్పవృష్టి కురియును.)

కృష్ణు— (ఆశ్చర్యముతో)

ఉ. చావులులేవె? యిట్టిక్రియఁ జచ్చినవారల నెందుఁ జూడ; మీ
పానను కారణమ్ముననె భారతవంశము వన్నెకెక్క; జ
న్మాంపధిఁ జచ్చునంతకు రవంతయు లోటును లేనివారి నెం
దే వినియుంటిమే? కనిరె యిట్టి విచిత్రము లెందు నెవ్వరున్?

ధర్మ— (కన్నీటితో) కృష్ణా! ఆర్తత్రాణపరాయణ!

గీ. అక్కటా! యెందఱో రణ మాచరించి
రందుఁ బెక్కండ్రు గలరు బలాతిశయులు
కొడుకు కనియు తాత యని చెప్పికొనుట గాదు
నిక్క మీ యిర్వురకు సాటి నేను గాన.

ధృత— అక్కటా! యెంత మందభాగ్యుఁడను? ఎన్ని దుఃఖములు భరించుచున్నాఁడను?

గీ. కొడుకు లందఱు వోవుటకున్ సహించి
నట్టి మనమేమొ? యిది నవ్య మని యెఱింగియుఁ
బొంగిపోరలు దుఃఖాంబుధి బ్రుంగుడువడుఁ
దండ్రి నేఁటికి నన్నుఁ బెద్దఁగ నొనర్చె.

విదు- - సచ్చరిత్రుల మరణమునకు జగ మంతయు దుఃఖించును. ఇప్పట్ల బంధుత్వాదిక మనవసరము. (కన్నీటితో) తండ్రీ! గాంగేయ!

గీ. ఏను వృషలుండ నయ్యు విజ్ఞాని నైన
నీవు చేపట్టి పేర్మి మన్నించు కతనఁ
బ్రబలి రాజులచే నిమ్మపండ నైతిఁ
గలదె లేకున్న నాకిట్టి గౌరవంబు?

(వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యాసు—గీ. బ్రతుకఁ దగినంత కాలమ్ము బ్రతికి కులము
వన్నెకెక్కించి జగతికిఁ దన్నుఁ దెలిపి
యరిగె నాసోదరుం డమరాలయమునఁ
దన్నెదురుచూచువారి ముదమ్ము దీర్ప.

ధర్మ- (విచారముతో) తాతా! సాత్యవతేయ!

గీ. తండ్రి లేని పిల్లలమని దయఁదలంచి
తక్కు మనుమలకన్న నదనము గాంచి,
పెంచి విద్దెయు బుద్ధి చెప్పించినట్టి
తాత నిటు చేసినారము చేతులార.

వ్యాసు— తండ్రీ ! ధర్మనందన !

గీ. ఎవ్వరో యొక్కరు నిమిత్త మింతె కాని
యితరుఁ డితరుని జంపుటయే హుళిక్క
అందులో నీతఁ డనిన స్వచ్ఛందజీవి
యేల పరితాప మందె దోయీ కుమార !

చ. మరణ మలంఘ్య మేరికిఁ; గ్రమమ్మున వృద్ధుల పోక యందులోఁ
బరమశుభంబు దానికి లవమ్మును జింతిల రార్య; లిట్టి సో
దరుఁడు గతింప నేను బరితాపముఁజెందుట మానుచేని నీ
వరసి మనంబునం దుడుగుమయ్య విచార ముదారవర్తనా !

కృష్ణ— బావా ! వారి యుపదేశమునందలి సారమును గ్రహించి దుఃఖ ముడుగుము. అదే భాగీరథీతీరము. మన మందఱమును నిప్పట్ల నప్పరమపావని యందు స్నానం బొనర్చి యిమ్మహామహుని కనంతరకృత్యములు నెఱవేర్ప నుంకింపవలయు నటు చనుండు. (పరిక్రమింతురు)

(గంగ ప్రవేశించును.)

గంగ. అయ్యో, అయ్యో ! తండ్రీ ! వ్యాసాదులతోఁ బాటు చిరంజీవి వగుదు వనుకొంటిఁ గాని యింతలో నిట్లగుట యెఱుఁగనైతినోయి!

క. ఎనమండ్రు కొడుకులను నొ
క్కని కేనియు నోఁచనైతిఁ గాలక్షి
మని వగతు గొంతికొడు కే
మని నిన్ను వధించె? నేఁడి యాతఁడు ? కొడుకా !

తే. గీ. జనన మందినదాది యీసరికి లెక్క
కొక్క తప్పేని లేని నిన్నో కుమార!
వంశవృద్ధియేనిఁ గవ్వడి యెఱుంగఁ
డాయెనా ? నాయనా ! యేమి నేయనయ్య?

అర్జు (తలవంచికొనును.)

కృష్ణ— (అర్జునుని కడ్డముగాఁ దాను నిలిచి) అమ్మా, త్రిలోకపావని!

చ. ఎఱుఁగనిదానవేని యెవరేని వచించుట నీకుమారునిన్
నరుఁడు వధించె నన్న నెటు నమ్మితివమ్మ? తదగ్రిమందు నీ
నరు లటులుండ రక్కసులు నాకనివాసులు నొక్కలెక్కయే!
దరమునఁ గాదె భృత్యుని విధమ్మన మృత్యువు నిల్చె దవ్వుగన్ !

వ్యాసు— అమ్మా, త్రిలోకజనని !

క. నరుఁ డీతని వధియింపఁగ
హరశిష్యుం డైన జామదగ్న్యునికన్నన్
శరవిద్య నధికుఁ డే ? యి
ప్పరముఁడు తనయంత విడిచెఁ బ్రాణముల నొగిన్.

కృష్ణ— సర్వజ్ఞవగు నీ వెఱుఁగని దేమున్నది ?

తే. గీ. అతఁడు వసువులలో నొక్కఁ డని యెఱుఁగవో ?
శాపవశమునఁ బుట్టు నంశ మ్మెఱుఁగవో ?
తండ్రి యిచ్చిన వరము విధ మ్మెఱుఁగవో ?
సకల మెఱిఁగి శోకించుట చనునె నీకు ?

గంగ— (కోపముతో) కృష్ణా ! కురుకులమారక !

తే. గీ. అంతయును నిక్కమే యగు; నైన నేమి,
కడుపు దరికొని మండు నెక్కరణి నైఁతు ?
నాయుసురు మిన్నకయపోదు నరుని శిరము
కొలఁది కాలమ్మునన త్రెళ్లగలదు ధ్రువము.

ధృత— (విదురునితో జనాంతికము) ఆఁడుదియైనను నీమె మంచిశాస్తి చేసినది. నూఱుగురు కొడుకులను జంపినను నూరకొనుటకు గ్రుడ్డి ధృతరాష్ట్రుఁడు గాఁడు. కాని యీశిక్ష భీమునకు జరిగినచో నాకడుపుమంట గొంత చల్లాఱును. ఎట్లయిన నాఁడువాండ్రలో నీమెయు, మగవాండ్రలో నశ్వత్థామయు, వీర లిరువురే వీరల నధఃపాతాళ మడఁగఁ ద్రొక్కిన వారు.

విదు.— (జనాంతికము) అన్నయ్యా! యేమి నీ యవివేకము? మొదల నుండియు నీ కీ యవివేకమే యింత తెచ్చినది. ఎప్పుడును ధర్మము జయించును; అధర్మ మడుగంటును. ఇంతకు గంగ శపించె ననికదా నీవు సంతసించుట ! ఆపెయు నిప్పట్ల నీవలెనే యవివేకురాలు.

తే. గీ. ఎవని పాదమ్మునను జనియించు కతనఁ
దనకు నింతటి ఘనత పావనత గలిగె
నతఁడు శ్రీకృష్ణుఁ, డితనికి నర్జునునకుఁ
జచ్చినను జత్తు మన్నంత సఖ్య మమరు.

ధృత— (జనాంతికముగాఁ బశ్చాత్తాపముతో) అవును, నీ వన్నమాట నిక్కమే.

క. సుతులు నశించిన కతమున
మతిచెడి యిట్లంటిఁ గాని మహనీయులు ,పాం.

డు తనయు లందును గృష్ణుని
చతురత వారలకుఁ బెద్దసాయ మ్మనఘా.

విదు— (జనాంతికము) అనఁగో ! కృష్ణుఁ డేమో చెప్పుచున్నాఁడు. అది వినుము. మనమిప్పు డిట్లు గుసగుస లాడుకొనుచుండుట యంత భావ్య ముగా నుండదు.

కృష్ణు— దేవీ, విష్ణుపాదోద్భవి !

గీ. ఎన్నఁడును లేని కోపమ్ము నిట్టు లూనఁ
దగునె ? మనుమఁడు ధర్మతత్పరుఁడు సుగుణి
వినయవంతుండు మిగుల వివేకి నీకు
భక్తుఁ డీతని కిట్టిశాపమ్మె ? యకట !

వ్యాసు— (అర్జునునిచే మ్రొక్కించి)

క. మునిమనుమని పైఁ గించి
త్తనుగ్రహము సూపు మమ్మ ! యాతనియాజ్ఞం
గొనియే యేసె నితం డో
జననీ ! శాపాంతమును బ్రసాదింపఁ దగున్.

గంగ. (శాంతముగా) కృష్ణా ! కృష్ణద్వైపాయన !

క. ఇతఁ డుత్తముండె యగు నే
నితని శపించుటకు హేతు వీ రెఱిఁగినదే
మృతి గని యొకింతలోపల
బ్రతుకున్ దద్విధము చెప్ప వలనుపడ దిటన్.

వ్యాసు— (తనలో) ఓహో, ఇదియా హేతువు ! అన్నా ! వసువు లెంత పట్టుపట్టినారు !

తే. గీ. అయిన నేమాయె దీనికి నహితులావ
తంసమైన యుల్లూపి ప్రశంసనీయ
మైన పనిఁజేసె వసువుల నాశ్రయించి
నరకమునకన్న నిదియె యెంతయు హితంబు.

కృష్ణు— (తనలో)

తే. గీ. బభ్రువాహను శస్త్రమున బవరమున శి
రంబు దెగు నీతనికిఁ, దన రమణి నాగ
కన్య బ్రతికించు, గాంగేయుఁ గలనఁ గపట
వృత్తిఁ జంపిన దోసఁగున కిదియె శాంతి.

ధృత— (విదురునితో జనాంతికముగా) తమ్ముఁడా! భాగీరథి యేమో కొంత దాఁచిపెట్టినది, యది నీవు గుఱుతింపఁగలవా? భావికార్యవేత్తవుగదా!

విదు— (ధ్యానము నటించి) ఆ! తెలిసినది. కాని యది దేవరహస్యము. బయలుసేయ వలనుపడదు. ఇట్లు జరుగును. (చెవిలోఁ జెప్పును)

ధృత— (తనలో)

గీ. తీర్థయాత్రను భార్యఁగాఁ దీసికొన్న
యందులకుఁ దగ్గ యుపకృతి నాచరించి
తే, యులూపి! సుదాత్మజుఁ డిట్టి కాంత
నొక్కతెను గట్టికొన్నవాఁ డొకఁడు లేఁడు.

ఈరహస్యము వెలిఁబుచ్చినచో "బభ్రువాహనునితో నర్జునునకు సంగరమే లేకపోవు" నని కాఁబోలును దేవధుని గప్పి పుచ్చినది. (తల పంకించి) పోనీ దీని నేను బయలుచేయుదునా? (పెదవివిఱిచి) అయిన నేమగును?

క. తాత నిటు చంపినందుల
కీతని కొక కొంత నరక మేర్పడు దానన్
నాతనివి తీరునే? యిటు
లేతన్మాత్రమ్ము నరక మేరికి లేదే.

ఇంతకు నిదియేని భీమునికైనం గదా, యేను సంతసింపవలసినది. విదురుఁడు చెప్పిన ట్లదియును సమంజసము గాదు.

గీ. కన్న కొడుకులకన్న మిక్కుటపుఁ బేర్మి
నన్ను మన్నించుచున్న పాండవులయెడల
దోసఁగుఁ దలఁచుటకన్నను దోసమున్నె?
తిన్న యింటి వాసమ్ముల నెన్నఁగునె?

నాకింతటినుండియేని భగవంతుఁడు మంచి బుద్ధినిఁ బ్రసాదించుఁ గాక.

ధర్మ— (తనలో) ఏవో యొక గొప్ప యిక్కట్టును దప్పించుటకై యీమె యిట్లు శపించియుండును. ఇంతకన్న గొప్ప కష్ట మేముండునో! (యోజించి) ఉండకేమి, నరక మన్నిటికన్నను దురంత మైనది కదా! (ప్రకాశము) దేవీ! శాపాంతము ననుగ్రహించి నాతమ్ముని మరల నా కిచ్చితివి.

ఉ. నీ కొమరుండు వోవుటకు నేను బ్రధాననిమిత్త మిట్టి దు
ర్ధీకుని నన్నుఁ బోవిడిచి దీనుఁడు తమ్ముని కల్గ నేల? నా

కీకతనన్ మహానరక మెట్లొడఁగూడదో? చెప్పు మమ్మ; నీ
వేకద! యెట్టి పాతకుల నేనిఁ బవిత్రులఁ జేతు వెమ్మెయిన్.

గంగ— (శాంతముగ) తండ్రీ! నీకన్నిటికిని గృష్ణుఁడే కలఁడు.

గీ. అశ్వమేధమ్ము నొనరింపు మఖిల దోష
ములు నశించు నక్కతమునఁ బుణ్యలోక
మునకుఁ బోనేర్తు వీవు, తమ్ములకు నెట్టు
లేని నరకమ్ము దప్పనిదే నిజంబు.

ధర్మ— (విచారముతో) తల్లీ! నాతమ్ములు లేని స్వర్గమునకన్న నాకును నరకమే యనుగ్రహింపుము.

గంగ— కుమారా! యేది యనుగ్రహించుటకేని యొకరి వశమా? వారి వారి సుకృత దుష్కృతములంబట్టి యుండును. నీకు నరకమ్ము దర్శనమాత్రమ్మునం దీఱు. నీ తమ్ములకును ద్రోవదికిని బుత్రులకును ఒక్కింగల్లఁ వారలకును యత్కించి దనుభవంబునం గాని తీఱను. పదఁపడి యందఱికిని బుణ్యలోకమ్ము గల్గు. వత్సా! యొకపరి కొమరునిఁ గడసారి చూచుటకునై మనము తత్తఱపడుచున్నది. నా కచటికిఁ ద్రోవఁజూపుము.

ధృత— (సమీపించి) తల్లీ! నే నెప్పటికిని నిట్టు లుండవలసిన వాఁడనే కదా! నాకు విముక్తి ననుగ్రహించి రక్షింపుము.

క. పోయినవారలు వోయిన
నీ యనఘుల యెదుట నైన నేఁ గాయంబున్
బాయుదునో! లేకిట్లన
రాయిక్రియన్ మోడుకరణిఁ గ్రాలుదునొక్కో!

గంగ— తండ్రీ! అది యెవ్వరితరము, ఇది ఎవరితరము?

[illegible]— అమ్మా, త్రిపథగ!

గీ. ఏ నెవఁడనయ్య భవదీయసూను దయను
గౌరవకుటుంబ మందు నొక్కరుఁడ నైతిఁ
బతితపావని! నాకు సద్య మగు మరణ
మిచ్చి కాపాడు మమ్మరో! యిదియ చాలు.

గంగ— గీ. మీర లిరువురుఁ గుంతి గాంధారి సంజ
యుండుఁ గొండొక వనిఁ దపముండి పాండ
వులు గతింపక మున్న పోవుదురు; యాద
వులు నశించినపైఁ బాండవులు నశింతురు.

మఱియు నొక్కవిశేషంబు, పాండవాగ్రజుండును నీవును ధర్మాంశ సంభవు లగుటంజేసి నీతేజ మ్మమ్మహాత్మునియం దైక్యమ్ము నొందఁగలదు.
(గంగ నిష్క్రమించును)

వ్యాసు— తండ్రీ! విదుర!

క. కొండొక కతమున మాండ
వ్యుం డాగ్రహమంది ధర్ము నొగి శపియించెన్
దండధరుఁడు దాసీపు
త్రుండై నాకతన నిట్లు దోఁచెను వత్సా.

కృష్ణు—మన మిఁక ని మ్మహాభాగునకు నుచితకృత్యములు నెఱవేర్ప భాగీరథికిం జని స్నానమ్ము లాచరింపవలయును. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ
జతుర్థాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము

పంచమాంకము

(అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశించును)

ధౌమ్యు— (సంతోషముతో) భగవదనుగ్రహమువలన నేఁటికి మా యజాత శత్రునకు మంచిదినములు వచ్చినవి.

ఉ. మృతుఁడగు నుత్తరాసుతుఁడు కృష్ణు దయన్ బ్రదికెన్; దుషారప
ర్వతమున కేగి యయ్యెడల వ్యాసులు చెప్పినయట్టు లద్రిజా
పతిని యజించి యందుఁ గల పాఁత్రఅలన్ బెకలించి ద్రవ్యము
న్నతముగఁ దెచ్చె; యాగము నొనర్చుటయే కొదు వింక మీఁదటన్.

ఓహో! యిట్టి యాగ మెప్పుడును గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదుగదా!

గీ. సవనపాత్రల లెక్కేమి? శాల గూడ
బంగరువుతోడ నిర్మింపఁబడియె; నిందుఁ
గొదవ యేమి? మరుత్తిచ్చెఁ గొల్లగాఁగ
ద్విజుల; కదియెల్ల వీరి యధీన మయ్యె.

అహహ! ఆ బ్రాహ్మణులు పట్టుకొని పోయినది పట్టుకొని పోఁగా మిగిలినదే యింత యున్నప్పు డంతయు నెంత యుండునో! ఇంతకు నిప్పటి సుకృత మా మరుద్భూపాలునిది. కాదు కాదు, ఋత్విక్కులది. సంశయ మేమి? ద్రవ్యస్వామికిఁ గదా తజ్జన్యసుకృతము చెందవలయును. (యోజించి) సుకృతము మా టట్టులుండ బ్రాహ్మణద్రవ్యాపహరణ దోషము తటస్థించుచున్నదే! ఐనను,

గీ. వారు పాఁత్రఅనై చెడి పట్టునందు
సమయము నొనర్చికొనిరఁట "జనుఁ డెవండు
దీనిఁ గనుఁగొను నిది వానిదే" యటంచుఁ
గాన విప్రస్వహరణశంక యిట లేదు.

(పరికించి) అదుగో! అశ్వోత్సర్జనము చేయించుటకై నాచే నంపఁబడిన నా ప్రియశిష్యుండు కాణ్వుండు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇతనివలనఁ గొన్ని విశేషములు దెలియఁగలవు.

(అంతట శిష్యుఁడు ప్రవేశించును)

కాణ్వ— గురువరా! నమస్కారము.

ధౌమ్య— విద్యాభివృద్ధి ర్భూయాత్. చక్కఁగా నాయశ్వోత్సర్జనమును నెఱవేర్పింపఁ గలిగితివి కదా!

కాణ్వ— దేవర యాశీర్వచనమున నెందును గొదువ రాలేదు.

ధౌమ్య— అచ్చటి విశేషములఁ గ్రమముగాఁ జెప్పుదువుగాక.

కాణ్వ— చిత్తము. ప్రథమమున నేను ధర్మరాజుగారి యెదుటి కేగినతోడనే నమస్కరించి మీ కుశలం బడిగిరి.

ధౌమ్య— ఆశీర్వచనము సమయానుగుణముగాఁ జేసితివా?

కాణ్వ— చిత్తగింపుఁడు.

ఉ. పోయిన వంశమా నిలిచె; భూరి యశ మ్ముదయించె; యాగమా
చేయఁగ నుంటి; సర్వమును సిద్ధము; సాధ్య మొకండు లేదు నీ
కోయవనీశ! దీవనల నొందు టిఁకెందుకుఁ గాని, యైననున్
శ్రేయము తృప్తికిం దగదు, చేకొనుమయ్య మహోదయమ్ములన్.

ధౌమ్య— (సంతోషముతో) ఇఁక నేమి! నేను నీ వింతవాఁడవని యనుకోలేదు సుమీ! తరువాత?

కాణ్వ— దానిపై రాజుగారు "ఇపుడు కావింప నున్న యశ్వమేధము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱున ట్లాశీర్వదింపవలయు" ననిరి.

ధౌమ్య— కార్యాసక్తిచే నాతఁ డటు కోరెనే కాని, అందులకు మన యాశీర్వచన మెందుకు?

క. ధనహీనుండయ్యును నో
కన్ని బాధింపకయె వ్యాసు కారుణ్యమునన్
ధనకనకవస్తువాహన
ఖని యయ్యెన్ యాగ మింకఁ గా కేమగునో!

ఇది యిట్లుంచుము.

గీ. నాలుగు సముద్రములఁ బోలఁజాలు ననుజు;
లవులఁ గృష్ణుండు సర్వలోకావనుండు;

సిద్ధసంకల్పుఁ డాతండు సేయఁబూనె
నిందు విఘ్నములును గూడ నెందు కబ్బు.

తరువాత ?

కాణ్వ— అశ్వమును వదలుచు వెనువెంబడి పోఁదలఁచిన యర్జునుతో నారాజ శేఖరుఁడు చెప్పిన మాటలు కడు నీతిదాయకములుగా నున్నవి.

ధౌమ్య— అతని నోట నెప్పు డేది యుచ్చరించినను నది యట్టిదే, వినను విందుము చెప్పుము.

కాణ్వ— మనవి చేయుచున్నాను. అజాతశత్రుఁడు తమ్మునింబిలిచి,

ఉ. తురగమువెంట నేగుము; చతుర్జలరాశిపరీతభూపురం
దరు లెవరుల్ నిరోధము నొనర్ప; రొనర్చినచోఁ గృపారసం
బురులఁగ నప్పటప్పటికి నొప్పెడిరీతి నొనర్పు మాగ్రహ
స్ఫురణము చూపి వేగ పొరిపుచ్చకు మింతకె చచ్చి రెల్లరుల్.

ధౌమ్య— చక్కఁగా నుపదేశించినాఁడు. దానిపైఁ బార్థుఁ డేమనియెను.

కాణ్వ— ఇట్లు పలికెను. "అన్నా ! ధర్మనందన !

తే. గీ. ధర్మజునియశ్వ మన్న నేధరణిపతియు
నడ్డగింపఁడు సమరం బనవసరంబు.

ధౌమ్య— సంశయ మేమి ?

కాణ్వ—గీ. ఎదిరిఁ దన్ను నెఱుంగక యెవ్వఁడేని
యడ్డినను వాని యసువుల కాస గొనను"

ధౌమ్య— ఇతఁడు మాత్ర మెవరు ? ధర్మరాజు తమ్ముఁడు కాఁడా యేమి ! తరువాత ?

కాణ్వ— మరలఁ బాండవాగ్రజుండు, ఆయారాజులతోఁ దనమాటలుగా నిట్లు విన్నవింపు మనియెను.

ధౌమ్య— ఓహో ! ఏమయా యీవినయము ! ఏమని చెప్పుమనియెను ?

కాణ్వ-ఉ. జ్ఞాతులఁ దక్కుభూపతులఁ జంపిన పాపము నిస్తరింప మే
మీ తఱి నశ్వమేధమున కిచ్చ యొనర్చుట; యంతెకాని ప్ర
ఖ్యాతికిఁ గాదు; మీరు త్వరగా సవనమ్మును జూడరండు, ద
ర్పాతిశయమ్ము చూపకుఁ ; డహంకృతి కాలము కాదు భూపతుల్ !

ధౌమ్య— సరే, ఆయన చెప్పవలసినసంగతి కనుకఁ జెప్పినాఁడు. కాని నిజముగా నొక్కొక్క రాజెవఁడేని యెదురైనచో నంతమాత్రమునకు మరలఁడు.

కాణ్వ— అట్లు మరలనివారిం గుఱించి యిట్లు జరుపు మనెను.

ధౌమ్య— ఎట్లు ?

కాణ్వ-

ఉ. సారథిఁ గొట్టియో, రథముఁ జక్కడఁగించియొ వాజులన్ వెసన్
బాఱఁగఁ దోలియో, ధను వపాస్తముఁ జేసియొ వారిఁ దుంచియో
వారి కొకింత నీదు బలనైఖరి నూపుదు గాని, చావరా
దేరును, నట్టివార్త విని యే సయిరింపఁగఁ జాలఁ దమ్ముఁడా!

ధౌమ్య— ఆతని వచనము లెన్ని విన్నను దనివి తీరదు. తరువాత ?

కాణ్వ— అశ్వము వెంట పార్థుఁ డరిగిన యనంతరమునఁ గౌంతేయాగ్రజుండు నన్నుం జూచి,

తే. గీ. అన్నియును జెప్పియే నరు ననిపినాఁడఁ
గాని మది సందియం బది మాన దకట
ఎక్కడేమగునో! యెవ్వ రెదురుకొందు
రో! యెవరిఁ ద్రుంచునో దయయుడిగి యితఁడు.

ధౌమ్య— సర్వమును శుభమేయగుగాక. రాజా! నీ కీ సంశయ మెందుకు.

క. వడముడి ననిపినచోఁ దుం
దుడు కేదియు నేని యచటఁ దొడరినఁ దొడరున్
గడు శాంతుఁడు గవ్వడి యీ
తఁడు మఱచునె నీదునాజ్ఞ? తత్తఱపడునే ?

కాణ్వ— నేనును ఇట్లే పలికితిని. తరువాత నా నృపాలుఁడు,

తే. గీ. ధర్మసంవేది విజ్ఞాని తండ్రివెనుక
తండ్రియంతటివాఁడు పెత్తండ్రి యమ్మ
హాత్ముకడ కేగి యాతని యాజ్ఞ వడసి
యశ్వమేధమ్మునకుఁ గర్త నగుట మేలు.

అని నన్ను వీడ్కొని పితృదర్శనమునకుఁ జనియెను.

ధౌమ్య— ఇది ముఖ్యముగా నిట్లు జరుగఁదగినదే. నాతోడ నేమియుఁ జెప్పమనలేదా ?

కాణ్వ— "ఋషుల నందఱిని సత్వరమునఁ బిలిచి రావలయు" నని తమతో మనవిఁ జేయు మనియెను.

ధౌమ్య— సరే. అర్జునుం డశ్వమువెంటఁ బుడమి నెల్లఁ ద్రిమ్మరి రాజపుత్రులం దోడ్కొని వచ్చునంతకు మనమీపని నెఱవేర్చుకొనలేక పోదుమా

యేమి ? (యోజించి) ఎందుకేనియు ముందుఁ దనకున్న పని నెఱవేర్చు
కొనుట కడు మంచిది. కావున మనము ఋష్యాశ్రమయనార్థ మరుగుదము
రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(అంత ధనుర్ధరులై ఇరువురు రాజపుత్రులు సూర్యవర్మకేతువర్మలు ప్రవేశింతురు)

సూర్య- ఉ. మూఁకలతోడఁ బోరి కడు ముష్కరకృత్యము సేయుచుంటి నా
రాక యెఱింగియుఁ మరలి రావదియేమి ? మఖాశ్వ మేన చు
మ్మీ కదియంగఁ బట్టితిని ! మేఁటి మగండవ యేని నాపయిం
దాఁకి రణం బొనర్పుము పినాకి నెమర్చుట నేఁడు చూచెదన్.

అర్జు— (తనలో) ఓహో ! యీబాలురఁ జూచిన నామనంబు కరుణామయం
బగుచున్నయది (ప్రకాశము) క్షత్రకులాంకురములారా ! నామాట విని
మీరీ యశ్వము జోలికి రాకుఁడు.

గీ. అశ్వమేధదీక్షితుఁడయి యన్న మిమ్ముఁ
బిలువ నంపింప వచ్చితిఁ బిలుపుఁ గొనుఁడు;
బందుగులమైన మన కేల బవరమిచటఁ ?
గదలి మీరెల్ల వత్తురు గాక యటకు.

కేతు— (గర్వముతో) మేము జన్యమునకు వచ్చువారమే కాని జన్నమునకు
వచ్చు వారము కాము.

ఉ. బందుగు లంచుఁ బల్కితివి, బందులు గారె సుయోధనాదు ? లే
చందమునన్ రణంబు కొనసాఁగెను మీ ? కది యెల్ల నేఁడు చూ
డం దలఁపూని వచ్చితిమి టక్కరి మాటలఁ బోవ దింకఁ; బో
రందగు గెల్వఁగాఁదగుఁ దురంగమమున్ మరలింపఁగాఁదగున్.

అర్జు— మీతో నేనొక్కమాటఁజెప్పెదను దానిని మీరన్యథా గ్రహింపక
విశ్వసించి ప్రాణత్రాణం బొనరించికొనుఁడు.

క. “ మన రణమున నే పోయిరి
జనపాలకులెల్ల వారిసంతానములన్
మనము గరుణింపఁ గావలె”
నని ధర్మజుఁ డానతిచ్చె ననికిఁ జొరకుఁ డీ.

సూర్య— (మీసము దువ్వుకొనుచు) ఏమీ ! మీయన్న గారిట్లు సెలవిచ్చినా
రేమి ? ఓహో ! యేమి యాయన యోగ్యత !

గీ. ధర్మరాజను మాట మాత్రంబ కాని
యింతయు నధర్మమే యతఁ డాచరించె;

నతని తమ్ముని నిన్నిపు డని వధింప
బుద్ధివచ్చెడుఁ బాప మాభూమిపతికి.

అర్జు— (తనలో) ఓహో ! అధికప్రసంగములోనికి దిగుచున్నాఁడే ? అయినను నింకొక సారి చెప్పి చూచెద (ప్రకాశము)

గీ. గాండివంబిది వీఁడల్ల పాండవుండు
అక్షయంపుఁ దూణీరము లరయుఁ డివిగొ
అదుగొ ! కపిరాజు కేతనమందుఁ గనుఁడు
వినుఁడు నామాట యశ్వంబు విడిచి చనుఁడు.

కేతు— (గర్వముతో) అశ్వమ్ము విడిచి చనుట నీవా ? మేమా ?

చ. "ఇరువురు వీర లే నొకఁడనే" యని భీతిలఁ బోకుమయ్య ! యొ
క్కరు నొకమాఱు గైకొనుము, గైకొను మొక్కరు నొక్కమాఱు;ముఙ
విరటుని యింట బంటు వయి వీఁక న నేపులతోడఁ బోరి తం
చెఱఁగినయట్టు లోకు లను టెంతయు నిట్టిది యయ్య ? వాసవీ!

సూర్య— (క్రోధముతో)

గీ. గాండివం బని యాపయిఁ బాండవుఁ డని
పేరు సెప్పినయంత నే భీతి పుట్టె
నోక్కో ! యిదియే మొ చూత మీ యుక్తులేల ?
దిగుము రణరంగమునకు, నే దిగితి నిదిగొ.

(నిష్క్రమించును)

అర్జు- (తనలో) ఓహో ! వీనికిఁ గొంచెము చవిఁ జూపినఁ గాని బుద్ధి కలుగదు. అమ్మా ! గాండివము !

చ. కలన వధించి నీకు బలిగా నొనరించితిఁ బెక్కుమంది రా
జులఁ గడుఁ దృప్తి గంటి "వరిసూదన" మఙ యశముఙ వరించి తిం
కలుగఁగఁ బోకు మమ్మ ! సమయ మ్మగునప్పు డజాతశత్రు వా
క్కులు స్మృతికెక్కఁజేసి యొకకొంత ననుఙ వెనుదీయఁ జేయుమా.

(నిష్క్రమించును)

కేతు— (పరికించి) ఓహో ! నా యన్నయే ముందు నారాచములు విడిచి నాఁడే ! అరరే ! అందులో నొకటి యర్జును శిరము దునుమవలసినదే కాని యొక్కింత తప్పి పోయినది. (విని) అర్జునుఁ డేమో యను చున్నాఁడు

(తెరలో) గీ. బాలకుఁడ వయ్యు మెచ్చంగవచ్చు నిన్ను
నాల మింతటితోనైనఁ జాలు నుడుగు

మేమి ప్రాణమ్ములన్న నీకింత బరువె ?
బ్రతుకజాలవె ? వలవని కుతుక మేల ?

కేతు— అన్న దీని కేమి యుత్తర మిచ్చునో ?

(తెరలో)

గీ. బాలకుఁడ నంచు నన్నేల గేలిచేసె ?
దాహవమునకు వృద్ధులకన్న బాలు
రే తగినవారు నీ విది యెఱుఁగ వొకొ ?
బాలకుఁడు గాఁడె యల్ల సుభద్రి కొడుకు ?

కేతు— తగిన యుత్తరమునే చెప్పినాఁడు కాని యుపమానము మాత్ర మంత జయసూచకముగా లేదు. మరల నర్జునుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

క. అల సౌభద్రియుని నీ
తలఁపున నెఱిఁగియును నన్నుఁ దాఁకుట మేలే ?
కులము నిలుప నుంకింపుము
చల ముడుగుము యజనమునకుఁ జనుదె మ్మనఘా !

కేతు— అక్కటా ! యింత శాంతిగల మహాత్ముఁడు మును రణ మెట్లొనరిం చెనో ? (విని) అన్న మరల నేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

గీ. యజన మటు లుంచు మిప్పు డీ యాజి చూడు
మవులఁ దక్కిన కార్యమ్ము లరయవచ్చు
రాచపుట్టువుఁ బుట్టి నారాచముననె
కాక యుత్తర మిత్తురే వాకు నొడివి ?

కేతు— (విని) అతఁడును నారి సారించుచున్నాఁడు. బలే ! ఇప్పట్ల నన్న యెన్నఁదగిన పని జేసినాఁడు. ఒక శరమైనను దనకుఁగాని సారథికిఁ గాని రథమునకుఁగాని తగులకుండఁగనే వారించినాఁడు. ఇఁక నిప్పు డర్జునుఁ డేమి చేయునో ? అదుగో ధనుస్సునకు గుఱిచూచుచున్నాఁడు. (తత్తఱపాటుతో) అప్పుడే విఱిగినదే ధనుస్సు. బలే ! చచ్చినం జచ్చుఁ గాక, యితనితో యుద్ధ మొనర్చినదే జన్మము. అన్న మఱియొక ధనువు గైకొని యమ్ముల విడుచుచున్నాఁడు.

(అంత నితని తమ్ముఁ డిం కొకఁడు ధృతవర్మ యనువాఁడు ప్రవేశించును)

కేతు— (చూచి) తమ్ముఁడా ! నీవుఁ గూడ నెందుకు వచ్చితివోయి ? ఇతనికి మేము చాల మనియా ?

ధృత-- క. నరుఁ దాఁకి సమర మొనరుపఁ
గర మనురాగమ్ము గలదు గాన ననుఁ స
త్వరమున బంపుము రాచకొ
మరులకుఁ బందువులుగా సమరకృత్యంబుల్ !

కేతు-- అటు చూడుము.

గీ. అన్న సైచిన బాణమ్ము లన్ని ద్రుంచి
యన్నరుం డొక్క యమ్మున నన్నుఁ గొట్టె
అక్కటా, అయ్యో !
గీ. సొమ్మసిల్లె నతండు (ధైర్యము దెచ్చికొని) ఏ రణ మ్మొనర్చి
బదులు తీర్చెద నిదె పోయి పార్థు నడఁచి.

(నిష్క్రమించును)

ధృత-- ఓహో ! ఏమి ? యీయుద్ధచమత్కారము !

ఉ. ఒకరు నిగిడ్చు బాణముల నొండొక రంతరమందుఁ ద్రుంచుచుఁ
బ్రకటనఁ జేయఁ బూనిరి స్వబాహుపరాక్రమముల్; క్రమమ్ముగా
సుకరము గాక యుద్ధ మిది సూడ భరమ్ముగఁ దోఁచె; నన్న యిం
తకుఁ బయిచేయి యయ్యె నిఁకఁ దప్పనిదే జయ మంచు నెంచెదన్.
పార్థుఁడు శరములు విడుచుట గట్టిపెట్టి యేమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో)

ఆ. వె. అన్నపాటుఁ జూచి తాఁతఁ డిప్పటికిని
మూర్ఛఁ దెలియఁడయ్యె ముగ్ధమతివి
గాక, మింక నైనఁ గౌంతేయు జన్నమ్ము
చూడరమ్ము బవర మేడ ! పొమ్ము.

ధృత-- అన్న తగిన యుత్తరమును జెప్పకపోఁడు.

(తెరలో) జన్నమా ? చూచెడిది బన్నమా ?

గీ. బవరము నొనర్చుపట్ల నెవ్వరికి నేని
మూర్ఛ వచ్చుట యంత తప్పుగ గణింప
రంతమాత్రాన జయమంది నట్టు లాత్మ
సంతసించుట మాత్రి మొకింత తప్పు.

ధృత-- పార్థుఁడు మరల నేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

తే. గీ. తాత తండ్రులు నాఁటి యుద్ధమునఁ జచ్చి
రనెడి పౌరుషమును మానుమయ్య ! వారి
కన్న నధికుండ వెందును గావు నీవు
ఇంతకును దగ్గ కారణ మేని లేదు.

ధృత— (చూచి) అన్న యాతని మాట వినిపించుకొనకయే శరపరంపరలు నిగుడ్చుచున్నాఁడు. అదుగో! అతఁడును మొదలు పెట్టినాఁడు. (సంతోషముతో)

గీ. అన్న బాణమ్ము ఫాలమ్మునందుఁ దాఁకి
పార్థుఁ డొక్కింత కనలి విస్ఫారఘోర
శర మొకంటను నరదమ్ముఁ జక్కడంచె
సారథిని నొంచె వేఱొక్క శరము నించి.

అదిగో ! అన్న యనేకబాణమ్ముల నొక్కుమ్మడిగాఁ బ్రయోగించి యతని జీకాకు పఱచుచున్నాఁడు. అయ్యో, పాపము ! అర్జునుని ధనుస్సు చేతినుండి జాఱి క్రిందఁ బడినది. ఇతఁడు మునుపటి యర్జునుఁడు కానట్లుతోఁచుచున్నాఁడు. ఇదే మనకు జయము రాఁదగిన సమయము గానున్నది. పార్థుఁడు మరల ధనువుగొని రథముపైకిఁ జనుచున్నాఁడు. (ప్రక్కగా దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ! సమయమునకు మన యమాత్యుఁడు గూడ వచ్చుచున్నాఁడు. (మంత్రి ప్రవేశించును.)

మంత్రి— కుమారా ! తుదకు యుద్ధమే స్థిరమైనదేమి ? సంధి కుదురలేదా ! ఆయన తనంతఁ దాను సంధికివచ్చినపుడు మన మెందుల కొప్పఁగూడదు?

ధృత- ఆ.వె. చనునె ? చంకదుడ్డు శరణార్థితో సంధి
యన్న యాజ్ఞయంట ! యాగమంట !
కరుణ నిట్టు లంట గానియుద్ధమునకు
జంకడంట ! యెట్లు సంధిపొసఁగు !

మంత్రి— (చూచి) కుమారా ! అటు చూడుము. నీయన్న రథముపై మూర్ఛిల్లి యొరగుచున్నాఁడు.

ధృత— (తత్తఱముతో) ఇదె నేను వచ్చుచున్నాను. నిలువుము. నిలువుము. (పోఁబోవును)

మంత్రి— (చేయిపట్టుకొని) అరుగవచ్చును గాని నామాట మాత్ర మొకటి వినుము.

ఉ. క్రీడి యనంగ లోకములు కేవల మొక్కటఁ జెత్తివచ్చినన్
బాడి యొకింత తప్పకయ భస్మ మొనర్పఁగఁజాలువాఁడు మీ
రోడుట తప్పుగా దతని, కున్న తియే పయిపెచ్చు, నిల్చి పో
రాడితి రింతపట్టు, చనదా యిఁక నైనను సంధిసేయుటల్!

ధృత— నీమాటలు నాకిప్పుడు చెవి కెక్కవు. (నిష్క్రమించును)

మంత్రి— (విని) పాపము! అర్జునుఁడు నావలెనే బోధించుచున్నాఁడే!

(తెరలో) గీ. రాచపుట్టువు పుట్టిన రాణ కింత
వట్టు పోరాడితిరి మెచ్చ వచ్చు మిమ్ము
నందులో నీదు సాహస మద్భుతంబు
చిన్నతనమయ్యు వనికి వచ్చితివి కడఁగి.

నీవు మీ త్రిగర్తకులమునకు వన్నెదెచ్చితివి. సంతసించితిని. మీ యన్నల సేదదేర్చి యింకనైన బవరం బుడుగుము.

మంత్రి— (చూచి) ఆమాటలు వినిపించుకొనకయే ప్రావృడ్జలధరమ్ము పగిది శరము లుఱుముచు నిగుడ్చుచున్నాఁడు. పాపము! అర్జునుఁ డెంతకరుణాశాలియో గాని యాబాణములు వారించుకొనుటయే తప్ప నొకశరమున నేని యితనిం గొట్టకున్నాఁడు. కాని రథమును మాత్రము నుఱుముసేసినాఁడు. అక్కటా! ఇప్పుడైనను జాలించిన బాగుండును గదా!

క. అడిదముఁబలకయుఁ గొని బిగు
వెడలక యయ్యనఘుమీఁద నితఁ డేగఁగ గ
వ్వడి చిఱునగ వడరఁగఁ జే
యొడిసి తటాలునను బట్టియును దెగఁడు కటా!

ఇక్కడికే తీసికొని వచ్చుచున్నాఁడు. (ఇరువురును ప్రవేశింతురు)

మంత్రి— (వినయముతో) ఆర్యా! నమస్కారము. ఈశిశువును మీరు బ్రతికించితిరి.

అర్జు. (నవ్వుచు) ఏమోయి! త్రిగర్తవంశాభరణమా! ఇంక నేని యశ్వమును వదలి తప్పక నీయన్నలతోఁ గూడ మాయన్నగారి జన్నమునకు వచ్చెదవు కదా!

ధృత— (సిగ్గుతోఁ దలయూపుచున్నాఁడు.)

అర్జు-మీరిరువురును బోయి మూర్ఛ మునిఁగి యున్న రాకొమరుల సేదదీర్పుఁడు
(మంత్రియును ధృతవర్మయును నిష్క్రమింతురు.)

అర్జు ంచి) అదిగో! అశ్వమప్పుడే ముందుపోవుచున్నది. నేనుఁ గూడఁ బోవలయును. ఇఁక ముందుఁ బ్రాగ్జ్యోతిషపురమ్ము సమీపించఁగలదు. అయ్యెడ భగదత్తుని పుత్రుఁడగు వజ్రదత్తుండు తండ్రివలని వైరమ్మున నడ్డురావచ్చును. (పరిక్రమించును.) (వజ్రదత్తుఁడు ప్రవేశించును.)

వజ్ర—(సంరంభముతో) గీ. అడ్డగింపుఁడు గుఱ్ఱ మల్లదిగో! పోవు
చున్నయది కట్టిపెట్టుఁడే నుక్కడంతు
వాసవుఁడు వచ్చెనేని, యన్వాసవాత్మ
జుండు లెక్కయె సందియ మొండు వలదు.

అర్జు—రాజపుత్రా! నీకు శౌర్య మనాదిసిద్ధమే కాని నామాట యొకటివినుము.

క. "ఇదివఱకె రాజులెల్లరు
చదిసిరి యెవ్వారినేనిఁ జంపవలదు పి
ల్వఁ దగుణ జన్నమ్మున' కం
చు దయామతి యన్న సెప్పెఁజూ నా కనఘా!

వజ్ర— (గర్వముతో) మీయన్న నీకట్లానతిచ్చినది నిజమేయైయుండును. కాని,

ఉ. ఏనయి రాఁగ నుంటి మిము నెల్లర నెక్కటి పోరఁ ద్రుంప, నీ
వే ననుఁ జేర వచ్చితివి; నెట్టిన, నిన్నిఁకఁ బోవనిత్తునే?
మానము గల్గి నిల్వు; మును మా జనకుం డతి వృద్ధుఁ డౌటచేఁ
బ్రాణము గోలుపోయె; బదు లప్పటి కిప్పుడు తీర్చ పుచ్చెదన్.

అర్జు— (తనలో) కౌంతవఱకు రణము నడిచిన పిమ్మటఁ గాని మన సామవచనము లితని కెక్కవు. అందులో నితఁడు సామాన్యుఁడా! నరకాసురుని మనుమఁడు. (ప్రకాశము)

తే. గీ. అనికి రమ్మంటి వచ్చెద నంతెకాని
నిన్నుఁ జంపుట కాజ్ఞ మా యన్న యిడఁడు
ఎందు కిట్టి వృథా రణ మెవరుమెత్తు?
రశ్వమును వీడి యరుగుమా యవుల కనఘ!

వజ్ర— (గర్వముతో)

తే. గీ. వట్టిమాటలఁ బోయెడివాఁడు గాఁడు
వజ్రదత్తుండు నిన్నుఁ జావఁగ నడంచుఁ
దోడు లేకుండ వచ్చితి తోయజాక్షుఁ
బిలువ నంపుమ! యిరువురఁ బిలుకుమార్తు.

అర్జు— (పరిహాసముగా) తోయజాక్షు నెదిర్చిన నీతాతగారి గతి నీ వెఱిఁగినదే కదా? వృథా గర్వాలాపము లెందుకు? నామాట వినుము.

వజ్ర— మొట్టమొదటఁ గేవలము గర్వాలాపములుగఁదోఁచినను ననుభవకాలమ్మున నిక్కపు విలాపములుగాఁ గనుపట్టును లే! రణరంగమున కవతరింపుము.

అర్జు— (తనలో) ఓహో! వీనికిఁ బట్టుదల గట్టిగానున్నదే. కానిమ్ము, క్రమముగాఁ దగ్గర బోవుదునా? (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓయంబరచరులార!

చ. కనుఁగొనుఁడయ్య మీ రిపుడు గాండివిచేత కృపారసమ్మునై
విని చెడు పల్కు లన్నియును వీటికిఁ బుచ్చి యితండు దానయై
చెనఁకుచు నున్నవాఁ డొకటఁ జే యెటు జాఱునో? యేమి యౌనో? యె
వ్వనికిని హాని నాకతన వాటిలకుండెడిఁగాక మీకృపన్.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

(గంధర్వుఁడు ప్రవేశించును)

గంధ— (తనలో) భారత యుద్ధానంతరమున నేఁటికి మరలఁ దగినవానితో నర్జునుని యుద్ధము జూచుట తటస్థించినది. (చూచి) అదుగో, వజ్రదత్తుఁడైరావతము ననుకరించు నేనుఁగుపై నుండి యమ్ములు విడుచుచున్నాఁడు అర్జునుఁడు వాని నెల్ల నవలీలగాఁ దుంచుచున్నాఁడు. (పెదవి విఱిచి) ఇతని సంరంభమేకాని యతని సంరంభము లేశమును గానరాదు. కానున్నఁ బార్థునికిది యొక లక్ష్యమా? అరరే! యేనుఁగు నర్జును నరదముపై కెత్తు తోలుచున్నాఁడో! అక్కటా! యేనుఁగు పీనుఁగైనదే! (పరిశీలించి)

క. గద కేలఁ బూని కడు దు
ర్మదమున భగదత్త సుతుఁడు మండలగతులన్
బొదలుచు నైశమ నరుని య
రదముపయికి దుముకు నదిగొ రభస మ్మడరన్,

ఓహో! గాండీవి గదఁగూడఁ జూర్ణముఁ జేసినాఁడు. పాపము! వజ్రదత్తుఁడు నిరాయుధుఁడై యతఁ డింతకు మున్న విడిచిన యంపగముల వారించునుపాయము లేక కాఁబోలును, వెనుకకు జరుగుచున్నాఁడు. (సంతోషముతో) సెబాసురా! రాచకొడుకా!

క. వెన్నిచ్చినచోఁ దప్పిద
మన్న భయమ్మునఁ ద్రిందికటు చనుచును నీ
వన్నరు మొగంబుపై దృ
ష్టి న్నిగుడుచుచుంటి నీదుచేవ యలఁతియే.

ఆహా! కరుణాశాలి యగు నర్జునుఁడు శరప్రయోగమ్ము చాలించి యితని వెనువెంట వచ్చుచున్నాఁడు.

(ఇరువురును యథోక్తముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

అర్జు— (గౌరవముతో) కుమారా ! నీసాహసము శ్లాఘ్యమైనది.

క. చనుదేపలెఁ జుమ్మీ ! నీ
యనుఁగులుఁ జుట్టములు నీఘు సందఱు సవనం
బునకుఁ; వచ్చెడి పున్నమ
దినమున కటనుండ వలె విధిగ రాజమణీ !

వజ్ర— (సిగ్గుతో) మీయాజ్ఞ శిరసా వహించుచున్నాఁడను.

గంధ— (తనలో) మరల నేదేనిఁ దగినయుద్ధము దటస్థించినప్పుడు రావచ్చును-
ఇఁక నెందుకు ? (నిష్క్రమించును.)

అర్జు - (చూచి) అప్పుడే యశ్వము ముందరుగుచున్నది. ఇఁక సింధుదేశము
సమీపమగును. అచ్చట నా తోఁబుట్టువు దుస్సలకొడుకు ఉండును.
అతఁడు గూడ నశ్వము నడ్డుపెట్టునా ? దుస్సల యట్టిపని కొప్పికొనఁ
గూడదు. (పరిక్రమించును) అప్పుడే వచ్చితిమి. అదిగో ! సింధునది.

(తెరలో)

క. పోనీకుఁ డశ్వమును రా
ట్సూనుఁడు లేకున్న కొదువ చొప్పడకుండం
గా నేగి పట్టు, డమరే
శానతనూజుండు మనకు శత్రుండు కదా !

అర్జు— (సంశయముతో) రాజపుత్రుఁడు లేకపోవుట యెందు చేతనో ? వీర
లెవరైయుందురో ? రాజబంధువులై యుండ నోపుదురు. అక్కటా!
దుస్సల కింతటిలో నీదుఃఖ మెట్లు దటస్థించెనో ?
(దుస్సల మనుమని నెత్తుకొని ప్రవేశించును.)

దుస్స— అన్నా, యర్జునా ! యీపసిబాలుని రక్షింపుము, రక్షింపుము.

అర్జు— (కౌఁగిలించుకొని) అక్కా ! నీకొడుకేమాయె ?

దుస్స— (దుఃఖముతో) ఏమి చెప్పుదును. నీ వశ్వమువెంట వచ్చుచుంటి
వనువార్త నింతకుఁ బూర్వమే చారులవలన విని బెంగఁబెట్టుకొని నే నెంత
బోధించినను నమ్మఁజాలక తుదకు మరణించెను.

అర్జు— (విచారముతో)

చ. కటకట ! రాచపుట్టు విది కాల్పనె ? పేర్వినుమాత్రఁ బ్రాణ మూ
డ్చుట ఘటియించు పాతకునిఁ జూచుట కెవ్వఁడు రోయకుండు ! ప
క్కటికము లేని పుట్టువులకన్నఁ బిశాచము మేలుగాదె ? యే
మిటికి భయంబుఁ జెందెఁ ? దనమీఁదికి నే నని కుత్సహింతునే!

ఒక్క తనమీఁదికే గాదు, "రాచనిసువుల జోలి కించుకయుఁబోక యే యశ్వమును ద్రిప్పుకొనిర" మ్మనికదా! యన్న యాజ్ఞాపించినాఁడు. నారాకఁజెప్పినవార లీమాటఁ గూడ నెందుకుఁ జెప్పరైరో?

దుస్స.— ఒకరెందుకుఁ జెప్పవలెను ? నేను "నీకించుకయు భయము లే" దని చెప్పితిని. కాని, తండ్రియవస్థ దలఁచుకొని భీతిల్లి తుట్టతుదకు నన్నుఁ బుత్రశోకార్తిలో ముంచినాఁడు.

అర్జు— అక్కా! విచారింపకుము. గతించినదానికేమి చేయఁగలము? (పిల్లవాని నెత్తికొని) తండ్రీ! నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము. (దుస్సల నుద్దేశించి)

తే. గీ. అన్న కావింపనున్నాఁడు యాగ మొకటి
రమ్ము మనుమనితోడ నీరాక కెదురు
చూచుచుందుము మానెదుసుమ్ము మాకు
లేరు నీకన్న నక్క సెల్లెండ్రు నేఱు.

దుస్స— తప్పక వచ్చెదను. అన్నా! తల్లిదండ్రులకుఁ గుశలమకద!

అర్జు— ఆ! క్షేమముగా నున్నారు. నీరాకకు వారును నెదురు చూచుచుందురు. ఇఁక నీవింటికి నరుగుము. (దుస్సల మనుమనితో నిష్క్రమించును.)

అర్జు— (చూచి) అప్పుడే యశ్వము ముందుఁ బోవుచున్నది. ఇటుపైని గొన్ని దేశములు తిరిగినపిదపఁ బాండ్యదేశము తటస్థించును. అచ్చటి మణిపూరపురము నాప్రియురాలగు చిత్రాంగద పుట్టినిల్లు.

తే. గీ. పెండ్లియాడితి నప్పుడు పేర్మికొలఁది
మరల నొకపరి యేనియు నరయనైతిఁ
దరుణి నన్నెంత దూఱునో! దనయుఁ డేమి
యయ్యెనో? యెటులుండెనో? యరయఁబడదు.

కానిమ్ము, అశ్వముం గలిసి కొనియెద. (నిష్క్రమించును.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ
బంచమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము

షష్ఠాంకము

(అంతర్నాటకము.)

(నాంది)

తే. గీ. ఆర్తుల కెవండు సంజీవనౌషధంబు,
గల్పపాదప మెవఁడు భక్తగణములకు
నెవని మాయ దురూహ మాయీశ్వరుండు
శుభము లిడు జగన్నాటకసూత్రధారి.

సూత్ర— (నాంద్యంతమునఁ బ్రవేశించి) మారిష ! ఇటు రమ్ము.

మారి— ఇదె వచ్చితిని.

సూత్ర— నాటక మాడుఁడని యాజ్ఞాపించియు ధర్మరాజుగా రిప్పటికిని సభకు విచ్చేయని హేతువేమో ?

మారి— తమ్మునియొద్దనుండి వార్తాహరులేని రాలే దని యోజించుచున్నా రఁట. అక్కాతన సేకదా కాలయాపనకై మనలం బిలిపించుట !

సూత్ర— (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ! రాజుగారు దయచేసినారు. మన మింకె నాటక మారంభింతము.

(అంత ముగ్గురు తమ్ములతో ద్రౌపదీసమేతముగ ధర్మరాజు ప్రవేశించును.)

మారి— ఈనాఁడు మన మేనాటకము ప్రదర్శింపుదము ?

సూత్రి— ప్రకృతోచితమగు బభ్రువాహనవిజయము.

మారి—చక్కఁగా యోజించినావు, కాని యీకతమున వారి మనస్సునకు నొప్పి కలుగునేమో ?

సూత్ర— "పుత్రాదిచ్ఛే త్పరాజయమ్" కనుక బభ్రువాహనునిచే నర్జునుఁడు జయింపఁ బడుటకు వా రానందమునే పొందుదురు.

(తెరలో)

నిటలఘటితాంజలిపుటుండనై యేను మాతండ్రి దర్శనమునకుఁ బోవు చుండ నసంబద్ధప్రలాపము లాడుచున్నారేమి ?

మారి— (విని) అర్జునుని దర్శనమునకు బభ్రువాహనుండు వచ్చుచున్నాఁడు గాన మనమిఁకఁ బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

ప్రస్తావన.

(అంత నర్జునుఁడును బభ్రువాహనుఁడును వేఱువేఱునై పురుల బ్రవేశింతురు)

బభ్రు— మా పెద్దతండ్రిగా రశ్వమేధయాగదీక్షితులై యశ్వము వెంట మా తండ్రిగారి ననిపిరనియు, వారు మాపురము సమీపమునకు వచ్చి రనియు వింటిఁ గావున నెదురేగి వారిని బురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి సన్మానించి జన్మమును గృతార్థముగాఁ జేసికొనియెద. (పరిక్రమించి) అదుగో, తండ్రిగారు ! (సమీపించి)

చ. తనయుఁడ బభ్రువాహనుఁడఁ దండ్రి ! భవచ్చరణాబ్జ దర్శనం
బునఁ గృతినైతి, మజ్జననముల్ గడు మాన్యత గాంచెఁ, బట్టణం
బున కొకసారి వచ్చి పరిపూతఁ మొనర్పఁగ వేఁడుకొందు, మ
జ్జనని యిటుల్ నను బనిచె, సర్వము విన్నప మాచరించితిన్.

అల్లదె, యమాత్యపురోహితసామంతాదు లందఱును దమ రాకకై యెదురు చూచుచున్నారు. కృపావలోకనంబుల వారలనెల్ల వీక్షింపఁ గోరెద.

ద్రౌప— (తనలో) మూఁడుమూర్తుల నితఁడు నిజముగాఁ బాండవమధ్యముని వలెనె యున్నాఁడు. నాటకమైనను వేషము లిట్లుండిన నదిరమణీయముగ నుండును.

ధర్మ— (తనలో) ఓహో, తమ్ముఁడా ! నిన్నుఁ జూచి యెంతకాల మైనదోయి! నేఁటి కీ నాటకులకతన మరల నినుఁ జూడఁ గల్గెను.

భీము— (తనలో) ఇతఁడా, బభ్రువాహనుఁడు! తమ్మునికి నితనికిని భేదమే కనుపట్టదు.

నకు— (తనలో) ఇందుల కన్న యేమని యుత్తర మిచ్చునో ?

సహ— (తనలో) కొమరుఁడు వచ్చి నమస్కరించినఁ గౌఁగిలించుకొని గౌరవింపక యేమో కోపముగా నుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు.

అర్జు— (అనాదరముతో)

ఉ. "నా కొమరుండ" వంచు నెటు నమ్మెదు? నశ్వముఁ గట్టిపెట్టితో?
వీఁక నెదిర్చితో? యిదియు నేం దగునే నరపాలమౌళి? కీ
ర్తాక గనుంగొనంగ నిను "రా కొమరుండ" వటన్న మాటకే
లోకము విశ్వసింప దెటులో యిఁక "నాకొమరుండ" వన్నచోన్.

ధర్మ — దేవీ! చూచితివా తమ్ముని యవివేకము? నేను జెప్పిన సంగతులూ మరచినట్లున్నాఁడు. తనంతటఁ దానే కయ్యమునకు దిగుచున్నాఁడు.

ద్రౌప— నాథా! యిది నాటకము గదా! కవులు వారి వారి యిష్టానుసారముగాఁ గల్పింతురు.

భీము — అవును. నీవనినట్లే, లేనిచో నిట్టు విరుద్ధముగా నతఁ డెన్నఁడును మాటలాడఁడు.

బభ్రు— (చిన్నవోయి తనలో) అక్కటా! లోకోత్తరుఁ డైన వివేకి తండ్రి యేమి కలమున నిట్లాడి యుండునో? నే నెంత సంతోషమ్మున నిక్కడికి వచ్చితినో యంత విచారముగాఁ బోవలసిన వాఁడ నైతిని. కానిమ్ము. ఏమైనను జనకునితో వివాదము సమంజసము గాదు.

క. "జనకునికి విరోధించిన
తనయుఁడు తనయుండు గాఁడు తల్లికిఁ దత్పు
త్రుని కతన సతీమణి గా
దను నపయశ మబ్బు" నందు రమలమనీషుల్.

ఇంతకు నన్నీ యనఘుఁడు మాతామహ కుటుంబమున కిచ్చివేయుటం బట్టియుఁ బుట్టినది మొద లిందనుకఁ జూడకుంటం బట్టియుఁ బ్రేమబంధము తెగి యుండును. "స్నేహము ప్రవాసాశ్రయమున నశించు" నని కదా పెద్దలు సెప్పుదురు! (మరలి పోవుచు) తల్లికడ కరిగి ఆపె యేమనునో చూచి కాని యెందులకును స్వతంత్రింపఁ గూడదు.

గీ. గర్భమునఁ బదిమాసముల్ కష్ట మనక
తన్ను ధరియించి మోసి యంతట నఖండ
మైన వేదనఁ బ్రసవించినట్టి తల్లి
జనకుకన్నను హెచ్చగు శతగుణంబు.

ధర్మ— పాపము! తల వంచుకొని మరలి పోవుచున్నాఁడు. (అతని నుద్దేశించి) తండ్రీ! కురుకులోద్భవుండ వగు నీ కిదియే యుచితము. ఎవ్వరో యొక్కరు దక్క మన వంశంబున నవినీతు లిప్పటికి జనింపలేదు.

ద్రౌప— ఇది నాటకము. అటు చూడుఁడు, ఒక నాగకన్యక ప్రవేశించు చున్నది.

(అంత నులూపి పాతాళము నుండి ప్రవేశించును)

భీము— ఈమె యెవరో?

నకు— చిత్రాంగద యేమో?

సహ— చిత్రాంగద నాగకన్య గాదు గదా! తినఁ బోవుచు రుచు లెందుకు? ముందు తేలవచ్చును.

ఉలూ— కుమారా! యిట్లు నిర్విణ్ణమానసుండవై యేగుచుంటివేమి? మీతల్లి మాత్రము నిన్ను "రణము మాను" మను ననుకొంటివా? తండ్రి మనోరథమ్ము నెఱవేర్పుము. శూరులకుఁ దండ్రియుఁ గొడుకును నన్నయుఁ దమ్ముఁడు నను భేద ముండదు. అందులోఁ బాండువంశసంజాతులకు బొత్తిగా బాంధవ్య మవిచార్యము.

ధర్మ— ఈమె యెవరో గాని మంచినీతియే బోధించుచున్నదే, అకటా! నాకతన వంశమున కెట్టి దుష్కీర్తి వచ్చినది. దేవీ! చిగురుమాట నీవు వింటివికదా?

ద్రౌప— నాటకము గదా, దీనిని మన మంత లెక్కగాఁ జూచుకోరాదు.

ధర్మ— ఎందుకుఁ జూచుకోఁ గూడదు? ఇం దసత్య మేమున్నది? నేను బంధుఘాతుకుఁడను గానా యేమి?

ద్రౌప— అగుదురు, కారు; దాని కేమి? అటుచూడుఁడు.

బభ్రు— (తనలో) ఎవరీమె! ఇంతకును నాలో నే ననుకొన్న సంగతు లెట్లు గుఱుతించినది. (ప్రకాశము) తల్లీ! ముందు నీ వెవ్వరవో నా కాన తీయవలయు.

తే. గీ. కార్తికేయుని జననివో? కాక మన్మ
థాంబవో? జయంతు తల్లివో? యల్ల సప్త
ఋషుల మాతవో? త్రిజగమ్ములెల్లఁ గనిన
యాదిశక్తివో? వచియింపు మమ్మ నాకు.

భీము— అడుగఁ దగిన సంగతి నడిగినాఁడు.

నకు— ఇంతకు నీమె "యితనితల్లి మాత్రము గా" దని తేలినది.

సహ— అంతయు నిప్పుడు విస్పష్టమగును.

ఉలూ— తండ్రీ! నీకు నేను పెద్దతల్లి నగుదును. మీ యమ్మకన్న మున్న మీతండ్రి నన్ను గాంధర్వవివాహమున వరియించె, నా పే రులూపి. పాతాళము నివాసము, నాగకన్యకను, నీ వియ్యెడఁ దల్లివెనుక తల్లినగు నామాట విశ్వసింపుము. తండ్రిమనోరథం బీడేర్పుము.

సహ— ఇక్కడికిఁ దేలినది కదా!

నకు— వధూనికా! నమస్కారము.

భీము— ఇది నాటకము.

ద్రౌప— (నవ్వుచు) నాథా! మీతమ్మునికిఁ దీర్ఘయాత్ర బహునిష్ఠతో జరిగి నదిసుఁడీ!

ధర్మ— (అనాకర్ణితముగా) ఈమె యాకారము జూచినఁ బరమపతివ్రత వలెఁ బొడకట్టుచున్నది. ఇంతకు మున్ను వినికియు నిందుకు భిన్నముగా లేదు. అట్టి యీమె యేలొకో, యిప్పట్ల నిట్టి దురుపదేశం బొనరించి కుమారుని మనముఁ ద్రిప్పుచున్నది!

ద్రౌప— దురుపదేశ మేమి? "తండ్రియాజ్ఞను శిరసా వహింపు" మని బోధించుచున్నది.

ధర్మ— నీవు పక్షపాతముగాఁ జెప్పుచున్నావు. "చెల్లెలుగదా!" యని చెల్లెలి మాట సాధించుట నిష్పక్షపాతము గలవారల కుచితమా?

ద్రౌప— (నవ్వి) ఇంతకు నిది నాటకము గదా!

ధర్మ— నా మనమునకు నిది నాటక మనిపింప కున్నయది.

ద్రౌప— కా కేమి, యటు చూడుఁడు.

బభ్రు— (తనలో) ఈసంగతి తల్లికతన మున్ను విని యున్నదే. ఇంతకు మా యిరువురకును రణము దైవచోదితమై యున్నది. లేనిచో నీపె కాక తాళీయముగా నియ్యెడకు వచ్చి యిట్లేల బోధించును. (ప్రకాశము) తప్పక నీయాజ్ఞ నిర్వర్తింతును.

ఉలూ— నాయాజ్ఞ గాదు, యాజ్ఞ.

బభ్రు— ఉభయులును మాన్యులే కదా, ఇదిగో, యుద్ధసన్నద్ధుండనై యరుదెంచెదను. (నిష్క్రమించును)

ధర్మ— (తనలో) "ఇది యుచితము గా" దని తమ్మునితో బోధింపుదునా? లేనిచో నేమిచిక్కువచ్చునో? అయినను గొంతసేపు చూచి యట్లొనరింప వచ్చును.

ఉలూ — (తనలో) అకృత్యమైనను నవసరముం బట్టి చేయఁబూనినందుల కిక్కొమరుం డంగీకరించెను. లేనిచో నిమ్మహానుభావునికి భీష్మవధ జనితదోషంబు వేయి జన్మంబు లనుభవించినను దీఱదు. ఇంతకు వసువు లనుగ్రహించి యిట్టి యుపాయ మొనరించినారు. (పరిక్రమించి) అదుగో, నా ప్రియుఁడు! తిరిగియు నెన్నాళ్ళకీతని దర్శనమునకు నోఁచికొంటిని! ఇంతకు నా చెట్టవట్టినదిమొద లేదియో యొకచిక్కిమ్మహా మహునికిఁ దటస్థించుచునే యున్నది. నేను దురదృష్టవంతురాలను. అంతియ కా దిప్పుడు పరమ దుర్మార్గురాలనుగూడ నగుచున్నాను. కానిచోఁ దండ్రికిని గొమరునకును వైరము పెట్టుదునా? చిత్రమా! యొక్కింతసేపు కాఠిన్య మవలంబింపుము. లేనిచోఁ గార్యము నెఱవేఱదు.

భీము — అదుగో! కుమారుఁడు సన్నద్ధుండై వచ్చినాఁడు.

(బభ్రువాహనుఁడు ప్రవేశించును.)

నకు — ఇతఁడు రెండవ యభిమన్యుఁడే.

సహా — ఏమో? వినయముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

బభ్రు

కనుఁగొను మయ్య తండ్రి! యిఁక గాండివముß సగుణం బొనర్పు "నీ
యనుమతియే ప్రధాన" మని యాహవముß బొనరింప వచ్చినాఁ
డను; "దనయుండు వీఁ" డను కటాక్షము చూపఁగఁ బోకు; మేనునుß
గనికర మూనఁ "దండ్రి" వని; కాఁదగు నెయ్యదియో రయమ్మునß.

ధర్మ — ఓహో! చిలికి చిలికి గాలివాన యగుచున్నదే!

ద్రౌప — మీతమ్ముఁ డేమో యానందముతో ననుచున్నాఁడు, వినుఁడు.

అర్జు — (సంతోషముతో) కుమార! నీ ప్రెమొక్కిప్పుడు గైకొంటిని. ఇదిగో! ఆశీర్వచనము.

గీ. మనుము చిత్రాంగదను వీరమాతఁ జేయు
మెలమి మాకు యశమ్మును గలుగఁ జేయు
మస్థిర శరీరమున శేమి, యశము మనకు
ముఖ్య మద్దాన నీమది మునుఁగుఁ గాక.

ధర్మ — (తత్తఱపాటుతో) దేవీ, వింటివా! తమ్ముని నోట నెప్పుడును రాని మాటలు వచ్చుచున్నవి. శరీర మస్థిర మట! ఇ ట్లేందు కనవలెను?

ద్రౌప — అస్థిరము కాక సుస్థిరమా! అం దేమి తప్పున్నది? శేషము వినుఁడు.

అర్జు— రణభూమి నలంకరింపుము. ఇదె నేను వచ్చుచున్నాఁడను.

(నిష్క్రమించును)

ధర్మ— వినుట కేమున్నది. రణమునకుఁ బ్రారంభించినారు. ఇదిగో, నేను బోయి వారించెదను. (లేవఁబోవును)

ద్రౌప— (చేయి పట్టుకొని) నాథా! యేమి మీవెఱ్ఱి! యిది నాటకముగదా!

ఉలూ— ఇక్కడికి నేను సగము కృతార్థురాలను. మిక్కిన కొదువ శీఘ్రముగనే తీఱవచ్చును. (పరికించి) కుమారుఁడు వింట నమ్ములు సంధించియును యెందులకో జాల మొనర్చుచున్నాఁడు. అవును, ముందు తండ్రి విడిచినం గాని విడువఁడు. పరమపతివ్రత యగు చిత్రాంగదకును నఖండ నీతిధురంధరుం డగు విజయునకును బొడమి కుమార్గమున నితఁ డడుగు వెట్టునా? అదిగో, నాదయితుఁడే ముందుగా నమ్ములు విడుచుచున్నాఁడు. అక్కటా! కన్నకొమరునిపైఁ గఱకుటమ్ములను విడుచుటకు నాథా, నీకుఁ జేతు లెట్లు వచ్చినవి! బలే! యొకరికన్న నొకరు! తండ్రి శరములలో నొక్కటియుఁ దక్కకుండఁగ నన్నిటిని నొక్క యమ్మున నే చూర్ణము చేసినాఁడు. (విని) నాథుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

క. మెచ్చితిఁగదోయి! మదికిన్
వచ్చెను నీచర్య; "పాండువంశమ్మున ను
ద్యచ్చరితు లెందుఁ గల" రను
నచ్చెరు విది యొదవుఁగాక యఖిల జగతికిన్.

ధర్మ— దేవీ! నన్నెందుకు వారించెదవు? నుతి మించుచున్నది. ఎవరో యొకరు తెగక తీరదని యూహించెదను.

ద్రౌప— నాథా! "యిది నాటక" మని యెన్నిసార్లు మనవి చేసినను మీ మన మిట్లు పరాయత్త మగుచున్నదేమి?

ధర్మ— కొలఁది దినములక్రిందట నాకొక దుస్స్వప్నము వచ్చినది. అప్పటినుండియు నామనము మనముగా లేదు.

ద్రౌప— ఇన్నాళ్ళనుండియుఁ జెప్పరైతి రేమి? దాని పర్యవసాన మెట్టిది?

ధర్మ— పర్యవసానము శుభముగా నుండఁ బట్టియే యింతవఱకు జీవింపఁ గలిగితిని.

ద్రౌప— అట్లయిన నీకుఁ బరితాప మెందులకు? స్వస్థచిత్తులరై కనుఁగొనుఁడు.

ఉలూ— (తనలో) ఈ యుద్ధ మొకలాగు జరిగినచోఁ గడు నెన్నఁదగి యుండును. వీరిలకుఁ బరస్పరజ్ఞాన మించుక ప్రతిబంధించుచున్నది. (చూచి) ఓహో! తుదకుఁ జూడశక్యము గాకున్నదే? ఒకరి నొక రెట్లు కొట్టుకొనుచున్నారో! ఇట్టు లింక నొక క్షణకాల మున్న నొక్కరే కాదు. ఇరువురును ప్రేళ్ళవలసినవారే. వల దని వారింతునా, (యోజించి) అయ్యో! మరల నజ్ఞానమునఁ బడుచున్నాను. వారించినచో ఘటించిన లాభమేమి? సంజీవనమణి దగ్గఱనే యున్నది. భయ మెందుకు? పాపము! ఈసంగతి విని చిత్రాంగద నన్నేమని నిందించునో!

(అంతఁ బత్తిఅపాటుతోఁ జిత్రాంగద ప్రవేశించును)

ధర్మ— (చూచి) దేవీ! యిది నాటకమే యైనను నేను జూడఁజాలను. "ఇంతటితోఁ జాలింపు" మని భీమునికిఁ దెలియఁ జేయుము.

(కన్నులు మూసికొనును)

ద్రౌప— నాథా! మన్య మానిపించినచో రసాభాసముగ నుండును. అటు చూడుఁడు. మఱియొక దివ్యసుందరవిగ్రహముగల యెలనాగ విచారించుచు వచ్చుచున్నది.

చిత్రా— (ఆత్రముతో) తండ్రీ, తండ్రీ! యెంతటి యకృత్యము నొనరించుచున్నావు! ఊడుగు మడుగుము. (రంగమునకుఁ బోవుచుండఁగా)

ఉలూ— (తనలో) ఇది గొప్పయంతరాయముగాఁ దోఁచుచున్నది. ఈమె నెట్లు వారింతును? ఇట్లగుంగాక. (చేయిపట్టుకొని) అక్కా! ఇటు చూడుము.

చిత్రా— (చూచి) అక్కా! నీవిక్కడ నుండియే కొమరుని దుష్కృత్యమును వారింపకుంటివా?

భీము— తమ్ముఁడా! ఈమె చిత్రాంగద కాఁబోలును.

నకు— కావచ్చును, కొమరుని వారింపుటకై పోవుచున్నది.

సహ— వధూనికా! నమస్కారము.

ద్రౌప— (నవ్వుచు) ఇది నాటకము.

ఉలూ— (తనలో) ఇప్పట్ల నసత్యమాడక తీరదు. (ప్రకాశము) నాయావచ్ఛక్తిని జెప్పి చూచితిని, విన్నారుకారు. అయిన నేమితే, కొంతసేపటికి వారే యూరకొందురు.

ధర్మ—(కోపముతో) ఛీ! జాతిలక్షణము పోఁగొట్టుకొన్నావు కావు. లోపల విషము పెట్టికొని పైకి తేనెమాటలు చెప్పెద వేమి? ఇదియంతయు నీవు

చేసిన పన్నుగడకాదా! ఆఁడుదానవై పోతివి లేనిచో నీబ్బిరుదు కేమి యగునో!

ద్రౌప— నాథా! వృథాగా నీదీనురాలిపై నెందుకుఁ గోపించెదరు?

చిత్రా— (తనలో) ఏమి, యీమె యిట్లనుచున్నది! ఇందేమైనఁ గపటము లేదుకదా! (ప్రకాశము) నన్నుఁ బోనిమ్ము. నేను వారించెదను.

ఉలూ— నీవు వృథా పరిశ్రమము పడుటయ కాని, లాభము లేదు, వినరు. ఇంతకు నియ్యది వినోదముగా నొకరి శక్తి యొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడిన కయ్యమే గాని మఱియొకటి కాదు, "కొమరుఁడు తనయంత వాఁడగునో కాఁడో" యని నాథునకు సందియము గల్గినది. అది తీఱుచున్నది.

ద్రౌప— (తనలో) ఈమె మొదట నుండియుఁ గుటిలముగానే వర్తించుచున్నది. నిజముగా నిట్లు జరిగె నేని యీమె యట్లాచరించుటకుఁ గారణమేమో?

చిత్రా— (చూచి) అయ్యో, అయ్యో! ఇట్టివిపరీత మెచ్చట నేనిఁ గలదా? ఇది పరీక్షయైనచో నింత ఘోరముగా నుండునా? నీవెఱిఁగియే దాఁచుచున్నావు. నన్ను నిర్బంధింపకుము. పోనీ, వినకుందురుగాక, నామనోభిప్రాయ మెఱిఁగించి నాథునియెడల నిరపరాధిని నయ్యెదను నన్నుఁ బోనిమ్ము.

ధర్మ— (తనలో) ఈమె పోయి మధ్య నిలిచినచోఁ దప్పక వీరు రణ ముడుగుదురు.

ఉలూ— (తనలో) ఓహో! యీమె నాఁగుట దుర్ఘటము గానున్నదే! (ప్రకాశము) స్త్రీలు సంగరభూమికిఁ బోవు టుచితముగాదు, నామాట వినుము. (గట్టిగాఁ బట్టుకొని యాఁపును.)

ధర్మ— (తనలో) ఔరా! యీభుజంగి దౌర్మార్గ్యము! ఏదో యొక యడ్డు వెట్టి యీమె నాఁగుచున్నది. (ప్రకాశము) సాధ్వీమణీ! యీ వామగామినితో నేమి? నీవుపోయి వారింపుము.

ద్రౌప— నాథా! నాటక మాడునపుడు సభ్యులు మాట్లాడుట పరిహాస్యము కాదా!

చిత్రా— (చూచి) అయ్యో! అయ్యో! కొమరున కెట్టినారసము వెన్నుచ్చి పోయినదో! అక్కటా! ఆకోపముచేఁ గొమరుఁ డర్ధచంద్రాస్త్రమును బ్రయోగించుచున్నాఁడు. దైవమా! యేమి చేయుదును? కడుపు, వీపు, నిండెవరి యాపదఁ జూడఁగలను.

ద్రౌప— (తనలో) పాపము ! ఇప్పుడీమె యవస్థ యెట్లున్నదో ?

ఉలూ— ఎవరికి భయములేదు. కొంచెము సేపు తాళుము.

ద్రౌప— (తనలో) ఈమెధైర్యమేమో ? నిశ్చింతగా మాట లాడుచున్నది.

చిత్రా— (చూచి) అక్కా ! అక్కా ! యెంతదుర్భాగ్యురాలనైతివి ! అదిగో! నాథుని శిరము ద్రెళ్ళినది. అయ్యో ! అయ్యో ! (మూర్ఛిల్లును)

ధర్మ— (కోపశోకములతో) దేవీ ! అదుగో ! నన్ను వారింప నిచ్చితివికావు. తమ్ముని శిరము దెగినది అయ్యో ! అయ్యో ! (మూర్ఛిల్లును)

ద్రౌప— అయ్యో ! అయ్యో ! (మూర్ఛిల్లును)

నకు— (మూర్ఛిల్లును)

సహ— (మూర్ఛిల్లును)

భీము— (దుఃఖముతో) అక్కటా ! యిది యేమి విరుద్ధము ? భీష్మద్రోణాదులతోఁ బోరునప్పుడేని నాతమ్మునికిట్టి దురవస్థ యెన్నఁడులేదే ! ఇయ్యది నిజమై యుండునా ? (ధైర్యముదెచ్చుకొని) కల్పితమై యుండును. (నలుదెసలు పరికించి) ఇది యేమి వీరందఱును మూర్ఛిల్లిరే ! (అటు చూచి) ఓహో ! కుమారుఁడును ద్రెళ్ళినట్లున్నదే. రథముపైఁ బడియున్నాఁడు. (యోజించి) ఇది కేవల మసత్యము. తుట్టతుదకిట్లు నాటక మెప్పుడు సమాప్తినొందఁగూడదు. వీర లిరువురును దిరిగియు బ్రదుకుట యుండవలెను. (సంశయముతో) తలదెగిన తమ్ముఁ డెట్లు బ్రదుకును? (కోపముతో) ఓరీ! పండితమ్మన్యా, సూత్రధారా! యిట్టి దుష్టనాటక మెట్లు ప్రదర్శింపుచుంటివిరా ? ఇదుగో ! నీతల పగిలినది. చచ్చితివిరా, లక్షణజ్ఞానవిహీనులైన శుంఠలు చెప్పిన నాటకముల నాడి జగమును మోసము చేసెదవురా ? దురాత్మా !

సూత్ర— (భయముతోఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! సైపుఁడు. వీర లిరువురు నిప్పుడే జీవింతురు. ఇది మహాలక్షణవేత్తలునుఁ ద్రికాలజ్ఞులునునగు కైలాసశిరోమణి భట్టాచార్యుల వారిచే రచింపఁ బడినది. దేవరకోపముచే మన్యనాటకము పరిసమగుచున్నది. అనుగ్రహింపవలయును.

ధర్మ— (మూర్ఛదెలిసి) అదిగో ! "త్రికాలజ్ఞుఁ" డనుచున్నాఁడు. ఇది యిట్లు జరుగఁ బోవునని యెఱిఁగి ముందే వాల్మీకివలె వ్రాసియుండును. ఇంతకు నిది నిక్కమే. అయ్యో ! అయ్యో ! (స్మృతినభినయించి) గంగాశాపమువలన నిట్లు జరిగినను దిరిగియు జీవింపవచ్చును. (సూత్రధారు నుద్దేశించి) ఓయీ ! త్వరగా నెఱవేర్పుము. చూడఁజాల కున్నారము.

సూత్ర— చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

భీము— (ద్రౌపదిని దమ్ములను లేపఁ బోవును.)

ధర్మ— (వారించి) తమ్ముఁడా ! వీరు తిరిగియు జీవించువఱకును వీరలను లేపకుము. వీరు చూడఁజాలరు. ఇంతదనుక నాటకమని యెఱిఁగియు నిప్పుడు వీరు తన్మయులై యుందురు.

ఉలూ— అయ్యో ! దైవమా ! యెంత పని జరిగినది ! కుమారుఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు. నాథుఁడు త్రెళ్లినాఁడు. అక్కటా, అక్కటా ! యెంత మందభాగ్యురాలను ! (స్మృతినభినయించి) నేనుగూడఁ దన్మయురాలనై విచారించుచుంటి నేమి ? ఇది సంతసింపఁదగిన యవసరమే కాని విచారింపఁదగు నవసరము కాదు. ఈ రూపముగా నిరని పాపము శాంతించినది. (చిత్రాంగదం జూచి) అయ్యో ! ఈమె యిప్పటికిని మూర్ఛ దేలియలేదు. (ఆలోచించి) ఇది యీమె కీసమయమున నుపకారకమే. నాథునిం బ్రతికించి పిదప నీమెకు శీతోపచారము లొనరించెద. కానిచోఁ బతిసుత మరణము లొక్కటఁజూచి యీమె భరింపనేరదు. హృదయమా ! ధైర్య మవలంబింపుము. నన్నక్కడికి రయమునఁ గొనిపొమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

చిత్రా— (మూర్ఛదేఱి) అయ్యో ! అయ్యో ! పితృఘాతకుఁడగు కొమరునిం గన్న నాకెట్టి యాపద యైనను రావచ్చును. (కన్నులువిచ్చి) అక్కటా ! కొమరుఁడు గూడఁ ద్రెళ్లినాఁడు. శివ శివా ! పరమేశ్వరా ! యెట్టియాపద దెచ్చి పెట్టితివి ! (లేచి శవములదరికిఁ బోవుచు, మధ్యమూర్ఛిల్లును.)

(ఆకాశమునఁ బుష్పవృష్టి, సతీసుతసమేతముగ నర్జునుఁడు ప్రవేశించును.)

ధర్మ— (సంతోషముతో) దేవీ ! (ద్రౌపదిని లేపును)

భీము— (సంతోషముతోఁ దమ్ములను లేపును.)

అర్జు— (ఉలూపిఁజూచి తనలో) ఇట్టియుపకృతి నాచరించిన యీమె యెవ్వతై యుండునో ? (స్మృతినభినయించి) ఉలూపి కాదుగదా ?

ద్రౌప— నాథా ! మీరు మరల నెట్లు బ్రతికినారు.

ధర్మ— ఆ నాగకన్యక యెట్లో గాని బ్రదికించినది యని యూహించెదను

నకు— మొదలఁ గయ్య మెందుకుఁ బెట్టవలయునో ?

సహ— పాపము ! ఆమె యే మెఱుఁగును ? అన్న యే కదా ప్రథమకారణము!

ధర్మ— దీని కేదో యొక కారణ ముండితీరవలెను. ఆమె మాత్రము పరమ యోగ్యురాలు.

ద్రౌప— మీరిందాఁక నామెను మాటితిరి కదా ?

ఉలూ— అక్కా, చిత్రాంగదా ! లెమ్మ !

అర్జు— (తనలో) సంశయమేమి ? ఈమె నిక్కముగా నులూపియే ! ఇప్పటికి విస్పష్టమైనది. కానిచో "అక్కా !" యని యేల పిల్చును ? ఐనను ముందుఁ దేలకుండునా ? కాని యిక్కడి కెందులకు వచ్చినదో !

చిత్రా— అయ్యో, అక్కా, యెంతపనిఁ జేసితివి ! నన్నుఁ బోనీయవైతివి. దైవమా నీకు నే నేమి యపకృతి చేసితిని.

ఉలూ— కన్నులు తెఱువుము. అడుగో! కొమరుఁడు, ఇడుగో! నాథుఁడు.

చిత్రా— తల్లీ ! నేను చూడఁజాల, నన్ను నిర్బంధింపకుము. నాకుఁ జితిఁ బేర్పింపుము ! నాథునిఁగూడఁ బోయెద !

ద్రౌప— పాప, మీమె యింకను వారు జీవింపలేదనియే యనుకొనుచున్నది ! అక్కటా, యిట్టికష్టము శత్రువులకైన వలదు.

ఉలూ— అట్లు దటస్థించినచో నీవు పోవుదానవును నేను నిల్చుదానననా ! అరుగో ! సజీవులై నీయెదుట నున్నవారు విలోకింపుము !

అర్జు— (తనలో) నిక్కముగా నీమె యులూపియే !

చిత్రా— (చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీవిచిత్రము ? ఇది కలయేమో? (సిగ్గుతో నర్జునునికి నమస్కరించును)

ద్రౌప— ఓహో ! యీమె సౌందర్య మనుపమానము గదా !

అర్జు— దేవీ ! తే. గీ. వీరమాతవై యెక్కుడు పేరుదెచ్చి
నట్టి నీ కేమి దీవన యాచరింతు
నిన్నుఁ బెండ్లాడు ఫలము నందితిని నేను
సతికతనఁ గాదె యశ మయశమును బతికి !

ఉలూ— (సిగ్గుతో నమస్కరించి) నాథా ! ఈతప్పంతయు నాది, నన్ను క్షమింపుము.

అర్జు— (తనలో) ఏలొకో ! యీమె పరమోపకారిణి యయ్యు నిట్లు నొడువుచున్నది. (ప్రకాశము) ఇందు నీయపరాధ మేమున్నది? అంతయునాదే!

బభ్రు— (తనలో) ఈమె నన్నుఁ బ్రేరేపుట కేదో హేతు వుండవలెను.

చిత్రా— మిమ్ము నిరువురఁ వారింపఁ బోయెడి నన్ను "నియ్యది కలహముగాదు వినోద" మని చెప్పి యాఁపినది.

అర్జు— (ఉలూపింజూచి) చెలీ! అందుకా, నీ విట్లు సంశయించుట! అట్టి యెడ నెవ రడ్డమైనను లాభములేదు. అది గాక పీఁపత్నులకును, వీర మాతలకును నది సమంజనము గాదు.

ఉలూ— నాయపరాధ మంతమాత్రమే గాదు, ఇతఁడు "తండ్రితో సంగర మొనర్చుట జొత్తిగాఁ బాడి గా" దని మరలి పోవుచుండ నేఁ బురికొల్పితి.

ద్రౌప— ఎందుకుఁ బురికొల్పితివో యనియే తేల పలపి యున్నది.

అర్జు— మంచిపని చేసితివి. వీరమాతలలో నగ్రగణ్యురాల వైతివి. కావున నే,

క. నీకొమరుఁ డిరావంతుఁ డ
నేకానీకముల నని జయించి తుదకు వె
న్నీక సమరాంగణమ్మున
నే కాయము విడిచి స్వర్గ మేగె మృగాక్షీ!

ధర్మ— అయ్యో, వెఱ్ఱి తమ్ముఁడా! ఇప్పు డీమెకు మరల నాసంగతి యెందులకు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి.

ఉలూ— (కన్నీరు నించును.)

చిత్రా— అక్కా! ఊఱడిల్లుము. రాచకొడుకుల కిది యుచితమేకదా!

అర్జు— దేవీ! నాగరాజనందని!

క. ఏరికనివిచారింపుద
మోరాజీవాక్షి! కొమరు లొక్కటఁ దెగి రీ
భారతరణమున నిది భూ
భార తరణమగుట నట్లు పనుపడె నబలా!

ద్రౌప— అక్కా! ఐదుగురుకొమరులను నేను మ్రింగితిని, ఏమిచేయుదము? ఊఱడిల్లుము. (కన్నీరువిడుచును)

ధర్మ— దేవీ! ఊఱడిల్లుము.

చిత్రా— ఆయనకుమాత్రము కొమరుఁడు గాఁడా? విచారము లేకపోవునా? శోకించిన ఫలిత మేమి? ఊఱడిల్లుము (కన్నీరు దుడుచును)

ఉలూ— అక్కా! తండ్రికిని గొడుకునకును గలహము పెంచెడి పాపజాతికి నాకట్టి కొడు కెందుకు దక్కును.

చిత్రా— పరమ యోగ్యురాలవగు నీవు మిన్నక యిట్టిపని నాచరింతు వనిన నామది నమ్మకున్నయది. యిందేదేని గారణ ముండి తీర వలెను.

ద్రౌప— (తనలో) ఈమె వితర్కము కడు శ్లాఘనీయము.

ఉలూ— కారణము లేకేమి ? "భీష్ముని గపటోపాయమునఁ జంపినందులకై నాథునికి నరకబాధ తప్పక తటస్థించు" నని యొకనాఁడు వింటిని.

అర్జు— (తనలో) ఓహో, యెట్టి దుష్కీర్తి సంపాదించుకొంటిని!

క. హరిసెప్పఁ గాక యగ్రజుఁ
డఱలేకటు లొప్పఁగాక యక్కట! నేనీ
దురిత మెట్లొనర్ప నగునే?
శరీరములు వోవుఁగాని చన వపకీర్తుల్.

ధర్మ— (విచారముతో) అవును, తమ్ముఁడా! దేహములు క్షణభంగురములుకాని కీర్త్యపకీర్తులు కల్పాంతస్థాయులు.

చిత్రా— ఎవరివలన వింటివి ?

ఉలూ— వసువులవలనను, భాగీరథివలనను.

ధర్మ— దేవీ ! ఇక్కడికిఁ గొంత దేలినది.

ద్రౌప— తక్కినది గూడ విని కాని చెప్పఁ జాలను.

చిత్రా— ఎక్కడ ?

ఉలూ— గంగయొద్దున.

చిత్రా— తరువాత వారిని నీవేమి కోరితివి ?

ఉలూ— పాదములపైఁ బడి యీ నరకమునకు నిష్కృతి యేదేని యనుగ్రహింపక తప్ప దని వేఁడు కొంటిని.

ధర్మ— సాధ్వీమణీ ! మంచి యుపకారము నాచరించితివి.

చిత్రా— వార లేమనిరి ?

ఉలూ— ఇది తప్పక యనుభవించియే తీఱ వలసిన దని నొడివిరి.

ధర్మ— సుకృతదుష్కృతము లూరక యెట్లు తీఱును ?

చిత్రా— పర్యవసానమును దెల్పుము.

ఉలూ— తుట్టతుదకు "నీతని కొమరుఁడు బభ్రువాహనుని చేతిలో నితఁ డొక పరి మృతుం డయ్యేనేని యితని కీపాపము తీఱు" ననిరి.

చిత్రా— తరువాత?

ఉలూ— మాతండ్రి యనుగ్రహమున నా కెట్టులేని సంజీవనమణి యంత దుర్లభము కాదని యెంచి, యట్లనే జరుగునట్లనుగ్రహింపుఁడని కోరితిని.

ధర్మ— ఇక్కడికిఁ దేలినది. చచ్చినవాని నీమె సంజీవనమణిచే బ్రతికించినది. ఇంతకును నామ్మనికి గండము దాఁటి పోయినది. ఇఁక గంగ యిచ్చిన శాపము మఱొక్కపై యుండదు.

ద్రౌప— నాథా, అట్లనే యగుఁగాక! కాని యిది నాటకము. ఎంతవఱకు సత్యమో?

బభ్రు— (తనలో) అట్టి యుజ్జీవనౌషధ ముండుటం బట్టియే యీమె మా కలహమునకు సమ్మతించినది.

అర్జు— (తనలో) ఓహో, దీని ముఖ్యాంశ మిది!

క. వసువులు గంగయు నొక్కట
గుసగుసలాడంగ విని యుగురఁబోఁడి తదీ
యసమాచార మెఱిఁగి య
వ్వసువులఁ బ్రార్థించి యిట్టి పల నార్జించెన్.

చిత్రా— అక్కా! నిన్నొక్కటి యడుగుచున్నాను. జగదేక వీరుఁడగు నాథుని నీ శిశువెట్లు జయింపఁగలిగెనో? యని సందేహించుచున్నాను.

భీమ— నాకును నిదియే గొప్ప సంశయము.

ఉలూ— నేనప్పుడే వసువులను బ్రార్థించితిని.

చిత్రా— ఏమని?

ఉలూ— మీ ర మ్మహామహుని జయింపఁ దగు సామర్థ్యముఁ గొమరునకుఁ గలుగఁ జేయవలయు నని.

బభ్రు— (తనలో) ఇప్పటికి నేను నిరపరాధిని.

సహ— తగినంత తృప్తిగా లేదు. వసువులు రుద్రునికన్న నెక్కువవారా?

నకు— మహాదేవుఁడు భక్తపరాధీనుఁడు గదా! అయ్యనఘుని జయించుట మన మొక గొప్పగాఁ జూచుకొనఁ దగదు.

ధర్మ— తమ్ముఁడా! నీవు చెప్పినదే సదుత్తరము. వసువులకు మనపై నను గ్రహ ముండదు కదా?

గీ. ఒక్క వసు వంశమగు భీష్ము నోర్చుటకుఁ ద
రంబు గాదయ్యె మును సమరమున మనకు;
నట్టివా రేడ్వురఁట! పయి ననుజ మరణ
రోషరూషితు లఁట! యిందు దోష మేమి?

చిత్రా— అక్కా! యింత పరిశ్రమము చేసి నాథునికి నరకముఁ బాపిన నీ మేలు నే నేమని కొనియాడఁగలను.

ఉలూ— స్వకార్యమునకై యే నింత శ్లాఘింపఁ దగను.

చిత్రా— కుమారా! జనకునకు నమస్కరించి క్షమాపణ కోరుకొనుము.

బభ్రు— (నమస్కరించి)

క. ఎఱిఁగియు నెఱుఁగక చేసిన
పొరపాటు క్షమించి నన్నుఁ బుత్రుని బరమా
దర మొలుకు కటాక్షమ్ముల
నరయుము నీయాజ్ఞ యేదియైన నొనర్తున్.

అర్జు— (కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! నీవెందుకు క్షమింపఁబడవలయును?

గీ. నరకముఁ దరించుటకుఁ గదా! నరులు కొమరు
లం గనుట! నీకతన నా ఫలమ్ముఁ గంటి,
నాత్మజుఁడు తండ్రికన్నను నధికుఁడైన
యప్పుడే కద తండ్రికి నబ్బు ముదము!

అనేకులఁ గొమరులఁ గన్నను నేను నీకతన ధన్యుండ. నీమనమ్మున నిందులకు లేశమ్మును సంశయము వలదు. వచ్చు చైత్ర పూర్ణిమ నాఁటికి నీ తల్లు లిద్దఱితోడను నశ్వమేధమ్మున కరుదెమ్ము.

బభ్రు— (వినయముతో) జనకుని యాజ్ఞ శిరసా వహించితిని. తండ్రీ! ఒక సారి పురమ్మునకు విచ్చేసి పిదప దయచేయవలయు నని ప్రార్థించెదను.

అర్జు— కుమారా! నేను దీక్షఁ బూనిన కతన నిప్పటికి రా వలనుపడదు. కావున న న్నుపరోధింపకుము. నీవు నీతల్లులతోఁ బురమ్మునకుఁ జనుము. న న్ననుపుము. నే నింకను గాంధారాది దేశమ్ము లి య్యశ్వమ్ముతోఁ జరింప వలయును. ఇప్పటికే యన్న నాకై యెదురు చూచుచుండును.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

(ఇది అంతర్నాటకము.)

ధర్మ— (దెసలు పరికించి) తమ్ముఁడా! యింతలో నెక్కడి కేగితివి?

ద్రౌప-- ఇప్పటికి నాటకము పరిసమాప్తమైనది. పాత్రము లన్నియు నిష్క్రమించినవి.

ధర్మ- చ. అరిగెఁ దురంగమమ్ము వెను కర్జునుఁ డెంతయొ కాలమయ్యె; నం
గరములె తారసించెనొ? సుఖమ్ముగ దేశమె చూచుచుండెనో?
యెఱుఁగఁగ రాదు, వార్తయును నిప్పటికియ్యెడ కంపఁ డయ్యెఁ; జ
త్తఱపడు మానసం బకట! తమ్ముని జూడక యెట్లు లోర్చెదన్.

భీము— అన్నా! సకల భూచక్రముం గ్రుమ్మరి కాని రా వలను పడదు కదా! అది గాక మధ్య మధ్య యుద్ధములు ఘటిల్లించుచున్న ట్లిప్పటి నాటకము వలననే మనకు విస్పష్ట మగుచున్నది.

ద్రౌప— నాటకము మాట కేమి గాని తగిన సహాయు లెవ్వరును లేకుంటచేనా మనము కొండల మందుచున్నయది.

ధర్మ— అట్లనకుము, ఇదియును సత్యమే యై యుండును. "త్రికాలజ్ఞుఁ" డని కదా యక్కవినిఁ బేర్కొనిరి.

నకు— దేవీ! అసహాయశూరునకు సహాయ మెందులకు?

క. ఖాండవ మేర్చెదు తఱి గో
మండలి మరలించునపుడు మఱి యెవ్వరు తో
డుండిరి? క్రోరం డాతం
డొం డెద్దియు గాండివమ్ము నొక్కఁడు దక్కన్.

సహ— దేవీ, పాంచాలి!

గీ. శూలికన్నను జగముల శూరు లోరులు
లేరు గద! యమ్మహాత్ముతోఁ బోరు నపుడె
అన్న యసహాయుఁ డితరుల నెన్న నేల
యతని లావు నెఱింగియు నెతలు దగునె.

భీము— తమ్ముఁడా! చక్కఁగ నొడివితివి.

క. అన్న యిటు లాచరించిన
వెన్నెనియుఁ గలవు దురము, లిది యొక లెక్కా!
మొన్నటి బవరం బంతయు
నన్న పయిం జెల్లె ననుట కభ్యంతరమే?

ధర్మ—అది యట్టిదియ, యైనను నెవరికిఁ దగినట్లు వారు పాటు పడుటం బట్టియే జయింపఁగలిగితిమి. ఇందులో నొకరి కొకరు దీసిపోవు వా రెవరును గారు

చ. అలఁతులె ద్రౌపదేయులు? మహాబలశాలి ఘటోత్కచుండు వాఁ
గొలఁదియె? శౌరి యల్లున కొకొం డిల సాటియె? సాత్యకిన్ దగం
బలికిన నోట నింకొకనిఁ బల్కఁ దరంబె? కవల్ నిరస్యులే?
బలమున నీకు సాటియగు పార్థివు నొక్కని నేనిఁ గంటిమే.

ద్రౌప— నాఁడు సౌగంధికకుసుమానయనమ్మునకై యనఘు నంపినయది మొదలు నా కొంటిగా నిం దెవ రెయ్యెడ కరిగినను మన సొప్పదు.

ధర్మ— అవును. అప్పటి యలజడి కితఁడు గనుకనే కాని మఱియొక్కని కా ప్రముక్కడి రక్కసుల బారిఁ జిక్కకుంట హుళిక్కి. ఐనను గార్యావసరముం బట్టి యొంటరిగా నితని నంప వలసి వచ్చినది.

నకు— అవసరము లేదని యూరకొనిరి గాని బాప నంపినచో నేనే వెళ్లుదును.

సహ-- అవును. అట్లొనర్ప వలసినది. వా రియువురకును సఖ్య మసామాన్యము.

ధర్మ-- నిజమే కాని, కొంచెము సంశయించితిని.

క. మనకున్ సంధి యొనర్పఁగఁ
జనుదెంచిన నాఁటఁగోలె భ్రాంతి యనుట యొ
క్క నిమేషమ్మును నెఱుఁగఁ డి
తని నిఁక మోమోట పెట్ట ధర్మం బగునే!

ద్రౌప-- ద్వారకనుండి యెవరేని శ్రీకృష్ణుని యనుచరులు వచ్చిరేమో? ఆ సమీపమున నున్నయెడ జాడఁ దెలియ నయ్యెడిని.

(అంతఁ గృష్ణుఁ డొక వార్తావహునితోఁ బ్రవేశించును.)

కృష్ణ-- (తనలో) పాండవాగ్రజుండు తమ్ముని జాడఁ దెలియమిని జింతిల్లుచుండం బోలు. పార్థుని యుదంతమును జెకొని వచ్చిన యీ పశుపాలుని చే నతని మనోవ్యాకులతను బోఁగొట్టెదను. (సమీపించును.)

ద్రౌప-- అన్నా! యిప్పుడే నీమాట చెప్పుకొనుచున్నారము. మాటలోనే నీవు వచ్చితివి.

ధర్మ— (పశుపాలు నుద్దేశించి) ఇతఁడు ద్వారకనుండి వచ్చెనా యేమి?

కృష్ణ— అవును. మీ తమ్ముఁ డితనిచేఁ దన కుశలవార్త నంపించినాఁడు.

భీమ— (ఆదరములో) అతఁ డప్పుడే ద్వారకకు వచ్చి యట నుండి వెడలెనా యేమి? అట్లయినఁ గొలఁది దినమ్ములన యిటకు రావచ్చును.

ధర్మ— ఓయీ! మాతమ్ముఁడు కుశలముగ నున్నాఁడు గద? నీపే రెవరు?

పశు— క్షేమముగనే యున్నారు. నా పేరు పశుపాలుఁడు.

ద్వారప-- (తనలో) అమ్మయ్యా! యిక్కడికి బ్రతికితిమి.

నకు-- పశుపాలా! ఏమేమి సంగతులు చెప్పి పంపెను?

సహ-- త్రోవలో నెక్కడెక్కడ యుద్ధములు జరిగినవో?

భీము-- జరాసంధ పౌత్రుఁడు మేఘసంధి తప్పక యశ్వము నడ్డగించు నని యోజించెదను.

కృష్ణు-- (నవ్వుచు) మీ రండఱును నన్ని ప్రశ్నలను వేసిన దేనికని యతఁ డుత్తరము చెప్పును?

ధర్మ.-- ఓయీ! తక్కినసంగతులు పిమ్మటఁ జెప్పవచ్చును, గాని యతని కొమరుఁడగు బభ్రువాహనునికి నతనికిని సంగరము జరిగినమాట నిక్కమేనా?

పశు-- ఆవిషయము నాతోఁ జెప్పలేదుగాని యాకుమారునిం గుఱించి మీతో నిట్లు మనవి చేయుమన్నారు.

ధర్మ.-- ఎట్లు?

పశు-- క. అరుదేరఁగ నున్నాఁడం
బరచరులకు నేని నోరువఁగ రాని దురు
ద్ధరశక్తి బభ్రువాహనుఁ
డెఱిఁగి యతని గారవించు టెంతయు నొప్పుఁగ.

భీము-- నిక్కముగా జరిగియే యుండును. లేనిచో నతని నంతగాఁ గొనియాడఁడు.

నకు- కొనియాడకేమి? ఆతఁ డతని పుత్రుఁడు గదా!

సహ- అందుచేతనే నుతికిం దగ కుండుట.

ధర్మ-- ప్రధానమైన యంశమునే తెలిసికొన్నావు కావు. కానిమ్ము, ఇఁక నేమేమి సంగతులు చెప్పెను?

పశు-- ఇదిగో, మనవి చేయుచున్నాఁడను.

తే. గీ. ధరణియెల్లను దురగమ్ము దిరిగె నచ్చ
టచ్చట నృపాలతనుజాతు లడ్డువడియు
సంధి యొనరించుకొని రొక్క సమరమునను
రాచకొమరులు చాలేదు రాజచంద్ర.

భీము-- సంధి యొనరించుకొన్నప్పుడు చచ్చుట యేల తటస్థించును?

ధర్మ-- తరువాత, తరువాత?

పశు-- క. బలములఁ జంపియొ రథముల
నిలఁ గూల్చియొ సారథులను హింసించియొ భీ
తిలఁజేసి సంధికిన్ మదిఁ
గలిగించితి నెల్ల రాచకాన్పుల కనఘా!

ధర్మ-- తండ్రీ! మంచిపని చేసితివి. అంతమాత్రమును హింస జరుగకుండ నెఱ వేఱినది కాదేమి!

భీము-- పశుపాలా! మేఘసంధి సంగతిని గుఱించి చెప్పవైతివి.

పశు-- పూర్వవైరమును మదిఁ బెట్టుకొని మేఘసంధి యశ్వమ్ము నడ్డగించినప్పు డాయన యిట్లనియె నఁట.

ధర్మ-- ఎట్లు?

పశు - క. మాయన్న యేరినిం జా
నేయకు మని యాజ్ఞ యిచ్చె నెందుల కని నన్
డాయంగ వచ్చెదవు పో
మ్మా! యసువులు నీకు భరమె! మ మ్ముఁ బోనిమ్మా.

నకు-- ఇంతమాత్రమున కతఁడు మగలువాఁడు గాఁడే!

పశు- క. అను మాటలు చెవిఁబెట్టక
నను నారాచములఁ గొట్టినన్ నడుమనె నా
నినిఁ ద్రుంచి యతని రణసా
ధనములఁ దునుమాడితిని బ్రిదరముల మూఁటన్.

సహ-- పాపము! విరథుఁడైనాఁడు, ఇఁక సంధి సేయక చేసెడి దేమి?

పశు- ఆ. వె. అంత నీడఁబోక యాతఁడు గదగొని
ప్రళయకాలశమను పగిదిఁ గదియ
మెచ్చి యొక్క యమ్ము వుచ్చి యగ్రద భగ్న
ముగ నొనర్చి హాని కొగి నిటంటి.

భీము— చిన్నవాఁడైనను దాతతండ్రులపేరు నిలుపక పోలేదు; తరువాత?

పశు— క. నిలిపితివి తాతతండ్రుల
బలము పరాక్రమము యశము బాపురె! నీకుం
దలఁకఁ బనిలేదు ప్రాణ
మ్ములకుం దెగ; రమ్మ జన్నమును గనుఁగొనఁగన్.

నకు— పాపము, సిగ్గిలుచు "మంచిదే" యని తల యూఁపెను గాఁబోలును.

సహ— శకునికొమరుఁ డేమైన నడ్డువచ్చెనేమో ?

ధర్మ— అవును. అది ముఖ్యముగా వినఁ దగినదియే ?

వృష— శకుని కొమరుఁడు తన బలములతో నడ్డు వచ్చినప్పుడు మీతమ్ము లిట్లనిరఁట.

ధర్మ— ఎట్లు ?

వృష— క. చిన్నతనము మానుము ? మా
యన్న నినుఁ జన్నమునకు నరుదె మ్మనెఁ ?బి
ల్వ న్నేను వచ్చితిని, రా
వన్నా ! బంధుగులు కయ్య మాడుట తెన్నా ?

సహ-- అది యతఁ డసమర్థతగాఁ బరిగణింపం బోలు !

వృష-- ఆ, మీరనినట్లే జరిగినది. అంత నతండది పెడచెవినిఁ బెట్టి మీయన్న గారిపై శరపరంపరలు నిగుడ్చుచుం గవియుటయు నా నృపనందను శరమ్ముల వారించి కిరీటమ్ము మాత్ర మెుక్కయమ్మునఁ గూలనేసిరఁట.

ధర్మ-- అంత నైన నతఁడు మరల లే దేమి ?

వృష-- అటుపై నేమి జరుగునో యని, మంత్రు లడ్డమై యారాకొమరుని యర దమ్ము వెనుకకుఁ బట్టించుటయ కాక శరణమ్ము వేఁడికొనిరఁట.

భీమ-- మంత్రులు దెలివికలవారుగాఁ దోఁచుచున్నారు.

వృష-- పిమ్మట మీసోదరు లిట్లు పలికి రఁట.

ధర్మ-- ఎట్లు ?

వృష--ఆ. వె. అన్న సెలవు లేమి యట్లుండ మాయమ్మ
వంకఁ బుట్టినింటివారు వీరు
కాన నితని నేను గాంధారనృపపుత్రిఁ
దలఁచి విడుచు టెట్లుఁదప్పదునుఁడి !

ద్రౌప-- అవును. ఆయమ నిట్లు గౌరవింప వలసినదే.

ధర్మ-- ఇంతకును "కుశలముగా నున్నాఁ" డని చెప్పితివి, అంతే చాలును.

భీమ-- అన్నా ! నాటకులవలనఁ జూచినయంశము నిక్కమే యగునా ?

ధర్మ-- నిక్కమే. కానిచో నతఁ డతని నంత "గౌరవముగాఁ" జూడుమని నొక్కి వక్కాణింపవలసి యుండదు.

నకు-- ఇప్పుడో, యింకనో అన్న రానే వచ్చుచున్నాఁడు. అన్నియును నతని వలననే తెలియఁగలవు.

(అంత నర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణు-- (చూచి) అదుగో! మీతమ్ముఁడు వచ్చినాఁడు.

ధర్మ-- (తత్తఱపాటుతో లేచి కవుఁగలించుకొని)

క. తమ్ముఁడ! సేమమె గద దే
శమ్మునకు న్నీకుఁ? ద్రోవ సంగ్రామములే
యెమ్మెయి నడిచెను? నశ్వము
నెమ్మెయి మరలించితి? వచియింపుము నెమ్మిన్.

సహ-- అన్నా! నీ వితనిని ముందుగాఁ బుచ్చుటచే నింకను నెన్నాళ్ళకో కాని రావనుకొన్నారము.

అర్జు-- ఇతనితోడనే నేనును ద్వారకనుండిబయలుదేఱితిని. పిదప యుద్ధమ్ము లెక్కుడను లేమింజేసి యితఁడు వచ్చునప్పటికే రాఁ గలిగితిని.

ధర్మ-- అంతకు మున్ను విశేషించి సంగరములు జరిగిన వేమి!

అర్జు-- జరిగినవి కాని,

క. నీయాజ్ఞం దల నిడికొని
యాయా దేశములనెల్లనశ్వమువెంటన్
బోయి యిట కేగుదెంచితి
నేయెడలను రాకొమరుల హింస యొనర్పన్.

నకు-- అన్నా! బభ్రువాహనుంగుఱించి యంతగాఁ జెప్పి పుచ్చితివేమి?

అర్జు-- అతని పరాక్రమం "బిద మిత్థ" మని చెప్ప నాతరము గాదు.

ధర్మ-- అట్లయిన మేము విన్నసంగతి యథార్థమే కావచ్చును.

అర్జు-- ఎట్లు వింటిరి? నే నితనితో నాసంగతి విస్తరించి చెప్ప లేదే!

ధర్మ-- త్రికాలజ్ఞుఁడగు నొకకవి వ్రాసిన దృశ్య ప్రబంధమువలన నీశిరము నతఁడు తెగవేసినట్లును మరల సంజీవనమణిచే బ్రతికినట్లును గననయ్యె.

అర్జు-- ఇంతయును జరిగినమాట సత్యమే.

ద్రౌప-- నాథా! ముందుగా మీరతని నేమంటిరి?

అర్జు-- (సంశయించును)

కృష్ణు - బావా! సంశయ మెందుకు? పీ రంతయు నెఱిఁగినదే, దానిని బుజువు చేసికొనుటకుఁ గాఁబోలును, అడుగుచున్నది.

అర్జు— . మొదల నతఁడు తండ్రియెడం జూపవలసిన యాచారమును వినయమును జూప నే నిట్లంటి.

తే. గీ. అడ్డఁ గలిగిన నశ్వమ్ము నడ్డవలయు
నంతియే కాని "కొమరుఁడ" నంచు పచ్చి
టిదియు నొక రాచపాడియే యెఱుఁగఁ జెపుమ
"నాదుకొమరుండ" వనుటకు నమ్మనంటి.

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! యిప్పట్టమాత్రము నీవు తొందరపడితివి సుమీ !

క. "జనకుఁడ" వని నినుఁ బేర్కొన్
గనవచ్చిన పుత్త్రుఁగాంచి కౌఁగిలియిడు టె
ల్లను బోయె నట్టులుంచుము
"తనయుఁడుగా" వనుట గొప్ప తప్పిదము సుమీ !

అర్జు— . (తలవంచుకొని యూరకొనును)

కృష్ణ— (నవ్వుచు) ఇం దితని తప్పే మున్నది? కురువంశజుల కిదియొక యపూర్వముగాదు.

క. భరతుని దుష్యంతుఁడు కొ
మరుఁడని యెఱిఁగియుచు బేర్కొ మన్నింపక పె
క్కురు గల సభ నవమానము
పఱపఁడె తన జనని వెంట వచ్చినవానిన్.?

ద్రౌప— (చిఱునవ్వుతో) అనుట కవకాశము గలుగుటంబట్టి కదా యనుచున్నావు ?

ధర్మ— ఇంతకును నియ్యది నీలోపము కాదు. శాపవశమున నీకట్టిబుద్ధి యనివార్యమై కలిగియుండును. (కృష్ణనుద్దేశించి) బావా! నాతమ్ముని కెన్నఁడును నాకతన దుఃఖమే గాని సుఖము లేక పోయెఁ గదా !

కృష్ణ— ధర్మనందనా ! ఎందుల కీయసమయనిర్వేదము! ఇది యాతని లక్షణముల యందలి దోషమే కాని నీదోషము గాదు.

ధర్మ— గీ. అన్నియును మహారాజ చిహ్నములె కాని
యేదెసను నీతనికి దొసఁ గింత లేదు
కష్టమే తప్ప నకట సుఖ మ్మెఱుంగఁ
డిప్పటి కదేమి హేతువో? యెఱుఁగఁ జెపుమ !

కృష్ణ— ఈతని కష్టమునకే కాదు, యావత్కుటుంబకష్టమునకును గారణమగు దోష మొక్కటి సర్వలక్షణలక్షితుండగు నితనియందుఁ జందురునకుఁ గళంకమువలె నున్నయది.

ధర్మ— అది యెయ్యది ?

కృష్ణు-- ఆ. వె. అన్నియవయవమ్ము లనురూపములె యయ్యు
నూరు లించుకంత యురువు లితని
కక్కటమున నిట్టి యాపత్తు లబ్బె మీ
కెల్లరకును దీని నెఱుఁగు మధిప!

ధర్మ-- ఇది సాముద్రికశాస్త్రదోషము. దీని కేదేని యుపశాంతి యుండదా!

కృష్ణు-- ఇది యిదివఱకే యనుభవముచేఁ దీఱిపోయినది. అయినను సర్వదోష హరంబగు నశ్వమేధమును గావించుచునే యుంటివి. ఇఁక విచార మెందుకు ?

(అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశించును.)

ధౌమ్య— క. మును నెల్లరు విచ్చేసిరి
జననాథతనూజులెల్లఁ జనుదెంచిరి యిం
దున కేర్పఱచిన యల దిన
మును దాదాఁపయ్యె దీక్షఁ బూనుమునృపతీ!

తే. గీ. వేదఘోషమ్ము పురమెల్ల విస్తరించె
రాజరథఘోషములు పురిఁ దేజరిల్లె
నందఱును నీదు నభివృద్ధి నాత్మఁ గోరి
యున్నవా రింతకును మోదముండు నొక్కొ!

ధర్మ— పరమసంతోషము. ఇదియంతయును దమ యాశీఃప్రభావమును, నియ్యనఘుని దయయును.

కృష్ణు— నీ యదృష్టమును నీతమ్ముల భాగ్యరేఖయును.

చ. అరుల జయించి రాజ్యరమ నందితి; వంతియకాక యన్వయాం
కుర మది నిల్చెఁ దమ్ముఁడును గొప్పవిపత్తు తరించె; ధారుణిం
దిరిగి తురంగమ మ్మొసఁగుదెంచె; మునిప్రవరుల్ త్వదీయ మ
ఖ్వరము తిరమ్ముగా జరుప వచ్చిరి నిచ్చలు మోద మందుచున్.

ధౌమ్యు— రాజా! నీ కింతకన్న నేమి ప్రియము గావలెను? అయిన ...టి ... గాక!

భరతవాక్యము

తే. గీ. వేదశాస్త్రమ్ములందును విప్రులందు
గోవులందును సజ్జన కోటియందుఁ
బ్రజల కత్యంతసద్భక్తి ప్రబలుఁ గాక!
క్షామ మడుగంటుఁ గాక! సౌఖ్యమగుఁ గాక!

మఱియు,

క. మది ముదమున నెల్ల జనులు
స్వదేశ రాజులను వారి వర్తనలును నె
మ్మది కెక్కఁ జేసికొని స
త్పదమున వర్తింత్రుగాక! పరమాత్మకృపన్.

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి బాలసరస్వతీశతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబైన పాండవాశ్వమేధమ్మునందు సర్వంబును షష్ఠాంకము.

తప్పొప్పుల పట్టిక

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
5	17	గెడ	కెడ
10	17	మాద్ధా	ద్ధామా
13	16	గర్ణ	కర్ణ
26	10	చ్చిను	చ్చిన
29	3	కొంతఁది	కొంతఁదీ
32	12	రిఁజా	రిజా
33	10	నన్‌వరు	నన్నరు
53	21	యాధము	యాపథము
56	19	యాతి	యని
64	14	గొదువ	గొదవ
65	9	యుంతా	యుఁదా
64	26	వెఁదు	వెందు
66	3	ళిక్కి	ళక్కి
66	20	సేఁడి	సేడి
70	13	దఁప	దప
72	7	కొదు	కొద
74	11	బురు	బుర
93	31	కితే	కిఁదే
95	6	అదు	అది
100	5	నామ్రు	నాతమ్రు

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము

-• ఇందు వచ్చు పాత్రములు •-

ప్రథమాంకము.

1 సూత్రధారుఁడు
2 నటి
3 రంభ
4 నారదుఁడు
5 ప్రభావతి
6 చెలికత్తెలు
7 రాయంచ

ద్వితీయాంకము.

1 శుచిముఖి
2 పరిచారకుఁడు
3 శ్రీకృష్ణుఁడు
4 కృష్ణుని భార్యలు
5 మంజువాణి
6 ప్రద్యుమ్నుఁడు
7 గౌతముఁడు

తృతీయాంకము.

1 నారదుఁడు
2 పరిచారిక
3 ప్రభావతి
4 చంద్రవతి
5 గుణవతి
6 కొందఱుకన్నెలు
7 రంభ
8 ఊర్వశి
9 దౌవారికుఁడు
10 వజ్రనాభుఁడు
11 పరివారము
12 శుచిముఖి

చతుర్థాంకము.

1 సూత్రధారుఁడు
2 చెలికత్తె
3 రాకొమిరె
4 వజ్రనాభుఁడు
5 సునాభుఁడు
6 భరతాచార్యులు.
7 మంత్రి
8 దౌవారికుఁడు

పంచమాంకము.

1 శ్రీకృష్ణుఁడు
2 ఇంద్రుఁడు
3 ప్రద్యుమ్నుఁడు
4 గదుఁడు
5 సాంబుఁడు
6 శుచిముఖి
7 ప్రభావతి
8 గుణవతి
9 చంద్రవతి
10 ప్రభావంతుఁడు
11 చంద్రప్రభుఁడు
12 గుణవంతుఁడు
13 కీర్తిమంతుఁడు

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

ప్రథమాంకము

నాంది

శా. శ్రీరామామణి ర శీననితయ్యై సేవింపఁ బూవిల్తుఁడున్
గారామైన కుమారుఁడై ప్రమదముం గావింప ద్వారావతిన్
బేరై రాక్షసఖండనక్రియ పయిం బ్రేమించు కృష్ణుండు మీ
ప్రారంభంబుల కెల్లవేళల శుభప్రాచుర్య మిచ్చున్ గృపన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు పుష్పాంజలి యిచ్చి)

అతిప్రతిభావతియగు మతియును బ్రవృద్ధంబగు ద్యుమ్నంబును గల యో సభాసదులారా! నేఁడు మా నటిని మా రాజహంసిని నొక కార్యంబు నకై పంపితిని. భవదభీప్సితనాటకావతరణంబునకై కొంతతడవు సైరింప వలయు. ఆమె వచ్చుసమయమైనది.

(తెరవంకఁ జూచి) ఆర్యా! ఆర్యా!

నటి— (ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్ర! ఇదె వచ్చితిని.

సూత్ర— ఆర్యా! ఏల తడసి వచ్చితివి? నాటకావలోకంబునకై వచ్చిన సభాసదుల నింత తడ పూరక కూర్చుండ నీయవచ్చునా? మనము నాటక ప్రదర్శనంబునఁ బేరు మోసినవారమనియు నటవిద్యాపారంగతురాలవగు నీసంటినటి యీసమాజము నందున్నదనియుఁ బ్రేక్షకులు పెక్కుదిక్కుల నుండి చనుదెంచిరి. అదియునుఁగాక,

చ. యవనిక లెల్ల క్రొత్తవి నటాదికు లందఱుఁ బ్రాఁతవారు రాం
కవములు భూషణంబులు ధగద్ధగితప్రభలీనుచుండె నీ
భవనము సుందరంబు మృదువాయువశంవదమాట దర్శన
శ్రవణభవశ్రమం బెడలి సభ్యులయుల్లము పల్లవించెడున్.

నటి— ఆర్యపుత్రా! మనము నేఁడు ప్రదర్శింపఁబోవు నాటకమేది? ఎవరిది

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

సూత్ర— క. శ్రీరావు రామయాంబిక
స్త్రీరత్నము కీర్తికాంత దిక్కుల కాలం
కారికయగుఁగాత సదా
పేరైన కవీంద్రు లెపుడు వినుతి యొనర్పన్.

అని యాశీర్వదించి యామె కభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగ శతావధానులు, తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు రచించిన ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకమే నేఁడు మనము ప్రదర్శింపఁ బోవునది.

నటి— ఆర్యపుత్ర! తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు సుప్రసిద్ధులే. ఆంధ్రప్రపంచంబున వారి పేరెఱుంగని పట్టణముగాని జనపదముగాని లేదు. ఈ స్త్రీరత్నమెవరు?

సూత్రి— ఈమెయు సుప్రసిద్ధురాలే!
క. కోలంక వీరవరముల
నేలు జమీందారురాలు హితమతితో నేఁ
డాలంబమగుచుఁ గవికు
త్కాలుం బోషింపుచుండెఁ దిరుపతిశాస్త్రిన్.

నటి— ఇంతకుమున్న వారి నాటకములు కొన్నింటియందుఁ గృష్ణభూపాలుని పేరు వినఁబడుచున్నదే?

సూత్ర— అవును.
చ. తిరుపతివేంకటేశ్వరసుధీకవితల్లజులందు నొక్కనిన్
దిరుపతిశాస్త్రి నెంతయుఁ బదింబదిగాఁ బదునెన్మిదేండ్లు న
బ్బురముగఁ జెంత నిల్పుకొనెఁ బోలవరక్షితినేత కృష్ణరా
వరమర లేని మేటిసఖుఁడై పొరపొచ్చెము లేక యుండఁగన్.
చ. పరమపదించె నాశ్రితుల పాలిటి కల్పకమైన కృష్ణభూ
వరుఁ డనపత్యుఁడై పిదపఁ బత్ని వహించె దదాధిపత్యముం
దిరుపతిశాస్త్రిపోషణ మనిందితశీలను బాల కామెకున్
భర మనిపింపఁగా, వదలినై చెఁ గవీంద్రుఁడు తత్పరిస్థితుల్.

నటి- అదియును న్యాయ్యమే.
గీ. కవిత నర్చించు సుకవిపుంగవుల కోటి
కకట నిర్గంధకుసుమంబు లగు నృపతులు
మాధవీఫల మాలికల్ మమతఁ దాల్చు
వనచరుల కేల యగసాలెవాని పనులు.

సూత్ర— ఆర్యా! ప్రసంగవశమునఁ గథాముఖము విస్తరించుచున్నది. కావునఁ బ్రకృత మనుసరింతము.

నటి— ప్రస్తుతము నేఁ జేయవలసిన దేది?

సూత్ర— ఏమున్నది! నాటకానుగుణం బగు వసంతర్తువుం గూర్చి నీ గాన చాతుర్యమును నృత్యసౌకర్యమును జూపింపుము.

నటి— వానికేమి, చేఁతనైన పనులేగదా.

గీ. పాట పాడెద నూర్వశి వచ్చినట్లు
రంభకైనను తలవంపు రా నటింతు
ముందు సంగీతకము నృత్యమును సభాస
దులకుఁ గావలె మచ్చుమందులు నటేంద్ర!

(తెరలో)

అయ్యో, యెంత దుష్కాలము వచ్చినది! దురాత్ముం డగు వజ్ర నాభుం డచ్చరలనెల్లఁ గ్రొచ్చెఱలపాలు గావించిన కతంబున మా సాధ నంబులు మూలఁబడినవి.

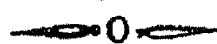
"పాట పాడెద నూర్వశి వచ్చినట్లు
రంభకైనను తలవంపు రా నటింతు"

అను మనుజస్త్రీల వచనములు వినవలసివచ్చె. "చింత చచ్చినను పులుసు చావ" దనునట్లు మే మెంత నిర్వ్యాపారల మైనను గాంధర్వ మందైన మనుజస్త్రీల నతిశయింపలేకపోదుమా?

సూత్ర— ఆర్యా! వజ్రనాభునిచేఁ గారాగారమునం దుంపఁ బడియుఁ గార ణాంతరమున విడువఁబడిన రంభ నీ వచనంబులకుం గినిసి వచ్చుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. మన మిందు నిలుచుట కర్జంబు గాదు. పోదము రా.

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన.

(పిదప సకరుణావస్థ యగు రంభ ప్రవేశించును)

రంభ— కృతాంతకృతాంతుం డగు వజ్రనాభుం డీ వేళ నే బాలిమీఁద నుం డెనో గాని పోఁతుటీగకుం జొరరాని యంతిపురంబున నున్న తన కూర్మి పుత్రి ప్రభావతికి సంగీతము నేర్పుమని నన్నని పె. ఆ ప్రభావతియు నేదియో మనంబునం బొడమిన విచారమున ఖిన్నయగుచు నుపవనక్రీడా వినోదంబునం బొదలసెంచి నన్ను నేఁటికిం బొమ్మనియె. నేనును మ త్ప్రాణపదం బగు నలకూబరుం జూడమిఁ గన్నులు వాఁచియున్నదానఁ

గాన నీ యవకాశంబున దేవతా సాధ్యం బగు నాకాశ గమనంబునం బోవుచు నట నటీ సంభాషణంబు లాలించి యిందు నిలిచితి. (నలు దిక్కులు గలయఁ జూచి) కలహాశనముని కాఁబోలు నీ దెసనుండి చను దెంచు చున్నాఁడు. (సమీపించి) మహాత్మా, నారదా! నమస్కారము. నేను దేవవేశ్య నగు రంభను.

నార— నీ యౌవనం బక్షయం బగుఁగాఁక !

రంభ— దేవ ! యేటి కీ యాశీర్వచనము ? ఈ యక్షయ యౌవనమే మ మ్మిట్టి దుర్భిక్షమ్ముల పాలు సేసినది.

నార— వజ్రనాభుని చెఱ మీకును దటస్థించెనా యేమి ?

రంభ— మాకే తటస్థించెను.

ఉ. డెందము నిశ్చలం బగు కడింది తపంబున రాక్షసాధము
ల్తొందరకాని నా నెడఁగుఁ దాతను బ్రీతు నొనర్చి స్వర్గ మే
లం దగుపాటి మే ల్వరములం గొనుచుం దయచేయుచుండ్రు ము
న్మందుగ నప్సరోంగనల పుట్టి మునుంగుఁ జుమీ మునీశ్వరా !

చ. బ్రతుకఁ దలంప కొక్కఁడు పర ప్రమదం జెఱవెట్టెనేని స
న్మతిగలవారు త్వాదృశులు మానిని మానము గాపనెంతు రా
యతిపయిఁ శాప మీఁదగిన యంతటి శక్తియుఁ గల్గియుండు నే
మతిఁ బరికించినం బయిసిమాలిన జన్మము లంజ జన్మమే.

నార— రంభా ! విచారింపకు, విచారింపకు. నీ కష్టంబులు కొలఁది కాలం బులో గట్టెక్కఁగలవు.

రంభ— ఆ ప్రయత్నముఁ జేయు మహానుభావుఁ డెవరు ?

నార— దుష్టశిక్షకొఱ కవతరించి ద్వారవతీపుర మేలుచున్న వాసుదేవుండు.

రంభ— ఈ దురాచారి బారి శ్రీవారికిం గూడఁ దగిలెనా యేమి ?

నార— లేదు లేదు. కాని యార్తపాలనకళాకోమలమానసారవిందుం డగు నా గోవిందుని పాలికిం బోయి మన రాజు తన యవస్థ లన్నియు విన్నవించు కొనియె.

రంభ— ఇంతపఱకు వచ్చినంగాని మన మహారాజు తగిన ప్రయత్నముఁ గావిం పఁడు. మునీంద్రా! నేఁడా వజ్రనాభుండు తన బలమును స్వర్గమునందే విడియించేనఁట గదా ?

నార— అవును. వాఁడును స్వర్గమునందే యున్నవాఁడు.

ప్రథమాంకము

రంభ — మన మహారాజుగా రెందున్నారు ?

నారద — వాసుదేవుని యానతిచే సమయనిరీక్షాతత్పరుఁడై పులోమనందనతోఁ గూడ నెందో యొక గిరికందరంబున డాఁగియుండె. మేమందఱ మిటు లోక సంచారమునకై నెడలితిమి.

సీ. కల్పవృక్షముల శాఖలయందుఁ బలుమాంస
ఖండము ల్వ్రేలాడఁ గట్టినారు
మందాకినీవారి యందున్న సౌవర్ణ
కమలము ల్త్రెయించి కలఁచినారు
పురహూతుఁ డెపుడు కాఁపురముండు పెద్దమే
డ లొసంగినారు లంజలకు విడిది
యమరావతికి ముఖ్యమైన యా పెనుకోట
బురుజులన్నియు క్రిందు పఱచినారు

గీ. మద్యపాయులు సతతదుర్మార్గ నిరతు
లగ్గిరాములు కొఱకచ్చు లక్కుపక్షు
లింగిలాయలు కొంటె కోణంగులైన
యా దురాత్ముని భటులు దురాగ్రహమున.

సీ. మాయింటి కంపించుమా యూర్వశి నటంచు
నొక రాక్షసుఁడు తన కుబుసు పంప
నొక శత్రాత్ముండు కల్పకములు గీయించి
కల్లుపంపుమటంచుఁ గబురుసేయ
మందాకినిఁ జరించు మగరాజయంచల
మాంసంబు నొకదురాత్మకుఁడు గోర
కామధేనువుపాలు కాఁచి పంపుమటంచుఁ
జిదుముపోతొక్కండు చీటి వ్రాయ

గీ. వెట్టిగావింపలేక నా యట్టివాని
కేటికి లభించె నీమాయయిందప్రపదవి
యంచు రోయుచుఁ బాకారి యతివ మాట
మోచికొని రాఁగ నెచటికో లేచిపోయె.

రంభ — మహాత్మా ! మత్ప్రాణప్రియుండగు నలకూబరుం డెందేనిఁ ద్రిలోక సంచారివగు నీ దృష్టిపథంబునం బడలేదుగదా ?

నార— నలకూబరుఁడా!

ఉ. ఆ బలభిన్నికేతనము లన్నియుఁ బాడుపడంగఁ జేసి గా
రాబము కల్గునందనము రాణయు గాణ యొనర్చినట్టి బా
హాబలశాలికిం దగనిదా యిది! యిప్పుడు వానితేరికిం
గూబరరక్షకుండు నలకూబరుఁడే సుమి యంబుజాననా!

రంభ— కటకటా! రాజరాజకుమార, కుసుమపేశలశరీర! (డిల్లఁబోయి) ఓసి మాల దైవమ!

చ. అనితరపారవశ్యమయమైన మనంబున నన్ను నే నెఱుం
గని తమివేళఁదప్పఁ గనుగందునొకో యని బిగ్గకౌఁగిలిం
తను దనయుంగకంబులకుఁ దార్చునెఱుంగని రాజరాజపు
త్రుని బలలాశిపాలఁ బడఁద్రోచితివే యరదంబుఁ బ్రోవఁగన్.

(మూర్ఛిల్లును)

నార— రంభా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. (తనలో) ఏమీ, యీరంభ కా నలకూబరునియందున్న యనురాగాతిశయము!

క. వెలవెలఁదుల కొక్కనిదెస
వలపు నిలువదనుట యింకఁబై బొంకనుకో
వలయు న్నలకూబరుపై
వెలలేమకుఁ దనరునెనరు వెలలేకునికిన్.

రంభ— (మూర్ఛఁదెలిసి) ఈ దురాత్ముండు నీతండ్రియిచ్చిన వరంబు పెంపున నింతగా వేఁచుచున్నాఁడు. వాని యానతిలేకుండ వాయువునకైనఁ దత్పురంబు చొరరాదఁట! వీని చావునకై మీవంటివా రేదేని యొక యుపాయ మాలోచింపకున్న మావంటి యనదలకు దిక్కెవ్వరు?

నార— దేవేంద్రప్రేరితుండై వాసుదేవుం డీ ప్రయత్నము చేయనున్నాఁడని తెలిపితినిగదా! నేనును నయ్యాదునందను ప్రోత్సాహమునకై యాప ద్వారక యగు ద్వారకకే పోవుచున్నవాఁడ.

రంభ— మహాత్మా! ఏనును నుపవనక్రీడావినోదంబు చాలించి యింటికే తెంచు ప్రభావతిపాలికిం బోయెద. మీరును వాసుదేవుని దర్శించి కర్తవ్యం బరపి రండు. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

ప్రథమాంకము

(పిదప నుపవనక్రీడావిహారంబు చాలించి కూర్చున్న
ప్రభావతి, చెలులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ— ప్రభావతీ! యీ బాలాశోకపాదప మెంత చక్కఁగా నున్నదో చూడుము.

ద్వితీ— ఈమాధవీలత దీని మీఁదికిం బ్రాఁకించిన మఱింత బాగుండును.

ప్రభా— చెలులారా! మీవచనంబులు నాచెవులకుం జవులు దేకున్నవి.

ప్రథ— ఏమమ్మా, యట్లు మాటాడుచున్నావు?

ద్వితీ— (జనాంతికముగా) చంద్రముఖీ! ఏమోకాని మన ప్రభావతి యుదయమునుండియు ఖిన్నయగుచుఁ గన్పట్టుచున్నది. తండ్రియానతింజేసి సంగీతము నేర్పవచ్చిన రంభ నావలకుం బొమ్మనియె. 'అక్కా అక్కా' యని పిలుచు రాచిలుకకు మాఱు పలుకదాయె. చంద్రవతీ గుణవతులాటలకు రమ్మనిన మాటాడదయ్యె. మన మాటలు రుచింపకున్నవఁట! ఇవన్నియుఁ జూడ నీయమ్మ మనం బేదియో దీర్ఘాలోచనంబుఁ జేయుచున్నటులు తోఁచుచున్నది.

ద్వితీ— పద్మముఖీ! ఏ యాలోచనమైనను మనకు దాఁచునది కాదే! అయినను బ్రస్తావింతము.

ప్రథ— చెలీ! మా మాట లంత రుచింపకుండుటకు మేము చేసిన యపరాధ మేమి? నీ ముఖవిలాసము నేఁడు వేఱుగాఁ గన్పించుచున్నది. నీరూపంబు విన్నఁదనంబు సూచించుచున్నది.

ద్వితీ— పద్మముఖీ!

క. ఈ వితము జూడ మనచెలి
భావం బల తుంటవింటివాని కతలకుం
దావైన దనుచుఁ దోఁచుం
గావున నిదియేమొ? మనము గనుఁగొనవలయుఁన్.

ప్రథ— చెలీ! యిది పట్టి పిచ్చిమాట సుమీ.

చ. తరుణిపయిన్ మరుండు తన దర్పముఁ జూపఁ దలంచెనేని సుం
దరుఁ గనిపింపఁగావలెఁ గదా! యది యేగతిఁ గల్గు? చీమకేన్
జొరఁగ వశక్య మీపురము చోటికి రాజు ననుజ్ఞలేక; యె
వ్వరు మనమున్నతావునకు వచ్చిరి రానుత నిట్లుచేయఁగన్?

ద్వితీ— చెలీ! నాయూహ పిచ్చియూహ కాదు.

చ. లలితములైన చెక్కుల విలాసము బూడిద గ్రుంగునట్లుగా
వెలవెలబాఱఁగాఁ దొడఁగె వీక్షణపంక్తులయందుఁ బేలవం
బలసతయుం జనించె బిగియైన చనుంగవయందు సుంత శై
థిలి జనియించె నీయవి రతిప్రియచేష్టలు చువ్వె కోమలీ!

ప్రథ— అయినచో నాయడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానమేమి ?

ద్వితీ— సమాధానము లేకేమి ?

మ. కలలోఁ జూడఁగవచ్చు సుందరతరాకారుం దదాకార మి
య్యిలలో నుండఁగవచ్చు మానసమునం దేర్పాటుకావచ్చు ని
శ్చలభావీకృతభావనాబలముమై సాధ్యస్వరూపంబు కో
మలి! తొల్లింటి పురాణముల్ వినవె? యీమార్గంబులుం గ్రొత్తవే?

గీ. నలమహారాజు నిద్రలోపలనె మున్న
భీమతనయకుఁ గన్పించెఁ గోమలాంగి
యతని రూపంబు మది హత్తి యతనుబాధ
కగ్గమై యాతని వివాహమాడెఁ దుదకు.

ప్రథ— ఏటి కుయ్యాలలోని పిల్ల కూరంతయు వెదకుట ?

ప్రభా— చెలులారా! యేమేమో గుసగుసలాడుచున్నారు. నాతోఁగూడ రవంత చెప్పరాదా ?

చెలులు— మేమడిగినమాట నీవు చెప్పితివి కాఁబోలు!

ప్రభా— మీకుఁ జెప్పనిదాననే యనుకొంటిరా ?

చెలులు— పట్టిమాటలతో నేమి ప్రయోజనము?

ప్రభా— సుందరంబగు నీగురివింద పందిరిక్రిందఁ గూర్చుందము రండు.

(అందఱు గురివింద పందిరిక్రిందఁ గూర్చుందురు.)

ప్రభా— చెలులారా! ఈ పొదరింటి చుట్టుపట్ల నెవ్వరును లేరుకద.

చెలు— మన యంతఃపురారామసరోవరంబున కలంకారంబుగా మీ తండ్రి ముదలఁగొని యనుదినంబు వచ్చుచున్న హంసమిథునంబులు తప్ప నెవ్వరును లేరు.

ప్రభా— ఈ రాయంచలయందుఁ గొన్ని కామరూపంబులై మాటలాడ నేర్చిన వుండును సుమీ!

ప్రథ— చెలీ! ఈదెసకుఁ జూడు. మన మిందఱమున్నను నా దుండగపుఁ దుమ్మెద నిర్భయముగాఁ బూగుత్తిమీఁద వ్రాలి యెట్లు తన్మకరంద పానముఁ జేయుచున్నదో!

ప్ర థ మా ం క ము

ద్వితీ— పద్మముఖీ! ప్రస్తుత ప్రసంగము మాని యితర ప్రసంగముఁ గావిం చెదవేలే?

ప్రభా— చెలులారా! వినుండు. ఈనాఁటి వేకువ నాకొక కలవచ్చినది. అది తలంచుకొనిన నాకే మిగుల నాశ్చర్య మొదవుచున్నది. అందుఁ గొంత కల్ల, కొంత నిజము. (సిగ్గుపడి యూరకుండును.)

ద్వితీ— (జనాంతికముగ) చెలీ! నాపల్కుల కవతారిక బయలుదేరుచున్నది.

ప్రథ— ప్రభావతీ! తరువాత నూరకొంటివేమి?

క. చెలులార, వినరుగా యని
కలసంగతి తెలుపుదాని గతి మొదలిడియుం
బలుకక సిగ్గిలుచుంటివి
చెలులయెడం దగునె యిట్టి చెయ్వులు చెలియా!

క. ఒట్టిడుకొంటిమిగద మన
మెట్టి రహస్యములు దాఁచు టెఱుఁగమికిఁ? రా
పట్టివి గావున నన్నతము
వట్టిననుం జెల్లు నీకుఁ బర్వేందుముఖీ!

ప్రభా— చెలులారా! సిగ్గుగాదు. మీకుఁ జెప్పకుండవలయుననియుఁ గాదు. ఎకసక్కెముఁ గావింతురేమో యని యూరకుంటిని.

చెలు— చెలీ! ఇంత దారుణ ముండునా! నిన్ను మేము వేళాకోళముచేసెదమా!

ప్రభా— (లజ్జా సంతోషములతో) నెచ్చెలులార!

చ. పలిమలరాచబిడ్డ కల వచ్చి మొగంబున లేఁతలేఁత న
వ్వొలయఁ "ప్రభావతీ" యని మృదూక్తులచే నను లేపి "నీకు నీ
కులుకుల కందచందములకుం దగు చక్కనివాని నొక్కనిం
జెలువుని వ్రాసి తెచ్చితిని జిత్రమునం" దని చూపెఁ జూపినన్.

నేనును ముదితాంతరంగంబుతోఁ జిత్రగతంబగు నా దివ్య సుందర విగ్రహంబుఁ దనివితీరఁ గాంచుచుఁ దదీయ కులగోత్రనామంబు లెఱుంగక నెఱంగుపాటుతో వాగగోచరం బగు నానందమూర్ఛం జెందితి.

ప్రథ— నిద్రయే మూర్ఛ! అందు నిది యొక యవాంతరమూర్ఛ కాఁబోలు! తరువాతఁ, దరువాత?

ప్రభా— తరువాత నో చెలులారా! నాకు మూర్ఛ తేఱుటయు, నిద్ర తీఱుటయుఁ, దెల్లవాఱుటయు నేక కాలంబునం దటస్థింప నే నా నగరాజ కుమారిం గానక యెదుట నున్న చిత్రఫలకము మాత్రము కాంచితిని.

ప్రథ— ప్రభావతీ! ఇది మిగులఁ జిత్రముగా నున్నది.

చ. కలలు శుభాశుభంబు లనఁగాఁ గనఁగాఁదగుఁ గాని నిద్రలో
వలఁ గలలోఁ గనుంగొనిన వస్తువు లుండుటఁ జూడ నంబికా
నలినదళాక్షి నిక్కము కనంబడి నీ కిది యిచ్చి పోయె న
ర్మిలిఁ, గలఁగాఁగ నీ వవధరించితివేమొ ? భ్రమించి నెచ్చెలీ !

ప్రభా— అంత తెలియనిదాన ననుకొంటిరా యేమి ! కాక భ్రమకుఁ గారణ
మేమున్నది ?

ప్రథ— అటులేని నగరాజకుమారికకు నీయందలి వాత్సల్యమే కారణము.

ద్వితీ— చిత్రఫలక మిచ్చి యంతర్ధాన మాయెనా ? లేక నీతో నేవేని కొన్ని
మాటలు మాటాడెనా ?

ప్రభా— ముఖ్యముగ నీ మూఁడు మాటలు మాటాడె. "ఇప్పుణ్యపురుషుని కుల
గోత్ర నామాదులు నీ కచిరకాలంబుననే తెలియఁగలవు. ఇతండ నీమనో
హరవిలాససౌభాగ్యములకుం దగిన పెనిమిటి. ఇతని వలన నీకుం బోడ
మిన కుమారుఁ డీ వజ్రపురం బేలు" నని.

ప్రథ— చెలీ ! ఈవృత్తాంతము వజ్రనాభునికిం దెలిసిన మన మానప్రాణంబులు
దక్కవు సుమీ !

ద్వితీ— కావున రహస్య మతి జాగ్రత్తగాఁ గాపాడవలయు.

ప్రథ— తాతకు దగ్గులు నేర్పెదవా యేమి ?

ద్వితీ— ప్రభావతీ ! ఆ చిత్రఫలక మేది ? చూపెదవా ?

ప్రభా— ఉదయంబునన లేచి యెవ్వరికిని దెలియకుండ సుందరంబగు నీమాధవీ
లతా మందిరంబునం దాఁచితి. (పల్లవాంతరితమగు చిత్రఫలకముం
దీసి చూపించును.)

చెలులు— (చిత్రముం బరికించి)

సీ. మాటాడ నుంకించు మాద్రి సుందర మంద
హాసంబు మోవిపై నమరునట్లు
రక్తరేఖా సుందరములైన కందమ్మి
యంచులు కరుణ చిందించునట్లు
ఆజానులంబంబులైన బాహువులఁ గాఁ
త్యాపగారుఝురులుపాటాడునట్లు
కమ్రవిశాల వక్షః ప్రదేశమున మ
హాలక్ష్మి తాండవం బాడునట్లు

గీ. ప్రణయకళ యుట్టిపడునట్లు వ్రాయఁబడియె
నదిర ! యిది యున్నరూపమో, యుదయమాన
చిత్రకారకచిత్తపవిత్రభావ
భావితాకారమో, యెంతవట్టు నిజమొ ?

ప్రభా— చెలులారా ! నాకు నీ సంశయమే కలదు. కాని నా మనంబున సంకల్పవికల్పంబులు పొడముచున్నవి.

సీ. ఉన్నరూపము వ్రాయకున్న నసందర్భ
మిచ్చోట నీ పుట్టుమచ్చ వ్రాఁత
బ్రహ్మచేత సృజింపఁబడని చక్కని రూపు
శివ యేల తెచ్చి నా చేతి కిచ్చు
ఏతాదృశస్వరూపాతిశయంబు సృ
జించుట ధాతకుఁ జేఁతనగునె
అయెఁబో, యేతాదృశాకృతి కనునైన
స్త్రీస్వరూపంబు సృజింపవలదె

గీ. యనుచు డోలాయితం బౌచు నంతరంబు
నిర్వికల్పసమాధినిర్నిద్ర మగుచు
నుండ కేమంచుఁ దలపోయుఁ జండికావ
చోరచన దప్పునే యనుచుం దలంచు.

ప్రభ— చెలీ ! నీ వికల్పములలో నొక్కటిమాత్ర మనుచితము.

క. నీవంటి యువిద సృష్టిం
గావించిన ధాత మున్నె కావింపఁడొకో
తావకభావుకలీలా
సౌవర్చసయోగ్య నొక్క చక్కనివానిన్.

ప్రభా— చంద్రముఖీ ! నీయూహ నాయందలి సౌహార్దమునకుఁ దగినదే గాని సత్యమునకు మాత్రము దూరము.

సీ. ఈమోహనాంగుని కోమలాధర మాను
యోగ్యత కలదె మదోష్ఠమునకు
ఈమనోహరుఁడు నే నే కాంతముగఁ జాటు
కారంబు సలుపు భాగ్యంబు గలదె
ఈభోగి పర్యంకభూభాగమున నుండఁ
దగునె మీచెలియ సౌందర్యగరిమ

నా మేని కున్నదే యీ మేటి మేటికాఁ
గిలిలోన సుఖయింపఁ గల యదృష్ట

గీ. మీ మనోభవుఁడేడ, నే నేడ! మొట్ట
మొదట నీదృశ సౌందర్యమునకె నాకు
నమ్మకము లేక యున్నది నెమ్మనంబు
పాఱు తెంచునొకో రిత్త కోరికలకు.

ద్వితీ— ప్రభావతీ ! నామాట వినుము. నీ మనోరథంబు నిరంకుశ ప్రచారం
బుగాని రిక్తంబు గాదు.

చ. శివ లిఖియించి నీకిడిన చెల్వుఁడు లోకములోన లేనివాఁ
డవునె ! విచారమేటికిఁ దదన్వయనామనివాసభూము ల
వ్యవధిగ నీకునుం దెలియునంచు వచింపదె ! లేకయున్నచోఁ
జివచివ వచ్చి చిత్రమును జేతి కొసంగిన లాభ మున్నదే ?

ప్రథ— నాకును నాయాలోచనమే యున్నది.

ప్రభా— అఘటనఘటనాసమర్థురాలగు పరమేశ్వరియే చేయవలయుఁ గాని
యిప్పని యన్యుల కసాధ్యము.

క. నా తండ్రిమదల లేనిది
వాతార్భకుఁడేని పురము వంకకుఁ దానై
యే తేర నేరఁ డాతని
యాతతశాసనము దాఁటనగు నెవ్వరికిన్ ?

ప్రథ— (నాల్గుదెసలుఁ బరికించి) ప్రభావతీ ! ఆ యంచమగువ మనమాటలు
వినుచు మనలఁ గనుచు నేదో ప్రత్యుత్తర మీఁదలంచినదానివలెఁ గన్పిం
చుచున్నది, చూచితివా ?

ప్రభా— అంచలలోఁ గొన్ని మాటలాడ నేర్చిన వుండునని నే నంటినిగదా!
ఇది యాజాతిలోని దేమో ?

ప్రథ — ఇది మాటలాడ నేర్చినచో మన ప్రయత్నమునకుఁ గొంత తోడగును.

ద్వితీ. — అవును. ఇవి మందాకినీతరంగడోలావిహారము సలుపు రాయంచలు.
భవజ్జనక సైనికు లచటి కనకనళినీకందంబులన్నియుఁ బెల్లగించి మన
క్రీడాజలాశయంబునందు నాటుటచేఁ దిండిలేక మీ తండ్రియానతి నిందు
సుఖాహారంబుఁ గొనుచు విహారంబు సల్పుచున్నవి.

ప్రథ — రాత్రుసేంద్రుండును సరోవరాలంకారంబు లనియుఁ బత్తులనియు ముదలు
యిడియె.

ప్రభా— అటులేని మన ప్రయత్నమునకు మఱియు నుపయోగమే. కారణాంతరంబున నిందుండినను నీపక్షికోటికి మనరాక్షసకోటి విపక్షకోటియే.

చెలులు— అవును. ఇంతకు మాటలాడ నేర్చెనో, లేదో?

ప్రభా— మాటలాడ నేర్చుటయే చాలునా? ఏతాదృశకృత్యంబులం దెంత తెలివితేట లుండవలయు!

చెలులు— మాటలు నేర్చిన పక్షులకుం దెలివితేటలుండకపోవు.

ప్రభా— అటులేని చటుకునం బోయి తోడికొనిరండు.

ప్రథ— (పరిక్రమించి)

గీ. రమ్మ, రాయంచగరిత! మా కొమ్మ నిన్నుఁ
బిలుచుచున్నది నీమీఁది ప్రేమ నిండ
లలితసౌరభసౌవర్ణనలిననాళ
ఖండములు నీకు విందిడుఁ గడుపునిండ.

(తెరలో)

గీ. అమ్మ, రాకేమి ప్రేమ మీ కొమ్మ పిలువ!
మేము మందాకినీతీరభూమి యెపుడు
విడచితిమొ నాఁటినుండి యీబిడకు దాసు
రాండ్రమే యందులకు సంశయమ్ము వలదు.

[రాయంచగరిత ప్రవేశించును.]

ప్రభా— (ఆశ్చర్యముతో నెదురుగాఁ జని) వరటాసఖీ! నిన్నింతవఱకు రావించి సంభావింపని తప్పు సహింపుము. నిన్ను నాయాంతరంగిక సఖీజనంబులోనిదానిఁగాఁ బరిగణించుకొంటిని. నాయందును దాదృశతాత్పర్యముంచి యనుగ్రహింపుము. నీ కులగోత్రనామాదులు మాకుం గర్ణరసాయనంబుఁ గావింపుము.

రాయంచ— వజ్రనాభకుమారీ! చెలులతో సంతోషాధాయకంబులగు మంతనంబులు సలుపుచుండఁ దనంతఁ బోంత కన్యకాంత రాఁగూడదుగదా యని దవుదవ్వుల నిలుచుంటి. పరమేశ్వరీ ప్రసాదసమాసాదితంబై నీయొద్దనున్న చిత్రఫలకంబునందలి యకృత్రిమమనోహరుండు నాచే గృష్టపూర్వుఁడా, కాఁడా యను సంశయంబు వొడమి తత్సంశయ నివృత్తి యగుదాఁక నడుమునడుమ నక్కొత్తి చూడఁబోడఁగితి.

ప్రభా— రాజహంసీ ! నీమాటలవలన మాకు సంశయనివృత్తికి మాఱు సంశయమే ప్రబలుచున్నది. ఈ చిత్రగతమనోహరస్వరూపంబు దృష్టచరమా, యదృష్టచరమా, సహజమా ? సంభావ్యమా ? యోజించి చెప్పుము.

రాజహంసి— రాజకుమారీ ! ఏను నలినాసనవాహనంబులలోని యొక మరాళపతికి ధర్మపత్నిని. నా పేరు శుచిముఖి యందురు. చిన్నతనంబున సరస్వతికి శిష్యురాలనై సంగీతసాహిత్యంబులు నేర్చితి. వ్యాకరణంబుఁ జదివితి. చదువుటయే గాదు, లక్ష్యలక్షణచాకచక్యంబునం దద్వితీయ ననిపించుకొంటి. అదియునుంగాక,

సీ. అర్థగంభీరంబులైన శబ్దముల పొం
దిక ముత్యములకోవ తీరుగాఁగఁ
దత్త్రసోచితతాత్పర్యపర్యాప్తి
సురుచిరాలంకారశోభమాన
గుణపాటవంబు దూషణశూన్యతయుఁ బ్రౌఢ
శయ్యాచమత్కార చతురిమంబు
వ్యంగ్యమర్యాదయుఁ బ్రతిభావిభావిత
కల్పనాకౌశల్య గౌరవంబు

గీ. వెలయునట్లుగ నాశుకవిత్వ మల్లు
టభ్యసించితి వాణీదయావిశేష
వైభవంబునఁ గొన్ని కావ్యములుఁ గొన్ని
నాటకంబులు వ్రాసితి నవ్యఫణితి.

నా కవిత్వంబునకు మెచ్చి సరస్వతియే "బాలసరస్వతి" యను బిరుదొసంగి యీగండపెండేరంబు కాలికిం దొడిగె. మఱియు రాజరాజేశ్వరీషోడశీమహావిద్య నభ్యసించితి.

చెలులు— ఏమి, మాభాగ్యము! నీవంటి పండితురాలితో మాకుఁ జెలికారము లభించె.

రాజ— నేనొక పండితురాలనా ? మాలో నా తలమీఁదివారు కలరు.

ద్వితీ— తరువాత, తరువాత ?

రాజ— ఇట్లుండ ద్వారకాపురంబు కాఁపురంబుగ దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణములు కృత్యములుగ నిత్యం బార్తజనపరిపాలనజాగరూకుం డగు శ్రీకృష్ణుండు దమతండ్రి వసుదేవునిచే యాగంబుఁ జేయించుచో శతావధానవిధానమునకై నన్నుఁ బిలిపించె.

ప్రథ— రాక్షసకులనాశకుండని వింటిమి. తరువాత, తరువాత ?

రాజ. నేనును గొంత పరివారముతో,

క. విద్వాంసు లనేకులుఁగల
తద్ద్వారక కేగి శతవధానముచే నే
తద్వాచకాక్షరాళీ
మద్వరకలధౌతబిరుదమాన్యతఁ గంటిన్.

చెలులు— అప్రతిహతకవితాధురంధరురాలవగు నిన్ను సత్కరింపనివా రెవరు?

రాజ— ఆసమయంబున భద్రుఁడను నొక నటశిఖామణి నేఁజేసిన నాటకంబులు గొన్ని ప్రదర్శించె. అతని నాటకప్రదర్శనపాటవం బనితరసామాన్యంబు. నేఁటికాలంబునం దా నటసమాజమువంటి సమాజం బొండు కానఁబడదు.

ఉ. ఆసభలందుఁ జూచినటు లాదకు వచ్చుచునుండె నీమహా
భాసురవిగ్రహంబు నరపాలకపార్శ్వపచారకావళిన్
నే సరిగాఁగఁ బోల్చుటకు నేర నొకించుక "సోయ" మన్నది
ధ్యానయొనర్పకుండ నుచితస్మృతి కల్గునె యెంతవానికిన్!

ప్రథ— ధారణాధోరణీవిశేషంబున శతవధానంబొనరించు నీవంటి మేధాశాలులకే విస్మృతి తటస్థించుట మా దురదృష్టము.

రాజ— అపేక్షాబుద్ధి లేనిచో నెట్టి మేధావికిని దృష్టవస్తుస్మరణము కలుగదు.

ప్రథ— రాజహంసీ! గతమున కేమి, ప్రకృత ప్రశంస వింటివిగదా?

రాజ— అగును, వింటిని.

ప్రథ— విన్నచోఁ గర్తవ్య ముపదేశింపుము. స్మర్తవ్యము స్మరింపుము. చిత్రలిఖితమనోహర సమావేశముఁ జేయించి భర్తృదారికం బ్రతికింపుము.

రాజ – చెలులారా! పురుషప్రయత్న మెంత యున్నను దైవబలము సమకూరవలయు. అది కలదనియే నా నమ్మకము. లేనియెడఁ బరమేశ్వరి స్వప్నమం దీచిత్రఫలక మేల తెచ్చియిచ్చును?

ద్వితీ— రాయంచగరితా! ఇంకొకటి,

ఉ. ఇట్టి మహాశయుండు కలఁడే యనుకొందము నీవు పోయి యె
ట్టెట్టులొ యాతని న్వెదకి యిట్టి మనోహరరూప మానవా
ల్పట్టెదుగాక యియ్యసురపట్టణసీమకుఁ జేర్చి యెట్లు రా
పట్టికిఁ జూపెదో? చెలియభారము సర్వము నీదె హంసిరో!

ప్రభా— చెలులారా! ఆసంగతియు మనము చెప్పవలయునా?

గీ. అన్ని చదువులుఁ జదివిన ప్రౌఢవనిత
చేయవలసిన కృత్యంబు చేయలేద?
"నీవె తల్లివి తండ్రివి నీవె, నీవె
చెలివి మాచెలి" కంచు వచింపుఁ డంతె.

రాజ— చెలులారా! బీజారోపమునకు ముహూర్తము కుదురనిండు. నేను ముందింద్రప్రస్థపురంబున కరుగవలయు. ఏమంటివా? ద్వారకయందు నాఁడు జరిగిన జన్నంబున,

సీ. విద్వాంసులను గౌరవించు కార్యము పూనెఁ
బ్రథితతేజుఁడు పృథా ప్రథమసూతి
యాచకావళికి సంభారంబు లందింప
మసలుచుండెను బార్థమధ్యముండు
శకటముల్ రథములు సారట్లు గుఱ్ఱముల్
త్రిప్పించుచుండె మాద్రేయుఁ డొకఁడు
రాజబంధువుల గౌరవసంప్రపత్తులు
సవరించు పనిఁ బూనె సవ్యసాచి
గీ. సవ్యసాచికిఁ దాఁ జేతిసాయ మగుచుఁ
దిరుగుచుండెను గడమ మాద్రేయుఁ డప్పు
డీ తరుణమూర్తిగూడ నీ యిరువురకును
సాయమైనట్లు నామానసము తలంచు.

కావున నే నా సహదేవుచేనొండె సవ్యసాచిచేనొండె నాతని కులగోత్ర నామనివాసాదులు తెలిపించుకొనిన పిదప నచ్చోటికిం బోయి తద్రూప మీ చిత్రిత స్వరూపముతోఁ బోల్చుకోవలయుఁ గదా? చిత్రఫలకంబు వెంటఁ గొంపోయినంగాని యప్పని సాధ్యంబుగాదు. దాన మన చెలికి దుఃఖోపశమనంబు జేయుటకు మాఱు దుఃఖముఁ దెచ్చిపెట్టినదాన నగుదు నేమో యని శంక వొడముచున్నది.

ప్రేష్ఠ— వలయునేని గొంపొమ్ము. భర్తృదారిక యంతఃప్రాణంబుతోఁగూడ బహిఃప్రాణంబు నీయధీనంబు సేయుటకు సందియమేమి, కాని,

ఉ. ధారుణిఁ బేరువొంది తవధానములన్ నయనేంద్రియక్రియా
కారతమైన చిత్తమునఁ గల్గునె విస్మృతి కన్నదాని కీ
వారయ వారువీరువలె నప్పుడు చూచిన దప్పు విస్మృతిం
గూరెడిదానవే? మఱచితో లొకటున్నదె నీకు? హంసికో!

నాకు నీయందుఁగల విశ్వాసంబుఁ బరీక్షసేయుటకై యిట్టులంటివి. కానిమ్ము.

ద్వితీ.— రాజహంసీ ! రాజపుత్రికి వేఱొండు కాలయాపనోపాయముఁ గల్పించుము.

రాజ.— (ఆలోచించి) ఇంతకంటెఁ గాలయాపనోపాయ మేమి కల్పించఁగల్గుదును ? చెలులారా !

చ. వయసు గతించుచుండె నెలఁ బ్రాయమునం గల మేధ నేఁడు లే
దయమయమంచు నంగకము లం దుదయించిన ప్రత్యభిజ్ఞ ని
శ్చయముగ నిర్ణయించుటకుఁ జాలునొ చాలదొ యందుఁబోయి యే
నయి యెటు సేయఁబోయి యెటు లౌనొ యటంచు మనంబు జంకెడుఁగా.

ఈషదాకార భేదంబు గల సుందరు లెందఱో యుందురు. కాని యాకారవిశేషబోధకంబులగు గుర్తు లొకటి రెండేనియు నుండకమానవు. కావున నీ సుందరాకారంబు చిత్తంబున నింకొకమాఱు హత్తించుకొనియెద. (చిత్రఫలకంబు పరిశీలనాపూర్వకంబుగఁ బరికించి)

సీ. హొంబట్టుపలకపై నున్న నీలములీల
నెదుఱొమ్ము తలుపుపైఁ బొదలు మచ్చ
అంటుమామిడిపండువంటి గండంబులం
దుదయించుచున్న శ్మశ్రూద్గమంబు
నీరెండ కెంజాయ పాఱెడు నచ్ఛోద
కాసారముల మించు కన్నుఁదోయి
కెంపుదాపినరీతి సొంపైన నఖముల
నలరారు నిడుపైన యంగుళములు
గీ. కళలయఁబూచిన చూతవృక్షంబు భాతి
మోదమొనరించు నవయౌవనోదయంబు
వజ్రపుం దునుకలఁబోలు పండ్లవరుస
మండబుద్ధులకేనియు మఱపు రాదు.

చెలులు.— (పరికించి చూచుచు) హంసాంగనాశిరోమణీ ! ఏతాదృశదివ్యసుందరవిగ్రహంబు విరించి స్పష్టంబులగు విష్టపంబులం దొండు తప్ప వేఱొండు కలదనుకొనుటయు మా యభిమతంబు గాదు. ఏకైకాంశ మెక్కొక్కచోట నుండిన నుండవచ్చుంగాక. కావున నీచిత్తంబు సంశయడోలాయత్తంబుఁ గావింపకుము.

మ. ఇదిగోఁ దామరతూండ్లు సంబళముగా నీ దృఙ్మహాభాగసం
భవపుణ్యాకరమైన దేశమునకుం బక్షద్వయాభూత మే
ఘవిహారంబగు నభ్రమార్గమున వేగంబోయి యా వ్యక్తి క
న్గనిలించి తదాప్తసంఘటనముం గావించి రక్షింపుమా.

శా. ద్వారంబుల్ పనిలేదు కోటలనినం దాటుల్ తదంతస్థితా
గారంబుల్ చొర శంక లేదు పులుఁగుల్ గాకిట్టి కార్యంబు లె
వ్వారల్ సేయఁగలారు ? మా చెలియ సర్వంబుం ద్వదాయత్త; మా
వీరాగ్రేసరు నుక్కుపట్టు గని యీ వృత్తాంతముం దెల్పుమా.

ప్రభా— చెలులారా ! యీ రాయంచగరిత యనిన నెవ్వరనుకొంటిరో ! నాకు నేఁటికిఁ దెలియవచ్చెను. మన మామె కుపదేశించుపాటి వలంతులమా ?

చ. నల దమయంతు లిద్దర ననల్పతరప్రతిభాచమత్కృతుల్
తొలుకఁగఁ గూర్చి కీర్తిని త్రిలోకగతం బొనరించినట్టి యం
చలయొడయండు వంశపతి సారససంభవు తేరినార్వ మీ
తెలివరి కంచు నేఁ జదివితిం జుమి మున్నొక నాటకంబునన్.

రాజ— అవును, రాజపుత్రీ ! ద్వారకాపురంబున భద్రుండను నటవరుని సమాజముచేఁ బ్రదర్శింపఁ బడిన నాటకమునందే మా వంశావళి వ్రాసితిని. అదియుఁ బఠియించితి ననుటయే నీ యనన్యాదృశవిద్యావత్తకుం గుఱుతు.

ప్రభ— వరటామణీ ! మా చెలి భావిభాగ్యోదయంబున మంచి యుపోద్ఘాతము తెచ్చినది.

ఉ. నాటకదర్శనంబన ఘనప్రమదంబవుచుండు మా తమి
సాటకులాంబురాశిశశి కాతనియానతి నెల్లకాల మీ
కోటకు వచ్చుచుండు నటకోవిదసంఘము చూపుచుండు నా
నాఁటను పూవుఁదోఁటఁగల నాటకశాలను నాటకమ్ములన్.

సీ. శివ వ్రాసి యిచ్చిన చిత్రస్వరూపంబు
దబ్బరకాక సత్యంబ యేని
మా పుణ్యవశమున మా పెన్నిధానంబు
నిజముగా నీవు కన్పెట్టితేని
యీబిడ సౌందర్య మీబిడ యనురాగ
మా మహాశయుఁ మది కంటికవేని
వజ్రనాభుని పాపపరిపాకదశయు మా
పడఁతి యదృష్టంబుఁ బండెనేని

గీ. అపుడు తత్సంఘటన కుపాయములు కొన్ని
నీవు యోజించుచట్టున నీవిధాన
మందు. కనుగుణమా సేమొ యదియుఁ గూడ
నీమదినె సుంమకోవమ్మ, యో మరాళి !

రాజ— నాకును నీనాటకప్రయోగవిధానమే సంఘటనోపాయమగునను తలంపు వొడమినది. ఇరువుర యూహా-మేకీభవించినచోఁ గార్యంబు సఫలమగు నని నీతివిదులు వక్కాణింతురు. చెలులారా! నాకు సెలవిండు పోయివచ్చెద.

చెలులు— మరాళప్రియవధూటీ! నీకు శుభమగుఁగాక! (అందఱు సాఁగ నంపుదురు. రాజహంసిం బురస్కరించి చేతులొగ్గి)

సీ. బ్రతికింపుమమ్మ! యీశ్వరఫాలవహ్నిచేఁ
జచ్చిపోయిన పుష్పశరుని మరల
నిల్పుమా! సుకవి వర్ణితమైన శృంగార
రసమున-కున్న గౌరవము జగతి
అనుకూలమైన జాయాపత్యఘటనచేఁ
దెప్పింపు మఱుని కీర్తికిఁ బ్రశస్తి
విఫలంబుఁజేయక సఫలంబుసేయుమా!
నీచేత నిడిన మా నెలఁత బ్రతుకు
గీ. రాజరాజేశ్వరీ దయాప్రాప్త సుకవి
తా విశేషంబును శతావధానగరిమ
కలిగి యలరినదానవు గాన యామ
హేశ్వరి వచించినట్లు చేయింపు మమ్మ!

(ప్రభావతియుఁ జెలులు వెనుకకు మరలుదురు.)

రాజ— (తనలో) ఈరూపంబున వజ్రనాభునకు వినాశంబు సమీపించినది. దీనివలన దేవకార్యనిర్వాహంబును బ్రభావతీమనోరథనిర్వాహమును గూడఁ దటస్థించును. సాక్షాత్పరమేశ్వరీ·సంకల్పంబుగూడ నట్లే యుండ నోపు. లేదేని రుక్మిణీకుమారుండగు ప్రద్యుమ్నుని రూప మేల వ్రాసి యిచ్చును. నే నిందలి స్వరూపంబు ప్రద్యుమ్నకుమారునిదని యెఱిం గియుఁ గొంతవఱకుఁ దెలియనిదానివలెఁ గపటనాటకంబాడితి. నే నిప్పుడు ద్వారావతికిం బోయి యతని నేకాంతంబున దర్శించి రాక్షస పుత్రీరామణీయకంబు వర్ణించి సమానురాగులగు నీదంపతుల సంఘటనో పాయంబుఁ గల్పించి యనురాగలతాంకూరముఁ బెంచి యనల్పంబగు కాత్యాయనీ సంకల్పంబు నిర్వహించెద. (నిష్క్రమించును.)

గద్య

ఇది... శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితం బగు
ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకంబునం బ్రథమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

ద్వితీయాంకము

(శుచిముఖి ప్రవేశించును.)

శుచి— (ఆశ్చర్యముతో) ఇదిగో! ద్వారకాపురపరోపాంతప్రదేశం బెల్లఁ బ్రమదవనములచే నిండిపోయినది.

సీ. నలువైన యిసుము తిన్నెల నేలలన్నియు
గుజ్జుమామిడితోఁట గుంపు లయ్యెఁ
బల్వలమ్ములకల్మిఁ జెల్వంబు గనుభూము
లండెల్ల నారికేళాగమములె
ఖరసంకులమ్ములౌ గఱికబీళ్ళన్నియు
నంబరచుంబిసౌధంబు లయ్యెఁ
నుప్పుపండెడి సాగరోపాంతమండెల్ల
రమణీయపుష్పితారామతతులె

గీ. అంతలో నింత మాఱె నయ్యారె! యింద్ర
నీలమయమైన వాసుదేవాలయంబు
కానుపింపకపోయిన నానవాలు
పట్ట శక్యంబె ద్వారకాపట్టణంబు!

బాపురే! భూపురంధ్రీనూపురంబైన యీపురంబునఁ గాఁపురంబు సేయు స్త్రీపురుషుల యదృష్టం బెందు నదృష్టచరంబు.

సీ. మండు వేసఁగినైన మంచుకాలము సేయు
కడుఁ జల్లఁగా వీచు కడలిగాలి
ఏపూట కాపూట నాపణంబుల ధూళి
పడకుండ వర్షించు వారిదములు
ఏవీధిఁ గనుఁగొన్న నావీధి మొగ విశా
లాటీకనములు శృంగాటకములు

ఏప్రక్కఁ జూచిన నాప్రక్క లలితపుష్ప
లతావరణశాలి సౌధపాళి

తే. గీ. నిరత సంచార్యమాణ కర్ణీరథములు
కలిగి తనరు భూలోకనాకం బనంగ
నాదినారాయణుఁడు గృష్ణుఁడై జనించి
కాఁపురము సేయు నీ ద్వారకాపురమున.

(కలయఁ జూచి) ఇదె, గోవిందుని మందిరము. (స్మృతినభినయించి) ఇంద్రనీలమణిమయమ్మగు నీనగరి పొలుపుం దిలకించు నాకు నింద్రుం డింతకుమున్న యాజ్ఞాపించిన సందేశంబు జ్ఞప్తిం దగులుచున్నయది. కాని ప్రభావతీసందేశం బంతకన్నఁ బరమగుటచేఁ బరమ్ముచే బూర్వమ్మునకు బ్రాన శాస్త్రచోదితంబు కావునఁ బ్రప్రథమమునఁ బ్రద్యుమ్నదర్శనమే యాచరింపఁదగి యున్నది. అటుగాన నతఁ డెక్కడ నుండెనో యిక్కడి పరిచారకులవలనఁ దెలిసికొనియెదను (మరల యోజించి) ఔను. శీఘ్రోపస్థితమగుకతన శ్రీకృష్ణసందర్శన మంతరంగ మ్మగుచున్నదే! కృతాకృతప్రసంగితాప్రయుక్తత్వ ముభయత్ర తుల్యమే కావున నిత్యత్వవిచార మనావశ్యకము మఱియు వాసుదేవసందర్శనమ్మున నంతరంగత్వమే కాక భావికార్యశుభసూచకంబగు కతన నొకవిధమగు నూలనాపవాదత్వముగూడఁ గన్పట్టుచున్నయది. (యోజించి) పైహేతువులంబట్టి తొలుదొల్త నందనందను నారయుటయే నిశ్చితమైనను నట కరుగకమున్న ప్రద్యుమ్నుని యునికిపట్టు కనుఁగొనుట యావశ్యకము కాకపోదు. (స్మృతి నభినయించి) ఓహో! నానాఁటికి నాబుద్ధికి విస్మృతి యెండగుచున్నదే! ఇప్పనికై యింతకుమున్నె కదా! నాసహచారిణి మంజువాణిని నియోగించి నే నియ్యెడ కరుదెంచితిని. స్వామిని సందర్శించి సురకార్యమ్ము నివేదించివచ్చు నీలోపున మంజువాణి ప్రద్యుమ్నుని యునికిపట్టు లోనగు కొన్నిసంగతులు కనుఁగొని నారాకకై ప్రతీక్షించుటకు సంశయ ముండఁగూడదు. ఇఁక నిశ్చితమ్ముగా గోవిందుని దర్శింప నరుగుదుంగాక.

(కొండొక నడిచి యెదుటఁ జూచి పట్టరాని సంతోషముతో)

మ. చిరకాలమ్మున కక్షిజాడ్యము శమించెన్ సర్వదేవద్విష
త్తరుణీమంగళసూత్రఖండనచణోదారప్రభావస్ఫుర
త్తరకేళీపరబాహుదోహలకళా తంతన్యమానామరా
శరణత్రాణుని వాసుదేవుని మహాభక్తావనుం జూచుటన్.

(ఎగ్గరగా) ఎవరక్కడ?

పరిచారకుఁడు— (ప్రవేశించి) ఎవ్వ రా పిలిచినది? (దెసలు పరికించి) ఎవ్వరును గానరారే! ఇంతలోనే నిరాశులయి మరలిపోయి యుండరుఁగదా! నేను లేశమును నాలసించినది లేదే! ఎటుచూచినను స్త్రీలుగాని పురుషులు గాని కానరారే! మరలఁ బిల్చి చూచెదంగాక. (అట్లు చేయును.)

శుచి— (తనలో) పాపము. ఈ పరిచారకుఁడు చింతాక్రాంతుఁ డగుచున్నాఁడు. ఎవరో స్వామిసందర్శనమ్మున కరుదెంచి తనమాంద్యముకతన హతాశులై యరిగిరేమో యని వగచుచున్నట్లు లితనిముఖకళవలన నెఱుఁగనయ్యెడిని. వీనియోగ్యతం గనిపెట్టుటకేకదా! నేను వెంటనే 'నే' నని ప్రతి చెప్పక మిన్నకుంటిని. ఆకారసామ్యముంజేసి నన్నితఁ డంతఃపురపు రాయంచనుగా గణించెనే కాని వెనుకఁ జూచియున్నను సరిగా గుఱితింప లేఁడయ్యెను. ఇఁక వీనిసందియము తీర్చెదను. (ప్రకాశము) నన్నె యెఱుఁగవా? ఇంతలోనే మఱచితివా? నాఁటి యజ్ఞమ్మున నొకనాఁడు శతావధానము జరిగిన సంగతియేని జ్ఞప్తియందున్నదా?

పరి— (సంతోషముతో) అమ్మా, మీరా! క్షమింపుఁడు. ఇక్కడి రాయంచవే యనుకొంటిని. (స్మృతి నభినయించి) అమ్మా! మీ రిరువురుగాదు?

శుచి— (విచారముతో) ఇపుడు నే నొంటరిని గావలసివచ్చినది. నా సహచారిణి బమ్మలోకమ్మున కరుగవలసి యరిగినది. తనకవితానైపుణ్యముచే నా చతురాననుఁ దనుపుచు నాపె యచ్చటనే నిల్చిపోయినది. అది యటులుండె. నా రాక దేవరకు విన్నవించి రమ్మా.

పరి— చిత్తము. (లోనికరిగి మరలఁ బ్రవేశించి) ఆజ్ఞయైనది, రమ్మా. అదె సభార్యుండై స్వామి యచటఁ గూర్చుండెను.

(శ్రీకృష్ణుఁడు యథోక్తముగాఁ బ్రవేశించును.)

శుచి— (ప్రవేశము నటించి)

శా. శ్రీదంబుల్ నిజభక్తమండలశుభాశీఃప్రాపకంబుల్ సమ
స్తాదిత్యప్రభవిష్ణుమౌళిమణిబాలాదిత్యనిర్ణిద్రముల్
యాదోనాథసుతాపరావతరరామాంకాస్పదమ్ముల్ భవ
త్పాదాబ్జమ్ములకున్ నమస్కృతులివే పద్మాక్షు, పద్మాధవా!

(పాదమ్ములపై నమస్కరించును.)

కృష్ణ— (సబహుమానముగా) చింతితార్థసిద్ధిరస్తు, (స్మృతి నభినయించి) జంట విడిచి యొంటరివై వచ్చితివేమి? నాఁడు మీ శతావధానముం దిలకించినది

మొదలు తెఱచ్చుగ మీరిరువురును గన్నులకుఁ గట్టిన ట్లగపట్టి నట్ల య్యెడిని.

శుచి— (విచారముతో) దేవా! దేవర కగోచరంబగు విషయ మేముండును? ఇపుడు నా సహాధ్యాయుని సత్యలోకమ్మునం దున్నయది. ఆపె నిఁక మరలఁ జతురాననుం డిట కనుపఁడఁట!

కృష్ణ— విచారింపనేల? శాశ్వతబ్రహ్మలోకనివాససిద్ధికన్న నాశాస్య మెం డుండదు. ఈమాట సర్వథా యభినందనీయమే. కాని నిన్నొంటరిగాఁ దిలకించుట మాత్రము కొండొక శోచనీయము. అది యటులుండె.

గీ. దేవవిభునకుఁ గుశలంబె? దిక్పతులకుఁ
దక్కువారల కెల్ల భద్రంబె? యేమి
కర్జమున కంపె నిను శతక్రతుఁడు తెల్పు
మా! భవద్వాక్యరచనకు మనము తనియ.

శుచి— దేవా! తమ మనమ్మునకు గోచరింపని రహస్యమ్ము లింద్రలోకమ్ము నందు కాదు మఱి పదునాల్గుభువనమ్ములందును నశ్రుతచరమ్ములే. అయి నను మన్ముఖమున వినఁగోరుట యనుగ్రహాతిశయంబ కాని వేఱుకాదు. అవధరింపుఁడు.

గీ. వజ్రినాథుఁడు రాక్షసవల్లభుండు
సలుపు దుశ్చేష్టలెల్ల నీ సమ్ముఖమున
మున్న మాతేఁడు స్వయముగా విన్నపమ్ము
సలిపినట్టిదె పునరుక్తి గొలుపనేల?

వాని వినాశమ్మునకుం దగిన యుపాయమ్ము శీఘ్రకాలమ్మున యోజిం పవలయు.

మ. అమరత్వమ్మునఁజేసి చా వొదవమిం బ్రాణావశిష్టుండుగా
నమరేశుండు వనాధివాసి యయి నిన్నత్యంతముం జిత్తప
ద్మమ్మునన్ నిల్పుచుఁ గాలముం గడుపుచున్ మా నేది యున్నాఁడు త
త్క్రమమున్ జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుపొంటె ననుపంగా వచ్చితిన్ దేవరా!

ప్రస్తుతకార్యమ్మున కనుకూలించు నుపాయమ్మునకు వలయు సాధన సామగ్రిని మత్స్వామి మొదలగొని యేను గొండొక సంపాదించి మనమ్ము నందు భద్రపఱచియుంచితిని. అయ్యది గోప్యాతిగోప్యము. ఏమి సెలవు?

కృష్ణ— కొండొక తాళి వినుతువుగాక. (భార్యలవంక సాభిప్రాయముగ దృష్టినిగుడ్చును. అంతఃపురము నిష్క్రమించును.)

శుచి.— దేవా ! సావధానచిత్తమ్మున ననుగ్రహింపవలయు.

చ. కలఁ డల వజ్రనాభున కఖండతనూవిభవాభిరామ ము
ద్దుల గని యందచందముల బోల్పఁగ నీనమ్ముల గావు మేటి వి
ద్దెల నిలయంబు కూఁతురు; తదీయతనుప్రభ కారణమ్ముగా
నలరుఁ "ప్రభావతీ" పదసమాఖ్యయు నాపెకు సార్థకమ్ముగన్.

కృష్ణ.— తరువాతఁ దగువార్త,

శుచి.— దేవా ! ఇఁకఁ జెప్పఁబోవునంశము మనకార్యమ్మున కెంత యనుకూలమో తిలకింపుము.

ఉ. భావసిద్ధిం దలంచితివొకో, సాత్త్వతి యాసతిస్వప్నమందు సం
భావితయై భవత్సుతుని వ్రాసిన చిత్రము విచ్చి యేగ నో
దేవర ! నాఁటఁగోలె నల తియ్యనివింటివజీరుపోరికిన్
దావల మయ్యె నయ్యతివ దానిమనోగతు లేమి ... దుఁగా

కృష్ణ.— (సంతసముతో) వటూశిరోమణీ ! పరమేశ్వరీవరప్రసాదంబగు మాప్రద్యుమ్నునియెడ నయ్యంబికకు మిక్కిలి దయయని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఇది యతని పురోవృద్ధికి సూచక మనుటకు సందియము లవమును లేదు. ఒక్కని పనిసు తటస్థించినది. ఇఁక నీ తెల్వేటటెల్ల విని యోగించి యక్కన్యయం దితని మనంబు లగ్నమ్ము గావింపుము.

శుచి.— దేవా ! అక్కన్నియ రామణీయకంబు విస్తరించి వచించినచో రతిప్రియుం డయ్యతివయెడ ననురక్తుం డగుటకు సందియ ముండదు. కాని మగయీఁగకేని యా రక్కసునన మతి లేక చొరరాని యయ్యెడ కియ్యంగజావతారుం డరుగు టెట్లులు ఘటించెడి నని సంశయించెద.

కృష్ణ.— కవయిత్రీమణీ ! నీబుద్ధి కీమాత్రమును గోచరింప లేదా ? వినుము.

మ. రతి మాయావతి యనాఁచు శంబరపురీరాజమ్మునం దుండి మ
త్సుతుని న్మాయలలోనఁ బండితునిగా శోధించెఁ బ్రద్యుమ్నుఁడ
క్కతనన్ శంబరుఁ జంపె నీవిషయముం గన్గొంటివే యుద్దు వి
క్రమ్మీ కప్పాంచితి కేంటెయో కలదనూ శక్తింప్రసంబంధమున్.

మఱియు నొండొక్కటి వినుము. భద్రుండను నటరాజశిరోమణి నీ వెఱుఁగనివాఁడు కాఁడు. అతఁడు ఘనతత్కృతమ్ములగు నపూర్వనాటకమ్ములు గొన్ని మజ్జనకాధ్వరమ్ముతఱి నిటఁ బ్రదర్శించి తత్కాలమున సభాసదులగు ఋషిపరివారులచే వరమ్ము లెన్నియో వడసి యిపుడు సప్తద్వీపమ్ముల నిరాఘాటుండై చరించుచున్నవాఁడు. నీ వేదేని గోష్ఠి

వశమ్మున వజ్రనాభునితో వీని కళాకౌశలమ్ము నివేదించి యేతదాగమనాను రక్తుం గావింపుము. మీ యిందుఁ బ్రస్తుత విషయమున నాతోఁ బ్రసంగించుపట్టున నీకు వజ్రనాభునియొద్దఁ గల చన వనన్యాదృశమని వక్కాణించి యున్నవాఁడు. నీ మాటలయం దారక్షో నేతకుఁ బక్షపాతం బధిక మగుటంజేసి తదాగమనమ్మునకుఁ దప్పకయంగీకరించును. పిమ్మట.

శా. భద్రాకారముతోడ వజ్రపురికిన్ బ్రద్యుమ్నుఁ డేతెంచుఁ ద
చ్ఛిద్రమ్ముల్ కనిపెట్టు రక్కసునొగిన్ ఛేదించు మీ కేనికిన్
భద్రమ్ముల్ సమకూర్చు వేగ చని నీ ప్రావీణ్యము న్నేరుపుం
దద్రక్షఃపతి కెక్కఁజేసి కృతకృత్యత్వంబు సంధింపుమా.

శుచి (సంతోషముతో) దేవా! యిఁకఁ దప్పక వజ్రనాభుండు మడిసెః శక్తికొలఁదిని దేవరయాజ్ఞ నిర్వర్తించెదను

[తెరలో]

సీ. అంబరమణిబింబ మభ్రవీథీమధ్య
భాగమ్మునందుఁ బ్రజ్వరిలఁ దొడఁగె
నలసి వ్యాపారస్థులగు జనులందంద
సదనాభిముఖు లౌచుఁ జనఁ దొడంగి
రగములు డిగ్గి పతగజాలములు చెట్ల
నీడల నల్ల నణఁగ దొడఁగె
నాతపమ్మునకు ఛాయాపటలమ్ములు
జడిసి హ్రస్వమ్ములై ముడుగఁదొడఁగె

గీ. సరసుల జలమ్ము సలసల మరిగె దైవ
తాలయమ్ముల నర్చనాకాలఘంటి
కానినాదమ్ము లడరెఁ జక్రానుకృతుల
తోడ జంఝానిలములు వీథులఁ జరించె.

శుచి— (వినుట నటించి) దేవరకు మాధ్యాహ్నికసంధ్య విజయాధాయక మగుఁ గాక. నా కానతిండు.

కృష్ణు—భవిష్యద్విషయమ్మున నప్రమత్తురాల వగుదువుగాక. (నిష్క్రమించును)

శుచి— (అంతఃపుర నిర్గమనము నటించి) ఇప్పటికి నావచ్చిన పనులలో నొకటి నిర్వర్తించితిని. ఇట్లే రెండవ కార్యముగూడఁ జక్కఁబెట్టికొని భవిష్య ద్విషయమ్మునకుఁ గడంగవలయు. (కొండొకపోయి) ఇదె నాసహచారిణి

మంజువాణి నాకై నిరీక్షించుచున్నది. (నిరూపించి) ఈమె ముఖ కాంతినిబట్టి కృతకృత్యత్వము ధ్వనిత మగుచున్నది.

(మంజువాణి ప్రవేశించును)

మంజు— సఖీ, శుచిముఖీ! నీ యాదేశము చక్కఁగా నిర్వర్తించితిని. సాయం సంధ్యాసమయమునకు వాహ్యాళికై ప్రతిదినమును ప్రద్యుమ్నుఁ డీప్రాంత మందలి యల్ల యుపవనమ్మున కరుదెంచునఁట. కావున మన మంతదనుక నా యుద్యానవనమున నతని రాక ప్రతీక్షింపవలయు.

శుచి— అట్లే చేయుదము. (ఉపవన ప్రవేశము నటించి) మంజువాణీ! నందన వనమ్మునఁ జరించెడి మనకుఁగూడ నీ యారామము వింత గొల్పుచున్నది సుమీ!

మంజు— నీ వనినట్లే. సఖీ! నందనవనమ్మునందు భూలోకోద్యానమ్ములకన్న నాధిక్యమ్మనకుఁ గతంబు కల్పవృక్షసంపత్తియే కదా!

శుచి— అవును. అంతకన్న నితర మేమి కావలెను?

మంజు— అగుచో, నా కల్పవృక్షము లిచ్చటను గలవుగదా!

శుచి— ఇచ్చట ననఁగా సత్యభామాగృహోద్యానమునం దనియేనా, నీ యాశయము?

మంజు— అట్లు కాదు. ఈ ద్వారకాపురపరోపాంతోపవనములం దెల్లెడల నని నా తాత్పర్యము.

శుచి— అగుచో నది యసంభావ్యము.

చ. తనదు సపత్ని రుక్మిణి నధఃకృతి సేయఁగ సత్యభామ కృ
ష్ణుని వెసకొల్పి కల్పక మనోకహరాజము భర్తతోడ నం
దనవని కేగి తెచ్చికొనె ద్వారకలోని తదన్యపుష్పకా
ననముల కీఁగ నాయమ మనంబు సహించునె, యీసు గ్రమ్మదే?

మంజు— (నిరూపించి) అగుచో నా దిక్కునం దెల్లఁ గల్పవృక్షములే యున్నవి కనుఁగొమ్ము.

శుచి— (పరిశీలించుట నటించి) అవి కల్పవృక్షములు కావు. కాని మఱియేవియో యపూర్వ రామణీయకనిధానమ్ము లగు వృక్షరాజములు. అడిగిన కోర్కులనెల్ల నిచ్చుటచేఁ గల్పవృక్షమ్ముల కెక్కుడు ప్రతిష్ఠ కలదుగాని రామణీయకతకు వానికి మించిన వృక్షమ్ము లెన్నియో యీ భూలోకమ్మునఁ గలవుసుమీ.

మంజు— ఒక వృక్షములయందే కాదు. సర్వపదార్థములయందును నందంద స్వర్లోకవస్తువుల నతిక్రమించునవి భూలోకమ్మునం గలవనుటకు మనకుఁ బ్రభావతీరామణీయకమే ప్రథమసాక్షి.

శుచి— ప్రద్యుమ్నుని సౌందర్యము, రతీదేవి లావణ్యము, శ్రీకృష్ణదేవుని మహానుభావత్వము- ఇవి యన్నియును భూలోకము స్వర్గలోకమును ధిక్కరించుననుటకు సాక్షులే. ఇంతవఱ కెందులకు? వజ్రనాభు ప్రతాపము ముందు మన తేని పరాక్రమము పూరిపుడకయుం గాకపోవుటచేతనే భూలోకప్రభావమును దెలిసికొనవచ్చును.

మంజు— వజ్రనాభుని మాటట్టులుంచుము. రావణకుంభకర్ణహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వాదిరాక్షసులలో నొకనినేని మన తేఁ డుక్కడగింపఁ గలిగెనా? ఈ మహాశూరాగ్రేసరులకెల్ల భూలోకమేకదా జననస్థానము! మఱియు నీవీరాగ్రేసరుల నణఁపఁగల్గిన శ్రీరామాద్యవతారముల కీ భూలోకమే కదా పుట్టినిల్లు! ఎన్నివిధములఁ జూచినను స్వర్గము భూలోకమునకుఁ దీసిపోవు ననియే చెప్పవలెను.

శుచి— ఒకవిశేషము మాత్రము మనము యోజింపవలెను.

శా. భూమప్రాభవులైన రావణముఖుల్ భూమ్యుద్భవుల్ వారి యు
ద్దామస్ఫీతభుజాబలం బణఁచు నా ధన్యాత్ములున్ భూజనుల్
భూమిన్ స్వర్గముకన్న హెచ్చనవలెన్ బో! యన్న నే నొప్ప నీ
రామాదార్యులయందు దైవతకళల్ రంజిల్లి పెంపొందుటన్.

మం:— నీయోజన కడుంగడు సమంజసమే. ఉక్తిప్రత్యుక్తులకేమి, అవిచ్ఛిన్నముగాఁ బ్రసంగము నడుచుచునే యుండును. రామాదు లెంత దైవతేజస్సంపన్నులైనను,

. చక్కని శీలముం గలిగి సజ్జనరక్షయు దుష్టశిక్షయు
న్నెక్కని యాచరించుచు మనీషిహితమ్ముగ రాజ్యమేలువా
నక్కట! రావణాదులకు నంతము రామముఖుల్ ఘటింతురే
మెక్కలులైన తేఁడులకు మూర్ఖత మారక మెన్నిభంగులన్.

శుచి— (ఆకసమునంకఁ జూచి) సఖీ! మనము ప్రస్తుతమును మఱచి యేదో మాటలాడికొనుచున్నారము.

చ. పడమటికొండ దాపునకు భానుఁడు చేరఁ గడంగుచుండె ముం
దడుగిడుచుండె నీడ తన ప్రాణవిభుం గలియంగ సంభ్రమం
బడరఁగ నేగు ఛాయ క్రియ నాతపపుంబెనుకాఁక తగ్గఁగాఁ
దొడఁగె నిఁకిప్పుడో, యిఁకనో తోఁటకుఁ గృష్ణునిపట్టి రాఁదగున్.

నాఁడు శ్రీకృష్ణభగవానునితోడంబలెఁ గుమార ప్రద్యుమ్నునితోఁ జనవు విస్తరించలేదు. "అయ మయ" మితి ప్రత్యభిజ్ఞగా నన్నతఁ డెఱుంగునో, యెఱుఁగడో? యని కూడ సందియము. ఇట్టిచో మన మతనితో గోప్యాతిగోప్యమ్మగు ప్రస్తుత కార్యనివేదన మెట్లు నిర్వర్తింపఁ గలుగుదుమో కదా.

మంజు.— ఏమి యిట్లనుచుంటివి ?

తే. గీ. ఉత్తమకులస్థులగునట్టి యోగ్యు లెందుఁ
బితృబహూకృతులందు నమ్రతను లగుదు
రెఱుఁగవె? జయంతుఁ డెటు మనయెడఁ జరించు
నటులె ప్రద్యుమ్నుఁ డిట సందియంబు వలదు.

ఇంతియకాని యుపేంద్రపుత్రునకు నింద్రబహూకృతులయెడల గౌరవం బప్రయత్నసాధ్యం బని నేనూహింతు.

శుచి.— బాగు, బాగు. నీయూహ మిక్కిలి చక్కఁగా నున్నయది. పినతండ్రి పెదతండ్రి కొమరులగు వీరలిరువురును సర్వథా మన కొకటే విధమున నభిగమ్యులగుటకు సందియ ముండఁ గూడదు.

మంజు.— ఇదిగాక, యింద్రసన్నిధానవర్తులమగు మనము సర్వథా యమరుల లోనివారము. నరులు మనయెడల గౌరవము చూపుట యొక యక్కజము కాదని నాతలంపు.

శుచి.— "కలివోసినను నుట్టిపంకకే చూచె" నన్న సామెతగా నింకను నీవు మన యింద్రుని యింద్రత్వమ్మును, మన యమరుల యమరత్వమ్మును దలపెట్టి పొంగుచుంటివేమి? ఎవరేని ప్రస్తుతమ్మగు మనలోకదుస్థితి నెఱుఁగని రాజపుత్రులు మన యెడల నట్టిగౌరవము కల్గి యుండిన నుందురుగాక.

ఉ. మా నగుఁబాటుఁ బాపుమని మాటికి నింద్రుఁడు వచ్చి కృష్ణునిన్
దానయి ప్రార్థనల్ సలుపుఁ దవ్విధమెల్ల నెఱుంగునట్టి యా
ధీనిధి రుక్మిణీసుతుఁడు ధిక్కృతిచూపక యస్మదాదులం
బూనిక గౌరవించు నని బుద్ధి దలంచుట యెట్టిదో కదా!

ఇదియునుంగాక మన యింద్రు లెందఱైనను నొక నంపనంపదునికి దీటగుదురా? దీనిం గుఱించి మన మిప్పుడే కొంత చర్చించుకొని యుంటిమి. మరలఁ బ్రసక్తిఁ దెచ్చితివి. కాన కొంత విస్తరింప వలసి వచ్చినది.

సీ. అఖిలాండకోటిబ్రహ్మాండనాయకుఁ డితం
డాతఁడో స్వర్గమాత్రాధినేత
సృష్టిస్థితిలయమ్ము లితని కార్యము లాత
నికి శక్తి యిందొక్కటికిని లేదు
యావదధ్వరరూపుఁ డగు నీతఁ డాతఁడో
యాగైకదేశభాగాధికారి
అనవరతంబు పాయదు లక్ష్మి యితని నా
తని కట్టి యోగమ్ము తఱచు లేదు
తే. గీ. లోకశాసనుఁ డితండు పాకమాత్ర
శాసనుఁ డతండు వాక్యవిస్తరమదేల ?
మర్త్యతామర్త్యతలకేమి, మన విభునకుఁ
గృష్ణునకుఁ దారతమ్య మెంతేని గలదు.

సంజ— అవును. నీవనినట్లే. ప్రత్యక్షమ్ముగా ననుభూతమ్మగు నీయంశమునఁ గూడఁ బొరఁబడుట నా బుద్ధిమాంద్యమే. యదునందనుండు లీలామానుషవిగ్రహుండు, సాక్షాత్పరాత్పరుండు నని యెఱిఁగియు నప్పుడప్పుడు బ్రహ్మాదులే యజ్ఞానమున బ్రుంగుడుపడుచుండఁగాఁ బక్కలము మన లెక్క యేమి!

సీ. పురిటింట నున్నయప్పుడ పూతనను గూల్చి
మేటివిఖ్యాతిచే మించినాఁడు
అతిబాల్యమైన ప్రాయమున మద్దులఁ గూల్చి
యందరాని యశమ్ము నందినాఁడు
అంత కింతైన ప్రాయమ్ములోనన దావ
దవము మ్రింగి ప్రశస్తిఁ దవిలినాఁడు
అంత కొక్కింత హెచ్చైన ప్రాయముననే
నగ మెత్తి సత్కీర్తి నెగడినాఁడు
గీ. కాళియాహిమదం బడఁగంగఁ ద్రొక్కెఁ
గంసు హింసించెఁ దనవారి కష్ట ముడిపె
రుక్మిణిని బెండ్లియాడి నిరూఢి మెఱసెఁ
గృష్ణుఁడు పురాణపురుషుఁడు విష్ణుమూర్తి.

శుచి— శ్రీకృష్ణుండు పరాత్పరుండను నంశమును దెల్పు విశేషమ్ము లెన్నియేనిఁ గలవు. వానిం గుఱించి పునరుక్తిగాఁ బ్రసంగింప నేల ? మన ప్రస్తుతకార్యము చూచుకొందము. కాల మతిక్రమించుచున్నది.

మంజు— (దూరముగాఁ జూపు నిగిడ్చి సంతసముతో)

మ. అదె యుచ్చైశ్శ్రవమో యనంగఁదగు నయ్యశ్వమ్ముపై నెక్కి యొ
ప్పిదపుం జక్కఁదనంపుఁబ్రోవనఁగ నీ వీక్షిన్ రతీశుండు స
మ్మదసంపాదకసర్వలక్షణలసన్మందానిలాందోళనా
భ్యుదయన్మానసికప్రసాదకలనాపూర్ణుండు రానయ్యెడిన్.

శుచి— సఖీ! మనమరుదెంచిన కార్యమ్మునకుం దగిన సమయము ప్రతీక్షించుచుఁ గొంతతడ వీ సమీపస్థమ్మగు మాధవీకుంజమ్మున డాఁగుట యుచితము. ఏమందువా? ఒకవేళ నిక్కుమారుం డీనాఁడు కార్యాంతరమున రసాంతరవ్యాకులుండై యుండునెడల నివేదించినను మన ప్రయోజనము నిష్ఫలమగును గదా!

మంజు— నీ వూహించినది చక్కఁగానే యున్నది. (డాఁగుదురు)

(అంతఁ బూర్వోక్తరీతిగాఁ బ్రద్యుమ్న ప్రవేశము)

ప్రద్యు— (సోత్కంఠముగాఁ దనలో)

ఉ. ఆ సొబ, గా మనోహరత, యా యనవద్యత, యా సమస్తస
శ్రీసమవేతతాగరిమ, చెల్వలయందు మఱొక్కచోఁ గనం
గా సమకూర, దారచన కంజభవుం డెటు లాచరించెనో!
దోసము వీసమే నచటఁ దోఁచ దటుల్ ఘటియింప శక్యమే?

(స్మృతి నభినయించి) ఔను. మఱచితిని. "ఈపైను దాను స్వయముగా సృష్టించితి" నని కదా యంబిక వచించియున్నది. అట్లేకానిచోఁ బరమచ్ఛాందసుఁడు కంజభవుఁ డేడ? ఆ యాకృతివిశేష మెక్కడ? నిశ్చయముగా నంబికచేతనే యక్కన్నియ నిర్మింపఁబడినది. ఇది యిటు లుండుఁగాక. ఔరా, ఆశ్చర్యము! అయ్యది చిత్తరువే యయ్యును సజీవము భంగిఁ బొడకట్టుచున్నదే!

ఉ. చూచినయట్లు బల్కఁబడి చొప్పడినట్లు దరస్మితప్రభల్
దోఁచినయట్లు నా మదికిఁ దొయ్యలిపట్టున సారెసారెకున్
గోచరమయ్యెడిన్, గుసుమకోమలిచిత్రపటంబె యింత "దో
బూచియు దొంగబూచి" యఁట! పొత్తిమ మెంతభ్రమంబు గొల్పునో!

(ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! పరమేశ్వరికి నాయం దెంత యనుగ్రహము లేనిచో,

మ. కలయందుం బొడకట్టి "యేను ద్రిజగత్కల్యాణినో యన్న! త్వ
త్కులజుల్ గొల్తురు నన్ను వేలుపుగ నాకుం మేనయల్లుండ వీ
పలఘుపార్థివ! నీకుఁ గన్యనిడుటల్ న్యాయంబగుం జూడు మీ
లలనన్, నచ్చినచో గ్రహింపు" మని బాలాచిత్రముం జూపునే!

ఔను. ఈ యనుగ్రహ మా యంబికకు నేఁటిదిమాత్రమే కాదు.

సీ. అస్మజ్జనకుని దివ్యావతారమునకుఁ
దోడునీడై యుండి త్రోవఁ జూపె
నా తల్లి పెండిలినాఁ డీపె చేసిన
సాహాయ్య మది యెన్న శక్య మగునె
దరిఁజొచ్చి రాకున్నఁ బతి నిమ్మహామాయ
కృపయే కదా కీడు గడపి ప్రోచెఁ
దండ్రిమా టటు లుంచుదము నా పునర్జన్మ
మున కీపెయే కదా ముఖ్యహేతు
గీ. వ్రాకఁ దనఁగ నేల? యిమ్మహాయోగమాయ
లేని కార్య మొక్కింతయు లేదు జగతి
సకల మీపె పరమ్మున జరుగు నీపె
మాత్రము స్వతంత్రతామహిమమున నొలయు.

(యోజించి) జగదంబికకు మనయందుఁగల యనుగ్రహము వర్ణనీయ మనుట యటులుండఁ గాక. బాగుగఁ బరిశీలించినచో నిప్పట్టి నేదో యొక దేవరహస్యము గూడ నుండితీరవలయును. అట్లీకానిచో,

శా. నా కాంతామణికన్న సుందరులు భూనాకాదిలోకమ్ములం
దేకన్యాతిలకమ్ములందుఁ గన రానే రాగటంచుం జగం
బేకీభావమునం బలంచెడిఁ గదా! యిట్లుండ, నేతాదృశ
స్త్రీకాంతుం భర్తనుగొల్చు కాంతనొకతెం సృష్టింపఁగా నేర్చెనే?

ఇయ్యెడ నంబిక కల్పించిన "మేనయల్లుండవు" అనెడు సంబంధ బాంధవ్యమాత్రమున సంశయనివృత్తి యగుట లేదు. ఇదియే నిక్కమగు నేని యీ బాంధవ్య మింతకు మున్నెట్టిదనది? ఈ యంశము [illegible] నిర్ణయింపఁదగినదియే కాని యింత సులభముగఁ దేలునది కాదు. (చిత్రపటమునభినయించి) ఏమీ, నా సమ్మోహకుఁడు గానుపించకను రాకున్నాఁడనే! అతఁడును, నా చిత్రపటమును దక్క నా కియ్యెడఁ గాలయాపనోపాయమ్ము గనఁబట్టదు. (అతనికై ప్రతీక్షించుచుండును)

శుచి— (మెల్లగా) సఖీ! కనుపెట్టితివా? ఈ మనోహరాకారుఁడీయం దేదో గొప్ప మార్పు పొడకట్టుచున్నయది. ఆకారగోపనమున నిపుణుఁడయ్యు నీతఁడు ప్రకృతమున నన్యథాగానే కనుపట్టుట కేదో పెద్దవికృతికారణ ముండియుండఁగలయునా యేమి!

మంజు— అవును. నాకును నట్లే తోఁచుచున్నది.

మ. మనమం దేదియొ పెద్దకోర్కె కలదై ప్రహ్లాదుభావమ్ము తోఁ
చిన దీకృష్ణునిపట్టిమోమున జగచ్ఛ్రీయమ్ములం గూర్చు ద
ట్టునపత్యమ్మనకుఞ్ లభింపని దొకండుం గల్గునే? యట్టిలే
నిని వేఱొక్కటఁ బూర్ణకాముఁడగువానిం జూడ వాటిల్లునే.

శుచి— అది యేటియూహ? తండ్రికిఁ దెలియకుండ నెఱవేర్చుకోఁదగిన కోర్కె యుండఁగూడదా?

మంజు— (ఎకసక్కెముగా) మహాకవితాధురంధరురాలవు. నీ యూహయే నిక్కమగుఁగాక. అగుచో,

మ. రతికిన్ భర్త యితండు ముజ్జగములన్ రమ్యత్వమందున్ ప్రభా
వతికిం దక్క మఱొక్కలేమ రతిసావర్ణ్యమ్మునన్ మీఱదీ
యతివం గృష్ణునిపట్టిచూచుటయొ లేదా వింటయో యిందు సం
గతముం గావలె నిట్టి దేజదుఁడు సంకల్పించి జీవించెడిన్?

శుచి— తనకోమరి స్వప్నమునఁ గూడ నేరికిని నగుపట్టకుండ వజ్రనాభుని శాసనము ప్రతిబంధింపఁ గలుగునా యేమి?

మంజు— మహాకవయిత్రివి. నీకు బోధించుపాటిదాననుగాను గాని, యనను భూతవస్తు సందర్శనముపట్ల స్వప్నములు ప్రయోజనకారులుకావు గదా?

శుచి— నీమాట శాస్త్రజ్ఞసమయానుసారికాదనను గాని, యీ శాస్త్రజ్ఞసమయమునే పట్టినచో మన ప్రభావతికిఁ బ్రద్యుమ్నసందర్శనమమాత్ర మెట్లు సంఘటించెడిని. ఈ స్వప్నమునకుఁ బూర్వానుభూతి నెట్లు కల్పించెదవు?

మంజు— నీవిచ్చినయాపత్తి దుర్వారమే కాని యట శ్రీమత్పరదేవతానుగ్రహమఘటితఘటనాసమర్థకత నందవచ్చునుగదా?

శుచి— అగుచో నాపరదేవత యనుగ్రహమునే యియ్యెడఁగూడ మన మనుసంధించుకోఁగూడదా?

మంజు— "తినఁబోవుచు రుచు లెందులకు ?" (దృష్టి ప్రసరింపఁజేసి) ప్రద్యు మ్నుని చెలికాఁడు కాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు. వీ రిరువుర సంభాష ణలో మనకుఁ బ్రస్తుతవివాద్యాంశము తేలకపోదు.

[గౌతముఁడు ప్రవేశించును.]

గౌత— (విసువుతో) ఇదిగోనయ్యా ! నీ చిత్రపటము. నీవిద్దానిని ముసలాగరి బుద్ధినగు నాచాకచక్యము సర్వము నెఱిఁగియు నాచేతికి దాఁపనిచ్చితివి. దాఁచినచోటు వెదకుటకు నాకింతసేపు పట్టినది.

ప్రద్యు— మిత్రమా ! ఇయ్యది సూక్ష్మవస్తువుగాదే, దీనిని వెదకవలసి యేల వచ్చెను ?

గౌత— నీకీవిరహతాపములో మతియేపోయినట్లులున్నది. దాఁచినచోటునే మఱచితినని నేను జెప్పుచుండఁగా, వస్తునిష్ఠమగు స్థౌల్యసౌక్ష్మ్యవిచార మున కవకాశ మెక్కడనున్నది ? అదియునుంగాక, చిత్రపటము సూక్ష్మ వస్తువుకాకపోవచ్చును గాని, నాబుద్ధి సూక్ష్మాతి సూక్ష్మవస్తువుగదా, యీసూక్ష్మవస్తువున కీస్థూలపదార్థము గోచరింపనిచోఁ దప్పేమి ? ఇది యిటులుండుఁగాక. చెలికాఁడా ! ఈచిత్రపట మెటులభించె ? ఇందలి స్త్రీ యెవ్వతె ? ఈ పటము లిఖించిన శిల్పియెవ్వరు ? నాకుంజెప్పనగు నేని జెప్పుము.

ప్రద్యు— (చిఱునవ్వుతో) నీకుం జెప్పవట్టున నాకించుకయు సందియము లేదు గాని నా చెప్పువిషయమును నీ వెంతవఱకు విశ్వసించెదవో యని కొంకు చున్నాఁడను.

గౌత— (వికృతముగా నవ్వి) సఖా! నీకే నమ్మికలేనివిషయమున నాకెట్లు విశ్వా సము గలిగెడిని.

ప్రద్యు— ప్రత్యక్షప్రమాణముగ నీ చిత్రపటము కన్పట్టుటచేఁ గాని ప్రస్తుత విషయమున నాకును నమ్మిక లేకపోవలసినదియే.

గౌత— వృథా కాలయాపన మెందులకు ? కథాసందర్భమును వచించితివేని యందలి సత్యాసత్యములను నేనే నిర్ణయించికొందును.

ప్రద్యు— చెలికాఁడా ! పరమేశ్వరియని చెప్పఁగా వినియుంటివికదా ?

గౌత— వినకేమి ? మీతండ్రి శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పసివాఁడుగానున్నప్పుడు పురిటింటికిఁ గంసునిపంపున వచ్చి పాలిచ్చి తుట్టతుదకుఁ జచ్చిన పెను రక్కసినే యెఱుఁగనా ?

ప్రద్యు— (నవ్వి) ఆపె దుష్టబుద్ధియగు పూతనగదా ?

గాత— సుబుద్ధి యను నీపె యెవ్వరు ?

ప్రద్యు— సాక్షాత్పరదేవత.

గాత— ఆమాటకు నాకర్థమే తెలిసినదిగాదు.

ప్రద్యు— విస్తరించి వచించెద నాలకింపుము.

సీ. జగములు సృష్టించి సంరక్షణమొనర్చి
విలయమొందించు నే విశ్వజనని
మూఁడుమూర్తులకును మూలకందంబయి
సకలమ్ము నడపు నే సర్వసేవ్య
అమృతసముద్రమధ్యగతమణిద్వీప
మందుఁ జెల్వారు నే సుందరాంగి
హృల్లేఖలోనా ననేక శక్తులతోడ
నిండుకొల్వుండు నే నిరుపమాన

గీ. యాపెయే పరదేవత యాపె యాజ్ఞ
కతన సకలమ్ము జరుగు నొకండు గాని
తద్వశుఁడు గాకతీరదు తన్మహస్సు
సకలము నతిక్రమించి స్వేచ్ఛను రహించు.

గాత— ఓహో ! నీ మూఁడపహస్తమునకుఁ బరిమితి లేకున్నదే. ఈ దేవతను జెప్పుట కింతసోదె పెంచితివేమి ? "మన గ్రామదేవత దుర్గ" యని చెప్పిన మాత్రన నేను దెలిసికొనఁగలను గదా ! మనదుర్గ స్వప్నమునఁ బొడకట్టి నీ కీ చిత్రపటము నిచ్చినట్లు విస్పష్టమైనది. నాకును ననేక పర్యాయములు స్వప్నములో రాజ్యాధిపత్యము లభించినట్లు, పక్వాన్నములతోఁ గడుపునిండ భుజించినట్లు, మఱియు నేమేమో మహాయోగములు చేకూరినట్లగపట్టుట కలదు. కాని కన్నువిచ్చి చూచునంతలో యథాపూర్వపుఁ గుటీరమే, యథాపూర్వపు మంచమే, ప్రత్యక్షమగుటతప్ప వేఱొండు గానరాదయ్యె. "అద్దములోనిముల్లె, కలలోనివార్త" లోనగు లోకోక్తులుకూడ నా యనుభవమునే బలపఱచుచున్నవి. అయినను మాకును నీకును బోలికకాదుగదా ! సాక్షాన్మహాలక్ష్మి పుత్రుఁడవు. నీవు పట్టినదెల్ల బంగారమగుటకు సందియముండదు. అందుచే నీకు స్వప్నదృష్ట పదార్థములుగూడ నుపలబ్ధములగుచుండంబోలు. లేదా, యే యైంద్రజాలికుఁడేని వంచించి గ్రామదేవతారూపముం గనఁజేసి యీపటము నంటఁగట్టి సుఖముగానున్నవాని కీపరితాపము తెచ్చిపెట్టియేని యుండవలెను. కానిమ్ము, ఎట్లయిననేమి, నీకీ చిత్రపటము లభించినమాటలు మాత్రము సత్యము. ఇఁక భవితవ్య మేమి ?

ప్రద్యు—భవితవ్యమునకేమి, ముందు పరమేశ్వరివచించిన వాక్యములువినుము.

గౌత— వచింపుము.

ప్రద్యు— ఈ విషయము పరమరహస్యముగా నుంచఁదగినది. నీనోట నువ్వుగింజ నానదు. అంతిపురమున కెక్కనిచ్చెదవేమో?

గౌత— నా తెల్విలోపముచే నీయంశ మంతిపురమున కెక్కనక్కఱలేదు. నీముఖకళవలననే యట నీ రహస్యము బయలుపడవచ్చును. లేదా, యే నిదురవేళనో యున్నదున్నట్లు పలవించుటవలననేని బయలుపడఁగలదు. అపుడు గూడ నీవు నాయందే యపరాధమును మోపవుగదా?

ప్రద్యు— (అనాకర్ణితముగా) గోప్యాతిగోప్యమైనను ప్రాణమిత్రుఁడ వగుట నా రహస్యమును నీకర్ణమున కతిథింగావించుచున్నాఁడను.

గౌత— అట్లయినచో నీయెడమచెవిలోఁ జెప్పుము.

ప్రద్యు— ఏమటులంటివి?

గౌత— బ్రాహ్మోపదేశపావనమ్మగు దక్షిణకర్ణమ్మున నీశృంగార వార్తావర్ణమ్ములను ధరింపఁజాలను. అపుడు నీరహస్యము బయలు కావచ్చును.

ప్రద్యు— నీతో నాకు వాదెందులకు? ఎట్లేని నీవు గోప్యముగాఁ గాపాడుటయే నాకుఁ గావలసినది. (ఎడమ చెవిలో నేమో చెప్పును.)

గౌత— అంబికకు నీవేదో దూరపు బాదరాయణసంబంధముచే మేనయల్లుఁడవను హేతువునఁ గన్యాదాన మొనర్పనలసివచ్చినట్లును, నక్కతన లోకోత్తరతరుణీమనోహరుండవగు నీకొఱ కీప్రతిమాగతమగు కన్యారత్నమును సృష్టించినట్లును విస్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. (పెదవి విఱచి) ఆపె యెంత మహానుభావురాలైనను నిప్పట్ల నీయెడలఁ దలపెట్టిన కార్యము చాల శిష్టవిగర్హితముగాఁ దోఁచుచున్నయది.

ప్రద్యు— విచిత్రమా! ఏమట్లంటివి?

గౌత— నేనేకాదు. ప్రకృత మంబికపూనిన యికార్యము నేప్రాజ్ఞులును సమ్మతింపరు. భార్యాభర్తలను విడఁదీయఁబూనుటకన్న దుష్టకార్య మేముండును? వినలేదా, నీవీ పద్యమును?

శా. "తల్లింబిడ్డలఁబాయఁ జేయుటయు నిద్రాభంగముల్ భర్తతో
నిల్లాలిన్ విడఁదీయఁబూనుటయు దుష్కృత్యప్రవృత్తిం గథా
సల్లాపమ్ముల కంతరాయకృతులన్ సంధించుటల్ తుల్యమై
చెల్లున్ దేవర! బ్రహ్మహత్య కివి నా చేనేతఁ జేయింతువే!"

ప్రద్యు — వేఱొక తలోదరితో సంపర్క మేర్పడినంతమాత్రమున భార్యకును భర్తకును నెడఁబాటు వాటిల్లుననుకొనుట శృంగారరసవేత్తలు సమ్మతించునది కాదు. అట్లేని దక్షిణనాయకుఁ డీలోకమున నుండక పోవలసి వచ్చును. ఇదిగాక, నీవు శృంగారమునందు ధర్మశాస్త్రప్రసంగము నిమిడ్చి నీ బుద్ధిమాంద్యమును వెలిఁబుచ్చుచున్నాఁడవు.

గౌత — (కోపముతో) అనేకసహస్రవనితాకాముకుని కుమారరత్నమునకు నా చెప్పు ధర్మవాక్యములు బుద్ధిమాంద్యప్రయుక్తములగుటలో నాశ్చర్యమేమి? పోనిమ్ము, నాకెందులకు? నేను నీకార్యమునఁ జేయవలసిన సాహాయ్యమేమో వచింపుము. శక్తివంచనలేక పాటుపడి నీమెప్పునకుఁ బాత్రుఁడనుగాఁ బ్రయత్నించెదను.

ప్రద్యు — ఇంతమాత్రమునకే యింత కోపమేల? మనస్సు కుదురుపఱచికొని యంబిక యుద్దేశ మిప్పట్టున నెట్టిదియై యుండునో విచారించి నిర్ణయింపుము.

గౌత — (కనులుమూసికొని ధ్యానము నటించి) ఇదిగో, గోచరించినది. నీభార్య సౌందర్యాదిలక్షణములలో స్త్రీజాతికెల్ల నుపమాస్థానమేయైనను, నీకన్న వయస్సునఁ జాల ముదురు. వయోధికతరుణీసమాగమమువలనఁ గల్గు నష్టములకుఁ బరిమితిలేదని శృంగారరసవేత్తలే కాక భిషగ్వరులు కూడ వేనోళ్ళ ఘోషించుచున్నారు. కాన నీభార్యకన్న మిన్నయు నీకన్న వయసునఁ జిన్నయు నగు నీకన్నెమిన్నను నీయందలి యనుగ్రహముచే జగదంబిక సృష్టించి యుండునని నేనూహించుచున్నాను.

ప్రద్యు — నీయుత్ప్రేక్షాపాండిత్యమున కేమిగాని, యాతలోదరి తనుసౌష్ఠవముం దిలకింపుము.

గౌత — రతిమనోహరు నువ్యాహ్యారఁ జేయుటచేతనే యీకన్నెమిన్న సౌందర్యమునకుఁ బ్రతిష్ఠాపత్రము లభించినది. పరికించినచో నెందేని గొన్ని లోపము లుండకపోవు.

ప్రద్యు — అంబిక స్వయముగా సృజించిన యీ యన్నుమిన్న సొబగునందుఁ గూడ లోపముల నాపాదింపఁగలవాఁ డుండునా?

గీ. సుకవులగువారు భావనాస్ఫూర్తి కలిమి
నెట్టి మూర్తిని గల్పించి యెందుఁ గబ్బ
ములను వర్ణింతురో; యట్టి మూర్తికన్న
మిన్న యీకన్నె యిందు లోపెన్నఁ దరమె?

గాత— కవుల వర్ణనములును కాముకుల మనోదౌర్బల్యములును నే నెఱుఁగనివి కావు. నీవు కడుంగడు వలచి కులుకుచున్న యిక్కన్నెయెడల నేను లోపములు చూపుట పాడిగాదని కాని, లోపములు లేకపోలేదు.

ప్రద్యు— ఏదీ చూతము, నీ వొక్కలోపమును బరిగణింపుము.

గాత— అట్లేని యాపటము నిటు తెమ్ము. (పటము పుచ్చుకొని తదేకదృష్టిగాఁ జూచుచుండును)

శుచి— (మెల్లఁగా) చెలీ! ఇక్కడికిఁ దేలినదా? ఈ ప్రసంగమంతయును మన ప్రభావతికి సంబంధించినదే. ప్రభావతికిఁ బ్రద్యుమ్నుని స్వప్నమునఁ జూపి చిత్రపట మిచ్చి యరిగినట్లే ప్రద్యుమ్నునకును బ్రభావతీ చిత్రపటము నొసంగి యంబిక యంతర్ధానమునొందినట్లు స్ఫుటమగుచున్నది.

మంజు— విషయమంతయు నీ వూహించినటులే యున్నది, కాని వీరి ప్రసంగములో నింతదనుక మన రాకన్నియ నామాక్షరములు మాత్రము వినఁబడలేదు సుమా!

శుచి— నామాక్షరములు వేఱుగ వినఁబడవలయునా? రతిమనోహరునిఁ గూడ నిటు లువ్విళ్ళూరింపఁగల తనుమధ్య మనప్రభావతిగాక వేఱెవ్వరగును?

మంజు— అవును. నీ వనినట్లె. (వినుట నటించి) మరల వా రేదో ప్రసంగించుకొనుచున్నారు. విందము.

గాత— ఇహిహిహిహి చెలికాఁడా! ఈపె యేమో సర్వానవద్యాంగి యని నీవు కడుంగడు మురియుచుంటివి. నా కిక్కన్నియ రామణీయకమునందు దోసఁగులు కుప్పతిప్పలుగాఁ బొడకట్టుచున్నయవి.

ప్రద్యు— ఏదీ, చూత మొక్క దోసంగునేని నిరూపింపుము?

గాత— అట్లేని యవధరింపుము. ఈలతాంగి నెమ్మోము మూఁడుముహూర్తములఁ జందురుని బుణికిపుచ్చుకొనుటకు నీ వొప్పికొందువా?

ప్రద్యు— ఆ! నిస్సందేహముగా నొప్పికొందును. అగుచో నిదియే యొక దోసఁగంమవా యేమి?

గాత— తొందరపడకుము. "కశ్చిత్కాంతా" యనుటతోడనే పూర్వపక్షమును కాగంభించుటా! కొంచె మోపిక పెట్టుము. అంతవఱ కొప్పికొంటివికదా!

ప్రద్యు— ఒప్పికొంటినని మున్నే తెల్పితినిగా.

గాత— ఆ! అట్లేని తోవకే వచ్చితివి. మరల నిటు చూడుము. ఈబిడ

కనుఁగప పద్మముల యందమును జూడఁగొనుటకుఁ గూడ నీకొప్పుదల యేనా ?

ప్రద్యు— ఆ ! ఒప్పుదలయే. వక్తవ్యమును వచింపుము.

గౌత— ముమ్మాటికి నొప్పుదలయే కదా ?

ప్రద్యు— ముమ్మాటికే కాదు. ఎన్నిమాఱులకేని యొప్పుదలయే.

గౌత— అగునో, నిఁక వినుము. ఈపె బ్రహ్మసృష్టి కాదనియు, జగదంబికా సృష్టియనియు, నక్కతన నిరవద్యాంగి యనియుఁ గడుంగడు నుప్పొంగి బ్బగుచుంటివిగదా ! చంద్రుఁడు ప్రకాశించునపుడు పద్మములు ప్రకాశింపవు. పద్మములు ప్రకాశించునపుడు చంద్రుఁడు ప్రకాశింపఁడు. ఈ యంశము సర్వజనులకు విదితమే. నీ విందుల కేమి సమాధానము చెప్పి యీపె సౌందర్యమును సమర్థించెదవు ?

ప్రద్యు— (చిఱునవ్వు నవ్వి) ఇదియా, నీ యోజన ! శాబాసు. "ఘృతమునకుఁ బాత్రి మాధారమా, పాత్రమునకు ఘృత మాధారమా ?" యను సామెతను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నది. సాక్షాచ్చంద్రపద్మములకుఁ గల విరోధ ముప మేయములపట్లఁ గూడ వినియోగించుట లోకానుభవ విరుద్ధము కదా ! ఇది యిటులుంతము. వేటొకచో నొక తేజస్వింగుఱించి ప్రస్తావించుచుఁ గవి యగ్నితోఁ బోల్చె ననుకొందము. ఇఁక నా తేజస్వి నివ సించు గృహ మెల్లు పరశురామప్రీతికిఁ దావలముగాక నిల్చెనని కూడఁ బ్రశ్నింపఁదలసినవాఁడవే యగుదువా ?

గౌత— నా కీమతమును దెలియకపోలేదు. మొగము చంద్రునివంటిదిగా విరచించిన శిల్పి కనుఁగవను గలువల వలె నిర్మించుట సమంజసము. అట్లేని యౌచిత్యవిదులు మెత్తురు. లేదా పెదవి విఱువకమానరు.

ప్రద్యు— కానిమ్ము. ఇంక నేమేని దోసఁగు నిరూపింపఁగలవా ?

గౌత— చూపకేమి ? కాని, నీవు "తావలచినది రంభ"గా వాదించునపుడు నే నేమి చూపినను నీ మనస్సున కెక్కదు. కానిమ్ము. ఇక్కన్నియ కొక యవయవము పూర్తిగా లోపించినటులున్నది పరిశీలింపుము.

ప్రద్యు— (ప్రతికృతిని విలోకించి)

గీ. ఏ యవయవమ్మునం దెంత యెంత పుష్టి
యెంత సౌందర్యమున్నచో నెలమి భావ
విదుల కబ్బునో యట్టు లీ వెలఁది యొడలి
పస పసందుగ నొప్పి నా కెసక మెసఁగె.

అట్లౌటచే నీ మాటలు కర్థశూన్యమ్ములుగఁ బొడకట్టుచున్నయవి.

గౌత — కాముకులకు నావంటివాని మాటలయందే కాదు, వ్యతిరేకముగ నున్న చో మఱెవ్వరిమాటలయందును నర్థము పొడకట్టదు. ఇది సర్వజనవిదితము.

ప్రద్యు — (చిఱునవ్వుతో) చెలికాఁడా! తనుమధ్యగా నుండుటగూడ నీ మతమునం గొండొకదోసఁగే యగునోటు?

గౌత — (తొందరగా) దోసఁగా! మఱియుం దోసఁగా! ఏమందువా? ఈ కన్నియ సర్వలక్షణలక్షిత యగుకతన మహాదృష్టశాలినియే యనుకొందము. మునుముందు నీకు భార్యయగుటయే నిక్కమగునేని నీప్రియురాలు రతీదేవికింబలెఁ గర్మవశమున నే రాక్షసరాజు మహానసమందేని యూడిగ మొనర్పవలసివచ్చినచో నీతనుమధ్యాత్వ మప్పట్ల నెంత యపకారక మగునో విచారింపుము నన్నడిగితివా, యతివలకు సర్వథా నడుముపుష్టి ముఖ్యముగా నుండవలసిన దనియే చెప్పుదును. ఇట్లుండుట యంతఃపురచారిణీత్వమునకును నంత బాధకము కాదు. పక్షాంతరము నందో మహోపకారకమే. ఎంత యంతఃపురచారిణి యయ్యును దిన యార్ధ్వకాయము నేని తా నశ్రమమ్ముగ వహింపఁదగిన నడుముబలిమి కలిగియుండుట యొప్పకుండెడినా? ఏమి మాటాడవు?

ప్రద్యు — నీయొనర్చు నిరుత్తరపూర్వపక్షముపై నెవ్వరికిని నుత్తరము స్ఫురింపదుగదా? సఖా! తుట్టతుదకు నీ వాక్యసార మిట్లు పరిణమించినది. ఈ కన్నియ చంద్రముఖి, పద్మనయన, తనుమధ్య, స్థాలీపులాకన్యాయముగా నీయొనర్చిన విచారణంబట్టి చూచిన నీపె సౌందర్యము కడు మనోహరమని నీవును నొప్పికొనినట్లైనది.

గౌత — ఇహిహిహిహీ! నీమాట నేల త్రోసివేయవలయును? నా పూర్వపక్షములు నిరుత్తరములే యైనను, నీ యభిప్రాయము ననుసరించి యీ యతివ సౌందర్య మనవద్యమే యని యేనును నంగీకరించితి ననుకొనుము. ఈపె పేరేమో తెలిసికొంటివా?

ప్రద్యు — పేరుగూడ నీచిత్రపటమునందే లిఖింపఁబడియున్నది. తిలకింపుము.

గౌత — (చదివి) ప్రభావతి యను పే రీమెకుఁ దనుకాంతింబట్టియే పెట్టియుందురు. కాని వజ్రాదికమునకుఁబలె నీపె కాంతికిఁగూడఁ జిత్రపటము ద్యోతకమగుటలే దనుటలో నాక్షేపణ యుండఁగూడదుకదా? అట్లగుటచే నీయంశము ప్రత్యక్షప్రమాణనిశ్చేయమై యున్నది. అంగీకరింతువా?

ప్రద్యు— (చిఱునవ్వుతో మిన్నకుండును.)

శుచి— సఖీ! ప్రస్తుతప్రసంగము మనకు సంబంధించినది. కావున మన మేతెంచినకార్యము సఫలమయినట్లే.

మంజు— అవును. కుమారద్వితయముఁ గలిసి సమయోచితముగ మన యరుదెంచిన యర్థము నివేదించుటయే యిపుడు కర్తవ్యము.

శుచి— అట్లే కానింతము రమ్ము. (ఎదుటి కరుగుదురు.)

ప్రద్యు— (చూచి ఆశ్చర్యముతో) చెలికాఁడా! ఆ యంచల రామణీయకము నాలోకించితివా?

గద— ఆ! చూచితిని. ఇయ్యవి మన క్రీడాసరోవరపు రాయంచలవలెఁ గాక వేఱొక తెఱఁగునఁ గనుపట్టుచున్నయవి. ఇదియునుం గాక నిర్భయమ్ముగా మన నికటమ్మునకే వచ్చెడి ప్రౌఢతనము మిగుల నాశ్చర్యజనకము.

ప్రద్యు— అవును. మన యంచలకును వీనికిని జాలభేదము కలదు. మఱియు నీ రెంటిలో నొకదానినిఁ గొలఁదికాలముక్రిందటఁ జూచినట్లు జ్ఞప్తిం దగులుచున్నయది.

శుచి— (సమీపించి)

సీ. శుభమస్తు నీకు నిస్తులవయఃపరిపాక
సౌందర్యవిజితనిర్జరకుమార!
కళ్యాణమస్తు శ్రీకమనీయతరభోగ
భాగ్యపరిపూర్తిసంపన్న! నీకు
సుఖమస్తు నీకుఁ బ్రసూననారాచాప
రావతార! మహానుభావ! దేవ!
ఆరోగ్యమస్తు సర్వాతిశాయి పరాక్ర
మక్రమాటోపనిర్వక్ర! నీకు

గీ. నీకు విజయంబు నీకు నిర్ణిద్రకీర్తి
నీ కఖిలలోకసమ్మాననీయగరిమ
యదియిది యనంగనేల? నీ యంటినట్టి
దెల్ల బంగారమగుఁగాక కృష్ణసూతి!

ప్రద్యు— (సంతోషముతో) సుకవిశిరోమణీ! భవదాశీర్వచనము శిరసావహించుచున్నాఁడను.

గౌత—(అపవారించినవ్వుచు) సఖా ! వింటివికదా, యాశీర్వచనము. సర్వథా నీరొక్కతెచే సేతఁబడినట్లు దీనియర్థము స్ఫురించుచున్నది. "సత్కవి వాక్యము రిత్తవోవునే ?" పక్షులలో నచ్చటచ్చట మాటలాడునవి కలవు గాని యర్థయుక్తముగ మాటలాడునవిలేవు. కావుననే "శుకానువాద" మని యర్థగ్రహణశక్తి లేని మాటలయెడ వాడఁబడుచున్నది. అందులో నీమాటలు కేవలము మాటలనుకోవలనుపడదు. ఛందోబద్ధములు గదా! ఇట్టి శక్తి మహాద్భుతము.

ప్రద్యు— సందియ మేమి ? నీ వనినట్లే. మఱచితివేమో కాని యీయంచ శతవధానవిధానచాతురీధురీణము సుమా !

గౌత— (స్మృతి నభినయించి) అవును. నాఁడు మీతాతగారి జన్మంపు టుత్సవముతరి నవధానమొనర్చిన యంచల జంటలోని శుచిముఖియా, యీయంచ ?

ప్రద్యు— అవును.

గౌత— (శుచిముఖిదిక్కు) కవయిత్రీ! నీవుఁ గుశలమా? ఈ రెండవ రాయంచ నాఁటి నీతోడిరాయంచయే యగునా ?

శుచి— కాదు. ఆపె యశఃకాయము మాత్రమే ప్రస్తుత మీలోకమున నిల్చి యున్నది.

గౌత— (చెవులు మూసికొని) శివశివా ! యెంత దుఃఖకరమగు వార్త విననలసి వచ్చినది.

గీ. శతవధానంపు శకటమ్ము నతిరయమున
మీర లిరువురు నడుపు నా ధోరణి విని
యిచటి సత్కవితల్లజు లెల్ల దలలుఁ
పంచిరి నమస్కరించి నుతించి రెలమి.

అక్కవులు నేఁడు ని న్నొంటరిగాఁ జూచి మిగుల విచారింతురు.

ప్రద్యు— సంశయ మేమి ?

గీ. ఒండొరుల యాత్మలం గల యూహ లొండొ
రులు శ్రమమ్మువినాగనె తెలిసికొనుచుఁ
బద్యసంపూర్తి యొనరించు భాగ్య మరసి
యిపుడు నినుమాత్రమే చూచు టెంత చింత !

శుచి— (సవిచారముగా మిన్నకుండును)

ప్రద్యు—సర్వజ్ఞవగు నీ కొరులు బోధింపవలసిన యంశములు లేవు. "అపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితు మర్హసి"

ఆ. వె. నాన్నగారి దర్శనం బొనరించితే?
వారు నీవటన్నఁ బ్రాణ మిత్తు
రేమి కర్జునునకు నీ విట కరుదెంచి
తదియు సఫలమైనదని తలంతు.

శుచి— కుమారా!

శా. శౌరీ! నీ గాండివి కిష్టసఖుండఁగ నమస్కారమ్ము గావించితిన్
నా రాకన్ హరి పృచ్ఛచేసె జగదానందప్రదుండైన మ
ద్భ్రావ్యాంతస్సమ్ము నుంచితిన్, విని సమాధానమ్ము వాక్రుచ్చె, నిన్
జేరన్ వచ్చితిఁ గార్యసిద్ధి సఫలశ్రీ నిండి ప్రవాదించెన్.

మీ కీ యుద్యానమ్మునకు రాకపూర్వమ మేమిట కరుదెంచి యిచ్చో డంగల రామణీయకమ్ములు తిలకించుచుంటిమి. మృదుమధురగంభీరమ్ము లగు మీ యిరువుర సంభాషణంబులయందలి యుక్తిప్రతియుక్తులను గొండొక యాలించితిమి. సర్వథా ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల కతె సత్కవీశ్వరుల కవితారచన కలంకారమై చెల్వారుఁ గావుత.

గౌత— తథాస్తు. ఇక్కతలో మాతోఁ బాటు నీవును నొక పాత్రమవై కార్య నిర్వహణ మొనర్తువుగాక.

శుచి— లోకములోని వివాహనిర్వహణమునకును ప్రస్తుత వివాహనిర్వహణము నకును జాల భేదముకలదు. తత్పట్టణప్రవేశాది సందర్భములకుం దగు నుపాయమ్ము మహామాయానాథుం డగు శ్రీకృష్ణుండే యుపదేశింపఁ గలఁడు. నా శక్తివంచనలేక నేనును బాటుపడుదును. నేఁ బోయి వచ్చెద. నా కానతిండు.

(శుచిముఖీ మంజువాణులు నిష్క్రమింతురు)

ప్రద్యు— చెలికాఁడా! మన రహస్యప్రసంగ మీ కపయితి విను టాలునఁ గార్యభంగ మగుటకు బదులు కార్యసాఫల్యము సిద్ధించుచున్నది.

గౌత— సఖా! ప్రస్తుత మీ యంచ నీ ప్రియురాలి సన్నిధిని విద్వాంసురాలుగా నుండినట్లు మన మూహించుకోవలయునా యేమి?

ప్రద్యు— సంశయ మేమి. ఆపె వాక్యములయందలి పొందిక యీ యంశమును స్ఫుటముగా ధ్వనింపఁ జేయుచున్నది. చాటుననుండి మన ప్రసంగము

విని "తనకార్యము సఫలమైన" దని చెప్పుటచేఁ బ్రకృత మీ రాయంచ కవి యిక్కార్యమున ధూతయని విస్పష్టమగుచునే యున్నది.

గౌత — నీ వూహించినట్లే. (ఆకసమువంకఁ జూచి) చెలికాఁడా! సంధ్యావందన సమయ మప్పుడే యతిక్రమించినది. నేను నీతోఁ బాటుగా స్వకృత్యమును మఱచి ప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్యప్రదాన మొనర్పవలసినవాఁడ నైతిని.

ప్రద్యు — (ఏకసక్కెముగా) అవును, పాపము! నీవంటి మహాబ్రాహ్మణున కిట్టి దురవస్థ తటస్థింపఁగూడదు.

(తెరలో)

ఉ. అంబుజముల్ చలించెఁ బతగావళి గూళ్ళకు నేగుదెంచెఁ దీ
రంబులనుండి విప్రులు కరంబుల డంబుగ నీరుకావి వ
స్త్రంబుల సంపుటంబులు పొసంగ గృహంబుల కేగుదెంచి ర
భ్రంబున సంజ తగ్గె విరబాఱెఁ దమంబు క్రమంబుగా దెసల్.

గౌత — గృహమ్మున కేగునప్పటికి శేషించిన సంధ్యావసరముగూడ నస్తమించును గాన నీ యుద్యానసరోవరమ్మున కేగి కాల్యకృత్యములు నెఱవేర్చికొని పదపడి సదనమ్ముల కేగుట యుక్తము.

ప్రద్యు — అట్లే కావింతము. (నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది... శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితం బగు
ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకంబునం ద్వితీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

తృతీయాంకము

నారదుఁడు— (ప్రవేశించి తనలో) వజ్రనాభుఁడు పోటుబంటుగఁ గుఱ్ఱ ప్రవేశ మంగీకరింపనివాఁడయ్యు సంగీత విద్యావ్యసనకారణమున నేఁటికిఁ బ్రతిపక్షకోటి పక్షపాతి యని సయితము నన్ను శంకింపక యంతఃపురకన్యకల విద్యను బరీక్షించుటకుఁ గోరి రప్పించినందులకు వీరలైనంతలోఁ బ్రసిద్ధతను కడుఁగడు దీనులై నవయుచున్న నిలింపుల కుపకృతి నాచరించుట నా కత్యావశ్యకము కాకపోదు. ఇందుల కుపాయమేమి? (ధ్యానము నటించి) ఆహా! వరాకి శుచిముఖియెంత పని చేసినది! పరశక్తిచేఁ బ్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల కాపాదింపఁబడిన యనురాగబీజమును బెంచి పెంపొందించి శాఖోపశాఖలుగల పెద్దవృక్షము గావించినది. ప్రభావతీసమాగమమున కేయుపాయమున నైననేమి, ప్రద్యుమ్నున కిప్పుడ ప్రవేశము తప్పదు. అట్టితఱి నతఁ డెంత యసహాయశూరుఁడైనను గొండొకసహాయ ముండుట మఱింత బలకరము. కావున యదుకుమారులలో శూరాగ్రేసరులగు గదసాంబులకుఁగూడ నియ్యెడఁ బ్రద్యుమ్నునకుంబలెఁ బ్రవేశకారణము సంపాదింపవలయును. (యోజించి) ఇది నాకుఁ బ్రస్తుత మొక దుర్ఘటకార్యమును గాదు. ఏమనిన, వజ్రనాభసోదరుఁడగు సునాభుని కొమిరెలు చంద్రవతీగుణవతులు కొమరునఁ బ్రభావతికి దీటగుదురు. గదసాంబులో, ప్రద్యుమ్నునకు దీటగుదురు. కావున నీజంటకును నాజంటకును ననురాగబీజమును నాటితినేని దీర్ఘస్వార్థములు రెండును గలిసివచ్చు ననుటలో సందియముండదు. (తలపంకించి) వీరల కనురాగమును నాటునపుడు ప్రభావతికిఁ దెలియనీయఁగూడదు. ప్రభావతి ప్రద్యుమ్నునియం దనురాగిణి యను నంశమింతవఱకు చంద్రవతి గాని, గుణవతి గాని యెఱుఁగరు. ఒక ప్రభావతికి మాత్రమే గాదు. ఈ యిరువురలోఁ గూడ నన్యోన్యమును దెలియకుండునట్లే సంఘటించుట యుక్తము. కావున నట్లే ప్రయత్నింతుఁగాక.

పరిచారిక— (ప్రవేశించి) మహాత్మా ! నమస్కారము. అంతఃపురము తమ రాకకు నిరీక్షించుచున్నది.

నార— అట్లైని పోవుదము, పద.

పరి— (వినయముతో) వీణ నాచేతికిండు. నేను భద్రముగా దేవరశుశ్రూష నాచరింపఁగలను.

నార— మాకిది బరువుగాదు. అయినను గైకొనుము.

పరి— మహాప్రసాదము. (వీణపుచ్చుకొనును. ఇరువురును బరిక్రమింతురు.)

నార— ఓసీ ! ఇపుడు నేను బరీక్షింపఁదగిన రాకన్నియ లెల్లరు నొక్కగురువు నొద్దనే విద్య నభ్యసించుచున్నారా ?

పరి— దేవా ! మతిఁకొందఱుగూడ నభ్యసించుచున్నను ముఖ్యముగా నభ్యసించు మూగురు రాకన్నియలకును గురువు లిరువురు. ప్రభావతిగురువు రంభ. చంద్రవతీ గుణవతులకు గురు వూర్వశి.

నార— (తనలో) అవును. ఇందుఁ గొంత నాఁడు సూచనగా రంభవలన వినియేయున్నాఁడను. (ప్రకాశము) సరియేకాని యీ దేవవేశ్యాద్వయమున కేమేని వివాద మేర్పడినదా యేమి ?

పరి— ఏర్పడినది కనుకనే దేవరవారి రాక కిప్పరము నోఁచికొనినది.

నార— (తనలో) అగుచో నిది కేవలము పరీక్షామాత్రమేకాదు. వివాదవిషయముగూడ నగుటచే జయాపజయనిర్ణయము గూడఁ జేయవలసివచ్చును. ఇది ప్రస్తుతము నాకు మిగుల సంకటము. రంభపక్షము చెప్పిన నూర్వశికిఁ గోపము. ఊర్వశి పక్షము చెప్పిన రంభకుఁ గోపము. నిష్పక్షముగాఁ జెప్పినను నెవరిపక్షమునకో జయము కాకపోదు గదా ! మునినగుటయేకాక పరమవిరాగిని గూడ నయ్యు నీ సంగీ విద్యాకారణమున నీలంజియల మోమోటమున కించుక లోఁగవలసినవాఁడ నైతిని. అట్లగుటచే నెట్లో వీరిరువురను సంతోషపెట్టుటకే యత్నింతుఁ గాక. (యోజించి) ప్రస్తుతము వీంద్రుఁడు తమకు జయము నభిలషించి మాత్రమే యీ పన్నుగడ పన్నియుండఁడు. ఈవ్యాజమునఁగాని యితరుల నిటకుఁ బ్రవేశింపఁజేయ వీలుగాదని యెఱిఁగి యిట్టు కల్పనచేసియుండురు. అందులోఁ గలహాశనుఁడనగు నన్ను రప్పించినచో నేనోయుద్ధము పొసఁగునవియు నందు నైనవశమున వజ్రనాభుని నాశనము ఘటించినచోఁ దమ్మునను జెఱసాలనుంచినందులకుఁ బ్రతికార మొనర్చినట్లగుననియు నీలంజియలయూహ కావచ్చును. భవతు, వీంద్రయుద్దేశమే సఫలమగుఁ

గాక. (ప్రకాశము) సరియే, మా రాకకేమి? ఇపుడు మీ ప్రభువే మా స్వర్గమునకుఁ గూడ రాజుగా నుండెనుగదా. రాజధానియగు మీపురమునకు మేము రాక యెట్లుమానుదుము?

పరి— దేవా! అదిగో! అంతఃపురము. వారే విద్యార్థినులు.

(యథోక్తముగా చంద్రవతీగుణవతీప్రభావతులును మఱికొందఱు కన్నియలును, రంభోర్వసులును ప్రవేశింతురు.)

రంభోర్వసులు— (నమస్కరించి) దేవర దర్శనలాభ మింతకాలమునకుఁ దటస్థించినది.

నార— మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు. (రంభనుద్దేశించి) నీవు నాఁడొకపరి కన్పట్టితివి. ఊర్వశిని జూచి చాలఁ గాలమైనది.

ఊర్వ—చిత్తము, స్వర్గము వదలినతరువాత, మరల నేఁడే తమ దర్శనభాగ్యము.

రంభ— (రాకన్నియల నుద్దేశించి) అమ్మా! పరమగురువులకుఁ బూజాపురస్కారములను నిర్వర్తింపుఁడు.

(ముగ్గురు రాకన్నియలును యథోక్తముగా నాచరింతురు.)

నార—రాకొమిరెలారా! మీ వినయవిధేయతలకు మామనము మిగులసంతసించె.

గీ. గానవిద్యాభివృద్ధియుఁ గలుగుఁగాక
కలుగుఁగావుత మనుకూల కాంతసిద్ధి
యదియు నచిరకాలమ్మున నమరుఁగాక
మేలగునుగాక ధరణికి మీకతమున.

ప్రభా— (తనలో) మహానుభావులు. వీరివాక్యము తప్పదు. కావున నోహృదయమా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

రంభ— తమ యాశీర్వచన మీ భర్తృదారికలు శిరసావహించుచున్నారు.

నార— (రంభోర్వసుల నుద్దేశించి) మహారాజు నన్నిటకుఁ బిల్వబంపిన యంశము మీ రెఱిఁగినదేకదా?

ఊర్వ— శిష్యురాండ్ర ద్వారమున మామా విద్యాపాటవమును నిర్ణయించి మమ్ము్మను గౌరవించుటకు రప్పించినారు.

నార— ఈ మూఁగురకును గ్రంథము సమముగనే యయినదా?

రంభ— చిత్తము.

నార—ఏదేని పల్లవి నిచ్చిన స్వతంత్రముగా జాగాచేసికొని పాడగలుగుదురా?

ఊర్వ— చిత్తగించెదరు గదా!

నార— అగుచో నొక పల్లవిమాత్ర మిచ్చిచూచెదను. తారతమ్యపరీక్ష కీమాత్రము పరీక్షించినఁ జాలును. ఈ క్రిందిపల్లవిని, తోడిరాగములో రూపకతాళములోఁ గొన్ని యావృత్తములు పాడింపుఁడు.

పల్లవి.

తత్త, దిమిత, దింది, యని, సదా, శివుఁడాడినాఁడె, తత్తదిమిత దిందియనిసదా।

రంభోర్వశులు— అమ్మలారా! వింటిరా? గురువరుల యాదేశము. ఇట్టిపట్టున స్త్రీజనసహజమైనను లజ్జ నుజ్జగించవలయును జుఁడీ!

శకన్నియలు— (మిన్నకుందురు.)

నార— ఆలస్యమెందులకు? ప్రారంభింపుఁడు.

ప్రభా— (తనలో) విరహవేదనాదోదూయమానమ్మగు నా మనమ్మున కొక్కప్రమ్యమ్నానురాగముతక్కఁ దక్కిన రాగములుగాని తాళములుగాని స్ఫురించుటయే లేదు. ఇట్టియవస్థలో నే నేమి పాడఁగలను? నేఁడు నా యుపాధ్యాయురాలికి నాకతన నవమానము ఘటించునేమోకదా? ఈయంశము నెఱిఁగినచో నాపై నన్ను నేఁడు పరీక్షాస్థానమునఁ బ్రవేశపెట్టుకొనకయేపోవును. ఈ నా రహస్య మీపె కెఱిఁగించుటకు వీలుగాదుగదా? ఇందుపాయమేమి? (విచారించుచుండును.)

చంద్రవతీగుణవతులు— అక్కా! పల్లవి నారంభింపుదమా?

రంభ— (ప్రభావతి నుద్దేశించి) అమ్మా! సంశయింపకుము ప్రారంభింపుము.

ప్రభా— (ఆరంభింపఁబోయి, మరల సంశయించును.)

నార— అమ్మాయీ! సంశయింపకుము. నీకుఁదోఁచినట్లు గతినేర్పఱచుకొనుము.

రంభ— స్వామీ! సిగ్గుచే నెమదీయుచున్నదేకాని వేఱొకటిగాదు. సర్వజ్ఞులగు తమ కెఱుఁగనిదేమున్నది? "సగము చచ్చి సంగీతము, నంతయుఁ జచ్చి హాస్యమును గదా!"

నార— ఊర్వశీ! నీశిష్యురాండ్రనైన ప్రారంభింపవచ్చును. ఆపెయే మొదలిడ వలయునను నియమము లేదు.

ఊర్వ— సెలవైనచోఁ బ్రారంభింపఁజేయుదును. కాని జ్యేష్ఠానుక్రమమును దప్పింపరాదని సంశయించుచున్నదానను.

రంభ— స్వామీ! ఊర్వశి చెప్పినమాట యుక్తిసహము. ముందు నాశిష్య

రాలే ప్రారంభించును. (ప్రభావతిదిక్కు) అమ్మా! సంశయింపకుము. ప్రారంభింపుము. పల్లవిని వింటివికదా!

ప్రభా—(ప్రారంభింపఁబోయి మరల మాని తనలో) ఏమో, నామనము నెన్నిగతుల బతిమాలినను విషయాంతరము మీఁదికిఁ జనకున్నయది. ఈ పల్లవి కన్న నా మనోహరునికి సంబంధించిన యర్థముగల వేఱొకపల్లవియైనచో నాహృదయము దానిపైఁ బ్రసరించెడినేమో కాని, సర్వజ్ఞుఁడయ్యు నాముని కట్టియూహ తోఁచకుండుటయు నాదురదృష్టమే.

నార— రంభా! నీ శిష్యురాలి కీ పల్లవిగతి స్ఫురించినట్లు లేదు సుమా!

ఊర్వ— (తనలో) నాకిది ప్రియము, నాకిది ప్రియము.

రంభ— దేవా! దేవర క్రొత్తవారగుటచేఁ దమసన్నిధిని గొంతెత్తి పాడుటకుఁ గొంకుచున్నది. అంతియకాని తాము సెలవిచ్చినట్లు స్ఫురింపక కాదు. (ప్రభావతి నుద్దేశించి) అమ్మా! మునీంద్రులవారు మఱియొకలాగు భావించుచున్నారు. కావున నిఁక జాలము మానుము.

ప్రభా— (కంఠము సవరించుకొని మిన్న తనలో) నా చిక్కు నాది. ఈపె తొందర యీపెది. పాపము! మిక్కిలిగ శ్రద్ధచేసి నన్నుఁ దయారుచేసినది. నావలనఁ దన చేసిన కృషి కీమెకుఁ బ్రతిఫల మవమానముదక్క వేఱు కనుపట్టుటలేదు. నాకు బుద్ధిస్వాస్థ్యము లేదు. నే నేమి సేయుదును? “స్వస్థే చిత్తే బుద్ధయ స్సంభవంతి”.

నార— ఏమి రంభా! ఈపల్లవిని మాని వేఱొకపల్లవి నిమ్మందువా?

రంభ— చిత్తము. దీనిగతి నా శిష్యురాలికి స్ఫురింపలేదను కారణమున నట్లు తమరు మార్చనక్కఱలేదు. కాని వేఱొక కారణమున మార్పవలసి యున్నది.

నార— ఆకారణ మెట్టిది?

రంభ— సర్వజ్ఞులరు తమకు మాబోఁటులు విన్నవింపవలసినది లేదు. అయినను మన్నింతురని మనవిచేసికొందును. నవనవోన్మేష యౌవనలగు కన్నియలు తఱచు ప్రధానదైవతముగా మన్మథు నారాధించుచుఁ దదితరదైవతములయెడ నంతగ నాదరములేక యుందురనుట క్రొత్తసంగతి కాదు. అందులో స్మరారాతి యగు శివునియెడల నిట్టి కన్నియల కాదరాభాసమే కాక కొండొక వైరముగూడ నుండవచ్చును. తమరడిన పల్లవి శివస్మరణ ప్రధానముగ నుండుటచే మా ప్రభావతి యీపల్లవి నారంభింపఁ గొంకుచున్నదని నాయూహ.

నార— (తనలో) ఔరా, యీ ముదితోత్తుకతుహ మత్యేప్రిక్షాపాటవ మెంత దూర మెగఁబ్రాఁకినది !

ఊర్వ— దేవా ! చిత్తగించితిరా ? తనశిక్షాలోపము నీపె యెట్లు సమర్థించుకొనుచున్నదో! ఈయూహ యుత్ప్రేక్షామాత్రముకాక నిక్కమేయైనచో నాశిష్యురాండ్రును నిప్పట్లఁ గొంకవలసియే యుండును గదా ?

నార— ఆ ! నీవనినట్లే. (రంభ నుద్దేశించి) ఏమిరంభా ! నీవిందుల కేమందువు?

రంభ— (తనలో) ఊర్వశి నాపన్నుగడను బూర్తిగా ఖండించినది. ఇంక నుపాయ మేమి?(యోజించి) ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశము) దేవా ! సామాన్యదృష్టితోఁ బరిశీలించినచో నూర్వశియాడినమాట యుక్తిసహముకాకపోదు. కాని విశేషదృష్టితోఁ బరికించిన దేవరచిత్తమునకే సర్వమును విదితము.

నా — (తనలో) రంభయాడినమాట కిప్పట్ల నర్థమే లేదు. కాని యొకవిధమున యోజించినచో నర్థముకలదు. కాని ప్రభావతీహృదయరహస్యము రంభ కూడ నెఱుఁగుననుకొనుట కవకాశము లేదు. అది శుచిముఖియును, ప్రభావతి ప్రాణసఖులలోఁ గొందఱును దక్క నొరులెఱుఁగరనుట సత్యము. ప్రస్తుతము ప్రభావతి యన్యాయత్తచిత్తయయి యున్నమాట వాస్తవమే. కాని రంభ యాయంశ మెఱిఁగికాకపోయినను యాదృచ్ఛికముగాఁ బన్నిన యీ పన్నుగడ దాని యుద్దేశమునకు మించి పనిచేయుచున్నది. స్మరాపరావతారుఁడగు ప్రద్యుమ్ముని ద్రికరణశుద్ధిగాఁ బతిగా నేర్పఱుచుకొని తత్సమాగమమును వేచియున్న ప్రభావతికిఁ దదరాతియగు శివుని యెడల ద్వేషమనుట కడుంగడు యుక్తిసహమే. కాని యీ గుట్టు నెఱుఁగని రంభనోటినుండి వెలువడిన యీవాక్యము గ్రుడ్డివానిచేతి ఱాయిగానున్నది. ఇప్పటికి రంభ యిట్లు తప్పికోఁదలఁచినది. కాని యీదృశావస్థలోనున్న ప్రభావతి కిపుడు వేఱొకపల్లవి పాడుటకూడ రుచింపనేరుచింపదు. అయినను నాపె మనోరథమున కనుకూలించు తెఱఁగునఁ గల్పించి పల్లవి నొసఁగెదను. (ప్రకాశము) ఊర్వశీ ! నీవాదము కాదనరాదు. కాని "మాటకు మాట తెవులు, నీళ్లకు నాఁచు తెవులు." వేఱొక పల్లవి నిచ్చుటకు నీ వంగీకరింపుము.

ఊర్వ— దేవరచిత్తమున కన్యథా మనవిచేసికొనుటకు నే నెంతటిదానను.

నార— రంభా ! ఇదిగో, మఱియొకపల్లవి. దీని, నిచ్చవచ్చినతాళము, నిచ్చవచ్చిన రాగము నేకరించి పాడనిమ్ము.

పల్లవి. ప్రద్యుమ్నజనక, పాలింపరావే

ప్రభా — (సంతోషమునాఁపికొని తనలో) హృదయమా! నీ వికారము నొక్కమాఱుగా బయల్పఱచెదవేని నిఁకముందుఁ గాఁదగిన నీవాంఛకు విఘ్నమేర్పడఁగలదు సుమా! తొందరపడకుము. సుధామధురములగు ప్రియనామాక్షరములచేఁ జిహ్నితమగు నీపల్లవిని నాచేఁ బాడించి నాయుపాధ్యాయురాలికి మాటదక్కింపుము. (పల్లవినెత్తికొనఁబోయి, మాని తనలో) ఈ నారహస్యము నిక్కడి రంభోర్వశ్యాదులు పలువురెఱుఁగకున్నను నాప్రేముడి చెలికత్తియలలోఁ గొందఱును, ముఖ్యముగా దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁడగు నిమ్మహామునియు నెఱుఁగుదురనుట ధ్రువము. వెనుకటి పల్లవిని బాడక దీనిం బాడినచో నన్ను వీరు లఘుహృదయనుగా భావించి యెల్లిదమాడుదురేమో కదా! (యోజించి) బాగుగ యోజించినచో నవసరముపడినఁగాని దివ్యజ్ఞాన ముపచరింపరు గాక. అట్లేకానిచో నీ దేవవేశ్యాయుగళమునకుఁ గూడ నాగుట్టు విస్పష్టపడవలసినదియే. ఇందేమిగతి? (మిన్నకుండును)

రంభ — (తనలో) ఈ పల్లవి నెత్తికొనుటకుఁ గూడ నీపె కొంకుచు నేయున్నది. కారణ మేమైయుండునో? విద్యావిషయమున నీపె కించుకయు లోటు లేదని నాకు బాగుగఁ దెలిసిన యంశమే. ఏమైనను నేఁ డీపె మనము స్వస్థముగా లేదనుట నిక్కము. కావున నిప్పటి కెట్లో సుదుఁగుట కింకొక యుపాయము నాలోచించుకోవలయును. (యోజించుచుండును)

నార — ఏమి, రంభా! ఈపల్లవియెడల నీవు మున్ను చూపిన శంక లేదుగదా! దీనినిఁగూడ నీ శిష్యురా లనాదరించినటు లున్నదే! కారణ మేమి?

ఊర్వ — (తనలో) నాకుఁ బ్రియము, నాకుఁ బ్రియము.

రంభ — (తనలో) ఇప్పటి కిట్లు దాఁటికొందునుగాక. (ప్రకాశము) స్వామీ! దేవర సర్వజ్ఞులు. తమకు మాబోఁటులు బోధింపవలయునా? ఈపె రత్నశ్చక్రవర్తి కుమార్తె. మీరొసఁగిన పల్లవి రాక్షసారాతిభక్తిప్రబోధకము. అందుచేఁ గొంకుచున్నట్లు నా తలఁపు.

నార — (నవ్వి) నిజమగుఁగాక, కాకుండుఁగాక. నీవు బొంకినను నయ్యది టక్కున సరిపోయినది. మఱియొక పల్లవి నిమ్మందువా?

ఊర్వ — ఇంతకుమున్ను చూపిన దొసఁగుకన్న నిప్పటి దొసఁగు యుక్తియుక్తముగ నుండుటచే నీపల్లవిని మార్చుటకు నాకును నభిమతమే.

రంభ — (తనలో) వేఱొకపల్లవినేని ప్రభావతి పాడి నేఁడు నాకు మాట దక్కించునో, లేదో? చిత్త మస్వస్థముగానున్నపు డదిమాత్రము పాడ నుంకించునా? ఇంతకు నీపె చిత్త మస్వస్థమగుటకుం గత మేమో? ఈ

యంశము సామాన్యజ్ఞానమునకు గోచరించునట్లు లేదు. దివ్యజ్ఞానసాధ్యముగాఁ దోఁచుచున్నది. కావున దాని నుపయోగింతుఁగాక. (ధ్యానము నటించి) అయ్యో! యెంత మందభాగ్యురాల నైతిని! ఈ దిక్కుమాలిన రిక్కసిముండకొడుకుల సంపర్కపు దోషముచే నాకు దివ్యజ్ఞానసామర్థ్యము నశించినది. (విచారముతో) అవును. అట్టి దివ్యలోక నివాసమే పోయి, యిట్టి దుర్దశ చేకూరినపుడు దివ్యజ్ఞాన నాశమునకై కుందిన నేమి లాభము? ప్రస్తుతము తప్పికొనుట కుపాయము యోజింతుఁగాక. (ఆలోచించి, ప్రభావతి యొడలిపైఁ జేయివైచి) ఈ యుపాయమువలన నేఁటి కీ పరీక్షయే నిల్చిపోఁగలదు. (ప్రకాశము) అక్కా, యూర్వశీ! ఇటు రమ్ము. ప్రభావతియొడలి వేఁడిమిని బరీక్షింపుము.

ఊర్వ— (దగ్గఱకు వచ్చి యొడలిపైఁ జేయివైచి) మితిమించిన కాఁకగానున్నది. పాపము! జ్వరము తగిలినదేమో! (నారదుదిక్కై) ఏమి యాజ్ఞ?

నార— (తనలో) పాప మీ యమాయికురాలు తనంతటఁ దానే నేఁటి కీ యంశము నుపరమింపవలయునని నన్నుఁగోరుటకు సంసిద్ధురాలగుచున్నది. ఈ ప్రభావతికి మదనజ్వరము బాధించుచున్నదను నంశ మీపె యెఱుఁగదు. అవును, జ్వర మెట్టిదైనను బ్రస్తుతాంశమున కంతరాయమేకదా! (ప్రకాశము) నేఁటి కీ పరీక్ష నాఁపుమందువా?

ఊర్వ— దేవర యట్లనుగ్రహించితిరేని మహాప్రసాదమే.

నార— ఏమి రంభా! అటులొనరింపుదమా?

రంభ— (వినయముతో) మహా ప్రసాదము. సెలవొసంగినచో నీపె నుపచారార్థ మంతిపురికిఁ గొంపోయెదను.

నార— శుభాస్తు.

(ప్రభావతియుఁ జెలులును రంభయు నిష్క్రమింతురు)

ఊర్వ— దేవా! నాకుఁగూడ సెలవొసంగుఁడు.

నార— మంచిది.

(ఊర్వశి నిష్క్రమించును)

పరిచారిక— మునీంద్రా! మరల నీ పరీక్షాసభ యెప్పటికి మార్చితిరి?

నార— మీ రాజుగా రెపుడేర్పఱచిన నపుడే యగును.

పరి— చిత్తము. అంతదనుకఁ దమ రిచ్చట నిల్చియుందురా?

నార — రాక్షసేంద్రుని యభిప్రాయము ననుసరింపక తీరదుకదా !

పరి — చిత్తము. తాము సర్వజ్ఞులు. కాన మాబోంట్లతోఁ గూడఁ జనవిచ్చి మాటలాడుదురు. అనుజ్ఞయైనచో నీ దాసి తమతో నొక విన్నప మాచరించుకోనున్నది.

నార — అది యేమో తెలుపుము.

పరి — చిత్తము. మా యీ భర్తృదారికలకుఁ బెండిలియైనచోఁ జూడవలయునని మా కెల్లరకును మిక్కిలి కుతూహలము. వీర లిరువురకును దగిన వరులను దా మెక్కడనేని దిలకించిన యువజనముదయమున నున్నచోఁ దెలుపఁగోరెదను.

నార — (నవ్వి) మీ రాక్షసనేత స్వయంవర మేర్పఱచినచో నెల్లరును జనుదెంతురు. అందు స్వానురూపవరుల నేరికోవచ్చునుగదా ?

పరి — చిత్తము. తాము సర్వజ్ఞులు. తమకు గోచరింపని యంశము లుండవు. కావున మనవిచేసుకొంటిని.

నార — (తనలో) నేనిదివరలో నూహించిన యంశమునకు దైవయోగమునుకూలమై యీదాసి యుపోద్ఘాత మారంభించినది. కావున వీరిలో నొండొరుల సందర్భ మొండొరులకుఁ దెలియకుండునట్లుగా భద్రపఱచి దీనితోఁ గథాబీజమును బ్రస్తావింపవలయును. (ప్రకాశము) కానిమ్ము. నే నీయంశమును గూర్చి యోజింపుచుందును. ఇంతలో నీవు వీరిని గురుజనసన్నిధికిం గొంపోయి మరల వత్తువుగాక.

పరి — (యథోక్తముగా నాచరించి) స్వామీ ! యేమియాజ్ఞ ?

నార — (తనలో) ఈముదుసలిది యీ దేవరహస్యమును వినుదనుక నన్ను వదలదు. (యోజించి) చలినీళ్లకు వేడినీళ్లు తోడనునట్లు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నకథ కిక్కథ కొంత తోడ్పడవచ్చును. కావున దీనికిం జెప్పెదు. (ప్రకాశము) నీకోరినయంశము దేవరహస్యములలోనిది. స్త్రీస్వభావమునంజేసి బయటఁబెట్టితివేని దేవకార్యమునకు భంగము వాటిల్లును జుమా !

పరి — (నవ్వి) దేవర సర్వజ్ఞులు. నా మనోదార్ఢ్యము మాత్రము గుఱుతెఱుఁగకుందురా ? సర్వథా భద్రపఱచి మీ మెప్పు నందెదను.

నార — ద్వారవతీపురి నెఱుంగుదువా ?

పరి — ఎఱుఁగకేమి ? చూడలేదు గాని విను చున్నదియే. యదువంశ

తిలకంబగు శ్రీకృష్ణభగవానుని విచిత్రచరిత్రమున కాలవాలంబగు నప్పుత్తనము నెఱుంగనివారే లేరని నేననుకొనియెద. కడమ సెలవిండు.

నార— ఆయనఘుని కెందఱో భార్యలును కొమరులును గల రనియు నీవు వినియేయుందువు. కావున విస్తరింపను. అక్కొమరులలో గదసాంబులను నిరువురు యదుకుమారులు మీభర్తృదారికలకు భర్తలు కాఁగలరు.

పరి— స్వామీ! తాము సెలవిచ్చిన సంగతి యమోఘమని నాకుఁ బరమ విశ్వాసముండియును తేజస్తిమిరన్యాయమునఁ బ్రవర్తించు రక్షోరాతి రక్షశ్చక్రవర్తులు వియ్యంకు లెట్లగుదురో కదా యని సందియము మితిమీఱి బాధించుచున్నయది. దీనిం బాప వేఁడెదను.

నార— మొదటనే చెప్పితినిగదా, యిది దేవరహస్యమని; మరలం బ్రశ్నించెద వేల? ఈ ప్రపంచ మహామాయానాటకమున మీ రాకొమిరెల పరిణయ భాగ మొకయంతర్నాటకముగా నుండెడిని. అచిరమ్మునన సర్వము నీకనుభూతము కాఁగలదు. ఇప్పు డింతకన్నఁ జెప్పవలనుపడదు.

పరి— చిత్తము. సెలవు. (నిష్క్రమించును.)

నార—(తనలో) రాక్షసేంద్రుండు తనకొమిరెల విద్యాతారతమ్యము నెఱుంగ నా రాకకై వేచియుండును. (పరిక్రమించి) అదిగో, రాజమందిర ద్వారము.

దౌవారికుఁడు— (ప్రవేశించి) మునీంద్రా! మా ఱేఁడు మీరాకకై వేచియున్నాఁడు.

(అంత వజ్రనాభుఁడు సపరివారముగాఁ బ్రవేశించును.)

నార— ఇదె వచ్చుచున్నాఁడను.

దౌవా— ఇటు దయచేయుఁడు. ఇటు దయచేయుఁడు.

వజ్ర— (సగౌరవముగా లేచి) మునీంద్రా! ఆ యాసనము నధిష్ఠింపుఁడు.

నార— (ఆసనమునఁ గూర్చుండును.)

వజ్ర— మునీంద్రా! మీరాకవలన మే మెల్లరమును ధన్యులము.

నార—(తనలో) ఇతఁడు దేవతారాతియయ్యు దేవమునినగు నాయెడల నింతటి గౌరవమును జూపుట యక్కజము. (యోజించి) అవును. ప్రస్తుత మితఁడు గానవిద్యాధురంధరుండనను హేతువున నన్నింత ప్రేమగాఁ జూచుచుండవచ్చును. "విద్వాన్ సర్వత్ర పూజ్యతే" కనుక దీనివిషయ

మున శత్రుత్వ మంతబాధకము గానేరదు. (ప్రకాశము) నీకుంగల గానవిద్యాభిమానమునకు నాకు మిక్కిలి సంతోషము.

వజ్ర— స్వామీ! మీరు దేవతాపక్షపాతులరయ్యు నామాటం బాటిచేసి నాకొమిరెల విద్దియం బరీక్షింప నేతెంచుట తమ సర్వసమత్వమును వేనోళ్ల నుద్ఘోషించుచున్నది.

నార— (తనలో) నేనును దేవకార్యార్థినై యేదేని రంధ్రమ్మారయు మనమ్మతో నీయవకాశమున నిట కరుదెంచినవాఁడనే. (ప్రకాశము) అసురేంద్రా! సురాసురశబ్దములయందలి పరస్పర వ్యతిరేకముకతన మీలో మీర లన్యోన్యశత్రువులయిన నగుదురుగాక. కశ్యపుఁడు మా మునులలోనివాఁడగుటచేఁ దదపత్యభూతులగు మీ రెండు తెగలును మాకు నొక్కరూప యగుటలో నాశ్చర్యమేమున్నయది.

వజ్ర— [illegible]ము. తమ సమర్థనము చక్కఁగా నున్నయది. ఇదియునుంగాక మామా విరోధములు పరస్పరబాహుబలప్రయుక్తమ్ములు. తామో, కేవలము శాంతిధనులు. తమ హృదయమున కిట్టిపట్టున జోక్యమే యుండదు.

నార— (తనలో) "నేనైతే మునినేగాని తిరుగవేసి పొడువు" మన్నట్లు మాకు జోక్యములేని యుద్ధములే యుండవు. మాకు నీవంటి జగదుపప్లవకారకులను వధింపఁజేయుటకూడ నొకతపమే. (ప్రకాశము) అంతే. నీయూహ కడుంగడు యుక్తియుక్తము.

వజ్ర— స్వామీ! ప్రశిష్యురాండ్ర గానవిద్యాభ్యసనముం బరీక్షించితిరికదా! అందు రంభోర్వసులలో నెవతెకుఁ దాము జయమొసఁగితిరి?

నార.— వాండ్రిరువురును సమర్థురాండ్రే. ఒక్కతె కొకభాగమున, వేఱొక్కతె కింకొకయంశమున, నెక్కుడు ప్రతిభ కల్గియుండినను మొత్తముమీఁద నొకరి కొకరు తీసిపోరు.

వజ్ర— ఆవిషయమిదివఱకే జగత్ప్రసిద్ధమైనదగుటచే నిప్డు క్రొత్తగాఁ దాము నిర్ణయింప నక్కఱలేదు. ప్రస్తుతము శిష్యురాండ్రంబట్టి జయ మెవరిదో నిర్ణయించుటయే తమకు ముఖ్యకర్తవ్యము.

నార— రాకొమిరెలును దెవ్వతెట్లలో నొకరికొకరు తీసిపోఁగూడదు.

వజ్ర— తాము ప్రత్యక్షముగఁ దిలకించియుఁ బరోక్షముననున్నవారిపై నభిప్రాయ మొసఁగుచుంటిరేమి?

వార— ఇందునుగూర్చి నేఁడు పరీక్ష జరుగలేదు. కావున ననుమానప్రమాణము శరణ్యము కావలసివచ్చినది.

స్రజ— పరీక్ష జరుగకుండుటకుఁ గారణమేమి ?

వార— రాకొమరితెలుఁగదా! నేఁడు నీకొమరితకుఁ గొంచెము మనస్స్వాస్థ్యము తక్కువగానుంటచే సభ తప్పు జరుగవలసినదయ్యెను.

— చిత్తము. ఎట్లో శిష్యురాండ్ర ననుగ్రహించి తా మంతవనుక నియ్యెడ విచ్చేసి పరీక్షించి యింకనుంగల లోటుపాటులను బూర్తిగావించుటకు వలనగు నుపాయముల నుపదేశింపఁగోరెదను.

వార— రాక్షసచక్రవర్తీ! విద్యయనునది కేవలము గురూపదేశమాత్రమున సిద్ధించునదికాదు. ప్రప్రథమమున గురూపదేశ మవసరమే. కాని పిమ్మటఁ బలువురవలనఁ బలుసంగతులను నేర్చికొనవలసియుండును. అది యంతఃపురచారిణుల కగమ్యమేకాక యనుచితముగూడ నగుటచేఁ బ్రస్తుతమింతటితోఁ దృప్తిపడుట యుక్తము.

స్రజ— గానవిద్యాధురంధరులని పేరుపడసినవారి నెల్ల నిటకు రప్పించి వారివారి నైపుణ్యములను దిలకింపఁ జేయవచ్చునుగదా ?

నాగ— (తనలో) పోఁతుటీఁగకేనిఁ దనయాజ్ఞలేక చొరరాఁగూడని యీ పురము నేఁటికి గానవిద్యాధురంధరులకెల్ల నివాసము కాఁదగిన దినము లాసన్నమగుచున్నవి. "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" ప్రద్యుమ్నుఁడు నీనెపమ్మున నిప్పురము ప్రవేశించి రంధ్రమారసి వీని వధించుట కిఁక నేమి సందియము! (ప్రకాశము) "రాజు తలఁచిన దెబ్బలకుఁ గొదవా?" అటులొనర్చినచో నీ రాకన్నియల భరతవిద్య కొలఁది దినములలోఁ బరమోచ్చస్థానము నలంకరింపఁగలదు.

స్రజ— (స్మృతినభినయించి) కొలఁది దినములకిందట నొక నటవరునిగూర్చియు, నతని నాటక సమాజముంగూర్చియు వినియుంటిని. వాని పేరు భద్రుండట! ఏఁడుదీవులయందును నతఁడు నిరాఘాటుండై చరియించుచున్నాఁడఁట! అతని నిటకు రప్పింపవలయునని యనుకొనుచున్నాఁడను. ఇందులకుం దమ రేమనియెదరు ?

నాగ.— (తనలో) ఓహో! శుచిముఖి యప్పుడే తన నాటకమునకుఁ బ్రస్తావన కావించి యుంచినదే! ఇఁక నేమి, సురపక్షమునకు శుభదినములు సమీపించినట్లే. (ప్రకాశము) భద్రుని పేరు భూలోకమునందే కాదు, స్వర్గమునందును వ్యాపించినది. తప్పక యాభరతపుత్రుఁ డిటకువచ్చి కొన్ని

నాటకములు ప్రదర్శింపఁదగినవాఁడే. ఇయ్యది మీ కోరికలకు సర్వథా యభివృద్ధి సూచకము.

వజ్ర— మునీంద్రా! ఆ కుశీలవాగ్రణి కవితఁగూడఁ గడుం జక్కఁగ నల్లువాఁడఁటకా?

నార— (తనలో) అతఁడు కవిత నల్లువాఁడో కాఁడో కాని నీకు రోఁదగా నల్లువాఁడగుటకు సందియము లేదు. (ప్రకాశము) కవితాశక్తి లేనివాఁడు నాటకసూత్రధారపదవి కెట్లు తగియెడిని?

వజ్ర— ఇదిగో, తప్పక యిప్పుడ యతనిరాకకై లేఖం బుత్తెంచెద. అతఁడు నాటకములు ప్రదర్శించునట్టునఁ దామకూడ నిటకు దయచేయవలయునని యభ్యర్థించెదను.

నార— ముఖ్యముగా నట్లే కావించెదను.

వజ్ర— ఎవఁడురా, యక్కడ? శుచిముఖిని పిలిచికొనిరమ్ము.

దౌవారికుఁడు— (ప్రవేశించి) చిత్తము.

(నిష్క్రమించి శుచిముఖితోఁ బ్రవేశించును.)

శుచి— దేవరకు జయమగుఁగాక! నన్నెందులకుఁ బిలిపించితిరి.

వజ్ర— నీవానాఁడు మాతోఁ బ్రసంగవశమునఁ బ్రశంసించిన భద్రుఁడను నటశిరోమణి యిప్పు డెచ్చటనుండెనో యెఱుఁగుదువా? మాయాజ్ఞ నాతనికిం జెప్పి యిటకు శీఘ్రమ్మున రప్పింపఁగలవా?

శుచి— (తనలో) వీనికి వినాశకాలమును, ప్రభావతికిఁ గళ్యాణకాలమును దాపైనట్లున్నది. నాకుఁ బ్రియము. (ప్రకాశము) దేవర యాన యన్నచోఁ ద్రిదశేంద్రాదులు నైతము శిరోమాల్యమ్ముగ గౌరవించునప్పుడీ నటుఁడన నేపాటి? తప్పక వచ్చియేతీరును. మీవంటివా రాతని నైపుణి నారసినచో నతని విద్యయకు సార్థక్యమ్మొదవు. ఇక్కతన నక్కుశీలవాగ్రణి ప్రద్యుమ్నుం డగుటకూడఁ దటస్థించు.

నార— (తనలో) ఓసీ, వరాకీ! శ్లేషపాండిత్యము కొండొకసేపు గట్టిపెట్టుము. కార్యవిఘాతుకత్వమున కొకప్పుడీ శ్లిష్టవాక్ప్రౌఢిమ కారణమైనఁ గావచ్చును.

వజ్ర— అతని విద్యావైశద్యము మా మనమునకు నచ్చినచో నతని కోరిక యెట్టిదేని నయ్యది తీర్చుటకు మా కభ్యంతరముండదని నీవు చెప్పవచ్చును.

శుచి— నేఁ జెప్పకమున్నే యతఁడు తమ యౌదార్యమును వినియుండును. తమకుం గల కుతూహలాదికమును నేనును విశదపఱచి తోడికొనిరాఁ గలను. నాకాజ్ఞ యొసంగుఁడు.

వజ్ర— నీకు శుభమగుఁగాక. పోయిరమ్ము.

(శుచిముఖి నిష్క్రమించును.)

వజ్రి— మునీంద్రా! నాటకశాలలం గొన్నింటి నీ కోటలోఁ గట్టించియుంటిని. అందు పలయు పరికరమ్ము లవ్వారిగా సేకరించియుంచితిని. తా మొక్క పరి చిత్తగించి సంపాద్యమ్ము లేవేని యున్నచో సెలవియ్యఁ గోరెదను.

నార— అట్లే చూతము, పద.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన
ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకమున దృతీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము

చతుర్థాంకము

(అంతర్నాటకము)

సూత్రధారుఁడు— (ప్రవేశించి) నేఁడు పెందలకడ నాటక మారంభింపవలసి యుండునని యానతిచ్చియు నిందనుక రక్షోవిభుఁడు కొల్వున కేల రాకుండెనో? (దెసలు పరికించి) అదె సపరివారుండై రక్షోవిభుఁ డొక్కదెసను, నుచితపరివారముతో నంతఃపురము వేఱొకదెసను బ్రవేశించుచున్నారు. ఇఁకఁ గర్తవ్యమున కుపక్రమించుటయే యుక్తము.

(నిష్క్రమించును.)

(యథోక్తముగా వజ్రనాభాదులును, అంతఃపురమును బ్రవేశింతురు)

నాంది

గీ. ఓషధీట్చిత్రరేఖామహోంచితుండు
బాణకృతవిఘ్నతేజుండు ప్రథనభూమి
నెందు ననిరుద్ధుఁడై జయమెసక మెసఁగ
వఱలెడి భవుండు మీకు శుభమ్ము లొసఁగు.

సూత్ర— (నాంద్యంతమునఁ బ్రవేశించి తనలో) రక్షశ్చక్రవర్తి నేఁడు ప్రవర్తించెడి నాటకంబునందలి కథ యత్యంతాపూర్వమ్మును గడుఁ జమత్కారజనకమ్మునుగా నుండవలయునని మున్నే కబురంపి యున్నవాఁడు. కావుననే మా భరతాచార్యుఁ డట్టి దొక్కండు గల్పించి పాత్రమ్ములకెల్లఁ బంచియిచ్చి సన్నద్ధపఱచి యున్నవాఁడు. (ప్రకాశము) నేఁడు ప్రదర్శింపఁబోవు నాటక కథ కేవలము క్రొత్తది యగుటచే నించుక దానిం గుఱించి ప్రస్తావించిన పిదప నాటక మారంభింపఁబడును. ఏతావన్మాత్రమాలస్యమగుటకు సభ్యులు మమ్ము మన్నింపవలయు. ఈ కథననుసరించిన ప్రధానపాత్రముల కేరికిని నిందు నామము

ఉదాహరింపఁ బడవు. కావున నందుంగూర్చి మమ్ముఁ బ్రశ్నింపవలదని ప్రార్థించుచుఁ గథ మొదలిడుచున్నవాఁడను. ఒకానొక పట్టణరాజమ్మునఁ ద్రిభువనజేతయై యెందు నెదురులేక విరాజిల్లు నొకానొక సార్వభౌముండు నివసించుచుండు. ఆ పట్టణపు గోట శత్రుదుర్భేదము. ఆ యధ్యక్షుని కొక్క కొమరిత త్రిలోకసుందరి కలదు. ఆమెకుఁ బెండ్లి కనువగు వయస్సు ప్రవర్తిల్లుతఱి నొకనాఁటి రాత్రి యొక త్రిలోకసుందరునితో రమించినట్లు స్వప్నంబై, మేల్కాంచిన పిదప నక్కామునుం డగుపట్టమికి మిగులం జింతలం జివుకుచుండ నా రాకొమిరె చెలికత్తియ యెట్టకేలకా గుట్టెఱింగి త్రిలోకమ్ములందలి సుందరపురుషులనెల్లఁ జిత్రించి "ఇందు నీ మానంబుఁ జూఱఁగొన్న పురుషరత్నం బెవ్వరో చెప్పు" మని యామె నడిగి తుద కామెవలన నప్పురుషసింహు నెఱింగి యాత్మమాయాబలమ్మున నప్పురుషుని నిద్రావస్థాంతర్గతునిఁ దెచ్చి తన భర్తృదారికకు సమర్పించిన కథాంశములం గూర్చి నేఁటి నాటకము ప్రవర్తించెడిని. ఇందప్రధానాంశములు త్రోసివేసి ప్రధానాంశములు మాత్రము ప్రదర్శింపఁబడును. సావధానచిత్తమ్ములతో నవధరింపవలయును.

(తెరలో)

ఎవఁడురా, పోతుటీఁగకుఁగూడఁ జొరనశక్యమ్మగు నంతిపురమ్మున మాభర్తృదారికకు నేను జిత్రించి చూపుచున్న సుందర పురుషులం గూర్చిన ప్రసంగమ్మును బయటఁబెట్టునంతటి సాహసి! జాగ్రత్త. మా చక్రవర్తితోఁ జెప్పి నిన్నేమిచేయించెదనో చూడుము.

సూత్ర— (భయము నటించి) ఓహో! తాటకాశూర్పణఖాది మాయావతుల కన్న మిన్నయగు ప్రకృతకథానాయికాసవయస్య ప్రవేశించుచున్నది. కాన నే నిట నుండుటర్హము గాదు.

(నిష్క్రమించును.)

(ఇది ప్రస్తావన)

(అంత చెలికత్తియలతో రాకొమిరె ప్రవేశించును.)

చెలి— సఖీమణీ! ఈ యువపురుషు నవలోకింపుము.

ఉ. ఈ నవమోహనాంగుఁడు సురేంద్రునిపుత్రుఁడు వీని పేరు ప
ద్మాననరో! జయంతుఁ డని యందురు చెల్వున సాటిఁజెప్పఁచో
ఘనిధులెల్ల వీనిని మదిన్ గణియింతురు వీఁడు కాఁడుగా,
మానిని! నీదుస్వప్నమున మానము గొన్న మనోహరుం డొగిన్?

రాకొమిరె— (అనాదరముగా) మఱియొక చిత్తరువుం జూపుము.

చెలి— (తనలో) ఔరా! జయంతుఁడుంగూడఁ గొఱగాకపోయెనే!
(మఱియొకచిత్తరువుపై గవుసెన దీసి ప్రకాశము)

ఉ. కోమలి! వీనిఁ జూడు నలకూబరుఁ డీతఁడు, రంభవంటి స్వ
ర్భామకు వీఁడు ప్రాణములప్రాణము, సంపదలందు నెంచు న
ద్ధాముఁడు శ్రీదపుత్రకుఁడు ధన్యుఁడు మాన్యుఁడు వీఁడు గాఁడుగా,
కామిని! నీమనోధనము గైకొని యేగిన చోరుఁ డమ్మయిన్ ?

రాకొ— (అనాదరముగా) వేఱొక చిత్రపటముం జూపుము.

చెలి— (తనలో) దిక్పతులకొమరులే త్రోసిరాజగుచున్న సంరంభమున దిక్పాలులంజూపి కాలయాపన మొనర్చుట వృథాప్రయాసము కాకపోదు. కావున నిఁక మనుష్యలోకమునందలి సుందరపురుషులం గొందఱం జూపుట యుక్తము. (వేఱొక చిత్రపటముం జూపి ప్రకాశము.)

మ. నకులుం డీతఁడు వీనిఁ జూడు లలనా! నాసత్యతేజంబు వీ
నికి నుత్పాదకమాటచే నొరులు వీనిన్ బోలఁగాలేరు మా
ద్రికిఁజెప్పన్ మఱి వీనితమ్ముఁ డగుమాద్రేయుం డొకండుండె
(సహదేవుపటముంగూడఁ జూపి)
నిం, దొకఁడుంగాడె? కలన్నినుం గలఁచుధన్యుం హో చరోరేక్షణా!

రాకొ— (అనాదరముగా) వేఱొకపటముం జూపుము.

చెలి— (చిత్రపటములు తిరుగవేయుచుండును.)

ప్రజ— తమ్ముఁడా! యింతవఱకీనాటక సంవిధాన మిట్టిదని నిర్ణయింపవలను గాకున్నను నిప్పటికియ్యది నేఁటికాలపు చరిత్రకు సంబంధించినదే యని స్ఫుటమగుచున్నది సుమా!

సునా— నకులసహదేవుల ప్రసక్తింబట్టి కాలనిర్ణయము తేలుచున్నను, తక్కినవిషయ మగమ్యగోచరముగా నున్నయది.

వజ్రి— క్రమముగా నదియును దేలఁగలదు.

చెలి— మృదుశాంగీ! ఈ చిత్రపటముల నవలోకింపుము.

చ. ఇతఁడు కళింగరాజసుతుఁ డీతఁడు మద్రనరేంద్రపౌత్రుఁ డ
ల్లతఁడె విదేహరాజతనయాగ్రణి యాతఁడె వంగభూమిసృ
త్సుతుఁ డనపద్యులిందఱును సుందరు లీశ్వరతాకళాంచితుల్
వితతయశస్కు లిందు నొక వీరుఁడు నీ కలవచ్చినట్టిఁడే ?

రాకా— మతికొన్నిటిం జూపుము.

చెలి— (చిత్రపటములను సవరించుచుండును.)

సునా— (అన్నదిక్కై) అగ్రజా! యీ గర్భదాసి యిదివఱకీ గాకన్నియ కెన్నియో చిత్రపటములఁ జూపించెనుగదా, యిందుఁ బరాక్రమప్రఖ్యాత నగు మనరక్షఃకులమునఁ బొడమిన యువకులప్రసంగము లేశమును గానరాకుండుట యేమికతంబో!

— (కోపసూచకమగు నగవుతో) నాకును జాలసేపటినుండి యీవిషయము ననే శంక గలుగుచున్నయది. కాని యిందుఁ గొన్నియేని చిత్రములు రక్షోరాజయువకులవి లేకపోవని నాలోనేను సమాధానముఁ జెప్పికొనుచుంటిని. ఇంతలో నీకును శంక గలిగినది.

సునా— నాకేకాదు. ఎవరికేని యిట్టి సందియము కలుగకమానదు. దీని నిటులుంతము. ఈ కథాసంగ్రహమున మునుమున్న చెప్పిన కొన్ని యంశములనుబట్టి చూచిన నీ నాటకము సర్వథా మనల నవ్యాపదేశముగాఁ బరిహసించుట కేర్పడినట్లు నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

రాజ— (తలపంకించి) బాగుగ నాలోచించితివి. సర్వథా కేవలకల్పితంబగు నీనాటకము మనలం బరిహసించుటకే వీరం డుప్రక్రమించిరి. (నాటకుల దక్కై క్రోధాట్టహాసముతో)

శా. రా, యోరి కుశీలవాధములారా! యేటికీ నాటకం
బారంభించితి? రెవ్వఁ డిట్టిరచనల్ వ్యాపింపఁగాఁ జేసె? ని
న్నారందీక్షఁ దీనికల్పనయు నీచం బిట్టె? జాతింపుఁడో
హూ! రాక్షస్తుత్యులగాఁ జూపఁగా వరులు లేరో, సైత్యోలం జెప్పుటల్!

సూత్ర— (సటోపాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి వినయముతో) రాక్షససార్వభౌమా! మునుమున్న మీయుదంతవలంగార్చ్య ప్రస్తావింపవలసినదని మా భరతాచార్యులుంగనివారు కారు. ప్రస్తుతపాత్రి నీచస్త్రీయగుకతన నద్దాని కీసూచిత్యము లెఱియకుండునట్లు కల్పించినచోఁ బత్ప్రారౌచిత్యమును సామాజికనేర్పలు గని మెచ్చికొందురని యటులొనరించిరని మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను.

రాజ — (తనలో) ఏమీ, వీని సమయోచితవాచానైపుణి! ఈ తప్పుడుఁగల్పనఁదుఁ గూడఁ గొంత పస్నెపట్టుచున్నాఁడే! (తమ్మునిదిక్కై ప్రకాశము) తమ్ముఁడా! యీ సమాధానము సమంజసముగాఁ దోఁచుచున్నది కదా! యిందులకేమందువు?

సునా— అన్నయ్యా ! యీకుశీలవుఁడు వచించినసమాధానము సత్యేతరమే యయినను బ్రకృతోపయుక్తముగ నుండుటచే యథార్థమేమో యని సంశయింపవలసియున్నది. నిపుణతగలవాండ్రు బొంకెడి బొంకులన్నియు నిట్టివిగనే యుండెడిని.

చ. చదువున మిత్రుపల్లములు చాతురి వొల్చెడి శిల్పియుక్ దుర
భ్యుదయము లవాస్తవమ్మునెడ నొండొకవాస్తవముక్ బ్రపస్రిమా
స్పదులకుఁ దోఁచునట్లొనరుపంగల రించుక చర్చచేయుచో
నది యిదియుక్ పదం దెలియ నద్దమునందలి మోముపోలికన్.

వజ్ర— (యోజించి తలపంకించి) నీయూహ కడుయుక్తియుక్తము. అయథార్థంబైనదానిని యథార్థమనిపింపఁజగు దుర్విదగ్ధులును, యథార్థమును గూడ యథార్థముగ సమర్థింపనేరని యమాయికులును బలువు రీ ప్రపంచమున నన్నమాట నిక్కమే. దీని నిటులుంచినను, ప్రస్తుతకథావిధానము మన కన్యాపదేశముగా నవమానం బొనరించుతలంపునఁ గల్పించి మనయెదుటనే ప్రదర్శింపఁ బూనుట మిక్కిలి సాహసముకాక మఱేమి? ఇందుల కీమందభాగ్యు లేమి యుత్తర మొసఁగుదురో ? (నాటకులదిక్కై) ఓయీ భరతపుత్రా ! ఇందుల కేమిసమాధానము చెప్పెదవు ?

మ. కత నూత్నంబుగ నుండునట్టి దెదియో కల్పించి చూపింపఁ డం
చతిమోదమ్మున మేము గోరనది శుద్ధాంతాపచారాత్మక
స్థితిలో నుండునటుల్ ఘటించి మము నెంతే హేళనం జేయఁగా
మతినూహించి పృథాగఁ జాఁగ నెటులాత్మక్ గోర్కిమీకబ్బెరా ?

సూత్రి— (తనలో) వీని యవమానకరంబులగు నీచసంబోధనముల నిఁక సైరింపవలసినపనిలేదు. వీని నాశనమే కడమగాని తక్కినకార్యము లన్నియు నింతకుఁ జిరకాలమ్ముక్రిందటనే గట్టెక్కినవిగదా ! ఇఁకఁ గార్యాగ్రము ధరించిన నా భద్రనామధేయమునకు 'వీర' పదంబుచేర్చి విక్రమించుటకుం దగిన ప్రస్తావనను గాలమాసన్నమగు కతనఁ ద్రిభువనకంటకుండగు నీరక్షశ్చక్రవర్తియే తెచ్చుచున్నాఁడు. ఇదియుంగాక నే నీ నాటకవ్యాజమున వబంధుమిత్రముగా నిట కరుదెంచి యుంచు మించుగ నొక వత్సర మతిక్రమించినది. నన్నుఁ జూడక యిన్నినాళ్లు నాతలిదండ్రులును దక్కటి స్వజనమును మిక్కిలి వగలఁ బొగులుచుందురు. కావున నిఁక వీని వధించి సతీసుతులతో నిజపురమ్మున కరుగుటయే కర్జము. (యోజించి) ఇంతకాలమ్మునుండి యెన్నండుగాని నాప్రియురాలితో "ననసరమగునెడల నీతండ్రిని వధించినచో నీవంగీకరింతువా ? " యని నేను బ్రస్తావింపనేలేదు. ప్రస్తావించుటయే తడవుగాని యిందుల కామె సమ్మతించుటకు లవమ్మును సందియ ముండఁగూడదు.

ఉ. మున్ను హిడింబ వాయుసుతు మోహముమై వరియించి వెంటనే
యన్న హిడింబుఁ జంపునటు లానతియీయదె ! భర్తృవల్లభ
త్వోన్నతి ముఖ్య మంగనకు, నొండెదియుఁ సరిగాదు దాని, కిం
కెన్నఁబ నేమి భర్తయెడ నెగ్గు దలంచెడి బంధు లైనచో ?

కావున నే నాపెతోఁ బ్రస్తుతాంశమును నుడువుటయే తడవు కాని యాపె యభ్యనుజ్ఞకుఁ దడవుండదు. ప్రియురాలికడ కరిగి నే నిటు వచ్చునందాక నీ మాయానాటకము జరుగుచునే యుండవలయును గాన రక్షశ్చక్రవర్తితో నింకను వినయముగనే మాటలాడవలయును. (ప్రకాశము) రాక్షససార్వభౌమా ! (అని యేమో చెప్పఁబోవునంతలో)

వజ్ర— (క్రోధావేశముతో)

చ. అడిగినమాట కుత్తరము నైన వచింపవు తప్పుతో వ్రవలం
బడినపు డుత్తరం బెటులువల్కఁ స్ఫురించెడిఁ? జావు దగ్గఱం
బడెనొకో ! మా ధనంబు తిని మా కవమానము దోఁపఁజేయు త
ప్పడుకత మా సమక్షమునఁ బోలునె యాట వుపక్రమింపఁగన్ !

సూత్రి— (వినయాతిశయముతో) దేవా ! దేవరవారి కవమానము స్ఫురింపఁ జేసెడి యంశము లిందున్నవని మేము తలంపలేదు. నిక్కముగా నట్టివి లేవు. ఒక్కచో నున్నట్లు తామభిప్రాయపడునెడల దానింగూర్చి గ్రంథకర్తను బ్రశ్నింపవలయును గాని ప్రదర్శకుల నడుగుట న్యాయము కాదు. కావున ననుగ్రహింపఁగోరెదము.

వజ్ర— (కొండొకశాంతించి) అట్లేని గ్రంథకర్తనే యిటకు రప్పింపుము.

సూత్ర— చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

శరతాచార్యులు— (ప్రవేశించి) రాక్షససార్వభౌమా !

ఆ. వె. నీకు మంగళమ్ము నీకు జయమ్మును
నీకు కీర్తి మఱియు నీకు హితము
కలుగఁజేయుఁగాక కడఁగి నీవొనరించు
నట్టికర్మముల ఫలానుషక్తి.

సునా— (క్రోధతామ్రాక్షుఁడై గదపుచ్చుకొని) ఓరీ ! యమంగళప్రలాపా ! ఏమని ప్రేలుచుంటివి?

శరతా— (భయమునటించి) అయ్యా ! నేనేమంటిని, ప్రభువు నాశీర్వదించుటయు దోసమగునా ?

సునా— (పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు)

మ. దురభిప్రాయముతో దురర్థ మదియెంచున్ దోఁప నాశీర్వచః
పరమార్గం బదియప్రధానగతిగా భాషింప నీ వాడు ని
ద్దురతోక్తుల్ చవిగావు నిన్నిపుడె తున్మింతున్ గేవలాశ్లీలవా
గ్భరమున్ గ్రక్కినదానికిన్ ఫల మెగిన్ బ్రాపించి గూల్చెట్టఁగన్.

సూత్ర— (రణోచితవేషముతోఁ బ్రవేశించి) మహారాజసోదరా! సర్వవిధముల నపాయకరమ్మగు కవినిందకుఁ గడంగుట యుక్తముకాదు. కొండొక యుపశమింపుము.

వజ్ర — (తనలో) ప్రస్తుతము భద్రుం డిట్టి రణోచితవేషముతో రావలసిన యావశ్యకత ప్రకృతకథానుకూలముగఁ గన్పట్టదు. తమ గురువును నిరసించిన నాతమ్మునిపైఁ గినుకవోడమి యక్కటతన నొడలెఱుంగక సాయుధుండై యరుదెంచియుండఁబోలు. వీఁడు రవంతయు భయములేక నాతమ్మునినే యధిక్షేపింపఁబూనినాఁడే! ఇందులకుఁ దమ్ముఁడే తగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనరించుఁగాక.

సునా— (క్రోధావేశముతో గదాపాణియై నిలిచి)

శా. ఓరీ! నీచ! కుశీలవాపశద! నీయోగంబుమూఁడెన్ వృథా
కాఱుల్ ప్రేలిన నీగురుప్రవరు నాల్కన్ జీల్తు నీయుద్ధవే
షారంభం బదియెట్టిదో, నిలిచి నీయాచార్యుఁ గాపాడికొ
మ్మారాధ్యుండగునొక్కొ? యిట్టి కుకవివ్యాసంగి దుశ్శీలుఁడా!

(అని పైకుఱుకఁబోఁగా)

మంత్రి— (వారించి) మహారాజసోదరా! ఇది నాటకము. వీరు నటులు. తమ కోపాటోపముముందు వీరెవరు? ఉపశమింపుఁడు.

సునా— వీండ్ర ప్రస్తుతస్థితింబట్టి విచారించిన నాటకులని నామనము లేశమును విశ్వసింపకున్నది. (ఎదుటికిఁజూచి) అదుగో, భద్రుం డేమియో పదరుట కుద్యమించుచున్నట్లు పొడకట్టుచున్నాఁడు.

సూత్ర— (తనలో) చేయఁదగిన కట్టుబాటు లన్నియు వంశీపురి కరిగి చేసి వచ్చితిని. ప్రస్తుతము గురునిందావ్యాజమ్మున నిద్దురాత్ముల వధించుటయ యిఁకఁ గర్తవ్యము. కావున నున్న యాథార్థ్యము నెల్ల సంగ్రహముగ వినిచి యీరక్షోవీరుల కోపం బాటోపింపఁజేసెదఁగాక. (ప్రకాశము గంభీరముగా) ఓయీ, చక్రవర్తిసహోదరా! చక్రవర్తీ! మీరిరువురును నావచించు వాక్యములను బాగుగ విమర్శించి పిదప నేది కర్తవ్యమో

నిశ్చయించికొనుఁడు. మేము నాటకులము గాము. రక్షశ్చక్రఘోర మృగాఖేటకులము. మీ దుర్మార్గతను భరింపలేక యమరేంద్రప్రభృతులు మాతండ్రి శ్రీకృష్ణభగవానునిం బ్రార్థించుసందర్భమున నీమాత్రపుఁ బని కమ్మేటి కేల పనికల్పింపవలయు నని రెంచి యీవ్యాజమొందు కల్పించుకొని చిరకాలముక్రిందటనే యిప్పురిఁ బ్రవేశించి యంతకుమున్నే వరియించి మారాక నభిలషించి వేచియున్న మీమాపురతనయలను మా మాయాచాతుర్యమున గాంధర్వవిధిఁ బరిగ్రహించి యమ్మాగురయందును నల్వురు కొమరుల నాత్మానురూపులంగని యీ బాంధవ్యమ్ము కతమ్మున మిమ్ము వధించుటకు వెనుకముందాడుచు నిప్పారమ్మునఁ గుశీలవవ్యాజమ్మునఁ గాలమ్ముగడపుచుంటిమి. ఇంతట నేఁటికి మీకుఁ గాలమాసన్నమగుటం జేసికాఁబోలు,

మ. అనిమిత్తమ్ముగ లేనిపోని యొక తప్పాపాదనంజేసి మ
మ్ము నధిక్షేపణఁజేసి యంతఁ జన కేమో మా యుపాధ్యాయులన్
వినరానట్టి దురుక్తు లాడుకతనన్ వ్రేఁగై మిము న్నేఁడు కా
లునిసాన్నిధ్యముఁ జేరనంపుటకు నాలోచించి నే నిల్చితిన్.

(వజ్రనాభసునాభులు పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు మండిపడుచుందురు)

సూత్ర— (శాంత సంరంభముతో) ఇంకను వినవలసినది కొంత కడమకలదు. అప్పుడే మండిపడెదరేల, కొండొకసేపు సైరింపుఁడు.

శా. దూరక్షోఘ్నుఁడు శౌరి, తత్సుతుఁడు ప్రద్యుమ్నుండు వీఁ, డల్ల య
వ్వారేస్వా! గదసాంబు లుద్ధతులు నా భ్రాతల్, వృథా చాక దు
శ్చారిత్రంబును వీడి చక్క బ్రదుకన్ జర్చింపుఁ డొండేని మీ
క్రూరత్వమ్మునకున్ ఫలమ్ము గని యేగుం డా జమున్ జూడఁగన్.

దౌవా— (పటాక్షేపమునఁ బ్రవేశించి నమస్కరించి) దేవరకు జయమగుఁగాక!

వజ్ర— (సంశయముతో) ఏమి, యేదో యత్యాహితము మూఁడినవానివలె నగుపట్టుచుంటివి?

దౌవా— మహాప్రభూ! యేమి మనవిచేయుదును! కన్యకాంతఃపురమున నల్వురు రాకొమరులు సమంకురితయౌవనవయస్కులు సాయుధపాణులై వెలయుచున్నవారు. వారల మొగమ్ముల తీరు మూఁడుముహూర్తముల మీ మాగురుకొమార్తల మోములం బుణికిపుచ్చుకొనుచున్నవి. ఈ పరమాశ్చర్యంబు తమకు విన్నవింప వచ్చితిని. ఇఁక సర్వథా దేవరప్రమాణము. నాకనుజ్ఞ నొసఁగుఁడు. (నిష్క్రమించును.)

వజ్ర— (తమ్మునితో) తమ్ముఁడా, ఇది యేమి మాయ!

ఉ. ఏలిక వజ్రనాభుఁడఁట! యెన్నియొ మాయలు నేర్చునంట! త
త్పాలనమందు నంతిపురిపట్టున నెట్టనఁ బోతుటీఁగయుం
గా లిడలేనిచోటనఁట! కావలు లెవ్వరో మూఁగురంట! దు
ష్కీలురు సాయుధుల్ నిలిచి చేయుదురంట! యిదే నపాయమున్.

సునా— అగ్రజా! క్షమింపుఁడు. ఇది యంతయు స్వయంకృతాపరాధము దక్క మఱొండు గాదు. ఆ పాడుపక్షి నిరర్థకపు మాటలకు లోనై తా మెప్పు డీ పట్టణమునకు నీ బూటకపు నాటకులం బిలిపించితిరో నాఁడే మొదలు మన కీ యనర్థపరంపరకుం దగిన సూచనలు కొన్ని కనుపట్ట మొదలిడినవి. గతమునకు విచారించిన ప్రయోజనము లేదు. ఆ నల్గురుఁగూడ నీ కూటమికి సంబంధించిన మాయావులే కావలయును.

మ. త్వరలో వీండ్రను వాండ్రనుం జదిపి దుర్దర్పాంధతాదోషవి
స్ఫురణం బింత యుపేక్షమైఁ బెనుచు నజ్ఞున్ సోమరిన్ బమ్మదే
వర గాటమ్ముగ శిక్షసేయవలె నిర్వక్రక్రమాటోపమై
పరఁగంగావలె నస్మదీయమగు నైశ్వర్యంబు శశ్వద్గతిన్.

సూత్ర— (ప్రౌఢస్వరముతో) ఓహో, యేమి మీ యకార్యజ్ఞత! నా వచించు వచనంబులందలి సారమును విచారించి మఱియు నితికర్తవ్యమునకుం దిగుఁడు.

క. ఈ మూఁగురు జామాతల
కా మూఁగురనొకరు పుత్త్రు లాహవధీరుల్
మీ మీ దుహితల కొమరులు
మీ మారణమునకుఁ జాలు మేటులు సుండీ.

అచిరకాలమ్మునన మన కింతటి దౌహిత్రు లెట్లు వెలసిరని శంకింతు రేని వినుఁడు. వీరు నల్వురును లోకముతోపాటు నవమాసమ్ములు గర్భమ్మున వసించి పొడమినవారే యయ్యుఁ బొడమిన కొన్ని నిమేషములలోనన సంప్రాప్తయౌవనులుగాఁ గనుపట్టిరను నంశ మిట కడుంగడు నవీనము. ఈ యంశముఁబట్టియేని మీ మీ పరాక్రమము లిప్పట్టఁ బని సేయవని యెఱింగి,

క. మఱి తెలివి దెచ్చికొనియుం దు
హితలకు హితమైన త్రోవ నెఱిఁగి జగద్ద్రో
హిత వీడి బ్రదుకు టొప్పగు
నితికర్తవ్యమ్ము మీ కిదే యిటు మీఁదన్.

వజ్ర— (మండిపడి) ఓరీ, దుర్మార్గ! అంతఃపురాపచారదూషిత! కుశీలవాధమ! కుశీల!

మ. ఇదె మిమ్మెల్ల వధించెదన్, గొమిరెలేయే మీ హయోల్లాసచియో
మ్మృగుచిత్తమ్ముల మీకు లోఁగిరనుమాటే నిక్కమౌనేని దు
ష్టపశోపేతలఁ గూఁతులం జదిపెదన్ సద్వంశమం దిట్టి దూ
ఱొందపంజేసిన బమ్మకుం దగినదేవో శిక్ష గావించెదన్.

సూత్ర— బంధుత్వముం బురస్కరించికొని నా సలుపు సదుపదేశమ్ములు మీ మనమ్ముల కింపుకయు నెక్కకున్నవి. కూఁతులకతన మీ వంశమునకు వన్నె కలిగినదని సంతసించుటకు బదులు దూఱుదయించినదని యేవగించుకొనుట పిచ్చితనంబుకాక మఱియేమి? పైఁగా వంశమ్మునకిక్కారణమ్మునఁ బ్రాశస్త్యమ్ము గలిగించిన బమ్మదేవరం గూడఁ దెగడుటకన్న వేఱొండు వివేకశూన్యత కలదే?

ఉ. ఇట్టి వివేకహీనతలె హెచ్చుతపమ్ములు సేసి దేవతా
రాట్టులఁ దృప్తులం జలిపి ప్రాఁకిన యుచ్చపదంబునుండి మీ
దట్టుల నెల్లరన్ ద్రుటి నధఃపథగాములుగా నొనర్చె న
ట్టిట్టని మిట్టిమిట్టిపడ కీపయి నెమ్మది నుండు టొప్పదే!

నీ వెంత పరాక్రమశాలివో నీవు బ్రహ్మవలనఁ గొనిన వరమ్మువలననే ప్రాజ్ఞులు గ్రహింపఁగలుగుదురు.

చ. సరసిజసంభవున్ దపముసౌరున దృప్తునొనర్చి దాన నే
పరమునుగోరితో యదియ వాతులతన్ బ్రకటించు భీతికిం
దెరువయి కాక "యన్యులు మదీయపురిన్ జొరరా" దటంచు దే
వగను వరమ్ము గోరికొను పార్థివశేఖరుఁ డెందు నుండునే!

తాను బరాక్రమశాలియేని యెవ్వఁ డరుదెంచిన నేమి భయము? ఇదిగాక శూరులకు శూరులతో నభినందించుట పండువుగదా. అట్టిస్థితిలో నంతఃపురమున దాఁగు చాసంబలెఁ గోటలో నడఁగి మడఁగి యుండు నే వొక శూరుండవని నేన కాదు మఱెవ్వరును భ్రమింపరు. వృథా వాగాడంబరమును వినియోగింపక యితికర్తవ్యము నెడల జాగరూకత గలిగి జీవింపుము.

వజ్రి— ఊరకున్నకొలఁదిని దుష్ప్రగల్భములు మితిమీఱుచున్నవి. (సునాభు దిక్కై) తమ్ముఁడా! యీ దురాలాపుల నింక నెందనుక క్షమింపుమందువు. కర్ణకఠోరమ్ములగు వీని యసారాలాపములను వినుచు మిన్నకుంటివేమి?

సునా— అన్నా! యీ కుశీలవాపశదుని దుశ్చరిత్రమ్మునకు మనమ్మునం బొడమిన లజ్జాదైన్యమ్ములు నన్నితికర్తవ్యతామూఢునిం జేయుటచే నేమియుం దోఁపక మిన్నకుండవలసినవాఁడ నైతిని.

ఉ. పేర్వినుమాత్రి ముజ్జగము బెగ్గడిలన్ ధరనేలు నెవ్వఁ డా
ధూర్వహు ముద్దుకూఁతులఁట! దొంగలబారికి నగ్గమైరఁటే
గుర్వవమానము న్వినియుఁ గూఁతుల మోమెటు చూడవచ్చు? నిం
కుర్వర నెందు నంతిపుర ముండునె యట్టిదె యిట్టిదైనచో!

వజ్ర— సహోదరా! యీ తప్పుడుముండకొడుకు మాటలను నమ్మి నీమనము చింతాకులం బగుచున్నది. వీనిమాటలను నిక్కమని విశ్వసింపకుము.

ఉ. నాటకులన్న బూటకమునం జరియింతురఁ కాదె? వాండ్రెదో
మాట వచించినంత నది మర్మమునూడినయట్టులై వృథా
గాటపుఁ జింతలోన మునుఁగం దగునయ్య భవాదృశుల్; శిర
స్స్ఫోటన మాచరించి జముపోలికిఁ బ్రేలరి నంపకుండఁగన్.

సునా— అట్లేని యది యెంతపని. ఇదిగో నన్నుఁ దిలకింపుము.

(సూత్రధారునిదిక్కై)

శా. ఓరీ! ప్రేలితి వింతసే పెవియొ నీచోక్తుల్ తదాడంబరం
బాఱ న్నోటికి బుద్ధిచెప్పి శిర మల్లాడింతు నభ్రస్థలిన్
శూరాగ్రేసరు లారయంగ, మును కంసున్ జంపె నీతండ్రి; యు
ర్వీరుం డిక్కడి కేగుదెంచి కొమరున్ వీక్షించి దుఃఖించుతన్.

సూత్ర— ఆసన్నమరణులకు మీకు నా హితోపదేశమ్ము లెక్కకున్నయవి.

ఉ. చావుఁడు నాదు నస్త్రముల చండతకున్ బలియై; భవత్పుర
శ్రీవిధి నేఁటి కిట్టిగతిఁ జెందఁగ వ్రాయఁగఁబోలు, మన్మ లీ
పై విభవంబు సర్వమును బాలనసేతురు గాక, దేవతల్
కావలులన్ వధించుట కఖండ ముదంబును గాంత్రు గావుతన్.

సునా— (మండిపడి గదం ద్రిప్పుచు) అట్లే కావింతువుగాని రణోచితస్థలమునకు వచ్చి మరలం బ్రేలుదువుగాక.

(ఎల్లరును నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది...శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితం బగు
ప్రభావతీప్రద్యుమ్న నాటకంబునఁ జతుర్థాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

పంచమాంకము

(తెరలో)

గీ. విష్ణుకామునిచేఁ దెగవేయఁబడిన
రక్కసుల మాంసఖండముల్ మెక్కఁ బొంచె
గరుడి పెక్కురూపులు దాల్చుకరణి గృధ్ర
తండములు విష్ణుపదమున నిండుకొనియె.

(ఇది చూళిక.)

(అంత గరుడారూఢుఁడై శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రవేశించును.)

కృష్ణు— (నలుదెసలు పరికించి తనలో)

చ. గగనతలాన నున్నపుడె కానఁగనయ్యెను గోటలోనఁ బొ
ల్పుగనగుచున్న పోరచటఁ బాపవయస్సలరారు నల్వురా
చఁగ దివిజారులన్ నఱుకుచందము మెచ్చొనరించె వారెపో
యగుదురు నాదుమన్మలిట నాత్మజు లూనిరి యుద్ధభారమున్.

పాపము! ఈ వజ్రనాభసునాభులు నాకుం జుట్టమ్ములయ్యు నిట్లు వృథాహంకారమ్మున మడియనున్నవారు. వినినను వినకున్నను, వీరల కించుక హిత ముపదేశించుట ప్రస్తుతము కాకపోదు. (ప్రకాశము) ఓయీ! రక్షశ్చక్రవర్తీ! క్షణకాలము సంగర మాఁపి నా వచనమ్ముల నాలింపుము.

ఉ. బందుగులైతి మేమిటికిఁ బ్రాణహరమ్మగు కయ్య మిట్టియీ
సందడిలో జయించినను జచ్చిన రెంటనుగూడ నీకగున్
గుం దదిగాన నానుడులు గొండొక డెందమునందుఁ జేర్చి నీ
పందతనమ్ము వీడి తగువైఖరిమై మను టొప్పుగుండు నే.

(తెరలో)

ఏమీ, నీవా! నీయొద్దనున్న బొల్లిగర్దం బట్టియేకాక, మాతోఁ నిఘ్షు పెనఁగుచున్న యీ కుశీలవాపశదుని యాకృతిసామ్యముంబట్టికూడ నీ వల పరమనీచుండగు కృష్ణుండవని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఇట్టి నీ బాంధవ్యము నపేక్షించుట కీవజ్రనాభుం డొక వెఱ్ఱిగొల్ల యనుకొంటివా?

శా. నిన్నున్ నీదుతనూజులం గెడపి మీ నేస్తమ్మునం గన్న మా
యన్నుంగూఁతుల కొడ్కులం దునిమి, పై నస్మత్తనూజాతలన్
వన్నెన్ వాసినిగన్న రక్కసుల కీ వాంఛించెదంగాని యీ
బన్నంబున్ సహియించి యారవుర నీ బాంధవ్యముం గొందునే!

కృష్ణ— (నవ్వుచు) బావా! నీమాటలేల కాదనవలయును? నీపరాక్రమ మట్టిదియే యనుకొందము. ఇంతటి పౌరుషశాలివికదా, యెట్టియభిమానశూన్యుఁడును బొనర్ప నిచ్చగింపని యీదృశ స్త్రీపునర్వివాహమునకు నీమనం బెట్లు రోయక సమ్మతించెడిని? సంతానవతులగు కూఁతులకుం బునఃపరిణయం బాచరింప సమకట్టు నీవు పోతుటీఁగకుఁగూడ నంతిపురమునఁ బ్రవేశము నంగీకరింపరానియంత కట్టుదిట్టము నేల చేయవలసి వచ్చెనో యని విచారించుచుంటిని.

(మరలఁ దెరలో)

ఇపుడు నీతో నుముకదంపుమాటలు ప్రసంగించుటకు మాకుం దీరదు. నీకొమరులను వధించి నిన్ను వధింప నరుదెంతుము. నీ వేమేని యయ్యెడ, బ్రసంగించి తత్ఫల మనుభవింతువుగాక.

కృష్ణ— ఆసన్నమగు మరణ మెవ్వరికిఁగాని సదుపదేశమువంకకు మనమ్ముం దిరుగనీయదు. అందులో వీండ్రు పరమదుర్మార్గమ్ములగు రక్షఃకులమ్మునం బొడమిన దుండగీండ్రు. (తెరవంకఁ జూచి) పోరు కడుంగడు భరమ్ముగా నున్నది. కుమారప్రద్యుమ్నుఁడును, గదసాంబులును దండోపతండమ్ములుగా రక్కసులం గూల్చుచున్నారు. ఇఁక వజ్రనాభసునాభులు కుమారుల నెదుర్కొనియెదరు. రథస్థులగు రక్కసులతోఁ బదాతిమాత్రులుగనున్న కొమరులు పోరుట భరముగా నుండునేమోకదా! (మరలఁ బరికించి) లేదు. ఇప్పటి వీరి సంగ్రామము త్రేతనాఁటి రామరావణసమీకమున్ జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నయది. (ఆకసమువంకఁ జూచి) అదిగో, నాయన్న మూఁగురకును మూఁడురథములను బంపి తా నియ్యెడకు రణదిదృక్షాకౌతూహలమ్మునఁ గాఁబోలు నరుదెంచుచున్నవాఁడు!

ఇంద్రుఁడు— (ప్రవేశించి సంతోషముతో) ఆపదుద్ధారకా! నమస్కారము. (పాదములపైకొరగును)

కృష్ణ— (ఒరగుచుండఁగనే లేవనెత్తి) అన్నా! యాశీర్వచన పాత్రుండగు వీని నిట్లవమానింపఁదగదు.

ఇంద్రు— దేవా, లీలామానుషవిగ్రహ! యెంత మాటాడితివి! ఏదో కారణాంతరమున నాఁడు మాయమ్మ గర్భమ్మున నీవు నాకనుజుండవై జనియించినమాట వాస్తవమే. నేఁటి మానవజన్మంబునుంబోలె నదియును నీకొక లీలామాత్రంబ. అంతమాత్రమ్మున నీపరాత్పరత్వంబు మఱచి సాపరాధుఁడనగుదునా? అట్లొకపరి నీబాల్యమ్మునఁ బ్రమత్తుఁడనై యొనరించిన యపరాధమ్ము చాలక మరలఁ జెడుదునా?

కృష్ణ— (చిఱునవ్వుతో) చిన్ననాఁట బాల్యచాపల్యమ్మున నా యొనర్చిన యొగ్గు నగ్గడించుటచే నాకు సిగ్గగుచున్నది. దానిని మఱచి నన్ను మన్నింపఁగోరెదను.

ఇంద్రు— దేవా! నిన్ను మన్నింప నే నెవఁడను! నీవు సర్వజగత్కర్తవు, భర్తవు, హర్తవు. ఇఁక నన్నుఁ బొరఁబెట్టకుము. ఇదిగాక, కుమార సంగరాలోకనకుతూహలాయత్తచిత్తులమగు మన కిపు డన్యప్రసంగముల కవకాశము లేదు. (పరికించి) పోరు మిక్కిలి మిక్కుటముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నది. చూచువారల కానందజనకముగా నున్నను గుమారులకుఁ గొండొక భారముగానుండకపోదు.

ఉ. ఎంతయొ కాల మీరణము నేటికి సాఁగఁగనిత్తు వింతలోఁ
జెంతకు నంపరాదె హరి! శిక్షితనక్రము చేతిచక్రమున్
మంతువు లెన్నియో సలుపు మానుషఖాదుల శీర్షముల్ తదా
క్రాంతికి సగ్గమై సుఖముఁ గల్పితమా సురభూసురాళికిన్.

కృష్ణ— అగును. "ఆలస్యాదమృతం విషం" కనుక నట్లొనరించుచున్నాఁడను. (చక్రము నుద్దేశించి) చక్రరాజమా!

చ. తునిమితి వెందఱో రిపులఁ ద్రొల్లి మదీయకరమ్మునుండియే
చని యిపు "డాత్మ పుత్రుఁ" డను శాస్త్ర మెఱింగిన నీవు నాదు పు
త్రునికరముం భజించి యల దుర్మతులన్ సుతుఁ డంప నేగి చ
య్యన వధియించి యంతన స్వహస్త మలంకృతముం బొనర్పుమా.

(చక్రము ప్రద్యుమ్నునికడకంపును.)

ఇంద్రు— (పరికించి) వాసుదేవా! అటు దిలకింపుము.

చ. కొమరుఁడు పంపఁగానరిగి క్రూరుల రక్కసులం దురితిక్ బరి
భ్రమణరయమ్మునం బొదివిపట్టి శిరమ్ములుద్రుంచి లోకభ
ద్రము సమకూర్చి నీదగుకరమ్మునకున్ జనుదెంచెఁ జక్రరా
జము దివిదేవతల్ కుసుమసంతతివర్షము సారె కొల్కఁగన్.

కృష్ణు— (చక్రమును ధరించుట నటించును, పుష్పవృష్టిగురియును.)

ప్రద్యు— (లజ్జాసంతోషములతోఁ బ్రవేశించి యింద్రోపేంద్రులకు నమస్కరించును.)

గదసాంబులు— (అట్లే ప్రవేశించి నమస్కరింతురు.)

ఇంద్రు— (ప్రీతిపూర్వకముగా లేవనెత్తి) మీకతన మీయాదవాన్వయమేకాక సురాసురాన్వయములు గూడఁ దరించినవి. మీకు సమస్తశుభమ్ములు చేకూరుఁగాక.

కృష్ణు— (ప్రీతిపూర్వకముగా నాలింగనము చేసికొని) "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయ" మ్మను నభియుక్తోక్తికిఁ బ్రధమోదాహరణమ్ముగా నన్ను సమర్థించిన మీకుఁ గళ్యాణ సమృద్ధి చేకూరుఁగాక.

ఇంద్రు— తంద్రులారా! ఎప్పటికప్పుడు మీక్షేమోదంతమును శుచిముఖివలన విని యానందించుచునే యున్నాఁడను. ఐనను ప్రత్యక్షముగా నొకపరి మనుమలను గోడండ్రను జూచి యానందింపవలెనని యిట కరుదెంచితిని.

(అంత శుచిముఖియు, ప్రభావతీచంద్రవతీగుణవతులును,

వారల కొమరులును ప్రవేశింతురు.)

శుచి— అమ్మలారా! త్రిలోకపూజ్యులగు మామలకు నమస్కరింపుఁడు.

ప్రభావత్యాదులు— (సంశయింతురు.)

శుచి— ఆశౌచదోషమ్మువలని శంక నడఁగుఁడు. కించిద్దూరమ్ముననుండియేని నమస్కరింపుఁడు, లేదా శిరమ్ములు పాదమ్ములకు సోఁకునట్లేని నమస్కరింపుఁడు. పతితుల మరణమువలని యాశౌచమును బరిత్యజించినను నంతదోసఁగుండదని నా తాత్పర్యము.

ప్రభా— (తనలో) సర్వధర్మవేదియగు నీరాయంచకవయిత్రి నుడులకన్న ధర్మశాస్త్రము లెక్కడుగాదు. (నమస్కరించును.)

చంద్రవతీగుణవతులు— (అట్లే నమస్కరింతురు.)

కృష్ణు— (ప్రీతితో) అమ్మలారా! వీరభర్తృకలును, వీరమాతలునగు మీ కాశీర్వదింపఁదగినభద్రి మేముండును. సుఖమ్ములం దులఁదూఁగుదురు గాక.

ఇంద్రు— (ప్రీతితో) ఇఁక మీవంశము సద్గుణశోభితంబై జగమ్మున కమితానందమ్మొనగూర్చుఁగాక.

శుచి— (కుమారుల నుద్దేశించి) ఆయుష్మంతులారా! మీమీ నామమ్ములం దెలుపుచు మీ తాతలకు శుభసంధాతలకు నమస్కరింపుడు.

ప్రభావంతుఁడు— తాతా! ప్రభావతీప్రద్యుమ్నతనూజుండు ప్రభావంతుండు మీమనుమండు మీకిదె నమస్కరించుచున్నాఁడు.

కృష్ణు— (ప్రీతితో) తండ్రీ! ఆయుష్మంతుడవు కమ్ము.

చంద్రప్రభుఁడు— తాతా! చంద్రవతీగర్భసంజాతుండు గదాత్మజుండు మీమనుమండు చంద్రప్రభుండు మీకిదె నమస్కరించుచున్నాఁడు.

కృష్ణు— (ప్రీతితో) తండ్రీ! ఆయుష్మంతుఁడవు కమ్ము.

గుణవంతుఁడును
కీర్తిమంతుఁడును
} తాతా! గుణవతీగర్భసంభూతులు, సాంబాత్మసంభవులు గుణవంతుఁడును గీర్తిమంతుఁడును మీకిదె నమస్కరించుచున్నారు.

కృష్ణు— (ప్రీతితో) తాతలారా! మీమీ నామమ్ములకు వన్నెవెట్టుగతి దీర్ఘాయుష్మంతులై వర్ధిల్లుఁడు.

(అట్లే నలువురును ఇంద్రునకుఁగూడ నమస్కరింతురు)

ఇంద్రు— మనుమలారా! సమస్తజగత్కళ్యాణసంధాయకుండగు శ్రీకృష్ణభగవానుని ముద్దుమనుమలకు మీ కొకఁ డాశీర్వదింపఁదగిన దేముండును? (కృష్ణునితో) అస్మదిచ్ఛానుసారముగా నాశీర్వదించుటకుఁ దమకు సమ్మతమే నా?

కృష్ణు— అమరేంద్రా! నాయిచ్ఛ యొకటియు, నీయిచ్ఛ వేఱొకటియు నగునా! నీ యిచ్ఛానుసారముగా నీకొమరుల ననుగ్రహింపుము.

ఇంద్రు— అట్లేని యిట్లగుఁగాక.

క. మాతామహార్జితమునకు
నేతలగుచు నల్వురును వినీతియెలర్పన్
ఖ్యాతివిభూషితులై యీ
భూతల మేలుకొనుఁ డయము పొంపిరివోవన్.

కృష్ణు— తథాస్తు. అమరేంద్రు నాజ్ఞంబట్టి యిప్పుడే స్వస్తివాచనపురస్సరమ్ముగ లఘుపట్టాభిషేకమ్ము నిర్వర్తింపఁబడుఁగాక.

శుచి— (పట్టాభిషేక మంగళమును నిర్వర్తించి) నాయనలారా! ఇంతకన్న మీకుం గావలసిన ప్రియమేముండును. అయిన నిట్లగుఁగాక.

భరతవాక్యము

గీ. బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణేతర వైరములకుఁ
దావులేకుండ ధరణి భద్రమ్ముగలిగి
వేదసమ్మత మగునట్టి వృద్ధి కెక్కి
యై సకలసమ్మతిని జయమందుఁగాక!

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్రఘటాపంచానన బాలకలానిధి బాలసరస్వతీ
విద్వత్కవి శతావధాని తిరుపతివేంకటీయ ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్న నాటకమ్మున బంచమాంకము
సంపూర్ణము.

త ప్పొ ప్పు ల ప ట్టి క

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
3	8	నుత	నుద
10	27	గాఁ	గాం।
17	26	స్పష్ట	స్పృష్ట
44	21	కుచం	కుఁజం
49	29	న్యథా	న్యధా
54	6	రంథ్రి	రంధ్రి
56	19	నుప్రి	నుబ్రి
59	4	పుగో	పుఁగో
67	19	నద్రు	నఁద్రు

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

దంభవామనము

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

1 వ అంకము

1 సూత్రధారుఁడు
2 మారిషుఁడు
3 బలిచక్రవర్తి
4 రాక్షసులు
5 ఇంద్రుఁడు
6 బృహస్పతి
7 అచ్చరలు

2 వ అంకము.

1 అదితి
2 ఇంద్రుఁడు
3 శచి
4 జయంతుఁడు
5 కశ్యపుఁడు
6 విష్ణుమూర్తి

3 వ అంకము.

1 గంధర్వులు
2 ఇంద్రుఁడు
3 బృహస్పతి
4 జయంతి
5 శుక్రుఁడు

4 వ అంకము.

1 రక్కసులు
2 బృహస్పతి
3 బలిచక్రవర్తి
4 శుక్రుఁడు

5 వ అంకము.

1 సుబ్బదీక్షితులు
2 వేంకటశాయనలు
3 వామనమూర్తి
4 బలిచక్రవర్తి
5 శుక్రుఁడు
6 వింధ్యావళి
7 దాసి

6 వ అంకము.

1 రక్కసులు
2 శుక్రుఁడు
3 బలిచక్రవర్తి
4 వామనుఁడు
5 ప్రహ్లాదుఁడు
6 వింధ్యావళి

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

దంభవామనము

ప్రథమాంకము

(నాంది)

మ. పరమాత్ముండు పయోజగర్భముఖదేవవ్రాతసేవ్యుండు భీ
కరరక్షోమదహారి శ్రీధవుఁడు భక్తస్వాంతసంచారి సా
గరసంవాసి యుపాయశాలి జగదాకారుం డుదారుండు శ్రీ
హరి యయ్యుజ్ఞ హరిసోదరుండు నగుపద్మాక్షుండు మి మ్మేలుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును.)

సూత్ర— (తెరసంకఁ జూచి) మారిష! ఇటు రమ్ము.

మార— (ప్రవేశించి) ఆర్యా, ఇదె వచ్చితి.

సూత్ర— వింటివా? సభ్యులయాదేశము, భగవంతుం డెట్టివారికి సహాయుం డగునో పరోపకార మొనర్చువారి తెఱఁ గెట్టిదియో తెలియం దగునాటకము నేఁడు ప్రదర్శింపవలె నఁట.

మార— అట్టి నాటకము తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన దంభవామనమే కదా! దానిం బ్రదర్శింపుదము.

సూత్ర— అవును చక్కఁగాఁ దెల్పితివి కాని,

గీ. మాయ పన్నిన కపట వామనునికన్న
నాడి తప్పక మేదిని యఖిల మతని
కిడిన బలి యుత్తముండని యెన్నఁదగఁడ?
ధర్మమున వేఱుగలద సత్యంబుదక్క?

అని వామనుని విషయమునఁ గొందఱు దురభిప్రాయపడియున్నారనుమా!

మార— అవును. ఆవిషయము నేనును నెఱిఁగినదే. ఆయూహ తమ రన్నట్లు దురూహయే, దుర్మార్గులను వంచించుట కెట్టియుపాయమేని యొనర్పవచ్చును. ఎట్లేని దుష్టభంజనంబు కర్తవ్యంబు. "గోవులను జంపి చెప్పులను

దంభవామనము

దానము చేసినయట్టియర్థులకు బాధ గలిగించినదుష్టుఁ డేవో యొక
విషయమున యోగ్యుఁడుగా నున్నమాత్రంబున సహజసద్గుణసంపన్నుఁ
డగునా ?

(తెరలో):- ఎవఁడురా నన్ను నిందించుచున్నవాఁడు !

సూత్ర— బలిచక్రవర్తి కాఁబోలును నాకముపైకి దాడి వెడలుచు నిటు వచ్చు
చున్నాఁడు. మన మీపాటికిఁ బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

(ప్రస్తావన.)

(అంత బలి సేనతోఁ బ్రవేశించును.)

బలి— (బిగ్గరగా) ఓ రాక్షసవీరులారా ! పాతాళభువనమ్మునుండి యిన్యేఁడ
కనేక కష్టమ్ములం బడి వచ్చి యెట్టకేలకుఁ గోట ముట్టడించితిమి. ఇఁక
మీరెల్ల వెనుకటి మన పరాభవము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని మీమీ పరాక్రి
మములం జూపుదురుగాక. భృగు వరప్రభావమున నిప్పు డింద్రుఁడు
మనల నించుకేని యెదిరింప నేరఁడు. మీకు మంచిదినములు సమీపించు
చున్నవి.

మ. నవమందార సుమస్రగావళులతో నాకాంగనాసౌఖ్యవై
భవలీలన్ దులఁదూఁగుచున్ నిరతసంపద్దాత్రి యా కామధే
నువుపా ల్గ్రోలుచు నాకలోకమునయందున్ మీరు క్రీడల్ పొన
ర్ప వలెన్ రక్కసులార ! సంగరసమాగంభస్థితిన్ బొల్చుఁడీ.

రక్క—(అందఱును నొక్క పెట్టున)సిద్ధముగా నున్నారము. జయము, జయము.

బలి— (సంతోషముతో) మీవంటి సమర్థులు నాకుఁ దోడుగా నున్నప్పు డిఁకఁ
గొదవ యేమి ? మీయానందమే నాయానందము. లోకము లనేకము
లున్నను దీనివంటి లోకము మఱియొకటి గాదు. కావున మన మెట్లేని
దీని నాక్రమించుకొన వలయును. (యోజించి) కాదు, కాదు. ఆక్రమిం
చుకొంటిమి. ఇఁక మీచిత్తము వచ్చినట్లు విహరింపుఁడు.

చ. నిరతము నాటపాటలకు నేర్పరులై గడిదేఱినట్టి సుం
దరులగు రంభ యూర్వశి ఘృతాచి తిలోత్తమ మేనకాప్రమ
ద్వరలును విప్రజిత్తియును దక్కిన యచ్చరలున్ బ్రమోదబం
ధురముగ మిమ్ముఁ గొల్వఁ దులఁదూఁగుఁడు నందనమందు దానవుల్.

రక్క— చిత్తము. ఇదిగో నందనవనమునకుఁ బోవుచున్నారము.

(అని కొందఱుపోవుదురు.)

బలి— ఏమి ! ఇంద్రుఁడు గోట వదలి లేచి పోయెనా. లేనిచో లోనఁ గల
కలమేని వినఁబడకుండునా ?

(తెరలో) దేవా! రాక్షసేంద్రా! తమయాజ్ఞచొప్పునఁ గోటం బ్రవేశించి యిందు్రనివెదకితిమి. ఆతఁడుగాని దిక్పాలురు గాని యెక్కడను గాన రారైరి. స్వర్గమును వదలి యరణ్యములపాలై పోయిరని యూహించెదము.

(అంత నింద్రుండును బృహస్పతియును ప్రవేశింతురు)

బలి — రక్కసులారా! తెలిసినదా, యిక్కడి కింద్రుని పరాక్రమము? మనము గూడఁ గోటలోనికిం బోవుదము పదుండు. (పరిక్రమించి)

ఉ. వాఁడన నెంత? వాని బల వైభవ మెన్నఁగ కాంతులందు మా
ఱాడని తాపసోత్తములయందుఁ బరాంగనలందుఁ జెల్లుఁ; బో
రాడుట కప్సరోంగనల కౌనె? తపమ్ము లణంచుభంగి; దూ
టాడెదఁ గోటి యింద్రు లొకటై యని నన్నెదిరించిరేనియున్.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇంద్రు— (విచారముతో) గురువర్యా! మనము స్వర్గమును దుర్గతి పాలొనర్చి యిట్లరణ్యమున నుండవలసిన దనియేనా తమ యభిప్రాయము?

బృహ— మహేంద్రా!

క. అగు నది కాకుండదు దై
వగతికిఁ బ్రతి నేయు నట్టివారమె! చేయం
దగు నైనను యత్నమ్మును
బగరను భంజింపుటకు నుపాయం బున్నన్.

ఇంద్రు— (కన్నీటితో)

మ. అమరస్థానము వాని రాజ్యముగఁ గల్పాగప్రసూనమ్ము ల
య్యమరారాతిపరమ్ముగా మఖము లాహంకారి పాల్గాఁగ సం
భ్రమునన్ బుట్టిన గోవు వానిదిగ నద్దైత్యుండు పెంపొంద దై
న్యమునన్మ్రగ్గ సురేంద్రుఁడి ట్లగుటయు న్యాయంబె యో యీశ్వరా!

బృహ— సురేశ్వరా! మన యదృష్టమునకు నీశ్వరుం డేమి చేయును?

చ. ఒకయెడు [illegible] ముందుట యపారస్తబలుండు సుఖమ్ము చెందు టు
జ్జ్వలమతి గల్గు ధీరునకు సంపద లేమియుఁ దెల్వి లేనివాఁ
డలఘుగతిన్ మహా విభవ మందుట శూరపరాభవంబు భీ
తుల విజయంబు నన్నది బుధుల్ పరికింతురు దైవికమ్ముగన్.

ఇంద్రు— దేవమంత్రీ! మునుపు మనచే నోడిపోయిన బలి కిప్పు డింతటి శక్తి యెట్లు గల్గినదో?

బృహ— ఇది భృగువుల యనుగ్రహము. వారిడిన మంత్రం బతి నిష్ఠతో జపించి బలి మన కజేయుం డయ్యె.

ఇంద్రు— అక్కటా! అచ్చరల గతి యేమయ్యెనో?

(అంత నిరువు రచ్చరలు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ— చెలీ! దైవవశమున నిప్పటికి మన మిరువురమును ధన్యలము.

ద్వితీ— ఏమీ! ఆ మ్రుక్కడి రక్కసుల బారిఁ బడక తప్పించుకొని వచ్చితి మనియేనా? సఖీ, యెంత తెలివితక్కువదానవు? రసవార లందఱును సుఖముగా నున్నప్పుడు గదా సుఖము తనకుఁ గలుగుట!

ప్రథ— అవును. అక్కటా, మన రాజెక్కడ నుండెనో? శచి యేమయ్యెనో? జయంతుఁ డెట్టి దుర్దశలో నుండెనో కదా?

ద్వితీ— (చూచి) చెలీ! అరుగో! ఇంద్ర బృహస్పతులు. (సమీపించి నమస్కరించి) జయము, జయము.

ఇంద్రు— చెలులారా! ఇఁక నెక్కడి జయము? మీ రేవిధమైన యపాయము నొందకున్నారు గదా? ఆ బలి ప్రభుత్వ మెట్లున్నది?

ప్రథ— దేవా! ఏమి చెప్పుదును.

చ. అమరపదమ్ము చేకొని సురారిమయమ్ముగ నేలుచుఁ గ్రమ
క్రమమునఁ దక్కు దిక్పతుల గద్దియలన్ దనపాలు చేసి వి
క్రమమున మూఁడు లోకముల రాజ్యము సేయుచు నందనమ్మునం
దు ముదము మీఱ నచ్చరలతో విహరించు నవార్యచర్యుఁడై.

బృహ— అక్కటా, నాకమున కెట్టి దుర్దశ మూఁడినది! తరువాత?

ద్వితీ— ఇంతటి దుర్దశ శత్రుఘ్నులకేని లేకపోవుఁ గాక.

చ. అనవరతంబు కల్పకసుమాంచితుఁడై సుధఁ గ్రోలుచున్ సురాం
గనలఁ జెఱన్ దగిల్చి కడుఁ గంటకుఁడై మఖభాగముల్ హరిం
చి నిఖిల దేవతల్ తనదు సేనయకాఁ బచరించి తత్కృతుల్
పానరుపఁ జేయుచు న్నెగడెఁ బొంపిరివోయిన మేటి సంపదన్.

ఇంద్రు— దేవతల కేవిధమైన యధికారముల నిచ్చుటయే లేదా?

ప్రథ— లే దనియే చెప్పవచ్చును. ఇచ్చినను ప్రధానాధికారము లిచ్చుటలేదు.

చ. ఒకఁడు యముండు శ్రీముఁ డిఁక నొక్కఁడు వహ్ని మఱొక్కఁడింక నై
ఱొకఁడు దినేశ్వరుండు శశియున్ మఱియొక్కఁడు వాయుదేవుఁ డిం
కొకఁడు నొకండు పాశి యిటు లొక్కొకఁ డొక్కొకరుండు గాఁ దదీ
యకృతులు సేయ నేర్పఱచె నాత్మకు నచ్చినదాన వేంద్రులన్.

బృహ— ఇఁకఁ బరిపాలనము వేఱే చెప్ప నక్కఱలేదు. వారు దేవతలను గడుఁ గష్టపెట్టుదురు. రక్కసులకు సుఖదాయకులుగా నుందురు. కాని, యిట్టియెడ మన కొకలాభము లేక పోలేదు. పక్షపాతియగు రాజతి శీఘ్రమునఁ బదభ్రష్టుం డగును.

ఇంద్రు— గురువరా! ఇవి యేటిమాటలు? అని మనము మీన మేషములు లెక్కించుచు మిన్నకుండఁ జనునా? ఉపాయ మాలోచింపుఁడు.

బృహ— (యోజించి) ఉపాయమున కేమున్నది? "న గాయత్ర్యాః పరం మంత్రం న మాతుః పరదేవతా." కనుక మాతృభక్తి గలవారలకు సమస్త సంపదలును గలుగును. తప్పక యదితిని సేవింపుము. ఆ దేవమాత నిన్ను వృద్ధి చెందించును.

మ. మనమం దెన్నఁగ నేల యన్యులను "నో మాతుః పరా దేవతా"
యనువాక్యమ్మున మాతృవర్గమున కన్యాగ్రమ్ము గా నేర్చునే?
ఘననీరూపమునన్ సదా సుఖదయై శాసించు శక్తిన్ బరాం
బను భావించినవాని కొండు గొదవే? భాగ్యమ్ము చేకూరదే!

ఇంద్రు— అట్లయిన నాపె దర్శనమునకే పోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
• ఏంగ్వాముసము నందుఁ బ్రథమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

దంభ వామనము

ద్వితీయాంకము

(అంత నదితి ప్రవేశించును.)

అది— (విచారముతో) అక్కటా! నా సంతతి కెట్టిదుర్దశ వచ్చినది. ఇప్పట్లి నాచెలియలు దితి తనసంతతి నించుకంతయేని మందలింపక పోయెఁగదా? అవును. ఇఁక నెక్కడిచెలియలు! ఎప్పుడు సవతుల మైతిమో యప్పుడే శత్రువుల మైతిమి. తండ్రీ, మహేంద్ర! అమ్మా, శచి! నాయనా, జయంత! మీరెయ్యెడ నేయే కష్టముల ననుభవించు చున్నారు?

(అంత సతీసుతులతో నిందురుఁడు ప్రవేశించి)

ఇంద్రు— వందే మాతరం.

శచి— వందే దేవమాతరం.

జయం— వందే పితామహీం.

అది— యథాపూర్వ మైశ్వర్య మనుభవంతు వత్సాః.

జయం— కారడవులలో నైశ్వర్య మెక్కడ వచ్చును?

ఇంద్రు— కుమారా, యట్లనకుము. ఆమెవాక్య మమోఘము కదా!

అది— నాయనా, జయంత!

చ. కలిమికి నెట్టు లట్టులనె కన్పడు లేమికిఁగూడఁ బోకడల్
కులికినవారె క్రుంగుదురు క్రుంగినవారలె కుల్కుచుందు రెం
దులకు విచార మందెదవు? తొల్లిటి నీసిరి నీకు వచ్చుఁ గొం
దల మిఁక నైనఁ బోవిడుము నవ్వినయాళులె పట్టణంబులౌ.

శచి— అత్తా, మీవాక్య మవంధ్య మగుఁగాక.

ఇంద్రు— తల్లీ! నాకుఁ బునస్స్వారాజ్యపదవి గల్గుట కుపాయమేమి?

అది— నీకుఁ గల మాతృభక్తియే నీయభివృద్ధికిఁ గారణము కాఁ గలదు. నే నీవిషయమై మీతండ్రితో యోజించి పర్యవసానమును బిదపఁ దెలిపెదను. ఇప్పటికి గూఢముగా నెక్కడనేని వసింపుము, పొమ్ము.

(ఇంద్రాదులు నిష్క్రమింతురు)

(కశ్యపుఁడు ప్రవేశించును.)

కశ్య— (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఏమి? "దైత్యులును ఆదిత్యులును మరలఁ గలహము పెట్టుకొన్నా" రనుచున్నారా? సరే, యిందుఁ గ్రొత్త యేమున్నది? ఇది నూతనము గాదు. "ఇరువురు పెండ్లములమగని కిబ్బందిమరణ" మన్నట్టు లీయవస్థ కడుఁ జిక్కుగా నున్నయది. ఈబాధ పడలేకయే నేను విజనమగు నిప్పవనమ్మునఁ దప మాచరించుకొనుచున్నాఁడను. ఇఁక నాకు వార లేమైనను విచారము లేదు.

అది— (సమీపించి) నాథా! నమస్కారము.

కశ్య— (తనలో) ఇదిగో, వచ్చినది. ఏదో యిఁక నన్ను వేధించుటకు మొదలు వెట్టును గాఁబోలును (ప్రకాశము) కల్యాణం భూయాత్. నీకుఁ గుశలమా?

చ. కొమరులు చెప్పినట్లు విని కోమలి! నిన్ భజియింతురే? సమ
స్తమునను నీదు నాజ్ఞ శిరసావహియించుచు నీవభూజనం
బు మెలఁగుచుండునే? కలహముల్ సమకూడవుగా పరస్పరం
బమరులకున్ సురారులకు నన్నివిధంబుల సౌఖ్యమొప్పునే?

అది— దేవా! దేవరకు సర్వంబును గోచరమే. అయినను నడిగితిరిగాన మనవి చేసికొనుచున్నదానను. దుర్జనులగు దైత్యులు సుజనులగు నమరులం బట్టి వెడలఁగొట్టి స్వర్గ మాక్రమించుకొన్నవారు.

కశ్య— సాధ్వీ! ఇది క్రొత్తసంగతి గాదు. ఇరువురును నిరువురే. ఇం దొకరి కొక రెవ్వరును దీసిపోరు. ఎవరి కని చెప్పఁగలను.

అది— స్వామీ! మీ కిరువురును గొమరులే యైనను న్యాయాన్యాయములు విచారింప వలదా? నాకొమరులకును దితి సుతులకును యోగ్యతలోఁ దారతమ్యము లేదా? నామనవి విని దైత్యులను మందలింపుఁడు.

కశ్య— దైత్యులు శుద్ధపాత్రులనియు నీకొమరులు పరమయోగ్యులనియును నీవు చెప్పుచున్నావు, చక్కఁగా నాలోచించిన వారట్లు నొడువరు.

గీ. శశి బలాత్కారమున గురుసతి హరింప
ధర్మమెఱిఁగియు గౌతమతరుణిఁ గలసి

నింద్రుఁడు, గురుండు గాని భార్గవునింత గర్భ
పతి నరసిచూడ నిటి ధర్మవర్తనంబె ?

ఎందుకు, మనము మాట్లాడ కూరకుండవలెను. " కడుపు చించికొన్నఁ గాళ్లపైఁబడును. "

ఆది— అవును సత్యమే. అయినను వారియంత దుండగులు మాత్రము వీరలు కారు. వీరి ననుగ్రహింపక తప్పదు.

కశ్య— సతీమణీ ! నామాట విని కొంతకాల మడవులలోననే వసియింపనిమ్ము, దానిచేఁ గష్టసుఖములు చక్కఁగా వంటఁ బట్టి మంచిచెడ్డలు దెలిసి యోగ్యులగుదురు. అది గాక వీ రేమి వార లేమి రాజ్యలోభమ్ముచేఁ గ్రుమ్ములాడుచున్నారు.

గీ. ఎంతరాజ్యమ్ము కల్గిన నేమి ! సుఖము
కలుగనేరదు లోభసంక్రాంతమతుల
కదియొకటిలేని వారల కన్నియెడలఁ
గలుగు సౌఖ్యమ్ము నామాట కలికి ! వినుము.

కావున నీవు పోయి లోభగుణం బుడిగి వర్తింపుఁ డని నీకొమరులకు బోధింపుము.

ఆది— నాథా ! మీరు వచించినసంగతులు కేవలవిరాగుల కుపచరించునే కాని సాంసారికులకుఁ బనికి రావు. కావున నేదేని యుపాయము యోజించి నాకొమరుల రాజ్యమ్ము నిప్పింపుము.

కశ్య— (నవ్వి) ఎంత వెఱ్ఱిదానవు ! " అద్దాలలోనే బిడ్డలు గాని గడ్డములు వచ్చిన పిమ్మట బిడ్డలా ? " నేను బోయి దితిసుతులతో నొక్క చెప్పితి నేని వారిట్లు చెప్పుదురు.

గీ. "ఉభయులము స్వార్థపరులము యుభయులమును
గశ్యపోద్భవులము ధనకనకవస్తు
వాహనమ్ములకొఱకు నుభయుల మని నొ
నన్న నొక్కఁడఁ బక్షమూనంగఁ దగునె ?"

ఆది— ఒకరికి బాతాళమును వేఱొకరికి స్వర్గమును బంచి యిచ్చితిరి కదా ! అట్టియెడలఁ దమభాగముకాని స్వర్గమునకుఁ దా మెందుకు రావలెను ? దీనికుత్తరమిట్లు చెప్పఁగూడదా ?

కశ్య— వినువారుండవలెను గాని చెప్పుటకేమి. ఏదో చెప్పనేవచ్చును. ఇంతకును రాజ్య మన్నప్పు డెవరు బలవంతులో వారిది. కావునఁ బ్రకృతము దైవవశమున సురలు బలహీనులైరి వీరికి రాజ్యము లభింప నేరదు.

ద్వితీయాంకము

అది. — నాథా! ఇది కేవలము పిచ్చిమాట. దైవ మని యున్న దనుటకు నేను బొత్తిగా నమ్మను. అదియు సమయములయందు సోమరులు తమ లోపముల నదృష్టముపైఁ బడ వేయుదురు. కావున మీ రెట్లేని యుపాయ మూహింపక తప్పదు.

కశ్య. — (తనలో) ఓహో, గట్టిగా బాధించుచున్నదే! (యోజించి) అట్లయిన నీవు పయోవ్రతముం బూని తపం బొనర్పుము. దానిచే నారాయణుండు ప్రీతుండై నీకోమరులం గెలిపించును. అష్టాక్షరీమంత్రంబు నీ కింతకు మున్నే వచ్చియున్నదికదా?

అది.— తమయాజ్ఞచొప్పున నే నిప్పుడే తపమునకు మొదలువెట్టుచున్నాను. తా మొకసారి పోయి రక్కసులకు బుద్ధి చెప్పి చూడుఁడు.

కశ్య.— మంచిది. (నిష్క్రమించును)

అది.— (కనులు మూసికొని కొంతసేపు జపించి)

గీ. దేవదేవ! జగన్నాథ! దివ్యబోధ!
కుటిలరాక్షససంహార! క్రూరదూర!
ఆర్తజనతాపహరణ! లోకైకభరణ!
సగుణనిర్గుణరూప! నిన్ సన్నుతింతు.

దండకము.

శ్రీమానినీచిత్తచోరా! ఉదారా! కృపాపారాశీ! వారాశిధీరా! మహావీర! భూదార! నిన్నెంచ నేనెంతదానన్ గటాక్షించి నామొఱ్ఱ నాలింపు దేవా! దురాచారు లత్యంతదుర్మార్గు లస్మత్తనూజాతులన్ మించి వంచించి ముల్లోకముల్ తామెయై రక్కసుల్ కర్కశత్వమ్ముమై నేలుచున్నారు; తత్పాలనాధీనులై దీనులై హీనులై లోకులెల్లం గడున్ జింతలన్ గ్రుంగి కర్తవ్యముం గానఁగాలేక యుండం బుసిం గుందుచున్నారు; దుర్మార్గులం దింతపక్షమ్ము నీ కుంటకుం గారణం బేమి? సన్మార్గులౌ దేవతల్ గాన లే కూరకే చూచుచున్నారు. నీమాయ నూహింపఁగాఁ జాలువా రెవ్వరో! లోకరక్షా! విపక్షావళీశిక్ష! నీయక్షయంబైన కారుణ్యముం జూపఁగాఁ గాల మేతెంచె నీజాలమింకేల? యేలీల నీకూళలన్ గూలఁగాఁ ద్రోచి మమ్మేలెదో? తాళఁగాఁ జాల కున్నాఁగ మోపద్మనాభా! స్వభావంబె కా! నీకు ధర్మంబుఁ గాపాడి ధర్మేతరంబుం దిగంద్రోక్కు చుండంబు, తండ్రీ! యటుల్ సేయ కిట్లూరకుండేని వేదంబులున్ శాస్త్రముల్ తప్పులే; యొప్పు లెట్లౌ? మహాత్మా! "సుఖంబందుపైఁ గష్టముల్ వొందు టేవారికేనిం గడున్ దుఃఖ" మంచున్ సురేశుండు దిక్కేదియున్ లేక నాభ్రోలి కేతెంచి చింతించినన్ వానిదీనత్వమున్ గన్నులారన్ విలో

కింపలేకే నేను నీకై తపంబూనితిన్; గర్జ మీవే పొనర్పన్ సమర్థుండ, వింతేల రాజ్యంబు నాపుత్త్రులం జేర్చి రక్షింపు మోదేవదేవా! మహాభావ! లోకేశ! లోకాత్మ! మూర్తిత్రయాతీత! స్వామీ! నమస్తేనమస్తేనమస్తేనమః.

ఏమీ, దేవదేవున కింకను నాపై ననుగ్రహము రాకున్నది!

(మరలఁ గనులు మూసికొని జపించును)

గుణరహితం బయ్యును సగుణంబును, స్థూలం బయ్యు సూక్ష్మంబును, చతుర్దశభువనాధారం బయ్యు నరూపంబును, ననేకావతారప్రసిద్ధంబయ్యు నభవంబును నగు పరతేజంబునకు నమస్కరించెద.

(అంత విష్ణువు ప్రవేశించును)

విష్ణు— సాధ్వీమణీ! నీతపమ్మునకు మెచ్చితి. నీ కేమి వరము కావలెను?

అది— (నమస్కరించి) దేవా! నీ వెఱుంగని వరమ్ము లేమి కలవు? నా సవతి కొమరులచే నాపుత్త్రులు పరాభవింపఁబడి కడు నవయుచున్నారు. వారి రాజ్యమ్ము వారి కిప్పింపుము.

విష్ణు— పతివ్రతామణీ! నే నింతకుమున్న యీ సంగతి నారదునికతన వినియున్నాఁడను. బలికిఁ ద్రిలోకాధిపత్యము వచ్చినది మొదలు,

సీ. "పన్నులు హెచ్చయ్యె భగవంతుఁడా! యెట్టు
లీపైని బ్రతుకు" కంచు నేడ్చువారు
"రాజానుచరులె చౌర్యము లొనర్ప నిఁకేటి
పరిపాలన" మటంచు వగచువారు
"సేమమ్ముగాఁ బంటచేలుండినను దిక్కు
మాలినకలి" యంచు మఱుఁగువారు
"అతినీచులగు రాక్షసాధములకు నెట్లు
కేలు మోడ్తు" మటంచుఁ గెరలువారు
గీ. "యజ్ఞములు మూలఁబట్టె" నంచడలువారు
"అడుగుబట్టె సదాచార" మనెడువారు
"ప్రభువు లోపంబె యిది" యంచుఁ బలుకువారు
"కాదు సంబంధులది" యనఁ గడఁగువారు.

మఱియు నానాప్రకారంబుల విలపించువారునై ప్రజలు కృశించుచున్నవారఁట. కావున నేనీబలి నెట్లేని పదభ్రష్టునిఁగాఁ జేయ నూహించుచున్నాఁడను. ఇందులకు నీవు ప్రేరకురాల వైతివి. నీవు మహాపతివ్రతవు. పరమపావనివియు నగుట నీగర్భమునందు నేను వామనుఁడనై

జన్మించి యిక్కార్యంబు నెఱవేర్ప నిచ్చగింతు. ఇఁక నీవు సుఖంబుండుము. పోయివచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

అది— (తనలో) "ఏకా క్రియా ద్వ్యర్థకరీ బభూవ" అన్నట్లు నేను భగవంతునికిఁ దల్లి నగుటకుఁగూడ నోఁచితిని. ఎంత ధన్యాత్మురాలనోకదా! ఈ మహాసుకృతమును నాథునకు విన్నవించి కృతార్థురాల నయ్యెదను. (నిష్క్రమించును)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
దంభవామనము నందు ద్వితీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

దంభవామనము

తృతీయాంకము

(అంత నిరువులు గంధర్వులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ— మన మిప్పుడు చూచిన సంగతిని వేగముగఁ బోయి దేవేంద్రునికిఁ జెప్ప వలయును.

ద్వితీ— అట్లే యొనరింపుదము. కాని నిక్కముగ శుక్రునితపము రాక్షసోపయోగముకొఱకే యయి యుండునా?

ప్రథ— ఇంకను సందియమేమి? లేనిచో నయ్యనఘున కట్టి ఘోరతపం బొనరింప నేమి వచ్చెను?

ద్వితీ— అవును, త్వరగాఁ బోవుదము పద. (పరిక్రమించి) అదుగో! మన ప్రభువు విచారగ్రస్తుండై యొంటరిగాఁ గూర్చున్నాఁడు.

(ఇంద్రుఁడు ప్రవేశించును)

ఇంద్రు— అక్కటా! మన మెంతమాతృభక్తిగల్గి వర్తించినను రాజ్యము నందనే లేకపోతిమి. తగినబల ముండవలె, పైని దైవసాహాయ్య ముండవలె. అంతియే కాని వృథామాతృభక్తి యేమిపని చేయఁగలదు?

గంధర్వులు— (సమీపించి) జయము, జయము.

ఇంద్రు— ఎక్కడినుండి వచ్చితిరి? విశేషము లేమి?

గంధ— దేవా! యేమని విన్నవింతును? శుక్రుండు ఘోరమ్ముగు తప మ్మొనరించుచున్నవాఁడు. అది యెందులకో దేవరయే నిర్ణయింప నర్హులు.

ఇంద్రు— (యోజించి) మీరిప్పుడ చని బృహస్పతి నిక్కడకు నంపుఁడు.

గంధ— చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

ఇంద్రు— (విచారముతో) ఆర్తత్రాణపరాయణా! నారాయణ!

చ. అసురులమయ్యొ నొక్కడనుజాధముచే నిటు లుక్కడక్కి వి
క్రమ మొనరింప లేక గిరిగహ్వరముల్ శరణంబులై పొసం

గ మహిమ మేదినట్టిదియుఁ గాంచఁగదయ్య! మహాత్మ! తండ్రి యే క్రమమున నున్నఁ బుత్రులఁ గరంబు ననుగ్రహబుద్ధిఁ జూడఁడే?

దేవా! నీయనుగ్రహాలోప మొక్కటి దక్క నాకేమి లోప మున్నయది?

గీ. ఆయుధం బెన్న వజ్రం, బజేయులైన
సురలు సైన్యమ్ము, మంత్రియో పరమమంత్ర
వేత్త లోకజ్ఞుఁ డెట్టి వివేకులకును
మేటి గీష్పతి, యింకేది లోటు నాకు?

బృహస్పతి (ప్రవేశించి తనలో) అక్కటా! ఎంతవాని కెంత దుస్థితివచ్చినది! అట్టి యింద్రుని నీయరణ్యభాగంబునఁ జూడవలసివచ్చెఁగదా! ఇంతకును గర్మగతి యనివార్యము.

గీ. రుద్రుఁడు కపాలి, చంద్రుండు రోగియఁట,
సూర్యుఁడు పరిభ్రమించు టెంచుకయు
నన్య కారణమ్మునఁ గాదది కర్మఫలము
సకల జగమును గర్మవశమ్ము సుమ్ము.

(యోజించి) ఇతఁడు నేను వచ్చిన సంగతినే కనిపెట్టక యేమో యోజించుచున్నవాఁడు. (ప్రకాశము) సురేంద్రా! కుశలమా?

ఇంద్రు— (తత్తఱపాటుతో) గురువరా! నమస్కారము. నాతప్పులు మన్నింప వలయును.

బృహ— పునస్స్వారాజ్యమస్తు, నన్నెందులకుఁ బిలిపించితివి?

ఇంద్రు—దేశికేంద్రా! అసురగురుండు ఘోరతపం బొనరించుచున్నవాఁడఁట. నిమిత్తమేమై యుండునో?

బృహ— (యోజించి) దివ్యదృష్టిం జూడఁగా రక్కసుల కెప్పుడును స్వర్గాధిపత్యము స్థిరముగా నుండునట్లు సాధింపుట కని పొడకట్టెడిది.

ఇంద్రు- - ఇందుల కుపాయమేమి?

బృహ— ఉపాయమున కేమున్నయది! నీ కొమిరె జయంతిని శుక్రునికడ కంపింపుము. తత్తపం బక్కన్నె యడంచుఁ; బిదపఁ జూచుకొందము.

ఇంద్రు— అట్లనే పంపెదను. దానికేమిగాని యిప్పుడు రక్కసులకే రాజ్యము స్థిరపడియున్నదిగదా; మఱల నీ వృథాపరిశ్రమ మెందులకు?

బృహ— ఎందులకా? అదితి నీకు రాజ్యం బొసంగఁ దలఁచి నారాయణుం

గూర్చి తపంబొనరింప నద్దేవుండు ప్రత్యక్షమై తప్పక నీ కొమరునకు రాజ్యమిప్పించెదనని ప్రతిజ్ఞచేసెను. అది శుక్రుండెఱింగి శివుంగురించి లెపా మాచరింప నద్దేవుండును నతనికిఁ బ్రత్యక్షమై వరంబు వేఁడు మన,

క. సురలకుఁ బరాజయమ్మున
సురులకు విజయం బొనర్చు శుభమంత్రము నా
దరమున నా కిమ్మనవుడుఁ
బరమేశ్వరుఁ డిట్లు లోన భావించె నొగిన్.

క. క్రతుఘుక్కులయెడ నితఁ డప
కృతిసేయఁ దలంచె వారి కేక్రియనైనన్
గతిఁగల్పించు టుచితి మని
యతిదయ గలఁడగుచు నిట్టు లానతియిచ్చెన్.

ఇంద్రు— గురువరా! ఈశ్వరుఁడు రాక్షసపక్షపాతి యనికదా ప్రవాదము?

బృహ— ఇది వట్టిప్రవాదమే కాని దుర్జనులయెడ దేవున కెప్పుడును బక్షముం డదు. ఇది నిశ్చయము.

ఇంద్రు— అది సత్యమే. ఏమనియానతిచ్చెను?

బృహ— క. తలక్రిందుగ వేయేడులు
నలయక పొగద్రావుచును నియమమునఁ దపముం
బలువిడి గావించిన నీ
తలఁపు న్నెఱవేర్తుఁ బొమ్ము దడయక శుక్రా!

అనవుఁడు నసురగురుండు తదాజ్ఞప్తవిధానమ్మున గంధమాదనమ్మున కరిగి తపంబు సల్పుచున్నవాఁడు.

ఇంద్రు— గురువరా! నాకొమిరెమాత్ర మా తపమ్మునకు విఘ్నమ్ము సలుప నేర్చునా?

బృహ— ఏమీ! ఇతం డీశ్వరునికన్న నెక్కుడవాఁడా! పార్వతీపరిణయము వినలేదా! సత్వరమ్మున నీకొమిరె నంపుము.

ఇంద్రు— చిత్తము, తమరు దయచేయుఁడు, ఇప్పుడే తమయాజ్ఞనిర్వర్తించెదను.

బృహ— నీకు శుభ మగుఁగాక. నేను పోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును)

ఇంద్రు— (తనలో) కొమిరెతో నేమని చెప్పుదును? అక్కటా! రాజ్యలోభ మెన్ని దుష్కృత్యము లొనరించుచున్నది! కానిమ్ము, పోయివచ్చెదను. (పరిక్రమించి) అదిగో! నాకొమిరె గుహాముఖమ్మున లేడిపిల్లలతో

నాడుకొనుచున్నది- (అంత జయంతి ప్రవేశించును)

జయం— (తనలో) ఓహో ! ఈవన మెంత రమణీయముగా నున్నది. స్వర్గము స్వర్గ మనుటయే కాని యింతకన్న నయ్యెడ నేమి విశేషము లున్నవి? (పరికించి) ఆ చెట్లపైఁ బక్షు లెట్లు దుముకులాడుచుఁ గేరుచున్నవో! (విహరించును)

ఇంద్రు— (సమీపించి) అమ్మా ! ఆడుకొనుచున్నావా ?

జయం— తండ్రీ ! నమస్కారము.

ఇంద్రు— తల్లీ ! నీకు శుభమగుఁ గాక. నే నొక్కమాట చెప్పెదను, సావధానముగ వినుదువా ?

జయం— తప్పక తమయాజ్ఞ నిర్వర్తింతును.

ఇంద్రు— తల్లీ ! నీ కిష్టమైనయెడల నే యొనరింపుము, లేనిచో నక్కఱలేదు

క. తనయా ! నిను శుక్రాచా
ర్యున కిచ్చెద గంధమాదనోర్వీధరమం
దు నతండు తపంబున నుం
డినవాఁ డన్నగమునకుఁ గడించి రయమునన్.

క. చని యతని మనమునకు ప
చ్చిన యుపచారములఁ దనిపి చేతః ప్రీతుఁగా
నొనరించికొని తపోనియ
తి నడంచి మదీయభయము దీర్పుము తల్లీ !

జయం— నే నట్లనే యొనరించి యయ్యనఘుని యనుగ్రహమ్ము వడసెద. మీరిప్పనికై నన్నింత నొక్కి చెప్ప వలయునా!

ఇంద్రు— (సంతోషముతో) అమ్మా ! నేను గృతకృత్యుండ నైతిని. కాని నీ వమ్మునిని సేవించునెడలఁ గడు జాగరూకురాలవై యుండవలయును సుమీ !

సీ. శ్రమమునఁ దొడరుఘర్మజలంబు నోపంగ
విరివీవనలచేత విసరుమమ్మ
మధురసుగంధ నిర్మలవారిపూరంబు
సమయ మ్మెఱింగి యొసంగుమమ్మ
భగభగ మను పట్టపగలింటియెండ పైఁ
బడకుండ వసనమ్ము పట్టుమమ్మ
ఆఁకటికై పక్వమైన వన్యాహార
ములు తెచ్చి మోదంబుఁ గొలుపుమమ్మ

గీ. దర్భలుఁ జివుళ్లుఁ బఱచి మెత్తందనమ్మ
దవిలి యొసకంబొనర్చు తల్పం బమర్చి
దేశకాలమ్ము లెఱిఁగి నిదేశ మరసి
కవికి శుశ్రూష సేయు మోకన్నతల్లి!

జయం — చిత్తము. సర్వంబును జాగరూకురాలనై యొనర్చి కార్యసిద్ధిం బడ సెదను.

ఇంద్రు — అట్లయిన లోనికిం బోయి మీయమ్మతోఁ జెప్పి యొప్పించి రమ్ము. నిన్ను నే నక్కడికి వెంటఁ బెట్టుకొని పోయెదను.

జయం — చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) ఆమె యనుజ్ఞం బొందితిని. "మీయభిప్రాయమే ఆమెయభిప్రాయ" మని చెప్పినది.

ఇంద్రు — అమ్మా? అటులైనఁ బోవుదము రమ్ము. (పరిక్రమింతురు)

జయం — తండ్రీ! అక్కడ నేమి జరిగినదియు మీ కెపరికలనఁ దెలియఁగలదు?

ఇంద్రు — తల్లీ! ఎప్పటికప్పుడే ఆసమీపమునకు సిద్ధసాధ్యాదుల నంపుచుందును. నీవు వారితో నా యీసంగతులు చెప్పి యంపుచుండుము.

జయం — (మరలఁ గొంత పరిక్రమించి) తండ్రీ! ఆయనగు నాశ్రమమింక నెంతదూరముండునో?

ఇంద్రు — తల్లీ! సమీపమునకు వచ్చితిమి, ఆయెదుటం బొడకట్టు చిన్నగట్టు దాఁటితిమేని గంధమాదనపర్వతము కనుపట్టును. అక్కడనే యమ్ముని తప మాచరించుచున్న వాఁడు. (పరిక్రమింతురు)

జయ — ఇదియే నా, గంధమాదనము?

ఇంద్రు — అవును. వచ్చితిమి, ఆచెట్లలోపు చాటునసే శైల్యగురుండు తపం బొనరించుచున్నవాఁడు. నే నిక్కడనే యుండి నీపోక చూచుచుందును.

జయం — (కన్నీటితో) తండ్రీ! నా క్షేమమును దఱచుగనుఁగొనుచుందువుగదా?

ఇంద్రు — తల్లీ! ప్రతిక్షణమును నీకుశలవార్తయే మే నేయుందును. నీవు వచ్చిన భయ మెక్కటిలేదు. సంశయింపకుము. (యోజించి) అమ్మా! నేను స్వకార్యమునకై నిన్నంపుచుండినను నీకు ననుకూలమగు వరుఁడే సుమీ యమ్మహానుభావుఁడు.

ఉ. సుందరులందు నెన్నఁదగు సుందరుఁ డెప్పుడు జవ్వనంబు చె
న్నొందెడివాఁడు విద్యల మహోన్నతుఁ డాపయి సత్కవిత్వ మ
న్నందన సొమ్మె పుణ్యజననాయకు లెల్లరు శిష్యులై సదా
వందనముల్ ఘటించెడి సభాజనరత్నము శుక్రుఁడల్పుఁడే.

జయం— (సంతోషముతో) తండ్రీ! నాకు మీ రెప్పుడేని యపకృతి నొనరింతు రని నేనెట్లనుకొనియెదను? మీ యనుగ్రహమ్మున నా కెందును గొదవ లేక యుండుఁగాక. (కౌఁగిలించుకొని) ఇఁక నరుగుదునా?

ఇంద్రు— నీకు శుభమగుఁగాక. తల్లీ! నే నీ దరి నున్న పొదరింట నుండి నీ మార్గ మరయుచుండెద. (నిష్క్రమించును)

జయం— (కొంతనడచి వెనుకకుఁ జూచి) తండ్రి నన్నీ కార్యమున నియమించి నందులకుఁ గృతార్థురాలను గాఁగలిగితి నేని పితృఋణమ్మును దీర్చకొన్న దాన నగుదును. (పరిక్రమించి చూచి) అదుగో, నమ్మహాముని. ఓహో! ఏమి యా తేజోవిశేషము! ఈతండు నన్ను వరించిన నా యదృష్టము మఱి యొక్కరికి రాదు.

చ. ముని యను పేరు గాని కడు ముద్దులు గుల్కుచు నుండె సౌరు కా
మినులకు వీనిఁ జూచిన నిమేషము నెమ్మన మాప వచ్చునే?
నను జనకుండు దా నిటకు నంపిన దెందులకైననుం గృతా
ర్థ నయితి నిట్టి సుందరులు దైవతవర్గమునందుఁ గల్గిరే.

(అంత శుక్రుఁడు ప్రవేశించును.)

శుక్ర— (ధ్యానము నటించి)

గీ. సహజసుఖవంతులకుఁ గడు సౌఖ్య మబ్బు
దుఃఖితుల కెల్ల దుఃఖముల్ దొలఁగిపోవు
ముక్తి గోరిన వారికి ముక్తి గల్గుఁ
దండ్రి! నిన్ను మనమ్మునఁ దలఁచిరేని.

గీ. సృష్టిరక్షాప్రళయములు సేయు నీదు
చరిత మెఱుఁగరు బ్రహ్మాది సకల సురలు
పాపసంసారతారక పటిమ నలరు
త్వత్పదమ్ములు గొల్తురు ధన్యమతులు.

(మాలఁ గనులు మూసికొని జపించును.)

జయం— ఆశ్చర్యము! ఎంతకాల మిట్లుండును. ఇప్పటి కీతండు నారాకయే గమనింపఁడు. మగిడి పోవుదు నేని యిన్నినాళ్లనుండి చేసిన పరిశ్రమము వ్యర్థ మగును. ఎట్లేని యీతని తపం బగునంతవఱకు వేచి యుండి యీ మహాత్ము ననుగ్రహమ్ము పొందవలయును. (యోజించి) తండ్రి యీతని తపంబున కంతరాయ మొనర్పు మని కదా నన్నుఁ బంపెను. తపము తుదముట్టకుండునట్లనే యేను బ్రయత్నింప వలయును.

ఇందులకేమి యుపాయము! (యోజించి) ఉపాయ మేదియును గానరాదు. నావంక కించుకేనిఁ జూచినంగదా, యుపాయముం జేడెని.

(నిలిచి యుండును.)

శుక్రు- క. శరదిందుముఖులు చామర
లిరుప్రక్కల వీవ శిబిక లెక్కి మహోసం
దరసాబ్ధి నోలలాడెడి
నరు లెల్లఁ బురాభవమ్మున న్నీభక్తుల్.

క. కరులు గలవారు విలస
త్తరుణీసంభోగనిరతతారుణ్యమదో
ద్ధురత గలవారు నరవర
పరిచితచరణులును నీదు భక్తులు తండ్రీ!

(తెరలో) ఓ దైత్యాచార్యా! నీతపంబు ఫలియించె. నీ కోరిన మంత్రమ్ము నీకు వశంబగు నిఁక నిష్ఠ చాలింపుము.

జయం— (విని) భగవంతుండగు నాది దేవుండు నాకుఁగూడ నిస్పృహోమహా కతన దర్శన మిచ్చినాఁడు (తెరవంక దిరిగి నమస్కరించును.)

శుక్రు— (విని కనులు తెఱచి తనలో) ఇక్కడికిఁ గృతకృత్యుండ నైతిని. ఇఁక నా శిష్యుల కీమంత్ర ముపదేశించి జపింపఁ జేసెదను. (నలు పరికించి) ఓహో! యేమి, యీకన్నె యెవ్వతె యైయుండును? ముక్తికామిని గాదు గదా!

(నివ్వెఱపడిచూచి మనోవికారము నటించును.)

జయం— (తనలో) అక్కటా! నాతండ్రి నన్నెందుల కంపెనో యాకార్యము నెఱవేర్పలేనయితిని. కానిమ్ము; ఈతని దృష్టిరీతిఁ జూడ నాయందనురాగివలెఁ బొడకట్టుచున్నాఁడు ఎట్లైన యీయన దైత్యులయొద్ద కరిగి మంత్రోపదేశము సేయకుండఁ జేయలేకపోదునా? (సమీపించి ప్రకాశము) మహాత్మా! నమస్కారము.

శుక్రు— (చిఱునవ్వుతో) కళ్యాణం భూయాత్! సుందరీమణీ!

ఉ. మంగళమస్తు నీదు కుచమండలలక్ష్మికి; నీదు మోవికిన్
మంగళమస్తు; నీమధురమంజులవాగమృత ప్రసక్తికిన్
మంగళమస్తు; నీదు తనుమార్దవసంపదకున్ బునఃపున
ర్మంగళమస్తు; నీవదనమండలికిన్ శుభమస్తు సర్వదా.

చ. ఎవతెవు నీవు? నీకులమ దెయ్యది? నీ జనకుం డెవండు? ము
గ్ధవు నవయౌవనంబు గలదానవు మత్పరిచర్య సేయుమం

టివి కత క్షేమి ? తెల్పుము కడింది మనోరథమైన సిద్ధి జెం
దు వర మొసంగువాఁడఁ బరితుష్టి యొనర్చితి నీవు మా కొగిన్.

జయం— (సిగ్గుతోఁ దలవంచికొని యూరకుండును.)

శుక్ర— (తనలో) ఏమీ, ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు సిగ్గుపడుచున్నదే! అట్లయిన దివ్యదృష్టిం జూచెదఁగాక. (ధ్యానము నటించి ప్రకాశము) లతాంగీ! నీవు దేవేంద్రుని కూఁతురవు. నీ మనోరథమ్ము మాకుం దెలిసినది. వినను సుధారస మొలుకు నీపలుకులు విన నెంచి నిన్ని ట్లభ్యర్థించుచుంటిని.

జయం— (మఱింత సిగ్గుతోఁ దలవంచికొని) భార్గవోత్తమా! నన్ను మాతండ్రి తమకు సమర్పించె. అక్కతమున మీయనుగ్రహము నభిలషించి చిరమ్ము నుండి సేవించుచుంటి. దేవరచిత్తము, నాదు భాగ్యము. సర్వజ్ఞులగు తమకొక సంగతి దాఁగునా! అదిగాక మహాకవీశ్వరులు గదా!

క. మదనుఁడు దుర్మార్గుఁడు నా
మది భీరువు కాన నన్ను మన్నించి స్మరున్
బెదరించి కోర్కె దీర్పం
గదవే ? నను ధర్మపత్నిఁగాఁ జేకొనవే.

శుక్ర—(తనలో) ఇంద్రుఁ డిక్కన్నియను నాకడ కంపుట కేమిహేతువో ? ఏ హేతువోయగుఁ గాక, ఇప్పటికే నా తపంబు తుదనెగ్గెఁ గదా. (యోజించి) కాని శిష్యులకు ప్రకృత ముపకారము మాత్రము చేయ వలసియున్నది.(అనాదరముతో) ఇట్టియెడల నుపకృతులను గిపకృతులును జూచిన చేతి కందిన ఫలము దాఁటిపోవును. ఇది యుపేక్షించుట తగదు, అహో ! యేమి నా యదృష్టము !

ఉ. తానఁట యింద్రపుత్రియఁట ! తా నయి తా ననుఁ గోరునంట ! యెం
తేనియుఁ నెమ్మె లాఁడియఁట ! యిచ్చటికే చనుదెంచెనంట ! యి
మ్మానిని మాను టెట్లు ! పలు మాటలు సెప్పఁగ వచ్చుఁగాని ; యే
మైనను దీనిఁ గూడ వలదా ! యిలఁ దా జనియించి నందుకున్.

(అనురాగముతోఁ జేయిపట్టుకొని ప్రకాశము)సుందరీ! నీయందు నాకుఁ బద్దయు మనంబు లగ్నమై యున్నయది. కావున,

క. ఏరికిఁ గనుపడకుండఁగ
మా రాగమవిహిత సూత్రమార్గమ్మున సం
చార మొనర్చుచుఁ గ్రీడా
పారమ్యముఁ గొందు నొక్కపదివత్సరముల్.

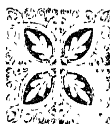
జయం— (తనలో) ఇప్పటికి సర్వవిధములఁ గృతకృత్యురాలనైతిని కాని, యింత రహస్యమ్మైన నియ్యనఘుతో నున్న నాకీ సమాచారము గనకునకుఁ దెలియఁ బఱచుట తటస్థింపదు. అందుకై చింతింప వలసి యున్నది. (యోజించి) దివ్యజ్ఞాన సంపన్నుఁడగు దేవగురుం డుండఁగాఁ దెలియక యెట్లుండును? (ప్రకాశము) చిత్తము సర్వమునకు దేవదేవప్రసాదము.

శుక్రు— అట్లైన మనము మన గృహమ్మునకే పోవుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన దంభవామనము నందుఁ దృతీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

దంభవామనము

చతుర్థాంకము

(అంత నిరువురు రక్కసులు ప్రవేశింతురు)

ప్రథ— మన గురుండు తపమ్మున కరగి చిరకాల మయ్యెంగదా! ఇప్పటికిని జాడ గానరాకున్న దేమి?

ద్వితీ— గంధమాదనగిరియొద్ద నుండె నని కదా వింటిమి. అట కేగుదము.
(పరిక్రమింతురు)

ప్రథ— ఇయ్యెడ నెవ్వరో యొక ముని తపం బాచరించిన జాడలు కానవగుచున్నవి.

ద్వితీ— అవును. ఈ ప్రదేశ మాశ్రమచిహ్నములతో నొప్పియున్నయది. ఇదిగో, అగ్నులుంచిన చోటులు.

ప్రథ— గురుండు గానరాకున్నవాఁడు, కారణ మేమో! (పరిక్రమింతురు)

(అంత శుక్రాచార్యవేషముతో బృహస్పతి ప్రవేశించును)

బృహ— (తనలో) శుక్రుండు తపస్సిద్ధి నొందియును జయంతీతారుణ్యవారాశి నోలలాడుచున్నవాఁడు. కావుననే యింద్రుని కుపకారం బొనర్చుటకుఁ దగిన సమయము దటస్థించినది. (నలువంకఁ జూచుకొని) నేనే శుక్రుఁడ ననుకొని రక్కసు లెల్లరు నన్నుపదేశికుఁగాఁ గైకొందురు. ఇప్పటికి వీరికి దుర్మంత్రోపదేశం బొనరించి దానిచే దురాచారులుగా నొనర్చెద. దురాచారం బలసడిన పిదప సిరి వెంటనే తొలఁగు ననుటకు సందియ ముండదు. (దృష్టి నిగుడ్చి) ఇదుగో, మఱికొందఱు రక్కసులు. వీరు రాజున కాంతరంగికులుగాఁ దోఁచుచున్నారు. ముందు వీరిని నా వలలో వైచికొని పదఁపడి వీరల సాహాయ్యమునఁ జక్రవర్తినిఁ గూడ లోఁబఱచికొనియెదను. (సమీపించి) ఓ యంతేవాసులార! మీకుఁ గుశలమా?

రక్కసులు— (తత్తఱపాటుతో) నమస్కారము. దేవా! నమస్కారము.

బృహ— శుభం భూయాత్.

చ. పురమథనుం గుఱించి తపముం బొనరించితి భూమపాయినై
పరము వరించితిన్ త్రిదశవర్గము గెల్వఁగఁజాలు మంత్రముల్
గిరిశుఁ డనుగ్రహించె నిఁక గీటడఁగింతము నిర్జరాళికిన్
బరమహితుండు చక్రికిని బ్రాణభయమ్ము మఱిం గలంపఁగన్.

రక్క— స్వామీ! ఇప్పటికి రాజ్యమెల్ల మనదే యైయున్నది. చక్రియుఁ గిక్రియు నేమైరో కనుపట్టరు. కాని, యదితికిమాత్రము "రాక్షసుల నిర్జించి నీ కొమరులకు రాజ్యం బొసంగెద" నని వర మిచ్చినాఁ డని ప్రవాద మొకటి కలదు.

బృహ— అందులకే గదా! నేను "బ్రహ్మికి తిమ్మి" చేసినం గాని పలనుపడ దని యెంచి శివుంగుఱించి తప మాచరించితిని.

క. హరుఁడును నా కొసఁగిన మం
త్రిరాజములు మీ కొసంగెదను నిఁక మీ రా
హరివలనన్ గిరివలనన్
దరమున్ బొంపకుఁడు మేటి ధైర్యము కలిమిన్.

రక్క— స్వామీ! తాము మా కిప్పు డుపదేశించెడి మంత్రము లెయ్యవి?

బృహ— మంత్రము లనఁగా యాలోచనములే కాని వేఱు కావు. వినుఁడు. అందులో ముఖ్యమైన యంశములు సూత్రమ్ములుగా నొనర్చి చెప్పుచున్నాఁడను. దేవుఁడు లేఁడు; ఆచార మక్కఱ లేదు; ధర్మశాస్త్రములు పురాణములు వేదములు మొదలైనవి నమ్మఁగాఁడదు; వర్ణాశ్రమ భేద మనవసరము; యజ్ఞములు మొదలైన వానికన్న దుష్కార్యములు లేవు; కడుపే కైలాసము; వివాహ మిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనవచ్చును; వావివరుస లకించిత్కరములు. ఇట్లయినచో నెప్పటికిని మన రాజ్యము సుస్థిరమై యుండును.

రక్క— (తనలో) ఈయన బోధించెడి పంతయుఁ గడుఁ గ్రొత్తగా నున్న యది. ఐనను మన చక్రవర్తి దగ్గఱకుఁ దీసికొని పోయినచో దీని యాథార్థ్యము దేలఁగలదు. (ప్రకాశము) చిత్తము. ఈసంగతులన్నియు ముందు రాజున కుపదేశింపుఁడు. పదఁపడి మే మాచరింతుము.

బృహ— అట్లయినఁ బదుఁడు. (పరిక్రమింతురు)

(అంత బలిచక్రవర్తి ప్రవేశించును)

రక్క— దేవా! దేవరకు జయమగుఁ గాక. గురువులవారు విచ్చేసిరి.

బలి— ప్రవేశింపఁ జేయుఁడు.

బృహ— రాజా! నీకుఁ గుశలమా.

బలి— దేవా! నమస్కారము. తమ యాశీర్వచనమువలన సకలము సుసుఖంబు. తా మొనరించు యత్నము సఫల మైనదా?

బృహ— (తనలో) ఇతర రాక్షసుల వంచించుట యొక గొప్ప గాదు. ఇతనిని నమ్మించుట కడు దుష్కరము. అయిన నేమి? నా బుద్ధిబలముం జూపి వంచించెద. (ప్రకాశము) సఫలమే; కాని యీ నగజాధిపతి యుపదేశించిన సంగతులు మీకుఁ గ్రొత్తగా నుంటచేఁ గొంతకాలముపఱకు విరుద్ధములుగాఁ దోఁచును.

బలి— ఈశ్వరుండు సెప్పిన విషయము విరుద్ధమైనను గ్రాహ్యమే కదా!

బృహ— ("దేవుఁడు లేఁడు" మొదలైనవి మరలఁ జెప్పును.)

బలి— (తనలో) ఏమి, యీ యనఘుఁ డిట్టి దురుపదేశ మొనర్చుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము) స్వామీ! శిష్యుని దొక మనవి. దేవుఁడు లేఁడు కదా! మీరు తప మెవరిం గూర్చి చేసితిరి?

బృహ— గట్టి శంకనే చేసినాఁడు. అయిన నిదియొక లక్ష్యమా? (ప్రకాశము) చక్కఁగా నడిగితివి. ఈశ్వరునిం గూర్చి చేసితిని. ఈశ్వరుఁ డనఁగా నైశ్వర్య సంపన్నుఁడు. అతఁడు మనకన్న గొప్పవాఁ డగుటచే నతనిం గూర్చి వేఁడుకోవచ్చును. నీకన్నఁ దక్కువవాండ్రు నిన్ను నాశ్రయించి కోర్కులం బడయుట లేదా? అంతమాత్రమున నీవు దేవుఁడ వైతివా?

బలి— (తనలో) కడు ననుకూలముగ సమర్థించినాఁడు. తక్కువవా రెక్కువ వానిని దైవ మని యనుకొనుట లోకానుభవసిద్ధమే! (ప్రకాశము) ఇదియే నిక్కమైన మత మనియా, తమ యభిప్రాయము?

బృహ— ఇందులకు సంశయముగూడనా?

బలి— అట్లైన మనము చేయవలసిన మార్పు లేమి?

బృహ— (తనలో) ఇతఁడు గూడ సులభముగనే వలలోఁ బడినాఁడు. (ప్రకాశము) దేవాలయములను గూలఁద్రోయించుట, వేదములు తగులఁబెట్టించుట మొదలైనవి.

బలి— ఓ రక్కసులారా! మీ రీ కార్యములు జాగరూకులై నివర్తించుచుండుఁడు.

రక్క— చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

బృహ.— (తనలో) ఇక్కడికి వీనికి "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" అనునట్లు దుర్బుద్ధి పుట్టించితిని. ఇతఁడు రాక్షసుండైనను గడు యోగ్యుఁడు. ఆస్తికుఁడు, ధర్మరతుఁడు. అక్కతమున నితనియందు లక్ష్మి చంచలగాక నిల్చియున్నది. ఇఁక నిలువదు. కాని శుక్రుఁ డరుదెంచి మరల దీనికి విఘ్న మొనర్చునేమో?

(అంత నిజమైన శుక్రుఁడు ప్రవేశించును)

శుక్రు— (తనలో) అక్కటా! కామ మెంత చెడ్డది! పది వర్షములనుండి యిప్పటివఱకును నిమ్మహాసముద్రమున మునిఁగి శిష్యులగతియే కనుఁగొనకపోతిని. (పరిక్రమించి) అదుగో, చక్రవర్తి! (పరిశీలించి) అక్కడ నెవ్వరో నావలెనే యొకఁడు గూర్చున్నాఁడే! ఇతఁడెవ్వఁడో? ఓహో! ఇతఁడు దేవగురువు. వీరల వంచింప నిట్టి రూపమ్ము ధరింపం బోలు. (ధ్యానము నటించి) ఇది నిక్కమే!

చ. గురుఁడఁట! సర్వశాస్త్రములకుం దెరవౌనఁట! పాపబు[illegible]
భరతి నసత్యవాక్యములు పల్కి సురారుల మోసపుచ్చు న
స్థిరమతి నున్నవాఁడఁట! యిసీ! కడుఁ బాపపుగోష్ఠి నెంతయు
న్నాకపుఁ ద్రోవ, దీనిఁ గనినన్ జనుఁ డెప్పని సేయఁబండునే?

(దరికరిగి) అక్కటా! యెవ్వరును నన్నుం జూచి గౌరవింపకున్నారే?

బృహ— (చూచి తనలో) ఓహో! సమయమునకుఁ బడిపోయినట్లు యితఁడు గూడ వచ్చినాఁడే! వచ్చి యేమి చేయఁగలఁడు? కాని (యోజించి) మరల సదుపదేశ మొనర్చి వీనిం ద్రిప్పునేమో! త్రిప్ప నేరఁడు. ఏమనిన, దురుపదేశ మెక్కినట్లు మనమునకు సదుపదేశము నెక్కవు.

బలి— (చూచి) ఇది గడుఁ జిత్రముగా నున్నదే! ఇక్కడ శుక్రాచార్యులుండ మఱియొక శుక్రుఁ డెక్కడినుండి వచ్చెను? (యోజించి) ఒకరిని బోలినవారు మఱియొక రుండవచ్చును గదా! (మరల యోజించి) లేక వేషగాఁడు గావచ్చును.

శుక్రు— (సమీపించి తనలో) ఇతఁ డేదో గట్టిగా నమ్మించినాఁడు. ఇఁక నన్ను వీరు గుఱుతే పట్టుట లేదు. ఇదిగాక వీరిని వదలి యనేకకాలము గావచ్చినది. ఇట్లగుఁగాక. (ప్రకాశము)

గీ. ఏను నిక్కపు శుక్రుఁడ నితఁడు దాంభి
కుఁడు మదాకృతిఁ బొరసిన గురుఁడు నమ్ముఁ

డితని పలుకుల నాస్థమీ రెనయఁబోకుఁ
డక్కటా ! చెడిపోయెద రుక్కుదక్కి.

బలి— (తనలో) ఇతఁడు వేషగాఁడుగాని మఱియొక్కఁడుగాని కాఁడు. కేవలము మనల వంచింప నేతెంచిన బృహస్పతియే కావలయు. (ప్రకాశము) స్వామీ! చూచితిరా, యీ దేవతల కృత్రిమోపాయములు!

బృహ— (తనలో) ఇతనికిఁ గాలవశమున దుర్బుద్ధియే పుట్టుచున్నది. సంతోషమే. (ప్రకాశము) రాక్షససార్వభౌమా ! చక్కఁగా గుఱుతించితివి. కావుననే లక్ష్మి నీయందు సుస్థిరమైనది. ఇంకను గాఁగలదు. (దనుజులవంక దిరిగి)

ఉ. దానవులార ! నమ్ముకుఁ డితం డమరప్రియ మాచరింపఁగా
లోనఁ దలంచి మిమ్ములను లోభమునం గికురింప వచ్చినాఁ;
డేను భవన్నిమిత్తమున నీసునిఁ గొల్చితి విద్యఁ గొంటి ; ని
ద్దాని కతమ్మునన్ సురల దర్ప మడంతురు మీర లొప్పుగన్.

శుక్ర— రాక్షసచక్రవర్తీ! పొరపడి చెడిపోవుచున్నావు. నామాట నమ్మి యీతని నవలకుం గొట్టింపుము.

బలి— (ఎకసక్కెముగా)

క. సదమలమతివై యొక్కఁడు
పదిలముగా విద్య గఱపు పరమగురుని బల్
సదయునిఁ గా దన నేర్తుమె ?
మదిలో నెఱిఁగితిమి నీదు మాయల నెలన్.

బృహ - (తనలో) భేష్ ! బాగుగా నమ్మినాఁడు. ఇఁక శుక్రుఁ డెన్ని చెప్పినను నితని కెక్కవు.

శుక్ర— (రోషముతో) నేనే మాయ సేయువాఁడ ననుచున్నావు గాదు ! కానిమ్ము, నీప్రియంబుఁ గోరిన యథార్థవక్తనగు నన్నవమానించితివిగా!

ఉ. ఎండకు వానకున్ స్వాదయ మించుకయున్ జలియింప నీక లో
మండెడి జాఠరాగ్ని కొకమాత్రము లక్ష్యము సేయ కెట్టులో
పండఁగఁజేసి సత్తపము పక్షమునన్ నిను బాగుచేయ నీ
దండకు వచ్చు నన్నుఁ గని దండము సైతము బెట్టవైతిగా !

ఓరీ ! గురుద్రోహీ ! దురాచారపరాయణా ! కపటాత్ములను దరికిఁ జేర్చుచున్నావుగా ! దానికిఁ దగిన ఫలం బనుభవింపుము.

గీ. అల్పకాలమ్ములోన నీయఖిలరాజ్య
మిట్టి కపటాత్ముఁడే యొక్కఁ డేగుదెంచి
యపహరించి భవచ్ఛత్రు నుపకరించి
నీ కథఃకార మొనరించుఁ గాక తులువ ! (నిష్క్రమించును)

బృహ- (తనలో) జరుగఁదగిన పని జరిగినది. ఇఁక నేనిక్క[illegible]ంపులకు ? దురాచారమునకుఁ దోడు గురుశాపముగూడఁ బట్టించినది. కావున నితఁడు రాజ్యహీనుఁడు కాకతప్పదు. (ప్రకాశము) రాజేంద్రా ! నా నీ శాపమున కించుకయు జంకక చెప్పినచొప్పునఁ జప్పున నడపుచుండుము. నేను బోయి వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

బలి— (తనలో) ఇం దెవరు నిజమైన శుక్రుఁడో ముందు దెలియఁగలదు. ఇది కడు సులభముగను సర్వజనాచరణీయముగను నున్నయది. క్రొత్త మార్గోపదేష్ట కేవలము నిష్కపటిగా నుండితీరవలెను. గురుఁడో ! యెంత సుకరముగా నుపదేశించినాఁడు.

మ. ఉపవాసమ్ము లటంచు మాడుమట లే; దున్నాఁడు దేవుం డటం
చపలాపించుట లేదు; వేఱొకరిచే నాక్షేపణ ల్లేవు; పా
పపుఁగార్యం బని పుణ్యకార్య మనియుఞ్ వాదించుట ల్లేవు; బా
గుపడుఞ్ లోకము దీనిచే నిజముగాఁ, గొండాట లిం కేటికిఞ్ ?

ఇట్టి వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి కట్టుఁబాట్లు పెట్టుకొనుటచేతనే దేవతలకు గార్యము స్థిరము కాక పోయినది. మనముఁగూడ నిట్లే వర్తించినఁ దుదకు మన గతికూడ నట్లేకావచ్చును. అందులకే యీ యుపాయమును దేశికుండు కనిపెట్టియుండనోపును. ఈ మతమే మంచిదను జ్ఞానము రక్కసు లందఱికిఁ దెలియునట్లు తగినవారల నేర్పఱచి యూరూర బోధింపఁజేయ వలయును.

(అంతఁ గొందఱు రక్కసులు ప్రవేశింతురు.)

రక్క— అయ్యా ! మనచే నింతకుమున్ను జయింపఁబడిన దేవత లిప్పు డెక్కడఁ జూచినను దామయై రాక్షసుల నెదిరించి యోడించుచున్నారు.

బలి— (తనలో) ఇంతలో నిట్లు జరుగుటకుం గత మేమైయుండునో ! (ప్రకాశము) మన ప్రజల వర్తన మెట్లున్నది ?

రక్క— అందఱును గ్రొత్తమతము నవలంబించి యున్నారు.

బలి— అప్పుడే యీమతము దేశమందంతటను నెట్లు వ్యాపించినది ?

శుక్ర— తమ యొద్దకు నిప్పుడు దయచేసిరి గాని గురువులవారు పదియేండ్లనుండి దేశదేశములు తిరిగి యీమతమును వ్యాపింపఁజేయుచున్నారఁట.

బలి— అట్లేని మనపక్షమున కపజయము రాఁగూడదే! ఇయ్యెడ లోకుల యభిప్రాయ మెట్లున్నది?

శుక్ర— దేవర క్షమింప వలయును. తమ రింతకుమున్ను దైవభక్తి గలిగి కులాశ్రమాచారములు చక్కఁగాఁ బరిశీలించువార లనియు, నది యిప్పుడు తగ్గుటచే నిట్టియవస్థ వచ్చినదనియుఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

బలి— (తనలో) బృహస్పతి మనల మోసపుచ్చెనేమో కదా! (యోజించి) తప్పక మోసమునే చేసెను. లేనిచో దేవుఁడు లేఁ డని యెవ్వఁడేని పలుకునా!

చ. తెలియక భ్రాతృభార్య రతిఁ దేలిన పాతకు మాయఁ జిక్కి ని
ష్కలుషు గురుం ద్యజించి యిటు శాపహతిం గనినట్టి బుద్ధిహీ
నుల మనలన్ జయింపఁగ మనోగతి నెంచి సురల్ రణేచ్ఛ పెం
పలరఁగ నున్నవారఁట, కటా! మన కిప్డు సహాయు లెవ్వరో?

కాని అప్పు డిట్టి యనుమానము కల్గియును నతని వాఙ్మాధుర్యమునకు లోనై నిష్కారణముగా స్వగురు నవమానించి శాపదగ్ధుండ నైతిని "జన వాక్యంతు కర్తవ్యం" గనుకఁ బ్రజలందఱు నేమనియెదరో అట్లొనర్చుట న్యాయము. (ప్రకాశము) ఓయీ! ప్రజలు దీనికి శాంతి యేమిగా నూహించుచున్నారు.

శుక్ర— మరల దేవర నిజగురునిం గొలిచి యాయన కరుణ వడయుటయే తప్ప మఱియొక శాంతి లేదఁట.

బలి అట్లయిన నమ్మహామహుని దర్శనమునకే పోవుదము, పదుండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన

దంభవామనమునందుఁ జతుర్థాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

దంభవామనము

పంచమాంకము

(అంతఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు ప్రవేశింతురు)

సుబ్బదీక్షితులు— ఏమోయి, వేంకటచయనులు! ప్రపంచ వార్తలేగాఁ జెప్పవు?

వెంక— ఒక రెండుమూఁడు జెప్పవలెను. బలిచక్రవర్తి మహాధర్మాత్ముఁడు. అఖండదాత, పెద్దక్రతువు చేయుచున్నాఁడు. స్మృతిసమ్మతముగా, మనుసమ్మతముగా విన్నావా?

సుబ్బ— అతఁ డీమధ్య నేదో వెఱ్ఱిమతములోఁ బ్రవేశించినట్లు విన్నానే.

వెంక— అవును గాని నెంబనే యా మతమువంటుఁ గల యూగాస్త్వాము ను గని పెట్టి శుక్రునిపాదమ్ములం బడి సమాపుల వేఁడుకోఁగా నతఁ డనుగ్రహించి తిరిగియు సన్మతములోనికి దింపినాఁడఁట.

సుబ్బ— అట్లయిన నక్కడికిఁ బోవుదము. (పరిక్రమించి) చయనులూ! అడుగ మఱచితిని గాని యీ మధ్య నీ దగ్గఱ నొక పొట్టిశిష్యుఁ డుండువాఁడు, వాఁడేమైనఁ దెలివి గలవాఁడేనా?

వెంక— తెలివి! ఔరా! ఎంతమాటన్నావు! వాని ముందఱ మూఁడులోకములును నాఁగవు.

సుబ్బ— అవునఁట. అట్లే విన్నాను. "పొట్టివానికిఁ బుట్టెడుబుద్ధు" లనుట యిక్కడ యథార్థమే యైన దనెదవా యేమి?

వెంక— అతఁడు నా శిష్యుఁడు గనుక నే నేమియుఁ జెప్పఁగూడదు. కాని సాక్షాద్భగవదవతారము.

సుబ్బ— సరే. "ముఖే ముఖే సరస్వతీ" దానికేమి? కాని నాకీవాఁడు కొంచెము పని యున్నది. అది నెఱవేర్చికొని తేపు యాగముఁ జూచుటకు వచ్చెదను.

వెంక— నేనును తేపే వచ్చెదను. (నిష్క్రమింతురు) (విష్కంభము)

(అంత వామనుఁడు ప్రవేశించును.)

వామ— (తనలో) గురువుగారు బలియాగమునకై చని రని గురుపత్ని చెప్పినది. కావున నేనును బోవుదుఁగాక (ఆకాశముపంకఁ జూచి) ఏమను చున్నారు? "బలిచక్రవర్తి వంటిదాత లేఁడు. అతఁ డెవ రేమికోరిన నదియే యిచ్చుచున్నాఁడు. త్వరగాఁబొ" మ్మనియా! ఇదిగో, వెళ్ళుచున్నాను. (పరిక్రమించి) అదుగో! రాక్షసచక్రవర్తి తానును భార్యయు శుక్రాచార్యపురస్సరముగాఁగూర్చుండి దానమ్ము లాచరించుచున్నాఁడు.

(అంత బలి యథోక్తముగాఁ బ్రవేశించును)

బలి— ఓ విప్రపుంగవులారా!

క. ఇది యది యని యెంచకుఁ డె
య్యది గోరిన నదియె యిత్తు ననఘాత్ములు మీ
ముదమే నా ముద మిఁక నె
య్యదియును నిక్కమ్ము గాదు యశ మొకటి వినా.

(తెరలో) మహారాజా! సమృద్ధి సమృద్ధి. చాలును చాలును. ఇఁక నింతకన్న మోయఁజాలము.

వామ— (సమీపించి కుడిచేయెత్తి)

శ్లో॥ శుభమ స్త్వవిఘ్నమస్తు శ్రీరస్తు చిరాయురస్తు విజయోఽస్తు
అస్తు ధనధాన్యవిభవ శ్రేయోవిద్యాయశోఽంగనాసిద్ధిః.

శ్లో॥ ధృతోఽప్యధిక సంపత్తి రతోఽప్యధిక సంతతిః
ధృతోఽప్యధిక కీర్తిస్తే రక్షస్సార్వభౌమధురంధర!

బలి— (ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! ఏమి యీ వాక్య మాధుర్యము!

ఉ. పిల్లఁడు చూచినన్ గుఱుచ, పెద్దలకున్ బయిపెమ్చు పల్కు, లే
తల్లికి నెట్టితండ్రికి నితం డుదయించెనో? మేల్! సెబాసు! వం
శోల్లసనంబు గల్గుటకు నొక్కఁడె యిట్టిఁడు చాలుఁ, బుత్రికుల్
కొల్లలుగా జనించుటకుఁ గోరుదు రేటికి నెట్టికోరికల్?

(ప్రకాశము) గురువర్యా! చిత్తగించితిరా?

శుక్ర— ఆ! చూచితిని. బుద్ధిమంతుఁడును గాఁదగినవాఁడుగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు.

వామ-మ. బలి యంచు న్నినుఁ జెప్పుచుందురు మహాబాహాబలప్రౌఢి నీ
తులకున్ వచ్చెడివారు లోకములయందున్ లేరె లే రంచు నీ

తులకుఁ మిన్నవటంచు దాతృతకు నీతో సాటి లేరంచు మే
బళిరే! యో బలిచక్రవర్తి! నినుఁ జెప్పన్ వచ్చు ధన్యాత్ముఁగా.

బలి— శ్రోత్రియపుత్ర! నీకు స్వాగతమా? అటు కూర్చుండుము.

వామ— మంచిది. (కూర్చుండును)

దేవి — ఆహా! యేమి యీ తేజోవిశేషము! ఇతఁడు సాక్షాద్భగవంతుఁడై యుండనోపు. ఇతని కతమున నీ యజ్ఞం బెల్లఁ బవిత్రం బయ్యె.

బలి— ద్విజార్భకశిరోమణీ!

ఆ. వె. ఏమి యూరివాఁడ? వేపేరివాఁడ? విం
దేమికతన రాక? యేది వలయు?
తల్లిదండ్రు లెవరు? ధన్యుఁడనైతి నీ
దర్శనంబుకతనఁ దగ వచింపు.

వామ— (నవ్వి) రాజా! నీ ప్రశ్నంబులు కడుఁ జిత్రముగా నున్నయవి.

గీ. ఇంటిలో నేఁడు, మఱునాఁడు మంట నుండు
వారికి నివాసమన నెద్ది? పేరు నేది?
యూరు నెయ్యది? కన్నట్టివారు నేరు?
నీవు నే నను భేదమె నిజము కల్ల.

అయినను నీవు నన్నుం గడుఁ బ్రత్యాసత్తితో నడిగితివి కావున వినుము.

ఇలఁగల బ్రాహ్మణోత్తము లనేకులు, వారలలోన నొక్క యు
జ్జ్వలునకు నొక్కసాధ్వికి నపత్యము నేను, సమస్తవిద్యలం
గలదు ప్రవేశ మొప్పగ, జగం బఖిలంబుఁ బరిభ్రమింతుఁ గా
వలసినఁ బేరు చెప్పెదను, వామనుఁ డందురు నన్ను నెల్లరున్.

శుక్రు.— (తనలో) ఈ పేరితనికిఁ దగి యున్నది.

బలి— బాలశాస్త్రీ! ఇంతకును నీ పేరొక్కటియే చెప్పితివి కాని కడమ యించుకయుఁ జెప్పవైతివి కదా?

వామ— (నవ్వి) రాజా! ఇంతకుమున్న నీ వెఱిఁగినవాఁడవైనచో నా తల్లిదండ్రుల పేరు చెప్పిన నీకుం దెలియు. ఎఱుఁగని యప్పుడు చెప్పినను నొకటే, చెప్పకున్నను నొకటే. ఇఁక నీ వడిగిన సంగతు లన్నియు నట్టివియే. నీ వడుగఁదగినదియు నేను జెప్పఁదగినదియు నా పేరొక్కటే. అది చెప్పనే చెప్పితిని. బాగుగఁ బరిశీలించిన స్వనామము చెప్పనే కూడదని శాస్త్రము లుద్ఘోషించుచున్నవి. ఇఁక నా రాకకుఁ గారణ మడిగితివి. ఇదియును ఉత్తరమే!

క. వేదమొ! శాస్త్రమొ! పుణ్యా
పాదకమగు తీర్థమో! నృపాలునిఁ జూడన్
రాఁదలఁచేటికి ధనసం
పాదనకే కాక చెప్పవలయునె యిదియున్ ?

బలి— (తనలో) ఓహో! ఇతనితో మాటలాడుటయే కడుఁ గష్టముగా నున్నదే! ఇంతకును జిన్నతనము గనుక "అహమేవ పండితః" అను నవస్థలో నున్నాఁడు. ఎటులనో యిగని వాక్యములు మఱికొన్ని వినవలెను. (ప్రకాశము) వామనశాస్త్రీ! అట్లయిన నీ కేమి కావలయునో కోరుకొనుము.

వామ— రాజా! "అసంతుష్టా ద్విజా నష్టా స్సంతుష్టా ఇవ పార్థివాః" కావున నీ కేమి తోఁచునో యదియే యొసఁగుము. దానితోడనే సంతసించెదను. "దానం దాతృవశ" మ్మనికదా! పెద్దలు చెప్పుదురు.

బలి— బాలశాస్త్రీ! యీబలి యెవ రేది గోరిన నది యిచ్చుటకే యేర్పాటు చేసికొని యీ జన్న మారంభించినాఁ డని నీవు విని యుండ లేదా?

వామ— వినలేమి? వింటిని గాని కోరిన కోరికలెల్ల నిచ్చుటమాత్రము తటస్థింప దని నా యభిప్రాయము.

బలి— నీవేది కోరినను నిచ్చువాఁడను నే నుండఁగా నీకట్టి యభిప్రాయము కలుగనే కూడదు. కోరికొనుము.

ఉ. కావలెనే మహాశ్వములు? కావలెనే కరు, లగ్రహారముల్ ?
కావలెనే కనత్కనకకల్పితరత్నవిభూషణావళుల్ ?
కావలెనే ధనంబు? లెవి గావలె నీకవి గోరుకొమ్ము, నే
నీవలె, నీవు పుచ్చుకొని యేగవలెన్ ధుర్యమింత వామనా!

వామ— రాజా! ఇవన్నియు నీకున్నవని చెప్పుటకా యేమి! బ్రహ్మచారుల కివి యేమి పనికి వచ్చెడిని?

బలి— ఓహో! ఇక్కడికి నీ యభిప్రాయము దేలినది. తగు కన్నియం దెచ్చి వివాహమొనరుపు మని కోరెదవా? అట్లయిన నది యెంత, మా పురోహితులు భృగువు లుండనే యున్నవారు. వారలతోఁ జెప్పి నీవు గోరిన కన్నియ నిప్పించెద.

వామ— అదియును నా కక్కఱలేదు. ఏమంటివా ?

చ. వనితను జేరి తద్వశత వర్తిలి దుఃఖము సౌఖ్య మంచు భ్రాంతిని గొని సంసృతిం బడి గతిన్ గన లేక కృశించు వెఱ్ఱులన్

గనుఁగొనియుఁ బ్రవాహము సుఖమ్మని యే నెటు సమ్మతింతు దుః
ఖనియతమైన సౌఖ్యము సుఖం బనఁ గూడునె రాక్షసేశ్వరా !

బలి— సరే ! అట్లయిన నీ కేమికావలెను ?

వామ— నాకోరికతో నీ కేమి యవసరము ? నీకుం దోఁచిన దిచ్చి పంపింపుము.

బలి— నీవు కోరినం గాని నే నీయను.

వామ— నీ వీనిచో నే నూరకయే పోయెదను.

బలి— నిన్నట్లు వెడలనీయను. కావున నీకోరికం జెప్పి నన్నుఁ గృతార్థుని జేయుము.

వామ— (తనలో) ఓహో ! యేమి యీ దాతృత్వము ! ఇంతటి యోగ్యుని వంచించుటకన్నఁ దప్పు లేదు. అయినను నదితి కిచ్చిన వరము చేకూరకఁ టం దీరదు. (ప్రకాశము) తప్పక కోరిన దిచ్చెదవా ?

బలి— ముమ్మాటికి నిచ్చెదను.

వామ— వదాన్యశిఖామణీ !

గీ. బ్రహ్మచారిని నేను దపంబొనర్చి
కొనెద నొక్కెడఁగూర్చుండి కొంకుఁబక్కి-
యిమ్ము మూఁడడుగుల నేల యిదియ చాలు
మూఁడులోకమ్ము లిడినంత ముదముగాంతు.

బలి— (పెదవి విఱిచి) శ్రోత్రియకులావతంసమా ! ఏమి కోరికఁ గోరితివి ?
ఈ స్వల్పము నీ వడుగనుం దగదు. నే నిచ్చుటయుం దగదు.

క. మూఁడడుగు లేమిసేసెదు!
మూఢుఁడవే ? నన్ను నగరె యుల్లోకంబుల్ ?
వేఁడి కొను మేదియేనియు
మేడలొ ? మాడలొ ? వరాలొ ? మేల్ సెలువంబులో ?

వామ— రాజా ! నీ విచ్చినను విశేషపరిగ్రహము వటుకుల కుచితము గాదు.
అదియునుఁ గాక,

ఉ. కోరిన దిచ్చుటే మిగుల గొప్ప గదా ! యొకఁ డొక్క వస్తువుం
గోరు, నొకండు వేఱొకటి గోరు, మనంబులు పల్ తెఱంగు లౌఁ
గోరిన దిమ్ము నా కదియగుఙ్ సకలమ్మును, నిన్నుఁబట్టి నేఁ
గోరుదునే ? నిజేచ్ఛ మెయిఁ గోరుదుఁగాక త్రిలోకనాయకా !

శుక్ర— (తనలో) ఈ పదుఁగు చందమును నితఁడాడు మాటలును జూచిన నేదో కపటపుఁ బన్నుగడగాఁ బొడకట్టుచున్నయది. (ధ్యానము నటించి) జ్ఞాన దృష్టిచేఁ జూచినను దానికి భిన్నముగాఁ దోపదు. కావున నితం డింద్ర హితార్థముగా నరుదెంచిన దైత్యారి యగు నారాయణుండు గావలయు. (ధ్యానము నటించి) ఓహో, ఎంతదురూహతో వచ్చినాఁడు! మూఁడడుగులచే మూఁడులోకములు నాక్రమింపవలయు ననియేనా వీని దురాశ! కానిమ్ము. నేనది సాఁగనిత్తునే? (ప్రకాశము) రాజా! అట్లు బిట్టుబిగియుచున్న యీ పెంకిబొయ్యకు నీవేమియు నీయనక్కఱలేదు. పొమ్మని చెప్పుము.

బలి— గురువరా! ప్రపంచ మనేకవిధములుగ నుండు. దాతలమను యశము నార్జింప నెంచువారలకుఁ గోప ముండిన ధనవ్యయమేకాని తుదకు నశ కీర్తియే ఘటించును. కావున మనకుఁ గోప ముచితము కాదు.

క. కోపము చీఁకటికూపము
కోపము పాపముల కాదిగును పగు హింసా
ఘూపము కోపము కావునఁ
గోపింపం గూడ దేరికొఱకేని మునీ!

వామ— రాజా! నామాట యేమి చెప్పితివి? నాకు మూఁడడుగులే కావలెను.

బలి— అట్లయిన నంతియే కైకొనుము. ఇదిగో నిచ్చుచున్నాఁడను. (భార్య సంకఁదిరిగి) దేవీ! జలముం బోయుము, పాదప్రక్షాళనంబు సేయవలయును.

శుక్ర— (తనలో) ఇతనికి విస్పష్టముగాఁ జెప్పినం గాని తెలియదు. అట్లు చెప్పినచో నితనికి నాపైఁ గోపము వచ్చును. వచ్చుఁగాక యీ నారాయణునకు గీరాయణునకు నేను జంకుదునే? (ప్రకాశము) రాజా! నా పొక్కుమాట వినుము. ఇతఁడు నీ వనుకొనునట్లు బ్రాహ్మణవటువు గాఁడు. శ్రీమన్నారాయణుండు. నీవు ధర్మాత్ముఁడవగు కతన నిన్ను సంగ్రామమ్మున జయింప నేరక యీ కపటోపాయముం బన్ని యిట్లు నిన్ను నిగ్రహింపుచున్నాఁడు. ఇంతకుమున్ను నా వేషమును వేసికొని దేవ గురుఁడు నీకు దుర్బోధన చేసి యనాచారుఁగా నొనర్చుట యెఱిఁగియే యున్నావుకదా! ఈ కపటాత్ము నాపలకుఁ ద్రోయింపుము.

వామ- రాజా నన్నాపలకుఁ ద్రోయించ నక్కఱలేదు నీవు పొమ్మన్నఁ జాలును, నేనే పోవుదును.

తే. గీ. తాతతండ్రు లార్జించిన ధనము దెచ్చి
దాఁచఁ బెట్టితినే నీదు దరిని నేను?

ఇచ్చినం బుచ్చుకొందు లేదేనిఁ బోదు;
లేదు ప్రతిబంధకము వృథావాద మేల ?

బలి— (తనలో) గురుం డట్లు నొడువుచున్నాఁడు. ఇతని రీతిం జూచినఁ గడు యోగ్యుఁడుగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు. ఇదిగాక,

చ. అడిగిన దెల్ల నిత్తు నని యందఱుంగఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి మూఁ
డడుగుల మేర యిమ్మనిన నల్ప మటంచును గేలి సేసి యీ
వడుగున కిప్ప డేమనుచు స్వల్పము సేని యొసంగ కూరకే
కడపుదు దాత లెల్ల ననుఁ గాదనరే ? తలవెత్తి నిత్తురే ?
అప్రతిష్ఠ మా టట్టు లుండ ననృతదోషము సామాన్యమా ?
తే. గీ. ధర్మమున కాదిపదము సత్యంబు, రెండ
వపద మెన్నఁగఁ దగు శుచిత్వంబు, మూఁడ
వపద మెన్నఁగ దయ, నాల్గవపద మెన్న
దాన మని చెప్పు నెల్లబుధవ్రజంబు.

ఇం దేమియు నుపాయము కానరాదు. గురునకు మాఱాడితినా, యతఁడు శపించును. ఇంతకు మున్నె శపించియున్నాఁడు కదా. కానిమ్ము. ఇట్లగుంగాక. (ప్రకాశము) గురువరా ! ఇతఁ డాదిదేవుఁడగు శ్రీమన్నారాయణుఁడని కదా సెలవిచ్చితిరి!

ఆ. వె. దాత లుండవచ్చు దానమ్ము లీవచ్చు
నేరి కిట్టి పాత్రి మెందు దొరకు ?
నిపుడొ యపుడొ యెపుడొ యీరాజ్య మీ కాయ
మేగకున్నె దీని కింత యేల !

కావున నన్ను మన్నించి యిప్పట్ల నా కాజ్ఞ యిండు.

శుక్రి— రాజా ! నీకిప్పు డాజ్ఞ యిచ్చితినా, యిఁక నెప్పుడును నాజ్ఞ యీయనే యక్కఱలేదు. నీ కనృతదోషము గాని మఱియొక దోషము గాని యిప్పట్ల లేశమును దగులదు. ఏమంటివా, యితఁ డెట్టివాఁడైనను నిప్పట్ల కేవలద్రోహి కావున మూర్ఖులలోఁ జేర్పఁ దగినవాఁడు.

క. విను మూర్ఖు లయిన ద్విజులకు
ధన మీవల దిచ్చెనే నుదరపోషణకుం
గని పెట్టి యీవలయు నం
ఘన మొనరింపంగఁ దగదుగా శాస్త్రములన్.

కావున నతనికి పూఁటకు సరిపడు భోజనసామగ్రి నిచ్చి పంపింపుము.

వామ— ఏమి, రాజా! "సద్యో దదాతి చతుర స్సద్యో నాస్తీతి చతురతరః" కావున నన్ను వృథాగా నెందులకు నిల్పెదవు?

బలి— (వినయముగా) స్వామీ! క్షణమాత్ర మనుగ్రహింపుఁడు. (శుక్రుని దిక్కై) గురువరా! తమయిచ్చు చొప్పున మూఁడడుగులలో మూఁడు భువనములు నిమిడ్చెడి మహానుభావునకు సరిపడు భోజనసామగ్రి మాత్రము మన మీయఁగలమా? కావున నన్ననుగ్రహించి మొదటిదానికే సమ్మతింపుఁడు.

గీ. సిరి యురమ్మునఁ గల దొర చేతు లొగ్గి
యడిగికొనునఁట న న్నొక యధికుఁ జేసి!
దాతనని పేరు పెట్టుక తగునె యట్టి
వాని కీయక యెందు కీ వైభవంబు.

శుక్రు— (కోపముతో లేచి) నీవు హితోపదేష్ట నగు నన్ను లెక్కింపకున్నాఁడవు కావున రాజ్యభ్రష్టుండవు గమ్ము. పొమ్ము. (లేచిపోవును)

బలి— (తనలో) అక్కటా! గురుఁడు వెళ్ళిపోయెనే! పైపెచ్చు శాపముఁ గూడ నిచ్చినాఁడు. కానిమ్ము. ఈ శాపమున కేమి? ఏమి పోయినను యశ మొకటి నిల్పుకొనుటకై పురుషుఁడు యత్నింపవలయు.

ఉ. అనుభవహీనుఁడైన జడుఁ డక్కట! సంపద గోరుఁగాని స
జ్జనుఁడు యశంబుఁగోరుగతి సంపదకున్ మొగియందు ; కీర్తియున్
ధనమును గల్గు కార్యము బుధప్రజసమ్మతమై చెలంగుఁ ; గీ
ర్తి నడఁచు సంపదల్ పరిహరింతురు ధీరవరుల్ తృణమ్ముగన్.

అదియునుం గాక,

గీ. హాయిగా నిన్నినాళ్ళు నే ననుభవించి
విడిచితిని సంపదల నింక వీడఁ దగదె?
అందులో నూఁచే వీడుటా! జగమ్ము
[illegible]ఁడు పోషించు వానికి నిడుటగాని.

(భార్యవంక జూచి— ప్రకాశము) దేవీ!

మ. సంపాదింపఁగ వచ్చు సంపదలు భూచక్రమ్మునం గాదు నై
శింపావాసమునందె గా; దెచటనున్ లేఁ డిట్టి పాత్రుండు శం
కింపం జాలదు యిట్టివట్టునఁ? బయిం గీడైన మేలైనను
గంపింపం బని లేదు; పూర్ణహృదయుం గాపింత మీ బాలకున్.

వింధ్యా— నాథా! పాత్రపాణికమలార్పణముకన్న సంపదల కొండు ఫలమ్ము లేదని యార్యులు వచింతురు. కావున నవశ్యము నట్టు లొనరింతురుగాక.

బలి— (తనలో సంతోషముతో) ఆహా! సత్కళత్ర మన నిట్టిదియే కదా!

క. మన గతి యేమగునో యని
మనమున నొక్కింతయేని మటమట లేదీ
వనజాయతనేత్రను నెం
దును నిట్టి కళత్రి మున్న వారిక కీర్తుల్ !

(ప్రకాశము) దేవీ! నీ సౌశీల్యమునకు నేను మెచ్చితిని. నేనే కా దెల్లలోకములును మెచ్చును. అట్లయిన నియ్యర్థునికిఁ పాద[illegible]సం బొనరించెదను. నీ వుదకంబు పోయుము.

శుక్రా— చిత్రము. (ఒగ్గరగా) ఎవరక్కడ?

(ఒక దాసి జలకలశ మిచ్చి పోవును)

బలి— (వినయముతో) మాణవకోత్తమా!

క. ఆలస్యము చేసిన నా
పాలిమి సైరించి నన్ను మన్నించి కృపా
వాలుఁడవై పాదంబుల
నీలాగున నిమ్ము! కడిగి యేఁ బరియింతున్.

వామ— (ఆదరముతో) రాజా, యాలస్యమున నేమి!

క. ఫలవంతం బగు కాలపు
విలంబనము సైఁప నేమి నెట్టి! శుక్రా
ర్యులమాట విందు వని నేఁ
దలఁచితి మేల్మేలు! నీవు దాతవు బళిరే!

క. ఏ దానం బేనియు నీ
భూదానమ్మునకు నంత పోలవు నీకున్
శ్రీదయితుఁ డిక్కతమ్మున
సాదరుఁడై యొసఁగు నఖిల మగు సౌఖ్యమ్ముల్.

బలి— (కాళ్లుగడుగుట నటించి చిఱునవ్వుతో) కపటమాణవకుండ వగు నో మహాత్మా! ఇదిగో! నీ కోరిక చొప్పున మూఁడడుగుల భూమినియును ధారవోయుచున్నాఁడను. పరిగ్రహింపుము. (ధారవోయును)

వామ— (తనలో) ఏమీ! ధారపడకున్నది. (యోజించి) అవును. ఇయ్యది శుక్రుని కపటకృత్యము. (దర్భకఱ్ఱతోఁ బొడిచి ప్రకాశము)

శా. ఎంతోమంది నృపాలకుల్ గలరు వా రెంతేసి రాజ్యమ్ము ల
త్యంతప్రాభవరీతిఁ జేసినను విప్రపక్షపాతంబు లేం

యింతయు గద్దెన కింత గాద యిది నీవే నీకు సాటెన్నఁగా
సంతోషించె మనంబు జానపపతీ! సత్యప్రభావాకృతీ!

- (తనలో) ఔరా! యేమి యీ విప్రవటుని చాతుర్యము. నిజముగా నితఁడు బాలకమాత్రుఁడే యగునా! (యోజించి) ఏమైన నేమి? భగవంతుం డగు శ్రీమన్నారాయణుండే యగుఁగాక. అట్లయిన నేను మఱియుం గృతార్థుఁడను. (ప్రకాశము)

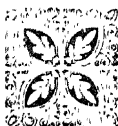
క. వటుకా! నీ మృదు వాచా
పటిమమునకు నేమి యిడినఁ బ్రతిఫల మగునే
కోటి నేర్చితి పెటు నేర్చితి
మీటునంటి వాగ్విశేష మీ పాత్రయమునకా.

నీకు నిచ్చెదఁ బిన్న కృతజ్ఞుం గొంచికొని దానికిం బట్టా ప్రుచ్చుకొందువు యీనాఁడు మా యింట విందు నారగింపుము. పదఁపడి నిలుమ్మనుము గావచ్చును. నీవంటి యతిథి వచ్చుటచే యాగంబు కాంతి సంపూర్ణం బయ్యె నిఁక నిర్వ్యాజ ముడయనేల? గృహమ్మునకే నావ్రతము గమ్ము.

(చేయి పట్టుకొని తత్సహితముగా భార్యతోఁ గూడ నిష్క్రమించుదురు)

గద్య

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు లోనర్చిన
సంక్షేపవామనము నందు బంచమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

దంభవామనము

షష్ఠాంకము

(అంతఁ గొందఱు రక్కసు లాయుధసహితులై ప్రవేశింతురు.)

ప్రహ— (కోపముతోఁ జూచి) ఓహో! రక్కసులారా!

ఉ. ఇంతకు మున్ను మిన్ను మను నేకముగా నెపఁ డాక్రమించె దు
శ్చింతనుఁ డావటుం డిపుడు చిన్నశరీరము నెప్పటట్ల భూ
కాంతుని మ్రోలఁ గన్పఱచి కాలులు ద్రోలఁ దొడంగె వీని నేఁ
డంతము నొందఁజేయుద మహో! కపటాత్ముని నైఁపఁ జెల్లునే?

స్వాతీ— (పరికించి) అరుగో! మన గురువుగారట వచ్చుచున్నారు. వారితో యోజించి పిదప నేదేని యొనరింతము.

(అంత నొంటికంటితో శుక్రుఁడు ప్రవేశించును.)

శుక్ర—(చేతితో నొకకన్ను పట్టుకొని రెండవకంటఁ జూచి) ఓ శిష్యులారా! చూచితిరా నాగతి? మీవంటి పరాక్రమశాలులకు గురువునై యిట్టిదుర్దశకుఁ బాలయితి. ఆ కపటాత్ముండగు హరి మనరాజ్య మపహరించుటయే కాక నాకుఁ జావు దప్పి కన్ను లొట్ట గూడ నైనది.

రక్క— మహాత్మా! తమకీ దుర్దశ యేమి? ఇదిగో, వాని నిప్పుడే సంహరించుచున్నారము, సెలవిండు.

శుక్ర— (వినుట నభినయించి) అదిగో, నా దుర్మార్గుఁడు మన చక్రవర్తితో నేమో యింకను మంచివానివలె సంభాషించుచున్నాఁడు. వింటిరా? ఇప్పటికేని వీనికి బుద్ధి గలుగలేదు చూచితిరా?

ఆ. వె. ధార వోయునపుడు జారికొమ్మన నేను
దూరి యడ్డువడితి దోసకారి

పట్టుఁడు దగ్ధకట్ల నటునిటు పొడిచి నా
కన్నులొట్టఁజేసి కత్తి తెచ్చె.

(అంత బలి భార్యతో వామనునితోఁ బ్రవేశించును.)

రక్క.— అక్కటా! యెందులకు మే మింతమందిశిష్యులుండి తగులఁబెట్టినా? ఇదిగో, నిప్పుడే యస్సురాత్ముం జంపి మీ పరాభవము బోగొట్టుచున్నారము.

(కోలాహలము గావింతురు.)

బలి.— (చేయెత్తి బిగ్గరగా)

ఉ. దానవులార! యెందుకు వృథాకలహం బిది వేళ గాదు నా
యాన సుఁడీ! రణమ్మునకునై ప్రయతింపకుఁ డిప్పు డెట్టిలో
ప్రాణము చేతఁ బట్టుకొని పాఱుఁడు కాలికొలంది మీఁద నె
వ్వైని యదృష్ట మున్న జగ మేలుద మాపద లట్టె యుండునే?

రక్క.— (శుక్రునిదిక్కై) గురువర్యా! వింటిరా, చక్రవర్తి యాదేశము? ఇందులకుఁ మీయభిప్రాయ మేమి?

శుక్ర.— (అనాకర్ణితముగాఁ గోపముతో) ఓయీ! దుర్వ్యసనపరాయణా! పలాయనోపదేష్టా! రాజ్యభ్రష్టా! దనుజలోకానిష్టా! కష్టా! నికృష్టా!

శా. నీబాగుఁ మదిఁ గోరిచెప్పి తుదకు న్నేత్రంబుఁ గోల్పోతి నీ
కీ బాలుం డెవఁడో యెఱుంగఁ బడెనే? యిప్డైని లే దన్న లే
దా, బంధుల్ మఱి నీవునుం జెడుదు రేలా యిట్టిదానంబు? క
ష్టా! బోధించిన సుంతయుఁ వినవు నీప్రారబ్ధ మెట్లున్నదో!

- (వినయముగా) దేశికేంద్రా! నాతప్పు లన్నియు క్షమించి నన్ననుగ్రహించి మీ రీదానవుల నందఱిని శాంతులం జేసి రక్షింపుఁడు.

క. భగవంతునకుఁ మనపైఁ
బగ గలిగినయప్పు డెవరి వశము జయింపం
దగ నెఱుఁగు డీవాదృశులకుఁ
బగవే మాబోఁట్లు చెప్ప దనుజాచార్యా!

శుక్ర.— (కోపముతో) అట్లయిన నీకర్మము. మేము పోవుచున్నారము. నీవింక నతనిని నెత్తిమీఁద నెక్కించుకొని యూరేగుము. (రక్కసులతో నిష్క్రమించును.)

వామ.— రాక్షసేంద్రా!

క. మూఁడడుగు లిత్తు నంటివి
పోడిగ రెండడుగు లాయె భూమియు నభముల్
మూఁడవ యడుగునకుం జో
టేడఁ గలదు ? చూపు మింక నేటికిఁ దడయన్.

బలి— (యోజించి)

క. లేదని నీ వెఱిఁగియు న
న్నే దెసఁ జెమ్మనెద వనఘ ! యే బొంకిన చో
మోదము నొందెదవే ? యు
ష్మద్విధులకు నిట్టియూహ మరియాదగునే !

క. సంకటము లెన్ని గల్గిన
బొంకనివాఁ డెవఁడో, వాఁడె పురుషుఁడు దేవా !
బొంకం జాలను నిక్కము
బొంకంగాఁజాల నేను బొంకఁగఁ జాలన్.

వామ— (తనలో) అక్కటా ! యిట్టి సత్యసంధు నిట్లు సేయుట యెంతయేని దుష్కృత్య మనుటకు సంశయము లేదు. కాని యితని యనుచరు లొనర్చు దుష్కృత్యమ్ములం జేసి యిప్పని తప్పక వచ్చినది. (ప్రకాశము) ఓయీ ! నోటితో బొంకకున్నఁ జేతితో నైన బొంకెదవా ? లేదా ?

బలి— (యోజించి) మహాత్మా ! నే నెట్టును బొంకను.

ఆ. వె. బొంకువాని పుట్టు బొంకువాని ధనంబు
బొంకువాని బ్రతుకుఁ బాలుగాన
నెట్లు బొంక నేర్తు నెఱిఁగియు దేవ ! యీ
యడుగు నాదు శిరమునందు నిడుము.

(అంబరమునుండి పుష్పవృష్టి గురియును)

వామ— (తనలో) ఏమీ ! ఇయ్యసురుని మనోనిశ్చయము. నిజముగా నితఁడు ప్రహ్లాదుని మనుమఁ డనిపించుకొనఁ దగినవాఁడే.

(అంతఁ బ్రహ్లాదుండు ప్రవేశించును)

ప్రహ్లా— (వామనునికి నమస్కరించి)

సీ. కలుము లీనెడి పాలకడలి రాకూఁతురు
నను దోడఁ దాల్చు రతనపుఁ దొడవు
పాతకమ్ములు పంచ బంగాళముగఁ జేయు
నట్టి గంగాదేవి పుట్టినిల్లు

ప్రాఁబల్కు కల్కిగారాపుఁ జిల్కలకు ని
వాసమై యొప్పు నుద్యానవనము
స్వారాజునకుఁ ద్రిలోకీ రాజ్యభారమ్ము
పట్టమ్ము గట్టెడి పట్టుగొమ్మ

తే. గీ. సేవ్యమై యొప్పు నల గయాక్షేత్రమను కొ
లంకునం దింపు మీఱు మేల్పంకజంబు
బ్రహ్మరుద్రాది దేవతాప్రభుశిరముల
నెరయు మవ్వంపు మకుటంబు నీదు పదము.

ఇట్టి పదమ్మున నామనుమని శిరంబుఁ బవిత్రం బొనరింప నెంచెడి నీ యనుగ్రహమ్ము నే నేమని కొనియాడఁ గలను ?

వామ— (బలిశిరమ్ముపై పాద ముంచును)

బలి— (శిరమువంచి) దేవా ! నే నిప్పటికి ధన్యుఁడను. (ప్రహ్లాదునిదిక్కు) తాతా ! నమస్కారము.

వింధ్యా— (విచారముతో) దేవా, మహానుభావా ! ఇయ్యనఘుండు నీయెడ నించుకయుఁ గపటమ్ము లేక నీవు కపటాత్ముండ వని యెఱిఁగియుఁ ద్రిలోకరాజ్యమును సమర్పించెఁగదా ? ఇట్టి నా దయితు నవమానింప నీ కుచితమా ? క్షమించి నాకీ సందియముం బాపుము.

వామ— (శిరమునుండి పాదము దీసి) పతివ్రతాశిరోమణీ ! నీయడిగిన ప్రశ్నమ్మున కవశ్యము నుత్తరంబు చెప్పఁదగి యున్నది. వినుము.

తే. గీ. ఇతఁడు ముమ్మాటికిని యోగ్యుఁ డింతవాఁడు
మూఁడు కాలమ్ములందును లేఁడు నిజము
నాపరీక్షకు నీపతి యోపినాఁడు
కాన నామెప్పు నీతఁడు గాంచినాఁడు.

ఇది యవమాన మ్మని తలంపకుము. బాగుగ నూహించిన సన్మానముసుమీ !

ప్రహ్ల— దేవా ! నీమెప్పుఁ గాంచుటకన్న నిఁక నెక్కుడు సామ్రాజ్యమే ముండును !

క. కనులుండి గ్రుడ్డివారలు
వినఁగాఁ జెవు లుండియుం జెవిటివారలు భూ
మిని బాలించెడి నృపతులు
ధనమును రాజ్యమును గోరఁ దలఁపరు తద్జ్ఞుల్.

ఉ. ఇంతకు నెంతమంది నృపు లేలిరి? యేలఁగ నున్న ధారుణీ
కాంతు లిఁ కెంద? అక్కట! యొకండని నిశ్చయ మేల? భూమి కో
యింతి, తదీయనాథుఁ డొకఁడే, యెటు లౌఁ? గనలేరు దీని నో
క్కింతయు, శాశ్వతం బని నరేంద్రులు పొంగుచునుంద్రు మందులై.

సీ. ఇంద్రుని యైశ్వర్య మెవ్వా రెఱుంగని
వితఁ డెన్నిసార్లు హీనుఁ డయ్యె
నహుషుఁ డింద్రపదమ్మునకు వచ్చినప్పటి
యాతని దురవస్థ నెంచిరో యన్న
నింద్రత్వమునకన్న నేపనియేనియు
మెఱుఁగనియును నిట్టి పరువుమాలు
నుద్యోగధర్మంబు నొందుట గర్భశ
త్రునకు నైనను గూడ దనుచుఁ దోఁచ

తే. గీ. కున్నె? యేపాటి తెలివియు నున్నవాని
కనఘ! వామనుమని రాజ్య మపహరించి
తనుచుఁ జింతింప మదమత్తతను హరించి
బాగుఁ జేసితి నీపదభక్తి నిచ్చి.

బలి— (భక్తితో)

ఉ. ధన్యుఁడ నైతి నీదుపదతామరసమ్ము శిరమ్ము సోకి సౌ
జన్యము గల్గె జన్మము ప్రశస్తత గాంచె చరిత్రము౯ జగ
న్మాన్యతకెక్కె, నెక్కటితన మాణవకోత్తమ! నన్ను నింతలో
నన్యునిఁగాఁ దలంచి శిరమందలి పాదము దీసి తక్కటా!

వామ— రాక్షసచక్రవర్తీ! నీజ్ఞానమ్ము కడు వర్ణనీయము.

క. దాతలలో నేతలలో
నీతివిదగ్రణులయందు నిన్నుం బోల్ప౯
నాతరమె వేరొకరుని
న్నీతో సామ్యంబు చెప్ప నీకే చెల్లు౯.

నీ విప్పుడ నాయానతిం జేసి రసాతలం బరుగుము. నీయాజ్ఞ రక్కసులెల్ల శిరమ్మునం దాల్చి యెప్పటియట్ల మెలంగుచుందురు. చక్రధారినై యెల్లప్పుడును నేను నీసేమ మారయు చుండెదను.

బలి— (సంతోషముతో)

క. అజ్ఞాన మెల్లఁ బోయెన్
విజ్ఞానము గల్గెఁ గనులు విడియెన్ మిగులన్
బ్రాజ్ఞుఁడ నైతిని నిక్కము
యజ్ఞేశ్వర ! యజ్ఞవరద ! యజ్ఞాకారా !

వామ— దనుజలోకసార్వభౌమా ! నీవు రాఁబోవు సావర్ణికమన్వంతరంబున నింద్రత్వమ్ము నందఁగలవు. ఇప్పటి కీ రాజ్యంబెల్ల నింద్రుండు పరిగ్రహించు.

ఉ. ఇందుల కించుకేనియును నీవు మదిం గదియింపఁబోకుమీ
సందియ; మస్మదీయకృప చాలఁగఁ గల్గుటకున్ ఫలం బిదే
యందురు ప్రాజ్ఞు; లెయ్యెడల నారయ లేదె యతీంద్రులన్, జిదా
నందము దప్ప సంపద తృణంబుగ వార లనాదరింపరే ?

బలి— (సంతోషముతో) దేవా ! నాకు నీ పదభక్తియే యెప్పటికిని ననుగ్రహింపుము. నాకు నిఁక నింద్రత్వ మెన్నఁటికిని నక్కఱయే లేదు.

సీ. ఈ జగత్త్రియ మేలు నింద్రునికైన స
న్న్యాసి కున్నంత సౌఖ్యమ్ము లేదు
సాక్షాన్మహాలక్ష్మి పతియందున్న వి
ష్ణునకేని యతి కున్న సుఖము లేదు
త్రిజగత్కుటుంబియౌ నజునికైనను విర
క్తుని కున్నయంత నిశ్చలత లేదు
అణిమాదియుక్తుఁడౌ హరునికైనను గోచి
పాఁతరాయని కున్న భాతి లేదు

తే. గీ. తపసులకు విఘ్నము లొనర్పఁ దలఁచుటయును
దైత్యుల హరింపఁ దలఁచి ఖేదంబు గొనుట
యును గదా! వీర లొనరించుపనులు నే నె
ఱింగియును సంగమునఁ బడి క్రుంగనేల ?

ప్రహ్లా— (తనలో సంతోషముతో) ఆహా ! నామనుమనికిఁ గూడఁ జక్కని జ్ఞాన ముదయించినది. ఇఁక నావంశమెల్లఁ బావన మైనది. (ప్రకాశము) తండ్రీ! లోభగుణంబుం జయించి పరమవిజ్ఞాని నైన నీకుఁ ద్రిలోకాధిపతులే కాదు చతుర్దశభువనాధిపతులును సాటి గారు.

తే. గీ. ఎంతరాజ్యమ్ము గల్గిననేమి? సుఖము
గలుగ నేరదు లోభసంక్రాంతమతుల
కదియొకటి నిగ్రహించిన నన్ని యెడలఁ
గలుగు సౌఖ్యమ్ము నీ వెఱుంగనిది కలదె?

నీ కింతకన్న నీ యనఘునివలనఁ గాఁదగు ప్రియంబేమి? అయినను నిటగుఁ గాక.

భరతవాక్యము

ఉ. దాతృత సత్యవర్తనము దైవతభక్తి విరాగముం దగన్
శ్వేతత జ్ఞానముం బ్రజల కెక్కుడుగా ఘటియించుఁగాక! వి
ఖ్యాతిని గోరి రాజులు ప్రజార్థముగా నిరుపప్లవంబుగా
ఘాతుకభీతిదాయకులుగాఁ బొగ డొంది ధరింతురుగా నిలన్.

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరు
లొనర్చిన దంభవామనమునందు
పఞ్చాంకము సంపూర్ణము.

త ప్పొ ప్పు ల ప ట్టి క

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
3	3	యణార్య	యగణ్యా
3	4	సుస్రి	సుబ్రి
19	20	నూప్రి	సూత్రి
22	27	పదఃపడి	పదపడి
26	4	ఫః	ఘః
29	13	యుమ	యును
30	10	ల్లీదం	ల్లిదం
42	14	నాంము	వాంము

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

అనర్ఘనారదము

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

1 వ అంకము.

1 సూత్రధారుఁడు
2 నటి
3 లక్ష్మి
4 నారాయణుఁడు
5 సనకాదిమునులు
6 నారదుఁడు

2 వ అంకము.

1 నారదుఁడు
2 నారాయణుఁడు
3 సౌభాగ్యసుందరి
4 లౌలధ్వజుఁడు
5 విదూషకుఁడు

3 వ అంకము.

1 తుంబురుఁడు
2 రాజు
3 సౌభాగ్యసుందరి
4 బ్రాహ్మణుఁడు
5 నారదుఁడు

4 వ అంకము.

1 నారదుఁడు
2 పర్వతుఁడు
3 మాలాకారుఁడు
4 సృంజయుఁడు
5 మదయంతి

5 వ అంకము.

1 చెలి
2 నారదుఁడు
3 పర్వతుఁడు
4 మదయంతి
5 సృంజయుఁడు

6 వ అంకము.

1 నారదుఁడు
2 పర్వతుఁడు
3 మదయంతి

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

అనర్ఘనారదము

ప్రథమాంకము.

నాంది

మ. పరమేశత్వము గల్గి యెవ్వఁడు సదా భైక్ష్యంబు నాశించు సం
సరణం బెవ్వఁడు రోసియుఁ ద్రిజగతీసంసారముం జేయు గా
నరసజ్ఞుండును నాట్యవేదనిధియు న్నానావిధానందియుఁ
బురుషుం డయ్యును బూవుఁబోణియగు శర్వుం డిచ్చు నైశ్వర్యముల్.

మఱియును,

సీ. మోముగోమును జూచి ముదము చంద్రుఁడు పొందఁ
గనకగర్భుఁడు దేహకాంతికలర
మోవికావికి హేళి తా విరాళిఁ గనంగ
నూగారుఁ గని శేషభోగి పొగడ
తనుగంధమునకు గంధవహుఁ డానందింప
హాసమ్మునకు శర్వుఁ డాసఁ జేయ
చూపుఁదోఁపులకు మెచ్చుచు నింద్రుఁడెడసొక్క
నైరావతము గతి ననుకరింప

గీ. రక్కసులు మోహమున మూర్ఛ నెక్కొనంగ
నమృతకలశంబుఁ జేఁ బూని యతులగతుల
నిటు నటుఁ బచారు సేయు మోహిని శుభంబు
లిచ్చి రక్షించుఁ గాత మీ కెల్లవేళ.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సూత్ర— (తెరవంకఁ జూచి) ఆర్యురాలా! యిటు రమ్ము.

నటి— ఇదిగో, వచ్చితిని. ఏమియాజ్ఞ?

సూత్ర— ఆజ్ఞ కేమున్నది? నారదవివాహమను నామాంతరము గల యనర్ఘ నారదమను నూతన నాటక మొకటి ప్రదర్శింప వలె నని సభ్యుల యను మతి యైనది.

నటి— (నవ్వి యాశ్చర్యముతో) నాథా! సతతంబును నేకాకియై త్రిభువనం బులను బరిభ్రమించు నాజన్మబ్రహ్మచారికి నారదునకుఁ బెండ్లి గూడనా! మీరు క్రొత్తగాఁ జేయఁ దలంచినను నయ్యనఘుఁ డొప్పు కొను నెట్లు?

సూత్ర— పండితమ్మన్యురాలా! అంతతోఁ గట్టిపెట్టుము. నారదున కొక పెం డ్లికే నీవాశ్చర్యపడుచుంటివి! మరల మాటాడిన రెండు పెండ్లిండ్లుసుమా!

నటి— అబద్ధమున కర్థమేమిటి? ఒకదాని కంగీకరించినవా రెన్నిటికేని యం గీకరింపవచ్చును.

సూత్ర— (కోపముతో) ఇంకను నీదుష్పాండిత్యమును వెల్లడి చేయుచునే యున్నావుగా! ఏవో రెండు మూఁడు కథల పుస్తకములు చదివి యంత మాత్రమునఁ బెద్దలచరిత్రములలోని రహస్యములను గేలి సేయఁ బూనెదవా!

నటి— (వినయముగా) లేదు, లేదు. క్షమించి యానతిండు. రెండవ పెండ్లికిఁ గారణమేమి?

సూత్ర— ప్రేయసీ! మొదటిపెండ్లి నీకుఁ దెలిసినపిమ్మటఁ గదా, రెండవ పెండ్లినిగూర్చి చెప్పవలయును.

నటి— అట్లయిన నేను బెండ్లినే యెఱుఁగనిదాననని యా, మీయభిప్రాయము!

సూత్ర— నిశ్చయముగా, ముమ్మాటికి నీ విప్పట్టునఁ దెలియనిదానవే ఏమంటివా? ఈపెండ్లి లోకముతోఁబాటిది కాదు. లేనిపోని ప్రశ్నలు వేయక వినుము.

నటి— అవహితురాలనై వినుచున్నదానను. ఆనతిండు.

సూత్ర— గీ. నారదుఁడు విష్ణుమాయచే నారి యగును
పిదపఁ దాళధ్వజుండను పేరి నృపుని
వలచి పెండ్లాడి సంసారవార్ధి మునిఁగి
తుదకుఁ దనరూపుఁ దాఁ గాంచుఁ దోయజాక్షి!

నటి— ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము! తరువాత నేమి జరుగును?

సూత్ర— ఇది యొక పెండ్లివృత్తాంతము. ఇఁక రెండవపెండ్లి కథ వినుము.

ప్రథమాంకము

సీ. పర్వతుండను తనభాగినేయుండును
దానును ద్రిజగతీదర్శనేచ్ఛ
నటు నిటుఁ దిరుగుచు నంతట వార్షిక
దినములు చనుదేర దేవమౌని
సృంజయుండను రాజకుంజరు గృహమున
నా నాల్గుమాసము లతని కోమిరె
మదయంతి పరిచర్య లొదవింప నివసించి
తన గానవిద్య న వ్వనితఁ గరఁచి

గీ. పర్వతుని శాపమునఁ గీశవక్త్రుఁడయ్యు
విద్య నెఱిఁగిన యక్కన్నె పేర్మికలిమి
నాపెఁ బెండ్లాడి తుదకు శాపావసాన
మగుడు సుందరుఁడై ముద మంది యుండె.

నటి— నాథా! వినినకొలఁదిని సంశయములు మెండగుచున్నవి. పర్వతుఁడు మేనమామ యగు వారదు నెందులకు శపింపవలెను? మరల శాపావసాన మెట్లయ్యెను? నా కివి యెల్ల వివరించి వచింపుఁడు.

సూత్ర— ఓహో! మన యుత్తర ప్రత్యుత్తరములతోడనే రాత్రి సమాప్త మగునట్లున్నది. తినఁబోవుచు రుచు లెందుకు వినవలెను? అన్ని సంశయములను నాటకమే తీర్పఁగలదు గాని నీ కృత్యమును నీవు నెఱవేర్చికొనుము.

నటి— చిత్తము.

గీ. అళుల నాదంబు మందరమై చెలంగఁ
బరభృతధ్వని పంచమ ఫణితి నొనర
కేకికేకలు షడ్జంబు డాక నెఱప
గాయని విధాన మాధవ శ్రీ యెసంగె.

సూత్ర— బాగు, బాగు. నీ గానము కేవలస్వరములతోఁ గూడి నిరర్థకము గాక ప్రకృత పాత్రప్రవేశమునకుఁ గూడ సూచకమైనది. ఇఁక మన మరుగవచ్చును, రమ్ము.

నటి— నాథా! కవు లెవరో చెప్పరైతిరే, మఱచిపోతిరా యేమి!

సూత్ర— నీ విదివఱ కనేక పర్యాయములు వినియున్న పేరులే కదా యని యుపేక్షించితిని.

నటి— తిరుపతి వేంకటేశ్వరులేనా యేమి?

మాతృ— అవును

నటి అట్లయిన వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు పదుండు. (నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన.

(అంత సనకసనందనాదులతో లక్ష్మీనారాయణులు ప్రవేశింతురు)

నారా— దేవీ! ఏదో యడుగఁ దలఁచి యూరకొన్నట్టు లున్నావు?

లక్ష్మి— నాథా! అడుగుట కేమున్నది, దేవర తప్పులు క్షమించి యపహరింతు రేని చిరకాలమునుండి కల యొక సంశయమును మనవి చేసికొనుచున్న దానను.

నారా— అవశ్యముగా నడుగవచ్చును.

లక్ష్మి— దేవా! వేదాంతము లన్నియు దేవరకన్న నెక్కువయగు వస్తువు లేదని యుద్ఘోషించుచుండును గదా! తాముగూడఁ దపం బప్పుడప్పుడు చేయుచుందురు. అందు ధ్యేయ మెయ్యదియో యని శంకించెద.

మును— (తమలో) అవును. ఈవిషయము ముఖ్యముగాఁ దెలఁ దగినదియే ఈప్రశ్నము కడు రమణీయము. ఇందులకు స్వామి యేమి యుత్తర మిచ్చునో?

నారా— దేవీ! ఈ ప్రశ్నమ్మె నొకనాఁడు మన కొమరుండగు చతుర్ముఖుఁ డడిగినప్పుడే నిట్లుత్తరమిచ్చితి, నది వినుము.

ఉ. ఈవు సృజింతు వంచు మఱి యేఁ గరుణించి భరింతు నంచు గౌ
రీవిభుఁ డాగ్రహమ్మున హరించు నటంచు జనుల్ వచింతు రీ
త్రోవలు తప్పుత్రోవలు బుధుల్ మనలన్ సృజియించె నొక్క తే
జోవతి యాదిశక్తి యనుచున్ వచియింతురుగాదె పుత్రకా!

మ. సిరిసాంగత్యము గోలుపోయి సుఖముల్ చేసేత వర్జించి సూ
కరకూర్మాంబుచరాదితుచ్ఛకలుషాకారమ్ములం దాల్చి సం
గరముల్ సేయుచు బాములం బడుచు నజ్ఞానాబ్ధి నోలాడఁగాఁ
బరతంత్రుండను గాక యున్న నది నా ప్రారబ్ధమా? పుత్రకా!

మునులు— దేవా! తాము పరతంత్రుల మని సెల విచ్చుచుంటిరి కదా! ఆ పరవస్తు వెట్టిది?

లక్ష్మి— అదియే తెలవలసి యున్నది.

నారా— ఆ వస్తువు శక్తియని యిదివఱకే చెప్పితిని. ఆ వస్తు మహత్త్వము

ప్రథమాంకము

చెప్పుటకు నాకు సామర్థ్యము లేదు. అయినను మీ రడుగుచుండుటం జేసి వలసినంతవఱకు సంగ్రహముగాఁ జెప్పెదను.

ఉ. శక్తివిహీనుఁ డేపనికిఁ జాలఁడు శక్తియ సర్వభూతసం
సక్తత చెంది సర్వకృతిసాధనమై తనరారుచుండు నా
శక్తియ ముక్తికారణము శక్తియ సర్వము శక్తి లేనిచో
శక్తులు గారు రుద్రహరిసారససంభవముఖ్యనిర్జరుల్.

అని విజ్ఞాను లగు బ్రహ్మవేత్తలు వచింతురు.

(అంత వీణచేఁబూని నారదుడు ప్రవేశించును.)

నార-శ్లో. బాలం సమస్తజగదాలంబ మంబుధరనీలం బలారివినుతం
లోలంబజాలసమవాలం కనత్కనకచేలం కుచేలవరదం
గోలంపటం వినుతశీలం లసత్తిలకఫాలం సురారిజనతా
కాలం మునీశసురసాలం రమాయువతిలోలం సదా హృది భజే.

(పరిక్రమించి) అప్పుడే వైకుంఠమునకు వచ్చితిని. అదుగో, శ్రీహరి శ్రీమహాలక్ష్మితోఁ గూడి సనకసనందనాదులతో నేమో యుపన్యసించుచున్నాఁడు. దగ్గఱకుఁబోయి నమస్కరించెదను. (ప్రవేశమునటించును.)

లక్ష్మి— (దిగ్గున లేచి లోపలికిఁ బోవును)

నార— (నిల్చి తనలో)

క. ఏమీ, ననుఁ గనినంతనె
పామరుఁ డని యెంచెనొక్కొ పద్మాలయ! యిం
కే మని తలఁచెనొ ? లోనికి
నా మొగముం గనినయంతన చనియె నకటా !

సీ. శ్రీహరినామంబు చింతసేయుటతప్ప
నెఱుఁగ నైతిని నన్య మించుకేని
భగవంతులీలలు పాడుచుండుట తప్పఁ
గలనైన నన్యమ్ముఁ గాంచ నైతి
లోకేశసుషీమ మాలోకించుటయె తప్పఁ
జూడ నైతిని వేఱు సోయగములు
పరమాత్మపదములు భజనసేయుట తప్ప
నరయ నైతిని దైవతాంతరముల

గీ. నకట! యిటువంటి పరిశుద్ధు నాత్మవేత్త
బ్రహ్మచారిని బరమపావనుని నన్నుఁ
గాంచినంతన యీయమ్మ కలుషుఁబోలె
నీసడించునె ? యిది యెంతొ యెట్లు నాకు ?

అనర్ఘనారదము

కానిమ్ము, శ్రీహరి యిందుల కేమి సమాధానము చెప్పునో వినవలయును. ఎంత గొప్పయింటి వారలైనను నెట్టి మహామహులు చేపట్టినను స్త్రీలు స్వతస్సిద్ధమైన యవివేకమును బాయఁ జాలరు. అట్లై కానిమ్ము,

గీ. రత్నముల పుట్టినిల్లు సంద్రమ్ము, దానఁ
గల్పకాదులు సోదరుల్ గాఁగఁ బుట్టి
యాదిదేవునిఁ జేపట్టి యకట! యిట్టి
వట్టి జెట్టిద మిటఁ గనుపట్టనేల?

(యోజించి) అవును, దీనికిఁ గారణము నిక్కముగా నిదియే కావచ్చును.

గీ. విషమునందుండి వేలుపువెలవెలఁదుల
తోడ నీయమ జనియించెఁ, దోడఁబుట్టు
వుల గుణం బొక్కటేనియుఁ గలుగకున్నె!
పరపరాభవ మప్సరోవ్రతమ కాదె.

(యోజించి) అప్సరస్త్రీలకు నితరులఁ బరాభవించుట మాత్రమే వ్రతము గాని యీమెకుఁ బరులలో నుత్కృష్టులను బరాభవించుట ముఖ్యవ్రతము. అట్లు కాదేని,

చ. పరమతబోధనుల్ పతితపావను లుత్తమవంశ్యులున్ గళా
కరులు యథార్థవక్తలు మఖవ్రతనిష్ఠులు దీనపోషణా
దరులగు విప్రులన్ విడిచి తక్కొరులన్ భజియింపనేల? యీ
సిరి కిది క్రొత్తయే? సహజచేష్టయె; యింత యెఱుంగరే బుధుల్?

మహానుభావులగు విప్రుల నవమానించుటకుఁ గారణము భర్తచే నడుగంబడి యొకప్పు డీమె యిట్లు నిష్కర్షగాఁ జెప్పినదఁట.

సీ. మునినాథుఁ డొక్కండు మున్ను నా తండ్రిని
ననపరాధిని బట్టి యట్టె మ్రింగె
నందఱు విప్రులు నాబాల్యముననుండి
నాకోడలిని వదనముల నుంతురి
శివపూజ కని ప్రతిదివసమ్ము నను మద్గృ
హమ్ము లెన్నెన్నియో వమ్మొనర్తు
రివి సహించినను నిన్నెప్పుఁడో యొకవిప్రుఁ
డతికోపియై పదాహతు నొనర్చె

గీ. నిన్ని హేతువులంబట్టి యేను విప్ర
జాతుల గృహమ్ములకుఁ బోవ సమ్మతింపఁ
బుట్టినింటికి నత్తింటి కిట్టి బెట్టి
దము లొనర్చిన విప్రులఁ దలఁప రోఁత.

కానిమ్ము, పరమభక్తుఁడ నని యేనిఁ దలఁపక నా కిట్టి పరాభవముఁ జేసినదికదా! ఈమె కొల్లరి శ్రీహరిచేఁ బరాభవము గలిగింపఁ జాలక పోదునా? (సమీపించి ప్రకాశము) దేవా! నమస్కారము.

నారా— కళ్యాణం భూయాత్.

ఉ. ఎక్కడనుండి రాక? యిట కేటికి వచ్చితి? వింతకాల మీ
వెక్కడనుంటి? వెయ్యెడల నెట్టి విశేషము లుప్పతిల్లె? నీ
వొక్కట నుండ కెల్లెడల నూరక ద్రిమ్మరువాఁడవౌట నీ
కెక్కడ లేనియుం దెలియు నేదియు నేని వచింపుమీ మునీ!

నార— (వినయముగా) దేవా! దేవర కెఱుఁగరాని విశేషములు నా కెట్లు తెలియనగును!

ముని— (తనలో) ఇయ్యనఘుఁ డేమో కొంచెము వేఱురీతిగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు.

నారా— (తనలో) ఈతని దృష్టియం దేమో కొంచెము కోపరస మొలుకుచున్నది. (ప్రకాశము) నే నెఱిఁగిన విశేషములే యైనను నీమొగమ్మున వినుటకుఁ గుతూహలపడుచున్నాఁడను.

నార—(తనలో) నాకు లక్ష్మియొనర్చిన పరాభవముచే మనమునకు స్వాస్థ్యము పొత్తిగాఁ గానరాకున్నయది ఇట్టియెడ నియ్యనఘునకు నే నేమి చెప్పి యానందింపఁ జేయఁగలను. "స్వస్థే చిత్తే బుద్ధయ స్సంభవంతి" మనస్స్వాస్థ్యము లేనివాఁ డెందులకును గొఱగాఁడు. (ప్రకాశము) దేవా! నా మనమునకు స్వస్థతలేని హేతువుచేఁ జెప్పవలసిన విశేషము లనేకము లున్నను నేనిప్పుడు మనవి చేయఁజాలను.

ముని— (తనలో) మన మనుకొన్న మాట నిక్కమే యైనది.

నారా— . నిత్యానందివగు నీకును మనోవైకల్యమా! అందులకుం గారణమేమి?

నార— (తనలో) ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు విడిచిపెట్టఁ గూడదు.

గీ. అవసరమ్మునఁ జెప్పిన యట్టి మాట
గుణగణవియుక్త మయ్యును గణుతి కెక్కు
వసునవుం దతి వామపార్శ్వమున నున్న
గర్దభ మొనర్చు నఱపులు గడు హితములు.

(ప్రకాశము) జగన్నాథా! అడిగితిరి గాన మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను. (గర్వముతో)

క. విటుఁడనో, ధూర్తుండనో! నే
జటిలుఁడ జితమాయుఁడఁ బ్రశస్తహృదయుఁడం
దటుకున ననుఁ గని చనె లో
గిఁటిలోనికి లక్ష్మి; యిదియుఁ గీర్తిద మగునే!

ఇం దేమైనఁ దప్పు లున్న మన్నింప వేఁడెదను.

నారా— (తనలో) ఏమీ, యీతని గర్వము! "మాయను జయించినా" ననిఁ కూడఁ జెప్ప మొదలిడెనే! అవును. ఇం దితని తప్పేమున్నది? ఇది జగత్స్వభావమై యున్నయది.

గీ. ఏవియో రెండుముక్కల నెందో నేర్చి
యంతలోనన సర్వజ్ఞు లగుచునుంద్రు;
కాకయున్నను మాయనే కడకుగెల్చె
నేమి యీముని! యహంకార, తామసంబు!

(ప్రకాశము కోపముతో) ఏమీ, నీవు మాయనే గెల్చితివిగా!

నార— (తనలో) ఏమి చెపుమా, యితఁ డిట్లడుగుచున్నాఁడు? (ప్రకాశము) ఏమి, స్వామీ! తా మట్లు సెల విచ్చుచున్నారు!

నారా— ఏమనియా, నీమాటలు కడు విచిత్రములుగా నున్నవి.

క. పతిఁదక్క నన్యసన్నిధి
సతి నిలువం దగదు నీతి చందం బిది; యే
మతిమంతు లైన మాయా
గతికిఁ లోఁబడక యుండఁగాఁ గలరె? మునీ!

"ఆమె లోని కరుగుటకుఁ గారణ మేమి?" యని యడుగుట యనవసర మే యైనను దానిం గూర్చి నే నంతగాఁ జర్చింపను. ఆమె నీయెడ మఱియొక దురభిప్రాయమును బడియుండు నని నే నూహింపఁ జాలను. నీవు మాయను నిర్జించితి నంటివే, యది యెట్లు?

క. జితమారుతులుఁ సాంఖ్య
స్థితివేత్తలునైన మునులు దేవతలును ద
ద్గతు లగుచు నుండ మాయా
గతి గీతజ్ఞునకు నీకుఁ గడవఁ దరంబే!

నీ వెట్లు గెల్చితివో కాని యిప్పటికి మే మమ్మాయను గెలువలేదు. సరికదా, దాని స్వరూప మిట్టిది యని కూడఁ దెలియఁ జాలము.

ప్రథమాంకము

గీ. ఏను బ్రహ్మయు శివుఁడును నిద్ధతేజు
లైన సనకాదులును తదధీను లకట!
దేవతిర్యఙ్మనుష్యాది దేహధారు
లం దెవఁడు దాఁటు నమ్మాయ ననుపమేయ.

నార — (తనలో) ఏమీ! స్వామి యిట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు. మాయను గెల్చుటంత దుస్తరము కాఁబోలును. అదిగాక 'గీతజ్ఞునకు నీ' కని యాక్షేపించినారు. ఈ గానవిద్య యంత గర్హ్యమై యుండునేమో! ముందు దీనిం గూర్చి కనుఁగొని పిదప మాయా విషయమై యడుగుదుం గాక. (ప్రకాశము) స్వామీ! మీరు నన్ను గీతజ్ఞుఁడని యాక్షేపించితిరికదా, యిది చిరకాలమునుండి తా మందఱును సమ్మానించుచుండి రను కారణమున నే నిద్దానియం దభిమానము గలిగి వర్తించుచున్నాఁడను. మీ రీసడించిన యీవిద్య నా కేమిచేయుటకుఁ బనికివచ్చెడిని? ఇదిగో! నీ వీణ నిక్కడనే పగులఁ గొట్టుచున్నాఁడను. (వీణ బద్దలుగొట్టుకొనఁ బోవును)

నారా — (చేయి పట్టుకొని) నారదా! గానవిద్య మంచిది గాదని నా తాత్పర్యము గాదు. అయ్యది మాయను మఱింత వృద్ధిపరచునేమో కాని యణఁగింప నేరదు. ఇదిగాక యీ విద్య నిత్యవ్యభిచారిణు లగు నర్తకుల చేఁజిక్కి యుండుటచే నిద్దానియం దలపడువారు గూడఁ దఱచుగా నాఁగలకుఁ జేఁజిక్కఁ బలసి వచ్చుచుండును. అక్కతమున నే గాయకులం జూచుటకుఁ బతివ్రతాంగనలు సంశయింతురు. ప్రకృతము శ్రీదేవి కూడ నిందులకే సంశయించెనని తోఁచుచున్నది.

ఉ. నీవటువంటివాఁడ వని నేను వచింపఁ జుమీ యమీంద్ర! స
ద్భావుఁడ వీవు నిన్ను బలెఁ బల్వురు గాయకు లుండఁ బోరు; కా
మావిలచిత్తులై చెడెడియట్టిరె గాయకులెల్ల; నింతె కా
దీ విషయంబు జ్ఞానమున కంచుకయుం బని సేయ దయ్యెడన్.

క. ఎంత స్వరవేత్తయైనను
సంతతి లయవేదియైన నేమిఫలము? జ
న్మాంతము నొనర్చు జ్ఞానము
సుంతైనను దెలియఁడేని శుద్ధుఁ డెటులగున్.

నీ వీ వీణియయందు సామవేదంబును గృషిచేయుటం బట్టి యితరుల వలెఁ గాక గౌరవార్హుండవే యగుటకు సంశయములేదు. కావున నీ వీ విద్యను విడకుము.

నార — (తనలో) అవును. స్వామి సెలవిచ్చిన సంగతి కడు హితముగా నున్నయది.

క. ఎందుకు జన్మించితిమో ?
ఎందులకేఁగెదమొ ? మరల నేమగుదుమొ ? యీ
చందంబు దెలుపనేరని
పంద కళలవలన నుంత ఫలముం గలదే.

(ప్రకాశము) దేవా ! నన్ననుగ్రహించి మాయ యన నెట్టిదియో నాకుఁ బ్రత్యక్ష ప్రమాణముగాఁ [illegible] నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయ వేఁడెదను.

నారా— ఆ. వె. మాయఁ జూడ నీకు మదిఁ గట్టిగాఁ గోర్కె-
గలిగెనేని రమ్ము కనఁగఁజేతు
నజతనూజ ! మాయ నరయంగఁజేసిన
పిదప దానికతన బెదరెదేమొ ?

నార— స్వామీ ! నేను బెదరెదనని తాము లేశమును సంశయింపవలదు.

క. సింగంబో, వ్యాఘ్రంబో ! సి
పంగియొ, శరభంబో! లేక పాపో, బాపో!
యంగజజనకా ! మాయ య
నంగా నెట్టిదియొ ? నేఁ గనంగా వలయున్.

నారా— (తనలో) పాపము ! ఈతఁ డజ్ఞానముచే నిట్లు కోరుచున్నాఁడే కాని యనుభవసమయమ్మునఁ గడుఁ గష్టముల పాలగును. ఎందు బ్రహ్మచారి యగుటచే సంసారము తెఱం గెఱుంగఁడు. అయ్యది,

ఉ. సింగముకన్నను గడుఁ గుచేష్ట లొనర్చును కార్ముకంబు క
న్నం గడు భీతిఁ గొల్పు ఫణినాథునికన్నను గ్రాహ [illegible] ; దావా
గ్నిం గడలిన్ భయంకరపనిం దరియింపఁగవచ్చు నిచ్చ [illegible]
టంగలవార లుండిరె జడంబగు సంసరణంపు సంభ్రమున్ !

(ప్రకాశము) ఇప్పుడే పోవుదము రమ్ము. మాయం జూపించెదను.

నార— మహాప్రసాదము. అనుగ్రహింపఁ బడితిని.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁబడిన
అనర్ఘనారదమునందుఁ బ్రథమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

అనర్ఘనారదము

ద్వితీయాంకము

(అంత నారదనారాయణులు ప్రవేశింతురు.)

నా — (తనలో) ఏమో యీమహామహుఁడు నన్నూరకయే త్రిప్పుచున్నాఁడు! ఈ దేశము లన్నియును నే ననేక పర్యాయములు చూచినవే. (దృష్టిని గుడ్చి) అదిగోఁ, గాన్యకుబ్జపట్టణము. (ప్రకాశము) దేవా! మాయ యిఁక నెయ్యెడఁ జూపించెదవు?

నారా — (తనలో) ఇతనికిఁ గడుఁ గుతూహలముగా నున్నది. పాపము! ఎంత యజ్ఞానమో కదా! (ప్రకాశము) మాయ యన వేఱుగా నున్నదియా? ఈ ప్రపంచ మంతయు మాయయే.

ఆ. నిన్న నున్నవాఁడు నేఁడు లేకుండుట
నేఁటివాఁడు రేపు చేటు గనుట
ఒకఁడు సంతసించు నొకఁడు దుఃఖించుట
కన్న మాయయంచుఁ గలదె జగతి?

నా — (తనలో) ఓహో! యితఁడు నన్ను వృథాగా భ్రమ పెట్టినాఁడే! తాపసాగ్రేసరునకింత త్రిప్పుట యెందులకో? (ప్రకాశము) స్వామీ! అట్లయిన నీ పాటికి మరలి పోవుదమా? ఇప్పుడు తాము సెలవిచ్చినదియే మాయాస్వరూపమని నే నిదివఱకే యెఱుఁగుదును.

నారా — (తనలో) ఔరా, చిచ్చులోఁ జొరఁబడఁ గడంగు శలభంబుకరణి నీతఁడంత తుందుడుకును జెందుచున్నాఁడు! (ప్రకాశము) పోవుదము గాని యీ యెదుటం గాడకట్టు తటాకము దరి కరిగి దాని రామణీయకము గనుంగొని యయ్యెడఁ గృతస్నానులమై పిదపఁ బోవుదము.

నా — చిత్తము (పరిక్రమింతురు.)

నారా— (చేత నిర్దేశించి)

క. నారద! కనుఁగొంటివె, క
ల్హారచ్ఛన్నంబు సారసారావరసో
దారంబు స్వచ్ఛనీరం
బై రంజిలు నాతటాక మత్స్యశోభితమై. (కొంతదూరము నడచి)

క. అరసితె? సాధులచిత్తము
కరణిన్ స్వచ్ఛమ్ములగుచుఁ గ్రాలెడిఁ గంజా
తరజఃపరిమళాంచిత
సురుచిరములు జలము లిందుఁ జూపఱు పొగడన్.

నార— (సంతోషముతో) దేవా! చూచితిని.

చ. కలువలు కన్నులై వికచకంజగణంబులు మోములై కన
త్సలిలము దేహకాంతి యయి చక్రియుగంబు లురోజయుగ్మమై
యల లలరారునట్టి వళులై కసుశాళి వసంబులై సర
స్సలరుచునుండె స్త్రీజనమయంబొకో నాఁ జను మేటిసంపదన్.

నారా— (తనలో) ఔరా! పరమనిష్ఠుండగు నిమ్ముని యొనరించిన వర్ణనము భావిగతిసూచకం బగుచున్నయది. లేనిచో నితని కిట్టి వర్ణన మేల స్ఫురింప వలయును? (ప్రకాశము) సెబాసు! నారదా, సెబాసు! చక్కఁగా నుత్ప్రేక్షించితివి.

ఆ. వె. అబ్జసూతి తనకు నంగనాసృష్టికి
వలయు పరికరంబు గలయ నొక్క-
యెడలఁ గూర్చుకొనఁగ నెంచి పుట్టినయింటి
చక్కఁజేర్చె ననఁగ సరసు వొల్చు.

నార— దేవా! అటు తిలకింపుము.

క. అమృతమున కంచు నమరులు
సముద్రము మథించి మిగుల శ్రమఁజెందిరి యీ
యమృత మమృతమ్ము గాదొకొ!
యమరత్వ మొసంగఁజాలదని యెంచిరొకో! (పరికించి)

ఆ. వె. కలుగు నూట నాటఁ గాంతాజనంబుల
యందుఁ బద్మినీలతాంగి యొకతె
యీసరోవరంబు నెల్లెడ వేలకొ
లంది పద్మినులు ముకుంద కంటె!

నారా— (తనలో) సర్వథా యితని యిప్పటివైఖరి భావిసూచకముగానే చూపట్టుచున్నయది. (ప్రకాశము) అవును. ఇయ్యది నీవనినట్లు స్త్రీమయముగానే కన్పట్టుచున్నది. ఇందు స్నానం బొనర్చి యమృతోపమానంబు లగు నిందలి జలంబులం గ్రోలి యరుగుదము.

నార— చిత్తము. (సరస్సులో దిగి మూఁడు మునుఁగులుమునిఁగి స్త్రీయగును.)

నారా— (చూచి తనలో) ఏమి, యీసౌందర్యవిశేషము! ఇతఁడు నారదుఁడే యని యెఱిఁగిన నాకే యింతయాశ్చర్యముగా నున్నదే. మేలు, మేలు! ఈ యబలం గొన్నవానిదే యదృష్టము.

మ. ఎవనిన్ ధన్యునిఁ జేయ నున్నదియొ! తా నెవ్వాని కారుణ్యమున్
గరిష్ఠత్వం బొనరింప నున్నదియొ? యే కాంతాళిగోరత్నమున్
సపత్నై యుడికింప నున్నదియొ? యే సారజ్ఞసంసారసా
రతిహీనత్వముఁ బాపనున్నదియొ? నేరం బోల నూహింపఁగన్.

(ధ్యానము నటించి) అవును. ఈ కాన్యకుబ్జపురాధీశ్వరుం డగు తాలధ్వజుం డిప్పుడే యిచ్చోటకు వచ్చి యీమెం జూచి మోహింపఁగలఁడు. ఇది మొదలీమెకు సౌభాగ్యసుందరి యను నామము చెల్లుంగాక. (నారదుని వీణయును కృష్ణాజినమును బుచ్చుకొని) నే నిప్పటికిఁ బోయి మగల నవసరమగుతఱిఁ బొడసూపెదం గాక. (నిష్క్రమించును)

సౌభా— (సరస్సునుండి వెలుపలికి వచ్చి ఆశ్చర్యముతో) నేను స్నానమొనరింప నెప్పుడు దిగితిని! (చేత శరీరము స్పృశించి) నేను నీటనుండి వెలువడితిని గదా! దేహమునఁగాని వస్త్రమునఁగాని యెక్కడను తడి గానరాదే! (నలుదెసలు పరికించి) నే నెవతెనో! నామనస్సులో నేమేమో వింతకోర్కెలు పుట్టుచున్నవి! (తలవంచుకొని) అయ్యవి తలంచుకొన్న నాకే సిగ్గగుచున్నది. ఇఁక నితరుల కెట్లు చెప్ప నొప్పును! (ఇటునటు చూచి) ఒకవేళఁ జెప్పుదమనుకొన్నను ఇక్కడ నెవరున్నారు? (పరిక్రమించి భయముతో) ఇది యంతయు మహారణ్యమే! (విచారముతో) ఏమిగతి? ఎవరు దిక్కు? ఏమిసేయుదును? (బెదరి) అదిగో! వొకపులి యటువోవుచున్నది. అది నన్ను మ్రింగునేమో కదా! (ధైర్యముతో) "యావజ్జీవం తావ చ్చికిత్సా" కావున నీపొదరింట దాఁగి ప్రాణములు కాపాడికొనియెదను. (అట్లొనరించి) ఔరా! పులి యీదిక్కునకు రాక యెటకో పోయినది. భగవంతుఁ డెల్లయెడలఁ గాపాడుచునేయుండును. కానిమ్ము నే నెవరో కొంచెము యోజించికొని చూచెదను. (యోజించి) కొంచెమేని బొడకట్టకున్నదే!

కారణ మేమై యుండునో? (తనయవయవములవంకఁ జూచుకొని) యోజింపఁగా నిప్పటికిఁ గొంత పొడకట్టినది. ఈతటాకమే నాకు జననియై యుండ నోపును. ఇఁకఁ దండ్రి యెవరో తెలియ వలెను. తల్లిని గనుఁగొన్నఁ జెప్పక పోవునా? (తటాకముదక్కఱ డగ్గఱఁగా) అమ్మా, సరోవరమా! నీకు నమస్కారము. నే నెవతెను? నా పేరేమి? నన్ను నీ వెట్లు గంటివి? నాతండ్రి యెవరు? నన్నింతకాలము నీలో నుంచుకొని యిప్పు డేల వెడలఁ గొట్టితివి?

(తెరలో) నీపేరు సౌభాగ్యసుందరి. తక్కిన సంగతులు నాకు తెలియవు.

సౌభా— (విని) నాకు నామకరణము మాత్రమాకాశవాణి చేసెను. కానిమ్ము. ఈపేరు జ్ఞాపక ముంచుకొనవలెను. సౌభాగ్యసుందరి (అని మూడుమాఱ్లు పలికి ఆకాశము చూచి) అప్పుడే చంద్రోదయమైనదే! సూర్యాస్తమయ మెప్పు డైనదో! (యోజించి) ఇది కల గాదుగదా! కలయైనచో నీ తెలివి యెట్లు? ఏమీ! కలలోమాత్రము తెలివి యుండదా? నాటకములో నంతర్నాటక మున్నట్లు స్వప్నములో నంతస్స్వప్నమును ఆ యంతస్స్వప్నమున మఱియొక యవాంతర స్వప్నమును గాననగు నటు యొకటియును గూడఁ గన్పట్టును. అవును. నే! నేను నిన్న మొన్న యెక్కడ నుంటినో నాచరిత్రము రవంతయును తెలియదే! నా కీస్వప్నద్యనుభవ మెట్లు కలిగినది? (పిసుకుట సూచించి) [illegible] ముదుముగా నున్నది. ఇందుం గుఱించి యోజించిన [illegible] గదా, పైపెచ్చు నెత్తిగూడఁ గలుగ వచ్చును. (వెన్నెలను జూచి) ఔరా, యీ వెన్నెల వేఁడిమి! సరే! ఇది వెన్నెల యని నాకిప్పుడు తెలిసినది. ఛీ! మనస్సు మరల నీ దిక్కుమాలిన విచారములోనికే పోవుచున్నది. (కోపముతో) ఏమో, ఎట్లో తెలిసినది. ఓ మనసా! నీకీ విచారముతో నేమి యవసరము? "కాకస్య కతిదంతాః?" కాకికి దంతము లెన్ని యున్నవి? ఎన్నియైనా యున్నవి. అది యనవసర విచారము. (యోజించి) నాకీ శ్లోక మెక్కడనుండి వచ్చినదో! (నవ్వుతో) ఓహో! బాగుగానున్నది, తిరిగియు నందులోనికే పోవుచున్నదే మనస్సు! ఇఁక నీ విచారణములోనికి రాక నా మనసునం బొడము వింతకోర్కెల నుపశమింపఁ జేయ యత్నించెద. (చూచి) వహ్వా! ఆ లతామతల్లి యా భూజము నెట్లు కౌఁగిలించుకొని యానందించుచున్నదో! పాప మిది కేవలము ముగ్ధ. (పరికించి) ఇదియే కాదు. ఈ లత లన్నియు నట్టివే. అట్లే కాకున్న వృథాగాఁ గుజనుల నాశ్రయించికొని జన్మమును వమ్మొనరించుకొనునా? (చూచి) కుజనులు తప్ప

నిర్యోడ సుజనులు లేనే లేనట్టు లున్నది. కానిమ్ము. నా గతి నేను జూచుకొనవలెను. నే నెవరిం జెండ్లాడుదును? (తాపముతో) అక్కటా! ఇట్టి వెన్నెలరేలలో నిట్టి మలయమారుతము వృథాపుచ్చెడి కాంత దురదృష్టవంతురాలు గదా! దైవమా! నన్ను సృష్టించినవాఁడవు నా కేదేని గతి గల్పింపవేని దయాళు వనెడి నీ బిరుదమ్మునకు భంగము వచ్చును స్వామీ! ఇఁక నేను నిన్ను ధ్యానించుట తప్ప వేఱొక్క పని చేయను. నా కేదేని గతి కల్పింపుము. (కన్నులు మూసికొని ధ్యానము నటించును)

(అంత రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశింతురు)

రాజు — మిత్రమా!

క. కుడికన్ను కుడిభుజంబును
గుడిపాదమును నదరఁ బొచ్చెఁ గ్రూరవనం బి
య్యెడఁ గలుగఁ దగిన శుభ మె
క్కఁడు గల్గునె? దీని కేమి కారణ మొక్కొ!

విదూ — కారణమున కై విచారింప నేల? వచ్చినది వేఁటకుఁ గదా? ఏదో మంచి పెద్దపులినో సింహమునో కూల్చెదవు.

రాజు — (నవ్వి) సఖా! ఈ నిమిత్తములకు దైవజ్ఞులు స్త్రీ సమాగమమును ఫలముగాఁ జెప్పుదురుకదా?

విదూ — అవును. వారు చెప్పిన మాటలు మాత్ర మసత్యములా? కావు. ఏమంటివా? వేఁట సరి యంతఃపురమునకుఁ బోవుమీఁద నయ్యాదియును దటస్థించును గదా!

రాజు — వెఱికాఁడా! పరిహాసమును మాని యథార్థమును జెప్పుము. ఇందులకు ఫలము నూత్నవధూ సమాగమ మనికదా శకునశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడినది?

విదూ — (కోపముతో) నీకు నూత్నవధూ సమాగమము కావలె నేమి? ఈ సంగతి యంతఃపురమునఁ జెప్పి నిన్నేమి చేయించెదనో చూడుము.

రాజు — మిత్రమా!

ఉ. తుమ్మెద క్రొత్తపూవులఁ గుతూహలముం గనునట్లు చిల్క ము
త్తమ్ములు క్రొత్తపండ్లకు ముదంపడునట్లు పికావళుల్ రసా
లమ్ముల నూత్నపల్లవములన్ మది నించెడునట్లు పూరుషుల్
కొమ్మలయందు నూతనపుఁ గొమ్మలఁ గోరుట సాజమే కదా?

విదూ— పురుషులకుఁ గ్రొత్తక్రొత్త పడఁతులఁ గోరుట సహజమేని స్త్రీలకుఁ గ్రొత్తక్రొత్త పురుషులను గోరుకొనుట మాత్రము సహజ మెందులకుఁ గాకుండును ? వినలేదా ? "పండుగనాఁడును బ్రాతమగఁడేనా?" యని వెనుక నెవరో నీవంటి పతివ్రతాశిరోమణియే చెప్పినదఁట

రాజు— ఛీ! మూర్ఖుఁడా! అది యెవతెయో దుశ్శీలయైన స్త్రీయై యుండును. పతివ్రత లట్లెప్పుడును జెప్పరు.

విదూ— ఈమాటలు స్త్రీలు విన్నచో నేమందురో యెఱుఁగుదువా? "ఎవఁడో దుర్మార్గుఁడైన పురుషుఁ డిట్లు బహుస్త్రీలను జెందునే కాని యుత్తముఁ డేక పత్నీవ్రతుఁడుగనే యుండు" నని నీబోఁటుల నీసడింతురు.

రాజు— నీ వనుభవజ్ఞుఁడవు కావు గావున నిట్లు వాదించుచున్నావు. ఏమంటివా,

చ. కరిణు లనేకముల్ కరి యొకండె మగం డగు వానికెల్ల; నం
బరమున నెల్లచుక్కలకు భర్త శశాంకుఁ డొకండె; గోవులుం
వరునిఁగఁ గోరు నొక్కవృషభప్రవరుం శతసంఖ్య లయ్యు; నీ
వెఱుఁగనిమాట లాడెద విసీ! రసికుల్ నిను మెచ్చుకొందురే?

విదూ— (నవ్వి) నిజమైన రసికులు నన్ను విధిగా మెచ్చుకొందురు. నిన్ను మాత్రము విధిగా నేవగింతురు. నీ వేమో దృష్టాంతములు కుప్ప తెప్పలుగా నిచ్చితి నని యనుకొనుచున్నావు గాని యవి యన్నియును తెలివి లేని పక్షులును శుద్ధపశువులును జడములును గాని యం దొక్కటేని వివేకము గలది లేదు. కావున పశుప్రాయులగు పురుషులకేమి యట్టి స్త్రీలకేమి బహుసంబంధ ముండును గాని వివేకులగు నిరువురకును నది దూష్యమని తేలినది. ఇక్కడికి నీకు వాగ్బంధ మయినదా ? లేదా ? చెప్పుము ఇహిహిహిహీ! నాతోఁ బెద్దపెద్ద పండితులే వాదింప లేరు, నీవు వాదించెదవేమి! తమాషా చూడు నా పాండిత్యము.

రాజు— (నవ్వి) మిత్రమా! నీ పాండిత్యము లోకోత్తరమైనదే సంశయము లేదు గాని యీ వనము నలుగడలు పరికింతము రమ్ము.

విదూ— ఎందుకుఁ బరికించుట? ఈ ఘోరారణ్యమునఁ గొమ్మ యేదేని దటస్థింప వచ్చు ననియేనా?

రాజు— (నవ్వి) అరణ్యములోఁ గొమ్మలకును గఱవే యగునా? కొమ్మలును గోఁతులును గూడఁ దామరతంపరగా నుండవచ్చును. మన మీ వనము రామణీయకము చూతము రమ్ము.

విదూ— అబ్బో! నా కామాత్రమును దెలియ దనుకొంటివా యేమి? కొమ్మ లన్నను గోతులన్నను గూడ స్త్రీవాచకములే. నీ కిక్కడ శాఖలును శాఖామృగములును కనుపట్టునే కాని స్త్రీలుమాత్రము కనుపట్టరు. ఇది ధ్రువము, పద. (పరిక్రమింతురు)

రాజు— (ఉత్కంఠతో) సఖా! ఆ రసాలశాఖలయందుఁ గూయుచున్న పిక నికరముం జూచితివా?

విదూ— ఆ! చూచితిని. అవును. అది కపినికరమే.

రాజు— కపినికరము గాదు పికనికరము.

విదూ— అవును. నా కేమి కన్నులు లేవనుకొంటివా? ఇది పార్ష్ణి భాషా సంప్రదాయము. తలక్రిందుగాఁ జూచుకొనుము. కపి, పిక. తెలిసినదా?

రాజు— మిత్రమా! నీభాషాజ్ఞానము కడు విపరీతముగా నున్నది గాని, యాయెదుటఁ బొడకట్టుచున్న సరోవరము దరి కరిగి యందలి విశేషములఁ దిలకింతము రమ్ము.

విదూ— పద, ముందు నీవు త్రోవ తీయుము. త్రాటితో దబ్బనముగా నేనును వచ్చెదను. (పరిక్రమింతురు)

సౌభా— (కనులు విచ్చి) అక్కటా! యెంతసేపు ధ్యానించినను నరణ్యరోదనమే యైనది కాని, యించుకేని లాభకారి కాదయ్యె; నేమి సేయుదును? (బిగ్గఱగా) ఓహో, దైవమా! నిష్కంటకమగు నీరాజ్యమునందిట్టి యన్యాయము జరుగ వచ్చునుగదా! ఇట్టి మహారణ్యమునం దుంచఁ దలంచుకొన్న నీవు నన్నుఁ బురుషునిఁగా నెందుకుఁ జేయవైతివి?

రాజు— (వినుట నటించి) మిత్రమా! నన్నాక్షేపించితివి. తుదకు నియ్యెడ నేదో స్త్రీకంఠము విన వచ్చుచున్నది.

ఉ. కోయిల కూఁతకున్ నెమిలికూఁతలకున్ స్ఫుటవర్ణవైఖరుల్
పాయక యుండు టబ్బురము, భామినికంఠరవంబె కావలెన్;
డాయఁగ బోయి చూతము, తటాలున నేయెడకేనిఁ బోవు నే
మో? యలినీలవేణి యెవరో? యిట కేమికతంబు వచ్చెనో?

విదూ— (తనలో) అవును. ఇతనియూహ చక్కఁగనే యున్నది. ఆధ్వని స్త్రీధ్వనియే యైనచో నాస్త్రీ యెవరై యుండునో? (యోజించి) వన దేవత కావలెను. లేనిచో నిట్టి సమయమున నిక్కడ స్త్రీ యెవ్వతె యుండఁ గలదు. (ప్రకాశము) మిత్రమా! నీ యభిప్రాయము చొప్పున నాధ్వని స్త్రీ కంఠధ్వనియే యైనను నాపె సామాన్యమైన యాఁడుది

కాదుసుమా! ఒకవేళ నీకుఁగల యుద్రేకమును జూపెదవేని నిష్కారణ ముగా శపింప వచ్చును. ఆపె యెవ రనుకొంటివి? వనదేవత.

రాజు— పోనీ, ముందు నీవరిగి యెవరో కనుఁగొని వచ్చెదవా?

విదూ— నాకుఁ బగలే యొంటరిగాఁ బోవుటకు భయము. అందులో రాత్రి యింకఁ జెప్పనే యక్కఱలేదు. ఆపె నిజముగా వనదేవతయే యైన నన్ను మ్రింగినచో నేమి సేయఁ గలను? నే నొంటరిగాఁ బోనేరను.

రాజు— అట్లయిన నిరువురమును బోవుదము రమ్ము. (పరిక్రమింతురు)

సౌభా— (దుఃఖముతో)

ఆ. వె. తల్లి లేదు నాకుఁ దండ్రి యంతకు మున్న
లేఁడు చిన్నదాన లేఁడు భర్త
ఏల పుట్టవలెనో! యేమి కావలయునో!
యెఱుఁగ; దిక్కు నీవె యీశ నాకు.

రాజు— (ఆలించి) వింటివా? ఆమాటలయందలి తాత్పర్యము చక్కఁగా విచారింపుము. ఎవరో యార్తురాలుగాఁ దోఁచుచున్నది. త్వరగఁ బోవుదము రమ్ము. (కొంత సమీపించి చూచి తనలో) ఔరా! యీచక్కఁదనము. (ప్రకాశము) మిత్రమా! ఆలతాంగిం దిలకింపుము.

చ. అళికులమాలఁ బోలు కురులా! విరిచేరులవంటి చేతులా!
మల కెనవచ్చు మేల్ జఘనమా! లికుచమ్ములఁ బోల్కుచమ్ములా!
మలఁచినసంకుఁ బోలు గళమా! కలమంబులవంటి జంఘులా!
కలికి మెఱుంగుదీగె తళుకా! కులుకారుసుధాప్రవాహమా!

విదూ— ఏమో, నీవే యడుగుము. రాజా! ఈకన్యక సౌందర్యవతి యగుటకు సందియము లేదు. కాని బాగుగాఁ బరికించినఁ గొన్ని లోపములు లేక పోలేదుసుమా! చూడు. నడుము బలిమి బొత్తిగాఁ గన్పడదు. ఊర్ధ్వ కాయముయొక్క భారమునంతయు నాపఁ దగినది కావున నడు మెంత పూటుగా నున్న నంతమంచిది కదా? పరిశీలింపుము. పలువరుస యెంత సన్నముగా నున్నదో! పంటిబలిమి ముఖ్యముగా నుండవలెను. ఏమంటివా? జీవనమున కెల్ల ముఖ్యమగు నాహారము పండ్లతోనేకదా నమలవలయును!

రాజు— (అనాకర్ణితముగా) సఖా! నన్నే పోయి పలుకరింపు మందువా?

విదూ— విధిగా నట్లేయొనర్పుము. దౌత్యములలో స్వయందౌత్యము కడు శ్లాఘ్యము.

రాజు — అట్లయిన నీవు చెప్పినచొప్పుననే చేయుచున్నాను. (సమీపించును)

విదూ — మిత్రమా ! మాట. (చెవిలో నేమో చెప్పును)

రాజు — (నవ్వి) చెలికాఁడా ! అంత యరసికుఁడ ననుకొంటివా ! నే నెంత కామాంధుఁడ నైనను యుక్తాయుక్తము లెఱుఁగ నని యూహించితివా !

విదూ — ఏమో లే. "కామాంధానాం యుక్తాయుక్త వివేకశూన్యత్వాత్" అనియందురు గనుక నాకుఁ దోఁచినది చెప్పితిని.

రాజు — మంచిదే. నాహితము కోరినవాఁడవు కాన నుపదేశించితివి.

క. తనమనము తెలియ నీకయె
పనితాహృదయం బెఱుంగువాఁడె సుమీ ! పం
చనఁ జేయ నేర్చు నతివల ;
ననంగుఁడేనియును బేలయై బెండువడున్.

విదూ — పొమ్ము, కృతకృత్యుఁడవు కమ్ము.

రాజు — (సమీపించి) ఈమెతో నేమని మాటలాడుదును ? ఏమనిన నేమను కొనునో ?

విదూ — (వాఁగల వంకఁ జూచుచుండును.)

సౌభా — (చూచి తత్తఱపాటుతో లేచి) ఏమీ ! యీయనఘాత్ముఁ డెవ్వఁడైయుండ నోపు ! నాపాలిఁటి భగవంతుఁడే యగునా ? ఆహా, యేమి యీసౌందర్యవిశేషము ! నాకనులు మిఱుమిట్లుగొనుచున్నవే ! ఎవరైన నేమి ? ఇట్లు చేసెదను. (సమీపించి ప్రకాశము) దేవా ! నమస్కారము. అనాథ నగు నన్ను మన్నించి మీ రెవరో యానతిండు.

— (తనలో) ఓహో, యేమి యీవినయము ! ఈపె నన్నెవనిఁగా భావించియుండునో ? (ప్రకాశము) మానినీశిరోమణీ ! నేను తాలధ్వజుఁడను రాజన్యుఁడను. ఈ సమీపమునం దున్న కాన్యకుబ్జపురము నా రాజధాని.

క. నగసుందరివో ? సురపం
కరుహాక్షివో ? నాగకన్యకామణివో ? కి
న్నరగమత్తకాశినివో ? యెం
టరికై యిట్లుంటి పక్కుటా గజగమనా !

క. బాలవు యౌవనరూపవి
శాలవు నినుఁ జూచి మనము చంచలమై రా
గాలోలమయ్యెఁ, జెండిలి
కాలేదే నీకు నిజముగాఁ ? దరళాక్షీ !

సౌభా— (తనలో) ఈతఁడు భగవంతుఁడు కాఁడు. భగవత్ప్రేరితుఁడైన న్నుద్ధరింప వచ్చిన రాజన్యుఁడు. (సిగ్గుచేఁ దలవంచికొని సరోవరము చూచుచుండును.)

రాజు— (వ్యామోహముతో)

ఉ. ఏమిటి కీసరోవరము నెల్లెడఁ గన్గొనె దో లతాంగి? నీ
కై మరు లూనినాఁడ, నను నారయ రాదె యొకింత ? ప్రాయపుం
గౌముది యూరకే యడవిఁ గాసిన నేమి ఫలమ్ము ? కోమలీ !
నామది చల్లఁ జేయఁగ మనమ్మున నంత యనుగ్రహింపుమా.

సౌభా— (సిగ్గుతో)

క. జననీజనకుల నెఱుఁగఁగ
నను నెవ్వం డీ వనమ్మున న్నిలిపెనొ ? నే
ననద గతి దైవముగ నె
మ్మనమున నమ్మి యిటు లుంటి మన్నింపు నృపా!

క. నీ యిచ్ఛవచ్చినట్టులు
న్యాయగతిగ నన్నుఁ జూడు ; నాభాగ్యమె ని
న్నీయెడకుఁ దెచ్చె ; లేదే
నీ యడవిని నిట్టి సుకృత మెటు చేకూరుగ.

విదూ- (పరుగుపరుగున వచ్చి) మిత్రమా ! ఏమి జరిగినది ? సంగతిసందర్భము లేమిటి ?

రాజు— (అనాకర్ణితముగా) సుందరీ ! నిన్ను న్యాయముగాఁ జూచితి నేని నన్ను వరించెద నంటివికదా ! ఇదిగో, వినుము.

ఉ. పట్టపుదేవిఁ జేతు నిను భాగ్యము సర్వము నీయధీన మా
నట్టులొనర్తు నీ విడెడి యాజ్ఞలనెల్లను మీఱఁ దాల్తు నీ
పట్టికి రాజ్య మిత్తు నినుఁ బాయక యెల్లపుడుం జరింతు నే
నొట్టిడునాఁడ నిందునకు నొక్క లవమ్మును దాఁటకుండఁగ.
(చేతిలో చేయి వైచును)

విదూ— "అనయో ర్దంపత్యో రన్యోన్యం ప్రీతిరస్తు. అష్టపుత్ర బహుధనమస్తు" పదండి, పోవుదము. ఇఁక నిక్కడ నెందులకు ? శేషహోమము నగరులోనే జరిగించుకొందురు గాక. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.
ఇది శ్రీ.. తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
అనర్ఘనారదము నందు ద్వితీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

అనర్ఘనారదము

తృతీయాంకము

(అంత తుంబురుఁడు ప్రవేశించును.)

తుంబు— (తనలో) అక్కటా! నా ప్రియసఖుండు నారదుఁ డేమయ్యెనో గదా! ఎయ్యెడ వెదకినను జతుర్దశభువనంబుల నొక్కెడ నేని గానరాఁడయ్యె. ఎన్నఁడును నన్ను విడచి యుండువాఁడు గాఁడు. ఆ నాఁ డేమికారణమో యొంటరియై పయనము చేసినాఁడు. ఏ యరణ్యమ్మున నే మృగమ్ములచే నే మయ్యెనో? అమంగళము శాంతించుఁగాక! ఆకాశగమనంబు గల యయ్యనఘుని కట్టియాపద యెన్నటికిని రాఁగూడదు. (విచారముతో) సఖా, నారద!

ఉ. నీదగు పాటసొంపు మఱి నీస్వరకల్పన నీ లయశ్రుతి
స్వాదము నీవు పల్లవిని బాడెడి పాండితి నీమగాత్రపు
న్నాదము పాటవేళ వదనంబునఁ బొల్చెడి నీదు మేల్మి యిం
కే దెసఁ జూడఁ గల్గు? గతి యెవ్వరు గానకళాలతాంగికిన్?

గానాభినయాది సకలకళావిశారదా, నారద! నీయంతేవాసినులగు నచ్చరల గతి యేమి చేసితివి?

సీ. రంభ నాట్యమున కారంభించి నిన్నెంచి
నిలువున నీరయి నెగులుసెందె
హేమ వీణియను వాయించుచు నిన్నెంచి
కడలేని దుఃఖాగ్నిఁ గరఁగఁజొచ్చె
హరిణి రాగాలాప మారంభమును జేసి
నిన్నెంచి చూపుల నీరు నించె
శశిరేఖ యభినయచాతుర్యమున మించి
నిన్నెంచి కృశియించి పన్నె దరిగె

గీ. నెవరు పాడిన నింద్రున కించుకేని
హాయి లేదయ్యొ నీకుఁ బ్రత్యర్థులైన
గాయకులుగూడ నీజాడ గానరామి
వగచుచున్నారు నీవంటివాఁడు లేమి.

గీ. కాంచి మెచ్చెడి వారలు గానరామిఁ
బోరుఁ జాలించుకొన్నారు శూరవరులు
స్వర్గపురమున లోగిళుల్ చవుకయయ్యె
నూతనులు రాని హేతువుచేత సఖుఁడ!

అక్కటా! నీవు నన్నేకాకిం జేసి పోతివిగదా! ఎంతెంత రహస్యమైనను సురేంద్రునకుఁ దెచ్చి చెప్పువా రెవ్వరు? మిత్రరత్నమా!

గీ. తనదు చెలికత్తె మహతి లేకునికిఁ జేసి
యీ కళావతి కళయెల్ల నింకిపోయె
శ్రుతి యొనర్పఁగ నాకు సమ్మతియె లేదు
నాదు సమ్మతికే, మిది నాదు నీదు!

ఎంతసేపు విచారించినను లాభము లేదు. నిన్నుద్ధరించనేని నా మైత్రి తగులఁబెట్టనా? మిత్రుఁడననేమి, సమసుఖదుఃఖభాగియే గదా! (యోజించి) ఇందులకుపాయ మేమి? ఇట్లగుఁగాక. సకలమాయావిశారదుం డగు శ్రీమహావిష్ణు నడిగి తెలిసికొనియెద. (ఆకాశగమనము నటించి) ఓహో! యీ యంబరగమన మెంత సుఖకరమైనది! (దృష్టినిగుడ్చి) భూలోకమ్మున నియ్యెడకుఁ దిన్నఁగా నొక ప్రోలు కన్పట్టుచున్నది. ఆ ప్రోలి సమీపమున నేదో యొక బెడిదం బగు సంగరము ప్రవర్తిల్లినట్లు కొన్ని గుఱుతులు చూపట్టుచున్నవి. (విచారముతో) పాపము! ఎవరో వృద్ధ దంపతులు శోకాకులమనస్కులై యటఁ బొడకట్టుచున్నారు. అక్కటా! ఈసంగరమున వీరిసుతులు కొందఱు మరణించియుందురు కాఁబోలును. పోనిమ్ము. ఆర్తధ్వని వినఁగూడదు. "సర్వేజనా స్సుఖినో భవంతు." మఱియొకమార్గమునఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించును)

(అంత యథోక్తముగా తాలధ్వజుండును సౌభాగ్యసుందరియును బ్రవేశింతురు)

రాజు— దేవి! యూరడిల్లు మూరడిల్లుము.

సౌభా— ఓహో, కొడుకులారా! అయ్యో, మనుమలారా! మీ రందఱు నొక్కసారిగనే మృతి నందితిరా!

రాజు— (విచారముతోఁ దనలో)

చ. అఱువది యేడు లాయెఁ గమలానన తా ననుఁ బెండ్లియాడి పెం
పిరిగను మేటి సౌఖ్యములఁ బెద్దయునుం దులఁదూఁగెఁ గాని యీ
పరమపతివ్రతామణి లవంబును దుఃఖ మెఱుంగ దక్కటా!
తిరుగని దుఃఖ మిక్కరణి దేవునిచేసి లభించె నేఁటికిన్.

ఎప్పటి కెట్టి గతి మూఁడునో తెలియదు గదా! (ప్రకాశము) ఓహో, కొడుకులారా! అయ్యో, మనుమలారా!

ఉ. ఎక్కడి మాయయుద్ధ, మిటు లేటికిఁ దాపుర మయ్యె? వార్ధకం
బక్కట! లేపఁ జాల, నిపుడా యిటువంటి మహావిపత్తు? నే
నెక్కరణిన్ సహింతు? సతి కేమని యూఱట సెప్పనేర్తు? నే
దిక్కును మొక్కు లేని గతిఁ దెచ్చితె, దైవమ! చూడ నోపమిన్.

దేవీ! దైవగతికి మన మేమి సేయఁగలము? ఊరడిల్లుము. ఇది యంతయు నఘటనఘటనాపటిష్ఠుండగు నమ్మహావిష్ణుని మాయ. దాని దాఁటినవాఁ డెవ్వండు?

(అంత వృద్ధబ్రాహ్మణ వేషముతో శ్రీవిష్ణువు ప్రవేశించును)

బ్రాహ్మ— (ఆదరముతో) పాపము! అందఱు నొకసారిగ నే మృతినొందిరేమి? దైవగతి కడ్డువా రెవరు? ఏల విచారించెదరు? విచారించిన లాభమేమి? గతజల సేతుబంధనము, రండు. ఈ సమీపమున నున్న సరోవరమ్మున స్నానము లాచరించి తర్పణాంజలులు విడువుఁడు.

శోభా— (తనలో) ఈవిప్రుఁ డెవ్వడో దుఃఖాబ్ధి మునిఁగి యున్న నన్నును నాథుని నోదార్ప వచ్చినాఁడు. (ప్రకాశము) అయ్యో! యెంత దుర్మార్గురాలనో, యెంత యాపత్తు భరించుచున్నదానను!

ఆ. వె. కొడుకులార! నాదు కడుపునఁ జిచ్చిడి
యడవి నిల్లు గట్టి యాత్మజాతు
లెల్లఁ దోడ రాఁగ నేఁగఁగఁ దగునె? దు
ర్వారమైన దైవవశము కతన.

బ్రాహ్మ— ఏమి యీ యజ్ఞానము! ఎక్కడి కొడుకులు! ఎక్కడి నీవు!

ఉ. ఏల విచారమంద? వినుమీ, యొక రొడ్డను నేమి కావలెన్?
బోలఁగఁ జూడు నీ వెవ తెవో? భ్రమగాక మ ఱెవ్వ రీ సుతుల్?
కాలవశమ్మునన్ మృతిని గాంచినవారల కింత యేల? యీ
జాలము మాని స్నానమును సల్పి నివాపము నాచరింపుమా.

రాజు— దేవీ! ఇయ్యనఘుని యుపదేశముం బట్టి చరింతము. ఇది యంతయు విష్ణుమాయ. దానిచే నీ జగము పరిభ్రమించుచుండును.

బ్రాహ్మ-ఆ.వె. విష్ణు వేమిసేయు? విధి యేమిసేయును?
శర్వుఁ డేమిసేయు? జనుఁడు తనకుఁ
దాన బద్ధుఁ డగు నిదానంబు దెలియమి
సాలెపురువుపోలె జనవరేణ్య!

నేనునునిట్టి కష్టములు పలుసారు లనుభవించితిని. పరిశీలించినచోఁ గష్ట మెఱుఁగని సంసారియే యుండఁడు. లెండు, సరసి యొద్దునకుఁ బోవుదము. (పరిక్రమింతురు)

సౌభా— (దుఃఖముతో తనలో) అక్కటా! నే నెందుకు బ్రతుకవలెను. ఈ తటాకమ్మునం బడి ప్రాణములు విడుతునా? (యోజించి) బ్రతికి యున్న మంచి చెడ్డలం జూడవచ్చును. చచ్చి యేమి సేయఁగలను?

రాజు— (తనలో) ఈమె కడుదుఃఖసముద్రములో నున్నయది. ఏదేని సాహసము చేయునేమో? కాచికొనియే యుండవలెను.

బ్రాహ్మ- ఉ. స్నాన మొనర్ప వచ్చుట మనమ్మున నెవ్వరి కేడ్చుదాన వో
మానిని? యెన్నిజన్మములు మాటికి నెత్తితొ? భర్తలెందఱో?
సూనులుఁ దండ్రులున్ మఱియు సోదరు లన్యులు నెందఱైరొ? స్వ
ప్నానుగతిం జెలంగు భవమం దిటు భ్రాంతి వహించు టొప్పునే?
(చేయిపట్టికొని తటాకమున దింపును.)

(సౌభాగ్యసుందరి మునిఁగినవెంటనే నిష్క్రమించును.)

(ఆసరస్సులోనే నారదుఁడు పూర్వరూపముతోఁ బ్రవేశించును.)

నార— (శరీరమువంక చూచుకొని తనలో) ఎంతకలఁ గంటిని! (పరికించి) ఈవృద్ధరా జెవరు! ఓహో, యిది యేమో యింద్రజాలముగా నున్నదే!

చ. ఎవఁడను నేను? నారదుఁడ; నేటికి నీయెడ రాక? యిందిరా
ధవునికతమ్మునన్; మఱి పడంపడి వర్తనమేమి? యక్కటా,
శివశివ! నీట మున్గితి; విశేషము లాపయి నేమి? స్త్రీత్వమున్
దవిలితిఁ బెండ్లియాడితి ముదంబును ఖేదముఁ గూడఁ జెందితిన్.

(బయటికి వచ్చి తలవంచుకొని యేమో విచారించుచుండును.)

రాజ— (చూచి తనలో) అయ్యో! అయ్యో! నాభార్యయే మైనది! ఇందు మునిఁగినట్లున్నది. ఏమిగతి? ఔరా! ఆపదలమీఁదనే యాపదలు వచ్చుట యిదియే కాఁబోలును. ఏమైనను సరే! నేనుగూడ నీతటాకమ్మునం బడి ప్రాణమ్ములు విడిచెద.

(ప్రకాశము)

ఉ. కొమరులవెంటఁ బోతివొకొ కోమలి! నన్విడనాడి, యేమి పా
పము నొనరించికొంటి, ననుఁ బాయుట న్యాయమె ? పల్కవేమి? దో
సము నొడిగట్టికొంటి పతిసాహసముం బొనరించి మాలదై
వము నను సర్వథా కటికవానినిఁ జేసె నిఁకేమి సేయుదున్.

(తటాకములో నురుకఁ బోవును.)

బ్రాహ్మ— (చేయిపట్టుకొని)రాజా ! నీభార్య యేమైనది? (నారదునిం జూపి) ఇదిగోఁ జూడుము. జీవించియుండఁగనే యిట్లు తుందుడుకుఁ జెందెదవేమి?

రాజు— (దగ్గఱకు వచ్చి పాఱఁజూచి కోపముతో) ఏమయ్యా, బ్రాహ్మణుఁడా! నీకు వేళాకోళమునకు నేనే దొరకితినా ? ఎవరో ఋషిని జూపి నా భార్య యనెదవేమి! (దుఃఖముతో) అయ్యో ! అయ్యో !

క. దీనుఁడగు పతిని విడిచియు
సూనులయెడఁ బేర్మి మిగులఁ జొప్పడుకతనన్
దోనేగితి; భార్యాపు
త్రానుగతికిఁ జెడితి నేమి యనుకొందుఁ గటా.(దుఃఖించును)

నార— (తనలో) ఔరా ! విష్ణువు నన్నెంత మోసము చేసినాఁడు ! నేనీ రాజుంగూడి యెన్ని యకృత్యము లొనర్చితిని! చీ ! తగుదునని యిఁకఁ దలయెత్తుకొని యెట్లు దిరుగఁగలను?

క. ఏవము నెంచక మద్యము
ద్రావితి గ్రామ్యక్రియావిధానము లెల్లన్
గావించితి నేమేమో
భావములన్ మెలఁగితిని నభాస్సై పోతిన్.

అక్కటా, యెన్నివిధములఁ బాడైతిని ! అవి యన్నియుఁ దలఁచుకొనిన కొలఁదిని నాకు శరీరము కంపించుచున్నది. హృదయము నీరగుచున్నది. ఛీ ! నా బ్రతుకుకన్న నిఁక వేఱొండు నీచము లేదు. నాకన్న సూకరము కొంత మేలుగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

(తలవంచుకొని విచారించుచుండును.)

బ్రాహ్మ— (మొగము నెత్తి) ఏమి రాజా ! నిన్ను నేను వేళాకోళము చేయుచున్నాఁడ ననియా, నీ తాత్పర్యము ? అంత యవివేకి ననుకొంటివా? ఎప్పుడును నట్లు తలఁపకుము. నేనుమాత్రము కష్టసుఖము లెఱుఁగ ననుకొంటివా ? నీభార్య యీ మునియే యని కదా నేను జెప్పితిని!

అట్లెందుకుఁ గాఁ గూడదు ? నేనొక్కటి యడిగెదను. అందులకు సరి యైన యుత్తరమిమ్ము.

గీ. ఏల దుఃఖించెదవు నరపాల ? నీదు
భార్యయేమాయె ? ధర్మంపుఁ బద్ధతులను
వినవె ? బుధ సేవ లేదె ? యావెలఁది యెవ్వ
రీ వెవరు ? యోగము వియోగ మెట్లు మీకు?

రాజు.— వియోగము కన్పట్టుచునే యున్నదికదా ! ఇఁక యోగమును జెప్పెద వినుము.

బ్రాహ్మ— చెప్పుదువు గాని శేషము వినుము.

క. నీ కా లతాంగితోఁ దగ
నేకతమున యోగ ? మెఱుఁగుదే నీవు నృపా!
యాకలికి తల్లిదండ్రుల ?
శోకింపకు, దైవచర్య చోద్యము కాదే!

రాజు.— (తనలో) ఓహో ! ఏమి యీతని యుపన్యాసము! ఈతని మాటలు విననకొలఁదిని దుఃఖము పోవుచున్నది. (ప్రకాశము) ఆమె తల్లిదండ్రు లెవరో నే నెఱుఁగను.

బ్రాహ్మ— మంచిది. ఎఱుఁగవు కదా,

గీ. కాకతాళీప్రసంగ మక్కలికి పొందు;
కాన శోకమ్ము విడిచి వేగ గృహ మేగి
కాలచోదితమైన భోగమ్ము గనుము;
వచ్చినట్టుల యేగె న వ్వనరుహాక్షి.

గీ. అధిప ! సంసార మను సముద్రమ్మునందు
నెవరి కెవ్వరు? రోదన మింత యేల ?
యింటి కరుగుము; నౌకపై నెక్కి దాఁటు
వారి చందంబ కాదె సంసార రీతి ?

క. ఘటికాయంత్రము వడువున
నటు నిటు సుఖదుఃఖములకు నగు భ్రమణ మ్మొ
క్కట నునికి చొప్పడదు సం
కటపడకుము పురికిఁ బోవఁ గాఁ దగు నింకన్.

రాజా ! ముఖ్యమైన సారాంశ మొక్కటి చెప్పెద, నట్లొనరింపుము.

క. కాంతావిరహోద్భవ మగు
చింతన్ విడనాడి గృహము చేరుము జగ మ

త్యంతము మాయామోహిత
మింతయు నద్దాని కతన నే నీ కబ్బెన్.

రాజు- (తనలో) ఇతఁ డెవరో మహాయోగివలెఁ దోఁచుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము) చిత్తము. తమ యానతిచొప్పున గృహమునకుఁ బోయెదను. పోయి నేను జేయవలసినదేమి? నాకీ యజ్ఞాన మెట్లు నశించును? కృపచేసి వచించి నన్నుం గృతార్థునిం జేయుము.

బ్రాహ్మ— ఏమియును జేయ నక్కఱ లేదు. చావఁగా మిగిలిన నీ మనుమనికి రాజ్యాభిషేకం బొనర్చి నీవు వనమ్మునకుం జని విరక్తుండవై తపం బొనరించికొనుము.

రాజు— చిత్తము. తమ యాజ్ఞచొప్పున వర్తింతును. మహాత్మా! నాదొక్క మనవి. ఈముని యెవ్వరు? నా భార్య యీ మునిగా మాఱ నేల? నీ వెవ్వరవు? ఆ యీ రహస్య మొక్కింత చెప్పితివేని యేను గృతార్థుఁడ నయ్యెదను.

బ్రాహ్మ— (నవ్వి) రాజా! ఇది దేవ రహస్యము. నీకుం జెప్ప వలనుపడదు. మాటాడకుము, పొమ్ము.

రాజు— చిత్తము. (వెనుకకుఁ దిరిగి తిరిగి చూచుచు నిష్క్రమించును)

బ్రాహ్మ— (చిఱునవ్వుతో) ఏమి, నారదా! ఆలస్య మెందులకు, పోవుదము రమ్ము. (వీణయు కృష్ణాజినమును నిచ్చును)

నార— (ఆశ్చర్యముతో) సంశయ మేమి? ఇతఁడు శ్రీ మహావిష్ణువే.
(ప్రకాశము)

క. దేవా! వంచన చేసితి
వీవ మ్మాయాబలమ్ము నెఱిఁగితి, నిపుడున్
భావమునఁ దోఁచు వనితా
భావమ్మున నే నొనర్చు పను లవి యెల్లన్.

చ. మునిఁగితి నత్తటాకమున, మున్గినయంతనె యెట్లు నాకుఁ గ
ల్గెనో వచియింపు విస్మృతి, మృగీనయనాకృతిఁ జెందినప్పుడున్
మనమును దేహలింగములు మాఱెనె? యయ్యవి కాక, జ్ఞాననా
శన మగు టెట్లు? నాకుఁగల సందియ మియ్యది వాపు మచ్యుతా!

జగన్నాథా! సిగ్గు విడిచి చెప్పెద నవధరింపుము.

చ. నృపవరునిన్ వరించి యొక నేమము లేక యనేక భోగముల్
క్షపయు నహం బటం చెఱుఁగఁ జాలక పొందుటె కాక మద్యపా

నవ్వుఁగృతి సల్పుచుఁ జెలఁగినాఁడ సతీమణినై మహాత్మ! నేఁ
డపసిని నారదుండనను తత్త్వ మొకింతయుఁ దోఁప దయ్యెడన్.

దేవా! యెంత మాయ పన్నితివి!

క. ఇయ్యెడ సర్వము దెలియఁగ
నయ్యెడిఁ, గత మేమి యప్పు డబ్బెటకు? నేఁ
డొయ్యలినై సలిపిన కృతు
లయ్యారే! తలఁచికొనిన నత్యద్భుతమౌ.

బ్రాహ్మ— (ఆదరముతో) మునీంద్రా! ఇది యంతయు మాయావిలాసంబ కాని వేఱొండు గాదు. దేహాంతరప్రాప్తి యగునప్పుడు పూర్వజ్ఞానంబు నశియించుట కేమి సంశయము? ఇందులకు నీ కొక చిన్న దృష్టాంతము చెప్పెద వినుము.

క. నిదురం జెందిన మనుజుఁడు
పదఁపడి యొక్కింత యెఱుక పడయఁడు పలుకం
డెది వచియించినఁ దెలియం
డది వోయినమీఁద నెఱుఁగు నఖిలం బనఘా!

మఱియు నిద్రావస్థయందు మనోభావమ్ము లనేక విధముల మాఱు చుండు. చూడుము.

గీ. మృతుఁడయిన తాత తన యింటి కేగుదేర
నతనితోఁ గూడి భోజనం బాచరించి
తగఁ బ్రసంగం బొనర్చు నిద్ర నొక యప్డు
స్వప్న వశమున నిది యెంత సత్య మగునో.

ఆ. వె. స్వప్నమందుఁ దనకు జరగిన దంతయు
మేలుకాంచి నుడువు మిథ్య యనుచు
నెవఁడుగాని యప్పు డెఱుఁగంగ నేర్చునే
భ్రమ యటంచు? నింత పలుకుమయ్య!

ఇది యంతయు మాయావిలాసంబు. దీనిం దాఁటినవారు లేరు. నీకు నీ రహస్యం బెఱిఁగించితిని. ఇఁక నీ యిచ్ఛం జనెదవా? లేక నాతో వైకుంఠపురమ్మునకు వచ్చెదవా?

నార— (తనలో) ఇంక నే మొగముతో సనకసనందనాదులను శ్రీ మహాలక్ష్మిని దర్శింతును. (ప్రకాశము) స్వామీ! నా కిప్పటికి నాజ్ఞయొసంగుము. పదఁపడి వచ్చెదను.

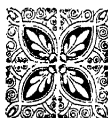
బ్రాహ్మ— (తనలో) పాపము ! సిగ్గుగా నున్నది కాఁబోలును (ప్రకాశము) కానిమ్ము. అట్లే చేయుము (నిష్క్రమించును)

నార— తే. గీ. దారుమయ మైన పాంచాలిఁ దనదు కరము
నందుఁ గొని యైంద్రజాలికుం డద్భుతముగ
నర్తనం బొనరించు చందమున జగము
నెల్ల నాడించు మాయయే యింత నిజము.

కానిమ్ము. ఇఁక నేని యీ మాయను లోను గాక సాఫ్యమైనంతవఱకు బుద్ధిగలిగి ప్రవర్తింప వలయును. ఈ సంగతియెల్లఁ బోయి తండ్రికిఁ జెప్పి వడఁపడి నా భాగినేయుండగు పర్వతునితోఁ గూడి యెటకేనియుఁ బోయెద (నిష్క్రమించును)

గద్య

ఇది... శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
అనర్ఘనారదమునందుఁ దృతీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

అనర్ఘనారదము

చతుర్థాంకము

(అంత పర్వతనారదు లిర్వురును బ్రవేశింతురు)

నార— (చూచి) సఖా, పర్వత!

చ. నదులును బర్వతమ్ములు వనమ్ములుఁ బల్లెలుఁ బట్టణంబులుం
బొదలుముదంబునం గని ప్రభూత సుఖోదయ మందినార మి
య్యదను పటత్పటజ్జలదమై పయనంబును సాఁగనీదు ని
ల్వఁ దగును నెక్కడేని యొకపట్టునఁ గార్తిక మేగునంతకున్.

పర్వ— అవును. ఈ నాల్గుమాసములును నెక్కడేని యొక్కచో నుండి చాతుర్మాస్య వ్రతమును నెఱవేర్చికొని పదంపడి తీర్థయాత్రకు బయలుదేరుట యుక్తము.

తే. గీ. ఇంద్రచాపంబు కాంతు లెల్లెడలు నిండె;
మొగులు తెర గప్పె నాకాశమున; మెఱుంగు
దీఁగ లెల్లెడ మిలమిల దిశలు బ్రాఁకె;
నెండ గఱవయ్యె; వర్షముల్ మెండుకొనియె.

నార— ఇఁక నేమాత్రము ప్రయాణ మొనర్చినను దక్కిన మాటట్టు లుండ నా వీణియ చెడిపోవును. కావున నెచ్చటనేని నిలువక తప్పదు. (పరిక్రమించి చూచి తనలో) అదిగో, నొక యుద్యానవనము. ఆ దాపున నే యొకపట్టణము పొడగట్టుచున్నయది. (కొంతవఱకు నడిచి) ఈ యుద్యానవనమున రమణీయంబగు సౌధం బొండు గానంబడుచున్నది. (చూచి) అదిగో, నొకచిన్న తటాకము. సర్వవిధముల నీ యుపవనము మునిజనవాసయోగ్యముగా నున్నయది. (ప్రకాశము) అబ్బాయీ! ఈ ప్రావృట్కాల మియ్యుపవనమ్మున నుండి వెళ్లింతమా?.

పర్వ— మీయూహ కడుం జక్కఁగా నున్నయది.

క. ఫలవృక్షజాతులును బూ
వుల తీఁగెలు మంచినీరు వొల్చు సరస్సుల్
గల విచటఁ బెంపుడు మృగం
బులు నున్నవి కందమూలములుఁ గల వనఘా!

కావున నియ్యది యాశ్రమంబో యను భ్రాంతిం గలిగించుచున్నయది.

నార-- (బిగ్గరగా) ఎవరురా, యక్కడ?

మాలాకారుఁడు— (ప్రవేశించి) స్వామీ! దండము. తా మెవ్వరు? ఇయ్యెడఁ దమకుం గల పని యేమి? లోన సృంజయమహారాజుగారు వచ్చి విహరించుచున్నారు. బిగ్గరగా నఱవకుఁడు, క్షమింపుఁడు.

(అంత రాజు ప్రవేశించును.)

నార ఓరీ! మీ రాజుతో పర్వతనారదులు వచ్చియున్నా రని చెప్పుము.

మాల చిత్తము. (పోయి చెప్పును)

సృంజ— (ఎదురుగా వచ్చి వినయముతో) మునివరులారా! నమస్కారము. శిష్యునియందు అకారణజాయమానకరుణాకటాక్షమున నిట్లు విజయము సేసి కృతార్థత గలిగించితిరి. శిష్యుఁడు దేవర యేమి యానతిచ్చినను సంసిద్ధుఁడై యున్నాఁడు.

నార—నీకుఁ గళ్యాణమగుఁ గాక, రాజా! మాకు నీవలనఁ గావలసిన కార్యము వినుము.

శా. ప్రావృట్కాలము గాన దేశము చరింపన్ వీలు గాకుండుటన్
నీ వత్యంతము మంచివాఁడ వగుట న్నీవీట నుండంగ మే
మావిర్భూతకుతూహలాస్పదులమై యాచించుచున్నాము; భూ
దేవారాధనమే కదా నృపుల వర్ధిల్లంగఁ జేయున్! నృపా!

సృంజ— ఇది ముమ్మాటికిని నన్ననుగ్రహించుట. ఇట్లు నేనే మిమ్ము యాచింప వలసినది. నా కొమిరె దమయంతిని తమ కుపచారార్థము నియోగించెదను. తా మిందు నివసించి చాతుర్మాస్యవ్రతమును నిరంతరాయముగ జరగించుకొనుఁడు. (వనములోనికిఁ దీసికొనిపోవుట నటించి) మహాత్మా! ఈ యుద్యానమంతయుఁ దమది గాని నాది కాదు. ఇందు నిస్సంశయముగఁ బ్రవర్తింపుఁడు. ఇప్పుడే నా కొమిరె దమ సందర్శనమ్మునకు రాఁగలదు. నేను దమ వీలును బట్టి దర్శనము చేసికొనుచుందును.

(నిష్క్రమించును.)

నార - అబ్బాయీ! చూచితివా, యిందలి విశేషములు?

క. శ్రుతి లేకయె పాడుటకై
మతి గలిగించెడిని మత్తమధుకరపికబ
ర్హితతులు, గాయకులకు నిది
కుతుకం బొనఁగూర్చి మెప్పు గొలుపకయున్నే!

పర్వ - (చిఱునవ్వుతో) మామా! నీవు గాయకుఁడవు గనుక నీకుఁ గడు నుప కారిగా నివ్వనము చూపట్టుచున్నది. కేవలఛ్ఛాందసుఁడనగు నా కెందు లకును గొఱగాదు గదా!

నార - (నవ్వి) అబ్బాయీ! నీకు దీనియందు శ్రద్ధ లేదు గాని నాకు మేన ల్లుఁడవగు నీకు సంగీతమే రాకుండునా! ఏదీ, చూతము. ఈ నాలుగు మాసములును గృషి చేయుము. నీచేతఁ బల్లవిని పాడించెదనో లేదో చూతువుగాని.

పర్వ— "అఱువది యేండ్లు వచ్చి చదువుకొనక మున్నగొట్టకొందునా" యన్న ట్లిప్పుడు నాకు సరళిజగ్గరనుండి చెప్పుకొన్నను రాదు. నాకంత స్వర జ్ఞానముతో నవసరమును లేదు. ఏదేని శ్లోకమును రాగయుక్తముగాఁ జదువఁ దగినంత సంగీతమును నేర్పితివా, యంతే చాలును.

నార.— ఏదీ చూతము, మొదలు పెట్టుము.

పర్వ.— నేను మొదలు పెట్టితినేని "అనమ్రరాగేణ గీయతే" అన్నట్లగును. కావున నీవే ముందు చదువుము.

నార.— (వీణ మీటుచు గాత్రము సవరించుకొని)

శ్లో. నారాయణం నిగమపారాయణం మునిజనారాధనీయచరితం
క్రూరాపహం కలుషభారాపహం కలశవారాశివాస మనఘం
మారాజితం ప్రజకుమారావృతం చ సుకుమారాకృతిం నిరుపమం
ధారాధరోపమశరీరాధిరాజ మము మారాధయామి మనసా.

పః - నాకు నీవు చదివినశ్లోక మొక్కసారికే వచ్చినదిగాని రాగము మాత్రము పట్టుపడినది గాదు.

నార. - ఎందుకుఁ బట్టుపడినది గాదో, చూతము. బిగ్గరగాఁ జదువుము.

పర్వ - చదువుటకేమి, నీవు నవ్వెదవేమో యని సంశయముగా నున్నది.

నార. - భయములేదు, చదువుము. నేను శ్రుతి వేయుచుండెదను.

ర్వ— (చదువఁబోయి మానివేసి) ఎందుకు, మామా! నా కీవిద్య రాదు. అది గాక వేదముఁ జెప్పుకొన్ననోటికి సంగీతపు ముక్క లెక్కవు.

నార— ఎక్కడ కేమి ? నాకుమాత్రము వేదము రాదా ? నేను పాడుచున్నానా, లేదా ?

పర్వ.—అది నీకు సహజముగా వచ్చినది. వేదము తరువాతఁ జెప్పుకొన్నాఁడవు. ఎక్కడనో కోటి కొక్కఁడు తప్ప నీవంటివార లుండరు.

శ్లో. "గాంధర్వంచ కవిత్వంచ శూరత్వం దానశీలతా
అభ్యాసేన న లభ్యంతే చత్వార స్సహజా గుణాః"

అనుట నీ వెఱుఁగనిది కాదుగదా ?

నార— చదివి చూడుము. తరువాత రాకపోయినచో మాని వేయవచ్చును.

పర్వ— (వైదికస్వరముగాఁ జదువును)

నార— (తనలో) ఇతనికి సంగీతము వచ్చుట కడు దుర్లభము. (ప్రకాశము) నీవు భయపడుచున్నావు గాని కృషి చేసినచో నీకును గానము వచ్చుట కభ్యంతరము లేదు.

— (పరికించి) రాజకుమారి కాఁబోలును వచ్చుచున్నది.

(అంత మదయంతి ప్రవేశించును)

మద— (తనలో) నేను గడుఁ గృతార్థురాలను. ఇట్టి మహానుభావులసేవ పురాకృతసుకృతవశమ్మునంగాని కలుగదు. (సమీపించి ప్రకాశము) దేవరా! నమస్కారము. వంట సంసిద్ధమైనది. తాము దేవతార్చనకు లేవవచ్చును.

నార— ఇదిగో, లేచుచున్నాము. దేవతార్చనకుఁ గుసుమములు దీసికొనిరమ్ము.

మద— చిత్తము. (పూలు గోయుచుండును)

పర్వ— మామా! నీవు శ్లోకముఁ జదివినను సంగీతము పాడినట్లే యుండును. ఇంక నొకశ్లోకము చదువుము.

నార— (కంఠము సవరించికొని రాగముతో)

శ్లో॥ భూతాధిపాదిసురసేవితార మార్తజనపాతార మన్యసదనా
నీతాతిమాత్రినవనీతాదనాదర మనేతాదృశం దరధరం
గీతానుతం పరమపూతాభిధేయ మతిశీతాయితస్వహృదయం
తాతాయితం జలధిజాతాయుతం ప్రణతపీతామృతం హృది భజే.

మద— (కుసుమములు గోయుట మాని యాసక్తితో విని తనలో) అవురా, యీ కంఠ మాధుర్యము! ఎన్నఁడును విన లేదే ! ఎంతపుణ్యము చేసికొంటిని.

పర్వ— మామా ! యెంత వినినను దనివి దీరకున్నది, యిఁక నొకటి చదువుము.

మద— (తనలో) ఈఋషిన యిప్పట్టున నాకుఁ బరమోపకారము నొనర్చుచు న్నాఁడు. ఇంకను నిట్లు పలుమాఱులు గోరుచుండుఁగాక.

నార— అబ్బాయీ! గానమున కిది వేళ గాదు ఏమంటివా? సూర్యుఁడు నభోమధ్యము నలంకరించు చున్నాఁడు. మరల సాయంకాలము విందువుగాని.

పర్వ— చిత్తము.

మద— (తనలో) అయ్యో! ఇంక నొకటి పాడినపిమ్మట నేని మానక పోయె నే! కానిమ్ము. ఇక్కడ నాలుగు మాసము లుందురుగదా! ఇన్నినాళ్లును వీరి పరిచర్య నేనే చేసెదనుగదా! ఇఁక నాకు వినిపింపక యెవరికి విని పించెదరు? (కుసుమములుగోసి సమీపించి) దేవా! ఇవిగో, పుష్పములు.

నార— (పుచ్చుకొని యాదరముతో) రాజపుత్రీ! అటు కూర్చుండుము. దేవ తార్చనము కాఁగానే వచ్చుచున్నాము.

మద— (కొంచెము దూరముగాఁ గూర్చుండును)

నార— (దేవతార్చన చేయుట నటించి) ధ్యానముతో,

శ్లో॥ అస్తప్రదోష మతిశస్తపరిభావ పతినిస్తంద్రశీల మనఘం
ధ్వస్తాధికోటి మరిముస్తాకిటిం నిగమబిస్తాంతరం చితఘనం
నిస్తామసామలమనస్తాపసప్రకరహస్తాభిపూజితపదం
న్యస్తాభయం సుజనహస్తాంబుజేషు హృది నస్తారకం మనుమహే.

రాజపుత్రీ! నీరాజనమునకుఁ గర్పూరమును దీసికొని వచ్చితివా?

మద— ఇదిగో, సిద్ధముగనే యున్నది. (ఇచ్చును)

నార— (కర్పూరము వెలిగించి) రాజపుత్రీ! ఇది కనుల నద్దుకొనుము. నీ పేరెవరు?

మద— (కన్నుల నద్దికొని) దేవా! నా పేరు మదయంతి.

నార— సరే, భోజనమునకుఁ బోవుదము పద.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁబడిన
అనర్ఘనారదమునందుఁ జతుర్థాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

అనర్ఘనారదము

పంచమాంకము

(అంత నొక చెలికత్తియ ప్రవేశించును.)

చెలి— (తనలో) ఈశుభవార్త రాజపుత్రితోఁ జెప్పి యామెకు సంతోషము గలిగించెదను. (పరిక్రమించి) అప్పుడే యుద్యానమునకు వచ్చితిని. (ప్రవేశము నటించి) ఆహా! రాజపుత్రి భక్తితాత్పర్యములు! ఎప్పుడును నీ యుద్యానవనమును విడువక యామునివరుల కిరువురకును సేవ సల్పుచుండును. ఇంతియ కాదు, నారదునియొద్ద నప్పుడప్పుడు గానమునందలి మెలఁకువలను గూడ గ్రహించుచున్నదఁట. (పరికించి) ఈ రెండవముని యేమో యాలోచించుచున్నాఁడు. అంతియగాక కడుఁ గోపదృష్టిగా నున్నాఁడు. ఇతనియెదుటనుండి పోవుటకన్న మఱియొకప్రక్కగా రాజపుత్రియొద్దకుఁ బోవుట మంచిది. (నిష్క్రమించును.)

(పిదప యథోక్తముగాఁ బర్వతుఁడు ప్రవేశించును.)

ప— (తనలో) ఈ రాజపుత్రి మొన్న మొన్నటివఱకును,

గీ. స్నానమొనరింప జలము భోజనమొనర్ప
నిష్టమగు వస్తువులు శయ్య యొద్దియేని
గోర నయ్యవి మా కిడుఁ గొసరికొసరి
హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ నెసక మెసఁగ.

ఈ మధ్య క్రమముగా నారీతి మాఱినది.

సీ. స్నాన మొనర్ప నుష్ణజలం బతని కిచ్చుఁ
జలినీళ్ళు నా కిచ్చు సరసిజాక్షి
పెరుఁ గాతనికిఁ బోయుఁ బ్రీతిమై బింబోష్ఠి
నాకుఁ దక్రము వోయు నళినవదన

సెజ్జఁ గల్పించు మెచ్చెడిరీతి నతనికి
నా కొక్కకంబళి నాతి పఱచు
సొగసుమేల్ చూపులఁజూచు నాతనిఁ బేర్మి
చూడదు నన్నట్లు సుందరాంగి

గీ. ఎల్ల యుపచారముల నిట్లు లేకరీతి
మాని ననుఁ గొంచెపఱచె నిమ్మృగునమిన్న
యింతలో నిట్లు మాఱుట కెంతయేనిఁ
గారణం బొకఁ డుండియేతీరవలయు.

(యోజించి) కారణమున కేమున్నది ?

తే. గీ. ఛాందసుఁడ నేను, గాయకసార్వభౌముఁ
డతఁడు, నృపపుత్త్రియును గానమందు మిగుల
నాసగల యది, కారణం బరఁటిపండు
నొలుచు భంగినిఁ బొడకట్టుచున్న దిందు.

ఆపెమాటట్లుంచి యితనివైఖరిఁ జూచినను నిందులకు భిన్నముగా లేదు. తప్పక వీరిరువురికిని నన్యోన్యానురాగము గలిగినది. (స్మృత్వాఽభినయించి కోపముతో) ఔరా! ఇతఁడు మొట్టమొదట నాతో నేమని ప్రతిజ్ఞ సేసినాఁడు.

క. మంచియుఁ జెడ్డయనుచు లో
నెంచక మనయాత్మఁ బొడము నిచ్చల మనలో
నించుకయు డాఁపఁగాఁ జన
దంచితగతి నొకరికొక్క రటి చెప్పఁదగున్.

ఇట్లొనర్చి యిందులకు భిన్నముగా వర్తించుచున్న యితనిని నేను క్షమించుటెట్లు ? (శాంతించి) అయినను బోయి యడిగిచూచెదం గాక. (కొండొక నడిచి పండ్లు గొరికి) అదుగో! ఈ కుహనాముని యా సన్నెలాఁడితో నేమో సల్లపించుచు వినోదించుచున్నాఁడు. కొంతవఱకు నా ముచ్చట లిచ్చటినుండియె నిరీక్షించెదం గాక.

(ప్రక్కగా నిల్వఁబడును.)

(నారదుఁడును మదయంతియుఁ బ్రవేశింతురు.)

మద— (నవ్వి) మునినాథా ! పదఁపడి యేమి జరిగినది ?

నార— (తనలో) ఎల్లప్పుడును నీమె నన్ను మాటలాడించుచునే యుండును. ఇదిగాక, యీమెమనస్సున నేదో యొక విధమైన కోరిక యుదయించి వట్లున్నది. ఈమెకే కాదు, నాకును నుదయించినది. ఏమి కానున్నదో!

అగుట కేమున్నది? మదనుం డెట్లును గృతార్థుఁడు కాక మానఁడు. (ప్రకాశము) అట్లా నృపునిచే వరింపఁబడిన యనంతరమున,

ఉ. ఆనృపుఁ డెల్లకార్యములయం దపరక్తి వహించి మించి యు
ద్యానములందు దీర్ఘికలయందు గృహమ్ములయందు వారుణీ
పానమనస్కుఁడై రతులతోఁ దులఁదూఁగుచు రాత్రియుం బగల్
తా నెఱుఁగంగ లేక పరతంత్రత పత్రిలు నా కధీనుఁడై.

మద — (సంతోషముతో) మునిచంద్రా! తరువాత నేమి జరిగినది?

నార — (నవ్వి) ఏమి జరుగఁదగినదో యదియే జరిగినది.

మద — దాఁపక సెలవిండు.

నార — (తనలో) ఏమని చెప్పుదును? సిగ్గువేయుచున్నదే! (ప్రకాశము) సుందరీ! చెప్పక చెప్పవలయునా? అట్లయిన వినుము.

గీ. ఇటు లహర్నిశ మా భూపు నెనసి ద్వాద
శాబ్దములు కామకేళీవిహారములను
గొనఁగ నంతట వేఁకటి యనుసుటించెఁ
బార్థివోత్తముఁ డానందవార్ధి మునుఁగ.

మద — (తనలో) వేఁకటి యన నేమో! (యోజించి) సందర్భమునుబట్టి చూడ గర్భ మైన దని యర్థ మగుచున్నది. కానిమ్ము. ముందుఁ దేలవచ్చును. (ప్రకాశము) తరువాతి వృత్తాంతము సెలవిండు.

నార — తలోదరీ! సిగ్గగుచున్నది. ఇంకను జెప్ప మనియెదవా?

మద — ఇక్కడ నన్యు లెవ్వరును లేరు గదా! సిగ్గెందుకుఁ బడవలెను?

నార — (తనలో) ఇఁక నీమె విధిగా నన్ను మోహించుట నిశ్చయము. (సంతోషముతో) ఇంతకు మున్ను స్త్రీనై సంసార సుఖ మనుభవించితిని. కాని పురుషుఁడనై యనుభవించలేదు. దైవానుగ్రహమువలన నాముచ్చట గూడఁ దీరుగాక. (ప్రకాశము) ఏమి చెప్పుదును. అటు నిటు చూడుము. ఎవరేని యెందులకేని వచ్చి పొంచి యున్నారేమో?

మద — (తనలో) ఇమ్మహాత్మునకుఁ గూడ నాయందు మనము లగ్నమైనది. లేనిచో రహస్యమున కెందులకుఁ బ్రయత్నించును? ఇప్పటికి నేను గృతార్థురాలను. (ప్రకాశము) చిత్తము. అట్లే యొనరించెదను. (అటు నిటు చూచుట నటించి) స్వామీ! యెవ్వరును లేరు.

(అంత చెలికత్తె వచ్చి వెనుకప్రక్క దాఁగి వినుచుండును)

నార- సుందరీశిరోమణీ!

క. చూలాలినైన నను భూ
పాలుఁడు దగ బుజ్జగించి "బాలరో! నీ కెం
దే లోలత" నాఁ జెప్పం
జాలక లజ్జాభరం బశక్యం బగుటన్.

పర్వ — (కోపముతోఁ దనలో) ఈ పరమమూర్ఖుఁడు దాను మున్ను స్త్రీయై చేసిన నాఁటి ప్రక్కిటిపురాణ మంతయును జెప్పుచున్నాఁడు. తన కీ కన్నియయం దేదో యొకదురభిప్రాయమే లేనిచో నిట్టి శృంగార ప్రసంగ మెందులకు వెళ్ళఁబోయవలయును? ఔరా! చేతులు త్రిప్పుకొనుచు నెంత చక్కఁగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు! అవును, చెప్పకేమి!

క. పాములకు నమ్మికలు లే
వేమెయి దుర్మార్గులకును గృప లేదు కదున్
సోమరికిఁ దెలివి యుండదు
కాముకులకు లజ్జ యుండఁగాఁ బో దెందున్.

చెలి- — (తనలో) ఈ మునివరుఁడు సెప్పు మాట లించుకయును నాకు బోధింపకున్నవి. చెప్పువాఁడు తాను మగవాఁడు గదా! అట్టియెడ గర్భిణినైతి నని చెప్పుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లు సంఘటించునో! కానిమ్ము పడఁపడి రాకన్నియ నడిగి తెలిసికొనియెద. (యోజించి) ఈ నా యయ్యనఘునిఁ జూచుచందమును నతం డీమెను గౌరవించు విధమును బరిశీలించిన నా మనమున నేమో సంశయము కలుగుచున్నది. రాజీనా నెవరికో రాజన్యున కీఁదలఁచి స్వయంవర యత్నము చేయుచున్నాడు. తుద కీమె యీ జడదారిని వరింపదుగదా!

[illegible]— నాథా! (నాలుకఁ గఱచుకొని తనలో) అక్కటా! తన్మయురాలనై తేలికపడితినే! కానిమ్ము, దీనిచే నా భావము నీతఁడు గుర్తించుగాక. (ప్రకాశము) మునినాథా! అంతతోఁ జాలించితిరేమి? పడఁపడి వృత్తాంతము సెలవిండు.

:— (సంతోషముతోఁ దనలో) నేను గృతార్థుండ నైతిని. నన్నీమె విధిగా వరించినది. లేనిచో, "నాథా" యని యేల సంబోధించును?

చ. కనఁగవ కింపు గల్గి తగు గానకలాభ్యసనంబు గల్గి యా
పనమున లేఁత యయ్యు గనభావములం గడుఁ బెద్దయై తనం
తన వలప్రన్నదైన వనితామణి యెవ్వని కబ్బుఁ? భాగ్యపుం
బనఁ దులలేని పున్నెములు పూవులు పూచి ఫలింపనుండినన్.

(యోజించి) నేను మునినిగదా! నా కియ్యది తగునా? (ధైర్యముతో) తగ కేమి?

మ. నెలయాలిం గవగూడెఁ గౌశికుఁ; డహో! వేదాంతి వ్యాసుండు పుంశ్చలి భోగించె సహోదరప్రియులు విశ్వస్త్రాంగనల్ గాక; మూర్ఖులె వీ రెల్లరు? మౌనివర్యులె కదా! రోనాతి కా దీ దళజ్జలజా తేక్షణ రాజకన్య, గానఁగా సందేహ మిం దేటికిన్.

ఉ. కోరినదాని మాను టది గొప్ప విశేష మిఁ కట్టి పూరుషుండారయ లేఁడు నూటి కొకఁడైనను, గోటికి నొక్కరుండు చేకూరునో లేదొ? తా నగుచుఁ గోరెడి పూరుషుఁ డన్న నెట్టివాఁడై రసహీనుఁడై జగమునం దపహాస్యతఁ గాంచకుండునే.

కావున నా యభిప్రాయమమాత్రము నెలువరింపకయె మనము బిగఁబట్టుకొని యీ యగ్రనామణి హృదయం బారయవలయు.

మద—(తనలో) ఈయన యేమో యోజించుచున్నాఁడు, నామాటయే వినిపించుకొను నట్లు లేదు. నా మనసున వలెనే యీతని మనమందుఁగూడ మదనుఁడు ప్రవేశించి యుండునా? కానిమ్ము. ఎట్లైన నిమ్మునిని వివాహము చేసికొని తీరెదను. (ప్రకాశము) మునిపుంగవా! తరువాతి సంగతి సెలవిచ్చినారు కారుగదా?

గ—(తనలో) మరల నీ సంబోధనము నాయభిప్రాయమునే బలపఱచుచున్నది. కానిమ్ము, దైవ మనుకూలించుఁగాక. రసికుఁ డగువానికిఁ దటస్థించినచో నిట్టి సౌఖ్యమే చేకూరవలయును గాని తక్కిన వివాహములు వివాహములే కావు (ప్రకాశము) లతాంగీ! యేమి చెప్పుదును!

క. పదినెలలు నిండఁ గంటి శుభదినమ్మున నొక తనూజుఁ బార్థివుఁ డానం
దదశఁ దగు నుత్సవ మ్మభ్యుదయంబుగఁ జేసె నింగి భూమియు ముట్టన్.

శౌని—(తనలో) నేను వచ్చి చాల సేపైనది. ఎందుకు వచ్చితినో యది మఱచి యేమో వినుచు నిల్చితిని. వచ్చినకార్యము చెప్పెదను. (ఎదుటికి వచ్చి ప్రకాశము) అమ్మా! మాట. (చెవిలో నేమో చెప్పును)

మద—(తనలో) ఓహో! నాకు వివాహము తలపెట్టినారేమి! నే నెట్లయినను నిమ్మునివరుం బెండ్లాడవలె. లేదా, బ్రహ్మచారిణిగా నుండవలె. ఇది వఱకే మానస మిమ్మహామహునికి దార వోసితిని. అట్టిచో నితరు నెట్లు చేకొందును? ఇయ్యెడఁ గర్తవ్య మేమి? (యోజించి) ఇట్లగుఁగాక—

(ప్రకాశము) సఖీ! ఇటు రమ్ము (కొంచెమావలకుఁ దీసికొని పోయి జనాంతికము) మాతండ్రిగారితో నామాటలుగా నిట్లు విన్నవింపుము.

మ. జనకా! నారదునిన్ వరించి యితరేచ్ఛాశూన్యనై నన్ను న
న్యుని కీ నెంచకు; నక్రశూన్యమయి సంతోషప్రదంబై గను
మ్ము నెడన్ క్షారము గాక మీనముల కిమ్ముం గాక నిర్దుష్టమై
తనరున్ దన్మహతీనినాదమను సంద్రం; బందు నే మున్గితిన్.

చెలి.— (తనలో) నే ననుకొన్నట్లే జరిగినది? (ప్రకాశము) అట్లే చెప్పెదను. కాని వా రిందుల కంగీకరింప రేమో?

మద.— అది యంతయు నీ కెందులకు? పెండ్లియాడుదానను నేనా? వారా? ఇందుల కమ్మనివరుఁడు సమ్మతించుట కష్టమేమో గాని యితరుల సమ్మతితో నంత యవసరము లేదు.

చెలి.— ఆయనమాత్ర మెందులకు సమ్మతింపఁడు! పుచ్చె పూసినదా యేమి? నీవంటి సుందరి యా జడదారి కెట్లు లభించును? (చూచి) అదుగో! ఆ రెండవముని వచ్చి యేమో కోపముగా మాట్లాడుచున్నాఁడు, చూడుము. నేను బోయెదను. (నిష్క్రమించును)

పర్వ.— (నారదుని సమీపించి) మామా! నే నొక్కటి యడిగెదను. తగిన సమాధానము జెప్పెదవా?

నార.— (తనలో) ఏమి, యితని ముఖకళ యేదో రీతిని బొడకట్టుచున్నది! వీని కేమైన యనుమానము తగులలేదుకదా! కానిమ్ము. (ప్రకాశము) అభ్యంతర మేమి?

పర్వ.— ఇదిగో, వినుము.

ఉ. భోజనమజ్జనాదుల నపూర్వపుఁ గృత్యములన్ మనోభవ
శ్రీ జనియింపఁ జేసెడి విశేషవిలాసముల న్నినుం గనున్
రాజకుమారి యక్కరణి నన్ గనకుండెడి నిన్ వరింపఁగా
నా జలజేక్షణామణికి నాస జనింపఁగఁ బోలు నద్దిరే!

నార.— (తనలో) సరే, యిది వీనికి స్పష్టముగాఁ దెలిసినది. ఇం దాశ్చర్య మేమి? మే మిరువురమును నెల్లవేళల నేదో యిష్టగోష్ఠి మాటలాడుకొనుట మొదలగు సంశయములు గనుఁగొనిన నెవ్వారికేనియుఁ బొడకట్టియే తీరవలెను. కానిమ్ము. ఇఁక దాఁపరిక మెందులకు? యథార్థము వచించెదను. కాని రాజపుత్రి వినునేమో! (జనాంతికముగా) నీ యూహ కడుఁ జక్కఁగా నున్నది. ఏమంటివా?

మ. అనుకూలమ్మగ వీణ సుస్వరయుతం బౌనట్లు సారించి నె
మ్మన మానందరసామృతార్ణవమునన్ మగ్నమ్ముగా సామవే
దనినాదం బొనరింప, దాని విని, యీ తన్వీశిరోరత్న మె
క్కినమోహమ్మునఁ జేర్మి నాయెడలఁ దాఁ గీలించెఁ గాఁ పూర్తియై.

అబ్బాయీ! అటుపిమ్మట నామన మెంత త్రిప్పుకొన్నను దిరుగదు. ఏమి చెప్పుదును! ఆ కన్నియ వగలు నీకు సూత్రప్రాయముగాఁ జెప్పెద నాలింపుము.

శా. ఎంచు న్మర్మము లెత్తి మాటికిఁ, దుటాయించుం గనుల్, బల్మిటా
రించుం జన్గవపైచెఱంగు, పల పూరించున్, నగించున్, బ్రిశం
సించున్, మించు మనోవికారమును సూచించున్, మరల్ వెంచు, న
మ్మించుంబోఁడి స్వభావమొక్కొ! నను నమ్మించన్ బ్రయత్నించుటో?

నే నేమైనదియు నిశ్చయింప లేక సంశయసముద్రములో మున్గి, యేమియుం దోఁపకున్నాఁడను. "మనము మునులము గదా! మన కిట్టి ప్రశంసలు తగునా" యని నీ వడుగవచ్చును. అవును. అది నిజమే కాని,

క. ఆ తరుణీరత్న మ్మిటు
చేతోభవుబారిఁ దవిలి చేసెడి చెయ్వుల్
ప్రీతి గలిగించె నాకుఁ, బు
రాతన కర్మములు దాఁట రా రెవ్వరికిన్.

మధు- (తనలో) ఇయ్యనఘుఁ డేమో రహస్యముగా సమాధానము చెప్పినాఁడు. (చూచి) అడుగో! ఆయన ప్రకాశముగనే యేమో యనుచున్నాఁడు. దీనివలన నా రహస్యముగూడ స్పష్టము కాఁగలదు. (వినును.)

పర్వ— (కోపముతో) మనము చేసికొన్న యేర్పాటు నీకు జ్ఞాపకమున్నదా?

నార— (తనలో) ఏమి ఏర్పాటు? బొత్తిగా స్మృతికిఁ దగులకున్నదే! (స్మృతినభినయించి) ఓహో! యిప్పటికి జ్ఞప్తికి వచ్చినది. (ప్రకాశము) జ్ఞాపకము లే కేమి; "అన్యోన్యమును రహస్యము దాఁపక యొకరి కొకరు వెంటనే చెప్పికొన వలయు" ననియే కదా?

పర్వ— (కోపముతో) నీ వట్లు చేయ లేదేమి?

నార— అబ్బాయీ! శాంతింపుము. నేనును జెప్పవలెననియే యనుకొను చున్నాఁడను. అంతలోనే నీ వడిగితివి. ఇప్పుడు చెప్పనే చెప్పితిని.

పర్వ - ఇప్పుడు నీ వెందుకుఁ జెప్పవలెను? నేనే గుఱుతించితిని. ప్రతిజ్ఞా భంగం బొనరించితివి. కావున (అనువర్ధోక్తిలో)

నార — ఆఁగు. ఆఁగు. తొందరపడకుము. నీవు శపించినచో నిన్ను నేను మరల శపించెదను జుమీ ! ఏ మనుకొన్నావో ?

పర్వ — (తొందరగా) ఏమైనను సరే. శపింపక మానను. ప్రతిజ్ఞాభంగం బొనరించితివి కావున,

క. ఏ మొగము చూచి నిన్నీ
కామిని వరియించె గానగతసంతోష
వ్యామోహమ్మున, నా మొగ
మీ మెయిఁ గోఁతి మొగ మగుచు నింపు దఱుగుతక్.

మద — (విచారముతోఁ దనలో) అక్కటా ! యీ చిఱుతముని యెంత యపకార మొనర్చినాఁడు ! కానిమ్ము. నాకెట్టేనియు నితఁడే భర్త యగుఁ గాక. (ప్రకాశము) మునివరా ! రాచకన్నియలను మునులు గ్రహించుట తప్పుకాదు గదా ? నీ వెందులకు శపించితివి ? ఇదిగాక, నీవొక పొరఁబాటుఁ గూడఁ బడి యుంటివి. నే నీయనఘుని సౌందర్యమును జూచి మోహించినట్లు సూచించినాఁడవు. అది తప్పు. విద్యను జూచి మోహించితిని. అట్టిచో నాకితనిది కోఁతిమొగమే యైనను సంతోషజనకమే యగును. కావున శాపము గ్రమ్మరింపుము.

నార — (కోపముతో) సుందరీ ! నీ వితని నెందుల కభ్యర్థించెదవు. ఇతని పని నేను జక్కపగడము జేసెదను జూడుము. ఏమి, నన్ను శపించితివిగా ! అట్లయిన నిదిగో ! ప్రతిశాపమును స్వీకరింపుము.

గీ. స్వల్పమగు నపరాధమ్ము సైఁపకిట్లు
శాప మిచ్చితి నీ కిఁక స్వర్గవాస
మెడలి మర్త్యమ్మునన వసియించు టబ్బుఁ
బొమ్ము నీతోడ నాకిఁకఁ బొత్తుతగదు.

పర్వ — (వెడనవ్వుతో) పోనిమ్ము. నీ శాపమువలన నాకు నష్టము లేదులే! భూలోకములో స్వర్గముకన్న ననేకములగు రమణీయప్రదేశములుకలవు. పోయి యవియన్నియుం జూచెదఁ గాక. (నిష్క్రమించును)

నార — (తనలో) ఏమీ ! నా కప్పుడే కోఁతిరూపు మొగమ్మునఁ గన్పట్టుచున్నట్టులున్నదే ! అద్దములోఁ జూచికొందునా ? అదిగో ! ఆ మేడగదిలో నున్న యద్దమునం దిలకించెదను. (నిష్క్రమించి కోఁతిమొగముతో ప్రవేశించి) ఔరా ! యీకన్నియ యిఁక నన్నుఁ జూచి యే మనుకొనునో ! కానిమ్ము, దైవగతి కేమి చేయుదును ? ఇఁక నీ లతాంగి నన్ను బలవంతపెట్టినను నే నీపెం బరిగ్రహింపఁ గూడదు. సుఖము

మాటట్లుండఁ జూచినవారందఱును "గాకిముక్కునకు దొండపం" డని పరిహాసింతురు. (నలుదెసలు జూచి) ఈతోఁటవాండ్లందఱును నన్నెంత వింతగాఁ జూచుచున్నారో! ఔరా! ఫలకాలమున కెట్టి యిక్కట్టు వచ్చినది ?

మద— (తనలో) తల్లిఁదండ్రులు మునిని బెండ్లియాడుటకే యొప్పుకొనరుగదా! అందులో "గోరుచుట్టుమీద రోకటిపో" టన్నట్టు లిది గూడఁ దటస్థించినది. (నారదుని దిక్కై) ఈ మహామహుఁడు నావంకఁ జూచుటకే సిగ్గుపడుచున్నాఁడు. ఔరా! ఆపాడుముని నాయాశలెల్ల నిష్ఫలము చేసినాఁడు. కానిమ్ము. ఏమైనను నా కితఁడే ధవుం డగుఁగాక.

నార— (దెసలు పరికించి) రాజు కాఁబోలు వచ్చుచున్నాఁడు. కానిమ్ము, పుత్రికతో నేమి సంభాషించునో దట్టముగ నల్లికొన్న యీ పొదరింటం డాఁగి వినియెద. (నిష్క్రమించును)

(అంత రాజు ప్రవేశించును)

సృంజ— ఎవఁడురా, యక్కడ ?

మాలి— (ప్రవేశించి) జయము, జయము. దేవా! యేమి యానతి ?

సృంజ— మునీశ్వరు లెయ్యెడ నున్నారు? అచ్చటికిఁ ద్రోవ చూపుము.

మాలి— ఇట్లు దయసేయుఁడు. (కొంత నడిచిన పిదప) మహాప్రభూ! ఇప్పుడే చిన్న మునియును బెద్దమునియును నెందుకో పోట్లాడికొన్నారు. ఆ చిన్నాయన పెద్దాయనను దిట్టి లేచి పోయినాఁడు. ఏమోగానండి బాబూ, ఆ పెద్దముని మొగము కోఁతిలా గున్నదండి. అచ్చముగా కోఁతి సుమండీ. అదిగో! అమ్మాయి, సెలవు బాబూ! (నిష్క్రమించును)

సృంజ— (తనలో) వీరిలో వీరి కెందులకో కలహము గలుగుట! (యోజించి) నిశ్చయముగా నా కిప్పుడు ధాత్రేయి చెప్పిన వృత్తాంతమే యిందులకుఁ గారణము గావచ్చును. కానిమ్ము, ఇప్పటి కిది మంచి పనియే జరిగినది. ఇఁక నా కొమిరె యీతనిఁ బెండ్లి చేసికొనదు. నిశ్చయము.

మద— (తనలో) తండ్రిగారు వచ్చుచున్నారు. ధాత్రిక చెప్పిన మాటల విని నాతో నేమో బోధించుటకై యుండును. కానిమ్ము, నాహృదయ మెప్పుడును దిరుగక యమ్మునిచంద్రునియందే నిలుచుఁగాక. (ఎదురుగాఁ బోయి ప్రకాశము) తండ్రీ! నమస్కారము.

సృంజ— కళ్యాణసిద్ధిరస్తు. అమ్మా! ధాత్రిక నాతోఁ జెప్పిన మాటలు నిజమేనా?

మద— నిజమే.

సృంజ— పోనిమ్ము. అందులకు మేమును సమ్మతించితిమనుకొన్నను నతనికి వానరత్వము సంభవించినదఁట కదా?

మద— (తనలో) అప్పుడే తెలిసినదే! (ప్రకాశము) తండ్రీ! వివాహమైన పిమ్మటఁ దటస్థించిన నేమి సేయుదుము?

సృంజ— (తనలో) ఓహో! ఇప్పటికిని నీమె మనము తిరిగినట్లు లేదే! ఔరా! సంగీత మెంతపని చేసినది? అయినను సాధకబాధకములు చెప్ప చూచెద. (ప్రకాశము) అమ్మా! నేను గొన్నిమాటలు చెప్పెదను సావధానవై యాకర్ణింతువా?

మద— వినకేమి, సెలవిండు.

సృంజ— పుత్రీ

ఉ. లత కెన వచ్చి యెక్కడు తళత్తళఁ బొల్చెడి నీదు మేను; పూ
క్షతనుఁ డతండు భస్మమును సారెకు మెత్తుటఁజేసి, సుందరం
బతివ భవన్ముఖం బకట! యాలఁడు కోఁతిమొగమ్ము వాఁడు స
మ్మతుఁ డెటులయ్యె నారదుఁడు? మాటలపొందికఁ గోఁతి కొప్పునే!

మద— క. మొగమును సామ్రాజ్యమ్మును
సొగసును ధన మేల శుద్ధశుంఠకుఁ? దండ్రీ!
మొగమును సామ్రాజ్యమ్మును
సొగసును ధన మేల రసవశుం డీతనికిన్?

సృంజ— తల్లీ! నామాటలు తుదముట్ట విని పిమ్మటఁ జెప్పుము. చిన్నతనము చే నీ పట్టుచుంటివే కాని ముందు ముందు విచారింపక మానవు.

క. నరులకు వానరులకు నె
క్కరణిన్ మాటలు పొసంగుఁ? గాకతఁడు సదా
తిరుగున్ భిక్షుకుఁడై యా
దర మెటు నీ కబ్బ నట్టి తాపసుమీఁదన్?

ఇది యిట్లుండనిమ్ము.

ఉ. అందము గోరుఁ గన్నె నృపులం దది వొల్చు లతాంగి యిట్టినీ
మందత కేమనందు! మతిమాలిన నీ కయి కుంద దేవి సాం

ఘుం దగు మాలతీలత బుబూలనగోపరి లగ్నమైన దా
నిం దిలకించి ఖేదమును నెక్కొనకుండెడివార లుందురే ?

క. మృదుతాంబూలీదళముల
నెడ సుప్తిమ్మున కొసంగ నెవఁ డొప్పెడి ? నా
రదుచేతఁ బడ్డ నినుఁ గని
ముదితలు నవ్వరె వివాహమున నా తల్లీ !

క. కుముఖునితో సల్లాపము
కొమరార దొకింతయేని కోమలి ! నీ వే
క్రిమమున నామరణము కీ
శముఖునితోఁ గాఁపురంబు సల్పెద పకటా !

మద— తండ్రీ ! నా మనోనిశ్చయము విని నన్ను మన్నింపుము.

క. గానరసమ్మున హరిణులు
ఏం నెఱుఁగక ప్రాణమిచ్చి మేల్ వడయ నిసీ !
మానవులు గొంద ఱీ రస
మానంగా లేరు జన్మ మని యెందులకో?

గీ. అరయ సప్తస్వరాత్మిక యైన విద్య
నెఱుఁగు నారదమునిచంద్రుఁ ; డెఱుఁగు హరుఁడు;
వ్రేలు మడఁచి పచింపఁగ వేఱొకండు
గానఁగా రాఁడు మూఁడు లోకముల నెందు.

చ. ఘనమును రూపము౯ మిగుల దర్పము గల్గి రసజ్ఞభిన్నుఁడౌ
జనపరు గర్వభూర్వహు నెస౯ వరియించి తదీయ మైత్రి నె
క్కొను చెలికి౯ బ్రతిక్షణ మగు౯ మఃణంబు, రసజ్ఞుఁడైన ని
ష్ఠుని వరించి తాఁ బ్రతిపదమ్ము ముదమ్మున నుండఁ జెల్లదే.

గీ. మూర్ఛనాజ్ఞానభేదమ్ము మెట్టుమొదటి
కరసి స్వరవేత్తయై గ్రామపరిచితి గని
యష్టరసవేత్త యగు నరుం డంగవికలుఁ
డయ్యు నానంద మొనఁగూర్చు నంగనలకు.

క. గానంబుపినికిఁ బశువుల
నానందరసాబ్ధి నోలలాడించెడి న
ద్దాని పినఁ బెద్ద లాదర
మూననిచో వారి జన్మ మెంక జన్మంబే!

క. వినఁ జెవులు గలిగి మోదం
బెనయని యరసికుల కన్న నెంతే మోదం

బును గానరసము కతనం
గను సశ్రోత్రములు మేలు కాకోదరముల్.

చ. తెలియవు గాక నారదు సుదీర్ణగుణమ్ములు నీవు, ము జ్జగం
బులఁ గలఁడే యొకం డతనిఁ బోలఁగ గానమునందుఁ? బూర్వమే
వలచినదాన నాతనిని, వానరవక్త్రము శాపకారణం
బలవడి నేఁడు వచ్చె; నెటులైన నతండు ప్రియుండు నా కగున్.

క. తురగాస్యులు గారే కి
న్నరులెల్లరు? వారిఁ జూచి నరుఁ డెవ్వఁడు గా
న రసజ్ఞుఁ డాదరింపఁడు?
మురు వందియు విద్దె లేని మొగ మేమిటికిన్?

స్వంజ— (తనలో) ఓహో! ఈమె కీ గానవిద్యా పరిచయ మెంత ముప్పు దెచ్చినది! ఈ విద్యనుగూర్చి యీమె యి కెన్ని దినములైన నుపన్యసింపఁగలదు. ఈమె కిప్పట్లు నెవ్వరును సమాధానము చెప్పఁజాలరు. ఇంతకు నిందు నా లోపమే విశేషించి యున్నయది. ఓహో! జనవరులార, గృహస్థులార,

చ. అనుభవపూర్వకం బగు రహస్య మొకండు వచింపుచుంటి జ
వ్వన మలరారు మేటి కులబాలికలన్ స్వరవిద్య కంచు స
జ్జనుఁ డగునట్టి గాయకుని సన్నిధి నేనియు నొప్పఁ జెప్ప కుం
డనఘుఁడు నారదుం డితనికన్న మ ఱెందును యోగ్యుఁ డుండునే!

ఆ. వె. గానవిద్య కొక్కదానికే కాదు; మీ
రీడు వచ్చినట్టి యెమ్మెలాఁడి
నితర పురుషునొద్ద నెందులకేనియు
నొప్పఁ జెప్పకుండు యోగ్యులార!

(ప్రకాశము) తల్లీ! నీ యిచ్చచొప్పున నమ్మునివరునే పెండ్లియాడుదువు గాని మీ తల్లి నిన్నుఁ జూడఁ గుతూహలపడుచున్నది. ఒక్కసారి వచ్చెదవా?

ము:— చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన
అనర్ఘనారదమునందుఁ బంచమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

అనర్ఘనారదము

షష్ఠాంకము

(అంత విచారముతోఁ బర్వతుఁడు ప్రవేశించును)

పర్వ — (తనలో) ఎక్కడనుండి బయలుదేరి వెళ్ళితినో తిరిగియు నక్కడికే వచ్చితిని. ఒకసారి స్వదేశమగు స్వర్గమునకుఁ బోవలయు నని యున్నది. (స్మృతి నభినయించి) ఏమి లాభము? స్వర్లోకగమనమున కిఁక నోఁచుకొనలేదు. ఏమి సేయుదును? (యోజించి) పూజ్యుఁ డగు నారదుని యొద్దికిఁ బోయి యయ్యనఘునకు నే నిడిన శాపము గ్రమ్మరింతు నేని యయ్యమలాత్ముండుఁ గూడ నా శాపము నుపసంహరించును.

ఉ. ఆతఁడు మేనమామ విమలాత్ముఁడు పూజ్యుఁడు విప్రుఁడిద్ధుఁ డ
త్యాతతమిత్రుఁ డయ్యనఘు నట్లు శపించితిఁ దప్పు గాదె! యా
నాతి వరించెనో పిదప నా కతనన్ ద్యజియించెనో మహా
పాతకినైతిఁ గూడిన వివాహము వమ్మొనరించి యక్కటా!

ఏమైనను నయ్యనఘు దర్శనమ్మునకే పోయెదను. (నిష్క్రమించును)

(అంత మదయంతీనారదులు ప్రవేశింతురు)

మద — నాథా! మీ రెందులకుఁ బరితాపము నందెదరు. నా కించుకయు మీ యాకారమునందు విరక్తి గలుగలేదు.

నార — గీ. అబలరో! నన్నుఁ బెండ్లాడి తఖిల బంధు
జనులఁ దలిదండ్రులను గాదటనుచు రోసె;
యక్కటా! నా స్వరూప మిట్లయ్యె సాధ్వి!
యయ్యవారిఁ జేయఁగఁ గోఁతి యైనయట్లు!

క. సమరూపము సమశీలము
సమగుణములు గలుగునట్టి జంపతులకు సౌ
ఖ్యము కల్గుఁ గాని, కోఁతికిఁ
బ్రమదాజనరత్న మగునె భార్య? మృగాక్షీ!

మద— నాథా!

గీ. వాలి సుగ్రీవు లని పేరువడసినట్టి
వానరేంద్రుల వినమె, యవ్వారి భార్య
లెవరు? తారయు రుమయు, మునీంద్రవర్య!
వారికన్నను నెక్కుడు వనిత నొక్క.

నార— అవును, నీ యభిప్రాయ మట్టిదియే. నీవు పరమపతివ్రత వగుటం బట్టి యిట్టి సదూహతో నన్నుఁ బ్రేమించుచున్నను నా మొగమే నన్ను వెక్కిరించుచుండును గదా!

క. తన తెలివియుఁ దన తేటయుఁ
దన రూపము తన విరూపతయు నెవ్వఁడు దా
మనమునఁ దలపోయఁడో యా
జనుఁడే హాస్యాస్పదుండు జనవరపుత్రీ!

వేయేల? నా మనంబునంగల ముఖ్యాభిప్రాయము వినుము.

శా. ఎంతో ప్రీతి ననున్ వరించితివి నీ విందీవరాక్షీ! నినున్
సంతోషింపఁగఁ జేయ నేరనుగదా చంచన్మణీభూషణా
నంతైశ్వర్యవిశేషసంపదల! నే నాజన్మరిక్తుండ నో
యింతీ! రూపముఁగూడ నిట్టు లగునే! యింకేటి సంసారమో?

ఎప్పటికేని నా మేనల్లుఁడును నేనును గలసికొంటిమేని, యీ శాపమ్ములకు విముక్తి గల్గు; మన కానందమ్మును జేకూఁడి; లేదేని నాకు నిన్నుం జూచినప్పుడెల్ల విచారం బుదయించుట తప్ప వేఱొండు ఫలము లేకుండు.

(అంతఁ బర్వతుఁడు ప్రవేశించును)

పర్వ— మామా! నమస్కారము.

శా. శాపం బిచ్చితి మున్ను దుష్టమతినై; సైఁపంగదయ్యా! మహా
పాపాత్మున్ ననుఁ గ్రూరచిత్తుఁ జపలున్ బ్రత్యగ్రకోపిన్; సదా
యీ పద్మాక్షియు నీవు నన్ను నెదలో నెట్లెట్టు లూహింతురో?
యీపైఁ బూర్వమునట్లె యుండుదువుగా కింపారు నెమ్మోముతో.

(నారదునికి స్వస్వరూపము వచ్చును)

నార (సంతోషముతో పర్వతునిఁ గౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ, భాగినేయ!

క. ప్రతిశాపం బిచ్చితి నే
నతికలుషితచిత్తవృత్తి ననఘా! యిటుపై
గతి నీకు స్వర్గమం ద
ప్రతిహత మగుఁగాక నాదు వాక్యము కతనన్.

పర్వ.— మామా! నీ శాంతమునకుఁ గృతజ్ఞుఁడనై యుండెదను. నీ వీ రాకన్నియతో సర్వసుఖము లనుభవించుచు నిచ్చటన యుందువుగాక. నే నరుగుచున్నవాఁడను. ఇంక నీకేమి ప్రియ మాచరింతును? అయిన నిట్లగుఁగాక.

భరతవాక్యము

చ. తగిన కుమారికిం దనదు తల్లియుఁ దండ్రియుఁ దగ్గవాని భ
ర్తగ నొనరింత్రుగాక! వనితాజనమందుఁ బతివ్రతా ప్రభా
వగరిమ మెప్పుఁగాక! ప్రతివారును బెండిలిసేయుపట్ల రూ
పగుణముకన్నఁ దక్కుగుణవర్గమె చూతురుగాక గొప్పగన్.

క. మాయామయమగు సంసర
ణాయాసము లెఱిఁగి యెల్ల యార్యులు సర్వ
ధ్యేయంబగు పరవస్తువె
శ్రేయఃప్రద మంచు స్మరణ సేతురుగాతన్.

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరు
లొనర్చిన అనర్ఘనారదమునందు
షష్ఠాంకము
సంపూర్ణము

తప్పొప్పుల పట్టిక

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
12	1	నిరే	నిద్రే
24	20	వంక-పూ	వంకఁబూ
36	3	బేర్మి	బేర్మిఁ
,,	4	చూడ	జూడ
,,	15	రికిని	రకును
38	18	దఁప	దప
40	29	మెఁము	మెంను
42	10	శేనియు	క్లైన

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

సుకన్య

ఇందు వచ్చు పాత్రములు

ప్రథమాంకము—

1. సూత్రధారుఁడు.
2. శర్యాతి.
3. మంత్రి.
4. పౌరులు.
5. ఉద్యోగులు.
6. దాసి.

ద్వితీయాంకము—

1. ఇద్దరు చెలికత్తెలు
2. శర్యాతి.
3. దేవి.
4. సుకన్య.

తృతీయాంకము—

1. చ్యవనుఁడు.
2. రాజు.
3. దేవి.
4. సుకన్య.
5. పరివారము.

చతుర్థాంకము—

1. నారదుఁడు.
2. అశ్వినీదేవతలు.
3. సుకన్య.
4. చ్యవనుఁడు.
5. శర్యాతి.

పంచమాంకము—

1. ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు.
2. శర్యాతి.
3. దేవి.
4. చ్యవనుఁడు.
5. ఇంద్రాదిదేవతలు.
6. అశ్వినులు.
7. యముఁడు.
8. బృహస్పతి.
9. సుకన్య.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

సుకన్య

ప్రథమాంకము

నాంది

చ. సుముఖము సర్వసమ్మము విశుద్ధముఁ బావనముఁ ద్రిలోకపూ
జ్యముఁ ద్రిదశేంద్ర ముఖ్యుల కసాధ్య మగమ్య మభేద్య మెట్టి యు
త్తమపదమేని నందుటకుఁ దావలమైన పతివ్రతా ప్రభా
వము నల బ్రహ్మతేజము నపారసుఖమ్ము లొసంగుఁ గావుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్ర— (తెరవంక చూచి) ప్రేయసీ! యిటు రమ్ము.

(తెరలో) ఆర్యపుత్రా! తమకుఁ బ్రతిఁ జెప్పుచున్న యీ దీనురాలిని మన్నింపుఁడు. నానావిధ జనసమాకులంబగు సభాముఖమ్మునకు నేను రాఁజాలను.

సూత్ర— (తనలో నాశ్చర్యముతో) ఏమీ, ప్రియురా లిట్లు నొడువుచున్నది! నవోఢ యగుటచేఁ గాఁబోలు సిగ్గుపడుచున్నది. (ప్రకాశము) ఆర్యురాలా! మన కియ్యది కులవృత్తి కావున నీవిట్లు సంశయపడ వలను పడదు. అదిగాక పతివ్రతాత్వమునకుఁ గూడ శీలము కారణము గాని ఘోషా కానేరదు. దుర్జనులు సయితము పతివ్రతలకు భయమందు టట్లుండుఁ బై పెచ్చుగ నుపకారమునే పొనరింతురు.

(మనసులఁ దెరలో) ఆర్యపుత్రా! నేనీ సంగతి సుకన్యాచరిత్రము నందుఁ జదివినదియే కాని యామెను గామింప నెంచిన యశ్వినులు మాత్రము కేవలము దుర్జను లన వలనుపడదు. పూర్వకాల మెట్లైనను, నిప్పటికాలమున నీతు లుపన్యసించువారే గాని యాచరించువారు గడు నరుదు. కావున నంగనలకు ఘోషా యుండుటయే మంచిదని నా యభిప్రాయము.

సూత్ర— ఈ చర్చ కేమి, యియ్యెడఁ బలువురు పలువిధములఁ బలుకుచున్నారు. ప్రకృతోచితమైన నాటకము సుకన్య యని సూచించితివి. ఇఁక నీవియ్యెడకు వచ్చియైనఁ జేయవలసినది లేదు. నీ కోరికయే నెఱవేర్చికొనుము. (సభవంకఁ దిరిగి) ఆర్యులారా! నేఁడు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపఁబడిన సుకన్య యను నాటకమును బ్రదర్శింప నేర్పఱచుకొంటిమి. దీనివలన వృద్ధులకుఁ గన్యకల నీరాదనియును బరోపకారులు స్వసుఖములను గోరరనియుఁ బతివ్రతలు మాననీయ లనియును బరకాంతాసక్తి పరిభవస్థానమనియును బ్రహ్మతేజము దురుద్ధరమనియును దెలియ నయ్యెడిని. (వినుట నభినయించి) ఓహో! మీ రొకరితో నొకరు గుసగుసలాడికొనుచున్నారు. ప్రకరణముం బట్టి దానిని గుర్తించితిని. మా నటి సభకు రాకపోవుటకుఁ గారణము నటీగానశ్రవణము పరిత్యాజ్య మను ప్రకృత సిద్ధాంతముం బట్టి యిందుఁ గొంద ఱట్టివా రున్నచో వారల కిది సరిపడ దని యూహించుటయే సుఁడీ.

(తెరలో) కాలాతిపాతం బగుచున్నది.

సూత్ర— అవును. ఇయ్యది గ్రీష్మరాత్రి గాని హేమంతరాత్రి కాదు. ఈపాటికి నాటక మారంభింతము.

(తెరలో) హేమంతరాత్రి గాకేమి, నాకుఁ జలిపెట్టుచున్నది. అయ్యో! సర్వావయవములును బిఱ్ఱబిగియుచున్నవి. అయ్యో, అయ్యో!

సూత్ర— (విని) సుకన్యావజ్ఞాదోషరూషితుండగు చ్యవనమహామునీంద్రు కతనఁ గలిగిన యాపదలవలనఁ బీడింపఁబడు ప్రజలు శర్యాతిమహారాజుం జూడ నేగుదెంచుచుండం బోలు. నేనును నవంతరకరణీయమ్మునకై త్వరపడియెద. (నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రస్తావన.

(పిదప శర్యాతియు మంత్రులును బ్రజలును బ్రవేశింతురు)

శర్యా— ఏమి, యీ విరుద్ధము! మొన్న జలక్రీడావినోదమ్మున కరిగి వచ్చినది మొదలు దేహమున నించుకయు స్వాస్థ్యమ్ము గానరాకున్నయది.

మంత్రి— చిత్తము. నాకును నట్లే యున్నది. గ్రామమంతయు రోగపీడితంబుగా నున్నయది. దీని కేదేని శాంతి యొనరింపందగు.

ప్రజ— అయ్యో! అయ్యో! (అని మరల మొఱవెట్టుదురు)

మంత్రి— అయ్యా! అటు చూడుఁడు. మన మోసాలలోఁ గొందఱు రోగులు వచ్చి "యౌషధములు కావలె" నని మొఱ్ఱ పెట్టుకొనుచున్నారు.

శర్యా— అక్కటా! ప్రజ లిట్లు దుఃఖించుచుండ రా జూరకుండఁదగునే.

గీ. కఱవులేకాని మఱియు రోగములెకాని
కలహములెకాని యెట్టి యిక్కట్లుగాని
రాజలోపమ్మునన కాని రావు ప్రజకు
రెండవది మంత్రి లోపమే యుండవలయు.

దీనికేమి, ముందు విచారించుకొందము గాని వారలకడ కరిగి వారి నేపు మారయుదము. (దరికరిగి) ఏమి మీ రిట్లు బాధ పడుచున్నారు? నగరవైద్యు లేమైరి?

ప్రజ— బాబూ! ఎందుకండి నగరవైద్యులు? వారివల్ల నేమియును లాభము లేదు. ఏవో యిన్ని నీళ్ళిచ్చి పొమ్మన్నారు. వారి కేదేని లంచ మిచ్చు వారికిఁ గాని మంచి యౌషధము లీయరు. బీదల మెట్లీయఁగలము?

శర్యా— మంత్రిశేఖరా! వింటివా? వేలకొలఁది వెచ్చించి మన మీ శాల లేర్పఱచుట బీదలకే కదా! బీద లిట్లు దుఃఖించుచున్నచోఁ గుక్క-గొడుగులవలె నివి యెందులకు?

మంత్రి— చిత్తము. ఇది సర్వజనసంక్షోభము. ఇట్టియెడ నగరవైద్యులుమాత్ర మేమి చేయఁగలరు. ఇది యేదో యొక దోషముం బట్టి తటస్థించి యుండును. దానిని దెలిసికొని తగిన శాంతి యొనర్పవలయు.

ప్రజ— మహాప్రభూ! దేవరవా రనుగ్రహించి యట్లొనరించినం గాని బ్రతుకఁజాలము. ఇంట నెందఱున్న నందఱును రోగులే యొకటచే వారల కుపచారము చేయుట కేదియు నుపాయము లేదు.

సుకన్య

శర్యా— జనులారా! మీ రోకటియు నా కొమిరె సుకన్య యొకటియుఁ గాదు. కావున మీ రిప్పటికిఁ జనుఁడు. శీఘ్రకాలముననే మీ రారోగ్యము నొందఁ గలరు.

ప్రజ— (నడువలేక నడువలేక పడుచు లేచుచుఁ బోవుదురు)

దాసి— (ప్రవేశించి) దేవా! అంతఃపురములో దేహస్వాస్థ్యము లేకున్నయది. ఔషధము లెన్ని యిచ్చినను హెచ్చుటయే గాని తగ్గులేదు.

శర్యా— వింటివా, యీ యుపద్రవము?

మంత్రి— చిత్రము. ఇది యేదో గొప్ప లోపము నాయం దుండి తీఱవలెను.

శర్యా— పరిచారికా! నీ వరిగి యిది సర్వలోక సామాన్యము గాన ననుభవించియే తీఱవలె ననియు నచిరమ్మునను శాంతిక్రియలు జరుపుదుమనియుం జెప్పి యిఁక మందులు పుచ్చుకొన వల దని చెప్పుము. పొమ్ము.

(దాసి నిష్క్రమించును)

శర్యా— (మంత్రివంకఁ దిరిగి) ఇది నీ లోప మనియా యూహించితివి! ఏమి, నా లోప మేల కాఁగూడదు?

క. దున్నల కెనయగువారలఁ
గన్నెఱుఁగక పదవు లందఁగాఁ జేసితినో?
పన్నులు హెచ్చించితినో?
పున్నె మనుచుఁ బాపకృతినిఁ బొనరించితినో?

మంత్రి— దేవా! దేవర సర్వజ్ఞులు. తమ రేలోపమును నాచరించియుండరు. ఇదిగాక తమరు పన్ను పుచ్చుకొనుట ప్రజల క్షేమమునకే కదా! అది ప్రజాక్షోభమునకు హేతు వెట్లగును?

శర్యా— వెఱ్ఱివాఁడా! నీవు చక్కఁగా నూహించితివి కావు. ఏమంటివా, ప్రజాక్షోభమునకుఁ బన్ను వృద్ధి చేయుటయే ముఖ్యకారణము.

ఉ. పన్నిడువారు హాలికులు వర్తకులుం గద! వారితోడనే
యున్నది లోకమెల్ల, నెల లొయ్యన హెచ్చొనరింత్రు వారు, దా
నన్నరులెల్ల బీదలయి నాఁటికి నాఁటికి సారవంతమౌ
నన్నము లేమి రోగముల కాస్పదులై నశియింపకుందురే!

పంటలు పండుచున్నవి కదా యని పన్నులు వృద్ధి చేసిన వార లా పన్ను గూడ వర్తకులపైఁ బడనైతురు. వర్తకులు ప్రజలపైఁ బెట్టుదురు. తుదకు రాజు బీదలం బీడించినవాఁ డగును. దానిచే బీదలు రోగగ్రస్తు లగుదురు. వారికతన ధనికులకుఁ గూడ నా రోగములు సంక్రమించును.

మంత్రి— చిత్తము. అట్టి దుర్నయమును నేనొనరించుట లేదు. దేవర పరిశీలింపవచ్చును.

శర్యా— నీవే యొనరింపవలయునా? మన యెఱుక లేకుండనే ప్రజలం బీడించెడి యుద్యోగులు లేరా?

మంత్రి— లేకేమి! ఉండవచ్చును. ఐనను నింతమందికి నేకకాలమున రోగములు మూఁగుటకుఁ గారణ మేదో యుండి తీఱవలెను.

శర్యా— ఐనచో మన యుద్యోగులం బిలిపింపుము. విచారింపుదము.

మంత్రి— చిత్తము. ఎవరురా, యక్కడ?

ప్రతీహారి— (ప్రవేశించి) ఏమి యాజ్ఞ?

మంత్రి— కచ్చేరీకిం బోయి యచ్చటి కాయస్థుల నిటకుఁ దోడితెమ్ము.

(ప్రతిహారిపోయి వారితోఁ బ్రవేశించును.)

కాయ— (నమస్కరింతురు)

శర్యా— కాయస్థులారా! మీరలెల్ల మీ మీ వ్యాపారమ్ముల జాగరూకులయి ధర్మంబుఁ దప్పక వర్తించుచుంటిరా? సాధుబాధ మీవలన నేరికిని లేదుకదా?

కాయ— చిత్తము. దేవరపాదసాక్షిగ నట్లే వర్తింపుచుంటిమి. కాని యేమి కర్మమో రోగములు మాత్రము మమ్మెల్లరఁ బీడించుచున్నవి.

శర్యా— (తనలో) ఎక్కడఁ జూచినను నిదియే శబ్దము వినఁబడుచున్నది. రోగము చేతనే కష్టపడుచున్న వీరలను మన మింతకన్న నొప్పింపరాదు. దీని కేమి హేతువో భగవంతుఁడే నాకు సూచించుఁగాక.

(తెరలో) "చ్యవనుఁడు, చ్యవనుఁడు, చ్యవనుఁడు."

(అందఱును విందురు.)

శర్యా—(తనలో) ఏమి, యీ మాట లాకాశమునుండి వినఁబడుచున్నవి. అమ్మహాముని చిరకాలమునుండి యీ పురిదరి నడవియందుఁ దపమ్మొనర్చుకొనుచుండుట నిక్కమే. అయ్యనఘుని కెవరేని యపకృతి గావింపరు కదా! ఐనను వీరి నడుగుదము. (ప్రకాశము) ఓ కాయస్థులారా!

క. ఈపురమునకుం బడమటి
వైపు తటాకమ్ముదరిఁ దపమ్మొనర్చుమహా
తాపసుఁడు చ్యవనుఁ డమ్ముని
కేపాటియుఁ బీడఁ గొల్పిరే? మీర లొగిన్.

తే. గీ. ఎఱిఁగియెఱుఁగక తప్పోవృద్ధు వృద్ధు
నెవ్వఁడో యిందుఁ బీడింప హేలనంబు
సైఁప కమ్మని మన కిట్టి శాస్తిసేసె
నెవ్వఁ డపరాధియిందు మీ కెఱుఁగరాదె ?

కాయ— స్వామీ ? మే మెవ్వరమును నాయన నెఱుఁగము. ఇంకను విచారింపుఁడు. దేవరసాక్షి, గాయత్రిసాక్షి.

శర్యా— మీరు గాకున్న మఱియొకరేనిఁ గావించి యుండవలయు. అంబా వాణి సూచించెఁగదా ? మీరు పోయి దోషి నన్వేషింపుఁడు.

కాయ— చిత్తము (నిష్క్రమింతురు.)

మంత్రి— దేవా ! యెవ్వఁడో యొక్కఁ డమ్మని కేదేని యపకృతి చేసెనే యనుకొందము. అట్లయిన నెల్లరకును బాధ యెందులకు రావలెను?

శర్యా— వెఱ్ఱివాఁడా ! అట్లనరాదు.

తే. గీ. రావణుండొక్కఁడే కదా రాముభార్య
నెత్తికొనిపోయె దానిచే నెల్ల రక్క
సులు నశింపరె యెవ్వఁడో తులువ తనదు
కొంప నిప్పిడ నూరెల్లఁ గూలకున్నె ?

దాసి— (ప్రవేశించి) దేవా ! తమ కీ పత్రిక నిచ్చి రమ్మని మా భర్తృదారిక సెలవిచ్చినది.

శర్యా— (పుచ్చుకొని విప్పి చూచి తనలో) ఓహో ! ఇది ప్రమాదము. దీని కింతగా నమ్మని కనలఁ దగఁడు. క్షమాపణ చెప్పినచోఁ బ్రసన్నుఁడు కావచ్చును. (ప్రకాశము) మంత్రివరా ! దీనిం జదువుము.

మంత్రి— "పరమపూజ్యులగు తండ్రిగారి సన్నిధికి— కొమిరె సుకన్య నమస్కరించి వ్రాసికొను మనవి. అయ్యా ! మీరు ప్రకృతోపద్రవమునకై పౌరుల నెవ్వరిని శిక్షింపవలదు. ఈ యపరాధము నాయది. మొన్న జలక్రీడావినోదమ్మున కరుగుతఱిని డమవెంట వచ్చి నేనా కాసారమ్ము దరిం జెలికత్తియలతోఁ గ్రీడించుచుండ నట నొకపుట్ట పొడకట్టె.

తే. గీ. అందు ఖద్యోతరీతి నింపొందు రెండు
జోతు లగుపడ నేనను సూచిఁ బొడిచి
నంత నయ్యది జలదిగ్ధమయ్యె నదియుఁ
గాక "హాహా" నినాద మొక్కండు వెడలె.

క. మంచమ్మగు హాహారవ
ముంచగ విని విస్మయమ్ము మొనయఁగ నే నం
తం చరలి పచ్చితిని సూ
చిం దేనిం బొడిచితినొ పచింపనెఱుంగక.

పదఁపడి నా చెలికత్తెలాపుట్టలో నొక మునివరుం డున్నవాఁడని చెప్పిరి. అయ్యనఘుఁడే చ్యవనుండు గావలయు. ఈ నా యపరాధమ్మునకు నిష్కృతి విచారింప వేఁడెదను."

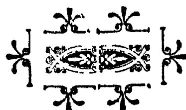
శర్యా— దీనికేమి యుపాయము?

మంత్రి— ఉపాయమున కేమున్నయది, మునులు దయాస్వభావులు గదా! మనము పోయి క్షమాపణ చెప్పికొనిన ననుగ్రహింప వచ్చును.

శర్యా— అటులేని జాగుసేయక యట్లొనరింతము. (నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ బడిన
సుకన్య యను నాటకమ్మునందుఁ బ్రథమాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

సుకన్య

ద్వితీయాంకము

(అంత నిరవుర పరిచారికలు కుముదినీశాలినులు ప్రవేశింతురు.)

కుము— ఏమే, శాలినీ! యెక్కడ నుండి వచ్చుచుంటివి?

శాలి— అంతఃపురమునుండి. నీ వెక్కడనుండి?

కుము— నే నింటియొద్దనుండియే. విశేషము లెవ్వియుం జెప్పవు?

శాలి— విశేషముల కేమున్నది. ఆనాఁటి పుట్టలోనిముని మన సుకన్యను బెండ్లాడునఁట, వింటివా?

కుము— "తాతా పెండ్లాడతావా? అంటే మన కిచ్చేవా రెవ" రన్నట్లాయన యిష్టమేనా యేమి?

శాలి— ఆయన యట్లయిననఁగాని శాంతింపఁడఁట, శాంతింపకున్నచోఁ బట్టణమున కారోగ్యము గలుగదు కదా!

కుము— రోగములచే మనమందఱమును జచ్చినను సరియే గాని యాముసలి గ్రుడ్డివానికిఁ బెద్దపులికి లేడి నిచ్చినట్టులీ మన రాకన్నియనుమాత్ర మిచ్చుట నాయిష్టము గాదు.

శాలి— ఎన్ని విధముల బ్రతిమాలినను "నీ కొమిరె నిచ్చుటతప్ప వేరొక్కటి నే నంగీకరింప" నని యమ్మని పట్టుపట్టెనఁట.

కుము— ఇందులకు రాజు సమ్మతించునా?

శాలి— ఏమో, యేమగునో! ఆయన కేమియు నుత్తర మీఁజాలక చింతాక్రాంతుఁడై మరలి వచ్చెను. ఇప్పుడు దేవితో యోజింపఁ బోవును.

కుము— అట్లయిన మనము పోయి సుకన్యతో నా మునినిఁ బెండ్లాడకుండ బోధింతము. (నిష్క్రమింతురు.)

(అంత శర్యాతియు దేవియుఁ బ్రవేశింతురు)

దేవి చిత్తము. తరువాత నేమిజరిగెను ?

శర్యా— జరుగుట కేమున్నది ? అమ్మౌని తుట్టతుదకుఁ బ్రశాంతుండై,

ఉ. "నావచనంబు విన్మ జననాయక ! యించుకయేనిఁ గోపముళ్
భావమునందుఁ జేర్ప నొకపట్టునసైన, భవత్తనూజ నా
కీ విధ నేత్రఘాత మొలయించినదానికినై లభించె మీ
కీ వికలత్వ; మేను శపియించితి నంచుఁ దలంపఁబోకుమీ."

దేవి— పాపము ! ఆముని మన మెంత పరితపించి యుండునో ! తరువాత ?

శర్యా— అని మఱియు నిట్లనియె.

క "అపరాధం బొండెఱుఁగక
తప మొనరుచుకొనెడి మేటితాపసులకుఁ దా
రపకారం బొనరించి సు
ఖపడుట చొప్పడునె ? హరుఁడు గనలకయున్నే ?"

దేవి— అవును, దిక్కులేనివారికి దేవుఁడే దిక్కు. తరువాత ?

శర్యా— క. "ముదుసలిని గ్రుడ్డివాఁడ న
నద నోరాజేంద్ర ! యెవరు నా కిఁకఁ బరిచ
ర్య దగం జేయుదు ?" రని దీ
నదశన్ పగఁజెందు మునిఁ గనఁగ లేనైతిన్.

పదఁపడి యంజలి ఘటించి యిట్లంటిని.

క. తెలియక మత్పుత్రిక ని
న్నలయించినపనికిఁ గోప మందక తగు శీ
తలదృష్టి మనుపఁ గోరెద
నలమునె కోపమ్ము తాపసాగ్రణులందున్ !

అని మఱియును,

క. మునివర్య ! చాలినందఱ
నని పెద సేవకుల నీకు ననుగుణముగ సే
పన మొనరుప; నిఁకనైనన్
మనమునఁ గోపమ్ము విడిచి మన్నింపు దయన్.

దేవి—. పాపము ! అట్లొనర్పవలసినదే. అందులకు సమ్మతించెనా ?

శర్యా— సమ్మతించినచో బాగుగనే యుండును. ఆపై నీవిషమపుఁ గోరికను గోరెను.

దేవి— ఆయన యేమి కోరినను మన మంగీకరింప వచ్చును. ఋషు లనార్యము
లైన సంగతులు కోరనే కోరరు.

శర్యా-చ. అనవుడు మాని నాకనియె "నక్కట! గుడ్డికి నాకు నేగతిం
బనుపడు నిష్ట? యేమొనరుపం దగువా రగుదుర్ త్వదీయులో
ననుచరు? లింతయేల? విను మాత్మజ నిమ్మ మదీయసేవకున్,
దనిసి తపమ్ము చేసికొనెదన్, సుఖ మబ్బెడి దీన నీ కోగిన్."

దేవి— ఇందు వైషమ్య మేమున్నది? రాచకన్నియలు మునిచంద్రులకు సేవ
సేయుట యనాదిగా నున్న యాచారమేకదా! అది శ్రేయస్కరమే.

శర్యా— దేవీ! ఊరక సేవ చేయుటయే యనుకొంటివా! శేషము వినుము.
అతఁ డంతతోఁ జాలింపక,

క. "జననర! క్షమాపణన్ గో
రినవాఁడవయేని న్యాయరీతిని నీపు
త్రినొసంగి పెండ్లి సేయుము
మునినగు నా కిడఁగ శంక మొనయుట తగవే?

క. నీకొమిరె సేవ సేయ న
నాకులగతి నేఁ దప మ్మొనర్చికొనెద నీ
కే కాదు నీదుసేవక
లోకమ్మున కెల్ల సుఖములు గలుగు దీనన్.

దేవి— అక్కటా! సర్వజ్ఞుం డయ్యు నిట్టి విపరీతపరిసంశలోనికిం దిగినాఁ
డేమో! వృద్ధునకుఁ దన కీ గుదికట్టు యెందులకో! ఊరక యట్లు కోరెనే
గాని మన మంగీకరించినను నయ్యనఘుఁ డంగీకరించు ననుకొంటిరా?
మన మనము చూచుటకై యిట్లు కోరి యుండు నని నాయభిప్రాయము.

శర్యా— దేవీ! అంగీకరించుటకు మనమెచ్చరము? మన కధికార మున్నదే
యనుకొందము.

చ. ముసలికి గుడ్డికిన్ మిగుల మోటునకున్ సురకన్యవోని నా
దు సుత నొసంగి సౌఖ్యములఁ దూఁగఁగ నిచ్చ యొనర్చు టెట్లు? ఆ
త్మసుఖము గోరి యెవ్వఁడును మంచియుఁ జెడ్డయు నేర్చువాఁడు పు
త్రిసుఖము వాపి కాఁపురము ద్రెళ్లఁగఁ జేయునె? కీర్తి రోయునే?

గీ. అక్కటా! కడువృద్ధుని నంధు నందు
నితనిఁ బతిగా వరించి పంచేషుబాణ
వివశయై యొప్పు మత్పుత్రి వేగు నెట్లు?
బ్రతికియున్నంతకాలమ్ము ప్రభకుఁదక్క.

అదియునుం గాక,

చ. తమ కనురూపులౌ పతులు తారసమైనను మేటియందచం
దములు గలట్టి కామినులు దక్కురులం గవఁగూడనెంతు దు
ర్గమమగు జవ్వనమ్మున నొకం డిటువంటి కురూపి భర్తగా
నమరినఁ జెప్ప శక్యమె! యహల్య సురేశ్వరుతోడఁ గూడదే!

అననుగుణ దాంపత్యంబుకన్న దుఃఖంబు వేఱు లేదనుకొని యమ్మని కేమియుం జెప్పనేరక విమనస్కుండనై యిట్లు చనుదెంచితి. ఇందుల కేమి యుపాయముం జెప్పెదవు? ఇచ్చినచో నాఋషి పరిగ్రహించుట నిక్కంబ. ఆయన జితేంద్రియుం డయ్యు మన కర్మవశమున నట్టి దురూహ నేఁటికి జనించినది.

దేవి— అయ్యో! యెంత పాపకృత్యమున కొడిగట్టినాఁడు! వేఱొం డుపాయమ్ము చూడుఁడు. లేక లేక కలిగినకూఁతు నమ్మని కిచ్చుటకన్న నతని వశమున మన మెల్లరము చచ్చినను సమ్మతమే.

శర్యా— సెబాసు! దేవీ, సెబాసు! మంత్రులును బౌరులును గూడ ఖండితోత్తరముగా నిట్లే చెప్పినారు.

క. ఉటజమ్మున నఁట కాఁపుర
మఁట! ముదుసలి కోపియునగు నంధుండఁట! య
క్కటా! నా తనయకుఁ బతియఁట!
ఘటియించిననాకుఁ బుట్టు గతు లెట్లుండున్?

(తెరలో)

ఉ. నాకొఱ కింతయాపదఁ గనందగునయ్య! నరేంద్ర! నేన య
వ్యాకులలీల నేగి మునివర్యుని మత్కృతదుష్కృతక్రియా
పాకృతనేత్రు నుద్ధురకృపాయుతుఁ గా నొనరింతు నాత్మదా
నాకలనమ్మునన్, సుఖము లందుఁడు స్వస్థతఁ జెంది యెల్లరున్.

దేవి—(విని) మన మనుకొనుచున్న మాటలను వినియో లేక యక్కడి ప్రశంస చెలుల కతన నెఱింగియో మన చిరంజీవిని వచ్చుచున్నది.

(సుకన్య ప్రవేశించును.)

శర్యా— (తొడపై నిడికొని) అమ్మా! యేమంటివి?

సుక— ("నాకొఱకింత" అనునది మరలఁ జదువును)

శర్యా— (కన్నీరు దెచ్చుకొని)

చ. అవల మహేశుని ద్రైన ముద మందితి ధన్యుఁడ నైతిఁ దల్లిగా !
శివశివ ! యెట్లొనర్చెదవు సేవన ? మద్వనమందు నిల్చి యా
చ్యవనున కక్షిహీనునకు సంతతకోపికి వృద్ధమూర్తికిన్ ;
గువలయనేత్ర ! మత్సుఖము గోరి నినున్ మునిహానికిత్తునే !

క. ధనధాన్యసమృద్ధునకున్
సునిశితమగు వయసు గల్గు సుందరునకు నం
దని నీఁదగు జనకుఁడు; ని
ర్ధనునకు ముదుసలికి నిడుట ధర్మంబగునే ?

క. మృదుతాంబూలీదళముల
నెద నుష్ట్రమ్మున కొసంగ నెవఁడొప్పెడి ? న
మ్ముదుసలి వరించు నినుఁ గని
ముదితలు నవ్వరె వివాహమున ? నా తల్లీ !

క. అమ్మా ! విను మేనును రా
జ్యమ్మును వమ్మైనఁ గాని జంకుఁగొనన్ ; ని
న్నమ్ముదునె ? యిందుకై నే
త్రమ్ములు లేనట్టి ముసలితపసికి నకటా !

సుక— (నిలువంబడి)

చ. జనవర ! యిట్టులాడుటయు సమ్మత మెట్లగునయ్య ? లోకపా
వనుఁడు మహామహుండు మునివర్యుఁడు వృద్ధనేల ? నిత్యసే
వన మొనరించుదాన సుఖవాంఛ యొకింతయు నాకు లేదు ; భూ
జనులకు నెల్ల నాకతన సౌఖ్యము గల్గుట యొండు చాలదే ?

క. వనమున నమ్మునివరు సే
వనమునఁ దగులొంది భక్తిపరవశనై యా
తని మాట కడ్డుదాఁటక
జనవర ! నీకున్ యశంబు సంపాదింతున్.

నాకై నీ వించుకయు విచారింపకుము. "అవశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ శుభాశుభం" అనుట వినలేదా ?

గీ. రుద్రుఁడు కపాలి చంద్రుఁడు రోగి యాట
సూర్యుఁడు పరిభ్రమించు టించుకయు నన్య
కారణమ్మునఁ గా దది కర్మ ఫలము
సకల జగమును గర్మవశమ్ము సుమ్ము.

ఇందు మీ తప్పేమి యున్నది? నే నమ్మునివరు నేత్రమ్ముల కపాయ మ్మొనరించితిని. నేనే తత్ఫలమ్మనుభవింపవలయు. "అత్యుత్కటైః పుణ్యపాపై రిహైవ ఫలమశ్నుతే" కావునఁ దద్దోషం బీ జన్మమున నే యనుభవించెద.

దేవి— తల్లీ! నీవు చిన్నదానవు. కష్టసుఖమ్ము లెఱుంగవు. సాహసము పనికిరాదు. వివాహ మన యావజ్జీవభావ్యము గాని నేఁట రేపఁటఁ దీఱెడిది గాదు.

సుక- తల్లీ! అట్లెంచుకుఁ దీఱవలయును?

క. అనసూయ యత్రికి వసి
ష్ఠునకు నరుంధతియుఁ బోలె సుగుణుం డగు న
మ్మునిని నేను ...ఁగొల్వద
జననీ! నీ వింద్ఁ జింత సలుపుట తగునే?

ఇందులకు నంతరాయమ్ములు మీ రెన్ని వచియించినను నా మదికి నెక్కవు. నన్ననుగ్రహించి యయ్యనఘాత్ము సన్నిధికిం దోడ్కొని పోయి మనఃపూర్వకమ్ముగా సమర్పించి తత్కృతాశీర్వచనమ్ముల నందికొనుఁడు.

శిగ్యా— (కన్నీటితో) అమ్మా! సర్వదా పరిచారికలు సేవింప మెలంగెడి నీ వమ్ముని నెట్లు సేవింప నేర్తువు?

సుక— సేవింపలేమి? నాకు నాపరిచారిక లెట్లు సేవ సల్పుదురో, యంతకు శతగుణమ్ముగ నయ్యనఘాత్మునికిఁ బరిచర్య సల్పుదాన. ఇది నాకుఁ బరమసమ్మతంబు. ఇట్టి మహానుభావుని శుశ్రూష యెంతవారలకు లభియించును?

సీ. నలుదిక్కులకు నేగి నానావిధమ్ములౌ
ఫలమూలములు దెచ్చి పజ్జ నునిచి
యగ్నుల నలరింప ననుగుణమ్ముగు సమి
జ్జాలంబు శుష్కంబు సంతరించి
తిలలును గుశలును దెచ్చి, తోమిన కమం
డలువుతో జలగూర్చి కెలన నిలిపి
యుష్ణోదకస్నాన మొనరింపఁగాఁ
యజినంబు పఱచి యం దల్లఁ జేర్చి

గీ. యనఘ! యిఁక నిత్యకర్మమ్ము నాచరించు
కొనుఁడని వచించి,కర్మాంతమునఁ గరమ్ము

పట్టికొని సంస్తరణమున కట్టెచొన్పి
మునికి ననుగుణమైన సేవన మొనర్తు.

తల్లిదండ్రులారా ! మీకు దుఃఖ మెందుకు ? నాకు మునిసేవ సేయు క్రమ మంతయుఁ గరతలామలకమై యున్నయది.

శా. నీవారాన్నముఁ గందమూలఫలముల్ నేమమ్ముమై వండి యెం
తే వేడ్కన్ భుజియింపఁ బెట్టి తగుతృప్తిం జెందఁగాఁ జేతుఁ గైఁ
గావింతున్ గరశుద్ధిఁ గాళ్లడుగుదుం గైకొమ్ము తాంబూల మో
దేవా ! యంచు నొసంగి యాసనము పొందింతున్ గరాధారమై.

(తెరలో) అయ్యో ! అయ్యో ! యీరోగబాధపడలేము. బాబూ! రక్షింపవలెను.

శర్యా— (విని తనలో) కొమిరె కుతూహల మట్లులున్నది, లోకులబాధ యిట్టు లున్నది. ఏమి చేయుదును ? (ప్రకాశము) దేవీ ! చిరంజీవిని యుద్యమము వింటివికదా ? ఇంతకును నిది దైవచోదితము. మున్ను సావిత్రి యాసన్నమరణుఁడగు రాకొమరున్ వరించి సమస్త సుఖములనంది యశంబు సంపాదించలేదా ? అట్లే మన కూఁతునకును దైవ మనుగ్రహించుఁగాక.

(తెరలో) తథాస్తు.

దేవి— (విని) ఇందులకు దేవతలు గూడఁ దోడ్పడుచున్నారు. మునుల మహిమములు విచిత్రములు. అయ్యనఘుండు కామరూపియైనం గావచ్చును.

సుక— అమ్మహామహుఁడు నాకిప్పుడే కామరూపి యయి యున్నవాఁడు. ఏల జాలమొనరించెదరు ? లేనిచో నాయంతన యరుగుదానను.

శర్యా— తల్లీ ! అంతవఱకెందుకు ? ఇదె మేము వచ్చి నిన్నయ్యనఘునకు సమర్పించుచున్నారము. నీకు దేవతలు శుభము గూర్తురుగాక !

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది... శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁబడిన
సుకన్య యను నాటకమ్మునందు ద్వితీయాంకము.

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

సుకన్య

తృతీయాంకము

(శర్యాతియు దేవియు సుకన్యయుఁ గొంత పరివారమును బ్రవేశింతురు)

శర్యా— దేవీ! ఇదియె, యమ్మునీంద్రునాశ్రమము. సమీపమునకు వచ్చితిమి.

(పరిక్రమింతురు)

దేవి— (కూఁతు నుద్దేశించి) అమ్మా! ఈవనము చూచిన నేరికేని యొడలు పడఁకెడిని. ఇయ్యెడ నీ వెట్లు కాఁపుర మొనర్చెదవు! అమ్మునిని మఱి యొక తెఱఁగునఁ బ్రిసన్నుఁగా నొనరించికొనియెదము. నీ వీయుద్యమము నుండి మరలుము.

సుక— తల్లీ! నాకిదియే పట్టణముగాఁ దోఁచుచున్నది. నే నమ్మహామహుని మనములోఁ గామించి యున్నదానను. ఇఁక నన్యుల నెట్లు వరింతును?

శర్యా— దేవీ! అదియే మేము త్రవ్వించిన వల్మీకము. అదుగో! ఆ మహాను భావుఁడు.

(చ్యవనుఁడు ప్రవేశించి)

చ్యవ— (తనలో) అక్కటా! రాజపుత్రి యెంతపనిచేసినది! పుట్టదరికివచ్చిన తోడనే, నేను,

క. కని శుష్కస్వరమున "నో
పనజానన దీనిఁ ద్రవ్వ వలవదు దూరం
బున కేగుము నేఁ దాపస
జనుఁడ" నటన్న విన కిట్టి శాస్తి యొనర్చెన్.

మదోన్మత్తులగు రాజుల నిసువులకు బొత్తిగాఁ గార్యాకార్యమ్ములు దెలియవుకదా! ఇంతకు నిది కర్మలబ్ధము కావున ననుభవింపక తప్పదు. పాపము! ఆ రాకన్నియ యేమి చేయును? (యోజించి) కాని యీ కన్నియం జూచినది మొదలు పరమవిరాగినగు నాకు సంసారవాంఛ

యుదయించుచున్నది. రాజు నామాట కెద్దియు నుత్తరమీకయే యరిగి నాఁడు (విని) ఏదో కలకలము వినవచ్చుచున్నది.

శర్యా— (దరి కరిగి భార్యతోఁగూడ నమస్కరించి) మునీంద్రా ! ఇదిగో నా కొమిరె సుకన్యను నీకు భార్యగా నర్పించుచున్నాఁడను. నన్నను గ్రహింపుము.

చ్యవ— (సంతోషముతో) నీకు సర్వశుభములును గలుగుఁగాత.

శర్యా— మహాత్మా ! ఇక్కన్నియతోఁబాటు నారాజ్యమ్ము సగము నీ కరణఁ ఇచ్చుచున్నాఁడను.

చ్యవ— (నవ్వి) రాజా ! మునులమగు మాకు రాజ్య మెందులకు ? మా కీ కన్నియయే చాలును. ఇతరము లేశమును బరిగ్రహింపము.

దేవి— స్వామీ ! మీ రిప్పుడు గృహస్థాశ్రమము నవలంబించుచున్నారు గాన ధనమును నావశ్యకమే కదా !

చ్యవ- సురాజ్ఞీ! యవధరింపుము. ఋషుల గార్హస్థ్యమునకును దక్కొరుల సంసారమునకును దారతమ్యముండెడిఁగదా?

చ. నలితోలి లేని కందరమునన్ వసియించుట సర్వకాలముం
దొలఁగక పాఱు నీరములఁ దోఁగుట తా మయి ముగ్గి రాలు స
త్ఫలముల నేర్చి మెక్కుట తపంబొనరించుట శుద్ధవర్తనం
బొలయుటయున్ మునీంద్రులకు నొప్పెడి; నొడ్లకు నవ్వి యొప్పునే !

క. మృగములె తోడంబుట్టువు
లగములె గ్రామములు గహన మానందం బీ
జగమున మునులకు నొరులకుఁ
దగునే పోల్పంగ ? నెవ్విధమ్మున నేనిన్.

క. ధన మంత వలసి వచ్చిన
గను లీవే ? రత్నములను గాంచనమును; మీ
కును నివియకా యొసంగుట ?
ధనమేటికిఁ దాపసులకు దంభన మకటా!

శర్యా— మునీంద్రా ! మాకాజ్ఞ యొసంగుఁడు. పురమ్మున కేగెదము.

చ్యవ— శుభమస్తు.

దేవి— మునిచంద్రా ! "ఈ మా కన్నియ యెఱిఁగి యెఱుఁగక యొనరించు తప్పుల నొప్పులుగా గణించి యేలుకొనుఁ" డని మిమ్ము వేఁడుకొనుచున్న దానను.

శర్మ్యా— తపోధనాగ్రగణ్యా! నా యీ మనవి చిత్తగింపవలయు.

సీ. నడిచి యెఱుంగ దెన్నఁడు నేని రత్నకం
బళములపైఁ గాని పట్టినేల
కొలిచి యెఱుంగ దొక్కొ-కటఁగాని దేవదే
వుల నేనిఁ దల్లిఁ దండ్రులనె కాని
పలికి యెఱుంగ దెప్పట్లఁ బెంపుడు పులుం
గులతోనె కాని యన్యులకు నెదిరి
నిలిచి యెఱుంగ దేనెలవునం దెపు డంతి
పురియందె కాని మాదరిని నేని

గీ. మాకొమిరె యంచుఁ జెప్పెడిమాట గాదు
శుద్ధముగ్ధావతార మీ సుందరాంగి
తప్పులొప్పులుగాఁ జూచి దయను బ్రోచి
మమ్ముఁ గృతకృత్యుల నొనర్పుమా మునీంద్ర!

(కూఁతు నుద్దేశించి) అమ్మా! నీకు వేఱే యొకరు జెప్పఁ దగిన యంశములు లేవు. ఐనను,

గీ. రాచకూఁతుర ననెడి గర్వంబు మాని
యణఁకువ వహించి మెలఁగు మీయనఘుపట్ల
అమ్మరో! దాన నిహముఁ బరమ్ము గల్గు
సజ్జనారాధనము వృథా చనదునుమ్మ.

సుక — (తలవంచికొని వియోగదుఃఖము సూచించును.)

శర్మ్యా— తల్లీ! విచారింపకుము.

గీ. తఱచుగా వచ్చుచుందు, మీతల్లిగూడ
నప్పటప్పటి కరుదెంచి యరయుచుండు
నెప్పటికి నప్పుడే నేమ మెఱుఁగఁజేతు
సంతతము నీదు చెలుల నంపింతు నిటకు.

దేవి— తల్లీ! హరిహరబ్రహ్మలకును దుర్లభంబగు తపమ్మున నెన్నిక గన్న యిమ్మునివరునియెడ మన్నన గలిగి మమ్మును రాజ్యసుఖమ్ములను దల పెట్టక యుభయకులమ్ములకు వన్నెం గలిగింపుము. పోయివచ్చెదము. (కౌఁగిలించుకొని కన్నీరునించును.)

సుక — అమ్మా! నాకై మాత్రము విచారింపకుము. నేను

క. మునిపత్ని వేషమ్మును
గొని నీకుఁ సద్యశంబు గూర్పన్ మఱి నా

కును బరము గూర్ప నిప్పా
వనుని మదికి వచ్చునట్లు వర్తింతు నిటన్.

మీరలు చనుఁడు. (అని యాభరణములు తీసి తండ్రిచేతి కిచ్చుట నటించును.) తండ్రీ! ఈ భూషణమ్ములు నా చెలికత్తియల కిప్పింపుము. నాకు నారచీరలు దెప్పించి యొసంగుము.

శర్యా— (కన్నీటితో) మంచిది. అట్లే పంపించెదను.

(భార్యతో నిష్క్రమించును.)

సుక— (దృష్టినిగుడ్చి తనలో) అప్పుడే తల్లిదండ్రులు దృష్టిమార్గము నతిక్రమించినారు. అగుఁ గాక. ఇఁక నాకు వారితో నేమియవసరము.

గీ. తల్లి తండ్రియు దైవంబు దాత గురుఁడు
తపము దానంబు సత్యంబు కృపయు సకల
మిమ్మహాత్ముఁడె యాతని నెమ్మనమ్ము
సమ్మదంపడుటయ నాకు సమ్మదంబు.

(అని చేతులు జోడించి) ఇదే మీపాదదాసి. ఏమి యాజ్ఞ? సెలవిండు.

చ్యవ— రాజపుత్రీ! సంధ్యాకాల మిఁక నొక రెండు గడియలకు వచ్చునను నంతవఱకు నాకు నీవలని కార్యం బొండులేదు. అంత దనుక నియ్యెడఁ గూర్చుండుము. నీకు బోధింపఁ దగిన యంశములు కొన్ని గలవు. వానిని సావధానచిత్తవై యాకర్ణింతువు గాక.

సుక— చిత్తము. ఆనతిండు.

చ్యవ— నీవు రాచకన్నియవు. నీకు నాచారవ్యవహారము లంతగాఁ దెలిసియుండవు. అంతగాఁ గాదు, బొత్తిగాఁ దెలిసియుండవు. వైదికవర్తనులకు లౌకికుల కన్నియలను బెండ్లిచేసికొనిన నాచారములు భేదించునుగదా. అందులో జాత్యంతరులైనచో వేఱే చెప్పనే యక్కఱలేదు.

సుక— చిత్తము. దేవర యేర్పాటు చొప్పున జాగరూకత గల్గి వర్తించెద. అప్పటికిని దోసఁగులు వొసంగిన క్షమింపఁ గోరెద.

చ్యవ— తలోదరీ! శ్రద్ధాభక్తులు గల నీకు నియ్యావి యలవడుట యొక కష్టము గాదు. వినుము.

క. రవి యుదయింపక మును లే
వ వలయు శాస్త్రోక్తవిధిని బనులెల్లను దీ
ర్పవలయు నెప్పట్టున శుచి
దవులని పని సేయఁదగదు తరుణీమణిరో!

ఇది సంక్షేపముగాఁ జెప్పెడి తెఱంగు. దీనిచేతనే నీవు సకలమ్మును గ్రహింపఁ గలుగుదువు. సందేహమ్ము గలిగినయెడ నడుగుచుండుము విస్తరించి చెప్పెదను.

సుక.— చిత్తము. ఈ మాధురా లోకమనవి చేసికొనుచున్నది. కులస్త్రీలెట్లు వర్తించిన నిహపరమ్ములకు వెలిగాకుందురు? ఇయ్యెడలఁ బలువురు పలు తెఱంగుల నడువుచున్నవారు. తమ తాత్పర్యము వినఁ గోరెద.

చూప.— సాధ్వీమణీ! ఇయ్యెడల నీ కొరులు చెప్పవలసినది లేదు.

గీ. బాల్యమందునఁ జదువు నేర్వంగవలయుఁ
వయసువచ్చిన పదఁపడి భర్తయొద్ద
నే మిగులుదానిఁ దాఁ బఱియింపవలయు
గాని యన్యుఁడు గురుఁ డింకఁ గాఁడు సతికి.

సుక — చిత్తము. భర్త చదువురానివాఁడు గాని లేక యీమెకు నభిమతమగు విద్యయందుఁ బ్రవేశము లేనివాఁడు గాని యైనచో ?

చూప.— (నవ్వి) సమాధానము చెప్ప శక్యము గాని యంశముగాఁ గన్పట్టు చున్నను నియ్యది దత్తోత్తరమే! ఏమంటివా? ధర్మార్థకామములయందు భర్తకనుకూలురాలుగా నుండునదియే కదా పతివ్రత యనిపించుకొనును! అట్టిచో నతఁడు మూర్ఖుఁడైనఁ దాను నట్టులే నటింపవలయును. అతనికి నభిమతము గానిది తన కభిమతమే కాఁగూడదు; విసను ద్యజింపవలయు. (యోజించి) నీ కీయుత్తర మంత రుచింపక పోవు టట్లుండఁ బైపెచ్చు దీనిపై ననేకములు కుశంకలు గూడఁ దోఁప వచ్చును. కావున నింకొ క్కటి చెప్పెద వినుము. వివేకినియగు కన్నియను మూర్ఖున కిచ్చి పెండ్లియొనర్చుటయే తప్పు. అట్లట్లేని దైవవశమున సంభవించినచో నేను జెప్పినదియే యుత్తరము. మఱియు నొక్కటి వినుము.

ఆ॥ వె॥ భర్తమూర్ఖుఁడైనఁ బత్ని కేవలము గ
ర్వమ్ము దాల్ప కవసరమునుబట్టి
మనవిచేయు పగిది మంచిచెడ్డలు బోధ
సేయవచ్చు నఘము చెంద దతివ!

దీనిచేతనే యిహపరమ్ముల కాసనేయు పతివ్రతల కంతగా స్వాతం త్ర్య ముండఁదగదని నీకు స్పష్టపడియే యుండును. ఇంక నొక్కటి యాలకింపుము. గానాభినయాది శృంగారవిద్యలు కులస్త్రీల కనుప యుక్తము లగు టట్లుండఁ బైపెచ్చు హానికరంబులు. స్త్రీలకు విద్య

యొందుల కనఁగా జ్ఞానమునకుఁగదా! దాని నొసంగనివిద్య పురుషు లకును ననవసరమే.

గీ. మంచిచెడ్డలు దేనిచే మనకుఁ దెలియు
నయ్యదియె విద్య దానినే యభ్యసింప
వలయు నితరం బవిద్య యభ్యాసమునకుఁ
దగదది సదా సదాచారతత్పరులకు.

సుక— (ఆకాశమువంకఁజూచి) దేవా!

గీ. అరుణుఁ డరుణ ప్రభాంకితకిరణుఁడగుచు
వరుణుదెస నల్లనల్లన వ్రాలుచుండె
నిడుదలుగఁ దోఁచెఁ జెట్టుల నీడలెల్ల
గహనవీథుల చలువలు గ్రమ్ముఁ జొచ్చె.

చ్యవ— అట్లేని నన్నీయెడ నుండి సరోవరమ్ము ప్రాంతకుఁ దీసికొని చనుము. అయ్యెడల నేతత్కాలోచిత కృత్యమ్ములు నెఱవేర్చికొనవలయును.

సుక— (పరికించి) స్వామీ! తటాక మెక్కడను గానరాదే!

చ్యవ— ఇట నుండి పడమరగా నొక్కింత పోతిమేని యయ్యెడ సాలతాల తమాలహింతాలాదితరునికరంబుల డంబగు నొకయకృత్రిమ వనరాజి గన్పట్టు, దాని నతిక్రమించినచో

ఉ. మానససన్నిభం బనుపమానజలంబు సమస్త పక్షిసం
తాననివాసభూమి సముదంచితపంచవిధాబ్జసంగతం
బై నిఖిలాగమాకరతటానుగతంబు తటాక మెక్కడిం
పౌ నలుప్రక్కలం జెలఁగు నదుర్లు పోయనిగట్లు దానికిన్.

(సుకన్య భర్తకరము వట్టికొని పదిలముగా నడిపించును.)

చ్యవ— (కొంతవరకు నడచి) చెట్లతోఁపుదరికి వచ్చినట్లున్నాము.

సుక— ఇంకను రాలేదు. కొంతదూరములో నున్నది.

చ్యవ— కాల మతిక్రమించుచున్నట్లున్నది, త్వరగా నడువుము.

సుక— చిత్తము. అట్లే నడుచుచున్నాను. (వేగముగా నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁ బడిన
సుకన్య యను నాటకమ్మునందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

సుకన్య

-0-

చతుర్థాంకము.

(అంత నారదుఁడు ప్రవేశించును.)

నార— భూచక్రమెల్లఁ గ్రుమ్మరుచుంటిం గాని యెన్నఁడును నిట్టి పతివ్రతా శిరోమణిని జూచి యెఱుఁగను. ఓహో! యేమి యీ పతిభక్తి! పతివ్రతలు లేరని కాదు.

గీ. అందము వయస్సు ధనము విద్యయును గలుగు
భర్తయెడలఁ బతివ్రతల్ పలువురుందురు
వృద్ధు నిర్ధని గ్రుడ్డియుఁ గ్రుద్ధుఁడు నగు
భర్తకిటు సేవ సేసెడి పడఁతి గలదె!

(యోజించి) "పురుషాణా మభావేన సర్వా నార్యః పతివ్రతాః" అనునట్లు లీ కాఱడవిలో సుందరులగు పురుషుల సందర్శనమే యీమెకుఁ దటస్థింపదు గావున నీ సాధ్వి పాతివ్రత్యము నిరంతరాయముగ జరగుచున్నది. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఆశ్వినేయులు కాఁబోలు నాకసము నుండి యవతరించుచున్నారు. (మఱియొకవైపునకుఁ జూచి) ఈ ప్రక్కనుండి సుకన్య జలాహరణార్థము తటాకమున కరుగుచున్నది.

(అంత నశ్వినులిరువురును బిందె చేఁబూని సుకన్యయు వేరువేరుగాఁ బ్రవేశింతురు)

సుక— అప్పుడే జాము ప్రొద్దెక్కినది. త్వరలోఁ బోయి నీళ్ళు దెచ్చికొని వైశ్వదేవమునకు వంట గావింపవలయును.

ప్రథ— సఖా! నేను నీతోఁ జెప్పిన సరోవర మిదియే. చూచితివా, మానస సరస్సు దీని ముందు గణనీయమగునా?

ద్వితీ— దీని కిదియే యుపమానము. స్వర్గము స్వర్గ మనుటయే కాని యొక్కొక్కపట్టున భూలోకమునకుఁ దీసిపోవు ననియే నా యభిప్రాయము.

నార— (తనలో) వీరు దేవతలలోఁ గడు సుందరపురుషులు. ఈమె త్రిలోక

ములకును నందమున నెన్నఁదగినది. వీర లిరువురను సీతటాకమ్ము పొంతఁ దారసించుచున్నారు. ఈమె పాతివ్రత్య మిప్పట్టున స్థిరపడ వలయును. నే నీ పొదరింట దాఁగి యిక్కడిసంగతులు పరిశీలించెద.

(నిష్క్రమించును.)

సుక— (నీళ్లు ముంచుట నభినయించి బిందె యెత్తుకొని కొంత నడిచి నిలిచి). అక్కటా! యెంత యభ్యసించినను నీగులకరాళ్లు కత్తులవలెఁ బాదము లకు బాధగల్పించుచున్నవి. ఛీ! సౌకుమార్యమెంత పనికిమాలినది. దేవుఁడిచ్చిన కరచరణాదులను గ్రిమప్రకారమున వినియోగపఱచు కొనక దాచికొనెడివారల కెన్నటికేని యిట్టి ముప్పున్నదే. ఏమో యెప్పటి కే యవస్థ తటస్థించునో యెవరి కెఱుక ? (మరలనడుచును.)

ప్రథ— సఖా ! అటు చూడుము. ఆ లతాంగి యెవరై యుండును!

ద్వితీ— (చూచి) ఓహో, ఎవరని చెప్పఁగలము! చెలికాఁడా ! ఏమి యీ సౌందర్యము! ఈమెం జూచినది మొదలు నామనము మనముగా లేదు. కాన నే నీ చానతో నొక్కింత మాటలాడి చూచెద.

ప్రథ— ఆపె యెవ్వరో మహాపతివ్రతవలెఁ బొడకట్టుచున్నది. అట్టివారలఁ బలుకరించుట తప్పు. అదిగాక నీమనము గలుషితమైనదని గూడఁ జెప్పు చున్నావు.

ద్వితీ— నామనమేనా కలుషిత మగుట, నీమనము కాలేదేమి? ఏమైనను సరియే పోయి పలుకరించెద. (అని కొంత దవ్వరిగి)

క. ఒక్కింత నిలువుమో జల
ముక్కచ ! యశ్వినులమేము మోదమ్మున ని
న్నొక్కటి యడిగెద మిక్కడి
కెక్కతమున వచ్చి తేడ కేగెదు చెపుమా?

ప్రథ— (తనలో) ఓహో ! ఇతనిప్రశ్న కడు సందర్భముగా నున్నదే! నీళ్లకు వచ్చినది; ఇంటికి వెళ్ళుచున్నది. ఇతని కప్పుడే వెఱ్ఱి తలకెక్కినది. ఇందాశ్చర్యమేమున్నది ? (యోజించి) పరకళత్ర సందర్శనము తప్పని యెంత బోధించినను, నా దృష్టియు నద్దెసఁ బాయకున్నయది. ఈ దోషము సహజాకర్షణశక్తి గల యా సుందరి యందమ్ముననే యుండవలయు.

సుక— (వినిపించు కొననియట్లు నడుచుచుండును.)

ద్వితీ— (మఱియుం గొంత నడిచి)

గీ. పంకజాక్షిరో ! నీకు నెవ్వాఁడు భర్త ?
యెవని కాత్మజ ? వకట ! రెండవసిరి యనఁ
గలుగు నీ మృదుపదము లీ కర్కశంపు
నేలఁ బొరసిన మామది జాలి వొడమె.

ప్రథ— అక్కటా ! ఆపె యితనిమాట వినిపించుకొన్నట్లులేదు. నేనుఁగూడ నొక్కింత పలుకరించి వాగ్వైభవమును సార్థక మొనరించుకొనియెద. (సమీపించి)

క. కమలాక్షీ ! విమానమునకు
నమరెడి నీ కిట్టి యటవియం దంఘ్రిచర
త్వము వొల్చుటెట్లు ? దాసీ
సముదాయముతోడ నేల చనుదేరవొకో ?

సుక— (వెనుకఁజూచి తనలో) ఓహో ! వీరలెవరో యుక్తాయుక్తము లెఱుఁగని నాగరులవలె నున్నారు. అగుదురుగాక, వీరితో నా కేమి యవసరము. (పోఁబోవును)

ద్వితీ— (దారికడ్డమై)

క. రాజపుత్రికవో ? యచ్చరవో ? వచింపు
మేమహాభాగ నినుఁగన్న దిందువదన !
నిన్నుఁ గైకొన్న భర్త వర్ణింపఁదగఁడె ?
యతని నీకల్మి నాకలోకాధికంబు.

ప్రథ— (ప్రీతితో)

క. నిను నిత్యము గనుఁగొను నీ
వనమృగముల భాగ్యదశయుఁ బక్షులపుణ్యా
మ్మను నెన్న శక్యమే ? పా
వనమయ్యెన్ భూమి నీదు పాదరజమునన్.

ద్వితీ— (వినయముగా)

క. స్తుతి కేమి; నీకు నెవ్వఁడు
పతి ? జనకుం డెవఁడు ? పద్మపత్రాక్షిరో ! యా
కృతకృత్యుల దర్శింపఁగ
మతివొడమెం దెలుపు వారి మనికి సదయతన్.

సుక— (తనలో) వీరికి నాయం దాదరము గలుగుటకు హేతువు కానరాకున్నది నైఖరి చూచిన శుద్ధకాముకులవలెఁ బొడకట్టుచున్నారు. మాటలును

మూఁడు పంక్తులు తదనుగుణముగనే యున్నవి. కాని కొన్ని పలుకు లట్లు కనుపట్టవు. యథార్థము వచించెదఁగాక. ఇందు దోసమేమి? (ప్రకాశము)

గీ. ఏను శర్యాతికూఁతుర మానినీయుఁ
డుత్తమజ్ఞాని చ్యవనుని విత్తభార్య
నంధుఁడును ముదుసలి యగునట్టి భర్త
కెప్పుడును సేవచేయుచు నిచట నుందు.

ప్రథ— (తనలో) ఈమె మాటల వైఖరిం జూడఁ బైకి ననురాగము గానరాకున్నను లోపల ననురాగ మున్నట్లు సూచన యగుచున్నది. లేనిచో భర్త యంధుఁ డనియు ముదుసలి యనియు నేలచెప్పవలయును? (ప్రకాశము) అక్కటా, శర్యాతి యెంత దుర్మార్గుఁడు!

సుక— ఆయన దోష మిందు లేశమును గానరాదు.

క. నను నాయనుమతిఁ గొని మ
జ్జనకుం డమ్మునికి నిచ్చె సద్వర్తనుఁ డా
యనఘుని యాశ్రమ మయ్యది
చను దేఁడగు మీర లెవరొ సచ్చారిత్రుల్.

ద్వితీ— (తనలో) అక్కటా! యీమె వైఖరియందు లేశమును దుర్గుణమున్నట్టు లగుపట్టదు. కాని పలుకులయం దేలొకో కొంచెము వ్యంగ్యము గన్పట్టుచున్నయది. అయినను గొంతెఱుఁగు మట్లాడినచోఁ దేలక యుండునా? (ప్రకాశము)

ఉ. ఈ వొకవేళ నొప్పుకొనుటే నిజ, మేగతి నిచ్చెఁ దండ్రి దు
ర్భావుఁడు గ్రుడ్డియకా ముసలివానికి? భూషణరాజిరాజితం
బై వరవస్త్రభాజనమునై వెలయుండగు మేను వల్కల
ప్రావృతమయ్యెనే! పిదకిఁ బాపముఁ బున్నెము లేక పోయెనే!

ప్రథ— తలోదరీ! జలకలశమ్ము దించుకొని కొంచొక సేపిచ్చటఁ గూర్చుందువేని నేను నీ కొక్క సదుపాయమ్ము వచియించెద.

సుక— (తనలో) ఇతనిమాట లేవో యుపద్రవకరములుగాఁ దోఁచుచున్నవి. కాని సదుపాయమనుచున్నాఁడు. కావున వినవచ్చుననియే తోఁచెడిని (ప్రకాశము) నే నిట్టులే నిలిచి వినియెదను, వచింపుఁడు.

ప్రథ— (తనలో) అక్కటా! ఈమెకు మనకతన నాయాసము తటస్థించుచున్నదే. ఏమని చెప్పుదును. ఏమైననుసరే చెప్పిచూచెద.

(ప్రకాశము)

ఉ. నీ సరివచ్చు లేమ సురనీరజనేత్రలయందు నేని లే
దో సరసీరుహాక్షి ! యెటు లోమెదు గ్రుడ్డికి భార్యవై కటా !
నీసొగసుఁ వయఃస్థితియు నేర్పును వమ్ముగ నిట్టులుండ నే
లా ? సమకాంతియుక్తుఁడగు నన్యు వరింపఁగరాదె, యుగ్మలీ ?

సుక - (తనలో క్రోధముతో) ఔరా ! వీని పోతరము. (అని కనులెఱ్ఱజేయును)

ద్వితీ— (పరిహాసముగా) సఖా ! ఆ సంస్కృత మెందుకు ? ధారాళముగనే చెప్పరాదా ! (సుకన్యదిక్కై) సుందరీ !

గీ. అంధు వరియించి జవ్వన మపనయించి
జన్మమును నిష్ఫలమ్ముగ సలుపనేల ?
వల్కలములేడ ? నీవేడ ? వనమిదేడ ?
కొనఁడగదె మాయిరువురం దొక్కరుని ? నబల !

గీ. అట్లు వరియించి నందనమందుఁ జైత్ర
రథమునం దెల్లపుడు మనోరథము వెలయఁ
గ్రీడసల్పఁగ రాదె ? యీ ప్రోడగాని
వృద్ధు నంధుని సేవించి యేమి ఫలము ?

ప్రథ— (తనలో) ఏమో కడుఁ గోపముగాఁ జూచుచున్నది. కానిమ్ము, కొంచెము చెప్పిచూచెదను.

క. నరపాలపుత్రికవు నీ
కరయంగా రావె తగు విహారంబులు ? సం
సరణసుఖ మిట్టివానిం
బొరసినఁ జెడకున్నె ? యెట్టి పొలతికేనిన్.

గీ. ఫలజలాహారణమ్ముల బడలి, మృదుల
మైన నెమ్మేని వాసి యింతైనఁ గనక
విజనమగు నివ్వనమ్మున వృద్ధదాసి
వగుట మేలని తోఁచెనె ? యంబుజాక్షి !

సుక— (తనలో) వీర లధికప్రసంగములోనికి దిగినారు. శపించితినా, వృథాగా నశించిపోవుదురు. బుద్ధి చెప్పి చూచెద. అప్పటికిని విననిచో దండోపాయ ముపయోగింపవచ్చును. (ప్రకాశము)

ఉ. మీరలు సూర్యపుత్రులరు మీకు సమస్త మెఱుంగవచ్చు ని
ష్కారణ మన్యకాంతనగు సాధ్విని నన్నిటులాడు టొప్పున

యయ్యా ? రవికశ్యపాత్మభవుఁ డాదియుఁగా నఖిలంబు సాక్షులై;
ధీరులు మిమ్ముఁబోటు లిటు తేఁకువ దక్కుదురయ్యా ! యెయ్యెడన్.

క. కులకన్యఁ గాని నేఁ బుం
శ్చలిఁగా నధికప్రసంగసంగతికిం బో
వలవదు మాఱాడిన మి
మ్ముల శపియింపఁగలరాజపుత్రికఁ జుండీ !

అశ్వినులు— (భయము నటించుచుఁ దమలో) ఔరా ! ఏమి, యీ మెధైర్యము!

ప్రథ— (వినయముగా)

క. శీలముగల బాలలలో
నేలీలావతియు నీకు నీడగునే ? యో
లోలాక్షి ! వరమొసంగెద
మోలిం గైకొమ్ము సౌఖ్య మొందుము దానన్.

సుక—(తలపంకించి) వర మొసంగెద రేమి ? ఏమి వర మిచ్చెదరు ?

ద్వితీ— (తనలో) ఈమెకు మనమాటయందు విశ్వాసము చెడినది. అయిన నిది యొక యుపాయము కనుపట్టుచున్నది. (ప్రకాశము) ఏమి వరమా?

ఉ. మమ్ముఁ గవీశ్వరుల్ మిగుల మన్ననఁ జేయుదు రెల్లయందు నం
దమ్మున మేటు లంచు విను తన్వి రో ? నీహృదయేశు నిట్టి రూ
పమ్మును బ్రాయముం గలుగువానిఁగఁ జేసెద మందు నొక్కనిన్
సమ్మతిమై వరించెదవె సాధ్వి రో ! మూగురియందు భర్తగన్.

అదృష్టవశమ్మున నాతండు నీపతి యైనం గావచ్చును. లేదా నీ వప్పుడు విచారింప నవసరముండదు. నీయందలి కోర్కెచే మేము నిన్ని ట్లభ్యర్థించుచున్నారము. నీకెట్లయినను నిందు లాభమే కాని నష్టము లేదు. ఆలోచించుకొనుము.

సుక— (తనలో) తుదకీత్రోవకు వచ్చినారు ! ఐనను నిందులకు నేనై స్వతం త్రింపఁ జనదు. నాథుని కడకుఁ జని యయ్యనఘు సమ్మతిం గొనవలయు. (ప్రకాశము) మీ రియ్యెడలన యుండుఁడు. నే నరిగి మత్పతికి నివేదించి తత్సమ్మతిం గొని మీకు వచింతును. (నిష్క్రమించును)

ప్రథ— సఖా ! అహా ! అక్కన్నియ లేని యివ్వనము చంద్రిక లేని యాక సముకరణి నెంత వన్నె దరిగినదో చూడుము.

ద్వితీ— ఇప్పుడు మనయొనర్చిన యుపాయమున కమ్మని సమ్మతించునా ?

ప్రథ— (ధైర్యముతో) సమ్మతింపకేమి ? మును లమాయికులు గదా ! అదిగాక యియ్యెడ నతనికే లాభమున్నది. భార్యకేమి; మంచియాకారము చొప్పడిన మఱియొక కన్నె వరించవచ్చును.

సుక— (ప్రవేశించి దరికరిగి) అశ్వినులారా ! మీ చెప్పిన తెఱంగమ్మహామహుని కెఱింగించితిని. దానిపై, నప్పుణ్యుండు

క. "దేవత లసత్యవాదులు
గా వలవదు వారియాజ్ఞఁ గావింపఁగ నెం
తే వేగ మరిగి యిటకుఁ
రా వెర వొనరింపు మా సురభిషగ్వరులఁ"

అని యాజ్ఞాపించెను. ఆయన మీరాక కెదురు చూచుచున్నవారు

ప్రథ— అట్లయిన మేమక్కడి కెందుకు ? నీ పతి నిక్కడికే దీసికొనిరమ్ము. ఆయన ముందుగ నిత్తటాకమ్మున మా యిరువురితో స్నానం బొనర్ప వలయు.

ద్వితీ— అవును, వేవేగఁ దీసికొని రమ్ము.

(సుకన్య నిష్క్రమించి చ్యవనసహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

సుక— నాథా ! మీరు వారిరువురితో నాతటాకమ్మున మునుఁగ వలయునఁట. ఇందుఁ గపట మేమియు లేదుకద ?

చ్యవ— సుందరీ ! వారు నిజముగా నశ్వినులే యైన నేమి చేసినను జేయఁగలుగుదురు. కానిచోఁ గాపట్య మాచరింతురు; నశింతురు. ,

సుక— తమ కేమియు భంగము గలుగఁ జేయరుగదా !

చ్యవ— (నవ్వి) వెఱ్ఱిదానా !

క. అపరాధం బొందెడుఁగక
తప మొనరుచు శక్తిభక్తతతి కెవ్వారే
నపకారం బొనరించి సు
ఖపడుట చొప్పడునె ? హరుఁడు కనలక యున్నే ?

అంతకాలము పుట్టలో నివసించి యున్న నా కేవిధమైన హానియు లేకుండుట నీ వెఱిఁగినదే కదా. ఇప్పుడు వీరు నన్నొకవేళ నీటిలో ముంచి వేయుదురె యనుకొనుము. అప్పుడును నేను భంగపాటు కనను. తపశ్శక్తి కన్నిశక్తులును లొచ్చుగాఁగలవు. సందేహింపకుము.

సుక— అట్లయినఁ బదుండు. (అని చేయి పట్టుకొని పరిక్రమించి) నాథా ! అరుగో, నశ్వినులు వారితో మీరు మాట లాడుఁడు.

ప్రథ — (తనలో) ఇయ్యనఘుం జూచిన నాకు గుండె లదరుచున్నవి. (సమీపించి) స్వామీ ! నమస్కారము. మా తప్పులు సైచి మమ్ము మన్నింపుఁడు.

ద్వితీ— (నమస్కరించి అట్లే చెప్పును.)

చ్యవ— నిర్వ్యాజపరోపకారపాకీణులగు మీ రూరక యే తప్పును నొనరింపరు. ఒకవేళ నొనర్పఁ బూనినను నయ్యది యొప్పుగనే పరిణమింపఁ గలదు. దీనికేమి, యిప్పుడు నే నొనర్పవలసిన దేమి?

అశ్వి— ఆ తటాకమ్మున మాతోఁ గూడ మునుఁగ వలయు.

చ్యవ— ఆలస్యమెందులకు ? పోదము పదుండు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు)

సుక— (దృష్టినిగుడ్చి) ముగ్గురును మునుఁగుచున్నారు. (మఱలఁజూచి) శిరములు మాత్రము కనవచ్చుచున్నవి. ఆహా ! యేమి యీ వైచిత్ర్యము- మూఁడు మొగములును నొకటే తీరున నున్నవే !

(మొగములు మాత్రము తెరచాటునుండి కనుపడవలెను.)

ప్రథ— ఇందు నీపతి నేరికొనుము.

ద్వితీ— (అట్లేపల్కును.)

తృతీ— (అట్లేపల్కును)

సుక— అక్కటా! స్వరమునందును భేద మగుపట్టదు. నాథుండు గూడ యాథార్థమునకుఁ గట్టువడి వారిలోనే చేరినాఁడు.

ఉ. చక్కఁదనమ్మునన్ వయసుచందమునన్ ముగురొక్కరూప యిం
దక్కట ! భర్త యెవ్వరని యారయనౌ? మరణమ్ము దక్క వే
ఱొక్కయుపాయ మియ్యెడల నున్నదె ? వీరల రాకకల్మి నీ
చిక్కు తటస్థమయ్యె నెడఁజేయఁగ వచ్చునె యింద్రజాలమున్

క. పతివిడిచి యన్యునిన్ స
మ్మతి వరియించితినయేని మహి నయశము, దు
ర్గతి పరలోకమ్మున నగుఁ,
బతిరతలెల్లరును నవ్వఁబాలగుదు నహో !

(అంజలి ఘటించి)

గీ. సరసిజోద్భవ! శంకరసాధ్వి! విష్ణు
సతి! సరస్వతి! యాగమజనని! త్రికృతి
కారిణి! త్రిమూర్తిజనని! వికారశూన్య!
ప్రకృతిపురుషస్వరూప! నిన్ బ్రస్తుతింతు.

ఉ. ఎల్లర భుక్తిముక్తు లిడి యేలెద వీ వక్షిశేశి ? జ్ఞానులన్
జల్లఁగఁ బోర్చితు జ్ఞాన మిడి సౌఖ్య మొసంగెదు సిద్ధి నిత్తు వో
హల్లకపాణి! కీర్తి జయ మన్నియు నీ విడునట్టి వజ్ఞు లా
పల్లవమేనిఁ బాయుటకుఁ బాల్పడ రంబరో! నిన్నెఱుంగమిన్.

ఆ. వె. ముగురు నొక్కరూప మొనసి రిం దెవ్వఁడు
చ్యవనుఁ? డతనిఁ దెల్పి సకలజనని
మత్పతివ్రతాత్వ మహిమంబు నిల్పి కా
పాడు మమ్మ! నిన్నుఁ బ్రస్తుతింతు.

(తెరలో) ఆ మూగురిలో మధ్యనున్నవాఁడు చ్యవనుఁడు.

సుక — (చెవియొగ్గి తనలో) పరశక్తి నన్నుఁ గరుణించుచున్నది. ఇఁక సంశయ మెందుకు? (ప్రకాశము) మీ మూగురిలో మధ్య నున్న యనఘుఁడే నా పతి. అతఁ డెయ్యెడ కరుణించి మత్పాణిం గ్రహించుఁగాక.

(అంత సుందరాకారుఁడగు చ్యవనుఁడు వచ్చి పాణిం గ్రహించును.)

చ్యవ — (అశ్వినులదిక్కు మొగంబై) ఓ యశ్వినులారా !

మ. నయనశ్రీ చెడి వార్ధకమ్ముగొని విన్నాణంబు లేకుంటచేఁ
బ్రియురాలిన్ గరఁగింప నేరక వనిం బెంపేది యున్నట్టి నన్
దయకల్మిం గని కన్నులున్ వయసు సౌందర్యమ్ము చేకూర్చి త
ద్దయు సంసారసుఖాత్ముఁ జేసితిరి మిత్రత్వంబు దైవారఁగన్.

క. ఉపకారులైన మిత్రుల
కుపకారము చేయకుండు నొగి నెవ్వఁడు వాఁ
డపకీర్తికిఁ దానకము బు
ణపరీతుఁడు వానిజీవనము విఫలమగున్.

మీకుఁ బ్రత్యుపకార మేమి యొనర్తు ? భవద్వాంఛితంబు వెలువరింపుఁడు

అశ్వి — మాకు సమస్తమ్మును గలదు. కోరఁదగిన దెయ్యదియు లేదు. మీరు బలాత్కరించి యొసంగ నెంచెదరేని,

గీ. అమరు లెల్లరు సోమపానావసరము
లందు వెలిఁబెట్టి రనఘ ! మ మ్మధ్వరముల
భిషజులను నొక్కమిష చూపి; ప్రీతి గల్గె
నేని మా కది సాధింపు మిద్ధశక్తి.

ఇంతకన్న నీవలన మాకుఁ గాఁదగినది లేదు.

చ్యవ — మీ కోరిక యింతమాత్రమే కద !

క. మీ కతన వయసుఁ గన్నులు
నాకారముఁ గలిగె నాకు ననఘులు మీకుఁ
బ్రాకారిఁ బారించి ని
ాకులగతి సోమపాన మది నే నిత్తుఁ.

క. మా రాజగు శర్యాతి మ
హారా జొనరించు మేటియజ్ఞమ్మున మి
మ్మారాజుపంక్తి నిడి పెం
పారఁ సోమరస మొసఁగున ట్లొనరింతుఁ.

(అంత శర్యాతి ప్రవేశించును.)

అశ్వి— మునీంద్రా! యీమాట మాత్రము మఱవ వలదు మే మరిగెదము.
(నిష్క్రమింతురు)

శర్యా.— (తనలో)

"క. ముని కంధునకు నొసంగితి
మనవద్యాంగియగు కూఁతు నక్కట! యది య
వ్వనమున మృతి చెందెనొ ? జీ
వనమున నున్నదియొ చూడవలదె యొకింతఁ"

అని దేవి నన్ను మిక్కిలి దూరుటచే నిట్లు వచ్చితిని. అక్కటా! యీయాశ్రమము శూన్యముగా నున్న హేతు వేమో? ఏమైరో కదా! (వెదకుట నభినయించి)

గీ. గ్రుడ్డియగు నమ్మునీంద్రుతోఁ గూఁతుఁగూడ
నే మృగమ్ములు మ్రింగెనో, యేమిసేతు ? — (యోజించి)
తపము చేసెడివారల దరికిఁ గ్రూర
మృగములే రావు, వచ్చిన మ్రింగఁబోవు.

ఇది యిట్లుండ నా కొమిరె యట్టి ఘాతుకజంతువుల వధింపుటకుఁ గూడ వెనదీసెడిదికాదు. క్షత్రియ కన్యగదా!

— నాథా! యీపాటికి మన మాశ్రమమునకుఁ బోవుదము.

చ్యవ.— సుందరీ! నీవప్పుడు నా కన్నులుమాత్రమే పోఁగొట్టితివి. ఇప్పుడు దానికిఁ బదిరెట్లుపకృతి నాచరించితివి. ని న్నేమని కొనియాడుదును!

సుక.— నేనెవరు కొనియాడఁ బడుటకు! తమ తపోమహిమయే సకలమునకుఁ గారణము. ఇఁక నాశ్రమమున కరుగుదము. (సంక్రమింతురు)

శర్యా— అక్కటా! యెక్కడను గానరారే?

గీ. కందమూలఫలమ్ములఁ గాలమెల్లఁ
గడపు మునివేషధారిణిఁ గన్నకూఁతుఁ
బ్రాణమవశేషముగ నుండు పరమసాధ్వి
నొక్కపరిఁ జూడకున్న నే నోర్చుటెట్లు? (పరిక్రమించుచు.)

స్వర- (చూచి) సాధ్వీ! అదుగో, మీతండ్రి శర్యాతిమహారాజు. ఇప్పటి నాయవస్థ యతఁడు నమ్మఁడు సుమీ!

సుక— (చూచి) అవును. ఇందుల కుపాయ మేమి?

స్వర— ఆయనచే జన్మమొనర్పించి యందు దేవతలచే సాక్ష్యమిప్పించుటయే!

శర్యా— (చూచి) అదిగో, నాకొమిరె తటాకమునుండి వచ్చుచున్నది. (పరిశీలించి) ఆయన యెవరు! (వికృతినభినయించి) అక్కటా! యెంత దుర్మార్గురాలిం గంటిని!

గీ. మదనవేదన సైఁపక మమత పెచ్చు
పెరిగి మత్పుత్రి యంధుని వృద్ధు నతనిఁ
జంపి, యన్యుని వరియించె; శక్యమగునె
జవ్వనంపు మదం బట్టిసాధ్వికేని!

క. మనుకులమున నేఁటికి మ
త్తనయకతనఁ గందుగలిగెఁ జద్దయు నింద్యం
బనఁదగదె పుత్రికం గను
జను జన్మము? కొమిరె బల్ దోసం గగు గృహికిన్.

గీ. ఎన్నియో పాపములుచేసనేని వాని
కుదయ మందుఁ గుమారిక, యొకుల ననఁగ
నేల? వృద్ధున కంధున కెటఁగి యెటఁగి
కన్నె నిచ్చితి నాత్మసుఖమ్ముగోరి. (నిట్టూర్పునిగుడ్చి)

క. ఏవానిపుత్రి కుత్సిత
యై తెలిఁ బడు వానిజన్మ మధమాధమ, మెం
తే నెవకి కొమిరె నిడఁ దగుఁ
గోవిదునకు ధనికి రూపగుణసహితునకున్.

సుక (సమీపించి నిర్భయముగా) తండ్రీ! నమస్కారము.

శర్యా— (చూడకయే)

గీ. ఎటఁగిచేసిన ఫల మిప్పు డెదురుకొనియె
మనుకులమ్మును శశికిఁ గందనువు పడియె

కులమునకు హాని దెచ్చితి సొలవకేగి
తెంపరినిఁ గూఁతుఁ బాతకి ద్రుంపవలదె.

(కత్తిదూయఁ బోవును)

సుక— (తనలో) ఓహో ! ఏమి తండ్రిగారి మనము కడుఁ బరాయత్తమైనదే!
నెదుటనున్న నన్నుఁ జూడకయే ముందరుగుచున్నారు.

శర్యా— (కొంతసడుకరిగి నిలిచి)

గీ. పాతకమ్ములకెల్లను బాతకంబు
స్త్రీవధము, దానికన్నఁ బుత్రిక వధించు
టెక్కుడగు నింత కెక్కుడై పొక్కఁగాదె
లోకనింద, యిసీ ! యెంత శోక మొదవె !

అక్కటా ! లేక లేక కలిగిన కూఁతు రొకతెయుఁగూడ నిట్టి
యపాత్రురాలు కావలెనా ! దైవమా ! యెంతదుర్దశ ఘటించితివి ?

(అని యొకచోఁ జతికిలఁ బడును.)

సుక-(చేయిపట్టుకొని) తండ్రీ! యేల వృథాసందేహగ్రస్తుండవై చింతించెదవు?

క. శతపత్రనేత్రి రూపసి
నతులితమగు జవ్వనమ్ము నంది యొలయు మ
త్పతిఁ గాంచి శంక నొందక
మతిఁ జింత న్విడిచి వే నమస్కృతు లిడుమా !

జాగుసేయకుము. నీసందియమ్ము పదఁపడి తీఱఁగలదు.

శర్యా —(క్రోధముతోఁ జేయి విడిపించుకొని)

క. జరఠుం డంధుఁడు తాపసి
యరయఁగ నీభర్త; యీతఁ డతియౌవనదు
ర్భరుఁడు మహోన్మత్తుఁడు సుం
దరుఁ డేగతి నమ్మవచ్చు ధవుఁడని నీకుఁ ?

సుక — తండ్రీ! దేవవైద్యులకతమున నిన్నియు సంఘటించినవి. క్రమముగాఁ
నీకే సకలమ్మును దార్కాణమ్మగును.

క. నీతిధురంధరుఁడగు శ
ర్యాతికి నీ కాత్మజాతనై యే నకటా !
పాతకమున కొడిగట్టుదు
నే ? తడయక మ్రొక్కు మమ్మునిందుఁడి కనఘా !

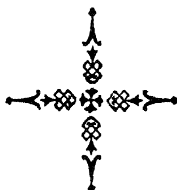
శర్యా— (తనలో) ఏమి యిట్లు వచించుచున్నది! ఇట్టి వింత యెన్నఁడును వినలేదే! కానిమ్ము. (చ్యవనునకు నమస్కరించి) మహాత్మా! నీవప్పటి చ్యవనుండవేనా ? నీ కిట్టి వయోరూపాదికం బెట్లు సంఘటిల్లె?

చ్యవ— రాజా! నీ కీ సందియ మింత నంతఁ దీఱెడిది గాదు. నీవు యజ్ఞం బొనర్పుము. అందు నీకుఁ దగుసాక్ష్య మిప్పించెదను. నేనే యందా ధ్వర్య్వ మొనర్చెదను. అదె మనయాశ్రమము. దానికిఁ దగు విధాన మంతయు నయ్యెడఁ జెప్పెదను. అక్కడి కేగుదము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచియింపఁబడిన సుకన్య యను నాటకమ్మునఁ జతుర్థాంకము.

ఓం.

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

సుకన్య

పంచమాంకము

(అంత నిరువురు విప్రులు ప్రవేశింతురు)

అన్నంభట్టు— సర్వభొట్లూ ! వింటివా, యీ విరుద్ధము ! క్రొత్తక్రొత్త చిత్రములు బయలు దేరుచున్నవి.

సర్వ— ఆ విరుద్ధమేమో చెప్పుము. శర్యాతియజ్ఞములో బిష్టపశువు నేర్పఱచినారను మాట కాదుగదా !

అన్నం— ఇఁకనేమి ? నీకును దెలిసియే యున్నది. ఇన్ని దినములనుండి యజ్ఞములు చూచుచున్నారము. ఎప్పుడేని యిట్టి యపాత్రపుఁ గర్మము జరిగినదా ?

సర్వ— నీకుఁ గోపమువచ్చినచో నేను జెప్పఁజాలనుగాని, ప్రత్యక్షజీవమును నవరంధ్రములు మూసి బాధపెట్టుటకన్నఁ బిష్టపశువును జెట్టికొనుటయే మంచిదని నా యభిప్రాయము.

అన్నం— మనయిష్టమేనా యేమి ! వేదశాస్త్రము లొప్పికొనవద్దా?

సర్వ— ఒప్పుకోకేమి ? కొందఱు స్మృతికర్తలును గొన్ని పురాణములును బిష్టపశుఖండనమును విధించుచునే యున్నవి. వేదముమాత్రము ప్రత్యక్షపశువును విధించియున్నది. ఏమైనను బిష్టపశుఖండనమే మంచిది.

అన్నం— (కోపముతో) నీతో నీవిషయమును నేను మాట్లాడుటయే తప్పిదము. నీవు శుద్ధనాస్తికుఁడవు. అపాంక్తేయుఁడవు. (అని పోఁబోవును.)

సర్వ— (నవ్వుచు చేయి పట్టుకొని) వెళ్ళకు, మాట. ఆర్త్విజ్య మేమి చేసినావు ? యాగ మెంతవఱకు జరగినది ?

అన్నం— ఆ దరిద్రుగొట్టుయాగములోఁగూడ నార్త్విజ్యము చేసెదనను కొంటివా ? "ఈ యాగ మశాస్త్రీయము గాన, నా కార్త్విజ్య మక్కఱలేఁ"

దని స్పష్టముగాఁజెప్పి, లేచివచ్చినాఁడను. యాగము సోమపానము వఱకు నీ పాటికివచ్చి యుండును.

సర్వ్యా— ఓరే, ఇఁక నొకసంగతి విన్నాను. అది నిజమేనా? ఈ యజ్ఞములో నశ్వినీదేతలకుఁగూడ నింద్రాదులతోఁబాటు సోమపానమున్నదఁట గదా?

అన్నం— ఏమో! ఆ చ్యవనుఁడుగారన్నియుం గ్రొత్తక్రొత్తలు కల్పన చేయుచున్నాఁడు. నేను బోవలయు. రేపు మధురలో మంచియజ్ఞము జరగును.

సర్వ్యా— అట్లయిన నేనును నీతో వచ్చెదను. (నిష్క్రమింతురు)

(విష్కంభము)

(అంత శర్యాతి, దేవి, సుకన్య, చ్యవనుఁడు, ఇంద్రాదులు, అశ్వినులు, ప్రవేశింతురు.)

ఇంద్రు— (దేవతలతో)

క. అకలంకము క్రతువిది; యే
మికతమ్మన భిషజు లిచట మెలఁగుట? సోమం
బకటా! వీరికి నర్హామె?
యిఁక నైనను బోవరాదె? యెవరు పిలిచిరో?

చ్యవ— మహేంద్రా! పిలిచినవా రెవరనియా? చ్యవనుఁడు. ఎందుకుఁ బిలువఁ గూడదు?

గీ. సంకరులుగా రహర్పతిసతికిఁ బుట్టి
నట్టి కొమరులు వీర లేయఘము చేసి?
రనఘ! యెట్లగ్రిహార్హత నంది రీ మ
ఖమునఁ దెలియంగవలయు నిక్కమ్ము మాకు.

అశ్వినులు— (తమలో) అడుగఁదగిన ప్రశ్న మడిగినాఁడు.

ఇంద్రు— (క్రోధహాసములతో) ఏమీ! ఈయజ్ఞ మిందుకొఱకే ర్పాటైనదేనా?

చ్యవ— సంశయ మేమి.

క. ఈ మహీపతి నాప్రేరణ
చే మఖ మొనరించె నింత సిద్ధ మిచట నే
నీమహితుల కిప్పించెద
సోమరసము నీవు నెల్ల సురలును జూడఁగ.

ఇంద్రు— మునీంద్రా! వేదవిదగ్రగణ్యుఁడవగు నీకీ పట్టుదల యెందులకు? వీరు వైద్యులగు కతమున నపాంక్తేయులని వెలి వైచితిమి కదా! వైద్యులకును

గాయకులకును గ్రామయాచకులకును శ్వవృత్తిజీవనులు మొదలగు వారికిని బంక్తి బాహ్యత్వము శాస్త్రము లుద్ఘోషించుట యెఱుఁగవా ?

చ్యవ— (క్రోధహాసములతో) ఇయ్యెడల జారులవిషయమై పంక్తి బాహ్యత్వము చెప్పలే దేమి ?

క. ఏఁ జెప్ప నేర్తు వీ రం
భోజాప్తునిసుతులు సోమమున కర్హు లహ
ల్యాజార ! వృత్రహార ! ని
ర్బీజం బిక్కో_ప మింక విడువం దగదే ?

అశ్వి — (తమలో) మంచిది. బాగుగ నెత్తి పొడిచినాఁడు. కాక, యింద్రుఁ డనిన మునులకు లక్ష్యమా !

శర్యా— (తనలో) ఇందుల కుత్తర మేమి చెప్పనో?

ఇంద్రు— (తనలో) ఏమి, యీ పాఱుని పారుష్యము! కానిమ్ము. నే నహల్యా కాముకుఁడ నని తిరస్కరించు చున్నాఁడు. నేఁడు వీనిం గడతేర్పక పోదునా ! (కోపముతో లేచి ప్రకాశము)

గీ. ఎన్నఁడును లేని మర్యాద నేర్పరించు
పాటివాఁడవె ? యోగోరి, బ్రహ్మబంధు !
విశ్వరూపునిఁబలె నిన్ను వేగఁ జంపి
శత్రుహీనుండ నగుదు నిస్సంశయముగ.

అశ్వి— (తమలో) విశ్వరూపునిఁ జంపినప్పు డనుభవించిన కష్ట మప్పుడే మఱపునకు వచ్చెనుగాఁబోలును.

శర్యా— (వినయముగా) ఆర్యా ! ఎన్నఁడును లేని యాచారమైనను న్యాయ్యమైనప్పు డంగీకరింపవచ్చును గదా !

చ్యవ— రాజా ! నీ వూరకుండుము. (ఇంద్రునివంకఁ దిరిగి కోపముతో) నన్నుఁ జంపెదవుగా ! నీ చేతనైనఁ జంపుము. నే నివ్వారికి సోమమిప్ప డవశ్యమును నిచ్చితీరెదను.

క. ఈ రవిపుత్రులు మిగుల ను
దారులు ముదిమి నెడపి ననుఁ దరుణవయస్కుం
గా రచియించిరి ప్రత్యుప
కారం బొనరించి ఋణము గడతేర్పవలెన్.

అశ్వి— (తమలో) మనకు ని మ్మహామునివలనఁ గలుగవలసినదే కాని మఱియొకరి కిది సాధ్యము గాదు. కాని గట్టిగా నెదురుకొన్నాఁడు.

శర్యా— (తనలో) ఓహో! ఇక్కడికిఁ దేలినది. ఈ యశ్వినులే నా యితని కిట్టి రూపాదికమును బ్రసాదించినవారు! ఇట్టి యోగ్యులను దేవేంద్రుఁ డవమానించుట కడు నన్యాయముగా నున్నది.

ఇంద్రు— (కోపముతో)

క. ఈవలవదు స్వార్థమ్మున
కై వీరికి సోమపాత్రి మబ్బినను నీ
పై నై చెద వజ్రమ్మును
జా వొడనెడు విశ్వరూపు చాడ్పున నీకుత.

చ్యవ— (ఎకసక్కెముగా) విశ్వరూపునివలె నీచ్యవనుఁ డమాయికుఁడుగాఁడు. ఏదీ? నీ వజ్రాయుధమును సిద్ధముగాఁ బట్టుకొని నిలువుము, చూతము. నా మాట విని నిష్కారణముగాఁ గలహమునకుఁ గాలు ద్రివ్వి చెడిపోకుము.

గీ. తేజమున రూపమున ధనాదికమున నిరు
వురు నఖండులు నీ కనాదరము వలదు
ఎంతవారలు గాకున్న వృద్ధు నంధు
నమరతుల్యునిఁ జేయు నేర్పమరు టెట్లు?

నేయేల? వీరికే సభాపూజ్యత లేనిచో నీ కంతకుమున్నె లేదు. స్వల్ప దోషము గణింపఁ దగదు. నా మాట వినుము.

అశ్వి— (తమలో) కడు న్యాయ్యముగను, నిర్భయముగను జెప్పుచున్నాఁడు. అయిన నేమి? ఈ కుత్సితుఁడు వినువాఁడు కాఁడు.

ఇంద్రు— మునీంద్రా! నీ వైదికపుఁ జాదస్త మంతయు నిక్కడ నుపన్యసింపకుము.

క. ఎన్నివిధమ్ముల వీరలు
జన్నమున కనర్హు లీవు సాహసము మెయిం
బన్నెదవేనియు భాగము,
గ్రన్నన నీ శిరము ద్రెళ్ళఁగాఁగలదు సుమీ!

చ్యవ— త్రెళ్ళినను సమ్మతమే. సత్కార్యమ్మునఁ బ్రాణము పోయినను నది శ్రేయస్కరమే. (అని యశ్వినులదిక్కై) ఓ యాశ్వినేయులారా! మీ రీయింద్రునికి జంకక యీసోమపాత్రమ్ము నందికొనుఁడు. (అందిచ్చును)

(అశ్వినులు పాత్రమ్మును బుచ్చికొని త్వరలోఁ బానము చేయుట నటింతురు)

ఇంద్రు— దురాత్మా, మునిపిశాచీ! ఇదిగోఁ జచ్చితివిరా!

(వజ్రాయుధమును విడువ యత్నించును)

చ్యవ— (కోపముతో) ఓరీ, మదాంధా! నీవు నాయుధముతోడన బాహుస్తంభన మగుఁగాక! (శాపోదకమును విడుచును)

ఇంద్రు— (చేతులు కదలించుకొనఁ బ్రయత్నించి నివ్వెరపడి నిలుచును)

(అందఱును నాశ్చర్యమును సూచింతురు)

చ్యవ— (ఎకసక్కెముగా) ఇప్పుడేని యశ్వినులకు భాగ మీయవచ్చునా?

ఇంద్రు— (కోపముతో) దురాత్మా, మూర్ఖా! ఇదిగోఁ జచ్చితివిరా!

(మీఁదికి దుముకఁ బోవును)

(చ్యవనుఁడు లోపల నేదియో జపించినట్లు నటించి హోమము చేయఁగా నా యగ్నికుండము నుండి భీకర మగు వేషముతో మదుఁడను రక్కసుఁడు బయలుదేఱును. అందఱును భయమును నటింతురు)

(మదుఁడు భీకరముగా నరచుచు నింద్రుమీఁదికి నడుగును)

శర్యా— మునీంద్రా! నీ తపోబలము వాగగోచరము. ఈ యింద్రు ననుగ్రహింపుము.

చ్యవ— రాజా! క్షణ మూరకుండుము. అన్నియుఁ జక్కఁబడును.

ఇంద్రు— (నలుదిక్కులకుఁ బరుగిడుచు) దేవమంత్రీ! బృహస్పతీ! చ్యవనుఁడు నాపై మంత్రశాస్త్రముచే నొక్క రక్కసునిఁ బ్రయోగించి బాధించుచున్నాఁడు. చచ్చితిఁ జచ్చితి. రమ్మ. కాపాడుము. (అని మొఱపెట్టును)

(బృహస్పతి ప్రవేశించును.)

బృహ- (తనలో) గీ. చ్యవనుని తపోబలమ్ము దుస్సాధ మవని
కతన నుదయించె నీతఁ డఖండబలుఁడు
మదుఁ డనెడి రక్కసుఁడు వీఁ డమరులకునలె
వాకును నసాధ్యుఁ డెట్టి మంత్రములనేని.

(ప్రకాశము) సురేంద్రా!

గీ. శక్తిభక్తుల కోపమ్ము సంహరింపఁ
దరమె? యెవ్వారికేనిఁ దత్తఱము మాని
చ్యవనమునిపర్యనే పోయి శరణ మనుము
నిన్నుఁ గాపాడు నాతండు నెమ్మిగ్రమ్మి.

ఇంద్రు— (చ్యవనుని పాదములపైఁ బడును)

క. క్షమియింపుమయ్యా ! నీ వా
క్యము దప్పునె ? యశ్వినులకు నయ్యెడి నీఁక సో
మము, నీదు తపముశక్తి ష
హింపఁజూడఁగ నాయొనర్చు టిది నిక్కముగన్.

చ్యవ— (గౌరవముతో లేవనెత్తి) భయపడవలదు. అభయమిచ్చితిని. (మదునిం జూచి) ఓరీ ! నీవిఁక నితనిజోలికిం బోక యదృశ్యమగు రూపమ్మున సంచరించుచుఁ బ్రపంచ మున్నంతవఱకు జీవింపుము.

మదు— నేనెక్కడ నివసింపవలెను ?

చ్యవ— నీకు నివసించుటకుఁ జోటే లేకపోవునా ?

గీ. జూద మెప్పుడు నాడెడి క్షుద్రులందుఁ
గల్లు మొదలుగఁ ద్రావెడి కష్టులందు
సిగ్గు నెఱుఁగక వర్తించు స్త్రీలయందు
నిరతమును నిల్లుగట్టుకొ మ్మరుగు మింక.

మదు— చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

బృహ—మునీంద్రా ! నిన్నుం బోల నాస్తబుషులకేని యలవిగాదు. నీభార్యయగు నీసుకన్యం బోల నాయనసూయ మొదలగు పతివ్రతలును జింకుదురు.

దేవి— (సుకన్యచే బృహస్పతికి మ్రొక్కించును.)

బృహ— అమ్మా, సుకన్య !

ఆ. వె. భర్తనుద్ధరించి పడయరాని యశమ్ము
దిక్కు లెల్ల నించి తెల్వి మించి
సాధ్వులందు మేటిసాధ్వివై రాణించి
నట్టి నీకు సాటి యరయ నెందు.

ఇట్టి నీ కేమి ప్రియ మొనరింతును ? అయిన నిట్లగుఁ గాక !

భరతవాక్యము.

గీ. ప్రజలకును రాజులకు మైత్రి ప్రబలుఁ గాక
కలహములు క్షామములు నడుగంటుఁ గాక
కాంతలు పతివ్రతాత్వమ్ము గాంత్రు గాక
శ్రీయు నారోగ్య మెల్లెడఁ జెలఁగుఁ గాక.

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరు
లొనర్చిన సుకన్య నాటకమ్మునందుఁ
బంచమాంకము
సంపూర్ణము.

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	6	వంకచూ	వంకఁజూ
9	19	దఁప	దప
19	9	దఁప	దప
22	7	ఛీ	చీ
37	8	కుత	కున్

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

శ్రీ

పాండవరాజసూయము

శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే
రచింపఁబడినది.

రెండవకూర్పు 1,000 ప్రతులు.

బందరు మినర్వాప్రెస్‌నందు ముద్రింపఁబడియె.

1934.

[వెల రు. 0-5-0

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవరాజసూయము

ప్రస్తావన

చ. సగసుఁడు నాగభూషణుఁడు చారుతరాప్రతిమానగాత్రభా
స్వరుఁ డురుగాననాట్యముఖసర్వకలానిలయుండు భూతివి
స్ఫురితుఁ డమాయికుండు నిజబోధసుధామయుఁ డొప్పుచుండు శ్రీ
హరిపరిచింతనామృతసమర్పితనైజమనఃప్రచారుఁడై.

మ. అనుసంధ్యమ్మును నాతఁ డాడు సుమనోహస్తధ్వనుల్ పెల్లుగాఁ
డనకున్ భృంగిముఖుల్ సహాయులుగ సాంద్రంబైన యానందమున్
గనువారల్ భజియింప నాత్మతనుభాగస్థాయి సర్వప్రజం
బును గీతామృతసారసంపదలచేఁ బోషించి రక్షించుచున్.

ఉ. ఆతఁడు నాట్యమాడు సమయమ్మున కయ్యెడ కేగుదెంత్రు ప్ర
ఖ్యాతులు మానితల్లజులు గణ్యులు సిద్ధులు సాధ్యు లప్సర
శ్శీతకరాననల్ మొదలు; సేవకు నట్లరుదెంచు వారి సం
ప్రీతమనస్కులన్ సలుపు శ్రీహరిఁ బాడుచు నాతఁ డాడుచున్.

ఉ. అర్వపుధాటియో! జలధరార్భటియో! యను భంగి భృంగి వి
శ్వేశ్వరుఁ "డౌను, మే!" లనుచు నెంతయు మెచ్చ మృదంగమూని తా
విశ్వవిచిత్రవాద్యమున వేడ్కఁ ఘటింపఁగ నాగభూషణుం
డీశ్వరుఁ డాడి పాడునఁట! యే రల సౌరు నుతింపనేర్తురో!

తే. గీ. ఇట్టు లనుసంధ్యమును నాట్యమెలమి సలిపి
ముక్తి ప్రత్యక్ష మొనరించు మూర్తియాట
నితరదైవతములకన్న నితని నెల్ల
సుమనసులు వచ్చి సేవింపఁ జూచుచుండ్రు.

చ. జరిగె ననంతకాల మిటు స్వాదుతరాప్రతిమానగానమా
ధురియును దాండవంబు గడుఁదోరముగాఁ గనువారి మానసాం
తరముల నాటికో; నతని తత్త్వ మెఱుంగని వారుగూడ వ
త్తురు కనిపోదు రందుఁ దజీతో నతఁ డాడుచుఁ బాడుచుండఁగన్.

వ॥ అమ్మహాదేవుం డిట్లనుసంధ్యంబును శ్రీహరిభక్తితత్పరత్వమ్మునన్ దనవిద్యాతిశయమ్ము సఫలమ్మొనర్చుచుఁ దాండవానంతరమ్మున నొకటఁ సభాస్తారులం గాంచి యిట్లనియె.

శా. ఈ నిండోలగ మోలిమై వినుత మే నిష్ఠాదువాక్యమ్ము లు
త్థానైకాదశి వచ్చుచున్నది హరిన్ దత్కాలమం దర్చనా
ధీనుంజేసినవారల న్నిరతమున్ దివ్యన్మహావైభవా
నూనాముత్రపరత్రసౌఖ్యములు చెందున్, డిందు సర్వాఘముల్.

శా. ఇందన్కన్ శయనించియున్న హరి నాఁ డీక్షించు నందమ్ము లో
కందము ల్వికసింపఁజేసి జగ మాకంజాక్షు నావేళ నా
నంద మ్మొప్పతిలన్ యజించు టది సంధానించుఁ బున్నెంపుఁ బ్రొది
న్నెం దైవారఁగఁ జాలుభాగ్యము నమందీభూత సామ్రాజ్యమున్.

క. తులసీబృందావనమున
నలఘున్ లక్ష్మీసనాథు హరిదినమునఁ బూ
జలు కార్తికమునఁ జేసెడి
సలలితమతిశాలి కొక్క సౌఖ్యము కొదవే!

శా. నే నేమో పరతత్త్వ మంచు మదిలో నిక్కమ్ము మీరెల్లరున్
ధ్యానింత్రో మహనీయు నేఁ గొలుతు నిత్యమ్మున్ ; మహాభాగుఁ డా
శ్రీనాథుండు మదీయనాట్యకలనాసేవ్యం డెఱుంగుండు వి
జ్ఞానాంభోనిధి యాతఁ; డాతనికి నిచ్చల్ పూజసేయుండగున్.

మ. ప్రతిసంవత్సర కార్తికమ్మునను దత్పాదాంబుజమ్ముల్ సుమ
ప్రతతిన్ నే యజియింతుఁగాని "యిటు సల్పంబోలు" నంచున్ భవ
న్మతి కెక్కన్ వచియింపలే దెపుడు, సమ్మానింపుఁ డీయేఁడు స
త్కృతులన్ శ్రీహరి నుత్సవాదులఁ గడున్ దేదీప్యమానమ్ముగన్.

వ॥ నావుడుఁ బరమభక్తులగు సభాసదులు కరమ్ములు మొగిచి యిట్లనిరి. స్వామీ ! యేము మీయందుంబలె శ్రీహరియందును భక్తులము, తదారాధనమ్మునకై యింత నొక్కి సెలవీయంబనిలేద ; తప్పక యట్ల యొనరించెదము, కాని కొండొక విజ్ఞాప్యంబు గల దయ్యది యాలింపం బ్రార్థించెదము. కార్తికైకాదశినాఁడు స్వామి మేల్కాందు రనికదా! సెలవిచ్చితిరి, వారేదినమ్మున నెచట శయనించియుండినదియు నాశయనమ్మునకున్ గతమ్మును వచించి మామనమ్ములు నిస్సంశయము లొనర్పవలయు నాఁగ నాగభూషణుం డిట్లను.

క. వినుఁ డాషాఢైకాదశి
ననఘుఁ డతఁడు బోధమూర్తి యహితల్పమునన్
వననిధిని యోగనిద్రన్
గొని విద్యాస్ఫూర్తి మెఱయఁ గొమరారుఁ జూఁడీ!

క. కార్తికశుద్ధైకాదశి
నార్తిహరుం డతఁడు త్రిభువనావనదీక్షా
స్ఫూర్తిన్ మేల్కను, సువ్రత
వర్తుల కానాఁడు మిగులఁ బావన మరయన్.

ఉ. కావున నాఁటి పూజ త్రిజగమ్ముల కే నెఱిఁగింప నెంచి స
ద్భావులరైన మీకడ ముదమ్మున నేఁడు వచించితిన్, మహా
ధీవిభవుండు శ్రీకరుఁడు దివ్యమహోమహితుండు మీదు సం
భావన కర్హుఁ, డే నెఱుఁగువట్టును దెల్పితి నట్లొనర్పుఁడీ!

చ. అనవుడుఁ దత్సభాసదులు హస్తము లెత్తిరి, యెల్లవారు మే
లనిరి "సెబాస్సెబా" సనుచు నాడిరి పాడిరి, యేమిచెప్ప! నా
ఘనుల హాళాహళుల్; పిదపఁ గాలగళుం డల వారి శ్రద్ధకున్
మనమున మెచ్చుచున్ మరల మాట యెదో వివఁబడ్డ యట్టులై॥

మ॥ "ఎవడా బుస్సలుకొట్టు నాతఁ?" డని తా నెల్లన్ విలోకించి యం
దెవఁడున్ గానగరామి చిచ్చవడి మో మేమాత్రమో వంచున
ష్టవలోకించె నిజాంగసంగతు నహిన్ బ్రారబ్ధకోపానల
స్థవిరాస్యున్ నయనాంతరుద్గళదమందస్ఫారదావానలున్.

పాండవరాజసూయము

క. అప్పగిది నున్న యంగపు
సప్పమ్మున్ గాంచి హరుఁడు జాడ్యపరీతం
బిప్పా మా హరిపూజకు
నొప్పనిగతి దోఁచుచున్న దూహింపంగన్.

వ. అని యద్దానితో నిట్లనియె.

క. ఉమ్మలిక మిట్టు లో నా
గమ్మా! నీకేల కలిగెఁ గడు రోజెదు బల్
చెమ్మటలు గ్రమ్మ సారెకు
"హు"మ్మని బుసఁగొట్టె దేటికో చెప్పుమనన్.

శా. ఆనాగ మ్మిట్టు చెప్పఁగాఁదొడఁగె, దేవా! శ్రీహరిన్ మీరు పూ
జానైవేద్యమహోత్సవాదుల నవశ్యమ్మున్ యజింపంగ ను
త్థానైకాదశి వచ్చుచున్నదనుచున్ దద్దన్ బ్రసంగించు నా
యీనాదున్ వినినంత నాదొదవె నెంతే నాదు శీర్షమ్మునన్.

ఉ. ఏమని యందురేని యతఁ డెంతయుఁ బూజ్యుఁడె యౌనుగాక, వి
ద్యామహనీయు లెల్లరును నర్చితుఁగా నొనరింత్రుగాక, మా
కామయసంవిధాత యతఁ, డక్కటతన్ హరిపూజ కొప్పఁగాఁ
బోము, భవత్సమీపమునఁ బొచ్చెము మాని వచింతు నింతయున్.

క. హరి నాగభూషణులకున్
బరస్పరము మైత్రియనియు బాగుగ నా యం
తర మెఱుఁగు, నైన మాకా
హరి సైఁపఁడు కాళియాహి నడఁచిన కతనన్.

శా. మా చుట్టంబగు కాళియాహిశిరమున్ మర్దించుటేకాక నా
ట్యాచార్యత్వ మదెల్ల నయ్యెడలనే వ్యాపింపఁగాఁజేసి "పో
నీచా! యీయమునానదిన్ విడిచి, మ్రందింతున్ జుమీ! యెన్నఁడే
నీచెంతన్ గనరాకుమీ" యనునె! మమ్మేనిం గనం బోలదే!

తే. గీ. బురదతో స్నానట నటు సరిపోయెఁగాని
మా యురగజాతి నింకొక్క మహితుఁడేని
పాదతాడనముల నట్లు పడియు శీర్ష
మెత్తి బ్రదుకునె? యటుమీఁద నేమియైన.

చ. అతని శిరమ్ముపైని హరియంఘ్రులు నిల్పి నటించెఁ గానిప
ద్ధతి, యది మాకు నెల్లరకు నాతనికింబలె సంఘటించె; శీ
ర్షతలము చూడుమా కడు భరమ్ముగఁ దత్పదయుగ్మ మెట్లు ము
ద్రితమయి యొప్పుచున్నదియొ తెల్లము నాగులకెల్ల నల్లఁగన్.

ఉ. అనవుడు నాగభూషణుని కక్షిగ నుండిన సూర్యుఁ డెంతయున్
గనలియు లోనడంచికొని క్రమవచో విభవం బెలర్ప ని
ట్లను, నిది గొప్ప తప్పసుమి ! యాహరి మీకొలమం దొకానొకం
డనఁదగువానికిన్ సలుపు నాయపకార మిటన్ గణించుటల్.

ఉ. ఎవనికిఁగాని యెన్నఁడును నెవ్వఁ డసత్కృతి సేయకుండు వాఁ
డవని వినంబడండ, యపుడప్పు డటుల్ ఘటియించువాని క
ట్లపమతి వాఁ డొనర్చుటకునై పలుహేతువు లుండితీరు, నా
యపమతి జాతికంతకును నబ్బినయట్లు తలంపఁగూడునే?

క. అది కారణముగఁ బుణ్యా
స్పదమగు సత్కృతికి నడ్డు సల్పి వృథా దు
ర్మదము వెలార్చుట తగునే?
సదగ్రణులు వొల్చునట్టి సదములయందున్.

క. ఇప్పగిది హరుని యంగపు
సప్పమ్మను మందలించె సత్సేవ్యుండై
యొప్పారు సూర్యుఁ డింకొక
సప్పము తలయెత్తి అంతు సలుపకయుండన్.

మ. హరుఁ డాశ్చర్యపరీతుఁడై మనమునం "దౌరౌర! యేపాటి దీ
యురగంపుంబురు వట్టి శ్రీహరి కరితో వ్రదేకిడై యింతగా
నలవన్ సాహస మెట్లుగల్గు? నిట సాహాయ్యంబు వేఱొక్క తెం
పరి లోలో నొనరించి దీని కిటు జల్పాకత్వమున్ గూర్చెడిన్.

ఉ. అట్టి పరిబుద్ధుఁ డిం దెవఁడు ఘటంచుఁ గనుంగొన వీరభద్రు మో
మట్టి కళంకమున్ తెలుపునట్టిదియై కనుపట్టె, శూలి యా
పట్టున దివ్యదృష్టిఁ గని "భద్రుఁ డదే మొదలంతరంగమున్
బెట్టెఁడు విష్ణుపై; మిగుల ద్వేషమె చూపఁగజుంగు నిచ్చలున్.

పాండవ రాజసూయము

దక్షుని దుర్మదాంధ్యము వదల్పఁగ వీఁ డొక స్వేదజంబుగా
నాక్షణమందు నాహృదయమందలి తీవ్రతఁబట్టి పుట్టెఁ, ద
చ్ఛిక్షకు నేగి యయ్యెడల శిష్టుల గూడఁ బరాభవించెఁ, బ
ద్మేక్షణుఁగూడ వీఁడచట నించుకయున్ గణియింపఁ డక్కటా!

ఉ. ఆతఁడు నన్నుఁ జూచి కడునగ్గలపున్ రుష నాఁగి వీని దు
ర్నీతికి సైఁచె, నా సయిచునేరుపు వీఁ డెఱుఁగండు బొత్తిగాఁ.
"గాతరుఁ డాతఁ" డంచు మదిఁ గన్గొని తన్మహిమానుభావ వి
ఖ్యాతులు లెక్కపెట్టక నికార మొనర్పఁగ నెంచు మూర్ఖతన్.

తే. గీ. ఈయనాత్మజ్ఞుఁ డెప్పుడో యీసరీస్ర
పమ్ములకుఁ జేసె దుర్బోధ చనవుమిగిలి
ఇవి ననుంగూడ లెక్కింప కిందు నొకని
పైకి లేపి ప్రేలించు దుర్భాషణములు.

ఉ. ఏనఁట! చెప్పువాఁడనఁట! యెల్లజగమ్ముల నేలు శ్రీహరిన్
ధ్యానమొనర్పఁ డం; చది సదస్సఖిలమ్మనకున్ హితంబఁ ట
ద్దానికి నస్మదంగమునఁ దాల్చిన నాగమొకండు వారకం
బౌనఁట! యింతకన్నఁ గలదా! యిల దారుణసాహసం బహో!

తే. గీ. వీరభద్రుం డొకించుక ప్రేరణంబు
చేసెనే యన్మ హరిపయిఁ నీసుకతన,
నంతమాత్రన నామాట కడ్డు చెప్పఁ
దలఁచుపాటిది యీహాలాహలపుఁబురువు."

చ. అని తనయంశమై హరికి నర్చలొనర్చి తదీయతత్త్వమె
ల్ల నెఱిఁగి దీర్ఘజీవియగులాగున దీవనగాంచి పొల్చు నా
హనుమయు గానమున్ వినఁగ నయ్యెడనుండు నెఱింగి "చెప్పు మో
యనఘ! హరింగురించి మనయజ్ఞుల తిక్కలడంగు ముచ్చటల్."

మ. హనుమంతుం డది యాలకించి "వినుఁడయ్యా సర్పరాజుల్! మహా
ఘనుఁ డాతం డొకనాఁడు మున్నతని మార్గట్టున్ బ్రయత్నించి పం
చినకిన్కన్ దనుజేంద్రపుత్రకుఁ డొగిన్ బ్రేరేపఁగా మూఁగి వి
చ్చినదిన్ జచ్చినదిన్ సమస్తమును నేఁ జెంతన్ విలోకించితిన్.

ప్రస్తావన

ఉ. అంతన 'సర్వజాతిపయి నాహరికిన్ గన' నంచు మీరు మీ
స్వాంతములన్ దలంచు టది చాలఁ బ్రమాద; మెవండుగాని దు
శ్చింతత నొడ్లకున్ జెఱుపుచేసెడి జంతువులన్ సహింపఁ, డే
మంతు నెఱుంగకుండిన యమాయికులన్ వధియింపఁ డెమ్మెయిన్.

శా. మీలో నుత్తము లెందఱో కలరు నెమ్మిన్ వారిఁ బూజింపదే!
పూలుం బత్తిరి గూర్చి లోకము; జగంబున్ ద్రుంగఁగాఁజేయు దు
శ్శీలమ్ముం గలవారినో, లగుడముల్ చేఁబూని మర్దింపఁగా
నాలోచించుచునుందు రెమ్మెయిని దా మాబాలగోపాలమున్.

క. కావున గోపాలుం డటు
మీ వానిన్ గాళియున్ క్షమింపమి తప్పే!
యావిష్ణువు దుష్టుల నిం
కేవారిన్ సైఁచె? మీర లెఱుఁగరె నాగుల్!

తే. గీ. శిష్టరక్షణమును దుష్టశిక్షణంబు
నతని కృత్యమ్ములగుట మీయందె కాదు;
ఎవరియందేని దుష్టుల నేరి శిక్ష
సేయు, శిష్టుల నెలమిఁగై సేసి ప్రోచు.

ఉ. "వాలిని జంపె నాత" డనిఁ వాలముగల్గిన యస్మదాదు లా
శ్రీలలనామనోహరుని సేవను దూఱుటలేదు, వాలి దు
శ్శీలము వాలిజీవము నశింపఁగఁజేసెనె కాని యాతనిన్
గూళతనాన రాఘవుఁడు గూల్పఁడు, ప్రాజ్ఞులు మీ రెఱుంగరే!

శా. మీజాతిన్ గడుఁ బ్రాజ్ఞు లెందఱో మహామేరుప్రకాశుల్ గలా,
గోజన్ వ్యాకరణంపుభాష్యము నెవండో కాదు మీచుట్టమే
రాజద్భోగసహస్రవాగ్లహరిపర్వంజేసి నిర్మించె, మీ
యీ జాడ్య మ్మృతఁ దాలకించునెడ "హీ హీ" యంచు గర్హింపఁడే!

ఉ. ప్రాజ్ఞత లేనివాండ్రురక ప్రాజ్ఞులవోలెఁ దలల్ గదల్చుచున్
విజ్ఞులు సెప్పు వాక్యములు వేగిరపాటున నవ్వుచుందు, ర
ల్పజ్ఞత కిద్దియే గుఱుతు; భావి సమస్త మెఱుంగునట్టి స
ర్వజ్ఞుని మాట 'కా' దనఁగవచ్చునె ? యించుక జ్ఞానమున్నచో

తే. గీ. జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధతాధీనులైన
మిమ్మువంటి యల్పజ్ఞులహమ్ము పూని
నల్పు దుష్కార్యములఁ జేసి జాతికెల్ల
వచ్చు నయశంబు, ప్రాజ్ఞులవలనఁ బోదు.

మ. హరి మీలో నెవఁడో యొకానొకని మాద్యచ్ఛిక్షు మర్దించి మేల్
తెరువున్ జూపిన యంత నాతనిపయిన్ ద్వేషించి దూషింతురే!
సరి లెం, డింతయు మీభుజంగపతి తాఁ జర్చింపలేఁ డొక్కొ! త
చ్చరణమ్ముల్ భజియించు నిచ్చలును దచ్ఛయ్యాకృతిన్ బొందుచున్

ఉ. అల్ల భుజంగరాట్టునకు నంతర ముండదె మీకు సుంత; మీ
యుల్లములందుఁ జూచికొనుఁ, డూరక శ్రీహరిపై నవాచ్యపుం
బ్రల్లదముల్ లిఖింపకుఁడు, భావభవారి వచించుచొప్పు సం
ధిల్లు ముదమ్ముతో వినుఁడు, ధృష్టత మానుఁడు, పూనుఁ డీనుదుల్."

ఉ. నావుడు మున్ను లేచు నల నాగ మిటుల్ వచియించె, "జాతిలో
నేవగ నెవ్వఁడో యొకని కెవ్వఁడొ తా నపకారిగాఁ బరీ
భావము తక్కువారలకుఁ బట్టదటంటివి, మున్నొకండు భూ
దేవుఁడు నీవు నల్పు నుపదేశ మెఱుంగక మమ్ము మోఁదఁడే!

శా. ఏదో కొండొక నాగ మాతని సతిన్ హింసింపఁగా జచ్చి యా
మీఁదన్ దత్పతి చల్లఁగా బ్రతికె, నామే లేనిఁ జింతింప కా
భూదేవుండు వధింపఁగా దొడఁగె మమ్ముం బొట్ల నెల్లన్ బొరిన్;
వేదాంగమ్ములు వేదముల్ సదివి యవ్విప్రుండు నప్రాజ్ఞుఁడే?

చ. ఒకని కతాన నార్తిమెయి యుల్లము మండి మదీయజాతి కం
తకు నతఁ డెట్లు శత్రువయి తజ్ఞత ముందు చరించె నట్ల యే
మొకని నికార ముల్లముల నూనెద మెల్లర; మూని యాహరి
ప్రకటతరాంఘ్రిపూజలకుఁ బాల్పడ, మిందొక దోసముండునే?"

చ. ఇటు కటురీతిగాఁ బెనఁగు నిట్టలపుం జెడుపాము సేయు దూ
రటనము సభ్యులెల్లరు భరమ్ముగ రోసిరి, వాయుసూతి యు
త్కటరుషుఁ డయ్యె; నయ్యెడలఁ గాలగళుండు నిజాశ్రితాళిలం
పటహృదయుండు భక్తజనమంతునివారణధీరుఁ డిట్లనున్ ;

చ. సతతపురాణసూరిజనసమ్మతికిం గుదురైనపక్కి మీ
కిత వుపదేశమున్ సలిపె నీహనుమంతుఁ, డమంతుభావసం
గతిఁ జనుటొప్పు, సర్వజనకాలుని నీ పనినట్టి విప్రునిన్
క్షితిసురుఁ డొక్కరుం "డిటులు సేయుట తప్పు" ని మందలింపఁడే!

చ. కావున నా యుదాహృతిని గైకొని కాళియుఁబట్టి మీర లా
శ్రీవరుపై దురాగ్రహము చేకొని మ్రందుట చెడ్డతప్పు, లో
కావనశీలుఁ డాహరి మహామహిమంబు నెఱుంగశక్యమే?
మీవలెఁ దప్పుత్రోవలకు మేకొను దుర్విషజాతి కెమ్మెయిన్."

తే. గీ. అంత ఖండితముగఁ జెప్పు హరుని గూడఁ
జనవునంజేసి యాసర్పజడుఁడు గణన
సల్ప కేమేమొ మ్రోఁగుచు జాతికెల్ల
మచ్చరముగల్గఁజేయు నమ్మాడ్కి నుండె.

క. అంత హనుమంతుఁ డను "నో
మంతుహరా! సాంబ! నీదు మహనీయకృపా
దంతురితైశ్వర్యధురా
వంతము లీపాము లురక వంగునె? నుడులన్.

శా. ప్రత్యక్షమ్మునఁగాని లోఁగ రిల నపాప్రిజ్ఞుల్; హరిం దూతి యో
కాత్యాయన్యధినాథ! కీడ్వడిన వేడ్కల్ దృశ్యమౌ నట్లుగాఁ
బ్రత్యేకించి ప్రదర్శనంబొనరుపం బ్రాల్మాలుటల్ మాని యీ
స్వత్యస్తోక్తులు వీడి బాగుపడి సంభావింతు రయ్యచ్యుతున్."

ఉ. "ఔరా! నది బాగు బా!" గనియె నా హనుమంతుని మాటకున్ శివుం
డా నగజామనోహరుని యంతరమున్ గనిపెట్టి వెంటనే
ధీనిధి నందికేశ్వరుఁడు తెయ్యితకత్తక యంచు మర్దల
ధ్వానమొనర్చె దిగ్గజవితానము గుండెలు గూడ ఝల్లనన్.

ఉ. నాంది ఘటించె సూచనఁ గనంబఱచెన్ శిశుపాల దుర్వచః
క్రందనముల్ వినంబడినకైవడి సభ్యులకెల్లఁ దోఁచె న
స్పందయుతుండు ధర్మజుఁడు శౌరికి నర్ఘ్యమొసంగు సత్కథా
చందనవల్లికాకుసుమసౌరభసారభరంబు వెల్వడెన్.

(ఇది ప్రస్తావన)

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవ రాజసూయము

(అంత సహదేవుఁడు సాట్టహాసముగాఁ బ్రవేశించును)

సహ— (శ్రుతి నభినయించి)

శా. వామం బీచరణంబు వానితలపై వర్తింపఁగాఁ జేయుఁ దా
నీమై నీసహదేవుఁ డెవ్వఁడు వృథా హేయమ్ములన్ గూసి స
ర్వామేయున్ జగదీడ్యు గోపతిని సత్యాలంబి నర్ఘ్యప్రదా
నామాన్యుండని ప్రేలునో మరల సవ్యాజాంతరంగమ్ముతో.

శిశుపాలుఁడు— (ప్రవేశించి సవైలక్ష్యస్మితముతో)

మ. మరలన్ జెప్పినఁగాని నీచెవులకున్ మామాట విస్పష్టమై
చొరఁబోదొక్కొ! సురాపగాసుతుబలెన్ జూపుల్ చెవుల్ నీకు మం
ధరభావంబు వహించెనోటు ! మరలన్ వాక్రుత్తు నట్లేని, నీ
చరణం బెట్టిదొ చూపు! నీచరణనాసారంబు వారించెదన్.

సహ— (సక్రోధాట్టహాసముతో)

మ. మరలన్ బ్రేలుమటంటి ప్రేలుము జగన్మాన్యున్ మునీద్వంద్యు న
ధ్వరరూపున్ హరి నేతవన్యునిగ; నీతప్పం బ్రలాపమ్ము రూ
పఱ నీమస్తక మస్మదీయచరణన్యస్తమ్ము గావించి నిన్
బురికొల్పన్ బ్రయతించు రాజులకు నుద్బోధింతు సద్బుద్ధులన్.

శిశు— (కొండొకసమీపించి)

మ. ఇదిగోఁ జక్కఁగ విన్మ్మ చెప్పెదను, మీ రీనిండు పేరోలగం
బెద నింతేని గణింప కొక్కచెనఁటిన్ హీనున్ దురాచారు దు
ర్మదు గోపాలకు నగ్రపూజ్యునిగ సంభావించినా రిప్పు, డే
ముదితోక్కొ వచియించు మాటలపయిన్ మోమోటమున్ జూపుచున్.

క. మరలన్ జెప్పెద నిట్టుల్
మరలన్ మరలన్ వచింతు మరల వచింతున్

మరలన్ మరలన్ మరలన్
మరలన్ వచియింతు నీదుమగఁటిమి గందున్.

సహ— (తీవ్రకోపముతో నెడమకాలి పైకెత్తి కుడికాలితోఁ బోవుచు)

మ. ఇదె నీనాలుక చీల్తు, నిద్దిగో శిరం బీకాల మర్దింతు, దు
ర్మద మాఱింతు,మఱొక్కపూజ్యు నెవఁడున్ మందుం డెటుల్ ప్రేలుటల్
వదలింతున్ దులువా! యటే నిలువు నీవాచాలకత్వ మ్మదే
తుదముట్టింతు, జగజ్జనార్చితుఁడు నింద్యుం డెట్టు లోతుంటరీ!

(అంత ధర్మజాదిపాండవులును భీష్ముఁడును బ్రవేశింతురు)

ధర్మ— (సహదేవుని మధ్యేమార్గమున నాపి నెమ్మదిగా)

ఉ. ఎంతయు శాంతభావమున కిక్కువునాఁ దగు నీకు నింతగా
స్వాంతము మార్పు చెందుటకు శౌరినిరాకరణంబు హేతువా
యెంతు; నటేనియున్ మనకు నెందుకుఁ గోపము పిల్చినట్టి భూ
కాంతులమీఁద,వారొ కటఁ గష్టపు దుష్పథ మూనిరేనియున్.

తమ్ముఁడా! వారతిథులు, మన మాతిథేయులము. కావున శాంతిం
పుము. (శిశుపాలుదిక్కై) రాజవరా! నాయీమాట లాలింపుము.

ఆ. వె. సకలధర్మవేది జాహ్నవీపుత్రుని
యనుమతమునఁ జేసి యర్ఘ్య మచ్యు
తున కొసంగినార మనఘ! యెందులకయ్య
యురక దూఱఁ దొడఁగి తోర్పు విడిచి.

శిశు— (ఎక్కసక్కెముగా)

ఉ. చాలును జాలు గొల్లనికి సత్కృతిఁ జెప్పెడి భీష్మ తెల్వి, నీ
బాలిశతాప్రసంగమును; బార్థివులెల్లరు నిన్ను దారస
చ్ఛీలునిగా గణించి యిటఁ జేరినదానికి బుద్ధి చెప్పి, తే
గోలయు నీవొనర్చుపని కూడదు నా కెద సమ్మతించునే!

శా. వాచాదత్తను రుక్మిణిం గొనియె నవ్వంచించి యీగొల్లవాఁ,
డీచౌర్యమ్మను భీష్ముఁ డేగతిని సత్కృత్యమ్ముగాఁ జూచెనో!
ఛీ! ఛీ! యీసభ నుండఁగూడదు యశశ్శ్రీమానధన్యుల్ నృపుల్
కాచంబున్ మణిగా గణింతు రిట, సత్కారం బెవం డొప్పెడిన్.

(కోపతిరస్కారములతో మరలిపోవుచు) ఓహో! మాన

మహితులగు నో రాజకుమారులారా !

శా. జారుల్ చోరులు బ్రహ్మవేత్తలిచటన్; సత్కార మర్హా
ప్రారంభంబున నయ్యెడిన్ దదితరప్రాజ్యావనీపాలకుల్
గా రగార్హ్యులు, తాతగారిటులు పల్కన్ మన్మ లాలింత్రు, మీ
శూరత్వమ్ములు కాల్పనే ! కదలుఁ డిచ్చో నిల్వ సిగ్గయ్యెడిన్.

(అని తొందరగా సభవిడిచి పోవుచుండఁగా)

ధర్మ— (వెంటఁజని సగౌరవముగా నాపి)

ఉ. ఏటికి దత్తఱంపడి నృపేంద్రుల కెల్లరకున్ మనమ్ములన్
గాటపుఁగోపముల్ రగులఁగా గమకించెదు నిల్వుమయ్య ! యే
పాటియుఁగాఁడు కృష్ణుఁ డని పల్కితి, వందునుగూర్చి యీసభా
వాటమునన్ విచారణము ప్రాజ్ఞులచే వినవచ్చు నచ్చుగన్.

నీవాదమే ప్రాజ్ఞసమ్మతమగునేని మాఘొనర్చిన తబ్బిబ్బు సవరించు కొందుము. లేదా, నీవేని యిటు లొనర్పవచ్చును. కొండొక కోప ముపశమింపుము.

భీష్మ— (సమందస్మితక్రోధముతో) ధర్మజా ! యేమిటి కవ్వాని నట్లు బతి మాలెదు.

చ. ఎఱుఁగుదు వాఁడు కృష్ణు జగదీశ్వత, సత్త్వపరాక్రమాదికం
బెఱుఁగు, నృపవ్రజమ్మునకునెల్ల నసూయ జనింపఁజేసినన్
బోరిఁగొనవచ్చు నంచు మది బోలెఁడుకోరిక వాని కున్న, దీ
శ్వరుని త్రివిక్రమున్ జెనఁకువాఁ డెవఁ డీనరపాళిలో?

అంతటి దురదృష్టవంతుం డెవ్వండేనియున్న "సహేంద్రతక్షక" న్యాయమ్ము ననుకరింతురు. నీవీ శూరమ్మన్య నేల యనునయించెదవు? వీఁడు నీవంటివారి యనునయమ్ములకుం దగఁడు. విరమింపుము.

శిశు— (పండ్లుగొఱుకుచు)

శా. ఏమో ప్రేలెదు, నీక తానఁ జెడె నేఁ డీరాజసూయంబు; నీ
మోమోటమ్మనఁగాదె గొల్లని నొగిన్ బూజించె నీ తేఁడు; శౌ
ర్యామేయుల్ జగదేకధన్వులు యశోవంతుల్ ధరాకాంతు లీ
సామాన్యార్చకు సైఁచుటెట్లు? లరరే! చర్చించి వాక్రుస్తువే!

భీష్మ— (శిశుపాలుని కుత్తరమీఁబోఁగా)

సహ— (భీష్ముని సగౌరవముగా వారించి) తాతా! యీపశుప్రాయుంగుఱించి, మీ రించుకయుఁ బ్రత్యుత్తరమీకుండ నిదె మి మ్మభ్యర్థించెద, వీనికిం దగిన ప్రాయశ్చిత్తమ్మునకెల్ల మదీయవామచరణమే పూఁటపడియున్నది.

(శిశుపాలుదిక్కు మొగమై మండిపడి)

మ. పరమాపాత్రశిరోమణీ! త్రిజగతీవంద్యుండు కృష్ణుండు భూ
వరవర్గమ్మున నగ్రపూజ్యతకునై పాత్రుండుగాఁడేమి! నా
చరణం బీనుడి ప్రేలు నీకు నిపుడే సద్బుద్ధి చెప్పున్, శిరో
భర మల్లంతన దీఱి బాగుపడెదో వాచాటవారాగ్రణీ!

(సభ్యులకెల్లఁ దన యెడమకాలిం జూపుచు)

శా. ఈవొక్కండవె కాదుసూ! యిచట నింకేపార్థివుండేని యీ
శ్రీవాసార్చన మేపగించునొ, యిదే శీర్షంబు మద్వామపా
దావాసంబగు వాని దం చెఱుఁగు, మారా! భీష్మునల్లంతవాఁ
"డేవం కార్య" మనన్ యజించితిమి, నీ వేపాటి? మూర్ఖాగ్రణీ!

(తెరలో)

శా. మేలోహో! కడుమేలు! మేలు! త్రిజగన్మిత్రుండవై తీవు, నిన్
బూలన్ బూజయొనర్పవచ్చితి మిదే; పూజార్హు దాశార్హు నీ
వాలోచించితి వృద్ధసమ్మతిగ, నీ కాయుర్యశోధీబల
శ్రీ లెల్లప్పుడు వృద్ధిఁజెందుత జగత్క్షేమంబు దైవారఁగన్.

(సహదేవునిపై పుష్పవృష్టిగురియును)

నారదుఁడు— (పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి)

చక్కనికృత్యమున్ సలిపి జన్మము సార్థకమై ఫలించు స
త్ఫక్కిని ద్రొక్కితీవు కులవర్ధన! యోసహదేవ! శౌరికిన్
మ్రొక్కని కట్టెదుల్ జడులు, ముక్కున నూఁపిరిగల్గియున్ మృతుల్
నిక్కము చెప్పితిన్ వినుము, నీహరిభక్తికి సంతసించితిన్.

(నిష్క్రమించును)

ధర్మ— (తెరలోఁ గలకలము విని భీష్మునుద్దేశించి)

శా. తాతా! కంటివె రాచమండలము మాద్యద్దంతిసంతానవి
స్ఫీతంబై మఖవిఘ్నముల్ సలుపఁగాఁ ఘనోన్మ్రితలన్ మ్రోగుచున్

దోఁతేనెంచెడిఁ జేదిభూమిపతికిన్ ద్రోహము; నేమందు నీ
వీ తీవ్రానల మెట్లు శాంతిగనునో యిద్దే విచారింపవే!

చ. పిలిచినవచ్చి రెల్లపృథివీపతు; లందఱుఁ బూజనీయు ల
వ్వల శిశుపాలు హేతువున వైరము చేసినె, వార లెంతగా
నలిగిన నాతిథేయులకు నల్గుట యుక్తముగాదు, శాంతికిన్
గలతెఱఁ గూహచేసి మఖకార్యసమాప్తికిఁ ద్రోవచూపవే!

భీష్ము — (నిర్లక్ష్యముగా)

ఉ. వింటిని చైద్యు నూఁతగొని వేదుఱులట్టులు ప్రేలుచున్న యా
తుంటరి రాచమండలపు దుర్వచనమ్ములు; కృష్ణసింహ మె
వ్వంటికి నిద్రమేల్కొనునొ వాగెడి నీభషకంబు లంత; కా
దంట యొకింత గర్జిలిన తత్క్షణమే సకలంబు తగ్గెడిన్.

శిశు — (సధైర్యస్మితముతో) ధర్మజా! నీతమ్ముఁడు పసివాఁడనియు నీతాత ముదుకండనియు నీ రెంత నోరుచేసికొన్నను మా మనమ్ముల కంతగా నొప్పితగులుటలేద. నీయందీ రాజలోకమెల్ల స్నిగ్ధమ్మగుటకున్ గతంబు నీధర్మవర్తనంబ కాని, నీతమ్ముల బలపరాక్రమమ్ములు గావు; సకలరాజలోకవిశ్వాస్యమ్మగు నీయోగ్యతాలతకీ భీష్ముండు వేఱుపురుఁగై మఖవిఘ్నమ్మాపాదించుచున్నవాఁడు. (భీష్మునిదిక్కై)

ఉ. ఏనొక బ్రహ్మచారినని యెంతయుఁ బొంగెదు, నీదు వర్ణితా
ఖ్యానము పండతాప్రభవమంచుఁ దలంచెద మేము, ధర్మవి
జ్ఞానము దంభమాత్రి; మధికమ్ముగ నిన్నును దూఱుటేల, నీ
వీనలినాక్షుఁ బూజ్యునిగ నేగతిఁ జెప్పితి నాకుఁ జెప్పుమా!

(కేల నిర్దేశించి) ఆరాచమండలముం దిలకింపుము.

శా. అం దేరాచకొమారుఁ బోలఁగలఁ డీయజ్ఞాత్ముఁ డైశ్వర్యపున్
సందర్భమ్మున శౌర్యధైర్యగరిమన్ జాతుర్యసౌందర్య ని
ష్యందఖ్యాతివిశేషసంపదల; నపాత్రజ్ఞుండవై యిందఱన్
నిందింతే! కదు వృద్ధమూర్తివని మన్నింత్రేమి! భూపాలకుల్.

సీ. ద్రోణునికన్న నాద్రోణాత్మజునికన్న దుర్యోధనునికన్న ద్రుపదుకన్న
కర్ణునికన్న నకాంభోజవిభుకన్న భగదత్తుకన్న నపాండ్యుకన్న

భీష్మకుకన్న నవ్విరటుకన్నను మద్రపతికన్న సింధుభూపాలుకన్న
భూరిశ్రవునికన్న భూధరేశ్వరుకన్న నేకలవ్యునికన్న నెవరికన్న
తే. గీ. మఱియు ద్వైపాయనునికన్న మహితశక్తి
యైన నీకన్న నాకన్న నన్యుకన్నఁ
గృష్ణుఁ డేపాటివాఁడని కెరలి యర్ఘ్య
మీయఁజేసితివోయి గాంగేయ! నీవు.

అది యటులుండె. ఇంతవఱ కీగోపాలుండొనర్చిన మహాకార్యము లెయ్యవి? స్త్రీఘ్నుండును, గోఘ్నుండును, కృతఘ్నుండును నగు వాని కగ్రపూజ్యత యెట్టిది? ఇఁక వల్మీకమాత్రమ్మగు నగ మ్మెత్తుట కేవలపక్షపాతివగు నీకు నాశ్చర్యజనకమయ్యె బాహుబలాఢ్యులగు భూపాలుర కట్టిది కాదు. పైఁగా నీతఁడు లజ్జావిహీనుండనుట కావంతయు సందియమ్ము లేదు.

శా. నాకుం బత్నిగ నీయనున్న నృపకన్యన్ దొంగయై కాదె! మీ
శ్రీకృష్ణుండు గ్రహించె, నీజడునకున్ సిగ్గున్నదే! యన్యకాం
తాకళ్యాణము లిచ్చగింతురె? యశోధర్మస్పృహుల్ శోఁడు; లీ
పికష్టుం డెటు పూజ్యుఁ డంటి? చెపుమా! యీసభ్యులాలింపఁగన్.

మఱియు నీపిరికిపంద జగదేకవీరుఁడగు జరాసంధు వంచించి భీముచేఁ జంపించిన తెఱంగు సూకలోకదూరంబని నీవెఱుంగనిది కాదు. సర్వము నెఱింగి నీ వీనీతిబాహ్యు నెట్లగ్రపూజ్యుఁడని స్తుతించితివి?

ఉ. బాలిశుఁడైన కృష్ణుని సభాజనమాన్యుని గాఁగఁ జెప్పి ల
జ్జాలసమేని నేక కడుసజ్జనునింబలె ధర్మవన్నముల్
చాలవచించు నీ చెడురసజ్ఞతటాలున నింతలింతలై
చీలని హేతువేమొ! పరిశీలనఁజేసి వచింప నేర్తువే?

భీము — (కనులెఱ్ఱఁజేసి మండిపడి)

మ. ఖర! వాచాట! కటువ్యథాసదన! నీకాలంబు దాపయ్యె నే
మిక! మూర్ఖాగ్రణి! యాపగాతనయు పేర్మిన్ సుంత లెక్కింప, వ
ధ్వరమూర్తిన్ జగదీడ్యుఁ గృష్ణుని వృథా పాపమ్ములన్ గూసె దో
దురితాత్మా! యిదె నీశిరమ్ము గదచేఁ ద్రుంగించెదన్ వ్రేల్మిడిన్.

(లంఘించును)

భీష్మ— (అడ్డై పట్టుకొని) తండ్రీ! భీమసేన!

మ. విపులమ్ముల్ సహజారుణమ్ములు రుషావేశమ్ముకల్మిన్ దప
త్తపనప్రాయములై భవన్నయనముల్ ధైర్యమ్ము మాయించు నే
రిపుభూపాలున కేని; వీఁడన గతవ్రీడుండు నీర్ష్యకుఁ డే
విపరీతోక్తులఁ బ్రేలుఁగాని నయమున్ వీక్షింపఁ డక్షాంతిమై.

ఉ. వీఁడు పరాక్రమమ్మునను బెద్దయుఁ బేర్కొనఁదగ్గవాఁడు, నీ
వాఁడిమగంటిమిన్ జెడని వైఖరి కన్య నిమిత్తమున్న, దా
జాడయెఱుంగఁ జెప్పెదను; శాంతివహింపుము మిన్నకుండు, మీ
గాడిదనంటి దేహమును గశ్మలమున్ బొనరించు టర్హమే!

శిశు— (నిర్లక్ష్యముగా) తాతా! రానిమ్ము, నివారింపకుము.

చ. ముదుకఁడ వీవు, వాయుజుఁడు ముష్కరుఁ డించుక యస్మదీయవి
క్రమదము నెఱుంగుఁగాక, పెను మామకశౌర్యదవానలంబునన్
గదయును దానునున్ మిడుతకైవడి మ్రందునుగాక, యాఁగఁబో,
కెద మఱి వాని కెంతటి యభీప్సితమున్నదొ! వీడు, చూచెదన్.

భీమ— (భీష్మునియాజ్ఞపై రోజుచునిల్చును.)

భీష్మ—

శా. ఈకష్టాత్ముఁడు నీగదం జెడఁడు, లోకేశుండు కృష్ణుండు ప
ద్మాకాంతుం డగు మారకుం డని మదిన్ దర్కింపు, మప్పాటము
న్నాకాశోక్తి స్థిరీకరించె, సమయంబయ్యెన్ బడున్ వీఁడు తా
నాకంజాక్షు సుదర్శనంబున శిరంబామూలమున్ ద్రెళ్ళఁగన్.

వీఁడు చతుర్భుజుండును త్రిలోచనుండునై పుట్టి రాసభంబుంబలె నార్చిన నావికృతస్వరమ్మునకు శంకించి తల్లిదండ్రులు విచారించుచుండ నంబరవాణి యుపశమవాక్యమ్ములు చెప్పి "వీఁడు బలాఢ్యుండును శూరుండును, ననన్యసాధ్యుండును నగు"ననియు "వీఁ డెవ్వనియుత్సంగమ్మునఁ గూర్చుండునెడల నీవికృతస్వరూపమ్ము వదలి సామాన్యమనుజాకారమ్ము నందునో వాఁడ వీనికి మృత్యువగు" ననియుం జెప్పుడు 'వాఁ డెవ్వం డగునొకో' యని చనవచ్చిన రాజుల యుత్సంగమ్ములందెల్ల వీనిం గూర్చుండఁబెట్టుచుఁ దల్లి పరిశీలించుచుండునెడలఁ దన మేనత్త